

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 107 L

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om arv og dødsboskifte (arveloven)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold..	9	6.3.3	Arvelovutvalgets forslag	47
1.1	Generelt om lovforslaget	9	6.3.4	Høringsinstansenes syn	48
1.2	Retten til arv	10	6.3.5	Departementets vurdering	50
1.3	Skifte av dødsbo	14	6.4	Ektefellens arverett når arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger	52
1.4	Skifteregler ved samlivsbrudd	17		Gjeldende rett	52
2	Bakgrunn.....	18	6.4.1	Utenlandsk rett	52
2.1	NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning	18	6.4.2	Arvelovutvalgets forslag	52
2.1.1	Skiftelovutvalget – oppnevning og mandat	18	6.4.3	Høringsinstansenes syn	53
2.1.2	Høringen	21	6.4.4	Departementets vurdering	54
2.2	NOU 2014: 1 Ny arvelov	23	6.4.5	Ektefellens rett til en beskyttet minstearv	56
2.2.1	Arvelovutvalget – oppnevning og mandat	23	6.5	Gjeldende rett	56
2.2.2	Høringen	25	6.5.1	Arvelovutvalgets forslag	56
2.3	Spørreundersøkelse om arverettslige spørsmål	27	6.5.2	Høringsinstansenes syn	57
2.3.1	Nærmere om undersøkelsen	27	6.5.3	Departementets vurdering	58
2.3.2	Respondentenes synspunkter	28	6.5.4	Bortfall av ektefellens arverett som følge av separasjon eller skilsmisse	60
3	Generelt om lovarbeidet.....	30	6.6		
3.1	Et kort rettshistorisk tilbakeblikk	30	7	Samboeres arverett.....	62
3.2	Samfunnsutviklingen og arverettens funksjon i dagens samfunn	31	7.1	Gjeldende rett	62
3.3	Utgangspunkter for lovforslaget ...	31	7.2	Utenlandsk rett	62
			7.3	Arvelovutvalgets forslag	63
4	Lovstruktur og lovspråk.....	34	7.4	Høringsinstansenes syn	65
4.1	En felles lov om arv og dødsboskifte	34	7.5	Departementets vurdering	67
4.2	Generelt om lovspråket i en ny lov om arv og dødsboskifte	36	8	Uskifte for ektefeller.....	71
4.3	Noen terminologiske spørsmål	37	8.1	Retten til å sitte i uskifte	71
5	Slektens arverett	39	8.1.1	Gjeldende rett	71
5.1	Gjeldende rett	39	8.1.2	Nordisk rett	71
5.2	Utenlandsk rett	40	8.1.3	Arvelovutvalgets forslag	72
5.3	Skiftelovutvalgets forslag	40	8.1.4	Høringsinstansenes syn	75
5.4	Arvelovutvalgets forslag	40	8.1.5	Departementets vurdering	76
5.5	Høringsinstansenes syn	42	8.2	Arvelaterens testasjons- kompetanse	76
5.6	Departementets vurdering	42	8.3	Råderettsbegrensninger under uskifte. Rett til innsyn	77
6	Ektefellens arverett.....	45	8.3.1	Gjeldende rett	77
6.1	Innledning	45	8.3.2	Nordisk rett	78
6.2	Bør ekteskapets varighet ha betydning for ektefellens arverett?	45	8.3.3	Arvelovutvalgets forslag	78
6.3	Ektefellens arverett når arvelateren etterlater seg livsarvinger	46	8.3.4	Høringsinstansenes syn	79
6.3.1	Gjeldende rett	46	8.3.5	Departementets vurdering	81
6.3.2	Utenlandsk rett	46	8.4	Den lengstlevendes gjeldsansvar .	83
			9	Uskifte for samboere	84
			9.1	Gjeldende rett	84
			9.2	Nordisk rett	84
			9.3	Arvelovutvalgets forslag	84
			9.4	Høringsinstansenes syn	85
			9.5	Departementets vurdering	86

10	Livsarvingenes pliktdelsarv.....	88	14	Tilbakekall og endring av testament. Bortkommet testament.....	124
10.1	Generelt om pliktdelsarven og pliktdelens omfang	88	14.1	Gjeldende rett	124
10.1.1	Gjeldende rett	88	14.2	Nordisk rett	125
10.1.2	Utenlandsk rett	88	14.3	Arvelovutvalgets forslag	125
10.1.3	Arvelovutvalgets forslag	89	14.4	Høringsinstansenes syn	126
10.1.4	Høringsinstansenes syn	90	14.5	Departementets vurdering	126
10.1.5	Departementets vurdering	92			
10.2	Særlige bestemmelser om arvelaterens adgang til å råde over pliktdelsarven	94	15	Arvepakter	129
10.2.1	Gjeldende rett	94	15.1	Gjeldende rett	129
10.2.2	Arvelovutvalgets forslag	94	15.2	Utenlandsk rett	129
10.2.3	Høringsinstansenes syn	96	15.3	Arvelovutvalgets forslag	129
10.2.4	Departementets vurdering	98	15.4	Høringsinstansenes syn	131
			15.5	Departementets vurdering	131
11	Forlodsrett for barn	101	16	Ugyldige testamentariske disposisjoner.....	133
12	Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner	103	17	Tolkning av testamenter	136
12.1	Gjeldende rett	103	17.1	Gjeldende rett	136
12.2	Nordisk rett	104	17.2	Nordisk rett	136
12.3	Arvelovutvalgets forslag	104	17.3	Arvelovutvalgets forslag	137
12.4	Høringsinstansenes syn	105	17.4	Høringsinstansenes syn	137
12.5	Departementets vurdering	106	17.5	Departementets vurdering	138
13	Opprettelse av testament	107	18	Felles testamenter og gjensidige testamenter.....	140
13.1	Testasjonsevne	107	18.1	Gjeldende rett	140
13.1.1	Gjeldende rett	107	18.2	Nordisk rett	141
13.1.2	Nordisk rett	107	18.3	Skiftelovutvalgets forslag	141
13.1.3	Arvelovutvalgets forslag	108	18.4	Arvelovutvalgets forslag	142
13.1.4	Høringsinstansenes syn	109	18.5	Høringsinstansenes syn	144
13.1.5	Departementets vurdering	110	18.6	Departementets vurdering	146
13.2	Formkravene ved opprettelse av testament – vitnetestamentet ...	113	19	Registrering og oppbevaring av testamenter	148
13.2.1	Innledning	113	19.1	Gjeldende rett	148
13.2.2	Gjeldende rett	113	19.2	Skiftelovutvalgets forslag	148
13.2.3	Nordisk rett	114	19.3	Arvelovutvalgets forslag	149
13.2.4	Arvelovutvalgets forslag	114	19.4	Høringsinstansenes syn	150
13.2.5	Høringsinstansenes syn	115	19.5	Departementets vurdering	150
13.2.6	Departementets vurdering	116			
13.3	Nødtestament	117	20	Vilkår for å ta arv og utsatt arvefall	153
13.3.1	Gjeldende rett	117	20.1	Gjeldende rett	153
13.3.2	Nordisk rett	118	20.2	Nordisk rett	153
13.3.3	Arvelovutvalgets forslag	118	20.3	Arvelovutvalgets forslag	154
13.3.4	Høringsinstansenes syn	119	20.4	Høringsinstansenes syn	154
13.3.5	Departementets vurdering	119	20.5	Departementets vurdering	154
13.4	Notartestament	119	21	Samtidige dødsfall og ukjent dødsrekkefølge	156
13.4.1	Gjeldende rett	119	21.1	Gjeldende rett	156
13.4.2	Utenlandsk rett	120	21.2	Nordisk rett	156
13.4.3	Arvelovutvalgets forslag	120			
13.4.4	Høringsinstansenes syn	121			
13.4.5	Departementets vurdering	122			

21.3	Skiftelovutvalgets forslag	156	25.3	Registrering og sikring av boets eiendeler	187
21.4	Arvelovutvalgets forslag	158	25.3.1	Gjeldende rett	187
21.5	Høringsinstansenes syn	158	25.3.2	Skiftelovutvalgets forslag	187
21.6	Departementets vurdering	158	25.3.3	Høringsinstansenes syn	187
22	Avtaler om arv	160	25.3.4	Departementets vurdering	188
22.1	Innledning	160	25.4	Innsyn i arvelaterens økonomiske forhold	189
22.2	Arvingers råderett over fremtidig og falt arv	160	25.4.1	Gjeldende rett	189
22.2.1	Gjeldende rett	160	25.4.2	Skiftelovutvalgets forslag	190
22.2.2	Nordisk rett	160	25.4.3	Høringsinstansenes syn	190
22.2.3	Arvelovutvalgets forslag	160	25.4.4	Departementets vurdering	191
22.2.4	Høringsinstansenes syn	161	26	Særlige regler om privat skifte	193
22.2.5	Departementets vurdering	162	26.1	Innledning	193
22.3	Avkall på arv og avslag på arv	163	26.2	Arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser	193
22.3.1	Gjeldende rett	163	26.2.1	Gjeldende rett	193
22.3.2	Nordisk rett	164	26.2.2	Nordisk rett	194
22.3.3	Arvelovutvalgets forslag	164	26.2.3	Skiftelovutvalgets forslag	195
22.3.4	Høringsinstansenes syn	164	26.2.4	Høringsinstansenes syn	197
22.3.5	Departementets vurdering	165	26.2.5	Departementets vurdering	200
22.4	Avkorting	165	26.3	Gjennomføringen av et privat skifte	201
22.4.1	Gjeldende rett	165	26.3.1	Gjeldende rett	201
22.4.2	Nordisk rett	166	26.3.2	Skiftelovutvalgets forslag	202
22.4.3	Skiftelovutvalgets forslag	166	26.3.3	Høringsinstansenes syn	203
22.4.4	Arvelovutvalgets forslag	166	26.3.4	Departementets vurdering	204
22.4.5	Høringsinstansenes syn	167	27	Særlige regler om offentlig skifte	205
22.4.6	Departementets vurdering	168	27.1	Innledning	205
23	Fradømmelse av arverett mv. ...	170	27.2	Åpning av offentlig skifte	205
23.1	Gjeldende rett	170	27.2.1	Gjeldende rett	205
23.2	Nordisk rett	170	27.2.2	Skiftelovutvalgets forslag	206
23.3	Skiftelovutvalgets forslag	170	27.2.3	Høringsinstansenes syn	207
23.4	Arvelovutvalgets forslag	172	27.2.4	Departementets vurdering	208
23.5	Høringsinstansenes syn	173	27.3	Gjennomføring av det offentlige skiftet. Bruk av bostyrer	210
23.6	Departementets vurdering	173	27.3.1	Gjeldende rett	210
24	Domstolenes rolle ved dødsfallsbehandling og skifte ...	176	27.3.2	Skiftelovutvalgets forslag	210
24.1	Gjeldende rett	176	27.3.3	Høringsinstansenes syn	211
24.2	Skiftelovutvalgets forslag	176	27.3.4	Departementets vurdering	212
24.3	Høringsinstansenes syn	177	27.4	Avslutning av skiftebehandlingen. Booppgjør	213
24.4	Departementets vurdering	178	27.4.1	Gjeldende rett	213
25	Dødsfallsbehandlingen	180	27.4.2	Skiftelovutvalgets forslag	214
25.1	Melding om og registrering av dødsfall	180	27.4.3	Høringsinstansenes syn	214
25.1.1	Gjeldende rett	180	27.4.4	Departementets vurdering	215
25.1.2	Skiftelovutvalgets forslag	181	28	Proklama	216
25.1.3	Høringsinstansenes syn	182	28.1	Gjeldende rett	216
25.1.4	Departementets vurdering	184	28.2	Skiftelovutvalgets forslag	216
25.2	Veiledning og bistand	185	28.3	Høringsinstansenes syn	217
25.2.1	Gjeldende rett	185	28.4	Departementets vurdering	218
25.2.2	Skiftelovutvalgets forslag	185			
25.2.3	Høringsinstansenes syn	185			
25.2.4	Departementets vurdering	186			

29	Fordelingen av arvelaterens eiendeler på skiftet	220	33	Skifte av dødsbo som ikke har tilstrekkelige midler til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren	250
29.1	Retten til å overta eiendeler på skiftet	220	33.1	Gjeldende rett	250
29.1.1	Gjeldende rett	220	33.2	Skiftelovutvalgets forslag	251
29.1.2	Skiftelovutvalgets forslag	220	33.3	Høringsinstansenes syn	252
29.1.3	Høringsinstansenes syn	221	33.4	Departementets vurdering	253
29.1.4	Departementets vurdering	221			
29.2	Verdsettelse av eiendeler	222	34	Skifteregler ved samlivsbrudd ..	256
29.2.1	Gjeldende rett	222	34.1	Innledning	256
29.2.2	Skiftelovutvalgets forslag	223	34.2	Ektefeller med felleseie	256
29.2.3	Høringsinstansenes syn	224	34.2.1	Gjeldende rett	256
29.2.4	Departementets vurdering	224	34.2.2	Skiftelovutvalgets forslag	257
30	Avtaler om arveoppgjør	226	34.2.3	Høringsinstansenes syn	257
31	Når arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer	228	34.2.4	Departementets vurdering	258
31.1	Gjeldende rett	228	34.3	Ektefeller med fullstendig særeie og samboere	259
31.2	Skiftelovutvalgets forslag	229	34.3.1	Gjeldende rett	259
31.3	Høringsinstansenes syn	230	34.3.2	Skiftelovutvalgets forslag	259
31.4	Departementets vurdering	230	34.3.3	Høringsinstansenes syn	259
32	Tvister under skiftebehandlingen	232	34.3.4	Departementets vurdering	260
32.1	Er det behov for en egen skifteprosess?	232	34.4	Forlikrådsbehandling i familiesaker	261
32.1.1	Gjeldende rett	232	35	Saker med tilknytning til utlandet – internasjonal-privatrettslige regler	263
32.1.2	Skiftelovutvalgets forslag	232	35.1	Innledning	263
32.1.3	Høringsinstansenes syn	233	35.2	Internasjonal skiftekompetanse ...	263
32.1.4	Departementets vurdering	234	35.2.1	Gjeldende rett	263
32.2	Hva bør avgjøres etter skifteprosessuelle regler?	235	35.2.2	Nordisk rett og EUs forordning om arv	264
32.2.1	Gjeldende rett	235	35.2.3	Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets forslag	264
32.2.2	Skiftelovutvalgets forslag	236	35.2.4	Høringsinstansenes syn	265
32.2.3	Høringsinstansenes syn	237	35.2.5	Departementets vurdering	265
32.2.4	Departementets vurdering	237	35.3	Lovvalg – skifteprosessuelle regler	266
32.3	Innholdet i skifteprosessen	239	35.4	Lovvalg – arverettslige regler	267
32.3.1	Gjeldende rett	239	35.4.1	Gjeldende rett	267
32.3.2	Skiftelovutvalgets forslag	240	35.4.2	Nordisk rett og EUs forordning om arv	267
32.3.3	Høringsinstansenes syn	240	35.4.3	Arvelovutvalgets forslag	267
32.3.4	Departementets vurdering	241	35.4.4	Høringsinstansenes syn	268
32.4	Overføring til søksmåls former	241	35.4.5	Departementets vurdering	269
32.5	Frister for å reise sak	243	35.5	Anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør	269
32.6	Partsevne	245	36	Særlig om dødsbo som omfatter en landbrukseiendom ..	271
32.6.1	Generelt om reguleringen av partsevne	245			
32.6.2	Tvister mellom arvingene	246			
32.6.3	En tredjeperson pretenderer å være arving	246			
32.6.4	Rene tredjepersonkonflikter	247			

37	Særlig om stiftelser som opprettes ved testament.....	273	40	Merknader til de enkelte paragrafene.....	281
38	Ikrafttredelse og overgangsregler.....	276	40.1	Første del. Innledende bestemmelser	281
39	Økonomiske og administrative konsekvenser	279	40.2	Andre del. Retten til arv	282
39.1	Økonomiske og administrative konsekvenser av reglene om retten til arv	279	40.3	Tredje del. Skifte av dødsbo	313
39.2	Økonomiske og administrative konsekvenser av reglene om dødsfallsbehandling og skifte av dødsbo mv.	279	40.4	Fjerde del. Avsluttende bestemmelser	361
				Forslag til lov om arv og dødsboskifte (arveloven)	369

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 107 L

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om arv og dødsboskifte (arveloven)

*Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 22. juni 2018,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

1.1 Generelt om lovforslaget

Justis- og beredskapsdepartementet legger i denne proposisjonen frem forslag til en ny lov om arv og dødsboskifte. Sammen med forslag om et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven vil den nye loven erstatte lov 21. februar 1930 om skifte og lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. Lovforslaget har bakgrunn i Skiftelovutvalgets utredning i NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning og Arvelovutvalgets utredning i NOU 2014: 1 Ny arvelov.

Skifteloven nærmer seg nitti år. Selv om loven er endret en rekke ganger, bærer den preg av sin alder. Loven gir ikke nødvendigvis hensiktsmessige regler for moderne skifteoppgjør, og den kan være vanskelig å forstå. Departementet er derfor av den oppfatning at den er moden for en fullstendig revisjon. Lovens alder tilsier også i seg selv at det kan være grunn til å gjøre en ny vurdering av reglene.

Arveloven er av yngre dato enn skifteloven. Samfunnet har imidlertid endret seg mye også siden vedtakelsen av arveloven i 1972. Man ser et større mangfold i hvordan folk lever livene sine. Den tradisjonelle kjernefamilien er fortsatt domi-

nerende, men en større andel av arvelaterne har i dag hatt flere samliv, og ofte har de mer enn ett kull barn. I en arverettslig sammenheng har det betydning også at levealderen har økt, og at velstandsutviklingen har ført til at det gjennomgående er større formuer som skal fordeles som arv, enn det var for noen tiår siden. Disse forholdene tilsier at loven gjennomgås for å sikre at man har en arvelov som er tilpasset dagens familiemønstre og oppfatninger av hva som er en rettferdig fordeling av arv.

Departementet foreslår at det gis en ny arvelov som inneholder regler både om arv og om skifte av dødsbo. Den nye arveloven vil dermed erstatte arveloven 1972 og skiftelovens regler om dødsboskifte. Skiftelovens regler om skifte av felleseie ved samlivsbrudd foreslår departementet at plasseres i ekteskapsloven som et nytt kapittel 18. Samlet innebærer dette at arveloven 1972 og skifteloven 1930 kan oppheves. En slik lovstruktur innebærer at saksbehandlingsreglene for booppgjøret er å finne i samme lov som de materielle reglene om hvem som har rett til hvor stor andel av arven. Dette vil etter departementets syn gjøre reglene lettere tilgjengelige, se punkt 4.1 i proposisjonen.

Forslaget til en ny lov om arv og dødsboskifte er inndelt i fire deler: en del med innledende bestemmelser, en del om retten til arv, en del om skifte av dødsbo og en del med avsluttende bestemmelser. Det er lagt stor vekt på at loven skal være brukervennlig, med en oversiktlig struktur og med et språk som kan forstås også av dem som ikke har juridisk bakgrunn. For å oppnå dette er enkelte av de juridiske begrepene som brukes i dagens lovgivning, erstattet av en mer moderne og forståelig terminologi. Begrepene «legatar» og «loddeier» i skifteloven er erstattet av fellesbegrepet «arving». I lovforslaget brukes heller ikke ord som «utlodning», «boslodd», osv.

1.2 Retten til arv

Arverett kan følge av lovens arvegangsregler (legalarv) eller av testament (testamentsarv). Reglene om legalarven angir hvordan arven skal fordeles hvis arvelateren ikke har fastsatt en annen fordeling i testament. I utgangspunktet er det arvelaterens nærmeste slektninger som har rett til arv etter loven. Men etterlater arvelateren seg ektefelle, har ektefellen rett til en betydelig andel av arven som delvis fortrenger slektsarvingenes arverett. Fra 1. juli 2009 har også visse samboere rett til arv etter hverandre etter loven, men arveretten er mer begrenset enn for ektefeller.

Lovforslagets andre del gjelder som nevnt retten til arv. Denne delen av lovforslaget erstatter i hovedsak de reglene man i dag finner i arveloven. Lovforslaget bygger i stor grad på de samme prinsippene som gjeldende arvelov. Først og fremst dreier det seg om justeringer av den nåværende arvelovens regler.

Reglene om slektens arverett etter loven er i det vesentlige videreført i lovforslaget, se punkt 5 i proposisjonen. Det legges i lovforslaget opp til at arven fortsatt skal fordeles til de nærmeste slektningene og på grunnlag av en inndeling i tre arvegangsklasser. Første arvegangsklasse omfatter arvelaterens barn og deres etterkommere (livsarvingene). Arven skal i utgangspunktet deles likt mellom barna. Har et barn avgått ved døden før arvelateren, går arven videre til dette barnets barn (arvelaterens barnebarn), osv. Dersom arvelateren ikke etterlater seg arvinger i første arvegangsklasse, går arven til slektninger i andre arvegangsklasse, som omfatter arvelaterens foreldre og deres etterkommere. Er foreldrene i live, arver de alt. Er en forelder død, går denne foreldrens andel av arven videre til neste slektsledd (søsken eller halvsøsken av arvelateren, eventuelt

arvelaterens nevøer eller nieser). Dersom arvelateren ikke etterlater seg slektninger i første eller andre arvegangsklasse, går arven til tredje arvegangsklasse, det vil si besteforeldrene eller deres etterkommere hvis besteforeldrene ikke er i live (arvelaterens tanter og onkler, eventuelt søskenbarn). De fjerneste slektningene som tar arv etter loven, er søskenbarn.

Etterlater arvelateren seg en ektefelle, har ektefellen rett til en andel av arven, og resten fordeles til slektsarvingene etter de reglene som er omtalt foran. Det vises til punkt 6 i proposisjonen. I tilfeller der arvelateren etterlater seg livsarvinger, foreslår departementet en videreføring av regelen i gjeldende lov om at ektefellen arver en firedel. Departementet foreslår også at ektefellen fortsatt skal ha rett til en minste arv på fire ganger folketrygdens grunnbeløp.

Også lovforslagets regler om ektefellens arverett når arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, er i samsvar med gjeldende lov. Er de nærmeste slektsarvingene arvinger i andre arvegangsklasse, foreslås det at ektefellen skal arve halvparten, men likevel minst seks ganger grunnbeløpet. Etterlater arvelateren seg slektninger bare i tredje arvegangsklasse, eller enda fjernere slektninger, arver ektefellen alt.

For samboere foreslås en videreføring av arvereglene i gjeldende arvelov, se punkt 7. Disse reglene ble som nevnt innført i 2009 og er dermed av relativt ny dato. Etter lovforslaget er det etter dette samboere som har, har hatt eller venter barn sammen, som har arverett etter hverandre i kraft av loven. Arven utgjør fire ganger folketrygdens grunnbeløp, og den kan begrenses ved testament. Samboere uten felles barn, men med minst fem års samboerskap, har ikke arverett etter hverandre etter loven, man kan gi hverandre arverett ved testament. Innenfor en grense på fire ganger grunnbeløpet går denne arveretten foran eventuelle livsarvingers pliktdelsarv. Også for samboere med kortere samboerskap enn fem år (og uten felles barn) må arveretten eventuelt følge av testament, men for disse samboerne gjelder det ikke noe unntak fra pliktdelsreglene for det tilfellet at arvelateren etterlater seg særskilte livsarvinger.

I små bo vil reglene om minste arv for ektefeller kunne bety at det ikke blir noe arv til livsarvingene. Den som ikke er arving, har heller ikke rettigheter i arveoppgjøret, herunder adgang til å få overta eiendeler i boet. I punkt 6.5.4 foreslås det at livsarvingene i disse tilfellene gis visse rettigheter tilsvarende det de ville ha hatt om de hadde hatt status som arvinger. Det samme fore-

slås der en samboers arverettigheter fører til at livsarvingene ikke får rett til arv.

Reglene om den gjenlevende ektefellens rett til å sitte i uskifte foreslås i det vesentlige videreført, se punkt 8. I samsvar med gjeldende lov foreslår departementet at retten til uskifte i utgangspunktet bare omfatter felleseiemidler, og det foreslås et krav om samtykke fra eventuelle særskilte livsarvinger. Etter forslaget vil det fortsatt være en forutsetning for å kunne sitte i uskifte at den gjenlevende ektefellen overtar ansvaret for arvelaterens gjeld.

Det foreslås at utgangspunktet fortsatt skal være at den gjenlevende ektefellen i levende live rår over uskifteboet som en eier. Det absolutte forbudet mot å gi bort fast eiendom foreslås ikke videreført. Adgangen til å gi bort fast eiendom skal i stedet vurderes etter regelen om at man ikke kan gi bort gaver som står i misforhold til formuen i uskifteboet. For å gi arvingene bedre muligheter til innsyn i den gjenlevendes disposisjoner over verdiene i uskifteboet foreslås en regel om en utvidet adgang til å begjære bevissikring utenfor rettssak. Når det gjelder testasjonskompetansen, foreslås en videreføring av prinsippet i gjeldende lov om at den gjenlevende ektefellen i testament kan rå over en andel i boet som svarer til det hans eller hennes egne arvinger skal ha når han eller hun dør.

Reglene om samboeres rett til å sitte i uskifte foreslås også i det vesentlige videreført, se punkt 9. Uskifteretten er etter dette forbeholdt samboere som har, har hatt eller venter barn sammen. Den gjenlevende samboeren kan overta følgende eiendeler uskiftet: felles bolig og innbo samt bil og fritidsbolig med innbo som tjente til felles bruk for samboerne. Også andre eiendeler kan overtas uskiftet, men dette må i så fall være fastsatt i testament, eller arvingene må samtykke. Ved skifte av uskifteformuen skal uskifteformuen deles på grunnlag av verdien av hver av samboernes eiendeler på det tidspunktet uskifteboet ble etablert. For øvrig gjelder reglene om uskifte for ektefeller i stor grad tilsvarende.

Departementet foreslår i punkt 10.1 at livsarvingene fortsatt skal ha rett til pliktdelsarv. Som etter gjeldende lov skal pliktdelsarven utgjøre to tredeler av arven. Den beløpsmessige begrensningen på en million kroner etter dagens arvelov foreslås oppjustert til 25 ganger folketrygdens grunnbeløp. Lovforslaget går etter dette ut på at to tredeler av arvelaterens formue er pliktdelsarv for livsarvingene. Pliktdelsarven er likevel aldri større enn 25 ganger grunnbeløpet til hvert av arvelaterens barn eller hvert barns linje. Den sær-

lige beløpsbegrensningen i gjeldende lov på 200 000 kroner for fjernere livsarving enn barn er ikke videreført i lovforslaget.

En endring i forhold til gjeldende arvelov er at den gjenstandsmessige siden av pliktdelsvernet ikke er videreført i lovforslaget. Den gjeldende begrensningen om at arvelateren i testament ikke kan disponere over eiendeler som har større verdi enn den delen av arven som overstiger pliktdelsarven, kan stenge for smidige arveoppgjør. Lovforslaget går derfor ut på at arvelateren ved testament kan bestemme at en livsarving skal få pliktdelsarven utdelt i kontanter. Videre kan arvelateren ved testament gi en livsarving rett til å få arven utdelt som en bestemt eiendel, også om eiendelen er verd mer enn arvingens andel av arven. Livsarvingen må i så fall betale det overskytende til boet. Pliktdelen vil etter dette være et verdimessig vern, ikke også et gjenstandsmessig vern.

Det foreslås at loven fortsatt skal gi arvelateren en viss adgang til å råde over pliktdelsarven ved testament, men det foreslås enkelte endringer i disse reglene, se nærmere punkt 10.2. I likhet med gjeldende lov skal arvelateren etter lovforslaget kunne bestemme at pliktdelsarven skal være livsarvingens særeie mv. Arvelateren skal også kunne fastsette begrensninger for livsarvingens råderett over pliktdelsarven, men råderettsbegrensningene kan gjelde bare frem til livsarvingen fyller 25 år. Som etter gjeldende lov er det dessuten en viss adgang til å gjøre livsarvingen arveløs hvis livsarvingen har begått en straffbar handling mot arvelateren eller arvelaterens nærmeste familie. Et slikt testament må være stadfestet av Kongen (delegert til Statens sivilrettsforvaltning). Det foreslås dessuten en ny bestemmelse om at arvelateren i testament kan bestemme over den videre arvegangen for pliktdelsarven i tilfeller der livsarvingen mangler testasjonsevne.

I punkt 11 foreslås det å videreføre en regel om at en livsarving som ikke har mottatt full forsørgelse på det tidspunktet arvelateren dør, skal kunne kreve en ekstra utbetaling av boet for å sikre livsopphold og utdanning mv., dersom dette etter forholdene er rimelig.

Ønsker en arvelater å bestemme noe om hvem som skal arve ham eller henne, må dette gjøres ved testament. Arveloven innebærer at såkalte dødsdisposisjoner skal fastsettes ved testament, mens det ikke er nødvendig med testament for såkalte livsdisposisjoner. Av pedagogiske hensyn foreslår departementet en bestemmelse som slår fast at en dødsdisposisjon må fremgå av et testament for å

være gyldig, og det foreslås en angivelse i loven av hva som anses å være en dødsdisposisjon («avtale og gave som verken hadde eller var ment å ha realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid»). Det vises til punkt 12 i proposisjonen.

Reglene om hvem som kan opprette testament, foreslås i det vesentlige videreført, se punkt 13.1. Dette innebærer blant annet at testasjonsalderen, i likhet med myndighetsalderen, fortsatt vil være 18 år. Videre foreslås det at en testamentarisk disposisjon er ugyldig hvis testator på grunn av sinnslidelse, demens, rus eller annen psykisk funksjonsnedsettelse på testasjonstidspunktet ikke hadde evne til å forstå eller vurdere disposisjonen.

Departementet foreslår at formkravene for opprettelse av testamenter i det vesentlige videreføres, se punkt 13.2. Testamentet skal fortsatt være skriftlig, testator må underskrive testamentet, og to vitner må bevitne underskriften ved at testator skriver under dokumentet eller vedkjenner seg underskriften mens vitnene er til stede. Regelen i gjeldende lov om at vitnene må være til stede sammen, er ikke videreført. Lovteksten er også forenklet ved at kravet om at vitnene må være godtatt av testator, og at de skriver under etter testators ønske, er sløyfet. Departementet foreslår ellers noen justeringer av habilitetskravene for testamentsvitner.

Det foreslås i punkt 13.3 å videreføre regler om nødtestament, slik at det er adgang til å opprette gyldig testament i en nødsituasjon der det ikke er mulig å opprette et testament som oppfyller de alminnelige formkravene. Som etter gjeldende arvelov kan nødtestament opprettes enten som muntlig testament med to vitner eller som skriftlig testament uten vitner.

Arvelovutvalget foreslår i NOU 2014: 1 at det innføres en adgang til å opprette såkalt notartestament, som et alternativ til vitnetestamentet. Forslaget går ut på at et skriftlig testament kan underskrives hos eller vedkjennes for Notarius Publicus (tingretten). Notaren skal etter forslaget fylle den funksjonen testamentsvitnene har ellers, ved å påse at testator underskriver testamentet eller vedkjenner seg underskriften. Departementet har ikke fulgt opp dette forslaget. Departementet legger i punkt 13.4 blant annet vekt på at publikum feilaktig kan få inntrykk av at tingretten utfører en innholdskontroll, og at notarialbekreftelsen gir en garanti for testamentets gyldighet. Departementet er også skeptisk til å legge en ny oppgave av ikke-dømmende karakter til domstolene.

Departementet foreslår i punkt 14 å videreføre arvelovens utgangspunkt om at endring eller tilba-

kekall av et testament må skje i testaments form. Det foreslås at testamentet skal kunne tilbakekalles også ved ødeleggelse eller overstryking, men i motsetning til etter gjeldende lov må dette i så fall gjelde hele testamentet.

Arvelovutvalget har delt seg i et flertall og et mindretall i spørsmålet om man bør videreføre adgangen etter gjeldende arvelov til å binde seg til ikke å opprette testament eller til ikke å endre eller tilbakekalle et testament (såkalte arvepakter). I punkt 15 slutter departementet seg til flertallets syn om at det ikke synes å være tilstrekkelige grunner til ikke å videreføre denne ordningen, som har lange tradisjoner i norsk rett.

Arvelovens regler om ugyldige testamentariske disposisjoner foreslås videreført med noen mindre endringer, se punkt 16.

Utgangspunktet etter gjeldende arvelov om at testamenter skal tolkes i samsvar med det testator mente, foreslås videreført, se punkt 17. Departementet foreslår også at loven fortsatt skal ha enkelte supplerende tolkningsregler, jf. § 66 i gjeldende lov. Disse reglene gjelder bare hvis det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet. Det foreslås to innholdsmessige endringer i disse reglene. Den ene endringen gjelder en livsarvings rett til å tre inn i en testamentsarvings sted hvis testamentsarvingen dør før arvelateren. Den andre endringen gjelder tilfeller der en ektefelle eller samboer er innsatt som arving i et testament, og samlivet tok slutt før testator døde. Tolkningspresumsjonen går da ut på at arveretten faller bort.

Det foreslås et eget avsnitt i loven om felles testamenter og gjensidige testamenter. Reglene om slike testamenter er behandlet i punkt 18. Arvelovutvalget har delt seg i et flertall og et mindretall når det gjelder den lengstlevendes adgang til å endre eller tilbakekalle testamentet etter at han eller hun har overtatt arven etter den førstavedøde. Departementet foreslår i utgangspunktet å videreføre regelen i gjeldende lov om at hvis et felles testament eller gjensidig testament sier noe om fordelingen av arven når begge testatorene er døde, kan den lengstlevende testatoren endre bare det som er bestemt om arv til den lengstlevendes egne arvinger etter loven eller til noen som er innsatt som arving etter særskilt ønske fra den lengstlevende. På bakgrunn av at denne regelen kan slå uheldig ut for ektefeller som har full arverett etter hverandre etter loven, og at den kan virke som en felle, foreslås det en unntaksregel som går ut på at en lengstlevende ektefelle som etter loven ville ha hatt full arverett etter den førstavedøde ektefellen, fritt kan endre

testamentet med mindre testamentet klart gir uttrykk for at testasjonskompetansen er begrenset. Det foreslås for øvrig supplerende tolkningsregler for felles testamenter og gjensidige testamenter med noen endringer sammenliknet med gjeldende arvelov.

Departementet går i punkt 19 inn for å videreføre ordningen med at man kan innlevere sitt testament til tingretten slik at det blir oppbevart og registrert der. Dette er et godt tilbud til dem som ønsker en sikker oppbevaring av testamentet og en trygghet for at testamentet blir lagt frem etter at man er død. Det foreslås en utvidelse av ordningen ved at testamentet skal kunne innleveres og kreves utlevert hos alle tingretter. Det skal etter forslaget fortsatt være adgang til å innlevere testamentet i lukket omslag. For å unngå tvil om gyldigheten av testamentet hvis originalen ikke kan finnes etter dødsfallet, foreslår departementet at det innføres et krav om at det er originalen som skal innleveres til tingretten. Tingretten skal etter forslaget ikke gi opplysninger til andre enn testator om at den har et testament til oppbevaring, men det foreslås et unntak hvis testator har verge. Fylkesmannen kan i så fall få opplyst at det er innlevert et testament til tingretten, men fylkesmannen kan ikke få opplysninger om innholdet.

Departementet foreslår ellers en ny bestemmelse om innsynsrett i testamentet etter testators død. Bestemmelsen gjelder testamenter tingretten har til oppbevaring, eller som er innlevert til tingretten etter dødsfallet. Bestemmelsen går i korthet ut på at det bare er dem hvis arverett blir berørt av testamentet, som har rett til innsyn.

Departementet går inn for at det fortsatt skal være et vilkår om at den som skal ta arv, må leve eller være unnfanget ved arvelaterens død, og at et barn som er unnfanget, men ikke født ved arvelaterens død, må fødes levende for å ta arv. Reglene i gjeldende lov om «utsatt arvefall», som innebærer at arvelateren i testament i en viss utstrekning kan innsette arvinger som ikke er født eller unnfanget ved arvelaterens død, foreslås ikke videreført. Disse spørsmålene er behandlet i punkt 20.

I punkt 21 vurderes spørsmålet om hvilke regler som bør gjelde for dødsfall som skjer tilnærmet samtidig, eller der dødsrekkefølgen er ukjent. Om to nære familiemedlemmer for eksempel omkommer som følge av samme ulykke, vil dødsrekkefølgen, som vil kunne fremstå som tilfeldig, kunne ha mye å si for fordelingen av arven etter dem. Departementet foreslår å videreføre regelen i gjeldende lov om at arvingen skal anses for ikke å ha overlevd arvelateren i tilfeller der man er usikker på dødsrekkefølgen. Departemen-

tet antar at denne løsningen oftere vil gi et resultat som er i samsvar med den alminnelige rettsfølelsen, enn en alternativ regel om at arvingen i disse tilfellene skal anses for å ha overlevd arvelateren og dermed tar arv. I tilfeller der det er mulig å fastslå hvem som døde først, mener departementet at man som utgangspunkt bør holde fast ved at dersom det er på det rene at en arvelater døde før sin arving, tar arvingen arv på vanlig måte. Departementet mener likevel det bør gjøres unntak for tilfeller der dødsfallene skyldes samme hendelse, og det er en slik nærhet i tid mellom dødsfallene at det kan sies å foreligge tilnærmet samtidighet. I slike tilfeller kan det være særlig vanskelig å forsonse seg med at dødsrekkefølgen skal ha betydning for fordelingen av arven. Departementet foreslår en regel om at arvingen skal regnes for ikke å ha overlevd arvelateren hvis de to «dør straks etter hverandre som følge av samme hendelse». Med en slik regel unngår man at arverekkefølgen blir avgjort av en ren tilfeldighet der det like gjerne kunne ha vært den ene som den andre som døde først.

I likhet med gjeldende lov er det i lovforslaget inntatt et forbud mot avhendelse av og annen forhåndsdisponering over fremtidig arv, se punkt 22.2. Forbudet kan begrunnes i hensynet til arvingen selv og i hensynet til at det overfor arvelateren kan virke støtende at hans eller hennes fremtidige død gjøres til en formuesverdi. Forbudet omfatter også avtaler med en tredjeperson om salg av en bestemt gjenstand som den kommende arvingen regner med å få overta på skiftet. Departementet foreslår imidlertid en unntaksregel for avtaler mellom arvingene om fordelingen av gjenstander på et fremtidig skifte. Slike avtaler vil etter departementets syn oftere ha et mer beskyttelsesverdig formål enn en betinget salgssavtale med en tredjeperson. Departementet går ikke inn for et krav om samtykke fra arvelateren slik det var foreslått av Arvelovutvalgets flertall. Departementet foreslår for øvrig en regel som presiserer at arvingen kan rå over arven etter arvelaterens død, men at arvingen ikke kan overføre rettighetene som arving i forbindelse med skiftet på annen måte enn ved å gi avkall på arven.

Gjeldende arvelov skiller mellom avkall på fremtidig arv og avslag på arv etter arvefallet. Det foreslås i punkt 22.3 at dette skillet oppheves, at det gis en samlet regulering, og at begge deler omtales som avkall på arv. Det foreslås en regel som slår fast at det kan gis helt eller delvis avkall på fremtidig eller falt arv, og at arv som det er gitt avkall på, fordeles som om arvingen var død før arvelateren.

Punkt 22.4 omhandler avkorting av arv. Reglene om avkorting av arv gjelder spørsmålet om det skal gjøres fradrag i en livsarvings arveandel for gaver eller forskudd på arv som vedkommende har mottatt mens arvelateren var i live. Etter gjeldende arvelov skal det gjøres avkorting i en livsarvings arvelodd dersom arvelateren har fastsatt dette eller det ellers blir godtgjort at avkorting vil være i samsvar med arvelaterens forutsetninger. Etter departementets syn bør en regel om avkorting ha som utgangspunkt at arvelaterens forutsetninger og ønsker om fordeling av arven skal respekteres. På den annen side bør regelen også ivareta hensynet til forutberegnelighet for arvingen som mottar gaven. Departementet foreslår på denne bakgrunn en regel om at det skal foretas en avkorting i arven hvis dette var satt som en betingelse for den økonomiske ytelsen arvingen mottok. Det vil være en klar fordel for det fremtidige skifteoppgjøret at en slik betingelse har kommet til uttrykk skriftlig. Departementet foreslår derfor en påminnelse i loven om at betingelsen bør være skriftlig og meddelt de andre arvingene.

I punkt 23 foreslår departementet en adgang til fradømmelse av arverett ved straffbare handlinger mot arvelateren eller arving etter arvelateren. Lovforslaget bygger i stor grad på gjeldende rett. Det foreslås imidlertid å utvide bestemmelsens virkeområde til å gjelde også der arvingen har utført en straffbar handling mot arvelateren som medfører at arvelateren mister testasjonsevnen. Videre foreslås det en utvidelse ved at det ikke stilles krav til hvilken straffereaksjon som idømmes. I ekteskapsloven foreslås det dessuten en ny regel som gir mulighet til å fradømme retten til berikelse ved deling av felleseiet. Bestemmelsen har samme formål som arvelovens regel om fradømmelse av arverett. Med en slik regel kan man unngå urimelige situasjoner der arvingen fradømmes retten til arv etter sin ektefelle, men oppnår en økonomisk berikelse ved delingen av felleseiet.

1.3 Skifte av dødsbo

I lovforslagets tredje del er det gitt regler om skifte av dødsbo. Det er tatt sikte på å gi regler som er mer tilgjengelige enn dem som følger av skifteloven 1930. Lovforslaget innebærer ellers i stor grad en videreføring av kjente prinsipper fra den någjeldende skifteloven, og det foreslås ingen omfattende administrative endringer.

Vi har lang tradisjon for at skifteoppgavene ligger i domstolene. Lovforslaget bygger på at dom-

stolene fortsatt skal ha disse oppgavene, se punkt 24.

Den innledende fasen av bobehandlingen, før det er bestemt om boet skal skiftes privat eller offentlig, er behandlet i punkt 25. Det foreslås i punkt 25.1 at reglene om melding om og opplysningsplikt i forbindelse med dødsfall i stor grad videreføres. For å legge til rette for digital innsamling og videreformidling av opplysninger om dødsfall foreslår departementet en hjemmel til å gi forskrift om dødsfallsmeldinger, herunder om innholdet i meldingen, til hvem meldingen skal gis, og hvordan opplysningene skal behandles og meldes videre. I punkt 25.2 foreslås det å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten overfor dem som kan ha rettigheter i dødsboet. Plikten er begrenset til veiledning om praktiske fremgangsmåter og om innholdet i rettsreglene uten at det gis konkrete råd. I punkt 25.3 foreslås regler om registrering og sikring av boets eiendeler i fasen før det er åpnet privat eller offentlig skifte.

I denne fasen kan arvingene ha behov for å få oversikt over arvelaterens formue og gjeld for å kunne ta stilling til om de bør velge privat eller offentlig skifte. Departementet foreslår å lovfeste praksisen med å utstede en formuesfullmakt til arvingene, som gir tilgang til for eksempel kontoopplysninger og skatteopplysninger om arvelateren, se punkt 25.4. Når det gjelder opplysninger om transaksjoner på arvelaterens bankkonti, foreslås det begrensninger for hvor gamle opplysninger det kan gis innsyn i. Departementet foreslår også å lovfeste praksisen med at tingretten gir arvinger fullmakt til å gjennomgå arvelaterens bankboks. Videre foreslås en ny regel om at retten kan gi et begravellesbyrå fullmakt til innsyn i skatteopplysninger for siste år. Dette kan være en praktisk løsning der det er behov for slik dokumentasjon i forbindelse med søknad om gravferdsstønad, og arvingene har gitt et begravellesbyrå i oppdrag å søke om dette på deres vegne.

Et dødsbo kan etter gjeldende skiftelov skiftes privat eller offentlig. Ved et privat skifte er det arvingene som selv står for bobehandlingen. Ved et offentlig skifte er det tingretten som står for skiftet, men likevel slik at det som regel oppnevnes en bobestyrer som tar seg av den praktiske gjennomføringen. De fleste dødsbo i Norge skiftes privat. Dette vil normalt være et langt billigere alternativ enn offentlig skifte. Ordningene med privat og offentlig skifte er videreført i lovforslaget.

Etter gjeldende lov er det et vilkår for å kunne skifte privat at en eller flere av arvingene påtar seg

et personlig ansvar for arvelaterens gjeld. I NOU 2007: 16 foreslår Skiftelovutvalget at dette vilkåret ikke videreføres, og at arvingene skal være ansvarlige for arvelaterens gjeld bare innenfor rammene av boets midler. Departementet går inn for å beholde prinsippet om full gjeldsovertakelse i gjeldende lov, se punkt 26.2. Etter departementets syn er det vanskelig å opprettholde en skifteform som er så enkel og uformell som det private skiftet etter norsk rett, og samtidig ivareta kreditorenes interesser på en rimelig måte, uten å kombinere dette med en regel om at arvingene, når de får tilgang til alle eiendelene i boet, også blir ansvarlige for boets forpliktelser fullt ut.

Gjennomføringen av et privat skifte er i liten grad lovregulert i gjeldende skiftelov. Departementet foreslår en større grad av lovregulering i den nye loven, se punkt 26.3. Etter departementets syn er det ikke behov for eller ønskelig med en mer formalisert bobehandling. Et formål med lovforslaget er å verne om adgangen til et enkelt, privat skifte basert på avtalefrihet, samtidig som det gis enkelte lovregler for å gi en bedre veiledning til arvingene om skiftebehandlingen og oppgavene som inngår i skiftebehandlingen. Departementet foreslår blant annet en regel som slår fast at avgjørelser under det private skiftet krever enstemmighet blant arvingene, og en regel som gir en oversikt over de oppgavene som skal eller bør utføres ved gjennomføringen av et privat skifte.

Det er etter departementets syn fortsatt behov for en ordning med offentlig skifte som alternativ til privat skifte. Et slikt alternativ kan være konfliktforebyggende og legger til rette for tvisteløsning i de boene der partene har vanskelig for å finne løsninger seg imellom.

Når det fremsettes begjæring om offentlig skifte, tilbys partene normalt et saksforberedende rettsmøte i tingretten. Formålet er å legge til rette for at partene kan komme til enighet slik at offentlig skifte om mulig kan unngås. I punkt 27.2 foreslår departementet å lovfeste at det som hovedregel skal holdes forberedende rettsmøte. Det foreslås også å lovfeste en adgang til å inngå rettsforlik i det forberedende rettsmøtet dersom dommen finner det ubetenkelig. Ordningen med forberedende rettsmøte kan føre til en reduksjon av antallet offentlige skifter. Og i tilfeller der partene etter det forberedende rettsmøtet fortsatt mener at boet bør skiftes offentlig, vil det forberedende rettsmøtet kunne gjøre den videre gjennomføringen av det offentlige skiftet enklere og mer effektivt ved at noen av tvistepunktene kan være ryddet av veien.

Skiftelovens regler om hvem som kan begjære offentlig skifte, og om vilkår for å åpne offentlig skifte er i det vesentlige videreført i lovforslaget.

I noen tilfeller forekommer det at boet ikke kan skiftes privat fordi det ikke er noen av arvingene som påtar seg ansvaret for arvelaterens gjeld, samtidig som det heller ikke er noen som krever offentlig skifte. I slike bo er det ingen som formelt ivaretar boets anliggender. Dette blir ofte betegnet som «flytende bo». Tingretten kan åpne offentlig skifte av eget tiltak, men det er da et vilkår at boets midler er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene. I enkelte bo kan det være uheldig at det ikke blir gjennomført skifte. Departementet foreslår i punkt 27.2 en ny regel om at dersom det foreligger «særlige grunner», kan retten åpne offentlig skifte selv om boets midler ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene. Staten hefter i så fall for skifteomkostningene oppad begrenset til 50 ganger rettsgebyret. Slike særlige grunner vil for eksempel kunne foreligge der offentlig skiftebehandling kan medvirke til at rettighetene til barn eller andre svake grupper ivaretas, eller til at verdier ikke går tapt, eller der offentlig skiftebehandling er nødvendig for å avvikle næringsvirksomhet.

Også når det gjelder gjennomføringen av det offentlige skiftet, foreslås det i det vesentlige en videreføring av gjeldende rett. Oppgavene i forbindelse med et offentlig skifte er i de fleste tilfeller overlatt til en bobestyrer. Denne ordningen er videreført i lovforslaget, men departementet går inn for at begrepet «bobestyrer» i gjeldende lov erstattes av «bostyrer». I utgangspunktet er det tingretten som har kompetanse til å gjennomføre offentlig skifte etter loven, men det foreslås i likhet med gjeldende lov at retten som hovedregel skal oppnevne en bostyrer. Bostyrerens kompetanse er dermed utledet av tingrettens kompetanse. En nyhet i lovforslaget er at det foreslås en regel som gir arvingene formell rett til å klage over hvordan bostyreren utfører sine oppgaver, se punkt 27.3.

Som etter gjeldende skiftelov vil et offentlig skifte kunne avsluttes ved tilbakelevering av boet til privat skifte eller uskifte, ved innstilling av bobehandlingen eller ved at retten ved kjennelse fastsetter et booppgjør. Begrepet «booppgjør» erstatter begrepet «utlodning» i gjeldende skiftelov. Som det fremgår av punkt 27.4, foreslår departementet en egen saksbehandlingsregel for tilfeller der det dukker opp ytterligere eiendeler etter arvelateren etter at booppjøret er fastsatt.

I punkt 28 foreslås det at retten skal utferdige proklama før det er avgjort om boet skal skiftes offentlig eller privat, dersom dette begjæres av en

arving. Ved offentlig skifte foreslås det at proklama skal være obligatorisk. For de private skiftene foreslås det at det skal utstedes proklama bare hvis en av arvingene krever det.

Ved både privat skifte og offentlig skifte vil fordelingen av eiendelene i boet og verdsettingen av dem være sentrale spørsmål for arvingene. Det foreslås i punkt 29.1 en regel om at en arving kan overta bestemte eiendeler i boet når ingen av de øvrige arvingene motsetter seg dette. Er det uenighet om en arving skal få overta en eiendel, kan arvingen overta eiendelen dersom gode grunner taler for det, og det ikke er noen rimelig grunn for de andre arvingene til å motsette seg det. En arving kan kreve at eiendelen selges dersom det ikke er noen som har rett til å få overta eiendelen etter de nevnte reglene, etter de særregler som gjelder for ektefeller og samboere, eller på grunnlag av odels- eller åsetesrett. Når det gjelder verdsettelsen, foreslås en ny bestemmelse som slår fast at utgangspunktet er avtalefrihet, se punkt 29.2. Bli arvingene ikke enige, kan verdsettelsen avgjøres ved skiftetakst, som etter gjeldende lov. Verdsettelsen skal etter lovforslaget knyttes til tidspunktet da det blir bestemt hvem som skal overta eiendelen.

I punkt 30 vurderes om det bør gis en egen regel om revisjon eller lemping av avtaler om arveoppgjør. Departementet går ikke inn for en slik regel og legger til grunn at en anvendelse av avtaleloven § 36 vil være tilstrekkelig.

I tilfeller der arvelateren etterlater seg ektefelle, gjelder en del særlige regler, se punkt 31. Hvis det ikke er aktuelt med uskifte, må et eventuelt felleseie mellom ektefellene deles før dødsboet skiftes med ektefellen som en av arvingene. Delingen av felleseiet reguleres av ekteskapsloven, og det foreslås ikke innholdsmessige endringer i disse reglene. Når det gjelder skiftet av dødsboet, foreslås enkelte endringer i reglene om såkalt summarisk skifte. Det foreslås at det inntas i loven en regel om ektefellens råderett over eiendeler og om vederlag for bruk av eiendeler under skiftet. Videre foreslås det at en gjenlevende ektefelle i utgangspunktet skal ha rett til å få overta på skiftet enhver eiendel som han eller hun fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i felleseiet, og at en gjenlevende ektefelle normalt også skal ha rett til å overta bolig og innbo som har vært felleseie. Departementet foreslår dessuten å utvide retten for en ektefelle til å få utlagt felles bolig med innbo på skiftet når disse eiendelene har vært arvelaterens særeie.

Samboeres rett til å overta felles bolig og innbo er regulert i husstandsfellesskapsloven § 2.

Departementet foreslår ingen innholdsmessige endringer i disse reglene, da husstandsfellesskapsloven ligger utenfor rammene for dette lovarbeidet. Departementet mener imidlertid at det kan være hensiktsmessig med en regulering av samboeres råderett over eiendeler under skiftet i likhet med bestemmelsen som er foreslått for gjenlevende ektefeller.

Tingretten følger særlige skifteprosessuelle regler når den avgjør om det skal åpnes offentlig skifte, og når den avgjør nærmere bestemte tvister under et offentlig skifte. Skifteprosessen skiller seg fra allmennprosessen ved at den i mindre grad er bundet av regler og dermed er mer fleksibel. I punkt 32 konkluderer departementet med at det fortsatt er behov for en egen skifteprosess. Departementet foreslår en viss utvidelse av skifteprosessens anvendelsesområde, samtidig som at skifteprosessen i noe større grad enn i dag legges opp til å være eksklusiv. Det foreslås en regel om skifteprosessens innhold slik at de særlige trekene ved skifteprosessen kommer klarere til uttrykk i loven. Det foreslås også visse endringer i reglene om adgangen til å overføre skiftetvister til søksmåls former, i reglene om en adgang for retten til å sette frist for å reise sak og i reglene om partsevne.

Dødsbo der eiendelene i boet ikke er tilstrekkelige til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren, reiser særlige spørsmål. I punkt 33 vurderer departementet om disse boene bør behandles etter konkurslovens regler på linje med andre insolvente formuesmasser, men departementet konkluderer med at det fortsatt er behov for enkelte særregler om offentlig skifte av insolvente dødsbo som et alternativ til konkursbehandling. Gjeldende lovs regler foreslås i det vesentlige videreført.

I punkt 35.2 behandles reglene om norske skiftemyndigheters kompetanse i saker som har tilknytning til flere land. Departementet foreslår at det skal kunne kreves skifte av dødsbo i Norge dersom arvelateren på dødstidspunktet hadde «sitt vanlige bosted» her. Det foreslås også en viss adgang til å få skiftet boet i Norge selv om arvelateren ikke hadde sitt vanlige bosted her. Når skiftet skal foretas i Norge, skal skiftemyndigheten følge norske skifteregler, se punkt 35.3.

Når norske domstoler har skiftekompetanse i en sak som har tilknytning til flere land, er det også et spørsmål hvilket lands materielle arverett som skal legges til grunn for selve fordelingen av arven. Hovedregelen etter lovforslaget er at det er arveretten i den staten der arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted, som skal anvendes

på skiftet, se punkt 35.4. Arvelateren gis imidlertid en adgang til på visse vilkår å bestemme at retten til arv skal avgjøres etter arveretten i den staten der han eller hun er eller har vært statsborger.

Departementet foreslår i punkt 35.5 at de gjeldende reglene om anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør videreføres, men det synes ikke å være behov for å lovfeste disse reglene.

Punkt 36 gjelder tilfeller der det inngår en landbrukseiendom i dødsboet. Hvis skiftet trekker ut i tid, kan det ha som konsekvens at landbrukseiendommen heller ikke blir drevet på lang tid. For å avhjelpe dette foreslås det at dersom det inngår en landbrukseiendom i boet, skal tingretten melde fra til landbruksmyndighetene i den kommunen eiendommen ligger, om hvem som er arvinger i boet.

I punkt 37 foreslås enkelte særlige skifterettslige regler for bedre å ivareta stiftelser som opprettes ved testament, og slike stiftelsers interesser under bobehandlingen.

1.4 Skifteregler ved samlivsbrudd

Som nevnt under punkt 1.1 foreslås det at skiftelovens regler om skifte av felleseie i forbindelse

med et samlivsbrudd flyttes til ekteskapsloven. Det foreslås i punkt 34.2 at det fortsatt skal være adgang til å begjære offentlig skifte av felleseie, og det foreslås at reglene om gjennomføringen av felleseieskifter i stor grad videreføres i et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven. Det foreslås også for felleseieskiftene en lovfesting av ordningen med forberedende rettsmøte. Av pedagogiske grunner er det i lovforslaget dessuten tatt inn en regel som slår fast at ved privat skifte er det ektefellene som gjennomfører oppgjøret.

I punkt 34.3 foreslås det at også ektefeller med særeie og samboere skal få adgang til å gjennomføre delingen av formuesmassen ved et offentlig skifte dersom de er enige om denne skifteformen. Dette er en nyhet sammenliknet med gjeldende lov. I likhet med det som foreslås for ektefeller med felleseie, foreslår departementet at det forut for åpningen av offentlig skifte som hovedregel skal holdes et forberedende rettsmøte.

I punkt 34.4 foreslås en endring av tvisteloven § 6-2 første ledd slik at familiesaker i sin helhet unntas fra forlikrådsbehandling.

2 Bakgrunn

2.1 NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning

2.1.1 Skiftelovutvalget – oppnevning og mandat

Ved kongelig resolusjon 9. september 2005 ble det oppnevnt et utvalg for å revidere lov 21. februar 1930 om skifte (Skiftelovutvalget).

Skiftelovutvalget fikk følgende sammensetning:

Professor dr. juris Peter Lødrup, Bærum (leder)
Førsteamanuensis (senere professor) dr. juris
Torstein Frantzen, Bergen
Advokat Annette Janicke Musæus, Oslo
Seksjonssjef Børge Bloch Trondvold, Melhus
Avdelingsleder/dommer Tove Merete Voldbæk,
Oslo

Utvalgets sekretær var rådgiver (senere fungerende lovrådgiver) Kjetil Mujezinovic Larsen, Justisdepartementet, som i august 2006 gikk over i stilling som stipendiat ved Universitetet i Oslo (nå professor).

Utvalget ble i samme kongelige resolusjon gitt følgende mandat:

- «1. Lov 21. februar 1930 om skifte er den eldste loven på familie- og arverettens område som fortsatt er i kraft. Selv om loven er endret en rekke ganger, bærer den preg av sin alder. Enkelte regler og løsninger kan fremstå som uhensiktsmessige i dagens samfunn, loven kan være vanskelig å forstå og det kan på flere punkter være tvilsomt om den fortsatt gir en egnet regulering av de spørsmål som oppstår. Loven er i dag moden for en fullstendig revisjon.

Lov 23. mars 1961 nr. 1 om forsvunne personer mv. skal etterkontrolleres. Det har skjedd betydelige samfunnsmessige endringer når det gjelder mulighetene for kommunikasjon og identifikasjon siden loven ble vedtatt. Loven bør derfor gjennomgå for å se om den bør endres som en følge av endringene i samfunnet.

Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. skal vurderes nærmere på enkelte punkter.

2. Spørsmålet om en gjennomgåelse og revisjon av skifteloven har stått på dagsordenen i noen tid.

Ved vedtakelsen av lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap ble skifteloven endret slik at materielle bestemmelser om felleseieskifte ble flyttet fra skifteloven til ekteskapsloven. Noe tilsvarende ble ikke foretatt for dødsboskiftene.

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) avløser tvistemålsloven av 1915 som den alminnelige lov for domstolsbehandling av sivile tvister, og gir mer omfattende regler om mekling og avklaring forut for saksanlegg. Det er behov for å vurdere reglene om skiftebehandling i lys av tvisteloven med sikte på best mulig tilpasning.

3. Utvalget skal foreta en generell og prinsipiell vurdering av lovgivningen så langt mandatet rekker og fremme forslag til en fullstendig regulering av de spørsmål som i dag er regulert i skifteloven, eventuelt at visse spørsmål reguleres av andre lover. Målet for revisjonen er å bevare og videreutvikle en fleksibel behandlingsmåte tilpasset det saksfeltet ordningen skal gjelde. Hensynet til en ressursøkonomisk ordning bør ha betydelig vekt. Prosessreglene kommer ofte til anvendelse for mennesker i krevende livssituasjoner, uansett om dette skyldes dødsfall, forsvunne personer eller samlivsbrudd. I slike sammenhenger er det særlig viktig at reglene oppleves som tilgjengelige, presise og konfliktdependende.

Utvalget bes særlig om å vurdere følgende problemstillinger:

- a) Lovstrukturen. Utvalget skal ta stilling til strukturen i regelverket på dette området, særlig om det bør beholdes en egen lov om skifte, eller om reglene kan inntas i annen lovgivning. Prosessuelle regler kan eventuelt inntas i et nytt kapittel i tvistelovens åttende del. Det

skal også vurderes om materielle lovregler om skifte i stedet kan tas inn i annen eksisterende lovgivning, for eksempel arveloven.

- b) Hvilke tvister og formueskomplekser reglene om skifte bør gjelde for. Utvalget skal vurdere hvilke tvister og formueskomplekser som bør behandles og avgjøres etter reglene om skifte. I dag er reglene om skifte i hovedsak begrenset til skifte av felleseie og dødsboskifte. Utvalget skal vurdere om dette er hensiktsmessig og om det bør gis adgang til å søke å løse tvister ved fullstendig sær-eie og sameierettslige tvister mellom samboere etter skifteprosessens regler. Foreslår utvalget å opprettholde et skille mellom privat og offentlig skifte, skal det vurdere om også tvister i private bo bør behandles etter skifteprosessens regler.
- c) Domstolenes oppgaver ved skifteoppgjør. Utvalget skal vurdere hvilken rolle domstolene bør ha ved skiftebehandlingen. Tradisjonelt har domstolene hatt både dømmende og forvaltningsmessige oppgaver, men både internasjonalt og i Norge er det generelt en utvikling i retning av å rendyrke domstolenes dømmende funksjon. På skiftelovens område har domstolene fortsatt klare forvaltningsmessige oppgaver. I tillegg har domstolene en viktig veiledningsfunksjon overfor brukerne av loven. Utvalget skal vurdere hvem som bør ha ansvaret for forvaltning av formueskomplekser som skal deles ved skifte. Utvalgets forslag må sikre at forvaltningen kan skje på hensiktsmessig måte inntil eventuelle tvister er avklart, også om slike forvaltningsoppgaver ikke legges til domstolene. Så langt utvalget foreslår at oppgaven skal ligge i domstolene, skal det også vurdere om det bør gis nærmere regler for domstolsfunksjonærenes kompetanse og arbeidsområder, herunder om delegering av oppgaver fra dommer til saksbehandlere.
- d) Skillet mellom offentlig og privat skifte. Gjeldende skiftelov skiller mellom privat og offentlig skifte. I dag skiftes de fleste bo privat, mens et mindretall bo skiftes offentlig. Utvalget skal vurdere om skillet mellom offentlig og privat skifte bør opprettholdes. Dersom et

slikt skille bør opprettholdes, skal utvalget vurdere når offentlig skifte skal åpnes, og hvilke regler som bør gjelde for et slikt skifte. Utvalget skal også foreslå regler for privat skifte, herunder om retten bør yte økt bistand og veiledning også ved private skifter. Om ordningen med overtakelse av gjeldsansvar ved privat skifte foreslås videreført, skal det vurderes tiltak som hindrer at ansvar påtas uten at arvingene har forstått rekkevidden av det.

- e) Saksbehandlingsregler. For de oppgaver utvalget mener bør ligge hos domstolene, skal utvalget foreslå prosessregler for domstolenes behandling så langt det trengs regler som supplerer eller avviker fra tvisteloven. I den grad det er aktuelt ut fra de løsninger utvalget foreslår, bør utvalget herunder vurdere nærmere regler om innholdet av rettens veiledningsplikt, forberedende skiftesamling, rettsmeglning og alternative tvisteløsningsformer. Det skal videre vurderes om det er behov for mer utførlige bestemmelser om bostyrerens kompetanse og oppgaver, samt regler om testamentsfullbyrderens kompetanse og oppgaver. Det skal videre foreslås egnede regler for behandling av de minste boene, jf. for dødsbo gjeldende lov § 80, og for bo med mindreårige arvinger. Her er det videre viktig å sikre et godt samspill med vergemålslovgivningen.
 - f) Boets partsevne. Utvalget skal videre vurdere i hvilke relasjoner boet bør ha partsevne, både når det gjelder tvister mellom loddeiere og for tvister med tredjepersoner.
 - g) Interlegale regler. Utvalget skal foreslå interlegale regler for skifteområdet. En slik utredning er likevel ikke nødvendig så langt det blir ivaretatt gjennom den utredning som professor dr. juris Helge J. Thue utfører om interlegale regler på familierettens område etter oppdrag fra Justisdepartementet.
 - h) Elektronisk kommunikasjon. Ved utarbeiding av nye regler skal det legges til rette for bruk av elektronisk kommunikasjon internt mellom etatene og mellom etatene og brukerne.
4. Utvalget skal foreta en etterkontroll av lov 23. mars 1961 nr. 1 om forsvunne personer

m.v. Muligheten for effektiv kommunikasjon verden over har økt betydelig fra lovens vedtakelse og frem til i dag. De senere års forskning og utvikling har også økt mulighetene for å identifisere personer i større grad enn tidligere.

Ved etterkontrollen skal det derfor særlig vurderes om lovens ulike frister har en hensiktsmessig lengde eller om de kan reduseres. De prosessuelle vilkårene i loven skal også gjennomgås med tanke på å skape smidige og hensiktsmessige løsninger. Det skal spesielt vurderes om ordningen med at de pårørende må stevne den forsvunne for retten, er hensiktsmessig.

5. Utvalget skal vurdere enkelte bestemmelser i lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.:
 - a) Arveloven § 72 bestemmer at dersom en arving dør uten at man vet om hun eller han overlevde arvelateren, skal arvingen anses for ikke å ha overlevd arvelateren. I dag er det langt større muligheter for å fastslå nøyaktig dødstidspunkt enn da loven ble gitt. Dette medfører at ved ulykker eller andre situasjoner hvor både arvelateren og arvingen dør, vil man i dag i stor grad kunne fastslå en dødsrekkefølge, mens man tidligere måtte legge til grunn § 72. Når både arvelateren og arvingen dør som følge av samme begivenhet (for eksempel brann, båthavari, trafikkulykke mv.) kan det spørres om det er rimelig at arvefallet avgjøres av korte avvik mellom dødsfallstidspunktene. Utvalget bes vurdere dette nærmere og komme med forslag til en alternativ regulering.
 - b) Etter arveloven § 68 kan et testament leveres inn til tingretten i den rettskrets hvor testator bor, og tas vare på der. Domstoladministrasjonen har nå opprettet et sentralt testamentsregister, hvor landets tingretter kan registrere innkomne testamenter. Utvalget skal vurdere dette registeret i forhold til arvelovens regler om ivaretagelse av testament, herunder om arvelovens regler bør endres eller det bør gis utfyllende regler om testamentsregisteret. I den forbindelse skal det vurderes om det bør gis regler om registerets innhold, og om det bør gis regler om ansvar ved feil registrering.
 - c) Arveloven kapittel VI gir regler blant annet om avkorting i arv. Reglene om

avkorting varierer betydelig mellom de nordiske land. Utvalget skal vurdere om arvelovens regler på dette området bør endres for i større grad å bringes på linje med ett eller flere av våre naboland. Utvalget skal herunder vurdere om arvelateren bør pålegges en plikt til på overleveringstidspunktet å avklare om gaven skal avkortes i en senere arv, og eventuelt også klargjøre til hvilken verdi dette skal gjøres.

- d) Arveloven § 58 gir regler om tilbakekalling og endring av gjensidig testament. Utvalget skal vurdere om reglene er hensiktsmessige og eventuelt foreslå en ny regulering.
6. Utvalget skal gi en oversikt over relevant nordisk rett. Utvalget skal se hen til reguleringen i de øvrige nordiske land ved utformingen av lovforslagene.
7. Utvalget skal ta i betraktning øvrige pågående arbeider på området. Dette gjelder blant annet:
 - professor dr. juris Helge Johan Thues enpersonsutredning om norsk internasjonal privatrett på familie- og arverettens område, som skal overleveres Justisdepartementet innen 31. desember 2005
 - Domstoladministrasjonens prosjekt «Domstoler i endring», som berører spørsmål om hvilke oppgaver som skal ligge hos domstolene.
 Utvalget skal særlig se hen til nyere lovgivning på området som:
 - lov 25. juni 2004 nr. 53 om endringer i rettergangslovgivningen m.m. med senere endringer, jf. lov 17. juni 2005 nr. 84, jf. også Ot.prp. nr. 43 (2003–2004) Om lov om endringer i rettergangslovgivningen m.m. (organiseringen av den sivile rettspleie på grunnplanet) og øvrige forarbeider,
 - lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).
8. Utvalget skal utforme lovforslag i samsvar med anbefalingene i veiledningen «Lovteknikk og lovforberedelse» (utgitt mars 2000).
9. Utvalget skal vurdere økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene. Det skal gis minst ett forslag som baseres på uendret ressursbruk.
10. Utvalget skal avgi sin utredning innen 1. september 2007.»

Ved brev 12. januar 2007 fra Justisdepartementet ble utvalget i tillegg gitt følgende mandat:

«Skiftelovutvalget gis med dette som tilleggsmandat å vurdere regelen i *lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. § 73*. Bestemmelsen gjelder bortfall av arverett fordi arvingen har drept arvelateren eller arving etter arvelateren. Utvalget bes om å utrede innholdet i og praktiseringen av bestemmelsen samt å foreslå mulige endringer. Samtidig bes utvalget om å vurdere regelen i *lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler § 15-9*. Denne bestemmelsen fastsetter at arveloven § 73 gjelder tilsvarende når den som har rett til forsikringssummen, fremkaller forsikringstilfellet. Utvalget bes også her om å utrede innholdet i og praktiseringen av bestemmelsen, samt foreslå mulige endringer.»

Og videre:

«Skiftelovutvalget bes også om å vurdere om det bør innføres regler om tidsfrist for skifte av landbrukseiendommer som eies av et dødsbo, og plikt til å oppnevne fullmektig for dødsbosameier i landbrukseiendommer.

Bakgrunnen for dette tilleggsmandatet er at Justisdepartementet er blitt gjort oppmerksom på at mange landbrukseiendommer regelmessig blir stående lenge i dødsbo før de skiftes. Ved landbrukstelingen i 1979 ble 2369 landbrukseiendommer registrert som eid av dødsbo, i 1989 2964, mens tallet i januar 2006 var økt til 5928. Departementet har fått opplyst at landbrukseiendommer som eies av dødsbosameier, ofte blir stående ubebodd, uten tilstrekkelig vedlikehold og uten at jorden holdes i hevd. Det er videre opplyst at slike dødsbosameier har uklare og uoversiktlige eierforhold som gjør det vanskelig for landbruksmyndighetene å følge opp og kontrollere jordlovens og konsesjonslovens bestemmelser.»

2.1.2 Høringen

Skiftelovutvalget la frem sin utredning 23. november 2007 med forslag om en ny lov om dødsboskifte, en ny lov om forsvunne personer og forslag til enkelte endringer i andre lover. Utvalgets utredning er trykt som NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning.

Den 26. november 2008 sendte Justis- og politidepartementet NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning på høring til følgende instanser:

Departementene
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Barneombudet
Brønnøysundregistrene
Datatilsynet
Direktoratet for naturforvaltning
Forbrukerombudet
Forbrukerrådet
Fylkeskommunene
Fylkesmennene
Husleietvistutvalget
Justissekretariatene
Kredittilsynet
Kommuneadvokaten i Oslo
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Overformynderiene i Bergen, Bærum, Oslo, Tromsø og Trondheim
Politidirektoratet
Regjeringsadvokaten
Riksadvokaten
Statens innkrevingssentral
Statens landbruksforvaltning
Statistisk sentralbyrå
Statsadvokatembetene
Stortingets ombudsmann for forvaltningen
Tilsynsrådet for advokatvirksomhet
Trykderetten
Verdipapirsentralen

Høyesterett
Lagmannsrettene
Tingrettene
Domstoladministrasjonen

Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen
Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø

Akademikerne
Aksjonærforeningen i Norge
BI Handelshøyskolen, institutt for regnskap, revisjon og juss
Debitorforeningen
Den Norske Advokatforening
Den norske Dommerforening
Den norske Revisorforening
Det Norske Revisjonsselskap
Finansnæringens Hovedorganisasjon
Fylkesnemndsledernes arbeidsutvalg
Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
Juridisk rådgivning for kvinner
Jusshjelpa i Nord- Norge
Juss-Buss
Jussformidlingen i Bergen

Kirkens Familievern landssekretariatet
 Kreditorforeningen i Oslo
 KS – kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon
 Landsorganisasjonen i Norge
 Nasjonal Støttegruppe etter Flodbølgekatastrofen
 Nordenfjeldske Creditreform
 Norges Bondelag
 Norges Bygdekvinnelag
 Norges Jordskifte kandidatforening
 Norges Kvinne- og Familieforbund
 Norges Politilederlag
 Norges Røde Kors
 Norges Skogeierforbund
 Norsk Bonde- og Småbrukarlag
 Norsk Folkehjelp
 Norske Inkassobyråers Forening
 Norske Kvinners Sanitetsforening
 Norskog
 Politiembetsmennes Landsforening
 Politiets fellesforbund
 Rettspolitisk forening
 Sjømannskirken
 Skattebetalerforeningen
 Skogeierforbundet
 Sparebankforeningen i Norge
 Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Høringsinstansene ble gitt frist til 1. mai 2009 for å avggi høringsuttalelse.

Skiftelovutvalgets forslag til en ny lov om forsvunne personer ble fulgt opp i Prop. 18 L (2014–2015), jf. Innst. 183 L (2014–2015), som ledet til lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar.

Følgende instanser har avgitt realitetsmerknader til forslaget om en ny lov om dødsboskifte:

Barne- og likestillingsdepartementet
 Finansdepartementet
 Landbruks- og matdepartementet

Fylkesmannen i Aust-Agder
 Fylkesmannen i Nordland
 Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
 Fylkesmannen i Telemark
 Fylkesmannen i Vest-Agder
 Fylkesmannen i Vestfold
 Lotteri- og stiftelsestilsynet
 Politidirektoratet
 Skattedirektoratet
 Statens sivilrettsforvaltning

Agder lagmannsrett
 Borgarting lagmannsrett
 Asker og Bærum tingrett

Aust-Agder tingrett
 Drammen tingrett
 Fredrikstad tingrett
 Frostating jordskifteoverrett
 Kristiansand tingrett
 Namdal tingrett
 Nedre Telemark tingrett
 Nord-Troms tingrett
 Oslo byfogdembete
 Romsdal tingrett
 Sør-Trøndelag tingrett
 Trondheim tingrett
 Domstoladministrasjonen
 Asker og Bærum politidistrikt
 Haugaland og Sunnhordaland politidistrikt
 Namsfogden i Oslo
 Rogaland politidistrikt

Den Norske Advokatforening
 Finansnæringens Hovedorganisasjon
 HSH
 Nettverk for overformynderiene i Norge
 Norges Bondelag
 Norges Kvinne- og Familieforbund
 Norges Politilederlag
 Norges Skogeierforbund
 Norskog
 Norsk Redaktørforening og Norsk Presseforbund
 (felles uttalelse)
 Politiets Fellesforbund
 Ole Kristian Skjelbred
 Sparebankforeningen

Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett ble slått sammen fra 1. januar 2010 og avga en felles høringsuttalelse.

I høringsuttalelsene fra Drammen tingrett og Nord-Troms tingrett fremgår det at uttalelsene er gitt for forfatterens egen regning.

Høringsinstansenes synspunkter omtales i forbindelse med behandlingen av de enkelte forslagene nedenfor.

Departementet har i forbindelse med lovarbeidet innhentet innspill fra en referansegruppe bestående av dommere, saksbehandlere og advokater med bostyrerkompetanse. Referansegruppen har vært samlet til tre heldagsmøter. I referansegruppen har følgende personer deltatt: dommer Hilde Gaarder (Oslo byfogdembete), advokat/bostyrer Terje Aas, advokat/bostyrer Knut Dypvik, saksbehandler Tone Antonsen (Heggen og Frøland tingrett), saksbehandler Annveig Hansen Skar (Sør-Trøndelag tingrett), saksbehandler Jan Havsås (Domstoladministra-

sjonen), dommer Tove Merete Voldbæk (Oslo byfogdembete), tidligere sorenskriver Sverre Martens (Nord-Troms tingrett) og sorenskriver Rolf Ytrehus (Heggen og Frøland tingrett).

2.2 NOU 2014: 1 Ny arvelov

2.2.1 Arvelovutvalget – oppnevning og mandat

Arvelovutvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 15. april 2011. Utvalget fikk i oppdrag å foreta en generell vurdering av lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. med sikte på å utarbeide forslag til en ny arvelov.

Arvelovutvalget fikk følgende sammensetning: Professor dr. juris (senere lagdommer) Torstein Frantzen, Bergen (leder)

Tidligere høyesterettsdommer Kirsti Coward, Oslo

Førsteamanuensis Peter Hambro, Oslo

Lagdommer Marit Forsnes, Trondheim

Tingrettsdommer (nå pensjonist) Finn Kløvstad, Drammen

Advokat Trine Buttingsrud Mathiesen, Ringerike
Førsteamanuensis Ph.d. Inge Unneberg, Bærum

Utvalgets sekretær var førsteamanuensis Ph.d. (nå professor) John Asland.

Utvalget ble i samme kongelige resolusjon gitt følgende mandat:

- «1. Samfunnet har blitt mindre homogent siden gjeldende arvelov ble forberedt og vedtatt. Både generasjonsforskjeller, ulik geografisk tilhørighet og etnisk bakgrunn skaper bredde og mangfold, men også et samfunn der det er vanskeligere å finne samlende løsninger. Ekteskapet er ikke lenger den enerådende samlivsformen. Levealderen har økt. Mange arvelater har hatt mer enn ett samliv, og flere har mer enn ett kull barn. Samtidig lever flertallet fortsatt i tradisjonelle, varige samliv med ekteskapet eller samboerskapet som ramme. Samlet sett gir dette behov for å foreta et oversyn over arveloven for å sikre en tidsmessig og balansert lovgivning.
2. Arverettens samfunnsmessige betydning er på sett og vis økende. Velstandsutviklingen samt utviklingen i verdien av fast eiendom har ført til at formuene som fordeles ved arv, gjennomgående har blitt større. Det er vesentlig at arveretten medvirker til en hensiktsmessig overføring av formue fra

generasjon til generasjon. Arveretten handler imidlertid om mer enn faktisk overføring av formue. Arveretten skaper tilknytning og fellesskap, men også avvisning og motsetninger. Det er viktig at arveretten i størst mulig grad er i tråd med den alminnelige rettsfølelsen på området, at den er konfliktdepende, og at fordelingen av arv i stor grad fremstår som forutberegnelig for arvingene.

3. Utvalget skal foreta en generell og prinsipiell vurdering av lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. Utvalget skal fremme forslag til en fullstendig regulering av de spørsmål som i dag er regulert i arveloven, eventuelt vurdere om visse spørsmål bør reguleres i andre lover. Målet for revisjonen er å bevare og fornye innholdet i den eksisterende lovgivningen slik at den kan gi en regulering som er gjenkjennelig, men egnet for nye generasjoner.

Utvalget bes særlig om å vurdere følgende problemstillinger:

- a. I lys av samfunnsutviklingen bør utvalget vurdere om forholdet mellom den gjenlevende ektefellen og øvrige arvinger bør justeres. Det bør vurderes om slektsarveretten bør begrenses noe i favør av den lengstlevende. Utvalget bør herunder vurdere om en gjenlevende ektefelle bør være enearving der arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, mens slektsarvingene beholder en sekundær arverett. Det er også grunn til å se nærmere på ektefellens arverett der arvelateren har livsarvinger. I Norge har ektefellens arverett vært uendret i om lag 70 år. Dersom man kommer til at ektefellens rett til arv bør utvides, bør utvalget vurdere om ekteskapets lengde skal påvirke omfanget av arveretten. Det skal også vurderes om en tidligere ektefelle i enkelte tilfeller bør ha rettigheter. Det er videre behov for å se nærmere på utformingen av reglene om minste arv blant annet for å sikre at den avdødes livsarvinger ikke blir stående helt uten arv. Det bør videre vurderes om man ved beregningen av minste arven bare skal legge størrelsen av dødsboet til grunn, eller om man også bør vurdere størrelsen av den gjenlevendes egen formue.
- b. Arveloven har nylig fått regler om samboeres arverett. Reglene har et deklara-

- torisk preg tilpasset samboerskapets egenart. Siden reglene nylig er vedtatt, anses det ikke å være behov for å endre disse. Utvalget skal likevel vurdere reglene i den utstrekning det er nødvendig for å sikre en god tilpasning til ny arvelov.
- c. Uskiftereglene bør sees over med tanke på forenkling og nordisk rettsenhet. Det er behov for å forenkle samtidig som det hindres at disposisjonsretten uthuler den førstavdødes arvingers rett til arv. Det bør videre vurderes om uskiftet også i fremtiden som hovedregel skal omfatte hele formuen, eller om enkelte deler av boet, for eksempel gjenstander som var til avdødes personlige bruk, eller som har særlig affeksjonsverdi, skal gå i arv til øvrige arvinger selv om den gjenlevende velger å sitte i uskifte. Reglene om uskifte må også sees i sammenheng med de endringene som eventuelt foreslås i ektefellens rett til arv.
 - d. Pliktdelelsreglene skal vurderes. Det er også i fremtiden behov for beskyttelsesregler som gir arvelaterens nærstående rett til arv. De nåværende reglene om pliktdelelsarv er konfliktdempende og sikrer en likebehandling av arvingene så langt de rekker. Reglene kan imidlertid utformes på flere måter. Utvalget bør vurdere om det er tilstrekkelig om pliktdelelsreglene verner en verdimeessig rett, eller om det er nødvendig at de fortsatt skal verne en kvalitativ rett. Det bør videre vurderes om beløpsbegrensningen (den såkalte Lex Michelsen-regelen) bør avvikles eller endres. Beløpsbegrensningen er sist endret ved lov 7. juni 1985 nr. 52, og det var den gang forutsatt at beløpet skulle reguleres med jevne mellomrom. En konsekvens av dagens regler er at testasjonskompetansen blir geografisk og sosialt ulikt fordelt. Dersom utvalget foreslår å fjerne eller klart skjerpe regelen om beløpsbegrensning, kan det være grunnlag for å vurdere det brøkmessige omfanget av pliktdelelsreglene. Reglene om båndleggelse av pliktdelelsarv bør sees over og vurderes i sammenheng med reglene blant annet i dekningsloven, stiftelsesloven og vergemålsloven.
 - e. Reglene om testamenter bør gjennomgås med tanke på mulighetene for forenkling slik at man unngår regler som unødig kan føre til ugyldige testamenter mv. Videre bør reglene om at testamentet skal komme ektefellen eller samboeren til kunnskap, vurderes skjerpet, og det bør vurderes om reglene bør gjøres om til en varslingsplikt knyttet til opprettelsen av testamentet.
 - f. Det bør vurderes om reglene om avkall på ventet arv, påbud om avkorting og avslag på falt arv kan samordnes og forenkles. Det bør videre vurderes om det er mulig å lage en hensiktsmessig regulering av grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner.
 - g. Reglene om statens arverett skal vurderes. Blant annet bes utvalget se på spørsmålet om det bør innføres en ordning som sikrer at midler fra falt arv kommer frivillige organisasjoner til gode.
 - h. Utvalget skal foreslå hensiktsmessige internasjonal-privatrettslige regler på arverettens område.
 - i. Når eiendom det hviler odels- og/eller åseterrett på, arves, reises egne spørsmål. Utvalget skal fremme de forslag til endringer som anses egnet for å sikre at regelsettene virker sammen på en god måte.
 - j. Også ellers skal utvalget fremme forslag til de endringene i andre lover som er en naturlig følge av utvalgets øvrige forslag.
4. Det er en utstrakt privat rettshåndhevelse av arveretten. De fleste arvinger gjør opp boet seg imellom uten profesjonell bistand. Det er derfor viktig at en revidert arvelov så langt som mulig er tilpasset lekfolks egen bruk av reglene. Et vesentlig siktemål ved revisjonen er derfor å oppnå brukervennlige regler. Lovforslaget bør videre ha en god systematikk og et enkelt og klart språk.
 5. Utvalget skal gi en oversikt over relevant nordisk rett. Utvalget skal se hen til reguleringen i de øvrige nordiske landene ved utformingen av lovforslagene.
 6. Utvalget skal ta i betraktning pågående arbeid på området. Dette gjelder blant annet:
 - det pågående arbeidet med ny skiftelovgivning og ny lov om forsvunne perso-

- ner, jf. NOU 2007: 16 Ny skiftelovgivning mv.
- arbeidet i EU på området, herunder arbeidet med en ny arverettsforordning
 - arbeidet i Commision on European Family Law (CELF) på arverettens område.
7. Utvalget skal utforme lovforslaget i samsvare med anbefalingene i veiledningen «Lovteknikk og lovforberedelse» (utgitt mars 2000).
 8. Utvalget skal vurdere økonomiske og administrative konsekvenser av forslagene. Minst ett av forslagene skal være basert på uendret ressursbruk.
 9. Utvalget skal i samråd med Justis- og politidepartementet etablere en bredt sammensatt referansegruppe til bruk i utvalgets arbeid.
 10. Utvalget skal avgi sin utredning innen 1. juni 2013.»

2.2.2 Høringen

Arvelovutvalget la frem sin utredning 10. februar 2014 med forslag om en ny arvelov. Utvalgets utredning er trykt som NOU 2014: 1 Ny arvelov.

NOU 2014: 1 Ny arvelov ble sendt på høring av Justis- og beredskapsdepartementet ved høringsbrev 31. mars 2014. Sammen med utredningen ble det i samme høringsbrev sendt på høring et høringsnotat med forslag om avvikling av statens arverett til fordel for frivillig virksomhet. Forslaget i dette høringsnotatet ble fulgt opp i Prop. 18 L (2014–2015), jf. Innst. 183 L (2014–2015), som ledet til endringer i arveloven §§ 46 og 47 ved endringslov 12. mai 2015 nr. 28.

NOU 2014: 1 Ny arvelov ble sendt på høring til følgende instanser:

Departementene

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Barneombudet

Bispedømmerådene

Domstoladministrasjonen

Domstolene

Fylkesmennene

Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Likestillings- og diskrimineringsombudet

Nasjonalt folkehelseinstitutt

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Norsk senter for barneforskning (NOSEB)

Norsk senter for menneskerettigheter

Riksrevisjonen

Sametinget

Sentralkontoret for folkeregistrering

Sivilombudsmannen

Statens sivilrettsforvaltning

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede

Statistisk sentralbyrå

Sysselemanden på Svalbard

Universitetet i Agder

Universitetet i Bergen

Universitetet i Nordland

Universitetet i Oslo

Universitetet i Stavanger

Universitetet i Tromsø

4H Norge

ACTIS – Rusfeltets samarbeidsorgan

AFS Norge Internasjonal utveksling

Akademikerne

Aleneforeldreforeningen

Amnesty International Norge

Angstringen

Antirasistisk senter

Arbeidssøkerforbundet

Bellona

Blå Kors Norge

CARE Norge

Childwatch International – UiO

De Unges Orkesterforbund

Den Norske Advokatforening

Den norske Dommerforening

Den Norske Misjonsallianse

Det Norske Bibelselskap

Det Norske Misjonsforbund

Det Norske Misjonsselskap

Eiendomsmeglerforetakenes forening

Fattighuset

Flyktningshjelpen

Folkeakademiens Landsforbund

Forandringsfabrikken

Forbundet Kysten

Forbundet mot rusgift

Foreningen for hjertesyke barn

Foreningen 2 Foreldre

Frelsesarmeen

Friluftslivets Fellesorganisasjon

Frivillighet Norge

Forum for Barnekonvensjonen

Funksjonshemmedes fellesorganisasjon

Gjeldsofferalliansen

Home Start Familiekontakten Norge

HRS – Human Rights Service

Huseiernes landsforbund

Indremisjonsforbundet

Innvandrerens Landsorganisasjon (INLO)

Innsamlingskontrollen i Norge	Norsk Folkehjelp
IOGT i Norge	Norsk Forbund for Utviklingshemmede
Islamsk Råd Norge	Norsk Fosterhjemsforening
Juridisk Rådgivning for kvinner (JURK)	Norsk Kulturarv
Juss-Buss	Norsk Kvinnesaksforening
Jussformidlingen i Bergen	Norsk Luthersk Misjonssamband
Jushjelpa i Midt-Norge	Norsk Musikkorpsforbund
Jusshjelpa i Nord-Norge	Norsk Musikkråd
KIA – Kristent Interkulturelt Arbeid	Norsk Organisasjon for Asylsøkere
Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon	Norsk Pasientforening
Kirkens Bymisjon	Norsk Revmatikerforbund
Kirkens Nødhjelp	Norsk Skoleorkesterforbund
Kirkerådet	Norsk teaterråd
KNIF – Kristen-Norges Innkjøpsfelleskap	Norske kvinnelige juristers forening
Kontaktutvalget for innvandrere og norske myndigheter (KIM)	Norske Kvinners Sanitetsforening
Kreftforeningen	Næringslivets Hovedorganisasjon
KS	Organisasjon mot offentlig diskriminering
Landsforeningen for hjerte- og lungesyke	Organisasjonen Voksne for Barn
Landslaget for offentlige pensjonister (LOP)	Pensjonistforbundet
Landsorganisasjonen (LO)	PLAN International Norge
Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)	Redd Barna
Leger uten grenser	Redningsselskapet
LIM (likestilling, integrering, mangfold)	Regnskogfondet
Lions Club Norge	Rettspolitisk forening
Mental Helse	RUSFRI Kristenfolkets Edruskapsråd
Minotek – Minoritetspolitisk tenketank	Røykfritt miljø Norge
MIR – Multikulturelt initiativ og ressursnettverk	Rådet for psykisk helse
MIRA Ressurssenter for innvandrere- og flyktningkvinner	Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
Misjon Uten Grenser	Samisk juristforening/Sámi Juristtaid Searvi
Motorførernes Avholdsforbund	SEIF – Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
Nasjonalforeningen for folkehelsen	Seniorsaken
Natur og Ungdom	Sjømannskirken
Noregs Bygdeungdomslag	SOS Barnebyer
Noregs Ungdomslag	Stiftelsen Kirkens Bymisjon
Norges Astma- og Allergiforbund	Stiftelsen Kirkens Familievern
Norges Barne- og ungdomskorforbund	Stiftelsen Rettferd for taperne
Norges Blindeforbund	Straffedes organisasjon i Norge
Norges Bygdekvinnelag	Strømmestiftelsen
Norges Handikapforbund	Telefonkontakt for eldre og uføre
Norges Idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité	UNICEF Norge
Norges Juristforbund	Utrop
Norges KFUK-KFUM	Utviklingsfondet
Norges Korforbund	Velferdsalliansen
Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag	Vellenes Fellesorganisasjon
Norges Kristne Råd	Vi som har et barn for lite
Norges Kulturvernforbund	VIRKE
Norges Kvinne- og Familieforbund	Voksne for Barn
Norges Miljøvernforbund	Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)
Norges Naturvernforbund	
Norges Røde Kors	
Normisjon	Høringsinstansene ble gitt frist til 1. september 2014 for å avgi høringsuttalelse.
	Følgende instanser har avgitt realitetsmerknader til forslaget om en ny arvelov:
	Domstoladministrasjonen

Fylkesmannen i Oslo og Akershus
 Lotteri- og stiftelsestilsynet
 Statens sivilrettsforvaltning

Bergen tingrett
 Gjøvik tingrett
 Indre Finnmark tingrett
 Oslo byfogdembete
 Sør-Trøndelag tingrett

Advokatfirmaet DA Norjus
 Aleneforeldreforeningen
 Den Norske Advokatforening
 Den norske Dommerforening
 Finans Norge
 Foreningen 2 Foreldre
 Fredrik Nyland og Linn Lorentzen Lunde
 Frelsesarmeens hovedkvarter
 Handelshøyskolen BI
 J. K. Baltzersen
 Jussformidlingen
 Kreftforeningen
 Landsforeningen for hjerte- og lungesyke
 Pensjonistforbundet
 Røde Kors
 Seniorsaken
 Tarjei Bekkedal
 Thomas Eeg

Høringsinstansenes synspunkter omtales i forbindelse med behandlingen av de enkelte forslagene nedenfor.

2.3 Spørreundersøkelse om arverettslige spørsmål

2.3.1 Nærmere om undersøkelsen

Ordningen med alminnelig høring er en viktig del av vår demokratiske prosess. I høringene kan organisasjoner og institusjoner mv. som er berørt av lovarbeidet, uttale seg, og høringene gir verdifulle innspill som kan gi grunnlag for en bedre lovgivning. En ny arvelov berører alle som er bosatt i Norge. Det finnes imidlertid ingen organisasjoner som har som sin kjernevirksomhet å arbeide for arvelateres eller arvingers interesser. I arbeidet med en ny arvelov har man ikke noen høringsinstans som direkte representerer eller kan uttale seg på vegne av dem den nye loven skal gjelde for, slik man ofte har ved høringer på andre rettsområder.

Våren 2014 valgte Justis- og beredskapsdepartementet derfor å utarbeide en enkel spørreundersøkelse for å få vite mer om hva folk flest

mener om fremtidens arverett. De resultatene det redegjøres for i det følgende, er dermed ikke blitt til gjennom et uavhengig forskningsprosjekt, men er ment som en innsamling av synspunkter fra allmennheten for å supplere høringen.

Verktøyet Questback ble benyttet, og spørreskjemaet ble lagt åpent ut på regjeringens nettsider og på VGs nettside E24. Særlig plasseringen på E24 viste seg å gi mange svar. Spørreskjemaet var åpent for svar fra allmennheten i fire uker. De fleste svarene kom i løpet av de første dagene og i forbindelse med en redaksjonell omtale av saken. Samlet sett svarte 1578 personer på spørreskjemaet. Hvert svar er unikt i den forstand at det ikke kunne sendes inn mer enn ett svar fra hver PC. Selv om det er mange som har tilgang til mer enn én PC, legger departementet til grunn at dette neppe utgjør noen vesentlig feilkilde. På den annen side kan man anta at bruk av en nettbasert innsamling av synspunkter og valget av E24 som plasseringssted har hatt en viss betydning for hvem som har svart, og at svarene ikke nødvendigvis er representative for alle grupper av befolkningen.

Spørreundersøkelsen er som nevnt ment som et supplement til høringen. Resultatene er ikke vektet eller på annen måte undergitt en etterbehandling for å sikre representativitet. Det kan likevel være interessant som bakgrunn for vurderingen av svarene å sammenlikne fordelingen av respondentene med befolkningen som helhet for de variablene som er kjent.

Spørreskjemaet er besvart av 54,2 % menn og 45,8 % kvinner. Ifølge SSBs tall per 1. januar 2018 var 50,39 % av befolkningen menn og 49,61 % kvinner.

Spørreskjemaet er videre besvart av respondenter fra 18 til 84 år. Aldersfordelingen er relativt jevn bortsett fra at de over 70 år er underrepresentert. Også i aldersgruppen 19 til 23 år er det relativt få svar. Ellers er respondentene fordelt med om lag 2 % per årskull.

43,7 % av dem som har svart, lever i ekteskap, mens ektefeller ellers utgjør 49 % av den voksne befolkningen (kilde: SSB – omnibusundersøkelser 1993–2004 og reisevaneundersøkelsen 2005–2011). Ektefeller er dermed underrepresentert. 24,5 % av dem som har svart, er samboere, mens samboerne utgjør 18 % av befolkningen. Dette innebærer en relativt stor overrepresentasjon. Denne overrepresentasjonen av samboere kan antakelig forklares på to måter. For det første retter endringsforslagene i NOU 2014: 1 seg i stor grad mot samboere, slik at forslagene er særlig relevante for denne gruppen. For det annet er det mulig at SSBs

definisjon av samboere avviker fra den definisjonen samlivspartnerne selv forholder seg til. Det positive med en viss overrepresentasjon i denne sammenhengen er imidlertid at man da har sikret at mange samboere har fått uttale seg.

Det er 31,8 % i gruppen «Annet». I samfunnet for øvrig utgjør denne gruppen 33 %. Denne gruppen samler dem som ikke lever i et parforhold – uavhengig av om dette skyldes at de er enker/enkemenn, kjæresten, skilte eller bare aleneboende. Her er det relativt godt samsvar mellom respondentgruppens størrelse og SSBs tall. Den lille underrepresentasjonen for denne gruppen kan skyldes at spørreskjemaet også er mindre relevant for dem som ikke lever i parforhold, samt at noen av dem kan ha definert seg selv som samboere.

De 387 samboerne som har besvart spørreskjemaet, har besvart et spørsmål om lengden på nåværende samboerskap. Funnene her forteller ikke noe om hvor lange samlivene eventuelt blir til slutt, men hvor i samlivet respondentene befinner seg når de svarer. Svarene tilsier at nær halvparten (48,2 %) av samboerne har bodd sammen i opp til 5 år. Svarene viser videre at drøyt to tredeler (69,5 %) har bodd sammen i opp til 10 år. Til tross for at respondentene samlet sett hadde en svært jevn aldersfordeling, så er lengden på samboernes samliv relativt kort. Det er da nærliggende å anta at samboerne som har svart, i stor grad enten er unge personer tidlig i et samliv, eller eldre personer i et nytt samliv senere i livet.

De om lag 690 ektefellene som har besvart spørreskjemaet, har også besvart et spørsmål om lengden på nåværende ekteskap. Funnene her forteller heller ikke noe om hvor lange samlivene eventuelt blir til slutt, men hvor lenge ekteskapet har vart til nå. Til tross for at aldersfordelingen blant respondentene er relativt jevn, har de ektefellene som har besvart spørreskjemaet, jevnt over vært gift lenger enn samboerne har bodd sammen. I tillegg vet vi fra annen statistikk at de fleste som er gift, har startet samlivet med noen års samboerskap. I undersøkelsen er en snau firedel av ektefellene relativt nygifte og har vært gift i inntil 5 år (23,7 %), mens hele 32,8 % har vært gift i 21 år eller mer.

Det er 62,9 % av respondentene som svarer at de har barn (fellesbarn og/eller særkullsbarn). Det er 36,4 % som (bare) har fellesbarn med nåværende partner, mens 7,4 % har både fellesbarn og særkullsbarn. 19,1 % har (bare) særkullsbarn med tidligere partner (herunder barn med avdød ektefelle).

Videre er det 37,1 % av respondentene som svarer at de ikke har barn. Dette kan blant annet ha sammenheng med at 31,8 % ikke lever i samliv, og også at den største samboergruppen (48,2 %) kun har vært samboere i opp til 5 år. Mange av disse antas å være unge mennesker som foreløpig ikke har blitt foreldre.

Samlet sett anses materialet å være representativt nok til at svarene respondentene har gitt, er interessante i forbindelse med lovarbeidet. Man bør imidlertid være klar over hvordan svarene avviker fra det antatt representative. Svarene bør dermed brukes med forsiktighet.

2.3.2 Respondentenes synspunkter

Respondentene fikk følgende spørsmål: «Når mener du fellesskapet mellom to samlivspartnere er så omfattende at de etter loven bør ha rett til arv etter hverandre?» Flere svar var mulige. Respondentene ble gjort oppmerksom på at spørsmål om mulige krav til samlivets lengde og omfanget av arveretten kom senere. Et interessant trekk ved svarene er at alternativet «når de har valgt det selv og skrevet testament til fordel for hverandre» er det som får størst tilslutning. Partsautonomien verdsettes dermed høyt. Dernest er det alternativet «gift» som ikke overraskende kommer på annenplass, tett fulgt av «samboere med felles barn». Det ville her vært interessant å bryte ned tallene på kjønn, alder og samlivsform, men det er det ikke tallmessig grunnlag for å gjøre.

Under en femtedel (17,9 %) mente at den lengstlevende samboeren bør ha rett til arv også når samboerne er uten felles barn, men eventuelt har særkullsbarn. Disse fikk et tilleggsspørsmål om det bør stilles krav til samboerskapets lengde. Det var her alternativet om samliv i fem år som fikk størst tilslutning. Mange av disse respondentene kunne også tenke seg at kravet til samlivslengde var tre år.

Av dem som svarte bekreftende på spørsmålet om samboere bør ha arverett, svarte 55 % at samboeren bør arve halvparten. 20,2 % svarte en firedel av arven, mens 9,9 % svarte fire ganger grunnbeløpet (som er dagens regel).

Til dem som var gift, ble det videre stilt et spørsmål om ektefellenes arverett. Det var 880 respondenter som svarte på spørsmålet. Av disse svarte 64,9 % at en ektefelle med barn bør arve halvparten av boet, mens 18,6 % mente at ektefellearven da bør utgjøre en firedel. Hele 13,4 % valgte alternativet «Annet».

Nesten en like stor andel som de som mente at ektefeller med barn bør arve halvparten

(64,3 %), mente at en gjenlevende ektefelle bør arve hele arven når arvelateren er barnløs. Relativt mange sluttet seg også til alternativet «halvparten av arven», mens få ønsket at den gjenlevende skal arve tre firedeler av arven etter den avdøde.

De som svarte at ektefellen bør arve alt, fikk et oppfølgingsspørsmål om hva som bør skje med arven ved den lengstlevende ektefellens død. 566 personer besvarte dette spørsmålet. De fleste (46,6 %) svarte at de mente at en gjenlevende ektefelle som har arvet alt, bør kunne benytte arven i levende live og disponere over arven også i testament. 38,9 % mente at den gjenlevende ektefellen som har arvet alt, bør kunne bruke arven fritt i levende live, men at den formuen som er igjen etter at også den lengstlevende er død, bør deles likt mellom ektefellens øvrige legalarvinger.

Alle de 1578 respondentene ble bedt om å svare på om lovgivningen fortsatt bør beskytte barns rett til arv, det vil si om reglene om pliktdelsarv bør opprettholdes. Det var en viss spredning i svarene også på dette spørsmålet. Samlet sett var det 62,6 % som mente at barns pliktdelsarv bør være på en halvpart eller mer av arven. (16 % mente at hele arven bør være barnas pliktdel, 11,5 % svarte at tre firedeler av arven bør være pliktdelsarv, mens 35,1 % mente at halve arven bør være pliktdelsarv.) Det er 11,9 % som svarte at pliktdelsarven bør utgjøre en firedel av arven etter forelderen. 6 % mente at bare særkullsbarn bør beskyttes, og 10,8 % mente at lovgivningen ikke bør beskytte barns rett til arv. Resten (8,7 %) svarte «annet». Svarene kan etter dette tyde på at oppslutningen om pliktdelsvernet fortsatt er stor.

3 Generelt om lovarbeidet

3.1 Et kort rettshistorisk tilbakeblikk

Arveretten har sannsynligvis eksistert så lenge det har vært eiendomsrett. Opplysningene om den eldste arveretten er imidlertid mangelfulle. For en fremstilling av arveretten før uskifteloven 1851 og arveloven 1854 viser departementet til Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 3 flg.

Ved kongelig resolusjon 7. februar 1846 ble det nedsatt en kommisjon til å utarbeide et «Udkast til en Lov om Arveretten og de øvrige Dele af Civilretten, der maatte skjønnes hermed at staae i saadan Forbindelse, at de under Eet bør behandles». Kommisjonen avga sin innstilling i 1847. Innstillingen førte etter hvert til en egen lov om uskifte i 1851 og en arvelov i 1854. For en mer omfattende redegjørelse for de viktigste reglene i disse lovene vises det til NOU 2014: 1 side 18–21 og Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 17. Her gjengis kun visse hovedpunkter.

I tillegg til en vidstrakt slektsarverett, hvor arven ble fordelt etter linjer, ble en begrenset arverett for den lengstlevende ektefellen innført med arveloven i 1854. Livsarvingene var beskyttet med pliktdelsvern mot arvelaterens testamentariske disposisjoner. Testament måtte opprettes skriftlig. Testator måtte dessuten vedkjenne seg testamentet enten for notarius publicus eller for minst to vitner som testator hadde bedt om å overvære handlingen. Uskifteloven 1851 ga som utgangspunkt menn rett til å sitte i uskifte med felles livsarvinger. Kvinner hadde også rett til å sitte i uskifte, men i mer begrenset grad. En kvinnes rett til å sitte i uskifte krevde for øvrig tillatelse fra amtmannen (fylkesmannen).

Arveloven 1854 og uskifteloven 1851 ble endret flere ganger. Grensene for slektsarveretten ble innsnevret, og ved den store arvelovsreformen i 1937 fikk slektsarveretten den avgrensningen den har i dag. Den arverettslige stillingen for barn født utenfor ekteskap og adoptivbarn ble stegvis styrket. Ved arvelovsreformen i 1937 ble også den lengstlevende ektefellens arverett utvidet. Videre ble pliktdelsreglene endret flere ganger. Uskifteloven 1851 ble erstattet av en ny lov om uskifte i 1927. Blant annet ble den tidligere ulikheten mel-

lom menns og kvinners rett til uskifte opphevet. Ved uskifteloven 1927 ble det også innført begrensninger i den lengstlevende ektefellens råderett over uskifteboet. Den nye uskifteloven ble igjen endret i 1930, 1934 og 1937. Den viktigste endringen i 1937 var at den lengstlevende ektefellen fikk rett til uskifte med alle slektsarvinger bortsett fra arvelaterens foreldre.

Arveloven 1972 ble forberedt av et arvelovutvalg som ble oppnevnt i 1954, og som avga sin innstilling i 1962. I Thomas Eeg (red.): Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer (2013) side 22 vises det til at utvalget foreslo flere større endringer i norsk arverett, blant annet at den gjenlevende ektefellen skulle være enearving dersom den avdøde ikke etterlot seg livsarvinger, og at den gjenlevende ektefellen kun skulle ha rett til uskifte dersom ektefellen etterlot seg livsarvinger. Disse forslagene ble imidlertid ikke fulgt opp, og arveloven 1972 medførte dermed ingen store endringer i rettstilstanden. En nyhet med vedtakelsen av arveloven 1972 var at uskiftereglene ble tatt inn i arveloven. 1972-loven erstattet dermed både arveloven 1854 og uskifteloven 1927.

Av viktige endringer i nyere tid nevnes den lengstlevende ektefellens rett til minste arv, som kom inn i loven i 1990, endringer i reglene om personforsikringssummer i forsikringsavtaleloven i 1989 og arverett og uskifterett for visse samboere i 2008. I tillegg nevnes at ved lov 30. april 1993 nr. 40 om registrerte partnerskap ble registrerte partnere gitt samme arverettslige stilling som ektefeller. Reglene ble videreført ved endringen av ekteskapsloven i 2008 om felles ekteskapslov for heterofile og homofile par. Det vises for øvrig til NOU 2014: 1 Ny arvelov side 20–21.

Også rettsreglene for skifte etter avdøde eller mellom ektefeller er blant våre eldste rettsområder. Allerede fra tidlig middelalder har vi nedtegnelser om hvordan skiftene foregikk. På 1600-tallet vokste den offentlige skifteforvaltningen frem, og allerede i Norske Lov fra 1687 ble det gitt detaljerte regler om offentlig skifte. Hovedlinjene i den norske skifte- og dødsbobehandlingen, både før og etter skifteloven 21. februar 1930, er gjengitt i NOU 2007: 16 Ny Skiftelovgivning side 43 flg.

3.2 Samfunnsutviklingen og arverettens funksjon i dagens samfunn

Det historiske tilbakeblikket i punkt 3.1 viser at reglene om fordelingen av arv har endret seg i tråd med samfunnsutviklingen. Samfunnet har endret seg mye også siden gjeldende arvelov ble forberedt og vedtatt. Dette ble fremhevet i mandatet som lå til grunn for Arvelovutvalgets arbeid, se punkt 2.2.1. Samfunnet er blitt mindre homogent, og man ser et større mangfold i hvordan folk lever livene sine.

Ekteskapet er ikke lenger den enerådende samlivsformen. Ifølge Statistisk sentralbyrå har andelen samboere i forhold til gifte økt gradvis fra 1980-tallet. I første halvdel av 1990-tallet var 20 prosent av dem som levde i samliv, samboere. I dag ligger tallet mellom 25 og 30 prosent. Andelen samboere blant personer mellom 16 og 79 år har endret seg lite det siste tiåret, men det er forskjell mellom aldersgruppene. For dem mellom 20 og 24 år har andelen samboere gått ned. Dette skyldes i hovedsak at flere i denne aldersgruppen nå oppgir at de ikke lever i et parforhold. For personer i denne aldersgruppen som lever i et parforhold, er 9 av 10 samboere. For aldersgruppen 25 til 29 år har andelen samboere vært stabil på rundt 40 prosent de siste ti årene. To av tre som lever i et parforhold i denne aldersgruppen, er samboere. Blant personer mellom 30 og 34 år, er halvparten av dem som lever i parforhold, samboere. Deretter går andelen samboere ned med alderen. Men andelen samboere har økt for alle aldersgrupper fra 30 år og oppover de siste tjue årene. I aldersgruppen fra 60 år og oppover er de aller fleste som lever i et parforhold, gifte. Fra 2006 til 2011 lå skilsmissetallene under 11 000 hvert år, med årlig gjennomsnitt på 10 300 skilsmisser. Fra 2012 til 2017 lå tallet på skilsmisser under 10 000 hvert år, med et snitt på 9 600 per år. Bruddhyppigheten for samboere er det ikke eksakte tall for.

Videre har andelen aleneboende (privatbusholdninger med bare én person) økt betydelig fra 1970-tallet og frem til i dag. I 1970 utgjorde andelen aleneboende ca. 7 prosent av landets husholdninger, mens andelen i dag ligger på rundt 17 prosent.

Samtidig har arvelatere i dag oftere hatt mer enn ett samliv. Ifølge Statistisk sentralbyrå var det i 1987 3104 menn og 2826 kvinner som inngikk ekteskap nummer to. I 2017 var tallene henholdsvis 4607 og 3714. Det antas også å kunne legges til grunn at flere i dag har mer enn ett kull barn.

Flertallet lever imidlertid fortsatt i tradisjonelle, varige samliv med ekteskapet eller samboerskapet som ramme rundt kjernefamilien.

Kvinner får færre barn i dag enn da arveloven ble vedtatt. Det betyr at det er færre livsarvinger som skal fordele arven mellom seg. I 1968 var samlet fruktbarhetstall for kvinner (antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved, og at dødsfall ikke forekommer) 2,75 barn, mens det i 2017 var 1,62 barn.

I en arverettslig sammenheng har det også betydning at levealderen har økt, og at velstandsutviklingen har ført til at det gjennomgående er større formuer som skal fordeles som arv i dag, enn det var for noen tiår siden, selv om det antas at det også er større gjeld i befolkningen. Det er i lys av dette naturlig å anta at arv i dag spiller en annen rolle enn tidligere. Samtidig kan det fremheves at velferdsstaten med dens trygdeordninger og markedsstaten med ulike forsikringsprodukter delvis har tatt over for arverettens tradisjonelle oppgaver som økonomisk sikkerhetsnett, jf. Asland i artikkelen «Kan pliktdelsarv forsvares i en moderne arverett?» i Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål (2012) side 161–184.

Samlet sett er det behov for å foreta et oversyn over arveloven for å sikre en tidsmessig og balansert lovgivning. Det har blitt gjort viktige endringer i arveloven siden vedtakelsen i 1972, men etter departementets syn er tiden nå moden for å foreta en samlet og mer helhetlig vurdering av loven for å sikre at man har en arvelov som er tilpasset dagens familiemønstre og oppfatninger av hva som er en fornuftig og rettferdig fordeling av arv.

Når det gjelder skifteloven 1930, er dette den eldste loven på familie- og arverettens område som fortsatt er i kraft. Selv om loven er endret en rekke ganger, bærer den preg av sin alder. For at skiftelovgivningen skal være tilgjengelig og enkel å forstå for allmennheten, er det etter departementets syn nødvendig å gjøre den mer pedagogisk og gi den et enklere språk. I lys av lovens alder er det også naturlig å gjøre en vurdering av om loven i større grad bør reflektere den praktiske virkeligheten i dag.

3.3 Utgangspunkter for lovforslaget

Det foreslås i denne proposisjonen nye regler for arv og skifte. I et slikt lovarbeid er det mange veivalg og avveininger som må foretas. Departe-

mentet har forankret lovforslaget i enkelte grunnleggende hensyn og utgangspunkter.

På et overordnet plan har det vært en klar målsetting både å bevare og fornye innholdet i den eksisterende lovgivningen, slik dette også er uttrykt i det mandatet som ligger til grunn for Arvelovutvalgets arbeid. Departementet har lagt vekt på å fremme et lovforslag som er gjenkjennelig, men som samtidig skal fungere hensiktsmessig i dagens samfunn.

Det er en utstrakt privat rettshåndhevelse av arveretten. Dette er også ønskelig, blant annet i et samfunnsøkonomisk perspektiv. De fleste dødsbo gjøres opp av arvingene uten profesjonell bistand eller bistand fra rettsapparatet. Det samme er tilfellet ved samlivsbrudd. Samtidig skal boet som regel gjøres opp i en periode hvor de involverte befinner seg i en vanskelig livssituasjon. Det er viktig at reglene så langt som mulig er tilpasset lekfolks egen bruk av dem. Dette innebærer blant annet at departementet har tilstrebet å foreslå klare og enkle regler som gir forutberegnelighet, og som virker konfliktdempende. Departementet har søkt å etablere en god og oversiktlig systematikk og å bruke et klart og brukervennlig språk.

Videre er det grunnleggende at arveretten skal medvirke til en hensiktsmessig overføring av formue fra generasjon til generasjon. Og det er viktig at arveretten i størst mulig grad er i tråd med den alminnelige rettsfølelsen. Når samfunnet er mer sammensatt enn tidligere, er det vanskeligere å ha en klar formening om hvilken fordeling av arven som vil være best i tråd med den alminnelige rettsoppfatningen. Kanskje vil det også være flere grupper som har en annen forståelse av hva som er en god fordeling av arv, enn tidligere. Siktemålet for departementet har vært å komme frem til regler som gir en fordeling av arven som fremstår som rimelig og rettferdig i flertallet av tilfellene. Oppnår man dette, vil det for flertallet av arvelatere ikke være nødvendig å opprette testament for å sikre at arven fordeles på den måten man selv oppfatter som rettferdig. På denne måten vil fordelingen av arv også i stor grad fremstå som forutberegnelig for arvingene, og dermed virke tvistedempende, noe som igjen er positivt i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Samtidig har det vært viktig for departementet å sikre at partene selv, innenfor visse rammer, gis adgang til å fastsette en annen fordeling ved bruk av testament.

Et viktig spørsmål i arveretten er om testasjonsfriheten skal være uinnskrenket, eller om arvelaterens nærmeste skal sikres en viss beskyttelse mot arvelaterens testamentariske disposisjo-

ner. Det er sentralt i lovarbeidet å finne det riktige balansepunktet mellom testators selvbestemmelserett og de etterlattes interesser.

Departementet understreker videre viktigheten av å se hen til Norges folkerettslige forpliktelser for å sikre samsvar med disse. Departementet har videre lagt vekt på at forslaget til nye regler skal fungere i et stadig mer internasjonalt samfunn. Dette er søkt ivaretatt gjennom forslag til lovfesting av internasjonal-privatrettslige regler.

Indre Finnmark tingrett har under høringen vist til at familie- og arveretten er rettsområder der samiske sedvaner og rettsoppfatninger har betydning. Det vises i høringsuttalelsen til at i vurderingen av om sedvanen skal anses som en rettsregel, vil sedvanens fasthet og kvalitet kunne stå sentralt, og det uttales at i den forbindelse bør revitalisering av samiske kulturelementer være et moment. I høringsuttalelsen tas det til orde for et eget utvalg som får i oppdrag å vurdere arve- og skifterettens samiske perspektiv. Etter departementets syn peker Indre Finnmark tingrett på interessante problemstillinger. Lovarbeidet har imidlertid vært begrenset til å utarbeide ny lovgivning som kan avløse reglene i skifteloven 1930 og arveloven 1972. Som det er pekt på i høringsuttalelsen, har det samiske perspektivet ikke vært et tema i Arvelovutvalgets og Skiftelovutvalgets utredninger. Departementet har merket seg synspunktet om behovet for regler som tar høyde for det samiske perspektivet, men slike spørsmål må man eventuelt komme tilbake til.

Når det gjelder skiftelovgivningen spesielt, viser Skiftelovutvalget i NOU 2007: 16 side 57 til de hovedprinsippene som ligger bak tvisteloven, og fremhever at disse prinsippene, så langt de er anvendelige, vil få tilsvarende betydning innenfor skifteprosessen. Disse hovedprinsippene har vært førende også for departementet. Departementet slutter seg dessuten til de synspunktene som særlig er løftet frem av Skiftelovutvalget, og som for øvrig også var trukket frem i det mandatet som lå til grunn for Skiftelovutvalgets arbeid. Skiftelovutvalget understreker blant annet at kjernen i skiftebehandlingen er at det skal skje en fordeling av verdier. I likhet med utvalget har departementet sett det som sentralt å utvikle regler som i størst mulig utstrekning hindrer at verdier unndras bobehandlingen eller går til spille. Det er videre en målsetting at fordelingen av verdiene skjer på en måte som ivaretar alle interessenter best mulig, og som bidrar til å forebygge konflikter og uenighet mellom personer som også senere skal forholde seg til hverandre. Samtidig er departementet enig med Skiftelovutvalget i at det bør ska-

pes et visst rom for partenes avtalefrihet, slik at det legges til rette for løsninger som ikke utelukkende bygger på det juridisk korrekte, men på hva som må antas å være en rimelig og rettferdig fordeling av eiendelene i det enkelte tilfellet. Partene har selv et ansvar for eventuelt å utnytte dette handlingsrommet på en hensiktsmessig måte. Departementet vektlegger også domstolenes vik-

tige rolle i skiftebehandlingen. Og som Skiftelovutvalget peker på, vil tvisteløsning bare være ett av formålene ved domstolenes skiftebehandling. Et vel så viktig formål vil være å forebygge og redusere antallet tvister. Dette kan oppnås ved rådgivning, avklaring av partenes uenighet på et tidlig stadium i prosessen og ved meglings-

4 Lovstruktur og lovspråk

4.1 En felles lov om arv og dødsboskifte

Reglene om arv og skifte av dødsbo er i dag regulert i henholdsvis arveloven fra 1972 og skifteloven fra 1930. I arveloven finner man regler om hvem som er arvinger etter loven, opprettelse av testament osv., mens reglene om skifte av dødsbo, det vil si hvordan arveoppgjøret skal gjennomføres, står i skifteloven. Skifteloven har også regler om skifte av felleseie ved samlivsbrudd. Tidligere inneholdt skifteloven både materielle og prosessuelle regler for felleseieskifte. Ved vedtakelsen av ekteskapsloven i 1991 ble de materielle reglene flyttet fra skifteloven til ekteskapsloven.

Skiftelovutvalget foreslår i NOU 2007: 16 at de resterende reglene i skifteloven om felleseieskifte flyttes til ekteskapsloven som et nytt kapittel 18, se side 57–60 i utredningen. De prosessuelle reglene om felleseieskifte får da en nærmere tilknytning til de materielle reglene. Skiftelovutvalgets forslag er begrunnet i et ønske om å rydde opp i regelverket og gjøre det mer oversiktlig og lettere tilgjengelig for brukerne. Utvalget viser til at forskjellene mellom dødsboskiftene og felleseieskiftene er så betydelige at det er mest hensiktsmessig å behandle dem i forskjellige lover. Forskjellene gjelder blant annet hvem som er parter under skiftet, hva som er målet med skiftebehandlingen, og hvilke interesser hos tredjepersoner som er relevante.

På bakgrunn av at det foreslås å flytte reglene om skifte av felleseie til ekteskapsloven, ser Skiftelovutvalget for seg to muligheter når det gjelder reglene om skifte av dødsbo: Man kan enten gi en egen lov om dødsboskifte, eller man kan flytte disse reglene til arveloven slik at man ikke lenger har noen egen skiftelov. Utvalget går inn for den førstnevnte løsningen og har utarbeidet forslag til en ny lov om dødsboskifte. Utvalget viser særlig til at reglene for dødsboskifte vil være langt mer omfattende enn reglene om delingen ved separasjon og skilsmisse, og mener at dette taler for å skille saksbehandlingsreglene for dødsboskifte ut i en egen lov.

Arvelovutvalget har i samsvar med sitt mandat utformet forslag til en ny arvelov. Arvelovutvalget avga sin utredning etter Skiftelovutvalget og uttaler at siden de to lovarbeidene kan pågå parallelt, kan det reises spørsmål om man bør utarbeide en felles lov om arv og dødsboskifte, eller om man fortsatt bør ha en egen arvelov med hovedvekt på de materielle spørsmålene og en dødsboskiftelov med hovedvekt på de prosessuelle spørsmålene. Arvelovutvalget har ikke sterke synspunkter på om man bør ha én eller to lover, men mener at det ikke vil være vanskelig å sy utvalgets forslag til en ny arvelov sammen med reglene om dødsboskifte slik at man får en felles lov, se side 12 i NOU 2014: 1.

Under høringen av Skiftelovutvalgets utredning støttes forslaget om at skiftelovens regler om felleseieskifte flyttes til ekteskapsloven, og at reglene om dødsboskifte og felleseieskifte dermed skilles i forskjellige regelverk, av *Borgarting lagmannsrett*, *Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad)*, *Nettverk for overformynderiene i Norge*, *Norges Bondelag* og *Norges Kvinne- og Familieforbund*. Dette støttes også av *Domstoladministrasjonen*. Domstoladministrasjonen mener videre at det bør gis en egen dødsboskiftelov, og at reglene om dødsboskifte ikke bør plasseres i arveloven:

«De prosessuelle reglene om dødsboskifte vil derimot være langt mer omfattende enn reglene om deling av felleseie, og det virker ikke hensiktsmessig å plassere dem i arveloven. Vi er derfor enig i forslaget om at det utarbeides en egen prosesslov for dødsboskiftene, mens de materielle reglene om dødsboskifte samles i arveloven.»

Aust-Agder tingrett er på den annen side ikke enig i Skiftelovutvalgets forslag til lovstruktur og uttaler:

«Fra et «brukersynspunkt» oppleves det som uryddig at de prosessuelle og materielle reglene er samlet i én lov når det gjelder skifte av felleseie, mens man for skifte av dødsbo må forholde seg til både skiftelov og arvelov. Ting-

retten mener således at man enten må beholde dagens struktur med en skiftelov som omfatter de prosessuelle reglene for skifte av både felleseie og dødsbo, eller samle de prosessuelle og materielle reglene for hhv felleseieskifte og dødsboskifte i hver sin lov.»

Den Norske Advokatforening er enig i at de prosessuelle reglene om felleseieskifte bør flyttes til ekteskapsloven, og mener videre at reglene om dødsboskifte bør plasseres i arveloven, ikke i en ny lov om dødsboskifte. Også *Agder lagmannsrett* og *Oslo byfogdembete* mener at reglene om dødsboskifte bør tas inn i arveloven.

Agder lagmannsrett, Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) og *Oslo byfogdembete* mener det er uheldig at de foreslåtte reglene om felleseieskifte viser til dødsboskifteloven, som igjen viser til tvisteloven. Disse høringsinstansene mener at dette gjør reglene vanskelig tilgjengelige.

Departementet slutter seg til forslaget om at saksbehandlingsreglene for skifte av felleseie flyttes til ekteskapsloven. Det foreslås at reglene tas inn som et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven. Departementet legger til grunn at det for brukerne vil være en fordel at saksbehandlingsreglene blir å finne i samme lov som de materielle reglene.

Spørsmålet blir da om reglene om skifte av dødsbo bør plasseres i en egen lov om dødsboskifte, eller om de bør tas inn i arveloven. Etter departementets syn gjør de samme hensynene seg gjeldende for reglene om dødsboskifte som for reglene om felleseieskifte. Også når det gjelder arveoppgjør, må det kunne legges til grunn at det vil være mest brukervennlig at de materielle reglene om hvem som har arverett, og om omfanget av arveretten er å finne i samme lov som saksbehandlingsreglene for booppgjøret. Arveloven og reglene om skifte av dødsbo retter seg mot oss alle, ikke bare de profesjonelle brukerne. På dette rettsområdet er det derfor særlig viktig at reglene gjøres så tilgjengelige som mulig. Og for den som ikke har forhåndskunnskaper om arve- og skifterett, vil det nok være nærliggende å gå til arveloven når man er ute etter å finne regler om gjennomføringen av et arveoppgjør.

En felles lov om arv og dødsboskifte legger også til rette for en mer samordnet regulering. Det er ikke et klart skille mellom hva som skal anses som materiell arverett, og som dermed systematisk hører hjemme i arveloven, og hva som skal regnes som skifterett. Med en felles lov kommer slike spørsmål ikke like mye på spissen, og

det gir en større fleksibilitet når det gjelder struktur og pedagogisk plassering av reglene. Med en felles lov er det også enklere å tilpasse reglene i forhold til hverandre. Videre vil en felles lov i større grad kunne sikre at man også ved senere lovrevisjoner ser arvereglene og skiftereglene i sammenheng og dermed kan unngå dårlig samordning fordi man overser behovet for konsekvensendringer. Departementet peker dessuten på mulighetene for en konsekvent begrepsbruk og oppbygging av reglene, noe som også kan ha positiv betydning for brukervennligheten og tilgjengeligheten (se i den forbindelse punkt 4.2).

En lov som inneholder regler om både arv og skifte av dødsbo, vil bli omfattende. Departementet kan imidlertid ikke se at det bør være et avgjørende hensyn mot en felles lov. Utgangspunktet må være at regler som i stor grad griper inn i hverandre og omhandler samme tema, bør samles i samme lov. Og ulempene ved at loven inneholder mange paragrafer, kan motvirkes ved en oversiktlig og systematisk oppbygging av loven. Departementet foreslår at loven inndeles i fire hoveddeler med en innledende del, en del om arv, en del om dødsboskifte og en avsluttende del. Kombinert med en tydelig kapitellinndeling og en pedagogisk presentasjon av reglene mener departementet at omfanget i seg selv ikke gjør at det blir vanskelig å finne frem i loven. Departementet peker også på at det samlede antallet paragrafer vil være tilnærmet det samme uavhengig av om de står i én felles lov, eller er fordelt på to lover.

Når det gjelder utformingen av de foreslåtte reglene om felleseieskifte i ekteskapsloven, har noen av høringsinstansene som nevnt pekt på at en utstrakt bruk av henvisninger til reglene om dødsboskifte kan være uheldig. Departementet er enig i at en omfattende bruk av henvisninger til andre lover kan gjøre det vanskelig å finne frem i reglene. På den annen side er det også et hensyn at den enkelte lov, eller lovverket samlet, ikke skal bli for omfattende. Det vil derfor måtte gjøres en avveining mellom disse hensynene ved utformingen av bestemmelsene. I vurderingen vil det være et hensyn hvor stor praktisk betydning reglene har, og hvem reglene primært retter seg mot, eller nærmere bestemt om de som skal forholde seg til reglene, har juridisk bakgrunn eller i hvert fall må forventes å være bistått av advokat eller annen rettshjelper. Disse hensynene tilsier etter departementets syn en viss grad av henvisninger til reglene om dødsboskifte i de foreslåtte reglene om offentlig skifte av felleseie. Når det gjelder det nærmere innholdet av reglene om skifte av felleseie, vises det til punkt 34.2.

4.2 Generelt om lovspråket i en ny lov om arv og dødsboskifte

Det må være et siktemål i arbeidet med en ny lov at den utformes slik at den blir forstått av de gruppene som skal forholde seg til den. Språket er selvsagt viktig i den forbindelse. En lov om arv og dødsboskifte vil henvende seg både til profesjonelle aktører og til folk ellers, og den bør helst kunne forstås også av dem uten juridisk bakgrunn.

Gjeldende skiftelov er fra 1930, men har vært endret flere ganger etter dette. Skifteloven oppfattes i dag som vanskelig å forstå. Dette har nok sin årsak dels i lovens alder og dels i at skifteloven er en utpreget fagtekst som retter seg mot domstolene. Skifteloven bruker dessuten en del begreper som i dag kan virke fremmede, se nærmere om dette punkt 4.3. Rettslig sett er dette presise begreper, men de retter seg først og fremst mot dem som er spesialister på området. Bildet kompliseres ytterligere av at likelydende begreper i arveloven og skifteloven ikke har samme begrepsinnhold.

Siden arveloven er av noe nyere dato (1972), har den et mer moderne språk. Arveloven bærer preg av at man ved utformingen synes å ha lagt større vekt på å bruke et språk som skal forstås også av andre enn spesialistene, enn det som synes å være tilfellet for skifteloven. Arveloven er på nynorsk, og det har nok også bidratt til en enklere og mer direkte uttrykksform. At arveloven er enklere å forstå enn skifteloven, betyr likevel ikke at alle brukergrupper oppfatter arveloven som lett tilgjengelig.

For å bidra til at tekster som produseres av det offentlige, blir klarere, bedre og mer mottakervennlige, ble prosjektet «Klart språk i staten» etablert i 2008. Dette er et samarbeid mellom Difi og Språkrådet. Høsten 2011 ble det opprettet et eget prosjekt om språket i lover og forskrifter. Formålet med prosjektet er å få mer kunnskap om de språklige utfordringene i regelverket og å iverksette tiltak som kan gjøre regelspråket klarere og bedre. I 2014 ble det igangsatt et arbeid for å bedre språket og forenkle strukturen i fire utvalgte lover. En av disse lovene var arveloven.

I forbindelse med prosjektet ble NTNU gitt i oppdrag å undersøke hvordan leserne forstår innholdet i de fire lovene, og å analysere hvordan tekstene er utformet. I undersøkelsen om arveloven ble fire ansatte i en tingrett, tre personer som sitter i uskiftet bo, og fire arvemottakere intervjuet. Undersøkelsen indikerer at arveloven kan oppleves som vanskelig å forstå av dem som ikke er profesjonelle brukere.

Arvelovutvalget har som en del av prosjektet samarbeidet med Språkrådet om utformingen av forslaget til ny arvelov i NOU 2014: 1. Språkrådet har kommet med innspill til deler av lovteksten på et tidlig stadium i lovarbeidet og har også gitt innspill til utformingen av hele loven avslutningsvis i lovarbeidet. Når det gjelder Skiftelovutvalgets forslag til lov om dødsboskifte, ble dette arbeidet avsluttet før etableringen av prosjektet, og lovforslaget i NOU 2007: 16 er utformet uten bistand fra Språkrådet.

Videre har Oxford Research AS hatt i oppdrag å kartlegge hvordan de fire utvalgte lovene forstås og virker i praksis. Når disse lovene er erstattet av nye lover, skal også de nye lovene kartlegges på samme måte. Oxford Research AS avga sin første rapport i desember 2015. I oppsummeringen om kartleggingen av arveloven sies det følgende:

«Arvelova har et tungt og gammeldags språk og mange ord og uttrykk er vanskelige å forstå. Undersøkelsen viser at selv personer som arbeider med arvelova mener at språket er vanskelig.

Strukturen i arvelova og regelverket for øvrig er komplisert. Det er en utfordring for mange at de må lese i flere lover eller flere steder i arvelova for å forstå sin egen rettsposisjon. Strukturen i loven er uklar på noen områder, og loven behandler tilgrensende momenter i flere paragrafer. Dette gjelder blant annet et sentralt spørsmål som arverekkefølge.

Det er imidlertid ikke bare strukturen innad i arvelova som er et problem, også forholdet mellom skifteloven og ekteskapsloven gjør det vanskelig å finne ut av egen rettsposisjon.

Selv om språket er uklart, er de direkte effektene av lovspråket begrenset fordi den jevne borger gjerne får informasjon om arveregler fra andre kilder enn selve lovteksten. Ni prosent av respondentene i spørreundersøkelsen har opplevde at arvelova har skapt problemer for dem.

Vi har ikke undersøkt om uklart lovspråk gir behov for advokatbistand som ellers kunne vært unngått. Advokatene vi har intervjuet sier imidlertid at de får få spørsmål om lovteksten eller konkrete paragrafer.

Vi finner lite som tyder på at lovspråket påfører tingrettene stor ekstrakostnader selv om enkelte borgere henvender seg til tingretten for å få svar på spørsmål om lovteksten eller konkrete bestemmelser.

De ansatte i tingretten sier stort sett at de forstår loven. Det er mange av de samme tema-

ene som går igjen i veiledningsarbeidet slik at de opparbeider seg en form for «ekspertise» på dette feltet. Når de trenger hjelp, mener de tingrettsansatte at det er fordi de trenger hjelp til å tolke konkrete paragrafer.

Det uklare lovspråket kan føre til unødvendige kostnader ved opplæring av nyansatte og når det dukker opp uvanlige arverettslige problemstillinger.»

Det må som nevnt være et siktemål med lovarbeidet at den nye loven får en struktur og språkføring som gjør den mer brukervennlig enn gjeldende skiftelov og arvelov. Også lovforslagets regler om retten til arv i proposisjonen her har vært forelagt Språkrådet, som har gitt innspill til lovteksten. Reglene om arv og dødsboskifte vil som tidligere nevnt bli lest av brukere med ulike bakgrunn og med ulike forutsetninger for å forstå lovteksten. Man bør derfor prøve å finne frem til ord og uttrykksmåter som er forståelige uten en for stor innsats fra brukerne. Departementet vil likevel bemerke at konsise, stringente lovtekster aldri vil bli direkte enkle å forstå for folk flest. Og man må holde fast ved at en lovtekst først og fremst er et juridisk verktøy som skal fastslå med størst mulig presisjon hva som er gjeldende rett. Dessuten er det ikke slik at lovteksten er den eneste mulige kilden til kunnskap om rettsreglene. For personer som ikke forholder seg til loven som profesjonelle brukere, men som én eller noen få ganger i livet må forholde seg til reglene for eksempel i forbindelse med et arveoppgjør, kan det nok være vel så hensiktsmessig at de henter informasjon om reglenes innhold fra andre pålitelige kilder enn selve lovteksten.

4.3 Noen terminologiske spørsmål

Skifteloven og arveloven bruker en del juridiske begreper som kan fremstå som nokså utilgjengelige for den som leser loven uten å ha juridisk bakgrunn. Hvis det er mulig, bør slike begreper erstattes av begreper som er mer intuitivt forståelige. Noen faguttrykk lar seg imidlertid ikke så lett erstatte av mer dagligdagse og forståelige ord. Begrepet kan ha et presist juridisk meningsinnhold som må forklares nokså omstendelig hvis man skal unngå å bruke det.

Departementet vil også bemerke at i språkutvikling må man se hen til både fortid og fremtid. Departementet legger en viss vekt på å beholde språklige bånd til tidligere lovers terminologi, men samtidig er det selvsagt viktig å forsøke å

finne frem til en terminologi som forstås i samtiden, og som ikke vil bli svært utdatert i lovens levetid. Dagens skiftelov har til sammenlikning beholdt sitt begrepsapparat i nærmere nitti år.

Når det gjelder begrepsbruk, kan det for det første nevnes at både arveloven og skifteloven bruker det gamle juridiske begrepet «skifte» om prosessen med å dele boet. Ekteskapsloven bruker på sin side ordet «deling». Departementet foreslår likevel at begrepet «skifte» videreføres i den nye loven om arv og dødsboskifte. Ordet er godt innarbeidet i den voksne befolkningen, og det antas at kostnadene ved et begrepsbytte vil være relativt store. Skulle man gå bort fra dette ordet, og i stedet bruke for eksempel «deling», er det vanskelig å se for seg at man ville kunne videreføre ord og uttrykk som «uskifte», «offentlig skifte» og «privat skifte», som er godt innarbeidede begreper og vanskelige å finne noen erstatning for. Ordet «deling» ville i hvert fall passe dårlig i disse sammenhengene.

Departementet har også kommet til at begrepet «bo» bør beholdes som et grunnleggende begrep i loven. Et «bo» er betegnelsen på den formuesmassen og de forpliktelsene arvelateren etterlater seg. Departementet har vanskelig for å se at dette begrepet vil kunne erstattes av et annet begrep.

Begrepene «loddeier» og «legatar» i skifteloven kan det være større grunn til å reise spørsmål om. Skifteloven bygger på et skarpt skille mellom arvinger og legatarer, jf. § 124 annet og tredje ledd. Med «arving» menes «enhver der etter lovens arvegangsregler eller siste viljeserklæring inntreer i avdødes etterlatenskaper helt ut eller etter et fastsatt forhold». En «legatar» er «enhver annen som ved siste viljeserklæring er tilsagt nogen fordel ved arvelaterens død». Videre er det gjennom skiftelovens begrep «loddeier» at arvingene er gitt sine rettigheter. Skifteloven § 124 første ledd definerer «loddeier» som «ektefelle eller arving som har krav på lodd i boet». Noe upresist kan det sies at det er loddeierne som har hånd om skiftet, mens legatane har liten innflytelse på forvaltningen av boet og gjennomføringen av oppgjøret. Legatane forutsettes normalt passivt å vente på at legatet blir oppfylt. Se nærmere om dette side 107–108 i NOU 2007: 16.

I sammenheng med ordet «loddeier» nevnes at skifteloven også bruker ord som «utlodning» og «boslodd» om fastsettelsen av hvordan boet skal deles og den enkeltes verdimesige andel av boet.

Arveloven har på sin side ikke noe skille mellom «loddeier» og «legatar», men bruker ordet «arving» om enhver som blir tilgodesett ved arve-

laters død på grunnlag av lovens arveregler eller etter testament.

Skiftelovutvalget drøfter begrepene «lodd-eier», «arving» og «legatar» nærmere på side 108–109 i NOU 2007: 16. Utvalget går inn for å beholde disse begrepene og viser blant annet til at begrepene er godt forankret i norsk rett. I og med at legataren på grunnlag av testamentet i noen tilfeller har rett til en vesentlig del av formuen og dermed vil kunne ha vel så betydelige interesser i boet som en loddeier, foreslår utvalget en regel om at retten ved kjennelse skal kunne gi en slik legatar de samme rettighetene som en loddeier.

Under høringen slutter *Den Norske Advokatforening* seg til Skiftelovutvalgets syn om at lodd-eiere bør ha en annen posisjon enn legatarer, og at begrepet «lodd-eier» derfor bør beholdes.

Skillet mellom loddeiere og legatarer treffer man på gjennom hele skifteloven. Bruken av disse begrepene byr etter departementets syn på flere utfordringer. Begrepet «lodd-eier» er i realiteten nært knyttet til posisjonen som slektsarving, selv om også enkelte testamentsarvinger kan være loddeiere. Det har vært reist spørsmål om en gjenlevende ektefelle eller samboer er loddeier, og hvorvidt en livsarving som har fått arven begrenset til et beløp etter arveloven § 29, er loddeier. Denne tvilen må nå anses å være ryddet av veien, men dette viser at betegnelsen i dag er mindre egnet som merkelapp på de gruppene av arvinger som loven gir regler for. Også legatarbegrepet har vist seg å kunne være problematisk. Legataren er den som etter et testament har rett til en bestemt gjenstand eller en bestemt sum, og man har nok opprinnelig sett for seg at denne gjenstanden eller summen er av mindre betydning for skiftet. I dagens arveoppgjør ser man imidlertid ofte eksempler på at legataren er den som har rett til det vesentlige av boet, mens det er lite av verdier igjen til loddeieren. Loddeieren er likevel den som etter loven vil få arbeidet og kanskje også risikoen og kostnaden ved skiftet, mens legataren på sin side har liten innflytelse på forvaltningen av boet og booppgjøret. Dette gir ikke nødvendigvis hensiktsmessige regler.

Et gjennomgående skille mellom loddeiere og legatarer tynger også systematikken i loven. Det er videre departementets erfaring at begreper som «lodd-eier» og «utlodning» gjør lovttekster, forskrifter, blanketter og andre mer veiledende tekster vanskelige å forstå for andre enn spesialistene. Begrepene har gått ut av dagligspråket for

de fleste. Hensynet til et forståelig språk taler etter dette for at disse begrepene ikke videreføres i den nye loven. Dersom ordet «loddeier» fjernes fra lovtteksten, er det videre naturlig at andre sammensetninger med ordet «lodd» går ut av loven, det vil si ord som «boslodd», «utlodning», osv.

Departementet foreslår at begrepene «lodd-eier» og «legatar» erstattes av fellesbegrepet «arving». Dette begrepet har en mer intuitiv betydning. Begrepet «arving» vil dekke både de tradisjonelle loddeierne, ektefelle og samboer med rett til arv, livsarvinger som har fått sin arv begrenset til en sum, og testamentsarvinger. Med en slik endring oppnår man også en konsekvent språkbruk gjennom både den delen av loven som viderefører arveloven, og den delen av loven som viderefører skifteloven. Forslaget om en felles lov om arv og dødsboskifte er i seg selv et argument for at skiftelovens terminologi ikke videreføres. I lovforslaget er det gitt en legaldefinisjon av «arving» i § 2 første ledd.

Skiftelovens terminologiske skille mellom loddeier og legatar knytter seg til en reell forskjell i hvilke interesser disse gruppene arvinger vanligvis har i boet. Selv om det er ønskelig å gå bort fra et terminologisk skille, er det ikke nødvendigvis slik at alle typer arvinger bør gis like rettigheter under skifteoppgjøret. Synspunktet som gjeldende skiftelov bygger på, om at testamentsarvinger som bare skal arve en gjenstand eller et bestemt pengebøp, bør ha en mer tilbaketrukket rolle under skifteoppgjøret enn for eksempel slektsarvingene, gjør seg fortsatt gjeldende. Dette hensynet slår i hvert fall til hvis testamentsarvingens arv er av nokså begrenset verdi. Etter departementets syn bør det fortsatt være slik at rettigheter og plikter i forbindelse med skifteoppgjøret ikke bør gjelde fullt ut for alle typer arvinger. I stedet for et gjennomgående terminologisk skille, slik det er i skifteloven, foreslår departementet at det i de bestemmelsene der det er grunn til å gjøre forskjell mellom arvingene, tas inn en uttrykkelig regel om at bestemmelsen ikke skal gjelde for testamentsarvinger som bare skal motta «et bestemt, avgrenset gode av liten verdi». Et slikt unntak er for eksempel tatt inn i § 92 første ledd om formuesfullmakt, §§ 120 og 138 om stemmerett og § 127 om rett til å kreve offentlig skifte. Se også § 104 annet ledd, § 131 første ledd, § 137, § 140 første ledd og § 153 første ledd. Når det gjelder det nærmere innholdet i dette begrepet, vises til merknaden til § 92.

5 Slektens arverett

5.1 Gjeldende rett

Reglene om arverett for barn, barnebarn og andre slektninger har som sitt viktigste formål å sikre at de personene som man antar at står arvelateren nærmest, også utpekes som arvelaterens arvinger etter loven (legalarveretten). Reglene skal gi en fordeling av arven som fremstår som fornuftig og rettferdig i flertallet av tilfellene. Ønsker arvelateren en annen fordeling av arven enn den som følger av legalarveretten, må han eller hun opprette testament.

Slektens arverett etter loven er regulert i arveloven kapittel I. Arven fordeles i såkalte arvegangsklasser. I første arvegangsklasse er arvelaters barn og øvrige etterkommere, jf. arveloven § 1. Disse arvingene omtales som livsarvinger. Hadde arvelateren barn, er lovens hovedregel at det er barna som er arvinger. Arven skal som utgangspunkt deles likt mellom dem. Har et av barna avgått ved døden før arvelateren, går arveretten videre til dette barnets barn, eventuelt dette barnets barnebarn hvis begge disse leddene er døde, osv. Arveretten i første arvegangsklasse er teoretisk sett ubegrenset. Det vil si at både barn, barnebarn, oldebarn, tippoldebarn, mv. vil kunne være arvinger i første arvegangsklasse. I praksis er det imidlertid sjelden at arven går til oldebarn eller tippoldebarn. Før det første er det en grense for hvor mange etterfølgende slektsledd som vil kunne etableres i en persons levetid. Videre tar de fjernere slektsleddene arv bare hvis leddene foran er døde.

Hadde arvelaterens avdøde barn ikke etterkommere (livsarvinger), skal hele arven deles likt mellom øvrige søsken. Arven går da for eksempel ikke til det avdøde barnets ektefelle. Dette følger av prinsippet i arveloven § 71 første ledd om at man må leve for å ha rett til arv.

Det er bare hvis arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, at arvinger i andre arvegangsklasse får rett til arv, jf. arveloven § 2. I andre arvegangsklasse er det arvelaterens foreldre som først tar arv, om de lever. Om foreldrene ikke lever, er det deres barn som gis rett til arv (det vil si arvelaterens søsken og halvsøsken), og deretter deres

barn igjen (nevøer og nieser). Også for søsknenes etterkommere er arveretten i teorien ubegrenset når det gjelder antallet ledd. Er en av foreldrene død uten å etterlate seg livsarvinger, er hovedregelen at hele arven går til den andre forelderen og dennes livsarvinger, jf. § 2 tredje ledd første punktum. I § 2 tredje ledd annet punktum er det imidlertid en unntaksregel for tilfeller der arvelateren dør før han eller hun fyller 18 år og foreldrene var separert, skilt eller ikke gift med hverandre. Halve arven etter barnet skal da gå til besteforeldrene eller deres etterkommere på den avdøde forelderens side.

Hvis arvelateren heller ikke etterlater seg arvinger i andre arvegangsklasse, har arvinger i tredje arvegangsklasse rett til arv, jf. arveloven § 3. Tredje arvegangsklasse omfatter besteforeldre og livsarvinger etter dem (tanter og onkler, eventuelt fettere og kusiner). Bestemmelsen gir også uttrykk for legalarverettens grenser. De fjerneste slektningene som tar arv etter loven, er besteforeldrenes barnebarn, det vil si arvelaterens fettere og kusiner. Barn av fettere og kusiner og oldeforeldre eller deres etterkommere tar ikke arv etter loven. Om disse skal tilgodeses, må arvelateren opprette testament til fordel for dem.

Det grunnleggende premisset for bestemmelsene om slektens arverett etter loven er at det eksisterer et juridisk foreldreskap mellom forelder og barn i de ulike slektsleddene, jf. arveloven § 4 første ledd. Sosialt foreldreskap i en steffamilie eller i et fosterhjem gir ikke arverett etter loven. I slike relasjoner må rett til arv eventuelt etableres ved testament.

Hvem som er foreldre, er regulert i barneloven kapittel 2. Det følger av barneloven § 2 at den som føder barnet, er mor. Farskap og medmorskap kan følge av ekteskap, jf. barneloven § 3, eller av erklæring av en far eller medmor som er godtatt av mor, jf. barneloven § 4. I § 5 bestemmes det videre at myndighetene har plikt til å fastsette farskap, medmorskap og hvem som er mor, når dette ikke er fastsatt som følge av §§ 2, 3 eller 4. I § 4 a klargjøres det at et barn ikke kan ha både en far og en medmor. Medmor trer fullt ut i fars sted,

og barnet kan ikke ha mer enn to juridiske foreldre.

Videre kan foreldreskap etter norsk rett etableres ved anerkjennelse av en dom for farskap eller morskap avsagt av en utenlandsk domstol.

Foreldreskap kan også følge av adopsjon. Alle adopsjoner utført etter 1. juli 1957 etablerer et komplett juridisk foreldreskap der barnet har full arverett etter sine adoptivforeldre samtidig som barnets arverett etter de biologiske foreldrene opphører i og med adopsjonen, jf. adopsjonsloven § 13. Frem til 1. juli 1957 var det mulig å etablere såkalte svake adopsjoner som innebar at adoptivbarnet beholdt arveretten etter sin biologiske slekt, men ikke fikk full arverett etter sine adoptivforeldre.

I arveloven § 4 annet ledd er det gitt en regel om at faren og farsslekten ikke tar arv etter barnet dersom barnet er unnfanget ved et seksuallovbrudd.

Reglene om slektens arverett etter kapittel I må ses i sammenheng med kapittel II om ektefellens arverett og kapittel III A om samboeres arverett. Etterlater den avdøde seg en ektefelle eller samboer med arverett, vil ektefellens eller samboerens arverett helt eller delvis fortrenge slektningenes arverett.

5.2 Utenlandsk rett

De fleste europeiske land har en arvelovgivning som sikrer slektsarvingene rett til arv. I mange europeiske land er arveretten for slekten også videre enn den vi har i Norge. I samtlige nordiske land tar arvinger i tredje arvegangsklasse arv – om enn i noe ulik grad. Slektningers arverett går noe lenger i Norge enn i de øvrige nordiske land siden også fettere og kusiner har rett til arv etter loven i Norge.

5.3 Skiftelovutvalgets forslag

Arvelovens regler om slektens arverett var ikke en del av Skiftelovutvalgets mandat. Skiftelovutvalget foreslo likevel, i samråd med Justisdepartementet, en endring av nåværende § 2 tredje ledd annet punktum i arveloven om at dersom en av foreldrene er død, skal halve arven gå til besteforeldrene eller deres etterkommere på den avdøde forelderens side hvis arvelateren døde før han eller hun fylte 18 år, og foreldrene var separert, skilt eller ikke gift med hverandre. Utvalget uttaler på side 282 i NOU 2007: 16:

«Etter utvalgets syn innebærer denne bestemmelsen en forskjellsbehandling mellom ektefeller og samboere som ikke lar seg opprettholde i dagens samfunn.

Utvalgets prinsipale forslag går ut på at annet og tredje punktum oppheves. Virkningen av dette vil være at første punktum alene regulerer tilfellet hvor en av foreldrene til arvelateren er død uten at det foreligger livsarvinger etter ham eller henne, det vil si at hele arven vil gå til den andre foreldereren eller til dennes livsarvinger. Utvalget kan ikke se at det gir god mening å ha ulike regler her avhengig av om arvelateren er over eller under 18 år på dødsfallstidspunktet. Ved å oppheve annet og tredje punktum vil man unngå en slik forskjell, og man vil samtidig løse spørsmålet om likebehandling mellom ektefeller og samboere, siden dette skillet ikke er relevant etter første punktum.»

Skiftelovutvalget reiser på side 283 i utredningen også spørsmål om regelen i § 2 tredje ledd første punktum gir en god hovedregel. Virkningen av denne bestemmelsen er at dersom begge foreldrene til arvelateren er døde, og en av foreldrene har særkullsbarn (det vil si halvsøsken av arvelateren), vil hele arven tilfalle disse. Utvalget uttaler at denne prioriteringen av halvsøsken på bekostning av besteforeldrene kan diskuteres. Skiftelovutvalget foreslår ikke endringer i bestemmelsen da dette faller utenfor utvalgets mandat.

5.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår ingen endringer i barns og barnebarns (livsarvingers) rett til arv, men drøfter på side 26–27 i NOU 2014: 1 om ordningen med fordeling etter linjer bør modereres:

«Når arven skal fordeles mellom arvelaterens barn, er det i dag ingen tvil om at hvert barn skal ha like stor andel av arven. Hvis en eller flere av arvelaterens barn er død før arvelateren, og disse barna etterlater seg livsarvinger, innebærer dagens ordning med fordeling etter linjer at barnebarna ikke nødvendigvis arver like mye. Barnebarnas andel av arven avhenger av hvor mange søsken de må dele arven med.

Problemstillingen for utvalget er om man i slike tilfeller skal endre loven slik at alle barnebarna arver like mye – uten hensyn til hvor mange barnebarn det er i hver enkelt linje –

eller om man også i slike tilfeller skal beholde linjeprinsippet som gjelder ellers ved fordeling av arv mellom slektsarvinger.»

Arvelovutvalget konkluderer med at reglene vil bli mer kompliserte ved en omlegging til en fordeling etter personer (oftest omtalt som fordeling «etter hoder») i stedet for en fordeling etter linjer og foreslår derfor ingen endringer på dette punktet. Utvalget peker også på at konsekvensene av regelen er mindre i dag enn for noen generasjoner siden, særlig fordi søskenflokkene gjennomgående er mindre nå. Reglene om første arvegangsklasse følger av § 2 i Arvelovutvalgets lovforslag.

Utvalget peker videre på arvelaterens mulighet til å sikre en likestilling mellom barnebarna ved bruk av testament:

«Så lenge det ikke er livsarvinger, vil arvelateren fritt kunne justere fordelingen av arven for å oppnå fordeling etter hoder der dette fremstår som en rimeligere løsning enn fordeling etter loven. Denne løsningen er noe begrenset hvor det er livsarvinger. I og med at utvalget går inn for å redusere plikt delen, vil man i de fleste tilfeller kunne komme frem til de løsningene man ønsker, også hvor det er livsarvinger. Utvalget har vurdert om man skulle gjøre ytterligere for å komme arvelateren i møte ved å gi noen innrømmelser overfor de som ønsker å stille barnebarn likt gjennom unntak fra pliktdelsreglene. Man kunne eksempelvis bestemme at pliktdelsreglene ikke skal være i veien for at en arvelater i testament bestemmer at livsarvinger skal arve etter hoder i tilfeller hvor det er forskjellig antall arvinger i hver linje som kalles til arv. I og med at behovet for slike regler vil være svært begrenset, og at de ville komplisere lovteksten, vil utvalget ikke foreslå slike unntak fra pliktdelsreglene.»

Arvelovutvalget foreslår i det vesentlige en videreføring av reglene om rett til arv i annen arvegangsklasse, jf. utredningen side 27–28 og utvalgets forslag til § 3. Dette innebærer at foreldre og deres etterkommere fortsatt skal ta arv bare dersom det ikke er arvinger i første arvegangsklasse. Arvelovutvalget foreslår imidlertid i likhet med Skiftelovutvalget at unntaksregelen i nåværende § 2 tredje ledd annet punktum ikke videreføres. Arvelovutvalget uttaler på side 27:

«Begrunnelsen for dette unntaket er at man har ansett det som urimelig at for eksempel to

fraskilte skal kunne arve hverandre gjennom et felles barn. Grensen på 18 år henger sammen med at personer som har fylt 18 år, fritt kan bestemme arvefordelingen ved testament.

Bestemmelsen var ikke foreslått i Utkast 1962. Det var imidlertid foreslått lovbestemmelser av et slikt innhold fra flere høringsinstanser (Oslo skifterett, Den Norske Advokatforenings lovutvalg og Norske Kvinners Nasjonalråd). I Ot.prp. nr. 36 (1968–69) s. 129 gikk ikke departementet inn for å følge opp disse forslagene. Bestemmelsen kom inn i stortingsbehandlingen i Innst. O. XIX (1970–71) s. 12. Den har vært gjenstand for betydelig kritikk, og ble foreslått endret av Samboerutvalget i NOU 1999: 25 s. 134. Også Skiftelovutvalget foreslo i NOU 2007: 16 s. 282 at bestemmelsen skulle oppheves [...].»

Arvelovutvalget uttaler at tiden har løpt fra unntaksbestemmelsen i arveloven § 2 tredje ledd annet punktum. Utvalget gir også uttrykk for at når dagens bestemmelse gjør forskjell på den arverettslige stilling ut fra sivilstatusen til arvelaterens foreldre, kan dette stå i et vanskelig forhold til EMD artikkel 8 om familieliv sammenholdt med artikkel 14 om diskriminering.

Arvelovutvalget viser til Skiftelovutvalgets spørsmål om rimeligheten av at halvsøsken vil ha rett til arv på bekostning av besteforeldre, jf. regelen i § 2 tredje ledd første punktum. Arvelovutvalget finner ikke grunn til å gjøre endringer i bestemmelsen av hensyn til disse situasjonene. Arvelovutvalget uttaler (side 28):

«Dagens ordning har vært gjeldende i hvert fall siden arveloven av 1854. Det kan nok være tilfeller hvor arvelateren er nærmere knyttet til sine besteforeldre eller noen av deres etterkommere enn til sine halvsøsken, men det kan neppe gis noen presumsjon for det ene eller det andre. For utvalget har det imidlertid vært et poeng at det er bedre å styre hele arven over på halvsøsken, som er i samme generasjon som arvelateren, enn at halvparten av arven går til besteforeldre, som er to generasjoner over arvelateren, og som derfor gjennomgående har mindre behov for arven.»

Arvelovutvalget foreslår en videreføring også av arveretten for tredje arvegangsklasse, jf. lovforslaget § 4. Det foreslås ingen endringer i legalarverettens grenser, det vil si hvilke slektinger som skal ha rett til arv etter loven. Dette innebærer blant annet en videreføring av regelen om at fet-

tere og kusiner er de fjerneste slektningene som tar arv. Dette spørsmålet drøftes på side 25–26 i utredningen.

Arvelovutvalget foreslår av pedagogiske grunner en presisering i arveloven av adoptivbarns arverettslige stilling, jf. utvalgets forslag til § 5 første ledd.

5.5 Høringsinstansenes syn

Professor dr. juris Thomas Eeg ved Universitetet i Bergen slutter seg i det vesentlige til Arvelovutvalgets forslag om å videreføre reglene om slektens arverett og uttaler:

«Utvalget foreslår i hovedsak uendrete regler om slektingers arverett, dvs. med hensyn til hvilke slektsforhold som omfattes, og prioritering og innbyrdes fordeling mellom disse. Det er neppe grunn til å endre disse reglene, selv om norsk rett går lenger enn øvrige nordiske land ved at også arvelaters fettere og kusiner omfattes. Videre synes tiden overmoden for å fjerne særregelen i gjeldende arvelov § 2 tredje avsnitt andre setning.»

Oslo byfogdembete er enig med Arvelovutvalget i at arv fortsatt bør fordeles etter linjer, ikke etter hoder, og er også enig i at det ikke bør gjøres endringer i legalarverettens grenser, herunder at man ikke utvider eller begrenser kretsen av arvinger i tredje arvegangsklasse. *Oslo byfogdembete* slutter seg videre til forslaget om å oppheve § 2 tredje ledd annet og tredje punktum og at § 2 for øvrig videreføres.

Den Norske Advokatforening uttaler i forbindelse med høringen av Skiftelovutvalgets utredning at foreningen støtter en endring av nåværende § 2 tredje ledd annet punktum «idet det synes unaturlig å ha forskjellige regler avhengig av om arvelater var over eller under 18 år ved dødsfallet».

5.6 Departementets vurdering

Departementet følger i det vesentlig opp Arvelovutvalgets forslag. Dette innebærer at gjeldende arvelovs regler om slektens arverett etter loven langt på vei videreføres.

Formålet med reglene er som nevnt å legge til rette for en fordeling av arven som i de fleste tilfeller oppfattes som fornuftig og rettfærdig. Samfunnet er imidlertid mer sammensatt enn tid-

ligere, og det kan være vanskeligere å ha en klar formening om hvilken fordeling av arven som vil være best i tråd med den alminnelige rettsoppfatningen. Siktemålet må likevel fortsatt være at reglene fører til en fordeling av arven som er i samsvar med rettsfølelsen. Oppnår man dette, vil det for flertallet av arvelatere ikke være nødvendig å opprette testament for å sikre at arven fordeles på den måten man selv oppfatter som rettfærdig. Videre er det et viktig formål med reglene at de så langt det er mulig, er enkle å forstå og enkle å bruke.

Når departementet foreslår å videreføre regler om rett til arv for nær slekt, og da med den rekkefølgen som følger av de tre arvegangsklassene, er det på grunnlag av en antakelse om at det er en slik fordeling de fleste ville ha valgt selv. Båndet mellom barn og foreldre er vanligvis meget sterkt. Videre må det kunne antas at mange føler en forpliktelse til å bidra på tvers av generasjonene. Slike oppfatninger om samhörighet og forpliktelse kan være med på å begrunne legalarverettens utforming også for fremtiden.

Det kan hevdes at man kan ha et vel så nært forhold til venner som til sine nærmeste slektninger, og at dette kanskje oftere er tilfellet i dag enn tidligere. Departementet kan likevel ikke se at dette kan gi grunnlag for en annen vurdering av slektens arverett. Departementet antar at de fleste fortsatt ser de nærmeste slektningene som sine naturlige arvinger. Og ønsker man at arven skal fordeles til andre enn slektningene, er det mulig å gjøre dette ved testament. Det ville dessuten gi meget uklare regler om loven skulle utpeke arvingene basert på et så skjønnsmessig kriterium som vennskap.

Departementet foreslår regler om første arvegangsklasse som er i samsvar med Arvelovutvalgets forslag, jf. § 4 første og annet ledd i departementets lovforslag. Dette innebærer en videreføring av at arvelaterens barn er de nærmeste arvingene, og at det deretter er barnebarna, eventuelt oldebarna, som trer inn som arvinger.

I § 5 foreslår departementet i likhet med Arvelovutvalget en videreføring av reglene om andre arvegangsklasse. Disse reglene innebærer at hvis arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, går arven til arvelaterens foreldre, eventuelt deres livsarvinger. Foreldrene skal etter forslaget arve likt.

Er en av foreldrene død uten å etterlate seg livsarvinger, er utgangspunktet både etter gjeldende lov og lovforslaget at hele arven går til den andre forelderen, jf. § 5 tredje ledd første punktum. Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget går som

nevnt ikke inn for å videreføre unntaksregelen i nåværende § 2 tredje ledd annet punktum om at besteforeldrene går inn som arvinger på den døde farens eller morens side dersom arvelateren var under 18 år, og foreldrene var separert, skilt eller ikke gift med hverandre da denne forelderens døde. Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets forslag innebærer at den gjenlevende forelder vil arve alt uten hensyn til hva slags forhold det var mellom den gjenlevende forelder og den avdøde forelder.

Spørsmålet er hva som gir den rimeligste løsningen i et tilfelle der barnet først har arvet den ene forelder, og deretter dør selv. Hvis loven går ut på at all arv etter barnet skal gå til den gjenlevende forelder, innebærer det at den gjenlevende forelder gjennom barnet også vil arve verdiene etter den avdøde forelder. Rimeligheten av en slik regel vil nok i stor grad bero på forholdet mellom foreldrene. I en tett kjernefamilie som har bestått av mor, far og barn, vil det antakelig i de fleste tilfeller fremstå som en naturlig løsning at den gjenlevende forelder arver alt. Men denne løsningen kan nok oppfattes som mindre rimelig hvis foreldrene verken var gift eller samboende på tidspunktet da den første forelder døde, enten fordi de aldri har vært gift eller samboende, eller fordi de hadde brutt samlivet på dette tidspunktet. Departementet erkjenner at det kan være vanskelig å komme frem til regler som gir en rimelig fordeling i alle tilfeller, men har i motsetning til utvalgene kommet til at det i de tilfellene der mor og far ikke utgjorde en familie på det tidspunktet den første av dem døde, vil en likedeling mellom mors og fars slekt som oftest gi det resultatet som er best i tråd med den alminnelige rettsfølelsen. Dette gjelder i hvert fall hvis arvelateren var ung da han eller hun døde, se nedenfor. En likedeling mellom slektene er etter departementets syn også godt i samsvar med prinsippet om likedeling ellers i loven.

Begrunnelsen for unntaksbestemmelsen i nåværende § 2 tredje ledd annet punktum er å hindre det noe urimelige resultatet at en forelder indirekte arver eiendelene og verdiene etter den avdøde forelder via deres felles barn (arvelateren) når foreldrene ikke hadde noe forhold til hverandre da forelder døde. En slik situasjon vil man først og fremst kunne komme i hvis det dreier seg om en ung arvelater. En ung arvelater vil gjerne ikke ha opparbeidet seg egen formue av betydning, slik at boet etter denne arvelateren først og fremst vil bestå av arven etter den avdøde forelder. Dreier det seg om en voksen arvelater, vil han eller hun derimot gjerne ha opparbei-

det seg formue selv, og går det lang tid mellom forelderens dødsfall og «barnets» dødsfall, kan arven etter den avdøde forelder også være forbrukt. Er arvelateren voksen, er det med andre ord ikke like sannsynlig at arven etter ham eller henne i det vesentlige består av det som utgjorde arven etter den avdøde forelder. Et annet hensyn er at en voksen arvelater kan opprette testament og dermed selv fordele arv til andre enn den gjenlevende forelder dersom dette fremstår som mest rimelig. Unntaksregelen bør etter dette begrenses til de unge arvelaterne. Unntaksregelen i nåværende § 2 tredje ledd annet punktum gjelder bare hvis arvelateren er under 18 år. Departementet foreslår en utvidelse til 25 år. Bakgrunnen for dette er at de fleste unge i dag vil være forsørget, eller i hvert fall ikke ha opparbeidet seg noen formue av betydning de første årene etter at de ble myndige. En aldersgrense på 25 år er også i samsvar med regelen i vergemålsloven § 52 annet ledd, som innebærer at når fylkesmannen forvalter midler på vegne av mindreårige, kan forvaltningen fortsette til personen fyller 25 år.

Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget peker på at den nåværende unntaksbestemmelsen innebærer en forskjellsbehandling mellom gifte foreldre og samboende foreldre som vanskelig lar seg forsvare i dagens samfunn. Departementet er enig i at det ikke er noen grunn til å opprettholde en slik forskjellsbehandling, og foreslår at unntaksregelen ikke skal gjelde hvis foreldrene var samboere da den første forelder døde. Dette gir samme regel som for gifte foreldre og innebærer at arven etter barnet da fullt ut går til den gjenlevende forelder.

Unntaksregelen i nåværende § 2 tredje ledd annet punktum er etter dette videreført med noen endringer i § 5 tredje ledd annet punktum i departementets lovforslag.

Departementet foreslår ellers i tråd med Arvelovutvalgets forslag en videreføring av regelen om arverett i tredje arvegangsklasse, jf. lovforslaget § 6. Departementet deler også utvalgets vurdering av at slektsarverettens grenser bør videreføres uten endringer, jf. lovforslaget § 6 første ledd annet punktum. Dette innebærer at søskenbarn (fettere og kusiner) er det siste slektsleddet som utpekes som arvinger etter loven. Departementet antar at en arverett for søskenbarn vil kunne være aktuelt først og fremst i relativt små familier, og at det fortsatt er rimelig å anta at søskenbarn står hverandre relativt nær når disse er de eneste gjenlevende slektingene.

Det er ellers grunn til å minne om at slektens arverett må ses i sammenheng med reglene om

ektefellers og samboeres arverett, se punkt 6 til 9. Ektefellen vil ofte være den som mottar mest i arv etter den avdøde. Videre kan den arveretten de nærmeste slektsarvingene har etter loven, som nevnt settes til side ved testament, men her setter pliktdelsreglene grenser. Se om dette punkt 10.

Departementet foreslår å følge opp Arvelovutvalgets forslag slik at det fremgår direkte av arveloven at adoptivbarn har samme rettigheter til arv som biologiske barn, jf. lovforslaget § 7 første ledd og merknaden til denne bestemmelsen.

6 Ektefellens arverett

6.1 Innledning

Retten til arv er en viktig rettsvirkning av ekteskapet. Sammen med uskifteordningen bidrar reglene om ektefellens arverett til å ivareta den gjenlevende ektefellen når ekteskapet oppløses ved død.

Reglene om arverett for den gjenlevende ektefellen får anvendelse under ulike omstendigheter. Et dødsfall kan skje tidlig i livet, mens den gjenlevende sitter igjen med omsorgen for små barn. Oftere skjer det sent i livet, kanskje etter år med omsorg og pleie. Hvilke andre arvinger eller slektninger arvelateren etterlater seg, vil variere. Ektefellene kan ha felles barn eller barn hver for seg, og barna kan være mindreårige, unge i etableringsfasen eller godt voksne. Livsarvingenes økonomiske situasjon og deres behov for arv vil også variere. Videre kan ektefellene ha et langt samliv bak seg, eller dødsfallet kan inntreffe etter få års ekteskap. Den formuen som skal fordeles til arv, kan ektefellene ha bygd opp sammen ved at de har muliggjort hverandres sparing, investeringer eller arbeid, eller det kan være at verdiene i liten grad er et resultat av felles innsats.

Siktemålet for lovgiver må være å finne frem til regler som gir en fordeling av arven som fremstår som rimelig og rettferdig i flertallet av tilfellene. I og med at det ikke er mulig å gi regler som alle arvelatere vil mene at gir en riktig fordeling av arven, er det også viktig å sikre at arvelateren selv, innenfor visse rammer, gis adgang til å fastsette en annen fordeling ved bruk av testament.

6.2 Bør ekteskapets varighet ha betydning for ektefellens arverett?

En viktig rettsvirkning av ekteskapet er som nevnt at ektefellene har arverett etter hverandre i kraft av loven. Den gjenlevende ektefellen har arverett til dels med prioritet foran både livsarvingers og andre slektsarvingers arverett. De nærmere reglene om omfanget av ektefellens arverett følger av arveloven kapittel II, se om

dette punkt 6.3.1, 6.4.1 og 6.5.1. Ektefellens arverett etter loven inntreer som følge av ekteskapsinngåelsen.

Arvelovutvalgets *mindretall*, Kløvstad, mener at ektefellers arverettigheter ikke bør inntre umiddelbart ved ekteskapsinngåelsen, men først etter fem års samliv. Mindretallet gir en begrunnelse for dette synspunktet på side 33–34 i NOU 2014: 1. Han viser til at ekteskap kan være så mangt, og svært ulikt motivert. Han mener det uansett ikke foreligger noen god begrunnelse for at kortvarige ekteskap uten felles barn uten videre skal medføre arverett og overføring av formue til den gjenlevende. Mindretallet uttaler:

«Mindretallet vil særlig peke på at det ikke er uvanlig at eldre mennesker finner hverandre og vil formalisere sitt forhold gjennom ekteskap uten tanke på, eller ønske om, at dette skal medføre noen arverettslige konsekvenser. Det er også ganske vanlig at eldre menn under eksotiske forhold, forelsker seg i unge kvinner, ofte på alder med egne barn, og relativt spontant inngår ekteskap for å beholde den store kjærligheten og det som følger med. Etter livets alminnelige orden blir ofte slike ekteskap av kort varighet. Enkelte gifter seg også på dødsleiet, etter et kort barnløst samliv. Det er heller ingen god begrunnelse for at yngre mennesker skal arve hverandre etter kort samliv eller ekteskap. Før de får barn vil de jevnlig begge være i arbeid og ha selvstendig økonomi. Det forekommer også at ekteskap inngås alene for å skaffe utlending opphold i riket.

Det må i denne forbindelse også tas i betraktning at utvalget foreslår en betydelig utvidelse av ektefellers og samboeres arverett. [...]

Før de aller fleste ektefeller vil ikke et krav om 5 års samliv eller felles barn som vilkår for arverett få noen betydning. Mange vil allerede ved ekteskapsinngåelsen ha vært samboere i minst 5 år. Andre vil ha en kortere forutgående samboertid og vil oppfylle kravet før de har vært gift fem år. Det vil også være slik at i de

aller fleste tilfellene dør ikke en av ektefellene relativt kort tid etter ekteskapsinngåelsen.»

Arvelovutvalgets *flertall* mener at ektefellers arverettigheter fortsatt bør inntre som følge av vigselen.

Under høringen støtter *Seniorsaken* og *professor dr. juris Thomas Eeg* ved Universitetet i Bergen mindretallets forslag. *Seniorsaken* bygger sitt syn blant annet på at eldre mennesker kan ønske å inngå ekteskap uten at dette umiddelbart skal ha arverettslige konsekvenser. *Eeg* viser til at man ikke lenger kan basere arvereglene på at ekteskapet er et livslangt forhold, og uttaler:

«Stadig flere bryter ut av sitt parforhold etter forholdsvis kort tid når forelskelse og/eller fysiologisk tiltrekning ikke lenger gir nok motivasjon til å bli i forholdet, og man heller ikke har fått barn sammen. At arverettigheter skal baseres utelukkende på ekteskapsstatus, kan derfor ikke begrunnes ut fra en antakelse om at ekteskapet normalt skal vare i mange år og ende med den enes død, for tilfeller der bare den sistnevnte og ikke den førstnevnte forventningen ikke slår til. Derfor er det gode grunner til å kreve en minstetid, f.eks. fem år, for at man skal tilstå legalarverettigheter basert på samlivsforhold, selv om dette er formalisert i et ekteskap.»

Jussformidlingen er enig med flertallet i at ektefellers arverett fortsatt bør oppstå i og med vigselen.

Departementet slutter seg til flertallets prinsipielle syn om at arverettighetene, i likhet med andre rettsvirkninger av ekteskapet, bør inntre fra og med vigselen. At ekteskapet har viktige rettslige konsekvenser for partene, herunder betydning for deres økonomiske forhold både under og ved oppløsning av ekteskapet, bør være kjent for de fleste. Ut fra en rent juridisk synsvinkel har ekteskapet ikke noen annen funksjon enn å gi en rettslig ramme for par som ønsker den gjensidige tryggheten og forpliktelsen som ekteskapet innebærer. I et slikt perspektiv gir det mindre mening å utforme reglene slik at man må oppfylle tilleggskrav for at visse rettsvirkninger skal inntre. Dette gjelder i hvert fall en så vesentlig rettsvirkning som retten til arv. Departementet legger for øvrig til grunn at de fleste ekteskap kommer i stand etter nøye overveielser, hvor partene har tatt i betraktning eller er innforstått med de arverettslige konsekvensene.

6.3 Ektefellens arverett når arvelateren etterlater seg livsarvinger

6.3.1 Gjeldende rett

Den gjenlevende ektefells rett til arv etter loven er regulert i §§ 6 til 8 i arveloven. Omfanget av arveretten beror på hvor nært slektskapsforhold det er mellom den avdøde og hans eller hennes nærmeste slektsarvinger. Jo høyere arvegangsklasse de nærmeste slektsarvingene hører hjemme i, desto mer arver ektefellen. Hvis den avdøde etterlater seg livsarvinger, det vil si barn, barnebarn eller etterkommere av disse, er ektefells arverett en firedel, jf. arveloven § 6 første ledd første punktum. Livsarvingene arver de resterende tre firedelene, jf. § 1, og to tredeler av arven er pliktdelsarv for livsarvingene (se punkt 10.1). Når det gjelder ektefells arverett i tilfeller der den avdøde ikke etterlater seg livsarvinger, men bare fjernere slektsarvinger, se punkt 6.4.

I bo under en viss størrelse får den fordelingen som følger av § 6 første ledd første punktum, ikke betydning på grunn av at den gjenlevende ektefellen har rett til en beløpsmessig minstearv etter § 6 første ledd annet punktum. Reglene om minstearv er behandlet i punkt 6.5.

På side 30 i NOU 2014: 1 gir Arvelovutvalget en oversikt over den historiske utviklingen når det gjelder ektefellers arverett.

6.3.2 Utenlandsk rett

Til tross for forskjeller fra land til land fremstår arveretten i det meste av Europa som gjenkjennelig. Vernet for den lengstlevende ektefellen består enten av en bruksrett til alt eller deler av det den avdøde etterlot seg, en rett til arv som en brøk eller sum eller en kombinasjon av disse rettighetene. I Norge har vi en kombinasjon av slike rettigheter siden den lengstlevende kan velge mellom uskifte og en ren arverett. Samtidig er det fra land til land også betydelige variasjoner i den lengstlevende ektefells vern etter loven.

Omfanget av retten til arv etter loven varierer fra en rett til å arve alt til ingen arverett. Det vises til Arvelovutvalgets redegjørelse på side 31–33 i NOU 2014: 1 for nærmere detaljer. Ektefells rett til arv der det er livsarvinger, varierer også. Ektefellen arver *en firedel* i Tyskland og Frankrike og *en tredel* i Island og Østerrike. I Danmark og Sveits utgjør arven *en halvpart*, mens ektefellen arver alt i Nederland. I England og Wales arver ektefellen personlig løsøre og en sum på

£ 250 000. Dette innebærer at ektefellen er ene-arving i de mindre boene.

I en del land har ektefellen ikke rett til arv, kun en *bruksrett*. Dette gjelder blant annet Sverige, Finland og større deler av Spania. Disse bruksrettene er innrettet på ulike måter. I Sverige har ektefellen en meget vid bruksrett overfor felles livsarvinger, men ikke overfor særskilte livsarvinger. Om den avdøde etterlot seg bare særskilte livsarvinger, har ektefellen kun rett til det såkalte «basbeløpet» som i praksis er en behovsprøvd og svært begrenset minste arv. I Finland er bruksretten begrenset til bolig og innbo, men bruksretten står seg på den annen side overfor den avdødes særskilte livsarvinger.

6.3.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget uttaler at det er viktig å utforme en tidsmessig, men gjenkjennelig arvelovgivning som ivaretar ektefellens behov, se side 33 i NOU 2014: 1. Utvalget understreker samtidig at det neppe kan oppnås en regulering som fremstår som rimelig og tilfredsstillende for alle tenkelige tilfeller. Utvalget har sett det som sin sentrale målsetting å finne frem til en ordning som balanserer forskjellige beskyttelsesverdige interesser i normaltillfellene.

Den vanskeligste avveiningen er etter utvalgets syn avveiningen mellom den gjenlevende ektefellens interesser og livsarvingenes interesser – særlig den avdødes særskilte livsarvinger. Utvalget uttaler på side 34:

«I konkurranse med arvingene i første arvegangsklasse er det tungtveiende interesser som skal avveies mot hverandre. Uansett hva man velger å prioritere, velger man også å prioritere bort noe annet. En økning av legalarveloddet til gjenlevende ektefelle vil redusere legalarveloddene til barna. For felles livsarvinger betyr en økt legalarvelodd til ektefellen først og fremst at de må vente lenger på en større del av den samlede arv etter foreldrene. For førstavdødes særkullsbarn betyr imidlertid en økning av gjenlevende ektefelles legalarvelodd en reell beskjæring av deres arv.»

Utvalget foreslår at ektefellens rett til arv etter loven skal øke fra en firedel til halvparten av arven når den avdøde etterlater seg livsarvinger, se § 6 i utvalgets lovforslag. Utvalget ser det ikke som aktuelt å redusere legalarvebrøken, selv om det kan anføres «at en styrking av gjenlevende ektefelles arverettigheter går på tvers av den selvsten-

dighets- og individualitetstankegang som har preget de senere revisjonene av ekteskapslovgivningen». Og hvis brøken skal økes, mener utvalget at det er mer naturlig å øke brøken til en halvpart enn til en tredel. Utvalget viser til at en økning til en tredel ville bety svært lite i praksis. Utvalget begrunner ellers forslaget slik (side 35):

«I Danmark, som nylig har revidert arvelovgivningen, er ektefellens legalarvelodd i konkurranse med livsarvinger en halvpart. Det danske utvalget, som økte arvelodden fra en tredel til en halvpart, la særlig vekt på at ektefellen hadde delt et livsfellesskap med arvelateren, og at ektefellen derfor burde sikres en begünstiget stilling. Det ble også trukket frem at arvelodden bør være ganske stor av hensyn til de ektefellene som av en eller annen grunn ikke kan sitte i uskiftet bo, se Betænkning 2006 s. 58–59.

Utvalget går inn for at legalarvebrøken bør utvides. Den rådende trenden internasjonalt er at gjenlevende ektefelles arverettigheter styrkes. Denne utviklingen ser man både i land som tradisjonelt har hatt en svakere beskyttelse av gjenlevende ektefelle enn det vi har hatt (eksempelvis Frankrike, Belgia og Spania), og i land som tradisjonelt har hatt en sterkere beskyttelse enn vi har hatt i Norge (England og andre common-law land).»

Når det gjelder forholdet til eventuelle særkullsbarn, uttaler utvalget:

«Utvidelsen av legalarvebrøken for gjenlevende ektefelle vil gå på bekostning av førstavdødes særkullsbarn. Man kunne tenke seg en ordning hvor legalarvebrøken for ektefellen er mindre hvor det er særkullsbarn enn hvor det bare er fellesbarn. Utvalget er imidlertid av den oppfatning at en slik ordning både vil virke fremmed i vårt rettssystem, og at den vil komplisere arvelovgivningen. En redusert arvelodd for ektefellen i disse tilfellene ville begrense ektefellens mulighet til å beholde hjemmet og opprettholde tilvante levestandard i situasjoner hvor det er særlig behov for beskyttelse – fordi det ikke er felles barn som er de øvrige arvingene. Ofte er dessuten særkullsbarna godt voksne og etablerte, slik at de ikke har det samme akutte behov for midler til forsørgelse som gjenlevende vanligvis har. I tilfeller hvor barna har forsørgelsesbehov, vil også trygdlovgivningens barnpensjoner bidra til å dekke forsørgelsesbehovet.»

6.3.4 Høringsinstansenes syn

Den Norske Advokatforening, Jussformidlingen og Pensjonistforbundet støtter forslaget om at ektefellens arverett utvides fra en firedel av arven til halve arven. *Jussformidlingen* viser til at den gjenlevende ektefellen i større grad enn voksne særkullsbarn vil ha et økonomisk forsørgelsesbehov. *Pensjonistforbundet* viser til de økte boligprisene og den gjenlevende ektefellens behov for å kunne fortsette å bo i den tidligere felles boligen. *Den Norske Advokatforening* peker på at den formuesoverføringen som forslaget innebærer, kan være særlig problematisk når det gjelder forholdet til arvelaterens særkullsbarn, men foreningen mener likevel at hensynet til den gjenlevende ektefellen må veie tungt. Advokatforeningen uttaler:

«Interessemotsetningene er langt større der førstavede har særkullsbarn. Formuesforflytningen fra avdødes barn til ektefellen/ dennes legalarvinger blir her endelig. Samtidig er det overfor disse at lengstlevende har størst behov for beskyttelse, i og med at gjenlevende ikke har rett til uskifte. Samtidig med at gjenlevende må løse særkullsbarns arv ut, blir vedkommende alene om å bære utgifter de før dødsfallet var to om. Med unntak for de store formuene, vil den felles boligen normalt utgjøre en betydelig andel av ekteparets samlede formue. Arveoppgjøret med førstavedes særkullsbarn vil derfor fort berøre lengstlevendes bosituasjon. Hvor stor arveandel lengstlevende trenger for å kunne beholde det felles hjem, beror selvsagt på verdiene på vedkommendes egen rådighetsdel og på verdiene i dødsboet.

Advokatforeningen er enig med Utvalget i at hensynet til at gjenlevende skal kunne beholde felles bolig bør veie tungt. Gjeldende andel på 1/4 er etter Advokatforeningens syn ikke stor nok til å sikre dette, under dagens forhold med blant annet høye boligverdier. Der som testasjonsadgangen utvides slik Utvalget foreslår, vil ektefellene ha større rom for å sikre gjenlevende ved testament, enn de har hatt etter dagens lovgivning. Dette kunne tilsi varsomhet med å utvide ektefellearven så betydelig som Utvalget foreslår, fordi ektefellene får større anledning til å selv styre arv over til hverandre, der det er ønskelig.

De fleste oppretter imidlertid ikke testament, og loven må lande på en løsning som balanserer interessene rimelig i normaltill-

fellene. Etter Advokatforeningens syn vil det være behov for utvidelse av brøken, og en er enig i at 1/3 ikke er tilstrekkelig, men at 1/2 bør fastsettes.

En gruppe som vil måtte vurdere å gjøre avvik fra lovens ordning ved testament vil typisk være ved de større formuene. Det er bedre at denne gruppen henvises til testamentoprettelse, enn at det gjelder for gruppen som ellers risikerer at lengstlevende må si fra seg fellesboligen.»

Følgende høringsinstanser gir uttrykk for at utvalgets forslag går for langt i å styrke den gjenlevende ektefellen på bekostning av livsarvingene, og da særlig særkullsbarna: *Advokatfirmaet NorJus DA, Aleneforeldreforeningen, Foreningen 2 Foreldre, Handelshøyskolen BI og professor dr. juris Thomas Eeg* ved Universitetet i Bergen. *Den norske Dommerforening, Oslo byfogdembete og Sør-Trøndelag tingrett* uttaler at spørsmålet om ektefellens arveandel er et politisk spørsmål, men viser likevel til noen argumenter som kan tale mot utvalgets forslag.

I disse høringsuttalelsene vises det blant annet til at livsarvingene kan ha et vel så stort behov for arv som den gjenlevende ektefellen. Livsarvingene kan for eksempel gjerne være i etableringsfasen. Flere av høringsinstansene gir uttrykk for at en utvidet arverett for ektefellen ikke er så problematisk når det gjelder de felles livsarvingene, men mener at forslaget ikke tar tilstrekkelig hensyn til særkullsbarna. Det vises til at forslaget vil innebære en betydelig forskjellsbehandling mellom arvelaterens særkullsbarn og de felles livsarvingene i og med at de felles livsarvingene indirekte også vil bli begunstiget ved å arve den gjenlevende ektefellen når han eller hun dør. Det vises videre til at særkullsbarns arverettigheter vil avhenge av hvem av ektefellene som dør først. Noen av høringsinstansene peker på at forslaget ikke stemmer godt med utviklingen i familieretten ellers der man i større grad enn tidligere legger vekt på at ektefellene er selvstendige, likestilte parter med samme evne til å forsørge seg selv. Det pekes også på at selv om ektefellene ved testament kan velge å begunstige livsarvingene i større grad enn det som følger av lovens løsning, kan det å opprette et testament som reduserer ektefellens arverett til fordel for livsarvingene, skape konflikter i familien.

Det gis i høringen uttrykk for at lovforslaget ikke tar tilstrekkelig høyde for moderne familiemønstre hvor det er svært vanlig at arvelateren

har vært gift tidligere og har barn fra før. *Oslo byfogdembete* uttaler:

«Videre er det ikke uten videre klart hva som er «normaltilfellene». Det bemerkes i denne sammenheng at man ved utarbeiding av tidsriktige arveregler neppe kan legge det livslange ekteskapet til grunn som normalekteskapet, i en tid hvor skilsmisseprosenten ligger på over 40 %. Mange inngår ekteskap i moden alder og ofte har de begge barn fra tidligere ekteskap.»

Foreningen 2 Foreldre uttaler om dette:

«I seriemonogamiets tidsalder er det ofte slik at foreldrene har hatt en mer langvarig relasjon til sine (respektive) særkullsbarn enn de har hatt til sin ektefelle/samboer når en av dem dør. Ektefellene/samboerne har ofte bygget opp formuer på hver sin kant, og kanskje bare hatt et kortvarig samliv på tampen av livsløpet. I dette perspektiv virker det urimelig å styrke gjenlevende ektefelles/samboers arverettigheter på bekostning av barna, slik som arvelovutvalget foreslår.

[...]

Det sammensmeltede familie- og husstandsorienterte utgangspunktet for arveloven stammer fra en tid da personlig frihet og likestilling mellom kjønnene måtte vike for å kunne overleve i en kjønnsdelt samfunnsstruktur. Når samfunnet ikke ser slik ut lenger, bør dette erstattes av et personlig slekts- og tilknytningsorientert lovverk.»

Noen av høringsinstansene mener at lovforslaget kan gi grobunn for konflikt. *Sør-Trøndelag tingrett* uttaler:

«Berettigelsen ved prioriteringen av gjenlevende (samboer/ eller ektefelle) på bekostning av livsarvingene er i de fleste tilfeller relativt enkel å forholde seg til, les at gjenlevende skal sikres på en god måte når livsledsageren faller bort. Situasjonen når lengstlevende faller bort byr imidlertid på langt større utfordringer. Dette fordi lengstlevendes arvinger får vesentlig mer av arven etter førsteavdøde enn førsteavdødes arvinger. Denne indirekte effekten av ønsket om å sikre gjenlevende fremstår mindre belyst og begrunnet. Den kan dessuten utfordre grunnleggende likhets- og rettferdighetsbetraktninger i samfunnet. Den legger også grobunn for konflik-

ter, ikke bare etter førsteavdødes dødsfall og lengstlevendes dødsfall. Den har også et potensiale for å være konfliktskapende før førsteavdødes dødsfall – nettopp fordi konsekvensen av et etablert samboerskap/ekteskap truer særkullslivsarvingenes arveutsikter.»

Handelshøyskolen BI mener at utvalget ikke gir en tilstrekkelig begrunnelse for forslaget. Handelshøyskolen BI viser til at utvalget har lagt vekt på at trenden i andre europeiske land er at samlivspartnerens arverett styrkes. Handelshøyskolen BI uttaler at dette «ikke i seg selv [er] et godt argument for å gå samme vei i Norge. Ny arvelov må utformes med det norske samfunnet for øyet». Handelshøyskolen BI mener det er åpenbart at den foreslåtte løsningen vil kunne oppfattes som urimelig i det brede lag av befolkningen. Videre uttales det:

«Det er åpenbart at langt ifra alle, og ikke en gang mange, vil være klar over at lovens normalordning vil medføre slike urimelige resultater. Det må legges til grunn at mange stoler på at lovens normalordning vil gi noenlunde balanserte og rimelige resultater i normale tilfeller. Mange vil ikke innse behov for, eller vil ikke ha (økonomiske) ressurser til å søke bistand for å sette seg inn i arvereglene og finne mulige tilpasninger. Atter i tillegg kommer at det vanligvis kun i begrenset grad er mulig å hindre slike resultater ved testament gaver eller på andre måter.

Slik forslaget er utformet vil store deler av befolkningen måtte søke kostbar advokatbistand og bli kastet ut i potensielt opprivende familiediskusjoner for å finne løsninger som er rimelige og balanserte. De som gjennomgår en slik prosess vil attpåtil finne ut at loven begrenser tilpasningsmulighetene.»

Foreningen 2 Foreldre uttaler følgende om mindreårige særkullsbarn:

«For mindreårige særkullsbarn vil en forelders død bety at barnet mister en av sine forsørgere. En svekkelse av særkullsbarnas arverettigheter som arvelovutvalget foreslår, vil gjøre at de mindreårige særkullsbarna kommer spesielt dårlig ut.»

Professor dr. juris Thomas Eeg er skeptisk til utvalgets uttalelse om at særkullsbarn ofte er godt voksne og etablerte, slik at de ikke har det samme akutte behovet for midler til forsørgelse

som den gjenlevende ektefellen vanligvis har. Eeg uttaler:

«Her ville det vært en fordel med en redegjørelse for hvor stor andelen av eller antall livsarvinger som mister sin far/mor på et tidspunkt da de fortsatt har behov for midler til forsørgelse, herunder under utdanning, arbeidsledighet m.m. [...] Er det virkelig slik at gjenlevende ektefelle vanligvis har et akutt behov for midler til forsørgelse – som altså presumptivt verken gjenlevende selv eller ytelser fra det offentlige kan dekke – som det attpåtil bare er en økning av legalarvebrøken fra 1/4 til 1/2 som kan møte? Men selv om man ikke tar utsagnet på ordet, er det vanskelig å se at gjenlevende i normaltillfeller vil kunne ha et behov som strekker seg utover å bli sikret et hjem og forsørgelse. Det kan ikke ses at utvalget dokumenterer at slike behov ikke dekkes i nevneverdig utstrekning under dagens rettstilstand. Dette er videre behov som i mange tilfeller må antas dekket ved hjelp av regelen om minstarv, i samvirke med andre ordninger som skal ivareta disse.»

Eeg uttaler videre:

«Den horisontale forbindelsen mellom ektefeller/samboere bygger ikke på naturens orden, i motsetning til hva den vertikale slektskapsforbindelsen mellom foreldre og barn gjør i normaltillfellene. I motsetning til bånd mellom samlivspartnere er båndene mellom foreldre og barna av en bestandig karakter, i alle fall der det rettslige forelderskapet bygger på biologisk forelderskap. Barn har ikke valgt å bli født, eller valgt sine foreldre. Mange vil trolig mene at det å bringe barn inn i verden bør medføre et ansvar som strekker seg utover å bidra i større eller mindre grad med omsorg og økonomisk bistand under oppveksten. Det betyr ikke at det skal være umulig å redusere barns krav på arv. Der dette vurderes fordi båndene mellom far/mor og (særkulls)barn har blitt svekket, er det likevel på sin plass å minne om at det sjelden er barnets skyld, og i alle fall sjelden bare barnets skyld. Selv om bildet vil være nyansert, er det trolig særlig blant barn som mister eller får en svekket kontakt med sin far eller mor under barndommen (eller senere), at man finner en følelse av å være sviktet eller glemt. For disse vil det å arve etter vedkommende forelder kunne ha stor følelsesmessig betydning; man føler gjerne at det likevel fin-

nes/fantes en spesiell tilhørighet. Det er uheldig dersom lovgiver gjennom legalarveregler medvirker til at slike skjøre bånd svekkes ytterligere, utover det som kan begrunnes med å ivareta gjenlevende ektefelles eller samboers behov for forsørgelse og å beholde hjemmet. Hvis samlivspartneren skal tilgodeses ytterligere på særkullsbarns bekostning enn gjennom en økning av minstarven, bør det derfor ikke skyldes en endring av legalarverettens størrelse, men at arvelater selv har tatt det valget, ved å testamentere til fordel for vedkommende. Det vil bli lettere dersom utvalgets forslag følges på det punkt at livsarvingers pliktdelsarv reduseres.»

6.3.5 Departementets vurdering

Spørsmålet om omfanget av den gjenlevende ektefelles arverett har ikke bare å gjøre med den rene overføringen av økonomiske verdier. Reglene om ektefellers arverett tar sikte på å ivareta den gjenlevende ektefellen i en vanskelig fase i livet, og en mer omfattende arverett kan i større grad gjøre det mulig for den gjenlevende å bli boende i den felles boligen og å opprettholde levestandarden. Uskiftereglene har riktignok et tilsvarende formål. Men hvis arvelateren etterlater seg særkullsbarn, er ektefellen avhengig av særkullsbarnas samtykke for å kunne sitte i uskifte, jf. lovforslaget § 15. Videre kan uskifte være mindre hensiktsmessig hvis det senere i livet kan bli aktuelt å inngå nytt ekteskap eller samboerskap, i og med at dette i så fall vil eller kan medføre en plikt til å skifte uskifteboet.

En mer omfattende arverett for den lengstlevende ektefellen vil kunne være en fordel også for ektefellenes felles livsarvinger. Med en større arveandel vil den lengstlevende ektefellen oftere kunne velge arv i stedet for uskifte, noe som betyr at arven etter den førstavedede frigjøres med en gang. Velger den lengstlevende ektefellen derimot uskifte, vil det vanligvis bety at livsarvingene får arveoppgjøret først etter at også den lengstlevende er død. Og selv om en økt arverett for ektefellen innebærer at livsarvingenes arveandel reduseres tilsvarende, vil de felles livsarvingene arve også den lengstlevende, slik at de indirekte uansett har sin arv i behold.

Å gi ektefellen en mer omfattende arverett er for øvrig i tråd med synspunktene det gis uttrykk for i spørreundersøkelsen som er omtalt i punkt 2.3. Flertallet er ut fra svarene i spørreundersøkelsen i favør av en utvidelse av ektefellenes arverett i konkurranse med barnas rett til arv.

Som det er pekt på av utvalget og flere av høringsinstansene, gjør det seg imidlertid gjeldende en del andre hensyn i tilfeller der den avdøde ektefellen etterlater seg særskilte livsarvinger. De fleste ektepar har bare felles barn, men stadig flere har også særkullsbarn. Departementet deler bekymringen flere av høringsinstansene gir uttrykk for, om den betydningen en økning av ektefellens arverett vil få for særkullsbarnas arverettigheter. Den avdødes særkullsbarn har ikke et slikt interessefellesskap med den gjenlevende ektefellen som fellesbarna har. Særkullsbarna har ikke de samme utsiktene til å arve den gjenlevende ektefellen, og ofte vil det vel også være slik at den avdødes særkullsbarn heller ikke har en slik følelsmessig tilknytning til den gjenlevende ektefellen som gjør at de kan finne det rimelig at han eller hun mottar arv til fortrengsel for deres egne arverettigheter.

Etter departementets syn går utvalgets forslag for langt i å begunstige den gjenlevende ektefellen på bekostning av den avdødes særskilte livsarvinger. I tillegg til at forslaget innebærer en redusert arv til særkullsbarna, fører det til en forskjellsbehandling og en horisontal forflytning av arv som kan oppfattes som mindre rimelig.

En økning av ektefellens arverett til halve arven kan for det første føre til en indirekte forskjellsbehandling mellom felles barn og særkullsbarn som kan være vanskelig å begrunne. Dette kan illustreres med et eksempel der ektefellene A og B har ett barn sammen, mens A også har et særkullsbarn fra et tidligere forhold. Hvis A dør og etterlater seg en arv på to millioner kroner, vil ektefellen B etter utvalgets forslag motta en million kroner i arv, mens de to barna etter A arver 500 000 kroner hver. Når B dør, er det bare fellesbarnet som har arverett etter ham, og er arven etter A fortsatt i behold, vil fellesbarnet sitte igjen med en samlet arv på 1,5 millioner kroner etter A, mens As særkullsbarn vil sitte igjen med den opprinnelige arven på 500 000 kroner. Særkullsbarnet kommer etter dette langt dårligere ut enn fellesbarnet når det gjelder den endelige fordelingen av arven.

I dette eksempelet kan man også se for seg at den gjenlevende ektefellen B gifter seg på nytt etter As død. I så fall vil halvparten av det som er igjen av Bs arv etter A, gå til Bs nye ektefelle når B dør. Dette viser at en omfattende arverett for ektefellen kan ha som konsekvens at formuen i én slekt (As slekt) gjennom et nytt ekteskap i betydelig grad kan flytte seg til en helt annen slekt (slekten til Bs nye ektefelle), som ikke har noen tilknytning til den slekten formuen opprinnelig stammer fra.

Med en omfattende arverett for ektefellen vil dødsrekkefølgen mellom ektefellene også kunne få stor betydning for fordelingen av arven. Tar man et eksempel der ektefellene A og B har hvert sitt særkullsbarn, og arven etter hver av dem er to millioner kroner, vil særkullsbarnet etter den av ektefellene som dør først, etter utvalgets forslag sitte igjen med en arv på en million kroner, mens særkullsbarnet etter den av ektefellene som dør sist, vil sitte igjen med en samlet arv på tre millioner kroner (i og med at dette barnets forelder først har arvet den førstavedøde ektefellen). Hvem av ektefellene som dør først, kan med andre ord få store konsekvenser for den endelige fordelingen av arv mellom de to ektefellenes livsarvinger.

Etter en samlet vurdering er departementet etter dette kommet til at man bør videreføre regelen i gjeldende lov om at den gjenlevende ektefellen arver en firedel av arven når arvelateren etterlater seg livsarvinger. Det vises til hensynene som er omtalt foran. Departementet slutter seg også i hovedsak til de synspunktene flertallet av høringsinstansene gir uttrykk for om forholdet mellom den gjenlevende ektefellens arverett og særkullsbarnas arverettigheter. Departementet har forståelse for utvalgets forslag om å sørge for den gjenlevende ektefellen ved en utvidet arverett. Som utvalget anfører, har ektefellen gjerne delt et livsfellesskap med arvelateren, og etter dødsfallet er det ønskelig at den gjenlevende ektefellen gis et økonomisk grunnlag for å kunne fortsette livet tilnærmet som før. Som utvalget også peker på, må imidlertid prioriteringen av en gruppe arvinger nødvendigvis innebære en tilsvarende reduksjon av andre arvingers arverettigheter. Departementet er som nevnt skeptisk til en slik prioritering på livsarvingenes, og da særlig særkullsbarnas, bekostning. Departementet legger videre vekt på at ektefellen ofte vil være godt ivaretatt ved reglene om uskifte. Uskifte passer riktignok ikke nødvendigvis så godt når den gjenlevende ektefellen er ung, men de fleste arvelatere dør som gamle og etterlater seg en ektefelle som også er godt oppe i årene. Arvelovens regler bør først og fremst innrettes mot hva som fremstår som en rimelig løsning i normaltillfellene.

En mulighet kunne riktignok være en delt løsning, slik at det skilles mellom tilfeller der arvelateren etterlater seg særkullsbarn, og tilfeller der ektefellene bare har fellesbarn. Brøken på en firedel kunne da beholdes for de førstnevnte tilfellene, mens man kunne øke den til en halvpart der ektefellene bare har fellesbarn. Innvendingene mot en omfattende arverett for ektefellen gjør seg som nevnt først og fremst gjeldende der det er

særkullsbarn. Også Arvelovutvalget er inne på om man kan ha en annen legalarvebrøk der det er særkullsbarn, enn der det bare er fellesbarn, men går ikke inn for dette. Departementet er enig i utvalgets vurdering på dette punktet. Som utvalget peker på, vil en delt løsning komplisere reglene, og en slik differensiering ville også virke fremmed i vårt rettssystem. En differensiert regel ville dessuten innebære at man økte ektefelle-arven i de tilfeller der ektefellen på grunn av uskifteretten trenger det minst. Det vises her til at hvis arvelateren etterlater seg særkullsbarn, har ektefellen i forholdet til særkullsbarnet rett til uskifte bare hvis særkullsbarnet samtykker, mens det ikke gjelder noe slikt samtykkekrav hvis det bare er fellesbarn.

6.4 Ektefellens arverett når arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger

6.4.1 Gjeldende rett

Som det fremgår av punkt 6.3.1, er den gjenlevende ektefellens arverett avhengig av hvilke slektsarvinger som har rett til arv etter den avdøde. Arven øker jo fjernere de arveberettigede slektningene er. Om den avdødes nærmeste slektsarvinger er arvinger i andre arvegangsklasse, det vil si foreldre, søsken eller deres etterkommere, utgjør ektefellens arverett halvparten av arven etter den avdøde, jf. arveloven § 6 første ledd tredje punktum. I bo under en viss størrelse får den nevnte arvebrøken likevel ikke betydning på grunn av regelen om at en gjenlevende ektefelle uansett har rett til en minste arv på seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Reglene om minste arv er behandlet i punkt 6.5.

Etterlater den avdøde seg bare fjernere slektninger enn slektninger i første eller andre arvegangsklasse, arver ektefellen alt etter den avdøde, jf. arveloven § 6 annet ledd.

6.4.2 Utenlandsk rett

Det er variasjoner mellom landene når det gjelder fordelingen av arven i tilfeller der arvelateren etterlater seg ektefelle og arvinger i andre arvegangsklasse. I Tyskland arver ektefellen halvparten i konkurranse med slektsarvinger i andre arvegangsklasse. I Østerrike arver ektefellen to tredeler, og i Sveits arver ektefellen tre firedeler. I Danmark, Frankrike, Island og Spania arver ektefellen alt. I England og Wales arver ektefellen £ 450 000,

noe som innebærer at ektefellen er enearving i mange bo og uansett ofte en betydelig arving.

I konkurranse med slektsarvinger i tredje arvegangsklasse arver ektefellen gjennomgående alt i disse landene.

En nærmere redegjørelse for utenlandsk rett er gitt i NOU 2014: 1 side 31–33.

6.4.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget ser ingen grunn til at man bør endre regelen i gjeldende arvelov om at ektefellen arver alt hvis arvelateren ikke etterlater seg slektsarvinger i første eller andre arvegangsklasse.

Spørsmålet blir da om det bør gjøres endringer for tilfeller der arvelaterens nærmeste slektsarvinger er arvinger i andre arvegangsklasse, det vil si foreldre, søsken eller deres etterkommere. Dette vurderes på side 36–37 i NOU 2014: 1. Utvalget mener at den gjenlevende ektefellen bør være enearving i konkurranse med slektsarvingene i andre arvegangsklasse, og begrunner dette slik:

«Utvalget mener at en avveining av behov klart taler for at gjenlevende ektefelle bør være enearving i disse tilfellene. Gjenlevende ektefelle vil regelmessig ha delt bolig med avdøde, og de har hatt en mer eller mindre sammenvevd økonomi. Foreldre og søsken vil i de aller fleste tilfeller ikke ha utgjort noen økonomisk enhet med avdøde – i hvert fall ikke etter at avdøde flyttet ut fra barndomshjemmet og giftet seg. Gjenlevende ektefelle kan velge uskifte med de rådighetsbegrensninger det medfører, men hvis gjenlevende velger å skifte, kan det være vanskelig å beholde det felles hjem og opprettholde en tilvant levestandard hvis avdødes foreldre, søsken eller søskens etterkommere kan gjøre krav på halvparten av boet.

Følelsesmessig vil det i de fleste tilfeller være tette bånd mellom avdøde og foreldrene. Ofte vil det også være følelsesmessig tette bånd til søsken og til søskens etterkommere. Utvalget finner det likevel opplagt at gjenlevende ektefelle i normaltillfellene oppfattes som avdødes nærmeste – i hvert fall sammenholdt med foreldre, søsken og søskens etterkommere. Det må nok også erkjennes at selv om foreldre føler seg svært tett knyttet til sine barn, så føler ikke barna – etter at de har flyttet fra foreldrehjemmet – seg så tett knyttet til foreldrene.

Utvalget er av den oppfatning at arvelatere flest mener at ektefellen bør prioriteres foran foreldre, søsken og nevøer og nieser. Utvalget konkluderer med at gjenlevende ektefelle bør være enearving også i konkurranse med andre arvegangsklasse.»

Som følge av forslaget om at ektefellen skal arve alt når de nærmeste slektsarvingene etter arvelateren er arvinger i andre arvegangsklasse, vurderer utvalget om det bør foreslås regler om en sekundærarverett for den førstavdødes arvinger i arveoppgjøret etter den lengstlevende ektefellens død. Utvalget viser til at en sekundærarverett ofte vil fremstå som rimelig, og dette gjelder særlig i tilfeller der ektefellene dør med kort tids mellomrom. Utvalget uttaler at en sekundærarverett er mer betenkelig hvis det går lang tid mellom dødsfallene. Den lengstlevende vil i denne perioden kunne føle seg overvåket av den førstavdødes slektninger, personer som han eller hun kanskje ikke lenger har noen jevnlig kontakt med.

Flertallet i utvalget (alle unntatt Kløvstad) mener at det bør være en sekundærarverett for den førstavdødes slektninger etter dansk mønster. Forslaget innebærer at boet skal deles likt mellom de to slektene når også den lengstlevende er død, forutsatt at den førstavdøde etterlater seg slektninger i andre arvegangsklasse. Dette gjelder likevel ikke hvis den lengstlevende har inngått nytt ekteskap eller samboerskap med arverett, etterlater seg livsarvinger eller har opprettet testament som bestemmer en annen fordeling av arven.

Etter flertallets syn tilsier den alminnelige rettsoppfatningen at formuen deles likt mellom slektene etter den lengstlevendes død. Flertallet mener at det vil fremstå som urimelig om hele formuen etter to ektefeller som dør med kort tids mellomrom, skal gå til den lengstlevendes slekt. Når den lengstlevende etter forslaget vil stå fritt til å opprette testament for hele arven, og det ikke skal skje noen deling hvis den lengstlevende inngår nytt ekteskap, «ser flertallet ingen betenkeligheter med en likedeling etter lengstlevendes død». Flertallet viser også til at det å oppspore den førstavdødes arvinger i de fleste tilfellene vil være uproblematisk. Ved en regel om likedeling vil det heller ikke oppstå beregningstekniske problemer. Videre uttaler flertallet:

«En likedeling vil ikke alltid passe. Hvis ektefellene har hatt svært ulike formuesforhold, og de har hatt fullstendig særeie under ekteskapet, vil likedeling kanskje ikke være ektefellenes foretrukne valg. I slike tilfeller vil imidlertid

ektefellene ved testament kunne bestemme en annen fordeling av arven etter lengstlevendes død. Hvis ektefellene ikke ønsker at lengstlevende skal ha fri testasjonsrett over hele formuen, eller ikke ønsker at lengstlevende skal kunne gifte seg uten å skifte med førstavdødes slekt, kan også dette løses ved testament. Flertallet legger til grunn at de ektefellene eller samboerne som har andre meninger om hvordan arven skal fordeles etter lengstlevendes død, vil opprette testament. Lovens regel bør imidlertid bygge på hva folk i alminnelighet mener er en rimelig løsning.»

Utvalgets *mindretall*, Kløvstad, mener at den lengstlevende i konkurranse med slektsarvinger i andre arvegangsklasse bør arve med endelig virkning, det vil si uten en sekundærarverett for den førstavdødes slekt. Mindretallet peker på at en sekundærarverett vil komplisere reglene i arveloven. Mindretallet trekker også frem at det vil være komplisert og gi opphav til tvister om man skal fordele arven mellom to slekter etter mange år. Mindretallet uttaler om dette:

«De to slektene vil ofte ikke ha hatt noen større kontakt med hverandre – særlig etter førstavdødes bortgang. Det vil kunne oppstå tvister rundt hva som finnes av verdier i boet, og rundt disposisjoner lengstlevende har gjort til fordel for egne slektninger.»

Forslaget om den lengstlevendes arverett og sekundærarveretten for slektningene etter den førstavdøde er inntatt som § 6 annet til fjerde ledd i lovforslaget i NOU 2014: 1.

6.4.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete, Den norske Dommerforening, Jussformidlingen og professor dr. juris Thomas Egg ved Universitetet i Bergen slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om at ektefellen skal arve alt hvis arvelaterens nærmeste slektninger er slektsarvinger i andre arvegangsklasse. Høringsinstansene gir uttrykk for at en slik regel vil være godt i samsvar med den alminnelige rettsfølelsen og hva arvelatere flest vil ønske når det gjelder fordelingen av arven.

Jussformidlingen uttaler:

«En slik ordning vil ikke avskjære muligheten til å testamentere til søsken og foreldre, der båndet er så tett at testator føler at dette er riktig løsning. Vi vil i denne forbindelse påpeke at

i mengden testamenter som Jussformidlingen oppretter, er søsken eller foreldre nærmest aldri tilgodesett ved testament når det er ektefelle inne i bildet. Vi mener derfor en endring som foreslått er i tråd med den alminnelige rettsfølelsen.»

Oslo byfogdembete, Den Norske Advokatforening, Den norske Dommerforening og professor dr. juris Thomas Eeg er enig i forslaget om en sekundærarverett for den førstavedes slektninger. *Den norske Dommerforening* gir likevel uttrykk for at det er viktig at den lengstlevende får full råderett over arven. *Oslo byfogdembete* uttaler at ut fra denne høringsinstansens erfaring med gjensidige testamenter der boet skal deles mellom de to ektefelle-nes slekter etter den lengstlevendes død, er dette verken særlig komplisert eller noe som gir opphav til tvister. Dette gjelder selv om det har gått lang tid mellom ektefelle-nes dødsfall.

Jussformidlingen er på den annen side enig med mindretallet i at det ikke bør innføres en sekundærarverett for den førstavedes arvinger, og uttaler ellers:

«En regel om at andre arvegangsklasse skal ha sekundærarverett, vil kunne gi opphav til tvister. Den bør i så fall betinges en strengt utformet regel hva gjelder tidsrommet mellom ektefelle-nes dødsfall. Der lengstlevende dør kort tid etter førstavede ektefelle, kan regelen være hensiktsmessig. Likevel vil testasjonsadgangen kunne forhindre at arvinger i andre arvegangsklasse blir stående igjen uten arv fra førstavede, der båndene er så tette at arv er naturlig og forventet.»

Oslo byfogdembete støtter forslaget om å videreføre at ektefellen er enarving i konkurranse med slektsarvinger i tredje arvegangsklasse. Ingen av de andre høringsinstansene uttaler seg direkte om denne delen av utvalgets forslag, men det er naturlig å legge til grunn at de høringsinstansene som støtter at ektefellen skal arve alt i konkurranse med arvinger i andre arvegangsklasse, også er enig i at ektefellen bør arve alt i konkurranse med tredje arvegangsklasse.

6.4.5 Departementets vurdering

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det ikke er noen grunn til å endre regelen i nåværende § 6 annet ledd om at dersom arvelateren ikke har slektsarvinger i første eller andre arvegangsklasse, arver ektefellen alt. I det følgende

drøftes spørsmålet om ektefellen bør arve alt også når arvelaterens nærmeste slektsarvinger er arvinger i andre arvegangsklasse, det vil si foreldre eller deres etterkommere (søsken, nevøer og nieser, osv.). Ektefellens arverett i tilfeller der arvelateren etterlater seg livsarvinger, er behandlet i punkt 6.3.

Departementet deler utvalgets vurdering om at ektefellen som regel står arvelateren nærmere enn foreldre, søsken og fjernere slektninger. I ekteskap som har hatt en viss varighet, vil verdiene dessuten som oftest være bygd opp av de to ektefellene i fellesskap. Det er derfor grunn til å anta at en lovregel som gjør ektefellen til enearving i alle tilfeller der arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, vil være godt i samsvar med rettsfølelsen. Av respondentene til undersøkelsen som er omtalt i punkt 2.3, var det om lag 64 prosent som svarte at ektefellen i et slikt tilfelle bør arve alt. Dette kan styrke antakelsen om at det vil være best i samsvar med den alminnelige rettsfølelsen at ektefellen arver alt også i konkurranse med arvinger i andre arvegangsklasse.

Det kan likevel være omstendigheter som gjør at vurderingen av hva som er den beste fordelingen av arven, kan bli en annen. Dette kan typisk være i tilfeller der ekteskapet, eller kanskje til og med parforholdet, er kortvarig. Ved kortvarige ekteskap kan det nok ofte fremstå som en vel så rettferdig fordeling av arven at også foreldre eller søsken, som i motsetning til ektefellen har hatt en livslang familierelasjon til arvelateren, gis arverett. Og særlig kan det nok fremstå som rimelig at foreldrene tar arv hvis den avdøde fortsatt var ung da han eller hun gikk bort, i og med at tilknytningen til foreldrehjemmet da ofte fortsatt vil være sterk. På den annen side er de fleste arvelatere ikke unge mennesker med kortvarige ekteskap bak seg når de dør. At det i slike tilfeller kan være rimelig med en arverett også for foreldre eller søsken, bør derfor neppe være avgjørende for lovens løsning. En tenkelig regel kunne riktignok være at ekteskapet må ha vart i for eksempel minst fem år for at ektefellen skal være enearving i konkurranse med slektninger i andre arvegangsklasse. Som det fremgår av punkt 6.2, går departementet imidlertid ikke inn for en slik løsning.

En viktig innvending mot en regel om at ektefellen arver alt i konkurranse med arvingene i andre arvegangsklasse, er den betydningen dette får for fordelingen av arven når også den lengstlevende er død. En slik regel innebærer at alt det ektefellene samlet etterlater seg, vil bli fordelt til den lengstlevendes arvinger når også den lengstlevende er død. Dette vil kunne oppfattes som lite

rimelig. Særlig urimelig kan en slik arvefordeling fremstå hvis det går relativt kort tid mellom dødsfallene, og dette vil ofte være tilfellet siden de fleste er godt oppe i årene når de dør, og gjerne etterlater seg nokså jevngamle ektefeller.

Spørsmålet om omfanget av ektefellens arverettigheter kan etter dette ikke vurderes alene ut fra hva som fremstår som en rimelig fordeling av arven etter den førstavdødes bortgang. Man bør også se hen til arvefordelingen når begge ektefellene er døde. Selv om en arvelater ønsker at ektefellen skal arve alt, er det ikke opplagt at han eller hun ønsker at det bare er den lengstlevendes slekt som skal sitte igjen med arv etter ektefellene når de begge er døde.

Ut fra nettopp slike vurderinger foreslår Arvelovutvalgets flertall en regel om sekundærarverett for den førstavdødes arvinger. Departementet er enig med Arvelovutvalgets flertall i at dersom man gir en regel som gjør den gjenlevende ektefellen til enearving, bør dette kombineres med en regel om sekundærarverett for den førstavdødes slektninger i andre arvegangsklasse. En slik regel kan gå ut på at boet skal deles likt mellom den førstavdødes slektninger og den lengstlevendes slektninger når også den lengstlevende er død, med mindre ektefellene fastsetter noe annet i testament.

Departementet er også enig med Arvelovutvalgets flertall i at en eventuell regel om sekundærarverett bør ha et unntak for tilfeller der den lengstlevende, etter at den førstavdøde gikk bort, har giftet seg, er etablert i samboerskap med arverett eller har fått livsarvinger. Uten et unntak for disse tilfellene ville arven bli fordelt mellom den førstavdødes slektninger og den lengstlevendes nye ektefelle eller samboer og/eller livsarving, og det ville bli et spørsmål om hvordan arverettighetene da skulle prioriteres i forhold til hverandre. For det tilfellet at den lengstlevende overlever også den nye ektefellen, ville det dessuten være to slekter som hadde sekundærarverett i boet etter ham eller henne, noe som kunne bli nokså uoversiktlig. En sekundærarverett for den førstavdødes slektninger lar seg dessuten ikke så godt begrunne i tilfeller der det går lang tid mellom dødsfallene. Har den lengstlevende levd et langt liv etter at den førstavdøde gikk bort, vil arven etter den lengstlevende gjerne være verdier som i hovedsak er et resultat av hans eller hennes egen innsats, og det kan uansett virke mindre naturlig at den førstavdødes slektninger tar arv etter den lengstlevende hvis det går flere tiår mellom dødsfallene. En regel som gjør sekundærarveretten betinget av at den lengstlevende ikke

har giftet seg på nytt, etablert seg i samboerskap eller fått barn, ville medvirke til at sekundærarveretten først og fremst får betydning der hensynene bak en eventuell sekundærarverett slår til. Et ytterligere hensyn er at hvis den lengstlevende har giftet seg på nytt eller har etablert seg i et samboerskap med arverett, vil den nye ektefellen eller samboeren gjerne ha bidratt til de verdiene som er i boet. Også dette tilsier en slik unntaksregel som er foreslått av utvalgets flertall.

Slik departementet ser det, står man etter dette overfor et valg mellom å beholde dagens regel om at ektefellen og arvelaterens slektsarvinger i andre arvegangsklasse arver en halvpart hver, og en regel om at ektefellen arver alt, men da med en betinget sekundærarverett for den førstavdødes arvinger.

Departementet har alt i alt kommet til at løsningen i gjeldende lov er å foretrekke. Som det fremgår, er det etter departementets vurdering vanskelig å se for seg at man kan gjøre ektefellen til enearving uten å kombinere dette med en regel om sekundærarverett for den førstavdødes arvinger. Uten en sekundærarverett vil nok mange ektepar se behov for å skrive testament for å unngå at det bare er den enes slektsarvinger som blir tilgodesett når de begge er døde. En sekundærarverett vil imidlertid kunne vanskeliggjøre arveoppgjøret etter den lengstlevende, og en slik ordning vil også bety at man får en mer komplisert arvelov. Det vises i den forbindelse til behovet for unntaksregler som er skissert ovenfor. Departementet legger dessuten vekt på at den gjenlevende ektefellen som regel vil være godt ivaretatt selv om man viderefører arvebrøken etter gjeldende lov. Uskiftereglene har nettopp som formål å sikre at den gjenlevende kan fortsette livet tilnærmet som før, og i de tilfellene som drøftes her, vil det heller ikke være noen særkullsbarn som kan stå i veien for ektefellens rett til uskifte. Fulle arverettigheter vil riktignok være mer gunstig for den gjenlevende enn uskifte. Uskiftereglene er imidlertid utformet med sikte på å gi en god balanse mellom hensynet til den gjenlevende ektefellen på den ene siden og hensynet til den førstavdødes arvinger på den andre siden. Arveloven har i dag regler for to former for overtakelse av verdiene etter den avdøde: arv (med endelig virkning også for senere arveoppgjør) og uskifte. Å innføre et ytterligere alternativ (arv, men kombinert med sekundærarverett) vil gjøre arveretten mer komplisert og uoversiktlig. Tatt i betraktning at man gjennom uskiftereglene allerede har et rettsinstitutt i arveloven som har som formål å ivareta den gjenlevende mens hun

lever, med den konsekvensen at arverettighetene for den førstavdødes slekt settes på vent, mener departementet at hensynet til en enkel og forståelig arvelov må tillegges større vekt enn de hensyn som taler for en mer omfattende arverett for ektefellen. Departementet går på denne bakgrunn inn for en videreføring av reglene i gjeldende lov, slik at den gjenlevende ektefellen arver halvparten når den førstavdøde etterlater seg slektninger i andre arvegangsklasse. Det vises til § 9 første ledd i lovforslaget.

6.5 Ektefellens rett til en beskyttet minstearv

6.5.1 Gjeldende rett

I mindre dødsbo får reglene om ektefellens rett til en brøkdel av arven etter § 6 første ledd første og tredje punktum mindre eller ingen betydning på grunn av reglene om ektefellens rett til en minstearv. Minstearven kan ikke fratras den gjenlevende ektefellen ved testament, jf. arveloven § 7 tredje punktum.

Minstearven er fire ganger folketrygdens grunnbeløp (G) hvis de nærmeste slektsarvingene etter arvelateren er livsarvinger. Dette utgjør i 2018 i underkant av 388 000 kroner. Minstearven går foran livsarvingenes pliktdelsarv. I et dødsbo med verdier opp til og med 4 G vil den førstavdødes barn – også særkullsbarn – bli stående uten arv.

Hvis arvelaterens nærmeste slektsarvinger er foreldre eller deres etterkommere, utgjør minstearven seks ganger grunnbeløpet. I 2018 utgjør dette ca. 581 000 kroner. Lovteksten sier ikke noe om ektefellens rett til en minstearv i tilfeller der arvelateren etterlater seg arvinger bare i tredje arvegangsklasse eller ingen slektsarvinger. Det er likevel naturlig å forstå loven slik at ektefellen har rett til en minstearv på seks ganger grunnbeløpet også i disse tilfellene. Ektefellen er da enearving, jf. § 6 annet ledd, men minstearven vil ha betydning for arvelaterens testasjonskompetanse.

Reglene om minstearv reiser også ellers noen tolkningssspørsmål. Arvelovutvalget uttaler på side 31 i NOU 2014: 1:

«Hvis gjenlevende ektefelle velger å sitte i uskiftet bo, og uskifteboet ikke skiftes før etter lengstlevendes død, blir det ikke beregnet arv fra førstavdøde til lengstlevende, jf. arveloven § 6 tredje ledd og arveloven § 26 første ledd andre punktum motsetningsvis. Ved et livstidskifte av uskifteboet skal det imidlertid beregnes arv til gjenlevende ektefelle. Da vil gjen-

levende ektefelle også ha krav på minstearv. Det er uklart om minstearven skal beregnes ut fra grunnbeløpet på skiftetidspunktet eller ut fra grunnbeløpet ved førstavdødes bortgang. I enkelte tilfeller er det både felleseiemidler som gjenlevende kan sitte i uskifte med, og særeieideler som skal skiftes. Gjenlevende ektefelle vil da ha rett til arv av særeieformuen. Det er uklart om det ved et slikt delvis skifte skal beregnes minstearv, eller om gjenlevende bare har krav på brøkdelsarv av særeieformuen i tillegg til retten til å sitte i uskifte med felleseieformuen.»

Reglene om minstearv kom inn i arveloven ved endringslov 22. juni 1990 nr. 40. Tidligere var det gitt regler om en form for minstearv i skifteloven § 64, men de nåværende reglene og forløperen i skifteloven skiller seg fra hverandre på noen vesentlige punkter. Som en begrunnelse for innføringen av reglene om minstearv ble det vist til at kravene til en rimelig levestandard var økt, og at den gjenlevende ektefellen burde prioriteres foran andre arvinger slik at han eller hun kunne beholde et hjem av vanlig standard etter ektefellens død uten å måtte svare arv til medarvinger (se Ot.prp. nr. 46 (1989–90) side 14).

6.5.2 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget vurderer reglene om minstearv på side 37–38 i NOU 2014: 1.

Utvalget reiser for det første spørsmål om beskyttelsen av den gjenlevende ektefellen bør være i form av et krav på en viss brøk av boet fremfor et beløp, men går ikke inn for en slik endring. Utvalget viser blant annet til at vi aldri tidligere har hatt en slik tradisjonell pliktdelsarv for gjenlevende ektefeller. Pliktdelsarv i form av en brøk vil etter utvalgets syn dessuten være lite fleksibelt. Også de nåværende reglene kan riktignok føre til at arvelateren ikke har noen eller bare har svært begrenset testasjonskompetanse. Men ved å innføre pliktdelsarv på en bestemt brøk for den gjenlevende ektefellen kan man – avhengig av størrelsen på brøken – risikere å få enda flere tilfeller hvor arvelateren står uten testasjonskompetanse.

Arvelovutvalget går inn for å opprettholde en minstearv knyttet opp mot grunnbeløpet i folketrygden. Utvalget vurderer om man ved beregningen av minstearven skal trekke inn den gjenlevende ektefellens formuesforhold, slik man gjør i Sverige og Danmark, og som man tidligere gjorde etter skifteloven § 64. Med en slik regel unngår man at en velstående ektefelle får rett til

minstearv på bekostning av de andre arvingene. Alternativet er å opprettholde den nåværende ordningen hvor minstearven beregnes av dødsboet. Utvalget uttaler:

«Utvalget ser at det nåværende norske systemet kan gi uheldige utslag i enkelte tilfeller. I de fleste tilfellene hvor minstearven kommer inn, er imidlertid begge ektefeller rimelig likt stilt økonomisk. Minstearven kan bidra til at gjenlevende ektefelle får en noe bedre mulighet til å beholde felles bolig og til å kunne ha midler til forsørgelse. Disse behovene må i slike tilfeller gå foran behovene til voksne sær- livsarvinger. Selv om livsarvingene i og for seg også kan ha behov for arven, har de ikke hatt det samme økonomiske fellesskapet med arvelateren som gjenlevende ektefelle har hatt. Det svenske og danske systemet kan gi mer rimelige løsninger i enkelte tilfeller, men det norske systemet er etter utvalgets syn likevel å foretrekke. Det gir enklere oppgjør ved at man ikke trenger å trekke inn gjenlevendes formuesforhold, selv om man må avklare hva som inngår i dødsboet.»

Utvalget foreslår i § 6 første ledd i sitt lovforslag at minstearven settes til seks ganger grunnbeløpet, og viser til at dersom minstearven skal ha en beskyttelsesfunksjon, bør den ha et visst omfang. Utvalget uttaler at særlig i bystrøk «vil en minstearv på bare 4 G kunne gi en svak beskyttelse når man tar hensyn til boligprisene. Mye kunne etter utvalgets syn tale for en enda høyere minstearv, men omfanget må avveies mot hensynet til avdødes særkullsbarn, som ikke bør gjøres arveløse i et unødig stort antall dødsbo».

I og med at utvalget foreslår at den gjenlevende ektefellen skal være enearving ikke bare i konkurranse med tredje arvegangsklasse, men også i konkurranse med andre arvegangsklasse, se punkt 6.4.3, er det ikke behov for å ha forskjellige nivåer for minstearven som fordelingsregel. Minstearven har imidlertid betydning også som beskyttelsesregel mot den førstavedes testamentariske disposisjoner. Utvalget mener at minstearven også som beskyttelsesregel mot testamentariske disposisjoner bør være på seks ganger grunnbeløpet, se § 7 tredje punktum i utvalgets lovforslag.

I små bo vil minstearven føre til at ektefellen er enearving slik at det ikke er noe arv å fordele til livsarvingene. Det er i skifterettspraksis lagt til grunn av livsarvingene i disse boene ikke er å regne som loddeiere, og de har dermed heller

ikke de rettighetene som tilkommer loddeierne i forbindelse med skiftet. Arvelovutvalget uttaler på side 38 i utredningen at livsarvingene bør ha lodd-eierrettigheter selv om de ikke har rett til arv. Siden dette gjelder regler i skifteloven, har Arvelovutvalget ikke utformet noe lovforslag om dette.

6.5.3 Høringsinstansenes syn

Forslaget om å øke minstearven til seks ganger folketrygdens grunnbeløp støttes av *Jussformidlingen*. Jussformidlingen viser til «beskyttelsesfunksjonen som påpekes, og da gjerne med tanke på hvor mange som i dag bor i bystrøk med høye boligpriser».

Professor dr. juris Thomas Eeg ved Universitetet i Bergen støtter også forslaget om en økning av minstearven og den nærmere utformingen av regelen. Eeg mener likevel at en slik økning av minstearven tilsier at det vurderes å innføre eller videreføre regler som ivaretar særskilte livsarvinger med særlige behov, typisk mindreårige, jf. regelen i arveloven § 36 første ledd (se punkt 11 om denne regelen).

Den norske Dommerforening er skeptisk til forslaget og peker på at det er mange som etablerer ekteskap og samboerskap i moden alder, hvor man har egne livsarvinger og ikke felles livsarvinger. Den norske Dommerforening uttaler at det bør vurderes om det skal være mulig ved testament å bestemme at den lengstlevende ikke skal ha rett til minstearv. I tillegg til kravet om at testamentet skal være kommet til den lengstlevendes kunnskap, mener Den norske Dommerforening at det kan vurderes om fraskrivelsen av minstearv skal være gjensidig.

Også *Oslo byfogdembete* gir uttrykk for en viss skepsis når det gjelder minstearvens størrelse, og gir uttrykk for tvil om en økning av brøkdelsarven og minstearven tar tilstrekkelig hensyn til livsarvingene. Oslo byfogdembete er enig i at minstearven bør beregnes av dødsboet, og at den knyttes til grunnbeløpet i folketrygden.

Handelshøyskolen BI gir uttrykk for at en minstearv på seks ganger grunnbeløpet sammen med øvrige forslag i utredningen i for stor grad begrenser arvelaterens testasjonsmuligheter.

Når det gjelder Arvelovutvalgets uttalelser i utredningen om at livsarvingene bør ha rettigheter som loddeiere i tilfeller der minstearven gjør ektefellen til enearving, slutter *Jussformidlingen* seg til synspunktet og uttaler at «[u]t ifra et følelsesmessig aspekt, som gjerne er sterkt til stede ved foreldres dødsfall, kan det virke stø-

tende om også loddeierrettigheter ble fratatt selv om ektefellens minstearv omfatter hele boet».

Oslo byfogdembete er derimot ikke enig i at livsarvingene bør ha loddeierrettigheter i disse tilfellene, og viser til at dette ville bety at livsarvingene i så fall måtte føres opp på skifteattesten, og at de ville ha rett til å kreve offentlig skifte. *Oslo byfogdembete* viser til at posisjonen som loddeier bør ha sammenheng med gjeldsansvaret.

6.5.4 Departementets vurdering

En lovfestet minstearv for ektefellen har to funksjoner. For det første har minstearven en fordelingsmessig betydning i små bo. Der boet er lite, sikrer en regel om minstearv at den gjenlevende ektefellen prioriteres med et visst beløp på bekostning av slektsarvingenes rett til arv. Retten til minstearv går også foran livsarvingenes rett til plikt-delsarv. Minstearven kan imidlertid måtte vike for forlodsretten for livsarvinger som ikke har fått sin forsørgelse fullført, jf. punkt 11. Hovedformålet med minstearven er å bidra til å ivareta den gjenlevendes behov for bolig og et forsvarlig livsgrunnlag. Ut fra dette formålet bør minstearven ha et visst nivå.

Reglene om minstearv har dessuten betydning som beskyttelse mot den andre ektefellens testamentariske disposisjoner. En ektefelle som gjen-nom et langt liv har forventet å motta en ikke uvesentlig arv fra sin ektefelle, kan sent i livet bli varslet om at den andre ektefellen ved testament har prioritert barn, andre slektinger eller andre formål i stedet. Ektefellen kan i så fall ha begrensede muligheter til å sikre seg økonomisk på annen måte. Gjennom regler om minstearv gis ektefellen en viss beskyttelse mot å bli satt til side i den andre ektefellens testament.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det fortsatt er behov for regler om en viss minstearv for den gjenlevende ektefellen. I departementets lovforslag er regler om minstearv foreslått videreført i § 8 første ledd og § 9 første ledd (som fordelingsregel) og § 10 annet ledd (som beskyttelsesregel mot testamentariske disposisjoner).

Minstearven brukes i noen tilfeller som ledd i arveplanlegging der ektefellene ønsker å minimere livsarvingenes arv. Dette kan være aktuelt særlig ved annen gangs ekteskap der den ene ektefellen eller begge har livsarvinger fra før. Videre fører de nåværende reglene til at også svært formuende ektefeller har rett til minstearv fra ektefellen. Slik sett kan det hevdes at reglene får et noe videre virkeområde enn det som var sik-

temålet. Som utvalget peker på, kan det ut fra dette reises spørsmål om man ved beregningen av minstearven bør trekke inn den gjenlevende ektefellens formuesforhold. Departementet har imidlertid, i likhet med utvalget, kommet til at en slik beregningsmåte vil være kompliserende, og at det retts teknisk er betydelige fordeler ved den nåværende utformingen av reglene om minstearv.

Minstearven beløper seg etter gjeldende lov til fire ganger grunnbeløpet når arvelateren etterlater seg livsarvinger, det vil si i underkant av 388 000 kroner. Arvelovutvalget har foreslått at minstearven økes til seks ganger grunnbeløpet, det vil si ca. 581 000 kroner i 2018. Det er gode argumenter både for og imot en heving av minstearven fra 4 til 6 G. Det generelle kostnadsnivået i samfunnet, og da særlig prisstigningen på fast eiendom, taler for en heving av minstearven. Videre vil en heving innebære en bedre ivaretagelse av den gjenlevende ektefellen. En omfattende minstearv vil på den annen side føre til at flere særkullsbarn i praksis blir gjort arveløse. Og erfaringen tilsier at det gjerne er i arveoppgjørene med særkullsbarn at minstearven aktualiserer seg. Særkullsbarnet vil gjerne stamme fra et tidligere ekteskap eller samboerskap, slik at arvelaterens samliv med den arveberettigete ektefellen er samliv nummer to eller tre for arvelateren. Dette betyr ofte at etableringskostnadene i dette samlivet har kommet noe sent i livet, og at nettooverskuddet kan være mer beskjedent. Dagens samlivsmønstre, der man gjerne har hatt flere samliv og ofte har mer enn ett kull barn, kan dermed tilsi et større behov for minstearv for ektefellen, samtidig som at det er en større risiko for at livsarvingene blir arveløse som følge av minstearven.

Ut fra en avveining av den gjenlevende ektefellens interesser opp mot særkullsbarnas interesser har departementet kommet til at minstearven bør holdes på det nivået den er i dag. I lys av samfunnsutviklingen og et mer heterogent samfunn mener departementet at det er gode grunner til å sikre, eller i hvert fall ikke nedprioritere, særkullsbarna. Departementet foreslår etter dette at den gjenlevende ektefellens minstearv fortsatt skal utgjøre fire ganger grunnbeløpet når arvelateren etterlater seg livsarvinger, jf. lovforslaget § 8 første ledd.

Som det fremgår av punkt 6.4.5, følger departementet ikke opp Arvelovutvalgets forslag om at ektefellen skal arve alt i konkurranse med andre arvegangsklasse. I stedet foreslås det i samsvar med gjeldende lov at dersom arvelaterens nærmeste slektsarvinger er arvinger i andre arve-

gangsklasse, skal ektefellen arve halvparten. Etter departementets forslag er det derfor det samme behovet for regler om minstearv som etter gjeldende lov, og departementet foreslår en videreføring av beløpet i gjeldende lov også for disse tilfellene. Det foreslås med andre ord en minstearv på seks ganger grunnbeløpet når arvelateren etterlater seg arvinger i andre arvegangsklasse, jf. lovforslaget § 9 første ledd.

Departementet mener videre at minstearven også som beskyttelsesregel mot ektefellens testamentariske disposisjoner bør bli værende på dagens nivå. I lovforslaget § 10 annet ledd er det tatt inn en regel om at et beløp tilsvarende fire eller seks ganger grunnbeløpet ikke kan fratas ektefellen ved testament. Begrensningen på fire ganger grunnbeløpet vil gjelde når det er livsarvinger, mens beløpet på seks ganger grunnbeløpet vil gjelde i andre tilfeller.

Arvelovutvalget gir i utredningen uttrykk for at livsarvingene bør ha rettigheter som loddeiere i tilfeller der ektefellen arver alt på grunn av reglene om minstearv. Som det fremgår av punkt 4.3, foreslår departementet at man i den nye loven ikke viderefører begrepet «loddeier», men at begrepene «loddeier» og «legatar» erstattes av fellesbegrepet «arving». Departementet er imidlertid langt på vei enig i den innholdsmessige siden av forslaget og slutter seg til at livsarvingene bør ha visse rettigheter på skiftet også i tilfeller der de ikke har rett til noen verdimessig del av arven.

Særlig for livsarvinger som er arvelaterens særkullsbarn, kan det virke lite rimelig at de blir stående uten rettigheter i arveoppgjøret. At livsarvingene som følge av minstearven og prioriteringen av den gjenlevende ektefellen ikke får rett til noen verdimessig andel av arven, er én ting. Men en følge av at ektefellen blir enearving, er også at livsarvingene ikke får rett til å overta noen av eiendelene etter arvelateren i og med at de da ikke er å betrakte som loddeiere (eller arvinger) i boet. Det følger av skifteloven § 61 annet ledd, som er videreført i § 104 i lovforslaget, at det bare er de som er loddeiere (eller arvinger etter departementets lovforslag), som kan kreve naturalutlegg på skiftet. Livsarvingen kan ha sterke ønsker om å overta eiendeler som han eller hun har en følelsesmessig tilknytning til, men som kanskje ikke har noen økonomisk verdi av betydning. Det kan for eksempel dreie seg om fotoalbum fra barndommen eller dåpskjolen som har vært i familien i generasjoner. Det kan med andre ord være eiendeler i boet som den nåværende ektefellen ikke har noe forhold til, men som betyr mye for arvelaterens barn eller barnebarn, og som det

ikke er noen rimelig grunn til at de ikke bør kunne få overta.

Departementet mener derfor at livsarvingene i det minste bør ha den samme adgangen til å overta eiendeler på skiftet som det de ville ha hatt om de hadde hatt status som arvinger. Ektefellens rett til bolig og innbo mv. vil uansett være beskyttet etter reglene i lovforslaget §§ 113 og 114. Overtar livsarvingene eiendeler på skiftet, vil de måtte innbetale et beløp tilsvarende eiendelenes verdi til boet etter reglene i lovforslaget § 107.

Spørsmålet blir da om man bør gå lenger, slik at livsarvingene gis rettigheter på skiftet også ut over retten til naturalutlegg. Etter departementets syn kan det være grunn til å gi livsarvingene visse rettigheter innledningsvis i bobehandlingen. Livsarvingene kan ha behov for å få oversikt over arvelaterens eiendeler og gjeld, slik at de kan vurdere verdiene i boet og om det virkelig er slik at ektefellen har rett til hele arven. Er det tvil om hvor mye arvelateren etterlater seg, og hva de enkelte eiendelene er verd, bør ikke livsarvingene måtte slå seg til ro med ektefellens påstander om dette. Departementet mener ut fra dette at livsarvingene etter omstendighetene bør kunne kreve registrering og sikring av boets eiendeler etter § 91, men siden denne retten gjelder for «enhver som har rettigheter i boet», og dette kriteriet ikke skal tolkes strengt (jf. merknaden til lovforslaget § 91), ser departementet ikke behov for noen uttrykkelig regel om livsarvingenes rettigheter i relasjon til § 91. Departementet foreslår imidlertid en regel om at livsarvingene skal kunne få formuesfullmakt og bankboksfullmakt etter § 92, selv om boets verdier tilsier at de ikke har krav på arv. Det foreslås også at livsarvingene skal kunne kreve at det utstedes proklama etter § 93 eller § 121. Dette forslaget må ses i sammenheng med at hvis det ikke åpnes offentlig skifte, er det etter § 101 tredje ledd den som har krevd proklamaet, som må dekke kostnadene. Departementet foreslår videre at reglene om verdsettelse i §§ 105 og 106 skal gjelde tilsvarende for verdsettelsen av de eiendelene livsarvingene skal overta. Dette innebærer i utgangspunktet et krav om enighet mellom ektefellen og livsarvingene, og at verdsettelsen kan avgjøres ved skiftetakst hvis de ikke blir enige. En innvending mot en regel som gir livsarvingene adgang til å kreve skiftetakst, er riktignok at kostnadene ved skiftetaksten skal bæres av boet etter § 106 annet ledd femte punktum. En livsarving som ikke har rett til arv, har heller ikke noen økonomisk interesse i å unngå å pådra boet kostnader. Som det fremgår av merknaden til § 106, må denne bestemmelsen

imidlertid forstås slik at det ikke kan kreves skiftetakst av noen som ikke har et reelt behov for det. I tillegg til regelen om at det kan kreves skiftetakst for å verdsette eiendeler som en livsarving skal overta, foreslår departementet dessuten en regel om at en livsarving kan kreve skiftetakst også for eiendeler som ektefellen skal overta. Forutsetningen er at det er grunn til å anta at verdsettelsen kan ha betydning for livsarvingens arverett. I utgangspunktet vil en livsarving som ikke har arverett, heller ikke ha noe behov for å kjenne verdien av de eiendelene ektefellen skal overta. Er det noe usikkerhet om verdiene i boet og dermed om livsarvingene har arverett eller ikke, kan livsarvingene imidlertid ha en beskyttelsesverdig interesse i å få fastslått verdien av eiendeler av stor økonomisk betydning. Livsarvingene bør som nevnt ikke måtte slå seg til ro med ektefellens påstander om verdiene i boet. Departementet foreslår derfor en regel som etter omstendighetene gjør det mulig for en livsarving å kreve skiftetakst også av eiendeler som ektefellen skal overta.

Siktemålet med de nevnte forslagene er å sikre en viss ivaretagelse også av livsarvingenes interesser. Som nevnt er det særlig særkullsbarna som kan ha behov for regler som gir dem visse rettigheter som arvinger også i tilfeller der den gjenlevende ektefellen er enearving. Reglene om minstearv har som nevnt som formål å ivareta den gjenlevendes behov for bolig og et forsvarlig livsgrunnlag, men hensynet til den gjenlevende strekker seg ikke så langt som til at livsarvingene bør settes helt utenfor arveoppgjøret. For livsarvingene, som er arvelaterens nærmeste slektninger, kan det ha en stor følelsesmessig betydning at de ikke utelukkes fullstendig fra arveoppgjøret selv om de ikke har rett til noen verdimesig andel av arven. Den nevnte reguleringen av livsarvingenes rettigheter som om de var arvinger, er inntatt som § 8 annet ledd i lovforslaget. En tilsvarende bestemmelse er også foreslått i relasjon til samboere, jf. § 12 første ledd tredje punktum.

Det kan reises spørsmål om også andre slektsarvinger enn livsarvingene, og da kanskje særlig slektsarvinger i andre arvegangsklasse, bør gis rettigheter på skiftet når ektefellen er enearving. Departementet foreslår, i hvert fall i denne omgang, at reglene i § 8 annet ledd begrenses til å gjelde for livsarvingene. Etterlater arvelateren seg slektninger i andre arvegangsklasse, vil det helst dreie seg om søsken eller deres etterkommere. Hensynet til ektefellen bør da veie tyngst. Et søsken eller en nevø eller niese vil som regel ikke ha en så nær tilknytning til eiendeler i boet at

det kan begrunne en rett til å involvere seg i et arveoppgjør der ektefellen er enearving.

6.6 Bortfall av ektefellens arverett som følge av separasjon eller skilsmisse

Arveloven § 8 regulerer opphørstidspunktet for ektefellens arverettigheter i forbindelse med separasjon og skilsmisse. Retten til arv og uskifte kan ikke gjøres gjeldende dersom ektefellene var «separerte ved dom eller løyve» da arvelateren døde. Dette innebærer på den ene siden at arverettighetene normalt er bortfalt før selve skilsmis- sen, og på den annen side at et faktisk samlivsbrudd ikke får betydning for retten til arv og uskifte. Virkningen av separasjon og skilsmisse inntreder den dagen fylkesmannens bevilling er gitt eller dom blir avsagt, jf. ekteskapsloven § 25 første ledd.

Arvelovutvalget vurderer på side 39 i NOU 2014: 1 om dagens skjæringstidspunkt, separasjon ved dom eller bevilling, bør endres slik at det er samlivsbruddet som blir avgjørende. Utvalget viser til at mange par som har flyttet fra hverandre, nok vil finne det påfallende at arveretten og uskifteretten består. På den annen side gir det et retts teknisk enklere skjæringstidspunkt å knytte det til bevilling eller dom om separasjon eller skilsmisse.

Utvalgets *flertall*, alle unntatt Kløvstad, mener at legalseparasjon fortsatt bør være avgjørende for arveretten. Flertallet foreslår likevel en endring ved at den arverettslige virkningen av separasjon eller skilsmisse knyttes til innsendelsen av begjæringen om separasjon eller innsendelsen av stevningen i en skilsmissesak, se § 8 i utvalgets lovforslag. Etter gjeldende lov er det som nevnt vedtaket eller dommen som er skjæringstidspunktet. Flertallet uttaler at det «kan virke støtende om arveretten skal bestå i en sak hvor det har vært lang saksbehandlingstid hos retten eller fylkesmannen, men hvor den som senere dør, har ønsket separasjon eller skilsmisse etter langvarig og/eller grov mishandling fra den andre ektefellen».

Mindretallet, Kløvstad, mener at ektefellens arverettigheter bør opphøre ved samlivsbruddet, og viser til at man da får like regler for ektefeller og samboere. Mindretallet mener at bortfall av arverett og rett til uskifte ved samlivsbrudd også vil være best i tråd med den alminnelige rettsoppfatningen. Mindretallet uttaler at med en slik regel «unngår man de støtende resultatene man av og til ser ved at en ektefelle som har flyttet fra arvelate-

ren for mange år siden, krever arv i skifteoppjøret».

Under høringen slutter *Jussformidlingen* seg til flertallets forslag om at arveretten bortfaller ved innsendelse av begjæring om separasjon eller stevning i skilsmisssak, og uttaler:

«Først på dette tidspunktet, og ikke ved samlivsbruddet, er utfallet av tiden fra hverandre endelig. I flere ekteskapsforhold vil samlivsbruddet kun være en pause i forholdet, ofte med sikte på å gjenoppta samlivet. Dersom arveretten bortfaller, vil uventede dødsfall kunne skape store og uheldige følger for den gjenlevende ektefelle. Der begjæring om separasjon eller stevning i skilsmisssak er på det rene, er også opphøret av samlivet i større grad et bevisst valg om at ektefellenes rettigheter og plikter overfor hverandre skal bortfalle, i motsetning til et samlivsbrudd. Å benytte samlivsbrudd som et skjæringspunkt vil også være uheldig av retts tekniske hensyn.

Det er også tungtveiende hensyn som taler mot at bortfallet skal være likt for ektefeller og samboere, altså ved samlivsbruddet. Dette er først og fremst forskjellene i reglene om deling og formuesforhold, som per i dag faktisk er svært ulike for samboere og ektefeller. Et likt skjæringspunkt vil være unaturlig sett i lys av samlivsformenes formelle ulikheter, og derfor vil en lik regel kunne gi opphav til tvister.»

Professor dr. juris Thomas Eeg ved Universitetet i Bergen og *Seniorsaken* mener at samlivsbrudd bør være tilstrekkelig. *Eeg* uttaler:

«At arveretten kan bestå lenge, gjerne flere år etter at ekteskapet er havarert, vil trolig normalt virke støtende for særlig særlivsarvinger og arvelaters slektninger i andre arvegangsklasse, men i en del tilfeller kan det nok også oppleves slik for felles livsarvinger. Det vil nok vanligvis også være en rett til arv som er i strid med hva arvelater ville ha ønsket. Også her bør premisset om at staten/lovgiver ikke bør legge til rette for en forskjellsbehandling av ulike samlivsformer veie tyngre enn at det i noen – trolig svært få – tilfeller kan by på retts tekniske problemer å fastslå om samlivet var brutt eller ikke ved dødsfallet. Da slipper man også den tenkelige, men neppe videre praktiske, situasjon at en ektefelle begjærer separa-

sjon for å omgå regelen om minstearv m.m., som utvalget drøfter på s. 41.»

Oslo byfogdembete og *Seniorsaken* mener at skjærings tidspunktet ikke bør være innsendelse av begjæring om separasjon eller stevning i skilsmisssak, men tidspunktet for når begjæringen er mottatt av fylkesmannen eller stevningen er mottatt av tingretten. *Professor dr. juris Thomas Eeg* gir uttrykk for likende synspunkter.

Departementet slutter seg til flertallets syn om at samlivsbrudd ikke bør være tilstrekkelig som opphørstidspunkt for ektefellenes arverettigheter. Departementet viser for det første til at det ikke foreligger noen plikt for ektefeller til å bo sammen. Det at ektefellene bor hver for seg, betyr ikke nødvendigvis at samlivet er over. Videre er det uansett ikke gitt at ekteskapet vil ende i en skilsmisse selv om ektefellene har flyttet fra hverandre. Det trenger ikke å bety mer enn at ekteskapet er i en vanskelig fase. Som *Jussformidlingen* peker på, kan samlivsbruddet være bare en pause i forholdet, og det kan også være slik at ektefellene oppfatter et brudd på forskjellig måte, der den ene har et større håp om gjenforening enn den andre. Departementet legger dessuten betydelig vekt på at retten til arv oppstår som en direkte følge av inngåelsen av ekteskapet, se punkt 6.2. Bortfallet av retten til arv og uskifte bør da også knyttes til en formalisert og overveid handling som tar sikte på å avvikle de økonomiske rettsvirkningene av ekteskapet.

Departementet er ellers enig i synspunktet som har kommet frem under høringen, om at virkningen av separasjon og skilsmisse bør knyttes til et tidspunkt som er enkelt å konstatere. Departementet foreslår som følge av dette at virknings tidspunktet knyttes til tidspunktet for når begjæringen om separasjon er mottatt av fylkesmannen, eller når stevningen er mottatt av tingretten. Dette tidspunktet vil være lett å konstatere i og med at begjæringen eller stevningen blir registrert med innsendestidspunktet vil derimot være vanskeligere å dokumentere.

På side 39–41 i utredningen vurderer *Arvelovutvalget* om fraskilte bør gis rett til arv, men går ikke inn for en slik utvidelse av arveretten. *Jussformidlingen* slutter seg under høringen til utvalgets syn. Også departementet deler utvalgets vurdering av fraskiltes rett til arv og foreslår ikke bestemmelser om dette.

7 Samboeres arverett

7.1 Gjeldende rett

Regler om legalarverett for samboere kom inn i arveloven ved endringslov 19. desember 2008 nr. 112 og trådte i kraft 1. juli 2009. Før dette hadde samboere ikke rett til arv etter hverandre i kraft av loven. En redegjørelse for utviklingen av samboeres arverettslige stilling er gitt i NOU 2014: 1 på side 45–46.

Arveloven § 28 a definerer hvem som skal regnes som samboere. Med samboerskap menes at to personer over 18 år, som verken er gift, registrert partner eller samboer med andre, lever sammen i et ekteskapsliknende forhold, jf. første ledd. Videre følger det av annet ledd at man kan ha å gjøre med et samboerskap selv om partene for en tid bor fra hverandre på grunn av utdanning, arbeid, sykdom, opphold på institusjon og liknende. Men ut over dette er det et krav at partene levde sammen på dødsfallstidspunktet. Videre slås det i annet ledd fast at partene ikke kan regnes som samboere hvis de er så nært beslektet at de ikke kunne ha inngått ekteskap med hverandre etter ekteskapsloven § 3.

For at samboerne skal ha arverett etter hverandre, må et ytterligere vilkår være oppfylt: Arverett i kraft av loven har bare de samboerne som har, har hatt eller venter barn sammen, jf. § 28 b første ledd første punktum. Arven utgjør fire ganger folketrygdens grunnbeløp (i underkant av 388 000 kroner i 2018). Samboerens arverett går foran livsarvingenes rett til arv etter loven.

Den nevnte regelen innebærer at et langvarig samboerskap i seg selv ikke utløser rett til arv etter loven. Er vilkåret om felles barn ikke oppfylt, må det være fastsatt i testament dersom den gjenvlevende samboeren skal ha arverett. Og har arvelateren særskilte livsarvinger, må testamentet i utgangspunktet respektere disse livsarvingenes pliktdelelsarv etter arveloven § 29. Når det gjelder pliktdelelsarven, har imidlertid arveloven § 28 b første ledd annet punktum en unntaksregel for samboere som har bodd sammen i minst fem år. Innenfor en beløpsgrense på fire ganger folketrygdens grunnbeløp kan det fastsettes en arverett for den gjenvlevende samboeren i testament

som går foran de særskilte livsarvingenes pliktdelelsarv.

Den arveretten en samboer har etter loven, kan begrenses eller bortfalle hvis dette fastsettes i testament. Det er imidlertid et vilkår etter arveloven § 28 b annet ledd, tilsvarende det som gjelder for ektefeller etter § 7, at samboeren må ha fått kjennskap til testamentet før arvelateren døde. Dette gjelder likevel ikke dersom det var umulig eller etter forholdene ville være urimelig vanskelig å varsle ham eller henne.

Kort oppsummert går arvelovens regler om arverett for samboere etter dette ut på følgende: Samboere med felles barn har arverett etter hverandre etter loven, men kan begrense arveretten ved testament. Arven utgjør 4G. Samboere uten felles barn, men med minst fem års samboerskap, har ikke arverett etter hverandre etter loven, men kan gi hverandre arverett ved testament. Innenfor en grense på 4 G går denne arveretten foran eventuelle livsarvingers pliktdelelsarv. Også for samboere med kortere samboerskap enn fem år (og ikke felles barn) må arveretten eventuelt følge av testament, men for disse samboerne gjelder det ikke noe unntak fra pliktdelelsreglene for det tilfellet at arvelateren etterlater seg særskilte livsarvinger.

7.2 Utenlandsk rett

Etter *dansk rett* har samboere ikke rett til arv etter hverandre etter loven. Samboere kan imidlertid gi hverandre samme arverettslige stilling som ektefeller med fullstendig særeie hvis dette fastsettes i et testament, jf. den danske arveloven §§ 87 og 88.

Heller ikke etter *svensk rett* har en gjenvlevende samboer rett til arv etter loven. Men en gjenvlevende samboer er til en viss grad beskyttet gjennom familieformuerettslige regler. Når et samboerforhold opphører ved samlivsbrudd eller ved en av samboernes død, skal det skje en deling av «samboegendom», det vil si bolig og innbo som er ervervet til felles bruk. Slik eiendom skal i utgangspunktet deles etter fradrag for gjeld, jf. sambolagen 14 §, men har samboerskapet opphørt på grunn av den enes død, gjelder denne

regelen bare til den gjenlevende samboerens fordel, jf. 18 § 1. st. En gjenlevende samboer har også rett til naturalutlegg i «samboegendom» i konkurranse med andre arvinger. 18 § 2. st. har dessuten en arverettslig beskyttelsesregel som lyder slik:

«Om ett samboförhållande upphör till följd av att en sambo avlider, har den efterlevande sambon rätt att vid fördelningen av samboegenden som sin andel alltid få ut så mycket av den behållna egendomen efter avdrag för skulder, i den mått den räcker, att det motsvarar två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande prisbasbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring.»

Retten etter denne regelen går foran pliktdelsarven, men den beregnes bare av «samboegendom».

En gjenlevende samboer har ikke legalarverrett etter *finsk rett*. Den finske ärvdabalken gir imidlertid den gjenlevende samboeren rett til bidrag fra dødsboet i visse tilfeller, jf. 8. kap. 2 §. Denne bestemmelsen går ut på at arvelaterens samboer kan «ur kvårlåtenskapen få bidrag i pengar, i form av någon annan egendom eller rätt att använda egendom efter vad som bedöms skäligt, om hans eller hennes försörjning har försämrats till följd av arvlåtarens död och bidraget behövs för att trygga försörjningen». Bidraget skal primært dekket av midler som ikke er pliktdelsarv. Ved vurderingen av om det skal gis bidrag, skal det tas hensyn til samboerens muligheter til å forsørge seg selv gjennom formue og inntekt, den gjenlevende samboerens alder, samboerskapets varighet og andre liknende omstendigheter.

For øvrig omtale av utenlandsk rett vises til side 47–48 i NOU 2014: 1.

7.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår at samboere som har, har hatt eller venter barn sammen eller som har vært samboere i minst fem år, arverettslig blir likestilt med ektefeller. Utvalget foreslår med andre ord en utvidelse av hvilke samboere som skal ha rett til arv etter hverandre, og omfanget av arveretten. Begrunnelsen for forslaget fremgår på side 48–54 i NOU 2014: 1.

Utvalget tar utgangspunkt i at samboeres arverettslige stilling bør vurderes ut fra de sosiale realitetene i dagens samfunn. Arvelovgivning bør etter utvalgets mening så langt som mulig være nøytral i forhold til ulike samlivsformer. Arvelov-

utvalget viser til at samboerskap i stigende grad har blitt en akseptert samlivsform i Norge, og at lovgivningen på stadig flere felt har likestilt ektefeller og samboere. Utvalget mener at dette har vært medvirkende til at mange samboere i dag lever med en rettsforestilling om at det finnes lovregler som gir dem en viss arverettslig beskyttelse. Utvalget finner det rimelig at det er et visst samsvar mellom folks alminnelige rettsbevissthet og den faktiske rettstilstanden.

Likestilling mellom kvinner og menn er etter utvalgets syn et argument for å styrke samboernes arverettslige stilling. Kvinner kommer gjennomgående langt svakere ut enn menn av dagens ordning. I mange samboerskap kan også hensynet til den som har tapt økonomisk på hvordan familien har fordelt hjemme- og utarbeidet, tilsi en sterkere utbygging av arverettighetene. Utvalget viser også til beskyttelseshensyn. Utvalget ser det som et poeng å sikre at den gjenlevende samboeren får visse minimumsrettigheter, som ikke kan begrenses ensidig av den andre parten i forholdet. Utvalget viser dessuten til at arverettigheter for samboere, som for ektefeller, kan tuftes på en kompensasjonstankegang. Partene har i fellesskap bygget opp verdier under samlivet gjennom direkte eller indirekte bidrag. Det er da naturlig at den gjenlevende samboeren kompenseres for denne innsatsen i skifteoppjøret. Videre viser utvalget til at arveretten også bygger på et solidaritetshensyn. Utvalget uttaler at loven bør påse at de fremtidige behovene for den gjenlevende samboeren blir ivaretatt, for eksempel behovet for et hjem.

For samboernes felles barn vil det være av betydning at en arverett for den gjenlevende samboeren øker muligheten for å kunne beholde familiehjemmet. En arverett for samboeren vil gå ut over arvelaterens særkullsbarn, men særkullsbarna kan uansett ikke forhindre at deres mor eller far gifter seg med sin samboer. I og med at samboerne når som helst kan gifte seg, mener utvalget at det heller ikke for særkullsbarna er noen tungtveiende hensyn som taler mot en legalarverett for samboere.

Arvelovutvalget uttaler ellers at det har vært maktpåliggende å finne frem til løsninger som skaper stor forutsigbarhet, har klare kriterier, og som dessuten ikke skiller seg fra andre samboeregler eller fra regler som gjelder ektefeller, hvis ikke dette er absolutt nødvendig. Utvalget uttaler dessuten på side 50 i utredningen:

«Det har ofte vært fremhevet som et argument mot arverett og andre rettigheter for sam-

boere, at samboerne har valgt ikke å gifte seg, og at de kan inngå ekteskap dersom de ønsker rettsvirkningene av ekteskap. Enkelte vil hevde at denne friheten for samboerparet ikke bør tas fra dem. Et slikt resonnement bygger etter utvalgets syn på en feilslutning. Spørsmålet er ikke om samboerparet har en valgfrihet, men om den enkelte samboer har denne friheten. Et ekteskap forutsetter enighet – ekteskapet blir ikke noe av så lenge den ene parten ikke vil, eller holder den andre på vent. Derfor er det ikke samboerparets frihet man beskytter ved ikke å likestille samboere og ektefeller arverettslig, det er friheten til den ene samboeren som ikke ønsker lovregulering. Særlig i dag, hvor den sosiale aksepten av samboerforhold er utbredt, er det fullt akseptabelt for en samboer å motsette seg ekteskap. Utvalget mener det er uheldig at en arvelater som bevisst unnlater å gifte seg med sin samboer, skal kunne unndra seg det rettslige ansvaret som andre i samme faktiske situasjon har gjennom lovgivningen for ektefeller. Den økonomisk sterkeste parten kan i dagens situasjon ensidig spekulere i å slippe økonomiske forpliktelser.»

Utvalget uttaler at argumentet om at samboere står fritt til å tilgodese hverandre gjennom testament, også er et argument som teoretisk sett er riktig, men som i praksis er uholdbart. Utvalget legger til grunn at det i praksis bare er et lite antall samboere som oppretter testament.

Når det gjelder spørsmålet om hvilke samboere som bør ha arverett etter hverandre, foreslår utvalget en videreføring av samboerdefinisjonen i nåværende § 28 a. Utvalget mener at samboere som har, har hatt eller venter felles barn, fortsatt bør være arveberettigede. Videre går utvalget som nevnt inn for at også samboere uten felles barn bør ha legalarverett dersom de har bodd sammen i minst fem år. Begrunnelsen for at arveretten etter gjeldende lov er begrenset til samboerpar med felles barn, er at samboere uten felles barn er en mer heterogen gruppe enn samboere med barn. Utvalget er enig i dette, men uttaler:

«Likevel er utvalget av den oppfatningen at også flertallet av samboere uten felles barn ville ønske å tilgodese hverandre ved dødsfall. Også i samfunnet som helhet antar utvalget at det er støtte for arverett for samboere. Vi har ingen norske vitenskapelige undersøkelser som viser dette. Det er imidlertid gjort under-

søkelser i andre sammenlignbare land. I England og Wales ble det i 2007 utført store undersøkelser ved universitetene i Cardiff og Sheffield. Undersøkelsene fra England viste stor støtte for at gjenlevende samboer skulle være arving i kraft av loven. Selv hvor samboerskapet var barnløst og bare hadde vart i to år, svarte 65 % av respondentene at samboeren burde arve noe, av disse mente 70 % av samboers arvelodd burde være minst en halvpart.»

Utvalget mener at beskyttelseshensynet må veie tyngre enn de retstekniske hensyn som eventuelt kunne tilsi at det bare er tilknytning ved felles barn som utløser arverett etter loven.

Utvalget mener at samboeres arverett bør være den samme som ektefellers arverett, det vil etter utvalgets forslag si halve arven i konkurranse med livsarvinger og hele arven i konkurranse med andre slektsarvinger (se punkt 6.3.3 og 6.4.3). Utvalget uttaler på side 53:

«Utvalget ser ingen grunn til forskjellsbehandling av ektefeller og samboere. Beskyttelsesbehovene er de samme. Da bør også beskyttelsen være den samme. Med den utviklingen som finner sted internasjonalt, hvor arverettslig likestilling av ektefeller og samboere blir stadig mer utbredt, kan man heller ikke utelukke at likestilling av ektefeller og samboere vil tvinge seg frem på grunnlag av våre internasjonale forpliktelser – særlig EMK.

Det er også en fordel at reglene er retsteknisk enkle å håndtere. De samme reglene for ektefeller og for samboere innebærer at reglene for samboere bygger på godt utprøvde regelmodeller. Videre vil det innebære at lovteksten blir enklere enn hvis man skulle ha forskjellige regelsett for de to gruppene av livsledsagere.

En opptrapping ut fra nærheten til de andre arvingene på samme måte som ektefellearven, er også naturlig.»

Arvelovutvalget mener at en samboer bør gis en viss beskyttelse mot den andre samboerens testamentariske disposisjoner, på samme måte som det som gjelder for ektefeller. Utvalget mener at samboere som utgangspunkt ikke bør være låst i en situasjon med gjensidig arverett. Særlig for eldre samboere med særkullsbarn på begge sider kan det være et ønske om at barna og ikke den gjenlevende samboeren skal arve. Men det bør etter utvalgets syn ikke åpnes for at en samboer ensidig kan frata den andre samboeren hele den beskyt-

telsen loven gir ved legalarveretten. Utvalget viser til at beskyttelsesbehovene er de samme for samboere som for ektefeller. Utvalget går etter dette inn for en minstearv som er beskyttet mot den andre samboerens testamentariske disposisjoner, på seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Dette svarer til minstearven for ektefeller etter utvalgets forslag.

Utvalget tar opp spørsmålet om også personer som bor sammen uten å leve i et ekteskapsliknende forhold (for eksempel to søsken), bør gis en arverettslig beskyttelse, men går ikke inn for dette. Utvalget peker på at i slike samboerskap vil man uansett ofte stå i en arverettslig relasjon til hverandre på grunn av slektskap. Denne gruppen er dessuten så sammensatt at det etter utvalgets syn er vanskelig å vite hva som ville være en ønsket fordeling av arven.

Utvalget tar dessuten opp spørsmålet om såkalte «særboere» bør tilgodeses i lovgivningen, det vil si personer som er i et kjærlighetsforhold til hverandre, men som har valgt å ha hver sin bolig. Utvalget finner ikke grunn til å foreslå arverettslige regler for denne gruppen. Utvalget uttaler at «[d]els er gruppen vanskelig å identifisere, siden de ikke en gang har felles bolig som et fellespunkt. Dessuten vil behovene for beskyttelse gjennomgående være mindre, all den stund partene bor hver for seg».

7.4 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene gir uttrykk for generell støtte til Arvelovutvalgets forslag om arverettigheter for samboere. *Pensjonistforbundet* synes ikke å ta stilling til forslaget som sådant, men uttaler at Arvelovutvalgets forslag gir den gjenlevende samboeren en styrket arverettslig posisjon, og at et viktig argument for å styrke ektefellers og samboeres økonomiske interesser er de siste års økning i boligprisene.

Følgende høringsinstanser har innvendinger eller gir uttrykk for skepsis til utvalgets endringsforslag: *Oslo byfogdembete*, *Den Norske Advokatforening*, *Den norske Dommerforening*, *Foreningen 2 Foreldre*, *Handelshøyskolen BI*, *Jussformidlingen*, *Advokatfirmaet DA NorJus*, *Røde Kors*, *Senior-saken* og *J. K. Baltzersen (privatperson)*.

Oslo byfogdembete peker på at samboere, og særlig de uten felles barn, er en lite homogen gruppe. Denne høringsinstansen mener at uten et nærmere empirisk grunnlag kan man vanskelig trekke den slutningen at samboeren i sin alminnelighet står nærmere den avdøde enn barna. Oslo

byfogdembete gir også uttrykk for skepsis når det gjelder forslaget om at en samboer ved testament ikke skal kunne frata den andre samboeren retten til minstearv.

Den Norske Advokatforening gir uttrykk for noen av de samme synspunktene. Advokatforeningen gir også uttrykk for at en så omfattende arverett som forslaget går ut på, ikke bør kunne inntre som følge av passivitet. Dette bør være en konsekvens av et aktivt valg, det vil si ved inngåelse av ekteskap eller økte testasjonsmuligheter. Ellers kan man se for seg at minstearven kan fremstå som en slags felle. Advokatforeningen uttaler:

«Advokatforeningen mener det ikke er opplagt at samboeren står nærmere avdøde enn barna. Mange inngår samboerskap i den siste delen av livet, med et ønske om en livsledsager. Dette vil kunne være både den tredje, fjerde eller femte livsledsageren for enkelte, uten at det er noe galt i det. Vi blir som kjent stadig eldre og andelen med livslange forhold er lavere enn da dagens arvelov ble vedtatt. Gjennom livet kan avdøde gjerne ha hatt flere livsledsagere, som siden har gått bort eller er fraskilt. Så har man avdødes barn, som gjerne har hatt en god og stabil relasjon til avdøde over mange titalls år. Det kan synes noe i overkant og tilfeldig at den samboeren som bor med avdøde få år mot slutten av livet, skal kunne motta både halvparten som minstearv og eventuelt en ytterligere andel ved testament.

[...]

Advokatforeningen mener forslaget typisk vil tilgodese den gjenlevende samboeren på over 60 år eller eldre. Rent økonomisk vil samboeren gjerne besitte opptjent kapital fra tidligere i livet, og uansett være en generasjon over livsarvingen, som normalt vil ha en større gjeldsandel, og muligens en fortsatt forsørgerbyrde. Forslaget øker mulighetene for at gjenlevende samboer vil være den som overtar familiehytta og slektsgården, til fortrensel for livsarvingene. Dessuten kan verdier som kjent gis bort i levende live, midler kan forbrukes og mulighet til såkalte seniorlån foreligger. De foreslåtte uskiftereglene vil til dels ivareta hensynet til trygghet og ro med tanke på gjenlevendes mulighet for å bli boende i felles boligen. Samlet sett formodes livsarvingene fortsatt å være de som økonomisk sett har det sterkeste behovet for å motta arv.

Advokatforeningen er videre i tvil om endringene bringer arveloven mer i samsvar med folks rettsoppfatning, jf. NOU 2014: 1 s. 49.

Av NOU'ens gjennomgang, ser det heller ikke ut til å foreligge en lignende, omfattende prioritering av samboere i andre europeiske land.

Advokatforeningen mener en arverett til samboeren med en halvpart, i så fall bør forbeholdes de lengre samboerskapene. Advokatforeningen mener således at 5 års sambotid er kort. På den annen side er det ikke gitt hva som i tilfelle påkreves med hensyn til hvor lang felles botid samboere må ha for å få en slik arverett som foreslås. Et mulig alternativ vil kunne være 10 års felles botid.»

Også *Seniorsaken* gir uttrykk for at det er en stor forskjell mellom samboere, og at det «neppe er mulig å gi ensartede regler som er optimale for alle grupper». Slike arverettigheter bør kun inntre som følge av en villet handling. *Seniorsaken* antyder som en mulighet at reglene skal gjelde for samboere som innleverer en felles erklæring til en offentlig instans om samboerskapet. Tilsvarende foreslår *Røde Kors* en regel om at samboerne må registrere samboerskapet for at arverettighetene skal inntre.

For at reglene om arverett ikke skal virke som en felle, foreslår *Advokatfirmaet DA NorJus* en regel om at samboere som har hatt samme adresse i fire år, skal få skriftlig beskjed fra fylkesmannen om at de arver hverandre hvis de ikke bestemmer noe annet i testament.

Handelshøyskolen BI er ikke enig i utvalgets uttalelser om at arvelovgivningens så langt som mulig bør være nøytral i forhold til ulike samlivsformer:

«Ulike tilfeller bør ikke behandles likt. Samboerskap er ikke det samme som ekteskap, noe samlivspartnerne er fullt klar over.

Arvelovutvalgets mandat gir ikke føringer for at reglene om samboerskap, herunder arvereglene, bør være like reglene som gjelder for ekteskap. Tvert om, i arvelovutvalgets mandat ble det pekt på «samboerskapets egenart». Det ble også pekt på at det ikke var behov for å endre reglene om samboeres arverett, se NOU 2014: 1 s 10.

Det synes åpenbart at samboerskap velges fordi partene har andre ønsker og behov enn parter som velger å gifte seg. Både familieretten og arveretten bør ha regler som gjør begge samlivsformene attraktive sett i et rettslig perspektiv. Det er i seg selv en verdi at samfunnet har samlivsformer med alternative rettslige reguleringer/regimer som best mulig ivaretar de behov og ønsker som gjør

seg gjeldende i ulike samfunnsgrupper og for ulike personer.

En viktig grunn til at mange velger samboerskap er at de ikke ønsker at samlivet skal få de rettslige konsekvensene som følger av ekteskap. Samboerskap er ofte en prøveperiode og velges nettopp fordi det er mindre rettslig forpliktende og med begrenset arverett. I andre tilfeller er samboerskapet ment å være like varig og permanent som et ekteskap, men slik at partene har andre ønsker og behov knyttet til det rettslige regimet enn ektefeller har.»

Handelshøyskolen BI uttaler at utvalget undervurderer folks kunnskapsnivå når det legger til grunn at partene ofte ikke har noen større innsikt i rettsvirkningene av ekteskap og samboerskap. Videre mener denne høringsinstansen at det er sannsynlig at folk flest er fullt klar over at samboerskap og ekteskap har forskjellige rettslige konsekvenser, og at dette har stor betydning for valget av samlivsform. Handelshøyskolen BI konkluderer med at muligheten for samboerskap som en samlivsform som er mindre rettslig forpliktende enn ekteskap, fortsatt bør bestå. Samboeres arverett bør derfor ikke utvides, eller i det minste bør den kunne fravikes fullstendig. Det uttales at «samboere som ønsker å gi hverandre arv kan benytte testament eller gifte seg».

Den norske Dommerforening gir, som en del av de andre høringsinstansene, uttrykk for at det bør vurderes om den gjenlevende samboerens rettigheter i større grad bør være et resultat av aktive valg (testament) fra den førstavede. Dommerforeningen peker også på at samboeres formuesordning skiller seg vesentlig fra formuesordningen for ektefeller med felleseie, og uttaler at «[f]or mange samboere er det et vesentlig poeng å være samboere – ikke ektefeller – at økonomien er mer atskilt enn for ektefeller».

Foreningen 2 Foreldre gir også uttrykk for at samboerskap ofte er et bevisst valg. Videre heter det i høringsuttalelsen:

«Arvelovutvalget bruker argumentet om behovet for å beskytte mindreårige barn som argument for å foreslå gjensidig arverett mellom samboere uten felles barn! Dette er lettvin og søkt argumentasjon som ikke «henger på greip».

Ved å gi samboere uten fellesbarn gjensidig arverett som arvelovutvalget foreslår, vil en tvert i mot svekke situasjonen til avdødes barn ved at disse fratras signifikante deler av sin arv.

Spesielt for mindreårige barn som også har mistet en av sine forsørgere vil dette være alvorlig.

Mange foreldre som er «ferdige med å få barn» velger å inngå samboerskap framfor ekteskap nettopp for å unngå formuesfellesskap og sikre begunstige sine egne barn om en skulle falle fra. Dersom partene ønsker å inngå formuesfellesskap kan de velge å gifte seg. Partene selv må få frihet til å velge mellom disse to løsningene.»

Jussformidlingen er av den oppfatning «at det kan være uheldig å knytte arverettslige virkninger til samboerskap, dersom utvalgets antakelse om at samboerskap består uten tanke på hvilke rettigheter og plikter som gjelder mellom partene medfører riktighet. Videre er det uheldig at denne antagelsen og antagelsen om at samfunnet som helhet støtter arverett for samboere ikke underbygges gjennom dokumentasjon». *Jussformidlingen* er ellers enig med utvalget i at felles folkeregisteradresse ikke bør være et absolutt vilkår for arverett for samboere, men er ikke enig i at det at partene ikke har samme folkeregisteradresse, bør være et argument som taler mot at det foreligger et samboerskap.

J. K. Baltzersen mener at utvalgets lovforslag innebærer en form for tvangsekteskap for samboere. *Baltzersen* mener at når utvalget begrunner forslaget med at noen samboere trenger samfunnets beskyttelse, tvinges et slags ekteskap på alle samboerpar som har bodd sammen i minst fem år. I uttalelsen reises blant annet følgende spørsmål: «Hva blir det neste? Felleseie for samboere som har bodd sammen i minst fem år?»

Professor dr. juris Thomas Eeg ved Universitetet i Bergen uttaler at han prinsipielt er enig i begrunnelsen for en likestilling mellom samboerskap og ekteskap når det gjelder arverettigheter, og i å utvide kretsen av arveberettigete samboere. Han mener likevel at det er enkelte mangler i utvalgets beslutningsgrunnlag. Han viser for det første til at man ikke kan få full likestilling siden reglene om formuesordningen er forskjellige. Han viser også til at i et historisk perspektiv er det reglene om formuesforholdene som i første rekke har vært utviklet for å sikre den gjenlevende økonomisk. Man kan derfor spørre om det å begynne med en likestilling av arverettighetene er å begynne i feil ende. Man må også se på andre regler og ordninger som virker til fordel for den gjenlevende, særlig livsforsikringer, etterlattepensjoner og liknende.

Finans Norge mener det bør vurderes å samordne samboerdefinisjonene i norsk rett.

7.5 Departementets vurdering

Arveloven fikk regler om arverett for samboere i 2008. Departementet mener at vi fortsatt bør ha regler som gir nærmere angitte samboere rett til arv etter hverandre i kraft av loven. Departementet er ikke kjent med at det er gjort erfaringer med disse reglene som nå skulle tilsi en annen vurdering av behovet for regler om arverett for samboere.

Et viktig spørsmål når det gjelder den nærmere reguleringen av samboeres arverett, er om arveretten skal være delvis obligatorisk, i den forstand at arvelateren ikke kan begrense den ved testament. Arvelovutvalgets lovforslag går ut på at i de samboerforholdene som omfattes av lovforslaget, skal en samboer ikke kunne frata den andre samboeren retten til en minste arv ved å skrive testament. Departementet går ikke inn for en slik løsning. Som flere av høringsinstansene peker på, bør samboerskap utgjøre et reelt alternativ til ekteskapet. Samboerskapet er for mange et bevisst valg, og departementet kan ikke se tilstrekkelig gode grunner til at par som lever sammen, skal tvinges til et mer forpliktende økonomisk fellesskap enn det de selv ønsker. Det er helt akseptabelt å innrette seg slik at man er økonomisk uavhengige av hverandre i et parforhold, og det kan da heller ikke være noen oppgave for lovgivningen å frata partene en slik mulighet. Et argument som likevel kunne anføres for en slik begrensning av testasjonsfriheten, er hensynet til den eventuelt svakere parten som ønsker en gjensidig arverettslig beskyttelse. Ekteskapet innebærer en slik beskyttelse, men ekteskapsinngåelse bygger på et frivillig valg fra begge parter. Å begrense testasjonsfriheten som en direkte følge av at man bor sammen, er prinsipielt noe annet. Rettssystemet bør i så stor grad som mulig gi valgmuligheter og ulike alternativer for hvordan man kan innrette seg i forhold til hverandre. Dette hensynet må veie tungt og må etter departementets syn gå foran beskyttelseshensynet. Departementet antar også at i de fleste samboerskap er dette en samlivsform som er ønsket av begge parter. Men uansett må det være slik at på samme måte som at et ekteskap, med de arverettslige konsekvensene det innebærer, må være frivillig, bør man heller ikke kunne tvinges til å begunstige sin samboer med arv.

Arvelovutvalget uttaler at argumentet som ofte anføres om at samboerne bør ha en valgfrihet, bygger på en feilslutning. Ifølge utvalget er spørsmålet ikke om samboerparet har en valgfrihet, men om den enkelte samboer har denne friheten.

Departementet vil bemerke at det synes mer trefende å se det slik at man har å gjøre med en avveining av hensyn som trekker i forskjellig retning. Å utforme reglene slik at de gir alternative løsninger som kan dekke forskjellige behov, er etter departementets syn ikke en feilslutning, men en fornuftig måte å innrette rettssystemet på.

På bakgrunn av synspunktet foran om at arverettigheter mellom samboere bør bygge på frivillighet, blir det for departementet et spørsmål om utgangspunktet etter loven bør være arverett, men slik at noe annet kan fastsettes i testament, eller om lovens utgangspunkt bør være at samboerne ikke har arverett etter hverandre, men kan begunstige hverandre ved testament. Ved utforming av reglene bør det være et siktemål at den løsningen som følger av loven, er i samsvar med hva samboere flest ønsker for seg. Treffer man riktig her, trenger de færreste å opprette testament.

Det er ingen som i forbindelse med lovarbeidet har gått inn for at alle samboere bør ha arverett etter hverandre etter loven. Det synes å være bred enighet om at det må være et sterkere tilknytningsforhold mellom partene enn det at de er samboere, for at lovens arveregler skal få anvendelse. Etter nåværende arvelov har samboere arverett hvis de har, har hatt eller venter barn sammen. Utvalget foreslår her en videreføring, og det er heller ingen av høringsinstansene som har tatt til orde for en endring på dette punktet. Også departementet går inn for at samboere som oppfyller vilkåret om felles barn, fortsatt skal ha rett til arv etter hverandre i kraft av loven. Og som etter gjeldende lov går departementet inn for at dersom en arvelater ønsker å frata sin samboer retten til arv ved testament, må samboeren gjøres kjent med testamentet, jf. lovforslaget § 12 annet ledd og § 28 b annet ledd i gjeldende lov.

Spørsmålet blir da om reglene om legalarverett bør utvides til også å gjelde samboere som ikke har felles barn, men som har bodd sammen i lang tid, for eksempel i minst fem år. Dette spørsmålet ble vurdert i forbindelse med innføringen av reglene om arverett for samboere ved endringslov 19. desember 2008 nr. 112. Departementet uttalte i Ot.prp. nr. 73 (2007–2008) på side 25–26:

«For samboerskap som har vart i fem år eller mer, men der partene ikke har felles barn, antar departementet at det i større grad kan variere i hvilken grad samboerskapet har et slikt preg at det er rimelig å gi samboerne arverett etter hverandre direkte i kraft av loven. I denne gruppen finner man samboerskap der

partene er for unge til at det har vært aktuelt med barn, samboerskap som er å anse som livsfellesskap, men der partene av ulike grunner ikke har fått barn sammen, og samboerskap som er etablert i moden – kanskje høy – alder. Etter departementets syn er det for denne gruppen samboerskap i mindre grad enn for samboerskap med felles barn grunnlag for en presumsjon om at partene ville ha ønsket å tilgodese hverandre på bekostning av andre arvinger. For unge samboende kan det være at tilknytningen til foreldrehjemmet fortsatt er så sterk at de vil ønske at arven etter dem skal gå til mor og far. For samboerskap som er etablert i moden alder, vil partene i mange tilfelle ha særkullsbarn fra tidligere forhold, og i så fall kan det godt være at de ikke ønsker at samboerskapet skal medføre at barna taper arverett.»

Synspunktet om at arverett for den gjenlevende samboeren normalt vil fremstå som den rimeligste løsningen for partene, og mest i tråd med deres egne ønsker, slår dermed neppe til i samme grad for samboere i denne gruppen som for samboere med felles barn. Det kan tilsi at det ikke bør gis regler som gir samboerne rett til arv etter hverandre direkte i kraft av loven. Til dette kommer at det kan være uheldig å knytte denne typen rettsvirkninger til et faktisk forhold som kan bære preg av å være noe «som bare skjer». Samboerne har ikke den samme oppfordringen til å være seg bevisst hvilke rettsvirkninger som inntreffer som følge av at de har bodd sammen i fem år, som det man kanskje har når man får barn sammen.»

Etter departementets vurdering gjør disse synspunktene seg fortsatt gjeldende. Høringen gir også tydelig støtte til synspunktet om at samboere som har bodd sammen i minst fem år, men som verken har, har hatt eller venter barn sammen, er en lite homogen gruppe, og at det derfor kan være grunn til en mer tilbakeholden regulering for disse samboerne enn for dem med felles barn. Det samme gjør spørreundersøkelsen som er omtalt i punkt 2.3. Departementet legger også vekt på at de nåværende reglene om samboeres arverettigheter trådte i kraft så sent som i 2009. De var da en nydannelse og innebar en vesentlig endring i forhold til tidligere lovgivning. Det er en fordel om regler som har så stor praktisk betydning for «folk flest», er mest mulig stabile. Hypotetiske endringer er utfordrende både av pedagogiske grunner og fordi de som er omfattet av regelverket, stadig må innrette seg på nye måter. Å snu testasjonsbyrden etter (i arverettslig sam-

menheng) få år, slik utvalget foreslår, har stor betydning for de samboerne det gjelder. Lovgiverne bør etter departementets syn ikke gjøre et slikt grep med mindre man er overbevist om at endringen fører til et klart bedre resultat enn det som følger av de gjeldende reglene. Dette er også noe av bakgrunnen for at utvalgets mandat gikk ut på at det ikke syntes å være behov for omfattende endringer i reglene om samboeres arverett.

Departementet foreslår etter dette en videreføring også av reglene om samboere som har bodd sammen i minst fem år, og som ikke har felles barn. Som etter gjeldende lov foreslås det at disse samboerne har arverett etter hverandre bare hvis dette fremgår av et testament, men likevel slik at det kan fastsettes at samboerens arverett til en viss grad går foran pliktdelsarven for eventuelle særskilte livsarvinger. Det vises til § 13 i lovforslaget.

Under høringen er det tatt til orde for en regel om at arverettighetene for samboere skal inntre ved at samboerne registrerer eller sender inn en erklæring om samboerskapet. Skal man først ha en ordning der samboerne selv må disponere eller foreta en aktiv handling for å gi den andre arverett, mener departementet at man like gjerne kan ha en regel om at partene må bruke testament. Systemet ellers i arveloven er at hvis man skal fordele arven på en annen måte enn det som følger av reglene om legalarv, må dette skje ved testament. Departementet kan ikke se noen avgjørende argumenter som skulle tilsi en annen fremgangsmåte når det gjelder samboere. At man kan fordele arv ved testament, er kjent for de fleste og er antakelig mer nærliggende å tenke på enn en registrering av eller erklæring om samboerskapet.

Når det gjelder omfanget av arveretten, følger det av nåværende § 28 b første ledd første punktum at samboere som oppfyller vilkåret om felles barn, har rett til en arv på fire ganger folketrygdens grunnbeløp. Etter departementets syn bør denne regelen videreføres. At arveretten går ut på et bestemt beløp, og ikke utelukkende er utformet som en brøkdel av det arvelateren etterlater seg, har særlig betydning i de små boene. Regelen stemmer etter departementets syn godt med de hensynene som begrunner en legalarverett for samboere, ved at den gir samboeren et visst økonomisk grunnlag for livet videre selv om boet er relativt lite. Skulle man gå over til en regel om at samboeren bare hadde rett til en viss brøkdel av arven, ville det for noen samboere innebære en mer begrenset arverett enn etter gjeldende lov. Departementet kan ikke se at det er noen grunn

til å gå i en slik retning. Beløpet 4 G tilsvarer for øvrig det som foreslås som minste arv for ektefeller, se punkt 6.5.4, men en forskjell er som nevnt at det for samboere ikke vil være tale om en minste arv i den forstand at arvelateren ikke kan begrense arveretten ved testament.

Det reiser seg da et spørsmål om legalarveretten for samboere som oppfyller vilkåret om felles barn, bør gå lenger, slik at disse samboerne, i tillegg arven på fire ganger grunnbeløpet, gis rett til en brøkdel av arven. Man kunne tenke seg en brøkdelsarv som fullt ut tilsvarer den som foreslås for ektefeller, se § 8 første ledd i lovforslaget, eventuelt en noe mer begrenset brøkdelsarv. Departementet går under en viss tvil ikke inn for en slik utvidelse av legalarveretten for samboere. En arverett som beregnes ut fra en brøkdel av boet, vil ved siden av retten til en minste arv på 4 G ha betydning kun i bo over en viss størrelse. Etter departementets syn er det fortsatt gode grunner til en viss tilbakeholdenhet fra lovgivers side når det gjelder omfanget av legalarveretten for samboere. Departementet viser til at arveretten for disse samboerne, i motsetning til for ektefeller, ikke inntre som følge av en rettslig disposisjon som man har tatt et bevisst valg om, men som følge av et svangerskap. Arveretten inntre dermed i en sammenheng der man vanligvis ikke er spesielt bevisst eller opptatt av arverettslige spørsmål. Hensynet til samboerskapets egenart tilsier også en mindre grad av lovregulering og at mer overlates til partenes egne aktive valg og disposisjoner. Departementet legger videre vekt på høringen og høringsinstansenes skepsis til en arverettslig likestilling mellom samboere og ektefeller. Selv om høringsinstansene ikke uttaler seg direkte om hva legalarveretten for samboere med felles barn konkret bør gå ut på, etterlater høringen ikke noe inntrykk av at det er behov for eller ønskelig med en utvidelse av arveretten for samboere.

Som nevnt foreslås det ikke noen legalarverett for samboere som ikke oppfyller vilkåret om felles barn, men som har bodd sammen i minst fem år. Samboere i denne gruppen må dermed opprette testament hvis de skal ha arverett etter hverandre. Dette er i samsvar med gjeldende lov, og departementet foreslår også en videreføring av regelen i gjeldende lov om at samboerens arverett etter testament da kan gå foran livsarvingenes pliktdelsarv med et beløp opp til fire ganger grunnbeløpet. Dette beløpet bør svare til minste arven for ektefeller. Hensynet til konsekvens i reglene tilsier at det ikke bør kunne gjøres større inngrep i pliktdelsarven når arvelateren er sam-

boer, enn det som følger av reglene om ektefellers minste arv når arvelateren var gift. Videre bør beløpet svare til arveretten for samboere med felles barn, slik at det ikke oppstår spørsmål om for-

holdet mellom § 12 og § 13 for samboere som har både felles barn og et samboerskap på fem år eller mer.

8 Uskifte for ektefeller

8.1 Retten til å sitte i uskifte

8.1.1 Gjeldende rett

Den gjenlevende ektefellens rett til å sitte i uskiftet bo har lange tradisjoner i Norge. Det fulgte allerede av Norske Lov 1687 3-19-14 at en gjenlevende hustru kunne sitte med barnas arv uskiftet frem til de ble myndige. I tillegg var det vanlig å sitte i uskifte etter kongelig bevilling (dispensasjon) med felles barn.

Den gjenlevende ektefellens rett til uskifte ble lovfestet i uskifteloven 1851. Enkemenn hadde etter denne loven rett til uskifte uten bevilling og uten hensyn til om barna var myndige eller umyndige. En enke hadde i utgangspunktet rett til uskifte bare med fellesbarn under 25 år og måtte søke om bevilling hos amtmanden hvor hun måtte legge frem bevis på at hun var en «forstandig og huslig Kvinde». Kvinner og menn ble likestilt i uskifterettslig sammenheng først ved uskifteloven 1927, som ble avløst av arveloven 1972. Uskifteretten har gjennom tiden blitt stadig utvidet blant annet ved at det ble lovfestet rett til uskifte også med andre arvinger enn livsarvinger, senere adgang til å avtale uskifte med særøie gjennom ektepakt og fra 2008 også rett til uskifte med samboere, se punkt 9.1.

Etter gjeldende arvelov har en gjenlevende ektefelle rett til å sitte i uskiftet bo med den førstavdødes andre arvinger etter loven, jf. arveloven § 9 første ledd. Den førstavdødes slektsarvinger etter loven i tilfeller der den avdøde etterlater seg ektefelle, er livsarvinger, foreldre eller etterkommere etter foreldrene. Dersom den førstavdøde etterlater seg bare fjernere slektsarvinger, arver ektefellen alt, og uskifte er derfor ikke aktuelt. Det samme kan være tilfellet der ektefellen arver alt etter reglene om minstearv i § 6.

Har den avdøde ektefellen særskilte livsarvinger (særkullsbarn eller deres etterkommere), kreves det samtykke fra disse, jf. arveloven § 10. Men samtykkekravet omfatter bare den arven som tilkommer de særskilte livsarvingene. Den gjenlevende ektefellen kan dermed skifte med en særskilt livsarving som ikke samtykker, og sitte i

uskifte med resten av boet. Er en særskilt livsarving mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, må både livsarvingens verge og fylkesmannen samtykke. Samtykke skal bare gis når det vil være til fordel for den særskilte livsarvingen. I praksis gis slikt samtykke svært sjelden.

Samtykke til uskifte binder de særskilte livsarvingene. Når de har samtykket, kan de kreve skifte bare i de tilfellene hvor også andre arvinger kan kreve skifte.

Den gjenlevende ektefellens rett til å sitte i uskifte gjelder i utgangspunktet bare for ektefelles felleseie, jf. arveloven § 9 første ledd. Men den gjenlevende ektefellen har etter § 9 annet ledd rett til å sitte i uskifte med særøiemidler dersom dette er fastsatt i ektepakt, eller dersom arvingene samtykker. Ekteskapsloven gir adgang både til å avtale at særøiet skal omdannes til felleseie ved en av ektefelles død, og til å avtale at den gjenlevende ektefellen skal kunne sitte i uskifte med særøie, jf. ekteskapsloven §§ 42 og 43. Dersom ektefellene avtaler særøie uten noen slike presiseringer, vil imidlertid uskifte med særøiemidlene være utelukket uten arvingenes samtykke.

Ektefellers rett til uskifte supplerer og utfyller reglene om ektefelles arverett. I praksis er uskifteretten svært viktig, og dersom den gjenlevende sitter i uskifte livet ut, vil reglene om ektefellers arverett aldri bli aktualisert for ham eller henne. Tall fra domstolene viser at uskifte etableres i mer enn tre firedeler av alle tilfeller hvor den avdøde etterlater seg ektefelle. Tallene viser samtidig at uskifteordningen typisk brukes når den gjenlevende ektefellen er over 60 år og sitter i uskifte med felles livsarvinger. På side 57–58 i NOU 2014: 1 gir Arvelovutvalget en nærmere redegjørelse for den faktiske bruken av uskifteordningen.

8.1.2 Nordisk rett

Dansk rett har en uskifteordning som tilsvarende den norske på de fleste punkter, jf. den danske arveloven kapittel 4.

Utgangspunktet etter dansk rett er at en ektepakt om særøie bare innebærer at det ikke skal skje noen deling ved skilsmisse, jf. lov om ægteskapets retsvirkninger § 28 stk. 1 nr. 1. Man kan også avtale det som etter norsk rett betegnes som fullstendig særøie, det vi si at eiendelene også ved dødsboskifte skal forbeholdes ektefellen eller en av arvingene. Man kan likevel ikke avtale uskifte med særøie i Danmark.

Etter den danske arveloven er det ikke adgang til å sitte i uskifte med den førstavdødes særskilte livsarvinger med mindre disse har samtykket. Det danske arvelovutvalget vurderte i 2006 å innføre en lik rett til uskifte med særskilte livsarvinger som med felles livsarvinger, men kom til at det ikke ville være hensiktsmessig.

Også etter *islandsk rett* har ektefellen rett til uskifte med felles livsarvinger, jf. erfdalög kapittel 2. Etter islandsk rett kan den gjenlevende ektefellen sitte i uskifte med den førstavdødes særskilte livsarvinger dersom den førstavdøde har bestemt dette i sitt testament, jf. § 8 tredje ledd. Denne retten gjelder overfor både myndige og umyndige livsarvinger. Adgangen til å sikre den gjenlevendes rett til uskifte overfor særskilte livsarvinger benyttes relativt ofte.

I *Sverige* overtar den gjenlevende ektefellen hele dødsboet med «fri förfoganderett» (fri råderett) hvis det er livsarvinger eller arvinger i andre arvegangsklasse. Denne ordningen minner om uskifte, men gir den gjenlevende ektefellen en større råderett.

I *Finland* har ikke den gjenlevende ektefellen arverett når den førstavdøde etterlater seg livsarvinger, men ektefellen har krav på bruksrett til bolig og innbo. Er de nærmeste slektsarvingene arvinger i andre arvegangsklasse, får den gjenlevende arverett med «fri förfoganderätt».

8.1.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår felles uskifteregler for ektefeller og samboere. Dette er ikke fulgt opp i departementets lovforslag. I det følgende omtales derfor bare uskiftereglene for ektefeller. Regler om uskifterett for samboere er behandlet i punkt 9.

Arvelovutvalget vurderer på side 69–75 i NOU 2014: 1 om uskifteordningen bør opprettholdes. Som bakgrunn for disse vurderingene gir utvalget en oversikt over i hvilke tilfeller det kan være hensiktsmessig å velge uskifte, og i hvilke tilfeller man bør unngå uskifte. Utvalget vurderer også alternative modeller for beskyttelse av den gjenlevende ektefellen, herunder løsninger som er valgt i andre land.

Utvalget viser til at den viktigste målgruppen for uskiftereglene er enker og enkemenn i pensjonsalderen som har levd i et ekteskap med fullstendig felleøie og felles livsarvinger (jf. Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 74). Utvalget viser til at uskifteordningen stort sett fungerer tilfredsstillende for denne målgruppen. I tilfeller der den gjenlevende ektefellen sitter i uskifte med særøie med fellesbarn, er det etter utvalgets syn heller ikke så mange problemer. Men hvis den gjenlevende har særøiemidler som ikke inngår i uskifteboet, kan problemene bli større. Det kan da være problematisk å skille mellom hvilke aktiva som er underlagt råderettsbegrensninger, og hvilke som ikke er det. Utvalget viser til at så lenge det bare er felles arvinger, får den gjenlevende ektefelles særøiemidler utenfor uskifteboet vanligvis ikke noen større betydning ved skifteoppjøret. Problemene med uskifteordningen er størst hvis den avdøde etterlater seg særkullsbarn, eller hvis den gjenlevende er i en alder hvor det ikke er unaturlig at han eller hun før eller senere vil inngå nytt ekteskap eller etablere samboerskap. Utvalget uttaler at tilfellene av uskifte med særkullsbarn og uskifte med en yngre gjenlevende ektefelle utgjør en ganske liten andel av den totale mengden uskiftebo. Men utvalget mener det er grunn til å tro at andelen av tilfeller med uskifte med særkullsbarn vil være økende i årene fremover når alderskullene med høy skilsmisefrekvens for alvor begynner å falle fra.

Utvalgets *flertall* (alle unntatt Kløvstad) mener at uskifteordningen bør opprettholdes. Flertallet uttaler på side 73–74 i utredningen:

«Flertallet erkjenner at uskifte passer best for eldre ektefeller eller samboere uten særkullsbarn og som ikke har planer om å etablere seg i nye samliv. Flertallet mener at uskifte i en del tilfeller kan virke som en felle, særlig for yngre ektefeller som har mange yrkesaktive år igjen, som vil komme til å arve egne foreldre, og som gjerne før eller siden vil komme til å gifte seg igjen eller etablere seg i et samboerforhold. Uskifte kan imidlertid være ønskelig eller nødvendig også for yngre personer, hvis deres egen økonomiske stilling uten uskifte er for svak til å opprettholde en anstendig levestandard. For yngre ektefeller kan uskifte dessuten være et gunstig alternativ til å skifte hvis avdøde hadde en stor formue, som ved et umiddelbart skifte ville kunne kreves skjevdelt av arvingene.

En del av de uheldige sidene ved uskifteordningen som er trukket frem i fremstillingen

foran, vil være der i større eller mindre grad nesten uansett hvordan den nærmere utforming av ordningen blir. Utvalget foreslår imidlertid enkelte endringer som vil avbøte noen av uskifteordningens uheldige sider.

[...]

Flertallet har lagt vekt på at uskifteordningen passer godt for det store flertallet av de som benytter ordningen i dag. Uskifteordningen har også stor oppslutning, noe som kan leses ut fra de tallene utvalget har innhentet fra Lovisa og fra utvalgte domstoler. Å ta bort den ordningen som benyttes av mellom 80 og 90 % av alle gjenlevende ektefeller i dag, vil være svært dramatisk. Det innebærer et langt større inngrep i tilvante rettsforestillinger enn endringer av minstearven eller legalarvebrøken. En norsk arvelov uten uskifteordningen ville etter flertallets syn ikke være «gjennkjennelig». De ulempene som dagens uskifteordning medfører, kan etter flertallets oppfatning dels motvirkes gjennom endringer av enkeltbestemmelser i uskifteregelverket. Dels kan man gjennom bedre informasjon forbedre den gjenlevende ektefellen bedre på hvilke ulemper uskifteordningen potensielt sett kan medføre for ham eller henne i fremtiden.»

Utvalgets *mindretall* (Kløvstad) mener at ordningen med uskifte ikke bør videreføres. Mindretallet uttaler at uskifte i dagens samfunn er unødvendig og ikke lenger hensiktsmessig. Mindretallet uttaler på side 74–75:

«Uskifteordningen var en god, lettvinnt og grei ordning etter langvarige ekteskap med bare fellesbarn, der formuen var bygget opp i felleskap av ektefellene. Familiestrukturen og familieøkonomien er imidlertid vesentlig endret de senere årene. Svært få gifter seg i dag uten først å ha vært samboer med den han eller hun gifter seg med. Svært mange har flere samboerforhold og/eller ekteskap gjennom livet. Samboere og gifte har ofte både egne barn og fellesbarn – dine, mine og våre barn – i innland og utland. Det vanlige er at begge ektefellene er utarbeidende med egen inntekt og formue. I tillegg kommer at det har skjedd og skjer en betydelig innvandring fra land med helt andre samfunns- og familiestrukturer, hvor den særnorske uskifteordningen er totalt ukjent. Disse omfattende endringene på nær alle de relevante områdene fordrer en modernisering av arvelovgivning, som bør innebære harmoni-

sering, i det minste en tilnærming til andre sentrale lands arvelovgivning.»

Mindretallet viser videre til at uskiftereglene er kompliserte, og mener at det også er uheldig at livsarvingenes arverettslige stilling er avhengig av om de er fellesbarn eller særkullsbarn av den avdøde. Videre uttales det at uskifte kan være en kostbar felle:

«Hvordan forklare en sørgende at arvinger kan kreve skifte hvis gjenlevende er så heldig å finne en ny livsledsager, og at skifte da kan bli langt dyrere som følge av at boet har blitt større ved at gjeld er betalt og forsikringer og andre inntekter som kunne vært holdt utenfor ved et umiddelbart skifte, har gått inn i uskifteboet?

Av andre uheldige sider fremhever mindretallet at egne midler normalt også inngår i uskifteboet med den følge at også disse midlene som man hadde full rådighet over også undergis rådighetsbegrensninger. Det kan også være en stor og plagsom belastning at en del arvinger naturlig nok vokter på arven sin og passer på at rådighetsbegrensningene respekteres.»

Reglene om uskifte er tatt inn som kapittel IV i utvalgets lovforslag.

På side 77–78 i utredningen vurderer Arvelovutvalget om uskifte bør være hovedregelen også der partene har særreie. Utvalget antar at motivet for å opprette ektepakt om særreie sjelden er å hindre ektefellen i å sitte i uskifte, og at denne følgen av særreie kan være ukjent og utilsiktet. Utvalget konkluderer likevel med at det fortsatt bør være slik at ektefellen i utgangspunktet har rett til å sitte i uskifte bare med felleseiemidler:

«Gode grunner kan tilsi at den fravikelige hovedregelen bør være at gjenlevende har samme rett til å sitte i uskifte med avdødes særreiemidler som med avdødes felleseiemidler. I og med at man i dag kan avtale uskifte med særreie og særreie i live fellesei ved død, skal likevel ikke behovet for en endring av bakgrunnsretten overdrives. Det er også grunn til å tro at ektefeller etter hvert har blitt mer bevisst på de ulike kombinasjonsmulighetene av fellesei og særreie som ekteskapsloven gir. Skjemaet for opprettelse av ektepakt som skal registreres i Ektepaktregisteret, har nok hatt en viss folkeopplysende effekt ved at de fleste av lovens alternativer fremgår av skjemaet, slik

at den som tar seg tid til å lese gjennom skje-maet, får et overblikk over de ulike variantene. Likevel er det slik at mange ektefeller, og for den del mange advokater som bistår ektefeller, velger den tradisjonelle varianten med fullstendig særeie uten å reflektere så mye over alternativene. For mange kan ektepakten da bli en ubehagelig overraskelse når en av ektefellene dør og gjenlevende ønsker å sitte i uskifte.

Utvalget har etter en samlet vurdering kommet til at det fortsatt bør være slik at bare felleseie gir en automatisk rett til uskifte for ektefeller. Omkostningene ved å endre dette utgangspunktet, slik at også uskifteretten inntreier automatisk ved særeie, vil trolig være større enn fordelene man vinner ved endringen. En endring ville kreve overgangsordninger og skape usikkerhet i forhold til eldre testamenter, gaver og ektepakter. Det ville dessuten skape usikkerhet for ektefeller, givere og arvelatere i fremtiden om utformingen av særeiepåbud. I dag er samtykke til uskifte med særeie lite utbredt, noe som også kan tyde på at problemet med særeie som hinder for uskifte ikke er så stort i praksis.»

Arvelovutvalget foreslår etter dette en regel om at den gjenlevende ektefellen har rett til å sitte i uskifte med særeie bare når dette er fastsatt i ektepakt eller bestemt av giver eller testator eller arvingene samtykker. Det vises til § 12 annet ledd i utvalgets lovforslag.

Arvelovutvalget reiser også spørsmål om det bør innføres samme rett for den gjenlevende til å sitte i uskifte i relasjon til arvelaterens særskilte livsarvinger som i relasjon til felles livsarvinger, se side 78 i utredningen. Utvalget viser til at den vanskeligste prioritetskonflikten i arveretten står mellom den gjenlevende ektefellen og den førstavdødes særkullsbarn. Utvalget peker på ektefellens behov for å bli boende i ekteparets felles bolig som et argument for å innføre en rett til uskifte i relasjon til særkullsbarn. Videre uttaler utvalget at det for særkullsbarna i en del tilfeller kan være bedre at den gjenlevende ektefellen sitter i uskifte, med den sikkerheten for arvingens fremtidige arvekrav som råderettsbegrensningene under uskifte medfører, enn at arvelateren setter inn alle midler på å sikre ektefellen ved livsgaver, ektepakt, testament og livsforsikringer. Som et tredje argument for at man bør ha samme regler om uskifte med fellesbarn og særkullsbarn, viser utvalget til at det vil forenkles uskiftereglene.

Av hensyn som taler mot en rett til uskifte med særkullsbarn, peker utvalget på at det gjerne er

en mindre grad av tillit og interessefelleskap mellom den gjenlevende ektefellen og den førstavdødes særkullsbarn enn det er i forholdet mellom den gjenlevende ektefellen og dennes egne livsarvinger. Utvalget uttaler at uskifteordningen bygger på en viss grad av gjensidig tillit. Hvis denne tilliten ikke er der, kan man komme i den situasjonen at den gjenlevende gjør sitt beste for å redusere uskifteboet og begunstige egne arvinger uten å rammes av råderettsbegrensningene som gjelder for uskifteboet. Særkullsbarna vil på sin side lete etter mulige brudd på råderettsbegrensningene. Det må etter utvalgets syn kunne antas at risikoen for misbruk og illojal forvaltning av uskifteboet øker når arvingene i uskifteboet er særkullsbarn etter den førstavdøde. Arvelovutvalget nevner også at i tilfeller der den førstavdøde etterlater seg særkullsbarn, kan den lengstlevende ektefellen være langt yngre enn den førstavdøde slik at en uskifterett for den lengstlevende innebærer en større risiko for at særkullsbarna ikke vil oppleve å få noen arv etter sin far eller mor.

Arvelovutvalget konkluderer med at innvendningene mot en ubetinget rett til uskifte med særkullsbarn veier så tungt at det ikke bør innføres regler om dette.

Videre vurderer Arvelovutvalget om det bør kunne fastsettes i den førstavdødes testament eller i ektefellens ektepakt at den gjenlevende ektefellen skal ha rett til å sitte i uskifte med den førstavdødes særkullsbarn. Utvalget går ikke inn for dette og viser til at de hensynene som taler mot å innføre en ubetinget rett til uskifte med særkullsbarn etter loven, i stor grad gjør seg gjeldende også når det gjelder spørsmålet om en ubetinget rett til uskifte bør kunne fastsettes ved ektepakt eller testament.

Utvalget mener etter dette at man bør videreføre regelen etter gjeldende lov om at uskifte med særkullsbarn må ha grunnlag i samtykke fra særkullsbarna. Arvelovutvalget reiser på bakgrunn av dette spørsmål om det bør stilles krav om samtykke også fra ektefellens felles livsarvinger, se side 79 i utredningen. Utvalget viser til at dersom uskifte fortsatt skal være samtykkebasert for særkullsbarn, vil reglene kunne forenkles ved at det innføres krav om samtykke også for felles livsarvinger. Det vises dessuten til at med et krav om samtykke kan partene komme frem til skreddersydde ordninger. Videre viser utvalget til sitt forslag om en økt legalarvelodd og minste arv for ektefeller, som innebærer at den gjenlevende ektefellen i mange tilfeller vil være svært godt sikret. Utvalget går likevel ikke inn for et krav om

samtykke fra felles livsarvinger og begrunner dette med at en slik endring ville innebære en dårligere rettsstilling for den gjenlevende ektefellen enn etter dagens lovgivning. Dette vil etter utvalgets syn ikke være i tråd med utviklingen i ektefellenes rettsstilling de siste 150 årene.

8.1.4 Høringsinstansenes syn

Få høringsinstanser uttaler seg direkte om hvorvidt uskifteordningen bør videreføres eller ikke.

Oslo byfogdembete gir i sin høringsuttalelse støtte til flertallets syn om at uskifteordningen bør videreføres, og uttaler for øvrig:

«Ved kontakt med gjenlevende er vi nøye med å informere om de ulike virkninger av uskifteordningen. Vår erfaring er at mange ikke har den tilstrekkelige oversikt til å øyne de ulike konsekvenser.

Et sentralt moment for Oslo byfogdembete er at uskifteordningen i betydelig grad benyttes av gjenlevende ektefelle. Uskifteordningen ligger solid forankret i folks rettsbevissthet, og vi er enige med utvalget i at å avskaffe ordningen vil gjøre et alt for stort inngrep i den tilvante rettsoppfatning. Enkelte av de uheldige sider ved uskifteordningen vil kunne avbøtes med noen av de endringer utvalget foreslår.»

Også *Handelshøyskolen BI* mener at ordningen bør videreføres, men uttaler samtidig at det bør utformes regler «som i større grad enn dagens regler og utvalgets forslag beskytter avdødes særkullsbarn».

Ingen av høringsinstansene gir uttrykk for at uskiftereglene bør oppheves. *Professor dr. juris Thomas Eeg* ved Universitetet i Bergen gir likevel uttrykk for tvil om spørsmålet, og mener at utvalgets mindretall har vektige innvendinger mot uskifteordningen, blant annet at den er unødvendig, uhensiktsmessig og komplisert.

Oslo byfogdembete er den eneste av høringsinstansene som har uttalt seg om uskifte med den avdødes særeiemidler. Oslo byfogdembete uttaler at det forhold at ikke alle er klar over at det kan avtales at særeie skal inngå i uskifteboet, ikke er tilstrekkelig til å foreta en endring.

Av høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet om den gjenlevende bør ha en ubetinget rett til uskifte når den førstavdøde etterlater seg særkullsbarn, er det ingen som går inn for en slik utvidelse av uskifteordningen. Det er heller ingen høringsinstanser som går inn for at ektefellene skal ha adgang til å bestemme i testament

eller ved ektepakt at den lengstlevende skal kunne sitte i uskifte med den førstavdødes særkullsbarn. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Oslo byfogdembete og Foreningen 2 Foreldre* slutter seg til at særkullsbarna må samtykke for at den gjenlevende skal kunne sitte i uskifte. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* mener at en utvidelse av uskifetterten til også å gjelde overfor særkullsbarn vil kunne medføre en økning av konflikter mellom den gjenlevende og voksne særkullsbarn. Videre gis det i høringsuttalelsen uttrykk for at hensynet til mindreårige særkullsbarn bør tillegges avgjørende vekt. *Fylkesmannen* uttaler:

«Den mindreårige og vedkommendes foreldreverge vil måtte leve i et interessefellesskap med gjenlevende ektefelle i svært mange år, noe som etter Fylkesmannens syn er lite ønskelig. Til tross for at avdødes forsørgelsesplikt for mindreårige barn i noen grad ivaretas av offentlige trygdeordninger er det i dagens samfunn ikke uvanlig at foreldre hjelper barn i en etableringsfase mv. At barnet mottar sin arv vil kunne erstatte et slikt bidrag etter fylte 18 år og også, innenfor vergemålslovens rammer, bidra til å understøtte barnet økonomisk i oppveksten.»

Foreningen 2 Foreldre uttaler:

«Hvis gjenlevende har begrensede midler, og det å kjøpe ut arvinger krever et stort økonomisk løft, i den grad at man står uten bolig eller evne til fortsatt å sitte på eiendommen, kan man se det som rimelig at gjenlevende slipper å snu opp ned på tilværelsen. I dette scenariet er det ikke sett hen til avdødes arvingens situasjon. Hva om den eller disse har en vanskelig bosituasjon? Skal da bare situasjonen til gjenlevende ektefelle (og dens barn) bli hensyntatt?

Hvis for eksempel avdødes særkullsbarn bodde i felles bolig, hva skal da skje med dennes bosituasjon? Skal særkullsbarn risikere å måtte vente betydelig lengre enn felles barn for å få nytte av arvelaters verdier?

Et annet problem er at den som sitter i uskiftet bo har anledning til å påvirke verdien av eiendommen ved for eksempel å ta opp lån med sikkerhet i denne. På denne måten kan eiendommen tappes for verdier, slik at det blir uforholdsmessig lite igjen til særkullsbarna.»

Også *Oslo byfogdembete* gir støtte til utvalgets syn om at ektefellene ikke bør ha adgang til å bestemme i testament eller ved ektepakt at den

lengstlevende skal kunne sitte i uskifte med den førstavdødes særkullsbarn. Videre er Oslo byfogdembete enig i at man bør videreføre ordningen med at det ikke kreves samtykke for å sitte i uskifte med felles livsarvinger.

8.1.5 Departementets vurdering

Departementet går i likhet med utvalgets flertall inn for at uskifteordningen videreføres. Departementet legger for det første vekt på at ordningen med uskifte benyttes i stor utstrekning. Dette sier noe både om behovet for ordningen og at den er godt innarbeidet i folks rettsbevissthet. Selv om forekomsten av gjengifte eller nytt samboerskap og særkullsbarn har økt, er det ikke noe som tyder på at samlivsmønsteret vil endre seg så radikalt at uskifteordningen blir utdatert.

For det annet er departementet enig med flertallet i at de negative konsekvensene som dagens uskifteordning medfører, til en viss grad kan avhjelpes gjennom endringer i reglene, og at innvendningene mot ordningen derfor ikke gir grunn til å sette ordningen helt til side.

Reglene om uskifte må ses i sammenheng med reglene om ektefellers arverett, som er omtalt i punkt 6. Departementet foreslår at ektefellens arverett fortsatt skal utgjøre en firedel av boet i tilfeller der den førstavdøde etterlater seg livsarvinger. Det foreslås også en videreføring av minstearven på 4 G. I likhet med gjeldende lov foreslår departementet dessuten at ektefellen skal arve halvparten, men likevel minst 6 G, i tilfeller der den førstavdøde etterlater seg arvinger i andre arvegangsklasse. Behovet for uskifte er dermed det samme som etter gjeldende lov. For mange ektefeller er det slik at den felles boligen utgjør en betydelig andel av felleseiet. Et krav om å skifte rett etter den førstavdødes død vil dermed gjerne kunne ha som konsekvens at den lengstlevende blir tvunget til å flytte fra boligen som følge av dødsfallet.

Etter Arvelovutvalgets forslag vil uskifte være aktuelt bare når den førstavdøde etterlater seg livsarvinger, siden ektefellen ellers vil være enarving. Som det fremgår av punkt 6.4, går departementet inn for en videreføring av arvereglene etter gjeldende lov slik at uskifte kan være aktuelt også der arvelaterens nærmeste slektsarvinger er arvinger i andre arvegangsklasse. Virkeområdet for uskiftereglene i departementets lovforslag er dermed det samme som etter gjeldende arvelov.

I likhet med utvalget går departementet inn for å videreføre utgangspunktet om at den gjenlevende ektefellen ikke kan sitte i uskifte med den

førstavdødes særeie. En rett til å sitte i uskifte med særeiemidler må eventuelt følge av ektepakt, arvingenes samtykke eller bestemmelser fra en giver eller arvelater. Departementet viser til utvalgets begrunnelse for forslaget, som departementet slutter seg til.

Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om og begrunnelse for å videreføre kravet om at arvelaterens særskilte livsarvinger må samtykke til uskifte. Videre er departementet enig med utvalget i at det ikke bør være adgang til å fastsette i testament eller ektepakt at den gjenlevende ektefellen skal ha rett til å sitte i uskifte med arvelaterens særskilte livsarvinger. Hensynet til de særskilte livsarvingene tilsier et samtykkekrav uansett hva som fastsettes i testament eller ektepakt.

8.2 Arvelaterens testasjonskompetanse

Retten til uskifte kan til en viss grad begrenses gjennom testament som den andre ektefellen har fått kunnskap om, jf. arveloven § 7.

Arveloven § 11 gir regler om forholdet mellom testamentsarvingene og den gjenlevende ektefellens uskifterett i tilfeller der arvelateren har opprettet testament. Første ledd gjelder testament til fordel for den førstavdødes livsarvinger, det vil si både felles livsarvinger og særskilte livsarvinger. Det følger av bestemmelsen at dersom den førstavdøde i testament har gitt uttrykk for at en eller flere av livsarvingene bør ha helt eller delvis arveoppgjør, kan retten, om det blir krevd, fastsette at boet helt eller delvis skal skiftes med tilsvarende oppgjør til alle arvingene. Annet ledd gjelder testament til fordel for andre enn livsarvinger. Denne bestemmelsen fastsetter at dersom den førstavdøde har opprettet testament med et slikt innhold, gjelder uskifteretten bare så langt den er i overensstemmelse med testamentet. Testamentet går med andre ord foran den gjenlevende ektefellens uskifterett, forutsatt at ektefellen er gjort kjent med testamentet i samsvar med § 7.

Arvelovutvalget foreslår at gjeldende arvelov § 11 ikke videreføres i den nye arveloven. Utvalget uttaler på side 80 i NOU 2014: 1:

«Utvalget har vurdert om arveloven § 11 bør videreføres. Bestemmelsen er ikke helt enkelt tilgjengelig. Dels kan det virke noe underlig at testasjoner som tilgodeser livsarvinger, skal ha et svakere vern enn testasjoner til utarvinger eller ubeslektede. Det er ikke helt opplagt hva

tingrettens kompetanse egentlig går ut på i tilfeller hvor livsarvinger er tilgodesett i testamentet. Lovteksten åpner for helt eller delvis arveoppgjør til arvingene med tilsvarende oppgjør til alle arvingene, eller at gjenlevende blir sittende i uskifte med hele boet. I hvilken grad retten også kan legge til grunn et testament som bygger på noe annet enn likt oppgjør til alle livsarvingene, fremgår ikke av lovteksten. Hvilken vekt tingretten skal legge på behovene til henholdsvis gjenlevende ektefelle og livsarvingene, gis det heller ingen føringer på. Det er heller ikke angitt i hvilken grad man kan bygge på avdødes synspunkter om gjenlevenes og livsarvingenes behov.

Utvalget har kommet til at arveloven § 11 ikke bør videreføres. Konsekvensen av dette blir at ved et testament fra førstavede som fratrar gjenlevende ektefelle uskifteretten og som gjenlevende ektefelle har fått kunnskap om, vil uskifteretten ikke kunne gjøres gjeldende. Boet må skiftes. Gjenlevende vil da ha krav på legalarv eller minstearv. Livsarvingene vil da også kunne kreve legalarv eller pliktandel. Testamentarvingen vil, med de begrensninger som følger av minstearv og pliktandel og andre rettigheter som ikke kan begrenses ved testament, få det han eller hun er begunstiget med i testamentet.

Hvis et testament skal begrense uskifteretten, bør dette sies uttrykkelig. Hvis førstavedes testament bare fordeler arven mellom livsarvingene på en annen måte enn lovens fordeling, vil det normalt presumeres at testamentet ikke er til hinder for uskifte. Det får først virkning når uskifteboet skal skiftes. Hvis testamentet tilgodeser en tredjeperson, vil det oftere kunne presumeres at tredjepersonen får testamentsarven straks. Gjenlevende ektefelle kan eventuelt sitte i uskifte med det resterende av avdødes formue.

At arveloven § 11 ikke videreføres, innebærer at beskyttelsen av uskifteretten svekkes noe.»

Under høringen gir *Jussformidlingen* støtte til forslaget, men mener det bør klargjøres i lovteksten at arvelateren kan frata ektefellen uskifteretten i testament.

Også *Oslo byfogdembete* slutter seg til at § 11 ikke videreføres, og peker på at bestemmelsen er uklar og lite benyttet.

Departementet er enig i dette og går inn for å oppheve regelen i arveloven § 11. Dette innebærer en utvidelse av testasjonskompetan-

sen. Bestemmelsen er lite brukt, noe som kan tyde på at det ikke er noe særlig behov for en slik regel. Etter departementets syn er dette heller ikke et område som egner seg for rimelighetssensur fra domstolene. Utgangspunktet bør derfor være at retten til uskifte kan begrenses ved testament på samme måte som retten til arv etter ektefellen. Et slikt testament må være kommet ektefellen til kunnskap før dødsfallet, jf. § 17 i lovforslaget.

8.3 Råderettsbegrensninger under uskifte. Rett til innsyn

8.3.1 Gjeldende rett

Etter arveloven § 18 første ledd har den lengstlevende ektefellen i levende live eierråderett over uskifteboet, med de unntak som er særskilt fastsatt. Eierråderetten er negativt avgrenset. Den gir adgang til alle disposisjoner som ikke er særskilt avskåret gjennom lov, avtale eller annet rettsgrunnlag.

Arveloven § 19 første ledd setter begrensninger for den lengstlevendes adgang til å gi bort gaver. Den lengstlevende kan ikke gi bort fast eiendom uten arvingenes samtykke eller gi andre gaver som står i et misforhold til boet. Det er i juridisk teori lagt til grunn at det skal tas utgangspunkt i en matematisk beregning for å avgjøre om en gave står i et misforhold til boet. Hvor terskelen for misforhold inntreffer, er det imidlertid ikke konsensus om. Dersom den lengstlevende ektefellen har gitt en gave i strid med begrensningene i § 19 første ledd, kan arvingene kreve gaven omstøtt ved dom dersom gavemottakeren skjønte eller burde ha skjont at den lengstlevende ektefellen ikke kunne gi bort gaven.

Arveloven § 21 første ledd begrenser den lengstlevende ektefells adgang til å foreta helt eller delvis skifte med bare én eller noen av arvingene. For å kunne gjennomføre helt eller delvis skifte med bare én eller noen av arvingene, må de andre arvingene motta en like stor arvelodd eller samtykke til et slikt delvis arveoppgjør. Dersom en arving har fått fullt eller delvis arveoppgjør uten at reglene i § 21 første ledd er fulgt, kan de andre arvingene kreve tilsvarende oppgjør, og hvis dette ikke blir tatt til følge, kreve at boet skiftes, jf. § 21 annet ledd. Etter § 21 tredje ledd skal det ved skiftet gjøres fradrag i en arvings arvelodd når denne arvingen har fått særoppgjør som ikke er endelig oppgjør.

Det følger av arveloven § 24 annet ledd at en arving kan kreve skifte dersom den lengstlevende

ektefellen forsømmer oppfostringsplikten sin, eller hvis den lengstlevende «fer misleg å så buet minskar unødige eller blir utsett for vesentlig minking».

Arveloven § 27 gir arvingene rett til å kreve vederlag i to situasjoner: Vederlag kan for det første kreves hvis uskifteboet er vesentlig redusert fordi den gjenlevende ektefellen har vanstyrt sine økonomiske saker, misbrukt retten til å rå over uskifteboet eller på annen måte har opptrådt utilbørlig. For det andre kan vederlag kreves dersom uskifteboet er redusert fordi den gjenlevende bruker uskiftemidler til å øke formuen sin utenfor uskifteboet eller til å erverve rettigheter eller ting som etter sin art er unntatt fra skifte.

Når det gjelder den lengstlevendes testasjonskompetanse, følger det av arveloven § 18 annet ledd at testasjonskompetansen er begrenset til «ein så stor part av buet som skal gå til hans egne arvingar når han døyr», samt «bestemte egne lottar som ikkje førstavdøde særskilt har ført inn i buet».

Den lengstlevende ektefellen har ingen plikt til å opplyse arvingene om økonomien i uskifteboet, og arvingene har heller ikke rett til innsyn i økonomien i boet. Dersom uskiftet er basert på samtykke, kan imidlertid arvingene sette innsynskrav som ett av vilkårene for å gi samtykke.

8.3.2 Nordisk rett

Etter *dansk rett* er utgangspunktet at den lengstlevende ektefellen rår over uskifteboet som en eier. Råderetten er imidlertid begrenset gjennom enkelte lovbestemmelser, på samme måte som i norsk rett. Etter den danske arveloven § 31 stk. 1 kan arvingene kreve omstøtelse av gaver som står i misforhold til boet, dersom mottakeren visste eller burde vite at ektefellen satt i uskiftet bo, og at disposisjonen sto i misforhold til boet.

Dansk rett gir videre en adgang for arvingene til å kreve innsyn i den lengstlevende ektefellens økonomi, gjennom å begjære at skifteretten pålegger den lengstlevende å gi opplysninger. Det kreves holdepunkter for at det har blitt foretatt krittikkverdige disposisjoner for at skifteretten skal kreve opplysninger på vegne av arvingene.

Regler om uskifte finnes ikke i Sverige og Finland.

8.3.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår en videreføring av utgangspunktet om at den lengstlevende ektefellen rår over uskifteboet i levende live som en eier,

jf. § 20 første ledd i utvalgets lovforslag. Det er imidlertid foreslått noen presiseringer som har betydning for den lengstlevende ektefellens råderett.

Utvalget foreslår en presisering av begrensningene i adgangen til å gi gaver, jf. regelen i nåværende § 19 første ledd. Utvalget kan ikke se noen grunn til at det skal være forskjellige regler for fast eiendom og andre aktiva i uskifteboet, og uttaler på side 85:

«Når det gjelder gaveterskelen, mener utvalget at det absolutte forbudet mot gavesalg av fast eiendom gir for lite spillerom, mens misforholdsvilkåret ved andre gaver gir for stort spillerom for gjenlevende. Utvalget mener at gaveterskelen bør være slik at gjenlevende kan foreta alminnelige disposisjoner, som å utvise alminnelig gavmildhet mot sine nærmeste, men at større gavedisposisjoner og utdeling av arveforskudd bør være undergitt et strengere regime.»

Utvalget foreslår på denne bakgrunn å endre gaveterskelen slik at den begrenses av det som følger av «skikk og bruk», jf. den tilsvarende regelen i vergemålsloven § 41 første ledd første punktum. Bestemmelsen følger av § 21 første ledd i utvalgets lovforslag.

Utvalget mener at fristen for å reise omstøtelsesøksmål fortsatt bør løpe fra det tidspunktet arvingen fikk kunnskap om gaven. Utvalget går inn for at omstøtelsesoppgjøret skal skje ved at gavemottakeren tilbakefører verdien av gaven, jf. § 21 annet ledd i utvalgets lovforslag. Tilbakeføring av selve eiendelen, som følger av dagens regel, skal være mulig bare hvis partene er enige om det. Utvalget viser til at man med en slik regel unngår at den lengstlevende ektefellen selger eller gir bort objektet flere ganger. Man slipper også problemene med tinglysning, skjøte osv. i restitusjonsoppgjøret.

Utvalget drøfter også bestemmelsen i nåværende § 21 om at de andre arvingene har krav på en like stor andel av sine arvelodder dersom den lengstlevende ektefellen gir en eller noen av arvingene helt eller delvis arveoppgjør. Utvalget mener at de likhetshensynene som ligger til grunn for denne bestemmelsen, er så viktige at bestemmelsen bør videreføres. Utvalget vurderer dessuten om uskiftearvingene bør ha krav på tilsvarende oppgjør også hvis den lengstlevende ektefellen gir arveoppgjør til egne særkullsbarn eller testamentsarvinger. Og videre reiser utvalget spørsmål om den lengstlevendes arvinger bør kunne

kreve tilsvarende oppgjør hvis den lengstlevende gir arveoppgjør til den førstavedes arvinger. Utvalget går imidlertid ikke inn for slike regler. Det vises til begrunnelsen på side 86–87 i utredningen.

Arvelovutvalget foreslår i samsvar med dansk rett at arvingene skal kunne få innsyn i uskifteboets økonomi gjennom en adgang til å kreve at retten pålegger den lengstlevende ektefellen å gi opplysninger om økonomien. Utvalget drøfter spørsmålet på side 82–83 i NOU 2014: 1 og uttaler:

«Et visst innsyn kunne vært ønskelig, særlig når det gjelder spørsmål om gjenlevende har overskredet grensene for rådighet over uskifteboet. Det var som nevnt hensynet til å gi arvingene mulighet til å gripe inn overfor gjenlevendes misbruk på et tidlig stadium, for å effektivisere rådighetsbegrensningene i uskiftekapitlet, som var begrunnelsen for de danske reglene. At bestemmelsen har en ikke ubetydelig preventiv effekt, var trolig også en tilsiktet effekt av lovendringen i Danmark. Det er imidlertid også hensyn som taler mot å innføre regler om at arvingene skal ha innsyn i gjenlevendes økonomiske forhold, etter mønster av ekteskapsloven § 39 eller den danske bestemmelsen. En slik regel ville nok av mange bli oppfattet som krenkende, og den ville også kunne føre til at arvingene ville vokte på gjenlevende med argusøyne for å se om det foretas disposisjoner i strid med uskiftereglene.»

Utvalget viser videre til at under en sak for domstolene vil det etter de vanlige prosessreglene kunne kreves at partene fremlegger dokumenter som antas å være av betydning for saken, men utvalget mener det er uheldig at arvingene må gå så langt som til å anlegge søksmål for å få tilgang til vesentlige opplysninger om økonomien i uskifteboet. En rett til innsyn vil etter utvalgets syn kunne forhindre en del unødvendige søksmål. Og utvalget antar at det merarbeidet som retten får gjennom innsynsbegjæringene, trolig mer enn oppveies av de besparelsene domstolene får gjennom færre omstøtelsessøksmål.

Arvelovutvalget drøfter på side 84 om visse disposisjoner bør kreve samtykke fra arvingene, men kommer til at dette ville innebære en så stor begrensning i den lengstlevende ektefellens råderett at det ikke bør innføres. Med samme begrunnelse går utvalget heller ikke inn for en adgang til å få dom for råderettsforbud over enkelte eiendeler i uskifteboet. Utvalget drøfter om det i stedet bør innføres en varslingsplikt ved overdra-

gelse av fast eiendom. *Mindretallet* (Forsnes og Kløvstad) går inn for en slik regel og viser til at det hvert år er et betydelig antall tvister om arveloven § 19, og at nesten alle dreier seg om overdragelse av fast eiendom. *Flertallet* (Coward, Frantzen, Hambro, Buttingsrud Mathiesen og Unneberg) går ikke inn for en varslingsregel. Flertallet mener at en slik regel gir et kunstig skille mellom forskjellige typer av eiendeler, og at en slik regel vil kunne innskrenke den gjenlevendes råderett betraktelig fordi den gjenlevende kan avstå fra ellers fornuftige overdragelser av fast eiendom av frykt for at det skal oppstå konflikter i familien.

Når det gjelder den lengstlevendes testasjonskompetanse, foreslår utvalget i § 20 annet ledd en videreføring av prinsippet i gjeldende lov om at den lengstlevende i testament kan rå over en andel av boet som svarer til det den lengstlevendes egne arvinger skal ha når han eller hun dør.

8.3.4 Høringsinstansenes syn

Den Norske Advokatforening er enig med Arvelovutvalget i at terskelen for hvilke gaver den gjenlevende ektefellen kan gi, bør være lik for alle typer gaver, jf. regelen i gjeldende arvelov § 19 første ledd, og støtter kriteriet «skikk og bruk». Advokatforeningen ønsker en presisering i forarbeidene av hvorvidt terskelen er ment å skulle senkes.

Den norske Dommerforening har ikke innsigelser mot at det etableres en felles regel for fast eiendom og andre gaver, men mener det er behov for en presisering av om man med forslaget ønsker en innstramming. Dommerforeningen mener det bør gis en konkret veiledning om hvor grensen skal gå, og viser til at en slik endring av grensen lett vil skape uklarhet og være prosessdrivende.

Statens sivilrettsforvaltning mener at bestemmelsens ordlyd må legges så likt opp til vergemålslovens ordlyd som mulig, slik at begrepets innhold kan utledes likt av begge lovene.

Oslo byfogdembete er enig i at den særskilte bestemmelsen for fast eiendom ikke bør videreføres, men mener at dagens kriterium for gaver ellers fungerer tilfredsstillende, og viser til at det foreligger langvarig praksis om dagens ordlyd. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* gir uttrykk for at det nåværende kriteriet kanskje gir en bedre anvisning på hvilke gaver som kan deles ut fra et uskiftebo, enn det foreslåtte kriteriet «skikk og bruk». En endring av ordlyden vil etter denne høringsinstansens syn «kunne føre til en større

usikkerhet hos gavgiver, samt bidra til konflikt mellom fremtidige arvinger i større grad enn hva som er tilfelle i dag».

Førsteamanuensis Tarjei Bekkedal ved Universitetet i Oslo støtter ikke utvalgets forslag til presisering av gaverregelen. Bekkedal gir i sin høringsuttalelse uttrykk for at utvalgets forslag griper for langt inn i den lengstlevendes disposisjonsfrihet, og uttaler blant annet:

«Jeg er ikke uenig i at utvalgets forslag – skikk og bruk kriteriet vil skape større klarhet i snever retsteknisk forstand. I praksis er det er ikke opplagt hva man vinner ved dette. Mishøvekriteriet i arveloven § 19 har eksistert lenge, uten at det har generert mange tvister for domstolene. Til sammenlikning har den eneste klare regelen som vi i dag finner i norsk rett, det absolutte forbudet mot gavesalg av fast eiendom, gitt opphav til en rekke konflikter. Det illustrerer at klarhet ikke forhindrer tvister, så lenge den klare regelens innhold er urimelig og har en diskutabel rettspolitisk begrunnelse. I praksis vil arvelovutvalgets forslag fullstendig frarøve lengstlevende muligheten til å gi bort fast eiendom eller selge til familiepris. For andre gaver blir hensynet til fleksibilitet ofret til fordel for en strømlinjeforment jus. Det kan se ut som om forslaget forsterker eksisterende problemer og skaper nye.»

Bekkedal går også inn for en endring av nåværende § 21 om arveoppgjør og tar til orde for at den lengstlevende når som helst bør kunne skifte med en eller flere av enkeltarvingene.

Finans Norge ønsker en presisering av om disposisjoner som kausjon, realkausjon og meddebitoransvar, for eksempel slik foreldre ofte bidrar til sine barn i etableringsfasen ved kjøp av fast eiendom, skal forstås som en del av gavebegrepet etter loven.

Oslo byfogdembete slutter seg til utvalgets forslag til regel om omstøtelsesoppjøret i § 21 annet ledd i utvalgets lovforslag.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus og *Den Norske Advokatforening* støtter forslaget om at tingretten skal kunne pålegge den lengstlevende å gi nærmere opplysninger om disposisjoner over uskifteboet. *Den Norske Advokatforening* antar som utvalget at en slik adgang vil kunne ha en preventiv effekt. *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* viser til at uskifteinstituttet er basert på tillit, og at den gjenlevende kan fortsette å sitte i uskifte selv om det opprettes vergemål for vedkommende,

men uten fratakelse av rettslig handleevne. Det heter i uttalelsen:

«Fylkesmannen mottar jevnlig spørsmål om arvingers rett til innsyn i den vergetrengendes økonomiske disposisjoner både i tidsrommet før og etter oppnevning av verge, og vi vil kun i begrenset grad kunne gi den ønskede informasjon. Dette til tross for at en person på grunn av sin diagnose vil kunne ha gjort disposisjoner som er lovstridige. Etter vårt syn har arvinger i dag få muligheter til å ivareta sin rettsstilling uten å reise omstøtelsessøksmål eller kreve et skifte av uskifteboet. Denne typen søksmål innebærer en høy prosessrisiko da arvingenes kunnskap om økonomiske disposisjoner vil være svært begrenset.»

Oslo byfogdembete og *Den norske Dommerforening* er skeptiske til forslaget. *Den norske Dommerforening* reiser spørsmål om det er behov for en slik regel, og uttaler videre:

«Forslaget er ikke vurdert opp mot den adgang partene har til bevissikring utenfor retts sak i tvisteloven kapittel 28. Forslaget reiser problemstillinger om tingrettens rolle ved aktiv informasjonstilgang. Det er – i motsetning til reglene om bevistilgang etter tvisteloven kapittel 28 – ikke lagt opp til en partsprosess. Det er også et spørsmål om lagmannsrettens prøvingsadgang for slike avgjørelser skal begrenses etter tvisteloven § 29-3 tredje ledd.»

Oslo byfogdembete uttaler at man er meget skeptisk til forslaget, og at det vil innebære en stor endring sammenliknet med dagens ordning. Det vises videre til at arvingene kan oppfatte innsynsretten slik at de også har visse rettigheter vedrørende disponeringen av uskifteboet. *Oslo byfogdembete* savner for øvrig en nærmere regulering av partsprosessen og andre saksbehandlingsregler. Videre stiller *Oslo byfogdembete* seg tvilende til utvalgets antakelse om at domstolenes merarbeid ved en slik bestemmelse vil oppveies av en reduksjon av antall omstøtelsessøksmål. *Oslo byfogdembete* mottar ifølge høringsuttalelsen i dag få omstøtelsesbegjæringer, og disse fremmes ofte først i forbindelse med skiftet når den lengstlevende er død.

Finans Norge peker på at den foreslåtte bestemmelsen ikke setter begrensninger for adgangen til å be om opplysninger tilbake i tid. *Finans Norge* gjør i den sammenheng oppmerksom på at det ikke kan påregnes at et finansfore-

tak kan fremskaffe opplysninger om disposisjoner som ligger lenger tilbake i tid enn pålagt oppbevaringstid. Finans Norge påpeker videre at dersom informasjonen som etterspørres, blir omfattende eller arbeidskrevende å fremskaffe, vil dette også ha en kostnadsmessig side. Finansforetaket må etter denne høringsinstansens syn være berettiget til å få dekket sine kostnader forbundet med slik informasjonsfremlegging.

Oslo byfogdembete er enig med Arvelovutvalget i at det ikke bør innføres krav om at visse disposisjoner krever arvingenes samtykke. *Handelshøyskolen BI* uttaler på den annen side:

«Uskifte gir lengstlevende rett til å disponere over førstavdødes eiendeler og verdier uten å skifte arven med egne barn. Særkullsbarn må samtykke. Anmodningen kommer ofte lenge før et dødsfall og avslag eller strenge vilkår vil lett medføre konflikter og uønskede disposisjoner. Mange innser dessuten først hva samtykket innebar når steforelderen forbruker arven og/eller tilgodeser egne barn, noe som neppe er uvanlig. Båndet og lojaliteten mellom steforeldre og stebarn er mye svakere enn mellom foreldre og egne barn, særlig når det er konflikter eller lenge siden førstavdøde døde.

Disse forholdene tilsier at førstavdødes særkullsbarn bør sikres bedre enn i dagens regler og i forhold til reglene som utvalget foreslår.

Ofte er det vesentligste av formuen felles bolig og hytte. Et lovfestet krav om samtykke når avdødes andel pantsettes eller selges vil styrke særkullsbarnas stilling. Gjenlevende må selvsagt ha rett og mulighet til å flytte, men særkullsbarna bør kunne sikre sine interesser ved for eksempel å kunne hindre at avdødes andel pantsettes og eventuelt kreve at overskudd fra salg skal kreves skiftet. Tinglysning kan enkelt skape klarhet om eiendommer beheftet med uskifte, og bidrar dermed til å sikre særkullsbarnas interesser.»

Den norske Dommerforening uttaler seg i favør av forslaget fra Arvelovutvalgets mindretall om å innføre en varslingsregel ved overdragelse av fast eiendom. Dommerforeningen uttaler:

«En slik melding vil kunne avverge mange etterfølgende prosessdrivende spørsmål. Det blir klarhet i fristen for søksmål, og kan eventuelt gi grunnlag for omvendt bevisbyrde. En annen fordel er at det fremtvinger en tvist kort tid etter overdragelsen, hvor verddivurdering

mv. vil være klart enklere enn senere. Fagutvalget vil peke på at det ved overdragelse av fast eiendom uansett involverer mange formalia, deriblant normalt tinglysning, slik at krav om varsel ikke vil være særlig tyngende.»

Oslo byfogdembete slutter seg på den annen side til flertallets syn om at det ikke bør innføres en varslingsregel.

8.3.5 Departementets vurdering

Departementet går inn for å opprettholde utgangspunktet om at den gjenlevende i levende live rår over uskifteboet som en eier. Som etter gjeldende arvelov er dette likevel bare et utgangspunkt. Uskifteretten defineres nærmere av de begrensningene i råderetten over uskifteboet som følger av lov, avtale eller annet rettsgrunnlag. Det vises til § 22 første ledd i departementets lovforslag.

Et særlig spørsmål er hvilke begrensninger som skal gjelde for utdelinger fra et uskiftebo. Arvelovutvalget foreslår som nevnt å oppheve det absolutte forbudet mot å gi bort fast eiendom. Videre foreslår utvalget en endring av terskelen for hva den lengstlevende kan gi i gave, slik at den gjeldende begrensningen om misforhold endres til en begrensning om at gaven må ligge innenfor det som følger av «skikk og bruk».

Departementet er enig i at det kan være grunn til å oppheve det absolutte forbudet mot å gi bort fast eiendom eller selge en fast eiendom til gavepris. Selv om fast eiendom utgjør den vesentligste eiendelen i de fleste bo, er variasjonen stor, og det kan virke vel strengt at en ektefelle i et bo med store verdier kan dele ut betydelige verdier i kontanter uten å rammes av en gavebegrensning, men ikke kan gi bort en beskjedne hytte til en nærstående som er spesielt knyttet til denne eiendommen.

Departementet er mer i tvil om utvalgets synspunkt om at nåværende § 19 gir den lengstlevende for stort spillerom når det gjelder andre former for gaver. Departementets utgangspunkt er at uskifte skal være et godt alternativ for den gjenlevende ektefellen slik at han eller hun i hvert fall når det gjelder materielle verdier, i så stor grad som mulig kan fortsette livet slik det var før dødsfallet. Uskifteordningen blir mindre attraktiv dersom råderetten over boet blir svært begrenset sammenliknet med hva en ektefelle kan gjøre i ekteskapet eller etter et skifte.

Etter gjeldende arvelov er det avgjørende om gaven står i «mishøve til formuen i buet». Etter departementets vurdering vil en endring der ter-

skelen knyttes til vilkåret «skikk og bruk», innebære en reell innskrenkning av den lengstlevendes råderett. Dette harmonerer ikke godt med at det ellers legges opp til at arvelovens regler skal beskytte den lengstlevende ektefellen. Departementet har i den forbindelse merket seg at det ikke er noen av høringsinstansene som gir uttrykk for at det er behov for å innføre strengere gaveregler enn det som følger av gjeldende lov. Departementet legger for øvrig også en viss vekt på at det er betydelig praksis knyttet til det gjeldende kriteriet, og at en endring vil kunne skape en del usikkerhet om innholdet i det nye begrepet. Etter departementets vurdering er det heller ikke gitt at en begrensning knyttet til «skikk og bruk», er enklere å forholde seg til enn et kriterium knyttet til misforhold.

Departementet går etter dette inn for å beholde den nåværende regelen om at det er forbudt å gi gaver som står i et misforhold til formuen i boet. Departementet foreslår samtidig å oppheve det særlige forbudet mot å gi bort fast eiendom, se § 23 første ledd i lovforslaget. Det vil etter dette gjelde samme regel for fast eiendom som for andre typer gaver. Men i praksis vil nok det å gi bort en fast eiendom ofte rammes av den foreslåtte bestemmelsen.

Når det gjelder reglene om omstøtelse og omstøtelsesoppgjøret, slutter departementet seg til utvalgets forslag, se § 23 annet ledd i departementets lovforslag.

Departementet er også enig i utvalgets vurdering av regelen i nåværende § 21 om at de andre arvingene har krav på en like stor andel av sine arvelodder dersom den lengstlevende gir noen av arvingene arveoppgjør. Likhets hensyn taler for en slik regel, og bestemmelsen er videreført i § 24 i departementets lovforslag. Når det gjelder spørsmålet om hvilke arvinger bestemmelsen bør få anvendelse for, vises til merknaden til § 24.

Med det formål å redusere antallet tvister foreslår et mindretall i Arvelovutvalget et krav om at arvingene må varsles ved overdragelse av fast eiendom. Departementet er enig med mindretallet i at en ordning med varsel til arvingene kan virke konfliktforebyggende. Spørsmålet er imidlertid hvordan man skal kunne sikre at en slik varslingsregel blir etterlevd i praksis. Mindretallet har ikke utformet noe lovforslag om varslingsregelen, og i omtalen av den foreslåtte bestemmelsen sier mindretallet ikke noe om hva slags konsekvenser man eventuelt har sett for seg at det skal ha om den lengstlevende unnlater å varsle arvingene. Den eneste mulige rettslige konsekvensen departementet kan se for seg, er en regel om skifteplikt

eller at overdragelsen av den faste eiendommen skal anses ugyldig eller kan omstøtes hvis arvingene ikke varsles. Dette ville imidlertid være uforholdsmessig strengt. Varslingsregelen fremstår etter dette som en ren ordensforskrift. Med tanke på at det først og fremst er i de uskifteboene der det ligger an til konflikt mellom den lengstlevende og arvingene at det er behov for en slik regel, er departementet i tvil om det vil ha tilstrekkelig effekt å gi et pålegg om varsling som det ikke er knyttet noen sanksjoner til. Departementet legger også en viss vekt på hensynet flertallet viser til, om at en varslingsregel vil kunne føre til at den lengstlevende avstår fra ellers fornuftige disposisjoner. Departementet foreslår på denne bakgrunn ikke å følge opp mindretallets forslag.

Som det fremgår av punkt 8.3.3, foreslår Arvelovutvalget at arvingene skal kunne gis rett til innsyn i den lengstlevendes økonomi etter mønster fra dansk rett. Departementet er enig med utvalget i at en regel som gir muligheter for innsyn, kan forhindre at den lengstlevende forringer uskifteboet på en slik måte at arvingene senere kan kreve skifte, jf. lovforslaget § 28. Videre vil regelen kunne forebygge tvister ved at den legger til rette for mer åpenhet.

Den norske Dommerforening reiser i høringen spørsmål om forholdet til reglene i tvisteloven kapittel 28 om bevissikring utenfor rettssak. Departementet er enig med denne høringsinstansen i at behovet for utvalgets foreslåtte bestemmelse må vurderes i lys av tvistelovens alminnelige regler. Etter departementets vurdering gir reglene i tvisteloven kapittel 28 langt på vei en hensiktsmessig regulering av de formene for bevissikring som utvalgets bestemmelse tar sikte på. Det er videre en fordel om domstolene kan forholde seg til et kjent system som følger de vanlige prosessreglene. En egen regel i arveloven der domstolens rolle og oppgaver avviker fra tvistelovens alminnelige regler, vil reise særlige spørsmål.

Departementet ser likevel behov for en særskilt regulering for uskiftetilfellene når det gjelder vilkåret for når man kan begjære bevissikring utenfor rettssak. Etter tvisteloven § 28-2 er det et vilkår at det «er en nærliggende risiko for at beviset vil gå tapt eller bli vesentlig svekket, eller av andre grunner er særlig viktig å få tilgang til beviset før sak er reist». Adgangen til bevissikring etter alternativet om «andre grunner» åpner for at reglene i kapittel 28 kan benyttes for å vurdere om det er grunnlag for å gå til sak, se NOU 2001: 32 B side 987–988. Det fremgår imidlertid samtidig av forarbeidene til tvisteloven at vilkåret om at det skal være særlig viktig å få tilgang til beviset, gir

anvisning på en streng vurderingsnorm, se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 470. Det er derfor mulig at de alminnelige bevissikringsreglene i tvisteloven kapittel 28 vil sette snevrere rammer for arvingenes muligheter til innsyn enn det utvalget har sett for seg med sitt lovforslag. På bakgrunn av det særlige forholdet mellom den lengstlevende og arvingene i et uskiftebo kan det etter departementets syn være grunn til å oppstille noe lempeligere vilkår for bevissikring utenfor retts sak i forbindelse med den lengstlevendes disposisjoner i et uskiftebo enn det som gjelder etter de alminnelige reglene i tvisteloven. Ut fra formålet med bestemmelsen bør det etter departementets syn være tilstrekkelig for en begjæring om bevissikring at «det er grunn til å tro at den lengstlevende ektefellen har rådet over uskifteformuen i strid med reglene i §§ 23 eller 24 eller på en måte som omfattes av § 28 annet ledd». Ut over dette bør de alminnelige reglene i tvisteloven få anvendelse.

Departementet foreslår etter dette en egen regel i arveloven som gir arvingene adgang til å begjære bevissikring etter reglene i tvisteloven kapittel 28, men det foreslås en utvidelse sammenliknet med vilkårene etter tvisteloven § 28-2. Det vises til § 25 i lovforslaget.

Departementet er ellers enig med Arvelovutvalget i at det av hensyn til ektefellens råderett ikke bør innføres krav om samtykke fra arvingene for visse disposisjoner. Departementet slutter seg videre til utvalgets forslag når det gjelder den lengstlevendes testasjonskompetanse. Det vises til § 22 annet ledd i lovforslaget og merknaden til denne bestemmelsen.

8.4 Den lengstlevendes gjeldsansvar

Etter gjeldende arvelov § 20 innebærer uskifte at den lengstlevende ektefellen blir personlig ansvarlig for arvelaterens forpliktelser. Den lengstlevende ektefellens uskiftebegjæring fyller samme funksjon som en gjeldsovertakelseserklæring, og når uskifteattesten er utstedt, kan den lengstlevende ikke ombestemme seg om overtakelsen av gjeldsansvaret.

Arvelovutvalget vurderer reglene om gjeldsansvaret på side 81–82 i NOU 2014: 1. Arvelovutvalget viser til Skiftelovutvalgets forslag om at arvingenes ansvar begrenses til det de mottar i arv, se NOU 2007: 16 side 75 flg. og punkt 26.2 i proposisjonen. (Arvelovutvalget viser på side 81 i utredningen til at Skiftelovutvalget foreslår en endring av reglene om den lengstlevendes gjeldsansvar i forbindelse med uskifte, men departementet antar

at det siktes til Skiftelovutvalgets forslag om arvingenes gjeldsansvar ved privat skifte.) Arvelovutvalget uttaler at det er enig i intensjonen bak Skiftelovutvalgets forslag, og mener at den lengstlevende ikke bør være ansvarlig for den førstavedes gjeld ut over det han eller hun overtar i uskifte. Arvelovutvalget gir samtidig uttrykk for at man har forståelse for de innvendingene mot Skiftelovutvalgets forslag som kom i høringsrunden (se punkt 26.2.4). Arvelovutvalget uttaler at departementet ved sin gjennomgåelse av gjeldsansvarsreglene bør se nærmere på hvordan man kan sikre kreditorinteressene bedre.

Under høringen støttes Arvelovutvalgets forslag av *Den Norske Advokatforening*. Advokatforeningen er likevel enig med utvalget i at det er behov for å sikre kreditorinteressene.

Finans Norge er ikke enig i forslaget og uttaler:

«En endring av rettstilstanden som foreslått av Skiftelovutvalget vil ha svært uheldige konsekvenser. Vi vil særlig påpeke at det ved gjenslevendes vurdering av om hvorvidt hun/han skal sitte i uskifte vil være lite notoritet rundt hva som tilhører boet, og at en ansvarsbegrensning som foreslått kan friste til kreditorunddragelse. Det må kunne legges til grunn at gjenslevende ektefelle er den nærmeste til å kjenne ekteparets økonomiske situasjon, og gjenslevende har god tid til å vurdere konsekvensene av å overta et bo i uskifte, jf også rettens mulighet til å forlenge fristen for uskiftebegjæringen.»

Heller ikke *Oslo byfogdembete* er enig i forslaget. Oslo byfogdembete viser til sin høringsuttalelse som ble avgitt til Skiftelovutvalgets forslag, og opprettholder de innvendingene som det ble gitt uttrykk for der.

Departementet går ikke inn for å begrense den lengstlevendes ansvar for den førstavedes forpliktelser slik Arvelovutvalget foreslår. Som det fremgår av punkt 26.2.5, går departementet ikke inn for å følge opp Skiftelovutvalgets forslag om at arvingene ved et privat skifte skal være ansvarlige for arvelaterens forpliktelser bare innenfor rammene av boets midler. Dette bør få betydning også for reglene om den lengstlevendes ansvar for arvelaterens forpliktelser når den lengstlevende velger å sitte i uskifte. Departementet foreslår i § 20 dermed en videreføring av regelen i gjeldende arvelov om at den lengstlevende ektefellen ved å velge uskifte blir personlig ansvarlig for den førstavedes forpliktelser.

9 Uskifte for samboere

9.1 Gjeldende rett

Arveloven kapittel III A gir samboere som oppfyller visse kriterier, rett til uskifte. Reglene kom inn i arveloven i 2008 samtidig med reglene om samboeres rett til arv, se punkt 7.1. Før dette hadde samboere ingen rett til å sitte i uskifte med sin avdøde samboers arvinger. En redegjørelse for utviklingen av samboeres arverettslige stilling er gitt i NOU 2014: 1 på side 45–46.

Det følger av arveloven § 28 c første ledd at den som var samboer med arvelateren ved dødsfallet og har, har hatt eller venter barn med arvelateren, har rett til å overta visse av arvelaterens eiendeler uskiftet. Hvem som kan regnes som samboere, er regulert i § 28 a, se omtalen av denne bestemmelsen i punkt 7.1.

Den gjenlevende samboeren kan overta følgende eiendeler uskiftet: felles bolig og innbo samt bil og fritidsbolig med innbo som tjente til felles bruk for samboerne. Også andre eiendeler kan overtas uskiftet, men i så fall må arvelateren ha fastsatt dette i testament eller arvingene må samtykke. Når det gjelder den lengstlevendes eiendeler, følger det av § 28 c fjerde ledd at alt han eller hun er eller blir eier av som hører naturlig sammen med de eiendelene som er overtatt uskiftet, inngår i uskifteboet.

Hvis arvelateren etterlater seg særskilt livsarving, må livsarvingen samtykke til uskiftet, jf. § 28 c annet ledd første punktum.

Retten til uskifte kan begrenses i testament bare hvis arvelateren har varslet sin samboer om dette etter reglene i § 28 c tredje ledd.

Det følger av § 28 d at dersom samboeren velger uskifte, blir han eller hun personlig ansvarlig for arvelaterens gjeld. Spørsmålet om omfanget av den lengstlevendes gjeldsansvar er drøftet på side 40–41 i Ot.prp. nr. 73 (2007–2008). Som det fremgår der, er regelen begrunnet med retts tekniske hensyn. Man så det slik at det ville være vanskelig å finne frem til hensiktsmessige regler om en fordeling av gjeldsansvaret, og man antok at i de fleste bo vil bolig, innbo, fritidsbolig og bil uansett utgjøre det vesentligste av familiens verdier. Gjeldsansvaret vil dermed som regel korrespondere med eiendelene i uskifteboet.

Den lengstlevende samboeren har samme råderett over uskifteformuen som det som gjelder for ektefeller, se § 28 f, jf. §§ 18, 19 og 21 og omtalen av disse bestemmelsene i punkt 8.3.1.

Det følger av § 28 e at ved skifte av uskifteformuen skal uskifteformuen deles på grunnlag av verdien av hver av samboernes eiendeler på det tidspunktet uskifteboet ble etablert.

9.2 Nordisk rett

Det følger av den *danske* arveloven § 87 at samboere ved testament kan bestemme at de helt eller delvis skal arve hverandre som om de var ektefeller. Det er likevel gjort unntak blant annet for retten til uskifte. Etter dansk rett er uskiftereglene etter dette forbeholdt ektefeller. Samboere kan ikke velge uskifte.

Heller ikke etter *islandsk* rett gjelder det noen rett for samboere til å overta boet etter den først-avdøde uskiftet.

Finsk og svensk rett har ikke regler om uskifte, verken for ektefeller eller samboere, se punkt 8.1.2. Samboeres arverettslige stilling etter finsk og svensk rett er nærmere omtalt i punkt 7.2.

9.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår at samboere gis rett til uskifte etter samme regler som for ektefeller. På side 75 i NOU 2014: 1 viser utvalget til sitt synspunkt om at arveberettigede samboere bør likestilles arverettslig med ektefeller i størst mulig grad, se punkt 7.3 i proposisjonen, og utvalget uttaler at dette tilsier at også uskiftereglene bør være de samme.

På side 75–76 vurderer utvalget om de felles reglene for ektefeller og samboere bør ta utgangspunkt i uskiftereglene for ektefeller, eller om de bør ta utgangspunkt i uskiftereglene for samboere. Arvelovutvalget viser til at en slik begrensning i omfanget av uskifteretten som gjelder for samboere, reiser en del avgrensingsproblemer og oppgjørstekniske problemer. Dette tilsier etter

utvalgets syn at reglene for ektefelleuskifte bør være utgangspunktet. Utvalget legger videre betydelig vekt på at hvis man gikk inn for en begrenset uskifterett for ektefeller slik man nå har for samboere, ville det rime dårlig med utviklingen de siste 150 årene, der den gjenlevende ektefellens arverettslige stilling gradvis er styrket. Videre viser utvalget til at reglene om uskifte for ektefeller, i motsetning til reglene om uskifte for samboere, har vært utprøvd gjennom lang tid.

Arvelovutvalget foreslår etter dette at samboere som har, har hatt eller venter barn sammen, eller som har vært samboere i minst de fem siste årene, skal ha rett til å sitte i uskifte når den først-avdøde går bort, jf. lovforslaget § 12, jf. § 9. Det foreslås at uskifteretten skal ha samme omfang som for ektefeller med felleseie, jf. § 12 første ledd, det vil si at uskifteformuen skal bestå av arvelaterens og den lengstlevende samboerens samlede formuer. Også ellers skal de samme reglene gjelde som for ektefeller, jf. omtalen av reglene om ektefelleuskifte i punkt 8. Det foreslås likevel en særregel for skifte av uskifteformuen i § 27 annet ledd. Ved skifte av et samboeruskifte etter den lengstlevendes død, skal uskifteformuen deles mellom den først-avdødes arvinger og den lengstlevendes arvinger på grunnlag av verdiforholdet mellom samboernes formuer da uskiftet ble etablert.

9.4 Høringsinstansenes syn

I det følgende omtales bare høringsinstanser som uttaler seg spesielt om reglene om uskifterett for samboere. Flere av høringsuttalelsene som er gjengitt i punkt 7.4 om arverett for samboere, vil være relevante også i relasjon til reglene om uskifterett for samboere. I noen tilfeller kan det være uklart om høringsinstansen uttaler seg bare om samboeres arverett, eller om man uttaler seg om samboeres arverettigheter i videre forstand, herunder uskifteretten.

Den Norske Advokatforening støtter Arvelovutvalgets forslag til felles regler om uskifte for ektefeller og samboere. Den Norske Advokatforening uttaler:

«Foreningen gir sin tilslutning til forslaget om at uskifteretten bør omfatte den samlede formue, og viser til Utvalgets begrunnelse i pkt 6.2.3 på s. 75 flg. Man har vært mer i tvil om hvorvidt det er riktig å innvilge gjenlevende samboer en rett til uskifte, også hvor samboerne ikke har felles barn. Spørsmålet henger

nært sammen med arveretten for samboere. Foreningen har konkludert med at man støtter forslaget om lik arverett mellom ektefeller og samboere på de gitte vilkår, og er da enig i at uskiftereglene bør utformes på samme vis.»

Jussformidlingen er på den annen side noe i tvil om forslaget og uttaler:

«Jussformidlingen stiller seg bak utvalgets vurderinger når det gjelder ektefeller. Vi er imidlertid mer i tvil hva gjelder samboers rett til uskifte. De samme hensyn som taler for å begrense samboers legalarverett gjør seg også gjeldende her. Dette vil likevel kunne avhjelpest ved at nåværende arvelov § 11 ikke er foreslått videreført. Konsekvensen av dette vil være at først-avdøde kan frata lengstlevende uskifteretten i et testament, så fremt lengstlevende har fått kunnskap om testamentet, jf. utredningen side 80–81.»

Oslo byfogdembete mener at dagens regler om uskifte for samboere er kompliserte, og at uskifteretten bør være den samme for alle typer aktiva. Oslo byfogdembete mener imidlertid at samboere ikke bør likestilles med ektefeller med felleseie. Etter denne høringsinstansens syn bør reglene i stedet utformes i samsvar med det som gjelder for ektefeller med særeie:

«Utvalgets forslag innebærer at reglene for samboere likestilles med de reglene som gjelder for avdøde ektefelles felleseiemidler. Oslo byfogdembete vil påpeke at samboere ikke har en felles formuesordning. Situasjonen er mest sammenlignbar med den som gjelder hvor avdød ektefelle hadde særeie. I utgangspunktet kan ikke gjenlevende ektefelle sitte i uskifte med disse midlene. Adgangen til uskifte forutsetter enten at ektefellene har avtalt dette i en ektepakt, at giver som har fastsatt at gaven skulle være mottakerens særeie, har bestemt det eller at avdødes barn (også felles barn) samtykker i uskifte. Når det gjelder uskifteordningen for ektefeller, foreslår utvalget at dette skillet mellom felleseie og særeie opprettholdes, se punkt 6.2.4. Oslo byfogdembete er enig i dette, men mener det bør vurderes om ikke samtykke som ved særeie bør gjelde tilsvarende for samboere, hvilket innebærer at også fellesbarn må samtykke. Det anses mest nærliggende at samboeres rettigheter samsvarer med det som gjelder for ektefeller med fullt særeie. I praksis vil ikke en slik ordning være

særlig tyngende for gjenlevende. For å motsvare uskifte med særøie med grunnlag i ektepakt, kan samboere i form av gjensidig testament bestemme tilsvarende.»

Også *Foreningen 2 Foreldre* mener utvalgets forslag går for langt når det foreslås at samboere skal likestilles med ektefeller med felleøie. Foreningen 2 Foreldre uttaler:

«Ektefeller har vanligvis felleøie og kan avtale særøie gjennom ektepakt. Samboere har ikke noe formuesfellesskap, og har derved heller ingen mulighet til å avtale særøie. Dette medfører at dersom arvelovutvalgets innstilling blir vedtatt, vil uskifteretten for samboere bli langt mer omfattende enn for ektefeller. Dette virker totalt urimelig, all den tid utgangspunktet er at samboere har råderett over sin egen formue og ikke har noe formuesfellesskap mens begge er i live.»

Røde Kors viser til at uskifteordningen kan være komplisert, særlig i tilfeller hvor det ikke er fellesøie. Røde Kors uttaler at hvis man innfører en registreringsordning for samboere, slik Røde Kors har foreslått (jf. punkt 7.4), «bør konsekvensen være at det kreves å være registrert samboer for å kunne sitte i uskifte».

9.5 Departementets vurdering

Departementet legger til grunn at arveloven fortsatt skal ha regler om uskifterett for samboere. Reglene kom inn i arveloven i 2008 etter grundige vurderinger. Departementet kan på bakgrunn av høringen og erfaringen med de gjeldende uskifteredeglene ikke se at det kan være aktuelt å oppheve adgangen for visse samboere til å sitte i uskifte. Reglene om uskifterett for samboere er tatt inn som kapittel 6 i lovforslaget.

I vurderingen av uskifteredeglene reiser det seg to hovedspørsmål. For det første må man ta stilling til hvilke samboere som bør omfattes av uskifteredeglene. Et annet sentralt spørsmål er omfanget av uskifteretten.

Etter gjeldende lov er det bare samboere som har, har hatt eller venter barn med arvelateren, som har rett til å sitte i uskifte. Arvelovutvalget foreslår at uskifteretten skal gjelde også for dem som har bodd sammen de siste fem årene før dødsfallet. Departementet mener at en slik utvidelse går for langt. Det vises for det første til vurderingen av det tilsvarende spørsmålet om arve-

rett for samboere i punkt 7.5. Som det fremgår der, er samboere som har bodd sammen i fem år eller mer, men som verken har, har hatt eller venter barn sammen, en lite homogen gruppe. Videre kan det være uheldig å knytte denne typen rettsvirkninger til et faktisk forhold som «bare skjer». Disse hensynene gjør seg gjeldende også i relasjon til uskifteretten. Departementet vil dessuten peke på at når det gjelder uskifte, er det spesielt viktig med klare kriterier for hvem som er berettiget. Uskifteretten vil gjerne omfatte de vesentligste delene av boet og er dermed svært inngripende for den førstavdødes arvinger. For å unngå tvister er det derfor ønskelig at uskifteretten knyttes til kriterier som det i liten grad vil oppstå usikkerhet om. Varigheten av et samboerskap kan det imidlertid være vanskelig å fastslå. I hvert fall må man kunne anta at det oftere vil oppstå tvister om et slikt vilkår enn vilkåret om felles barn. Departementet går etter dette inn for at uskifteretten fortsatt skal gjelde bare for samboere som har, har hatt eller venter barn sammen, jf. § 32 første ledd i lovforslaget. Samboere som ikke oppfyller vilkåret om felles barn, vil etter forslaget være henvist til å begunstige hverandre ved testament.

Når det gjelder omfanget av uskifteretten, foreslår utvalget at samboere skal likestilles med ektefeller med felleøie. Samboernes samlede formuer skal etter forslaget inngå i uskifteboet. Også for dette spørsmålet viser departementet til drøftelsene i punkt 7.5. Det vil på den ene siden være en fordel om reglene er utformet slik at den løsningen som følger av loven, er i samsvar med hva samboere flest ønsker for seg og sitt parforhold. Samtidig er det et hensyn at uskifteretten for samboere, i motsetning til det som gjelder for ektefeller, ikke vil inntre som følge av en rettslig disposisjon som man har tatt et bevisst valg om. Særlig det siste hensynet tilsier en viss tilbakeholdenhet fra lovgivers side.

Departementet mener det er grunn til å anta at de fleste samboere med felles barn vil ha et ønske om et visst arverettslig vern for den gjenlevende samboeren slik at han eller hun i stor grad kan fortsette livet som før i det felles hjemmet. Dette tilsier at uskifteretten i det minste omfatter felles bolig og innbo, og kanskje også fritidsbolig og bil. Når det gjelder andre typer eiendeler, for eksempel eiendeler knyttet til næringsvirksomhet, bankinnskudd, aksjeposter osv., virker det mer usikkert om man kan legge til grunn en tilsvarende presumsjon for hva samboere flest ville ønske. Med en uskifterett som omfatter bolig og innbo mv., ivaretar man den gjenlevende samboerens viktigste økonomiske behov. De hensynene som

begrunner retten til uskifte, rekker neppe lenger enn dette.

Utvalgets forslag innebærer et betydelig inngrep i arvingenes arverettigheter. En uskifterett som omfatter hele arvelaterens formue, og som går like langt som det som gjelder for ektefeller med felleseie, går etter departementets syn ut over det som vil være naturlig å forvente at skal inntre som en rettslig konsekvens av et samboerskap med felles barn. Ved inngåelse av ekteskap gis partene en foranledning til å vurdere formuesforholdene og de arverettslige konsekvensene av å gifte seg. Det å etablere samboerskap og få barn sammen gir ikke en tilsvarende foranledning til å ta bevisste valg om arverettslige spørsmål.

Etter departementets syn utgjør løsningen i gjeldende lov et hensiktsmessig kompromiss mellom de forskjellige hensynene som gjør seg gjeldende. Den gjenlevendes grunnleggende økonomiske behov er ivaretatt, men på bakgrunn av at samboerskapet er en mindre rettslig forpliktende samlivsform enn ekteskapet, går uskifteretten heller ikke lenger enn dette.

Oslo byfogdembete gir under høringen uttrykk for at samboere ikke bør likestilles med ektefeller med felleseie, og at uskiftereglene i stedet bør utformes i samsvar med det som gjelder for ektefeller med særeie. Etter departementets syn er det som nevnt ikke naturlig å likestille samboere med ektefeller med felleseie, men det er heller ikke helt treffende å trekke en parallell til ektefeller med særeie. Rettsreglene for ektefeller inntre som nevnt som følge av en rettslig disposisjon som partene har tatt et bevisst valg om. Ektepar som velger felleseie, må forutsettes å være kjent med at dette har betydelige rettsvirkninger for fordelingen av verdiene når ekteskapet opphører, mens de som velger særeie, har gjort et bevisst valg om at de nettopp ikke ønsker slike rettsvirkninger. I og med at samboere ikke har hatt den samme foranledningen til å gjøre et valg verken i den ene eller den andre retningen, blir utgangspunktet et annet når man skal utforme regler om uskifterett for samboere. Lovgiver må finne en rimelig balanse mellom ønsket om å ivareta den gjenlevende samboerens økonomiske interesser og hensynet til samboerskapets egenart.

Departementet viser for øvrig til det som er sagt om innrettelseshensynet i punkt 7.5. Mange samboere har i dag uskifterett i kraft av loven. Å gå over til en ordning der man må opprette testament, vil ha stor praktisk betydning for dem det gjelder, og vil by på pedagogiske utfordringer.

Uskifteretten for samboere som oppfyller vilkåret om felles barn, omfatter i dag felles bolig og innbo samt bil og fritidseiendom med innbo som tjente til felles bruk for samboerne. Den gjenlevende samboerens viktigste økonomiske behov ivaretas med en rett til å sitte i uskifte med bolig og innbo. At uskifteretten også omfatter bil og fritidsbolig, har som nevnt i punkt 9.1 sammenheng med reglene om gjeldsansvaret. Departementet foreslår en videreføring av gjeldende rett på dette punktet, se lovforslaget § 32 første ledd. Som etter gjeldende lov foreslås det en adgang til uskifte også med andre typer eiendeler hvis dette er fastsatt i testament eller arvingene samtykker.

For øvrig foreslår departementet at reglene om uskifte for samboere i det vesentlige utformes i tråd med reglene om uskifte for ektefeller. Slik er også ordningen i gjeldende lov (se særlig § 28 f), og dette må ses på bakgrunn av at det er reglene om uskifte for ektefeller som definerer uskifteinstituttet. De endringene som foreslås for ektefeller, får dermed tilsvarende betydning for samboere, jf. i den forbindelse punkt 8 og spesialmerkningene til reglene i kapittel 5.

Av regler som er særegne for samboere, nevnes lovforslaget § 36 om hvilke av den lengstlevende samboerens eiendeler som inngår i uskifteboet, og § 39 annet ledd om deling av uskifteformuen. Det foreslås ikke endringer i disse reglene sammenliknet med gjeldende lov.

Departementet foreslår en noe annen lovteknisk utforming av reglene om samboeres uskifterett enn utformingen i gjeldende lov. Departementet har lagt vekt på at de mest sentrale reglene bør komme til uttrykk direkte i kapittel 6. Dette gjør reglene mer tilgjengelige. Lovforslaget viser likevel fortsatt i stor grad til reglene om uskifterett for ektefeller, men departementet har søkt å utforme henvisningene slik at det i større grad angis i lovteksten hva henvisningen handler om. Dette vil også bidra til at det blir lettere å orientere seg i regelverket.

10 Livsarvingenes pliktdelsarv

10.1 Generelt om pliktdelsarven og pliktdelens omfang

10.1.1 Gjeldende rett

Utgangspunktet etter norsk rett er at arvelateren har rett til ved testament å bestemme over den formuen han eller hun etterlater seg, jf. arveloven § 48. Dette er imidlertid et utgangspunkt med vesentlige begrensninger. Testasjonsfriheten begrenses av livsarvingenes pliktdelsarv, jf. arveloven § 29, livsarvingenes rett til arv når de ikke har fått fullført oppfostringen mv., jf. arveloven §§ 36 og 37, og ektefellens rett til minste arv, jf. arveloven § 6.

Livsarvingenes pliktdelsarv etter § 29 utgjør i utgangspunktet to tredeler av nettoformuen i arvelaterens dødsbo. Pliktdelen er imidlertid beløpsmessig begrenset til en million kroner for hvert barn eller for hvert barns linje, likevel slik at grensen for en fjernere livsarving enn barn er minst 200 000 kroner til hver enkelt. Dette innebærer at pliktdelsvernet i dag gir et godt vern for livsarvingene i de mindre boene, mens vernet er begrenset i de større boene. De nevnte beløpene var på henholdsvis 500 000 kroner og 100 000 kroner da arveloven ble vedtatt i 1972, men ble endret til dagens beløpsgrense i 1985.

En tradisjonell begrunnelse for pliktdelsreglene er at de bidrar til at familieformuen, og da særlig fast eiendom, forblir i slekten, og at ikke senere generasjoner skal fratras familieformuen ved at ett slektsledd overfører arven til utenforstående. En viktig del av begrunnelsen er også at pliktdelsreglene bidrar til konfliktforebygging og likebehandling. Pliktdelsreglene reduserer arvingenes behov for å kjempe om arvelaterens gunst, og arvelateren slipper press om å tilgodese bestemte personer i testament. Pliktdelsreglene handler dessuten om familietilknytning og samhold. Videre kan pliktdelsreglene ses som en forlengelse av foreldreansvaret. Ved at arvelateren gis et ansvar for å sørge for sine barn også etter sin død, kan man unngå at disse blir liggende stor-samfunnet til last. I dagens samfunn med høy inngangsbillett til boligmarkedet kan det hevdes at

pliktdelsarven også har gitt forventning om en viss overføring av verdier mellom generasjonene.

Arvelateren kan råde over pliktdelsarven ved testament bare når det er hjemmel til dette i loven. Pliktdelsvernet har en kvantitativ side (verdimes-sig) og en kvalitativ side (gjenstandsmessig). Arvelateren kan derfor i utgangspunktet ikke testamentere over gjenstander med større verdi enn den frie tredelen. Et unntak fra dette følger av arveloven § 30. Livsarvingen kan i testament gis rett til å få arven sin i bestemte gjenstander forutsatt at gjenstandens verdi er innenfor den frie tredelen og livsarvingens andel av pliktdelsarven. Om et dødsbo for eksempel utgjør netto tre millioner kroner, og arvelateren etterlater seg to barn og ingen ektefelle, vil livsarvingenes pliktdel utgjøre to millioner kroner, det vil si en million kroner til hvert av barna. Arvelateren kan da testamentere for eksempel en hytte til en verdi av to millioner kroner til et av barna siden dette vil ligge innenfor barnets pliktdel tillagt den frie tredelen.

Departementet viser ellers til Arvelovutvalgets redegjørelse for gjeldende rett i NOU 2014: 1 side 137–140.

10.1.2 Utenlandsk rett

Felles for pliktdelsvernet i Europa er at det er og har vært reservert for de nære slektsarvingene. I Norge verner pliktdelsreglene bare arvelaterens livsarvinger, mens det ellers i Europa er eksempler på at også foreldre, søsken og besteforeldre er vernet. I noen land øker pliktdelen med antall barn.

Pliktdelen er som oftest knyttet enten til en del av arvelaterens dødsbo eller til en del av arvingens arvelodd. I Norden er det mest vanlig å beregne pliktdelen som en brøk av arvingens arvelodd. I *Finland* utgjør livsarvingens pliktdel halvparten av arvingens arvelodd, jf. Årvidabalken kapittel 7. Også i *Sverige* er pliktdelen en halvpart av arvingens arvelodd. I Sverige og Finland har imidlertid ektefellen ikke ordinær arverett, slik at forskjellen mellom å beregne pliktdelen av arvelodden og å beregne den av dødsboet i praksis blir

liten. I *Danmark* ble pliktdelsreglene betydelig endret i og med vedtakelsen av arveloven 2004. Det følger nå av den danske arveloven kapittel 1 at en firedel av livsarvingenes arvelodd er pliktdel. Om arvelateren etterlater seg ektefelle, er ektefellens arvelodd halvparten av arven i konkurranse med livsarvingene, og ektefellens tvangsarv er også en firedel. Om arvelateren etterlater seg både ektefelle og barn, har begge grupper rett til pliktdelsarv som utgjør en firedel av arvingens arvelodd på en halvpart av boet. Konkret innebærer dette at ektefellen er sikret 12,5 prosent av arven, mens barna er sikret 12,5 prosent fordelt på antall barn – uansett hvor mange barn arvelateren etterlater seg.

Det å ha et beløpsmessig tak for pliktdelsarven, slik vi har i Norge, er uvanlig. Ved siden av Norge er det bare Danmark som har dette blant de lovgivningene departementet er kjent med.

Man kan ellers se en viss tendens til avvikling av gjenstandsmessige grenser for testasjonsfriheten og over mot en ordning der pliktdelen bare beskytter en viss verdi.

Departementet viser ellers til Arvelovutvalgets fremstilling av utenlandsk rett på side 140–141 i NOU 2014: 1.

10.1.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget redegjør for hensyn som taler for og imot regler om pliktdelsarv på side 141–143 i NOU 2014: 1. På side 143 i utredningen konkluderer utvalget med at man bør beholde et visst pliktdelsvern for arvelaterens livsarvinger.

Utvalget viser til at selv om mange livsarvinger er middelaldrende ved arvefallet, gjelder dette langt fra alle, og det er derfor nødvendig med beskyttelsesregler til vern for mindreårige livsarvinger. Utvalget er av den oppfatning at når foreldrene etterlater seg tilstrekkelige midler til å ivareta barnas behov, er det ikke rimelig at samfunnet skal ta hele byrden ved å forsørge barna. Utvalget viser videre til at i tilfeller der livsarvingene er middelaldrende når de tar arv, er det ikke uvanlig at de helt eller delvis avslår arven, slik at den føres videre til arvelaterens barnebarn. Indirekte vil pliktdelsreglene dermed understøtte barnebarna, som gjerne kan være studenter eller i etableringsfasen. Videre uttaler utvalget at i økonomiske nedgangs- eller krisetider, slik man har sett i store deler av Europa, vil også voksne livsarvinger kunne komme i en vanskelig økonomisk situasjon med arbeidsløshet og redusert kjøpekraft.

Utvalget viser videre til at for mange arvelatere vil formuen være arvet. En viss beskyttelse av familieformuen er derfor berettiget. Det er etter utvalgets syn dessuten behov for et visst vern mot urimelige testamenter. Selv om det antakelig bare er et fåtall av arvelaterne som vil gjøre sine barn arveløse, er pliktdelsreglene ikke til for å beskytte det heldige flertallet som arver sine foreldre uansett. Pliktdelsreglene har sin berettigelse for å beskytte de livsarvingene som direkte eller indirekte gjøres arveløse gjennom foreldrenes testament.

Utvalget mener at det også er følelsesmessige aspekter ved pliktdelsreglene som bør tas i betraktning. Utvalget uttaler på side 144:

«Å bli gjort arveløs er ikke bare et økonomisk spørsmål. Mange vil oppleve den følelsesmessige belastningen ved å bli utelatt i arveoppgjøret etter en av sine foreldre som mer tyngende enn den økonomiske belastningen. For enkelte livsarvinger, typisk særkullsbarn som ikke har vokst opp sammen med arvelateren, kan arven oppfattes som et slags plaster på såret for opplevelsen av manglende støtte og omsorg arvelateren ga under sin levetid. Det følelsesmessige aspektet ved pliktdelsreglene har betydning uavhengig av om pliktdelen er stor eller liten.»

På side 144–146 i utredningen vurderer Arvelovutvalget hvor stor pliktdelen bør være. Utvalget foreslår for det første at pliktdelsbrøken reduseres fra to tredeler til en halvpart, jf. § 49 første ledd i utvalgets lovforslag. Utvalget uttaler (side 144):

«At det gjennomsnittlige antallet livsarvinger i hvert dødsbo har gått ned, at dødsboene gjennomgående er større i dag enn tidligere, og at livsarvingene som oftest er godt voksne mennesker ved arvefallet, tilsier at pliktdelsbrøken kan settes ned. Trenden internasjonalt har også vært å sette ned pliktdelsbrøken. Utvalget har vurdert en pliktdel på en halvpart, en tredel og en firedel. Alle disse brøkene finnes det eksempler på internasjonalt. Utvalget har falt ned på en pliktdel på en halvpart. Å gå enda lenger ned ville etter utvalgets syn innebære et for stort brudd med tidligere rettstradisjon. Så sent som ved vedtakelsen av gjeldende arvelov ble et forslag om å redusere pliktdelen fra to tredeler til en halvpart avvist av et massivt flertall på Stortinget.»

Forslaget om at pliktdelen skal utgjøre en halvpart, må ses i sammenheng med at utvalget foreslår at pliktdelen skal beregnes av livsarvingenes legalarvelodd, og ikke av dødsboet slik regelen er etter gjeldende lov. Dette innebærer at pliktdelen i mange tilfeller reelt sett vil bli lavere enn en halvpart av boet. Beregningsmåten får ingen betydning i tilfeller hvor alle arvingene er livsarvinger. Da utgjør livsarvingenes legalarv hele boet. Men hvis det også er en arveberettiget gjenlevende ektefelle eller samboer, får forslaget betydning for beregningen. I konkurranse med den gjenlevende ektefellen eller samboeren har livsarvingene etter utvalgets forslag legalarverett til en halvpart, mens den andre halvparten går til ektefellen eller samboeren. Den totale pliktdelen vil i et slikt tilfelle utgjøre en firedel av dødsboet. Dersom reglene om minstearv fører til at ektefellen arver mer enn halve boet, vil pliktdelen utgjøre halvparten av den resterende delen av boet. Utvalget begrunner forslaget med at man med en slik regel begrenser antallet tilfeller hvor arvelateren ikke har testasjonskompetanse fordi ektefellens minstearv og pliktdelen til sammen omfatter hele boet. Så lenge boet utgjør mer enn ektefellens minstearv, vil det alltid være en viss testasjonsfrihet for arvelateren. Som en ulempe med forslaget viser utvalget til at det bryter med den måten man tradisjonelt har beregnet pliktdelen på i Norge, og at dette kan skape noe forvirring i en overgangsfase.

Utvalget foreslår også at beløpsgrensen for pliktdelen økes, og at regelen utformes slik at man er sikret en verdjustering av beløpet. Utvalget mener at beløpsgrensen mest hensiktsmessig kan knyttes til folketrygdens grunnbeløp. Når det gjelder hva som vil være riktig justering, viser utvalget til at dette vil variere med om man tar utgangspunkt i arvelovens opprinnelige beløp, det vil si 500 000 kroner i 1972, eller en millioner kroner i 1985 (da beløpet ble endret). Det vil også variere med om man tar utgangspunkt i utviklingen av konsumprisen eller utviklingen av grunnbeløpet. Utvalget mener at en regulering i takt med utviklingen av grunnbeløpet siden 1985 er mest naturlig ved en oppjustering av beløpsgrensen. Utvalget foreslår at den beløpsbegrensede pliktdelsarven settes til 40 G for hvert barn eller hvert barns linje. Dette utgjør i underkant av 3,9 millioner kroner i 2018.

Beløpsgrensen skal etter forslaget knyttes til hver linje av livsarvinger. Utvalget foreslår at dagens ordning med forskjellige beløp for barn og fjernere livsarvinger ikke videreføres. Dette begrunnes med at det er sjelden at den særlige

grensen for fjernere livsarvinger får betydning i og med at den forutsetter at det i en linje er mer enn fem livsarvinger. Utvalget viser også til at lovteksten blir lettere tilgjengelig med bare én beløpsgrense, og at de to beløpsgrensene reiser enkelte uavklarte spørsmål som man slipper med bare én grense. Videre mener utvalget at den særlige beløpsgrensen for fjernere livsarvinger er et ubegrunnet unntak fra representasjonsprinsippet, som ellers er strengt gjennomført i arveloven.

Arvelovutvalget foreslår i § 50 i sitt lovforslag at arvelateren i testament skal kunne disponere over eiendeler selv om disse har en større verdi enn det testator kan rå over verdimesig. Plikt-delsarven må da gjøres opp i kontanter. Utvalget uttaler på side 146:

«Plikt-delsreglenes kvalitative side er i mange tilfeller et hinder for smidige arveoppgjør. I svært mange dødsbo utgjør boligeiendom boets klart mest verdifulle aktivum. Ved dagens regler vil ingen av arvingene, med forbehold for den sumbegrensede pliktdelsarven, kunne tilgodeses med en bolig som er verdt mer enn én tredel av boet, selv om det i testamentet er bestemt at den som skal få utlagt boligen til seg, skal kompensere de andre arvingene med kontanter. Gjenlevende ektefelle vil i mange tilfeller kunne kreve naturalutlegg i boligen etter reglene i skifteloven § 63, og samboere kan i mange tilfeller påberope seg de lignende naturalutleggsreglene i husstandsfelleskapsloven § 3. Testamentariske ordninger som sikrer gjenlevende ektefelle eller samboer en livsvarig bruksrett til en bolig som i verdi overstiger to tredeler av boet, vil imidlertid kunne støte an mot arveloven § 29 andre ledd. Mange arvelatere er ikke klar over pliktdelsreglenes kvalitative side. Dessverre er det også mange advokater som ikke kjenner til disse reglene, noe som medfører at det opprettes mange testamenter som kan angripes av livsarvingene som pliktdelskrenkende.

Utvalget foreslår at arvelateren fritt skal kunne fordele av boets gjenstander, eventuelt bestemme at livsarvingen(e) skal ha pliktdelsarven i kontanter.»

10.1.4 Høringsinstansenes syn

Fredrik Nyland og Linn Lorentzen Lunde uttaler i en fellesuttalelse at pliktdelsreglene ikke bør videreføres. I høringsuttalelsen vises det til at livsarvingene ofte vil være i 50-årene når de tar arv etter sine foreldre, at det ikke bør være noen prinsipiell

forskjell mellom adgangen til å rå over formuen i levende live og adgangen til å foreta dødsdisposisjoner, og at pliktdelsreglene forskjellsbehandler store og små bo. Det pekes på at det finnes tilfeller der foreldre og livsarvinger ikke har kontakt. Videre vises det til at familiebedrifter og gårder kan gå under på grunn av pliktdelsreglene, og at det kan være tilfeller der barndomshjemmet må selges fordi man må kjøpe ut halvsøsken som man kanskje aldri har sett. I høringsuttalelsen gis det likevel uttrykk for at man ikke er imot en viss pliktdelsarv for barn under myndighetsalder.

Den Norske Advokatforening er på den annen side skeptisk til forslaget om å redusere pliktdelen og uttaler:

«Advokatforeningen mener at hensynet til å unngå tvister bør veie tungt. Som beskrevet på s. 141–142 i NOUen opprettholder pliktdelsreglene testators ansvar for å ta vare på sine barn, også etter sin død. Videre reduserer reglene risikoen for en kamp mellom arvingene om foreldrenes gunst, trusselen om å gjøres arveløs holdes nede, og testator unngår press fra sine barn eller sin nye samboer/ektefelle om å opprette testament.

Advokatforeningen mener derfor at en utvidet testasjonsadgang samlet sett vil virke mindre konfliktdempende enn dagens regler. Det er foreningens oppfatning at dersom testasjonsmulighetene øker, vil det opp mot tidspunktet for arvefall og i tiden etter oppstå økt fokus på hvem som er tilgodesett. Med dagens mer begrensede testasjonsadgang, har spillerommet vært så pass begrenset at det å gjøre forskjell mellom livsarvingene eller å begunstige gjenlevende, ikke har vært et stort poeng.»

Oslo byfogdembete uttaler at omfanget av pliktdelsarven i utgangspunktet er et politisk spørsmål, men gir samtidig uttrykk for en viss tvil om utvalgets forslag om å redusere pliktdelen til en halvpart beregnet ut fra livsarvingenes arvelodd:

«Ved testament kan det følgelig bestemmes at den samlede arven til særkullsbarn og eventuelle fellesbarn blir 25 % mot dagens 67 %. Tilsvarende kan arven til gjenlevende ektefelle/arveberettiget samboer ved testament økes til 75 %. Ved lengstlevendes død, er arven fra førstavdøde en del av dette dødsboet, og arves derfor bare av lengstlevendes arvinger. Endringen gjør derfor særlig inngrep i arveretten til førstavdødes særkullsbarn.

Dersom man ønsker å styrke gjenlevendes arverettslige stilling slik foreslått av utvalget, har det som konsekvens at det må foretas reduksjon av livsarvingens pliktdel, dersom det skal være noe igjen som arvelater kan råde fritt over ved testament. Dersom pliktdelen settes til ½ som foreslått, men som i dag beregnes av dødsboet, ville det innebære at en eventuell testasjon alltid ville gripe inn i gjenlevende ektefelle / arveberettiget samboers legalarverett.

Forslaget samsvarer med rettstilstanden i Sverige og Finland. Oslo byfogdembete er likevel i tvil om reduksjonen i livsarvingens pliktdel bør være så omfattende som foreslått. Den nærmere vurderingen av dette, må sees i lys av det endelige forslaget vedrørende gjenlevende ektefelle/samboers arverettslige stilling og forslaget om at pliktdelsarven begrenses til maksimalt 40 G. I vurderingen bør det blant annet sees hen til at arv fra foreldre/besteforeldre kan være avgjørende for barnas/barnebarnas mulighet til å komme seg inn på dagens boligmarked.»

Jussformidlingen støtter forslaget om å redusere livsarvingenes pliktdelsarv og uttaler blant annet:

«Endringen av pliktdelens størrelse og beregningsreglene vil, slik utvalget viser til, medføre en større testasjonsfrihet for arvelater. Vi har gjennom vårt arbeid erfart at en arvelater kan ha gode grunner for å ville redusere en livsarvings arv. En testators eneste mulighet for å begrense arven i slike tilfeller vil være å testamentere bort den frie tredjedel, og eventuelt tappe boet gjennom livsdisposisjoner. Dette er uheldig, men dessverre en løsning som arvelater kan se seg tvunget til å benytte i praksis. En større testasjonsfrihet vil komme dette behovet i møte.

Vi vil understreke at vi er enig i at regler om pliktdel ikke bør avskaffes i sin helhet, og at utvalget viser til flere tungtveiende hensyn som begrunner pliktdelsreglene. Vi vurderer regelen som foreslås som en god regel som kan ivareta hensynet til både arvelater og livsarvinger på en balansert måte.

[...]

Jussformidlingen støtter forslaget om at pliktdelsarven ikke lenger skal beregnes som en brøk av det totale dødsbo, men som en brøk av livsarvingenes arvelodd. Endringen medfører etter vår oppfatning en mer tilpasningsdyktig og ryddig struktur for pliktdelsarv. Sam-

tidig vil endringen, sammen med foreslåtte endringer av ektefellers og livsarvingers minste arv, gi arvelater en ønskelig økt testasjonsfrihet.

Endringen vil imidlertid kunne skape noe hodebry for enkelte av landets tallsvake jurister, særlig i lovens tidligste dager.»

Den Norske Advokatforening støtter forslaget om å videreføre en beløpsmessig grense for pliktdelsarven og mener at beløpsgrensen bør økes betydelig. *Aleneforeldreforeningen* er av samme oppfatning og mener at beløpet «med fordel også [kan] settes høyere enn 40 ganger folketrygdens grunnbeløp, da det vil ivareta barns rett til å arve sine foreldre på en god måte».

Den norske Dommerforening har noen motforestillinger til omfanget av den foreslåtte økningen av beløpsgrensen:

«Dette vil gi mange utfordringer i en lang overgangsfase. En slik drastisk økning av pliktdelens maksimalbeløp begrenser testasjonsretten vesentlig i forhold til dagens situasjon. Beløpet på kr. 1 mill. har stått stille i omtrent en generasjon, siden 1985, og er vel innarbeidet i testatorenes – og deres rådgiveres – bevissthet. Det er mange testamenter opprettet de 30 siste år, hvor beløpet på kr. 1 mill. er lagt til grunn som maksimal pliktdel, og disse testamenter vil være aktuelle for arveoppgjør i mange år fremover. Det er også gjennomført et ikke ubetydelig antall generasjonsskifter i levende live, hvor beløpet på kr. 1 mill. er lagt til grunn. En vesentlig økning av maksimalbeløpet vil da gi store utfordringer.

[...]

Et maksimalbeløp på 15G, eventuelt 20G, vil skape vesentlig mindre problemer i forhold til det man har innrettet seg på ved utarbeidede testamenter og gjennomførte generasjonsskifter. Selv om pliktdelsarven begrenses fra 2/3 til 1/2, vil testasjonsretten med Lovutvalgets forslag om 40G bli redusert for arvelatere som etterlater seg ektefelle og to barn, med en formue på mellom kr. 3 og kr. 27,3 mill. Hvis testator har ektefelle og tre barn, må man ha en formue på over kr. 40 mill. for at testasjonsretten skal bli større. For mange alminnelige formuende testatorer, vil med andre ord testasjonsretten og friarven bli redusert.»

Oslo byfogdembete mener det bør foretas en nærmere vurdering av hvor mange G maksimalbeløpet bør utgjøre. *Oslo byfogdembete* viser til at

dagens beløpsgrense er godt innarbeidet i allmennhetens bevissthet og benyttes i mange testamenter, også i bo der formuen ikke er betydelig.

Jussformidlingen har enkelte merknader til at utvalget ved beregningen av hvor mye den beløpsmessige begrensningen av pliktdelsarven bør øke, har tatt utgangspunkt i utviklingen av grunnbeløpet og konsumprisen, og ikke til utviklingen av nordmenns nettoformue, men tar ikke stilling til om forslaget støttes.

Både *Oslo byfogdembete*, *Aleneforeldreforeningen*, *Den Norske Advokatforening*, *Den norske Dommerforening* og *Jussformidlingen* slutter seg til at beløpsgrensen teknisk utformes slik at den knyttes til folketrygdens grunnbeløp.

Oslo byfogdembete og *Jussformidlingen* uttaler at de er enig i forslaget om at arvelateren i testament skal kunne disponere over eiendeler selv om disse har en større verdi enn det testator kan rå over verdimeessig, og at pliktdelsarven da gjøres opp i kontanter.

10.1.5 Departementets vurdering

Departementet mener at arveloven fortsatt bør ha regler om pliktdelsarv. Pliktdelsreglene i norsk rett verner bare livsarvingene, det vil si arvelaterens barn eller deres etterkommere. For livsarvinger vil spørsmål om arv sjelden handle bare om overføring av økonomiske verdier. Fordeling av arv vil også ofte handle om tilknytning, fellesskap, tilhørighet og et ønske om likebehandling. Forskjellsbehandling kan gi en opplevelse av avvising eller øke motsetninger. Om arvelateren etterlater seg særkullsbarn, er risikoen for dette særlig stor.

Reglene om en beskyttet arverett for livsarvingene – en rett til pliktdelsarv – har lang tradisjon og er godt innarbeidet i norsk rett. Dette er i seg selv et argument for at pliktdelsvernet bør videreføres i en eller annen form – med mindre man skulle være overbevist om at en arvelov uten pliktdelsvern for livsarvingene vil gi en regulering som er bedre i samsvar med den alminnelige rettsfølelsen enn dagens pliktdelsregler. Høringen og undersøkelsen som er omtalt i punkt 2.3, gir ingen støtte til et slikt synspunkt.

Man vet av erfaring av fordeling av arv lett skaper konflikt. Et av hovedsiktemålene med en ny arvelov må derfor være at den så langt som mulig skal virke konfliktforebyggende. Departementet legger derfor særlig vekt på *Den Norske Advokatforenings* understrekning av at pliktdelsregler er konfliktforebyggende, og at hensynet til å unngå tvister dermed tilsier en videreføring av pliktdelsvernet.

Departementet legger også vekt på at regler om pliktdelsarv kan være med på å forhindre en systematisk forskjellsbehandling av arvinger basert på for eksempel kjønn eller funksjonsevne. I en slik sammenheng kan pliktdelsreglene bidra til å ivareta formålet bak blant annet FNs konvensjon om personer med nedsatt funksjonsevne, FNs kvinnekonvensjon og FNs barnekonvensjon.

De foreslåtte reglene om pliktdelsarv fremgår av §§ 50 flg. i departementets lovforslag.

Et noe vanskeligere spørsmål er hvor omfattende pliktdelsarven bør være. Arvelovutvalget foreslår som nevnt at pliktdelsarven reduseres til en halvpart. Dette forslaget må ses i sammenheng med utvalgets forslag om at ektefellen skal arve en halvpart i konkurranse med livsarvingene. En ektefellearv på en halvpart lar seg ikke forene med en pliktdelsarv for livsarvingene på to tredeler. I og med at departementet foreslår å videreføre regelen i gjeldende lov om at ektefellen arver en firedel når arvelateren etterlater seg livsarvinger, er det etter departementets forslag mulig også å videreføre en pliktdelsarv på dagens nivå hvis man ønsker det.

Et hensyn som kan tale for en reduksjon, er at pliktdelsarven ikke har den samme økonomiske betydningen for arvingene som tidligere. I dag arver de fleste sine foreldre på et tidspunkt i livet hvor de allerede har skaffet seg nødvendige formuesgoder. Videre er det sjelden at barna har bidratt nevneverdig til oppbyggingen av foreldrenes formue. Hensynet til den moderne og mer sammensatte familien kan kanskje også tale for at arvelateren gis økt frihet til å tilpasse arvegangen til det han eller hun mener er en riktig fordeling av arven.

Hensynet til likebehandling og konfliktforebygging trekker på den annen side klart i retning av at pliktdelsvernet bevares på dagens nivå. Et hovedsiktemål med en ny arvelov bør som nevnt være at den så langt som mulig virker konfliktforebyggende. Den følelsesmessige betydningen av arvegangen fra en generasjon til den neste bør heller ikke undervurderes. De hensynene som taler for å videreføre et pliktdelsvern for livsarvingene, taler tilsvarende for at brøken holdes på et høyt nivå. Departementet legger videre vekt på innrettelseshensynet. Den gjeldende brøken på to tredeler har vi hatt i norsk rett siden 1937. Regelen er dermed godt innarbeidet og godt kjent. Arveretten gjelder langsiktige forhold, og det er et hensyn i seg selv at reglene er mest mulig stabile. Skal man redusere brøken, må man etter departementets syn ha klare holdepunkter for at dette vil gi en bedre løsning enn dagens regel.

Selv om det kan anføres argumenter også for en viss reduksjon av pliktdelsarven, er disse argumentene etter departementets syn ikke så tungtveiende at de tilsier en endring. Departementet foreslår etter dette at det brøkdelsmessige nivået for pliktdelsarven fortsatt skal være to tredeler.

Spørsmålet om hvilken brøk pliktdelsarven skal utgjøre, henger nøye sammen med spørsmålet om hva denne brøken skal beregnes ut fra. I dag utgjør pliktdelen to tredeler av arvelaterens netto dødsbo. Arvelovutvalget foreslår at pliktdelen i stedet skal beregnes som en andel av livsarvingenes arvelodd. Som det fremgår av punkt 10.1.3, innebærer dette en betydelig reduksjon av pliktdelsvernet. Ut fra de hensyn som er nevnt foran, går departementet ikke inn for en slik endring. Departementet legger også vekt på at en endring av beregningsmåten vil by på pedagogiske utfordringer. Departementet viser til at det kan være krevende å vende brukerne av loven til en ny beregningsmåte når man i så lang tid har beregnet pliktdelsbrøken på grunnlag av boet. Videre antar departementet at den foreslåtte regelen vil være vanskeligere å forstå enn den beregningsmåten man har i dag.

Departementet foreslår etter dette at pliktdelen fortsatt skal beregnes av arvelaterens formue, jf. lovforslaget § 50 første ledd. Dette innebærer i motsetning til Arvelovutvalgets lovforslag at pliktdelen vil være den samme uavhengig av om arvelateren er gift eller ikke (med mindre minstearven slår inn).

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om å heve den beløpsmessige begrensningen for pliktdelsarven og om at det bør være en mekanisme i loven som sikrer at beløpet reguleres med jevne mellomrom. Departementet er enig med utvalget i at det er hensiktsmessig å knytte beregningen av beløpsgrensen til folketrygdens grunnbeløp. Dette vil gi et godt grunnlag for at beløpet kan følge pris- og velstandsutviklingen i Norge. Det vil samtidig gi en regel som vil være enkel å forstå og følge for brukerne av loven i og med at grunnbeløpet kunngjøres og er en godt kjent størrelse. Det er også et hensyn at ektefellens minstearv beregnes på grunnlag av grunnbeløpet.

Når det gjelder beløpsbegrensningens størrelse, foreslår utvalget at den settes til 40 G, som i 2018 tilsvarer i underkant av 3,9 millioner kroner per barn. *Den norske Dommerforening* og *Oslo byfogdembete* har under høringen pekt på at en så betydelig økning kan skape utfordringer, ikke minst for generasjonsskifter og arveoppgjør der man allerede har basert seg på dagens grense.

Departementet har en viss forståelse for disse synspunktene. Samtidig bør grensen etter departementets syn heves merkbart for å sikre en mer reell pliktdelsbeskyttelse også i bo av en viss størrelse. Ut fra en avveining av disse hensynene foreslår departementet at beløpsgrensen settes til 25 G, jf. lovforslaget § 50 første ledd annet punktum. En grense på 25 G utgjør i 2018 om lag 2,4 millioner kroner per barn. Med utgangspunkt i konsumprisindeksen svarer dette grovt regnet til verdien av en million kroner i 1985, da beløpet ble innført.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at det skal gjelde den samme beløpsgrensen for pliktdelsarven for barn som for barnebarn. Dette innebærer at grensen på 25 G skal gjelde for hver linje. Departementet viser til utvalgets begrunnelse for forslaget.

Departementet slutter seg også til Arvelovutvalgets forslag om å avvikle det gjenstandsmessige pliktdelsvernet. Den någjeldende begrensningen om at arvelateren i testament ikke kan disponere over eiendeler som har større verdi enn den delen av arven som overstiger pliktdelsarven, kan etter departementets syn stenge for smidige arveoppgjør. I svært mange dødsbo utgjør boligen det vesentlige av boet. Og i det store flertallet av bo utgjør boligen mer enn det arvelateren kan disponere over ved testament. I § 51 i departementets lovforslag er det på bakgrunn av dette tatt inn en regel om at arvelateren skal kunne bestemme at en livsarving skal få pliktdelsarven utbetalt i kontanter. Dette innebærer at arvelateren i testamentet kan avskjære livsarvingens rett til å få enkelte eiendeler utlagt til seg på skiftet. Videre foreslås det en regel om at arvelateren i testament kan gi en livsarving rett til å arve en eiendel selv om eiendelen har en større verdi enn den arven livsarvingen skal ha, forutsatt at arvingen betaler tilbake det overskytende til boet. Samlet sett vil disse forslagene gi arvelateren en betydelig utvidet adgang til å fordele eiendelene mellom arvingene. Den utvidete retten til å disponere over eiendeler ved testament vil likevel måtte vike for den gjenlevende ektefellens eller samboerens rett til å overta felles bolig med innbo på skiftet etter §§ 113 og 114 i lovforslaget og § 2 i husstandsfellesskapsloven.

Forslaget om å avvikle det gjenstandsmessige pliktdelsvernet må for øvrig også ses på bakgrunn av forslaget om å regulere beløpsgrensen for pliktdelsvernet i takt med folketrygdens grunnbeløp. Om man viderefører den kvalitative begrensningen, vil en økning av beløpsgrensen som følge av en økning av grunnbeløpet kunne føre til at testasjoner må settes til side som pliktdelsstridige fordi

pliktdelsvernet er regulert til et høyere nivå enn det arvelateren har forutsatt i testamentet.

10.2 Særlige bestemmelser om arvelaterens adgang til å råde over pliktdelsarven

10.2.1 Gjeldende rett

Arveloven § 29 annet ledd slår fast at arvelateren i testament ikke kan råde over pliktdelsarv med mindre det er særskilt hjemmel for det. I §§ 31 til 35 er det gitt noen slike særlige regler som gir testator adgang til ved testament å fastsette visse begrensninger for pliktdelsarven.

Arveloven § 31 åpner for at arvelateren kan fastsette at pliktdelsarven skal være livsarvingens særeie. Videre gir arveloven § 32 arvelateren adgang til å fastsette nærmere regler om arvingens råderett over pliktdelsmidlene. Dette kan bare gjøres i «særlige tilfelle» og kan for eksempel innebære bestemmelser om at midlene skal forvaltes av fylkesmannen i en periode. Det følger dessuten av arveloven § 33 at arvelateren i et testament som er stadfestet av Kongen, kan overføre næringsvirksomhet til en eller flere av sine livsarvinger. Det er Statens sivilrettsforvaltning som har i oppgave å stadfeste slike testamenter. Bestemmelsen er lite i bruk. Dette antas å ha sammenheng med at pliktdelsarven, på grunn av beløpsgrensen på en million kroner, bare i beskjeden grad utgjør noen hindring for overføring av næringsvirksomhet.

Arveloven § 34 åpner for at en arvelater i testament kan frata en livsarving pliktdelsarv dersom arvingen har gjort seg skyldig i et «brotsverk» mot arvelateren eller hans nærmeste. I «brotsverk» ligger at arvingen må ha gjort seg skyldig til straff. Dette omfatter blant annet at han eller hun er straffedømt for forholdet, at det er vedtatt forelegg, og påtaleunndatelse. I tillegg kan arvingen gjøres arveløs dersom han eller hun har latt være å hjelpe arvelateren etter evne da arvelateren «trong det». Foreldelse av den straffbare handlingen hindrer ikke at vilkåret i § 34 er oppfylt. Et slikt testament gjelder imidlertid bare om det er stadfestet av Kongen.

10.2.2 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår å videreføre en regel om at testator skal kunne bestemme at arven skal være livsarvingens særeie, jf. § 51 i utvalgets lovforslag og § 31 i gjeldende lov. Utvalget uttaler på side 147 i NOU 2014: 1:

«Et viktig unntak fra utgangspunktet om at arvelateren ikke kan råde over pliktdelsarv, er arveloven § 31, som åpner for at arvelateren kan bestemme at pliktdelsarv skal være livsarvingens særeie. Bestemmelsen må ses i sammenheng med bestemmelsen i ekteskapsloven § 48, som gir arvelateren adgang til å bestemme alle de variantene av formuesordninger som ligger innenfor ektefellenes avtalemuligheter etter ekteskapsloven §§ 42 til 44. Det er noe omstridt om arveloven § 31 må anses som en begrensning for arvelateren med livsarvinger med hensyn til hva som kan bestemmes over pliktdelsarv, eller om ekteskapslovens § 48 innebærer en særskilt hjemmel til å råde over pliktdelsarv. Se nærmere Lødrup og Asland s. 126–127 med videre henvisninger.

Utvalget mener at arvelateren bare skal kunne bestemme formuesordninger for arven som verner formuen for livsarvingen i større grad enn det som ville følge av de alminnelige felleseiereglene i ekteskapsloven. En bestemmelse om at arven skal være særeie, særeie i live – felleseie ved død eller at det skal være særeie som livsarvingens ektefelle skal kunne sitte i uskifte med, må derfor aksepteres. En bestemmelse om at arven ikke skal kunne skjevdeles, jf. arveloven § 44, mener utvalget at det ikke bør være adgang til å bestemme for arven. Arvede verdier vil i utgangspunktet kunne holdes utenfor delingen mellom ektefeller gjennom skjevdelingsregelen i ekteskapsloven § 59. En arvelater bør ikke kunne stille livsarvingen dårligere i et skifteoppgjør. Utvalget kan heller ikke se at det skulle være behov for å bestemme at arven ikke skal kunne skjevdeles. Utvalget foreslår etter dette at arvelateren skal kunne bestemme at arven skal være underlagt en formuesordning som nevnt i ekteskapsloven § 42 og 43.»

Arvelovutvalget foreslår derimot ikke å videreføre bestemmelsen i § 32 om arvelaterens adgang til i testamentet å begrense livsarvingens råderett over pliktdelsmidlene. Utvalget viser til at et viktig hensyn bak dagens regler om båndlegging har vært at disse reglene skulle fungere som et alternativ til umyndiggjøring. Vergemålsloven 2010 har imidlertid en mer fleksibel og individuelt tilpasset regulering av vergemål enn tidligere lovgivning, og utvalget antar at det dermed vil være en lavere terskel for å be om at livsarvinger settes under vergemål. Utvalget vurderer det slik at vergemålslovgivningen vil ivareta hensynet til livsarvinger

som virkelig har behov for beskyttelse mot seg selv. Utvalget uttaler ellers på side 148 i utredningen:

«I en del tilfeller fungerer heller ikke båndleggesreglene etter sin hensikt. Hvor det er bestemt båndleggelse i et testament, er det ved privat skifte ingen som påser at båndleggespåbudet effektueres. Hvor en livsarving samtykker i båndleggelse til tross for at vilkårene for båndleggelse ikke foreligger, for eksempel for å beskytte arven mot sine kreditorer, oppstår etter hva utvalget erfarer uheldige situasjoner. Tillitsmenn som er oppnevnt for å sikre at båndleggelsen blir effektiv, mangler ofte kunnskaper om hva tillitsmannsvervet går ut på. Det er også eksempler på at det oppnevnes tillitsmenn som bevisst gir livsarvingen friere rådighet over arven enn det loven foreskriver, slik at livsarvingen både får rådighet over arven, og sikres mot kreditorpåkang. Reglens kompleksitet og problemer med håndhevelsen av dem taler etter utvalgets syn for at de ikke bør videreføres.

Erfaringer fra våre nordiske naboland tilsier også at det ikke er nødvendig med regler om båndleggelse av pliktdelsarv. [...] Etter utvalgets syn er det ikke grunn til å følge det danske mønsteret med regler om båndleggelse for unge voksne livsarvinger. En praksis med stadfestelse, som i islandsk rett, er heller ikke ønskelig. Vurdering av berettigelsen av båndleggelse vil i en del tilfeller kreve omfattende dokumentasjon og noen ganger også observasjon av livsarvingen, i hvert fall hvis man skal opprettholde dagens vilkår for båndleggelsen. Dette ville innebære en betydelig arbeidsbyrde for stadfestelsesmyndigheten selv med et begrenset antall saker.»

Utvalget foreslår heller ikke å videreføre den særlige regelen om overføring av næringsvirksomhet i nåværende § 33. Utvalget uttaler på side 148 at en slik bestemmelse vil kunne få fornyet aktualitet hvis man hever den beløpsbegrensede pliktdelsarven betydelig. Utvalget vurderer det imidlertid slik at selv med høyere grenser for hvor mye hver linje av livsarvinger må tilgodeses med, vil den samlede pliktdelen sjelden være så stor at den får noen betydning for generasjonsskifter i næringsvirksomhet, og i hvert fall ikke i næringsvirksomhet av en slik størrelse at den har samfunnsmessig betydning. Utvalget viser til at bestemmelsen i gjeldende arvelov ikke har hatt noen praktisk betydning.

Utvalget foreslår å oppheve alternativet etter § 34 i gjeldende lov om at arvelateren kan gjøre livsarvingen arveløs hvis arvingen «har late være å hjelpe arvelateren etter evne då arvelateren trong det». Utvalget viser til at bestemmelsen kan skape tvil både med hensyn til hva slags hjelp som er adekvat, og med hensyn til hvor mye hjelp arvingen hadde evne til å yte, se side 149 i utredningen. Utvalget viser også til at bestemmelsen har røtter i en tid da barna hadde forsørgelsesplikt overfor sine aldrende foreldre. Noen slik plikt har man ikke i dag.

Når det gjelder alternativet i nåværende § 34 om at en livsarving som har forbrutt seg mot arvelateren eller noen av arvelaterens nærmeste slektninger, ved testament kan fratras pliktdelsarven, reiser utvalget spørsmål om bestemmelsen bør utvides slik at livsarvingen kan gjøres arveløs også i en del andre tilfeller. Det kan for eksempel gis adgang til å gjøre livsarvingen arveløs på grunn av hans eller hennes klanderverdige livsførsel eller på grunn av straffbare forhold som rammer andre enn arvelateren eller arvelaterens familie. Utvalget vil imidlertid ikke gå inn for regler som åpner opp for vurderinger av om livsarvingen er et godt menneske og liknende. Slike vurderinger vil nødvendigvis bli skjønnsmessige, og utvalget er generelt skeptisk til skjønnsmessige regler på arverettens område.

Utvalget foreslår imidlertid en utvidelse av hvilke familiemedlemmer den straffbare handlingen kan være rettet mot, jf. § 53 i lovforslaget. Den nåværende bestemmelsen omfatter, i tillegg til arvelateren selv, arvelaterens slektninger i opp- og nedstigende linje og søsken og søskens avkom. Hensynet bak regelen tilsier etter utvalgets syn at også arvelaterens ektefelle eller samboer omfattes. Arvelateren bør ha adgang til å gjøre en livsarving arveløs dersom livsarvingen for eksempel har forsøkt å ta livet av arvelaterens ektefelle eller samboer. Utvalget mener det fortsatt bør være en sensurordning slik at det stilles krav om stadfestelse av slike testamenter. Videre bør det også for fremtiden være slik at det bare er myndige livsarvinger som kan fratras pliktdelsarv ved testament.

På side 149–150 i utredningen vurderer utvalget om arvelateren i visse situasjoner bør kunne bestemme over pliktdelsarven i flere ledd, slik det er åpnet for i den danske arveloven §§ 51 og 52.

Utvalget viser til at arvelateren for det første kan ha et ønske om å disponere over pliktdelsarven til en mindreårig livsarving for det tilfellet at den mindreårige livsarvingen både mottar pliktdelsarven og deretter dør før han eller hun har

oppnådd myndighetsalder (testasjonsalder). Dette kan være aktuelt i flere situasjoner. Et eksempel kan være at livsarvingen har en alvorlig sykdom han eller hun kan dø av før myndighetsalderen, og foreldrene har et ønske om at arven skal gå til for eksempel Kreftforeningen. Et annet eksempel kan være at livsarvingens foreldre har vært gjennom en bitter skilsmisse, og den ene av eller begge foreldrene ønsker å unngå at den tidligere ektefellen skal kunne arve ham eller henne gjennom deres felles barn. Utvalget har fått henvendelser fra både privatpersoner og organisasjoner om disse situasjonene.

En mulig regel kan være å gi foreldrene en generell adgang til å opprette testament på den mindreåriges vegne. Utvalget går imidlertid ikke inn for dette og viser til at en slik ordning vil innebære et markant brudd med det grunnleggende synet at opprettelse av testament er en personlig disposisjon. Utvalget foreslår i stedet, som i dansk rett, at en arvelater skal kunne bestemme hvem som skal få pliktdelsarv som livsarvingen mottar fra arvelateren, hvis livsarvingen dør før fylte 18 år uten å ha giftet seg eller fått egne livsarvinger. Utvalget har ikke funnet grunn til å foreslå noen godkjennelsesordning for slike testamenter. En godkjennelsesordning har man heller ikke i Danmark. Den nevnte bestemmelsen fremgår av § 52 første og annet ledd i utvalgets lovforslag.

Utvalget foreslår i § 52 tredje ledd at arvelateren skal kunne bestemme hvordan pliktdelsarven skal fordeles ved livsarvingens død hvis livsarvingen selv mangler evne til å opprette testament, denne tilstanden ikke kan forventes å være forbigående, livsarvingen ikke etterlater seg livsarvinger og livsarvingen heller ikke har opprettet gyldig testament. Bestemmelsen foreslås etter inspirasjon fra § 52 i den danske arveloven, men i motsetning til det som gjelder etter den danske bestemmelsen, foreslår ikke utvalget noen stadfestelsesordning for slike testamenter. Den som mener at vilkårene ikke er oppfylt, må etter utvalgets forslag reise tvist om dette.

10.2.3 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er enig i utvalgets forslag om å videreføre en adgang for arvelateren til å fastsette i testament at pliktdelsarven skal være mottakerens særeeie. *Oslo byfogdembete* er også enig med utvalget i at arvelateren ikke skal kunne bestemme at pliktdelsarven ikke skal skjevdeles.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Lotteri- og stiftelsestilsynet og Oslo byfogdembete mener at regelen i nåværende § 32 om arvelaterens adgang

til i testamentet å begrense arvingens råderett over pliktdelsmidlene bør videreføres. I høringsuttalelsen fra *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* vises det til at vilkårene for båndlegging av pliktdelsarv er svært strenge. Fylkesmannen mener derfor at det «ikke [er] en fare for at det vil oppstå en situasjon hvor pliktdelsarven båndlegges etter arvelovens § 32 for friske personer som kan ivareta egen økonomi». Når det gjelder forholdet til vergemålsloven, heter det i uttalelsen:

«Vergemålsinstituttet bygger på samtykke, noe som innebærer at det som hovedregel ikke kan oppnevnes verge uten uttrykkelig samtykke fra personen det gjelder. Tilsvarende samtykke skal foreligge ved forvaltning av midler. Unntak fra samtykkekravet gjelder kun dersom det er dokumentert ved legeerklæring at det er utvilsomt at vedkommende ikke er samtykkekompetent. Personer som lider av ulike typer og grader av henholdsvis psykisk sykdom, psykisk utviklingshemming og rusmisbruk vil i mange tilfeller være samtykkekompetente, men likevel ikke være stand til å forvalte et større pengebeløp. De vil altså selv kunne avgjøre hvorvidt en vergeordning er ønskelig eller ikke til tross for at tilgang til et høyere beløp vil være utilrådelig.

Båndlegging etter arveloven § 32 er ment å være et alternativ til fratakelse av rettslig handleevne. Fylkesmannen er av den klare oppfatning at behovet for en båndlegging av pliktdelsarven ikke er bortfalt ved innføringen av ny vergemålslov. Dersom bestemmelsen fjernes vil Fylkesmannen i tilfeller hvor en person har samtykkekompetanse, men likevel har et beskyttelsesbehov, måtte fremme sak om fratakelse av rettslig handleevne begrenset til forvaltning av arven. Spørsmålet vil avgjøres ved rettsforhandlinger hvor vedkommende selv møter. Etter Fylkesmannens syn vil en fratakelse av rettslig handleevne for å ivareta personens behov for beskyttelse overfor egne handlinger være mer inngripende enn hva dagens regler om båndlegging er. I henhold til rettspraksis skal samtidig mindre inngripende ordninger, for eksempel ordinært vergemål, være forsøkt før det reises sak om fratakelse av rettslig handleevne. For båndlegging som tidligere ville vært omfattet av arvelovens § 32 vil vedkommende i perioden mellom arvefallet og en sak om fratakelse av rettslig handleevne kunne ha disponert midlene på en måte som er til stor skade for ham selv. Dette er et særlig sannsynlig scenario i saker hvor beskyttelsesbehovet er begrunnet med rusmisbruk.

Fylkesmannen mottar jevnlig saker hvor testator har besluttet båndlegging etter arveloven § 32, og ivaretar vervet som tillitsmann i disse sakene. Tingretten eller bobestyrer orienterer da Fylkesmannen som kontakter lotteri- og stiftelsestilsynet for oppnevning som tillitsmann. Fylkesmannen anser ordningen for å være godt fungerende, og mindre inngripende overfor den det gjelder enn hva en fratakelse av rettslig handleevne vil være. Fylkesmannen kan på bakgrunn av dette ikke se at det er grunnlag for å fjerne ordningen fordi den ikke fungerer etter sin hensikt.

Fylkesmannen ønsker samtidig å påpeke at en økning i saker om fratakelse av rettslig handleevne vil ha økonomiske og administrative konsekvenser for domstolene og forvaltningen for øvrig.»

Oslo byfogdembete gir uttrykk for liknende synspunkter som Fylkesmannen i Oslo og Akershus når det gjelder forholdet til vergemålsloven. Oslo byfogdembete etterlyser dessuten en bedre samordning med bestemmelsene i dekningsloven kapittel 3, som regulerer båndlegging i de tilfellene arven ikke er pliktdelsarv. *Lotteri- og stiftelsestilsynet* slutter seg til høringsuttalelsene fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Oslo byfogdembete. Videre uttales det blant annet:

«Vi frykter at en fjerning av denne muligheten vil kunne medføre at mange foreldre/besteforeldre vil prøve å sikre livsarvinger på andre måter som er mindre hensiktsmessige og mer ressurskrevende. Resultatet kan bli mange ulike proformaløsninger med de uheldige konsekvenser det kan skape for både arvelater og arvinger.

Utvalget viser til at båndleggelse kan være uheldig i tilfeller hvor livsarvingen er i stand til å ta vare på seg selv. Med den adgangen en arving har til å få omdannet/opphevet en slik båndleggelse ved en relativt enkel søknad til Stiftelsestilsynet, er det ingen livsarving som behøver å finne seg i et slikt påbud dersom det ikke foreligger tungtveiende hensyn. I motsetning til saker etter dekningsloven kapittel 3, er det arvelater som har bevisbyrden for at det foreligger «særleg tilfelle».

Utvalget synes videre å legge vekt på at båndleggingsreglene ikke alltid fungerer etter sin hensikt. Det vises i den forbindelse til at det ved privat skifte av dødsbo ikke er noen som påser at båndleggingspåbudet effektueres. Ut fra våre erfaringer er dette ikke riktig. Stiftel-

sestilsynet blir stadig kontaktet i saker der det haster å få oppnevnt tillitsmann for en eller flere livsarvinger, fordi tingretten i slike tilfeller nekter å utstede skifteattest før tillitsmann er oppnevnt.»

Jussformidlingen er på sin side enig med utvalget i at hjemmelen for båndlegging av pliktdelsarv ikke bør videreføres.

Når det gjelder forslaget om å oppheve bestemmelsen om overføring av næringsvirksomhet i arveloven § 33, er *Den norske Dommerforening* enig i at bestemmelsen i dag har liten praktisk betydning, men peker samtidig på at dette har sammenheng med pliktdelens maksimalbeløp. Den norske Dommerforening uttaler at «[d]ersom arvelaters testasjonsfrihet i stor grad blir redusert (ved at maksimalbeløpet blir vesentlig økt), vil det for en del mindre og mellomstore bedrifter være større behov for en regel som arveloven § 33».

Statens sivilrettsforvaltning har ikke mottatt søknader om stadfestelse av testament på dette grunnlaget og uttaler:

«Vi anser derfor at bestemmelsen ikke har praktisk betydning, og at det dermed bør vurderes om den skal videreføres i ny arvelov.»

Statens sivilrettsforvaltning er ellers enig i Arvelovutvalgets forslag til endringer av arveloven § 34. Det uttales at man ikke har mottatt søknader om stadfestelse av testament om at livsarvingen ikke skal ta pliktdelsarv på det grunnlaget at arvingen «har late være å hjelpe arvelateren». Statens sivilrettsforvaltning antar derfor at dette alternativet ikke lenger har praktisk betydning, og mener at det bør vurderes om det skal videreføres. I høringsuttalelsen gis det videre uttrykk for at det kan være behov for en klargjøring av hva som ligger i vilkåret «gjort seg skyldig til straff».

Kreftforeningen, Landsforeningen for hjerte- og lungesyke og *Røde Kors* er enig i utvalgets forslag om en ny bestemmelse som gir arvelateren adgang til å bestemme over pliktdelsarven når livsarvingen ikke har testasjonsevne. *Kreftforeningen* uttaler:

«Kreftforeningen har sett eksempler på at arven etter arvelaters livsarving går til slektsarvinger, i strid med arvelaters klare ønske, fordi livsarvingen ikke hadde testasjonsevne. Denne regelen er praktisk viktig, og forslaget støttes av Kreftforeningen.»

Landsforeningen for hjerte- og lungesyke uttaler:

«LHL støtter en slik adgang. Organisasjonen er i disse dager involvert i en arvesak der livsarving ikke var testasjonsfør. Mor har i sin helhet tilgodesett sin datter og skriver følgende i testamentet: «Min datter xxx er ikke testasjonsfør. Det er mitt bestemte ønske at gjenværende verdier av min arv etter xxx's død skal gå til Landsforeningen for hjerte- og lungesyke». LHL har i denne saken akseptert at arven går til xxx' s slektsarvinger etter loven.»

10.2.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om å videreføre en bestemmelse om at arvelateren skal kunne bestemme at pliktdelsarven skal være livsarvingens særeie mv. Det vises til § 52 i departementets lovforslag. I tillegg til at arvelateren skal kunne bestemme at pliktdelsarven skal være livsarvingens særeie, vil det også være adgang til å fastsette at disse særeiemidlene skal omdannes til felleseie ved død, eller at livsarvingens ektefelle skal kunne sitte i uskifte med særeiemidlene. Departementet viser til utvalgets begrunnelse for forslaget.

Departementet deler Arvelovutvalgets vurdering av at regelen i gjeldende § 32 ikke bør videreføres med det innholdet bestemmelsen har i dag. Arvelovutvalget foreslår at reglene om båndlegging av pliktdelsarv utgår. Departementet foreslår en regel som åpner for båndlegging av arven i tilfeller der livsarvingen er under en viss alder. Bestemmelsen har for bilde i den danske arveloven §§ 53 flg.

Som i Danmark foreslås det en adgang til båndlegging av pliktdelsarven frem til livsarvingen fyller 25 år. For så unge arvinger mener departementet at det kan være behov for å kunne fastsette begrensninger for arvingens råderett over arven. Det kan være krevende å forvalte en formue av en viss størrelse allerede fra man fyller 18 år. Det er ikke vanskelig å se for seg at livsarvingens vurderinger av hvordan arven best kan forvaltes, kan endres betydelig fra han eller hun er 18 år og ikke engang ferdig med videregående skole og frem til livsarvingen blir litt eldre og får behov for å investere i egen bolig mv. For de fleste er disse årene viktige modningsår. For noen kan rusbruk, psykiske vansker eller andre personlige forhold gi ytterligere grunn for arvelateren til å mene at en tidsbegrenset båndlegging er til det beste for livsarvingen. Departementet har derfor kommet til at arvelateren bør ha mulighet til å

båndlegge arven til en ung livsarving basert på forholdene i det enkelte tilfellet. Det vises til § 53 i lovforslaget.

Forslaget innebærer med dette en utvidelse av adgangen til å båndlegge pliktdelsarven for denne aldersgruppen. Alder er det sentrale vilkåret ved siden av vilkåret om at båndleggingen må anses å være «til det beste» for livsarvingen. Etter forslaget vil det ikke være behov for å ta stilling til livsarvingens evner eller mulige diagnoser. Det er tilstrekkelig at arvelateren mener at ordningen vil være til det beste for arvingen.

Etter departementets vurdering er det ikke behov for å kreve stadfesting av testamentet når bestemmelsen åpner for en så begrenset båndlegging. En båndlegging frem til livsarvingen når en viss alder innebærer kun en forsinkelse av råderetten over arven. Departementet foreslår imidlertid, i likhet med regelen i gjeldende lov, en adgang for Stiftelsestilsynet til å oppheve en båndlegging av arven etter reglene i stiftelsesloven.

Departementet har merket seg argumentene i høringsuttalelsene fra *Oslo byfogdembete* og *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* i favør av en videreføring av den nåværende ordningen. Når departementet ikke går inn for en så omfattende båndleggingsadgang som etter gjeldende lov, har det blant annet bakgrunn i at en regel som i realiteten først og fremst vil være rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne, ikke er godt i samsvar med prinsippene i FN-konvensjonen om personer med nedsatt funksjonsevne artikkel 12. Departementet mener at båndleggingsordningen bør være tidsbegrenset og diagnoseuavhengig og foreslår derfor ikke regler om båndlegging etter at arvingen har fylt 25 år. Om arvingen etter dette tidspunktet har et særskilt behov for bistand til å forvalte formuen, vil man måtte bruke de alminnelige reglene i vergemålsloven. Fordelen ved dette er at fylkesmannen har særlig kompetanse når det gjelder å opplyse saken, og til å kunne vurdere behovet for bistand i slike tilfeller. I tillegg er det betydelige rettssikkerhetsgarantier knyttet til vergemålsordningen sammenliknet med båndleggingsordningen.

Departementet har som Arvelovutvalget kommet til at det ikke er grunnlag for å videreføre bestemmelsen i nåværende § 33 om overføring av næringsvirksomhet. Departementet legger i denne sammenhengen vekt på at de fleste næringsvirksomheter overføres i levende live. Ved overføring i levende live gjelder det ingen pliktdelsbegrensninger, og eieren kan overføre virksomheten til den han eller hun måtte ønske. I de tilfellene der overføringen skal skje som ledd i

et arveoppgjør, legger departementet til grunn at den samlede effekten av de foreslåtte reglene ikke i seg selv gir noen avgjørende grunn til fortsatt å ha en regel om overføring av næringsvirksomhet. Som det fremgår av punkt 10.2.3, har Statens sivilrettsforvaltning ikke mottatt noen søknad om stadfestelse av et slikt testament etter gjeldende lov.

Departementet foreslår i § 55 å følge opp Arvelovutvalgets forslag om at det fortsatt skal være adgang til på visse vilkår å gjøre livsarvingen arveløs.

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets vurderinger om at tap av pliktdelsarven bør følge av objektive kriterier. Det vil ofte kunne være ulike oppfatninger om hva som er en god livsførsel, i hvilken grad en sønn eller datter har vært til hjelp for sine foreldre, osv. Lovgivningen bør ikke gi opphav til slike diskusjoner ved å basere reglene om fratakelse av arverett på skjønnsmessige kriterier. I likhet med utvalget foreslår departementet at reglene om tap av arverett forbeholdes de mer graverende og dokumenterbare tilfellene. Departementet foreslår derfor at arvelateren skal kunne frata livsarvingen retten til pliktdelsarv bare i tilfeller der livsarvingen har gjort seg skyldig til straff for en straffbar handling mot arvelateren selv eller arvelaterens nærstående. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å inkludere ektefelle og samboer i kretsen av hvem den straffbare handlingen kan være rettet mot.

Ved vedtakelsen av arveloven ble det innført en aldersgrense på 18 år for når det skal kunne fastsettes i testament at livsarvingen ikke skal ha rett til pliktdelsarv. Dette ble begrunnet med at selv om arvingen kan straffes fra det tidspunktet han eller hun når den kriminelle lavalderen (nå 15 år), tilsier hensynet til rehabilitering at arvelateren venter med å fastsette et slikt testament til livsarvingen fyller 18 år. Etter departementets syn fremstår det som unødvendig med et slikt ekstra aldersvilkår i loven. Det avgjørende må være om livsarvingen har begått en straffbar handling. I og med at kravet etter gjeldende lov knytter seg til arvingens alder på det tidspunktet testamentet opprettes, og ikke til arvingens alder da handlingen ble begått, har bestemmelsen uansett ikke som noe formål å beskytte livsarvingen mot å bli gjort arveløs som følge av handlinger som ble begått i meget ung alder. Om livsarvingen er over eller under 18 år når testamentet skrives, bør etter departementets syn ikke være avgjørende for testamentets gyldighet. Og skulle arvelateren senere mene at arvingen har skikket seg slik at han eller

hun fortjener arv likevel, vil testamentet kunne tilbakekalles.

Arvelovutvalget foreslår en ny bestemmelse om at arvelateren i testament kan bestemme over den videre arvegangen for pliktdelsarven i tilfeller der livsarvingen mangler testasjonsevne. Departementet slutter seg til forslaget og viser til utvalgets begrunnelse. Bestemmelsen er inntatt som § 54 i departementets lovforslag.

Lovforslaget innebærer blant annet at arvelateren kan fastsette i testament hvordan pliktdelsarv som en livsarving vil motta, skal fordeles videre

hvis livsarvingen skulle dø før han eller hun fyller 18 år. Departementet har vurdert om arvelateren bør pålegges en plikt til å opplyse den mindreårige om at det foreligger et testament med slike sekundærdisposisjoner over pliktdelsarven, men har kommet til at en slik regel vil kunne bli vanskelig å praktisere. Et spørsmål som da ville reise seg, er hvilke krav som skulle stilles til den mindreåriges modenhet og alder. Et annet hensyn er at et (svært) sykt barn kanskje bør skånes for slike samtaler.

11 Forlodsrett for barn

Arveloven § 36 har i første ledd en regel om at et barn som ikke har mottatt full forsørgelse på det tidspunktet arvelateren dør, har krav på en sum av boet forlods for å sikre livsopphold og utdanning «dersom dette er rimelig etter tilhøva». Summens størrelse skal avpasses forholdene.

Videre følger det av annet ledd i § 36 at hjemmeverende barn som uten rimelig vederlag har gjort særlig mye for arvelateren, ved arveoppgjøret kan få en sum av boet forlods. Også her er kravet at dette «er rimeleg etter tilhøva», og det er angitt at summens størrelse skal avpasses forholdene.

Forlodsretten etter § 36 kan ikke begrenses ved testament, jf. § 37. Forlodsretten går foran andre livsarvingers rett til arv og ektefellens og samboerens legalarverett. Det er likevel noe uklart om den går foran ektefellens minstearv.

Arvelovutvalget vurderer reglene om forlodsrett for barn på side 146–147 i NOU 2014: 1. Utvalget viser til at reglene i § 36 første ledd har liten praktisk betydning og foreslår at de oppheves. Utvalget viser til at de danske reglene om forlodsrett ble opphevet ved arveloven 2007. De svenske reglene er også opphevet, men i Sverige har boet en begrenset underholdsplikt overfor uforsørgede barn i tre måneder etter dødsfallet. Videre uttaler utvalget:

«Etter utvalgets syn vil trygdeordninger og forsikringer komme inn og dekke livsarvingenes behov i de tilfellene hvor vilkårene i arvelovens § 36 første ledd ellers ville være oppfylt. Avkortningsreglene vil også kunne komme inn hvor de eldre livsarvingene har fått mer enn de yngre og uforsørgede. Regelen i arveloven § 36 første ledd inneholder dessuten flere skjønnsmessige avveiningskriterier, noe som medfører at den som påberoper seg reglene, utsetter seg for en ikke uvesentlig prosessrisiko. Utvalget mener at forlodsreglene i arveloven § 36 første ledd ikke lenger er nødvendige, og at de bør oppheves.»

Utvalget viser til at bestemmelsen i arveloven § 36 annet ledd heller ikke synes å være mye brukt, og

at også denne bestemmelsen reiser noen vanskelige avgrensningsspørsmål, for eksempel der den som har pleiet foreldrene, også har bodd gratis. Utvalget viser til at et forhold som kan ha startet med at foreldrene har ytet mest til barnet, kan ha utviklet seg over tid til at barnet har ytet mest til foreldrene. Bestemmelsen har etter utvalgets syn en uhensiktsmessig avgrensning ved at den bare kan gjøres gjeldende av arvelaterens barn, ikke andre som har stelt for arvelateren, og ved at den krever at barnet har bodd i foreldrehjemmet. Byrden for barnet kan ha vært like stor om det har tatt den gamle hjem til seg, som når barnet har flyttet hjem til arvelateren.

Arvelovutvalget uttaler at selv om bestemmelsen har form av en arveregel, har den i realiteten mer til felles med vederlags- og berikelsesregler. Slike regler hører etter utvalgets syn ikke hjemme i arvelovgivningens selv om de retter seg mot boet etter en avdød person. Utvalget mener at arveloven § 36 annet ledd bør oppheves, men at krav som kunne vært fremmet på grunnlag av denne bestemmelsen, uansett må kunne fremmes som alminnelige vederlags-, berikelses- eller restitusjonskrav.

Under høringen slutter *Oslo byfogdembete* seg til forslaget om å oppheve reglene i § 36. *Oslo byfogdembete* er enig i at reglene har liten praktisk betydning. *Professor dr. juris Thomas Eeg* ved Universitetet i Bergen gir på den annen side uttrykk for at utvalgets forslag om å øke ektefellens minstearv, jf. punkt 6.5.2, tilsier at det vurderes å innføre eller videreføre regler som ivaretar livsarvinger med særskilte behov, typisk mindreårige. Han viser i den forbindelse til regelen i arveloven § 36 første ledd.

Departementet foreslår under en viss tvil å videreføre en regel om at en livsarving som ikke har mottatt full forsørgelse, skal kunne kreve en ekstra utbetaling av boet, jf. § 56 i lovforslaget. Departementet deler utvalgets vurdering av at bestemmelsen i gjeldende § 36 første ledd er lite i bruk, og at det ikke lenger er det samme behovet for en slik regel. Departementet har likevel kommet til at bestemmelsen fortsatt kan ivareta viktige hensyn, og at det i visse tilfeller fortsatt kan

være behov for en regel som supplerer pliktdelsreglene.

Foreldre har plikt til å forsørge sine barn, jf. barneloven kapittel 8. I et tilfelle der foreldrene blir skilt eller av andre grunner ikke bor sammen, vil det foreligge en bidragsplikt som sikrer forsørgelsen av barnet. Hvis en av eller begge foreldrene dør, får barnet rett til barnepensjon. Det primære forsørgelsesbehovet vil dermed være dekket gjennom velferds- og eventuelt forsikringsordninger. Det kan imidlertid være behov for regler som sikrer et barn økonomisk støtte ut over dette. Departementet legger til grunn at en slik økonomisk støtte vil være i samsvar med det de fleste foreldre ville ha hatt ønske om for sine mindreårige barn.

Også hensynet til likebehandling i en søskenflokk tilsier etter departementets syn at det kan være grunn til å videreføre bestemmelsen. Om ett av barna har fått mulighet til å reise et år utenlands, eller har fått en viss støtte som fersk student, må det kunne legges til grunn at foreldrene normalt ville ha hatt et ønske om at et yngre søsken får de samme mulighetene. Bestemmelsen legger til rette for en slik løsning uten at pliktdelsreglene stenger for det, og uten at dette må fastsettes i testament.

Departementet støtter utvalgets forslag om ikke å videreføre bestemmelsen om forlodsrett for hjemmeværende barn som har gjort særlig mye for arvelateren, jf. § 36 annet ledd i gjeldende lov. Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse.

12 Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner

12.1 Gjeldende rett

Ønsker en arvelater å bestemme noe om hvem som skal arve ham eller henne, må dette gjøres ved testament. Arveloven innebærer at såkalte dødsdisposisjoner skal fastsettes ved testament, mens det ikke er nødvendig med testament for såkalte livsdisposisjoner. Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner er etter dette avgjørende for om testamentsreglene i arveloven kommer til anvendelse. En dødsdisposisjon kjennetegnes ved at den får realitet først etter arvelaterens død, og at dette var arvelaterens mening. En livsdisposisjon kjennetegnes på den annen side ved at den hadde, eller var ment å ha, realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid.

Arvelovutvalget gir følgende redegjørelse for grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner etter gjeldende rett (NOU 2014: 1 side 89–90):

«Arveloven § 48 første ledd regulerer testasjonskompetanse, men gir samtidig uttrykk for hva lovgiver oppfattet som kjernen i en testamentarisk disposisjon, nemlig bestemmelser om «kva som skal gjerast med det han let etter seg når han dør». I arveloven § 35 og § 53 gis det likelydende bestemmelser som uttrykkelig bestemmer at pliktdelsreglene og testamentsformkravene gjelder for «gåve som er meint å skulle oppfyllest etter at givaren er død» og «gåve han har gitt på dødsleiet». Bestemmelsene har en litt spesiell forhistorie, blant annet foranlediget av at begrepet døds gave tidligere hadde et annet innhold – nemlig som et døds gaveløfte som var bindende for arvelateren i hans levetid. I det følgende bruker utvalget begrepet døds gave i betydningen gave som er ment oppfylt etter givers død, det vil si en ordinær dødsdisposisjon.

Det finnes omkring 100 høyesterettsdommer fra de siste 150 årene som drøfter grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner. I de to nyeste dommene, Rt. 2007 s. 776 og Rt. 2008 s. 1589, ble den rettslige problemstillingen beskrevet gjennom en henvisning til arveloven § 35 og § 53. I Rt. 2007 s. 776 avsnitt 35 angis problemstillingen slik:

«For at en slik gave skal stå seg som livsdisposisjon – det vil si at den ikke strider mot arvelovens regel om pliktdelsarv for livsarvinger og reglene om testaments form – må den være ment å skulle oppfylles før [giverens] død, jf. arveloven § 35 og § 53. Avgjørende i denne forbindelse er, slik det uttrykkes i Rt. 1961 side 935, om den for giveren 'innebar eller var ment å innebære noen realitet utover den å skulle sikre at mottageren etter giverens død og uberrørt av en mulig skiftebehandling ble eier av den faste eiendom'.»

Det vises til disse uttalelsene også i Rt. 2008 s. 1589.

Det viktigste kjennetegnet på dødsdisposisjonen er som nevnt at den får realitet etter arvelaterens død, og at dette var arvelaterens mening eller formål: Disposisjonen var ikke ment å ha, og fikk heller ikke, realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid. For å bli ansett som livsdisposisjon, må disposisjonen ha fått, eller vært ment å få, realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid (livsrealitet).

Arvelaterens formål med disposisjonen har ofte vært fremhevet. Et «arvefordelingsformål» tyder på at det foreligger en dødsdisposisjon. Det samme aspektet fremgår av ordlyden i arveloven § 35 og § 53, nemlig at gaven først var ment først å skulle oppfylles etter arvelaterens død. Ment realitet ble ved formulering av rettsreglene i Rt. 2007 s. 776 og Rt. 2008 s. 1589, jf. også Rt. 1961 s. 935, likestilt med faktisk realitet.

En annen side av formålet betydning er den selvstendige vektleggingen av arvelaterens ønske om å sikre seg selv for sin levetid. Ved siden av konstateringen av at meningen var å gi disposisjonen realitet i arvelaterens levetid, ligger det også en moralsk betraktning i at arvelateren må få lov å bruke sine midler for å sikre seg et godt liv i den tiden han eller hun har igjen, fremfor å sikre arv til sine slektninger. Derfor godtas det ofte at arvelateren betaler godt for stell og pleie, og arvelateren gis ganske fritt rom for å avgjøre hvordan han eller hun vil bruke midlene sine, se Rt. 1963 s. 540. Høyesteretts argumentasjon har som

regel vært knyttet til balansen mellom ytelsene, og det har vært fremholdt at det avgjørende er et forhåndsperspektiv og at vurderingen må være romslig. I Rt. 1995 s. 996 bygget eksempelvis Høyesterett på at den nødvendige balansen ikke forelå.

Etter gjeldende rett er arvefordelingsformålet imidlertid uten betydning hvis disposisjonen først har fått tilstrekkelig livsrealitet for arvelateren. Se for eksempel Rt. 1983 s. 1083 [skal nok være Rt. 1978 side 1083] på s. 1087 hvor Høyesterett, etter å ha konstatert at disposisjonen hadde tilstrekkelig realitet, fant det uten avgjørende betydning at arvelaterens formål var å begunstige gavemottakerne på bekostning av to eldre brødre.

I rettspraksis drøftes det noen ganger om en disposisjon er tilstrekkelig gjennomført eller fullbyrdet. Etter utvalgets mening er ikke dette noe selvstendig eller avgjørende kriterium. Gjennomføring alene er ikke tilstrekkelig dersom avtalen i seg selv ikke innebærer tilstrekkelig livsrealitet, typisk ved gave gitt og gjennomført på dødsleiet. Omvendt er det ikke avgjørende at disposisjonen rent faktisk ikke ble gjennomført, dersom reell gjennomføring i arvelaterens levetid var tilsiktet, for eksempel hvor arvelateren uventet dør i en ulykke.»

Se også HR-2017-716-A, der Høyesterett i stor grad slutter seg til Arvelovutvalgets beskrivelse av grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner.

12.2 Nordisk rett

I likhet med Norge har heller ikke de øvrige nordiske landene egne lovbestemmelser som direkte regulerer grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner. Alle landenes arvelover inneholder imidlertid bestemmelser om gaver og andre disposisjoner som likestilles med testamentariske disposisjoner, og som gjerne kalles døds-gaver. I de øvrige nordiske landene er rettsvirkningen av døds-gaver at testamentsreglene generelt får anvendelse.

Definisjonene av døds-gaver er også i grove trekk like, men med noe ulike formuleringer. En nærmere beskrivelse er gitt på side 90 i NOU 2014: 1.

12.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget vurderer på side 90–93 i NOU 2014: 1 om det kan gis en hensiktsmessig regule-

ring av grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner. Utvalget begrenser seg til å behandle spørsmålet om når arvelovens testamentsregler får anvendelse, men viser til at grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner kan få betydning også i andre sammenhenger. Utvalget legger videre til grunn at arveloven §§ 35 og 53 er en del av den generelle grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner, og at denne grensen er den samme i forhold til alle testamentsreglene.

Utvalget peker på at reglene etter gjeldende rett er skjønnsmessige, og på enkelte punkter uavklarte. Det finnes ingen faste objektive kriterier, og dessuten tillegges subjektive elementer en viss betydning. Alt i alt betyr dette lite forutberegnelighet. Arvelovutvalget mener at noe av usikkerheten kan reduseres ved en generelt formulert lovbestemmelse. Videre antar utvalget at en sentralt plassert lovbestemmelse vil kunne tjene som informasjonskilde. Utvalget antar at mange avtaler som i realiteten er dødsdisposisjoner, er skrevet uten juridisk bistand. En lett tilgjengelig lovbestemmelse kan gjøre brukerne av loven oppmerksomme på at det finnes begrensninger for hva som gyldig kan avtales. Dessuten kan en slik bestemmelse fungere som en påminnelse om at avtaler som i realiteten fordeler arv, må gjøres i testaments form og ta hensyn til pliktreglene.

Utvalget foreslår å videreføre innholdet i arveloven §§ 35 og 53. Utvalget mener videre at oppsummeringen av grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner som ble gjort i dommene inn tatt i Rt. 2007 side 776 og Rt. 2008 side 1589, er dekkende. Når det foreligger likeartede formuleringer i to relativt nye høyesterettsdommer, og med henvisning til en tredje dom, mener utvalget at det kreves gode grunner for å foreslå andre formuleringer i lovteksten. Utvalget har ikke funnet slike grunner. Utvalgets forslag til lovtekst tar derfor utgangspunkt i Høyesteretts kriterier for når det foreligger en dødsdisposisjon, sammenholdt med bestemmelsene i nåværende §§ 35 og 53.

Arvelovutvalget foreslår etter dette en innledende paragraf i arvelovens del om testamentsarv som generelt avgrenser testamentsreglenes anvendelsesområde, se § 30 i utvalgets lovforslag. Bestemmelsen er plassert i et eget kapittel V, som har fått overskriften «[a]nvendelsesområdet for lovens testamentsregler». I første ledd første punktum i denne bestemmelsen defineres dødsdisposisjoner som «avtaler og gaver som verken hadde eller var ment å ha realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid». Videre slår annet

punktum fast at «[d]ette gjelder blant annet gaver fra givere som snart skal dø, og som vet det».

Når det gjelder annet punktum, reiser utvalget spørsmål om det er nødvendig med en egen bestemmelse for dødsleiegaver. De sentrale vurderingene er uansett de samme som generelt gjelder for grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner, nemlig om gaven fikk tilstrekkelig livsrealitet for arvelateren. Utvalget foreslår likevel av pedagogiske grunner å videreføre en bestemmelse om dødsleiegaver. Utvalget viser til at personer som er kjent med at de snart kan dø, ofte vil tenke at det er på tide å foreta den ønskede fordelingen av formuen mens de ennå lever. En lovtekst som varsler at slike disposisjoner kan være ugyldige hvis de ikke er gjort i testaments form og innenfor pliktdelelsreglene, kan etter utvalgets syn gi nyttig informasjon. Utvalget ønsker likevel ikke å beholde selve dødsleiebegrepet i lovteksten, og mener at ordlyden bør ta utgangspunkt i om gaven var gitt kort tid før giverens død, og om giveren var klar over at døden var nært forestående. Det presiseres at den foreslåtte lovteksten ikke er ment som noen reell endring av rettsstilstanden. Rettspraksis knyttet til dødsleiebegrepet vil fortsatt være relevant.

I dansk rett får testamentsreglene ikke anvendelse på sedvanlige gaver som er gitt på dødsleiet, se den danske arveloven § 93 stk. 2. Arvelovutvalget foreslår ikke noe tilsvarende unntak i den norske bestemmelsen og viser blant annet til rettskenniske hensyn. Når dødsleiegaver fullt ut skal likestilles med testamentariske disposisjoner, er det liten grunn til å innføre en egen terskel.

Utvalget presiserer at forslaget til lovtekst ikke innebærer innholdsmessige endringer, men er ment som en presisering og tydeliggjøring av gjeldende rett. Det er derfor ikke behov for særlige overgangsregler.

Utvalget viser avslutningsvis til at testamentsreglene har en side til forsikringsavtalelovens regler om livsforsikring. Det har tidligere vært drøftet om en livsforsikring skal anses som en del av arven etter den avdøde forsikringstakeren eller fordeles etter egne forsikringsrettslige regler. Et sentralt spørsmål er om arvelaterens utvelgelse av hvem som skal ha rett til et oppspart beløp, må likestilles med en testamentarisk bestemmelse. Lovgiver har besvart dette negativt, jf. forsikringsavtaleloven §§ 15-1 flg. Utvalget foreslår ikke endringer i disse reglene og viser til at dette er et spørsmål som eventuelt må vurderes i forbindelse med en bredere gjennomgåelse av forsikringslovgivningen.

12.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er positiv til Arvelovutvalgets lovforslag:

«Av de arvetvister som reises ved denne domstol, relaterer en større andel seg til tvister om grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner. Det var således klart et behov for en gjennomgang av reglene på dette området, for om mulig å finne frem til en mer hensiktsmessig regulering, som blant annet kunne imøtekomme ønsket om klare og enkle regler som ville gi forutsigbarhet.

En rekke av de utfordringer man har i denne sammenheng, er imidlertid, som også utvalget peker på, ikke mulig å avhjelpe ved utforming av rettsreglene. Målet må derfor være å finne frem til bestemmelser som på en bedre måte enn i dag, gir informasjon om gjeldende rett, for derigjennom å øke forutberegneligheten.

Oslo byfogdembete er enig med utvalget i at en del av den usikkerheten som råder rundt grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner kan reduseres ved en generelt formulert lovbestemmelse som beskriver hva en dødsdisposisjon er. I tillegg må en slik bestemmelse få en sentral plassering. På denne måten tilkjenngis at det finnes begrensninger med hensyn til hva man gyldig kan avtale.

Oslo byfogdembete mener at den formuleringen utvalget har foreslått i utkastets § 30 på en god og informativ måte forklarer hva som etter gjeldende rett regnes som dødsdisposisjoner. Videre er vi enige i at dødsleiebegrepet som sådan kan utgå og erstattes av en mer tekstlig beskrivelse. Som utvalget påpeker er det egentlig unødvendig og muligens forvirrende med en egen regel om «dødsleiegaver». En slik eksplisitt uttalt regel vil imidlertid kunne tjene som et nyttig varsel for en arvelater som nettopp befinner seg i en slik nær-døden-situasjon.

Utvalget peker på at en bestemmelse om dødsdisposisjoner også kan fungere som en påminnelse om at avtaler som i realiteten fordeles arv, må gjøres i testaments form. For å gjøre nettopp dette helt klart, vil vi foreslå at det i utkastets § 30 tilføyes at dødsdisposisjoner krever testaments form. Det vises i denne sammenheng til at man ellers i bestemmelsene om arv etter testament ikke finner igjen begrepet «dødsdisposisjon». I stedet brukes formuleringen «en disposisjon i testament».

12.5 Departementets vurdering

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det kan være hensiktsmessig med en lovbestemmelse som angir grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner, og som dermed klargjør hvilke disposisjoner som må fastsettes i testament og begrenses av pliktdelsreglene. Departementet mener i likhet med utvalget at man med en slik bestemmelse ikke kan ha ambisjoner om å fjerne usikkerheten om grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner, men det vil likevel være en pedagogisk fordel om loven gjør oppmerksom på at det gjelder særlige regler for dødsdisposisjonene. Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner er en så sentral arverettslig problemstilling at den etter departementets syn bør fremgå av loven. Med utvalgets forslag vil loven være lettere å forstå, selv om det i praksis fortsatt kan være vanskelig å vite hvor grensen skal trekkes i enkelttilfeller.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til ordlyd (med noen ubetydelige språklige endringer). Departementet mener at utvalgets lovforslag gir en treffende beskrivelse av hva som menes med dødsdisposisjoner. Departementet er også enig med utvalget i at det av pedagogiske hensyn kan være hensiktsmessig med en uttrykkelig bestemmelse om dødsleiegaver. Også på dette punktet slutter departementet seg til den foreslåtte utformingen av bestemmelsen. Bestemmelsen er inntatt som § 40 i departementets lovforslag.

Lovforslaget har som formål å angi virkeområdet for lovens testamentsregler, herunder reglene om pliktdel. Etter utvalgets forslag skal dette fremgå av overskriften til kapitlet der bestemmelsen er plassert («Anvendelsesområdet for lovens testamentsregler»). Som Oslo byfogdembete peker på i høringen, bruker ikke loven ordet «dødsdisposisjon», og det kan derfor være behov for en ytterligere tydeliggjøring av koblingen mellom ordet «dødsdisposisjon» og testamentsreglene. Etter departementets syn er det dessuten ikke en optimal lovteknisk løsning at man må lese bestemmelsen i sammenheng med kapitteloverskriften for å forstå innholdet. Departementet foreslår i stedet at koblingen til testamentsreglene fremgår av selve lovteksten ved at det slås fast at en dødsdisposisjon må fremgå av et testament for å være gyldig. Med en slik utforming gir det seg selv at testamentsreglene gjelder (testamentsreglene gjelder åpenbart for testamenter). Departementet foreslår også en setning innledningsvis i bestemmelsen (jf. første ledd) som presiserer at en arvelater kan bestemme i testament hvem som skal arve ham eller henne. Formålet med denne bestemmelsen er å gi en introduksjon til testamentsreglene som kan fungere som en pedagogisk overgang fra reglene om legalarv. Ordlyden er hentet fra § 31 første ledd i utvalgets lovforslag. Departementet foreslår dessuten en presisering i § 50 annet ledd om pliktdelen slik at det kommer klarere frem at pliktdelsreglene setter grenser for hva som kan fastsettes i testament, og dermed hva en dødsdisposisjon kan gå ut på.

13 Opprettelse av testament

13.1 Testasjonsevne

13.1.1 Gjeldende rett

Den alminnelige testasjonsalderen i Norge er 18 år, jf. arveloven § 48 første ledd. Mindreårige kan opprette gyldig testament kun hvis det blir stadfestet av Kongen (delegert til Statens sivilrettsforvaltning), jf. arveloven § 48 annet ledd. Er det vedtatt vergemål for testator, følger det av arveloven § 48 tredje ledd at erklæring fra lege om tilstanden til testator bør legges ved testamentet.

Videre følger det av arveloven § 62 at en testamentarisk disposisjon er ugyldig når testator «var sinnsjuk eller i høg grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høg grad sjeleleg svekt då testamentet vart gjort, med mindre det er usannsynleg at sinnsstoda hans har hatt innverknad på innhaldet i disposisjonen». Arvelovutvalget uttaler på side 108 i NOU 2014: 1 at «[d]en eksisterende § 62 omhandler fire tilfeller: sinnssykdom eller sinnslidelse, demens, mental retardasjon/psykisk utviklingshemming og svekkelse grunnet alkohol eller rus». Det påpekes at selve terminologien i loven er foreldet. Arvelovutvalget uttaler videre at det er vanskelig å si noe om hvor ofte personer oppretter testament i ruset tilstand. Utviklingshemming vil som regel være en medfødt tilstand, og tvilen i disse tilfellene vil knytte seg til om testator mangler evnen til å forstå hva disposisjonen innebærer. Arvelovutvalget legger til grunn at de mest praktiske tilfellene av § 62 er sinnslidelse og demens, og viser dessuten til at nesten all rettspraksis om bestemmelsen gjelder demens.

I Arvelovkomiteens innstilling 1962 uttales følgende om virkningen av de forskjellige tilstandene:

«Komiteen mener at det ikke kan være tilstrekkelig for å anse testamentet gyldig at innholdet i og for seg er rimelig og forstandig (slik at man kan si at det er et resultat av fornuftige overveielser), og at testator har forstått hva han gjorde. Etter komiteens oppfatning bør det kreves noe mer. Testator bør dessuten ha hatt en noenlunde normal evne til å velge og vrake

mellom stridende motiver – dvs. til å se de testasjonalternativer som ut fra hans personlige stilling og tilknytning til slektninger og andre personer, naturlig vil fremstille seg. Det bør således ikke være tilstrekkelig til å redde testamentet at testator har foretatt en fornuftig disponering, når han på grunn av sin sinnstilstand ikke har vært i stand til å se at det fantes andre, like nærliggende og like fornuftige alternativer. Har han ikke vært i stand til dette, vil testasjonen være preget av hans psykiske defekter, og den bør ikke være gyldig.

Ved utformingen av utkastet har komiteen videre gått ut fra at det er en alminnelig presumsjon for at et testament som er opprettet av en person med de nevnte psykiske defekter, vil være preget av dette. Blir det derfor godtgjort at testator på testasjonstiden var sinnssyk eller i en av de andre stillinger som utkastet nevner, bør den som vil påberope seg testamentet, ha en tung bevisbyrde. Komiteen har i utkastet gitt uttrykk for dette ved at den testamentariske disposisjon er ugyldig dersom det ikke er usannsynlig at hans sinnstilstand har øvet innflytelse på disposisjonens innhold.»

Arvelovutvalget peker på at utformingen av loven her nok er preget av datidens oppfatning av tilstandene som er omfattet av § 62, og at rettspraksis etter vedtakelsen av arveloven bærer preg av dette. Rettspraksis er nærmere omtalt i NOU 2014: 1 side 108–109. Arvelovutvalget konkluderer med at § 62 er tolket langt lempeligere enn meningen var ut fra forarbeidene, og at inntrykket er at det kreves en kvalifisert grad av kognitiv svekkelse for å underkjenne et testament.

13.1.2 Nordisk rett

Den alminnelige testasjonsalderen i alle nordiske land er 18 år. *Dansk, finsk og islandsk* rett gir mindreårige mulighet til å opprette testament også dersom de er gift. I *svensk* rett ble denne muligheten avvirket i 2014 i forbindelse med innføringen av et forbud mot å inngå ekteskap før fylte 18 år. *Dansk og finsk* rett åpner i tillegg for at perso-

ner over 15 år kan opprette testament over formue som de selv rår over. Det samme gjelder etter svensk rett for personer over 16 år. Ingen av de øvrige nordiske landene har en ordning med stadfestelse av mindreåriges testamenter som tilsvarende den norske.

Det følger av den *danske* arveloven § 79 at en testamentarisk bestemmelse er ugyldig hvis testator «ved dens opprettelse på grund af sindssygdøm, herunder svær demens, hæmmet psykisk utvikling, forbigående sindsforvirring eller en liknende tilstand manglede evnen til fornuftmæssigt at råde over sine ejendele». Etter den *svenske* Årvdabalken er et testament ugyldig hvis det er opprettet «under påverkan av en psykisk störning». I Lødrup: Nordisk Arverett (2003) er det på side 287 lagt til grunn at utformingene av arvelovene i de nordiske landene på dette punktet i praksis neppe fører til forskjellige resultater.

13.1.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår at den alminnelige testasjonsalderen fortsatt skal være 18 år, se § 31 første ledd i utvalgets lovforslag. Utvalget vurderer på side 97 i NOU 2014: 1 om den særnorske stadfestelsesordningen i arveloven § 48 annet ledd bør erstattes av en ordning tilsvarende den danske, finske og svenske ordningen, som gir mindreårige over 15 eller 16 år adgang til å opprette testament for midler de har fri rådighet over etter vergemålslovgivningen. Utvalget legger til grunn at det er aktuelt å opprette testament for mindreårige først og fremst i tilfeller der den mindreårige har arvet eller er blitt tildelt betydelige midler. I slike tilfeller vil en ordning som i våre nordiske naboland sjelden være tilstrekkelig. Utvalget viser til at de norske reglene har fungert godt, og at disse reglene har den fordel at i de tilfellene den mindreårige har betydelige midler, vil han eller hun med stadfestelse av testamentet kunne rå over hele formuen. Utvalget foreslår på denne bakgrunn å videreføre regelen om at mindreårige kan opprette testament med stadfestelse av Kongen, se § 31 annet ledd i lovforslaget.

Arvelovutvalget foreslår å videreføre en regel om at testamentet bør vedlegges en legeerklæring om testators tilstand hvis testator er satt under vergemål, se § 31 tredje ledd i lovforslaget.

Etter utvalgets forslag skal det fortsatt være slik at visse tilstander som har betydning for testators vurderingsevne, vil kunne føre til ugyldighet. Utvalget gir på side 109–112 en oversikt over forskjellige sinnslidelser, herunder demens. Utvalget viser til at en rekke sinnslidelser er av en slik art

at de inntreffer bare med sporadiske mellomrom. Demens er på den annen side en varig tilstand med permanent virkning. Utvalget viser til den såkalte Berger-skalaen, som går ut på at man på bakgrunn av pasientens funksjonsevne kan inndele progresjonen av demens i seks trinn.

Utvalget mener det er nødvendig å modernisere betegnelsen på de tilstandene som fører til ugyldighet, se side 112 i utredningen. Utvalget mener det da er naturlig å se hen til vergemålsloven 2010 og den danske arveloven, som trådte i kraft 1. januar 2008. Etter § 36 første ledd i utvalgets lovforslag er en testamentarisk disposisjon ugyldig hvis testator på testasjonstidspunktet «på grunn av sinnslidelse, demens, psykisk utviklingshemming, rusmisbruk eller annen psykisk svekkelse manglet evnen til å disponere over sine eiendeler».

Utvalget uttaler at for sinnslidelser vil det avgjørende være om sinnslidelsen var i en aktiv fase på testasjonstidspunktet. Når det gjelder demens, vil det avgjørende være hvor langt i utviklingen demenssykdommen har kommet.

Ved vurderingen av testators tilstand bør sakkyndige erklæringer veie tungt. Om vurderingen er basert på direkte observasjoner eller pasientjournaler, bør ikke være avgjørende. Det bør etter utvalgets mening ikke legges mer vekt på uttalelser fra en advokat om testators tilstand enn uttalelser fra andre som kjente testator. Advokater har ikke bedre forutsetninger for å vurdere dette enn andre – for eksempel de vitnene som ble brukt ved opprettelsen, eller sykepleiere.

Utvalget uttaler at i visse tilfeller bør et testament være ugyldig uavhengig av innholdet. Er testator i de to siste trinnene i demensutviklingen, er det etter utvalgets syn innlysende at han eller hun mangler testasjonsevne. Utvalget foreslår i § 36 annet ledd en bestemmelse om at dersom testator på testasjonstidspunktet «led av langt fremskreden demens», er testamentet alltid ugyldig.

Et spørsmål er hvor stor vekt man skal legge på et tilsynelatende fornuftig innhold. Utvalget uttaler at dersom testator på testasjonstidspunktet har vært i en tilstand som dekkes av lovregelen, bør et fornuftig innhold ikke i seg selv være tilstrekkelig. Spørsmålet er om testator har forstått rekkevidden av sin disposisjon, og om han eller hun har hatt en rimelig evne til å veie de hensyn som bør gjøre seg gjeldende (jf. Arnholm: Arveretten (1974) side 172).

Dersom en person med demens har opprettet testament, kan dette være resultatet av det som betegnes som reproduktiv åndsvirksomhet. Utvalget uttaler på side 113:

«Reproduktiv åndsvirksomhet foreligger, når testator gjennom lang tid – ofte flere år – har gitt uttrykk for den fordeling av arven som fremgår av testamentet, men ikke kommet til det skritt å lage et endelig testament før han eller hun har kommet i en demenstilstand. I rettspraksis har det vært en tendens til å legge vekt på dette som et argument for å opprettholde et testament fra en senil dement. Et eksempel er dommen i Rt 1976 s. 1342. [...] Utvalget mener det avgjørende må være en vurdering av testators tilstand og evne til å vurdere innholdet i testamentet, på det tidspunktet testamentet opprettes. At innholdet er helt likt hva testator har nevnt overfor pårørende tidligere, bør ikke i seg selv tillegges utslagsgivende vekt. Det er tross alt ofte en grunn til at testator ikke tidligere faktisk har opprettet et testament, f. eks. at han tidligere har vurdert forskjellige alternativer og ikke fattet noen endelig beslutning.»

13.1.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete, Statens sivilrettsforvaltning og Jussformidlingen går inn for å videreføre dagens stadfestelsesordning for mindreårige som ønsker å opprette testament. Det fremgår av høringsuttalelsen fra *Statens sivilrettsforvaltning* at de fleste av søknadene som behandles der, gjelder stadfestelse av testament som er opprettet av en person under 18 år, og det pekes på at bestemmelsen dermed har praktisk betydning. Ingen høringsinstanser går imot.

Når det gjelder forslaget om ugyldighet på grunn av testators kognitive tilstand, er *Oslo byfogdembete* i tvil om de innstramningene utvalget foreslår:

«Slik vi forstår utvalget, ønsker man ved endringen å stramme inn dagens rettstilstand, slik at det i mindre grad kan legges vekt på hvorvidt den mentalt svekkedes testasjon fremstår som fornuftig. Videre synes man å ha et ønske om å begrense betydningen av såkalte reproduktive disposisjoner. For utvalget er det avgjørende hvorvidt testator på grunn av de tilstander som er oppregnet i bestemmelsen, er ute av stand til å vurdere de forskjellige alternativene han eller hun kan velge mellom, når det gjelder innholdet i et testament.

Oslo byfogdembete er noe i tvil om denne innskjerpingen er heldig. Endringen betyr at testasjoner fra en person som faller inn under diagnosen dement, trinn 1-4, er ugyldige der-

som vedkommende på grunn av den demente tilstanden vurderes til å ha «manglet evnen til å disponere over sine eiendeler», selv om disposisjonen i seg selv fremstår som aldri så fornuftig, og uansett om testator også i åndsfrisk tilstand utad har vært klar og konsistent på hvem som skal arve ham/henne.

Som utvalget selv viser til, har man i rettspraksis gått langt i å godta de rimelige og fornuftige disposisjoner samt disposisjoner som har sitt grunnlag i reproduktiv åndsvirksomhet. Etter vår oppfatning gir denne rettspraksis uttrykk for en langt på vei innarbeidet rettsoppfatning, noe som bør tillegges vekt ved vurderingen av hvorvidt det er riktig å foreta en innskjerping.

Oslo byfogdembete mener videre at det vil kunne være en fare for at man, for å unngå konkret urimelige resultater, i praksis vil legge terskelen for demens høyere enn det som det er medisinsk dekning for, alternativt at man i større grad enn reelt, unnlater å betegne testator som «ute av stand til å disponere over sine eiendeler».

Statens sivilrettsforvaltning uttaler at bestemmelsens ordlyd bør formes så likt vergemålslovens ordlyd som mulig, «slik at normen for hva som ligger innenfor sinnslidelse kan utledes av begge lovverkene og gi et bredere rettsgrunnlag for forståelsen av begrepet».

Oslo byfogdembete og *Den norske Dommerforening* er skeptiske til § 36 annet ledd i utvalgets lovforslag om at testamentet alltid er ugyldig hvis testator led av langt fremskreden demens. Begge høringsinstansene reiser spørsmål om behovet for denne bestemmelsen. *Den norske Dommerforening* uttaler:

«Som Lovutvalget skriver, vil demens trinn V eller VI i praksis alltid medføre ugyldighet fordi testator mangler evne til å disponere rettslig over sine eiendeler. Når det er slik, reiser Fagutvalget spørsmålet om behovet for regelen i § 36 annet ledd. Slik bestemmelsen er utformet, vil det bli meget viktig for den ene av partene i en tvist å få diagnostisert testator til trinn V eller VI. Å avgjøre dette vil være vanskelig når tvisten oppstår etter testators død. Spørsmålet er om man heller bør utforme regelen slik at beviset i størst mulig grad er hva testator evnet å forstå om sine disposisjoner. I en slik vurdering vil testators demens, og graden av denne inngå som et viktig bevisfaktum i den grad det kan sannsynliggjøres.»

13.1.5 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre regler om testasjonsalder og ugyldighet på grunn av testators mentale tilstand i en samlet bestemmelse, jf. § 41 i lovforslaget. Forslaget bygger på §§ 31 og 36 i utvalgets lovforslag og innebærer i hovedtrekk en videreføring av arveloven § 48 første og annet ledd og § 62, men med enkelte endringer.

I likhet med utvalget foreslår departementet at den alminnelige testasjonsalderen fortsatt skal være 18 år. Myndighetsalderen er også 18 år, og det er etter departementets syn et naturlig utgangspunkt at reglene om en persons evne til å disponere over sine midler i live og ved død er de samme. En slik aldersgrense er etter departementets syn heller ikke problematisk i relasjon til forbudet mot usaklig og uforholdsmessig forskjellsbehandling i Grunnloven § 98 annet ledd. Departementet går for øvrig også inn for å videreføre ordningen med stadfestelse av mindreåriges testament og slutter seg til utvalgets vurderinger om dette. Denne ordningen innebærer at aldersgrensen på 18 år ikke er absolutt, slik at også mindreårige kan opprette testament ved behov, men da med stadfestelse av Kongen.

Departementet har vurdert om det i tillegg til ordningen med stadfestelse, bør åpnes for at mindreårige som er over 15 år, uten stadfestelse kan opprette testament over midler som de selv rår over etter vergemålslovgivningen, men foreslår ikke en slik regel. Spørsmålet er ikke nytt, og det ble blant annet vurdert i Arvelovkomiteens innstilling 1962 på side 214 flg. Behovet synes å være lite, siden ordningen med stadfestelse innebærer at mindreårige har adgang til, med stadfestelse, å rå over hele sin formue. Særskilte regler for deler av midlene kan fremstå som unødvendig kompliserende.

Når det gjelder voksnes testasjonsevne, følger det som nevnt av § 62 i gjeldende arvelov at hvis testator da testamentet ble opprettet, var «sinnssjuk eller i høy grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høy grad sjeleleg svekt», vil testasjonen være ugyldig med mindre det er usannsynlig at tilstanden har hatt betydning for innholdet i testasjonen. Dette er et utslag av et mer alminnelig prinsipp i personretten om at en persons rettslige handleevne har som forutsetning at man i rimelig grad kan forstå konsekvensene av det man gjør. I dommen inntatt i Rt. 1995 side 1540 gir Høyesterett uttrykk for følgende ulovfestede regel: «En rettslig disposisjon avgitt av en person som har en alvorlig sinnslidelse, kan erklæres ugyldig om disposisjonen er påvirket av sykdommen». En

sinnslidelse kan etter dette få betydning for om man for eksempel skal anses bundet av en kontrakt eller av et gaveløfte. Og som det fremgår av arveloven § 62, kan testators mentale funksjonsnivå få betydning også for gyldigheten av et testament. Før vedtakelsen av arveloven 1972 fulgte også dette av ulovfestet rett.

Ved de nevnte ugyldighetsreglene gir rettsordenen den enkelte et vern mot å bli bundet av disposisjoner som er foretatt når man ikke i tilstrekkelig grad er i stand til å ivareta egne interesser eller til å forstå konsekvensene av disposisjonen. Dette bygger på et synspunkt om at en rettslig disposisjon bør være et uttrykk for personens reelle ønsker og vilje. Faren for utnyttelse er også et viktig hensyn i denne sammenhengen.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at arveloven fortsatt bør ha regler om at et testament kan kjønnes ugyldig hvis testator på det tidspunktet testamentet ble opprettet, hadde en tilstand som har hatt betydning for evnen til å forstå og vurdere innholdet av disposisjonen. Som nevnt er en slik regel i samsvar med det som gjelder også for andre rettslige disposisjoner. Et testament skal gi uttrykk for testators vilje. Er det grunn til å tro at testamentet ikke er et uttrykk for testators egentlige vilje, bør det heller ikke legges til grunn for fordelingen av arven. Man kan for eksempel tenke seg en person med langt fremskreden aldersdemens som testamenterer hele arven til fordel for en tilfeldig bekjent til tross for at vedkommende før sykdommen la stor vekt på at arven skulle tilkomme slektsarvingene. Tilsvarende bør det kunne få betydning for gyldigheten av testamentet hvis det er opprettet i sterkt ruspåvirket tilstand. I likhet med utvalget ser departementet behov for et lovmessig vern i slike tilfeller.

Det er vanskelig å se for seg at en ugyldighetsregel kan utformes på annen måte enn ved at det tas utgangspunkt i en beskrivelse av testators tilstand og betydningen denne tilstanden har hatt for forståelsen av den testamentariske disposisjonen. Under henvisning til FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne er det i enkelte sammenhenger reist spørsmål om hensiktsmessigheten av å bruke kriterier knyttet til en persons diagnose. I NOU 2016: 17 På lik linje – Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming omtales problemstillingen blant annet i relasjon til vergemålsloven. Departementet vil understreke at respekten for den enkeltes integritet og selvbestemmelsesrett må stå sentralt ved utformingen og praktiseringen av en ugyldighetsregel. Dette tilsier at det settes høye terskler i loven for når en

testamentarisk disposisjon skal anses ugyldig i tilfeller der det kan være grunn til å stille spørsmål om testators vurderingsevne.

Det sentrale må som nevnt være at arven fordeles i samsvar med testators reelle ønsker og vilje. Som det klare utgangspunktet må derfor også ufornuftige og uforståelige testasjoner respekteres. Videre bør testasjonen respekteres selv om den for andre fremstår som en følge av et innfall, er foretatt i en periode der testator var i en spesiell følelsesmessig tilstand eller hadde et tilsynelatende forbigående konfliktfylt forhold til legalarvingene. En sensur av testamentets innhold på grunn av slike omstendigheter ville krenke den enkeltes integritet og selvbestemmelsesrett. For å unngå at det trekkes for vidtgående slutninger av en ugyldighetsregel bør den derfor gi visse føringer for hvilke omstendigheter eller forhold ved testator som det kan være aktuelt å knytte ugyldighetsvirkninger til. Departementet foreslår at det tas utgangspunkt i om testator på testasjonstidspunktet hadde eller var påvirket av en «sinnslidelse, demens, rus eller annen psykisk funksjonsnedsettelse». Dette er ment å dekke de samme tilstandene som er omfattet av § 62 i gjeldende lov, men i likhet med Arvelovutvalget mener departementet at det er behov for å modernisere betegnelse.

Disse tilstandene kan imidlertid ikke i seg selv være tilstrekkelige til at et testament kjennes ugyldig. Nåværende § 62 er preget av sin tid ved at bestemmelsen etter ordlyden bygger på en sterk presumsjon om ugyldighet hvis testator har en slik tilstand eller svekkelse som er beskrevet i bestemmelsen. Det er bare hvis det er «usannsynlig at sinnsstoda hans har hatt innverknad på innhaldet i disposisjonen» at testamentet likevel kan anses gyldig. Etter departementets syn bør tilstandens betydning for testators evne til å forstå disposisjonen være et selvstendig vilkår for ugyldighet. Det bør derfor ikke gis uttrykk for en slik presumsjon som man finner i nåværende § 62. I Arvelovutvalgets lovforslag er dette utformet som et vilkår om at testator «manglet evnen til å disponere over sine eiendeler». Etter departementets oppfatning vil dette favne for vidt. Departementet foreslår at det avgjørende vil være om tilstanden har hatt betydning for evnen til å forstå og vurdere den testamentariske disposisjonen.

Departementets forslag går etter dette ut på at den testamentariske disposisjonen er ugyldig «hvis testator på grunn av sinnslidelse, demens, rus eller annen psykisk funksjonsnedsettelse på testasjonstidspunktet ikke hadde evne til å forstå eller vurdere disposisjonen». Departementets lov-

forslag tar ikke sikte på å gjøre betydelige endringer i gjeldende rett. Departementet legger til grunn at rettspraksis i det vesentlige vil bli videreført. Hvordan man ser på betydningen av forskjellige tilstander, forandrer seg imidlertid med tiden, og departementet antar at slike endrede holdninger vil gjenspeiles også i rettspraksis. Som det fremgår av punkt 13.1.1, synes det for eksempel å være bred enighet om at tiden har løpt fra noen av de synspunktene det ble gitt uttrykk for om § 62 i forarbeidene til nåværende arvelov.

Som etter gjeldende lov vil demens være en sykdom som vil kunne føre til at en testasjon må anses ugyldig. Det avgjørende vil være hvor langt i utviklingen demenssykdommen har kommet på testasjonstidspunktet. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om at et testament alltid skal anses ugyldig dersom testator på testasjonstidspunktet «led av langt fremskreden demens». Som Den norske Dommerforening påpeker, vil det ved en slik utforming bli viktig for den ene av partene i en tvist å få diagnostisert testator til trinn V eller VI av demensutviklingen. Dette kan være vanskelig å avgjøre når tvisten oppstår etter testators død.

Etter gjeldende arvelov § 62 kan det at testator var «sinnsjuk», føre til ugyldighet. I Arvelovutvalgets lovforslag er dette endret til «sinnslidelse». Departementet følger opp dette forslaget. «Sinnslidelse» er ikke et medisinsk begrep, men et rettslig begrep som er brukt blant annet i lov om psykisk helsevern. Se også forslaget til § 20 om skyldevne i straffeloven i Prop. 154 L (2016–2017). På samme måte som for demens er det ikke tilstrekkelig at det foreligger en diagnose. Det er som nevnt bare hvis det er grunn til å tro at tilstanden har hatt betydning for evnen til å forstå og vurdere testasjonen, at den kan settes til side som ugyldig.

Departementet er enig med utvalget i at ruspåvirkning etter omstendighetene bør kunne føre til ugyldighet. Arvelovutvalget bruker etter mønster fra vergemålsloven § 20 ordet «rusmisbruk» i sitt lovforslag. Til dette vil departementet bemerke at hvis kriteriene i lovforslaget § 41 annet ledd ellers er oppfylt, vil en testasjon som er foretatt i ruspåvirket tilstand, kunne føre til ugyldighet uavhengig av om personen har et generelt rusproblem eller ikke. Betydningen av rus stiller seg etter departementets oppfatning annerledes for spørsmålet om når et testament bør anses ugyldig, enn for spørsmålet om når en person bør ha mulighet til å få oppnevnt verge.

Ugyldighetsregelen i gjeldende arvelov omfatter også det at testator «i høg grad [var] hemma i

sjeleleg utvikling». Dette omfatter det som i dag betegnes som psykisk utviklingshemming. Også departementets lovforslag omfatter i prinsippet psykisk utviklingshemming. Departementet vil imidlertid understreke at det skal en del til for å sette et testament til side fordi testator har en psykisk utviklingshemming. Det vises for det første til at det å opprette testament i seg selv vitner om et visst funksjonsnivå. Videre bygger ugyldighetsregelen som nevnt på et synspunkt om at disposisjonen bør være et uttrykk for personens reelle ønsker og vilje. I den forbindelse vil det være av betydning om tilstanden som kan begrunne ugyldighet, er tidsbegrenset, eller om den er medfødt og varig, i tillegg til i hvilken grad den virker inn på den mentale funksjonsevnen. Departementet viser i den forbindelse til at man uansett funksjonsevne skal respekteres for den man er.

Når det gjelder det generelle spørsmålet om hvor stor vekt man skal legge på et tilsynelatende fornuftig innhold, deler departementet utvalgets oppfatning om at et rimelig innhold ikke i seg selv bør være avgjørende. Ved tvist om et testament etter testators død kan det riktignok være vanskelig å skaffe sikre opplysninger om testators vurderingsevne. Testator har imidlertid rett til å gjøre ufornuftige valg, og dette må gjelde også der testator er i en tilstand som omfattes av § 41 annet ledd. Etter lovforslaget vil det på denne bakgrunn ikke i seg selv være avgjørende om testasjonen fremstår som fornuftig. Departementet antar likevel at det ikke bør utelukkes at innholdet av et testament kan ha en viss betydning i vurderingen av testasjonsevnen. Betydningen av at testasjonen fremstår som fornuftig eller eventuelt mindre fornuftig, bør kunne vurderes konkret i den enkelte sak.

Departementet deler også utvalgets oppfatning om at det ikke bør være avgjørende at innholdet i testamentet er i overensstemmelse med noe testator tidligere har gitt uttrykk for som et ønske overfor pårørende (såkalt reproduktiv åndsvirk-somhet). Som utvalget peker på, kan det være en grunn til at testator ikke tidligere har opprettet testament, for eksempel fordi vedkommende har vurdert forskjellige alternativer og ikke fattet noen endelig beslutning. Dette utelukker ikke at det i den konkrete vurderingen av testators vurderingsevne kan tillegges betydning at testamentet er i samsvar med et ønske om fordelingen av arven som testator tidligere har uttrykt overfor de pårørende. Testator vil muligens være bedre i stand til å ha en klar oppfatning om en testasjon han eller hun har tenkt på lenge, enn det som kanskje vil være tilfellet hvis det dreier seg om en

testasjon vedkommende har kommet på først etter at testasjonsevnen har blitt svekket.

Som nevnt er det i noen sammenhenger reist spørsmål om hensiktsmessigheten av lovregler som setter begrensninger for den rettslige handleevnen på grunnlag av en persons mentale funksjonsnivå. Videre er det hevdet at slike regler bør erstattes av ordninger som i stedet sikrer den enkelte hjelp og støtte til å foreta disposisjoner i samsvar med egne interesser. Dette er et prinsipielt spørsmål som angår flere rettsområder, og det må eventuelt vurderes i en bredere sammenheng. For privatrettslige disposisjoner må det som nevnt legges til grunn som en generell ulovfestet regel at et nedsatt mentalt funksjonsnivå kan føre til ugyldighet hvis dette har påvirket disposisjonen. I sivilprosessen har man ikke evne til selv å opptre i rettssak, herunder reise og ta imot søksmål, hvis man «på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke er i stand til å vareta sine egne interesser under saken», jf. tvisteloven § 2-2. Videre følger det av vergemålsloven § 22 at en person, hvis bestemte vilkår er oppfylt, helt eller delvis kan fratras sin rettslige handleevne. At en slik tilstand etter omstendighetene kan føre til begrensninger for adgangen til å foreta rettslige disposisjoner, er med andre ord et gjennomgående prinsipp i vår rettsorden. En bredere vurdering av dette ligger utenfor emnet for denne proposisjonen. Departementet vil likevel bemerke at en ordning der man i stedet for en ugyldighetsregel sørger for hjelp og støtte til å foreta disposisjonen, kan være spesielt problematisk i arveretten siden det ville legge til rette for utnyttelse av testator. Det fremstår da som mer forsvarlig med en ordning der man faller tilbake på lovens arvegangsregler (det vil si at man ser bort fra testamentet som ugyldig), enn at man legger opp til at en psykisk syk eller ellers sårbar testator skal motta støtte til å opprette testament.

Det nevnes i den sammenhengen at det å opprette eller tilbakekalle testament er ansett som et så «særlig personlig forhold» at det etter vergemålsloven ikke er adgang til å gi vergen kompetanse til å gjøre dette på vegne av vedkommende person, jf. vergemålsloven § 21 fjerde ledd. Selv om en person er så svekket at vedkommende ikke er i stand til å opprette testament, har vergemyndighetene ikke adgang til å gi en verge kompetanse til å gjøre dette på personens vegne. Det vil da si at arven vil bli fordelt etter lovens arvegangsregler. Departementet foreslår ikke endringer i disse reglene. Å opprette testament med en annen arvefordeling enn det som følger av lovens regler, er etter departementets oppfatning

et så personlig spørsmål at kompetansen bør ligge kun hos testator. Er personen ikke i stand til å opprette testament, legger departementet til grunn at en fordeling av arven etter lovens regler, må antas å gi en mer betryggende løsning enn at en tredjeperson gis testasjonskompetanse på personens vegne.

Når det gjelder spørsmålet om en videreføring av arveloven § 48 tredje ledd om at når det er vedtatt vergemål for testator, bør en erklæring fra lege om testators tilstand vedlegges testamentet, vises til spesialmerknaden til § 41 i lovforslaget.

13.2 Formkravene ved opprettelse av testament – vitnetestamentet

13.2.1 Innledning

Et testament er en dødsdisposisjon som det stilles formkrav til for at disposisjonen skal være gyldig. Formkravene går blant annet ut på at testamentet skal opprettes skriftlig, at det skal underskrives, og at det skal bekreftes av vitner. Formkravene følger i utgangspunktet av arveloven § 49, men § 51 gjør visse unntak fra disse kravene ved brå og farlig sykdom eller annet nødtilfelle (såkalt nødtestament).

Etter arveloven av 1854 var formkravene opprinnelig mer betingede. Dette skapte rom for mange tvister om hvorvidt det forelå et gyldig testament, se for eksempel Platou: Forelæsnings over norsk arverett (1910) side 209 flg. Innføring av fastere formkrav skjedde som følge av et lovarbeid på 1930-tallet og ble begrunnet med at formfrihet medfører en risiko for at testamenter som ikke er i orden, vil måtte respekteres fordi det ikke kan bevises at det er noe i veien med dem, jf. Ot.prp. nr. 14 (1937) side 4. Denne risikoen ble antatt å være større enn risikoen for at ellers gyldige testamenter ble kjent ugyldige på grunn av manglende ivaretagelse av formkravene:

«Hvis loven uten å kreve former anerkjenner alle testamenter som reelt er i full orden, vil imidlertid følgen bli at en hel del testamenter som ikke er i orden, faktisk vil måtte anerkjennes, fordi det ikke kan bevises at der reelt er noget i veien med dem. Og det er nettopp av hensyn til denne fare at alle arvelover som betingelse for gyldigheten har krevet visse former iakttatt – former som i hvert fall gir nogen garanti for at også realiteten er i orden. Den nevnte fare må nemlig anses som betraktelig større enn faren for at man ved formkravene skal affisere testamenter som reelt er i orden.»

Det er også anført andre hensyn som kan begrunne formkravene. For at det i fremtiden skal kunne dokumenteres hva testator faktisk ønsket, skal testamenter opprettes skriftlig. Dette blir ofte kalt notoritets hensynet. Testamentet skal forstås etter at arvelateren er død. Arvingene kan ha ulik forståelse av hvordan arvelateren hadde ment at arven skulle fordeles. Det vil da være en fordel at testamentet er skriftlig.

Formkravene bidrar også til å understreke overfor testator at dette er en betydningsfull disposisjon som det er grunn til å tenke nøye gjennom (solennitetshensynet). I tillegg innebærer formkravene et klart skille mellom forberedelse og disposisjon, som gjør det enkelt å fastslå om disposisjonen er endelig, eller om det fremlagte dokumentet kun er et utkast. Dette har særlig praktisk betydning i dag, der det kan finnes en rekke elektroniske eller papirbaserte kopier eller versjoner av et dokument som kaller seg testament. Formkrav er egnet til å klargjøre hvilket av dokumentene som skal forstås som den avdødes gyldige og gjeldende testament.

På den annen side bør formkravene være enkle å følge slik at de ikke fungerer som en fallgrube for testator med den følge at en disposisjon som gir et reelt uttrykk for testators vilje, må kjennes ugyldig utelukkende på grunn av at formkravene ikke er oppfylt fullt ut.

Den ordinære testamentformen i dag er vitnetestamentet. Det er imidlertid også adgang til å opprette nødtestament, se punkt 13.3. I punkt 13.4 vurderes det om det bør innføres en ordning med notartestamenter, det vil si at en offentlig myndighet (Notarius Publicus) fyller den rollen testamentsvitnene har ved opprettelse av vitnetestament.

13.2.2 Gjeldende rett

Formkravene for å opprette testament følger av arveloven § 49. Testamentet skal være skriftlig. Testator skal underskrive dokumentet eller vedkjenne seg underskriften i nærvær av to vitner som er til stede sammen og vet at dokumentet skal være et testament. Testator må være til stede når vitnene underskriver, men vitnene trenger ikke å bevitne hverandres underskrifter.

Testamentsvitnene må være over 18 år og ikke «sinnsjuke eller i høy grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høy grad sjeleleg svekte», jf. arveloven § 52. Arveloven § 61 stiller krav til vitnenes habilitet. En disposisjon i testamentet til fordel for et testamentsvitne er ugyldig, jf. første ledd. Det samme gjelder disposisjoner til fordel for vitnets

nærmere angitte nærstående. Dette omfatter vitnets ektefelle, slektninger i rett opp- og nedstigende linje og søsken samt ektefelle til en slik slektning eller en like nær slektning til vitnets ektefelle. Videre omfattes etter nærmere regler den vitnet er i tjeneste hos på testasjonstidspunktet, jf. annet ledd. Ugyldigheten rammer kun den enkelte disposisjonen og ikke testamentet som sådant.

Arvelovutvalget gir en nærmere beskrivelse av gjeldende rett på side 94–95 i NOU 2014: 1.

13.2.3 Nordisk rett

I alle de nordiske landene oppstilles det formkrav for opprettelse av testament. Det er en gjennomgående målsetting at formkravene skal være tilgjengelige, klare og enkle å praktisere.

I *finsk* og *svensk* rett er vitnetestamentet den ordinære testamentsformen. I *dansk* rett er notar-testamenter dominerende, men vitnetestament er et alternativ. Også *islandsk* rett har både notar-testamenter og vitnetestamenter.

For vitnetestamentet stilles det i alle de nordiske landene krav om to testamentsvitner. Testator skal underskrive dokumentet eller vedkjenne seg underskriften i begge vitnenes samtidige nærvær. I *dansk* rett er testators vedkjennelse av testamentet et alternativ til underskrift. Ingen nordiske land har et uttrykkelig lovfestet krav om at vitnene skal bevitne hverandres underskrift. Både *dansk* og *islandsk* rett stiller imidlertid krav om at vitnene underskriver straks etter testator. I alle nordiske land skal vitnene kjenne til at dokumentet er et testament, men de behøver ikke å kjenne innholdet i testamentet.

Testamentsvitner må ha fylt 18 år i *dansk* og *islandsk* rett. I *finsk* og *svensk* rett er det tilstrekkelig at vitnet har fylt 15 år. Alle land krever at vitnene evner å forstå betydningen av disposisjonen og ikke har nedsatt psykisk funksjonsevne. Dette kravet er noe ulikt formulert i de forskjellige landene, men det må antas at hovedinnholdet i regelen er det samme.

Alle nordiske land har regler om vitnehabilitet. Testamentariske disposisjoner til fordel for vitnet selv og nærmere bestemte nærstående er ugyldige. I *dansk* rett er de absolutte inhabilitetsgrunnene supplert med en generell regel om inhabilitet dersom det foreligger andre omstendigheter som er egnet til å skape tvil om vitnets habilitet, jf. dansk arvelov § 64 stk. 3 nr. 3. I *finsk*, *islandsk* og *svensk* rett har man et tilleggskrav om at vitnene ikke må være gift med eller i nær slekt med testator. Denne regelen er ukjent i Norge og Danmark.

I *dansk* rett har man særlige regler for testamentariske bestemmelser om hvem som skal arve vanlig innbo og personlige effekter (innbofordelingslister), jf. § 66 i den danske arveloven. For slike bestemmelser er det lempet på formkravene. Det kreves ingen vitner, men listen må være skriftlig, datert og underskrevet.

Se for øvrig side 95–96 i NOU 2014: 1 for en nærmere beskrivelse av nordisk rett.

13.2.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår i hovedsak å videreføre dagens regler om vitnetestamenter, men med enkelte mindre endringer, se side 97–101 i NOU 2014: 1.

Utvalget går på side 97–98 inn for å opprettholde kravet om at testamentet må gjøres skriftlig, og kravet om at testamentet skal være underskrevet av testator. Utvalget foreslår ikke å innføre digitale testamenter med elektronisk signatur eller muntlige video- og lydtestamenter. Utvalget går heller ikke inn for en regel tilsvarende den danske regelen om vedkjennelse av testamentet som et alternativ til underskrift. Utvalget viser til at en slik ordning vil åpne for flere tvister om testamentet er endelig eller ikke. Videre viser utvalget til at rettspraksis har godtatt underskrift både med påholden penn og med signaturstempel.

Utvalgets *flertall* (Frantzen, Forsnes, Hambro, Buttingsrud Mathiesen og Unneberg) går inn for å opprettholde vilkåret om at vitnene skal være til stede sammen når testator underskriver testamentet eller vedkjenner seg sin underskrift. Dette gir etter flertallets mening best sikkerhet for at testator ikke har blitt utsatt for press, og at testamentet gir uttrykk for testators frie vilje. *Mindre-tallet* (Coward og Kløvstad) går inn for å oppheve dette vilkåret, og viser til at hensynet til å unngå press er tilstrekkelig ivaretatt ved at det kreves to habile vitner. Mindretallet uttaler:

«Samtidighetskravet skaper en del unødvendige tvister og unødvendig ugyldighet. Hvis vitnene ikke har datert underskriftene, har man ingen holdepunkter for at de var til stede sammen. Selv om bevitnelsene er datert samme dag, kan testamentet likevel være ugyldig. Man kan for eksempel tenke seg at testator underskriver testamentet på kontoret til sin advokat. Advokaten skriver under som vitne. Etterpå går advokaten ut på forværelset for å innhente sekretærens vitneunderskrift på testamentet, mens testator blir sittende på kontoret. Testamentet er i et slikt tilfelle ugyldig

fordi sekretæren ikke var der da testator underskrev testamentet, og testator heller ikke har vedkjent seg testamentet for sekretæren. Testamentet vil også være ugyldig hvis testator, etter å ha fått advokatens underskrift, tar med seg testamentet ut til sekretæren og innhenter sekretærens vitnepåtegning mens advokaten blir sittende på kontoret. Selv om testator i et slikt tilfelle uttrykkelig vedkjenner seg sitt testament for sekretæren, blir testamentet ugyldig fordi ikke også det andre vitnet, advokaten, er til stede ved denne vedkjennelsen. Hvis det har gått langt tid fra testamentet ble opprettet til det skal få sin virkning, kan det lett hende at vitnene ikke husker hendelsesforløpet omkring hvem som var til stede når, med de konsekvenser det kan få for testamentets gyldighet. Mindretallet mener etter dette at samtidighetskravet ikke bør videreføres.»

Et samlet utvalg foreslår å forenkle lovens ordlyd ved å fjerne kravet om at vitnene må være godtatt av testator, og at vitnene underskriver etter testators ønske. Utvalget viser til at det ligger i hele situasjonen at disse vilkårene er oppfylt. Tvangstilfeller kan uansett fanges opp av regelen om ugyldighet ved utnyttelse av testator.

Vitnene skal etter forslaget underskrive dokumentet. Utvalget mener at det ikke bør kreves at testator er til stede når vitnene underskriver. Det er tilstrekkelig at vitnene vedkjenner seg sin underskrift i testators nærvær. Utvalget går også inn for å videreføre kravet etter gjeldende rett om at vitnene må vite at dokumentet skal være et testament.

De nevnte reglene om skriftlighet, underskrifter og vitner er inntatt i § 32 i utvalgets lovforslag.

Utvalget foreslår å utvide inhabilitetsreglene for vitner slik at reglene også omfatter disposisjoner til fordel for vitnets samboer og samboere til slektninger i rett opp- og nedstigende linje, se side 100–101 og side 200 i utredningen og utvalgets lovforslag § 33 annet ledd. Samtidig foreslår utvalget begrensninger når det gjelder svogerskap, det vil si at personer som er gift med vitnets søsken (vitnets svogere og svigerinner), og personer som i loven angis som en «like nær slektning» til ektefellen (vitnets svigerforeldre, stebarn og svogere og svigerinner), ikke lenger skal omfattes av inhabilitetsreglene. Utvalget foreslår å videreføre regelen i gjeldende § 61 annet ledd om tilfeller hvor vitnet er i tjeneste hos den som er begunstiget.

Utvalget vurderer på side 100 i utredningen om det etter mønster av dansk rett bør innføres

særlige formkrav for inventarlistene (innbofordelingslister). Utvalget viser til at slike lister spiller en stor rolle i dansk skiftepraksis. Utvalget foreslår likevel at det ikke innføres regler om dette i den norske arveloven:

«Utvalget vil ikke foreslå at det innføres særlige formregler for inventarlistene eller lignende. Også i Norge forekommer det i praksis at arvingene respekterer arvelaterens lister over fordeling av innbo og løsøre, selv om de ikke er i overensstemmelse med lovens formkrav. Utvalget ser imidlertid ikke noe stort behov for at det lages et eget sett av formregler for disse tilfellene. Dels vil man da få avgrensingsproblemer med hensyn til hvilke aktiva som er undergitt de lempelige formkravene og hvilke som er undergitt lovens alminnelige formkrav. Dels vil flere sett av formkrav komplisere lovtteksten, noe som kan forvirre testatorene og derved lede til flere ugyldige testamenter.»

13.2.5 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete og *Jussformidlingen* er enig med utvalget i at kravet til skriftlighet og kravet om testators signatur bør videreføres.

Høringsinstansene har i likhet med Arvelovutvalget delt seg i spørsmålet om å videreføre kravet om at vitnene må være til stede sammen når testator underskriver dokumentet eller vedkjenner seg underskriften (samtidighetskravet). *Jussformidlingen* støtter utvalgets flertall, mens *Den norske Dommerforening* og *Oslo byfogdembete* støtter utvalgets mindretall. *Oslo byfogdembete* uttaler i den forbindelse:

«Oslo byfogdembete støtter mindretallet når dette går inn for å avvike kravet om felles tilstedeværelse av vitnene ved vitneunderskriftene/vedkjennelsen. Hensynet til å unngå press må sies å være tilstrekkelig ivaretatt gjennom de øvrige formkravene. Vi ser at samtidighetskravet kan være en fallgrube for testator som lett kan komme i skade for å overse dette vilkåret, med den følge at et ellers fullt ut gyldig testament blir underkjent.»

Oslo byfogdembete er ellers enig med utvalget i at kravet etter gjeldende lov om at vitnene må være godtatt av testator, og at de skal underskrive etter testators ønske, kan utgå.

Når det gjelder habilitetskravene for vitner, støtter *Oslo byfogdembete* og *Jussformidlingen* utvalgets forslag om å lempe på habilitetsreglene

for svogere og svigerinner og at samboerskap likestilles med ekteskap.

Bergen tingrett uttrykker bekymring for at ordlyden i § 32 i utvalgets lovforslag kan skape feiloppfatninger om at testator må utforme eller nedtegne selve testamentet mens vitnene er til stede. Videre bemerker tingretten:

«I første ledd siste punktum er det foreslått innført en bestemmelse om at vitnene alternativt til å underskrive dokumentet mens testator er til stede, kan vedkjenne seg underskriftene mens testator er til stede. Situasjonen er altså at testator har underskrevet eller vedkjent seg underskriften mens vitnene er til stede sammen. Det kan fremstå som lite praktisk at vitnene – i stedet for straks å underskrive testamentet mens testator er til stede – underskriver testamentet senere, for så i etterkant å vedkjenne seg underskriftene overfor testator. Det bes vurdert om det er hensiktsmessig å beholde denne delen av lovparagrafen.»

Oslo byfogdembete uttaler følgende om formkrav for inventarlistene:

«Oslo byfogdembete ser at det er hensyn som taler for forenklete regler for opprettelsen av slike inventarlistene. Vår erfaring er at lister over innbo og løsøre uten to vitneunderskrifter, slik loven krever for gyldighet, ofte forekommer i praksis. Likevel antas det å være relativt sjelden at gyldigheten av slike inventarlistene blir bestridt. Dette kan skyldes at arvingene ønsker å respektere det de oppfatter er testators ønske, selv om de er kjent med at lovens formkrav ikke er oppfylt. Unnlatt bestridelse kan imidlertid like gjerne skyldes at folk i sin alminnelighet tror at inventarlistene er gyldige, en villfarelse som er lite heldig. Å lette på formkravene vil kunne bringe samsvar mellom «liv og lære».

Oslo byfogdembete har likevel kommet til at utvalgets standpunkt har de beste grunner for seg. Det kan lett tenkes å oppstå avgrensingsproblemer med hensyn til hva som skal regnes som «inventar» og eventuelt «personlige effekter», hvilket kan gi grobunn for flere tvister. Videre vil det kunne bli forvirrende og tungvint for folk å måtte forholde seg til to sett av formregler.»

13.2.6 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre hovedtrekkene i dagens regler om vitnetestamenter, jf. lov-

forslaget §§ 42 til 44, men med enkelte mindre endringer.

Departementet går inn for å opprettholde kravet om at testamentet må være skriftlig, jf. § 42 første ledd. Ingen høringsinstanser har etterlyst en adgang til å opprette digitale testamenter eller muntlige video- eller lydtestamenter. Departementet har på denne bakgrunn ikke funnet grunn til å gå nærmere inn på dette.

Kravet om at testator må underskrive testamentet, har skapt enkelte problemer i praksis og har vært gjenstand for inngående behandling i rettspraksis og juridisk litteratur. Underskriftskravet har vært særlig utfordrende for personer med visse former for nedsatt funksjonsevne, men det er også eksempler på at skriveføre personer har forsøkt å underskrive testamentet uten å lykkes med å oppfylle lovens krav. De sentrale spørsmålene har vært hvilke metoder som kan brukes til å påføre underskriften på dokumentet (påholden penn, signaturstempel, navnestempel, mv.), hva underskriften nærmere kan inneholde (forkortelser, kallenavn, fingeravtrykk, mv.), og hvor på dokumentet underskriften kan plasseres.

Ved sin underskrift bekrefter testator at dokumentet er ment å være hans eller hennes siste og endelig vilje. Departementet har vurdert om testators vedkjennelse av testamentet bør innføres som et alternativ til underskrift. En slik regel vil gjøre det enklere for blant annet personer med nedsatt funksjonsevne å oppfylle formkravene. I tvilstilfeller vil vurderingstemaet for domstolene også bli mer treffende og mer i tråd med regelens formål. På den annen side kan en slik regel medføre vanskelige bevissspørsmål dersom flere velger å vedkjenne seg testamentet i stedet for å underskrive, og dette kan føre til flere tvister om hvorvidt testamentet er endelig. Departementet har etter dette blitt stående ved at kravet til underskrift bør opprettholdes.

Utvalget er som nevnt delt i spørsmålet om man bør videreføre kravet om at vitnene må være til stede sammen når testator underskriver testamentet eller vedkjenner seg underskriften. Departementet går som mindretallet inn for å oppheve denne regelen. Departementet slutter seg til mindretallets begrunnelse og har i tillegg lagt vekt på at formkravene ikke bør være mer kompliserte enn nødvendig.

Departementet er enig med utvalget i at lovteksten kan forenkles ved å sløyfe kravet om at vitnene må være godtatt av testator, og at vitnene underskriver etter testators ønske.

Det foreslås som etter gjeldende rett at vitnene skal underskrive testamentet mens testator er til

stede. Utvalget har foreslått en regel om at vitnene kan vedkjenne seg sin underskrift i testators nærvær, som alternativ til å underskrive i testators nærvær. Departementet har ikke fulgt opp denne delen av lovforslaget. Departementet er enig i det som er anført i høringsuttalelsen fra Bergen tingrett om at dette alternativet virker lite praktisk. Lovteksten bør da ikke belastes med en slik regel.

§ 49 annet ledd i gjeldende lov inneholder en bevisbyrderregel som innebærer at vitnenes påtegning om at formkravene er fulgt, er bevis nok for dette, med mindre «særlege tilhøve» gir grunn til å tvile på innholdet i påtegningen. Bestemmelsen er ikke med i utvalgets lovforslag. Ingen av høringsinstansene har kommentert at bestemmelsen ikke er foreslått videreført. Departementet går inn for å videreføre bevisbyrderregelen, men foreslår samtidig en utvidelse av bestemmelsen. Det følger av § 43 i lovforslaget at testamentsvitnene i en påtegning på testamentet bør opplyse ikke bare om formreglene i § 42 første ledd er fulgt, men også om testator opprettet testamentet av fri vilje, og om testator var ved sans og samling. Dersom vitnene har gitt en påtegning om disse forholdene, bør påtegningen anses som bevis nok, med mindre særlige forhold gir grunn til å tvile på innholdet i påtegningen. Dette innebærer at en påtegning fra vitnene kan få betydning for vurderingen av om formkravene er fulgt, om testamentet ble opprettet av fri vilje, og om testator var ved sans og samling på testasjonstiden. Bevisbyrderregelen vil heve terskelen for anførsler om formfeil og mangler ved testators testasjonsevne. Dette kan bidra til å redusere antallet tvister. Samtidig legger departementet til grunn at vitnene er nærmest i tid og sted til å ha en begrunnet oppfatning om testators sinnstilstand i testasjonsøyeblikket. Selv om vitnene ikke er helsepersonell, vil det at de er til stede i testasjonsøyeblikket ofte gi gode forutsetninger for å vurdere testators evne og vilje til å opprette testament. Dette gjelder særlig i tilfeller der testators sinnstilstand varierer over tid slik at også testasjonsevnen varierer.

Når det gjelder habilitetskravene for vitner (§ 44 i lovforslaget), er departementet enig i utvalgets forslag om at disposisjoner til fordel for vitnets samboer bør føre til at disposisjonen er ugyldig. Ekteskap og samboerskap er alternative samlivsformer i dagens samfunn. Dette tilsier at også personer som er samboere med vitnets slektninger i rett opp- eller nedstigende linje, bør omfattes på lik linje med dem som er gift med slike slektninger.

Utvalget har på den annen side foreslått at habilitetsreglene ikke lenger skal omfatte disposisjoner til fordel for vitnets svigerforeldre, stebarn og svogere og svigerinner mv. Reglene bør som utgangspunkt omfatte alle de tilfeller der det er en så nær tilknytning mellom vitnet og den som er tilgodesett i testamentet, at det kan være grunn til å reise spørsmål om vitnets troverdighet eller nøytralitet. Hvor nært forhold man har til sin svigerfamilie eller ektefellen eller samboeren til en bror eller søster vil imidlertid variere. Reglene vil dermed være mer eller mindre treffende uansett hvilke familierelasjoner som tas med eller holdes utenfor. Vitnet kan også ha et vel så nært forhold til et familiemedlem som ikke er omfattet av gjeldende lov (for eksempel en nevø eller en tante), som til for eksempel en svigerfar eller en svigerinne. Det samme gjelder personer som står vitnet nær uten å være i familie med vitnet. Dette viser at reglene uansett kan slå tilfeldig ut. Ut fra hensynet til at reglene bør være så enkle som mulig, går departementet inn for å følge opp utvalgets forslag når det gjelder svigerforeldre, svogere og svigerinner. Departementet antar imidlertid at man ofte vil ha et nærmere forhold til et stebarn enn til svigerfamilien for øvrig og foreslår ut fra en helhetsvurdering at stebarn tas med i kretsen av personer som omfattes av reglene om inhabilitet.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke er nødvendig eller hensiktsmessig å innføre særlige formkrav for såkalte innbofordelingslister.

13.3 Nødtestament

13.3.1 Gjeldende rett

Arveloven § 51 åpner for at det i nødstilfeller kan opprettes gyldig testament selv om det ikke er mulig å opprette et testament som oppfyller formkravene i § 49. Nødtestament kan opprettes på to måter: som muntlig testament med to vitner eller som skriftlig testament uten vitner. Kravet om to vitner ved muntlig testasjon har vært praktisert strengt av domstolene, se for eksempel Rt. 1995 side 845.

Bestemmelsen gjelder hvis «brå og farleg sjukdom eller anna nødstilfelle» hindrer arvelateren i å opprette et ordinært testament. Arvelovutvalget uttaler følgende om kravet om at det må foreligge en nødsituasjon (NOU 2014: 1 side 94):

«Kravet om at en sykdom skal være «brå», er tolket ganske lempelig i praksis, jf. Rt. 1974 s. 920, som gjaldt et tilfelle der testator ville opprette testament like før han skulle opereres,

men hadde ligget på sykehus i påvente av operasjonen i en måned. Det er akseptert at en selvmordssituasjon kan være en nødssituasjon, jf. Rt. 1975 s. 97, men norsk rett har praktisert kravet om at det ikke skal være «råd å få tak i testamentsvitne», ganske strengt, jf. Rt. 1984 s. 1425. Med Lødrup, Nordisk arverett s. 274 kan man si at man i norsk rett har lagt seg på en objektiv forståelse av nødssituasjonen, mens man i de øvrige nordiske land har lagt til grunn en subjektiv forståelse av avdødes situasjon.»

13.3.2 Nordisk rett

Arvelovutvalget gir følgende beskrivelse av nordisk rett (side 96):

«Alle de nordiske landene har særlige regler for nødtestamenter. I Danmark har man imidlertid fullstendig oppgitt formkrav for nødtestamenter. Et nødtestament kan opprettes på en «hvilken som helst måte». Det avgjørende er om det foreligger en testamentarisk disposisjon som med sikkerhet kan anses for å stamme fra testator og som gir uttrykk for testators vilje. Svensk rett anerkjenner to former for nødtestamenter (ärvdabalken 10 kap. 3 §). Som i Norge, godkjennes både det muntlige vitnetestamentet og det egenhendig skrevne testament uten vitner. Grunnvilkåret er sykdom eller annet nødstilfelle. Testamentet står seg i tre måneder etter at nødssituasjonen opphører. De finske reglene om nødtestamenter overensstemmer med reglene i Norge og i Sverige. Både muntlige testamenter med to vitner og egenhendig skrevne testamenter uten vitner godkjennes. Nødtestamenter er regulert i ärvdabalken 10. kap. 3 §. Den islandske arveloven anerkjenner bare én form for nødtestament – det muntlige nødtestament med to vitner, jf. den islandske arveloven § 44.»

13.3.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget gir uttrykk for en viss tvil om det er behov for å videreføre reglene om nødtestament. Etter hva utvalget erfarer, forekommer nødtestamenter relativt sjeldent. Utvalget viser på den annen side til at det er lange tradisjoner for egne formkrav for nødtestamenter i norsk rett, og at alle de andre nordiske landene har regler om dette. Selv om behovet ikke er så stort, mener utvalget at nødtestamentene er nyttige nok i de få tilfellene hvor det er behov for dem. Utvalget konkluderer på denne bakgrunn med at det fortsatt

bør være egne regler som kommer til anvendelse når testator befinner seg i en nødsituasjon. Utvalgets vurderinger er inntatt på side 99–100 i NOU 2014: 1. Se også lovforslaget § 35.

Når det gjelder den nærmere utformingen av reglene om nødtestament, viser utvalget til at man i den danske arveloven har gått helt bort fra formkrav og lar det avgjørende være om man kan bevise at testamentet er utformet av testator, og at det gir uttrykk for testators vilje. Den danske bestemmelsen om nødtestamenter (§ 65 i den danske arveloven) går ut på at man i en nødsituasjon kan opprette nødtestament «på en hvilken som helst måte». Utvalget går ikke inn for at det innføres slike regler i Norge, og begrunner dette slik:

«Hensynet til den teknologiske utviklingen, og hensynet til arvelatere flest, som neppe er kjent med formkravene for nødtestamenter, tilsier at den danske løsningen bør følges. Utvalget ser imidlertid også en del problemer med å gi helt slipp på formkravene. Hvis spørsmålet om det foreligger et nødtestament bare blir et spørsmål om bevis, frykter utvalget at det vil kunne komme langt flere tvister om nødtestamenter enn det vi har vært vitne til hittil, og at tvistene blir mer omfangsrrike. Det vil trolig medføre flere tvister hvor man legger frem brev eller skisser til fordeling av eiendeler som er funnet blant avdødes etterlatenskaper. Det vil trolig også brukes energi på å gjennomføre mobiltelefoner, telefonsvarere, e-postkontoer, minnepinner og harddisker, for å finne dokumentasjon på en mulig testasjonsvilje. En total frihet fra form vil også innebære at man ikke oppnår den høytidsstemning og aktpågivenhet som formkravene er ment å få frem hos testator – det såkalte solennitetshensynet. Utvalget vil etter dette ikke foreslå at formkravene for nødtestamenter oppheves.»

Selv om utvalget i utgangspunktet går inn for å videreføre de nåværende reglene om nødtestamenter, mener utvalget at det etter gjeldende rett stilles for strenge krav når det gjelder nødtestamenter som opprettes i forbindelse med selvmord. Utvalget mener at det i større grad bør legges vekt på arvelaterens subjektive vurdering av situasjonen:

«Utvalget stiller seg imidlertid kritisk til de kravene som flertallet i Rt. 1984 s. 1425 stilte for å godta et selvmordstestament som nødtestament. Utvalget mener at man må kunne ta

høyde for testators subjektive oppfatning i praktiseringen av vilkåret om det er mulig å få tak i testamentsvitner. Lovteksten foreslås derfor endret slik at man får frem at spørsmålet om det er mulig å få tak i vitner, er situasjonsbestemt.»

Se også side 202 i utredningen om dette spørsmålet.

13.3.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er enig med utvalget i at man ikke bør oppheve formkravene for nødtestamenter. Denne høringsinstansen er også enig med utvalget i at lovteksten bør endres slik at det fremgår at det skal foretas en subjektiv vurdering av om det er mulig å få tak i vitner.

Jussformidlingen er delvis enig i utvalgets forslag om at formkravene for nødtestamenter bør videreføres. Men Jussformidlingen går ikke inn for å videreføre unntaksregelen om testators adgang til å skrive nødtestament der han ikke kan få tak i testamentsvitner. Jussformidlingen uttaler:

«I slike situasjoner vil testator ofte være svært sårbar, og testamentvitner er derfor en nødvendig sikkerhet for at testator ikke blir utsatt for press. Det vil også være større fare for at testamentet ikke er tilstrekkelig gjennomtenkt, og hensynet til solennitet ved dødsdisposisjoner blir ikke tilstrekkelig ivaretatt. Det kan i tillegg være vanskelig å etterprøve hvorvidt det i realiteten var umulig for testator å opprette testamentet med vitner til stede. Det kan også være vanskelig å etterprøve hvorvidt testator var ved full sans og samling i en slik nødssituasjon. Vitnekravet bidrar også til å dokumentere om testator var i en tilstand som beskrevet i utvalgets forslag til § 36. Denne unntaksregelen kan etter Jussformidlingens syn således danne grunnlag for konflikter om testamentets gyldighet.»

13.3.5 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at reglene om nødtestamenter bør videreføres. Reglene om nødtestamenter får anvendelse i tilfeller der testator brått er i en situasjon der døden er en sannsynlig eller eneste mulige utgang. Det ville da virke urimelig om han eller hun ikke kan få opprettet testament fordi det ikke er mulig å oppfylle formkravene. Det er åpenbart mer betryggende at et

testament opprettes skriftlig og med vitner som kan bekrefte testators evne og vilje til å opprette testamentet. Behovet for å opprette nødtestament oppstår imidlertid nokså sjelden, og det at det kan oppstå vanskelige bevissspørsmål hvis arvelateren har gitt uttrykk for sin vilje i et nødtestament, kan da ikke være et avgjørende hensyn. Departementet legger som utvalget også vekt på at vi har lang tradisjon for regler om nødtestamenter i norsk rett, og at samtlige nordiske land har regler om nødtestament.

Departementet er enig med utvalget i at det fortsatt bør gjelde formkrav for nødtestamenter, og viser til utvalgets begrunnelse for ikke å gå inn for den danske ordningen.

Departementet går inn for å videreføre de to formene for nødtestamenter: muntlig testament med to vitner og skriftlig testament uten vitner, se § 46 i lovforslaget. Hvis man først skal ha regler om en adgang til å opprette gyldig testament i en nødsituasjon, bør man ta høyde både for situasjoner der testator ikke er i stand til å uttrykke sin vilje skriftlig, og situasjoner der testator er alene. Når det gjelder adgangen til å opprette nødtestament uten vitner, er departementet enig med utvalget i at det bør legges vekt på testators subjektive oppfatning av om det er mulig å få tak i vitner. Utvalget foreslår at dette skal komme til uttrykk i lovteksten ved at det skal være umulig «for testator» å opprette testament med vitner. Departementet slutter seg til forslaget, men vil bemerke at «umulig» er et strengt vilkår selv om det skal legges vekt på testators egen oppfattelse av situasjonen. At testator på grunn av sitt forhold til de potensielle vitnene synes det er vanskelig å bruke disse, vil for eksempel ikke være tilstrekkelig. Departementet er på den annen side enig med utvalget i at i en selvmordsituasjon, der lovens krav for øvrig er oppfylt, bør det legges vekt på at det for testator kan oppfattes som umulig å tilkalle vitner.

13.4 Notartestament

13.4.1 Gjeldende rett

Notartestament er et alternativ til vitnetestamentet og går ut på at en offentlig myndighet (Notarius Publicus) fyller den rollen testamentsvitnene har ved opprettelse av et vitnetestament (se punkt 13.2 om vitnetestamenter). Nåværende arvelov har ikke regler om notartestamenter. Arveloven 1854 åpnet for både vitnetestamenter og notartestamenter. Ordningen ble imidlertid avvirket i 1937. Dette hadde antakelig sammenheng med at

ordningen var lite utbredt, jf. Knoph: Norsk Arverett (1930) side 126.

Etter at notartestamentet ble avviklet, ble det innført en adgang til å oppbevare vitnetestamenter ved skifterettene (nå tingrettene). Denne ordningen ble innført i 1954 og har i de siste tiårene vært mye brukt. Antall testamenter til oppbevaring i tingrettene har økt fra ca. 38 000 i 1995 til ca. 139 000 ved utgangen av 2017. Økningen kan gi grunn til å reise spørsmål om notartestamenter vil bli mer etterspurt i dag enn de var tidligere.

13.4.2 Utenlandsk rett

Det er ikke adgang til å opprette notartestamenter etter *finsk* og *svensk* rett. Finland og Sverige har heller ikke testamentregistre.

I *dansk rett* er det adgang til å opprette både vitnetestamenter og notartestamenter, jf. den danske arveloven §§ 63 og 64. I praksis er notartestamenter den dominerende testasjonsformen. Vitnetestamenter spiller en mer beskjeden rolle. Notaren skal i sin påtegning bekrefte testators identitet, ta stilling til hvorvidt testator er i fornuftmessig stand til å opprette et testament, og eventuelt vurdere om det er andre omstendigheter som kan være av betydning for testamentets gyldighet, jf. § 63 stk. 2. Alle notartestamenter registreres i et sentralt register. Det er ikke mulig å registrere vitnetestamenter. *Islandsk* rett har tilsvarende regler.

I *tysk* og *fransk rett* anerkjennes notartestamenter som en av flere mulige testasjonsformer, jf. Bürgerliches Gesetzbuch § 2232 og Code Civil art. 971. Notartestamenter anerkjennes for øvrig i store deler av Europa, herunder i spansk, portugisisk, italiensk, nederlandsk, belgisk, bulgarsk, estisk, gresk, latvisk, maltesisk, polsk, rumensk, slovakisk, slovensk og ungarsk rett.

Notartestamenter anerkjennes ikke i Storbritannia, Irland eller Kypros.

Utviklingen av nye arverettsregler i EU kan tyde på at notartestamenter kan bli mer aktuelt enn det har vært så langt. De mest sentrale forordningene på dette området er EU/650/2012 og EU/1329/2014 som blant annet innebærer lovvalgsregler, et system for anerkjennelse og fullbyrdelse av offisielt bekreftede dokumenter vedrørende arv og innføringen av et europeisk arvebevis. Norge faller utenfor dette samarbeidet ettersom arveretten ikke omfattes av EØS-avtalens virkeområde. Det kan likevel være grunn til å påse at det ikke blir for store avvik mellom norsk og europeisk arverett av hensyn til den store befolkningsmobiliteten både inn og ut av Norge.

13.4.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår at det innføres en adgang til å opprette notartestamenter også etter norsk rett. I NOU 2014: 1 side 99 blir dette begrunnet slik:

«I dag kan notartestament være mer aktuelt enn tidligere. Ordningen med oppbevaring av testamenter i tingretten har vist seg meget populær, se nærmere i punkt 14.1 nedenfor. Det er trolig at enkelte testatorer i forbindelse med at de leverer inn sitt testament for oppbevaring, også vil forsikre seg om at formkravene er i orden. I de fleste kontinentaleuropeiske land, blant annet Danmark, er notartestamenter svært utbredt. Notartestamenter vil trolig kunne lette bobehandlingen i dødsbo etter norske statsborgere som ved sin død var bosatt i et sydeuropeisk land. Den økte mobiliteten både inn og ut av Norge tilsier også at denne testamentsformen som man kjenner i store deler av Europa for øvrig, også blir tilgjengelig i Norge. Utvalget har derfor kommet til at det bør gis mulighet for å opprette notartestamenter etter norsk rett.»

Regler om notartestament er inntatt som § 34 i utvalgets lovforslag. Forslaget går ut på at et skriftlig testament kan underskrives hos eller vedkjennes for Notarius Publicus (tingretten). Notaren skal fylle den funksjonen testamentsvitner har ved opprettelse av vitnetestamenter, det vil si at notaren skal påse at testator har underskrevet testamentet eller vedkjent seg sin underskrift.

Notaren skal i påtegning på testamentet bekrefte testators identitet, oppgi tid og sted for notarialforretningen, vurdere om testator er ved sans og samling, oppgi hvem som er til stede under notarialforretningen, og nevne andre forhold som kan ha betydning for gyldigheten av testamentet. Påtegningen er ikke i seg selv en gyldighetsbetingelse, men utvalget foreslår en bevisbyrderregel som innebærer at påtegningen anses som bevis nok for de forhold som omfattes av den, med mindre særlige forhold gir grunn til å tvile på innholdet i påtegningen.

Notarialforretningen vil i praksis sikre at testamentet oppfyller lovens formkrav. Innholdet i testamentet skal ikke kontrolleres. Selv om dokumentet er formgyldig, kan det derfor like fullt være mangler ved innholdet som får betydning for testamentets gyldighet.

Notartestamenter skal etter forslaget registreres og oppbevares i tingretten. For vitnetestamenter er dette valgfritt.

13.4.4 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene er delt i synet på forslaget om å innføre regler om notartestamenter.

Følgende høringsinstanser støtter forslaget: *Frelsesarmeens hovedkvarter, Jussformidlingen, Kreftforeningen, Landsforeningen for hjerte- og lungesyke, Røde Kors* og *Seniorsaken*. Disse instansene peker i hovedsak på at innføring av notartestamenter vil gjøre det enklere å opprette testament.

Følgende høringsinstanser har innvendinger mot forslaget: *Domstoladministrasjonen, Bergen tingrett, Gjøvik tingrett, Oslo byfogdembete, Sør-Trøndelag tingrett, Den Norske Advokatforening* og *Den norske Dommerforening*.

Domstoladministrasjonen, Gjøvik tingrett, Sør-Trøndelag tingrett og *Den norske Dommerforening* gir uttrykk for at notartestamenter er en administrativ oppgave som ikke bør utføres av domstolene. *Gjøvik tingrett* uttaler i den forbindelse:

«Utviklingen de senere år har gått i retning av å rendyrke domstolene som dømmende organer. Dette har medført at oppgaver av mer administrativ karakter har blitt overført til andre organer. Forslaget til ny arvelov § 34 går i motsatt retning; domstolene skal etter forslaget tilføres en ny administrativ oppgave. Gjøvik tingrett ser ikke dette som ønskelig. Tvert om bør arbeidet for å rendyrke domstolene som dømmende organer videreføres.»

Høringsinstansene som går imot forslaget, mener at gjennomføringen av en notartestamentordning vil by på praktiske problemer. For det første kan det oppstå spørsmål om rettens habilitet ved etterfølgende tvist om gyldigheten av et notartestament. *Den norske Dommerforening* uttaler:

«Man vil også få en habilitetsproblematikk, hvis det i ettertid anføres at testamentet er ugyldig på grunn av forhold som tingretten burde ha avdekket ved sin kontroll. Det er åpenbart at den dommer som har bekreftet testamentet ikke skal behandle spørsmålet, men inhabilitetsspørsmål kan også reises på grunn av bindinger til kolleger eller ansatte saksbehandlere. Disse forhold er ikke vurdert av Lovutvalget.»

For det andre har høringsinstansene pekt på at det kan det være utfordrende for notaren å vurdere testators testasjonsevne. Innvendingen går

blant annet ut på at notaren har dårligere forutsetninger for å vurdere testasjonsevnen enn testamentsvitner og advokater som normalt kjenner testator fra før. I forlengelsen av dette har noen av høringsinstansene bemerket at den foreslåtte bevisbyrderegelen kan slå uheldig ut. *Sør-Trøndelag tingrett* uttaler i den forbindelse:

«At notaren skal avvise rekvirenten ved tvil om testamentsførheten er isolert sett vel og bra. Forholdet rundt dette fremstår dessverre likevel som noe naivt. Hvordan skal notaren – som aldri før har møtt testator – på en forsvarlig måte ha forutsetninger for å vurdere dette i løpet av ca. 10 minutter? Problemstillingen forsterkes ved at det er satt inn en bevisregel med presumsjon som sier at det i utgangspunktet kreves sterke bevis for å legge et annet faktum til grunn enn det retten har gitt uttrykk for ved påtegningen, jf forslagets § 34 tredje ledds merknader. Det blir ikke mindre betenkelig når det ikke legges opp til en tilsvarende presumsjon ved ordinær bekreftelse fra to vitner.»

Høringsinstansene uttrykker også bekymring for at en notarialbekreftelse av tingretten kan skape feiloppfatninger om at retten går god for at det ikke foreligger innholdsmangler, eller at testamentet for øvrig er uangripelig. *Sør-Trøndelag tingrett* uttaler:

«Et stort antall testamenter leveres inn til oppbevaring hos tingretten. Mange ganger har vi fått et inntrykk av at testator misforstår og tror at oppbevaringen hos tingretten i seg selv sikrer gyldigheten og gjennomføringen av testasjonen. Det er også flere eksempler på at testator tror at innholdet i testasjonen står seg alene i kraft av at formkravene er oppfylt. Arvelovutvalgets forslag innebærer at man går et betydelig steg videre, noe som vil kunne gi grobunn for ytterligere feilaktige forventninger når det gjelder effekten av tingrettens befattning med testamentet. I lys av disse eksemplene er det grunn til å påpeke en viss bekymring dersom forenklingen og tilgjengeligheten for testamentsproduksjon går for langt. Tingretten skal etter forslaget fortsatt ikke ha noen rådgiverrolle, hvilket bør være opplagt. Publikum vil imidlertid ikke nødvendigvis se dette nå som tingretten kommer inn på den måten som foreslått, og i verste fall leve i den tro at tingretten har en «godkjenningsrolle» og dermed skape en forventning om at testamentet er uangripelig.»

Den Norske Advokatforening uttaler at en uheldig bivirkning av forslaget er at publikum feilaktig kan anta at tingretten vil bistå med, og kanskje garantere for, testamentets innhold. Videre uttaler denne høringsinstansen:

«Denne uheldige bivirkningen kan selvfølgelig motvirkes ved at det gis uttrykkelig informasjon om hva påtegningen *ikke* garanterer, men en slik informasjon vil kunne være vanskelig for publikum å forholde seg til uten nærmere bistand til å avklare *hva* som vil kunne være uriktig eller mangelfullt. Dette innebærer at publikum kan forventes å etterspørre langt mer konkret og tilpasset veiledning enn tingretten vil ha kapasitet til å kunne gi. Fordelen ved å kunne opprette testamente kostnadsfritt må anses mer enn nøytralisert om det opprettede testamentet uten testators kunnskap faktisk ikke er gyldig etter sitt innhold, og vi ser en fare for at den formelle rammen vil kunne bli villedende for den som ønsker å opprette et uangripelig testamente.»

Den norske Dommerforening og *Oslo byfogdembete* peker på at tradisjonen i andre land med notartestamenter ikke nødvendigvis er direkte overførbar til Norge. *Oslo byfogdembete* uttaler blant annet:

«Utvalget viser til at mange europeiske land har ordningen med notartestamenter, og at bruken er utbredt. Vi bemerker i den forbindelse at notarius publicus i for eksempel Spania, er en egen profesjon, som ikke er knyttet til domstolene. [...] Når notarius opererer uavhengig av domstolene, vil man ikke få den uheldige situasjon at samme domstol som har bekreftet at en testator er ved «sans og samling», senere eventuelt skal behandle en tvist om testators habilitet. [...]

Ettersom notartestamentsordningen er såvidt populær i Danmark, er det nærliggende å tenke seg at mange i Norge også vil foretrekke dette. I denne sammenheng er det imidlertid sentralt å merke seg den forskjell at det i Danmark ikke er mulig å få oppbevart vitnetestamenter ved domstolen og testamentet blir da heller ikke ført inn i det sentrale testamenteregisteret. [...] Dette må antas å være en ikke uvesentlig årsak til at notartestamenter er så vidt utbredt i Danmark sammenlignet med vitnetestamenter.»

13.4.5 Departementets vurdering

En adgang til å opprette notartestamenter vil gjøre det enklere for borgerne å utferdige et testa-

ment som oppfyller lovens formkrav. Notarialbekreftelsen vil gi både testator og arvingene en viss trygghet for at testamentet er gyldig opprettet.

Departementet har likevel kommet til at det ikke bør innføres regler om notartestament som alternativ til vitnetestamentet. Departementet viser for det første til de praktiske utfordringene som det er vist til i høringen av Arvelovutvalgets forslag. Som flere høringsinstanser har anført, kan publikum få inntrykk av at tingretten utfører en innholdskontroll, og at notarialbekreftelsen gir en garanti for at testamentet står seg – både formelt og innholdsmessig. Sør-Trøndelag tingrett har pekt på at det også for den någjeldende oppbevaringsordningen er eksempler på slike feiloppfatninger hos publikum. Departementet antar videre at en ordning med notarialbekreftelser kan gi publikum forventninger om at tingretten gir veiledning om testamentets innhold. Dette ligger utenfor domstolenes oppgaver, men kan skape et press på domstolene som kan være uheldig både av prinsipielle og ressursmessige grunner. Hvis publikum feilaktig oppfatter det slik at tingretten ved sin notarialbekreftelse går god for testamentet som sådant, og at ordningen kan erstatte behovet for juridisk veiledning hos advokat mv., kan dette øke antallet tvister. Departementet viser også til at dersom det senere oppstår tvist om testamentets gyldighet, kan dette få betydning for domstolens habilitet. Som det er pekt på i høringen, kan spørsmålet om habilitet oppstå ikke bare for dommerne, men også om det er administrativt ansatte med notarialfullmakt som bekrefter testamentet.

Som det også er pekt på i høringen, er tradisjonen i andre land med notartestamenter ikke nødvendigvis direkte overførbar til Norge. I en del andre europeiske land har man en egen frittstående notarprofesjon som medvirker til ulike privatretslige disposisjoner som for eksempel testamenter, eiendomsoverdragelser og pantedokumenter. I Norge virker det mer fremmed at offentlige myndigheter skal medvirke til rent privatretslige handlinger. Og som nevnt oppstår det for norsk rett særlige problemstillinger om habilitet i og med at notarialfunksjonen i Norge er lagt til tingretten (jf. lov 26. april 2002 nr. 12 om notarius publicus § 1).

Det reiser seg dessuten et prinsipielt spørsmål om domstolenes oppgaver og hva de skal bruke sine ressurser på. I en tid med økt saksinngang i domstolene, utfordringer med saksavviklingen og der flere tar til orde for at domstolene i større grad bør rendyrke sin dømmende virksomhet, vil det etter departementets syn være lite hensikts-

messig å innføre en ny serviceoppgave. En ordning med notarialbekreftelse av testamenter vil føre til økt arbeidsmengde og økte kostnader for domstolene. Selv om notarialbekreftelse av testamenter blir gebyrbelagt, er det ikke åpenbart at ordningen blir kostnadmessig nøytral, og ordningen vil som nevnt uansett medføre en økning i arbeidsoppgaver av ikke-dømmende karakter.

Flere høringsinstanser har pekt på at det kan være utfordrende for notaren å vurdere testators testasjonsevne. Det er anført at testamentsvitner og advokater gjerne vil ha et bedre grunnlag for å vurdere testasjonsevnen enn en ansatt ved tingretten som møter testator i et meget kort tidsrom. Departementet slutter seg til dette. Ut fra et slikt synspunkt kunne man riktignok i stedet tenke seg en ordning med notartestamenter der notarialbekreftelsen ikke omfattet en vurdering av om testa-

tor var ved sans og samling. Notarialbekreftelsen ville i så fall omfatte bare testators identitet og underskrift. Dette ville imidlertid igjen medføre at noe av poenget med ordningen ville falle bort. Departementet viser i den forbindelse til at formkravene bør være enkle å oppfylle for de fleste, og det synes etter departementets vurdering ikke å være tilstrekkelig grunn til å opprette en egen servicefunksjon ved domstolene bare for å sikre at underskriftskravene er oppfylt.

Departementet har kommet til at de innvendinger som er anført foran, veier tyngre enn fordelene ved å innføre notartestamenter. Dette gjelder særlig ettersom det allerede er enkelt å opprette et formriktig vitnetestament og det er foreslått ytterligere forenklinger i formkravene til slike testamenter i punkt 13.2.

14 Tilbakekall og endring av testament. Bortkommet testament

14.1 Gjeldende rett

På samme måte som ved opprettelse av testament vil et tilbakekall eller en endring av et testament gi uttrykk for hvordan testator ønsker å fordele eiendelene han eller hun etterlater seg. Uten en slik mulighet ville testamentet ikke nødvendigvis gi uttrykk for testators «siste vilje», noe som nettopp er den grunnleggende tanken bak testamentsreglene. Dersom det ikke var adgang til å tilbakekalle eller endre et testament, ville nok det også ha hatt betydning for lysten til å opprette testament.

I arveloven § 55 er testatoren gitt adgang til fritt å endre eller tilbakekalle sitt testament, likevel med de begrensninger som følger av kapittel IX. Begrensninger kan for eksempel følge av reglene om gjensidig testament og av reglene om arvepakt. Det er også gitt regler om fremgangsmåten ved tilbakekall eller endring av testament.

Arveloven § 57 første ledd inneholder hovedregelen for hvordan man skal gå frem for å tilbakekalle eller endre et testament. Bestemmelsen henviser til de formkravene som gjelder for opprettelse av testament, jf. arveloven kapittel VIII.

Bestemmelsens annet ledd første punktum gir testator mulighet til å tilbakekalle en testamentarisk disposisjon også ved ødeleggelse eller overstryking. Rettspraksis har vært tilbakeholden med å tillate tilbakekall på andre måter enn de som med sikkerhet kan forankres i lovens ordlyd, se blant annet dommene i Rt. 1967 side 1 og Rt. 1999 side 1353.

Ødeleggelsen eller overstrykingen må være gjort på en slik måte at det er «truleg» at disposisjonen ikke skal gjelde. Bevisbyrden for at hensikten med ødeleggelsen eller overstrykingen var å tilbakekalle disposisjonen, ligger på den som hevder at testamentet er tilbakekalt, jf. Rt. 1999 side 1353 (på side 1360).

Tilbakekall kan skje helt eller delvis. Et delvis tilbakekall påvirker i utgangspunktet ikke gyldigheten av de resterende disposisjonene i testamentet. Et delvis tilbakekall vil imidlertid medføre en endring på den måten at den summen eller tingen som tilbakekallet omfatter, må gå til andre. Det vil

da bero på en tolkning av testamentet hvem som i stedet trer inn som arving.

Skal man endre et testament, må dette i utgangspunktet gjøres etter de samme reglene som gjelder for opprettelse av testament. Man må imidlertid skille mellom en endring som innebærer en utvidelse av det første testamentet, og en endring som i realiteten er et delvis tilbakekall. En utvidelse må skje i testaments form etter § 57 første ledd, mens et delvis tilbakekall kan gjøres formløst etter annet ledd. Se mer om dette NOU 2014: 1 side 117.

Er testamentet opprettet ved flere originaldokumenter, er det etter gjeldende rett ikke helt klart om det kreves at alle originalene må ødelegges eller overstrykes. Det foreligger to lagmannsrettsdommer som slår fast at samtlige originaler må ødelegges, jf. Hålogaland lagmannsretts dom 7. desember 2005 (LH-2005-110955) og Agder lagmannsretts dom 30. mars 2007 (LA-2007-1437).

Tilbakekall ved ødeleggelse eller overstryking kan også reise problemstillinger om forholdet mellom originaldokument og kopi. I forarbeidene til arveloven legges det til grunn et ubetinget krav om at originalen må ødelegges for at et tilbakekall skal være gyldig, jf. Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 221. Det samme ble hevdet i eldre rettslitteratur, se Knoph: Norsk Arverett (1959) side 256 og Arnholm: Privatrett V – Arverett (1971) side 271.

Reglene om tilbakekall av testament har nær sammenheng med reglene om bortkommet testament. I tilfeller hvor testamentet ikke kan finnes ved testators død, vil spørsmålet ofte bli om dette er på grunn av at det er tilbakekalt, eller om det foreligger et gyldig testament som er kommet bort. Arveloven har regler om bortkommet testament i § 69. Det følger av denne bestemmelsen at hvis et testament ikke kan finnes når testator er død, skal det likevel gjelde når innholdet kan klarlegges, med mindre man må gå ut fra at testamentet er tilbakekalt, eller at det har blitt ugyldig. I prinsippet regulerer arveloven § 57 og § 69 ulike situasjoner, men forholdet mellom bestemmelsene kan i noen tilfeller være uklart, og begge bestemmelsene kan i noen situasjoner komme til

anvendelse. Det grunnleggende spørsmålet for hvilken bestemmelse som kommer til anvendelse, vil være om årsaken til at testamentet er borte, er at det er tilbakekalt. Om «ein må gå ut frå» at testamentet er borte fordi det er tilbakekalt, kommer § 57 annet ledd første punktum til anvendelse. Spørsmålet blir da om «det er truleg» at det ikke skal gjelde. Om det ikke kan sannsynliggjøres at testamentet er tilbakekalt, kommer § 69 til anvendelse. Det videre spørsmål blir da om testamentets innhold kan «klårleggjast». Hvis dette er tilfellet, skal testamentet gjelde med mindre det har vært ugyldig.

14.2 Nordisk rett

Som de fleste land i Europa har også de nordiske landene regler om fritt tilbakekall av testament, se Hambro: Tilbakekall av testamenter (2009) side 29 flg. Det er imidlertid ulikheter i hvordan formkravene ved tilbakekall reguleres.

Sverige, Finland og Island har, i motsetning til de fleste andre land i Europa, fullstendig formfrihet ved tilbakekall av testamenter. Den svenske ärvdabalkens bestemmelse om tilbakekall er inn tatt i 10 kap. 5 §. Den lyder:

«Har testator i den ordning som gäller för testamentets upprättande återkallat sitt förordnande eller har han förstört testamentshandlingen eller eljest otvetydigt givit tillkänna att förordnandet ej längre var uttryck för hans yttersta vilja, är förordnandet utan verkan.»

Liknende formuleringer finner man i den finske ärvdabalken 10 kap. 5 § og i den islandske arveloven § 48 annet ledd.

I *Danmark*, hvor man frem til 2007 hadde full formfrihet, er det nå full formbundethet, jf. § 67 i den danske arveloven.

De øvrige land i Norden har ikke noen tilsvarende regel som arveloven § 69 om bortkommet testament. I *Finland* har imidlertid en tilsvarende regel blitt utviklet gjennom rettspraksis.

14.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår å videreføre regelen i arveloven § 55 om at testamenter som utgangspunkt kan tilbakekalles fritt. Det vises til § 39 i utvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

§ 40 i Arvelovutvalgets lovforslag erstatter reglene i arveloven § 57 om formkrav ved tilbake-

kall og endring av testament. Første ledd første punktum viderefører utgangspunktet om at tilbakekall eller endringer må skje etter de formkrav som gjelder for opprettelse av testament.

Utvalget har vært i tvil om man bør videreføre ødeleggelse og overstryking som alternative måter å endre eller tilbakekalle et testament på. Spørsmålet drøftes på side 118–120 i NOU 2014: 1. Utvalget har vurdert om det bør innføres full formbundethet ved tilbakekall av testament, slik som i dansk rett, men har kommet til at det ikke er ønskelig med en så betydelig skjerpning av formkravene. Dette begrunnes i at ordningen med relativ formbundethet har eksistert i norsk rett siden arveloven 1854. Det vises også til at dette er ordningen i de fleste land i Europa og i de fleste av delstatene i USA. Videre vises det til situasjonen hvor testator har opprettet et testament i bare én utgave med to vitner, som ikke kjenner til innholdet, og selv beholder det eneste eksemplaret. I en slik situasjon ville det være meningsløst å ikke godta ødeleggelsen som et gyldig tilbakekall.

Arvelovutvalget erkjenner samtidig at dagens rettsstilstand, hvor et testament kan endres eller tilbakekalles ved ødeleggelse eller overstryking, kan skape bevisproblemer. Arvelovutvalget viser i den forbindelse til at det kan oppstå uklarhet om hvem som har foretatt handlingen, og når den ble foretatt. Det vises videre til at selv om testamentet ikke kan finnes ved testators død, betyr ikke det nødvendigvis at testamentet er tilbakekalt, jf. regelen om bortkommet testament i arveloven § 69.

En regel som åpner for tilbakekall eller endring ved ødeleggelse eller overstryking, reiser også spørsmål om hva som skal kreves hvis det er flere originaler av testamentet, eller hvis testamentet er opprettet som én original med kopier. Å kreve at samtlige originaler ødelegges, kan bety at det i noen tilfeller vil være umulig å tilbakekalle testamentet, for eksempel fordi en av originalene ikke er i testators besittelse. Det kan også fremstå som urimelig å legge testamentet til grunn i et tilfelle hvor testator vitterlig har ødelagt sin original, fordi det fortsatt finnes en annen original i behold. Utvalget mener at disse situasjonene bør løses på bakgrunn av om ødeleggelsen må forstås slik at det er trolig at testamentet ikke skal gjelde. At det etter ødeleggelsen fortsatt finnes originaler i behold, blir et moment i vurderingen av om det er trolig at testamentet er tilbakekalt, men dette vil ikke i seg selv være et avgjørende hinder for at testamentet anses tilbakekalt. Når det gjelder testament som er opprettet som én original med flere kopier, viser utvalget til at det med dagens kopieringsteknologi kan være vanskelig å vite om et

dokument er originalen eller en kopi. Også i en situasjon der testator har ødelagt en kopi i stedet for originalen, mener utvalget at det avgjørende må være om ødeleggelsen er av en slik art at vilkåret om «trolig» er oppfylt.

Utvalget viser også til en del tilleggsproblemer som kan oppstå ved overstryking, og da særlig ved delvis overstryking. Blant annet kan det oppstå spørsmål om hvordan de testamentariske bestemmelsene som gjenstår, skal tolkes, og det kan oppstå spørsmål om hvem som skal ha det som er strøket ut.

Arvelovutvalgets *flertall*, samtlige utenom Hambro, foreslår på denne bakgrunn at et testament ikke lenger skal kunne tilbakekalles ved overstryking. Flertallet ønsker imidlertid å beholde muligheten til å tilbakekalle testamentet ved ødeleggelse, men peker på at ødeleggelsen må være fullstendig. Flertallet uttaler på side 120:

«Ødeleggelse skaper ikke de samme problemene som delvis overstryking. Ødeleggelsen må imidlertid være fullstendig. Hvis man for eksempel tar ut en side av et testament eller klipper ut deler av testamentet, får man mange av de samme problemene som ved delvis overstryking. Det vil da lett oppstå spørsmål om det er testator selv som har utført den delvise ødeleggelsen, og det vil kunne oppstå tolknings-spørsmål. Selv om overstryking ikke videreføres som alternativ i loven, vil en fullstendig overstrykning kunne oppfattes som ødeleggelse.»

Mindretallet (Hambro) vil videreføre gjeldende rett fullt ut og uttaler:

«Mindretallet mener at det ikke er så store forskjeller i ulempene som ødeleggelse og overstryking medfører, at det er grunn til å tillate det ene og forby det andre. Mindretallet legger også vekt på at det er lang tradisjon for begge disse formene for tilbakekall i norsk rett, og at mange testatorer ville oppleve det som en felle dersom den ene formen ble avskaffet som gyldig form for tilbakekall. Hvis man avskaffer muligheten til delvis tilbakekall gjennom overstryking, kan man også få opp problemstillingen om overstrykingen ikke var en etterfølgende overstryking, men en rettelse som ble gjort før testamentet ble opprettet. Det kan ikke være noe i veien for at det foretas rettelser i dokumentet før testator og vitnene skriver under testamentet.»

Når det gjelder bortkomne testamenter, foreslår Arvelovutvalget at arveloven § 69 videreføres med mindre justeringer, se utredningen side 136 og utvalgets lovforslag § 55. Utvalget mener at den nåværende bestemmelsen fungerer ganske godt. Utvalget foreslår likevel å lette bevisbyrden for dem som hevder at et bortkommet testament er tilbakekalt, ved å erstatte dagens ordlyd «må gå ut frå at testamentet er kalla tilbake», med «kan antas at det er tilbakekalt». Formuleringen innebærer et krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt.

14.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er enig med utvalget i at tilbakekall og endring av testamenter fortsatt bør skje etter de samme formkravene som gjelder for opprettelse av testament. Videre uttaler denne høringsinstansen:

«Selv om det er visse likhetstrekk mellom ødeleggelse og overstryking, mener Oslo byfogdembete i likhet med flertallet, at man ikke bør avskaffe adgangen til tilbakekall ved ødeleggelse. Det antas at overstryking skaper langt flere problemer enn en total ødeleggelse av testamentet.»

Jussformidlingen slutter seg til Arvelovutvalgets vurderinger, men fremhever at det er viktig at det kommer klart frem at det kun er fullstendig ødeleggelse som vil være et gyldig tilbakekall.

Når det gjelder bortkomne testamenter, slutter *Oslo byfogdembete* og *Jussformidlingen* seg til Arvelovutvalgets forslag.

14.5 Departementets vurdering

Reglene om tilbakekall og endring av testament bør utformes slik at de i størst mulig grad ivaretar testators vilje. Dette kan på den ene siden tilsi at man gir formregler som sikrer notoritet og avskjærer tolkningstvil eller bevisspørsmål om hva som har vært testators hensikt med disposisjonen. På den annen side kan omfattende formkrav føre til situasjoner der tilbakekallet eller endringen ikke anerkjennes, selv om testators vilje er på det rene, fordi formkravene ikke er fulgt. Reglene bør dessuten utformes slik at de bidrar til å vekke testators juridiske bevissthet og dermed sikre at disposisjonen er et resultat av en veloverveid beslutning. Det vises til punkt 13.2.1 om til-

svarende hensyn som gjør seg gjeldende for formkrav i forbindelse med opprettelse av testament.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at utgangspunktet etter gjeldende lov om at en endring eller et tilbakekall må skje i testaments form, bør videreføres. Denne fremgangsmåten skaper mindre bevisproblemer og ivaretar solenitetshensynet i større grad enn de alternative tilbakekallsformene. Det vises til § 48 første ledd i lovforslaget.

Når det gjelder de alternative fremgangsmåtene, går departementet i § 48 annet ledd inn for å videreføre ordningen etter gjeldende lov om at et testament også skal kunne tilbakekalles ved ødeleggelse eller overstryking. Departementet går imidlertid inn for at ødeleggelsen eller overstrykingen må gjelde hele testamentet. Den som ønsker å endre eller tilbakekalle bare deler av testamentet, må gjøre dette ved å oppfylle formkravene som gjelder for opprettelse av testament. Departementets forslag følger etter dette delvis opp forslaget fra Arvelovutvalgets flertall (ved at delvis tilbakekall ikke kan gjøres ved ødeleggelse eller overstryking), og delvis er det en oppfølging av mindretallets forslag (ved at alternativet om tilbakekall ved fullstendig overstryking videreføres).

Som begrunnelse for forslaget om å videreføre alternativet om tilbakekall ved full ødeleggelse viser utvalget blant annet til et eksempel der testator ødelegger et testament som bare finnes i én utgave, og som bare han kjenner innholdet av (se punkt 14.3). Departementet er enig med utvalget i at det gir lite mening å ikke se dette som et gyldig tilbakekall. Uansett hvordan dette vurderes rettslig, vil en ødeleggelse i et slikt tilfelle rent faktisk innebære at testamentet ikke kan legges til grunn. Departementet er samtidig enig med utvalgets mindretall i at det ikke er så store forskjeller mellom de innvendinger som kan reises mot ødeleggelse, og de innvendinger som kan reises mot overstryking, at det er grunn til å tillate det ene og forby det andre. De tolknings- og bevisproblemer som kan oppstå ved delvis tilbakekall, synes først og fremst å kunne oppstå ved overstrykingsalternativet. Men stilles det krav om fullstendig overstryking eller fullstendig ødeleggelse, er det etter departementets mening liten forskjell mellom de to alternativene når det gjelder de praktiske utfordringene som kan oppstå. Etter departementets syn kan det til og med argumenteres for at overstryking etter omstendighetene kan være et bedre alternativ enn ødeleggelse siden en overstryking vil gi notoritet for at testamentet faktisk er tilbakekalt. Er testamentet ødelagt, kan det

være usikkert om testamentet er ødelagt ved en ulykke eller liknende, eller om det er kommet bort, jf. lovforslaget § 64.

Arvelovutvalgets flertall synes for så vidt å være inne på det samme synspunktet når det på side 120 i utredningen uttales at en fullstendig overstryking vil kunne oppfattes som ødeleggelse «selv om overstryking ikke videreføres som alternativ i loven». Skal reglene ha et slikt innhold, er det imidlertid en pedagogisk fordel om alternativet om fullstendig overstryking fremgår direkte av loven.

En innvending som kan reises både mot alternativet fullstendig ødeleggelse og mot alternativet fullstendig overstryking, er at det kan oppstå tvil om når handlingen er utført, om den er foretatt av andre enn testator, og om testator har vært utsatt for press. Hvis formålet med reglene først og fremst skal være å forhindre at det oppstår slike tvilsspørsmål, bør det innføres full formbundethet som i Danmark. Departementet er imidlertid enig med utvalget i at det må tillegges vekt at vi i Norge har godtatt tilbakekall ved ødeleggelse eller overstryking siden arveloven 1854. Denne fremgangsmåten må dermed antas å være godt kjent. Det vil nok for mange også fremstå som en naturlig fremgangsmåte å ødelegge eller overstryke et testament som man ikke lenger ønsker at skal gjelde. En regel som går ut på at tilbakekallet bare vil være gyldig hvis man følger de samme formreglene som ved opprettelse av testament, kan dermed virke som en felle.

Departementet er på denne bakgrunn kommet til at det bør være adgang til å foreta tilbakekall på andre måter enn ved testaments form, og at både ødeleggelse og overstryking av hele testamentet bør tillates. I den forbindelse vil departementet likevel vise til uttalelsene i forarbeidene til nåværende arvelov for tilfeller der testator velger å tilbakekalle sitt testament uten å følge formkravene for opprettelse av testament. Det uttales på side 220 i Arvelovkomiteens innstilling 1962 at «[h]vor testator ikke foretar tilbakekallingen på den måte han helst bør gjøre (d.v.s. ved å bruke testamentsformen), må han iallfall sikre at det ikke kan oppstå rimelig tvil om at testamentet er tilbakekalt». Denne generelle oppfordringen er gyldig også i dag.

Departementet foreslår som nevnt at det ikke skal være adgang til å foreta delvise tilbakekall ved ødeleggelse eller overstryking. Etter gjeldende rett vil et delvis tilbakekall i utgangspunktet ikke påvirke gyldigheten av de resterende disposisjonene i testamentet. Det kan derfor oppstå spørsmål om hvordan de gjenstående bestemmel-

sene i testamentet skal tolkes, og det kan oppstå spørsmål om hvem som skal ha den summen eller tingen som er tatt ut av eller overstrøket i testamentet.

Slike tvilstilfeller må etter gjeldende rett løses ved en tolkning av testamentet i den konkrete situasjonen. Selv om det i mange tilfeller vil være nokså klart hva testator har forutsatt at skal skje med de gjestående disposisjonene, vil det også være tilfeller der det ikke er godt å vite hva testator har ment. Til dette kommer at det kan tenkes at noen av testamentets disposisjoner har en så nødvendig sammenheng at tilbakekall av den ene disposisjonen nødvendigvis må få virkning også for de resterende disposisjonene, slik at hele testamentet må anses tilbakekalt, jf. Ot.prp. nr. 36 (1968–69) side 179. I et slikt tilfelle vil man kunne få et resultat som ikke stemmer med testators vilje ved at hele testamentet anses for å være tilbakekalt.

Departementet viser videre til at det kan være vanskelig for testator å identifisere hvilke endringer som må gjøres i testaments form, og hvilke endringer som kan gjøres ved overstryking. En endring som innebærer en utvidelse av den opprinnelige disposisjonen, må gjennomføres etter de samme reglene som for opprettelse av testament, mens en endring som innebærer et tilbakekall, kan skje formløst. Det vises her til utvalgets eksempler på side 117 i utredningen. En adgang til delvis tilbakekall ved overstryking eller eventuelt ødeleggelse kan dermed være vanskelig å forholde seg til for testator.

De nevnte praktiske utfordringene taler etter departementets mening med tyngde for at ordningen med delvise tilbakekall ved ødeleggelse eller overstryking ikke bør videreføres.

Som argument mot departementets forslag kan det riktignok anføres at delvis tilbakekall ved overstryking eller ødeleggelse har vært tillatt lenge, og at en endring av disse reglene kan virke som en fallgrube for testator. Det kan også anføres at en ordning som innebærer at et delvis tilbakekall må gjennomføres etter reglene for opprettelse av testament, gjør det mer tungvint å få endret testamentet. Disse innvendingene er etter departementets syn ikke tungtveiende nok til at ordningen med delvis tilbakekall ved overstryking eller ødeleggelse bør videreføres. Departementet mener at hensynet til klare regler som medvirker til at man unngår usikkerhet og tvister i ettertid, her må veie tyngre. En ensidig vektlegging av hensynet til testators vilje ville stemme dårlig med hensynene som begrunner de strenge kravene som gjelder for opprettelse av testament.

Når det gjelder utvalgets uttalelser om ødeleggelse av ett eksemplar av et testament som finnes i flere originaler, eller ødeleggelse av kopien av et testament, er departementet enig med utvalget i at det er naturlig å vurdere et slikt tilbakekall ut fra lovforslagets forutsetning om at ødeleggelsen må være skjedd på en slik måte at det virker sannsynlig at testamentet ikke lenger er ment å gjelde.

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om en videreføring av gjeldende § 69 om bortkomne testamenter, men med et endret beviskrav. Det vises til § 64 i departementets lovforslag. Forslaget innebærer at rettspraksis som knytter seg til nåværende § 69, fortsatt vil være av interesse, men likevel slik at det vil kreves noe mindre for å legge til grunn at testamentet må anses å være tilbakekalt.

15 Arvepakter

15.1 Gjeldende rett

En arvelater kan etter arveloven § 56 første ledd ved arvepakt binde seg til «ikkje å gjere, endre eller tilbakekalle testament». Det var også før nåværende arvelov adgang til å binde testasjonskompetansen, men med arveloven 1972 ble slike avtaler underlagt formkravene for testament. Det følger av § 56 annet ledd at reglene om opprettelse av testament i §§ 48 til 52 gjelder for opprettelse av arvepakter.

Arveloven § 56 går for det første ut på at arvelateren kan binde seg til ikke å opprette testament. Med en slik disposisjon sikres legalarvingene at arven skal fordeles etter de fordelingsreglene som følger av loven.

For det annet kan arvelateren binde seg til ikke å endre eller tilbakekalle et testament han eller hun har opprettet. Dette innebærer i så fall et unntak fra arveloven § 55, som slår fast at testator fritt kan tilbakekalle eller endre testamentet sitt.

Man kan også tenke seg at arvelateren ønsker å forplikte seg til å opprette testament på et senere tidspunkt. Et slikt løfte er ikke rettslig bindende. Bakgrunnen for dette er at lovens formkrav for opprettelse av testament i så fall ville miste mye av sin betydning. Arveloven har etter dette ikke regler om slike løfter.

En arvepakt kan være ensidig bebyrdende eller betinget av motytelser fra den eller de som begunstiges. Arvelovutvalget uttaler følgende om dette på side 102 i NOU 2014: 1:

«En arvepakt kan være enten ensidig bebyrdende for arvelateren eller betinget av motytelser fra den eller de som begunstiges. Hvis det er gitt motytelser fra den eller de som begunstiges gjennom arvepakten mens arvelateren lever, og det er en viss balanse mellom ytelse og motytelse, står man overfor en gjensidig bebyrdende avtale som må anses som livsdisposisjon. Da er selvfølgelig avtalen gyldig og kan gi grunnlag for krav mot boet. I mange tilfeller benyttes arvepakterminologi og testamentsform på disposisjoner som i realiteten er livsdisposisjoner.»

15.2 Utenlandsk rett

Arvelovutvalget uttaler følgende om utenlandsk rett på side 103 i NOU 2014: 1:

«I Norge har vi tradisjon for at det er adgang til å fraskrive seg testasjonskompetansen. Det er imidlertid ikke opplagt at det skal være slik. I mange land, blant andre Tyskland, Sverige og Finland, er det ikke adgang til å fraskrive seg testasjonskompetansen. Se eksempelvis den svenske ärvdabalken 10: 5 andre ledd: «Utfästelse att ej återkalla testamente är icke bindande.» I svensk rett er det et generelt forbud mot avtaler om arv i ärvdabalken 17: 3.»

15.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget behandler reglene om adgangen til å fraskrive seg sin testasjonskompetanse ved arvepakt på side 102–106 i NOU 2014: 1. Et samlet utvalg mener at behovet for arvepakt er begrenset. Utvalget uttaler at mange av de disposisjonene som gjøres i arvepakts form, i realiteten er livsdisposisjoner og ville ha stått seg uavhengig av reglene om arvepakt. Utvalget mener også at den beskyttelsen som legalarvingene oppnår ved en arvepakt, er begrenset. Ved livsdisposisjoner står arvelateren i utgangspunktet fritt til å disponere over sine eiendeler til skade for legalarvinger eller testamentsarvinger. I og med at arvepakten normalt er en ensidig bebyrdende disposisjon og har et klart gavepreg, vil terskelen for å komme fri fra arvepaktvirkningen ut fra bristende eller uriktige forutsetninger eller avtaleloven § 36 også kunne være lavere enn ved mer forretningspregede avtaler.

Utvalget er imidlertid delt i synet på om reglene om arvepakt bør videreføres. *Flertallet* (Coward, Forsnes, Hambro, Buttingsrud Mathiesen og Unneberg) går inn for å opprettholde adgangen til å binde seg ved arvepakt, jf. § 42 i utvalgets lovforslag. Det vises til at arvepakten har lange tradisjoner i norsk rett. Flertallet ser ingen vesentlige ulemper ved arvepakten. Fler-

tallet legger videre til grunn at arvepakten kan ha positive virkninger i enkelte situasjoner. Flertallet gir følgende eksempler på dette på side 103 i utredningen:

«Dels vises det til at en testator i en tidlig fase av demens ønsker å fastsette med endelig virkning hva som skal skje med hans eller hennes etterlatenskaper for å beskytte seg mot senere disposisjoner som kan være preget av sykdommen. Dels kan det være et ønske fra enkelte arvelatere om å binde seg for å unngå mas eller press fra arvingene, eller for å unngå konkurranse mellom potensielle arvinger om arvelatens gunst. Det kan også være at arvelateren har sterke ønsker om å skape en viss sikkerhet om arverekkefølgen til en virksomhet han eller hun driver, f.eks. for å begrense risikoen for arvinger som innretter seg med hensyn til utdanning eller valg av bosted, for en gang å skulle tre inn i virksomheten.»

Flertallet mener at de negative sidene av arvepakten er begrensede. Det vil i noen tilfeller oppleves vanskelig for testator å ha bundet sin testasjonskompetanse hvis han eller hun senere angrep seg. Flertallet legger imidlertid til grunn at adgangen til å fri seg fra arvepakten gjennom avtaleloven § 36 eller forutsetningslæren vil kunne hjelpe arvelateren i de mer kvalifiserte tilfellene av urimelighet.

Flertallet legger også til grunn at et forbud mot arvepakt vil være prosesskapende. I dag trenger retten vanligvis ikke å ta stilling til om det foreligger en livs- eller dødsdisposisjon når det foreligger en arvepakt. Er det en livsdisposisjon, vil avtalen av den grunn være bindende. Er det en dødsdisposisjon, vil den være bindende fordi den er gjort i testaments form. Spørsmålet om livs- eller dødsdisposisjon kommer på spissen bare hvis det blir spørsmål om disposisjonen krenker pliktdelsreglene eller en ektefelles eller samboers arverettigheter. Hvis man forbyr arvepakt, vil man få en rekke tvister om hvorvidt man har å gjøre med en livsdisposisjon eller en ugyldig avtale om binding av testasjonskompetanse.

Flertallet viser også til at en endring av adgangen til å opprette arvepakter vil nødvendiggjøre overgangsregler. Man vil da kunne stå overfor et valg mellom overgangsregler som skal virke i svært lang tid, eller mer hardhendte overgangsregler som kan komme i konflikt med Grunnlovens forbud mot tilbakevirkende lovgivning.

Flertallet peker på at et forbud mot arvepakter vil kunne vanskeliggjøre tilnærmingen til EU-for-

ordningen om kompetanse, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrdelse av rettsavgjørelser og offisielt bekreftede dokumenter vedrørende arv og om innføring av et europeisk arvebevis, jf. avsnitt 20 i fortalen til forordningen.

Flertallet ser ingen grunn til å endre på dagens krav om testamentsform for arvepakter. Hensynet til notoritet tilsier at testamentsform fortsatt bør benyttes.

Mindretallet (Frantzen og Kløvstad) går på den annen side inn for ikke å videreføre reglene om arvepakt. Mindretallet viser til at arvepakter benyttes sjelden, og at arvepaktreglene ikke fyller noe stort behov. Mindretallet kan ikke se at hensynet til å bevare eksisterende regler kan være tungtveiende i forbindelse med en fullstendig revisjon av arvelovgivning.

Betydningen av at det er opprettet en arvepakt, viser seg hvis arvelateren ønsker å tilbakekalle arvepakten. Et nytt testament eller et ordinært tilbakekall blir uten virkning når arvelateren har bundet seg ved arvepakt. Det betyr at arven ikke vil bli fordelt i tråd med arvelaterens siste vilje. Mindretallet ser det som viktig at en person på ethvert tidspunkt, så lenge han eller hun har testasjonskompetanse, kan velge å opprette testament, eventuelt tilbakekalle et tidligere opprettet testament.

En gjensidig bebyrdende avtale som medfører at arvelateren har fått stell og pleie eller andre ytelser mens han eller hun lever, mot at den andre parten skal overta hele eller deler av formuen ved dødsfallet, vil gjerne være en livsdisposisjon. Mindretallet viser til at slike avtaler vil være gyldige også om reglene om arvepakt ikke videreføres. Spørsmål om arvepakt oppstår i de tilfellene der det ikke er noen livsdisposisjon. Mindretallet kan ikke se at den som er begunstiget i et testament, bør kunne innrette seg på at det aldri kan endres. I hvert fall må de hensynene som tilsier at arvelateren på ethvert tidspunkt fritt kan utpeke sine arvinger (med de begrensninger som følger av pliktdelsreglene), etter mindretallets syn være langt mer tungtveiende.

I noen tilfeller kan det være en fordel at en person kan innrette seg på å arve. Mindretallet viser som eksempel til et tilfelle der arvelateren ønsker at ett av barna skal overta næringsvirksomhet, boligen eller en fritidseiendom. En arvepakt vil kunne gi forutsigbarhet for arvingen, som da kan investere tid og penger i det han eller hun skal arve. Mindretallet uttaler at det likevel er svært sjelden at arvepakter benyttes i slike tilfeller. Det synes dermed å være et begrenset behov for arvepakter også i disse tilfellene. Mindretallet viser

videre til at selv om det opprettes arvepakt, gir denne ingen beskyttelse mot arvelaterens livsdisposisjoner, og hvis arvelateren gifter seg, blir samboer eller får barn, vil også dette kunne medføre at arven fordeles på en annen måte enn det som fremgår av arvepakten. Arvefordelingen kan også endres ved disposisjoner i ektepakt, og en usikkerhetsfaktor er dessuten at en arvepakt kan falle bort på grunn av uriktige forutsetninger eller ut fra avtaleloven § 36. Mindretallet uttaler at arvepakter er uheldige først og fremst fordi arvelaterens testasjonskompetanse bindes, men også fordi arvingen gis en uriktig oppfatning av at han eller hun er sikret en bestemt arv.

Mindretallet fremhever at det i mange tilfeller vil være uklart om det er opprettet en arvepakt eller et vanlig gjenkallelig testament. Mindretallet uttaler at «[d]et kan være uklart på bakgrunn av formuleringene som er brukt, og det er noe uklart om ugjenkallelighet kan innfortolkes i et testament. Det kan også være uklart om testamentet er ugjenkallelig, fordi en arvepakt også krever at det er skjedd en avtalemessig binding mellom testatoren og den begunstigede». Flertallet har enkelte merknader til spørsmålet om det kan innfortolkes ugjenkallelighet, på side 104 i utredningen.

Mindretallet mener i motsetning til flertallet at arvepaktinstituttet også kan være prosesskapende fordi retten ofte må ta stilling til om en disposisjon er en livsdisposisjon eller en dødsdisposisjon når det foreligger en arvepakt. Mindretallet kan ikke se at hensynet til reglene i EUs arveforordning taler for eller mot å tillate arvepakt, og viser blant annet til at Norge ikke er bundet av forordningen. Mindretallet kan heller ikke se at det er vanskelig å gi overgangsregler dersom arvepaktinstituttet oppheves.

Mindretallet foreslår etter dette en lovbestemmelse som slår fast at en bestemmelse om ikke å tilbakekalle, endre eller opprette et testament ikke er bindende.

15.4 Høringsinstansenes syn

Den norske Dommerforening og Jussformidlingen slutter seg til flertallets syn om at adgangen til å fraskrive seg sin testasjonsfrihet ved arvepakt bør videreføres. *Den norske Dommerforening* viser til at det kan være behov for arvepakt i forbindelse med et organisert generasjonsskifte eller ved oppgjør mellom særskilte livsarvinger og en ny ektefelle eller samboer. Slike avtaler og oppgjør vil etter denne høringsinstansens syn kunne lettes dersom det med bindende virkning kan bestem-

mes hvem som skal arve i neste runde, og hvordan fordelingen da skal skje. *Jussformidlingen* er enig i at behovet for arvepakter er begrenset, men anser det som naturlig at testator bør kunne fraskrive seg egen testasjonskompetanse. Jussformidlingen mener det bør presiseres at en arvepakt i realiteten er en avtale, og at det ved en henvisning til avtaleloven § 36 presiseres at arvepakten vil kunne settes til side dersom den er urimeleg.

Oslo byfogdembete er på den annen side enig med mindretallet i at ordningen med arvepakter ikke bør videreføres:

«Oslo byfogdembetes erfaring er at arvepakter benyttes i svært begrenset grad, hvilket synliggjør at det ikke er et nevneverdig behov for ordningen. For de få tilfeller der det kunne være hensiktsmessig med arvepakt, vil det ofte være mulig å sikre seg på annen måte. Vi har også erfart i de få tilfellene vi møter på arvepakter, at det ikke sjelden dukker opp uheldige sider. Som også påpekt av mindretallet, kan det blant annet oppstå tvil om det er opprettet en arvepakt eller et vanlig gjenkallelig testament.

Etter vår oppfatning kan arvepakt være et uheldig instrument både for arvelater og den som begunstiges ved den. Det er betenkelig at arvelaters testasjonskompetanse bindes for all fremtid. Samtidig er det betenkelig at arvingen gis en falsk trygghet med hensyn til fremtidig arv, ettersom arvingen for eksempel ikke er sikret mot testators livsdisposisjoner eller mot konsekvensene hvis testator inngår ekteskap/samboerskap, og/eller får livsarvinger.»

15.5 Departementets vurdering

Departementet går under en viss tvil inn for å videreføre reglene om arvepakter. Reglene er innført som § 49 i departementets lovforslag.

Departementet slutter seg til synspunktet om at det synes å være et begrenset behov for regler om at man kan binde seg ved arvepakt. Det er samtidig klart at det forekommer tilfeller der arvelateren ønsker å binde sin testasjonskompetanse ved arvepakt, se i den forbindelse flertallets eksempler som er gjengitt i punkt 15.3. Departementet legger som flertallet også vekt på at adgangen til å opprette arvepakt har lang tradisjon i norsk rett. Departementet er riktignok enig med mindretallet i at man ved en fullstendig revisjon av arveloven må kunne stå nokså fritt ved vurderingen av hvilke regler den nye loven skal inneholde.

Men etter departementets syn bør man likevel ha gode grunner for ikke å videreføre i den nye loven muligheter som man har etter den gamle loven. Det kan være at man på grunn av de innvendingene som kan reises mot ordningen med arvepakter, ikke ville ha innført regler som åpner for dette i dag. Men når den nåværende loven allerede gir adgang til å opprette arvepakter, blir vurderingen en noe annen. Det kan være en pedagogisk utfordring å fjerne ordninger som er kjent fra den tidligere lovgivningen. Dette gjelder særlig regler som innebærer en form for «tilbud» for den som skal disponere. Departementet viser også til det flertallet peker på om behovet for overgangsregler hvis man i den nye loven skulle forby arvepakter. Etter departementets vurdering måtte disse overgangsreglene i så fall gjelde i et langt tidsperspektiv, slik at det i flere tiår fremover ville være to lovregimer for arvepakter (gyldighet for eldre arvepakter og forbud mot nye) som ville gjelde side om side.

Mindretallet legger i sin vurdering betydelig vekt på hensynet til arvelateren og viser til at dersom han eller hun har bundet seg ved en arvepakt og senere ønsker å fordele arven på en annen måte, vil ikke arven bli fordelt etter arvelaterens siste vilje. Departementet legger ikke like stor vekt på dette hensynet. Reglene om arvepakter er gitt av hensyn til arvelateren selv. Når arvelateren binder seg ved en arvepakt, er dette nettopp et uttrykk for hans eller hennes vilje, og man må kunne legge til grunn at arvelateren har gode grunner for å binde seg på denne måten. Reglene om arvepakter gjør det mulig for arvelateren å

finne frem til fornuftige arrangementer for seg og den som er begunstiget. Departementet har ut fra dette vanskelig for å se at det i forbindelse med arv er viktigere å beskytte arvelateren mot seg selv enn i andre tilfeller der en person ensidig eller ved en gjensidig forpliktende avtale binder seg med virkning for fremtiden og dermed er forhindret fra å ombestemme seg.

Departementet er enig i at arvepakten kan gi den som er begunstiget, en uriktig oppfatning av å være sikret en bestemt arv, og at dette kan tale mot en videreføring av reglene. Departementet vil likevel bemerke at den begunstigede tross alt er bedre stilt med en bindende arvepakt enn uten. Departementet antar at det i tilfeller der det er behov for forhåndsavtaler om hvordan arven skal fordeles, vil kunne forekomme at arvelatere gir løfter om dette uavhengig av hvilke regler arveloven gir om arvepakter. Et slikt løfte vil ikke ha noen rettslig betydning hvis man forbyr arvepakter, men kan det opprettes en bindende arvepakt, vil i hvert fall ikke senere testasjoner ødelegge for den begunstigede arvingen (med mindre det skulle foreligge særlige omstendigheter som tilsier ugyldighet).

Flertallet mener at et forbud mot arvepakter vil være prosesskapende, mens mindretallet mener at en ordning som tillater at man binder seg ved arvepakt, kan være prosesskapende. Departementet finner det vanskelig å anslå noe om hvilken regel som vil skape mest prosesser, men legger til grunn at siden arvepakter benyttes forholdsvis sjelden, utgjør dette uansett ikke noe avgjørende argument mot å videreføre ordningen.

16 Ugyldige testamentariske disposisjoner

I §§ 60 til 64 i gjeldende arvelov er det samlet regler om ugyldige testamentariske disposisjoner. De nevnte paragrafene gir ikke en uttømmende regulering av ugyldighet. Det følger for eksempel av § 48 første ledd at den som er under 18 år, ikke kan opprette testament. Har en mindreårig opprettet testament, og dette ikke er stadfestet av Kongen etter annet ledd, er testamentet ugyldig. Det samme gjelder for testamentariske disposisjoner som er i strid med ufravikelig lov, jf. blant annet pliktdelsreglene i arveloven §§ 29 flg., Grunnloven § 118 og prinsippet i Christian Vs Norske Lov 5-1-2 om disposisjoner som strider mot lov eller ærbarhet.

Reglene i arveloven §§ 60 til 64 gjelder ugyldighet ved manglende oppfyllelse av formkravene for testamenter (§ 60), ugyldighet ved testasjon til fordel for et testamentsvitne mv. (§ 61), ugyldighet på grunn av testators sinnstilstand (§ 62), ugyldighet på grunn av utnyttelse av testator (§ 63) og ugyldighet fordi disposisjonen går ut på bruk eller ødeleggelse som åpenbart ikke har noe fornuftig formål (§ 64). Nåværende § 61 om testasjon til fordel for et testamentsvitne mv. er nærmere behandlet i punkt 13.2.2, mens § 62 om testators sinnstilstand er omtalt i punkt 13.1.1. I det følgende behandles dermed bare reglene som i dag følger av §§ 60, 63 og 64.

§ 60 bestemmer at dersom «tvingende reglar» i kapittel VIII og IX om opprettelse og endring og tilbakekall av testament ikke er fulgt, er disposisjonen ugyldig. Når bestemmelsen nevner tvingende regler, er det for å få frem at brudd på ordensregler ikke fører til ugyldighet. Slike ordensregler finner man i § 50 om at testamentsvitnene i påskrift på dokumentet bør opplyse om at testamentet er opprettet av fri vilje, at testator var ved sans og samling, og at testamentet bør dateres og opplyse om vitnenes yrker og adresser.

Det følger av § 63 at en testamentarisk disposisjon er ugyldig når disposisjonen er fremkalt ved «tvang, svik eller annen misleg påverkning eller ved misbruk av testators lettsinn, veikskap eller avhengige stilling». Arvelovutvalget uttaler følgende om bestemmelsen på side 113 i NOU 2014: 1:

«Av de alternativene som er nevnt i § 63, er tvang lite praktisk. Et testament skal tross alt medundertegnes av to vitner. Svik vil i praksis bety at testator har en feilaktig oppfatning av relevante forhold, slik at § 65 (i eksisterende lov) om villfarelse kan brukes. Misbruk av «testators lettsinn, veikskap eller avhengige stilling» vil vanligvis skje ved mislig påvirkning. I Utkast s. 225 heter det: «Den praktisk viktigste av de foreslåtte ugyldighetsgrunner er trolig den som gjelder «annen utilbørlig påvirkning.» Her vil man fange opp tilfeller av påtrykk eller utnyttelse, som det kan være vanskelig å stemple som tvang, svik eller misbruk av testators lettsinn, eller hvor man kvier seg for å bruke en slik karakteristikk.» De praktiske eksemplene på bruk av § 63 vil være tilfeller hvor testators mentale tilstand faller inn under § 62, men det dreier seg om en «lett» versjon, slik at § 62 isolert sett ikke fører til ugyldighet. Videre vil § 63 kunne ha praktisk betydning når testator er svekket av sykdom og døden er nær forestående. Personer som har daglig kontakt med testator i denne tiden, vil ha muligheter for å misbruke testators tilstand.»

Det er ikke noe krav om at den som utøver mislig påvirkning, selv tjener på dette. Videre er rimeligheten av innholdet i testamentet ikke avgjørende. Se nærmere om dette NOU 2014: 1 side 113–114, der det også er gitt en redegjørelse for uttrykket «utilbørlig påvirkning».

Etter arveloven § 64 er en testamentarisk disposisjon ugyldig når disposisjonen går ut på bruk eller ødeleggelse som åpenbart ikke har noe fornuftig formål. Denne bestemmelsen gir en meget snever adgang til å tilsidesette testamentariske disposisjoner. Bestemmelsen suppleres av Christian Vs Norske Lov 5-1-2, som innebærer at testasjoner som strider mot lov eller ærbarhet, skal settes til side. Arvelovutvalget uttaler om denne bestemmelsen:

«Lovbestemmelsen gjelder etter sin ordlyd bare for avtaler, men det er lagt til grunn i juridisk teori at prinsippet også gjelder for testa-

menter. Et testament som har et ulovlig formål, eller som åpenbart strider mot etiske, moralske eller kulturelle verdier, kan altså settes til side. Dette prinsippet må også komme inn som en tolkningsfaktor ved tolking av testamenter. I dag kan spørsmålet særlig komme på spissen hvis testamentet har et innhold som er problematisk i lys av grunnleggende menneskerettigheter, se EMDs dom 13. juli 2004 Pla og Puncernau mot Andorra.»

En innsigelse om at en testamentarisk disposisjon er ugyldig, kan gjøres av enhver som uten testamentet ville ha hatt rett til arv eller større arv. Arvingene kan godta testamentet uttrykkelig eller ved konkludent atferd. Se i den forbindelse også arveloven § 70 annet ledd.

Om nordisk rett, se side 114–115 i Arvelovutvalgets utredning.

Arvelovutvalget foreslår en videreføring av reglene om ugyldighet, men med noen endringer.

§ 60 er videreført i § 41 i utvalgets lovforslag. I stedet for en generell henvisning som i gjeldende lov mener utvalget at det bør vises til de enkelte bestemmelsene som må overholdes for at testamentet skal være gyldig. Utvalget begrunner dette med at det for en leser som ikke har juridisk kompetanse, er lettere å forholde seg til en opplysning av hvilke bestemmelser som må overholdes for at testamentet skal være gyldig, enn en bestemmelse som bare viser til «tvingende» regler eller liknende. Det vises til side 107 i NOU 2014: 1.

§ 61 er videreført i § 33 annet til fjerde ledd i utvalgets lovforslag, se punkt 13.2.4, mens § 62 er videreført i § 36 i lovforslaget, se punkt 13.1.3.

§ 63 om utnyttelse av testator er videreført i § 37 i utvalgets lovforslag. Utvalget foreslår at bestemmelsen omformuleres slik at den omfatter «tvang, svik, eller annen utilbørlig påvirkning, for eksempel ved misbruk av testators manglende dømmekraft, svakhetstilstand eller avhengige stilling». Utvalget uttaler at de mest praktiske tilfellene som kan rammes av bestemmelsen, er utilbørlig utnyttelse av en svakhetstilstand eller testators avhengige stilling.

I § 38 i Arvelovutvalgets lovforslag foreslås det en videreføring av nåværende § 64. Som det fremgår av side 115–116 i utredningen, har utvalget vært i tvil om det er grunn til å videreføre bestemmelsen. Utvalget viser til at hvis arvingene har overtatt boet til privat skifte, kan de fritt se bort fra påbud om bruk eller ødeleggelse – uavhengig av om påbudet har et fornuftig formål. Det er da ingen som kontrollerer at testamentets anvisnin-

ger følges. Utvalget mener likevel at selv om bestemmelsen ikke er så viktig i praksis, er det riktig at arveloven fortsatt inneholder et forbud mot disposisjoner som går ut på bruk eller ødeleggelse uten et fornuftig formål. Hvis noen av arvingene i et dødsbo skulle ønske å følge arvelaterens vilje i et slikt tilfelle, vil loven gi de arvingene som ikke ønsker å følge testamentets anvisninger, et vern. At den avdødes midler brukes til totalt ufornuftige formål, eller at store verdier ødelegges, er betenkelig ut fra samfunnsøkonomiske og miljømessige hensyn.

Utvalget har vurdert om den ulovfestede ugyldighetsregelen for testamenter i strid med lov eller ærbarhet, som bygger på prinsippene i Christian Vs Norske Lov 5-1-2, bør tas inn i loven, men går ikke inn for dette. Utvalget uttaler:

«Dette prinsippet har levd godt som ulovfestet regel i lang tid. I dag vil innholdet i prinsippet kunne presiseres gjennom praksis fra EMD. Det kan da være uheldig om vurderingstemaet låses til en lovtekst som kan komme i utakt med rettsutviklingen av EMK fra EMD.»

Under høringen slutter *Oslo byfogdembete* seg til Arvelovutvalgets forslag til bestemmelser om ugyldighet på grunn av formfeil og ugyldighet på grunn av utnyttelse av testator. Høringsinstansen er også enig i at arveloven § 64 bør videreføres. Når det gjelder det ulovfestede prinsippet om ugyldighet for testamenter i strid med lov eller ærbarhet, er Oslo byfogdembete enig i at dette ikke bør lovfestes av hensyn til rettsutviklingen av EMK.

Jussformidlingen slutter seg generelt til utvalgets vurderinger i kapittel 10 i utredningen.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at ugyldighetsreglene i §§ 60 til 64 i nåværende arvelov bør videreføres med noen mindre endringer. Departementet foreslår imidlertid en noe annen systematikk enn det som følger av gjeldende lov og av Arvelovutvalgets lovforslag. §§ 60 til 64 er i gjeldende arvelov plassert i et eget kapittel X om ugyldige testamentariske disposisjoner. Tilsvarende har Arvelovutvalget et eget kapittel VII med overskriften «Ugyldige testamentariske disposisjoner». Reglene er som nevnt ikke uttømmende, men plasseringen av disse reglene i et eget kapittel om ugyldighet kan likevel gi inntrykk av det. Departementet viser blant annet til at det kan virke forvirrende at vilkåret om at man som utgangspunkt må være 18 år for å opprette testament, er plassert i kapittel VIII («Korleis testament skal gjerast») i gjeldende lov, mens kravet

til testators sinnstilstand er plassert i kapittel X. For begge bestemmelsene dreier det seg om gyldighetsvilkår.

Departementet foreslår at ugyldighetsvirkningen i større grad fremkommer i sammenheng med de reglene den er knyttet til. I departementets lovforslag er ugyldighet som følge av brudd på formkravene (nåværende § 60) derfor tatt inn som et nytt tredje ledd i § 42. Tilsvarende følger det direkte av § 46 i lovforslaget at det er et gyldighetsvilkår for nødtestamentet at det er opprettet i samsvar med kravene som følger av bestemmelsen. Reglene i nåværende §§ 48 og 62 er samlet i en felles bestemmelse om testasjonsevne, se § 41. Videre er nåværende § 61 om ugyldighet fordi det er testamentert til fordel for et testamentsvitne

mv., tatt inn som § 44 i lovforslaget. Ugyldighetsreglene i nåværende §§ 63 og 64 er samlet i § 45.

Ved henvisningene til §§ 41 til 46 i § 48 første ledd og § 49 annet ledd vil ugyldighetsreglene gjelde også for endring og tilbakekall av testament og for arvepakter.

Departementet slutter seg ellers til utvalgets forslag om å videreføre §§ 60, 63 og 64 med de endringer som er foreslått av utvalget. Det vises til utvalgets begrunnelse. Departementets vurdering av reglene om ugyldighet på grunn av manglende testasjonsevne i nåværende §§ 48 og 62 fremgår som nevnt av punkt 13.1.5, mens reglene om ugyldighet ved testasjoner til fordel for testamentsvitner eller deres nærstående (jf. nåværende § 61) er behandlet i punkt 13.2.6.

17 Tolkning av testamenter

17.1 Gjeldende rett

Testamentet skal gi uttrykk for testators vilje, og som regel vil det ut fra testamentets ordlyd være enkelt å fastslå hvordan arven skal fordeles. Det kan imidlertid ofte også være behov for å tolke testamentet fordi ord og uttrykk som er brukt, kan forstås på flere måter, det kan være bestemmelser i testamentet som logisk ikke lar seg forene, eller det kan være omstendigheter som tilsier at det som står i testamentet, ikke er uttrykk for hva testator mente eller ville ha ment. I noen tilfeller vil tolkningsresultatet ligge innenfor testamentets ordlyd, mens tolkningen i andre tilfeller kan føre til at man korrigerer testamentet eller supplerer det ved å gi det et innhold som ikke er i samsvar med ordlyden. Det vil imidlertid være grenser for hvor langt man kan gå i å korrigere eller supplere testamentet. I Arnholm: Arveretten (1974) side 204 uttrykkes dette dithen at «[v]el er det arvelaterens vilje man skal søke, men bare forsåvidt den har gitt seg uttrykk – la gå et mangelfullt uttrykk – i en testasjon».

Arveloven § 65 første ledd slår fast at et testament skal tolkes i samsvar med det testator mente. Arvelovutvalget uttaler følgende om bestemmelsen på side 121 i NOU 2014: 1:

«Tolkningen er ikke begrenset til rent presiserende tolkning. Man kan også foreta suppleringer og korreksjoner. Man er heller ikke avskåret fra å bruke tolkningsmateriale utenfor testamentet for å finne fram til testators vilje i tilfeller hvor testamentet ikke selv gir holdpunkter for et bestemt tolkningsresultat. Tolkningmomentene må imidlertid knytte seg til testators vilje på testasjonstiden. Senere uttalelser eller handlinger fra testator kan bare tillegges vekt i den grad de kan belyse testasjonsviljen på testasjonstidspunktet.»

Videre følger det av § 65 annet ledd at dersom «feilskrift eller anna mistak» har gjort at et testament har fått et annet innhold enn testator mente, skal testamentet, når dette kan bringes på det rene, gjelde slik testator mente. Det er lagt til

grunn at alternativet «mistak» gjelder tilfeller av motivvillfarelse eller uriktige forutsetninger.

I § 66 er det gitt enkelte supplerende tolkningsregler. Disse reglene gjelder når det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet. Det følger av nr. 1 at under denne forutsetningen skal i et tilfelle der arven ikke strekker til, den som er innsett som arving til en særskilt ting, gå foran den som skal arve en pengesum. Nr. 2 gjelder tilfeller der en testamentsarving dør før testator eller av andre grunner ikke kan motta arven. I så fall trer testamentsarvingens livsarvinger inn som arvinger hvis de kan ha rett til arv etter testator etter loven. Nr. 3 innebærer at en ektefelles rett til arv etter testamentet faller bort ved separasjon. Retten faller imidlertid ikke bort som følge av faktisk samlivsbrudd. Nr. 4 bestemmer at den som etter testamentet skal arve en bestemt ting, ikke kan kreve vederlag for heftelser som hviler på tingen. Arvingen kan heller ikke kreve penger dersom tingen ikke finnes i boet. Videre bestemmes det i nr. 5 at hvis det er mer enn ett testament etter testator, gjelder alle, med mindre et yngre testament kaller tilbake eller står i strid med noe som er fastsatt tidligere. Hvis boet ikke rekker til, skal nyere disposisjoner gå foran eldre.

17.2 Nordisk rett

Arvelovutvalget uttaler følgende om nordisk rett på side 121 i NOU 2014: 1:

«Arveloven § 65 er i store trekk i samsvar med rettstilstanden i de øvrige nordiske landene. I den svenske og finske ärvdabalken 11: 1 sies det at tolkningen også går ut på å finne frem til den hypotetiske testasjonsviljen i tilfeller hvor testamentet må utfylles for å kunne oppfylles slik testator mente. I den svenske bestemmelsen heter det at testamentet «skall givas den tolkning, som må antagas överensstämman med testators villja». I den tilsvarende finske bestemmelsen er ordet «må» byttet ut med «kan», men det er neppe noen forskjell i hvordan de to bestemmelsene praktiseres. I dansk

og islandsk rett er ikke det subjektive tolkningsprinsippet kommet klart til uttrykk i loven, men det er likevel på det rene at det gjelder også der, se Lødrup, Nordisk arverett s. 324.»

17.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget behandler reglene om tolkning av testamenter på side 121–123 i NOU 2014: 1.

Utvalget mener at utgangspunktet om subjektiv tolkning av testamenter bør videreføres. Utvalget har vurdert om ordlyden i arveloven § 65 første ledd bør endres i tråd med ordlyden i den svenske og finske loven for å få bedre frem at man kan trekke inn testators hypotetiske vilje ved tolkning og utfylling av testamentet, men går ikke inn for dette. Utvalget viser til at den nåværende ordlyden ikke har stengt for at man i praksis har utfyllt testamentet med bevismidler utenfor testamentet for å avklare hva testator har ment eller ville ha ment hvis han eller hun hadde blitt forelagt problemstillingen. Tolkingsresultatet må imidlertid kunne forankres i testamentet. At testamentet er en forbundet disposisjon, setter en ytre grense for tolkningen.

Utvalget mener også at innholdet i arveloven § 65 annet ledd bør videreføres. Utvalget mener imidlertid at det er uheldig å behandle feilskrift og uriktige forutsetninger i samme bestemmelse, og foreslår at uriktige forutsetninger behandles sammen med bristende forutsetninger i § 45 i lovforslaget.

Arvelovutvalget går inn for å videreføre de sekundære tolkningsreglene i arveloven § 66. Utvalget uttaler at slike regler i mange tilfeller er nyttige, og at de kan avklare en del tvilsomme spørsmål uten at det trenger å bli tvist.

Utvalget foreslår å endre bestemmelsen om representasjonsrett for testamentsarvingens livsarvinger, som vi i dag finner i arveloven § 66 nr. 2. Representasjonsretten gjelder etter nåværende lov bare hvis testamentsarvingen er slektsarving etter testator. Utvalget mener at denne begrensningen ikke er nødvendig, og at presumsjonen bør gjelde testamentsarvingers livsarvinger generelt. Utvalget uttaler likevel på side 123:

«Presumsjonen vil være sterkest i tilfeller hvor det er et slektskapsforhold mellom testator og testamentsarvingens livsarvinger. I andre tilfeller, for eksempel hvor testator har disponert til fordel for en venn eller en arbeidskollega, kan det ikke kreves mye for å legge til grunn at

testator har ment noe annet enn det som fremgår av den sekundære tolkningsregelen.»

Nåværende § 66 nr. 3 innebærer at en ektefelles rett til arv etter testamentet bortfaller ved legalseparasjon hvis det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet. I juridisk teori har man lagt til grunn at samlivsbrudd mellom samboere normalt vil være et forhold som innebærer at testasjonen kan settes til side etter arveloven § 57 annet ledd annet punktum. Utvalget foreslår at presumsjonsregelen i nåværende § 66 nr. 3 endres slik at en ektefelles eller samboers rett til arv etter testament skal falle bort dersom samlivet tok slutt før testator døde. Utvalget foreslår etter dette et annet skjæringstidspunkt for når en ektefelles rett til arv etter testament skal falle bort, enn for når en ektefelles rett til arv etter loven skal falle bort (lovforslaget § 8). Utvalget legger til grunn at det vil være i tråd med de fleste testatorers vilje at testamentariske disposisjoner til fordel for ektefellen eller samboeren faller bort ved samlivsbrudd. Utvalget uttaler videre at det ikke er vesentlige forskjeller mellom partenes følelser ved et samlivsbrudd i ekteskap og i samboerskap. Ved å bygge på samlivsbruddet som skjæringstidspunkt for testamentariske rettigheter, vil tolkningsbestemmelsen bli samlivsnøytral, noe utvalget mener at er et poeng i seg selv.

De nevnte bestemmelsene om tolkning av testamenter er inntatt som §§ 43 og 44 i Arvelovutvalgets lovforslag. Se også § 45 om forutsetningssvikt.

17.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete og *Jussformidlingen* slutter seg generelt til Arvelovutvalgets forslag til regler om tolkning av testamenter. *Oslo byfogdembete* er likevel ikke enig i utvalgets forslag til skjæringstidspunkt for når en ektefelles rett til arv etter testament skal bortfalle. *Oslo byfogdembete* mener at ektefeller bør kunne forholde seg til ett og samme skjæringstidspunkt for tap av legalarv og for tap av testamentsarv ved samlivsbrudd. Høringsinstansen mener at for begge tilfeller bør det avgjørende tidspunktet være da separasjonsbevillingen kom inn til fylkesmannen eller stevningen kom inn til retten.

Frelsesarmeen, *Kreftforeningen*, *Landsforeningen for hjerte- og lungesyke* og *Røde Kors* har merknader til presumsjonsregelen i nåværende § 66 nr. 4 om at den som etter testamentet skal arve en bestemt gjenstand, ikke kan kreve penger

hvis gjenstanden ikke finnes i boet. Høringsinstansene mener at denne bestemmelsen kan føre til et resultat som ikke er i samsvar med testators vilje i tilfeller der det er testamentert for eksempel en fast eiendom til en ideell organisasjon. *Røde Kors* uttaler:

«Røde Kors og andre organisasjoner har hatt tvister vedrørende tolkning av testament hvor testator har testamentert f.eks. leiligheten til Røde Kors og bankmidler til familien. Testator eller familien, kan ha solgt leiligheten fordi vedkommende ikke lenger kan bo hjemme eller det kan dreie seg om andre eiendeler med betydelige verdier. Salgssummen står urørt og i behold på bankkonto ved dødsfallet, og slektsarvingene mener de skal arve salgssummen. Dette er en problemstilling som vi tror blir mer aktuell ettersom flere kommer på sykehjem før de dør. Bestemmelsen er foreslått videreført slik den er i dag. Røde Kors foreslår at man tydeliggjør at i de tilfelle gjenstanden man er legatar til ikke lenger befinner seg i boet, men hvor verdiene fremdeles er til stede skal den verdien som er relatert til avhendingen av objektet tilfalle legataren i stedet for gjenstandslegatet. For organisasjoner vil dette være særlig relevant da testators hensikt normalt ikke er at organisasjonen skal benytte gjenstanden, men midlene den gjenstanden kan innbringe til organisasjonens formål.»

17.5 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å videreføre utgangspunktet om at testament skal tolkes subjektivt. I § 57 første ledd i departementets lovforslag er det etter dette slått fast at et testament skal tolkes i samsvar med det testator mente. Departementet følger i § 57 annet ledd også opp utvalgets forslag til bestemmelse om feilskrift mv. Denne bestemmelsen er i samsvar med § 65 annet ledd i gjeldende lov med den forskjell at uriktige forutsetninger foreslås regulert i en egen paragraf sammen med bristende forutsetninger. Det vises til § 59 og spesialmerkningen til denne bestemmelsen.

Departementet foreslår også å videreføre tolkningsreglene i § 66 i nåværende arvelov. Disse reglene er tatt inn som § 58 i departementets lovforslag. I likhet med utvalget foreslår departementet to innholdsmessige endringer i disse bestemmelsene.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til endring av nåværende § 66 nr. 2 (§ 58 bokstav b i lovforslaget) om at dersom en testamentsarving dør før testator eller av andre grunner ikke kan ta imot arven, trer testamentsarvingens livsarvinger inn i hans eller hennes sted. Departementet er enig med utvalget i at det ikke er behov for å videreføre begrensningen om at bestemmelsen bare gjelder hvis testamentsarvingen er slektsarving etter testator. Men departementet slutter seg samtidig til synspunktet om at presumsjonen om at det er dette testator ville ha ment, står sterkere når testamentsarvingen og hans eller hennes livsarvinger er slektsarvinger etter testator, enn når dette ikke er tilfellet.

Arvelovutvalget foreslår en presumsjonsregel om at når en ektefelle eller samboer er innsatt som arving etter et testament, bortfaller arveretten hvis samlivet tok slutt før testator døde. Bestemmelsen avløser nåværende § 66 nr. 3. Departementet er enig i Arvelovutvalgets forslag. Departementet viser for det første til at den gjeldende henvisningen til § 8 om ektefellers arverett etter loven ikke gir en fullstendig regulering siden § 8 naturlig nok bare omfatter separasjon og ikke sier noe om skilsmisse. Når det gjelder arverett etter loven, er det posisjonen som ektefelle som gir rett til arv, og det er unødvendig å angi at den man er skilt fra, ikke har rett til arv i kraft av loven. § 8 innebærer at retten til arv kan opphøre også når ektefellene er separert (ved formell separasjon). § 66 nr. 3 har på den annen side til formål å avklare hva som skal legges til grunn hvis en ektefelle er innsatt som arving i et testament, og testator og ektefellen ikke lenger lever sammen. I denne sammenhengen er det behov for å si noe om hvilket utgangspunkt som skal legges til grunn for testamentstolkningen, ikke bare hvis ektefellene er formelt separert, men også hvis de er skilt. Har testator innsatt sin ektefelle Marte Kirkerud som arving til en bestemt gjenstand i sitt testament, er det ikke opplagt at det bare er i kraft av å være ektefelle at testator har ment at hun skal ta arv. Han kan ha ment at hun skal arve denne gjenstanden uavhengig av ekteskapeleg status. Det synes likevel naturlig å legge til grunn som en presumsjon at hvis samlivet har opphørt, vil det være best i samsvar med testators vilje at den tidligere partneren ikke skal ta arv. Dette gjelder både når partene har vært gift, og når de har vært samboere. Nåværende § 8 (§ 11 i lovforslaget) og § 66 nr. 3 (§ 58 bokstav c i lovforslaget) regulerer etter dette forskjellige forhold, og det er andre hensyn som gjør seg gjeldende ved utformingen av regelen om når retten til arv etter loven opphø-

rer, enn ved utformingen av presumsjonsregelen for tolkning av testament. Som det fremgår av punkt 6.6, mener departementet at lovforslaget § 11 om ektefellers arverett bør sette klare skjæringstidspunkter for når posisjonen som arving etter loven opphører. Siden lovforslaget § 58 bokstav c er en presumsjonsregel, er det derimot naturlig å se mer hen til realitetene. Departementet går etter dette inn for en regel om at hvis det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet, faller en testasjon til fordel for en ektefelle eller samboer bort hvis samlivet tok slutt før testator døde.

Flere ideelle organisasjoner har under høringsen hatt merknader til presumsjonsregelen i nåværende § 66 nr. 4 annet punktum. Etter denne bestemmelsen kan den som er innsatt som arving til en bestemt ting, ikke kreve penger dersom tingen ikke finnes i boet. Departementet er enig i at denne bestemmelsen isolert sett ikke nødvendigvis fører til et rimelig resultat i de eksemplene disse høringsinstansene viser til (en fast eiendom er testamentert til en ideell organisasjon, men er av praktiske årsaker solgt på testators eldre dager). Den nevnte bestemmelsen er imidlertid bare en presumsjonsregel. Den gjelder kun hvis det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet, jf. innledningen til bestemmelsen. Er eiendommen solgt sent i testators liv fordi han eller hun ikke lenger kan bruke den, eller kanskje til og med solgt av vergen etter at testator har mistet testasjonsevnen, er det et argument for at testator ikke har ment at testasjonen skal falle bort. Normalt vil det vel også være slik at det er verdien av eiendommen organisasjonen kan nyttiggjøre seg, ikke selve eiendommen. I så fall er også dette et

argument for å legge til grunn at testator mente at testasjonen ikke bare gjaldt eiendommen som sådan, men også salgssummen etter et salg av eiendommen.

Presumsjonen om at testator ikke har ment at gjenstanden skal erstattes av et pengebeløp hvis gjenstanden ikke er i boet når testator dør, er etter departementets syn en naturlig regel. Hadde man opphevet bestemmelsen, er det nærliggende å anta at domstolene uansett ville ha lagt dette til grunn som et utgangspunkt. Det må antas at det i de fleste tilfellene er den utvalgte gjenstanden testator ønsker at arvingen skal overta. Hadde poenget vært å sørge for at arvingen får rett til en pengeverdi, kunne testamentet gått ut på nettopp dette. Departementet går etter dette inn for å videreføre regelen i § 66 nr. 4 annet punktum, se § 58 bokstav d annet punktum i lovforslaget. Departementet vil imidlertid bemerke at regelen skal benyttes med forsiktighet. Dette ble også understreket av Arvelovkomiteen ved forberedelsen av den nåværende arveloven, se Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 230. Det følger av lovforslaget § 57 første ledd at testamentet skal tolkes i samsvar med det testator mente. Videre følger det av § 58 at presumsjonsreglene i bestemmelsen bare gjelder «[n]år det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet». Dette er ikke et strengt beviskrav, og det skal dermed ikke så mye til for å komme til en annen løsning enn det § 58 bokstav d annet punktum gir anvisning på. Med dette som bakteppe legger departementet til grunn at man til tross for presumsjonsregelen i § 58 bokstav d annet punktum vil kunne komme frem til et resultat i samsvar med testators vilje også i de tilfellene som er omtalt av høringsinstansene.

18 Felles testamenter og gjensidige testamenter

18.1 Gjeldende rett

Arveloven § 49 tredje ledd slår fast at flere personer kan opprette testament sammen (felles testament) eller til fordel for hverandre (gjensidig testament). Gjensidige testamenter opprettes oftest mellom ektefeller, og særlig barnløse ektefeller.

Et gjensidig testament går ut på at den lengstlevende av testatorene skal arve den førstavede. I tillegg kan det fastsettes at også en tredjeperson skal tilgodeses med arv. Slike bestemmelser om fordelingen av arven når den første av testatorene er død, kalles gjerne primærdisposisjonen. Det gjensidige testamentet kan dessuten inneholde bestemmelser om hvordan arven skal fordeles når også den lengstlevende er død. Denne disposisjonen kalles gjerne sekundærdisposisjonen. Tilsvarende bruker man gjerne begrepene primærarving og sekundærarving.

Lovens alminnelige regler om testamenter gjelder også for felles testamenter og gjensidige testamenter. Loven har imidlertid noen særregler for gjensidige testamenter som gjelder adgangen til endring og tilbakekall og supplerende tolkningsregler.

Det følger av § 57 tredje ledd at formkravene for endring og tilbakekall av testament etter første og annet ledd også gjelder for gjensidige testamenter. I tillegg følger det av tredje ledd at endringen eller tilbakekallet er gyldig bare når den andre testatoren har fått kunnskap om det før arvelaterens død, med mindre det var umulig eller det etter forholdene ville være urimelig vanskelig å varsle den andre testatoren.

I § 58 er det gitt regler om adgangen til å endre eller tilbakekalle testamentet etter at den lengstlevende har overtatt arv etter den førstavede etter det gjensidige testamentet. Forutsetningen er at testamentet har regler om fordelingen av arven når begge er døde (sekundærdisposisjon). Bestemmelsen gjelder etter sin ordlyd bare for gjensidige testamenter mellom ektefeller. Den lengstlevende ektefellen kan endre eller tilbakekalle det som er fastsatt om at arven eller en del av den skal gå til den lengstlevendes arvinger etter loven eller til arvinger som er innsatt etter

særskilt ønske fra den lengstlevende. Bestemmelser om andre arvingers arverett kan derimot ikke endres eller tilbakekalles.

Arveloven § 67 gir enkelte supplerende tolkningsregler for tilfeller der den lengstlevende ektefellen har overtatt arven etter et gjensidig testament, og ingen av ektefellene etterlater seg livsarvinger. Bestemmelsene gjelder «når det ikke er grunn til å tru at ektemakane meinte noko anna då dei gjorde testamentet».

Det følger av § 67 nr. 1 at når det gjelder livsdisposisjoner, har den lengstlevende ektefellen fri råderett over det han eller hun har arvet etter det gjensidige testamentet. Bestemmelsen går videre ut på at den lengstlevende når som helst kan gi sekundærarvinger helt eller delvis arveoppgjør. Visse skranker for råderetten ved livsdisposisjoner vil imidlertid kunne utledes av en tolkning av testamentet. Visse disposisjoner kan også anses illojale mot testamentets «ånd og mening», jf. dommene inntatt i Rt. 1953 side 1274, Rt. 1972 side 892 og Rt. 2008 side 337.

Arveloven § 67 nr. 2 har regler om fordelingen etter den lengstlevendes død hvor testamentet har klare forutsetninger om arverett for den førstavedes slektninger. Halvparten av den samlede formuen skal i så fall tilfalle den førstavedes arvinger, mens den andre halvparten skal tilfalle den lengstlevendes arvinger. Tolkningspresumpsjonen går videre ut på at den lengstlevende plikter å skifte med den førstavedes arvinger hvis han eller hun gifter seg på nytt. Dessuten får visse av uskiftekapitlets bestemmelser tilsvarende anvendelse.

I § 67 nr. 3 er det gitt regler om den lengstlevendes testasjonskompetanse og om fordeling av arven der det gjensidige testamentet ikke har klare forutsetninger om arvefordelingen etter den lengstlevendes død. Den lengstlevende har da i utgangspunktet full testasjonsfrihet. Hvis testasjonsfriheten ikke er brukt, har den førstavedes arvinger i andre arvegangsklasse krav på halvparten av den samlede formuen hvis ikke den lengstlevende har giftet seg på nytt.

Det følger av § 67 nr. 4 at arveloven § 22 og § 26 fjerde ledd gjelder tilsvarende for arveretten

til den førstavedes arvinger. § 22 angir blant annet hvem av den førstavedes arvinger som kan ta arv ved skifte etter den lengstlevendes død. § 26 fjerde ledd går ut på at arven går til den førstavedes arvinger etter arveloven §§ 2 eller 3 hvis den lengstlevende ikke etterlater seg slektsarvinger eller testamentsarvinger.

For øvrig nevnes tolkningspresumsjonen etter arveloven § 66 nr. 3, som går ut på at hvis testator har innsatt sin ektefelle som testamentsarving, bortfaller testamentet hvis ektefellene skilles eller separeres ved dom eller bevilling før arvelaterens død. At primærttestasjonen faller bort på dette grunnlaget, medfører imidlertid ikke nødvendigvis bortfall også av sekundærdisposisjonen. Dette beror på en tolkning av testamentet og på sammenhengen mellom primærdisposisjonen og sekundærdisposisjonen.

Det er etter gjeldende rett noe usikkert om testasjoner mellom ektefeller uten videre faller bort hvis ektefellene får felles barn. Løsningen er omdiskutert i teorien, se nærmere NOU 2007: 16 side 182.

18.2 Nordisk rett

Svensk rett har en annen regulering av adgangen til endring og tilbakekall av gjensidige testamenter enn norsk rett. Det er ikke noe krav om varsling av den andre testatoren. Men hvis en testator gjennom ensidig tilbakekall eller endring av det gjensidige testamentet vesentlig endrer forutsetningene for testamentet, mister vedkommende selv sin rett etter testamentet.

Etter den førstavedes død har den lengstlevende full råderett over arven ved livsdisposisjoner, hvis ikke noe annet er uttrykkelig bestemt. Også ved dødsdisposisjoner gjelder dette utgangspunktet. Hvis testamentet ikke inneholder sekundærdisposisjoner, kan den lengstlevende fritt disponere over hele arven ved testamentet.

Finsk rett er i stor grad sammenfallende med svensk rett, men det er en høyere terskel for å miste arveretten på grunn av endring eller tilbakekall enn det som følger av svensk rett.

I *dansk rett* må som utgangspunkt et tilbakekall meddeles den andre testatoren for å være gyldig, men varsling kan unnlates hvis det av særlige grunner er utelukket.

Når det gjelder den lengstlevendes testasjonskompetanse, er utgangspunktet etter den danske loven at en lengstlevende ektefelle ved testament kan rå over «frierarven». Det kan imidlertid ikke rås over arv i strid med pliktdelen til den førstavedes

særkullsbarn eller til felles livsarvinger. Den danske loven har også en bestemmelse som begrenser den lengstlevendes råderett ved livsdisposisjoner. Har ektefellene i et felles testament truffet bestemmelser om fordelingen av arven etter den lengstlevendes død, og den lengstlevende er avskåret fra å tilbakekalle denne delen av testamentet, kan den lengstlevende heller ikke sette til side bestemmelsen ved å gi gaver eller forskudd på arv av en verdi om står i misforhold til formuen i boet, og heller ikke innsette en begunstiget i en livsforsikring eller annen ordning opprettet for et beløp som står i misforhold til formuen.

For en nærmere omtale av nordisk rett vises til NOU 2014: 1 side 125–126 og NOU 2007: 16 side 183–184.

18.3 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget ble i mandatet bedt om å gi en vurdering av arveloven § 58 om tilbakekall og endring av gjensidige testamenter. Utvalget behandler reglene om gjensidige testamenter på side 181–190 i NOU 2007: 16.

Skiftelovutvalget drøfter om det bør foreslås endringer i arveloven § 57 tredje ledd, som bestemmer at et tilbakekall av et gjensidig testament bare er gyldig hvis den andre testatoren har fått kunnskap om det før arvelaterens død, med mindre det var umulig eller etter forholdene ville være urimelig vanskelig å varsle den andre testatoren. Utvalget mener at det særlig er unntaket fra kravet om varsling som kan gi grunn til en ny vurdering av bestemmelsen, og belyser problemstillingen ved å vise til en dom inntatt i Rt. 1979 side 922, se nærmere side 185–186 i utredningen. Utvalget mener det kan reises spørsmål om det er rimelig at en testator skal kunne tilbakekalle testamentet når den andre testatoren på grunn av sykdom er ute av stand til å gjøre mottiltak. Særlig vil spørsmålet kunne komme på spissen hvor testamentet spesielt tilgodeser den sykdomsrammede testatorens arvinger. Skiftelovutvalget foreslår likevel ikke endringer i bestemmelsen. Dette begrunnes blant annet med at testatorene kan sikre seg mot ensidige tilbakekall ved arvepakt, og at også alternative løsninger vil kunne slå urimelig ut i gitte situasjoner.

Skiftelovutvalget vurderer også om det er behov for å gjøre endringer i reglene om bortfall av testamentet på grunn av endrede forhold. Skiftelovutvalget foreslår at det angis som lovens utgangspunkt at et tilbakekall fra den ene testatoren også medfører at den andre testatorens dispo-

sisjon faller bort, se forslaget til nytt fjerde ledd i arveloven § 57. Dette begrunnes med en antakelse om at et slikt utgangspunkt oftere vil være i samsvar med partenes forventninger enn det motsatte utgangspunktet, se nærmere side 186 i utredningen. Utvalgets forslag gjelder bare tilbakekall, ikke endring av testament.

Skiftelovutvalget mener loven bør oppstille regler som avklarer om et gjensidig testament bortfaller hvis partene får felles barn. Utvalget gir uttrykk for at det ikke har noen klar oppfatning om hvilken hovedregel som bør velges, men foreslår som et nytt femte ledd i § 57 en bestemmelse om at testamentet ikke faller bort hvis partene får felles barn, med mindre dette uttrykkelig følger av testamentet selv.

Skiftelovutvalget foreslår endringer i arveloven § 58 om den lengstlevendes endrings- og tilbakekallskompetanse etter den førstavdødes død. Utvalget uttaler at når bestemmelsen hindrer den lengstlevende fra å tilbakekalle eller endre sekundærdisposisjoner til fordel for andre enn egne arvinger etter loven, «legges det større begrensninger på gjenlevendes testasjonsfrihet enn hva som synes naturlig», jf. side 182 i utredningen. Utvalget viser til at den lengstlevende vil være forhindret fra å foreta nye testamentariske disposisjoner over sin del av felleseiet, og også være forhindret fra å disponere over sitt eget særeie. På side 187–189 viser utvalget til at det gjensidige testamentet får virkning som en arvepakt for den lengstlevende, og legger til grunn at de færreste testatorer kjenner til arvepaktvirkingen, slik at den kan virke som en felle. Utvalget mener dessuten at begrensningene i den lengstlevendes testasjonskompetanse er mer omfattende enn det hensynet til den førstavdødes arvinger tilsier. Utvalget uttaler at den førstavdødes arvinger vil ha en beskyttelsesverdig interesse bare i å ta arv etter den førstavdøde. At også den gjenlevende har tilgodesett den førstavdødes arvinger i et gjensidig testament, er ikke en disposisjon som den førstavdødes arvinger bør ha noe krav på at ikke skal omgjøres. Skiftelovutvalget ser for øvrig ingen god begrunnelse for å opprettholde skillet mellom ektefeller og andre grupper ved anvendelsen av arveloven § 58. Hvis partene først er i en situasjon hvor de ser seg tjent med å opprette et gjensidig testament, vil partenes formelle status uansett ikke være avgjørende for hvilket behov de har for nærmere regler om tilbakekall og endring av testamentet.

Skiftelovutvalget foreslår etter dette en regel i § 58 første ledd som slår fast at hvis et gjensidig testament fastsetter noe om fordelingen av arven

når begge er døde, kan den lengstlevende tilbakekalle eller endre det som er fastsatt om arv til den lengstlevendes arvinger etter loven. Den lengstlevende ektefellen skal etter forslaget også kunne tilbakekalle eller endre det som er fastsatt om arverett til andre arvinger så langt det gjelder eget særeie eller halvparten av det tidligere fellesiet. Samboere eller andre som har opprettet et gjensidig testament, skal kunne tilbakekalle eller endre bestemmelser i testamentet om hele sin formue så langt det ikke er tale om formue som er ervervet ved arv etter det gjensidige testamentet.

Skiftelovutvalget foreslår å beholde regelen i § 58 annet ledd og foreslår i tillegg et nytt tredje ledd som uttrykkelig viser til at en arvepakt vil sette begrensninger for den lengstlevendes testasjonsfrihet.

Skiftelovutvalget vurderer om det bør gjøres endringer i reglene om den lengstlevendes råderett ved livsdisposisjoner. Utvalget reiser spørsmål om det er en rimelig løsning at den lengstlevende skal kunne disponere over arven i strid med den førstavdødes arvingers rettigheter etter testamentet. Det kan på denne måten åpnes for overføringer til den lengstlevendes slekt på bekostning av den førstavdødes slekt ved at den lengstlevende gir betydelige gaver til egen slekt mens han eller hun fortsatt lever. Utvalget foreslår likevel ikke endringer i gjeldende rett på dette punktet. Utvalget viser til at når den lengstlevende overtar arven etter et gjensidig testament, er formuen å anse som hans eller hennes egen eiendom. Det bør kreves sterke grunner for å innskrenke den lengstlevendes frihet til å disponere over sine egne eiendeler. Utvalget uttaler at hvis det er av stor betydning å tilgodese de andre arvingene, har man mulighet til å foreta en slik disposisjon i testamentet med virkning allerede fra eget dødsfall. Har man prioritert å sikre den lengstlevende, reduseres også vekten av hensynet til de øvrige arvingene.

18.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalgets vurderinger av reglene om felles testamenter og gjensidige testamenter fremgår på side 129–132 i NOU 2014: 1.

Arvelovutvalget viser innledningsvis til at felles testamenter og gjensidige testamenter klart er mest utbredt blant ektefeller, særlig barnløse ektefeller. Utvalget viser videre til at med utvalgets forslag til legalarveregler for barnløse ektefeller og samboere (se punkt 6.4.3 og 7.3) vil den lengstlevende ektefellen eller samboeren være

enearving i konkurranse med arvinger i andre og tredje arvegangsklasse. Hvis slike ektefeller eller samboere har testamentert til fordel for hverandre, kan det anføres at det egentlig ikke dreier seg om et gjensidig testament, i og med at testamentet ikke gir mer enn det som følger av loven. Utvalget antar likevel at slike testamenter sannsynligvis fortsatt vil forekomme i ganske stor utstrekning. Utvalget antar at mange vil opprette gjensidige testamenter først og fremst fordi de har særskilte ønsker om hvordan arven skal fordeles etter den lengstlevendes død. Utvalget mener derfor at det er behov for særlige regler om denne typen av testamenter. Bakgrunnen for at det bør være særlige regler, ligger etter utvalgets mening like mye i den felles testasjonsviljen og sammenhengen mellom disposisjonene i testamentet, som i gjensidigheten.

Utvalget foreslår at det gis et eget kapittel i loven om felles testamenter og gjensidige testamenter. Anvendelsesområdet bør være alle felles testamenter og gjensidige testamenter uavhengig av hvem som er testatorer. Utvalget legger til grunn at det i praksis først og fremst vil opprettes slike testamenter mellom ektefeller og samboere, men det kan også være testasjoner mellom andre, for eksempel forretningspartnere eller søsken.

Arvelovutvalgets *flertall* (Coward, Forsnes, Hambro, Buttingsrud Mathiesen og Unneberg) foreslår å videreføre regelen i nåværende § 57 tredje ledd om at den ene testatorens tilbakekall av et gjensidig testament bare er gyldig hvis den andre testatoren har fått kunnskap om det før testatorens død, se § 47 første ledd i utvalgets lovforslag. Det foreslås at regelen skal gjelde både for tradisjonelle gjensidige testamenter og for andre fellestestamenter. Når det gjelder mindretallets forslag, se nedenfor.

Arvelovutvalget går ikke inn for Skiftelovutvalgets forslag om en regel som har som utgangspunkt at et tilbakekall fra den ene av testatorene medfører at den andre testatorens disposisjon også faller bort. Arvelovutvalget mener at om et tilbakekall fra den ene testatoren skal få en slik virkning, må bero på reglene om forutsetningsvikt etter § 45 første ledd bokstav b i utvalgets lovforslag. Ofte vil det nok være slik at et tilbakekall er en relevant bristende forutsetning, men ikke alltid. Utvalget viser også til at den andre testatoren må ha fått kunnskap om tilbakekallet for at det skal være gyldig (etter flertallets lovforslag). Utvalget viser dessuten til at den praktiske betydningen av et tilbakekall eller bortfall også kan være begrenset. Situasjonen er forskjellig avhengig av om det gjelder testamenter mellom

ektefeller eller samboere, hvor et rent tilbakekall eller bortfall leder til at ektefellen eller samboeren får legalarv, eller om det gjelder et testament for eksempel mellom ubeslektede forretningspartnere, hvor et tilbakekall medfører at den andre testatoren ikke arver noe.

Arvelovutvalget mener det ikke bør innføres en tolkningspresumsjon om at testamentet blir stående selv om testatorene får felles barn, slik Skiftelovutvalget har foreslått. Arvelovutvalget viser til at i de fleste land er den lovfestede eller ulovfestede regelen at felles barn medfører bortfall av testamentet. Arvelovutvalget anser ikke problemstillingen som særlig praktisk og kjenner ikke til rettspraksis hvor dette spørsmålet har kommet opp. Hvis spørsmålet skulle dukke opp, viser Arvelovutvalget til at spørsmålet om bortfall av testamentet vil bero på en vurdering av om det felles barnet innebærer en relevant bristende forutsetning for testamentet.

Det er dissens i utvalget når det gjelder den lengstlevendes adgang til å endre eller tilbakekalle testamentet. Flertallet (Coward, Forsnes, Hambro, Buttingsrud Mathiesen og Unneberg) mener at tilbakekallsadgangen bør være omtrent som nå. Den bør være den samme for gjensidige testamenter og andre felles testamenter. Flertallet mener at den avtalemessige bindingen som ligger i at to eller flere testatorer har blitt enige om en fordeling etter den lengstlevendes død, tilsier visse skranker for en ensidig endring fra den lengstlevendes side. Flertallet deler ikke Skiftelovutvalgets syn om at arvepaktvirkningen av gjensidige testamenter virker som en felle for den lengstlevende, og uttaler at det neppe kan komme som noen overraskelse at man er bundet av det man har avtalt med andre, selv om avtalen har testaments form.

Flertallet mener videre at en ordning hvor tilbakekallsadgangen knyttes til formuesordningen, er uheldig. Det vil gi forskjellige regler mellom ektefeller og andre testatorer og vil også medføre en hel del beregningstekniske problemer. Flertallet mener at dagens ordning gir en rimelig og fornuftig avgrensning av adgangen til å endre eller tilbakekalle det gjensidige testamentet. Testatorene må imidlertid kunne bestemme en videre eller snevrere adgang til tilbakekall, og flertallet mener at dette bør komme direkte til uttrykk i loven. Flertallets forslag er inntatt som § 47 annet ledd i lovforslaget.

Mindretallet (Frantzen og Kløvstad) viser til at gjensidige testamenter stort sett har vært opprettet mellom ektefeller som ikke har felles barn, og mellom samboere. I og med at utvalget foreslår at

samboere og ektefeller likestilles arverettslig, og at den lengstlevende blir enearving hvis den avdøde ikke etterlater seg livsarvinger, betyr det at gjensidige eller felles testamenter i de mest praktiske tilfellene vil få en annen betydning i fremtiden. Hvis de nevnte forslagene om ektefellers og samboeres arverett vedtas, vil primærdisposisjonen i mange, kanskje i de fleste, tilfeller ikke gi den lengstlevende større rettigheter enn det som følger av reglene om legalarverett. Samtidig vil sekundærdisposisjonen innebære en begrensning i den lengstlevendes arverett etter loven. Mindretallet foreslår på denne bakgrunn blant annet at varslingsregelen fjernes (§ 47 første ledd i flertallets lovforslag).

Mindretallet mener at flertallets forslag innebærer at testamentet til dels får samme virkning som en arvepakt. Mindretallet foreslår å oppheve arvepaktinstituttet (se punkt 15.3) og mener at heller ikke et gjensidig testament eller felles testament bør kunne binde den lengstlevendes testasjonskompetanse for midler som ikke er arvet i kraft av testamentet. Et gjensidig testament eller felles testament som inneholder sekundærdisposisjoner, bør etter mindretallets syn ikke gis annen virkning enn andre testamenter som inneholder sekundærdisposisjoner. Det betyr at den lengstlevende bør kunne overta arven med de begrensningene som eventuelt følger av testamentet, og ikke ut over det som gjelder de arvede midlene. Mindretallet slutter seg etter dette til Skiftelovutvalgets vurderinger. Mindretallet foreslår en bestemmelse som det uttales at innholdsmessig svarer til Skiftelovutvalgets forslag, men med en enklere utforming. Mindretallets lovforslag går ut på at et gjensidig testament eller felles testament kan begrense den lengstlevendes adgang til å rå over de arvede midlene ved testament, men testamentet kan ikke begrense den lengstlevendes testasjonsadgang ut over dette.

Både flertallet og mindretallet foreslår å videreføre en bestemmelse tilsvarende nåværende § 58 annet ledd.

Et samlet utvalg mener at det fortsatt er behov for supplerende tolkningsbestemmelser for felles testamenter og gjensidige testamenter. Utvalget foreslår at reglene i arveloven § 67 videreføres med visse endringer, se § 48 i lovforslaget. Den foreslåtte bestemmelsen gjelder generelt for felles testamenter og gjensidige testamenter, og den får ikke anvendelse hvis det er grunn til å tro at testatorene mente noe annet da testamentet ble opprettet.

Arvelovutvalget mener at bestemmelsen i arveloven § 67 nr. 1 om den lengstlevendes råderett ved livsdisposisjoner bør beholdes, men det

foreslås en presisering om at bestemmelser i testamentet om at den førstavedes arvinger skal ha arverett, ikke er til hinder for livsdisposisjoner.

Arvelovutvalget mener at man bør videreføre presumsjonen i arveloven § 67 nr. 2 første punktum om likedeling mellom de to slektene hvor det ikke er grunn til å tro at testatorene mente noe annet. Utvalget uttaler at testamentspraksis tyder på at likedeling mellom de to slektene er det helt klart dominerende ønsket fra testatorene, i hvert fall når testatorene er ektefeller. Det kan være tvil om presumsjonen om likedeling mellom slektene bør gjelde når testatorenes formuer har ulik størrelse, men utvalget peker på at siden man har å gjøre bare med en sekundær tolkningsregel, er det ikke noe i veien for at man kommer til en annen fordeling av sekundærarven hvis det er holdpunkter for det.

Utvalget mener at regelen i § 67 nr. 2 annet punktum om skifteplikt ved gjengifte ikke bør videreføres. Utvalget viser til at en regel om skifteplikt etter utvalgets forslag vil stille barnløse ektefeller og samboere svakere enn ved anvendelse av legalarvereglene, og uttaler at det ville være unaturlig om presumsjonen ved gjensidige testamenter skulle stille ektefeller og samboere svakere enn etter lovens arvegangsordning. Det ville også være uklart hva skifteplikten skulle innebære.

Utvalget mener at det heller ikke bør være noen henvisning til reglene om uskifte slik det er i nåværende § 67 nr. 2 tredje punktum. Utvalget viser til at disse reglene neppe vil passe særlig godt i tilfeller hvor testatorene ikke er ektefeller eller samboere.

Utvalget foreslår å beholde utgangspunktet i nåværende § 67 nr. 3 om at den lengstlevende har fri testasjonsrett i tilfeller hvor det ikke er bestemmelser om sekundærarverett for den førstavedes arvinger. Utvalget foreslår også å opprettholde prinsippet om at den førstavedes arvinger får sekundærarverett til halvparten av boet hvis den lengstlevende ikke har opprettet testament.

Utvalget går ikke inn for å videreføre noen bestemmelse etter mønster av arveloven § 67 nr. 4.

18.5 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete slutter seg til Arvelovutvalgets syn om at det fortsatt er behov for særlige regler om felles testamenter og gjensidige testamenter.

Oslo byfogdembete og *Jussformidlingen* slutter seg til forslaget om en videreføring av kravet om at et tilbakekall er gyldig bare hvis den andre testatoren er varslet.

Disse høringsinstansene er i likhet med Arvelovutvalget ikke enig i Skiftelovutvalgets forslag om at det angis som lovens utgangspunkt at et tilbakekall fra den ene testatoren medfører at også den andre testatorens disposisjon faller bort.

Oslo byfogdembete, Den Norske Advokatforening, Den norske Dommerforening og Frelsesarmeen slutter seg til forslaget fra Skiftelovutvalget og mindretallet i Arvelovutvalget om en videre adgang for den lengstlevende til å endre et gjensidig testament enn det som følger av nåværende § 58 første ledd. Disse høringsinstansene gir blant annet uttrykk for at regelen kan virke som en felle for den lengstlevende. Det pekes på at dagens regel kan medføre vanskelige tolkningsproblemer, og det uttales at det bør stilles klare krav til bestemmelser om fordelingen ved den lengstlevendes død dersom den lengstlevendes testasjonsrett skal bindes. Videre pekes det på at argumentene mot dagens regel har enda større tyngde hvis Arvelovutvalgets forslag om utvidet arverett for ektefeller og samboere følges opp.

Oslo byfogdembete uttaler:

«Vår erfaring tilsier at det er få som kjenner til den ugjenkallelige virkning av det gjensidige/felles testamentet. Arvelovutvalget viser til at det «neppe (kan) komme som noen overraskelse at man er bundet av det man har avtalt med andre, selv om man har brukt testamentsform når man har avtalt det». På bakgrunn av vår kontakt med gjenlevende testatorer før overtakelse, er det vårt klare inntrykk at de fleste av disse ikke har forstått at de har inngått en avtale, og de har heller ikke hatt til hensikt å inngå slik avtale. Det kan synes som om mange ikke har noe bevisst forhold til avhengigheten mellom primærbestemmelsen og sekundærbestemmelsene. Ektefellenes primære ønske synes å være å tilgodese og sikre hverandre uten vilkår. Hvor testatorene er enige om hvem som skal arve alt etter lengstlevendes død, er det naturlig å ta dette inn i det samme dokumentet, uten at dette for mange er ment som en forutsetning for gjensidig å kunne arve hverandre.

Når det gjelder hensynet til førsteavdødes arvinger, kan deres forventning om arv ikke strekke seg lenger enn å ta arv etter førsteavdøde.»

Også *Kreftforeningen* uttaler at den nåværende regelen er lite kjent, og at dagens regel ofte reiser vanskelige tolkningsproblemer. *Kreftforeningen*

uttaler videre at «[d]ersom testorene eksplisitt må bestemme i testamentet at lengstlevendes testasjonsadgang skal være begrenset, vil det ikke oppstå bevissspørsmål om det var testorenes vilje å begrense adgangen til å endre testamentet, siden det vil fremkomme direkte av testamentet». Videre gis det uttrykk for at man må vurdere nøye hvilken regel som er mest i tråd med den alminnelige rettsopfatning, og at ordlyden i bestemmelsen må gjøres så enkel som mulig. *Landsforeningen for hjerte- og lungesyke* uttaler seg i samme retning.

Jussformidlingen er på den annen side enig med Arvelovutvalgets flertall i at regelen i nåværende § 58 første ledd bør videreføres. *Jussformidlingen* mener at «en slik binding for lengstlevende ved gjensidige testamenter som inneholder sekundærdisposisjoner, vil være en forutsetning for mange som oppretter slikt testament». Det uttales at denne løsningen fremstår som den mest rimelige. *Røde Kors* synes også å støtte Arvelovutvalgets flertall ved at det uttales at «[d]et er i utgangspunktet en avtale som er inngått mellom to parter hvor da den ene ensidig endrer og den annen ikke har mulighet for dette, hvilket kan oppfattes urimelig».

Oslo byfogdembete og *Jussformidlingen* er enig i at loven fortsatt bør ha supplerende tolkningsbestemmelser for gjensidige testamenter og felles testamenter, og slutter seg til Arvelovutvalgets foreslåtte endringer. Begge høringsinstansene gir uttrykkelig støtte til at skifteplikten etter nåværende § 67 nr. 2 annet punktum ikke videreføres. *Jussformidlingen* gir også uttrykkelig støtte til en videreføring av regelen i § 67 nr. 3 om at den lengstlevende har fri testasjonsrett hvis testamentet ikke har regler om arvefordelingen ved den lengstlevendes død. Når det gjelder § 67 nr. 1 om livsdisposisjoner, er *Borgarting lagmannsrett* enig i at det ut fra de unntakene som allerede finnes, «trolig ikke er nødvendig å lovfeste råderettsbegrensninger for lengstlevende».

Oslo byfogdembete reiser spørsmål om hvilke konsekvenser det skal få dersom den lengstlevende i stedet for å overta arven etter det gjensidige testamentet, ønsker å overta som enearving etter lovens normalordning. Med unntak for de tilfeller der boet ikke er større enn minste arven, mener *Oslo byfogdembete* at mye taler for at den lengstlevende ikke har en valgtrett som innebærer at han eller hun kan velge å se bort fra at det foreligger en testamentarisk disposisjon fra den førstavdøde. Gode grunner tilsier at den førstavdødes sekundærttestasjon må respekteres.

18.6 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om et eget avsnitt i loven om felles testamenter og gjensidige testamenter og at reglene som utgangspunkt skal gjelde uavhengig av hvem som er testatorer, se § 60 i lovforslaget.

Arvelovutvalget er delt i synet på spørsmålet om en videreføring av nåværende § 57 tredje ledd om plikt til å varsle den andre testatoren ved endring eller tilbakekall av testamentet. Departementet er enig med mindretallet i at det er liten grunn til å gjøre varselet til et gyldighetskrav når tilbakekallet eller endringen innebærer at den andre testatoren som følge av sin arverett etter loven får de samme arverettighetene eller bedre arverettigheter enn det som fulgte av det gjensidige eller felles testamentet. Dette tilsier imidlertid ikke at regelen om varslingsplikten bør oppheves som sådan. Etter departementets syn tilsier dette kun et unntak fra varslingsplikten for tilfeller der endringen eller tilbakekallet innebærer at den andre testatoren får de samme eller bedre arverettigheter enn det som følger av det endrede eller tilbakekalte testamentet. Departementets lovforslag er utformet i tråd med dette, jf. § 61 første ledd i lovforslaget.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det ikke bør gis en regel om at et tilbakekall fra den ene testatoren medfører at også den andre testatorens disposisjon faller bort. Departementet er videre enig i at det ikke bør innføres en tolkningspresumsjon om at testamentet blir stående selv om testatorene får felles barn. Departementet viser til Arvelovutvalgets begrunnelse.

Når det gjelder den lengstlevendes adgang til å endre et felles eller gjensidig testament etter at han eller hun har overtatt arven etter den førstavede, er departementet mer i tvil. På den ene siden taler hensynet til den førstavede og de arvingene den førstavede ønsket å begunstige, for at den lengstlevendes testasjonskompetanse begrenses. På den annen side kan en slik begrensning i noen tilfeller fremstå som urimelig for den lengstlevende, for eksempel hvis det går lang tid mellom dødsfallene og forutsetninger som lå til grunn for testasjonene, har forandret seg. Arvelovutvalgets mindretall og noen av høringsinstansene peker på at begrensningen i testasjonsretten som følger av den nåværende regelen i § 58, kan slå særlig uheldig ut hvis testatorene har full arverett etter hverandre i kraft av loven, slik at primærdisposisjonene ikke gir den lengstlevende noe mer enn det som uansett følger av loven. Departementet er enig i at reglene om ektefellers

arverett etter loven må tillegges vekt ved vurderingen av gjeldende § 58. Lovforslaget er imidlertid ikke begrenset til testamenter mellom ektefeller som har full arverett etter hverandre etter loven. Departementet vurderer først hvilke regler som bør gjelde der testatorene ikke har full arverett etter hverandre etter loven.

Departementet legger til grunn at arvelatere også i fremtiden vil kunne ha behov for å disponere til fordel for hverandre i et gjensidig testament, og at det kan være behov for å forplikte seg overfor hverandre om hvordan arven skal fordeles når begge er døde. Dette tilsier at loven begrenser den lengstlevendes testasjonskompetanse når testamentet har bestemmelser om den endelige fordelingen av arven. På den måten støtter loven opp om partenes avtale om hvordan arven skal fordeles når begge er døde. I tilfeller der primærdisposisjonene innebærer en begunstiggelse ut over det som følger av loven, er det rimelig å se sekundærdisposisjonene i sammenheng med både primærdisposisjonene og det forhold at den lengstlevende har full råderett over arven når det gjelder livsdisposisjoner: Man sørger for hverandre ved å gi hverandre arverett og fri råderett over arven i levende live (i hvert fall etter lovens tolkningsregel), men når begge er døde, skal begge parters arvinger begunstiges i samsvar med testamentet. Departementet er ut fra dette ikke overbevist av argumentet om at den førstavedes arvinger uansett ikke kan ha noen berettiget forventning om å arve mer enn arven etter den førstavede. Slik departementet ser det, er ikke hovedpoenget med lovens bestemmelse å oppfylle de øvrige arvingenes forventninger, men å respektere partenes forutsetninger slik de kommer til uttrykk i testamentet, også forutsetningene til den parten som allerede er død. Det tilsier at når man har fått tildelt arv i henhold til primærbestemmelsene i testamentet, må man også respektere testamentets sekundærbestemmelser, i hvert fall de som gjelder den avdøde testatorens arvinger. Til argumentet om at det ikke er grunn til å begrense den lengstlevendes testasjonskompetanse mer når det dreier seg om et gjensidig testament, enn i andre tilfeller der et testament inneholder en sekundærdisposisjon, kan det etter departementets syn anføres at sammenhengen mellom disposisjonene og avtaleforholdet mellom partene nettopp kan tale for en annen vurdering. Dreier det seg om en ensidig disposisjon, er det åpenbart at testator ikke kan begrense arvingens testasjonskompetanse for andre verdier enn det som er mottatt som arv. Dreier det seg om et gjensidig testament, vil begrensningene følge av en

avtale mellom partene, og det er opp til partene sammen å finne frem til hvilken løsning de ønsker for seg, og da vurdert ut fra hva som samlet gir et rimelig resultat.

De nevnte hensynene taler etter departementets syn for en videreføring av regelen i gjeldende lov, slik flertallet i Arvelovutvalget foreslår. Departementet foreslår at prinsippet i § 58 videreføres som § 61 annet ledd bokstav a i lovforslaget.

Departementet er likevel enig i synspunktet som er gjort gjeldende av utvalgets mindretall og under høringen om at reglene om ektefellers arverett etter loven må tas i betraktning. Det gjør seg gjeldende særlige hensyn hvis den lengstlevende etter primærbestemmelsene i testamentet ikke mottar noe mer i arv enn det han eller hun uansett hadde rett til etter loven. Departementet har forståelse for synspunktet om at reglene da kan virke som en felle, fordi man ved å opprette et felles eller gjensidig testament binder sin testasjonskompetanse uten at man får noe ekstra igjen for det. Problemstillingen gjør seg riktignok gjeldende i mindre grad etter departementets lovforslag enn etter Arvelovutvalgets forslag, siden departementet ikke foreslår full arverett for ektefeller i konkurranse med andre arvegangsklasse (se punkt 6.4.5), og heller ikke en arverettslig likestilling mellom ektefeller og samboere (se punkt 7.5). Men de hensynene mindretallet peker på, gjør seg gjeldende også der ektefellen bare har fjernere slektsarvinger enn andre arvegangsklasse, jf. § 6 i lovforslaget.

At den nåværende bestemmelsen kan virke som en felle, har bakgrunn i at visse typer bestemmelser i testamentet (bestemmelser om fordelingen av arven når begge er døde) får en ytterligere rettsvirkning etter loven (begrensninger i den lengstlevendes testasjonskompetanse) som partene ikke nødvendigvis er oppmerksomme på eller har tenkt over. Og dette kan som nevnt slå særlig uheldig ut for ektefeller som har full arverett etter hverandre etter loven, slik at primærdisposisjonen ikke gir den lengstlevende noe mer enn det han eller hun uansett ville ha fått som arv etter loven. Etter departementets syn tilsier dette en egen regulering av testasjonskompetansen for disse tilfellene. Departementet foreslår i § 61 annet ledd bokstav b i lovforslaget at ektefeller som har full arverett etter hverandre etter § 9 annet ledd, fritt skal kunne endre testamentet med mindre testamentet klart gir uttrykk for at kompetansen er begrenset. Dette innebærer at dersom testamentet ikke sier noe om den lengstlevendes testasjonskompetanse når den lengst-

levende har overtatt arven etter testamentet, kan den lengstlevende endre alt som er fastsatt om fordelingen av arven når begge er døde, også det som er fastsatt om arv etter den førstavedes arvinger etter loven. Løsningen blir dermed den samme som det som ville ha vært løsningen dersom den lengstlevende hadde mottatt arven som legalarv etter § 9 annet ledd, og den innebærer i så måte en styrking av den gjenlevende ektefelles stilling der arven overtas etter et gjensidig testament. Testatorene vil etter forslaget ha adgang til å begrense den lengstlevendes testasjonskompetanse, men da må dette komme klart til uttrykk i testamentet (og man vil ha å gjøre med en arvepakt). På den måten sikrer man i større grad at en begrensning av den lengstlevendes testasjonskompetanse er et resultat av partenes bevisste valg, og ikke en følge av en bestemmelse i loven som partene kanskje ikke er kjent med.

Departementet vil for øvrig bemerke at når departementet ikke foreslår å følge opp en utvidelse av testasjonskompetansen på den måten Skiftelovutvalget og Arvelovutvalgets mindretall foreslår, har dette også å gjøre med de beregningstekniske problemene en slik regel kan medføre. Både Skiftelovutvalgets lovforslag og lovforslaget til mindretallet i Arvelovutvalget krever en beregning av de arvede midlene og en vurdering av hvor mye som eventuelt er i behold. Departementet antar dette kan bli krevende. I hvert fall er en slik regel vanskeligere å forholde seg til i praksis enn regelen i gjeldende lov. Departementet viser i den sammenheng til at det foreslås å videreføre regelen i nåværende § 67 nr. 1 om at den lengstlevende rår i levende live som eier over hele formuen. Departementet viser også til at det for ektefeller med full arverett etter loven neppe vil være foretatt noen vurdering av hva som er overtatt som arv, og hva som er overtatt som andel av felleseiet.

Arvelovutvalget foreslår en videreføring av de supplerende tolkningsbestemmelsene i arveloven § 67, men med noen endringer. Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag og viser til utvalgets begrunnelse for endringsforslagene. Departementet foreslår likevel at bestemmelsene, i samsvar med gjeldende lov, begrenses til tilfeller der ingen av testatorene etterlater seg livsarvinger. Er det livsarvinger, treffer løsningene som følger av tolkningsbestemmelsene, ikke så godt. De supplerende tolkningsbestemmelsene er innført som § 62 i departementets lovforslag.

19 Registrering og oppbevaring av testamenter

19.1 Gjeldende rett

Det følger av arveloven § 68 første ledd at testator kan innlevere testamentet til tingretten i den rettskretsen hvor han eller hun bor, slik at det blir tatt vare på der. Testator kan innlevere originalen eller en stadfestet kopi av testamentet. Hvis testator ønsker det, kan testamentet leveres inn i lukket omslag, og testator kan kreve at det blir oppbevart på denne måten.

Annet ledd i § 68 slår fast at oppbevaring hos tingretten ikke har noe å si for testamentets gyldighet. Det er heller ikke noe krav at tingretten skal varsles dersom testamentet kalles tilbake, eller at et eventuelt nytt testament må oppbevares på samme måte. Det fremgår likevel av bestemmelsen at dersom testator endrer eller tilbakekaller et testament som er innlevert til tingretten, bør tingretten gis melding om dette.

Det følger av tredje ledd i bestemmelsen at retten ikke har noe ansvar for at et testament som er innlevert til tingretten, blir lagt frem når testator er død.

Testamenter som leveres inn til tingrettene for oppbevaring der, blir registrert i et sentralt register. Registreringen gjøres i domstolenes elektroniske saksbehandlingssystem («Lovisa»). Dette systemet er felles for alle tingrettene, og testamentsregisteret er dermed landsdekkende. Dette sikrer at testamentet vil bli fremlagt selv om testators dødsfall meldes til en annen tingrett enn den tingretten som oppbevarer testamentet. Skiftelovutvalget gir en nærmere redegjørelse for ordningen på side 199–201 i NOU 2007: 16.

Før dødsfallet er det bare testator selv som har rett til innsyn i et testament som oppbevares av tingretten. Etter at testator er død, følger det av skifteloven § 77 at retten uten opphold skal varsle testamentsarvinger og legatarer om arvefallet og at de er tilgodesett i den avdødes testament.

Ordningen med oppbevaring av testamenter hos tingrettene er mye brukt. Ved utgangen av 2017 var det registrert ca. 139 000 testamenter i Lovisa. Det kommer inn mellom 11 000 og 12 000 nye testamenter årlig. Testamenter tas imidlertid også ut av Lovisa hvert år. Årlig netto økning av

testamenter i Lovisa har ligget på mellom 4 000 og 5 000 testamenter.

I 2013 ble det innført en gebyrplikt for oppbevaring av testament hos tingretten. Gebyret utgjør 0,8 ganger rettsgebyret, jf. rettsgebyrloven § 27 c. Det vil si at gebyret i 2018 er på 904 kroner.

19.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget ble i sitt mandat bedt om å vurdere reglene om registrering og oppbevaring av testamenter. Reglene behandles på side 199–209 i NOU 2007: 16.

Skiftelovutvalget vurderer for det første om oppgaven med registrering og oppbevaring av testamenter fortsatt bør ligge til domstolene, eller om den bør overføres til for eksempel Brønnøysundregistrene eller likningskontorene (nå skattekontorene). Utvalget konkluderer med at det fortsatt bør være domstolene som har denne oppgaven. Utvalget viser til at registrering ved de enkelte tingretter ikke har gitt store praktiske problemer, og det synes derfor ikke å være behov for omfattende administrative reformer. En overføring til Brønnøysundregistrene vil etter Skiftelovutvalgets vurdering kunne medføre kostnader som overstiger besparelsene for domstolene. Fordelene ved et sentralregister blir også vurdert som små, i og med at et testamentsregister ikke er et register som utenforstående kan søke om innsyn i. Utvalget viser videre til at en overføring av oppgaven til likningskontorene (skattekontorene) kan føre til reaksjoner i og med at testamentet da skal innleveres til den etaten som har ansvaret for skattleggingen av den samme formuen. Utvalget viser dessuten til at det i utredningen foreslås at domstolene skal beholde oppgaven som mottaker av dødsfallsmeldinger og oppgaven med behandlingen av disse (se punkt 25.1.2 i proposisjonen). Utvalget ser det da som naturlig og hensiktsmessig at domstolene i den forbindelse også har den umiddelbare tilgangen til de registrerte testamentene.

For at tingretten skal kunne gjenfinne testamentet etter testators død, mener Skiftelovutval-

get at det er nødvendig å registrere testators navn og personnummer. Skiftelovutvalget vurderer om navnene på testamentsarvingene også bør registreres, men mener at en slik registrering vil bryte med prinsippet om at retten ved innleveringen ikke skal forholde seg til testamentets innhold.

Skiftelovutvalget mener at det bør kreves at originaltestamentet leveres inn til registrering. Med en slik regel unngår man tvil om testamentets gyldighet hvis man ikke finner originalen. Hvis det etter dødsfallet skulle vise seg at det er levert inn en kopi, legger utvalget til grunn at gyldighetsspørsmålet må løses etter alminnelige arverettslige regler.

Skiftelovutvalget går ikke inn for at testamenter skal registreres i fulltekst gjennom skanning og elektronisk lagring. En slik ordning ville riktignok kunne sikre testamenter bedre mot for eksempel brann og innbrudd, og det ville være enklere å få tilgang til testamentet hvis det er innlevert til en annen tingrett enn den tingretten som behandler dødsfallet. Utvalget legger imidlertid avgjørende vekt på at elektronisk lagring vil kunne gi mange flere personer muligheter for innsyn i testamentet.

Skiftelovutvalget foreslår at testamentet skal kunne innleveres ved enhver tingrett. Dette gir fleksibilitet. Etter testators død vil det ikke være noe problem å finne frem til testamentet selv om det oppbevares i en annen rettskrets enn tingretten på testators hjemsted. Testator må imidlertid være bosatt i Norge for at testamentet skal kunne registreres i Norge. Skiftelovutvalget foreslår ikke at det skal foretas noen kontroll av testamentets formelle eller materielle gyldighet ved innleveringen.

De nærmere reglene om gjennomføringen av testamentsregistreringen mener Skiftelovutvalget at bør reguleres i forskrift. Det foreslås en forskriftshjemmel til å gi nærmere bestemmelser om registrering, varetakelse og fremleggelse av testament.

Skiftelovutvalget foreslår at testamentet skal kunne utleveres kun ved personlig fremmøte i tingretten. Det kreves imidlertid ikke fremmøte ved samme tingrett som testamentet ble innlevert. Utlevering kan etter forslaget kreves ved enhver tingrett, slik at når testator møter opp hos en annen tingrett for å få utlevert testamentet, blir det oversendt fra den tingretten som oppbevarer testamentet. Skiftelovutvalget foreslår at også testators advokat skal kunne kreve å få testamentet utlevert, enten ved personlig fremmøte eller etter skriftlig henvendelse. Videre peker utvalget

på at personer som av helsemessige grunner har vanskeligheter med selv å møte opp i tingretten, vil kunne ha behov for å bruke fullmektig. Utvalget mener at nærmere regler om dette bør fastsettes i forskrift, og at det i så fall kan stilles som krav at fullmakten inneholder en påskrift fra lege som bekrefter helsetilstanden.

I dag er det som nevnt bare testator selv som kan kreve innsyn i testamentet. Skiftelovutvalget foreslår at dette fortsatt skal være hovedregelen, og at retten ikke skal opplyse andre om at den har et testament til oppbevaring. Det foreslås likevel at overformynderiet skal kunne få innsyn i et testament som er opprettet av en person som er umyndiggjort eller har fått oppnevnt hjelpeverge. (Utvalgets utredning ble avgitt før vedtakelsen av vergemålsloven 2010.)

Når det gjelder innsyn etter dødsfallet, mener utvalget at retten fortsatt bør ha som oppgave å varsle testamentsarvinger og legatarer om arvefallet og at de er tilgodesett i arvelaterens testament. Videre bør slektsarvinger som ikke er tilgodesett i testamentet, kunne kreve innsyn slik at de kan vurdere om de skal bestride testamentets gyldighet. Skiftelovutvalget foreslår ikke regler om innsyn for sekundærarvinger i tilfeller hvor den lengstlevende ektefellen overtar arv etter et gjensidig testament.

Skiftelovutvalget drøfter også spørsmålet om statens erstatningsansvar i forbindelse med oppbevaring av testamenter. Skiftelovutvalget foreslår erstatningsansvar for staten på to grunnlag hvis noen lider tap fordi et testament som er levert inn for oppbevaring, ikke blir lagt frem etter testators død. Ansvar forutsetter at de som lider tap, ikke selv er å bebreide. Ansvar kan for det første utløses hvis det er gjort feil ved registreringen av testamentet, slik at det ikke kan gjenfinnes. For det andre kan ansvar utløses hvis retten unnlater å legge frem et testament som den vet eller burde vite at er levert inn til oppbevaring.

19.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget går på side 134–135 i NOU 2014: 1 inn for at ordningen med oppbevaring av testamenter ved tingretten og registrering av opplysninger om testator i testamentsregisteret opprettholdes. Utvalget mener at dette er den sikreste oppbevaringsmåten for testamenter.

Når det gjelder det nærmere innholdet av reglene, slutter Arvelovutvalget seg til Skiftelovutvalgets forslag og til Skiftelovutvalgets begrunnelse for forslagene.

Arvelovutvalget er likevel ikke enig med Skiftelovutvalget i spørsmålet om sekundærarvingers rett til innsyn i et gjensidig testament hvor de er tilgodesett. Arvelovutvalget mener at hvis sekundærarvinger er nevnt i testamentet, bør de varsles om dette allerede i forbindelse med tingrettens behandling av den første testatorens dødsfallssak.

Arvelovutvalget foreslår også noen justeringer av Skiftelovutvalgets lovforslag som følge av at det etter at Skiftelovutvalget avga sin utredning, er vedtatt en ny vergemålslov. Arvelovutvalget foreslår at fylkesmannen skal få opplyst om en person som er under vergemål, har opprettet testament, og at fylkesmannen i tilfelle skal få rett til innsyn i testamentet.

Når det gjelder erstatningsansvar for feilregistrering eller manglende fremleggelse av testamentet etter testators død, mener Arvelovutvalget at grunnlaget for et slikt ansvar er sterkere nå enn da Skiftelovutvalget avga sin utredning. Utvalget viser til at siden oppbevaring av testamenter i dag er gebyrbelagt, får tjenesten et mer kontraktsmessig preg. Arvelovutvalget mener at det er rimelig at det da åpnes for ansvar ved feil fra tingrettens side. Arvelovutvalget foreslår imidlertid ikke noe mer omfattende ansvar enn det som var foreslått av Skiftelovutvalget.

19.4 Høringsinstansenes syn

Domstoladministrasjonen, Asker og Bærum tingrett, Oslo byfogdembete, Sør-Trøndelag tingrett, Den norske Dommerforening og Jussformidlingen gir uttrykk for generell støtte til forslaget om å videreføre ordningen med registrering og oppbevaring av testamenter hos tingrettene. Flere gir uttrykk for at ordningen fungerer godt. *Domstoladministrasjonen* peker likevel på at dersom man ønsker en rendyrking av domstolenes oppgaver, bør oppgaven med oppbevaring av testamenter tas ut av domstolene.

Oslo byfogdembete er enig i at det bare bør være originaltestamentet som skal kunne innleveres til tingretten. *Den Norske Advokatforening* mener det er en motsetning mellom kravet om innlevering av originaltestamentet og adgangen til å innlevere testamentet i en lukket konvolutt.

Oslo byfogdembete er i tvil om det er et reelt behov for å kunne innlevere testamentet ved enhver tingrett, men har likevel ikke innvendinger mot forslaget. Når det gjelder utlevering, gis det i høringsuttalelsen uttrykk for at hovedregelen bør være at testator personlig møter og kvitte-

rer for mottakelsen. Fremmøte ved fullmektig bør likevel godtas i særlige tilfeller. Oslo byfogdembete er også enig i at man bør kunne henvende seg til enhver tingrett for utlevering. Videre er Oslo byfogdembete av den klare oppfatning at det ikke bør foreslås regler om at tingrettene skal utføre kontroll av testamentene. Oslo byfogdembete slutter seg dessuten til de foreslåtte reglene om varsling av arvingene etter testators død.

Den Norske Advokatforening mener at det må etableres en ordning med at et innlevert testament kan sendes i posten på en sikker måte. Det vises til at et testament kan innleveres til alle tingretter, og at det er tungvint for testator om han må hente det der det er levert hvis han eller hun har flyttet fra området.

Når det gjelder rett til innsyn, er *Oslo byfogdembete* ikke enig i Arvelovutvalgets forslag om at sekundærarvinger skal ha rett til innsyn i et gjensidig testament eller varsel ved det første dødsfallet. Oslo byfogdembete mener at innsynsrett i personlige forhold bare bør gis til personer som har rettslig interesse. *Jussformidlingen* er på den annen side enig i Arvelovutvalgets forslag om innsynsrett for sekundærarvingene.

Statens sivilrettsforvaltning mener det er nødvendig med en regel som gir vergemålsmyndigheten rett til å få opplyst om en person under vergemål har opprettet testament som er registrert og oppbevart ved tingretten. Statens sivilrettsforvaltning mener videre at det bør være en vid adgang til å gi fylkesmannen innsyn i testamentet, og at fylkesmannen må kunne viderefremme opplysninger om testamentet til vergen hvis dette har betydning for vergens utførelse av vergeoppdraget. Også *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* og *Oslo byfogdembete* er enig i forslaget om lovfesting av fylkesmannens innsynsrett.

Oslo byfogdembete er enig i forslaget om statens erstatningsansvar, men mener at det av hensyn til mulighetene for å gjenfinne testamentet bør være et krav om at testator oppgir fødselsnummeret ved innlevering av testamentet. *Domstoladministrasjonen* gir uttrykk for det samme synspunktet. *Den Norske Advokatforening* og *Jussformidlingen* slutter seg også til de foreslåtte reglene om erstatningsansvar.

19.5 Departementets vurdering

Også departementet går inn for at ordningen med registrering og oppbevaring av testamenter hos tingrettene videreføres. Departementet mener at ordningen fungerer godt, og at den gir et nyttig til-

bud til dem som ønsker en sikker oppbevaring av testamentet og en trygghet for at testamentet blir fremlagt etter sin død. Ordningen er videreført i § 63 i lovforslaget.

Departementet er enig med Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget i at det er originalen som skal kunne innleveres til tingretten, i og med at dette sikrer at det ikke oppstår tvil om gyldigheten av testamentet hvis originalen ikke finnes etter dødsfallet. Den Norske Advokatforening peker på at en adgang til å innlevere testamentet i lukket omslag innebærer at retten ikke kan kontrollere at det er originalen og ikke en kopi som innleveres. Departementet er enig i at dette gir en mulighet for omgåelse. På den annen side har det ingen rettslig betydning om retten oppbevarer en kopi i stedet for originalen. Testators rett til å holde testamentets innhold for seg selv må etter departementets syn veie tyngre enn behovet for å kontrollere at det er originalen og ikke en kopi som innleveres.

Departementet er enig i at testator må ha plikt til oppgi navn og fødselsnummer ved innleveringen. Departementet foreslår at det inntas en regel om dette i loven, se første ledd annet punktum i § 63.

Departementet er også enig i at testamentet bør kunne innleveres hos alle tingrettene og kunne kreves utlevert hos alle tingrettene. Når det gjelder utlevering, er departementet enig i at utgangspunktet bør være at testator møter opp personlig. Utvalgene foreslår at testamentet også bør kunne utleveres eller sendes til testators advokat. Samtidig peker Skiftelovutvalget på at testator av helsemessige grunner kan ha problemer med selv å møte opp i tingretten, og at han eller hun derfor kan ha behov for å bruke en fullmektig (som ikke er advokat). Departementet ser for sin del ikke behov for én regel som spesielt nevner advokater, og at det i forskrift i tillegg gis regler om i hvilke tilfeller og på hvilken måte man ellers kan benytte fullmektig. Det avgjørende bør uansett være at det er tilstrekkelig sikkert at testamentet utleveres eller sendes til en person som opptrer etter oppdrag fra testator, og i samsvar med testators vilje. Det sikreste vil være at testator møter opp selv og legitimerer seg. Men etter departementets syn bør man ikke utelukke at tilbakeleveringen kan skje på andre måter, eller at testamentet leveres eller sendes til andre enn testator selv, så lenge retten mener at tilbakeleveringen kan skje på en slik måte at det ikke er noen risiko for at testamentet havner i gale hender. En regel om dette er tatt inn som første ledd fjerde punktum i lovforslaget.

Når det gjelder innsynsrett før testator dør, er departementet enig i at det ikke bør kunne gis opplysninger om testamentet og dets innhold til andre enn testator selv, jf. annet ledd i lovforslaget. Hvis testator er under vergemål, foreslår departementet likevel som utvalgene at fylkesmannen skal ha rett til å få opplysninger om at det er innlevert et testament til oppbevaring hos tingretten. Departementet følger imidlertid ikke opp utvalgenes forslag om at fylkesmannen skal ha rett også til å få innsyn i testamentet. Å gi fylkesmannen rett til innsyn i testamentet vil etter departementets syn kunne fremstå som et tillitsbrudd eller i hvert fall innebære et brudd med forutsetninger testator kan ha hatt ved innleveringen av testamentet om at innholdet ikke skal gjøres kjent for andre. Dette gjelder særlig der testamentet er innlevert i lukket omslag (eller i en gjenlimt konvolutt). Vergemålsmyndighetene eller vergen har ikke rett til innsyn i et testament som oppbevares hjemme eller for eksempel i en bankboks eller hos en advokat, og det er etter departementets syn vanskelig å begrunne at det skal gjelde noe annet fordi testator har ønsket en sikker oppbevaring av testamentet hos tingretten. Departementet ser riktignok at en innsynsrett for fylkesmannen og eventuelt også vergen vil kunne bidra til å oppfylle testators vilje slik denne kommer til uttrykk i testamentet, i og med at vergen med kunnskap om innholdet kan unngå å foreta disposisjoner som er i strid med testamentet. Departementet mener likevel at hensynet til konfidensialitet må veie tyngre. Departementet foreslår som nevnt at fylkesmannen skal gis rett til å få opplyst at det er innlevert et testament til tingretten. Departementet foreslår dessuten at fylkesmannen skal kunne informere vergen om at det foreligger et testament hvis dette kan ha betydning for vergens utførelse av vergeoppdraget. En slik opplysning gir ikke den samme muligheten til å unngå å disponere i strid med testamentet, men kan i det minste gi grunnlag for samtaler med testator med sikte på å unngå å disponere over eiendeler som er omfattet av testamentet. Departementet viser i den forbindelse til bestemmelsen i vergemålsloven § 31 om at vergen innenfor rammen av sitt mandat skal ivareta interessene til den som er under vergemål, og dette kan innebære at vergen må foreta disposisjoner som ikke lar seg forene med testamentet. Vergen har på den annen side en plikt til å høre den som er under vergemål, og til å legge vekt på dennes mening, jf. vergemålsloven § 33.

Departementet foreslår i likhet med utvalgene å videreføre regelen i skifteloven § 77 om at retten

etter dødsfallet skal varsle slektsarvinger og dem som har rett til arv etter testament, se lovforslaget § 90. Departementet foreslår dessuten en ny bestemmelse om rett til innsyn i testamentet etter testators død, se § 87 i lovforslaget og merknaden til denne bestemmelsen. De nevnte bestemmelsene i § 90 og § 87 gjelder både der retten har hatt testamentet til oppbevaring, og der testamentet innleveres til retten i forbindelse med dødsfallet.

Når det gjelder sekundærarvingenes rett til å få kjennskap til innholdet i et gjensidig testament, vil dette først kunne være aktuelt i forbindelse med det første dødsfallet. Departementet kan ikke se noen grunn til at sekundærarvingene skal ha innsynsrett mens begge testatorene lever. Spørsmålet blir da om sekundærarvingene bør varsles

om og ha rett til innsyn i det gjensidige testamentet ved det første dødsfallet selv om deres arverett inntreffer først når også den lengstlevende er død. Departementet er enig med Skiftelovutvalget i at man bør opprettholde dagens praksis hvor det ikke opplyses om sekundærbestemmelsene i testamentet. Departementet er enig i at dersom testatorene vil sikre seg at disse bestemmelsene etterleves, bør de gjøre dette kjent for de berørte på en annen måte. Videre legger departementet vekt på at gjensidige testamenter ofte er opprettet fordi testatorene ønsker å beskytte hverandre mot den førstavdødes arvinger. Det vises for øvrig til spesialmerkningene til §§ 87 og 90.

Departementet slutter seg til de foreslåtte reglene om erstatningsansvar for staten.

20 Vilkår for å ta arv og utsatt arvefall

20.1 Gjeldende rett

Etter arveloven § 71 første ledd har bare den som lever eller er unnfanget ved arvelaterens død, rett til arv. Av forarbeidene til bestemmelsen følger det videre at barn som er unnfanget, men ikke født, må fødes levende for å kunne ta arv.

Derimot kreves ikke at et barn, for å kunne ta arv etter arvelateren, skal være levedyktig. Dermed kan et barn som dør kort tid etter fødselen, påvirke arvegangen. Flertallet i Arvelovkomiteen foreslo at barnet måtte leve i minst en uke etter fødselen for at det skulle ta arv. Flertallet begrunnet dette med at det kan virke urimelig om arvefallet påvirkes slik at en forelder arver den andre forelderen i sin helhet, gjennom sitt barns korte liv, når foreldrene ikke var gift eller hadde noe forhold til hverandre, se side 237–239 i Arvelovkomiteens innstilling 1962. Dette forslaget møtte motbør i høringsrunden og ble ikke tatt med i lovforslaget fra departementet, jf. Ot.prp. nr. 36 (1968–69) side 191–192.

Etter arveloven § 71 annet ledd kan arvelateren til en viss grad fravike reglene i første ledd gjennom testament. Bestemmelsen åpner for det som omtales som «utsatt arvefall», og innebærer at arvelateren kan innsette arvinger i testamentet som ikke er født eller unnfanget ved arvelaters død.

Adgangen til utsatt arvefall er underlagt to begrensninger. For det første er adgangen begrenset til den delen av arven som arvelateren fritt kan rå over ved testament. Dette innebærer at det ikke kan gis utsatt arvefall for pliktdelsarv. For det andre kan arvelateren bare gi arverett til en ufødt person når en av foreldrene er født eller unnfanget på det tidspunktet arvelateren dør. Dette innebærer en begrensning for hvor langt frem i tid arvelateren kan disponere over arven. Denne begrensningen har sammenheng med Grunnloven § 118 (tidligere Grunnloven § 108), som bestemmer at det ikke kan opprettes nye grevskaper, baronier, stamhus og fideikommissier. Formålet med Grunnlovsbestemmelsen er å hindre forekomsten av en arvelig rikmannsklasse, og den hindrer arvelateren i å bestemme

at arven skal gå videre gjennom flere generasjoner.

Begrensningen i arveloven § 71 annet ledd gjelder disposisjoner til fordel for fysiske personer, og er ikke til hinder for at arvelateren gjennom testament oppretter en juridisk person, typisk en stiftelse. Se om dette punkt 37 i proposisjonen.

Dersom arvelateren har disponert til fordel for ufødte arvinger i større grad enn det som tillates etter loven, reiser det seg et spørsmål om testasjonen skal regnes som helt eller delvis ugyldig. Forarbeidene til bestemmelsen gir anvisning på å velge den løsningen som det må antas at arvelateren ville ha valgt, jf. Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 242. Formodningen må antakelig være at den testamentariske disposisjonen opprettholdes så langt det kan forenes med loven.

20.2 Nordisk rett

For *svensk rett* følger det av den svenske ärvdabalken 1 kap. 1 § at bare de som lever eller er unnfanget, og senere fødes levende, kan ta arv. Dette er den samme regelen som vi kjenner fra dagens norske arvelov. Også her inntreer arveretten uavhengig av om barnet er levedyktig. I svensk rett er det også begrensninger når det gjelder adgangen til utsatt arvefall. Etter ärvdabalken 9 kap. 2 § første ledd kan arvelateren testamentere kun til en som er født eller avlet, men etter annet ledd kan arvelateren testamentere til blivende avkom til en som oppfyller vilkårene etter første ledd, for eksempel ufødte barnebarn. Virkningen av overskridelse er det samme som etter norsk rett.

I *dansk rett* lyder arveloven § 93 stk. 1 slik: «Arveret tilkommer med mindre andet er bestemt ved testamente, den, som lever ved arvelaterens død, eller som er undfanget forinden og senere bliver levende født.» Videre har den danske arveloven i § 60 en bestemmelse om utsatt arvefall for arv som arvelateren disponerer fritt over ved testament. Bestemmelsen er begrenset gjennom annet ledd som gjør det mulig å innsette bare én ufødt generasjon som arvinger.

20.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget vurderer reglene om vilkår for å ta arv og utsatt arvefall på side 153–154 i NOU 2014: 1.

Utvalget foreslår for det første at loven får en bestemmelse som slår fast at arvefallet er dødsfallstidspunktet, med mindre noe annet følger av loven eller av gyldig testament. Et praktisk unntak fra hovedregelen her vil være der den lengstlevende blir sittende i uskifte. Utvalget anser det som en mangel ved dagens arvelov at det ikke er noen bestemmelse som uttrykkelig sier noe om arvefallet.

Utvalget foreslår å videreføre arveloven § 71 første ledd omtrent som i dag, men med en presisering om at kravet om at arvingen må være født eller unnfanget, gjelder både for rett til arv etter loven og for rett til arv etter testament, se § 57 i utvalgets lovforslag. Utvalget går ikke inn for å innta et krav i loven om at barnet må være levedyktig for å ta arv, og viser til at betenkelighetene ved dette er enda større nå enn de var ved forberedelsene til gjeldende arvelov. Utvalget viser i den forbindelse til utviklingen i legevitenenskapen, som blant annet innebærer at mulighetene for å holde et barn som i utgangspunktet ikke er levedyktig, i live i lengre tid er større nå enn de var tidligere.

Utvalget vurderer videre om arveretten i enkelte tilfeller bør utvides til også å omfatte personer som ikke er unnfanget ved arvelaters død. Utvalget viser til den medisinske utviklingen innen bioteknologi som blant annet gjør det mulig å befrukte et egg med sæd fra en avdød person, eller å ta ut egg fra en kvinne som senere dør, og deretter befrukte egget og sette det inn i en annen kvinnes livmor. Utvalget konkluderer med at så lenge denne typen befruktning ikke aksepteres i Norge, bør det ikke lages arverettslige regler som bygger på at slik befruktning finner sted. Utvalget uttaler at en eventuell endring av dagens regel bør avvete eventuelle fremtidige endringer i bioteknologilovgivningen.

Arvelovutvalget foreslår å oppheve § 71 annet ledd om utsatt arvefall i gjeldende arvelov. Utvalget begrunner forslaget slik på side 154:

«Dette utvalget stiller seg tvilende til om det virkelig er behov for å testamentere til fordel for personer som verken er født eller unnfanget ved testators død. Utvalget har sett svært få eksempler på slike testamenter, og der de forekommer, skaper de til dels store problemer. Blant annet byr forvaltningen av midlene i mellomperioden på problemer. En illustrasjon på

problemstillingen som kan oppstå, er Rt. 2007 s. 16. Utvalget kan heller ikke se noen grunn til at det, som i dag, skal være en videre adgang til slike testasjoner i Norge enn i Sverige og Danmark.

Utvalget er prinsipielt mot at personer som verken er født eller unnfanget, skal ta arv. Behovet for å testamentere så langt fram i tid anses svært begrenset. De som ønsker mer langvarige ordninger, må gå veien om å opprette en stiftelse, med de begrensninger stiftelsesloven setter for dette. Etter dette foreslår utvalget at arveloven § 71 andre ledd oppheves.

Med utvalgets forslag kan man fortsatt utsette arvefallet for arv som arvelateren kan råde fritt over ved testament. Arvingen må imidlertid være født eller unnfanget ved arvelaterens død. Det vil fortsatt være adgang til å bestemme at arven skal gå videre i flere ledd, for eksempel at A skal arve et landsted som primærarving, og at B ved As død skal overta landstedet som sekundærarving. Forutsetningen er imidlertid at både A og B er født eller unnfanget ved testators død.»

20.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete støtter Arvelovutvalgets forslag. Oslo byfogdembete mener imidlertid at det bør komme klarere frem at det er adgang til å bestemme i testament at arven skal gå videre i flere ledd forutsatt at både primærarving og sekundærarving er født eller unnfanget ved arvelaters død.

20.5 Departementets vurdering

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det kan være hensiktsmessig med en uttrykkelig regel om tidspunktet for arvefallet. Departementet er enig i at pedagogiske hensyn taler for å ta inn en bestemmelse i loven om at arvefallet som hovedregel følger dødsfallstidspunktet. Det vises til § 66 første ledd i departementets lovforslag.

Utgangspunktet etter gjeldende lov er som nevnt at den som skal ta arv, må leve eller være unnfanget ved arvelaterens død. For barn som er unnfanget, men ikke født, ved arvelaterens død, er det et vilkår at barnet fødes levende. Det kan for det første reises spørsmål om man bør videreføre denne forutsetningen om at barnet må fødes levende. Departementet mener at en regel som går ut på at barnet må være unnfanget, uten et vil-

kår om at barnet senere fødes levende, kan gi støtende og urimelige resultater, særlig der svangerskapet avbrytes tidlig. Departementet viser også til at man uten et slikt vilkår ville måtte ta stilling til fra hvilket tidspunkt arveretten inntreffer for et foster. Videre taler hensynet til å unngå skifteoppgjør i et tilfelle der fosteret dør i mors liv, for at det fortsatt bør stilles som vilkår at barnet fødes levende. Mot dette kan det riktignok innvendes at det ikke nødvendigvis er rimelig at et barn som dør i mors liv etter et nær fullgått svangerskap, ikke har arverett, mens et barn som fødes levende ti uker før termin, men dør etter få timer, tar arv. Det er imidlertid neppe mulig å unngå slike utslag av reglene uansett hvordan man trekker grensen for ufødtes arverett.

Det kan også reises spørsmål om det i tillegg bør være et vilkår om at barnet er levedyktig når det blir født, eller at det lever en viss tid etter fødselen, for eksempel en uke. Med et slikt krav unngår man at et ikke levedyktig barn påvirker fordelingen av arven gjennom et meget kort liv. Som nevnt i punkt 20.1 ble dette spørsmålet vurdert også i forbindelse med forberedelsen av den nåværende arveloven. Det ble da pekt på at en tidsgrense på en uke ville gi vilkårlige resultater, og at et alternativt vilkår om at barnet skulle være «levedyktig», ikke var tilstrekkelig klart og avgrenset. Det ble også reist mer prinsipielle innvendinger mot forslaget, blant annet at det strider mot prinsippet om at ethvert menneskeliv er like mye verdt.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at betenkelighetene ved å stille krav om levedyktighet er enda større nå enn de var ved forberedelsen av dagens arvelov. Den medisinske utviklingen har gjort det mulig å holde liv i langt flere nyfødte enn tidligere, men samtidig gjort det mer usikkert om disse barna er levedyktige. Ettersom barn kan holdes i live lenger enn før, uten at de nødvendigvis overlever og vokser opp, vil også en gitt tidsfrist gi vilkårlige utslag og ikke nødvendigvis være egnet til å skille mellom levedyktige og ikke levedyktige barn. Departementet går etter dette ikke inn for at barnet må være levedyktig eller leve en viss tid for å ta arv.

Departementet foreslår etter dette, i likhet med Arvelovutvalget, å videreføre gjeldende rett, slik at den som skal ta arv, må leve eller være unnfanget ved arvelaterens død, samt at et barn som er unnfanget, men ikke født på tidspunktet for arvefallet, må fødes levende for å ta arv. Vilåret om at barnet må fødes levende, fremkommer ikke av ordlyden i Arvelovutvalgets forslag, men skal innfortolkes slik det også innfortolkes i den gjeldende arveloven

§ 71 første ledd. Departementet mener at vilåret om at barnet må være levendefødt, bør fremgå av ordlyden i bestemmelsen. Det vises til § 66 annet ledd i departementets lovforslag.

Arvelovutvalget reiser som nevnt spørsmål om arveretten bør utvides slik at personer som ikke engang var unnfanget ved arvelaters død, i enkelte tilfeller bør gis arverett. Problemstillingen er mer aktuell nå enn ved forberedelsen av arveloven 1972 i og med at det i dag er teknisk mulig å foreta befruktning med egg eller sæd som stammer fra en avdød person. Denne formen for befruktning er imidlertid ikke tillatt etter norsk rett. Arvelovutvalget mener på prinsipielt grunnlag at de arverettslige reglene ikke bør gå lenger enn det som tillates etter bioteknologilovgivningen. En slik prinsipiell tilnærming vil muligens kunne gi utslag som kan oppfattes som urimelige. På den annen side vil en regel som gir arverett til personer som ikke er unnfanget ved arvelaterens død, gi opphav til flere rettslige problemstillinger, blant annet hvor lenge et skifte skal utsettes i påvente av mulig unnfangelse og fødsel. Et avgjørende hensyn for departementet er imidlertid uansett at departementet ikke ser det som ønskelig å gi arverettslige regler som tar høyde for metoder for befruktning som ikke er lovlige etter norsk rett.

Arvelovutvalget foreslår som nevnt å oppheve adgangen til utsatt arvefall og stiller seg tvilende til behovet for en slik testasjonsadgang. Departementet ser ikke bort fra at det fortsatt kan være arvelatere som ønsker å testamentere til fordel for noen som ennå ikke er født eller unnfanget. Det er imidlertid store praktiske utfordringer forbundet med håndteringen av slike testamenter, blant annet knyttet til forvaltningen av midlene i en mellomperiode. Departementet mener at adgangen til å opprette og testamentere til stiftelser ivaretar hensynet til arvelatere som har et langsiktig perspektiv på sin arv. Det antas at dette gir klarere regler og færre praktiske problemer enn dagens løsning.

Oslo byfogdembete gir i høringen uttrykk for at det kan være behov for å synliggjøre i lovteksten at det er adgang til å bestemme i testament at arven skal gå videre i flere ledd, forutsatt at både primærarving og sekundærarving er født eller unnfanget på tidspunktet for arvelaterens død. Departementet er av den oppfatning at dette kommer klart nok frem av lovteksten ved at grunnvilåret er at arvingen er født eller unnfanget, og at det dermed ikke vil være noe i veien for å innsette primær- og sekundærarvinger så lenge de begge er født eller unnfanget.

21 Samtidige dødsfall og ukjent dødsrekkefølge

21.1 Gjeldende rett

Hvilke regler som skal gjelde for dødsfall som skjer tilnærmet samtidig, eller der dødsrekkefølgen er ukjent, vil ha betydning for fordelingen av arven. Om to nære familiemedlemmer for eksempel omkommer som følge av samme ulykke, vil en tilfeldig dødsrekkefølge kunne ha mye å si for hvem som mottar arven etter dem.

Arveloven § 72 har regler for tilfeller der dødsrekkefølgen ikke kan fastslås. Det følger av denne bestemmelsen at dersom en arving dør uten at man vet om arvingen overlevde arvelateren, skal arvingen anses for ikke å ha overlevd arvelateren. Bestemmelsen gjelder både der personene har gjensidig arverett etter hverandre, og der den ene arves av den andre, mens denne igjen arves av en tredjeperson. Bestemmelsen angir en legalpresumsjon, hvor arvingen anses for å ha dødd først hvis ikke noe annet bevises.

I rettspraksis er beviskravet tolket strengt, slik at det kreves en svært høy grad av sikkerhet for å legge til grunn at arvingen overlevde arvelateren. I dag vil man imidlertid i større grad enn tidligere kunne fastslå dødsrekkefølgen, ettersom det har skjedd en betydelig utvikling når det gjelder muligheten for å fastslå nøyaktig død tidspunkt. Bestemmelsen har derfor mindre praktisk betydning i dag enn da arveloven trådte i kraft.

21.2 Nordisk rett

Den *svenske* ärvdabalken fra 2005 har en bestemmelse i 1 kap. 2 § som er nokså identisk med arveloven § 72: «Är arvingen till den, efter vilken arv fallit, jämväl avliden, och kan bevis ej förebringas att han överlevat arvlåtaren, skall med arvet så förfaras som om han icke överlevat denne.» Også her er lovens presumsjon at arvelateren overlevde arvingen.

I *dansk* rett heter det følgende i lov nr. 515 av 6. juni 2007 § 94 stk. 2: «Er to, som havde arveret efter hinanden, døde, uden at det vides hvem der er død først, anses den ene ikke for at have overlevet den andre.»

21.3 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget ble i sitt mandat bedt om å foreta en vurdering av regelen i arveloven § 72, se side 39 i NOU 2007: 16. Skiftelovutvalget går i utgangspunktet inn for at regelen om at arvingen anses for ikke å ha overlevd arvelateren, videreføres. Utvalget viser til drøftelsen i Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 242–243, der det uttales at ingen løsning peker seg ut som klart mer rimelig enn andre løsninger. Utvalget konkluderer med at gjeldende rett da med fordel kan videreføres på dette punktet.

Skiftelovutvalget viser på side 191 i utredningen til eksempler hvor arveloven § 72 kan ha betydning. Utvalget viser på den ene siden til flyulykker der dødsfallene normalt vil skje nesten samtidig når flyet treffer bakken eller på annen måte ødelegges. Ved fergeulykker kan det på den annen side gå en viss tid mellom dødsfallene. Utvalget viser i den forbindelse til ulykken om bord på Scandinavian Star i april 1990. Utvalget viser også til den mye omtalte Orderud-saken, hvor et eldre ektepar og deres datter ble drept i mai 1999. Det oppsto spørsmål om fordelingen av arven, og ett av spørsmålene var hvem av ektefellene som hadde omkommet først. Saken ble avgjort av Oslo skifterett med grunnlag i arveloven § 72, idet man ikke med sikkerhet kunne bestemme dødsrekkefølgen.

Skiftelovutvalget viser til at eksemplene illustrerer at arveloven § 72 kan komme til anvendelse i ulikeartede situasjoner, noe som gjør det vanskelig å gi en fullgod regulering av de spørsmålene som oppstår. Reglene må imidlertid tilpasses de ulike hensynene som foreligger. Etter Skiftelovutvalgets syn er det to viktige hensyn som må veies mot hverandre ved utformingen av reglene om dødsfall som kommer nært i tid, eller som er resultat av samme hendelse. På den ene siden er det tale om et område hvor det bør foreligge klare regler slik at arvefallet ikke avgjøres av en rettsanvenders skjønn. På den andre siden bør arvegangen ikke avgjøres av rene tilfeldigheter, og en klar regel uten noen åpning for skjønn kan gi tilfældige utslag.

Skiftelovutvalget skisserer fire løsningsalternativer.

Alternativ 1 går ut på å videreføre gjeldende rett. Hvis det kan fastslås en dødsrekkefølge, er man utenfor § 72. Det spiller i så fall ingen rolle om arvelateren og arvingen døde som følge av samme hendelse, eller hvor lang tid det er mellom dødsfallene. Det tas utgangspunkt i medisinske vurderinger ved avgjørelsen av når dødsfallene skal anses å ha funnet sted, og ut fra dødstidspunktene bestemmes arvegangen. Først når det ikke med sikkerhet kan fastslås en dødsrekkefølge, anvendes § 72.

Alternativ 2 går ut på å knytte virkningen av § 72 til hendelsen snarere enn til dødsrekkefølgen. Hvis arvelateren og arvingen døde som følge av samme hendelse, skal arvingen anses for ikke å ha overlevd arvelateren. Som en innvending mot en slik regel viser utvalget til at det kan være vanskelig å fastslå om noen har omkommet «som følge av» en hendelse. Utvalget peker videre på at hvis det går lang tid mellom dødsfallene, vil det også gå lang tid før skiftet kan gjennomføres – uavhengig av om det er utvilsomt at dødsfallene skyldtes samme hendelse. Et jordskred i Bergen høsten 2005 kan illustrere dette: Raset tok umiddelbart to menneskeliv, mens en fire år gammel jente havnet i koma. Jenta døde nesten fem måneder senere, uten å ha kommet til bevissthet.

Skiftelovutvalgets alternativ 3 er å kombinere alternativet om dødsfall som skyldtes samme hendelse, med en tidsfrist, for eksempel to uker. Man unngår da at skiftet utsettes uforholdsmessig lenge, og man skaper større klarhet i anvendelsesområdet for regelen. En slik regel bringer imidlertid igjen inn elementer av tilfeldigheter, og den kan oppfordre til kyniske og umoralske spekulasjoner i spørsmålet om man skal fortsette behandlingen av en pasient.

Som alternativ 4 foreslår utvalget å begrense alternativ 1 ved å innføre et skjønnsmessig unntak. Det vil si at selv om det med sikkerhet kan fastslås at arvingen overlevde arvelateren, kan det bestemmes at hvis arvingen og arvelateren døde som følge av samme hendelse, og det er en slik nærhet i tid mellom dødsfallene at det kan sies å foreligge (tilnærmet) samtidighet, kan retten bestemme at § 72 skal gjelde tilsvarende.

Skiftelovutvalget foreslår at alternativ 4 velges som løsning. Om bakgrunnen for dette uttaler utvalget på side 192–193:

«Det kan være rom for delte meninger om hvilket av disse alternativene som er «best». Utvalget er imidlertid av det syn at det fjerde alterna-

tivet ovenfor alt i alt gir en tilfredsstillende avveining mellom hensynet til at det bør foreligge klare regler og hensynet til å unngå rene tilfeldigheter. Utgangspunktet må fortsatt være at dersom en person dør før sin arving, tar arvingen arv på vanlig måte. Dersom forholdene ligger slik an at dødsrekkefølgen er helt tilfeldig, er det likevel grunn til å oppstille en sikkerhetsventil slik at det kan unngås at arvefallet avgjøres av disse tilfeldighetene. Etter utvalgets syn er det de to momentene nevnt ovenfor som er relevante ved denne vurderingen.

Det må kreves at dødsfallet skjedde som følge av samme begivenhet, det vil si samme ulykke eller lignende. Dette vil i normale tilfeller være nokså enkelt å avgjøre, for eksempel hvor to personer omkommer i samme bil- eller flyulykke. Grensedragningen mellom en og flere begivenheter kan imidlertid i visse tilfeller by på tvil. I Orderudsaken ble tre personer drept, og det er klart at dette skjedde ved flere enkeltstående handlinger, det vil si flere skudd. Etter utvalgets syn er det likevel klart at det var tale om én begivenhet i denne sammenheng. Hvis to biler kolliderer, er det en begivenhet. Dette må gjelde selv om dødsfallene skulle ha ulik umiddelbar bakgrunn, eksempelvis ved at en person dør i kollisjonen mens en annen person dør når et innblandet kjøretøy tar fyr eller påkjøres på nytt. En kjedekollisjon er på samme måte én begivenhet etter utvalgets oppfatning, selv om det skulle være mange enkeltstående kollisjoner involvert og det ikke er noen fysisk kontakt mellom første og siste bil. Dersom det er et ulikt hendelsesforløp frem mot dødsfallene, vil det imidlertid være tale om to begivenheter. Hvis en person omkommer ved påkjørsel, og en person deretter løper ut i veien for å hjelpe til og selv blir påkjørt av et nytt kjøretøy, så er det tale om to begivenheter.

Det må videre være en umiddelbar nærhet i tid mellom dødsfallene. Som vist ovenfor vil tilfeldigheter kunne avgjøre om en person lever betydelig mye lenger enn en annen, men det vil ha uheldige konsekvenser om det ikke settes en snever tidsramme. Dersom anvendelsen av § 72 ikke kan avgjøres før lang tid før første dødsfall, vil et skifte bli utsatt på ubestemt tid med de uheldige konsekvenser det måtte ha. Som nevnt ovenfor (jf. andre løsningsalternativ) kan man også frykte at de pårørendes valg av behandlingsmåte og -varighet kan påvirkes av økonomiske hensyn. Etter utvalgets syn vil en tidshorisont på noen få timer

være tilstrekkelig til å fange opp mange av de mest tilfeldige utslag av bestemmelsen, samtidig som de ovenfor nevnte innvendingene ikke i like stor grad slår til. Noen dager eller uker vil etter utvalgets syn være for lang tid.»

21.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget behandler spørsmålene om samtidige dødsfall og ukjent dødsrekkefølge på side 155–157 i NOU 2014: 1.

Arvelovutvalget forslår en regel i samsvar med Skiftelovutvalgets forslag, jf. § 58 i Arvelovutvalgets lovforslag. Om utvalgets vurderinger heter det i NOU 2014: 1 på side 157:

«Utvalget har vurdert om bestemmelsen gir rimelige løsninger i en tid hvor det med stor grad av sikkerhet kan fastslås en dødsrekkefølge i langt flere tilfeller enn tidligere. Hvis noen dør som følge av samme begivenhet, men det kan fastslås hvem som døde først, er man utenfor § 72 og over i vanlige regler om arvegang. Ofte vil dødsrekkefølgen i slike tilfeller bero på rene tilfeldigheter, som ikke nødvendigvis bør få betydelige virkninger for arvegangen. Dette spørsmålet sto i fokus for Skiftelovutvalgets vurdering, jf. forrige punkt. For Arvelovutvalget blir spørsmålet å vurdere hva som er den kvalitativt beste og retts teknisk enkleste av dagens regel og en modifikasjon etter de retningslinjer som Skiftelovutvalget drøftet.

Utvalget har drøftet om man skulle beholde dagens regel uendret eller gå inn for Skiftelovutvalgets forslag om en modifikasjon av regelen ved dødsfall som er følge av samme begivenhet. Utvalget går inn for å slutte seg til Skiftelovutvalgets forslag her, og viser til begrunnelsen for Skiftelovutvalgets forslag i punkt 18.4 foran.»

21.5 Høringsinstansenes syn

Den Norske Advokatforening uttaler i sin høringsuttalelse til NOU 2007: 16 at foreningen er enig i utvalgets konklusjon om at ingen av arvingene har overlevd hverandre, hvis de dør i samme ulykke.

Oslo byfogdembete gir støtte til utvalgets vurderinger, både i høringsuttalelsen til NOU 2007: 16 og i høringsuttalelsen til NOU 2014: 1. I den sistnevnte høringsuttalelsen heter det:

«Oslo byfogdembete slutter seg fullt ut til utvalgets forslag. Ved den foreslåtte endring unngår man den urimelighet som kan oppstå ved at arvegangen ved «samtidighetstilfellene» avgjøres på bakgrunn av tilfeldigheter med hensyn til dødsrekkefølgen, en virkning som blir særlig uttalt nå som dødsfallstidspunktet kan fastslås med stor nøyaktighet. Man unngår videre at rettsanvender for å styre klar av et urimelig resultat i den konkrete sak, krever en så høy grad av sikkerhet om dødsrekkefølgen at beviskravet, selv med dagens teknologi, vil være tilnærmet umulig å innfri.

Arvelovutvalgets forslag til ordlyd innebærer skjønnsutøvelse med hensyn til hva det vil si at de to «dør straks etter hverandre» som følge av «samme hendelse». Det bør i lovbestemmelsens forarbeider angis retningslinjer for dette skjønnet. Det vises i denne sammenheng til at Skiftelovutvalgets synspunkter inntatt i arvelovutredningen på side 156, annen spalte.»

21.6 Departementets vurdering

Et første spørsmål er om man bør videreføre regelen om at arvingen skal anses for ikke å ha overlevd arvelateren i tilfeller der man er usikker på dødsrekkefølgen. Et alternativ kunne være en regel om at arvingen i slike tilfeller skulle regnes for å ha overlevd arvelateren. Dette spørsmålet ble som nevnt drøftet i Arvelovkomiteens innstilling 1962 side 242–243. Arvelovkomiteen illustrerte betydningen av en slik alternativ regel med blant annet et eksempel der en far og hans eneste barn (en sønn som ikke har livsarvinger) omkommer i samme ulykke, og begge etterlater seg ektefelle. Eksempelet kan også brukes til illustrasjon av hvordan en alternativ regel kan slå ut i relasjon til lovforslaget i proposisjonen her. Med den alternative regelen ville farens kone arve en firedel, mens sønnens kone ville få tre firedeler av arven etter sin svigerfar (gjennom sønnens arverett etter sin far) og hele arven etter sin mann. Med løsningen etter nåværende § 72, som innebærer at sønnen ikke arver faren, vil farens ektefelle arve alt etter sin mann og sønnens ektefelle arve alt etter sin mann. (Eksempelene forutsetter at verken faren eller sønnen etterlater seg arvinger i andre arvegangsklasse.) Etter departementets vurdering er den sistnevnte løsningen antakelig best i samsvar med den alminnelige rettsfølelsen.

Et annet eksempel kan også illustrere hvilke utslag reglene kan gi. Dersom et myndig enebarn

uten livsarvinger, som har foreldre som ikke er gift eller samboende, omkommer ved samme hendelse som sin far, ville den alternative regelen føre til at barnets mor tar hele arven etter faren via barnet etter lovforslaget § 5 tredje ledd første punktum. Etter løsningen i nåværende § 72 vil barnet ikke arve sin far, og arven vil bli fordelt på farens arvinger i andre eller tredje arvegangsklasse. Også i dette eksempelet gir regelen i nåværende arvelov det resultatet som må antas å være mest i tråd med den alminnelige rettsfølelsen. Med løsningen etter gjeldende lov unngår man at personer som ikke (lenger) har et forhold til hverandre, arver hverandre gjennom sine barn i tilfeller der det er vanskelig å fastslå dødsrekkefølgen.

Departementet går etter dette inn for å beholde presumsjonsregelen om at ved usikker dødsrekkefølge skal arvelateren regnes for å ha overlevd arvingen, og ikke omvendt, se lovforslaget § 67 første ledd første punktum.

Det neste spørsmålet er om dødsrekkefølgen alltid bør være avgjørende i de tilfeller der det er mulig å fastslå hvem som døde først.

Etter departementets syn bør man som utgangspunkt holde fast ved at dersom det er på det rene at en arvelater døde før sin arving, tar arvingen arv på vanlig måte. Som Skiftelovutvalget peker på, er det på et slikt område behov for klare regler. En regel basert på hva som fremstår som rimelig i det enkelte tilfellet, vil virke tvisteskapende og vil være vanskelig å forholde seg til for både domstolene og de etterlatte. Departementet er også enig med Skiftelovutvalget i at det

neppe vil være en god løsning å stille krav for eksempel om at arvingen må overleve arvelateren en viss tid for at han eller hun skal ta arv. Også en slik regel vil kunne oppfattes som vilkårlig. Videre kan det fremstå som støtende at fordelingen av arven kan være avhengig av hvor lenge man klarer å holde liv i en døende pasient.

Departementet er på den annen side enig med Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget i at det i tilfeller der dødsfallene skyldes samme hendelse, og det er en slik nærhet i tid mellom dødsfallene at det kan sies å foreligge tilnærmet samtidighet, kan være behov for å gjøre unntak. Det er særlig i slike tilfeller det vil kunne være vanskelig å forsones seg med at dødsrekkefølgen skal ha betydning for fordelingen av arven. Departementet foreslår på denne bakgrunn en regel i § 67 annet ledd om at arvingen skal anses for ikke å ha overlevd arvelateren hvis de to «dør straks etter hverandre som følge av samme hendelse». Med en slik regel unngår man at arverekkefølgen blir avgjort av en ren tilfeldighet der det like gjerne kunne ha vært den ene som den andre som døde først. Løsningen innebærer elementer av skjønn, både ved vurderingen av hva som er samme hendelse, og av hva som skal til for at dødsfallene skal anses å ha skjedd straks etter hverandre. Men det må antas at det vil være sjelden at det oppstår situasjoner der spørsmålet om arverekkefølgen kommer på spissen. For en nærmere omtale av hva som skal regnes som dødsfall som har inntrådt «straks etter hverandre som følge av samme hendelse», vises det til merknadene til § 67.

22 Avtaler om arv

22.1 Innledning

Retten til arv bygger i utgangspunktet på enten lov eller testament. I en viss utstrekning kan fordelingen av arven også ha bakgrunn i en avtale om arv mellom arvelateren og en arving eller ensidige erklæringer fra arvelateren eller en arving. Arvelovens utgangspunkt er at arvelateren bare kan gi bestemmelser om arvens fordeling ved testament, og at arvingene ikke kan disponere over fremtidig arv. Avtaler om arv er unntak fra dette utgangspunktet og krever hjemmel i lov. I punkt 22.2 behandles generelle utgangspunkter om råderett over arv. I punkt 22.3 behandles avkall og avslag på arv og i punkt 22.4 behandles regler om avkorting i og forskudd på arv.

22.2 Arvingers råderett over fremtidig og falt arv

22.2.1 Gjeldende rett

Arveloven § 44 første punktum setter forbud mot å avhende eller pantsette arv man venter. Dette forbudet bygger på en tilsvarende regel i arveloven 1854 § 73, som igjen videreførte NL 5-2-82. Nytt av arveloven 1972 var en bestemmelse i annet punktum som presiserer at råderettsbegrensningene også gjelder den retten en arving har i et uskiftet bo.

Forbudet omfatter både arv etter loven og arv etter testament.

Forbudet mot å disponere over fremtidig arv begrunnes blant annet med at det kan være støtende overfor arvelateren at ens fremtidige død gjøres til en formuesverdi. Videre er det pekt på de store usikkerhetsmomentene som gjør seg gjeldende ved disposisjoner over fremtidig arv.

Forbudet mot å disponere over fremtidig arv er likevel ikke til hinder for at arvingen gir avkall på fremtidig arv, se punkt 22.3.

Etter gjeldende rett er det usikkert om råderettsforbudet også omfatter avtaler som utelukkende gjelder retten til gjenstander ved det fremtidige skifteoppjøret. Spørsmålet reiser seg for

forhåndsavtaler mellom arvingene om fordeling av gjenstander på skiftet som ikke griper inn i den verdimessige fordelingen av arven, og betingede salgsavtaler mellom en arving og en tredjeperson for det tilfellet at arvingen på det fremtidige skiftet overtar en bestemt gjenstand. I juridisk teori er det argumentert for at slike avtaler må aksepteres, med noe tvil knyttet til de betingede salgsavtalene. I dommen inntatt i RG 1963 side 498 Hålogaland ble en slik avtale akseptert. Se også uttalelsene i Borgarting lagmannsretts dom LB-2007-14581.

Det finnes ingen lovregler som direkte regulerer arvingens adgang til å disponere over arv som er falt, men ikke skiftet. Arveloven § 74 begrenser imidlertid adgangen for en arving til å gi avkall på arv til fordel for andre. Dette tilsier at det også må innfortolkes et forbud mot overdragelse av arv som er falt, for å hindre at arvingen oppnår det som arveloven § 74 setter forbud mot, se nærmere side 165 i NOU 2014: 1.

22.2.2 Nordisk rett

I alle de nordiske landene er utgangspunktet et forbud mot at arvinger disponerer over den arven de har i vente, se den danske arveloven § 41, den finske og svenske ärvdabalken 17 kap. 1 § og den islandske arveloven § 27.

Alle de nordiske landene aksepterer likevel avkall på fremtidig arv som unntak fra hovedregelen om at en ikke kan disponere over fremtidig arv.

Videre tillater alle de nordiske landene at arvingen disponerer over falt arv, men da med forutsetning om at arvingen har mottatt arven.

22.2.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår i NOU 2014: 1 ingen realitetsendringer i utgangspunktet om at arvingen ikke kan rå over fremtidig arv uten særlig hjemmel. Utvalget foreslår i § 65 første ledd i sitt lovforslag en bestemmelse om råderett over fremtidig arv. I bestemmelsen videreføres dessuten en uttrykkelig bestemmelse om at råderettsforbudet

også omfatter uskiftearvingens krav på arv etter den førstavdøde. Utvalget foreslår at denne regelen skal gjelde også der uskiftet hviler på uskiftearvingens samtykke.

Når det gjelder adgangen til å inngå forhåndsavtaler om retten til gjenstander ved det fremtidige skifteoppjøret, har utvalget delt seg i et flertall og et mindretall, se side 164–165 i utredningen. Problemstillingen gjelder både arvingenes forhåndsavtaler om retten til å overta eiendeler på skiftet, som ikke griper inn i den verdimeslige fordelingen av arven, og betingede salgsavtaler mellom en arving og en tredjeperson for det tilfellet at arvingen overtar en bestemt gjenstand på det fremtidige skiftet. *Flertallet* (Coward, Forsnes, Frantzen, Hambro, Kløvstad og Buttingsrud Mathiesen) foreslår at råderettsforbudet i utgangspunktet skal omfatte forhåndsskifteavtaler og betingede salgsavtaler. Flertallet viser til at begrunnelsen for råderettsforbudet gjør seg gjeldende for alle arvingens disposisjoner over fremtidig arv, og legger særlig vekt på hensynet til anstendighet overfor arvelateren. Flertallet viser på den annen side til at det kan være et behov for å inngå forhåndsavtaler om den gjenstandsmessige fordelingen på skiftet, og at dersom arvelateren er enig i ordningen og samtykker til den, innebærer den ikke lenger noen krenkelse. Det foreslås på denne bakgrunn en regel om at før arvefallet kan arvingene bare avtale hvordan gjenstander skal fordeles mellom dem i det fremtidige skifteoppjøret, hvis arvelateren samtykker, jf. § 65 annet ledd i utvalgets lovforslag. Flertallet foreslår et absolutt forbud mot betingede salgsavtaler med tredjepersoner om gjenstander arvingen måtte komme til å arve. Flertallet viser til den usikkerheten slike avtaler fører med seg. Ønskes en slik avtale, kan avtalen inngås direkte med arvelateren hvis den er en livsdisposisjon. Dreier det seg ikke om en livsdisposisjon, kan arvelateren testamentere gjenstanden til tredjepersonen, eventuelt med nødvendig samtykke fra livsarvingene.

Mindretallet (Unneberg) finner ikke grunn til å innføre et forbud mot forhåndsskifteavtaler og betingede salgsavtaler og viser til begrunnelsen som er gitt i rettspraksis og juridisk teori for at disse avtalene ikke rammes av råderettsforbudet i dagens arvelov. Mindretallet er enig med flertallet i at det beste er at arvelateren er en del av eller samtykker til slike avtaler. Mindretallet mener imidlertid at det kan være behov for å inngå forhåndsavtaler uten arvelaterens medvirking, for eksempel hvis arvelateren ikke ønsker å ta del i en slik avtale, eller det av andre grunner er uhenksmessig å involvere arvelateren. Mindretallet

mener videre at hensynet til arvingene heller ikke taler mot en slik adgang, og viser til at avtalen kan revideres etter alminnelige avtalerettslige regler dersom forholdene skulle endre seg.

Utvalget foreslår en regel om at arvingen kan rå over falt arv, men foreslår at det presiseres at arvingen ikke kan overføre rettighetene som loddeier på annen måte enn ved å gi avkall på arven, jf. § 65 tredje ledd i utvalgets lovforslag. Forslaget begrunnes på side 165 i utredningen med behovet for konsekvens i regelverket, som tilsier at når en ikke kan gi avslag på arv til fordel for en medarving (jf. punkt 22.3 i proposisjonen), skal en heller ikke kunne overdra posisjonen som arving til en annen. Dette skal likevel ikke være til hinder for at arvingen etter arvefallet inngår avtaler med medarvingene om fordeling av gjenstander på skiftet eller betingede salgsavtaler med tredjepersoner. Det er også foreslått en bestemmelse i § 65 fjerde ledd i lovforslaget som presiserer at arvingens kreditorer kan ta utlegg i arv som er falt, men ikke skiftet.

22.2.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete slutter seg til utvalgets forslag om å videreføre utgangspunktet om forbud mot å disponere over fremtidig arv. For øvrig heter det i høringsuttalelsen:

«Vi finner det videre positivt at det i lovteksten gjøres enkelte presiseringer, blant annet at arvingene før arvefallet ikke kan avtale gjenstandsfordelingen ved det fremtidige skiftet, med mindre arvelater samtykker, jf. utkastets § 65 (2). Vi påpeker imidlertid at det ikke i lovbestemmelsen er inntatt en presisering om at betingede salgsavtaler med tredjepersoner, om gjenstander arvingen måtte komme til å arve, ikke tillates, heller ikke med arvelaters samtykke. Ettersom dette nok representerer en endring av en etablert rettstilstand, bør endringen etter vår mening fremgå klart av loven.

Vi er enige med utvalget i at det er grunn til å nedfelle i loven den adgang en arving har til å råde over falt arv, og at det samtidig presiseres at rettighetene som loddeier ikke kan overføres på annen måte enn ved avkall på arven.

Oslo byfogdembete mener utvalget har ryddet opp i og systematisert en til dels uoversiktlig materie. Vi er imidlertid noe i tvil om totalen er fullt ut forståelig for den alminnelige bruker. Man bør derfor muligens søke å ytterligere forenkle fremstillingen av reglene.»

Den norske Dommerforening er enig med Arvelovutvalgets mindretall i at arvingene bør kunne inngå forhåndsavtaler om fordelingen av arven seg imellom uten uttrykkelig samtykke fra arvelateren. Dommerforeningen viser til at forhåndsavtaler om arv kan hindre senere uenighet og prosess ved at fordelingen er avklart på forhånd.

22.2.5 Departementets vurdering

Departementet foreslår i likhet med Arvelovutvalget en regel som viderefører forbudet mot avhendelse av og annen forhåndsdisponering over arv. Regelen foreslås inntatt sammen med en uttrykkelig bestemmelse om arvingens råderett over arv som er falt, men ikke skiftet, se § 73 i departementets lovforslag. Det foreslås også videreført en uttrykkelig presisering av at fremtidig arv også omfatter uskiftearvingens rett til arv etter den førstavdøde.

Forbudet mot å disponere over fremtidig arv kan begrunnes både i hensynet til arvingen selv, for å unngå at han eller hun i en nødssituasjon selger den ventede arven til en lav pris, hensynet til arvelateren, for å unngå at arvelaterens død ses på som en formuesverdi, og hensynet til medarvingene, som bør slippe å få utenforstående tredjeparter inn i arveoppgjøret. Departementet mener at disse hensynene med tyngde taler for å opprettholde forbudet mot avhendelse av og annen forhåndsdisponering over fremtidig arv.

Et særlig spørsmål er om råderettsforbudet skal omfatte avtaler om retten til gjenstander ved det fremtidige skifteoppgjøret og betingede salgsavtaler med en tredjeperson. Et hensyn mot å forby slike avtaler er at arvingene kan ha et behov for å inngå avtalen, og at det ikke alltid lar seg gjøre å involvere arvelateren i denne. Som *Den norske Dommerforening* peker på i sin høringsuttalelse, kan forhåndsavtaler om arv hindre senere uenighet og dermed virke prosessdempende. På den annen side kan slike avtaler være risikofylte og lite praktiske, ettersom arvingene ikke kan vite hva de vil arve. Dette kan igjen skape konflikter og usikkerhet ved arvefallet når det har inntrådt omstendigheter rundt arven som ikke var hensyntatt i forhåndsavtalen. En forhåndsavtale vil imidlertid kunne revideres etter alminnelige avtalerettslige regler dersom den skulle bygge på uriktige eller bristende forutsetninger.

Departementet er enig med utvalgets flertall i at gode grunner kan tale for å forby avtaler om salg til en tredjeperson av en bestemt gjenstand som den kommende arvingen regner med å få

overta på skiftet. Ut fra de hensyn som gjør seg gjeldende, har departementet vanskelig for å se at det for salg til tredjepersoner bør gjelde andre regler hvis det dreier seg om en gjenstand, enn hvis det dreier seg om en fremtidig arvelodd. I tillegg til at hensynet til arvelateren taler for et forbud, kan det være grunn til å beskytte arvingen selv mot å inngå en slik avtale. En avtale om salg av en gjenstand som arvingen eventuelt vil overta på et fremtidig skifte, vil kunne være svært usikker i og med at oppfyllelsen kan ligge langt frem i tid og bygger på forutsetninger som ligger utenfor avtalepartenes kontroll. For tilfeller der det er behov for å inngå en slik avtale, er departementet enig med flertallet i utvalget i at arvelateren bør involveres enten ved at arvelateren selv er avtalepart, eller ved at arvelateren testamenterer eien delen til tredjepersonen.

Å gi arvingene adgang til å inngå avtale om fordelingen av gjenstander ved et fremtidig skifteoppgjør finner departementet ikke like betenkelige. Arvingene vil kunne ha gode grunner for å inngå en slik avtale, og en slik avtale vil, etter departementets vurdering, oftere ha et mer beskyttelsesverdig formål enn en betinget salgsavtale med en tredjeperson. To søsken inngår for eksempel en avtale om hvem som etter arvefallet skal overta familiehytta, slik at den som etter avtalen skal overta hytta, kan utføre vedlikeholdsarbeid og gjøre andre investeringer i tillit til at han eller hun en gang i fremtiden blir hyttas eier. Departementet viser også til at en forhåndsskifteavtale gjerne vil være mindre usikker enn en salgsavtale med en tredjeperson i og med at en forhåndsskifteavtale inngås mellom partene i skifteoppgjøret. Usikkerheten vil dermed bare gjelde spørsmålet om gjenstandene fortsatt er i behold når boet skal skiftes, mens det for en betinget salgsavtale med en tredjeperson vil kunne være usikkert også om arvingen i det hele tatt vil få overta eiendelen på skiftet (hvis det er flere arvinger).

Flertallet i utvalget foreslår at det skal være adgang til å inngå forhåndsskifteavtaler bare dersom arvelateren samtykker. Departementet går ikke inn for et slikt samtykkekrav. Som mindretallet i utvalget peker på, vil arvelateren ikke nødvendigvis være i en slik tilstand at det er hensiktsmessig å involvere ham eller henne. Og det vil kanskje være særlig i tilfeller der arvelateren er svekket på grunn av høy alder, at det kan være behov for slike praktiske arrangementer som i eksempelet foran. Departementet viser også til at et samtykkekrav først får betydning hvis det på skiftet oppstår uenighet om fordelingen til tross for avtalen.

Er arvingene enige om å fordele gjenstandene i samsvar med avtalen, har det uansett ikke noe å si om arvelateren har samtykket eller ikke. Men ønsker noen av arvingene å gå fra avtalen, er det ikke vanskelig å se for seg at tvisten kan komme til å gjelde arvelaterens samtykke. Arvelateren er imidlertid død når boet skal skiftes, og det kan være vanskelig å få klarlagt om det i sin tid ble gitt samtykke. Med et krav om at samtykket skal gis skriftlig, vil man riktignok langt på vei unngå slike tvilsspørsmål, men skal arvelateren involveres på en slik måte, kan man etter departementets syn like gjerne gå veien om et testament.

Departementet foreslår etter dette et forbud mot avtaler med en tredjeperson om salg av gjenstander som arvingen ser for seg at han eller hun vil overta på et fremtidig skifte. Forbudet følger av § 73 første ledd første punktum i lovforslaget. Departementet foreslår på den annen side at det skal være adgang for arvingene til å inngå avtaler om fordelingen av gjenstander på et fremtidig skifte, og at slike avtaler skal kunne inngås uten samtykke fra arvelateren. En regel om dette er inntatt i § 73 annet ledd i lovforslaget.

Departementet foreslår som nevnt en uttrykkelig bestemmelse om råderetten over arv som er falt, men ikke skiftet. Det foreslås presisert at arvingen ikke kan overføre rettighetene som er knyttet til posisjonen som arving, på annen måte enn ved å gi avkall på arven. Dette har sammenheng med at departementet også foreslår at det ikke skal kunne gis avslag på arv som er falt, til fordel for en medarving, se punkt 22.3.5. Videre foreslås det presisert at arvingens kreditorer kan ta utlegg i falt arv, men ikke i fremtidig arv.

22.3 Avkall på arv og avslag på arv

22.3.1 Gjeldende rett

Arveloven skiller mellom avkall på arv og avslag på arv. Avkall på arv gjelder fremtidig arv, det vil si før arvefallet. Avslag på arv kan skje etter arvefallet, men før boet er skiftet. Den viktigste begrunnelsen for reglene er at ingen skal kunne tvinges til å motta arv.

Det følger av arveloven § 45 første ledd første punktum at en arving kan gi helt eller delvis *avkall på arv* han venter. Den umiddelbare virkningen av et avkall er at den som har gitt avkall på arv, trer ut av rekken av arveberettigede, jf. § 45 første ledd annet punktum. Lovteksten skiller imidlertid mellom avkall fra livsarvinger og avkall fra andre arvinger når det gjelder avkallets virkninger for avkallsgiverens livsarvinger. Er det en

livsarving som gir avkall på arv, er lovens løsning at avkallet ikke får virkning for avkallsgiverens egne livsarvinger, med mindre avkallet er gitt mot et rimelig vederlag. Denne regelen er gitt av hensyn til at livsarvingenes legalarverett er pliktdelsbeskyttet. For andre arvinger enn livsarvinger får avkallet virkning også for avkallsgiverens egne livsarvinger.

Det er knyttet usikkerhet til om kravet om rimelig vederlag for at avkallet skal være bindende for linjen, bare gjelder dersom avkallsgiveren dør før arvelateren. Den rådende oppfatningen har vært at bestemmelsen i arveloven § 45 må tolkes innskrenkende. I senere tid er det imidlertid argumentert for at kravet om rimelig vederlag for at avkallet skal få virkning for arvingens egne livsarvinger, får anvendelse også der arvingen overlever arvelateren.

Et annet spørsmål det er usikkerhet om, er hvem den frafalte arvelodden tilfaller, herunder avkallets betydning for pliktdelsreglene.

Mindreårige arvinger kan ikke på egen hånd gi avkall på fremtidig arv. Avkallet må gis av vergen. Voksne som er under vergemål, kan som utgangspunkt selv gi avkall på fremtidig arv hvis vedkommende har rettslig handleevne. Skal vergen gi avkall på arv på vegne av en mindreårig eller voksen under vergemål, kreves det samtykke fra fylkesmannen, jf. vergemålsloven § 42.

Avkallet må som hovedregel gis overfor arvelateren. Etter § 45 annet ledd er det imidlertid adgang til å gi avkall på arven etter den først-avdøde overfor gjenlevende ektefelle som sitter i uskifte. Reglene antas å gjelde tilsvarende hvor det er en gjenlevende samboer som sitter i uskifte, selv om dette ikke fremgår uttrykkelig av loven.

Regler om *avslag på falt arv* følger av arveloven § 74. Reglene gjelder etter arvefallet, men før boet er skiftet. Reglene om avslag på falt arv regulerer posisjonen som arving, og ikke de enkelte verdiene eller tingene som mottas ved skifteoppjøret. Arvingen kan gi avslag på hele eller deler av arven som er falt.

Avslaget må gis overfor medarvingene. Loven stiller ingen formkrav til hvordan avslaget skal skje. Avslagsreglene skiller ikke mellom livsarvinger og andre arvinger, i motsetning til reglene om avkall på fremtidig arv. Hovedregelen ved avslag på falt arv er at arven fordeles som om avslagsgiveren var død før arvelateren. Dersom avslagsgiveren har egne livsarvinger, vil arven fordeles i linjen etter avslagsgiveren. Dersom avslagsgiveren ikke har egne livsarvinger, fordeles den avslåtte arven mellom medarvingene. I denne situasjonen har avslagsgiveren imidlertid

adgang til å gi avslag til fordel for en særskilt medarving.

Dersom en gjenlevende ektefelle avslår arv, vil arven ikke gå nedover i linjen til hans eller hennes livsarvinger, men fordeles mellom de øvrige arvingene. Også testamentsarvinger (loddeiere) og legatarer kan avslå arv, og reglene gjelder så langt de passer.

Samtykke til pliktdelskrenkende testament har visse likheter med avkall og avslag på arv. For samtykket frafaller man imidlertid bare pliktdelsbeskyttelsen, noe som får betydning dersom testasjonen bortfaller ved tilbakekall eller ugyldighet.

22.3.2 Nordisk rett

I alle de nordiske landene er avkall på fremtidig arv et akseptert unntak fra hovedregelen om at det ikke kan disponeres over fremtidig arv.

I NOU 2014: 1 side 161–162 uttaler Arvelovutvalget følgende om nordisk rett:

«I samtlige nordiske land er forhåndsavkall og avkall på fremtidig arv aksepterte unntak fra hovedregelen om at det ikke lovlig kan disponeres over fremtidig arv. Reglene er imidlertid noe ulikt formulert i de ulike landene, både med hensyn til formkrav og materielt innhold.

I finsk og svensk rett må avkallet («avsägelse») gjøres skriftlig, eventuelt i form av påtegning på testament. En livsarving kan imidlertid alltid kreve pliktdelsarv, med mindre det er gitt vederlag som tilsvarer pliktdelsarven. Avkallet binder også avkallsgivers livsarvinger, med mindre noe annet fremgår av omstendighetene. Dreier det seg om pliktdelsarv, er imidlertid linjen bare bundet dersom det er gitt vederlag, jf. den finske ärvdabalken 17:1 (2) og den svenske ärvdabalken 17:2.

I dansk og islandsk rett er det ingen formkrav, men avkallet må være gitt overfor arvelateren – for dansk rett eventuelt også gjenlevende ektefelle i uskifte. Hvis det ikke er tatt forbehold, er avkallet bindende overfor avkallsgiverens livsarvinger, jf. den danske arveloven § 42 og den islandske arveloven § 28.

Det er bare Finland som – foruten Norge – har lovfestede regler om avslag på falt arv. Det er imidlertid antatt at tilsvarende også gjelder i de øvrige nordiske landene. Hovedregelen ved avslag er at arven fordeles som om avslagsgiveren var død.»

22.3.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget ser det som et mål i seg selv å samordne reglene for rettsvirkningene av at en arving frafaller arv før og etter arvefallet, se side 165–166 i NOU 2014: 1. Utvalget foreslår en ny felles regel for avkall på fremtidig arv og falt arv, som bygger på de samme grunnreglene som gjeldende regler om avslag på arv, se § 66 i utvalgets lovforslag. Begrepet «avkall» brukes i lovforslaget om både fremtidig arv og falt arv.

Rettsvirkningene av avkall etter utvalgets forslag er at arven fordeles som om arvingen var død før arvelateren. Dette innebærer at dagens regel om at arvingen kan gi avslag til fordel for en medarving dersom han selv ikke har livsarvinger, ikke opprettholdes. Dette innebærer også at det ikke oppstår spørsmål om virkningen av avkallet for avkallsgiverens egne livsarvinger, herunder om vederlag for pliktdelen. Utvalget foreslår også at det presiseres at det kan gis avkall på retten til å sitte i uskifte.

Videre foreslås det tatt inn uttrykkelige regler om at avkall på fremtidig arv må gis overfor arvelateren, mens avkall på falt arv skal gis ved melding til dødsboet. Ved uskifte kan arvingene etter den førstavdøde gi avkall på arv overfor den lengstlevende ektefellen.

22.3.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete slutter seg til en felles bestemmelse for avkall på fremtidig arv og avslag på falt arv og at det brukes ett begrep. Videre heter det i høringsuttalelsen:

«Utvalget har hatt som mål å samordne reglene for rettsvirkningene av at en arving frafaller sin rett til arv henholdsvis før og etter arvefallet. Vi mener en slik samordning er påkrevet og at man har løst de ulike forhold på en hensiktsmessig måte ved den foreslåtte § 66. Vi finner det uproblematisk at den nåværende regel i § 74 annet ledd, annet punktum, om at arving som ikke har livsarving kan gi avslag til fordel for en særskilt medarving, utgår.

Når det gjelder hvem avkallet skal gis overfor, er vi enige i forslaget om at avkall på fremtidig arv gis overfor arvelater og at avkall på falt arv gis overfor den eller de som representerer dødsboet. Vi tillegger at ved offentlig skifte bør avkallet gis overfor bobestyrer.»

22.3.5 Departementets vurdering

Departementet foreslår å følge opp utvalgets forslag om en samlet og felles regulering av avkall og avslag på arv, se § 74 i lovforslaget. Videre foreslås det endringer i virkningen av avkall på arv sammenliknet med gjeldende rett.

Departementet tar utgangspunkt i at det er ønskelig å opprettholde adgangen til å kunne gi avkall på arv, både før og etter arvefallet. Den prinsipielle begrunnelsen for dette er at ingen skal kunne tvinges til å arve, uansett om man er arving etter loven eller etter testament. Dette er også gjennomgående gjeldende rett i hele Norden, selv om adgangen til å gi avslag på falt arv ikke er lovfestet i alle landene.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det er hensiktsmessig å samordne reglene om avkall på fremtidig arv og avslag på falt arv. Departementet går også inn for å videreføre Arvelovutvalgets forslag om å benytte betegnelsen «avkall på arv» som en felles betegnelse på disposisjonene. I den foreslåtte felles bestemmelsen om avkall på fremtidig og falt arv foreslås også inntatt regler om hvem avkallet skal gis overfor, samt at det presiseres at det også kan gis avkall på retten til uskifte.

Et viktig spørsmål er hvilke virkninger et avkall på fremtidig eller falt arv bør få. Avkall på arv kan tenkes brukt som metode for å utvide arvelaterens testasjonskompetanse eller for å utlikne forskjeller som har oppstått som følge av gaver. Disse behovene ivaretas imidlertid av adgangen til å samtykke til et pliktdelskrenkende testament og avkortingsreglene, og departementet ser derfor ikke grunn til å opprettholde de gjeldende reglene om virkningen av avkall for å kunne oppnå dette. Departementet går derfor inn for en regel i tråd med Arvelovutvalgets forslag om at virkningen av avkall både før og etter arvefallet er at arvingen anses som død før arvelateren. Departementet mener at dette er en retts teknisk enkel regel som er lett å forstå. En unngår også kompliserte regnestykker om vederlagsbe- regning for å unngå krenkelse av avkallsgiverens egne livsarvingers pliktdelsarv. Når en ikke viderefører den særnorske lovregelen om adgan- gen til å avslå arv til fordel for en særskilt medar- ving, gir dette for øvrig god sammenheng med lovforslaget ellers, som setter forbud mot avhen- delse av arvelodd, se punkt 22.2.5.

Departementet har for øvrig vurdert om det bør innføres formkrav for avkall, slik løsningen er i svensk og finsk rett. Et hensyn som taler for å innføre et krav om skriftlighet, er at dette sikrer

notoritet over disposisjonen. Det vil neppe heller være noen stor praktisk utfordring forbundet med et skriftlighetskrav. Det kan på den annen side hevdes at det er avgjørende å respektere disse dis- posisjonene, uavhengig av hvordan de har kom- met til uttrykk. Et avkall på arv kan ha stor per- sonlig betydning for den det gjelder, og et krav om skriftlighet bør derfor ikke komme i veien for å la avkallsgiverens vilje bli gjennomført. Betydningen av skriftlighet blir også redusert med de foreslåtte endringene av virkningen av avkall på fremtidig arv. Dersom virkningen av avkallet er at arvingen anses som død før arvelateren, får ikke avkallet noen virkning for avkallsgiverens egne livsarvin- ger, og dette reduserer behovet for skriftlighet om disposisjonen. Departementet har på denne bak- grunn kommet til at det ikke er tilstrekkelige grunner til å stille krav om at avkall på fremtidig eller falt arv må gis skriftlig.

22.4 Avkorting

22.4.1 Gjeldende rett

Reglene om avkorting av arv gjelder spørsmålet om det skal gjøres fradrag i en livsarvinges arve- lodd for gaver eller forskudd på arv som vedkom- mende har mottatt mens arvelateren var i live. Flere spørsmål reiser seg i tilknytning til hvorvidt avkorting skal skje, og i så fall på hvilken måte.

Etter arveloven § 38 skal det gjøres avkorting i en livsarvinges arvelodd bare dersom arvelateren har fastsatt dette eller det ellers blir godtgjort at avkorting vil være i samsvar med arvelaterens for- utsetninger. Det stilles ikke formkrav til arvelate- rens bestemmelse om avkorting.

Livsarvinger kan ikke protestere mot at arve- lateren ikke ønsker avkorting. Ved uskifte er utgangspunktet det motsatte. Har den gjen- levende delt ut verdier av uskifteboet til en av uskiftearvingene, kan de øvrige kreve tilsvarende oppgjør eller at det senere skjer en avkorting, uav- hengig av den lengstlevende ektefellens bestem- melser eller ønsker, jf. arveloven § 21.

Arveloven § 39 bestemmer at dersom det er gitt forskudd til en felles livsarving etter ektefel- lene av midler som blir regnet som felleseie når den ene ektefellen er død, skal avkorting foretas i arven etter den førsteavdøde når det blir skiftet mens den lengstlevende er i live, og at eventuell ytterligere avkorting skal foretas i arven etter den lengstlevende.

Arveloven § 40 gir to alternative måter å fast- sette avkortingssummens størrelse på. Hvis arve- lateren ikke har bestemt noe annet, skal avkor-

tingssummen settes til verdien av gaven da den ble gitt, med mindre dette vil være åpenbart urimelig. Har arvelateren selv fastsatt avkortingssummen, legges denne til grunn med mindre den antas å være for høy. Reglene må ses i sammenheng med at avkortning er avhengig av arvelaterens vilje.

Arveloven § 41 bestemmer at avkortningssummen ikke kan settes høyere enn gavemottakerens arvelodd. Med andre ord skal ikke gavemottakeren måtte betale noe tilbake til boet. Noe annet kan imidlertid være fastsatt da arveforskuddet ble gitt.

Er gavemottakeren død, kan avkortning gjøres overfor gavemottakerens livsarvinger dersom gavemottakeren hadde måttet tåle avkortning, jf. arveloven § 42.

Arveloven § 43 bestemmer at avkortningen utelukkende skjer internt mellom livsarvingenes arvelodder. Avkortningen påvirker derfor ikke beregninger av en gjenlevende ektefelles boslodd eller arvelodd eller arvelaterens testasjonskompetanse.

22.4.2 Nordisk rett

I *finsk* og *svensk* rett er lovens utgangspunkt at gaver til livsarvinger skal avkortes hvis ikke arvelateren har bestemt noe annet eller det følger av omstendighetene for øvrig. Arvelateren kan både på gavetidspunktet og senere bestemme at det ikke skal foretas avkortning. For andre arvinger skal det foretas avkortning bare dersom arvelateren har fastsatt det eller det må antas å være forutsatt da gaven ble gitt, jf. den finske og svenske arvdabalken kapittel 6.

Etter *dansk* og *islandsk* rett er utgangspunktet at avkortning bare skjer hvis arvelateren har bestemt det. I dansk rett kreves det at avkortning anses avtalt, mens det etter islandsk rett er tilstrekkelig med ensidig påbud fra arvelateren.

For alle de nordiske landene er utgangspunktet at verdien av gaven på ytelsestidspunktet danner grunnlaget for avkortningssummen.

22.4.3 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget går inn for å videreføre gjeldende rett når det gjelder vilkårene for avkortning, slik at det skal foretas avkortning bare dersom dette var uttrykt fra arvelaterens side eller det ellers kan godtgjøres at det var i samsvar med arvelaterens forutsetninger. Utvalget uttaler i NOU 2007: 16 på side 180:

«Utvalget har vært noe i tvil om hvilken løsning som er å foretrekke. Det kan likevel fastslås at

dersom arvelater har fastsatt at avkortning ikke skal skje, vil han være bundet av dette. Det må likevel gjelde unntak fra dette vil være dersom det er tatt klare forbehold om det på gavetidspunktet. Dette må allerede anses som gjeldende rett, og skaper ikke behov for regeleendringer. Problemet er at en slik presumsjon ikke sier imidlertid noe om hva som gjelder hvis intet er uttrykkelig fastsatt, og dette kan sies å være det viktigste spørsmålet. Etter en helhetsvurdering har utvalget konkludert med at det ikke bør foreslås endringer i arveloven § 38. Dette skyldes dels at nordisk rett spriker, og at det derfor ikke kan oppnås nordisk rettsenhet. Videre kan det pekes på at arvelovens regel har vært gjeldende rett siden arveloven av 1854, og at den ikke synes å ha voldt særlige problemer i løpet av disse drøyt 150 år. I tillegg ble rettstilstanden foreslått endret av Arvelovkomiteen i arbeidet med arveloven av 1972, uten at endringsforslaget ble fulgt opp i det videre lovarbeidet. Når det også er delte oppfatninger om en eventuell tilnærming til de øvrige nordiske land bør skje i retning av dansk rett eller i retning av svensk og finsk rett, virker det mest hensiktsmessig å la bestemmelsen stå uendret.»

Skiftelovutvalget foreslår heller ingen endringer i reglene om avkortingsbeløpets størrelse. Derimot foreslår Skiftelovutvalget endringer i reglene om virkningen av avkortning. Utvalget foreslår at avkortingsbeløpet skal legges til boet, noe som innebærer en endring fra gjeldende rett, der avkortingsbeløpet holdes utenfor beregningen av boets størrelse. Utvalgets begrunnelse for forslaget er at den nåværende regelen kan føre til uheldige resultater i praksis. Det vises også til at norsk rett her står i en særstilling i forhold til de øvrige nordiske landene. Utvalget erkjenner at også den foreslåtte løsningen kan gi uheldige resultater, men er likevel av den oppfatning at lovforslaget jevnt over vil gi rimeligere resultater enn gjeldende rett.

22.4.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget foreslår å videreføre regelen om at livsarvinger ikke har noen selvstendig rett til å kreve avkortning uavhengig av giverens vilje, se side 166–169 i NOU 2014: 1. Arvelovutvalget foreslår imidlertid en endring sammenliknet med gjeldende lov ved at avkortning bare skal skje når dette må anses avtalt mellom arvelateren og gavemottakeren. Utvalget antar for det første at en slik

regel kan virke konfliktdempende. Videre er utvalget av den oppfatning at en tvist hvor bevistemaet er om avtale kan anses inngått, vil være enklere å håndtere enn en tvist hvor bevistemaet er arvelaterens meninger og forutsetninger.

Utvalget foreslår at det ikke skal stilles formkrav for avkortingssavtaler, da avtaler mellom nærstående ofte er lite formalisert. Utgangspunktet er da alminnelige avtalerettslige regler om når det foreligger en gjensidig bindende avtale. Det må likevel ses hen til at avtaler mellom nærstående ofte inngås stilltiende og forutsetningsvis. Utvalget mener også at alminnelige regler om avtalerevisjon skal kunne komme til anvendelse på avtaler om avkorting dersom forholdene endrer seg over tid.

Etter utvalgets forslag skal avkortingssummen settes til det som kan anses avtalt. Dette innebærer en endring sammenliknet med gjeldende rett, og henger sammen med at utvalget foreslår avtale som vilkår for avkorting. Utvalget foreslår videre en utfyllende lovregel om at dersom det ikke er fastsatt en bestemt avkortingssum, settes avkortingssummen til verdien av gaven da den ble gitt.

Utvalget foreslår å videreføre regelen etter gjeldende rett om at avkortingssummen ikke kan settes større enn gavemottakerens arvelodd, samt regelen om at avkorting kan gjøres gjeldende overfor en død livsarvings linje. Forutsetningen er likevel at det ikke anses å være avtalt noe annet.

Utvalget foreslår videre å oppheve regelen i gjeldende arvelov § 39 om at gave gitt av felleseiemidler til felles livsarving skal regnes som gitt av begge ektefellene, og at den kan avkortes i arven etter begge ektefellene. Begrunnelsen er at forutsetningen for regelen ikke lenger gjør seg gjeldende siden regelen bygger på formuesordningen mellom ektefeller etter ektefelleloven 1888.

Arvelovutvalget ser annerledes enn Skiftelovutvalget på spørsmålet om avkortingssummen skal legges til boet eller ikke. Utvalget uttaler i utredningen på side 168–169:

«Arvelovutvalget vurderer dette annerledes. For det første mener utvalget at et skifteoppgjør må ta utgangspunkt i arvelaterens formue ved arvefallet. For det andre legger utvalget avgjørende vekt på retts tekniske hensyn. Hvis avkortingssummen skal legges til dødsboet vil dette skape kompliserte rettsspørsmål og regnestykker. Særlig gjelder dette hvis avkortingssummen også skal hensyntas ved delingen mellom ektefellene. Det er i denne sammenheng tilstrekkelig å vise til de mange proble-

mene som oppstår ved utligning for arveforskudd til uskiftearving. Se nærmere punkt 6.1.2.5. Skiftelovutvalgets endringsforslag synes imidlertid å forutsette at avkortingssummen bare skal hensyntas ved det rene dødsboskiftet, det vil si etter at det eventuelt er foretatt en deling mellom ektefellene. Forslaget går ut på at avkortingssummen «skal leggjast til dødsbuet». Legges dette til grunn, blir betenkelighetene langt mindre.

Alene ut fra formålet om forenklede regler mener utvalget at gjeldende rett på dette området bør videreføres. Utvalget peker også på at reglene har vært uendret siden 1854. For tilfeller hvor lovens utgangspunkt kan føre til urimelige resultater, har partene adgang til å avtale noe annet.»

22.4.5 Høringsinstansenes syn

Borgarting lagmannsrett går imot Skiftelovutvalgets forslag om at verdien av gaven skal legges til ved beregningen av boets størrelse:

«Forslaget legger etter Borgarting lagmannsretts syn til rette for ordninger som bryter skarpt mot det tungtveiende hensyn til arverettslig likebehandling av barn født i og utenfor ekteskap som ble kjempet frem gjennom de Castbergske barnelover, og som gjorde Norge til et foregangsland med hensyn til sosial og tidsmessig arve- og familielovgivning.

Å kunne prioritere siste barnekull på bekostning av første barnekull eller utenomekteskapelige barn uten at dette går ut over den nye ektefellen, er sikkert noe mange gifte arvelatere med både særkullsbarn og fellesbarn vil anse som ønskelig. Spørsmålet er om samfunnet kan akseptere at loven åpner for at visse livsarvinger eller visse kull av livsarvinger teknisk sett gjøres arveløse. Lagmannsretten er klar over at det allerede i dag er mulig å spille særkullsbarn mer eller mindre ut over sidelinjen gjennom ektepakt med de alternativer man i dag har til rådighet. Det er imidlertid grunn til å utvise forsiktighet med å legge til rette for videre muligheter for forfordeling av arvinger eller grupper av arvinger enn vi har i dag.»

Den Norske Advokatforening uttaler på den annen side at foreningen støtter Skiftelovutvalgets forslag på dette punktet.

Til Arvelovutvalgets forslag uttaler *Advokatfirmaet NorJus DA* at forslaget om at avkorting må

være avtalt, er et skritt vekk fra likhetsprinsippet. Utvalget mener at likhetsprinsippet innebærer at de fleste foreldre ønsker å behandle barna sine likt. Denne høringsinstansen uttaler:

«Etter vår vurdering burde regelen snus på hodet, altså slik at likhet blir hovedregelen, i alle fall for gaver over en viss verdi, f.eks. 1 G, mens ulikhet må avtales eller forutsettes. Hvis vi legger til grunn at foreldrene ønsker likhet, er det likhet på oppgjørstidspunktet de normalt vil tenke på. Da må det tas hensyn til gavens verdiutvikling med mindre noe annet er avtalt eller forutsatt. Er det gitt et pengebeløp, bør dette derfor oppreguleres i takt med konsumprisindeksen. Er det gitt en tomt, bør gaveverdien reguleres i takt med eiendomsprisutviklingen, enten den har gått opp eller ned.»

Den norske Dommerforening gir uttrykk for at Arvelovutvalgets forslag synes fornuftige.

Oslo byfogdembete har endret sin oppfatning om avkortingsreglene fra høringen av Skiftelovutvalgets forslag til høringen av Arvelovutvalgets forslag. Oslo byfogdembete finner etter en samlet vurdering at Arvelovutvalgets forslag om at avkorting bare kan skje dersom det må anses avtalt mellom arvelateren og arvingen, bør velges. Oslo byfogdembete foreslår en presisering av lovteksten slik at det ikke vil være noen tvil om at avtalen om avkorting må inngås mellom arvelateren og livsarvingen. Oslo byfogdembete støtter også Arvelovutvalgets øvrige forslag, inkludert forslaget fra Arvelovutvalget om at avkortingssummen ikke skal legges til boet.

22.4.6 Departementets vurdering

Departementet har vurdert de ulike løsningene som er representert i nordisk rett. Å innføre en regel med utgangspunkt i den svenske og finske løsningen om at gaver til livsarvinger skal avkortes hvis ikke noe annet er avtalt eller fremgår av omstendighetene for øvrig, vil medføre betydelige endringer sammenliknet med gjeldende rett. Advokatfirmaet NorJus DA gir i sin høringsuttalelse uttrykk for at denne løsningen bør velges for norsk rett under henvisning til at de fleste foreldre ønsker å behandle barna sine likt. Departementet er enig i vurderingen av at det nok vil være mange foreldre som ønsker å behandle barna sine likt, men mener at dette vil kunne oppnås uten at avkorting gjøres til lovens utgangspunkt. En løsning etter loven som har avkorting som hovedregel, vil også reise spørsmål om hvor stor gaven

må være for at det skal foretas avkorting, noe som kan medføre kompliserte regler med et stort potensial for tvist.

En regel om avkorting bør ha som utgangspunkt at arvelaterens forutsetninger og ønsker om fordeling av arven skal respekteres. På den annen side bør regelen også ivareta hensynet til forutberegnelighet for arvingen som mottar gaven. Videre bør regelen ivareta hensynet til de andre arvingene slik at det er mulig å få til en avkorting i samsvar med arvelaterens ønsker selv om gavemottakeren på skiftet vil kunne ha en egeninteresse i å påstå at avkorting ikke har vært noen forutsetning for gaven.

En innvending som kan reises mot løsningen i gjeldende lov, er at arvelateren ensidig kan bestemme at det skal foretas avkorting. Slik departementet ser det, gir det en rimeligere løsning å stille krav om at avkorting bare skal skje dersom dette var en betingelse for gaven som arvingen var kjent med. Arvingen kan da velge mellom å motta gaven og dermed akseptere at det skal foretas avkorting av arven, eller å takke nei til gaven og dermed ha sin arverett i behold fullt ut.

Departementet er imidlertid i tvil om dette bør formuleres som et krav om en avtale mellom arvelateren og arvingen slik Arvelovutvalget foreslår. Arvelovutvalget legger til grunn at spørsmålet om det er inngått en avtale eller ikke, er et enklere bevisstema enn spørsmålet om hva som har vært arvelaterens forutsetninger. Departementet er imidlertid ikke overbevist om dette. Oppstår det tvist fordi gavemottakeren mener at vilkårene for avkorting ikke er til stede, kan det være krevende for de andre arvingene å bevise at det foreligger en avtale når den ene avtaleparten er død, og den andre avtaleparten hevder at det ikke ble inngått noen avtale. Det avgjørende bør som nevnt være om arvelateren har stilt som betingelse for gaven at gavemottakerens arv skal avkortes, og etter departementets syn bør det være tilstrekkelig for de andre arvingene å sannsynliggjøre dette. Departementet foreslår derfor en regel om at avkorting skal foretas dersom avkorting var satt som en betingelse for gaven. Dette ville være temaet også med et krav om en avtale mellom arvelateren og arvingen, men etter departementets lovforslag trenger ikke de andre arvingene å føre bevis for arvingens avtalerettslige deltakelse i disposisjonen. Det er mulig at det i realiteten ikke vil være særlig forskjell mellom utvalgets forslag og departementets lovforslag på dette punktet. Etter departementets syn er imidlertid et krav om at avkorting skal være satt som betingelse for gaven, mer treffende som beskrivelse av hva man

er ute etter å regulere, enn et krav om at det skal være inngått en avtale mellom arvelateren og arvingen.

Hensynet til forutberegnelighet og klarhet om hva som har vært arvelaterens forutsetninger og ønsker, kan tale for et krav om skriftlighet. Dette vil også kunne føre til færre tvister. På den annen side vil et krav om skriftlighet kunne føre til urimelige resultater hvis det er tydelig forutsatt mellom partene at det skal foretas avkorting, men dette likevel ikke kan gjennomføres på grunn av formfeil. Departementet går på denne bakgrunn ikke inn for at det i loven oppstilles et krav om at betingelsen om avkorting må være skriftlig. Det vil likevel være en klar fordel om betingelsen har kommet skriftlig til uttrykk, og det gjelder særlig hvis betingelsen om avkorting også er gjort kjent for de andre arvingene, for eksempel ved en kopi. Arvingen som har mottatt gaven, vil som nevnt kunne ha en klar egeninteresse i å unnlate å gjøre de andre arvingene kjent med forutsetningen om avkorting av arven. Den sikreste måten å sørge for at arvelaterens ønske om avkorting blir respektert på, er å utstyre de andre arvingene med en dokumentasjon på hva som var betingelsen for gaven. En betingelse om avkorting av arven som kun er fremsatt muntlig overfor gavemottakeren, vil det åpenbart kunne være en risiko for at ikke blir gjennomført. Departementet foreslår derfor av pedagogiske hensyn at det tas inn en påminnelse i loven om at betingelsen bør være skriftlig og meddelt de andre arvingene.

En regel som beskrevet foran, er inntatt i § 75 i departementets lovforslag.

I tråd med forslaget ovenfor om at avkorting av arv krever at arvelateren har satt dette som betingelse for gaven, bør lovens hovedregel være at det er det arvelateren har fastsatt, som er bestemmende for avkortingsbeløpets størrelse. Departementet foreslår imidlertid, i tråd med Arvelovutvalgets forslag, at det gis regler om hvordan beløpet skal fastsettes dersom det ikke kan godtgjøres at noe annet var fastsatt som betingelse for gaven. De foreslåtte reglene om dette bygger på gjeldende rett og fastsetter at avkortingsbeløpet settes til verdien av gaven da den ble mottatt. Departementet har vurdert om det er grunnlag for å innføre fravikelige regler om verdistigning og verditap, for eksempel ved beregning av verdien av fast eiendom, men har kommet til at dette vil medføre kompliserte regnestykker som ikke nødvendigvis oppleves som mer rettferdige. Lovens bakgrunnsregel bør etter departementets mening være en retts teknisk enkel regel, samtidig som at partene står fritt til å avtale avvikende utgangspunkter for verdivurderingen.

Departementet foreslår også å videreføre regelen om at arvingen ikke står i gjeld til boet dersom avkortingsbeløpets størrelse blir større enn livsarvingens arvelodd, og det foreslås å videreføre regelen fra gjeldende lov om virkningen av avkortingen, slik Arvelovutvalget går inn for.

Departementet har vurdert forslaget fra Skifte- lovutvalget om at avkortingssummen bør legges til boet, som ble foreslått blant annet med utgangspunkt i ønsket om nordisk rettsenhet. Departementet ser at det kan finnes argumenter for en slik løsning, men mener at hensynet til retts teknisk enkle løsninger her bør få forrang.

23 Fradømmelse av arverett mv.

23.1 Gjeldende rett

En person som har begått en straffbar handling, kan i noen tilfeller fradømmes arveretten. Dette er det regler om i arveloven § 73. For at en arving skal kunne fradømmes arveretten, må arvingen for det første ha begått en straffbar handling mot arvelateren eller mot en person hvis død øker arvingens arvelodd. For det andre må den straffbare handlingen ha forårsaket arvelaterens eller personens død. For det tredje må arvingen være dømt til ubetinget fengsel for handlingen. Etter rettspraksis likestilles forvaring med ubetinget fengsel.

Bortfall av arveretten etter § 73 skjer med andre ord ikke automatisk. Dette må vurderes konkret ut fra forholdene i den enkelte saken.

Avgjørelse om tap av arveretten kan treffes både i straffesaken og i en etterfølgende sivil sak. Det er imidlertid få eksempler på at avgjørelse blir truffet i en etterfølgende sivil sak.

I dommen inntatt i Rt. 1982 side 1256 la Høyesterett til grunn at også retten til uskifte kan tapes med hjemmel i arveloven § 73. Dette er fulgt opp i senere rettspraksis og regnes nå som sikker rett, se blant annet Rt. 2005 side 1634.

Etter forsikringsavtaleloven § 15-9 gjelder reglene i arveloven § 73 tilsvarende for personforsikringer, slik at man også kan bli fradømt retten til å få utbetalt en forsikringssum. Bestemmelsen i forsikringsavtaleloven § 15-9 favner videre enn arveloven § 73, ettersom den også gjelder for forsikringsytelser som utløses av invaliditet. I dommen inntatt i Rt. 2005 side 1634 åpnet Høyesterett for at vurderingene etter arveloven § 73 og forsikringsavtaleloven § 15-9 kan få forskjellig utfall, slik at personen bare fradømmes retten til forsikringsutbetaling. Dette ble fulgt opp i RG 2011 side 1110 (Agder) hvor lagmannsretten kom til at gjerningspersonen, som hadde bistått sin ektefelle med å ta sitt eget liv, ble fradømt retten til forsikringsutbetalinger, men beholdt retten til arv og uskifte.

23.2 Nordisk rett

I *dansk* rett er det en skjønnsmessig adgang til å idømme tap av arverett eller retten til forsikringsytelser, pensjoner eller liknende ved forsettlig overtredelse av straffeloven som har medført en annens død, jf. den danske arveloven § 48. Dansk rett skiller seg fra norsk rett ved at det i visse tilfeller åpnes for fradømmelse av arveretten mv. selv om handlingen ikke førte til at arvelateren døde («[d]en, der har forsøgt at dræbe en slægtsarving, øvet vold mod eller groft krænkede den pågældende eller truet vedkommende på strafbar måde»). Etter dansk rett kan fradømmelse av arveretten skje både i straffesaken og i en etterfølgende sivil sak.

Etter *svensk* rett skal den som forsettlig dreper arvelateren eller en person hvis død fører til en større arvelodd, automatisk miste arveretten etter ärvdabalken 15 kap. 1 §. Det samme utgangspunktet gjelder etter *finsk* rett og følger av den tilsvarende bestemmelsen i den finske ärvdabalken.

23.3 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget fikk ved et tilleggsmandat 12. januar 2007 i oppgave å vurdere regelen i arveloven § 73 og foreslå mulige endringer. Utvalget har ikke funnet grunn til å foreslå endringer i bestemmelsens grunnleggende prinsipper. Utvalget går heller ikke inn for en regel om at arveretten skal bortfalle automatisk. Om dette uttaler utvalget i NOU 2007: 16 på side 196:

«For utvalget er det av vesentlig betydning at tap av arveretten kan være en stor belastning for gjerningspersonen, og det er ikke hensiktsmessig å innføre en lite fleksibel regel som gjør at reaksjonen kommer til anvendelse også i tilfeller hvor dette etter en helhetsvurdering er lite rimelig. Det kan tenkes handlinger som rammes av gjerningsbeskrivelsen i straffelovens bestemmelser om drap eller andre handlinger med dødsfølge uten at handlingen vil anses særlig straffverdig og uten at den med

rimelighet bør gi et slikt utfall som arveloven § 73 gir anvisning på. Ett mulig eksempel her kan være aktiv dødshjelp, hvor en eldre person hjelper sin dødssyke ektefelle med å dø. Et annet eksempel kan være de unge tenåringene som dreper sin far etter at lang tids alvorlig mishandling fra farens side. Det bemerkes også at en automatisk regel ville gitt opphav til vanskelige spørsmål om grensedragningen, herunder om uaktsomme handlinger skal rammes. Med en skjønnsmessig regel unngår man disse vanskene.»

Utvalget vurderer om det kan være grunn til å snu hovedregelen, slik at gjerningspersonens arverett bortfaller hvis ikke retten bestemmer noe annet. Et av argumentene for dette er at søksmålsbyrden da snus, slik at det blir opp til gjerningspersonen å reise søksmål eller skiftetvist for å beholde arveretten. Utvalget går imidlertid ikke inn for dette og legger blant annet vekt på at arveloven § 73 i sin nåværende utforming ikke ser ut til å ha skapt særlige uheldige utslag i praksis.

Utvalget foreslår imidlertid et nytt ledd i paragrafen som gjør det klart at også tap av retten til å sitte i uskiftet bo kan besluttes i medhold av bestemmelsen. Begrunnelsen for å ta inn en slik regel er at selv om dette allerede følger av gjeldende rett, er det på bakgrunn av legalitetsprinsippet prinsipielt betenkelig at lovteksten ikke selv uttrykkelig angir sin rekkevidde.

Skiftelovutvalget vurderer også å utvide personkretsen når det gjelder hvem man kan tape arverett etter, men går ikke inn for noen endring på dette punktet. Utvalget uttaler på side 198 i NOU 2007: 16:

«Som tidligere nevnt gjelder § 73 der hvor arvingen dreper arvelateren eller noen som er bedre berettiget i arverekkefølgen. Det vil si at hvis N.N. dreper noen som er svakere berettiget enn ham i arverekkefølgen, men som N.N. selv har arverett etter, er man utenfor virkeområdet for bestemmelsen. Dette er ikke upraktisk: A dreper sin far eller mor, og arven går til As besteforeldre. A arver senere besteforeldrene. I et slikt tilfelle må arvelateren (her: besteforeldrene) vurdere å bruke arveloven § 34, som åpner for å frata noen arveretten ved testament når arvingen har begått forbrytelse mot arvelateren selv eller mot en slektning i opp- eller nedstigende linje.

Utvalget har vurdert om personkretsen bør utvides, slik at det direkte i straffedommen kan besluttes at gjerningspersonen skal fratras arve-

retten i tilfeller som nevnt. Utvalget har likevel kommet til at dette ikke bør gjøres. For det første kan det være vanskelig å overskue konsekvensene av en slik utvidelse, og å gi bestemmelsen virkning også for fremtidige arvefall kan ha større betenkeligheter enn å frata gjerningspersonen arveretten etter den personen vedkommende har begått forbrytelse mot. For det annet kan man oppnå samme resultat gjennom anvendelse av § 34, slik at eventuelt uheldige konsekvenser av ikke å frata gjerningspersonen slik arverett reduseres. Mothensynet er at dersom den senere arvelateren ikke benytter seg av arveloven § 34, vil tapet av arverett etter § 73 kunne ha liten realitet. Utvalget finner likevel ikke at dette er avgjørende, og foreslår ikke endringer i § 73 annet ledd.»

Skiftelovutvalget vurderer også spørsmålet om saksomkostninger for en sak om fradømmelse av arverett, men foreslår ingen endringer sammenliknet med gjeldende rett. Utvalget viser blant annet til at problemstillingen neppe bør overdrives, da tap av arverett som en del av straffesaken ikke medfører spørsmål om saksomkostninger, og at det i tilfeller hvor avgjørelsen treffes i en sivil sak, ofte vil være en utvilsom sak, slik at spørsmålet om saksomkostninger ikke kommer på spissen.

Utvalget foreslår heller ingen endringer i kravet om at arvingen skal måtte være idømt ubetinget fengselsstraff for at retten skal kunne pålegge tap av arveretten. Utvalget uttaler på side 199:

«Kravet om ubetinget fengselsstraff er naturlig i denne sammenheng. Det skal foretas en helhetsvurdering av om arvingen skal tape arveretten, og hvis handlingen er av en slik art at det ikke reageres med ubetinget fengselsstraff, er det vanskelig å begrunne at den skal være av en slik alvorlighetsgrad at den likevel må medføre bortfall av arveretten.»

Skiftelovutvalget foreslår endringer i ekteskapslovens regler om deling av felleseie for tilfeller der en person er dømt til ubetinget fengsel for et lovbrudd mot sin ektefelle, og lovbruddet har forårsaket ektefellens død. Delingsreglene innebærer at ektefellens nettoformuer skal deles likt. Delingen av felleseiet kan innebære at den gjenlevende ektefellen (gjerningspersonen) får rett til å overta betydelige verdier etter den avdøde ektefellen. Utvalget viser til at «[h]vis man aksepterer det premiss som ligger bak arveloven § 73, nemlig at det i visse tilfeller er urimelig at en gjerningsper-

son får overført økonomiske verdier fra den avdøde, er det vanskelig å begrunne at retten til å overta halvparten av avdødes del av felleseiet ikke skal berøres». Skiftelovutvalget foreslår en ny regel om at retten skal kunne beslutte at deling av felleseiemidlene ikke skal skje i et tilfelle der den gjenlevende ektefellen er dømt til ubetinget fengsel for et lovbrudd mot sin ektefelle, og lovbruddet har forårsaket ektefellens død. Utvalget drøfter om regelen bør gjelde bare der den avdødes felleseiemidler var størst, men kommer til at regelen i prinsippet skal kunne gjelde begge veier. Utvalget viser blant annet til at et ensidig tap av retten til deling av felleseiet vil øke sanksjonens karakter av straff.

Skiftelovutvalget foreslår ikke endringer i forsikringsavtaleloven § 15-9, men viser til at gjennom henvisningen til arveloven § 73 vil endringer i arveloven også få betydning for bestemmelsen i forsikringsavtaleloven.

23.4 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget er enig med Skiftelovutvalget i at bortfall av arverett ikke bør skje automatisk, men etter en skjønnsmessig vurdering, slik det er etter gjeldende lov. Arveloven § 73 er videreført i § 59 i Arvelovutvalgets lovforslag.

Arvelovutvalget slutter seg til Skiftelovutvalgets vurdering om at man ikke bør snu hovedregelen slik at utgangspunktet blir at arveretten tapes hvis ikke domstolene bestemmer noe annet. Om dette skriver utvalget i NOU 2014: 1 på side 171:

«Arvelovutvalget er under noe tvil også kommet til at dagens hovedregel bør videreføres. Som Skiftelovutvalget er inne på, kan det anføres gode grunner til at søksmålsbyrden legges på gjerningspersonen hvis gjerningspersonen mener at han eller hun fortsatt skal være berettiget til arv. Dagens ordning har imidlertid ikke gitt uheldige utslag i praksis. Vanligvis vil det være lagt ned påstand om fradømmelse av arveretten i straffesaken. Da vil påtalemyndigheten og domstolen gjøre en grundig vurdering av arvespørsmålet i lys av straffesaken. Hvis det skal være opp til gjerningspersonen å ta opp spørsmålet om arverett, vil gjerningspersonen være prisgitt både sin egen samvittighet overfor gjenlevende slektninger og sin forsvaret. Hvis det skal være opp til gjerningsper-

sonen å bringe arvespørsmålet på banen, vil det kunne skape et høyere konfliktnivå i de sakene hvor det kreves arverett, enn det ville være hvor spørsmålet om tap av arveretten bare er en del av den alminnelige straffesaken. En snudd hovedregel kan også føre til at gjerningspersoner som i dag ikke fradømmes arveretten, fordi påtalemyndigheten og/eller retten ikke finner det rimelig å fradømme arveretten, mister arveretten fordi de ikke har aktivt krevd å beholde den.»

Arvelovutvalget er videre enig med Skiftelovutvalget i at det bør tas inn en presisering i loven om at også retten til uskifte kan fradømmes. Videre er Arvelovutvalget enig med Skiftelovutvalget i at det ikke er hensiktsmessig å utvide personkretsen når det gjelder hvem man kan tape arverett etter.

Derimot foreslår Arvelovutvalget en utvidelse av hvilke straffbare handlinger mot arvelateren som omfattes, slik at det at arvelateren mister testasjonsevnen, blir likestilt med det at arvelateren dør på grunn av den straffbare handlingen. Utvalget uttaler på side 171:

«Hvis arvelateren på grunn av den straffbare handlingen pådrar seg hjerneskader eller andre skader som gjør at han eller hun ikke lenger er testamentsfør, kan ikke arvelateren selv frata arvingen arveretten ved testament. Det bør da være en mulighet for at påtalemyndigheten eller noen av de øvrige arvingene eller de som ellers ville være arvinger, får prøvd spørsmålet for retten.»

Heller ikke Arvelovutvalget foreslår endringer i kravet om at arvingen må være idømt ubetinget fengselsstraff for at retten skal kunne idømme tap av arverett.

Arvelovutvalget foreslår i likhet med Skiftelovutvalget at ekteskapsloven endres slik at retten kan bestemme at felleseiet ikke skal deles for å unngå at den lengstlevende blir beriket på skiftet når vedkommende har begått straffbare handlinger som har forårsaket ektefellens død. Den nye bestemmelsen foreslås inntatt som ny § 78 a i ekteskapsloven.

Arvelovutvalget tar opp spørsmålet om det bør innføres en særlig lovhjemmel for fradømmelse av odelsrett, men kommer til at det ikke er behov for noen egen hjemmel for fradømmelse av odelsretten ved siden av odelsloven § 21.

23.5 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er enig i Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets vurderinger når det gjelder forslaget til bestemmelse om fradømmelse av arverett:

«Oslo byfogdembete mener den beste ordningen vil være den man har etter gjeldende rett. Vi viser særlig til at fradømmelsesspørsmålet normalt tas med i straffesaken, og at vurderingen av hvorvidt arveretten skal fradømmes blir undergitt en grundig behandling i den forbindelse.

Vi er enige i at det bør presiseres at også retten til uskifte kan fradømmes.

Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget har vurdert om personkretsen bør utvides, slik at dersom gjerningspersonen dreper en som er svakere arveberettiget enn gjerningspersonen, men som vedkommende har arverett til, vil også denne arveretten kunne fradømmes. Ingen av utvalgene går for en slik utvidelse, og vi slutter oss til dette. Eventuelle uheldige utfall kan reduseres ved at arvelater benytter seg av muligheten til fratakelse av arverett etter arveloven § 34, nå utkastets § 53.

Arvelovutvalget går inn for å utvide regelen til også å gjelde de tilfeller hvor arvelater mister sin testasjonsevne på grunnlag av den straffbare handling. Vi synes dette er en hensiktsmessig utvidelse.

For øvrig går utvalget inn for å videreføre § 73, noe vi gir vår tilslutning til.

[...]

Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget går inn for at retten får en skjønnsmessig adgang til å fradømme gjerningspersonen retten til å kreve deling av felleseiet. Vi er enig i at det gis en slik adgang, idet det klart kan fremstå urimelig dersom gjerningspersonen skal berike seg på den alvorlige forbrytelsen. Vi mener videre at regelen i prinsippet bør virke i begge retninger. Ved innføring av en skjønnsregel vil retten i tilfeller hvor gjerningspersonens rådgighetsdel er størst, kunne beslutte at fradømmelse av deling av felleseiet ikke skal skje.»

Den Norske Advokatforening er enig i at avgjørelsen om tap av arverett skal skje ved dom.

Finansnæringens Hovedorganisasjon mener at regelen om tap av arverett bør snus, slik at utgangspunktet blir at arveretten bortfaller hvis ikke retten bestemmer noe annet. I høringsuttalelsen heter det blant annet:

«Etter FNHs vurdering vil en omvendt hovedregel være mer i samsvar med de hensyn som begrunner bestemmelsene i § 73 og FAL § 15-9 ved at aktivitetsplikten og søksmålsbyrden (herunder omkostningsansvaret) overføres til gjerningspersonen og ikke pålegges de øvrige etterlatte som bestemmelsene er ment å beskytte. En slik utforming av lovteksten vil i tillegg sikre at tvilstilfellene faktisk underlegges en rettslig prøving. Slik regelen er utformet i dag – og foreslått videreført – vil det nok kunne variere i hvilken grad øvrige etterlatte tar initiativ til å reise sak for fradømmelse av arverett. Det er forståelig at enkelte etterlatte kan kvie seg for å kjøre en slik sak i retts-systemet, herunder med tanke på saksøkers omkostningsansvar.»

Finansnæringens Hovedorganisasjon uttaler videre at det gjør seg gjeldende noen andre hensyn i relasjon til forsikringsavtaleloven § 15-9 enn i relasjon til arveloven § 73, og viser til at en forsikringsutbetaling i stor grad er finansiert gjennom premieutbetalinger fra de øvrige forsikringstakerne. Finansnæringens Hovedorganisasjon viser videre til at det har vært en økning i antall familiedrap der gjerningspersonen på grunn av utilregnelighet ikke blir idømt ubetinget fengselsstraff, men i stedet blir overført til tvungent psykisk helsevern. Det tas på denne bakgrunn til orde for at retten til forsikringsutbetaling skal kunne fradømmes også i tilfeller der gjerningspersonen ikke kan straffes på grunn av utilregnelighet.

Statens sivilrettsforvaltning støtter forslaget om en videreføring av § 73 femte ledd om at arveretten kan gis tilbake ved testament som er stadfestet av Kongen (delegert til Statens sivilrettsforvaltning).

23.6 Departementets vurdering

Departementet følger i § 72 opp Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets forslag om adgang til fradømmelse av arverett ved straffbare handlinger mot arvelateren eller arving etter arvelateren. Regelen bygger i stor grad på gjeldende rett.

Departementet er enig med Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget i at retten til arv ikke bør tapes automatisk, men skal kunne idømmes etter en nærmere vurdering. Av vesentlig betydning for departementet er at det kan tenkes tilfeller hvor en handling møtes med straff, men der det etter en helhetsvurdering vil være lite rimelig å fra-

dømme gjerningspersonen retten til arv. Et nærliggende eksempel kan være såkalt barmhjertighetsdrap overfor en samtykkende ektefelle eller samboer.

Departementet er også enig i at man ikke bør endre regelen slik at utgangspunktet blir at arveretten tapes. Departementet ser at det kan være hensyn som taler for å skyve søksmålsbyrden over på gjerningspersonen, men departementet viser på den annen side til spørsmålet om fradømmelse av arverett i de fleste tilfeller behandles som en del av straffesaken, og derfor ikke krever mye fra de andre arvingene. Departementet viser til Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets begrunnelse for å beholde dagens regel.

Departementet har vurdert om man bør opprettholde adgangen til å fradømme arveretten i en senere sivil sak dersom spørsmålet ikke blir tatt opp i straffesaken. I Skiftelovutvalgets utredning NOU 2007: 16 blir det i en fotnote på side 194 pekt på at det kan reises spørsmål om adgangen til å fradømme gjerningspersonen arveretten i en etterfølgende sivil sak kan innebære brudd på forbudet mot dobbel straffefølgning etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) syvende tilleggsprotokoll artikkel 4. Utvalget går imidlertid ikke nærmere inn på dette spørsmålet. Departementet har vurdert problemstillingen og mener at fradømmelse av arverett ikke reiser spørsmål om forbudet mot dobbeltstraff, da fradømmelse av arverett etter departementets syn ikke kan anses som «straff» i EMKs forstand. Departementet viser særlig til at det ved vurderingen av hva som skal anses som straff i EMKs forstand, skal legges vekt på sanksjonens formål og karakter. Etter departementets syn er formålet med å fradømme gjerningspersonen arverett først og fremst knyttet opp mot det man må anse at ville ha vært arvelaterens vilje, og at det av hensyn til arvelateren ville være støtende om gjerningspersonen skulle arve ham eller henne. Det å straffe gjerningspersonen er ikke et formål i seg selv. Bestemmelsen må også ses i sammenheng med § 34 i gjeldende arvelov (§ 55 i lovforslaget), som gir arvelateren mulighet til å frata arvingen pliktdelsarven dersom vedkommende har gjort seg skyldig i en straffbar handling mot arvelateren eller nærmere angitte familiemedlemmer. Fradømmelse av arverett etter lovforslaget § 72 innebærer derfor ikke noe annet enn det arvelateren selv kunne ha bestemt. Departementet kan etter dette ikke se at fradømmelse av arverett i en etterfølgende sivil sak innebærer noen krenkelse av forbudet mot dobbeltstraff, og går inn for å opprettholde denne adgangen.

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag om å utvide bestemmelsens virkeområde til å gjelde også der arvingen har utført en straffbar handling mot arvelateren som medfører at arvelateren mister testasjonsevnen. Departementet viser her til Arvelovutvalgets begrunnelse om at dersom arvelateren mister testasjonsevnen, mister han eller hun også muligheten til å frata arvingen arveretten ved testament, og at det derfor er rimelig at det finnes en adgang til å frata arveretten ved dom.

Det er etter gjeldende lov et vilkår at arvingen er dømt til ubetinget fengselsstraff for handlingen. Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget foreslår at også en dom om forvaring skal kunne medføre at arveretten tapes. Departementet foreslår at lovteksten i stedet utformes slik at det ikke stilles krav til hvilken straffereaksjon som idømmes. Det vil antakelig sjelden være aktuelt å fradømme arverett i et tilfelle der straffen for eksempel går ut på betinget fengsel, men det kan ikke utelukkes at det i en konkret sak kan være rimelig å fradømme arveretten selv om det foreligger hensyn som tilsier at straffen gjøres betinget. En slik utvidelse av virkeområdet gir retten et større handlingsrom. Departementet viser også til at det er et videre spekter av mulige straffereaksjoner i dag enn det var ved forberedelsen av gjeldende arvelov. Siden tap av arveretten ikke er en automatisk følge av straffedommen, men idømmes av retten etter en konkret vurdering, mener departementet at det er lite betenkelig å utvide bestemmelsens virkeområde på denne måten. Ut fra samme begrunnelse foreslår departementet at det også skal være adgang til å fradømme arveretten i et tilfelle der vilkåret om tilregnelighet ikke er oppfylt, for eksempel der dommen går ut på overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. straffeloven § 30 bokstav c. Selv om det skal mye til for å fradømme arveretten i et slikt tilfelle, mener departementet at domstolen bør ha en adgang til dette hvis det foreligger spesielle omstendigheter. Den nevnte bestemmelsen bør imidlertid brukes med varsomhet.

Departementet er ellers enig med Arvelovutvalget og Skiftelovutvalget i at lovteksten bør presisere at også retten til uskifte kan fradømmes.

Når det gjelder muligheten for fradømmelse av tap av odelsretten, er departementet enig med Arvelovutvalget i at dette ivaretas av odelsloven § 21.

Både Skiftelovutvalget og Arvelovutvalget foreslår at det innføres en regel som gir mulighet til å fradømme retten til berikelse ved deling av felleseiet. Departementet er enig i forslaget og

mener at man ved en slik regel kan unngå urimelige situasjoner der arvingen fradømmes retten til arv etter sin ektefelle, men oppnår en økonomisk berikelse ved delingen av felleseiet. Departementet er enig med utvalgene i at det ikke er grunn til å presisere i bestemmelsen at den bare gjelder i de tilfellene der den avdødes andel av felleseiet er størst. Departementet vil likevel bemerke at det på bakgrunn av det som er sagt om EMK foran, er vanskelig å se at bestemmelsen skulle ha karakter av straff. Departementet vil også bemerke at selv om regelen etter ordlyden gir mulighet til å fradømme retten til deling av felleseiet også der det er gjerningspersonens andel av felleseiet som er størst, vil det kun være aktuelt for retten å bruke bestemmelsen i de tilfellene der det er den avdødes andel av felleseiet som er størst. Det er neppe behov for at gjerningspersonen skal bli beskyttet mot at dødsboet blir beriket ved deling, all den tid

deling av felleseiet er lovens utgangspunkt. Departementet foreslår i likhet med utvalgene at bestemmelsen tas inn som ny § 78 a i ekteskapsloven.

Departementet har også vurdert forholdet til forsikringsavtaleloven § 15-9 og spørsmålet om hvorvidt man bør opprettholde adgangen for retten til å komme til forskjellig resultat med hensyn til fradømmelse av retten til forsikringsytelser og fradømmelse av retten til arv og uskifte. Departementet viser til at det er ulike hensyn som gjør seg gjeldende for arv og forsikringsytelser, og foreslår derfor ingen innholdsmessige endringer i forsikringsavtaleloven § 15-9. De endringene som foreslås om fradømmelse av arverett i arveloven, vil imidlertid få betydning også for forsikringsavtaleloven § 15-9 siden denne bestemmelsen viser til arvelovens bestemmelse.

24 Domstolenes rolle ved dødsfallsbehandling og skifte

24.1 Gjeldende rett

Rettsregler for skifte etter avdøde eller mellom ektefeller er blant våre eldste rettsområder. Alle-rede fra tidlig middelalder har vi nedtegnelser om hvordan skiftene foregikk. På 1600-tallet vokste skifteforvaltningen frem. I Norske Lov fra 1687 ble det gitt detaljerte regler om offentlig skifte. Enhver av arvingene kunne etter Norske Lov 5-2-16 kreve at skiftet ble utført av den offentlige skifterett. I 1792 ble det innført en plikt til å melde fra om alle dødsfall i riket. En offentlig dødsfallsregistrering var dermed på plass. Disse reglene, supplert med sedvanerett, gjaldt frem til gjeldende skiftelov av 1930 ble satt i kraft. På side 43–44 i NOU 2007: 16 er det gitt en nærmere beskrivelse av utviklingen av rettsområdet frem til vedtaket av skifteloven 1930 og en oversikt over viktige endringer av loven i ettertid.

Skifteloven gir regler om fremgangsmåten ved skifte av ulike typer bo samt egne prosessregler for løsning av tvister i slike sakstyper. Oppgaven som skiftemyndighet er i dag lagt til tingretten. Oppgaven er firedelt: Tingretten har for det første et delansvar for dødsfallsbehandlingen. Videre kan registrering av dødsfall i dag skje hos tingretten, lensmennene og namsmennene, se nærmere om dette i punkt 25. Tingretten har også ansvar for skiftebehandlingen i dødsbo og ansvar for skifte av felleseie. Til sist har tingretten ansvar for tvisteløsning i slike saker, jf. punkt 32.

24.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget ble i mandatet bedt om å vurdere hvilken rolle domstolene bør ha ved skiftebehandlingen. Utvalget har foretatt separate vurderinger av dette basert på domstolenes ulike oppgaver i forbindelse med et skifte. Utvalget vurderer domstolenes rolle på skifteområdet generelt på side 61 flg. i utredningen. Utvalget viser innledningsvis til at offentlige skifteoppgaver har lang tradisjon i norsk rett, men uttaler samtidig at dette ikke i seg selv er en tilstrekkelig begrunnelse for å videreføre ordningen.

Utvalget viser til at fordeling av arv som regel vil berøre personer eller institusjoner som selv er i stand til å ivareta sine interesser. Hvis en ordning med skifte ved domstolene skal opprettholdes, må det være fordi arvefallet berører hensyn eller reiser spørsmål som skiller seg fra privatretslige forhold ellers. Utvalget peker i den forbindelse på at loddeierne ikke er de eneste med interesser i et dødsbo. Ved siden av dem kan det være legatarer som er tilgodesett i arvelaterens testament, med interesser som lett kan komme i konflikt med loddeierne. I en særstilling står arvelaterens kreditorer. Videre kan det være arvinger under vergemål eller arvinger som er fraværende eller forsvunnet.

Utvalget legger i sin vurdering vekt på at antallet offentlige skifter er svært lavt i forhold til antallet dødsfall pr. år, og at i de tilfellene hvor offentlig skifte faktisk åpnes, gjennomføres skiftet så godt som alltid ved bruk av en bobestyrer. Dette innebærer at domstolenes tidsbruk på forvaltningssiden er minimal. Videre pekes det på at den ordningen vi har i dag, fungerer godt sett fra publikums side. Utvalget uttaler at det grundig har overveid alternativer til den rollen domstolene spiller ved dødsfallsbehandling og skiftebehandling, og mener at grunntrekkene i gjeldende rett bør videreføres.

Utvalget vurderer særskilt domstolenes rolle ved dødsfallsbehandlingen og i tiden frem til skifteform er avklart på side 65–66 i utredningen. Utvalget uttaler at det i utgangspunktet kan synes overraskende at domstolene skal ha forvaltningsmessige gjøremål knyttet til registrering av dødsfall. Utvalget viser til at Folkeregisteret kunne ha hatt et slikt ansvar. Utvalget foreslår likevel en videreføring av dette som en domstolsoppgave og begrunner dette med at fasen fra dødsfallet og frem til skifteform er valgt ofte er preget av usikkerhet, med et tilsvarende behov for veiledning. Dette er etter utvalgets syn en veiledning som domstolene er nærmere til å gi enn skattekontorene/Folkeregisteret. Utvalget peker også på at tingrettene har et kvalifisert saksbehandlerkorps som, etter det utvalget kjenner til, yter meget tilfredsstillende service på området.

På side 64–65 vurderer utvalget om det fortsatt bør være adgang til å begjære et dødsbo skiftet offentlig. Utvalget legger vekt på at offentlig skifte er en betryggende og egnet form for bobehandling der partene er uenige om fordelingen av boet. Utvalget peker videre på at oppgaven i det vesentlige består av meglings og tvisteløsning, med andre ord rene domstolsoppgaver. Siden antallet offentlige skifter er svært lite i forhold til antallet dødsfall, kan det reises spørsmål om offentlig skifte bør opprettholdes som et tilbud for de ytterst få som benytter seg av det. Utvalget uttaler om dette at «[n]år utvalget har funnet at svaret klart må være bekreftende, er det fordi de forberedende møter med offentlig skifte som alternativ i praksis har virket godt. Det er videre utvalgets syn at hvor partene ikke enes, er et offentlig skifte med bobestyrer og med retten som en konfliktløser etter skifteprosessuelle regler et velegnet organ for disse boer». Utvalget uttaler videre at det ikke kan se gode alternativer til offentlig skiftebehandling. Det eneste alternativet synes å være at skiftebehandling fullt ut overlates til privat skifte, med domstolsbehandling gjennom ordinære søksmål som den eneste muligheten for tvisteløsning. Utvalget mener at dette vil representere en langt mindre fleksibel ordning, som vil kunne bli mer kostnadskrevende for partene.

På side 66 uttaler utvalget at det finner det lite tvilsomt at offentlig skifte fortsatt bør være et tilbud til ektefeller som går fra hverandre. Dette spørsmålet er nærmere behandlet i punkt 34 i proposisjonen.

24.3 Høringsinstansenes syn

Når det gjelder det generelle spørsmålet om domstolene fortsatt bør ha en rolle i dødsfalls- og skiftebehandling, slutter *Oslo byfogdembete* seg til utvalgets konklusjoner. *Oslo byfogdembete* uttaler at skifte i domstolene «har lang tradisjon og er godt innarbeidet i norsk rettsbevissthet».

Fredrikstad tingrett uttaler seg i samme retning og gir uttrykk for at det er vanskelig å se for seg noe annet og godt alternativ til domstolene når det gjelder skiftebehandling. Videre uttales det:

«Saksbehandlere og dommere som arbeider med skiftespørsmål, har opparbeidet seg en betydelig kompetanse på området. Dersom skiftebehandling fjernes fra domstolene, legges det til grunn at det vil bli merarbeid for domstolene i form av flere tvister. Det er min

oppfatning at andre organer ikke vil ha samme evne og mulighet til å finne løsninger som i domstolene, hvor det er et godt og utviklet samspill mellom saksbehandlere og dommere. [...]

At skiftebehandling foregår på ett sted er svært brukervennlig. *Fredrikstad tingrett* er derfor enig med utvalget i at domstolene fremstår som det klart best egnede organet for skiftebehandling. Dette gjelder i samtlige faser av skiftebehandling. Det er en fordel at arvingene bare har en etat å forholde seg til når et skifte skal gjennomføres.»

Asker og Bærum tingrett, Kristiansand tingrett, Nedre Telemark tingrett, Namdal tingrett, Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens), Romsdal tingrett og Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett (felles uttalelse) støtter også utvalgets forslag. Ingen av høringsinstansene har gått imot forslaget.

Samtlige av de høringsinstansene som har uttalt seg, støtter også at tingretten fortsatt skal ha et ansvar for dødsfallsbehandling og ansvar for saken i tiden frem til skifteformen er avklart.

Nedre Telemark tingrett uttaler:

«Arbeidet med dødsboene i denne fasen utføres i det alt vesentlige av saksbehandlere. Dette er saksbehandlere som har ervervet seg særlig kompetanse innen skifterett. Det tilbys regelmessig kurs og opplæring fra Domstoladministrasjonen i dette. Én saksbehandler har ansvaret for det enkelte dødsbo, og dette er registrert i saksbehandlingssystemet. Det er følgelig lett å finne frem til rette vedkommende ved henvendelser fra arvinger. Etter at det er brakt på det rene hvem som er rette arvinger og dødsboets aktiva og passiva er klarlagt, er den vesentligste delen av tingrettens oppgave å gi råd og veiledning om ulike skiftealternativer. Dette arbeidet forutsetter god juridisk kunnskap på området. Enkelte problemstillinger som kan oppstå i denne perioden, kan være kompliserte og krever bredere og dypere juridisk kunnskap. I slike situasjoner er det svært hensiktsmessig at saksbehandlerne kan søke råd hos en dommer som igjen er en del av et juridisk miljø i domstolen. Ved denne domstolen er det organisert slik at en av dommerne har denne oppgaven.

Det antas at veiledning av kompetente saksbehandlere er betryggende og virker konflikt-dempende på arvinger noe som viser seg ved at det er få dødsbo som skiftes offentlig.

Dagens ordning gir en effektiv, betryggende og helhetlig skiftebehandling. Ordningen gir publikum god service i en vanskelig livssituasjon. Selv etter sammenslåingen av en rekke tingretter, bor de fleste relativt nær den enkelte tingrett. Tingrettene er også enkle å nå pr telefon, det er ikke felles telefonnummer til tingrettene slik man kan oppleve med andre offentlige etater som for eksempel skattekontorene.

Det skal også bemerkes at arbeidet med dødsboene er kvalifisert saksbehandlararbeid. Det er populære arbeidsoppgaver og bidrar til at tingrettene er et attraktivt arbeidssted. For den fremtidige rekrutteringen av dyktige saksbehandlere er det av stor betydning at domstolene kan tilby varierte og utfordrende oppgaver.»

Fredrikstad tingrett, Nedre Telemark tingrett, Oslo byfogdembete, Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett (felles uttalelse) og Den Norske Advokatforening er enig i utvalgets vurderinger når det gjelder domstolenes rolle ved offentlig skiftebehandling.

Oslo byfogdembete uttaler:

«Etter vår oppfatning er den gjeldende ordning med offentlig skifte for tingrettene, et godt fungerende system. Dersom ordningen skal opphøre må det finnes andre reelle alternativer.

Tingrettene bruker saksforberedende møter/mekling som middel til å få løst konflikter mellom arvingene. Disse møtene finner sted raskt etter at begjæringen om offentlig skifte er innkommet retten, og kan avverge åpning av offentlig skifte og eventuelle påfølgende tvister. Her vil så vel juridiske som mer praktiske spørsmål av betydning for partenes håndtering av skiftet, kunne drøftes og løses.

Det har vært hevdet at tvister under skifte av dødsbo ikke skiller seg fra andre tvister som behandles etter allmennprosessen. Vi er uenige i dette. I motsetning til hva som er tilfelle ved for eksempel sameiesituasjonen, får dødsfall ikke bare konsekvenser for loddierne. Også andre aktørers interesser må ivaretas. Det gjelder kreditorer, umyndige arvinger, fraværende arvinger m.fl.

I Oslo åpnes det normalt 150 til 170 offentlige skifter pr år. Det er bobestyrerne som forestår de praktiske oppgavene i forbindelse med gjennomføringen av selve skiftebehandlingen. Det er i dag minimalt igjen av praktiske og forvaltningsmessige oppgaver for domstolene.

Det har vært anført at det offentlige skifte er et kostbart alternativ for arvingene sammenlignet med det de økonomisk belastes for tvister etter allmennprosessen. Vi er ikke enige i dette. Ved offentlig skifte med bobestyrer, vil gebyrbelastningen være begrenset til halvt gebyr dvs 12,5 R. I tillegg til rettens behandling av boet, dekker dette alle tvister som følger av skiftet, ikke bare en enkel tvist slik som etter allmennprosessen.

I tillegg vises til at de advokater som oppnevnes som bobestyrere er spesielt erfarne på området og at de arbeider under rettens tilsyn. Det forhold at arvingene kan be retten fastsette bobestyrers salær, er en sikkerhetsventil for at kostnadene ikke blir høyere enn det som er rimelig og nødvendig i den enkelte sak.

Når det meste av dødsbobehandlingen utføres av bobestyrerne, kan det hevdes at det ikke er behov for at skiftet ligger i domstolene. Vi er svært uenige i dette. Det er av vesentlig betydning at det arbeid bobestyrerne gjør har forankring i domstolene. Bobestyrerne gis større tyngde ved at oppdraget utføres på vegne av domstolene og arvingene vil ha særlig tillitt til at vedkommende bobestyrer ivaretar alle arvingers interesser. Dette mener vi også bidrar til at det blir forliksløsninger uten at retten er direkte involvert.»

Når det gjelder domstolenes rolle ved offentlig skifte av felleseie mv., vises til punkt 34.

24.4 Departementets vurdering

Vi har lang tradisjon for at skifteoppgavene ligger til domstolene. Samtidig har det ved flere anledninger vært vurdert om dette er en hensiktsmessig ordning. Både i NOU 1980: 12 Distriktsrettene – herreds- og byrettene i framtiden og NOU 1999: 22 Domstolene i første instans var konklusjonen at oppgavene bør forbli i domstolene. Ved endringslov 22. juni 1990 nr. 40 ble likevel ordningen med bobestyrer ved offentlige skifter utvidet for å avlaste domstolene.

Det synes i dag å være en tendens til at offentlige institusjoner mv. ønsker å rendyrke oppgaveporteføljene sine, eller i det minste forenkle oppgavesammensetningen. Færre og mer likeartede oppgaver kan gjøre det enklere å oppnå de målene som er satt for organisasjonen. Dette er et syn som har vært fremme også når det gjelder domstolenes oppgaver. De senere årene har det da også vært en ikke ubetydelig reduksjon av

domstolenes mer forvaltningspregede oppgaver og dermed også økt vekt på domstolenes dømmende virksomhet. Tinglysingsoppgavene er overført til Kartverket. Oppgaver knyttet til vergemål er overført til fylkesmannen. Og rollen som arveavgiftsmyndighet er avviklet som følge av at arveavgiften er fjernet.

Domstoladministrasjonen har pekt på at den omfattende veiledningsplikten som følger med skifteoppgavene, kan stå i motstrid til behovet for habile domstoler. En veiledning som har preg av konkret rådgivning, kan medføre at retten blir nødt til å overprøve egne råd. Dette er lite heldig, men vil etter departementets syn normalt kunne avhjelpest ved måten veiledningen gis på.

Departementet legger betydelig vekt på støtten i høringen til at skifteoppgavene beholdes i domstolene. Departementet har også merket seg at det synes å være bred enighet om at domstolene, basert på en samfunnsmessig vurdering, løser skifteoppgavene på en god måte.

Videre er det etter departementets oppfatning et viktig hensyn at skifteoppgavene har en betydelig nærhet til tvisteløsning, at disse oppgavene til dels krever den samme kompetansen, og at en god håndtering av skifteoppgavene kan ha en

betydelig konfliktreduserende effekt slik at tvister forebygges. Det anses videre som rasjonelt at samme organ har hånd om hele prosessen fra dødsfallsbehandling og veiledning til tvisteløsning og endelig avslutning av boet. Videre legger departementet vekt på at domstolsfunksjonen i seg selv gir tillit og trygghet slik at man vil kunne forvente større effekt av forebygging av tvister når det er en domstolen som gjør dette, enn om de samme oppgavene ble utført av et organ som ikke også har dømmende oppgaver. På skifteområdet kan man hevde at domstolenes viktigste tvisteløsende funksjon nettopp skjer gjennom veiledning og bruk av forberedende rettsmøter. Denne formen for tvisteløsning innebærer store besparelser både for samfunnet og de enkeltpersonene som er direkte berørt av et dødsfall. Departementet har videre merket seg Fredrikstad tingretts vurdering av at det vil være en fare for flere tvister og dermed mer arbeid for domstolene dersom oppgavene legges til andre organer. Departementet kan ikke se at det i dag er noe annet organ som vil ha bedre forutsetninger for å utføre disse oppgavene enn domstolene. Departementet foreslår derfor at oppgavene med dødsfallsbehandling og skifte fortsatt blir liggende i domstolene.

25 Dødsfallsbehandlingen

25.1 Melding om og registrering av dødsfall

25.1.1 Gjeldende rett

Det følger av dagens skiftelov § 12 a første ledd at et dødsfall straks skal meldes til namsmannen eller lensmannen eller til tingretten, og at melding om dødsfall skal gis av «den døde nærmeste slektninger, ektefellen eller andre som har vært til stede».

Tidligere skulle dødsfall kun meldes til lensmannen i lensmannsdistriktene og utenfor lensmannsdistriktene til skifteretten. Dagens valgfrihet ble innført ved en lovendring med virkning fra 1. januar 2006. I lovforarbeidene til endringsloven ble en ordning der dødsfall meldes utelukkende til tingrettene, avvist. I Ot.prp. nr. 43 (2003–2004) side 34 uttales det følgende:

«Dødsfall skal i dag i lensmannsdistriktene meldes til lensmannen, som igjen melder fra til tingretten. Utenfor lensmannsdistriktene gis meldingen direkte til tingretten. Når et dødsfall meldes, innhentes opplysninger om økonomiske og arvemessige forhold, samtidig som de etterlatte gis veiledning i arvespørsmål. I byene varsles tingretten som hovedregel av begravelsesbyråene som en del av den tjenesten de etterlatte betaler for. I slike tilfeller faller veiledningsaspektet overfor de etterlatte bort. På mindre steder antas det at lensmannen fortsatt har en reell oppgave overfor de etterlatte. En lovendring med sikte på at alle dødsfall skal meldes direkte til tingretten, vil derfor innebære et dårligere tilbud til publikum. På denne bakgrunn foreslås det at publikum over hele landet selv kan velge om de gir melding til lensmann eller namsfogd, eller direkte til tingretten. Dette medfører endringer i skifteloven § 12 a samt en konsekvensendring i barneloven.»

Skiftelovutvalget legger i NOU 2007: 16 side 69 til grunn at det i praksis fortsatt er lensmennene og tingrettene som mottar meldinger om dødsfall.

Utvalget peker på at undersøkelser foretatt ved Namsfogden i Oslo og Namsfogden i Trondheim, viser at adgangen til å melde dødsfall der nesten ikke benyttes. Etter det departementet har fått opplyst, er det imidlertid noen få namsfogder som mottar dødsfallsmeldinger.

Utvalget uttaler følgende om de tilfellene hvor dødsfallet meldes til lensmannen, jf. utredningen side 69:

«Så langt utvalget har brakt på det rene, forstås i mange tilfeller lensmannen alt det arbeid knyttet til dødsfallsregistrering som tingretten ellers gjør, jf. ovenfor punkt 7.2.1. I noen distrikter er det etablert rutiner med avvikende arbeidsfordeling, blant annet ved at saken overføres tingretten når dødsfallet er registrert. Den videre behandling vil følgelig bli foretatt ved tingretten uavhengig av hvor dødsfallet blir meldt. I andre distrikter behandler lensmannen dødsfallet helt frem til skifteformen er avklart, og yter i den forbindelse veiledning til arvinger og andre om spørsmål som dødsfallet reiser for dem.»

Dødsfallsregistreringen er nærmere regulert i rundskriv G-1984-189, jf. forskrift 10. desember 1984 nr. 3584 med hjemmel i skifteloven § 12 a tredje ledd. Skiftelovutvalget uttaler på side 67 i utredningen at dagens praksis i stor grad avviker fra forutsetningene i rundskrivet, og at rundskrivet delvis må anses å være foreldet. I mange rettskretser er det inngått avtaler mellom domstolen og lensmannen om arbeidsfordelingen og de nærmere detaljer for registreringsarbeidet.

Etter rundskrivet kapittel III punkt 1 skal et dødsfall meldes til «skifteretten/lensmannen på dødsstedet». Dette gjelder også om den avdøde ikke var bosatt i det distriktet hvor dødsfallet fant sted. Utgangspunktet er at de pårørende skal melde fra om dødsfallet ved personlig fremmøte, jf. kapittel III punkt 2 i rundskrivet. På nærmere angitte vilkår er imidlertid begravelsesbyråene gitt adgang til å gi en «foreløpig melding om dødsfallet». Skiftelovutvalget legger på side 67 i utredningen til grunn at det sjelden forekommer at de

pårørende melder dødsfallet ved personlig fremmøte. Utvalget viser til at i det store flertallet av tilfeller gis underretningen av begravellesbyrået.

En legeerklæring er avgjørende for å kunne konstatere at det foreligger et dødsfall, og en legeerklæring i original må legges frem for tingretten eller lensmannen på dødsstedet før dødsfallet kan registreres.

På grunnlag av legeerklæringen og dødsfallsmeldingen registrerer den instansen som mottok meldingen, opplysningene og oppretter dødsfallssak. Etter registreringen av dødsfallet sendes legeerklæringen videre til den offentlige lege eller politiet på dødsstedet, jf. rundskrivet kapittel III punkt 7.

Tingretten eller lensmannen på dødsstedet sender melding om dødsfallet til kirkegårdsmyndigheten, Folkeregisteret og trygdekontoret (NAV) i den avdødes bopelsdistrikt. Dersom dødsfallet fant sted utenfor den avdødes bopelsdistrikt, overføres saken til skiftemyndigheten i bopelsdistriktet først etter at tingretten eller lensmannen på dødsstedet har registrert dødsfallet og sendt dødsfallsmeldingen. Det er egne rutiner for behandling av et dødsfall hvor en norsk statsborger dør i utlandet, eller en utenlandsk statsborger dør i Norge.

For kirkegårdsmyndigheten, Folkeregisteret og trygdekontoret (NAV) er det viktig at informasjonen om dødsfallet kommer raskt frem. Det følger av gravferdsloven at kremasjon eller gravferd skal skje senest ti virkedager etter dødsfallet, jf. § 10 annet ledd og § 12 første ledd. Videre skal politiet ha varsel minst tre dager før en eventuell kremasjon finner sted, jf. § 10 fjerde ledd. Gjennom dødsfallsmeldingen til Folkeregisteret blir dødsfallet registrert og det formelle grunnlaget for avdødes status brakt i orden. Både offentlige og private aktører benytter data fra Folkeregisteret som grunnlag for sin saksbehandling. For eksempel er opplysningen om et dødsfall nødvendig for å kunne stanse utbetalingen av en pensjon. Andre pensjonsutbetalere enn NAV får i dag informasjon om dødsfallet først når Folkeregisteret er oppdatert.

25.1.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår at det bare skal være tingrettene som skal motta melding om dødsfall, jf. utvalgets lovforslag § 2-1 første ledd og side 69–71 i NOU 2007: 16. Forslaget innebærer en endring av gjeldende rett.

Skiftelovutvalget begrunner sitt forslag blant annet med at valgfriheten i dagens skiftelov § 12 a

i liten grad benyttes, med et visst forbehold for meldinger til lensmannen. Videre viser utvalget til at det i mange tilfeller er begravellesbyråene som melder dødsfall, og ikke de pårørende som valgfriheten sannsynligvis var ment for. Det vises også til at de pårørende uansett må henvende seg til tingretten for å få utstedt skifteattest.

Skiftelovutvalget viser videre til at de ulike myndighetene som kan motta melding om dødsfall, ikke har et felles eller samordnet saksbehandlingssystem. Dette medfører en uoversiktlig meldingsflyt og dobbeltregistrering. Det vises også til at ansvarsfordelingen mellom den myndigheten som registrerer dødsfallet, og den som gjennomfører skiftebehandlingen, er noe uklar. Utvalget anser dette som uheldig.

Utvalget drøfter muligheten for å gå tilbake til ordningen med at dødsfallet kun meldes til lensmannen i lensmannsdistrikt og til tingretten utenfor lensmannsdistrikt. I utredningen drøftes også muligheten for å overføre oppgavene i forbindelse med dødsfallsregistrering til Skatteetaten (Folkeregisteret), og at tingretten deretter får overført saken for å gjennomføre den videre dødsfallsbehandlingen. Utvalget forkaster begge disse alternativene. Utvalget uttaler på side 71:

«Sammenfatningsvis finner utvalget det hensiktsmessig at bare én instans i hvert distrikt mottar melding om dødsfall. Dette bør være samme instans som forestår den videre skiftebehandlingen. Derved unngås dobbeltføringer og uklarheter med hensyn til ansvarsfordeling og veiledningsplikten. Utvalget foreslår på denne bakgrunn at oppgaven legges til tingrettene. Dette innebærer også at domstolenes saksbehandlingssystem vil være oppdatert med de til enhver tid meldte dødsfall.»

Skiftelovutvalget foreslår videre at det begravellesbyrået som forestår gravferden, skal ha plikt til å melde dødsfallet til tingretten, jf. lovforslaget § 2-1 annet ledd. Utvalget legger til grunn at dette kun medfører en formalisering av oppgaver begravellesbyråene allerede har i praksis, jf. utredningen side 221. Det foreslås at dødsfallsmelding ellers skal gis av «ektefelle, slektning eller en annen som har vært til stede ved dødsfallet».

Registrering av dødsfall reiser flere spørsmål knyttet til den saksbehandlingen som skal finne sted når meldingen om dødsfallet er mottatt av den kompetente myndigheten, og den kommunikasjonsorganen som må finne sted med andre offentlige organer. Utvalget mener at reglene om dødsfallsregistrering bør gis i forskrift, jf. utvalgets lovforslag § 2-1.

slag § 2-1 fjerde ledd. Skiftelovutvalget drøfter på side 68–69 i utredningen hvilke spørsmål som bør vurderes ved utarbeidelsen av en ny forskrift, og viser blant annet til behovet for overgang til bedre elektronisk kommunikasjon mellom de ulike instanser.

25.1.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene har uttrykt et særlig ønske om at skattekontorene (som fører Folkeregisteret) skal være adressat for dødsfallsmeldingen og ha oppgavene med dødsfallsregistreringen. *Finansdepartementet* og *Skattedirektoratet* slutter seg til Skiftelovutvalgets vurdering av at skattekontorene ikke bør ha dødsfallsbehandlingen frem til skifteform er avklart. Disse høringsinstansene uttaler at oppfølging og veiledning av pårørende om skifte ikke er en naturlig oppgave for Skatteetaten.

Oslo byfogdembete er enig med utvalget i at domstolene fortsatt skal behandle dødsfallsmeldingene, og at det ikke vil være mer hensiktsmessig at en annen myndighet utfører registreringsoppgavene. *Oslo byfogdembete* uttaler videre:

«Sammenhengen med den øvrige skiftebehandling står sentralt. Det er hensiktsmessig at samme myndighet håndterer alle de offentlige oppgavene som er forbundet med et dødsfall. Dette er en fordel for så vel pårørende som for den myndighet som har ansvaret for den videre behandling. For arvingene vil det være uheldig å måtte forholde seg til to ulike instanser i den innledende fase av skiftebehandlingen. De fleste pårørende er i en vanskelig følelsesmessig situasjon, hvor det å måtte lete seg frem i en «offentlig jungel» vil være en ekstrabelastning. Dersom folkeregisteret skal ha selve registreringen og tingrettene de øvrige oppgavene, vil det dessuten kunne oppstå uklarheter med hensyn til ansvarsdeling og veiledningsplikt. Det vises også til at når begravellesbyråene melder dødsfall til retten, gis det ofte opplysninger som er av betydning for domstolenes videre arbeid.»

Følgende høringsinstanser gir uttrykk for støtte til forslaget om at tingretten skal være eneste adressat for dødsfallsmeldinger: *Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad)*, *Fredrikstad tingrett*, *Kristiansand tingrett*, *Nedre Telemark tingrett*, *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)*, *Oslo byfogdembete*, *Romsdal tingrett*, *Sør-Trøndelag tingrett* og *Trondheim tingrett*

(*felles uttalelse*), *Den Norske Advokatforening* og *HSH*.

Asker og Bærum tingrett uttaler at man ikke har avgjørende innvendinger mot forslaget.

Høringsinstansene som støtter utvalgets forslag om tingretten som eneste adressat for dødsfallsmeldingene, begrunner sitt syn på ulike måter. Flere av høringsinstansene viser til at sammenhengen med den øvrige skiftebehandlingen gjør det naturlig at tingretten også er adressat for dødsfallsmeldingene. Andre viser til at det er en fordel for arvingene å kunne forholde seg til én etat fra dødsfallet til skiftet er avsluttet. Enkelte viser til at tingretten som mottaker av dødsfallsmeldingene har et grunnlag for å gi råd og veiledning til de berørte. Videre viser noen av høringsinstansene til at tingretten allerede har kompetanse på området, og at behandlingen av selve dødsfallsmeldingen ikke vil medføre nevneverdig ekstrabelastning for domstolene.

Norges Politilederslag og *Politiets fellesforbund* er imot forslaget om at tingretten skal være eneste adressat for dødsfallsmeldinger. *Norges Politilederslag* uttaler blant annet:

«Publikum utenfor de større byene har et relativt fjernt forhold til tingretten, – både saklig og geografisk. [...] For publikum utenom de aller største byene er det lensmannskontoret og eventuelt politistasjonen som fremstår som stedet man oppsøker for å få hjelp i forbindelse med dødsfall. At publikum da skulle henvises til å ta en fridag for å reise til nærmeste tingrett, vil innebære økte kostnader for publikum og redusert service. [...]

Arbeidet med dødsfallsmeldinger består i innsamling av relevante faktaopplysninger. NPL mener det er god grunn for å påstå at politi- og lensmannsetatens personale er særlig trent til denne type informasjonsinnhenting, at personalet med sin lokalkunnskap har særlig forutsetning for å utføre arbeidet hensynsfullt og effektivt samt at personalet også er trent til å formidle disse opplysningene videre til rett myndighet på en adekvat måte.

Hva angår politi og lensmannsetatens personale er de også vel vant med å veilede publikum (pkt 7.3). På samme måte som domstolens personale vil politi- og lensmannsetatens personale konferere med eller henvise til rette vedkommende ved domstolen dersom spørsmålene fra publikum gjør det nødvendig.

[...]

De hensyn utvalget fremhever i kap 7 er på ingen måte vektige nok til å oppveie reduksjo-

nen av servicetilbudet overfor publikum. Dette hensynet var avgjørende for få år tilbake jfr Ot.prp. nr. 43 (2003–2004).

[...] For NPL er det viktigste hensyn at den effekten politi- og lensmannsetaten har av dødsfallsbehandlingen opp mot etatens øvrige oppgaver vil gå tapt. Uten en god og bred kontakflate mot publikum og lokalsamfunnet vil etatens muligheter til å utføre primær-oppgavene reduseres betraktelig.»

Politidirektoratet peker på at en løsning hvor dødsfall kun kan meldes til tingretten, vil redusere antallet steder hvor publikum kan melde dødsfall. Politidirektoratet tar ikke stilling til utvalgets forslag om tingretten som eneste adressat for dødsfallsmeldinger, men viser til tilbakemeldinger som er mottatt fra ulike politidistrikt. Politidirektoratet viser til at *Rogaland politidistrikt* og *Namsfogden i Oslo* har støttet endringsforslaget, mens *Asker og Bærum politidistrikt ved namsfogden*, *Haugaland og Sunnhordland politidistrikt* samt *Sivilfaglig Forum i Møre og Romsdal politidistrikt* har vært imot endringsforslaget.

Namsfogden i Oslo uttaler blant annet:

«I Oslo er det ingen tradisjon for å melde dødsfall til Namsfogden. Frem til i dag har Namsfogden bare mottatt noen få henvendelser som er henvist videre til Oslo byfogdembete, som holder til få meter borte i gaten. Det fremstår som dårlig ressursutnyttelse å ha dødsboregistrering som en av namsmannens oppgaver. Selv på steder hvor det er en større tradisjon for å gå til lensmannen med slike hendelser, enn til tingretten, fremstår det som overveiende sannsynlig at valgfriheten i forhold til hvilken myndighet dødsfallet skal meldes til, medfører dobbeltarbeid og uklar rolle og oppgavefordeling mellom Politi/lensmannsetaten og tingretten.»

Haugaland og Sunnhordland politidistrikt uttaler:

«Utan at ein har lese heile dokumentet, kan det synast som om det ligg føre ei kraftig under vurdering av den arbeidsmengda som i dag vert utført på lokale lensmannskontor i distrikta. Det vert hevda at gravferdsbyråa samlar inn og leverer alle opplysningar. I vårt politidistrikt er dette svært varierende. I mange tilfelle kjem det inn berre ei melding med ein kontaktperson oppgitt. Lensmannskontoret må så, i kontakt med dei pårørande, henta inn nødvendige opplysningar. Ofte vil det samtidig bli

levert ut nødvendige skjema og gitt hjelp med utfylling. Sjølv om det er kommentert i pkt. 7.2.1.2 at det er store skilnader på by og land, kan ein få inntrykk av at konklusjonane i dokumentet byggjer på opplysningar frå sentrale strok og at det verkelege liv i mykje av landet ikkje er lagt vekt på.

Det er her snakk om folk som er inne i ei vanskeleg tid. Mange av dei er eldre og dei har begrensa kunnskapar om data, internett m.m. Ein del har og slutta å kjøra bil. På landsbygda er det lenge mellom bussavgangar. Ein tur til tingretten vert då gjerne ein dagstur. Alternativet er taxi eller at ein eller annan pårørande kjører. I vårt politidistrikt vil dei med lengst reiseveg ha mellom 2 og 3 timar i bil kvar veg. Ein kan ikkje sjå fornuftige grunnar for at publikum skal påførast ekstra byrder når det i dag finnes eit kontor lokalt der ein kan få den hjelp som trengst. Det finnes svært mykje god kompetanse på dette feltet ute på lensmannskontora og publikum har tradisjon for å gå der for å få hjelp.

Det kan stillast spørsmål ved om det er vurdert tilstrekkeleg den ekstra arbeidsmengde tingrettane vil få når dei skal overta all den rådgjeving som i dag skjer på lensmannskontora. Svært mange saker er berre utfylling av uskiftekl. og heimelsovergang på fast eigedom. Dei fleste slike saker blir nok i dag ordna på lensmannskontor eller privat. Dei saker som i dag endar hos tingretten er dei med større utfordringar. Vil tingretten ha kapasitet til hjelpa alle? Står ein ikkje i fare for at saksmengda vert så stor at dei ikkje har tid til å hjelpa dei som verkeleg treng det?»

Kristiansand tingrett og Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) støtter utvalgets forslag om at begravelsesbyrået og ellers de pårørende skal ha plikt til å melde dødsfall. *Kristiansand tingrett* uttaler:

«Det er begravelsesbyråene som har den direkte kontakten med de pårørende, og herunder lett mulighet for å innhente opplysninger om personalia, arveforhold mv.»

Skattedirektoratet uttaler seg om informasjonsutvekslingen som finner sted etter et dødsfall. Skattedirektoratet uttaler at det bør legges opp til en ordning som sikrer at Folkeregisteret til enhver tid er så oppdatert som mulig om dødsfall, og at det bør nedsettes en arbeidsgruppe for å vurdere nærmere hva som vil være mest hensiktsmessig

når det gjelder rutiner og regler for informasjon om dødsfall. Skattedirektoratet uttaler:

«Etter vår vurdering har imidlertid skiftelovutvalget diskusjon om informasjonsutveksling etter dødsfall tatt et noe for snevert utgangspunkt. Dette har ført til at deler av informasjonsflyten ikke er diskutert.

Folkeregisteret er et grunndataregister på personområdet. Derfor bør det sikres at folke-registeret til enhver tid er så oppdatert som overhodet mulig. En rekke offentlige og private aktører benytter data fra folkeregisteret som grunnlag for sin egen saksbehandling. Vi peker spesielt på at opplysning om dødsfall er viktig for å kunne stanse utbetaling av pensjon. [...]

I de aller fleste tilfeller foreligger en legeerklæring, som bekrefter dødsfallet, jf helsepersonelloven § 36. [...]

For folkeregisteret er det opplysninger fra denne legeerklæringen som danner utgangspunkt for å endre en persons status til død. Dette bør – av hensyn til alle andre brukere – skje så raskt som mulig etter dødsfallet. [...]

Hensynet til oppdatering av folkeregisteret trekker åpenbart i retning av at melding om dødsfall sendes direkte fra lege, sykehus eller sykehjem til folkeregisteret. Dette er en meldingsform som egner seg for elektronisk oversendelse. [...]

Utvalget foreslår i § 2-1 (1) at dødsfall skal meldes tingretten straks. Denne plikten legges på begravellesbyrået, § 2-1 (2). Dette innebærer i praksis at enten de pårørende eller begravellesbyråets representant må sørge for å utlevert legeerklæringen for så å påta seg en rolle som bud mellom legen og tingretten. Det fremstår ikke som klart hvorfor utvalget mener dette er en hensiktsmessig måte å flytte informasjonen på.

[...]

Dersom vi tar som utgangspunkt at målet er å få opplysninger fra legeerklæringen raskest mulig inn i folkeregisteret er det mest nærliggende at denne sendes elektronisk fra lege, sykehus eller sykehjem til folkeregisteret.»

I tillegg til uttalelsen om dette fra Skattedirektoratet gir følgende høringsinstanser uttrykk for støtte til utvalgets syn på behovet for elektronisk kommunikasjon mellom de ulike offentlige etatene: *Domstoladministrasjonen, Asker og Bærum tingrett, Kristiansand tingrett, Nedre Telemark*

tingrett, Oslo byfogdembete og Haugaland og Sunnhordland politidistrikt.

25.1.4 Departementets vurdering

Departementet følger ikke opp Skiftelovutvalgets forslag om tingretten som eneste adressat for dødsfallsmeldinger. Etter departementets forslag skal dødsfall kunne meldes til de samme instansene som i dag, det vil si tingretten, lensmannen og namsmannen, jf. lovforslaget § 89 første ledd første punktum. Departementet har merket seg at høringsinstansene er delt i sine synspunkter, og antar at spørsmålet kan vurderes ulikt i ulike deler av landet, ikke minst basert på avstanden til nærmeste tingrett. Mye tyder på at lensmennene gjør en vesentlig innsats på dette området i grise-grendte strøk av landet. Videre har departementet lagt vekt på at politi- og lensmannsetaten har behov for å ha en bred kontaktflate mot publikum og lokalsamfunnet for å kunne løse sine øvrige oppgaver på en god måte.

Det er nylig vedtatt og satt i kraft en ny folke-registerlov. I forbindelse med moderniseringen av Folkeregisteret arbeides det med MF Helse (Felles samarbeidsprogram for modernisering av Folkeregisteret i helse- og omsorgssektoren). Underlagt dette prosjektet er blant annet arbeid med en løsning for digital innsamling og videreformidling av opplysninger om dødsfall. Prosjektet går etter det opplyste inn i en testfase høsten 2018. Det er imidlertid ikke endelig avklart hvordan den digitale løsningen vil se ut, eller når en digital løsning vil stå ferdig. Etter departementets vurdering er det lite hensiktsmessig å foreta endringer i oppgavefordelingen på dette området samtidig som det pågår et arbeid med sikte på digitalisering.

Arbeidet med å registrere og videreformidle opplysningen om at en person er død, er todelt. Det er behov for å få fastslått at en person faktisk er død, og deretter skal denne opplysningen registreres og videreformidles til de instansene som trenger informasjon om dødsfallet. Opplysningen bør videreformidles på en effektiv og korrekt måte. Etter departementets vurdering oppnås god informasjonsutveksling best ved en overgang til en digital formidling av opplysningene. Denne formidlingen kan skje på ulike måter. Samtidig kan hensynet til en effektiv og korrekt formidling tilsi at den digitale videreformidlingen av opplysningene starter så tidlig som mulig i kjeden.

Både arbeidet med modernisering av Folkeregisteret og arbeidet med sikte på en digital innsamling og utlevering av legeerklæringer om

dødsfall er av betydning i denne sammenhengen. I tillegg er likbehandlingsloven fra 1898 opphevet slik at en tilkalt lege nå er den eneste som kan fastslå at en person er død.

Departementet foreslår at det gis en hjemmel til å gi forskrift om dødsfallsmeldinger, herunder om innholdet i meldingen, til hvem meldingen skal gis, og hvordan opplysningene skal behandles og meldes videre, jf. lovforslaget § 89 tredje ledd. Dødsfallsregistrering og videreformidling av informasjon om dødsfall reiser flere spørsmål som det er mest hensiktsmessig at reguleres i forskrift.

Når det gjelder plikten til å melde dødsfallet, foreslår departementet regler om dette i § 89 første ledd annet og tredje punktum i lovforslaget. Det foreslås for det første at legen som utstedte dødsattesten, kan melde dødsfallet. Dette kan tilpasses en digitalisert løsning der melding om dødsfall sendes elektronisk fra legen som utsteder dødsattesten, og enten direkte til skiftemyndigheten eller via et sentralt register. Før øvrig har den avdøde nærmeste familie og person som var til stede ved dødsfallet, plikt til å melde dødsfallet. Dette svarer til den personkretsen som har meldeplikt etter gjeldende lov, men i tillegg foreslås det meldeplikt for samboere. Det foreslås også at den meldepliktige kan gi en annen i oppdrag å melde om dødsfallet på sine vegne. Dette kan for eksempel være begravelsesbyrået.

25.2 Veiledning og bistand

25.2.1 Gjeldende rett

I alle stadier av bobehandlingen vil de som har rettigheter i dødsboet, kunne ha behov for veiledning og bistand fra skiftemyndigheten om hvordan man skal gå frem. I dagens skiftelov er det ikke lovfestet noen veiledningsplikt for skiftemyndighetene overfor arvingene. Tingrettene utfører likevel ofte slik veiledning. Skiftelovutvalget beskriver tingrettens veiledning i den innledende fasen av bobehandlingen slik på side 71 i NOU 2007: 16:

«Den veiledning som i dag utføres av tingrettene i denne innledende fasen er omfattende, og gis i første rekke av domstolens funksjonærer. Samspillet mellom funksjonærer og dommer er likevel av vesentlig betydning for den kvaliteten som denne veiledningen bør ha. Utvalget finner det lite tvilsomt at den bistand som her ytes bidrar til å redusere antallet tvister og fremskynder de fleste boers overtakelse til privat skifte.»

I en del av landets politidistrikter yter også lensmennene veiledning til arvingene om ulike skiftealternativer. Arvingene kan få tilgang til aktuelle skjemaer, og det gis veiledning og hjelp til utfylling av disse.

25.2.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten overfor dem som kan ha rettigheter i et dødsbo, jf. lovforslaget § 2-2 tredje ledd og side 71 i NOU 2007: 16. Utvalget begrunner forslaget slik:

«Det er for utvalget åpenbart at det allerede i det første stadiet av bobehandlingen er viktig at de berørte partene får den veiledningen som er nødvendig for å bringe bobehandlingen inn i riktig spor. [...]

Det er naturlig at denne veiledningen utføres av den myndigheten som forestår dødsfallsbehandlingen, det vil etter utvalgets forslag si tingretten. Utvalget har imidlertid vært noe i tvil om hvorvidt denne veiledningsoppgaven bør komme uttrykkelig frem i en ny dødsboskiftelov. På den ene side kan det være opplysende for partene om dette fremgår av loven, men på den annen side kan det være tvilsomt om dette vil gi partene særlig informasjon utover hva domstolene uansett vil gi. En bestemmelse om veiledning vil uansett bare ha en ren symbolfunksjon, og ikke være egnet til å oppstille klare rettigheter eller plikter. Verdien av en slik bestemmelse kan derfor diskuteres.»

25.2.3 Høringsinstansenes syn

Domstoladministrasjonen og Den Norske Advokatforening slutter seg i høringen til Skiftelovutvalgets forslag om å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten. *Domstoladministrasjonen* uttaler:

«Etter vår oppfatning kan en uttrykkelig bestemmelse ha en egen opplysningsverdi for det rettssøkende publikum. En prosesslovgivning som i stor grad retter seg direkte mot publikum bør så langt som mulig gi et oversiktlig bilde av saksgangen gjennom lesning av loven alene. Dette må gjelde selv om bestemmelsens generelle ordlyd gjør det vanskelig å oppstille konkrete og spesifikke rettigheter og plikter. Vi kan derfor gi vår tilslutning til forslaget til kodifisering av rettens veiledningsplikt.»

Oslo byfogdembete uttrykker en viss skepsis til utvalgets forslag om å lovfeste en veiledningsplikt:

«Som fremhevet foran [...] mener Oslo byfogdembete at den veiledning som utøves av domstolene under dødsfallsbehandlingen, er svært viktig. Vi er imidlertid noe usikre på om den lovfesting som foreslås her, kan gi publikum det uriktige inntrykk at domstolene nærmest kan yte rettshjelp i ulike spørsmål knyttet til denne fasen av dødsfallbehandlingen.»

Asker og Bærum tingrett tar ikke uttrykkelig stilling til utvalgets forslag, men uttrykker en generell skepsis til at tingretten skal pålegges omfattende veiledningsplikter:

«Vi ser imidlertid ikke tilstrekkelig grunn til å utvide tingrettenes funksjoner og engasjement. På flere punkter synes skiftelovutvalget å ønske en økt innsats fra domstolene side, og dette vil kreve en ytterligere prioritering av arvinger og øvrige etterlatte. Etter vår vurdering får arvinger og øvrige etterlatte allerede i dag et tilbud om råd, veiledning og annen hjelp som går ut over det domstolene har mulighet å yte til mange andre brukergrupper.

Vi er derfor skeptiske til det som i realiteten er en omfattende rettshjelpvirksomhet fra tingrettens side hvor offentlig skifte ikke er åpnet. (Utredningen s 57.) I hvert fall bør loven ikke gi rom for en opptrapping av denne virksomheten. Domstolenes hovedoppgave bør være tvisteløsning i formelle former. Rettshjelpvirksomheten kan gi habilitetsproblemer. Rettshjelpvirksomheten kan også resultere i erstatningsansvar. Vi er således i tvil om samtlige tingretter har saksbehandlere som er godt kvalifisert til å gi materiell veiledning om arverettslige spørsmål, spørsmål om uskifte osv. Oslo byfogdembete og enkelte andre store domstoler er i så måte neppe representative for den gjennomsnittlige tingrett. Også på dette området bør man følge den normale ordningen at materiell juridisk veiledning gis av advokater eller rettshjelpere, og for arvinger og etterlatte med svak økonomi må tilbudet om fri rettshjelp styrkes. En annen løsning vil innebære en slik subsidiering av privat dødsboskifte og av arvinger som ennå ikke har tatt standpunkt til skifteform, som utvalget i prinsippet tar avstand fra.»

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) uttaler:

«Det alminnelige utdannelses- og kunnskapsnivået er betydelig endret de senere årene, og omfattende veiledninger i ulike medier, ikke minst på Internett, har også for eldre mennesker, sterkt redusert behovet for generell veiledning i tingrettene. Domstolene har for øvrig aldri kunnet gi råd. Rådgivning hører under advokatene.»

25.2.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Skiftelovutvalgets forslag om å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten overfor dem som kan ha rettigheter i dødsboet, jf. lovforslaget § 90 fjerde ledd.

På skifteområdet er ikke domstolenes rolle utelukkende av tvisteløsende karakter. Også hensynet til å forebygge tvister må vektlegges. Domstolenes veiledning overfor publikum er da sentral. Fra et samfunnsperspektiv er domstolenes rolle som forebygger av tvister i noen sammenhenger vel så viktig som rollen som tvisteløser.

Departementet legger til grunn at arvingene vil kunne ha behov for veiledning fra tingretten i alle faser av bobehandlingen, men at det er særlig viktig med slik veiledning i den innledende fasen av bobehandlingen, hvor arvingene blant annet må ta stilling til skifteform, og den gjenlevende ektefellen eller samboeren må ta stilling til om han eller hun vil sitte i uskiftet bo. Departementet antar at veiledning fra tingretten i den innledende fasen kan virke konfliktdepende og bidra til å få bobehandlingen inn på riktig spor på et tidlig tidspunkt.

Departementet mener det kan være nyttig at tingrettens veiledningsoppgave kommer uttrykkelig frem av den nye loven, selv om bestemmelsen om veiledningsplikt ikke er egnet til å oppstille klare rettigheter og plikter. Lovfestingen har etter departementets syn en opplysningsverdi. Departementet antar også at en lovfesting kan bidra til likere praksis i de ulike tingrettene. Departementet har merket seg at noen av høringsinstansene uttrykker skepsis til forslaget om å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten. Til dette bemerker departementet at en lovfesting av veiledningsplikten verken pålegger domstolene eller gir domstolene rett til å yte rettshjelp eller juridisk rådgivning til arvingene eller publikum for øvrig. Plikten er begrenset til allmenn veiledning om praktiske fremgangsmåter eller om inn-

holdet av rettsregler, men uten at det gis konkrete råd.

25.3 Registrering og sikring av boets eiendeler

25.3.1 Gjeldende rett

Skifteloven har regler om tingrettens plikt til å dra omsorg for boets eiendeler, registrering av eiendeler og forsegling av boets eiendeler ved offentlig skifte, jf. §§ 13 til 15. De nevnte bestemmelsene er plassert i skiftelovens første del. Dette tilsier at bestemmelsene ikke kommer til anvendelse før det er åpnet offentlig skifte.

Frem til spørsmålet om offentlig skifte er avgjort skal retten treffe de midlertidige forføyninger som «måtte finnes påkrevet for å hindre at noe foregripes», jf. skifteloven § 88 annet ledd. Registrering og forsegling kan anvendes som midlertidige forføyninger. Normalt vil imidlertid ikke retten foreta seg noe med boet før det er avgjort om boet skal skiftes privat eller offentlig. I Justisdepartementets rundskriv G-1995-203 B punkt 5.1 står det følgende om midlertidige forføyninger i den innledende skiftebehandlingen:

«Skifteretten er kompetent til å foreta disposisjoner på boets vegne som ikke kan utstå uten fare for tap, eller som det av andre grunner er åpenbart behov for.

I alminnelighet kan det ikke ventes at skifteretten av eget tiltak skal undersøke om det er behov for midlertidige forføyninger. Er det tvil om offentlig skiftebehandling skal åpnes, er det større grunn for skifteretten til å undersøke om det er behov for tiltak. Det kan f.eks. være aktuelt å oppnevne en medhjelper (f.eks. en arving) til å føre tilsyn med boets eiendommer. Skifteretten må selv vurdere den aktuelle situasjonen, f.eks. når tiltak begjæres av en loddeier.

Eventuelle omkostningene knyttet til disposisjoner retten foretar på boets vegne, må dekkes av boets midler.»

Departementet har hjemmel til å gi regler om godtgjørelse for registrering og forsegling, jf. gjeldende skiftelov § 2 annet ledd. Forskriftshjemmelen er ikke benyttet.

25.3.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår regler om registrering og sikring av boets eiendeler i den innledende

fasen av bobehandlingen, jf. lovforslaget § 2-3 i NOU 2007: 16, det vil si før det er bestemt om boet skal skiftes privat eller offentlig.

Utvalget foreslår at enhver som har rettigheter i boet, kan kreve at retten foretar en foreløpig registrering av boets eiendeler, jf. utvalgets lovforslag § 2-3 første ledd og side 72 i utredningen. Bestemmelsen er ny sammenliknet med gjeldende skiftelov, men utvalget legger til grunn at den er i tråd med dagens praksis, jf. side 223 i utredningen. Det foreslås at tingretten bestemmer omfanget av registreringen, og om det samtidig skal skje en veiledende verdsettelse av eiendelene. Retten skal i sin avgjørelse ta hensyn til behovet for å verne rekvirentens interesser. Utvalget foreslår videre at boets eiendeler og gjeld skal registreres når boet er overtatt til offentlig skifte, uavhengig av om noen krever det eller ikke, jf. utvalgets lovforslag § 8-8.

Utvalget foreslår at retten på eget initiativ kan ta de skritt som er nødvendige for å verne boets eiendeler, og kan forsegle eiendeler i den utstrekning det finnes hensiktsmessig, jf. § 2-3 annet ledd i lovforslaget. Det foreslås også en regel om anmerkning på grunnbokbladet som svarer til dagens skiftelov § 14 annet ledd.

I lovforslaget § 2-3 tredje til femte ledd foreslår utvalget regler om omkostningene og fremgangsmåten ved registrering og sikringshandlinger. Rekvirenten skal i utgangspunktet dekke omkostningene, men hvis det senere åpnes offentlig skifte, skal omkostningene dekkes av boet. Åpnes det privat skifte, skal utlegget behandles som et krav på avdøde. Etter forslaget bestemmer retten måten registreringen eller sikringen skal skje på. Det foreslås også regler om varsel til rekvirenten og loddeieren og om vitner.

25.3.3 Høringsinstansenes syn

Domstoladministrasjonen uttaler at adgangen til å kreve registrering i utvalgets lovforslag § 2-3 første ledd vil innføre en ny praksis. Domstoladministrasjonen reiser spørsmål om det er behov for en adgang til å kreve registrering før offentlig skifte er åpnet ved siden av reglene om midlertidig forføyning i utvalgets lovforslag § 84 annet ledd. Domstoladministrasjonen peker også på at arvingene gjennom formuesfullmakten vil kunne få god oversikt over boet.

Politidirektoratet tar ikke stilling til utvalgets forslag til regler om registrering og forsegling, men siterer en uttalelse fra *Namsfogden i Oslo*, som støtter utvalgets forslag. Namsfogden i Oslo uttaler:

«Namsfogden er enig i forslaget som fremgår av §§ 2-3 og 8-8 om at det er retten som tar stilling til registrering av boets eiendeler og at det som hovedregel bare foretas registrering om en som har en rettighet i boet krever det, samt at rekvi- renten/boet må dekke omkostningene. Vi kan ikke se noen grunn til at en skal opprettholde ordningen med dette som oppgaver for nams- fogd, lensmann eller politistasjon med sivile opp- gaver utover de få tilfeller retten kommer til at det er påkrevd med slik bistand. Registreringen kan med hell utøves av private oppdragstakere. En må ikke havne i en situasjon hvor namsman- nen automatisk utpekes fordi dette er en billig løsning for boet. For namsfogd, lensmann eller politistasjon med sivile oppgaver, vil dette kunne være svært resurskrevende oppgaver.»

Oslo byfogdembete uttaler:

«Oslo byfogdembete kan ikke se at det er noe stort behov for at retten skal foreta registrering og forsegling av boets aktiva. I vår tid vil mange aktiva allerede være registrert i ulike registre, foruten at avdødes siste ligning i de fleste tilfel- ler vil gi god nok informasjon. Domstolene har ikke lenger kompetent personale som kan fore- stå slik registrering og verdsetting. Det inne- bærer at retten må engasjere en kyndig person til registrering og eventuell verdsetting. Det antas at bestemmelsen i § 2-3(4) gir hjemmel for dette. Et slikt oppdrag vil være forbundet med kostnader.»

Aust-Agder tingrett peker på sammenhengen mel- lom de foreslåtte reglene om arvingenes ansvar for den avdødes forpliktelser (se punkt 26.2) og kreditorenes behov for å begjære registrering og verdsettelse av den avdødes eiendeler. *Aust-Agder tingrett* uttaler:

«En mulig konsekvens av den foreslåtte end- ring i utkastet §§ 3-3 flg. vil imidlertid kunne bli at kreditorene i langt større grad enn i dag vil begjære registrering og verdsetting av avdø- des eiendeler for således å kunne skaffe seg oversikt over avdødes formuesstilling, jfr. utkastet § 2-3(1). Særlig ved de private skiftene vil det kunne vise seg vanskelig for kreditorene å få oversikt over arvens økonomiske verdi med mindre en slik fremgangsmåte benyttes. En slik fremgangsmåte kan også være nødven- dig for at kreditorene skal få grunnlag for å bestemme om det skal begjæres offentlig skifte av boet iht. utkastet § 8-1 d).»

25.3.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med Skiftelovutvalget i at det er behov for regler om registrering og sikring av boets eiendeler i den innledende fasen av bobehandlingen. Departementet følger i § 91 i lovforslaget opp utvalgets § 2-3 med noen mindre endringer.

Departementets lovforslag innebærer at enhver som har rettigheter i boet, kan kreve en foreløpig registrering eller nødvendig sikring av boets eiendeler, jf. § 91 første ledd. Departemen- tet legger til grunn at regelen i femte ledd om dek- ning av kostnadene ved tiltaket kan hindre over- dreven bruk av bestemmelsen, se nærmere nedenfor.

Departementet viser til at registrering i denne fasen av bobehandlingen kan være særlig nyttig for kreditorene i et dødsbo. Ved en registrering av eiendelene vil kreditorene få en oversikt over ver- diene i boet, og dette vil gi dem et grunnlag for å vurdere om det skal begjæres offentlig skifte eller ikke. Departementet følger ellers opp utvalgets forslag om at det uansett skal foretas registrering når boet er overtatt til offentlig skifte, jf. lovfors- laget § 141.

Departementet er enig med utvalget i at det i enkelte tilfeller kan være behov for at retten fore- tar sikring av boets eiendeler også i den innle- dende fasen av bobehandlingen. Dette kan for eksempel være for å hindre at eiendeler forsvin- ner eller reduseres i verdi før bobehandlingen er begynt. En eiendom kan for eksempel vise seg å stå ulåst eller kan være utsatt for frostska- der som følge av strømbrudd. Det er uheldig om man før skifteformen er avklart får en situasjon hvor ingen har ansvaret for å sikre boets eiendeler.

Departementet foreslår i likhet med utvalget at retten av eget tiltak kan ta de skritt som er nød- vendige for å sikre eiendelene i boet, jf. annet ledd i lovforslaget. Bestemmelsen gir ikke retten plikt til å følge med på behovet for sikringstiltak, men kompetanse til å treffe nødvendige tiltak om ret- ten blir oppmerksom på et slikt behov. Kompetan- sen er vid og vil ikke bare omfatte vern av mer klassiske formuesgoder som fast eiendom, men for eksempel også kjæledyr eller husdyr. Departementet antar at det nokså sjelden vil være behov for å benytte kompetansen etter annet ledd. Men i fasen fra dødsfallet og frem til det er bestemt om det skal skiftes privat eller offentlig, kan utfordrin- gen nettopp være at det ikke er avklart hvem som har ansvar for boet, slik at det i noen tilfeller vil være hensiktsmessig at retten kan gripe inn med tiltak.

Departementet foreslår at retten kan engasjere hjelp til å utføre de oppgavene som den er pålagt etter bestemmelsen, og at retten kan be politiet om bistand der dette er nødvendig, jf. § 91 fjerde ledd. Antakelig vil det bare rent unntaksvis være nødvendig å be om bistand fra politiet. Men i noen tilfeller kan det ikke utelukkes at det kan være fare for voldsbruk, eller bistand fra politiet kan fremstå som egnet til å forebygge en konflikt eller fare for en skadegjørende handling. Det kan også være andre forhold ved situasjonen som tilsier at politiets kompetanse bør benyttes.

Departementet følger opp Skiftelovutvalgets forslag når det gjelder hvem som skal bære kostnadene som påløper når det iverksettes tiltak etter bestemmelsen. Departementet foreslår imidlertid også en regel som gir retten adgang til å bestemme at kostnadene skal bæres av rekvirenten i stedet for av boet. Dette kan være aktuelt hvis registreringen eller sikringen først og fremst ivaretar rekvirentens egne interesser. Har tiltaket mindre interesse for boet som sådant eller for andre arvinger eller kreditorer, kan det virke lite rimelig å påføre boet disse kostnadene. De nevnte reglene om dekning av kostnader ved tiltak etter bestemmelsen er tatt inn i § 91 femte ledd i lovforslaget.

25.4 Innsyn i arvelaterens økonomiske forhold

25.4.1 Gjeldende rett

Skal et dødsbo skiftes privat, må minst én av arvingene påta seg fullt ansvar for arvelaterens gjeld, jf. skifteloven § 78. Arvinger som påtar seg ansvaret for gjelden, får utstedt en skifteattest fra retten som legitimerer dem til å forvalte boets midler, jf. skifteloven § 82.

I den innledende fasen av bobehandlingen kan arvingene ha behov for å få oversikt over arvelaterens formue og gjeld med sikte på å avgjøre om de skal velge offentlig eller privat skifte. Arvingene vil for eksempel kunne ha behov for å få tilgang til saldoopplysninger fra en bank eller skatteopplysninger fra skattemyndighetene. Arvingene vil imidlertid ikke uten videre ha tilgang til slike opplysninger fordi bankene og skattemyndighetene er underlagt taushetsplikt, jf. finansforetaksloven § 9-6 og skatteforvaltningsloven § 3-1.

Retten kan imidlertid før det er utstedt skifteattest gi en formuesfullmakt til arvingene. Skiftelovutvalget uttaler følgende om praksisen med formuesfullmakter, se NOU 2007: 16 side 73:

«I dag gir derfor retten den som pretender å være arving, en formuesfullmakt. Denne nyttes for å få tilgang til opplysninger fra ligningskontor og banker før skifteattesten blir utstedt. Slik fullmakt kan utstedes til flere arvinger, slik at de alle kan innhente den nødvendige informasjon. Fullmakten er ikke hjemlet i lov eller forskrift, men er beskrevet i Justisdepartementets rundskriv G-0203 B s. 8.

Fullmakten skal bare brukes til å få opplysninger om formuesoppstillingen ved dødsfallstidspunktet. Dersom arvingene ønsker å se bevegelser på bankkontoen de siste årene, må banken vurdere dette på selvstendig grunnlag.»

Etter at Skiftelovutvalget avga sin utredning, er det vedtatt en ny lov om skatteforvaltning, jf. lov 27. mai 2016 nr. 14. Skatteforvaltningsloven har enkelte unntak fra skattemyndighetenes taushetsplikt for skiftesaker, jf. § 3-3 bokstav k. Etter den nevnte unntaksbestemmelsen kan ektefelle og arvinger få innsyn i den avdødes skatteopplysninger også før det er utstedt skifteattest når «vedkommende kan vise til saklig behov for innsyn». Forløperen til unntaksbestemmelsen kom inn i ligningsloven 1980 § 3-13 nr. 2 bokstav k ved endringslov 9. mai 2008 nr. 21. I Ot.prp. nr. 31 (2007–2008) side 53 uttales det følgende om uttrykket «saklig behov for innsyn»:

«For arvinger vil dette normalt bety å dokumentere den posisjon som vedkommende person eller organisasjon har i arvesaken, enten gjennom kopi av testament eller attestasjon fra tingretten. Med arving menes her loddeiere som definert i skifteloven § 124 første og annet ledd. Dette er en naturlig konsekvens av at det bare er loddeiere som kan overta boet til privat skifte ved å påta seg avdødes forpliktelser, jf. skifteloven § 78. Fordi en legatar som nevnt i skifteloven § 124 tredje ledd ikke kan overta boet til privat skifte ved å påta seg avdødes gjeldsforpliktelser, vil en legatar ikke kunne vise til et saklig behov for innsyn i avdødes ligningsopplysninger. Det foreslås ikke noen ubetinget rett for en privat part til å kreve innsyn i avdødes ligning, men et unntak fra taushetsplikten hvor saklige behov for innsyn kan imøtekommes innenfor rammen av innsynsadgangen.»

Det finnes ingen tilsvarende bestemmelse om unntak fra finansforetaksloven § 9-6. I en tolkningsuttalelse fra Lovavdelingen 27. august 1975

la imidlertid Lovavdelingen til grunn at banken ikke var bundet av taushetsplikten etter § 18 i den nå opphevede forretningsbankloven når en loddeier ber om opplysninger, med mindre opplysningene er av mer følsom, personlig karakter. I samme tolkningsuttalelse ble det også lagt til grunn at en forretningsbank neppe hadde plikt til å gi en enkelt loddeier opplysninger om den avdødes bankkonti for tiden før dødsfallet, forutsatt at arvingen ikke opptrådte på vegne av boet.

Før det er utstedt skifteattest har arvingene heller ikke adgang til arvelaterens bankboks. Arvingene kan imidlertid ha behov for tilgang til denne også i den innledende fasen av bobehandlingen. Bankboksen kan inneholde arvelaterens testament eller ektepakt i original. Bankboksen kan også inneholde verdisaker som smykker og kontanter som det er ønskelig å få oversikt over før arvingene avgjør om de skal velge offentlig eller privat skifte. I slike tilfeller kan retten utstede en bankboksfullmakt. Skiftelovutvalget uttaler følgende på side 72–73 i NOU 2007: 16 om praksisen med å utstede bankboksfullmakter:

«Fullmakten utstedes til en person som har kontaktet retten vedrørende skiftet. For å sikre at intet fjernes i forbindelse med gjennomgangen, gis ikke vedkommende tilgang til bankboksen alene. Det fremgår således av fullmakten at den kun kan benyttes dersom en av bankens ansatte er villig til å være til stede ved åpningen og gjennomgåelsen. I motsatt fall skal den som har fått fullmakten returnere denne til retten med påtegning om at boksen ikke ble åpnet.

Det eneste som kan tas ut, er avdødes testament og/eller ektepakt. For å unngå tvil om hva som er fjernet, må bankens ansatte bekrefte på fullmakten om testament og/eller ektepakt er funnet og i så fall påføre dateringen på dette. Bankboksfullmakten i original, med bankens påtegning, skal returneres retten sammen med eventuelt testamentet eller ektepakten.»

25.4.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår å lovfeste praksisen med at retten kan utstede en formuesfullmakt, jf. lovforslaget § 2-4 første ledd. Etter forslaget kan retten, før skifteattest er utstedt, gi loddeierne fullmakt til innsyn i arvelaterens formues- og gjeldsforhold. Utvalget uttaler følgende om forslaget på side 74 i NOU 2007: 16:

«Utvalget er av den oppfatning at arvingene bør ha rett til innsyn i avdødes formuesforhold før skifteattest utstedes. Det legges i den forbindelse vekt på at dette kan ha betydning for valg av skifteform. De(n) som pretender å være arvinger har således en legitim grunn for begjæring om innsyn. Det bør likevel være slik at den som ønsker innsyn, først kontakter retten. Det er således retten som bør vurdere om vedkommende i tilstrekkelig grad pretender å være arving etter avdøde. Dette formaliseres ved at det gis en formuesfullmakt. I praksis begrenses en slik fullmakt gjerne til å gjelde opplysninger om avdødes formues- og gjeldsforhold som er inntil ett år gamle. Utvalget antar imidlertid at tingretten kan ha behov for å gi fullmakt om innsyn også i eldre forhold, og foreslår derfor ikke å innta noen tidsfrist i lovteksten.»

Utvalget legger videre til grunn at det i stor utstrekning bør være opp til retten å vurdere hvilke opplysninger det kan gis innsyn i, se side 225 i utredningen. Utvalget antar at det praktisk viktigste må være innsyn i arvelaterens ligningsopplysninger, og utvalget foreslår derfor at dette nevnes uttrykkelig i lovteksten. Det legges til grunn at innsynsretten også omfatter saldo på arvelaterens bankkonti, men at adgangen til innsyn i kontoutskrifter bør være snevrere.

Utvalget foreslår videre å lovfeste praksisen med bankboksfullmakt, jf. utvalgets lovforslag § 2-4 annet ledd og utredningen side 73. Utvalget legger vekt på at praksisen med bankboksfullmakt fyller et åpenbart behov, og at det er vesentlig at et eventuelt testament blir fremlagt for retten før det utstedes skifteattest. Utvalget uttaler at retten bør avgjøre hvem som gis adgang til innsyn i arvelaterens bankboks, og at det derfor må fremlegges en fullmakt utstedt av retten før det gis tilgang til arvelaterens bankboks. Det foreslås videre at en av bankens ansatte må være til stede ved åpningen og gjennomgåelsen av bankboksen.

25.4.3 Høringsinstansenes syn

Den Norske Advokatforening støtter utvalgets forslag om formuesfullmakter og uttaler:

«En rett for arvingene til innsyn i avdødes formuesforhold før skifteattest utferdiges, vil virke klargjørende og effektivisere bobehandlingen. Det er imidlertid viktig at det er tingretten som styrer denne prosessen. Dette gjelder også vurderingen av om vedkommende i til-

strekkelig grad pretenderer å være arving etter avdøde.»

Oslo byfogdembete er enig i en lovfesting av retten til innsyn når det gjelder situasjonen på dødsfallstidspunktet, men er skeptisk til innsynsrett bakover i tid. *Oslo byfogdembete* uttaler at det bør tas hensyn til at ikke alle arvelaterer har et ønske om at arvingene skal få anledning til å ettergå hans eller hennes private økonomiske disposisjoner.

HSH peker på at begravelserbyråene i forbindelse med søknad om behovsprøvet gravferdsstønad kan ha behov for å få utlevert siste års ligning for den avdøde. Det vises til at siste års ligning må vedlegges søknaden, og at det normalt vil være begravelserbyråene som sender søknaden på vegne av de pårørende. *HSH* understreker at søknadsprosessen må skje raskt på grunn av regelen om hvor lang tid det kan gå mellom dødsfall og begravelse. *HSH* uttaler videre:

«I praksis har det vist seg vanskelig for begravelserbyråene å få utlevert avdødes siste års ligning/ligningsutskrift. Etter *HSHs* vurdering bør av denne grunn forslaget til § 2-4 utvides til også å omfatte begravelserbyråer som har fullmakt fra de etterlatte. Tingretten vil i så fall kunne utstede en formuesfullmakt direkte til begravelserbyrået, noe som vil være tidsbesparende og en forenkling også for de pårørende. Fullmakten kan begrenses til kun å benyttes til bruk for søknad om gravferdsstøtte.»

Sparebankforeningen tar i sin høringsuttalelse opp hvorvidt, og eventuelt i hvilken utstrekning, banker har taushetsplikt overfor loddeierne. *Sparebankforeningen* uttaler blant annet:

«Det kan imidlertid reises spørsmål om ikke bankene må anses å være fri sin taushetsplikt når det gjelder opplysning til den enkelte loddier om saldo på avdødes konto, selv om vedkommende loddeier ikke har fått noen fullmakt til dette fra de andre loddeierne eller fra tingretten. Vi viser her blant annet til en uttalelse fra Justisdepartementet av 26. juni 1975 om taushetsplikten etter forretningsbankloven § 18.»

Departementet vil bemerke at det her antakelig siktes til Lovavdelingens tolkningsuttalelse 27. august 1975. *Sparebankforeningen* uttaler videre at en del banker har den praksis at utlevering av kontoinformasjon til loddeierne ikke skjer der banken ut fra en vurdering mener at opplysnin-

gene er av en svært personlig karakter eller kan skade arvelaterens ettermæle. Det vises til at en slik praksis blant annet kan forankres i den nevnte uttalelsen fra Lovavdelingen. *Sparebankforeningen* mener at det i forbindelse med utarbeidelsen av en ny lov bør gis avklarende føringer om bankenes taushetsplikt overfor loddeiere.

Oslo byfogdembete og *Den Norske Advokatforening* er de eneste høringsinstansene som har uttalt seg om utvalgets forslag om å lovfeste ordningen med bankboksfullmakt. Begge høringsinstansene støtter utvalgets forslag. *Den Norske Advokatforening* viser til at det er av vesentlig betydning at arvelaterens eventuelle testament blir kjent så tidlig som mulig i prosessen.

25.4.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med Skiftelovutvalget i at det kan være hensiktsmessig å gi regler om formuesfullmakter i loven. Det foreslås derfor en regel i lovforslaget § 92 første ledd om at retten kan gi arvingene fullmakt til å få innsyn i arvelaterens formues- og gjeldsforhold. Departementet er enig med *Den Norske Advokatforening* i at en rett for arvingene til innsyn i arvelaterens formuesforhold før det er utferdiget skifteattest eller åpnet offentlig skifte vil virke klargjørende og effektivisere bobehandlingen.

Arvingene kan ha behov for innsyn i arvelaterens økonomiske forhold fra dødsfallstidspunktet og en periode bakover i tid. Dette kan dels gi grunnlag for å vurdere skifteform og dels gjøre det mulig å forsikre seg om at regninger og andre forpliktelser er betalt. Ved å få innsyn i kontoutskrift fra arvelaterens konto har arvingene mulighet til å verne seg mot uredlige tredjeparter som prøver å få oppgjør for krav som arvelateren allerede har betalt.

I utvalgets lovforslag er det ikke inntatt noen begrensning for hvor gamle opplysninger det kan gis innsyn i. Departementet er enig med *Oslo byfogdembete* i at hensynet til arvelateren kan tilsi en begrensning. Etter departementets syn bør adgangen til innsyn være snevrere jo eldre opplysningene er. Departementet foreslår derfor at det presiseres at en arving med formuesfullmakt har rett til innsyn i saldoen på arvelaterens bankkonti på dødsfallstidspunktet, samt transaksjonsdataene de tre siste månedene før dødsfallet. Videre foreslås det at banken, når særlige grunner tilsier det, også skal gi en arving med formuesfullmakt innsyn i transaksjonsdataene i inntil ett år forut for dødsfallet. I en slik vurdering vil man, i tillegg til hensynet til arvingenes behov, måtte ta i

betraktning opplysningenes karakter, herunder se hen til om opplysningene er svært personlige eller kan skade arvelaterens ettermæle. Det er bankene som har disse opplysningene, og som dermed har mulighet til å vurdere dem.

Det legges til grunn at en arving sjelden vil ha behov for transaksjonsdata som er eldre enn ett år. Det foreslås derfor at det skal foreligge «ekstraordinære omstendigheter» for at det skal gis innsyn i transaksjonsdata som er eldre enn ett år regnet fra dødsfallstidspunktet.

Lovforslaget gir nærmere regler om innsynsrett og bankenes taushetsplikt i tilfeller der arvingen har formuesfullmakt. Dersom arvingen ikke har en formuesfullmakt fra tingretten, vil synspunktene i Lovavdelingens tolkningsuttalelse 27. august 1975 fortsatt være relevante.

I forarbeidene til endringslov 9. mai 2008 nr. 21 om endringer i ligningsloven 1980 ble det lagt til grunn at det ikke skulle gjelde noen ubetinget rett for en privat part til å kreve innsyn i skatteopplysninger om arvelateren, men et unntak fra taushetsplikten, jf. Ot.prp. nr. 31 (2007–2008) side 53. Etter departementets syn bør en arving med formuesfullmakt imidlertid ha en ubetinget rett til innsyn i siste års skatteopplysninger for arvelateren. For å klargjøre forholdet mellom taushetsplikten i skatteforvaltningsloven og bestemmelsen om formuesfullmakt i arveloven foreslås det enkelte endringer i skatteforvaltningsloven § 3-3 bokstav k.

HSH har i høringen pekt på at begravelsesbyråer i forbindelse med søknad om behovsprøvd gravferdsstønad kan ha behov for å få utlevert skatteopplysninger om arvelateren for siste år («ligning» etter tidligere terminologi). Departementet foreslår på bakgrunn av dette høringsinnspillet en regel som åpner for at retten kan gi et begravelsesbyrå fullmakt til innsyn i arvelaterens skattemelding og fastsetting av skatt for siste år for arvelateren, se lovforslaget § 92 annet ledd. Som HSH viser til, kan det haste med å få sendt søknaden om gravferdsstønad, og det kan være et praktisk behov for at begravelsesbyrået kan fremskaffe nødvendig dokumentasjon uten å måtte involvere arvingene i dette. Har begravelsesbyrået først fått i oppdrag å søke om gravferdsstønad, har departementet vanskelig for å se avgjørende hensyn som skulle tale mot at begravelsesbyrået i forbindelse med søknaden gis en begrenset adgang til innsyn i skatteopplysningene for siste år.

Departementet foreslår som utvalget å lovfeste praksisen med bankboksfullmakter, jf. lovforslaget § 92 tredje ledd. Praksisen med bankboksfullmakter fyller et klart behov. Det er viktig at arvelaterens testament eller ektepakt blir kjent så tidlig som mulig. For at arvingene skal kunne velge skifteform på riktig grunnlag, kan det også være viktig å få oversikt over eventuelle verdisaker i den avdødes bankboks.

26 Særlige regler om privat skifte

26.1 Innledning

Noe av det første arvingene må ta stilling til i forbindelse med arveoppgjøret, er om boet skal skiftes privat eller offentlig. Ved et privat skifte er det arvingene selv som står for bobehandlingen. Det vil blant annet si at det er en eller flere av arvingene som sørger for dekning av kreditorene, salg av de eiendelene i boet som ikke skal overtas av noen av arvingene, og fordeling mellom arvingene av øvrige eiendeler i boet. Ved et offentlig skifte er det tingretten som står for skiftet, men likevel slik at det som regel oppnevnes en bobestyrer som tar seg av den praktiske gjennomføringen.

De fleste dødsbo i Norge skiftes privat. I motsetning til i en del andre land har det ikke vært vurdert som nødvendig eller ønskelig at det offentlige skal ha noen omfattende rolle i gjennomføringen av dødsboskiftene. De private partene vil stort sett ha forutsetninger for å kunne gjennomføre et skifte selv, og et privat skifte vil normalt spare ressurser både for arvingene og det offentlige. Et privat skifte vil normalt være et langt billigere alternativ enn offentlig skifte, noe som igjen vil bety mer arv til fordeling mellom arvingene. Offentlig skifte vil derfor særlig være aktuelt i arveoppgjør der det er uenighet mellom arvingene og dermed behov for megling og tvisteløsning gjennom tingretten.

En forutsetning for privat skifte etter gjeldende lov er at en eller flere av loddeierne påtar seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, jf. skifteloven § 78. I punkt 26.2 vurderes det om denne regelen bør videreføres. Regelen innebærer en risiko for arvingene som påtar seg ansvaret for forpliktelsene, ved at det kan vise seg at gjelden overstiger de verdiene som mottas i arv. En regel om gjeldsovertakelse ivaretar på den annen side kreditorenes interesser og legger dermed til rette for en enkel regulering av skiftebehandlingen.

Skifteloven gir først og fremst regler for gjennomføringen av det offentlige skiftet. Ved privat skifte er det i det vesentlige opp til partene selv å bestemme fremgangsmåten for skiftet. Skifteloven har imidlertid noen regler også for de private skiftene. I punkt 26.3 vurderes hvilke regler

den nye arveloven bør ha når det gjelder gjennomføringen av et privat skifte. Dette spørsmålet har en viss sammenheng med spørsmålet om gjeldsansvaret.

26.2 Arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser

26.2.1 Gjeldende rett

Ved skifte av et dødsbo oppstår det spørsmål om hva som skal skje med arvelaterens gjeld og øvrige forpliktelser. Mange av arvelaterens forpliktelser vil falle bort som følge av dødsfallet. Pliktene som arbeidstaker kan tjene som eksempel her. Arvingene har heller ikke rett eller plikt til å tre inn i andre personlige forpliktelser som påhvilde den avdøde, for eksempel styreverv.

Et grunnleggende spørsmål er om arvingene skal ha plikt til å overta ansvaret for den avdødes gjeld. Dette spørsmålet har opp gjennom tidene vært besvart på ulike måter.

Fra middelalderen og fremover beskyttet norsk rett arvingene mot et for tyngende ansvar for arvelaterens forpliktelser. Ansvaret kunne ikke overstige det de hadde mottatt i arv, jf. Lødrup og Asland: Arverett (2017) side 333. Ved Kong Christian Vs Norske Lov 15. april 1687 måtte tidligere norske løsninger vike for løsninger som var mer preget av dansk rett. Endringen innebar at arvingene ble personlig og ubegrenset ansvarlige for gjelden med mindre de uttrykkelig sa fra seg både arven og gjelden etter den avdøde. Om lag hundre år senere – fra 1768 – ble reglene modifisert. Arvingene fikk nå adgang til å frasi seg gjeldsansvaret uten samtidig å frasi seg retten til arv, dersom de lot skifteretten overta boet til offentlig skifte.

Ved skifteloven 1930 ble utgangspunktet formelt snudd ved at loddeierne er ansvarlige for arvelaterens gjeld bare hvis de uttrykkelig har påtatt seg dette ansvaret. Men gjeldsovertakelse er et vilkår for at arvingene skal kunne skifte privat. De nevnte reglene følger av skifteloven § 78.

Begrepet «loddeier» er i skifteloven § 124 definert som «enhver der i egenskap av ektefelle eller

arving har krav på lodd i boet». Dersom flere lodd-eiere påtar seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, hefter de solidarisk for forpliktelsene. Loddeiere som påtar seg gjeldsansvaret, er personlig og ubegrenset ansvarlige, slik at det ikke har betydning om arven de skal motta, er tilstrekkelig til å dekke forpliktelsene. De øvrige lodd-eiernes ansvar er begrenset til verdien av deres arvelodd. En loddeier som er ansvarlig for arvelaterens forpliktelser, kan kreve at forfalt gjeld blir betalt før det skiftes mellom loddeierne, og at det settes av midler til betaling av uforfalt gjeld, jf. skifteloven § 67 første ledd. Skifteloven § 78 annet ledd setter en begrensning for gjeldsansvaret for loddeierne når boets aktiva antas å være mindre enn tre ganger grunnbeløpet i folketrygden. Da er det solidariske ansvaret begrenset til det som kan dekkes av boets midler etter at begravellesomkostningene først er dekket.

Hvis ingen av loddeierne påtar seg ansvaret for forpliktelsene, må dødsboet skiftes av tingretten (offentlig skifte). Loddeierne og visse andre interessenter i boet kan kreve offentlig skifte, jf. skifteloven § 84. Men den som krever offentlig skifte, må stille sikkerhet for skifteomkostningene før offentlig skifte blir åpnet, med mindre det er utvilsomt at boets midler er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, jf. skifteloven § 86. Videre følger det av skifteloven § 83 at skifteretten som hovedregel skal skifte boet av eget tiltak dersom vilkårene for privat skifte ikke er oppfylt, og det antas at boets midler er tilstrekkelige til å dekke begravellesutgiftene og skifteomkostningene. Hvis boet verken blir skiftet privat eller offentlig, oppstår problemet med såkalte flytende bo, som behandles i punkt 27.2.

Omfanget av arvelaterens forpliktelser kan klarlegges ved at kreditorene ved proklama gis melding om dødsfallet og oppfordring om å gjøre sine krav gjeldende, jf. skifteloven kapittel 12. Det følger av skifteloven § 75 at et krav på arvelateren bortfaller hvis proklamafristen oversittes. Det gjelder imidlertid unntak for visse offentligrettslige krav. Reglene om proklama er nærmere behandlet i punkt 28 i proposisjonen.

26.2.2 Nordisk rett

Reglene om behandlingen av arvelaterens forpliktelser ved dødsboskifte er forskjellige i de nordiske landene. Det er bare i Norge at det stilles som et vilkår for privat skifte at minst én av arvingene påtar seg personlig ansvar for arvelaterens forpliktelser. I nordisk rett ellers ivaretas kreditorenes interesser dels ved at det oppstilles andre

vilkår for privat skifte, og dels ved at det stilles flere krav til gjennomføringen av det private skiftet.

I dansk rett var det inntil 1996 et vilkår for privat skifte at arvingene påtok seg ansvaret for arvelaterens gjeld. Dette vilkåret ble ikke videreført i lov nr. 383 av 22. mai 1996 om skifte av dødsbo med senere endringer (dødsboskifteloven). Dødsboskifteloven stiller i stedet som ett av flere vilkår for privat skifte at boet må antas å være solvent, jf. § 25 første ledd nr. 2. Det er også et vilkår for privat skifte at minst én av arvingene er myndig og solvent, jf. § 25 første ledd nr. 3, og at ikke avgjørende hensyn, herunder arvingenes manglende betalingsevne, taler mot privat skifte, jf. § 25 første ledd nr. 5.

I dansk rett er det videre obligatorisk med innkallelse av kreditorene ved preklusivt proklama. Proklama skal utstedes senest samtidig med at boet utleveres arvingene til privat skifte, jf. dødsboskifteloven § 25 fjerde ledd. Ved gjennomføringen av det private skiftet stilles det krav om at arvingene senest seks måneder etter overtakelsen av boet skal levere en oppgave over boets aktiva og passiva til skifteretten, jf. dødsboskifteloven § 25 femte ledd. Arvingene er også pålagt ved skiftets avslutning å utarbeide et booppgjør som angir boets aktiva, passiva, inntekter og utgifter, samt fordelingen mellom legatarer og arvinger, jf. § 31 første ledd. Booppjøret skal sendes til skifteretten innen tre måneder etter den skjæringsdagen som er valgt for oppjøret, jf. § 32 første ledd.

Arvingene er etter dansk rett i utgangspunktet ikke personlig ansvarlige for arvelaterens forpliktelser ved privat skifte. Men dersom arvingene ikke sørger for å dekke forpliktelsene på det private skiftet før de deler boet helt eller delvis mellom seg, inntreter det et personlig og solidarisk gjeldsansvar, jf. dødsboskifteloven § 27 første ledd. Dersom det viser seg at boet er insolvent, følger det av dødsboskifteloven § 29 at arvingene likevel ikke blir personlig ansvarlige for arvelaterens forpliktelser hvis boet går over til behandling av bobestyrer etter § 30 og arvingene oppfyller sin forpliktelse etter § 104 til å tilbakelevere det de har mottatt. Det følger av dødsboskifteloven § 30 nr. 1 at skifteretten skal treffe beslutning om at et bo under privat skifte skal gå over til behandling med bobestyrer såfremt en av arvingene ber om det. Denne danske modellen innebærer en økning av arbeidsbyrden både for arvingene og for skifteretten samtidig som at arvingene fortsatt kan pådra seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser.

I *Sverige* og *Finland* reguleres gjeldsansvaret ved dødsboskifte av ärvdabalken, henholdsvis lov 12. desember 1958 nr. 637 for Sverige og lov 5. februar 1965 nr. 40 for Finland. Reglene om dødsboskifte har store likheter i disse landene. Både i svensk og i finsk rett er utgangspunktet at arvingene ikke hefter personlig for arvelaterens forpliktelser. Hovedregelen er at det er «dödsbodelägerna», som praktisk sett er de som i den norske skifteloven betegnes som «loddeierne», som forvalter boet og representerer dødsboet utad, jf. den svenske og den finske ärvdabalken kap. 18. Hver av dödsbodelägerna kan overfor tingsretten kreve at dødsboet skal forvaltes av en «boutredningsman» (bostyrer), jf. kap. 19. Begjæring om oppnevning av en boutredningsman kan også settes frem av kreditorene. Om skiftet ikke er overlatt til en boutredningsman, er dödsbodelägerna ansvarlige for at boets eiendeler og gjeld utredes. Innen tre måneder etter dødsfallet skal det foretas en «bouppteckning» som skal sendes til skattemyndighetene for registrering. Denne oppteigningen gir arvelaterens kreditorer mulighet til å få innsyn i boets stilling. Den skal angi den avdødes og eventuell gjenlevende ektefelles eller samboers eiendeler og gjeld på dødsfallstidspunktet. Samtlige av dödsbodelägerna og gjenlevende ektefelle eller samboer skal innkalles til bouppteckningen, jf. den svenske og den finske ärvdabalken 20 kap. 2 §. Det skal også innkalles to «gode män» som ikke selv kan være dödsbodelägare, som har en vitne- og kontrollfunksjon ved bouppteckningen.

Innkalling av kreditorene (proklama) er ikke obligatorisk etter svensk og finsk rett, men kan gjøres etter lag om kallelse på okända borgenärer (1981:131) i Sverige og lagen om offentlig stämning (729/2003) i Finland. Både etter svensk og finsk rett kan dödsbodelägerna motsette seg at skiftet foretas før arvelaterens gjeld er dekket, jf. den svenske og den finske ärvdabalken 23 kap. 2 §.

I svensk rett har kreditorene rett til å få skiftet gjenopptatt dersom deling mellom arvingene har funnet sted uten at forpliktelsene er betalt. Arvingene plikter da å tilbakeføre så mye av arven som er nødvendig for at kreditorene skal få dekning, jf. den svenske ärvdabalken 21 kap. 4 §. I finsk rett er regelen at dödsbodelägerna er personlig ansvarlige for arvelaterens forpliktelser dersom de unnlater å foreta bouppteckning innen lovens frister, eller dersom de bevisst gir uriktige opplysninger i oppteigningen, jf. den finske ärvdabalken 21 kap. 2 §. I andre tilfeller er arvingenes ansvar overfor arvelaterens kreditorer, i likhet med i svensk rett,

begrenset til det som er mottatt i arv. Dödsbodelägerna kan etter både svensk og finsk rett dessuten pådra seg erstatningsansvar hvis de i forbindelse med bobehandlingen har voldt skade på noen hvis rettsposisjon er avhengig av bobehandlingen, jf. den svenske ärvdabalken 18 kap. 6 § og den finske ärvdabalken 18 kap. 7 §. Ansvarsgrunnlaget er uaktsomhet.

Hvis gjelden overstiger verdiene i boet, kan dødsboet etter både svensk og finsk rett tas til behandling som konkursbo etter konkurslovgivningen.

26.2.3 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår at kravet om at minst én av loddeierne må påta seg personlig gjeldsansvar for at dødsboet skal kunne skiftes privat, ikke videreføres, se side 77–81 i NOU 2007: 16.

Utvalget tar utgangspunkt i at det er en viss usikkerhet om hva den legislative begrunnelsen for den gjeldende regelen er, fordi dette i liten grad fremgår av lovens forarbeider eller andre kilder. Utvalget antar imidlertid at bestemmelsen bygger på betraktninger om slektens enhet og betydning i samfunnet. Etter utvalgets syn gir ikke slike betraktninger noen god begrunnelse i dag for å videreføre regelen. Utvalget peker videre på at da skifteloven ble vedtatt i 1930, var det vanskelig eller umulig med noen særlig grad av sikkerhet å fastslå om dødsboet var solvent eller ikke, mens dette er langt enklere i dag på grunn av flere registrerte opplysninger om aktiva og passiva. Hensynet til usikkerhet om solvens har dermed heller ikke samme betydning i dag.

Utvalget konkluderer med at det i dag er vanskelig å peke på en god begrunnelse for kravet om overtakelse av gjeldsansvar for å kunne skifte privat. Utvalget viser til at ulike interesser står mot hverandre. Arvingenes interesse i ikke å bli økonomisk skadelidende på grunn av dødsfallet, behovet for klarhet i dødsbobehandlingen så tidlig som mulig og behovet for sikkerhet for at det ikke dukker opp ukjente krav som må oppfylles etter at skiftet er gjennomført, står mot kreditorenes interesse i å få dekket sine krav og ikke lide tap som følge av at skyldneren dør. For kreditorene er det byrdefullt å måtte holde seg oppdatert om hvorvidt noen av skyldnerne deres dør. Hensynet til kreditorene tilsier derfor at gjelden ikke faller bort uten at de gis mulighet til å beskytte sine interesser. Fra utvalgets nærmere avveining av de motstående hensynene på side 78–79 i utredningen gjengis følgende:

«Dersom skyldneren i levende live ikke er i stand til fullt ut å dekke sine forpliktelser, er det vanskelig å peke på noen god begrunnelse for at dekningsmulighetene skal forbedres på grunn av dødsfallet. Motargumentet her vil være at mens skyldneren lever vil han eller hun ha en viss løpende inntekt, enten i form av lønnsytelser for utført arbeid eller i form av pensjons- og trygdeytelser, mens dødsboets dekningsmuligheter vurderes ut fra en mer statisk beregning av avdødes formue.

Det er her også relevant at dersom arvingenes ansvar for avdødes forpliktelser reduseres i forhold til gjeldende rett, vil kreditorenes tap og økte kostnader sannsynligvis føres over på forbrukerne i form av renteøkninger, økte gebyrer eller liknende. Dette innebærer i så fall en generell pulverisering av kostnadene, som ikke kommer den enkelte arving nevneverdig til skade. Siden et tap for kreditorene må antas å oppstå bare i svært få tilfeller, er det heller ikke særlig grunn til å frykte at kostnadene for brukere generelt vil øke.

Det er videre grunn til å trekke frem at gjeldende rett ikke nødvendigvis gir kreditorene noen reell sikkerhet. Det er i dag tilstrekkelig at én av loddeierne påtar seg ansvaret for avdødes forpliktelser, og det er ingenting til hinder for at dette gjøres av en loddeier som ikke selv har egne midler av betydning. Kreditoren kan måtte forholde seg til en insolvent loddeier, og i så fall har ikke gjeldsovertakelsen gitt kreditoren noen fordel. Dette gjelder selv om det finnes flere solvente loddeiere – kreditoren kan bare forholde seg til den loddeieren som uttrykkelig har påtatt seg ansvaret, jf. Ot.prp. nr. 46 (1989–90) s. 11, hvor dette erkjennes: «For øvrig er kreditorene lite hjulpet dersom bare den insolvente av arvingene overtar gjeldsansvaret».

Dette bidrar også til å underbygge at hensynet til kreditorene ikke i seg selv kan begrunne en videreføring av arvingenes gjeldsovertakelse som et vilkår for privat skifte.

På det offentlige side kan det finnes interesser i ulike retninger. På den ene siden har man det offentlige som kreditor, for eksempel for skatte- og avgiftskrav, hvor det offentlige vil ha de samme interesser som private kreditorer (likevel slik at det offentlige er gitt en del særrettigheter som forbedrer dekningsmulighetene). Men her er loddeiernes ansvar begrenset til det de har mottatt i arv, jf. nedenfor. På den andre siden har man det offentlige bredere økonomiske interesser, hvor det kan pekes på at det ut

fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er av interesse både at et skifte gjennomføres uten unødige kostnader eller ressursbruk for øvrig, og at reglene om gjeldsansvar ikke utformes på en slik måte at kredittgivning fordyres eller forvansktes. Hensynet til offentlige interesser må etter dette tillegges liten betydning ved vurderingen av om kravet om gjeldsovertakelse bør videreføres, siden dette hensynet ikke trekker klart i noen bestemt retning.

Videre fortjener det å gjentas at noen av de bærende hensyn bak utvalgets arbeid er at skiftelovens regler skal oppfattes som rimelige og rettfærdige, at de skal bidra til å dempe konfliktpotensialet i skiftebehandlingen, og at de skal være tilpasset det faktum at loven kommer til anvendelse i en tid som for de berørte partene er preget av sorg og andre sterke følelser. Disse hensynene innebærer isolert sett at det ikke synes tilfredsstillende med en rettslig regulering som fører til at arvingene faktisk pådras et ansvar for forpliktelser utover rammene for boets midler, eller at de i det minste påføres en risiko for slikt ansvar. Et slikt gjeldsansvar kan være en betydelig tilleggsbelastning for den enkelte arving.

Det bør også påpekes at de langt fleste dødsbo som skiftes i Norge er solvente, det vil si at boets midler er tilstrekkelige til å dekke avdødes forpliktelser. Dette gjelder både for dødsbo som skiftes privat og de som skiftes offentlig. I normaltillfellene vil derfor ikke de motstridende interessene komme på spissen, siden boets midler som oftest vil være tilstrekkelige til å dekke avdødes forpliktelser. Dersom boets midler er tilstrekkelig til å dekke alle utestående forpliktelser for avdøde, er det naturlig at midler settes av til dekning av disse forpliktelsene før det foretas noen utdeling til arvingene. Arvingenes legitime interesse i dødsboet er uansett begrenset til å gjelde boets nettomidler, de har ingen beskyttelsesverdig interesse i å få boets brutto midler til utdeling uten å få noe ansvar for gjelden engang innenfor rammene av dette.»

Etter en helhetsvurdering konkluderer utvalget med at det bør foretas en prinsipiell endring av reglene om arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser. Utvalget foreslår at arvelaterens forpliktelser skal dekkes innenfor rammen av boets midler, men at arvingene ikke skal pådras noe selvstendig ansvar ut over dette.

Skiftelovutvalget mener at den foreslåtte begrensningen i arvingenes gjeldsansvar bør led-

sages av enkelte følgeendringer som bidrar til å motvirke mulige uheldige utslag av reglene, jf. utredningen side 79–80. Det er utvalgets syn at med disse endringene vil begrensningen i gjeldsansvaret være ubetenkelig.

Utvalget anfører i denne sammenhengen at et privat skifte ikke er egnet til å sikre et forsvarlig skifte av insolvente dødsbo. Det reises derfor spørsmål om det, som i Danmark, bør stilles som et vilkår for privat skifte at dødsboet er solvent. Utvalget konkluderer imidlertid med at det ikke bør stilles et slikt vilkår, og begrunner dette med at det vil være for ressurskrevende med noen grad av sikkerhet å fastslå boets solvens, se side 82–83. Etter utvalgets syn vil det være uheldig å legge slike byrder på alle skifter når erfaringen viser at det bare er et fåtall av dødsboene som er insolvente. Utvalget foreslår heller ikke å gjøre utstedelse av preklusivt proklama obligatorisk ved privat skifte, jf. side 90 i utredningen. Etter utvalgets syn ville det være urimelig byrdefullt å pålegge alle dødsbo å utstede proklama. Utvalget foreslår at reglene om proklama i gjeldende skiftelov i hovedsak videreføres, se punkt 28.2 i proposisjonen.

En endring som etter utvalgets syn bør foreslås i tillegg til endringen av gjeldsansvaret, er lovforslaget kapittel 11, som gir egne regler for skifte av insolvent dødsbo med formål å ivareta kreditorenes interesser. Reglene om insolvensbehandling skal etter forslaget gjelde for alle insolvente bo, uavhengig av om skiftet er privat eller offentlig. Ved privat skifte plikter arvingene etter utvalgets forslag å følge reglene for insolvensbehandling når boet er insolvent. De som forestår skiftet, kan etter utvalgets lovforslag § 11-2 tredje ledd bli erstatningsansvarlige for tap som en kreditor lider som følge av at disse reglene ikke blir fulgt.

En annen følgeendring som foreslås, er at sumlegatarer som har fått utdeling fra boet, skal ha et gjeldsansvar på samme måte som loddeierne, jf. utvalgets lovforslag § 3-5 annet ledd. Utvalget begrunner dette blant annet med at en tilnærmet likestilling mellom loddeiere og sumlegataramene vil bidra til å bedre kreditorenes stilling. Utvalget foreslår likevel ikke en fullstendig likestilling mellom loddeiere og sumlegatarer. Legataramene skal etter forslaget være ansvarlige bare dersom loddeierens ansvar ikke er tilstrekkelig til å dekke kreditorenes krav.

Utvalget viser på side 80 i utredningen også til at kreditorene etter forslaget skal ha rett til å kreve offentlig skifte hvis deres dekningsadgang blir vesentlig forringet på grunn av arvingenes forhold, jf. lovforslaget § 8-1 bokstav j. Denne

bestemmelsen er ikke ny, men viderefører skifteloven § 84 femte ledd med noen mindre endringer. Et annet forslag av betydning for kreditorene er utvalgets lovforslag § 8-1 bokstav d, som gir kreditorene rett til å kreve offentlig skifte når det sannsynliggjøres at boet er insolvent.

Utvalgets forslag om at loddeierne skal være ansvarlige for å dekke arvelaterens forpliktelser bare så langt disse kan dekkes innenfor rammen av boets midler, gjelder ved både offentlig og privat skifte, jf. utvalgets lovforslag § 33 første ledd. Utvalget foreslår at det presiseres at begravningsomkostningene skal dekkes før andre forpliktelser, jf. lovforslaget § 3-3 annet ledd. Utvalget drøfter på side 80–81 i utredningen hvordan gjeldsansvaret skal reguleres i forholdet mellom arvingene. Hver av loddeierne kan i utgangspunktet kreve at forpliktelsene dekkes før det deles ut midler fra boet, jf. utvalgets lovforslag § 3-4, men hvis det likevel skjer en utdeling før alle krav er dekket, foreslår utvalget at hver loddeier skal være ansvarlig bare innenfor rammen av det han eller hun har mottatt i arv, jf. lovforslaget § 3-5 første ledd. Utvalget foreslår et begrenset, solidarisk ansvar for loddeierne for krav som loddeierne kjente eller burde kjenne til. Ingen arving vil risikere å få et ansvar som overstiger verdien av det han eller hun har mottatt, men arvingen kan bli sittende med et forholdsmessig større ansvar for gjelden enn det arvelodden skulle tilsi. Kreditorene vil ha en risiko for arvingens solvens, men risikoen reduseres ved at en større del av midlene kan søkes dekket av en solvent arving. Etter utvalgets syn gir forslaget en rimelig avveining mellom de motstridende interessene under skifteoppgjøret.

26.2.4 Høringsinstansenes syn

Et flertall av høringsinstansene som uttaler seg om spørsmålet, støtter utvalgets forslag om en begrensning av arvingenes gjeldsansvar. Følgende høringsinstanser gir forslaget støtte: *Barne- og likestillingsdepartementet, Asker og Bærum tingrett, Fredrikstad tingrett, Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett (felles uttalelse), Den Norske Advokatforening, Nettverk for Overformynderiene i Norge, Norges Bondelag og Norges Kvinne- og familieforbund*. Flere av høringsinstansene som støtter forslaget, vektlegger hensynet til arvingene. *Barne- og likestillingsdepartementet* viser til at forslaget vil redusere den økonomiske risikoen ved å overta arv, og *Den Norske Advokatforening* mener at utvalgets lovforslag vil trygge arvingenes posisjon og effektivisere bobehandlingen. *Nettverk for Over-*

formynderiene i Norge viser til erfaring med at det er en rekke tilfeller der vergen for en umyndig ikke ser seg i stand til å overta boets forpliktelser på vegne av den umyndige, slik at det blir nødvendig å be om offentlig skifte. Denne høringsinstansen mener de foreslåtte endringene vil gjøre det langt enklere å gjennomføre privat skifte i disse tilfellene.

Aust-Agder tingrett slutter seg til utvalgets forslag og mener at arvelaterens kreditorer ikke skal oppnå fordeler ved dødsfallet. Når det gjelder den nærmere utformingen av forslaget, har tingretten følgende synspunkter:

«En mulig konsekvens av den foreslåtte endring i utkastet §§ 3-3 flg. vil imidlertid kunne bli at kreditorene i langt større grad enn i dag vil begjære registrering og verdsetting av avdødes eiendeler for således å kunne skaffe seg oversikt over avdødes formuesstilling, jfr. utkastet § 2-3 (1). Særlig ved de private skiftene vil det kunne vise seg vanskelig for kreditorene å få oversikt over arvens økonomiske verdi med mindre en slik fremgangsmåte benyttes. En slik fremgangsmåte kan også være nødvendig for at kreditorene skal få grunnlag for å bestemme om det skal begjæres offentlig skifte av boet iht. utkastet § 8-1 d).»

Domstoladministrasjonen deler utvalgets oppfatning om at dagens ordning med ubegrenset gjeldsansvar ikke bør videreføres, men mener at det er lite akseptabelt dersom kreditorenes dekning blir dårligere på grunn av privatskiftende arvingers forhold. I høringsuttalelsen skisseres enkelte alternative løsninger:

«På grunn av at arvingenes gjeldsansvar begrenses til boets aktiva, er utkastet til insolvensreglene ved privat skifte blitt komplisert. De vil kunne bli vanskelig å håndtere for arvingene, og rettens veiledningsoppgaver vil kunne bli krevende. Andre løsninger kan vurderes, for eksempel at arvingene har fullt gjeldsansvar under privat skifte, men at de alltid befris fra dette ansvaret ved å senere begjære offentlig skifte. I dag befris arvingene for gjeldsansvaret bare om det åpnes offentlig skifte etter begjæring fra en kreditor, jf. skifteloven § 84 femte ledd.

En annen løsning er at gjeldsansvaret begrenses som foreslått i lovutkastet, men at enhver kreditor gis rett til å kreve offentlig skifte hvis han ikke har mottatt full dekning av eller sikkerhet for sitt krav innen en gitt frist,

for eksempel seks måneder etter at skifteattest er utstedt. Dvs. samme frist som i skifteloven § 84, men med en lavere terskel for å kompensere det begrensede gjeldsansvaret. Men hvis arvingene er avhengig av å realisere aktiva, kan seks måneder være knapp tid. På den annen side vil en løsning hvor arvingenes gjeldsansvar er begrenset i utgangspunktet, forenkle overtakelsen til privat skifte og skiftemyndighetenes attestutstedelse.»

Namsfogden i Oslo mener at forslaget om å begrense arvingenes ansvar for arvelaterens gjeld innenfor rammen av boets midler er fornuftig, men har samtidig innvendinger når det gjelder ivaretagelsen av kreditorenes interesser:

«Imidlertid er verken dagens regler eller de foreslåtte bestemmelser til særlig hjelp for avdødes kreditorer, om det er en insolvent arving som overtar boet og unnlater å gjøre opp avdødes forpliktelser. I slike tilfeller vil ofte midlene bli forbrukt innen kort tid eller at de delvis går til å dekke arvingenes forpliktelser. Det bør være noe større adgang for avdødes kreditorer til å kreve offentlig skifte, jf. § 8-1, bokstav j, enn det som fremgår av forslaget. Utvidelse av fristen for å kreve offentlig skifte er en stor fordel. Avdødes kreditorer vil ikke ha noen erfaringer å bygge på i forhold til arvingen. Når det først foreligger forhold på arvingens hånd som forringer dekningsmulighetene, vil det gjennomgående være for sent å sette inn tiltak. Bestemmelsen i § 3-4 og § 3-5, 2. ledd siste pkt er neppe tilstrekkelig til indrekte å sikre kreditorenes interesse.»

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad), Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) og Oslo byfogdembete går imot forslaget om å begrense arvingenes gjeldsansvar ved privat skifte, mens *Namdal tingrett* viser til en artikkel som er kritisk til forslaget.

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) mener at utvalgets forslag ikke i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til kreditorene. Det foreslås i stedet at privatskiftende arvinger i utgangspunktet skal overta gjeldsansvaret, men at de kan bli fri sitt ansvar ved å begjære oppbud i boet slik at insolvente dødsbo kan behandles etter reglene i konkursloven og dekningsloven. I høringsuttalelsen uttales følgende:

«Ønsker arvingene å overta aktiva og skifte boet privat uten særlig kontroll, bør det fasthol-

des at de også som hovedregel må påta seg ansvar for avdødes gjeldsforpliktelser. Det vil normalt være umulig for en kreditor å bevise hva hver enkelt arving eller legatar har mottatt, og gjøre krav gjeldende mot hver enkelt. Særlig de mindre kreditorene vil i praksis bli rettsløse om de skal måtte bevise hva den enkelte er ansvarlig for å dekke av det konkrete kravet. En slik ordning vil også åpne for forhandlinger mellom kreditorene og vil kunne bli unødig konfliktskapende.»

Videre uttales:

«Med den muligheten det er for å utstede proklama før gjeldsovertakelse burde ikke gjeldsansvaret være et stort problem. Konkrete urimeligheter kan avhjelpes med lempingsregler, bevisbyrderegler eller regler om konkurs/oppbud med befriende virkning.

Den beste løsningen vil formentlig være at gjeldsovertagende arvinger blir fri sitt ansvar ved å begjære oppbud i boet, slik at insolvente dødsboet kan behandles etter reglene i konkursloven og dekningsloven, under statens garantiansvar. Oppbud i dødsbo skjer sjelden i dag fordi det ikke er gjeldsbefriende for arvingene. Oppbud er fritatt for omkostningsansvar utover boets midler. Man vil da ha en betryggende ordning for både kreditorer og arvinger, og samfunnets interesse i opprydning i eierforhold mv til registrerbare eiendeler vil bli ivarettatt. Ordningen vil representere en sikkerhetsventil for arvingene, og utvider bare den mulighet kreditorene og gjenlevende ektefelle i uskifte har også i dag, til å begjære offentlig skifte med befriende virkning for gjeldsansvar for ektefellen/arvingene, jf. skifteloven § 84 femte ledd.»

Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) er også uenig i forslaget om å begrense arvingenes gjeldsansvar og uttaler:

«Det er ikke slik at alle aktiva som avdøde eide er synbare for omverdenen. Arvinger kan ha ulike motiver for fortsatt å holde slike ikke synlige aktiva skjult, f.eks. for å unngå arveavgift eller for å unngå at bomidlene må brukes til å dekke gjeld. I praksis vil m.a.o. utvalgets forslag til begrensninger i gjeldsansvaret bety at arvinger i en del tilfeller beholder bomidler på kreditorenes bekostning. Jeg kan ikke se noen sterk grunn til at kreditorenes rettsstilling slik sett skal svekkes.»

Oslo byfogdembete er ifølge høringsuttalelsen «meget skeptisk» til å gå bort fra at arvingene må påta seg et ubegrenset ansvar for arvelaterens gjeld ved privat skifte, og mener det vil «innebære en ikke uvesentlig svekkelse av kreditorenes stilling og gi grunnlag for en rekke tvister». Ut over dommen inntatt i Rt. 1967 side 959 kjenner ikke Oslo byfogdembete til tilfeller hvor den nåværende ordningen har ledet til urimelige resultater. Det vises videre til at et ubegrenset ansvar for arvingene er utgangspunktet også i Tyskland, Frankrike, Østerrike, Sveits og visstnok Italia. I disse landene er et begrenset ansvar for arvingene betinget av at de kort tid etter dødsfallet sørger for en offisiell registrering av boet, eller at boet overlates til en form for offentlig skifte eller konkursbehandling. Videre heter det i høringsuttalelsen:

«Ved privat skifte blir det svært begrenset notoritet med hensyn til hva som tilhører boet. Ikke alle aktiva er bankinnskudd, fast eiendom eller registrerte verdipapirer. Begrensningen kan dermed friste til kreditorundragelse. Men selv hvor det ikke er tvil om hvilke aktiva som inngår, vil verdsettelsen innby til konflikter og tvister om boets omfang.

Det kan være grunn til å frykte at en begrensning av gjeldsansvaret vil bli konfliktskapende i bo som skiftes privat. I dag blir gjeldsansvaret overtatt i de aller fleste bo, og gjelden dekket av arvingene. Boets aktiva er dermed kreditorene utedkommende, og noen konflikt med dem om omfang og verdi av aktiva oppstår ikke.

Det er rimelig å anta at arvingene i en del tilfeller bevisst overtar boet til privat skifte, selv om det er tvilsomt om salgsværdien av boets midler overstiger gjelden. Unntaksvis overtas nok også gjeldsansvaret i åpenbart insolvente bo i den hensikt å ordne opp med kreditorene i stillhet. Arvingene kan føle en moralsk forpliktelse til å dekke avdødes gjeld, og det kan det være særlig grunn til dersom insolvensen skyldes tidligere gaver fra arvelateren. Hvis ansvaret ved privat skifte skal begrenses til bomidlene, må det antas at arvingene blir mindre villige til å dekke noe utover dette.

Det er også en fare for at deknningen til kreditorene ikke blir forholdsmessig og i samsvar med prioritetsreglene. Utvalget søker å unngå dette ved en from henstilling til arvingene om ikke å skifte privat når boet er insolvent, jf. § 6-1 tredje ledd. Følgen av at det likevel skiftes privat er bare erstatningsansvar for det tap som

måtte oppstå ved at reglene for insolvensbehandling ikke er fulgt, jf. § 11-2 tredje ledd. Å fastslå størrelsen på et slikt tap vil ikke uten videre være enkelt.

Etter forslaget gis kreditorene mulighet til selv å begjære offentlig skifte. Det vil imidlertid sjelden ha noen foranledning til straks å begjære offentlig skifte, og dermed kan skaden være skjedd.

Etter utvalgets mening bør insolvente boer ikke skiftes privat. Til det bemerkes at hvor boet er solvent, får en overtakelse av gjeldsansvaret ingen praktisk betydning. Å avskaffe gjeldsovertakelsen som vilkår for privat skifte, har derfor liten annen realitet enn nettopp å åpne for skifte av insolvente boer.

Det er liten grunn til å tro at den foreslåtte endring vil føre til noen merkbar besparelse i form av færre offentlige skifter. Vårt klare inntrykk er at det ikke er mange skifter hvor unnlatt gjeldsovertakelse er den eneste grunnen til at det blir offentlig skifte.»

Oslo byfogdembete uttaler seg også om adgangen til å skifte boet privat selv om boet er insolvent:

«Som en konsekvens av utvalgets forslag om begrenset ansvar, oppstår det problemstillinger som søkes løst med et regelsett som i utgangspunktet ikke er ment for private skifter. Når man skifter privat, er nettopp poenget at loddeierne skal ha frihet til selv å bestemme. Etter vår mening bør det således oppstilles et solvenskrav for overtakelse til privat skifte. Ved innføring av et slikt krav oppstår spørsmålet om loddeierne må sannsynliggjøre solvens eller om det er nok at solvens pretenderes, for eksempel ved fremleggelse av en grovoversikt over aktiva og passiva, med mulighet for retten til å be om ytterligere opplysninger dersom noe skulle være uklart.»

Noen av høringsinstansene har uttalt seg om den konkrete utformingen av utvalgets forslag til § 3-5. Når det gjelder ansvaret arvingene imellom, uttaler *Namsfogden i Oslo* at løsningen med et begrenset solidaransvar klart er å foretrekke. Det vises til at dette gir «et klart insitament til alle arvinger å sørge for at avdødes gjeld dekkes før utlodning, samtidig som arvingene slipper å påta seg full risiko for andre arvingers søkegodhet». *Aust-Agder tingrett* og *Oslo byfogdembete* bemerker at begrensningen av det solidariske ansvaret for arvingene til krav arvingene «kjente eller burde kjenne til» i § 3-5 første ledd annet punktum vil gi

grunnlag for prosess. *Aust-Agder tingrett* uttaler at den foreslåtte bestemmelsen «er skjønnsmessig og åpner for problemstillinger knyttet til arvingenes ansvar for å bringe klarhet i avdødes forpliktelser og antas derfor å kunne åpne for konflikter».

26.2.5 Departementets vurdering

Departementet går ikke inn for å følge opp Skiftelovutvalgets forslag om at arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser begrenses til det de har mottatt i arv. Departementet legger vekt på følgende:

Vi har i Norge tradisjon for en utstrakt bruk av privat skifte. Dette er en skifteform tilnærmet uten regulering og kontroll. Departementet har vanskelig for å se at man vil kunne opprettholde en skifteform som er så enkel og uformell, og samtidig ivareta kreditorenes interesser på en rimelig måte, uten å kombinere dette med en regel om at arvingene i utgangspunktet må overta ansvaret for arvelaterens forpliktelser.

En gjennomgåelse av reglene i land der arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser er begrenset, viser at arvingene i stedet pålegges betydelige plikter. Dansk rett er her et nærliggende eksempel (se punkt 26.2.2). Etter dansk rett kreves det blant annet at boet må antas å være solvent, at det utstedes preklusivt proklama i alle bo, at arvingene utarbeider og innleverer en oppgave over boets aktiva og passiva til skifteretten før skiftet tar til, og at det utarbeides et booppgjør som gir oversikt over fordelingen av boet, og som skal sendes skifteretten innen nærmere frister. Og om de privatskiftende arvingene deler ut eiendeler før alle forpliktelser er dekket, blir de likevel personlig ansvarlige for gjelden. Etter svensk og finsk rett har man også regler om erstatningsansvar og «bouppteckning», der arvingene må gi opplysninger om aktiva og passiva, og med innsynsrett for kreditorene. Også ellers i Europa er en begrensning av ansvaret for arvingene stort sett knyttet til ulike former for registrering og varianter av et offentlig skifte.

Fjerner man kravet om gjeldsovertakelse, vil det av hensyn til kreditorene være behov for slike vilkår som er beskrevet foran. Som det er vist til i høringen, vil kreditorene som regel mangle kunnskap om hvilke eiendeler arvelateren etterlater seg, og om verdien av disse eiendelene. Mulighetene for kreditorunndragelse er derfor åpenbare. Etter departementets vurdering tilsier dette at hvis det skal være adgang til å overta boet til privat skifte uten at noen av arvingene overtar ansva-

ret for hele gjelden, må man samtidig innføre regler som sikrer notoriteten om hvilke eiendeler som inngår i boet. Slike regler ville innebære et betydelig merarbeid både for arvingene og tingrettene sammenliknet med dagens regler. Departementet legger også vekt på behovet for å verne om den private sfæren. Mange vil kunne føle seg ubekvemme med en ordning der eiendeler og gjeld skal registreres med innsynsrett for utenforstående.

Utvalgets forslag innebærer at insolvente dødsbo kan overtas til privat skifte. Departementet slutter seg til uttalelsen fra Oslo byfogdembete i høringen om at insolvente bo ikke bør skiftes privat, og at det synes problematisk å la de foreslåtte reglene om skifte av insolvente dødsbo få anvendelse i et privat skifte. Reglene er utformet med sikte på offentlige skifter, og privatskiftende arvinger vil som regel ikke ha de nødvendige forutsetningene for å gjennomføre en bobehandling etter disse reglene.

Overføringen av formue fra en generasjon til neste generasjon bør kunne foregå på en trygg, balansert og effektiv måte. Arvingene har først og fremst interesse i å kunne overta verdier etter arvelateren uten å pådra seg risiko. Kreditorerne har først og fremst behov for regler som sikrer et rettmessig oppgjør innenfor rammen av arvelaterens formue. Samlet sett er det i samfunnets interesse å legge til rette for enkle og brukervennlige regler for private parter, som samtidig er konfliktforebyggende og ikke innbyr til kreditorunddragelse, merarbeid for private og offentlige aktører eller svart økonomi. Departementet mener som nevnt at dersom det skal være mulig å opprettholde en enkel skifteordning som også ivaretar kreditorernes interesser på en tilfredsstillende måte, er det nødvendig å videreføre reglene om arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser.

Departementet har samtidig forståelse for synspunktet om at det kan fremstå som urimelig at en arving kan bli holdt ansvarlig for gjeld som overstiger det vedkommende har mottatt som arv. Dette kan riktignok unngås ved at det utstedes proklama, og i praksis forekommer det ikke ofte at bo i underbalanse blir overtatt til privat skifte. Men for arvinger som kommer i en situasjon der det viser seg at den gjelden de har påtatt seg ansvaret for, er større enn verdiene i boet, vil reglene om fullt gjeldsansvar uansett kunne ramme hardt. Under høringen har det kommet innspill om at arvingene i et dødsbo i underbalanse bør kunne fri seg fra gjeldsansvaret ved å begjære offentlig skifte, eventuelt ved å begjære oppbud i boet slik at det kan behandles etter

reglene i konkursloven og dekningsloven. Departementet er enig i at det kan være grunn til å vurdere en slik regel, men dette må i så fall utredes nærmere. Blant annet forutsetter en slik regel at samtlige eiendeler som er overtatt av arvingene, blir tilbakeført til boet, og det reiser seg også mer generelt et spørsmål om mulighetene for omgjøring av disposisjoner som er foretatt av de privatskiftende arvingene, herunder betaling av enkeltkreditorer.

Regelen om arvingenes gjeldsansvar som forutsetning for privat skifte er inntatt i § 116 første ledd i lovforslaget. Det følger av denne bestemmelsen at dersom boet skal skiftes privat, må en eller flere av de myndige arvingene overfor retten påta seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Departementet foreslår likevel et unntak for tilfeller der ingen av arvingene er myndige, se § 116 fjerde ledd og merknaden til denne bestemmelsen. Det foreslås også å videreføre regelen i gjeldende lov § 78 annet ledd om tilfeller der boets aktiva er mindre enn tre ganger grunnbeløpet i folketrygden, se lovforslaget § 116 tredje ledd.

26.3 Gjennomføringen av et privat skifte

26.3.1 Gjeldende rett

Som det fremgår av punkt 26.1, har skifteloven først og fremst regler om offentlig skifte. Gjennomføringen av et privat skifte er i mindre grad lovregulert.

Vilkårene for privat skifte følger av kapittel 13 i skifteloven. Det gjelder etter § 81 en frist på 60 dager for å kreve å overta et bo til privat skifte. Videre er det som nevnt et vilkår for å kunne skifte et dødsbo privat at noen har påtatt seg ansvaret for arvelaterens gjeld, jf. skifteloven § 78 og punkt 26.2. Er noen av loddeierne under 18 år eller fratatt rettslig handleevne, skal retten varsle fylkesmannen som vergemålsmyndighet om at boet skiftes privat, jf. § 79 første ledd tredje punktum. I tillegg kreves det samtykke fra vergen, jf. § 79 første ledd første og annet punktum.

Det følger videre av skifteloven § 82 første ledd at det er den som er legitimert ved skifteattest, som skal forestå det private skiftet. Vedkommende skal gjøre dette selv eller benytte en fullmektig. Dersom det private skiftet skal forestås av en testamentsfullbyrder, skal skifteattesten utstedes til testamentsfullbyrderen og ikke til arvingene, jf. skifteloven § 82 annet ledd annet punktum.

Loven gir ikke nærmere regler om på hvilken måte den som er legitimert ved skifteattest, skal gjennomføre skiftet.

Det følger av skifteloven § 84 at enhver som kan kreve skifte etter skifteloven § 60, kan forlange at tingretten overtar behandlingen av et bo så lenge skiftet ikke er avsluttet. Denne retten opphører tre år etter arvelaters død, med mindre «sterke rimelighetsgrunner» taler for at retten tar et bo til offentlig skifte selv om treårsfristen er utløpt, jf. skifteloven § 85. Legatarer og kreditorer er også gitt rett til å kreve offentlig skifte, jf. § 84. Disse reglene fungerer som en sikkerhetsventil og sikrer at loddeiere, legatarer eller kreditorer som ikke er fornøyd med forvaltningen av boet eller de vurderingene som blir gjort som ledd i det private skiftet, på nærmere vilkår kan kreve overføring til offentlig skifte. Men her må man ta i betraktning at den som krever offentlig skifte, i utgangspunktet må stille sikkerhet for skifteomkostningene etter skifteloven § 86.

Etter gjeldende rett har ikke dødsbo under privat skifte partsevne, jf. motsetningsvis tvisteloven § 2-1 første ledd bokstav e. Tvister i slike dødsbo må dermed reises av eller mot arvingene, jf. Rt. 1994 side 650. Et dødsbo som skiftes privat, er et eget skattesubjekt, jf. skatteloven § 2-2 første ledd bokstav h nr. 2. Det er lagt til grunn at slike dødsbo har partsevne i skattesaker, se blant annet Schei m.fl.: *Tvisteloven kommentarutgave bind I* (2013) side 76.

26.3.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår å videreføre fristen på 60 dager for krav om å overta et bo til privat skifte, se § 6-2 i utvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Kravet etter § 78 i gjeldende skiftelov om at noen av lodd-eierne må påta seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, foreslås ikke videreført av utvalget, se punkt 26.2 i proposisjonen om dette.

Skiftelovutvalget behandler reglene om gjennomføringen av private skifter på side 92–94 i utredningen. Utvalget legger til grunn at det ikke er behov for å gi omfattende regler om gjennomføringen av private skifter. Utvalget peker på at hensynet til å sikre den private autonomien bør veies mot behovet for å beskytte svake parter og hensynet til å forebygge konflikter.

Skiftelovutvalget uttaler på side 93:

«Utvalget tar som utgangspunkt at den private autonomien må være det førende hensyn på dette området. I det overveiende antallet private skifteoppgjør oppstår det ikke nevnever-

dige vansker av at partene selv har rådighet over hvordan skiftet skal gjennomføres, og det kan ikke hevdes at dette har ført til særlige negative samfunnsmessige konsekvenser. De fleste private skifteoppgjør preges av at de berørte partene er opptatt av å finne fleksible og hensiktsmessige løsninger som alle partene kan leve godt med, og fraværet av rettsregler om gjennomføringen kan gjerne sies å være en viktig forutsetning for en slik fleksibilitet og pragmatisme.

På ulike rettsområder er det likevel en klar tendens i norsk og utenlandsk rett i retning av å gjøre mer eller mindre betydelige inngrep i denne private autonomien. Det klareste eksemplet på dette kan sies å være innenfor avtalerettens område. Det er neppe omstridt at utgangspunktet her fortsatt er avtalefrihet, det vil si at private parter står helt fritt både til å velge om de ønsker å inngå en avtale, og til å bestemme hva avtalen i så fall skal gå ut på. De siste tiårene har man imidlertid innsett at en slik avtalefrihet har negative konsekvenser, særlig i de tilfeller hvor det er ulikt styrkeforhold mellom partene. (...)

Det er derfor for enkelt uten videre å legge til grunn privat autonomi som det eneste relevante hensyn under et privat skifte; også her spiller det inn en rekke hensyn som kan tilsi at det bør oppstilles begrensninger i denne autonomien. Ett slikt hensyn er allerede nevnt: At skiftet ikke bare er et anliggende mellom arvingene, men at det også berører en rekke andre, herunder kreditorer, legatarer og offentlige myndigheter. Den private autonomien fremstår som utilstrekkelig for å sikre at de ulike interessene under skiftet ivaretas. Et annet hensyn vil her, som på en rekke andre privatrettslige områder, være at det kan foreligge et ulikt styrkeforhold mellom de berørte partene. At det ikke kommer til syne konflikter under et privat skifte behøver ikke bety at det ikke foreligger uenighet mellom partene; det kan også gjerne bety at en part er sterkere enn en annen, og dermed tar seg til rette under skiftet. Dette kan skyldes objektivt konstaterbare forhold, eksempelvis at en part er gammel eller syk, eller mer subjektive forhold, for eksempel at en part lett gir seg fordi man ikke ønsker konflikt.

Likevel fremstår det som noe forhastet å gi bindende lovregler om skiftet på grunnlag av slike løse antakelser om mulige ulemper under et skifte. Det står fast at under de fleste private skifter oppstår det ikke tvister. Det er ikke mulig ut fra den foreliggende praksis å si noe

tilnærmet sikkert om betydningen av de ovennevnte momentene. Bindende lovregler om gjennomføringen av skiftet kan da motvirke fleksibilitet og skape økte byrder og kostnader for de skiftene hvor gjennomføringen i dag ikke skaper vansker.»

Utvalget går etter en nærmere vurdering inn for å foreslå tre bestemmelser om gjennomføringen av det private skiftet. I tillegg til en regel som slår fast at det er loddeierne som forestår det private skiftet, foreslår utvalget i § 7-1 å klargjøre at beslutninger under skiftet i utgangspunktet krever enstemmighet.

Utvalget foreslår også å lovfeste en plikt til å varsle legatarer og andre rettighetshavere i boet om utfallet av skiftebehandlingen, jf. forslaget til § 7-2. Dette gjelder såfremt de ikke allerede er varslet av tingretten.

Utvalget foreslår i § 7-3 å klargjøre at boet i et privat skifte ikke har partsevne. Part i en slik tvist er dermed ikke boet, men de enkelte loddeierne som reiser sak om et krav eller bestrider det. Utvalget uttaler følgende om spørsmålet om partsevne på side 149 i utredningen:

«Ved privat skifte vil i praksis grensen mellom boets og loddeiernes midler kunne være uklar og lett bli sammenblandet. Dette gjelder særlig hvor det bare er en loddeier. Ved flere loddeiere og noe større boer, vil dette være annerledes, idet bobehandlingen da blir mer formell, særlig hvor oppgjøret skjer ved en testamentsfullbyrder. Så lenge skiftebehandlingen ved privat skifte ikke er undergitt mer konkrete saksbehandlingsregler, synes det betenkelig å gi boet partsevne. Det kan ved privat skifte også være uklart når skiftet er avsluttet. Ved at det er loddeierne som gjøres til parter, vil det heller ikke oppstå tvil om hvem avgjørelsen som tvangsgrunnlag gjelder for. Meget kan derfor tale for at gjeldende rett på dette punktet opprettholdes, og at tvisteloven § 2-1 bokstav e om boets partsevne begrenses som nå til å gjelde boer som skiftes offentlig.

I juridisk teori er det tatt til orde for at et dødsbo under privat skifte kan ha partsevne i skattesaker, ut fra den begrunnelse at et dødsbo er et eget skattesubjekt. Utvalget kjenner ikke til at spørsmålet har vært reist i praksis. Etter utvalgets syn står ikke slike saker i et prinsipielt annet lys enn andre saker hvor dødsboet eller loddeierne er involvert, og utvalget antar at de ovennevnte synspunktene om boets partsstil-

ling under privat skifte vil være dekkende også for skattesaker. At boet er å anse som selvstendig skattesubjekt vil ikke si at boet også bør eller må ha partsstatus; dette er to ulike funksjoner hvor det er uproblematisk å ha ulike løsninger. Etter utvalgets syn vil det derfor også i tvister vedrørende skattekrav mot boet være slik at den enkelte loddeier vil være part.»

26.3.3 Høringsinstansenes syn

Norges Kvinne- og familieforbund mener at det er viktig med stor avtalefrihet ved privat skifte, «men at det samtidig er klare regler for overføring til offentlig skifte ved eventuell uenighet».

Borgarting lagmannsrett gir uttrykk for at det bør gis flere fravikelige regler om gjennomføring av privat skifte:

«Borgarting lagmannsrett mener at det med fordel kunne vært foreslått flere deklarasjoner om gjennomføringen av privat skifte. Dette ville lette arbeidet for selvskiftende arvinger, samtidig som det vil kunne være konfliktdepende. Det er lettere å enes om en fremgangsmåte som loven oppstiller, enn å enes om en fremgangsmåte hvor hver av partene kommer med egne forslag – forslag som de kommer i en eierposisjon til og senere ønsker å forsvare.

Etter Borgarting lagmannsretts syn er ikke hensynet til avtalefrihet noe tungtveiende argument mot at det innføres deklarasjoner om gjennomføring av private skifter. Store deler av den spesielle kontraktsrett er allerede underlagt deklarasjoner om lovlig og til dels også preseptorisk lovgivning til vern av forbrukerinteresser. Hensynet til avtalefrihet veier neppe tyngre i en skiftesituasjon enn i forretningsforhold.»

Den Norske Advokatforening uttaler:

«Advokatforeningen er enig i at det av hensyn til å forbygge og redusere konflikter gis fravikelige regler om gjennomføring av det private skiftet. Utgangspunktet om enstemmighet mellom loddeierne om beslutninger er en god veiledning for brukerne av loven.»

Oslo byfogdembete slutter seg i hovedsak til forslaget om å gi fravikelige regler, men viser til sine innvendinger mot forslaget om privat skifte av insolvente dødsbo, se punkt 26.2.

Domstoladministrasjonen og Oslo byfogdembete slutter seg til utvalgets vurderinger om at et bo under privat skifte ikke bør ha partsevne.

26.3.4 Departementets vurdering

Ved utformingen av reglene om det private skiftet bør man søke å finne en balanse mellom avtalefrihet på den ene siden og behovet for veiledning og trygghet på den andre siden. Formålet med reglene i lovforslaget er derfor å verne om adgangen til et enkelt, privat skifte basert på avtalefrihet, samtidig som det gis enkelte lovregler for å gi en bedre veiledning til brukerne. Reglene bør også ta sikte på å forebygge konflikter.

Departementet foreslår å videreføre hovedregelen om at det skal være en frist på 60 dager for å kreve å overta et bo til privat skifte, jf. lovforslaget § 117. Den samme fristen gjelder for en gjenlevende ektefelle eller samboer som ønsker å overta boet i uskifte, se § 96 første ledd. En frist på 60 dager gir etter departementets vurdering en rimelig balanse mellom partenes behov for tid til å tenke seg om og behovet for å få en avklaring av situasjonen.

Departementet har kommet til at det som hovedregel fortsatt bør være et vilkår for å skifte privat at minst én av arvingene overtar ansvaret for arvelaterens forpliktelser, jf. lovforslaget § 116 første ledd. Dette spørsmålet er behandlet i punkt 26.2.

Departementet foreslår også enkelte regler om gjennomføringen av det private skiftet. I tillegg til at slike regler kan gi veiledning og trygghet for de privatskiftende arvingene, kan de kanskje også bidra til å redusere behovet for veiledning fra domstolene. Departementet foreslår på denne bakgrunn å følge opp utvalgets forslag til en bestemmelse om at avgjørelser under det private skiftet krever enstemmighet blant arvingene, jf. § 120. Det antas at en regel om dette kan være klargjørende i mange booppgjør. Det foreslås imidlertid at det ikke skal være nødvendig å innhente samtykke fra testamentsarvinger som bare har rett til et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, se punkt 4.3 om dette.

Departementet foreslår også en ny bestemmelse i lovforslaget § 119 som gir en oversikt over de oppgavene som normalt må utføres ved gjennomføring av et privat skifte. Ikke alle oppgavene vil være aktuelle i alle skifteoppgjør, og et forbehold om dette følger av bestemmelsen. Noen av

oppgavene skal likevel utføres i alle skifteoppgjør, og dette fremkommer ved at noen av punktene er utformet som «skal-regler». I tillegg til at bestemmelsen gir en slags «oppskrift» på gjennomføringen av et privat skifte, kan den også ha en tvistende virkning der det er ulike meninger blant arvingene om hvordan skiftet skal gjennomføres.

I Skiftelovutvalgets lovforslag er en del sentrale bestemmelser tatt inn i kapittel 3, som gjelder generelt for privat og offentlig skifte. Dette gjelder blant annet plikten til å sørge for dekning av boets og arvelaterens forpliktelser. Etter departementets syn bør disse reglene fremgå direkte av kapitlene om henholdsvis privat skifte og offentlig skifte. Plassering i et felles kapittel kan føre til at bestemmelsene blir oversett, i og med at det er en fare for at den som står for gjennomføringen av et privat skifte, tror at man kan forholde seg bare til kapitlet om privat skifte. Det gir også en bedre sammenheng i reglene om privat skifte at slike sentrale regler er plassert sammen med andre regler om hvordan det private skiftet skal gjennomføres. §§ 3-3, 3-4 og 3-7 i utvalgets lovforslag er etter dette tatt inn som §§ 122, 123 og 124 i departementets lovforslag i kapittel 16 om privat skifte, i tillegg til at de er gjengitt i kapittel 17 om offentlig skifte. Tilsvarende er regelen om når det skal utstedes proklama ved privat skifte (utvalgets § 4-1 annet ledd), inntatt som § 121 i kapittel 16 (se merknaden til § 100 om dette).

Departementet er enig med utvalget i at et dødsbo som skiftes privat, ikke bør ha partsevne, og viser til utvalgets vurderinger. Departementet er også enig med utvalget i at det forhold at et slikt bo er et eget skattesubjekt, ikke nødvendigvis innebærer at det har partsevne i skattesaker. Det følger av tvisteloven § 2-1 første ledd bokstave at et dødsbo under offentlig skiftebehandling har partsevne, samtidig som at bestemmelsens annet ledd åpner for en mer skjønnsmessig vurdering av hvilke sammenslutninger som har partsevne. Dette kan skape usikkerhet om hvorvidt et dødsbo under privat skifte kan ha partsevne etter tvisteloven § 2-1 annet ledd. Departementet antar at det vil gjøre lovverket enklere å forstå om det går direkte frem av lovteksten at et dødsbo som skiftes privat, ikke har partsevne. Departementet foreslår derfor å regulere dette særskilt i lovforslaget § 126 første ledd. Parter i en tvist er i stedet den eller de arvingene som reiser sak om et krav eller bestrider et krav.

27 Særlige regler om offentlig skifte

27.1 Innledning

Selv om vi i norsk rett har hatt tradisjon for å legge til rette for at dødsbo skal kunne skiftes privat, har man også erfaring for at det er behov for en alternativ skifteform. En viktig begrunnelse for en ordning med offentlig skifte har vært behovet for å kunne ivareta rettighetene til barn og voksne som ikke selv kan ivareta interessene sine i forbindelse med skiftet. En ordning med offentlig skifte kan også være nødvendig for å verne kreditorenes interesser.

Utviklingen med til dels større formuer og samtidig økt gjeldsbelastning, kombinert med en mer sammensatt familiestruktur, tilsier at det fortsatt er et behov for et offentlig alternativ til privat skifte. Et slikt alternativ kan være konfliktforebyggende og legger til rette for tvisteløsning i de boene der partene har vanskelig for å finne løsninger seg imellom. Etter departementets vurdering er det ingen grunn til å tro at skifteoppgjørene vil bli enklere i fremtiden enn de er i dag.

27.2 Åpning av offentlig skifte

27.2.1 Gjeldende rett

Når det fremsettes begjæring om offentlig skifte av et dødsbo eller et felleseie, tilbys partene normalt et saksforberedende rettsmøte i tingretten. Adgangen til å holde slike saksforberedende møter er ikke uttrykkelig regulert i skifteloven, men følger forutsetningsvis av rettsgebyrloven § 16 nr. 3. Formålet er å få partene til å komme til enighet slik at offentlig skifte om mulig kan unngås. Det eneste spørsmålet som rettslig bringes inn for tingretten på dette stadiet, er om det skal åpnes offentlig skifte. Tingretten har ikke kompetanse til å avgjøre de nærmere tvistepunktene mellom partene. Det er dermed neppe adgang til å inngå rettsforlik som fordeler eiendelene i boet. I rettspraksis er det lagt til grunn at et slikt rettsforlik ikke er rettskraftig etter tvisteloven § 19-12 eller tvangskraftig etter tvangsfullbyrdelsesloven § 4-1 annet ledd bokstav e, jf. Hålogaland lagmannsretts kjennelse inntatt i RG 2009 side 373,

Eidsivating lagmannsretts kjennelse 18. januar 2013 (LE-2012-198604) og Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse inntatt i Rt. 2005 side 985.

Skifteloven § 84, jf. § 60, har regler om hvem som kan kreve offentlig skifte. Slik rett har blant annet loddeierne, en legatar som er tilsagt en vesentlig del av boets midler, fylkesmannen eller vergen på vegne av en person under vergemål og kreditorer. Retten skal som hovedregel skifte boet av eget tiltak dersom vilkårene for privat skifte ikke er oppfylt, og det antas at boets midler er tilstrekkelige til å dekke begravellesutgiftene og skifteomkostningene, jf. skifteloven § 83. I tillegg skal boet skiftes offentlig dersom arvelateren har fastsatt dette i gyldig testament, jf. § 87.

Den som begjærer offentlig skifte, må stille sikkerhet for skifteomkostningene, med mindre det er utvilsomt at boets midler er tilstrekkelige til å dekke dem, jf. § 86 første ledd. Sikkerhetsstillelse kreves ikke når det er staten som krever offentlig skifte, jf. § 86 annet ledd.

Retten til å kreve offentlig skifte faller som hovedregel bort tre år etter dødsfallet, jf. § 85.

I noen tilfeller forekommer det at boet ikke kan skiftes privat fordi det ikke er noen av arvingene som påtar seg ansvaret for arvelaterens gjeld, samtidig som at det heller ikke er noen som krever offentlig skifte. I slike bo er det ingen som formelt ivaretar boets anliggender. Dette blir ofte betegnet som «flytende bo». Det følger av skifteloven § 80 at hvis boets midler må antas å gi intet eller bare et minimalt beløp til fordeling etter at begravellesutgiftene er dekket, kan retten overlate midlene til den som har ordnet med begravellesen, eller en annen som har stått den avdøde nær. Denne personen blir ansvarlig for boets og arvelaterens forpliktelser kun innenfor rammen av de mottatte midlene. Den nevnte bestemmelsen ble innført ved endringslov 22. juni 1990 nr. 40. Som Skiftelovutvalget viser til på side 85 i NOU 2007: 16, ble landets skifteretter ved denne lovendringen frigjort for mange restanser i form av slike små bo der ingen arvinger ville påta seg gjeldsansvaret. Problemet med flytende bo ble imidlertid ikke løst fullt ut med lovendringen i 1990. Skiftelovutvalget uttaler:

«Det er ikke uvanlig at boets status er så uoversiktlig at arvingene heller ikke ønsker å «overta» dødsboet etter skifteloven § 80. Tingretten vil ofte heller ikke kunne åpne offentlig skifte av eget tiltak fordi man ikke vet om det er tilstrekkelig midler på avdødes hånd til å dekke skifteomkostningene. Kreditorerne vil i praksis heller ikke begjære offentlig skifte, idet tingretten krever forskuddsinnbetaling av garanti for skifteomkostningene. I praksis ligger garantibeløpet på mellom 30 000 og 50 000 kroner, alt etter dommerens skjønn. Disse boene vil som følge av dette i praksis bli avsluttet av retten på en uformell måte ved at man avmerker i data-systemet at intet er foretatt. Dette er ikke en tilfredsstillende rettstilstand.»

Det er gitt en mer utfyllende beskrivelse av problemet med flytende bo på side 85–86 i NOU 2007: 16.

27.2.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår å lovfeste adgangen til å holde saksforberedende rettsmøte. Utvalget begrunner dette slik på side 95 i NOU 2007: 16:

«I praksis gis arvingene tilbud om et forberedende rettsmøte når det begjæres offentlig skifte. Dette er et rettsmøte som normalt avholdes kort tid etter begjæringen, og som tar sikte på å skaffe til veie en grunnleggende oversikt over boets arvinger, aktiva og passiva, samt kartlegging av eventuelle tvister i boet. Rettsmøtet har også vist seg effektivt i forhold løsning av tvister mellom arvingene. Under slike møter blir det i praksis også inngått rettsforlik.

Utvalget ser det forberedende rettsmøtet som en viktig del av bobehandlingen. Selv om tvistene ikke skulle bli løst i rettsmøtet, vil møtet bidra til at forholdene legges til rette for en hurtig og effektiv bobehandling. I dag er imidlertid denne praksisen ulovfestet, noe utvalget ser som en uheldig svakhet ved gjeldende rett. Utvalget går derfor inn for å lovfeste forberedende rettsmøter, og det vises i den forbindelse til utk. § 8-5 og til merknadene til bestemmelsen.»

Utvalget foreslår også å lovfeste en adgang til å inngå rettsforlik i de saksforberedende rettsmøtene, jf. lovforslaget § 8-5 første ledd sjette punktum.

Utvalget foreslår for øvrig i liten grad endringer i reglene om åpning av offentlig skifte. Utvalget uttaler på side 85 i NOU 2007: 16:

«Utvalget viser til at reglene om begjæring av offentlig skifte ble gjennomgått under forberedelsen av endringsloven i 1990. Reglene er dermed av nokså ny dato. Utvalget legger videre til grunn at reglene har virket bra, og finner derfor ikke grunn til å foreta vesentlige endringer i rettstilstanden.»

For å avhjelpe noe av problemet med «flytende bo» foreslår utvalget likevel en ny regel som gir tingretten adgang til å åpne offentlig skifte selv om boets midler ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, se § 8-3 annet og tredje punktum i utvalgets lovforslag. Dette skal kunne gjøres hvis det foreligger «særlige grunner». Staten skal etter forslaget være ansvarlig for skifteomkostningene opp til 50 ganger rettsgebyret. Utvalget mener at dagens regler ikke er tilstrekkelige, og illustrerer dette med et eksempel fra rettspraksis, se side 86 i utredningen. Utvalget uttaler deretter:

«Det er nærliggende å tro at et offentlig skifte med en bobestyrer vil være et langt bedre verktøy når det gjelder administreringen av slike utfordringer. Denne vil være skikket til å kunne avdekke og realisere aktuelle verdier på avdødes hånd, herunder eventuelt å gjøre bruk av legalpanterett for boomkostningene, jf. panteloven § 6-4 åttende ledd. På denne måten vil skifteomkostningene kunne få sin dekning. Arvingene vil da ha skaffet seg nødvendig oversikt over boet, hvilket kan gi grunnlag for en begjæring om tilbakelevering til privat skifte. Viser boet seg å være insolvent, herunder at det heller ikke avdekkes frie midler til å dekke skifteomkostningene, bør det kunne åpnes for en statlig garanti for skifteomkostningene lik tilfellene for oppbud og konkurs. Tingretten vil da kunne åpne offentlig skifte etter eget tiltak uten å være bekymret for det tilfelle at det skal vise seg å ikke være tilstrekkelige midler til å dekke skifteomkostningene.

De bærende hensyn bak en slik statlig garanti for dødsbo vil ikke være ulik reglene som ligger bak oppbud, tvangsoppløsning og tvangsavvikling av selskaper etter aksjelovene. Samfunnet er ikke tjent med at enkelte dødsboer bare «dør ut» av seg selv med tiden i et mer eller mindre kaos. Offentlige og private samfunnsinteresser taler for en ordnet avvikling av boer uavhengig av om det er selskaper eller personer. Det er grunn til å tro at avdødes ry og verdighet ivaretas for ettertiden på en bedre måte gjennom en offentlig ordnet avvik-

ling. En skal heller ikke glemme at hensynet til avdødes pårørende taler i samme retning.»

27.2.3 Høringsinstansenes syn

Skiftelovutvalgets forslag om å lovfeste ordningen med saksforberedende rettsmøte før åpning av offentlig skifte støttes av *Domstoladministrasjonen*. Domstoladministrasjonen viser til at slike møter ofte fører til at det ikke blir nødvendig å åpne offentlig skifte. Dette fører igjen til billigere skiftebehandling for partene og redusert arbeidsbelastning for domstolene. Domstoladministrasjonen er enig i at en bestemmelse om saksforberedende rettsmøte bør være en «kan-regel», men slik at det forutsettes at det som hovedregel skal holdes saksforberedende rettsmøte før åpning av offentlig skifte. Videre mener Domstoladministrasjonen at det er viktig at det er adgang til å inngå rettsforlik under det saksforberedende møtet, for at ordningen skal være så effektiv som mulig.

Også *Nedre Telemark tingrett* er enig med utvalget i at partene bør kunne inngå rettsforlik i det saksforberedende rettsmøtet.

Asker og Bærum tingrett og *Aust-Agder tingrett* støtter også forslaget om å lovfeste ordningen med saksforberedende rettsmøte. *Asker og Bærum tingrett* legger til følgende:

«Dagens ulovfestede ordning forutsetter at en begjæring om offentlig skifte «ligger i bunnen», altså at begjæring om forberedende rettsmøte forutsetter begjæring om offentlig skifte. Det er uklart for oss om utvalget foreslår en videreføring av dette. Vi går inn for en slik videreføring. Det vil gi den beste sammenhengen i prosessreglene at et forberedende rettsmøte forutsetter en form for saksanlegg/begjæring om offentlig skifte, selv om offentlig skifte ikke er åpnet. Dagens ordning fungerer godt ved at tingrettene i slike tilfeller ikke foretar seg noe med begjæringen om offentlig skifte før det forberedende rettsmøte eventuelt viser at partene ønsker offentlig skifte. [...]

Allerede i dag benytter en del tingretter rettsmeklingsmetoden i en del forberedende rettsmøter. Det er uklart for oss om en lovfesting av denne muligheten ligger i utvalgets forslag [...]. Loven bør ikke etterlate noen tvil om at rettsmeklingsreglene også kan anvendes under forberedende rettsmøter før offentlig skifte er åpnet. Det bør også åpnes for at partene kan enes om rettsmekling under ledelse av bostyrer. I mange offentlige skifter vil bostyrer ha en god bakgrunn for slik mekling. Enig-

het i slik mekling gir grunnlag for rettsforlik etter tvisteloven § 8-5 sjette ledd.»

Oslo byfogdembete er ikke uenig i at ordningen med saksforberedende rettsmøte lovfestes, men har enkelte merknader til utformingen av lovteksten.

Departementet legger til at *Domstoladministrasjonens regelutvalg* i rapport nr. 5, som ble avgitt i mai 2011, også foreslår en hjemmel for å inngå rettsforlik før åpning av offentlig skifte.

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) er av den oppfatning at en regel om saksforberedende rettsmøte er unødvendig og kan virke noe forvirrende, og viser til at skifteloven § 22 regulerer forholdet til tvisteloven. Det vises til at det etter omleggingen til offentlig skifte med bobestyrer ikke lenger er så stort behov for å holde saksforberedende møte for å unngå offentlig skifte. Det uttales følgende om saksbehandlingen i Drammen tingrett:

«Ved Drammen tingrett holdes det normalt ikke forberedende rettsmøter ved begjæring om offentlig skifte.

Begjæres offentlig skifte av bo som ikke er overtatt til privat skifte av en som er berettiget til å kreve offentlig skifte og som stiller sikkerhet hvor det kreves, vil begjæringen uten videre bli tatt til følge og bobestyrer blir oppnevnt. Det vil normalt ikke være behov for verken skriftlig eller muntlig saksforberedelse og bobestyreren vil søke å hjelpe arvingene til løsninger og praktisk gjennomføring av skiftet.

Begjæres offentlig skifte av bo som er overtatt til privat skifte, vil det normalt være behov for ytterligere saksforberedelse, som gjerne tas skriftlig med arvingene. Rettsmekling er da nærliggende om arvingene har behov for tvisteløsning og ikke bare praktisk gjennomføringsbistand fordi de ikke klarer avviklingen av dødsboet selv. Opprettholdes slik bestemmelse som foreslått, bør oppmerksomheten i vel så stor grad henledes på det mer moderne verktøyet som rettsmekling er, dersom begjæringen er begrunnet i tvist.»

Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) mener at det ikke bør være en hovedregel om at det skal holdes forberedende rettsmøte, og viser til at arvingene ofte bor spredt.

Oslo byfogdembete, Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) og *Den Norske Advokatforening* slutter seg til utvalgets forslag om ikke å foreta vesentlige endringer i reglene om åpning av offentlig skifte.

Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) mener at utviklingen i retning av å redusere antall offentlige skifter også kan gå for langt:

«For en del år siden flommet tingrettene over av dødsboer som var tatt til offentlig skifte, og det ble en målsetting å få arvingene til å skifte privat. Den utredningen som nå foreligger, viderefører tanken om at det både for domstolene og for arvingene i utgangspunktet er best med et privat skifte. Dette er jeg ikke uten videre enig i. I praksis ser vi stadig at arvingene kan få store problemer når de skal skifte boet selv, f.eks. hvis bomidlene ikke dekker all gjeld, hvis det er testamenter med uklare bestemmelser, hvis arvingene ikke blir enige om hva som skal gjøres med boets realaktiva, o.s.v. I slike tilfeller vil tingretten ofte få en rekke spørsmål om hva som bør gjøres, hvordan regler er å forstå o.s.v., og arvingene kan til dels få store utgifter til advokatbistand. Mange av disse problemboene burde utvilsomt vært tatt til offentlig skifte fra første stund.

Jeg tror at det i noe større grad enn i dag bør signaliseres overfor arvingene at offentlig skifte kanskje er en bedre løsning enn privat. Hvordan man skal få tingretter som allerede har mer enn nok å gjøre til å signalisere noe slikt, vet jeg ikke. Men i hvert fall i forarbeidene bør det kunne gis et signal om at arvingene ikke for enhver pris skal pådyttes det ansvar og arbeid som ligger i å skifte et bo selv.»

Forslaget om at det kan åpnes offentlig skifte i «flytende bo» selv om boets midler ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, får støtte av *Domstoladministrasjonen, Aust-Agder tingrett, Namsfogden i Oslo, Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens), Oslo byfogdembete, Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett (felles uttalelse) og Den Norske Advokatforening. Aust-Agder tingrett* uttaler:

«Når det gjelder de såkalt «flytende boer» mener tingretten at utkastets § 8-3 vil føre til en bedre ordning enn dagens. Det er lite tilfredsstillende at en del dødsbo forblir uavklarte. I praksis har vi erfart at det ofte er i bo med umyndige arvinger etter en forelder eller annen slektning hvor det har vært lite kontakt at man ikke får ordnet opp i skiftet fordi man etter dagens ordning ikke tar sjansen på å overta boet. Utkastets § 3-5 som begrenser loddeiernes ansvar for avdødes forpliktelser vil

antakelig et stykke på vei bøte på dette, men det vil fortsatt være noen bo hvor ingen tar ansvar. I mange tilfeller fører det til at verdier går tapt fordi ingen tar hånd om dem, og i noen tilfeller fører det til at umyndige ikke får den arven de kunne ha fått. Ved å innføre en garantiordning vil man kunne avvikle slike bo på en ryddig måte. En offentlig garantiordning for boomkostningene ved de «flytende bo» kan derfor begrunnes i det offentliges interesse i og ansvar for å avklare situasjonen, på lik linje med gjeldende statlige ordninger for oppbud, tvangsoppløsning og tvangsavvikling av selskaper etter aksjeloven. Tingretten er derfor enig med utvalget i at disse interesser har en slik vekt at de begrunner en statlig garantiordning som foreslått.»

Oslo byfogdembete presiserer at vilkåret om «særlige grunner» bør tolkes meget strengt.

Asker og Bærum tingrett er enig i dette synspunktet og uttaler:

«Vi er usikre på forslaget om offentlig garantiordning for skifteomkostninger som ikke dekkes av boets midler, utredningen s 85. Etter vår vurdering vil det bare meget sjelden oppstå situasjoner hvor unnlatt offentlig skifte av et insolvent dødsbo skaper store problemer. Vi mener at de problemsituasjonene som utvalget nevner som eksempler, kan løses uten bruk av ex officio offentlig skifte med offentlig dekning av omkostningene. Innføres en slik garantiordning, må det i hvert fall gis meget restriktive retningslinjer for anvendelsen.»

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) mener at det bør gis en generell regel om at dersom boets midler og stilte garantier ikke er tilstrekkelige til å dekke pådratte, nødvendige omkostninger ved skiftebehandlingen, hefter staten for omkostningene opp til 50 ganger rettsgebyret.

27.2.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å lovfeste en ordning med forberedende rettsmøte før det åpnes offentlig skifte. Et slikt rettsmøte vil gi muligheter for en tilpasset veiledning og tvisteløsning på et tidlig tidspunkt. Et forberedende rettsmøte kan bidra til at de rettslig mest krevende delene av skiftet kan ryddes av veien slik at arvingene deretter kan ha bedre forutsetninger for å skifte boet privat. Dette kan føre til en reduk-

sjon i antallet offentlige skifter. Et forberedende rettsmøte kan også gi arvingene et bedre grunnlag for å kunne vurdere om boet bør skiftes offentlig eller privat. Og i tilfeller der partene, etter at det har vært gjennomført et forberedende rettsmøte, fortsatt mener at boet bør skiftes offentlig, antar departementet at det forberedende rettsmøtet vil kunne gjøre den videre gjennomføringen av det offentlige skiftet enklere og mer effektiv. Departementet legger etter dette til grunn at en ordning med forberedende rettsmøter vil være en fordel både for de private partene og for det offentlige.

Departementet foreslår at retten skal innkalle til et forberedende rettsmøte med mindre retten finner at et slikt møte vil ha liten hensikt. Det vil være opp til rettens skjønn å gjøre unntak der retten mener at et slikt møte ikke er formålstjenlig.

Regler om forberedende rettsmøte er inntatt i § 131 i departementets lovforslag. Det fremgår av bestemmelsens første ledd at formålet med møtet er å gi veiledning om de regler som gjelder for oppgjøret, og om mulig å avklare spørsmål partene tvistes om. Som Asker og Bærum tingrett peker på, er det en forutsetning for at regelen skal få anvendelse, at det er begjært offentlig skifte. Etter departementets syn følger dette av plasseringen av bestemmelsen. Bestemmelsen kan likevel ikke forstås slik at den er til hinder for at det holdes rettsmøte uten at det er begjært offentlig skifte, se Skiftelovutvalgets uttalelser om dette på side 248 i NOU 2007: 16.

Departementet har for øvrig tatt inn en bestemmelse som klargjør at dommeren kan mekle mellom partene der det er tvister som kan løses i rettsmøtet, se første ledd fjerde punktum. Dommeren skal i så fall utføre rettsmeklingen innenfor de rammene som følger av tvistelovens annen del.

Det følger av forslaget til § 131 annet ledd at det i rettsmøtet kan inngås rettsforlik. Med de rettskrafts- og tvangskraftsvirkningene forslaget innebærer, er det viktig at de enkelte tvistepunktene er tilstrekkelig opplyst før det blir inngått rettsforlik. Departementet er derfor enig med Skiftelovutvalget i at partene bør kunne inngå rettsforlik bare hvis dommeren finner det «ubetenkelig».

Departementet er ellers enig med utvalget i at de gjeldende reglene i skifteloven om hvem som kan begjære offentlig skifte, og om vilkår for å åpne offentlig skifte i det vesentlige kan videre-

føres. Departementet foreslår derfor å følge opp utvalgets forslag med enkelte endringer. Se nærmere §§ 127 flg. i lovforslaget med merknader.

Tendensen i de siste tiårenes lovgivningsaktivitet på skifteområdet har vært å legge til rette for utstrakt bruk av privat skifte i Norge. Det er også et formål med dette lovarbeidet. Departementet er likevel ikke i tvil om at ordningen med offentlig skifte fortsatt fortjener sin plass i rettssystemet, og at det vil være behov for regler om dette også i fremtiden. Departementet har derfor en viss forståelse for synspunktene som Nord-Troms tingrett gir uttrykk for i høringen, om at et privat skifte ikke alltid er til det beste for arvingene.

Når det gjelder såkalte «flytende bo», går departementet inn for å følge opp utvalgets forslag om en viss adgang til å åpne offentlig skifte også der midlene ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, jf. lovforslaget § 129 første ledd annet punktum. Det vil stadig være noen bo der arvingene ikke vil overta gjeldsansvaret, og der det samtidig ikke er tilstrekkelige midler til å sikre en dekning av skifteomkostningene ved offentlig skifte. I mange tilfeller vil det ikke by på problemer av betydning at boet ikke blir skiftet, siden boet er tilnærmet tomt. Men i enkelte bo kan det være uheldig at det ikke blir gjennomført et skifte. Departementet foreslår i samsvar med utvalgets lovforslag at retten kan åpne offentlig skifte i et slikt bo når det foreligger «særlige grunner» til dette. Slike særlige grunner vil for eksempel kunne foreligge der en offentlig skiftebehandling kan medvirke til at rettighetene til barn eller andre svake grupper ivaretas, eller at verdier ikke går tapt, eller der en offentlig skiftebehandling er nødvendig for å avvikle næringsvirksomhet. Departementet er for øvrig enig med Oslo byfogdembete i at vilkåret «særlige grunner» skal tolkes strengt.

Det foreslås at staten skal hefte for skifteomkostningene oppad begrenset til 50 ganger rettsgebyret. Det er imidlertid grunn til å tro at det i mange av disse boene vil være noen midler til rådighet slik at det relativt sjelden vil være behov for at staten dekker skifteomkostningene fullt ut.

Når det gjelder flytende bo, vises for øvrig også til departementets forslag til endring av gravferdsloven § 9 femte ledd og merknaden til denne bestemmelsen. Dette forslaget bidrar til at kommunen kan få dekket utlegg til gravferd selv om det ikke er noen som er kompetent til å disponere over boets midler.

27.3 Gjennomføring av det offentlige skiftet. Bruk av bostyrer

27.3.1 Gjeldende rett

Reglene om offentlig skifte av dødsbo finnes i dag særlig i skiftelovens første og tredje del. Offentlig skifte skjer ved tingretten, jf. skifteloven § 1. Formålet med en offentlig skiftebehandling er å klarlegge hvilke eiendeler og hvilken gjeld arvelateren etterlater seg, og foreta en fordeling av arvelaterens eiendeler etter at gjelden er betalt. De avgjørelsene retten treffer som offentlig skiftemyndighet, kan være både av administrativ, forvaltningsmessig og dømmende karakter.

I dag skiftes få bo offentlig. Offentlig skifte blir i praksis åpnet bare dersom det er på det rene at eiendelene i boet kan dekke gjelden i boet inkludert omkostningene ved å gjennomføre et offentlig skifte.

Tingrettens arbeid med de offentlige skiftene utføres i stor grad av bobestyrere oppnevnt av retten. Når bobestyreren gjennomfører det offentlige skiftet, vil han eller hun ta seg av det administrative og forvaltningsmessige arbeidet med dødsboet. Bobestyreren sørger for nødvendig kommunikasjon med og kanskje også mekling mellom arvingene, sørger for registrering av boets eiendeler, avklarer boets gjeld og øvrige forpliktelser og setter opp et utkast til utlodning som avslutter skiftebehandlingen. Bobestyrerens oppgaver og kompetanse fremkommer av skifteloven kapittel 13 A, som ble tilføyd skifteloven ved endringslov 22. juni 1990 nr. 40, jf. Ot.prp. nr. 46 (1989–90). På side 98–100 i NOU 2007: 16 gir Skiftelovutvalget en beskrivelse av bobestyrerens viktigste oppgaver i praksis etter gjeldende lov.

Bobestyreren er ved forvaltningen av boets eiendeler bundet av loddeiernes beslutning dersom loddeierne er enige og beslutningen ikke strider mot fraværende arvingers eller kreditorenes interesser, jf. henvisningen til § 19 i skifteloven § 91 b femte punktum.

De avgjørelsene bobestyreren treffer under skiftet, er ikke rettsavgjørelser og kan ikke angripes ved rettsmidler. Om det er tvister mellom partene, kan det kreves skiftesamling ledet av en dommer. I en slik skiftesamling kan rettsspørsmål avklares, og det kan inngås rettsforlik.

Det følger av skifteloven § 91 a at bobestyreren som hovedregel skal være advokat. Andre kan oppnevnes når retten finner det ubetenkelig. I praksis oppnevnes det nesten alltid en advokat. Utvalget beskriver praksis ved tingrettene slik på side 97 i utredningen:

«Mange tingretter har opprettet egne «bobe-
styrerkorps», som består av advokater som
etter tur får tildelt alle offentlige skifter i rett-
skretsen. I enkelte tingretter er det likevel den
dommeren som er ansvarlig for saken som opp-
nevner en bobestyrer. Realitetsforskjellene
mellom disse to modellene er ikke store, idet
de samme bobestyrere uansett brukes jevnlig
av tingretten. Med andre ord er det et klart fel-
lestrekk ved oppnevningene, nemlig at bobe-
styreren mer eller mindre har spesialisert seg
på å arbeide som bobestyrer gjennom hele
året. Dette gir en effektivitet og kyndighet som
både arvinger og tingretten er tjent med.»

Skifteloven har ikke regler som legger opp til at arvingene skal ha mulighet til å påvirke valget av bobestyrer.

Retten fører kontroll med bobestyrerens arbeid. Tingretten kan kalle tilbake oppnevningen av en bobestyrer hvis bobestyreren «ikke passer sitt verv på forsvarlig måte», jf. skifteloven § 91 e annet punktum. Skifteloven har ikke regler om at arvingene kan påklage bobestyrerens avgjørelser eller skiftebehandlingen for øvrig til tingretten.

Bobestyreren fastsetter normalt selv sin godtgjørelse, men godtgjørelsen fastsettes av retten dersom boet er insolvent eller loddeierne ikke godtar godtgjørelsen.

Kostnadene ved det offentlige skiftet belastes boet og dekkes dermed av de private partene.

27.3.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår i det vesentlige å videreføre dagens regler om gjennomføringen av et offentlig skifte.

Skiftelovutvalget foreslår at tingretten fortsatt skal være skiftemyndighet, se side 94 i NOU 2007: 16 og § 9-1 første ledd i utvalgets lovforslag. Dette innebærer at offentlig skifte – i hvert fall som formell hovedregel – skal utføres av retten.

Skiftelovutvalget foreslår heller ikke vesentlige endringer i reglene om bobestyrere.

Utvalget går inn for å videreføre begrepet «bobestyrer» i stedet for å gå over til begrepet «bostyrer» som brukes i konkurslovgivningen, se side 95–96 i utredningen. Utvalget antar at begrepene blir brukt om hverandre i dagligtalen, men at begrepet «bostyrer» likevel er det som er oftest brukt. Utvalget mener imidlertid at begrepet «bostyrer» gjenspeiler en større kompetanse og et større ansvar enn «bobestyrer», og at dette begrunner en fortsatt bruk av begrepet «bobestyrer» i en lov om dødsboskifte.

På side 97 i utredningen vurderer utvalget om det bør gis regler om utvelgelse av bobestyrere og om såkalte bobestyrerkorps. Utvalget ser ikke behov for en lovregulering av bobestyrerkorpse. Utvalget har heller ikke funnet grunn til å foreslå regler om at arvingene skal ha adgang til å uttale seg om eller på annen måte påvirke valget av bobestyrer. Utvalget uttaler:

«Det er etter utvalgets syn mer hensiktsmessig å tilnærme seg dette temaet slik at tingretten kan legge tilbørlig vekt på loddeiernes ønsker, enn slik at tingretten på visse vilkår kan se bort fra slike ønsker. Gjennom å stille tingretten fritt, sikrer man også at alle interessenter i bobehandlingen ivaretas på en betryggende måte.»

Skiftelovutvalget går inn for å videreføre regelen i gjeldende § 91 e annet punktum om at retten kan kalle tilbake oppnevningen av bobestyreren, se lovforslaget § 10-10. På side 100–101 i utredningen vurderer utvalget om arvingene bør ha adgang til å påklage bobestyrerens avgjørelser eller skiftebehandling. Utvalget viser til at klager på bobestyreren ikke er uvanlig, og uttaler:

«Årsaken til klagen kan spenne fra trivielle forhold (eksempelvis uheldig kjemi) til unødig sendretthet. Den vanlige saksbehandlingen for slike klager er at tingretten forelegger klagen til bobestyrer for uttalelse. Dersom dommeren finner saken tilstrekkelig opplyst, vil eventuelle sanksjoner iverksettes etter bostyrers tilsvarende svar.»

Utvalget mener at en slik praksis er hensiktsmessig, men har ikke funnet tilstrekkelig grunn til å lovregulere at arvingene skal ha adgang til å klage over bobestyrerens avgjørelser. En ulempe ved en slik klageadgang er at dette i noen tilfeller kan være konflikt drivende, og klageadgangen måtte begrenses slik at en klage ikke kan begrunnes med at en avgjørelse er uheldig eller uhensiktsmessig. Det er da ikke særlig å tjene på en lovregulering av spørsmålet, og utvalget legger heller til grunn at praksis etter gjeldende rett bør videreføres på ulovfestet grunnlag.»

I utvalgets lovforslag § 10-9 annet ledd foreslår utvalget at bobestyrerens godtgjørelse skal tas inn i utkastet til utlodning, og at godtgjørelsen skal fastsettes av retten. Forslaget innebærer at retten vil kunne ta stilling til omfanget av salæret selv om ingen har hatt innvendinger mot forslaget til utlodning.

27.3.3 Høringsinstansenes syn

Flere av høringsinstansene har uttalt seg om bruk av begrepene «bobestyrer» og «bostyrer». Blant dem som uttaler seg, foretrekker de fleste å modernisere begrepet og dermed bruke «bostyrer», og de sier seg uenig i at begrepet «bostyrer» skulle tilsi en høyere kompetanse enn begrepet «bobestyrer».

Den Norske Advokatforening støtter forslaget om å tilrettelegge og styrke bostyrerens rolle i skifteprosessen. Advokatforeningen mener ellers at det bør innføres en ordning som sikrer en kvalitetssikring av dem som blir tildelt oppdrag som bostyrer, og at det bør gis regler om bostyrerkorps i forskrift:

«Advokatforeningen er opptatt av at bostyrerens rolle kvalitetssikres samt at det blir en rettferdig tildeling av oppdrag mellom advokater.

Ordningen hvor advokater får tildelt oppdrag fra den enkelte dommer anses lite tilfredsstillende. Departementet burde vurdere om det på tilsvarende vis som innenfor strafferetten, hvor en søker om å bli oppnevnt som fast forsvarer på åremål, bør innføres en ordning hvor man på grunnlag av kvalifikasjoner får rett til å være bostyrer. Ordningen bør åpne opp for rullering slik at nye advokater slipper til.

Advokatforeningen er enig i utvalget at lovregulering av bostyrerkorps ikke naturlig hører inn under ny skiftelovgivning. Dette bør reguleres i egen forskrift, som kan hjemles i domstolloven. Utvelgelsen av bostyrerkorpset bør foretas av Domstoladministrasjonen, på samme måte som for faste forsvarere.»

Også *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)* tar til orde for at det gis regler for hvordan tingretten skal velge bostyrer i det enkelte bo, herunder hvordan tingretten eventuelt skal etablere bostyrerutvalg.

Oslo byfogdembete uttaler seg i motsatt retning:

«Vi er enige med utvalget i at det ikke er behov for en lovregulering av bobestyrerkorpse samt i at det ikke er grunn til å fastsette regler om arvingenes påvirkningsmuligheter på valget av bobestyrer.»

Domstoladministrasjonen og *Oslo byfogdembete* uttaler seg om spørsmålet om det bør gis regler for adgangen til å klage over bobestyrerens avgjørelser. *Domstoladministrasjonen* uttaler:

«Domstoladministrasjonen anmoder departementet om å vurdere en form for regulering av dette spørsmålet. Det er kanskje tilstrekkelig at dette klargjøres i rundskriv.

Klager er typisk aktuelt der arvingene er misfornøyd med bobehandlingens fremdrift eller med bobestyrers utførelse av plikten til å oppnå best mulig resultat for bofelleskapets beste, jf. skifteloven § 15. Vi har sett eksempler på at arvinger i slike tilfeller klager til Domstoladministrasjonen eller Justisdepartementet, eller at det tas ut stevning eller kreves tvangsfullbyrdelse mot staten. Ettersom det ikke er formelle regler på området, har det vært vanskelig både å håndtere disse sakene, avvise klagegene, og å gi gode svar til arvingene på hvordan de eventuelt kan gå frem isteden.

Selv om boet er overlatt til en bobestyrer, har tingretten fortsatt et overordnet ansvar for bobehandlingen. Arvingene har ikke har noen alminnelig klageadgang over bostyrers avgjørelser. En løsning er at det fremmes krav om ny bobestyrer, jf. skifteloven § 91 e, jf. bl.a. Ot.prp. nr. 46 (1989–90) side 23. Som utvalget nevner er det imidlertid en ulovfestet praksis for at tingretten behandler klager over bostyrer fra loddeierne. En slik klage kan likevel ikke begrunnes med at en avgjørelse er uheldig eller uhensiktsmessig. Dette vil antakelig som regel være tilfelle i § 15-tilfellene som er nevnt ovenfor.

Dersom det likevel fremsettes en slik klage og tingretten avviser den, er det et spørsmål om denne beslutningen kan ankes til lagmannsretten, jf. tvisteloven § 29-3. Dersom en klage behandles av tingretten uten at klageren når frem, vil han antakelig kunne anke, jf. utvalgets uttalelse under pkt. 3.2.2.3 – selv om skifteloven § 27 som det vises til der ble opphevet med tvisteloven.

Det er i dag også noe uklart om det for noen spørsmål under skiftebehandlingen eksisterer en administrativ klageadgang. F.eks. har Domstoladministrasjonen mottatt klager over bostyrers håndtering av boets midler. Et annet eksempel er klage over utstedelse av skifteattest. For å sikre en effektiv bobehandling bygger skifteloven på det system at bare enkelte av avgjørelsene under skiftet kan påklages/påankes. Det ville gi liten sammenheng i systemet om man da kunne klage administrativt over de øvrige avgjørelsene. Vi ser det imidlertid som en fordel om det hadde vært klare regler å vise til ved behandlingen av slike klager.

Dersom det likevel er en administrativ klageadgang for enkelte spørsmål, bør det avklares hvilke spørsmål dette gjelder og hvem som er klageinstans. Domstoladministrasjonen har et overordnet forvaltningsansvar for domstolene, og vi har ikke kompetanse til å gripe inn i de enkeltsakene som behandles der.»

Oslo byfogdembete uttaler:

«Vi savner imidlertid en noe mer inngående drøftelse av hva utvalget mener er dagens praksis med hensyn til når retten kan gripe inn for å overprøve bobestyrers beslutninger. Det kan, som utvalget nevner, ikke være nok at arvingene mener en avgjørelse er uheldig eller uhensiktsmessig.»

Oslo byfogdembete slutter seg ikke til forslaget om at retten skal fastsette bostyrerens salær:

«Utvalget har foreslått den endring at salæret skal fastsettes av retten, uavhengig av om loddieierne godkjenner bobestyrers forslag eller ikke. Vi er skeptiske til dette. Den gjeldende ordning, hvor retten fastsetter salæret kun dersom loddeierne ikke godtar dette, har ikke budt på problemer. Ved at domstolen sikrer at loddeierne er kjent med sin rett til å kreve at retten fastsetter salæret, skulle deres interesser være tilstrekkelig ivaretatt. Vi kan i denne forbindelse nevne at det i våre retningslinjer for bobestyrere er pålagt bobestyrerne en slik orienteringsplikt.»

27.3.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår i det vesentlige å videreføre gjeldende rett og Skiftelovutvalgets forslag til bestemmelser om gjennomføringen av det offentlige skiftet, herunder bruk av bostyrere, jf. §§ 134 til 157 i departementets lovforslag.

Departementet går i motsetning til utvalget inn for at begrepet «bobestyrer» i gjeldende skiftelov erstattes av «bostyrer». Departementet er ikke enig i at begrepene i seg selv skulle indikere noen kompetanseforskjell. Begrepet «bostyrer» fremstår som en noe enklere og mer moderne betegnelse. Det er også en fordel at det benyttes det samme begrepet i reglene om dødsboskifte som i konkurslovgivningen. «Bostyrer» brukes etter dette gjennomgående i lovforslaget.

Departementet foreslår i likhet med utvalget at det er tingretten som skal ha kompetanse til å gjennomføre offentlig skifte etter loven, og at

bostyrerens kompetanse er utledet fra tingrettens kompetanse, jf. lovforslaget § 134 første ledd. Det følger av annet ledd i bestemmelsen at retten etter å ha åpnet offentlig skifte som hovedregel skal oppnevne en bostyrer til å gjennomføre skiftet. I noen tilfeller vil det imidlertid fremstå som mer hensiktsmessig at retten selv står for skiftebehandlingen, for eksempel fordi dette er en løsning som samlet sett vil redusere kostnadene for de private partene, eller fordi det er et ønske å sikre utvikling og vedlikehold av rettens egen kompetanse på området.

Departementet er enig med Den Norske Advokatforening i at det er viktig at domstolene har rutiner som sikrer at kvalifiserte bostyrere blir tildeelt oppdrag på en forutsigbar og rettferdig måte. Departementet har etter en nærmere vurdering likevel kommet til at det er vanskelig å gi regler om dette som vil fungere i alle landets tingretter. Tingrettens størrelse, omfanget av bruken av bostyrere og tilgangen til kvalifiserte advokater varierer så mye at de reglene som kan fremstå som funksjonelle i én domstol, neppe vil fungere like godt i en annen domstol. Departementet har derfor kommet til at det fortsatt bør være opp til den enkelte domstol å finne ordninger som er tilpasset domstolens størrelse og geografiske beliggenhet.

Utvalget har som nevnt kommet til at det ikke bør gis regler om adgang til å klage over bostyreren, og at dagens praksis bør videreføres på ulovfestet grunnlag. Departementet har forståelse for utvalgets innvendinger mot å regulere dette nærmere, men ser samtidig at den manglende reguleringen kan by på praktiske utfordringer. Etter departementets syn er det naturlig å ta utgangspunkt i at bostyreren opptrer på rettens vegne. Det innebærer at retten har full instruksjonsmyndighet og omgjøringsadgang overfor bostyreren både i og utenfor skiftesamling, jf. i den forbindelse Ot.prp. nr. 46 (1989–91) side 23–24. Retten har også en alminnelig tilsynsplikt med bostyrerens utførelse av oppdraget. Det at bostyreren utleder sin kompetanse fra retten og opptrer på dens vegne, gjør det etter departementets syn ikke naturlig å etablere en ordning for formell klage over bostyrerens beslutninger og disposisjoner til tingretten.

Enhver interessent har adgang til å rette en henvendelse til retten og be retten om å gripe inn dersom man mener at boet ikke blir behandlet på en god måte. Det vil da være opp til retten å vurdere om det er grunn til å gripe inn i den pågående skiftebehandlingen. Det mest nærliggende tiltaket for retten vil være å innkalle til skiftesam-

ling, jf. lovforslaget § 140 første ledd. Alternativt kan retten gripe inn ved hjelp av sin instruksjonsmyndighet overfor bostyreren. Departementet viser også til lovforslaget § 157 som viderefører skifteloven § 91 e om tilbakekall av oppnevningen som bostyrer. I tillegg til dette legger departementet til grunn at det kan være behov for en regel som gir arvingene formell rett til å klage over hvordan bostyreren utfører sine oppgaver, jf. § 156 i lovforslaget. Erfaringsmessig vil en del av misnøyen med en bostyrer gjerne være knyttet til sen fremdrift og dermed økte kostnader for partene. Videre kan misnøyen gjelde bostyrerens opptreden overfor arvingene og arvingenes tillit til ham eller henne. Det kan etter departementets syn være hensiktsmessig at arvingene gjennom en klage gis mulighet til å innhente tingrettens vurdering av dette, slik at man ikke er avhengig av at retten tar opp spørsmålet av eget tiltak.

Arvingene kan også være uenige i beslutninger som bostyreren treffer under skiftebehandlingen. På dette området vil det etter departementets vurdering være uheldig å legge opp til et system der beslutninger kan påklages underveis. Dersom retten ikke finner grunn til å gripe inn av eget tiltak, må arvingene nøye seg med å rette innvendinger mot utkastet til booppgjør, jf. lovforslaget § 160 annet ledd, eller å anke over kjennelsen om booppjøret, jf. lovforslaget § 162.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at bostyrerens godtgjørelse skal tas med i utkastet til booppgjør og fastsettes av retten. Det vises til § 155 annet ledd i departementets lovforslag. Departementet deler utvalgets vurdering av at godtgjørelsen er en kostnad for boet, og at det derfor er naturlig at den fremgår av utkastet til booppgjør. Det følger av lovforslaget § 160 tredje ledd at booppjøret, og dermed også godtgjørelsen, fastsettes ved rettens kjennelse.

27.4 Avslutning av skiftebehandlingen. Booppgjør

27.4.1 Gjeldende rett

Et bo under offentlig skifte kan etter gjeldende rett avsluttes på flere måter. Boet kan tilbakeleveres til privat skifte eller til uskifte, jf. skifteloven § 32. Skiftebehandlingen kan innstilles om det ikke er tilstrekkelig med midler i boet til å dekke omkostningene, jf. § 33 a. Og ikke minst kan boet avsluttes med en utlodning som er en oppstilling av boets aktiva og passiva og over hvordan boet skal fordeles, jf. skifteloven § 35. Både tilbakelevering, innstilling og utlodning besluttet ved rettens

kjennelse, jf. § 34 første ledd og § 35. I skifteloven § 40 er det gitt regler om anke over kjennelse om utlodning.

27.4.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget går inn for at et offentlig skifte fortsatt skal kunne avsluttes enten ved tilbakelevering, innstilling eller utlodning, se side 101 i NOU 2007: 16 og §§ 13-1, 13-2 og 13-4 i lovforslaget.

Utvalget foreslår imidlertid en prinsipiell endring når det gjelder reglene om utlodning. Utvalget foreslår at bostyrerens utkast til utlodning skal være endelig hvis det ikke kommer innvendinger innen en gitt frist. Kommer det innvendinger, skal tingretten ta stilling til innvendingen. Utvalget uttaler på side 101:

«Løsningen i gjeldende rett (det vil si at bobestyreren utarbeider et utkast til utlodning som så besluttes av tingretten) fremstår som unødvendig formell. I praksis vil tingretten foreta liten eller ingen selvstendig vurdering av utlodningen, og tingretten vil legge bobestyrerens utkast til grunn for sin beslutning. Hvis tingretten foretar seg noe selvstendig, vil dette normalt skyldes at det fremkommer innvendinger mot utlodningen, som enten kan tyde på at noe er galt med utlodningen eller som tilsier at tingretten bør foreta en selvstendig vurdering for å ta stilling til en uenighet. Det er nokså klart at det fortsatt bør finnes en mulighet til å få utlodningen vurdert av tingretten, men det er vanskelig å begrunne at tingretten må treffe beslutningen også i alle de tilfellene hvor det ikke finnes innvendinger mot utlodningen.»

Utvalget peker på at en slik endring nødvendigvis gjør enkelte følgeendringer. For det første kan skifteloven § 40 ikke videreføres i sin nåværende form. Videre må det gis en egen bestemmelse om tvangskraft. Se nærmere side 101 i utredningen om dette.

27.4.3 Høringsinstansenes syn

Under høringen er følgende høringsinstanser skeptiske til utvalgets forslag om at det offentlige skiftet bør avsluttes med bostyrerens forslag til utlodning: *Domstoladministrasjonen*, *Fredrikstad tingrett*, *Namdal tingrett*, *Nord-Troms tingrett* (ved sorenskriver Sverre Martens), *Oslo byfogdembete* og *Romsdal tingrett*.

Domstoladministrasjonen uttaler:

«Skiftelovutvalget legger til grunn at tingretten «svært sjeldent» foretar en selvstendig prøving av utlodningens innhold [...]. I henhold til vår kjennskap til arbeidet i domstolene er dette for unyansert. Ved en del tingretter legger rutinerne saksbehandlere ned et omfattende arbeid i kontroll av utlodningene. I de tilfellene hvor det ikke gjøres en reell kontroll, kan derimot avsigelsen av utlodningskjennelsen gi arvingene en falsk trygghet.

Domstoladministrasjonen ber departementet om å vurdere å beholde ordningen med at utlodningen avsies ved kjennelse. Utlodningen er en vesentlig del av en offentlig skiftebehandling og det er derfor viktig at den er riktig. Kontroll med utlodningen er en viktig del av domstolenes kontroll med bobestyrers arbeid. De som er nøye med kontrollen, finner relativt ofte feil.»

Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens) uttaler:

«Jeg er uenig i at bobehandlingen ved offentlig skifte skal avsluttes med et utkast til booppgjør fra bostyrer. Årsaken til dette er at jeg tror at arvingene i en del tilfeller ikke evner å se om bostyrers utkast til booppgjør er riktig eller ikke, eller at de ikke orker å ta kampen opp med en kraftfull bostyrer. Det ligger et relativt viktig kontrollelement i at tingretten har det siste ordet når bobehandlingen skal avsluttes, og det vil gjøre at skiftebehandlingen føles tryggere for arvingene. Rent prinsipielt mener jeg dessuten at når tingretten har tatt et bo til offentlig skifte, så bør tingretten også ha ansvar for å avslutte bobehandlingen.»

Sør-Trøndelag tingrett og *Trondheim tingrett* (felles uttalelse) slutter seg på den annen side til utvalgets forslag og viser til at det etter deres erfaring sjelden er tvist om bostyrerens forslag til utlodning. *Den Norske Advokatforening* uttaler at foreningen er enig i at arbeidet med utlodningen bør overlates til bostyreren. Også *Asker og Bærum tingrett* og *Drammen tingrett* (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) er positive til forslaget.

Domstoladministrasjonen har i høringen også reist spørsmål om behovet for regler om etterutlodning om det på et senere tidspunkt viser seg å være mer midler i boet enn det som først er lagt til grunn:

«Av og til kommer det frem nye opplysninger om aktiva etter at skiftebehandlingen er avsluttet med utlodning. Det er behov for regler om gjenåpning av skiftebehandlingen. Gjenåpning vil vel kreve en formell beslutning, kanskje kjennelse. Konkursloven åpner for begge deler, jf. hhv §§ 129 og 139. Vi ber departementet vurdere om det kan gis slike regler i den nye dødsboskifteloven.»

27.4.4 Departementets vurdering

Departementet går som utvalget inn for at offentlig skifte fortsatt skal kunne avsluttes ved tilbakelevering, innstilling eller utlodning.

Departementet har likevel valgt å ikke beholde begrepet «utlodning». Dette har sammenheng med at begrepet «loddeier» ikke foreslås videreført i arveloven, se nærmere punkt 4.3. Det er departementets inntrykk at begrepet «utlodning» er vanskelig å forstå. Departementet foreslår i stedet å bruke begrepet «booppgjør». Departementet antar at dette vil være lettere å forstå når man ikke har forkunnskaper om skifte.

Departementet går ikke inn for å følge opp utvalgets forslag om at skiftet som utgangspunkt avsluttes med bostyrerens forslag til utlodning. Departementet viser til høringsinstansenes syn på

dette spørsmålet og foreslår i stedet at retten i et offentlig skifte fortsatt skal fastsette booppgjøret, og at dette skal fastsettes ved kjennelse. Det vises til lovforslaget § 160. Dette er etter departementets vurdering en enklere løsning enn utvalgets lovforslag. En videreføring av gjeldende rett på dette punktet sikrer at retten tar stilling til det avsluttende oppgjøret av boet, og at beslutningen kan bli rettskraftig uten ytterligere tiltak. Denne løsningen sikrer også tvangskraft i tråd med alminnelige regler. I lovforslaget § 162 foreslås det i tråd med nåværende § 40 i skifteloven at kjennelsen om booppgjøret kan ankes.

Departementet foreslår en egen saksbehandlingsregel for tilfeller der det dukker opp ytterligere eiendeler etter arvelateren etter at booppgjøret er fastsatt. Det er ikke upraktisk at det etter at skiftet er avsluttet, blir kjent at arvelateren hadde ytterligere aktiva. Det kan derfor være behov for regler for å håndtere en slik situasjon. Et slikt etterskuddsvis oppgjør vil ofte være av et beskjedent omfang, men reglene må også ta høyde for at det kan dreie seg om betydelige verdier. Etter departementets vurdering er det behov for fleksible regler for disse tilfellene. For nærmere detaljer vises til lovforslaget § 166 og merknaden til denne bestemmelsen.

28 Proklama

28.1 Gjeldende rett

Omfanget av arvelaterens forpliktelser kan klarlegges ved at kreditorene ved proklama varsles om at arvelateren er død, og gis en oppfordring om å gjøre sine krav gjeldende. Regler om proklama finnes i skifteloven kapittel 12, som gjelder dødsboskifter generelt, det vil si både offentlige og private skifter. Lovens formelle utgangspunkt fremgår av skifteloven § 69, som bestemmer at før det skiftes mellom loddeierne, skal arvelaterens kreditorer innkalles ved proklama. Hvis én eller flere av loddeierne har påtatt seg ansvaret for forpliktelsene etter arvelateren, skal det utstedes proklama bare hvis noen av loddeierne krever det. Ettersom de fleste dødsbo skiftes privat, utstedes det i praksis få proklamaer.

Skifteloven § 70 bestemmer at det er tingretten som skal utstede proklamaet hvis tingretten behandler boet, mens dette ved privat skifte skal gjøres av den loddeieren eller de loddeiere som er ansvarlige for gjelden. Skifteloven §§ 71 til 73 gir bestemmelser om proklamaets innhold, kunngjøring og frist. Proklamaet kunngjøres ved to gangers innrykking med minst én uke mellomrom i Norsk lysingsblad og i minst én avis som er alminnelig lest på stedet. Proklamafristen er seks uker regnet fra siste kunngjøring. I skifteloven § 74 bestemmes det at proklamaet bare rammer de forpliktelser som påhviler arvelateren. § 75 første ledd bestemmer at et krav på arvelateren bortfaller hvis proklamafristen oversittes, det vil med andre ord si at proklamaet er preklusivt. Det er imidlertid tatt forbehold om at annet kan følge av lov, jf. i den forbindelse skattebetalingsloven § 10-3, som gjør unntak for skatte- og avgiftskrav.

Det følger av skifteloven § 75 første ledd at dersom fristen oversittes, bortfaller «fordringen». Eiendomsrett prekluderes ikke. § 75 annet ledd første punktum bestemmer at fristens utløp er uten innflytelse på tilbakeholdsrett og pantedrett.

Det synes å være uklart etter gjeldende rett om et proklama rammer krav som tilkommer en kreditor med bopel i utlandet.

28.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget behandler reglene om proklama på side 88–92 i NOU 2007: 16. Utvalget legger til grunn at reglene i gjeldende lov i det store og hele har fungert godt, og at det ikke er nødvendig med vesentlige endringer.

Utvalget redegjør for nordiske lands rett på side 89–90 i utredningen. Alle de nordiske landene har regler om preklusivt proklama, men med noe ulik utforming. Utvalget peker på at dette henger sammen med at landene har ulike ordninger for gjennomføring av skifte, og utvalget legger til grunn at hensynet til nordisk rettsenhet derfor ikke vil begrunne en bestemt utforming av proklamareglene i en ny norsk skiftelovgivning.

Utvalget uttaler at det førende synspunkt må være at proklamareglene bidrar til å gjennomføre et korrekt skifte. Proklamareglene vil også spille en rolle når det gjelder å sikre at kreditorene ikke lider unødige tap som følge av dødsfallet, ved at disse gis opplysninger om dødsfallet og dermed gis mulighet til å ivareta sine interesser. Samtidig bidrar reglene til å gi arvingene oversikt over boets størrelse og dermed skape klarhet om forutsetningene for skiftet.

Som det fremgår av punkt 26.2.3, foreslår Skiftelovutvalget endringer i reglene om arvingenes overtakelse av arvelaterens forpliktelser. På bakgrunn av dette foreslår utvalget at proklama skal være obligatorisk ved offentlig skifte. For privat skifte foreslås det å videreføre hovedregelen fra gjeldende lov om at det skal utstedes proklama hvis noen av loddeierne krever det. Utvalget uttaler på side 90:

«Utvalget foreslår i stedet at proklama skal være obligatorisk ved ethvert offentlig skifte. Det vil her være et hensyn av betydelig vekt at skiftet skal gjennomføres på en fullstendig og korrekt måte, og at det skal være minst mulig risiko etter skiftets avslutning for at det fremkommer nye forhold som medfører endringer i skiftet. Ved et privat skifte kan forholdene ligge annerledes til, og det trenger ikke her være like betenkelig om det dukker opp ukjente for-

dringer etter at skiftet er avsluttet. Arvingene kan for eksempel ha et ønske og en forventning om å dekke avdødes forpliktelser etter hvert som man blir kjent med dem. Utvalget foreslår her å videreføre hovedregelen fra gjeldende lov, nemlig at proklama skal utstedes hvis noen av loddeierne krever det. Som påpekt i kapittel 9, anser utvalget at det ville være urimelig byrdefullt å oppstille krav om utstedelse av proklama ved privat skifte.»

Skiftelovutvalget drøfter på side 90–91 hvilke typer krav som bør prekluderes. Utvalget viser til at det etter gjeldende rett er de såkalte obligatoriske krav som rammes av et proklama. Proklamaet omfatter i det store og hele de krav som kan foreldes etter foreldelsesloven, med unntak for visse offentligrettslige krav. Utvalget har vurdert om det bør åpnes opp for preklusjon av eiendomsrett, blant annet under henvisning til de danske reglene om dette. Utvalget har under tvil likevel kommet til at regelen fortsatt bør være at eiendomsrett ikke prekluderes. Utvalget uttaler:

«Mothensynet er at dette kan slå uheldig ut for eieren av gjenstandene. Ved et proklama er det – i motsetning til hva som gjelder ved foreldelse – normalt ingen grunn til å bebreide rettighetshaveren for forsømmelser, uoppmerksomhet eller liknende. Proklamafristen regnes i uker snarere enn år, og privatpersoner vil normalt ikke følge nevneverdig med på kunngjorte proklamaer. Det kan videre tenkes mange former for fravær eller andre grunner som innebærer at en rettighetshaver ikke får vite om et dødsfall og at vedkommende derfor vil måtte gjøre sin eiendomsrett gjeldende.

Under betydelig tvil har utvalget valgt å la disse mothensynene veie tyngst. Selv om reelle hensyn i normaltifellene kan tilsi en utvidelse av proklamaet preklusiv virkning, vil de uheldige konsekvensene av en slik regel også kunne være betydelige.»

Utvalget drøfter på side 91–92 om et proklama kan eller bør gis virkning også overfor utenlandske kreditorer. Utvalget konkluderer med at det er uproblematisk å gi norske regler om proklama som også har preklusiv virkning overfor utenlandske kreditorer. Selve preklusivitetsvirkningen vil imidlertid være begrenset for krav som reguleres av et fremmed lands rett. Utvalget foreslår at man i den norske loven inntar en regel tilsvarende den danske dødsboskifteloven § 81 femte ledd, som

går ut på at kjente kreditorer med utenlandsk adresse skal gis en særlig melding om proklamaet og dets rettsvirkninger. En tilsvarende regel fremgår av den nordiske dødsbokkonvensjonen artikkel 18. Bakgrunnen for regelen er at utenlandske kreditorer ikke kan forventes å holde seg oppdatert om kunngjøringer i et annet land. Dersom det ikke gis slik melding, uttaler utvalget at virkningen må være at kreditoren beholder kravet.

28.3 Høringsinstansenes syn

Asker og Bærum tingrett støtter forslaget om å opprettholde ordningen med preklusivt proklama.

Oslo byfogdembete er enig med utvalget i at det ved privat skifte ikke bør innføres noen plikt til å utstede proklama, men uttaler samtidig:

«En uheldig virkning av dette kan være at loddereiere som lar være å utstede proklama, kan hevde å være i sin fulle rett når de anfører å være ukjente med et krav, jf § 3-5 om at arvingene kun er solidarisk ansvarlige «innenfor rammene av boets midler for krav som de kjente til eller burde kjenne til». Til tross for dette er vi enige i at det ikke bør innføres noen regel om at loddeierne plikter å utstede proklama, i det dette for de langt fleste boer vil være unødvendig.»

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) tar opp muligheten for at det utstedes flere proklamaer og uttaler:

«Den foreslåtte lovteksten er uklar og åpner for at en stor krets av personer kan utstede hvert sitt proklama. Det vil åpenbart skape problemer og uklarheter om det utstedes flere proklamaer, både med hensyn til frister og til hvem krav skal meldes. Innledningsordene Ved privat skifte må innebære at privat proklama først kan utstedes etter at privat skifte er legitimert med skifteattest, slik som ordningen er etter skifteloven § 70 første ledd annet pkt.

Gjeldsovertagende arvinger legitimeres til å råde over boet med tingrettens skifteattest. De ansvarlige for bobehandlingen må samhandle for en forsvarlig håndtering av bobehandlingen. Det er ingen grunn til å unnta mothensynet til kreditorene og retten til proklamautstedelse fra dette. Andre med rett til å få utstedt proklama enn arvinger som forestår bobehandlingen, bør være henvist til å få dette gjort gjennom tingretten, som nå.

Er det utstedt ett lovlig proklama kan ikke senere proklama vekke til live prekluderte krav, hva enten det er utstedt av tingretten eller private, men et senere proklama kan kanskje forlenge proklamafristen dersom denne ikke har gått ut etter det tidligere proklamaet. Det må ikke legges opp til en så unødvendig, uklar og konfliktskapende proklamaordning.»

Når det gjelder spørsmålet om hvilke typer krav preklusjonen bør omfatte, er *Oslo byfogdembete* enig med utvalget i at eiendomsrett ikke bør prekluderes. *Den Norske Advokatforening* er av motsatt oppfatning og uttaler:

«Advokatforeningen er under tvil kommet til motsatt resultat enn skiftelovutvalget og mener at reelle hensyn taler for å la preklusjon omfatte eiendomsrett som knytter seg til gjenstander som er i boets besittelse. Arvinger som i god tro har mottatt eiendeler på skiftet bør være beskyttet mot å måtte gi de tilbake på et senere tidspunkt. Mothensynet om at regelen kan slå uheldig ut for eieren av gjenstanden, antas å være et overgangsfenomen. Regelen om preklusjon vil være oppdragende, en forutsetter at folk på sikt vil melde sin eiendomsrett på lik linje med sine pengekrav.

Advokatforeningen er enig med utvalget at dagens ordning hvorved proklamaet ikke får virkning for tilbakeholdsrett og panterett, bør videreføres.»

Oslo byfogdembete uttaler følgende om utenlandske kreditorer:

«Utvalget legger til grunn at det kan gis norske regler om proklama som også vil ramme krav fra utenlandske kreditorer. Vi har i utgangspunktet ikke innvendinger til forslaget, men understreker at fullbyrdelsesregler, blant annet Lukanokonvensjonen, vil innebære at preklusjonsregelen kan få liten praktisk betydning. Hvis det for eksempel foreligger en dom i England på at en engelsk kreditor har krav mot en nordmann, vil dette kravet kunne fullbyrdes i Norge uavhengig av en norsk regel om at utenlandske krav kan prekluderes ved proklama. Også andre type spørsmål kan oppstå som for eksempel om en arving kan kreve at det avsettes midler til dekning av et antatt utenlandsk krav.

Vi slutter oss til utvalgets forslag om at kjente kreditorer med utenlandsk adresse skal gis en særskilt melding om proklamaet.»

28.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår som utvalget å videreføre hovedtrekkene i skiftelovens regler om proklama.

Departementet har vurdert en regel om at proklama alltid skal utstedes på et tidlig tidspunkt i skifteprosessen, før arvingene har tatt stilling til om boet skal skiftes offentlig eller privat. En slik regel ville legge til rette for at arvingene kan ta et mer informert valg av skifteform tidlig i prosessen. Departementet har imidlertid ikke funnet en slik regel forenelig med ønsket om en hensiktsmessig fremdrift i skiftet. Departementet foreslår imidlertid, som utvalget, at retten skal utstede proklama før det er avgjort om boet skal skiftes offentlig eller privat, dersom dette begjæres av en arving, jf. § 93 i lovforslaget.

Departementet følger også opp utvalgets forslag om at proklama skal være obligatorisk ved ethvert offentlig skifte. En regel om dette er inn tatt i § 142 i lovforslaget. Departementet er enig med utvalget i at det ved offentlig skifte er et hensyn at skiftet skal gjennomføres på en fullstendig og korrekt måte, og at det skal være minst mulig risiko for at det etter at skiftet er avsluttet, fremkommer nye forhold som medfører endringer i fordelingen. Proklamaet utstedes i disse tilfellene av retten eller av den oppnevnte bostyreren.

For de private skiftene foreslår departementet at det skal brukes proklama bare hvis en av arvingene krever det, se § 121 i lovforslaget. Proklamaet skal i så fall utstedes av den som er legitimert ved skifteattest, eller en denne har gitt fullmakt (for eksempel en advokat). Også ved privat skifte kan det være hensiktsmessig med proklama. Dette vil gi arvingene oversikt over arvelaterens forpliktelser i Norge, samtidig som at kreditorene varsles om at de bør ivareta sine interesser.

Utvalget har reist spørsmål om det er grunn til å endre regelen om hvilke krav som prekluderes, men foreslår å videreføre prinsippet i gjeldende skiftelov om at eiendomsrett ikke prekluderes. Departementet er enig i forslaget og viser til utvalgets begrunnelse.

Departementet har vurdert muligheten for å gi regler om bruk av proklama overfor kreditorer med bopel i utlandet. Alminnelige suverenitetsprinsipper og alminnelige internasjonal-privatretslige regler setter grenser for lovgivers kompetanse til å regulere forhold i et annet land. Dette innebærer også begrensninger for norsk lovgivers kompetanse til å regulere et norsk proklamas direkte virkning for kreditorer i utlandet, jf. også Thue: Internasjonal privatrett, Personrett, familie-

rett og arverett (2002) side 519–520. Dette vil antakelig under enhver omstendighet gjelde der gjeldskravet reguleres av utenlandsk rett.

Departementet er enig med utvalget i at det er hensiktsmessig å gi en regel om særskilt varsling av kjente kreditorer med utenlandsk adresse, jf. § 100 tredje ledd i lovforslaget. En slik regel vil kunne gi både arvingene og de utenlandske kreditorene en mulighet til å avslutte arvelaterens eventuelle gjeldsforhold på en ryddig måte.

I Prop. 122 L (2012–2013) gikk departementet inn for å videreføre dagens regel i skifteloven om kunngjøring av proklamaer både elektronisk og i

avis. Stortinget sluttet seg til dette, jf. Innst. 345 L (2012–2013). Departementet er fortsatt av den oppfatning at proklamaer bør kunngjøres både elektronisk og i avis, og viser til begrunnelsen på side 18 i den nevnte proposisjonen. Departementet foreslår likevel en endring ved at det bare kreves én innrykking i Norsk lysingsblad, se § 101 tredje ledd første punktum i lovforslaget. Norsk lysingsblad foreligger nå bare i elektronisk utgave, og krav om mer enn ett innrykk gir da mindre mening.

Det vises for øvrig til §§ 100 flg. i lovforslaget og merknadene til disse bestemmelsene.

29 Fordelingen av arvelaterens eiendeler på skiftet

29.1 Retten til å overta eiendeler på skiftet

29.1.1 Gjeldende rett

Reglene om fordelingen av arvelaterens eiendeler finnes i skifteloven kapittel 10. Hovedregelen er at enhver loddeier kan kreve boets eiendeler solgt, jf. § 61 første ledd første punktum. Under offentlig skifte kan også retten vedta salg av boets eiendeler dersom ikke arvingene blir enige om fordelingen, jf. annet punktum.

Unntak fra retten til å kreve salg er gitt i skiftelovens regler om naturalutlegg. Etter disse reglene har den enkelte rett til å overta den konkrete eiendelen og ikke bare den verdien den representerer etter et salg. En loddeier med odels- eller åsetesrett til arvelaterens «jordegods» vil kunne kreve dette utlagt til seg, jf. skifteloven § 62 første ledd. Videre gir skifteloven § 63 den gjenværende ektefellen rett til å kreve naturalutlegg etter nærmere regler. Ektefellers rett til å kreve naturalutlegg er nærmere behandlet i punkt 31.

For loddeierne i alminnelighet følger retten til naturalutlegg av skifteloven § 61 annet ledd. En loddeier kan etter første punktum få utlagt bestemte eiendeler i boet når ingen av de øvrige loddeierne motsetter seg det. Er det uenighet om en loddeier skal få utlagt bestemte eiendeler, kan de bare legges ut til vedkommende dersom gode grunner taler for det, og det ikke er noen rimelig grunn for de andre loddeierne til å sette seg imot det, jf. annet punktum. Denne retten til naturalutlegg ved uenighet om fordelingen er i rettspraksis tolket som en relativt snever unntaksregel, jf. blant annet Rt. 2009 side 1512, der det uttales at bestemmelsen skal brukes med varsomhet.

Før endringene som ble vedtatt i forbindelse med vedtakelsen av arveloven i 1972, var de nevnte reglene begrenset til det som nå er § 61 første ledd første punktum, det vil si en salgsrett uten unntakene om naturalutlegg i annet ledd. I Arvelovkomiteens innstilling 1962 ble regelen om salgsrett foreslått erstattet med regler om at boets eiendeler fortrinnsvis skulle fordeles mellom loddeierne eller tildeles bestemte loddeiere, se innstillingen side

149–153. Etter Arvelovkomiteens oppfatning tok ikke salgsretten tilstrekkelig hensyn til den enkelte loddeiers tilknytning til arvelaterens eiendeler. Komiteen fremholdt også at regelen kunne tjene som pressmiddel for en loddeier til å påtvinge de øvrige loddeierne sin vilje. På denne bakgrunn gikk komiteen inn for å avløse salgsretten med en regel om naturalutlegg til bestemte loddeiere etter rimelighetsbetraktninger, hvor det skulle legges vekt på den enkelte loddeiers interesse i å overta bestemte eiendeler, se innstillingen side 150–151.

Under høringen møtte forslaget motstand, særlig fra dommerhold. Blant annet ga Den norske Dommerforening og Oslo skifterett uttrykk for at komiteens forslag ville pålegge skifterettene et betydelig og vanskelig merarbeid, se Ot.prp. nr. 36 (1968–69) side 116. Det ble tatt hensyn til disse innvendingene i proposisjonen side 119–121, hvor departementet gikk inn for å videreføre hovedregelen om salgsrett, modifisert ved unntaksreglene om naturalutlegg som i dag fremgår av skifteloven § 61 annet ledd. Formålet var å hindre de «særlig støtende resultater» hovedregelen om salg av boets eiendeler kunne medføre, jf. proposisjonen side 121. Departementet viste også til at Arvelovkomiteens forslag kunne bli vanskelig å praktisere, både for loddeierne selv under privat skifte og for skifteretten under offentlig skifte.

Skiftelovutvalget gir en redegjørelse for reglene om naturalutlegg og salgsrett i andre nordiske land på side 113 i NOU 2007: 16.

29.1.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalgets forslag innebærer i all hovedsak en videreføring av gjeldende rett etter skifteloven §§ 61 til 63, se utvalgets vurderinger på side 113–114 i NOU 2007: 16.

Etter utvalgets oppfatning kan det pekes på argumenter både for og imot henholdsvis salgsrett og naturalutlegg. Det heter på side 114 i utredningen:

«Et grunnleggende dilemma er om en loddeier skal kunne kreve salg for å maksimere verdien av boets eiendeler, eller om man skal ta hensyn

til en loddeiers tilknytning til bestemte eiendeler. Dette kan særlig komme på spissen i dødsboer hvor en eller flere av arvingene ikke har noe personlig forhold til boets eiendeler. Dette kan eksempelvis være tilfelle der det er tale om flere barnekull, gjerne med stor aldersforskjell, eller der det er et dødsbo med livsarvinger og testamentsarvinger. Mens noen arvinger her vil ha en nær tilknytning til boets eiendeler, vil denne tilknytningen ikke foreligge hos andre. En salgsrett gir en loddeier med en sterkere økonomi en større mulighet til å overta eiendeler som en eller flere andre gjerne vil ha.

Det er særlig økonomiske hensyn som kan begrunne en alminnelig salgsrett. Salg på det åpne markedet gir den største gevinsten for boet som helhet. Naturalutlegg vil på sin side kreve en verdsettelse, og den fastsatte verdien kan da ligge lavere enn hva et salg på det åpne markedet ville gitt. Så lenge verdsettelsen skal følge omsetningsverdien, bør imidlertid ikke dette overdrives. Poenget er av størst betydning for fast eiendom og andre større verdier i boet, det er bare unntaksvis at disse spørsmålene kommer på spissen for innbo og andre løsørejenstander.»

På denne bakgrunn går utvalget inn for å videreføre prinsippene i skifteloven § 61 første og annet ledd om salgsrett og naturalutlegg. Utvalget foreslår at regelen om rett til naturalutlegg hvis alle arvingene er enige, utformes som lovens hovedregel, og viser til at dette er den praktiske hovedregelen. Lovteknisk foreslås reglene overført til arveloven, jf. utvalgets forslag til nytt kapittel XIV A i arveloven.

Utvalget går inn for å oppheve regelen i skifteloven § 61 femte ledd annet punktum om at retten kan bestemme at salg bare skal skje mellom lodd-eierne eller noen av dem. Forslaget begrunnes slik i utredningen side 287:

«Det er rom for ulike oppfatninger om hvordan man skal håndtere tilfeller hvor to eller flere loddeiere ønsker å overta en eiendel, men i praksis er det fire muligheter. Enten kan en loddeier godtgjøre gode grunner etter første ledd, det vil si vesentlig bedre grunner enn de(n) andre interesserte loddeier(e). Hvis dette ikke lar seg gjøre, kommer de tre andre mulighetene inn. For det første kan det avholdes intern auksjon, som er løsningen etter gjeldende rett. For det annet kan det avholdes loddtrekning, som er løsningen i dansk rett. Og

for det tredje kan eiendelen legges ut for salg på det åpne markedet, hvor loddeierne byr på lik linje med andre. Utvalgets forslag innebærer at den sistnevnte løsningen velges. Begrunnelsen for dette er særlig at hvis ingen av loddeierne kan godtgjøre gode grunner, bør hensynet til å sikre boet størst mulige verdier i stedet være avgjørende. Dette sikres best ved åpent salg.»

Utvalgets forslag til § 76 b i arveloven viderefører uten innholdsmessige endringer skifteloven § 62 om naturalutlegg i eiendom med tilknyttet odels- eller åsetesrett.

29.1.3 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er på enkelte punkter uenig i utvalgets forslag og uttaler:

«Utvalget er under tvil kommet til at det ikke er grunn til å gjøre vesentlige endringer i dagens regler. Oslo byfogdembete stiller spørsmål ved om det er grunn til å opprettholde naturalutleggsregelen. Når arvingene ikke blir enige om hvem som skal overta eiendelen, vil salg kunne fremstå som mer hensiktsmessig. Arvingene vil fortsatt ha muligheten til å by på like vilkår. Det bør etter vår mening i alle fall vurderes om ikke vilkåret for naturalutlegg bør snevres inn ytterligere ved at det kreves «særlig gode grunner».

Utvalget foreslår å avskaffe regelen om at det kan bestemmes at salg bare skal skje mellom arvingene. Vi er ikke enige i dette, og mener en slik regel kan være praktisk for eksempel når det dreier seg om eiendeler som er vanskelig å omsette eller er av mindre verdi og omkostningene ved å selge blir uforholdsmessig høye.»

Også *Romsdal tingrett* mener at retten fortsatt bør kunne bestemme at salg bare skal skje mellom arvingene eller noen av dem.

29.1.4 Departementets vurdering

Departementets forslag til regler om rett til å kreve salg og rett til å kreve å få overta eiendeler på skiftet bygger i hovedtrekk på Skiftelovutvalgets lovforslag. Dette innebærer at departementet langt på vei går inn for en videreføring av gjeldende rett etter skifteloven §§ 61 og 62.

Departementet foreslår en terminologisk endring ved at begrepet «utlegg» i skifteloven utgår

og erstattes av en mer direkte beskrivelse av det som reguleres. Lovforslaget bruker derfor verbet «å overta» (for eksempel «rett til å overta eiendeler»). Begrepet utlegg er i seg selv vanskelig å forstå. I tillegg har begrepet to betydninger også i skifteloven. I skiftelovens bestemmelser om såkalte naturalutlegg betyr «utlegg» retten til å få overta eiendelen på skiftet. I andre bestemmelser benyttes begrepet i betydningen panterett i eiendeler i boet.

Når det gjelder spørsmålet om i hvilken utstrekning reglene bør åpne for henholdsvis rett til å kreve salg eller rett til å overta en eiendel, kan det etter departementets syn vanskelig pekes på én løsning som i sin rene form klart er bedre enn den andre. Salgsrett kan gi maksimal utnyttelse av boets verdier og dermed størst gevinst for boet som helhet. En vidtgående salgsrett vil på den annen side kunne tjene som pressmiddel overfor arvinger med mindre god økonomi, men som likevel har en sterk tilknytning til eiendeler i boet. I tillegg vil en god del av de eiendelene som skal fordeles, ofte ha en betydelig høyere bruksverdi eller affeksjonsverdi enn salgsverdi. Erfaringene tilsier at en ubetinget salgsrett kan gi urimelige utslag der en arving har særlig tilknytning til eiendeler i boet. Samtidig kan vidtgående regler om rett til å overta eiendomsretten til eiendelen være vanskelig å praktisere der det er uenighet mellom arvingene.

Departementet følger opp utvalgets forslag om å gjøre regelen om rett til å overta en eiendel når ingen av arvingene motsetter seg det, til bestemmelsens hovedregel, jf. forslaget til § 104 første ledd første punktum. Om arvingene er enige, ser ikke departementet behov for ytterligere regulering. Løsningen er i tråd med praksis, og er etter departementets syn en enkel og hensiktsmessig regel.

Når arvingene ikke er enige, er spørsmålet mer tvilsomt. Departementet har imidlertid kommet til at det, som etter utvalgets forslag, bør være mulig å overta en eiendel på skiftet også ved uenighet, jf. forslaget til § 104 første ledd annet punktum. Det at det foreligger uenighet, bør ikke i seg selv nødvendiggjøre salg av eiendelen. Departementet foreslår som utvalget en videreføring av gjeldende rett, slik at vilkåret for å overta en eiendel der arvingene ikke er enige, fortsatt skal være at det er gode grunner som taler for at arvingen overtar eiendelen, og at det ikke er noen rimelig grunn for de andre arvingene til å motsette seg dette. Departementet legger til grunn at bestemmelsen fortsatt skal praktiseres som en «relativt snever unntaksregel», jf. blant annet

dommen inntatt i Rt. 2009 side 1512, men at det likevel bør være mulig å komme frem til skjønnsomme løsninger i den enkelte sak.

Departementet deler ikke utvalgets syn om at regelen i skifteloven § 61 femte ledd annet punktum bør oppheves, og foreslår en videreføring i § 104 tredje ledd annet punktum i lovforslaget. Som påpekt av Oslo byfogdembete og Romsdal tingrett, kan det under offentlig skifte være praktisk at retten bestemmer at salg bare skal skje mellom arvingene eller noen av dem. Ikke alle eiendeler er lett omsettelige. Og den prisen som kanskje kan oppnås ved salg på det åpne markedet, vil ikke alltid stå i forhold til salgskostningene. I slike tilfeller er det hensiktsmessig at tingretten under offentlig skifte har et valg mellom flere fremgangsmåter og også har mulighet til å bestemme at salg skal skje blant arvingene eller noen av dem. Det antas også at en adgang til salg mellom arvingene i en del tilfeller kan være i samtlige arvingers interesse. Eksempelvis kan flere av livsarvingene ønske å overta familiehytta, men viktigst for dem kan det likevel være å hindre at hytta går ut av familien. I en slik situasjon vil det være fordelaktig å kunne arrangere et salg bare mellom arvingene eller noen av dem.

Når det gjelder gjenlevende ektefellers og samboeres rett til å overta eiendeler på skiftet, vises til punkt 31.

29.2 Verdsettelse av eiendeler

29.2.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende rett har partene avtalefrihet med hensyn til verdsettelsen av boets eiendeler under skiftet. Hvis partene ikke kommer til enighet, skjer verdsettelsen etter skifteloven § 125 ved skiftetakst. Bestemmelsen gjelder ved både privat skifte og offentlig skifte. Ved skiftetakst skal taksten svare til eiendelens omsetningsverdi hvis ikke noe annet er særskilt bestemt, jf. første ledd annet punktum.

Annet, tredje og fjerde ledd gir regler om fremgangsmåten ved skiftetakst og overtakst. Taksten hører under tingretten, som tiltres av skjønnsmenn. Taksten kan fremmes selv om partene uteblir. Kostnadene ved skiftetaksten bæres av boet.

Skiftetakst er et skjønn, og de alminnelige reglene i lov 1. juni 1917 nr. 1 om skjønn og ekspropriasjonssaker får anvendelse så langt de passer, jf. § 125 tredje og fjerde ledd. Femte ledd gir regler om forkynnelse og meddelelse av skiftetaksten.

Skiftetakst brukes forholdsvis sjelden i praksis. Om dette skriver Skiftelovutvalget på side 116 i NOU 2007: 16:

«I praksis benyttes reglene om skiftetakster ikke særlig ofte. Publisert rettspraksis om bestemmelsen er stort sett av eldre dato, og gir liten veiledning om anvendelsen av bestemmelsen etter endringene i 1991. I de fleste skiftene blir arvingene selv enige om verdsettelsen av en eiendel, og selv om de er uenige om verdien, blir de enige om å følge en enklere og billigere fremgangsmåte for å fastslå verdien – eksempelvis ved å innhente ordinær takst. Kostnadene ved skiftetakst vil ordinært ligge rundt 20 000 kroner, og partene kan dermed spare et betydelig beløp på å velge en annen fremgangsmåte. Omkostningene gjør i seg selv at skiftetakst bare er aktuelt ved større verdier, eksempelvis fast eiendom og næringsvirksomhet.»

Arvingene kan etter gjeldende rett avtale hvilket verdsettelsestidspunkt som skal ligge til grunn ved fordelingen av boets eiendeler. Hvis dette ikke er avtalt, avhenger verdsettelsestidspunktet i noen grad av hva slags skifte det er tale om. Ved et «rent» dødsboskifte, det vil si hvor arvelateren kun etterlater seg slektsarvinger, skal verdien av arvingenes andel baseres på boets status ved utlodningstidspunktet. Regelen er ikke lovfestet, men følger blant annet av Rt. 1981 side 1268. Det samme er antatt å gjelde for arving som etter testament skal ha en brøk, for eksempel den frie tredelen, se Unneberg: Arveretten med dødsboskifte (1990) side 585 og NOU 2007: 16 side 114 med videre henvisninger. Regelen er begrunnet i at arvingene i disse tilfellene skal ha en brøk av boet, og at verdien av brøken først kan fastslås ved slutningen av boet.

Verdsettelsestidspunktet i forbindelse med spørsmålet om et legat er fundert, det vil si hvorvidt det som er testamentert bort, ligger innenfor testasjonsfriheten, beror i prinsippet på en tolkning av arveloven § 29. Bestemmelsen sier imidlertid ikke uttrykkelig noe om hvilket verdsettelsestidspunkt som er avgjørende. En nær enstemmig juridisk teori har siden skiftelovens vedtakelse lagt til grunn at det er verdien på dødsfallstidspunktet som er avgjørende. Det vises til NOU 2007: 16 side 114 og litteraturhenvisningene der.

Verdsettelsestidspunktet når en gjenlevende ektefelle beholder eller overtar eiendeler på skiftet, er regulert i skifteloven § 66, se merknaden til § 115.

Skiftelovutvalget gir en oversikt over reglene om verdsettelse av eiendeler i andre nordiske land på side 117 i NOU 2007: 16.

29.2.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår i NOU 2007: 16 å videreføre reglene i skifteloven § 125, jf. utvalgets lovforslag § 3-11. For å tydeliggjøre at partene har avtalefrihet om fremgangsmåten og verdsettelsen, foreslår utvalget å gi en egen bestemmelse om dette, jf. lovforslaget § 3-10.

På side 117–118 i utredningen drøfter utvalget om det som alternativ til skiftetakst bør gis enklere og mindre kostnadskrevende regler for verdsettelsen. Som alternativ regulering peker utvalget på muligheten for å tilføye at retten skal kunne bestemme fremgangsmåten for verdifastsettelsen hvis partene ikke blir enige om verken verdien eller fremgangsmåten. Tingretten vil da ha større fleksibilitet til å finne frem til en fremgangsmåte som er egnet i hvert enkelt dødsbo og for hver enkelt eiendel. Etter utvalgets syn vil dette imidlertid innebære en nokså beskjeden endring i forhold til gjeldende rett. Tingretten kan allerede i dag oppfordre partene til å velge andre fremgangsmåter enn skiftetakst. Utvalget antar videre at hvis tingrettens oppfordringer ikke gjør at partene blir enige om fremgangsmåten, er det heller ikke grunn til å tro at den uenige parten vil slå seg til ro med en verdivurdering som har kommet i stand etter en fremgangsmåte parten var uenig i. Det kan føre til at problemet forskyves, og at det i stedet oppstår flere spørsmål om overprøving av en verdivurdering.

Utvalget vurderer også om det bør gis en enklere fremgangsmåte for verdifastsettelsen som partene ikke kan motsette seg, eksempelvis ved å oppnevne en eller flere takstmenn. Det kan da åpnes for at den av partene som er misfornøyd med vurderingen, kan kreve skiftetakst, eventuelt slik at kostnadene ved dette belastes parten. Utvalget stiller seg tvilende til hvor mye som kan vinnes på dette sammenliknet med en videreføring av gjeldende rett, og peker på at også dette alternativet heller kan lede til en forskyvning av tvistespørsmålet.

På denne bakgrunn konkluderer utvalget med at dagens regler fungerer godt i den forstand at de gir en egnet fremgangsmåte for verdsettelsen av større verdier. Utvalget peker på at reglene i tillegg fungerer som en klar oppfordring til partene om å komme til enighet om verdien eller fremgangsmåten for verdifastsettelsen, siden alternati-

vet er en fremgangsmåte som påfører boet ikke ubetydelige kostnader.

Etter Skiftelovutvalgets syn er det nødvendig å regulere hvilket verdsettelsestidspunkt som skal legges til grunn ved et dødsboskifte. Begrunnelsen er at rettsstilstanden her synes å være avklart, se utredningen side 115.

Når det gjelder verdsettelse av eiendeler som en gjenlevende ektefelle overtar på skiftet, se merknaden til § 115.

29.2.3 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete støtter forslaget om å videreføre ordningen med skiftetakst, forutsatt at regelen om naturalutlegg videreføres.

Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett (felles uttalelse) stiller seg kritiske til dagens ordning med at overtakst skal settes med en annen dommer i tingretten enn den dommeren som har holdt skiftetaksten. Det heter i uttalelsen:

«Vi er av den oppfatning at dagens ordning med at overtakst skal behandles av ny dommer i tingretten i de tilfeller at dommeren har deltatt i taksten, ikke er hensiktsmessig. Regelen ble i sin tid begrunnet med at lagmannsretten ikke burde blitt belastet med for mange saker. Det er svært få overtakster hvor dommeren deltar i skiftetaksten pr år, og vi anbefaler at overtakst i disse sakene behandles av lagmannsretten. En mulighet kan også være å etablere en «siling» hvor man ikke får krav på ny takst om man ikke pretenderer at differansen er mer enn f.eks. 5 G.»

Til forskjell fra Skiftelovutvalget mener *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)* og *Den Norske Advokatforening* at det bør gis lovregler om hvilket verdsettelsestidspunkt som skal legges til grunn ved et dødsboskifte. Det heter i Advokatforeningens høringsuttalelse:

«Skal skiftelovgivningene oppleves som tilgjengelig, presis og konfliktdempende må praktiske viktige regler kodifiseres i lovteksten. Blir ikke arvingene enige om verdien, åpner lovforslaget opp for innhentelse av skiftetakst. I bo hvor det går lang tid og det skjer en stor verdiendring ser en behovet for avklaring av om verdsettelsen skal knyttes opp til verdien på dødsfallstidspunktet, til det tidspunkt arvingene blir enige om hvem som skal få utlagt hvilken eiendel eller til selve utlodningstidspunktet.»

Oslo byfogdembete uttaler at det bør være samme verdsettelsesregler for private skifter og offentlige skifter og for vanlige dødsboskifter og sammensatte skifter, og mener at den beste løsningen vil være at verdsettelsestidspunktet er det tidspunktet hvor råderetten over eiendelen overtas.

29.2.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår i tråd med Skiftelovutvalgets lovforslag å videreføre reglene i skifteloven § 125 om skiftetakst og også en ny bestemmelse som tydeliggjør utgangspunktet om avtalefrihet. Forslaget innebærer at arvingene har avtalefrihet om verdsettelsen og verdsettelsesmåten, men at det kan holdes skiftetakst dersom arvingene ikke blir enige, jf. departementets lovforslag §§ 105 og 106.

Departementet har vurdert om det bør gis enklere og mindre kostnadskrevende regler for verdsettelsen som kan erstatte reglene om skiftetakst. Skiftetakst er på grunn av kostnadsnivået primært aktuelt ved verdsettelse av eiendeler av større verdi. Det kan indikere at reglene er mindre hensiktsmessige. På den annen side er det ikke gitt at det er behov for alternative lovregulerte ordninger. Normalt løses verdsettelsen uten vanskeligheter, og arvingene står fritt til å bruke enklere verdsettelsesmetoder hvis de ønsker dette. Som utvalget peker på, kan det likevel være grunn til å videreføre en formell regel om skiftetakst i tilfeller der det er tale om store verdier og behov for å få en mest mulig korrekt og etterrettelig verddivurdering. Ingen av høringsinstansene har tatt til orde for å avløse reglene om skiftetakst med en alternativ løsning.

Departementet har overveid å videreføre dagens regulering, men med en unntaksregel om at retten i visse tilfeller settes med færre skjønnsmedlemmer, eksempelvis der verdsettelsen er ukomplisert eller gjelder mindre verdier. En slik løsning er ikke uten mothensyn. Etter gjeldende rett har en skiftetakst samme virkning som en dom, herunder rettskraftvirkninger, jf. Rt. 2005 side 1299. Tilliten til rettsapparatet tilsier etter departementets syn at retten ved bruk av skiftetakster må være tilstrekkelig bredt og fagkyndig sammensatt. Hovedregelen om tre skjønnsmedlemmer bygger på en avveining av dette hensynet og hensynet til at apparatet ikke blir for stort, tungvint og kostbart, se Ot.prp. nr. 50 (1981–82) og Innst. O. nr. 75 (1981–82) side 3. Det er i tillegg vanskelig å peke ut noenlunde faste kriterier for i hvilke tilfeller det kan være forsvarlig å fravike lovens hovedregel om antall skjønnsmedlemmer.

Departementet viser her til at formuesgoder av mindre verdi ikke nødvendigvis er enklere å takserer enn andre formuesgoder. En unntaksregel om færre skjønnsmedlemmer vil derfor måtte utformes skjønnsmessig, noe som igjen kan føre til rettsusikkerhet og rettsuenighet. I motsetning til utvalget foreslår imidlertid departementet at der dommeren skal delta i taksten, skal retten settes med enten to eller fire skjønnsmedlemmer etter dommerens beslutning. Dette er en videreføring av gjeldende rett. Etter departementets syn er det viktig å sikre at retten settes med et ujevnt antall medlemmer.

Endelig vil departementet peke på at tingretten allerede i dag kan oppfordre partene til å velge ulike fremgangsmåter for verdsettelsen. Samlet sett synes det derfor ikke å være grunn til å formalisere unntaksregler i lovteksten.

Når det gjelder reglene om overtakst, foreslår Sør-Trøndelag tingrett og Trondheim tingrett som nevnt at overtakst bør behandles av lagmannsretten. Departementet følger ikke opp dette forslaget. Selv om overprøving i en annen instans vil harmonere med reglene om over-

prøving ellers i skjønns- og sivilprosessen, har reglene om skiftetakst enkelte særtrekk som gjør det hensiktsmessig å behandle skifteover-takst i tingretten. Det vises her til at dommeren ved skiftetakst, til forskjell fra det som ellers gjelder ved underskjønn, i utgangspunktet ikke deltar i selve verdsettelsen, jf. lovforslaget § 106 annet ledd annet punktum. Hensynet til en rettslig betryggende overprøving vil derfor ivaretas ved at en annen dommer deltar i verdsettelsen ved overtaksten enn den dommeren som har holdt skiftetaksten, jf. tredje ledd.

Departementet foreslår en ny bestemmelse som slår fast at om arvingene ikke er enige om noe annet, skal verdsettelsen knyttes til det tidspunktet da det blir bestemt hvem som skal overta eiendelen, se lovforslaget § 105 annet ledd. Arvingene vil normalt være avhengige av å kjenne eiendelens verdi for å kunne ta endelig stilling til spørsmålet om hvem som skal overta en eiendel. Det antas derfor at det er en hensiktsmessig regel at beslutningen om overtakelsen og beslutningen eller fastsettelsen av verdien knyttes til samme tidspunkt.

30 Avtaler om arveoppgjør

Partene har etter gjeldende rett stor grad av avtalefrihet når det gjelder hvem som skal motta hvilke eiendeler ved skifte av et dødsbo, og hvor store verdier den enkelte skal ha, se i den forbindelse punkt 29. Dette gjelder ved både privat og offentlig skifte.

Skiftelovutvalget foreslår ingen endringer i reglene om avtalefrihet ved arveoppgjøret, se side 87 i NOU 2007: 16. På side 87–88 i utredningen vurderer utvalget om det bør gis en egen regel om adgang til revisjon eller lemping av inngåtte avtaler om arveoppgjør. Ekteskapsloven § 65 har en regel om at avtaler om deling av felleseie kan lempes, men det finnes ikke en slik regel for dødsboskifte. Utvalget viser til at det etter gjeldende rett kan være uklart om avtaler om arveoppgjør kan revideres, men utvalget antar at avtaleloven § 36 i prinsippet kommer til anvendelse også på disse avtalene.

Utvalget legger til grunn at det kan være behov for å revidere urimelige avtaler om arveoppgjør. Utvalget viser til at det dreier seg om avtaler av potensielt stor betydning for den enkelte, og at styrkeforholdet mellom partene gjerne kan være slik at det kan bli inngått urimelige avtaler. Som et mothensyn viser utvalget til at en lempingsadgang kan bidra til å øke konfliktnivået ved at noen kan forsøke seg på «omkamp». Skifteoppgjøret kan også trekke ut i tid. Erfaringer med avtaleloven § 36 og ekteskapsloven § 65 tyder imidlertid ikke på at en slik bestemmelse vil bli påberopt i stor utstrekning. Utvalget peker også på hensynet til konsekvens ved sammensatt skifte, jf. ekteskapsloven § 77 som innebærer at § 65 får anvendelse ved skiftet av felleseiet. På den annen side viser utvalget til at det kan være uklart hvor langt en bestemmelse om avtalerevisjon rekker.

Utvalget går under tvil inn for at det ikke gis noen generell bestemmelse om revisjon av avtaler om arveoppgjør. Utvalget begrunner dette slik på side 88:

«For det første vil en slik regel i alminnelighet være aktuell etter at skiftet er avsluttet, og det er dermed tale om en regel som neppe hører

hjemme i en dødsboskiftelov. For det annet (og langt viktigere) vil virkningene av en slik regel være vanskelig å overskue, og det er uklart hvordan de mange tolkningsspørsmålene skal håndteres i lovteksten. Innenfor rammene av utvalgets arbeid har det ikke vært rom for å foreta en fullstendig vurdering av disse spørsmålene, og utvalget antar at et slikt spørsmål bør vurderes mer utførlig hvis det skal være aktuelt med regelendringer.»

Under høringen er *Asker og Bærum tingrett*, *Borgarting lagmannsrett* og *Oslo byfogdembete* enige med utvalget i at det ikke bør innføres en regel om adgang til å revidere avtaler om arveoppgjør. Høringsinstansene viser til at avtaleloven § 36 kan komme til anvendelse. *Borgarting lagmannsrett* uttaler at en regel om avtalerevisjon «potensielt [vil] kunne skape flere problemer enn den løser».

Den Norske Advokatforening mener på den annen side at det bør innføres en regel om adgang til avtalerevisjon:

«Hensynene til konsekvens og harmoni i rettssystemet tilsier innføring av en lempingsregel. Usikkerheten rundt spørsmålet om avtalelovens § 36 kan gis generell adgang til helt eller delvis tilsidesettelse av urimelige avtaler om arveoppgjøret er utilfredsstillende. Avtaler om arveoppgjør har stor betydning for den enkelte, og hvor styrkeforholdet mellom partene er skjevt kan urimelige avtaler lett oppstå. Lempingsadgang støttes også av at gjenlevende ektefelle har adgang til å påberope seg lemping av avtaler under sammensatt skifte, jf. ekteskapsloven § 77, jf. § 65, og da blir det manglende konsekvens om det ikke blir tilsvarende adgang under et arveoppgjør.»

Departementet har forståelse for synspunktet *Den Norske Advokatforening* gir uttrykk for. Det at det allerede finnes en hjemmel for avtalerevisjon i ekteskapsloven kan tale for at det gis en slik regel også for dødsboskifte.

Departementet slutter seg likevel til uttalelsen fra Borgarting lagmannsrett om at en slik regel kan ha potensial til å skape flere problemer enn den løser. I likhet med utvalget foreslår departe-

mentet derfor ikke en egen revisjonsbestemmelse for skifteavtaler. Departementet legger til grunn at en anvendelse av avtaleloven § 36 vil være tilstrekkelig.

31 Når arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer

31.1 Gjeldende rett

En gjenlevende ektefelle eller samboer etter arvelateren vil gjerne stå i en annen stilling enn andre arvinger. Dette gjelder både på det personlige plan og på det økonomiske området. Særlig der samlivet har vart noen år, vil partene gjerne ha hatt en integrert økonomi og sammenblandede eierforhold. Dette gjør at det kan være behov for særlige regler om skiftet når arvelateren har vært gift eller etterlater seg en samboer.

Etterlater arvelateren seg en ektefelle, vil det i hovedsak foreligge fire måter å behandle boet på. For det første kan den gjenlevende ektefellen ønske å skifte straks. Det innebærer at det først må skje et skifte av et eventuelt felleseie mellom ektefellene. Deretter kan arvelaterens dødsbo skiftes med den gjenlevende ektefellen som en av arvingene. Dette kalles ofte et sammensatt skifte. For det andre kan den gjenlevende ektefellen velge å sitte i uskifte når vilkårene for det foreligger. Hadde arvelateren særskilte livsarvinger, kan et delvis uskifte være aktuelt. Et fjerde typetilfelle er der den gjenlevende ektefellen i første omgang overtar boet uskiftet, men deretter velger å skifte. Reglene om ektefellers og samboeres rett til å sitte i uskifte, er nærmere behandlet i punkt 8 og 9.

Et sammensatt skifte kjennetegnes som nevnt ved at det først skal skje en deling av ektefellenes felleseie og deretter et skifte av arvelaterens dødsbo. Arvelaterens dødsbo vil da bestå av hans eller hennes del av felleseiet og eventuelle særeiemidler. Deling av felleseie ved den ene ektefellens død er regulert i ekteskapsloven kapittel 15. Disse reglene følger i utgangspunktet reglene for deling av felleseie ved separasjon og skilsmisse. Det er imidlertid enkelte unntak fra dette, jf. ekteskapsloven § 77. Unntakene går blant annet ut på at dødsboet ikke kan gjøre gjeldende regler om lemping av avtaler, vederlagskrav og retten til å kreve skjevdeling ved deling av et uskiftebo.

Skifteloven har i § 98 regler om såkalt «summarisk skifte» for tilfeller der boet skiftes offentlig mellom den gjenlevende ektefellen og arvelaterens øvrige arvinger. Reglene om «summarisk skifte» går ut på at reglene om registrering og

verdsettelse av boets eiendeler og gjeld er forenklet. Reglene innebærer at hvis den gjenlevende ektefellen begjærer det, skal skifte foretas uten at det opptas registrering eller takst over boets eiendommer, og uten at det utstedes proklama. Den gjenlevende ektefellen skal i stedet avgi en summarisk oppgave over boets eiendeler og gjeld i en skiftesamling. Hvis den gjenlevende ektefellen ikke har sittet i uskiftet bo, kan de andre arvingene kreve «full offentlig skiftebehandling». Retten kan ellers beslutte slik behandling hvis den finner det hensiktsmessig. Bestemmelsen var opprinnelig begrenset til tilfeller der den gjenlevende ektefellen skiftet et uskiftebo med arvelaterens umyndige livsarvinger.

Skifteloven § 63 gjelder retten for en gjenlevende ektefelle til å overta eiendeler på skiftet. Ektefellen har etter første ledd rett til naturalutlegg i egne eiendeler, med mindre det vil være åpenbart urimelig etter forholdene. På samme vilkår kan en gjenlevende ektefelle kreve boligeiendom med innbo i felleseie utlagt til seg etter annet ledd første punktum. Var eiendelen arvelaterens særeie, kan den legges ut til den gjenlevende ektefellen bare dersom særlige grunner taler for det, jf. § 63 annet ledd tredje punktum.

Skifteloven § 66 har regler om tidspunktet for verdsettelsen av eiendeler som den gjenlevende ektefellen beholder eller overtar på skiftet.

I skifteloven § 107 første ledd annet punktum er det gitt en regel om at dersom arvelateren var insolvent, kommer bare arvelaterens rådighetsdel av felleseiet i betraktning. Bestemmelsen står i skifteloven kapittel 15 om offentlig skiftebehandling hvor arvelaterens gjeld ikke er overtatt. Bestemmelsen er nærmere beskrevet av Skiftelovutvalget på side 121–122 i NOU 2007: 16. Utvalget uttaler på side 121:

«Bakgrunnen for regelen er denne: Hvor ektefellene har felleseie, vil – med de unntak som følger av ekteskapsloven – felleseiets netto bli delt likt mellom gjenlevende og avdødes dødsbo, etter stort sett de samme regler som gjelder delingen ved separasjon og skilsmisse, ekteskapsloven § 77 og fremstillingen i punkt

13.2.1 Hvor avdøde var insolvent, vil dette føre til at gjenlevende må avgi halvdel av sitt felleseie til avdødes dødsbo, mens det ikke går noe til deling fra dette. Det er et slikt resultat som § 107 første ledd annet punktum hindrer ved å si at av felleseiet er det bare avdødes del som tilfaller dødsboet. Gjenlevende beholder sin del ubeskåret.

Denne regelen kom inn i skifteloven ved lovendringen i 1990. Før endringen måtte følgende gjenlevende avgi halvparten av sin netto rådighetsdel til det insolvente dødsboet. Dødsfallet kunne derfor medføre at kreditorene fikk en dekning de ellers ikke ville fått. Det er dette som regelen i skifteloven § 107 første ledd annet punktum tar sikte på å hindre.»

Det er i gjeldende skiftelov ikke gitt egne regler om gjenlevende samboeres rettigheter i forbindelse med skiftet. Sammensatt skifte er ikke aktuelt for samboere i og med at samboere ikke kan ha felleseie. I husstandsfellesskapsloven § 2 er det gitt regler om at en gjenlevende samboer kan gis rett til å overta bolig og innbo «når særlige grunner taler for det».

31.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget behandler reglene om gjenlevende ektefellers skifterettslige stilling på side 119 flg. i NOU 2007: 16.

Utvalget foreslår ikke realitetsendringer i ekteskapsloven kapittel 15 om oppgjøret ved den ene ektefellens død. Utvalget foreslår imidlertid en ny bestemmelse i sitt forslag til ny dødsboskiftelov som har til hensikt å klargjøre forholdet til ekteskapsloven, jf. utvalgets forslag § 5-2 første ledd, der det slås fast at skiftet av felleseiet mellom arvelaterens dødsbo og den gjenlevende ektefellen foretas etter reglene i ekteskapsloven kapittel 15.

Utvalget foreslår at reglene om summarisk skifte i skifteloven § 98 endres. Utvalget viser til at ved offentlig skifte er konfliktnivået for høyt til at summarisk skifte blir aktuelt. Utvalget konkluderer, etter en gjennomgang av hvordan den nåværende regelen vil slå ut i forskjellige typetilfeller, med at det er vanskelig å begrunne «det summariske skiftet» i den form det har etter skifteloven § 98, se side 128. Utvalget uttaler at «da det fortsatt kan være behov for at det ved offentlig skifte er hjemmel for å muliggjøre en fremleggelse fra gjenlevendes side av en oppgave over eiendeler og gjeld, foreslår utvalget en uttrykkelig regel om dette i utk. § 8-8 annet ledd». Utvalget uttaler

videre at denne bestemmelsen «bør gjelde generelt for skifte mellom gjenlevende ektefelle og avdødes arvinger, og det synes naturlig at den også gjelder hvor det skiftes privat».

Departementet er noe i tvil om utvalget – til tross for lovforslaget § 8-8 annet ledd – med dette mener at det ikke bør videreføres noen regel om mulighet for en enklere registrering av boets eiendeler og gjeld ved offentlig skifte med en gjenlevende ektefelle. I sitatet foran viser utvalget til en forenklet regel om summarisk skifte i lovforslaget § 8-8 annet ledd, men beskrivelsen passer best til lovforslaget § 5-3 (som i motsetning til § 8-8 ikke er plassert i kapitlet om offentlig skifte, men i et felleskapittel). Departementet viser videre til merknaden til § 5-3 der utvalget blant annet uttaler at denne bestemmelsen erstatter skifteloven § 98 med vesentlige endringer.

Utvalget foreslår også en ny bestemmelse som klargjør den gjenlevende ektefellens rett til å rå over egne og arvelaterens eiendeler under skiftet, jf. § 5-4 i utvalgets lovforslag. Bestemmelsen slår fast at den gjenlevende beholder råderetten over egne eiendeler vederlagsfritt frem til skiftet er avsluttet. Utvalget foreslår at dødsboet skal kunne kreve vederlag fra den gjenlevende for bruk av eiendeler som fullt ut var eid av arvelateren, og for eiendeler som var i sameie mellom partene, når det har gått seks måneder etter dødsfallet. Utvalget foreslår en særregel for bolig og innbo som går ut på at den gjenlevende har rett til vederlagsfri bruk så lenge det ikke er fastsatt hvem som skal overta disse eiendelene. Det foreslås et unntak fra dette der skiftet trekker ut, eller der det ellers er åpenbart urimelig at bruken er vederlagsfri.

I § 5-2 annet ledd foreslår utvalget å videreføre bestemmelsen i skifteloven § 107 første ledd annet punktum om at bare arvelaterens rådighetsdel av felleseiet kommer i betraktning hvis arvelateren var insolvent. Utvalget viser til at det kan reises innvendinger mot bestemmelsen, se nærmere side 122 i utredningen, men går likevel inn for å beholde den. Utvalget viser blant annet til at bestemmelsen er forholdsvis ny, og at begrunnelsen for den har samme tyngde i dag som da den ble gitt i 1990.

Utvalget foreslår å videreføre reglene i skifteloven § 63 om den gjenlevende ektefellens rett til naturalutlegg, jf. utvalgets forslag til ny § 76 c i arveloven. I utvalgets forslag til § 76 c annet ledd er det likevel foreslått en endring når det gjelder rett til naturalutlegg i eiendeler som er arvelaterens særøie. Utvalget mener regelen bør snus, og viser til at bestemmelsen omfatter eiendeler som felles

bolig og innbo, se utredningen side 288. Etter utvalgets syn bør en gjenlevende ektefelle som hovedregel kunne kreve utlagt eiendeler i arvelaterens særøie, med mindre særlige grunner tilsier noe annet. Mens det etter gjeldende rett er den gjenlevende ektefellen som må godtgjøre at det finnes særlige grunner for å få utlagt eiendeler til seg, innebærer utvalgets lovforslag at de øvrige arvingene må godtgjøre særlige grunner for at den gjenlevende ektefellen ikke skal få utlagt eiendelen.

Utvalget foreslår ikke særlige regler om oppgjøret og fordeling av eiendeler når arvelateren etterlater seg en samboer. Utvalget utarbeidet sitt forslag før samboere ble gitt arverett etter loven, jf. arveloven kapittel III A.

31.3 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete slutter seg til forslaget om videreføring av gjeldende rett. Oslo byfogdembete er enig i at reglene om «summarisk skifte» bør utgå, men mener at det heller ikke er behov for en slik regel som er foreslått i § 8-8 annet ledd i utvalgets lovforslag. Når det gjelder forslaget om vederlag for bruk av arvelaterens eiendeler under skiftet, uttaler denne høringsinstansen:

«Det er foreslått at arvingene kan kreve vederlag for ektefellens bruk av avdødes eiendeler under skiftet, jf § 5-4. Den vederlagsfrie periode er satt til seks måneder der det dreier seg om annet enn fellesbolig eller løsøre. For felles bolig og løsøre skal det være vederlagsfrihet frem til det er avklart hvem som skal overta. Der bobehandlingen trekker ut eller det ellers er åpenbart urimelig at bruksretten er vederlagsfri, kan retten bestemme at det skal betales helt eller delvis vederlag.

Etter vår mening bør gjenlevende ektefelle få mer romslig tid til å områ seg på enn seks måneder, og vi foreslår ett år. Forslaget om at retten på bakgrunn av en skjønnsmessig vurdering skal avgjøre vederlags spørsmål, er tvistefremmende og vil medføre en ekstrabelastning for retten.»

Den Norske Advokatforening er enig i utvalgets forslag om den gjenlevende ektefellens rett til å overta eiendeler i arvelaterens særøie. Advokatforeningen uttaler dessuten følgende om forholdene når den avdøde er insolvent:

«Advokatforeningen er enig i utvalget at det bare er avdødes rådgivningsdel av felleseiet som

skal anses som avdødes dødsbo. At det ikke skal skje noen overføring av gjenlevende rådgivningsdel er i tråd med ønske om å styrke gjenlevende posisjon og gjøre det mulig å opprettholde tilvarende levestandard.»

31.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår særlige skifterettslige regler for gjenlevende ektefeller og samboere i kapittel 15 avsnitt IV i lovforslaget. Forslaget er langt på vei i samsvar med §§ 5-1 til 5-5 i Skiftelovutvalgets lovforslag samt forslaget til ny § 76 c i arveloven. En viktig forskjell er at utvalget ikke har foreslått regler for samboere. I det følgende behandles først gjenlevende ektefellers stilling.

Departementet går i likhet med utvalget ikke inn for innholdsmessige endringer i ekteskapsloven kapittel 15. Det innebærer at ved et sammensatt skifte reguleres delingen av felleseiet av ekteskapsloven, mens det påfølgende skiftet av dødsboet reguleres av arveloven. Departementet er imidlertid enig med utvalget i at det kan være behov for å klargjøre forholdet mellom reglene i ekteskapsloven og reglene i den nye arveloven. Departementet foreslår i likhet med utvalget en henvisning til ekteskapsloven kapittel 15 i lovforslaget § 109, men departementet foreslår i tillegg en tilføyelse i ekteskapsloven § 77 tredje ledd som viser til reglene om naturalutlegg i arveloven. Med en slik tilføyelse vil det fremgå tydeligere at det ved skifte av felleseiet ikke er aktuelt å fordele eiendeler etter ekteskapsloven kapittel 13, da eiendelene i boet i stedet fordeles etter reglene i arveloven.

Departementet foreslår i § 141 annet ledd en regel som avløser nåværende § 98 om summarisk skifte. Departementet foreslår i likhet med utvalgets § 8-8 annet ledd en regel om at registrering av eiendeler og gjeld kan unnlates hvis ektefellen fremlegger en oversikt over boets eiendeler og gjeld og de andre arvingene ikke bestrider oversikten. Departementet antar at bestemmelsen er mindre praktisk, men at den likevel kan ha en funksjon der det offentlige skiftet ikke har sin bakgrunn i et høyt konfliktnivå mellom partene, men andre forhold som for eksempel behov for praktisk bistand med å gjennomføre skiftet. En endring i forhold til gjeldende lov er at bestemmelsen gir en adgang til å gjennomføre skiftet på en forenklet måte. Bestemmelsen gir ikke anvisning på en skifteform som ektefellen i utgangspunktet har krav på etter begjæring, jf. gjeldende § 98 første ledd. Departementet foreslår i likhet med utvalgets lovforslag også at fremleggelsen av oversik-

ten over eiendeler og gjeld ikke trenger å skje i skiftesamling. I motsetning til utvalget foreslår departementet på den annen side at bestemmelsen begrenses til tilfeller der en av arvingene har påtatt seg ansvaret for arvelaterens gjeld, jf. den tilsvarende begrensningen som følger av at nåværende § 98 er plassert i kapittel 14 i skifteloven. Departementet foreslår dessuten at adgangen til ikke å utstede proklama videreføres.

Departementet foreslår også å følge opp utvalgets forslag om at retten kan be om at ektefellen setter opp en fortegnelse over sine eiendeler og gjeld, jf. lovforslaget § 110. Mens § 141 annet ledd gjelder ved offentlig skifte og handler om en adgang til forenklet registrering av eiendeler og gjeld i dødsboet, gir lovforslaget § 110 en hjemmel for retten til å be om at den gjenlevende ektefellen setter opp en fortegnelse over sine egne eiendeler og gjeld. En slik bestemmelse gir mulighet til å få en oversikt over hva som inngår i felleseiet, og på det grunnlaget beregne hva som inngår i dødsboet. Bestemmelsen er ikke begrenset til offentlig skifte, men kan blant annet være aktuell i forbindelse med et forberedende rettsmøte etter § 131.

I lovforslaget § 111 første ledd følger departementet opp utvalgets forslag til regler om den gjenlevende ektefellens råderett over eiendeler under skiftet. Departementet antar at det kan være klagjørende at det følger direkte av loven at den gjenlevende beholder råderetten over egne eiendeler under skiftet. Departementet antar også at det er hensiktsmessig å gi nærmere regler om når dødsboet kan kreve vederlag fra den gjenlevende for bruk av arvelaterens eiendeler. Departementet deler imidlertid Oslo byfogdembetes vurdering av at en regel som gir rett til vederlagsfri bruk av eiendeler i seks måneder, gir den gjenlevende for knapp tid til å områ seg på. Departementet foreslår derfor en frist på ett år.

Departementet går som utvalget inn for å videreføre regelen i nåværende § 107 første ledd annet punktum i skifteloven om at bare arvelaterens rådighetsdel av felleseiet kommer i betraktning hvis arvelateren var insolvent, se § 109 annet ledd i departementets lovforslag. Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse.

Regler om rett til å overta eiendeler ved sammensatt skifte følger av lovforslaget § 113. Det foreslås at en gjenlevende ektefelle i utgangspunktet skal ha rett til å få overta på skiftet enhver eiendel som han eller hun fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i felleseiet. I tillegg foreslås det at en gjenlevende ektefelle normalt også skal ha rett til å overta bolig og løsøre som har vært felleseie. I begge tilfeller er det satt som vilkår for å overta

eiendelen at dette ikke fremstår som «åpenbart urimelig». Departementet følger videre opp utvalgets forslag om å utvide retten for en ektefelle med særeeie til å få lagt ut felles bolig med innbo på skiftet, se lovforslaget § 114 første ledd. Til tross for at ektefellene har avtalt særeeie, vil det normalt være grunn til å gi den gjenlevende ektefellen en mulighet til å velge å bli boende i det felles hjemmet forutsatt at han eller hun kan løse ut de øvrige arvingene til markedspris. For mange vil det å kunne bli boende i det felles hjemmet være av stor betydning etter at en livsledsager har falt fra.

I § 115 foreslår departementet med noen endringer en videreføring av skifteloven § 66 om tidspunktet for verdsettelsen av eiendeler som den gjenlevende ektefellen beholder eller overtar på skiftet. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

I lovforslaget §§ 12 og 13 er det gitt regler om arverett etter loven for visse samboere. Regler om samboeres arverett kom inn i arveloven ved endringslov 19. desember 2008 nr. 112. Skifteloven har ikke egne regler om gjenlevende samboeres rettigheter. Regler om sammensatt skifte er ikke aktuelt for samboere siden samboere ikke har felleseie. I og med at samboere nå har arverett etter hverandre, og samboere kan ha en like integrert økonomi og like sammenblandede eierforhold som ektefeller, kan det likevel være behov for regler også om gjenlevende samboeres stilling i forbindelse med et dødsboskifte.

Departementet foreslår som nevnt en regel i lovforslaget § 110 første ledd om at retten kan be den gjenlevende ektefellen å sette opp en fortegnelse over eiendeler og gjeld. Bestemmelsen passer ikke direkte for samboere, men departementet foreslår i annet ledd at retten kan be en gjenlevende samboer om å sette opp en fortegnelse over hvilke eiendeler som er i eneeie, og hvilke som er i sameie mellom den gjenlevende og arvelateren. Departementet antar videre at det kan være hensiktsmessig med en regulering av samboerens råderett over eiendeler under skiftet og vederlag for bruk, i likhet med bestemmelsen som er foreslått for gjenlevende ektefeller. Lovforslaget § 111 omfatter etter dette både gjenlevende ektefeller og gjenlevende samboere.

Samboeres rett til å overta felles bolig og innbo er regulert i husstandsfellesskapsloven § 2. Departementet foreslår ingen innholdsmessige endringer i disse reglene, da reglene i husstandsfellesskapsloven ligger utenfor rammene for dette lovarbeidet. I lovforslaget § 114 annet ledd foreslås imidlertid – for oversiktens skyld – en henvisning til husstandsfellesskapsloven.

32 Tvister under skiftebehandlingen

32.1 Er det behov for en egen skifteprosess?

32.1.1 Gjeldende rett

Tingretten har plikt til å følge særlige skifteprosessuelle regler når den avgjør om offentlig skifte skal åpnes, og når den avgjør nærmere bestemte tvister under et offentlig skifte, jf. skifteloven §§ 9 og 11, jf. § 22. Skifteprosessen skiller seg fra allmennprosessen ved at den i mindre grad er bundet av regler. Det er ikke krav om muntlig saksbehandling, og dommeren står fritt til å tilpasse saksbehandlingen ut fra hva som fremstår som hensiktsmessig i den enkelte saken. Ikke sjelden er det likevel behov for å holde muntlige forhandlinger. I så tilfelle skiller ikke skifteprosessen seg nødvendigvis særlig fra et vanlig søksmål.

Tvisteloven gir de alminnelige prosessreglene, mens ulike særlover gir prosessregler knyttet til det materielle regelverket på sitt område. Dette er blant annet tilfellet for skifteloven, konkursloven og tvangsfullbyrdelsesloven. For i størst mulig grad å rendyrke tvisteloven som en alminnelig prosesslov ble de særlige prosessformene for nedstammingsaker og ekteskapsaker ikke videreført fra tvistemålsloven 1915 til tvisteloven, men flyttet til henholdsvis barneloven og ekteskapsloven. I Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 341 uttaler departementet følgende:

«Reglene i tvisteloven bør i størst mulig grad være alminnelige prosessregler som kommer til anvendelse dersom ikke annet følger av regler for den enkelte sakstype. Etter departementets mening er det derfor en fordel at de prosessuelle spesialreglene knyttes til det materielle regelverket. Tvisteloven blir på den måten enklere og mer oversiktlig, samtidig som de særlige prosessreglene framkommer der det er naturlig. Det er ofte tett sammenheng mellom de materielle reglene på området og de prosessuelle særreglene som gis for å gjennomføre dem.»

32.1.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget går inn for å opprettholde en egen skifteprosess, se side 142–143 i NOU 2007: 16. Det tas imidlertid forbehold om at det på sikt bør vurderes om det er behov for en egen skifteprosess når man har høstet erfaringer med tvisteloven.

Utvalget begrunner sitt standpunkt med at tvisteloven ikke gir tilstrekkelig fleksibilitet i skiftetvister. Blant annet trekker utvalget frem at det i skiftesaker kan være behov for en stor grad av veiledning fra dommerens side. Det uttales følgende på side 142:

«Under skiftebehandlingen vil skiftemyndigheten (det vil si tingretten) ha en rekke oppgaver overfor partene, herunder en vidtgående veiledningsplikt om prosessuelle og materielle forhold. Det er ikke alltid mulig eller hensiktsmessig å skille tvisteløsningen klart fra skiftebehandlingen for øvrig, og det kan oppstå usikre forhold hvis retten under tvisteløsningen ikke kan gi veiledning om forhold som retten ellers har en veiledningsplikt om. Ved å beholde en egen skifteprosess vil man i større grad sikre at hele skiftebehandlingen ses i sammenheng, og at de enkelte delene av behandlingen er tilpasset hverandre.»

Videre vurderer utvalget småkravprosessen som mindre egnet under skiftebehandling og begrunner dette slik på side 143:

«Dette skyldes at det ofte er flere spørsmål som må løses, og det kan være flere parter. Tvistens summen vil i mange tilfeller være høyere enn beløpsgrensen, og inngangsporten til småkravprosessen vil dermed være samtykke fra alle partene, noe som kan være vanskelig å oppnå hvis loddeierne er parter i tvisten og det er mange loddeiere. Selv om vilkårene for småkravprosess er oppfylt, vil videre gjennomføringen av prosessen være uhenksom for mange skifter, herunder kravet om at rettsmøtet under prosessen som hovedregel skal

vare maksimalt én dag. For øvrig er småkravsprosessen lagt opp som en fleksibel tvisteløsningsmekanisme, men det måtte foretas enkelte tilpasninger hvis den skulle legges til grunn for skiftetvistene.»

Generelt gir utvalget uttrykk for at tvisteløsningsmekanismene i tvisteloven ikke er tilstrekkelige ut fra de særlige forholdene som gjør seg gjeldende i skiftesaker. Utvalget peker på følgende (side 143):

«Partene ved dødsbobehandling står i et spesielt forhold til hverandre, noe som ikke er tilfelle ved det store flertall av sivile saker ellers. Familie- og slektskapsbånd preger partsforholdene. Saksbehandlingsreglene bør så langt det er mulig bidra til at tvisten ikke sementer et motsetningsforhold. Ikke sjelden vil løsninger som ikke utelukkende bygger på det juridisk korrekte, men også på hva som må antas å være hensiktsmessig og «riktig» fordeling av eiendelene være aktuell.»

Videre har utvalget vanskeligheter med å se ulemper ved å videreføre en egen skifteprosess, særlig dersom adgangen til å overføre en sak til søksmåls former videreføres.

Skiftelovutvalget legger opp til at de skifteprosessuelle reglene gis i en ny dødsboskiftelov sammen med de materielle reglene om dødsboskifte.

32.1.3 Høringsinstansenes syn

Fredrikstad tingrett, Oslo byfogdembete og Romsdal tingrett uttaler at de ønsker å videreføre ordningen med en egen skifteprosess. *Fredrikstad tingrett* og *Romsdal tingrett* viser til at ordningen med en egen skifteprosess gir en raskere og rimeligere behandling enn ordinære søksmål. Begge domstoler viser dessuten til at det kun i et fåtall tilfeller er behov for å overføre saker til søksmåls former. *Oslo byfogdembete* uttaler følgende til støtte for ordningen:

«Det sentrale er at retten fritt kan bestemme behandlingsformen etter hva som er hensiktsmessig i den enkelte sak, om den skal være rent skriftlig eller delvis muntlig. Hvis det avholdes rettsmøte, står retten også relativt fritt når det gjelder å bestemme gjennomføringen. Skulle det etter rettsmøtet, men før avgjørelsen foreligger, dukke opp spørsmål som retten ikke har fått klarhet i under møtet, kan partene kontaktes for nærmere utdyping.

Vi er enige med utvalget i at skifteprosessen fungerer godt og sikrer en fleksibel, rask og kostnadsgunstig tvisteløsning. Den enklere behandlingsmåten er basert på den kjennskap retten forutsettes allerede å ha til boet og tvisten, foruten at bobehandlingen kan reise tvistesporsmål som er for ubetydelige til å rettferdiggjøre utgiftene ved selvstendig domstolsbehandling. Rettens umiddelbare kjennskap til boenes forhold er redusert etter innføringen av ordningen med bobestyrere, men retten er likevel orientert gjennom bobestyrernes innberetninger. Dessuten vil det ofte være suksessive tvister, slik at retten ved senere tvister kan dra nytte av kunnskapen om boet.

Tvistelovens ikrafttredelse gir etter vår mening ikke grunn til noen endret vurdering av skifteprosessen. Småkravsprosess vil være et lite aktuelt alternativ.»

Asker og Bærum tingrett synes også å gå inn for å beholde en egen skifteprosess, men reiser samtidig spørsmål om ikke småkravsprosessen bør kunne anvendes ved tingrettens behandling av mindre skiftetvister som ikke er overført til søksmåls former. Domstolen er ikke enig med utvalget i at småkravsprosessen er lite egnet til behandling av slike tvister.

Domstoladministrasjonen anbefaler at det utredes nærmere hvorvidt det er behov for egne skifteprosessuelle regler, og viser til følgende argumenter for at tvistelovens regler bør kunne benyttes i skiftesaker:

«For tingrettene vil det trolig innebære en forenkling dersom de samme prosessreglene som i andre sivile saker benyttes også ved behandling av skiftesaker. Domstolene behøver da ikke ta stilling til avgrensningen mellom hvilke tvister som skal løses etter en særlig skifteprosess. Ved å la tvisteloven gjelde fullt blir det heller ikke behov for ordningen med overføring til søksmåls former, jf. skifteloven §§ 30 og 31. Det er imidlertid viktig at det blir tatt hensyn til de rettsgebyrmessige konsekvensene ved vurderingen.»

Videre peker Domstoladministrasjonen på at den innebygde fleksibiliteten som ligger i tvisteloven, reduserer behovet for en spesialprosess for skiftesaker. Domstoladministrasjonen gir dessuten uttrykk for at dommerens adgang og plikt til veiledning etter tvisteloven er så vidtrekkende at den langt på vei også kan ivareta behovet til partene i skiftesaker. Videre vises det til at partene med ret-

tens samtykke kan avtale fullt ut skriftlig behandling etter tvisteloven. Det pekes likevel på at det kan være behov for å gå lenger i å tillate skriftlig behandling i skiftesaker enn det tvisteloven gir åpning for.

Til slutt nevner Domstoladministrasjonen at de mer formelle rammene i et søksmål kan oppfattes som en «rettsliggjøring» av tvisten sammenliknet med den «mykere» skifteprosessen, og at dette kan tale mot å oppheve den særskilte skifteprosessen.

Når det gjelder plasseringen av reglene, gir *Agder lagmannsrett* uttrykk for tvil, men antar likevel at det trolig er best å plassere de spesielle reglene om skiftetvister sammen med de øvrige prosessuelle reglene for bobehandlingen i de spesielle prosesslovene. Også *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)* er enig med utvalget i at reglene ikke bør plasseres i tvisteloven.

32.1.4 Departementets vurdering

Tvisteloven åpner for en langt mer fleksibel saksbehandling enn det tvistemålsloven 1915 gjorde. Blant annet er det gitt en mer omfattende adgang til bevisavskjæring og utvidet myndighet til å tilpasse saksforberedelsen og hovedforhandlingen ut fra forholdene i den enkelte saken. Det er også innført en enklere behandlingsmåte for små krav (småkravprosess). Samtidig er det klart at skifteprosessen gir en enda større grad av fleksibilitet enn tvisteloven. Det vises blant annet til at det ikke er krav om muntlige forhandlinger, og at det er opp til dommeren å tilpasse saksbehandlingen ut fra hva som fremstår som hensiktsmessig i den enkelte saken.

Departementet er også av den oppfatning at flere skiftetvister er såpass kurante at retten bør legge begrenset arbeid i saken. Det bør være en større adgang til skriftlig behandling av skiftetvister enn det allmennprosessen og småkravprosessen åpner for. Dessuten synes det mer formelle regimet allmennprosessen innebærer, med planmøte, sluttinnlegg og forberedelse av hovedforhandlingen, omstendelig i enkelte skiftetvister ettersom skiftebehandlingen for øvrig har satt en ramme for behandlingen av tvistene. I skiftesaker vil dommeren gjennom forberedende rettsmøter, meglings, skiftesamlinger og bostyrerens redegjørelser ha betydelig informasjon om forholdene i boet. Gjennom disse kanalene – og forholdet til arvelateren – vil også partene gjerne ha en viss kjennskap til boet. Som Oslo byfogdembete peker på i sin høringsuttalelse, vil tvistene dessuten ofte være suksessive, slik at retten kan dra nytte av tidligere kjennskap til sakene. Videre vil departe-

mentet understreke at retten under et offentlig skifte i utgangspunktet har ansvar for at samtlige tvistepunkter løses før boet avsluttes. Dette tilsier at retten gis betydelig fleksibilitet med hensyn til behandlingsmåte. Det er ikke dermed sagt at dommeren i skiftetvister regelmessig bør avstå fra en saksforberedelse som ligger nært opp til tvistelovens system, men departementet kan ikke se at det er hensiktsmessig at tvisteloven i sin helhet skal anvendes i skiftetvister.

Departementet er videre enig med Oslo byfogdembete i at småkravprosessen er mindre egnet til å løse skiftetvister. Riktignok er småkravprosessen lagt opp til å være utpreget effektiv, med raske rettsmøter og hurtig domsavsigelse. Men dette kan synes noe underordnet i skiftetvister som ofte preges av personlige relasjoner og følelser. Ofte reiser skiftetvistene flere ulike spørsmål som isolert sett er beskjedne, men som må belyses ved parts- og vitneforklaringer for å bli forsvarlig opplyst. Rettsmøter i småkravssaker kan bare være mer enn én dag dersom særlige grunner foreligger, jf. tvisteloven § 10-3 annet ledd tredje punktum, mens det i skiftesaker ikke sjelden er behov for muntlige forhandlinger over flere dager. I skiftetvister vil partene dessuten ofte fremme kryssende krav som kan være vanskelig å innpasse i småkravprosessen. Departementet ser heller ikke bort fra at tvister om tvistesummens størrelse vil kunne oppstå hyppig dersom en skulle åpne for småkravsbehandling i skiftesaker.

Det synes etter dette ikke hensiktsmessig å la reglene om allmennprosess og småkravprosess fullt ut komme til anvendelse i skiftetvister. Departementet kan heller ikke se betydelige innvendinger mot å beholde en egen skifteprosess. Ordningen er godt innarbeidet og fleksibel, og departementet går etter dette inn for at den videreføres. Spørsmålet blir da hvilke deler av tvisteloven som bør komme til anvendelse i skiftetvister. Dette behandles nærmere i punkt 32.3.

Som det fremgår i punkt 4.1, er departementet av den oppfatning at det er hensiktsmessig at reglene om skifte av felleseie tas inn i ekteskapsloven, mens reglene om skifte av dødsbo gis i en ny arvelov. Prosessreglene og de øvrige reglene om skifte henger nøye sammen. En konsekvens av at man rendyrker og skiller de aktuelle reglene om skifte av dødsbo og skifte av felleseie, bør etter departementets syn ha som konsekvens at man også har prosessregler i de respektive lovene – selv om prosessreglene i stor grad er de samme. Det er også best i tråd med forutsetningene i Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) at skifteprosessuelle regler ikke tas inn i tvisteloven.

32.2 Hva bør avgjøres etter skifteprosessuelle regler?

32.2.1 Gjeldende rett

Tvister i forbindelse med et privat skifte løses etter reglene i tvisteloven. Tvister som i forbindelse med et offentlig skifte ville ha vært behandlet i skifteprosessuelle former, må ved privat skifte bringes inn for forliksrådet eller tingretten etter de ordinære prosessreglene dersom de skal avklares rettslig.

Ved offentlig skifte er det først og fremst tvister om arv, legat og boslodd som skal behandles etter skifteprosessuelle regler. Skifteloven åpner imidlertid for at også andre tvister i forbindelse med et offentlig skifte kan behandles på denne måten. Noe upresist kan det sies at alle tvister som har betydning for skiftets gjennomføring, behandles etter skifteprosessuelle regler. I skifteloven § 11 første ledd er dette kommet til uttrykk slik:

«Krav som ikke angår arv, legat eller boslodd, kan bare avgjøres av tingretten hvor det i det følgende uttrykkelig er sagt, eller det gjelder forpliktelser som boet selv har pådratt seg.»

Der hvor tingretten er gitt kompetanse til å behandle en tvist i skifteprosessuelle former, skal tvisten som hovedregel behandles i slike former. Dette har også betydning for hvilken domstol som skal behandle tvisten. Skal en tvist behandles i skifteprosessuelle former, skjer dette for den tingretten som forvalter boet, og ikke etter verne-tingsreglene i tvisteloven.

Henvisningen i § 11 til tvister om «arv, legat og boslodd» innebærer at enhver tvist mellom loddeierne som sådanne skal behandles etter skifteprosessuelle regler. I korthet betyr dette at alle spørsmål om rett til arv og omfang av arvekrav omfattes, uansett om arveretten bygger på loven eller testament. Tvister om testamenters gyldighet omfattes, selv om posisjonen som arving her først blir klarlagt ved utfallet av saken. Dessuten omfattes tvister om hvorvidt en ytelse til en livsarving er en gave, og om et forskudd på arv skal være gjenstand for avkorting, samt tvister om verdsettelse og naturalutlegg.

Tvister om hvorvidt det skal åpnes offentlig skifte, behandles også etter skifteprosessuelle regler, jf. skifteloven § 9.

Videre kan eller skal krav mot arvelateren som er meldt i boet, avgjøres i skifteprosessuelle former, jf. §§ 95 og 104. Ved sammensatte skifter

gjelder det samme for krav mot den gjenlevende ektefellen, jf. § 108.

Skifteloven § 95 gir regler om fordringstvister hvor arvelaterens gjeld er overtatt av arvingene eller den gjenlevende ektefellen. I slike tilfeller må en arving som har overtatt gjeldsansvaret, kreve fordringstvisten avgjort selv om kreditor eventuelt er saksøker. Dette gjelder også for krav mot en gjenlevende ektefelle i et sammensatt skifte når han eller hun har formue som er felleseie, jf. § 95 første ledd annet punktum.

Skifteloven § 104 første ledd første punktum gir skifteprosessen anvendelse på fordringstvister hvor arvelaterens gjeld ikke er overtatt. Her er skifteprosessen eksklusiv, og tvist kan ikke reises som ordinært søksmål.

Skifteloven § 108 annet ledd regulerer meldte krav mot en gjenlevende ektefelle hvor gjelden ikke er overtatt. Også her kan retten avgjøre tvister om krav mot den gjenlevende ektefellen i skifteprosessuelle former såfremt en loddeier har begjært rettens avgjørelse, og sak ikke er anlagt for en annen domstol eller etter andre prosessregler.

Skifteloven § 104 første ledd første punktum gir tingretten skifteprosessuell kompetanse til også å avgjøre påståtte tinglige krav der arvelaterens gjeld ikke er overtatt av loddeierne. Det følger av annet punktum at tvister om tinglige krav kan reises også for andre domstoler og etter andre prosessregler. Liknende regler gjelder der arvelaterens gjeld er overtatt av loddeierne, og ved sammensatt skifte, jf. § 95 og § 108 annet ledd annet punktum.

Etter § 11 første ledd kan tingretten avgjøre tvister om krav mot boet – såkalte «massekraft» – i skifteprosessuelle former. Det samme følger av § 104 første ledd annet punktum. Videre følger det av denne bestemmelsen at skifteprosessen ikke er eksklusiv i slike saker. Tvister om massekraft kan dermed anlegges også etter tvistelovens regler.

Boets eller loddeierens krav mot en tredjerson kan som hovedregel ikke behandles i skifteprosessuelle former, jf. § 11 fjerde ledd. Skifteloven oppstiller to unntak fra dette. For det første bestemmer § 11 annet ledd første punktum at der tingretten har myndighet til å avgjøre en anmeldt fordring, kan den også «avgjøre» boets motfordringer «så langt de kan bringes i motregning». For det andre kan tingretten etter begjæring av en loddeier eller legatar avgjøre boets krav på en annen loddeier eller legatar i skifteprosessuelle former, jf. § 11 annet ledd annet punktum. Her er kravet ikke knyttet til stillingen som loddeier eller legatar. Det er for eksempel tale om et gjeldskrav,

et erstatningskrav eller et krav på en ting basert på eiendomsrett. Tingrettens skifteprosessuelle kompetanse etter bestemmelsen er ikke eksklusiv, og kravet kan også avgjøres i ordinært søksmål. Om boet eller de enkelte loddeierne i andre tilfeller vil gå til sak mot en tredjeperson, må dette gjøres etter alminnelige prosessregler.

Tingretten er avskåret fra å avgjøre en tvist etter skifteprosessuelle regler dersom tvisten etter ufravikelige vernetingsregler hører under en annen domstol eller må behandles etter andre prosessregler, jf. skifteloven § 10. En liknende regel finnes i konkursloven § 145 fjerde ledd.

Skifteloven § 12 bestemmer at dersom en sak, før offentlig skiftebehandling ble åpnet, er anlagt ved en annen domstol eller etter andre prosessregler enn etter skifteloven, kan den fortsettes. Bestemmelsen har liten betydning der hvor saken er anlagt ved samme tingrett som står for det offentlige skiftet, ut over at tvisten fortsetter etter de alminnelige reglene i tvisteloven. Er saken anlagt ved en annen tingrett, har spørsmålet større praktisk betydning siden tvisten da kan fortsette der.

32.2.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget peker på at dagens regler om skifteprosessens rekkevidde er kompliserte og tungt tilgjengelige, se side 143–144 i NOU 2007: 16. Utvalget har det prinsipielle syn at retten bør ha størst mulig kompetanse til å avgjøre alle tvister av betydning for skiftet etter skifteprosessuelle regler, og at det er unntakene fra dette som må begrunnes særskilt. Utvalget mener at unntak fra dette primært bør skje ved at saken overføres til søksmåls former, fremfor at tvisten løsrives fra skiftebehandlingen.

Utvalget foreslår at skifteprosessen avgrenses ved at det lovreguleres at «tvister under skiftet» skal behandles etter skifteprosessuelle regler, jf. lovforslaget § 12-1 første ledd første punktum. Utvalget forutsetter at henvisningen i gjeldende skiftelov § 11 første ledd til tvister om «arv, legat og boslodd» omfattes av dette uttrykket. Utvalget går videre inn for å videreføre regelen i skifteloven § 9 om at tvister om hvorvidt det skal åpnes offentlig skifte, skal behandles etter skifteprosessuelle regler, jf. lovforslaget § 9-3 første ledd.

Utvalget går inn for at tvister om meldte krav mot arvelateren uten unntak skal løses etter skifteprosessuelle regler. Skifteloven § 104 første ledd forutsettes dermed videreført.

Utvalget foreslår imidlertid ikke å videreføre skifteloven § 95 og viser til at skillet mellom

offentlig skifte hvor gjelden er overtatt av en eller flere arvinger, og hvor den ikke er det, faller bort som følge av utvalgets forslag om å oppheve kravet til gjeldsovertakelse for å skifte privat, se punkt 26.2.3.

De særlige reglene i § 108 annet ledd foreslås ikke videreført, men utvalget synes å forutsette at det er tilstrekkelig hjemlet i utvalgets lovforslag at slike tvister skal behandles etter skifteprosessuelle regler.

Utvalget foreslår at skifteprosessen skal være eksklusiv når det gjelder avgjørelse av tinglige krav. Samtidig gis det uttrykk for at en tredjeperson bør ha rett til å få en tvist overført til søksmåls former.

Utvalget finner det ikke nødvendig med en egen regel om at massekrav kan behandles i skifteprosessuelle former, siden utvalget forutsetter at dette fremgår tilstrekkelig klart av den foreslåtte bestemmelsen i § 12-1 første ledd første punktum.

Utvalget foreslår at alle tvister om krav mot en tredjeperson i utgangspunktet skal kunne avgjøres etter skifteprosessen, likevel slik at tredjepersonen kan kreve overføring til søksmåls former hvis saken ikke gjelder et beløp som gjør at den ville ha blitt behandlet etter reglene om småkravprosess, jf. utvalgets lovforslag § 12-6 første ledd. Om adgangen til å kreve tvisten overført til søksmåls former uttaler utvalget følgende (utredningen side 270):

«Tredjepersonen har gjerne ikke vært involvert i skiftebehandlingen tidligere, og kan dermed ha behov for den saksforberedelsen og hovedforhandlingen som tvisteloven oppstiller. Begrunnelsen for særlige skifteprosessuelle regler slår ikke helt til i slike tilfeller. Utvalget foreslår likevel å gjøre et unntak for tvister som vil gå etter reglene om småkravprosess hvis tvistelovens regler anvendes, se tvisteloven § 10-1.»

Utvalget foreslår at dette skal gjelde også hvor en arving har posisjon som tredjeperson, jf. skifteloven § 11 annet ledd annet punktum. Utvalget gir uttrykk for at selv om arvinger har et annet forhold til skiftebehandlingen enn øvrige tredjepersoner, er det hensiktsmessig å likestille alle tredjepersoner på dette punktet (utredningen side 270).

Utvalget kommenterer ikke særskilt den situasjonen at boet i en fordringstvist bringer på banen en motfordring, se skifteloven § 11 annet ledd første punktum.

Utvalget foreslår å videreføre skifteloven § 10, jf. utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd annet

punktum. Utvalget mener at unntakene neppe har stor praktisk betydning, men at de likevel ikke bør fjernes fra loven (utredningen side 267).

Utvalget foreslår under noe tvil en videreføring av skifteloven § 12. Utvalget foreslår dessuten – til forskjell fra skifteloven § 12 – at det uttrykkelig gis en adgang til å overføre tvisten til den domstolen som har skiftet, såfremt den domstolen som har skiftet, anmoder om det og partene samtykker, se utredningen side 267 og utvalgets lovforslag § 12-1 annet ledd. Utvalget foreslår at den domstolen hvor tvisten er anlagt, beslutter overføring ved kjennelse.

Utvalget tar til orde for at også tvister ved privat skifte bør kunne behandles i skifteprosessuelle former (utredningen side 143, jf. utvalgets lovforslag § 7-3 annet ledd). Dette begrunnes med at det både under privat og offentlig skifte er behov for fleksible tvisteløsningsmekanismer, og at de hensyn som taler for å beholde en egen skifteprosess ved offentlig skifte, også gjør seg gjeldende ved privat skifte.

32.2.3 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene uttaler seg i liten grad om hvilke saker som bør behandles etter skifteprosessuelle regler.

Oslo byfogdembete uttaler at man er enig i at også krav mot en tredjeperson bør kunne behandles etter skifteprosessuelle regler, men forutsetter at tvistelovens vernetingsregler gjelder der en tredjeperson krever tvisten avgjort etter allmennprosess.

Når det gjelder utvalgets forslag om at også tvister i forbindelse med et privat skifte bør kunne behandles i skifteprosessuelle former, viser *Agder lagmannsrett*, med tilslutning fra *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)*, til at tvisteløsning under offentlig skifte er en integrert del av skiftebehandlingen, og at dette begrunner en særlig fleksibel og forenklet prosess. Domstolen viser til at det under et privat skifte vil være opp til partene om de ønsker å bringe en tvist inn for retten, og kan ikke se tilstrekkelig tungtveiende grunner for å tilby alternativer til tvisteloven i disse tilfellene.

Oslo byfogdembete peker på at tvister i forbindelse med privat skifte har større likhet med ordinære tvister, og viser til følgende:

«Når tvistene ikke oppstår under den skiftebehandling som også håndteres av retten, vil det heller ikke være så naturlig at bare tvistene skal behandles under det samme regimet. Her

mangler totaliteten og den rammen som behandlingen av det offentlige skifte gir.»

Heller ikke *Asker og Bærum tingrett* går inn for å gi privatskiftende arvinger adgang til å få tvister behandlet etter skifteprosessuelle regler. Domstolen viser til at tvisteloven gir moderne og smidige tvisteløsningsmekanismer, og at utvalgets forslag innebærer en ubegrunnet prioritering av arvinger og andre etterlatte sammenliknet med andre privatpersoner med uløste tvister.

Domstoladministrasjonen finner på den annen side ikke grunn til å skille mellom behandlingen av tvister under privat skifte og offentlig skifte og slutter seg til at en særskilt skifteprosess bør gjelde også for tvister ved privat skifte.

32.2.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at alle spørsmål av betydning for gjennomføringen av skiftet som hovedregel bør avgjøres etter skifteprosessuelle regler. Skifteloven synes derfor i det store og hele å gi en hensiktsmessig avgrensning av skifteprosessens anvendelsesområde. Tatt i betraktning begrunnelsen for å opprettholde en egen skifteprosess, se punkt 32.1, bør det imidlertid foretas en nærmere vurdering for ulike typer tvister. I den forbindelse bør man se hen til hvilke tvister det er nødvendig å løse for at boet skal kunne avsluttes. I tillegg bør det tas i betraktning i hvilken grad skiftet danner en ramme for de enkelte tvistetyper som berettiger en forenklet prosess. Videre bør det være rom for å tillegge praktiske hensyn en viss betydning innenfor rammen av hva som fremstår som forsvarlig.

Som det fremgår i det følgende, foreslår departementet en viss utvidelse av skifteprosessens anvendelsesområde, samtidig som at skifteprosessen i noe større grad enn i dag legges opp til å være eksklusiv.

Departementet er enig med utvalget i at reglene om skifteprosessens anvendelsesområde bør samles og forenkles. Det bør utvetydig reguleres når tingretten opptrer med skifteprosessuell kompetanse. Departementet har imidlertid en annen lovteknisk tilnærming enn utvalget og foreslår en mer detaljert regulering av når skifteprosessen kommer til anvendelse, se lovforslaget § 168.

Departementet er enig med utvalget i at prinsippet i skifteloven § 11 første ledd bør videreføres. I departementets lovforslag er bestemmelsen utformet slik at alle tvister om rett til arv og om omfang av arvekrav under offentlig skifte skal

behandles etter skifteprosessuelle regler, jf. lovforslaget § 168 første ledd bokstav b.

Departementet foreslår videre i tråd med gjeldende lov at tvist om hvorvidt det skal åpnes offentlig skifte, skal behandles etter skifteprosessuelle regler. Det vises til lovforslaget § 168 første ledd bokstav a. Selv om det på dette stadiet ikke er en skiftebehandling som danner en ramme for de rettslige spørsmålene, vil retten som regel ha en viss oversikt over boet og tvistespørsmålene etter et forberedende rettsmøte. Dessuten taler praktiske hensyn for at spørsmål om åpning av offentlig skifte behandles etter forenklete prosessregler for den domstolen som eventuelt skal forvalte boet.

Skifteloven § 104 første ledd om fordringstviser foreslås videreført, slik at skifteprosessen her fortsatt skal være eksklusiv. Det vises til at avklaring av arvelaterens forpliktelser er sentralt i skiftet, og at det er nødvendig at slike tvister finner sin løsning for at boet skal kunne avsluttes. Departementet foreslår også å videreføre skifteloven § 95 første ledd første punktum om krav mot arvelateren når arvelaterens gjeld er overtatt av arvingene. Det vises til § 168 første ledd bokstav c i lovforslaget.

Når det gjelder skifteloven § 108 om fordringer mot den gjenlevende ektefellen ved sammensatte skifter, er ikke dette krav som direkte angår boet og kan søkes dekket i bomidlene. Å få klarlagt slike krav kan likevel ha en betydning for å avklare felleseiets nettoverdi, og hvordan dette skal fordeles mellom den gjenlevende ektefellen og dødsboet. Tingretten må derfor i en skiftetvist mellom den gjenlevende ektefellen og øvrige arvinger prejudisielt kunne ta stilling til krav mot ektefellen. Dette er det ikke nødvendig å lovregulere. Kompetansen til å løse tvister mellom arvingene er hjemlet i lovforslaget § 168 første ledd bokstav b. Ettersom krav mot en gjenlevende ektefelle ikke kan søkes tvangfullbyrdet i bomidlene, har departementet vanskelig for å se noe behov for at tingretten i en skiftetvist bør kunne avsi dom for krav mot den gjenlevende. Departementet foreslår derfor ikke å videreføre skifteloven § 108 annet ledd når det gjelder fordringer mot den gjenlevende ektefellen, se likevel nedenfor om tinglige krav. Ved at tingrettens skifteprosessuelle kompetanse begrenses til å foreta en prejudisiell prøving, oppstår ikke spørsmål om litispensens. Kreditor må derfor kunne reise sak for andre domstoler eller etter andre prosessregler, uavhengig av skiftetvisten.

Departementet er enig med utvalget i at skifteprosessen bør være eksklusiv når det gjelder tvist

om tinglige krav. Dette er krav det inngår i skiftebehandling å avklare. Departementet kan ikke se behov for en særlig rett for kreditor til å få en slik sak overført til søksmåls former. Her som ved andre tvister om krav mot arvelateren bør kreditoren eller arvingene anses tilstrekkelig hjulpet ved at det tilligger retten å foreta et forsvarlig skjønn over behovet for overføring, se punkt 32.4.

Det kan reises spørsmål om reglene bør være de samme ved sammensatte skifter hvor en ting besittes av den gjenlevende ektefellen. Ved åpningen av det offentlige skiftet kan det være uklart hvilke eiendeler den gjenlevende ektefellen vil få overta på skiftet, og hvilke eiendeler de øvrige arvingene vil overta, jf. lovforslaget §§ 104, 108 og 113. Påstår en tredjeperson å ha krav på en bestemt eiendel, og dette bestrides av arvingene, synes det hensiktsmessig at en tvist om dette avgjøres under skiftet i skifteprosessuelle former, uavhengig av hvem som ville få overta eiendelen på skiftet. Departementet foreslår derfor å videreføre skifteloven § 108 annet ledd annet punktum, jf. § 95 første ledd tredje punktum og annet ledd, likevel slik at skifteprosessen her bør være eksklusiv, se lovforslaget § 168 første ledd bokstav d. Tingrettens kompetanse etter skifteloven § 108 omfatter neppe adgang til å avsi fullbyrdsdom for kravet, men departementet kan ikke se noen grunner til at dette ikke skal kunne gjøres. Lovforslaget § 168 første ledd bokstav d stenger derfor ikke for det.

Departementet er enig med utvalget i at tvister om massekrav fortsatt bør kunne behandles etter skifteprosessuelle regler. Det vises til at massekrav skal dekkes ved booppjøret, og at det derfor er nødvendig at tvister om massekrav finner sin løsning under skiftet. Det fremstår som hensiktsmessig med en uttrykkelig lovregulering av dette, se lovforslaget § 168 første ledd bokstav e. Departementet ser ikke behov for å videreføre adgangen en kreditor har til å gå til alminnelig søksmål om kravet, og foreslår ikke skifteloven § 104 videreført på dette punktet.

Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om at tvister om krav mot en tredjeperson i utgangspunktet skal kunne avgjøres etter skifteprosessuelle regler, likevel slik at tredjepersonen som hovedregel kan kreve overføring til søksmåls former, se lovforslaget § 168 første ledd bokstav f og § 173 annet ledd. Å klargjøre krav mot en tredjeperson vil ha betydning for skiftet og for hvilke aktiva som skal fordeles mellom arvingene. Samtidig gjør ikke skiftebehandling at tingretten nødvendigvis er rustet til å avgjøre kravet mot en tredjeperson etter forenklete prosessregler. For tredjepersonen

er boet dessuten som en hvilken som helst annen motpart, og han eller hun kan derfor se behov for at saken forberedes og avgjøres etter tvistelovens regler. I likhet med utvalget mener departementet at den nevnte regelen bør gjelde også hvor en arving har posisjon som tredjeperson, jf. gjeldende § 11 annet ledd annet punktum. Departementet er videre enig med utvalget i at en tredjeperson bør ha krav på å få en sak overført til behandling ved allmennprosess bare hvis tvistesummen minst tilsvare beløpet i tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a. Er beløpet mindre enn dette, bør tredjepersonen anses tilstrekkelig ivaretatt ved at kravet avgjøres etter skifteprosessuelle regler.

Det synes ikke å være nødvendig at tredjepersonen kan kreve overføring til allmennprosess der boet i en fordringstvist fremmer motkrav innenfor rammene av tredjepersons krav. Skifteloven § 11 annet ledd første punktum foreslås derfor videreført, se lovforslaget § 168 første ledd bokstav c.

Under høringen har Oslo byfogdembete gitt uttrykk for at tvistelovens vernetingsregler bør gjelde der tredjepersonen krever tvisten avgjort etter allmennprosess. Departementet finner det imidlertid mest ryddig og ressursbesparende at skiftetvisten overføres til allmennprosess ved samme embete.

Departementet foreslår som utvalget å videreføre unntakene i skifteloven § 10, jf. lovforslaget § 168 annet ledd.

Departementet er også enig med utvalget i at skifteloven § 12 bør videreføres. I likhet med utvalget ser departementet i tillegg behov for at tvister som pågår for andre domstoler eller etter andre prosessregler når offentlig skifte åpnes, bør kunne overføres til behandling som skiftetvist for den domstolen som har boet, se lovforslaget § 168 tredje og fjerde ledd. I en skiftetvist kan det være lettere å oppnå helhetlige løsninger for skiftet sett under ett. Skifteprosessen er dessuten ofte enklere og billigere enn allmennprosessen. Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om at en tvist skal kunne overføres der den tingretten som forvalter boet, med partenes samtykke, begjærer overføring. Samtykke bør kreves siden det er tale om å overføre saken til en enklere prosessform. Myndigheten til å beslutte overføring foreslås lagt til den domstolen tvisten er brakt inn for. Videre går departementet inn for at den lagmannsretten som er overordnet den domstolen saken er brakt inn for, avgjør spørsmålet om overføring hvis sistnevnte domstol motsetter seg overføring. En tilsvarende regel finnes i domstoloven § 38 tredje punktum. Bestemmelsen er inntatt i lovforslaget § 168 tredje ledd fjerde punktum.

Utvalgets lovforslag synes primært rettet mot den situasjonen at en tvist overføres fra en domstol til en annen. Hvor en tvist som behandles etter allmennprosess i samme domstol som skiftebehandlingen, ønskes overført til skifteprosessuelle former, er det ikke nødvendig med de samme saksbehandlingsreglene for overføringen, og det er tilstrekkelig at tingretten, med partenes samtykke, gis adgang til å beslutte overføring, se lovforslaget § 168 fjerde ledd.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt tvister ved privat skifte bør kunne behandles i skifteprosessuelle former, går departementet ikke inn for å gi skifteprosessen anvendelse. Riktignok vil både offentlige og private skifter ofte ha en slik personlig betydning for de involverte at det er særlig viktig med en effektiv og smidig tvisteløsning. Som det er pekt på under høringen, er det imidlertid enkelte grunnleggende skiller mellom private og offentlige dødsboskifter som gjør skifteprosessen mindre egnet for private skifter. Det vises til at retten ved et offentlig skifte har et særlig ansvar for å avslutte boet, noe som tilsier at den gis en betydelig grad av fleksibilitet med hensyn til behandlingsmåte. Dessuten berettiger rammene for den offentlige skiftebehandlingen – herunder dommereens forhåndskjennskap til og oversikt over boet – en forenklet prosess ved offentlig skifte. Ved private skifter er situasjonen annerledes ved at det er opp til partene hva de vil bringe inn for retten, og på hvilket tidspunkt. Retten er heller ikke involvert i skiftebehandlingen. Departementet er etter dette av den oppfatning at tvistelovens regler i tilstrekkelig grad vil dekke partenes behov ved private skifter.

32.3 Innholdet i skifteprosessen

32.3.1 Gjeldende rett

Hvordan skiftetvister behandles, reguleres i hovedsak av skifteloven § 22 første ledd første punktum. Det følger av denne bestemmelsen at en stor del av reglene i tvisteloven kommer til anvendelse også i skifteprosessen. Skifteloven § 22 gjør imidlertid unntak fra enkelte sentrale deler av tvisteloven. Her kan særskilt nevnes at skiftetvister ikke behandles i forlikrådet, ettersom skifteloven § 22 bestemmer at tvisteloven kapittel 6 ikke kommer til anvendelse. Videre er ikke tvistelovens tredje del om saksbehandlingen i første instans gitt anvendelse. Reglene om saksforberedelse og gjennomføring av hovedforhandling i allmennprosess gjelder derfor som utgangspunkt ikke. Det gjør heller ikke reglene om saksforberedelse og

muntlig sluttbehandling i småkravprosessen, jf. også tvisteloven § 10-1 tredje ledd bokstav b.

Dermed har retten i skiftesaker stor frihet til å beslutte en saksbehandling som er hensiktsmessig for den enkelte tvisten. En begrensning ligger i at retten før den avsier dom, så vidt mulig, skal gi den eller de dommen angår, anledning til å uttale seg, jf. skifteloven § 24, men dette følger uansett av kontradiksjonsprinsippet. En annen begrensning ligger i at reglene om bevis og bevisførsel for hovedforhandling også gjelder i skiftesaker, jf. forbeholdet i § 22 første ledd første punktum. Det samme følger av at tvistelovens femte del uttrykkelig er gitt anvendelse i skiftetvister. Formuleringen «bevis og bevisførsel» vil imidlertid også kunne omfatte enkelte regler i tvistelovens tredje del.

Dommeren kan i utgangspunktet benytte de delene av tvisteloven som det ikke er henvist til i skifteloven § 22. Blant annet gjelder dette hvordan saken skal forberedes, og hvordan eventuelle muntlige forhandlinger skal legges opp. Men det kan spørres om dommeren har adgang til å benytte tvistelovens hjemler for å pålegge partene plikter eller sanksjonere forsømmelser der hvor slike hjemler ikke kommer direkte til anvendelse i skiftetvister. I den forbindelse har det i teorien vært tatt til orde for at preklusjonsreglene i tvistemålsloven 1915 § 189 andre og tredje ledd og § 335 gjelder analogisk i skiftesaker, se Augdahl: Skifteloven (1974) side 41.

Ved tvistelovens ikrafttredelse 1. januar 2008 ble de særlige reglene om rettsmidler i skifteloven §§ 26 og 27 opphevet. Tvistelovens regler om rettsmidler gjelder nå fullt ut, jf. henvisningen til tvistelovens sjette del i skifteloven § 22. Opphevelsen innebar en innsnevring av rettsmiddeladgangen over saksbehandlingsavgjørelser. Dette hadde som mål å bidra til en mer effektiv og kostnadsbesparende prosess, jf. Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) side 72–73.

32.3.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget går inn for en ordrett videreføring av skifteloven § 22 og viser til at skifteprosessen etter gjeldende rett i all hovedsak fungerer tilfredsstillende for sitt formål, se NOU 2007: 16 side 144–145 og § 12-4 i utvalgets lovforslag. Utvalget uttaler følgende på side 145:

«Retten vil dermed fortsatt ha stor frihet til å legge til grunn en saksbehandling som fremstår som hensiktsmessig i den enkelte saken.

Et praktisk viktig eksempel her kan være at retten kan beslutte skriftlig saksbehandling hvis dette er hensiktsmessig. Ofte vil det være naturlig at retten legger til grunn tvistelovens regler så langt de passer, men reguleringen gjør det mulig for retten å velge bort regler som av en eller annen grunn fremstår som uhensiktsmessig.»

Utvalget går i tillegg inn for å gi en lovregel om de sentrale trekkene ved skifteprosessen, jf. lovforslaget § 12-3. Utvalget foreslår en regel som slår fast at retten – med visse unntak – bestemmer saksforberedelsen frem til avgjørelse i tvisten. Utvalget foreslår videre å videreføre skifteloven § 24 om kontradiksjon. I tillegg foreslås en presisering av at partenes syn også kan innhentes ved muntlige forhandlinger i en skiftesamling hvor det kan gis anledning til prosedyre om de spørsmål tvisten gjelder.

Utvalget uttaler på side 145–146 i utredningen at det ikke finner grunn til å gjeninnføre egne regler om rettsmidler for saker som behandles etter skifteprosessuelle regler.

32.3.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av de tre høringsinstansene som uttaler seg om dette spørsmålet, har innvendinger mot at innholdet i dagens skifteprosess videreføres.

Oslo byfogdembete peker på at dagens skiftelov er fragmentarisk og til dels spredt regulerer innholdet i skifteprosessen. Embetet slutter seg derfor til utvalgets forslag om en uttrykkelig bestemmelse om de sentrale trekkene ved skifteprosessen og peker på at det kan være pedagogisk nyttig og kan motvirke unødige overføringer til søksmåls former.

Domstoladministrasjonen slutter seg til utvalgets vurderinger av hva en særskilt skifteprosess bør inneholde, og tilføyer at det fortsatt bør gjelde unntak fra forliksrådsbehandling i skiftetvister.

Agder lagmannsrett mener Skiftelovutvalget burde ha trukket konkurslovens skifteprosessregler inn som sammenlikningsgrunnlag med sikte på harmonisering. Domstolen mener at også tvangsfullbyrdelseslovens prosessregler med fordel kunne vært nevnt.

Når det gjelder reguleringen av rettsmidler, slutter *Domstoladministrasjonen* seg til utvalgets vurderinger og viser til at det er tilstrekkelig at skiftelovgivningen henviser til tvistelovens regler om rettsmidler.

32.3.4 Departementets vurdering

Departementet har inntrykk av at dagens skifteprosess alt i alt fungerer godt og går inn for at skifteloven § 22 første ledd første punktum i det vesentlige videreføres. Det foreslås imidlertid enkelte justeringer både av redaksjonell og innholdsmessig art. I den forbindelse er departementet enig med Agder lagmannsrett i at de skifteprosessuelle reglene bør ses i lys av tilsvarende regler i konkursloven, og til en viss grad også i lys av tvangsfullbyrdsloven.

Videre er departementet enig med Skiftelovutvalget i at det er hensiktsmessig at de særlige trekkene ved skifteprosessen kommer klarere til uttrykk i loven. Departementet foreslår imidlertid en noe annen lovteknisk løsning enn utvalget. I departementets lovforslag § 169 foreslås det at bestemmelsen som klargjør rettens adgang til å beslutte en hensiktsmessig saksforberedelse, integreres i en fellesbestemmelse om skifteprosessens innhold, hvor det også fremgår hvilke deler av tvisteloven som kommer til anvendelse. I denne bestemmelsen foreslår departementet også å videreføre regelen i skifteloven § 24 om at partene skal gis anledning til å uttale seg. En tilsvarende regel er gitt i konkursloven § 149 fjerde ledd. Departementet er enig med utvalget i at reservasjonen «så vidt mulig» med fordel kan sløyfes.

Departementet foreslår ikke å følge opp utvalgets forslag om å lovregulere at partenes synspunkter kan innhentes ved muntlige forhandlinger i en skiftesamling hvor det kan gis anledning til prosedyre om de spørsmål tvisten gjelder. Departementet finner det ikke hensiktsmessig at dette lovreguleres. Det vises til at retten kan innhente synspunkter fra partene skriftlig eller muntlig også i ordinære rettsmøter, og det synes ikke hensiktsmessig å lovregulere bare én av måtene kontradiksjonen kan gjennomføres på. Det fremgår uansett med tydelighet av lovforslaget § 169 første ledd at dommeren som hovedregel står fritt til å beslutte saksbehandlingen i skiftetvister.

Som nevnt i punkt 32.3.1 kan det reises spørsmål om dommeren har adgang til å benytte tvistelovens hjemler for å pålegge partene plikter eller sanksjonere forsømmelser der hvor slike hjemler ikke kommer direkte til anvendelse i skiftetvister. Dommeren i en skiftetvist kan i like stor grad som i alminnelige søksmål ha behov for å styre fremdriften i saken. I punkt 32.5, jf. lovforslaget § 170, foreslår departementet at oversittelse av fristen for å reise skiftetvist skal ha preklusiv virkning. Men også under sakens gang kan dommeren ha

behov for å sikre en rimelig fremdrift. Riktignok vil dommeren, dersom en part ikke legger frem et bebudet bevis eller ikke overholder en frist for å inngi prosesskriv, kunne møte dette med å avgjøre tvisten på det foreliggende grunnlaget. Dette er imidlertid ikke nødvendigvis en fullgod løsning. Siktemålet må være å treffe avgjørelser med innholdsmessig riktig resultat. Legalitetsprinsippet tilsier at det ikke er tilstrekkelig med analogibetraktninger for å bruke plikt- og sanksjonshjemler som det ikke er direkte henvist til. For at saken skal bli så godt opplyst som mulig, er det særlig viktig at dommeren gis en tydelig adgang til å oppstille preklusive frister. Dette vil virke preventivt og bidra til å fremtvinge nødvendige prosesshandlinger fra partenes side. Departementet foreslår derfor en presisering i loven som innebærer at dommeren ved behov skal kunne anvende enkelte av reglene i tvistelovens tredje del og kapittel 16 avsnitt III, se lovforslaget § 169 annet ledd tredje punktum og merknaden til bestemmelsen.

Departementet går som utvalget inn for at ankeadgangen over skifteavgjørelser fortsatt skal reguleres gjennom en henvisning til tvisteloven kapittel 6, se lovforslaget § 169 annet ledd første punktum. Departementet kan ikke se noen grunn til å ha ulike ankeregler i tvisteloven og arveloven. Dessuten er det et mål i seg selv at skifteprosessen skal være effektiv og kostnadseffektiv, noe som ivaretas godt ved at tvistelovens regler kommer til anvendelse. Skifteloven § 28, som gir enkelte særlige regler om oppfriskning, gjenåpning og fristberegning ved anke, foreslås for øvrig videreført i arveloven, se lovforslaget § 169 fjerde og femte ledd.

32.4 Overføring til søksmåls former

Som nevnt i punkt 32.2.1 er skifteprosessen etter *gjeldende rett* i utgangspunktet eksklusiv der den kommer til anvendelse, i den forstand at partene ikke i stedet kan ta ut ordinært søksmål når offentlig skifte er åpnet. Men med rettens samtykke kan en skiftetvist etter omstendighetene overføres til søksmåls former. Det følger av skifteloven § 30 første ledd at en skiftetvist kan bringes inn for retten gjennom søksmål «såfremt det på grunn av rettsspørsmålets art eller de opplysninger som kreves, anses hensiktsmessigst, at tvisten behandles i et søksmåls former, og retten gir samtykke».

Annet ledd bestemmer at retten på samme vilkår kan beslutte å overføre en tvist til søksmåls former på eget initiativ.

Skiftetvister kan i utgangspunktet overføres både til allmennprosess og småkravprosess, selv om overføring til allmennprosess er mest praktisk. I forbindelse med tvistelovens ikrafttredelse 1. januar 2008 ble konkursloven § 154 og tvangsfullbyrdelsesloven § 6-6 endret slik at det fremgår av disse bestemmelsene at en tvist kan overføres til behandling ved allmennprosess. Ettersom konkursloven og tvangsfullbyrdelsesloven selv gir forenklede prosessregler, ble det ikke ansett nødvendig å kunne overføre til småkravprosess. Noen tilsvarende presisering ble ikke gjort i skifteloven. Bakgrunnen for dette var at man fant behov for å kunne overføre også mindre skiftetvister til søksmålsbehandling for å kunne gi søksmålsfristen preklusiv virkning. I Rt. 2003 side 310 slo Høyesteretts kjæremålsutvalg fast at frister for å reise skiftetvist ikke har preklusiv virkning. Ordlyden i skifteloven § 30 forble derfor uendret på dette punktet, med den følge at skiftetvister kan overføres til småkravprosess. Departementet åpnet samtidig for at arbeidet med ny skiftelovgivning kunne tilsi andre løsninger, jf. Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) side 20–21.

Skiftelovutvalget går i NOU 2007: 16 i det vesentlige inn for å videreføre dagens regler om overføring av skiftetvister til søksmåls former (utredningen side 270–271, jf. utvalgets lovforslag § 12-6 annet ledd). Mens dagens skiftelov stiller krav om hensiktsmessighet og samtykke fra dommeren for å overføre en tvist til behandling i søksmåls former, foreslår utvalget at retten ved vurderingen av om samtykke skal gis, skal legge vekt på rettsspørsmålets art, tvistegjenstandens verdi, hensynet til sakens opplysning og skiftebehandlingens fremdrift. Utvalget gir uttrykk for at forslaget innholdsmessig viderefører gjeldende rett, med unntak av at det også skal legges vekt på skiftebehandlingens fremdrift. Utvalget peker på følgende (utredningen side 270):

«Behandling i søksmåls former vil normalt innebære en forsinkelse av skiftebehandlingen, og overføring bør da bare skje hvis ulemmene med en slik forsinkelse veies opp av andre fordeler.»

Utvalget er av den oppfatning at det bør settes et minstekrav til tvistesummen på 125 000 kroner, slik tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a gjør for å skille hvilke saker som behandles etter småkravprosess, og hvilke saker som behandles etter allmennprosess. Utvalget gir videre uttrykk for at småkravprosessen er lite egnet til tvisteløsning under skiftebehandlingen, se utredningen side

142–143. Dette har imidlertid ikke kommet til uttrykk i utvalgets lovforslag § 12-6 annet ledd.

Utvalget legger for øvrig til grunn at massekreditorer etter gjeldende rett ikke kan begjære tvister om massekrav behandlet i søksmåls former. Samtidig ser ikke utvalget gode grunner for å unnta slike tvister, og det foreslår derfor at også tvister om massekrav skal kunne overføres til søksmåls former.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om utvalgets forslag på disse punktene.

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av at adgangen til å overføre skiftetvister til søksmåls former bør videreføres. Det kan av og til være behov for en mer formalisert prosess enn det en har i skifteprosessen. Dette vil særlig kunne være aktuelt der en sak byr på kompliserte faktiske eller juridiske problemstillinger. En overføring til en mer formalisert prosess kan muligens også virke disiplinerende på partene.

Departementet vil likevel understreke at det normalt ikke vil være grunn til å overføre en skiftetvist til søksmåls former. Som det fremgår i punkt 32.3.1, er skifteprosessen mindre regelbundet enn allmennprosessen, og dommeren har stor frihet til å tilpasse saksbehandlingen til hva som er mest hensiktsmessig i den enkelte sak. Ofte vil det være behov for å gjennomføre muntlige forhandlinger, og det kan gjøres uten at saken overføres til søksmåls former.

En overføring til søksmåls former kan i tillegg medføre at saken tar lengre tid. Departementet er derfor enig med utvalget i at det er hensiktsmessig at det kommer direkte til uttrykk i loven at det i vurderingen skal tas hensyn til skiftebehandlingens fremdrift. Dette samsvarer med tvistelovens prinsipp om at prosessen skal konsentreres i tid og omfang, jf. blant annet tvisteloven § 1-1 og § 11-6 første ledd.

Departementet slutter seg videre til utvalgets forslag om å knytte rettens beslutning opp mot skjønnsmomenter i stedet for vilkår. Dette vil ikke innebære noen større omlegging av gjeldende rett, men det tydeliggjør at retten må foreta en bred helhetsvurdering av spørsmålet.

Skiftetvister kan i prinsippet som nevnt overføres til småkravprosess. Som det fremgår i punkt 32.5, foreslår departementet at frister for å reise ordinær skiftetvist skal ha preklusiv virkning. En trenger i så fall ikke å overføre tvister til søksmåls former – herunder småkravprosess – for å oppnå preklusivitet. Videre gir skifteprosessen en enda større grad av fleksibilitet enn småkravprosessen, slik at det heller ikke av den grunn synes å være særlig behov for å kunne overføre skiftetvister til

småkravprosess. Departementet foreslår på denne bakgrunn at skiftetvister bare skal kunne overføres til allmennprosess, se lovforslaget § 173 første ledd. En følge av dette bør etter departementets syn være at adgangen til å overføre til allmennprosess bør forbeholdes tvister av et visst omfang. Departementet kan ikke se at det er mer betenkelig å utelukke mindre skiftetvister fra å kunne behandles i allmennprosess enn det er for alminnelige sivile tvister om småkrav. Departementet foreslår etter dette at retten kan overføre en skiftetvist til allmennprosess bare dersom tvistesummen overstiger beløpet som er fastsatt i tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a.

Tvisteloven § 10-1 tredje ledd bokstav d gir åpning for at småkravssaker som har vesentlig betydning for en part ut over den konkrete tvisten, kan behandles etter allmennprosess. Det samme gjelder hvor hensynet til forsvarlig behandling nødvendiggjør behandling ved allmennprosess. Ettersom retten vil kunne legge opp små, men kompliserte, skiftetvister tilnærmet som en hovedforhandling, ser ikke departementet behov for en tilsvarende ordning for skiftetvister.

Når det videre gjelder spørsmålet om hvilke skiftetvister som bør kunne overføres til allmennprosess, bør enhver skiftetvist etter departementets syn kunne overføres, såfremt tvistesummen er stor nok. Departementet er i den forbindelse enig med utvalget i at en adgang for en massekreditor til å begjære en tvist overført til søksmålsformer ikke bør være stengt – slik utvalget mener er tilfellet i dag. En annen sak er at beløpsgrensen ofte ikke vil være oppfylt i tvister om massekrav.

Når det gjelder regler om saksbehandlingen ved og etter overføring til søksmålsformer, vises det til lovforslaget § 173 og merknaden til denne bestemmelsen.

32.5 Frister for å reise sak

En skiftetvist kan oppstå på flere måter. Den kan oppstå ved at en eller flere av arvingene eller en tredjeperson reiser skiftetvist ved prosesskriv til tingretten med påstand om hva vedkommende mener må legges til grunn for det videre skiftet. Alternativt bestemmer retten – der hvor det avdekkes uenigheter som må få sin løsning før skiftet kan avsluttes – hvem som skal reise skiftetvist, og setter en frist for dette. Retten kan også allerede på et så tidlig stadium ha gjort seg opp en mening om at det er mest hensiktsmessig at tvisten avgjøres i søksmålsformer, og setter i stedet frist for å ta ut stevning. Videre kan det fore-

komme at retten avdekker et tvistepunkt, for eksempel i en skiftesamling, og finner at tvisten er tilstrekkelig opplyst til å avsi dom på bakgrunn av de muntlige innspillene i skiftesamlingen. Men det siste skjer nok mer unntaksvis. Behandlingen i det følgende forbeholdes tilfeller der retten setter frist for å inngi prosesskriv i skiftetvist eller for å ta ut stevning.

Skal en tvist overføres til søksmålsformer, bestemmer skifteloven § 31 første ledd at retten fastsetter hvem som skal reise søksmålet, og innen hvilken frist. Skifteloven gir ikke tilsvarende regler for ordinære skiftetvister, men det er ikke tvilsomt at retten har tilsvarende myndighet i disse tilfellene.

Etter gjeldende rett er en frist for å reise skiftetvist ikke ansett å ha preklusiv virkning, jf. Rt. 2003 side 310. I denne saken uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg følgende:

«En frist satt med hjemmel i skifteloven § 31, er omfattet av domstoloven § 152. Noen tilsvarende bestemmelse om frist for å reise skiftetvist som ikke skal behandles som søksmål, er ikke oppstilt i loven. Utvalget er enig med lagmannsretten i at det ikke er hjemmel for å tillegge en slik frist preklusiv virkning. Konsekvensen av at fristen oversittes, kan være forskjellig. Det kan være spørsmål om å avgjøre tvisten på grunnlag av det som foreligger. Etter omstendighetene vil et krav også kunne gå tapt ved passivitet.»

Oversittelse av søksmålsfristen etter skifteloven § 31 har derimot preklusiv virkning, med den begrensning at fristoversittelse kan begjæres oppfrisket, jf. domstoloven § 152 sammenholdt med Rt. 1990 side 346.

Den preklusive virkningen som angis i domstoloven § 152, er at prosesshandlingen ikke kan foretas senere. Det er ikke uten videre klart hvordan bestemmelsen skal forstås i relasjon til skifteloven § 31 første ledd. Domstoloven § 152 åpner for unntak fra den vanlige preklusjonsvirkningen der dette er bestemt ved lov. Skifteloven § 31 tredje ledd regulerer i hvert fall delvis hvilke konsekvenser det får at søksmålsfristen oversittes, i og med at retten gis adgang til å fremme behandlingen av boet uten hensyn til den aktuelle tvisten. I rettspraksis er bestemmelsen forstått slik at en fristoversittelse ikke bare påvirker adgangen til å få behandlet tvisten i søksmålsformer under skiftebehandlingen, men også adgangen til å angripe utlodningskjennelsen på det omtvistede punktet. Det kan dermed ikke brukes som ankegrunn at

det aktuelle spørsmålet har fått et materielt uriktig resultat ved utlodningen, se Agder lagmannsretts kjennelse 3. juli 2009 (ref. LA-2009-70651). Anken over kjennelsen ble forkastet av Høyesteretts ankeutvalg 2. september 2009 (ref. HR-2009-1736-U), og standpunktet er fulgt opp i senere lagmannsrettspraksis. På den annen side er det antatt i flere saker at en fristoversittelse i utgangspunktet ikke hindrer et senere ordinært søksmål om kravet, se blant annet Frostating lagmannsretts kjennelse 16. oktober 2007 (ref. LF-2007-86242), jf. Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse 17. desember 2007 (ref. HR-2007-2118-U).

Rekkevidden av preklusivitet etter skifteloven § 31 fremstår etter dette som noe usikker etter gjeldende rett. Det synes likevel klart at den fristen en part gis for å reise søksmål, ikke berører motpartens adgang til å bringe andre krav inn til pådømmelse i tvisten, jf. tvisteloven § 15-1 annet ledd, jf. skifteloven § 22 første ledd.

Skiftelovutvalget foreslår for både skiftetvister og søksmål at retten skal bestemme hvem som skal reise tvist, og at retten skal sette en frist for saksanlegget. Utvalget foreslår videre at kravet skal falle bort dersom fristen oversittes, og viser til at dette vil bringe lovens ordning i samsvar med hovedregelen i domstolloven § 152. Det vises til utvalgets lovforslag § 12-2 første og annet punktum. Skifteloven § 31 tredje ledd første alternativ om at skiftebehandlingen kan fortsette selv om fristen er oversittet, foreslås ikke videreført.

For øvrig foreslår utvalget at fristoversittelse skal kunne oppfriskes, jf. utvalgets lovforslag § 12-2 fjerde punktum.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om disse spørsmålene.

Avklaring av tvistepunkter er nødvendig for å kunne avslutte det offentlige dødsboet. Av den grunn er det viktig at tvistepunkter finner sin løsning med tilstrekkelig hurtighet. D e p a r t e m e n t e t er derfor enig med utvalget i at det er hensiktsmessig å videreføre adgangen til å sette søksmålsfrister i skifteloven § 31 første ledd. Videre går departementet inn for at det samme skal gjelde for skiftetvister, se lovforslaget § 170, jf. § 173 tredje ledd.

Videre er departementet opptatt av at domstolene må ha tilstrekkelige verktøy for å kunne sanksjonere oversittelse av de frister som settes for å reise skiftetvist eller søksmål. Man kan imidlertid ikke utelukkende se hen til at tvister bør løses raskt. De bør også løses med riktig resultat, slik at risikoen for at en part lider rettstap, gjøres så liten som mulig.

Samtidig bør følgene av fristoversittelse være like hva enten det er satt frist for å reise skiftetvist eller for å ta ut stevning. Det er ikke ønskelig å videreføre dagens ordning som legger til rette for at skiftetvister overføres til søksmålsformer bare for å oppnå preklusjonsvirkninger.

Et alternativ kan være å videreføre ordningen med at oversittelse av en fastsatt frist for å reise ordinær skiftetvist medfører at retten må avgjøre tvisten på det foreliggende grunnlaget, og samtidig la dette gjelde søksmålsfrister. I praksis vil nok en slik ordning medføre at de øvrige partenes standpunkt legges til grunn for skifteoppgjøret, og at skiftet vil fortsette på dette grunnlaget. Den som har oversittet fristen, har imidlertid ikke nødvendigvis tapt kravet sitt og vil kunne reise tvist om det selv om fristen er oversittet. En slik ordning vil åpenbart være egnet til å skade skiftets fremdrift.

Det vil være mer effektivt hvis fristoversittelsen også medfører at kravet bortfaller. Mot en slik ordning kan det innvendes at det kan være noe tilfeldig hvem retten pålegger å reise skiftetvist eller søksmål. Ved å pålegge noen byrden med å reise sak kan dommeren sies å ha signalisert et foreløpig standpunkt til tvisten. Det kan for eksempel tenkes at dommeren formoder at et testament er gyldig – ettersom dette er tilfellet i de aller fleste arveoppgjør – og alene ut fra dette lar den som påberoper ugyldighet, få byrden med å reise tvist. Dommerens subjektive skjønn på et tidlig stadium av saken vil derfor kunne tenkes å få en uforholdsmessig stor betydning.

Departementet er likevel av den oppfatning at det alt i alt er mest hensiktsmessig at oversittelse av en frist for å reise skiftetvist eller søksmål medfører at kravet som hovedregel går tapt. Det vil da ikke kunne tvistes ytterligere om kravet under skiftet, herunder under utlodningen. En vil også være forhindret fra å reise søksmål etter at skiftet er avsluttet. Departementet antar at en slik ordning vil virke preventivt og medvirke til at tvister reises i tide. For å dempe risikoen for at en part urettmessig lider rettstap, foreslår departementet at adgangen til å gi oppfriskning for fristoversittelse videreføres. Videre går departementet inn for at det skal fremgå i rettens beslutning at fristoversittelse medfører at kravet som hovedregel går tapt. Som en ytterligere sikkerhetsforanstaltning foreslår departementet at rettens beslutning skal forkynnes for den parten som pålegges å reise sak. Bare hvor rettens beslutning opplyser om konsekvensene av fristoversittelsen og er forkynt, bør konsekvensen av fristoverskridelsen være at kravet går tapt.

Departementet foreslår at de nevnte reglene tas inn i en egen bestemmelse om frister for å reise skiftetvist, se lovforslaget § 170. Det foreslås at det samme skal gjelde for søksmålsfrister gjennom en henvisning i lovforslaget § 173 tredje ledd tredje punktum. Regelen i skifteloven § 31 tredje ledd vil med en slik regulering være overflødig, og departementet foreslår at den ikke videreføres.

32.6 Partsevne

32.6.1 Generelt om reguleringen av partsevne

Tvisteloven § 2-1 første ledd bokstav e fastslår at et dødsbo under offentlig skifte har partsevne. I dette ligger det ikke mer enn at et dødsbo under offentlig skifte kan være part. Bestemmelsen løser ikke spørsmålet om når søksmål kan anlegges av eller mot slike bo. Skifteloven gir ikke en fullstendig oversikt over i hvilke tilfeller boet har eller kan ha partsevne, men gir spredte regler om dette i § 20 og § 22 annet ledd. Spørsmålet om partsevne gjør seg gjeldende både i ordinære skiftetvister, i skiftetvister som overføres til allmennprosess, og i tilfeller der tvisten i utgangspunktet ikke er en skiftetvist, men reises etter allmennprosess eller andre prosessregler.

Avgjørelsen av hvem som er part i en tvist, har betydning både for saksomkostningsansvaret og for avgjørelsens rettskrafts- og tvangskraftvirkninger. Hvis boet er part, vil saksomkostningene belastes boet og medføre redusert arv for alle loddeierne. Er derimot loddeierne parter, vil saksomkostningene bli belastet de loddeierne som deltar i tvisten, og ikke de øvrige. Tilføres boet midler ved tvisten, vil imidlertid loddeierne kunne kreve sine saksomkostninger dekket som massekrav innenfor rammene av boets berikelse, jf. RG 1992 side 1216 (Hålogaland).

En avgjørelse mot boet vil naturligvis kunne tvangsfullbyrdes mot dette. Har loddeierne ikke overtatt ansvaret for arvelaterens gjeld – noe som er det vanligste under offentlig skifte – vil tvangsfullbyrdelse ikke kunne skje mot disse. Har lodd-eierne overtatt gjeldsansvaret, kan tvangsfullbyrdelse rettes både mot bomidlene og loddeierens formuer, jf. skifteloven § 96.

Gjeldende rett er på flere punkter uklar, men generelt kan det sies at boet kan opptre som part i tvister med tredjepersoner som ikke går etter skifteprosessuelle regler. Derimot kan boet ikke være part i tvister som behandles etter skifteprosessuelle regler. Unntak gjelder for tvister om massekrav. Her kan boet være part.

Skiftelovutvalget foreslår i NOU 2007: 16 en mer uttømmende og tilgjengelig lovregulering av spørsmålet om partsevne, jf. § 12-5 første og annet ledd i utvalgets lovforslag. Sammenfatningsvis kan det sies at utvalget foreslår å videreføre ordningen med at boet ikke er part i tvister mellom loddeierne, men at boet skal være part i tvister med tredjepersoner dersom loddeierne er enige om å gjøre et krav gjeldende eller bestride et krav. Ved uenighet mellom loddeierne foreslår utvalget at bare de loddeierne som gjør gjeldende et krav eller bestrider et krav, er parter. For massekravenes vedkommende foreslår utvalget å videreføre dagens ordning med boet som part.

Samtidig peker utvalget på at de faktiske forholdene i skiftesaker er for mangeartede og ulike til at alle spørsmål kan løses i loven, se utredningen side 148 og 150. Utvalget mener at det må være opp til praksis å avklare i hvilken utstrekning lovens løsninger er anvendelige på andre tilfeller.

Under høringen uttaler *Den Norske Advokatforening* at den finner utvalgets utredning klaggjørende og slutter seg til utvalgets lovforslag § 12-5 første ledd bokstav a, b og c. Advokatforeningen mener likevel at det kan være grunn til i tillegg å regulere enkelte særtilfeller, slik utvalget redegjør for i utredningen. *Domstoladministrasjonen* er enig i utvalgets vurderinger og mener det er positivt at lovreglene om partsevne blir klarere.

Skiftelovens regulering av partsspørsmålene er fragmentarisk og kan fremstå som vanskelig tilgjengelig. D e p a r t e m e n t e t er derfor positiv til en regulering av partsevnespørsmålene som i større grad er uttømmende og mer oversiktlig enn tilfellet er etter gjeldende lov. Samtidig er departementet enig med utvalget i at lovteksten ikke kan ta høyde for alle tenkelige partskonstellasjoner. Det som foreslås lovregulert, er partsforholdene i de «egentlige» skiftetvistene. Som illustrert i Rt. 2003 side 787 kan det oppstå tilgrensende spørsmål under skiftebehandlingen som ikke direkte kan finne sin løsning i en skiftetvist. Departementet er enig med utvalget i at løsningen av partsspørsmålene i enkelte slike særlige situasjoner bør overlates til praksis. Reglene om skiftetvister, sammenholdt med reglene om forvaltningen av boet, bør likevel gi veiledning så langt de passer.

Når det gjelder de nærmere detaljer i de foreslåtte reglene om partsevne, vises til punkt 32.6.2 til 32.6.4 under og til lovforslaget § 171 med merknader.

Som det fremgår av punkt 4.3, brukes i departementets lovforslag ordet «arving», og ikke ordet

«loddeier», som er terminologien i gjeldende lov og i utvalgets lovforslag. I punktene nedenfor brukes derfor ordet «arving» i omtalen av departementets lovforslag, mens ordet «loddeier» gjerne brukes i omtalen av gjeldende lov og utvalgets forslag.

32.6.2 Tvister mellom arvingene

Skifteloven § 22 annet ledd første punktum bestemmer at dersom det reises tvist om et krav som er fremsatt av en loddeier, er det bare de loddeierne som har bestridt kravet, som er å anse som part. Regelen innebærer at boet ikke kan være part i tvister mellom loddeierne, jf. også Rt. 2011 side 1517. En viktig del av begrunnelsen for regelen er at ingen kan være part på begge sider i en rettslig tvist. Skulle boet ha vært part, ville den saksøkende loddeieren på sett og vis ha gått til sak mot seg selv, med risiko for å redusere sin lodd ved å vinne frem i tvisten.

Skiftelovutvalget foreslår å videreføre ordningen med at boet ikke er part i tvister mellom lodd-eierne, og at kun de loddeierne som hevder å ha eller bestrider et krav, blir parter i tvisten (NOU 2007: 16 side 150). Utvalget peker på at en slik løsning kan medføre at noen loddeiere blir «gratispassasjerer» ved at en avgjørelse kan komme loddeiere til gode som ikke har vært part i tvisten, og ved at disse heller ikke kan idømmes saksomkostninger. Utvalget viser på den annen side til at det ikke kan lovfestes at fordelene ved en eventuell seier bare skal komme de loddeierne som har deltatt i saken, til gode, og at å akseptere dødsboet som part ville innebære en urimelig omkostningsrisiko for de loddeierne som har ønsket å godta kravet.

Dersom en loddeier fremsetter et krav som etter sin art også kan fremsettes av en tredjeperson (se punkt 32.6.4), foreslår utvalget derimot at boet skal ha partsevne.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at boet ikke er part i tvister mellom arvingene, og at det kun er de arvingene som hevder å ha eller bestrider et krav, som er parter. Det vises til lovforslaget § 171 annet ledd første punktum.

Når det gjelder arving som er i samme posisjon som en tredjeperson, innebærer utvalgets forslag at dersom arvingen vinner frem i tvisten, vil han få redusert sin arv som følge av at saksomkostningene skal dekkes av boet. Etter departementets syn er dette ikke en hensiktsmessig løs-

ning. Departementet går i stedet inn for at det er de øvrige arvingene som er motparter i tvister hvor en arving setter frem et krav mot boet eller er adressat for et krav fra boet på samme måte som en tredjeperson. Departementet kan ikke se at avgjørende hensyn taler mot en slik løsning. Løsningen vil også medføre at alle tvister mellom arvingene behandles likt. Det vises til lovforslaget § 171 annet ledd annet punktum.

Når det gjelder tvister om massekrav, går departementet likevel inn for at boet skal ha partsevne selv om fordringshaveren også er arving, se lovforslaget § 171 første ledd annet punktum og punkt 32.6.4. Departementet legger vekt på at det er boet og ikke arvelateren som har pådratt seg disse forpliktelsene, og det synes dermed rimelig at saksomkostningsrisikoen ligger hos boet og ikke hos arvingene.

32.6.3 En tredjeperson pretenderer å være arving

Skifteloven § 22 annet ledd første punktum gjelder trolig også for tvister hvor en tredjeperson gjør krav på å være loddeier, noe som i praksis vil dreie seg om gyldigheten av et testament, jf. Augdahl: Skifteloven (1974) side 42.

Skiftelovutvalget peker på at om tredjepersonen vinner frem i en slik tvist, vil virkningen av at boet belastes saksomkostningene, være at også tredjepersonens lodd reduseres, se side 149 i NOU 2007: 16. Utvalget antar likevel at dette ikke bør være avgjørende og viser til utvalgets generelle syn om at boet bør være part i tilfeller der alle loddeierne er enige, mens den enkelte lodd-eier bør være part der hvor det ikke er slik enighet.

Departementet ser at det kan være grunner til å innrømme boet partsevne i rene tredjepersonstvister der samtlige arvinger står på samme side, se nærmere punkt 32.6.4. Som utvalget peker på, vil en slik løsning på den annen side ramme tredjepersonen som pretenderer å være arving. Dersom tredjepersonen vinner frem med sitt krav, og dermed oppnår posisjon som arving, vil et saksomkostningsansvar på boets hånd innebære en reduksjon i tredjepersonens arv. Departementet kan ikke se at partsspørsmålet i disse tilfellene bør løses på en annen måte enn ved alminnelige tvister mellom arvingene, se punkt 32.6.2. Departementet går derfor inn for at det kun er de arvingene som bestrider kravet, som blir parter i tvisten, se lovforslaget § 171 annet ledd.

32.6.4 Rene tredjepersonkonflikter

Spørsmålet om det er boet eller loddeierne som har partsevne i tvister der en tredjeperson er saksøker eller saksøkt, må besvares med utgangspunkt i skifteloven § 20 og § 22 annet ledd. Skifteloven § 20 gir tingretten, i praksis boet ved bobestyreren, myndighet til å representere loddeierne der disse ikke har overtatt ansvaret for arvelaterens gjeld. I dette ligger det at loddeierne kan pålegges et tvungent prosessfellesskap i den forstand at alle loddeierne kan gjøres til saksøkere eller saksøkte enten de vil eller ei. Regelen må ses i lys av at loddeierne i slike tvister bare svarer med bomassen, og at saksomkostninger som tilkjennes motparten, blir å dekke som fortrinnsberettiget massegjeld, jf. Augdahl: Skifteloven (1974) side 32–33.

En viktig begrensning følger av at § 20 bare kommer til anvendelse når sak anlegges ved en annen domstol eller etter andre prosesser enn skifteprosessen. Dette er blant annet tilfellet der boet reiser tvist mot en tredjeperson, og det er tilfellet for tvister om massekrav og tinglige krav dersom disse behandles etter tvistelovens regler, jf. skifteloven § 104 første ledd annet punktum.

Har loddeierne overtatt gjelden, kommer § 20 ikke til anvendelse, og sak må antakelig reises av eller mot de enkelte loddeierne.

Hvem som er parter i tredjepersonstvister som går etter skifteprosessuelle regler, er ikke regulert av § 20. De tvistene dette gjelder, er fordringstvister – her er skifteprosessen eksklusiv – og tvister om massekrav og tinglige krav hvor skifteprosessen er valgt, jf. skifteloven § 104.

I utgangspunktet kan boet ikke være part i tvister som løses etter skifteprosessuelle regler, jf. NOU 2001: 32B side 659 og Skoghøy: Tvisteløsning (2017) side 276.

Skifteloven § 22 annet ledd annet punktum regulerer loddeiernes adgang til å reise skiftetvist der tingretten har godtatt en anmeldt fordring, herunder krav på et legat. Det følger av bestemmelsen at dersom det ikke besluttes å reise skiftetvist om et anmeldt krav, er beslutningen ikke til hinder for at en loddeier som er uenig i beslutningen, uten opphold reiser tvist om kravet. En lodd-eier kan dermed for egen regning og risiko reise tvist mot den angivelige fordringshaveren eller legataren. Samtidig kan bestemmelsen sies å forutsette at dersom tingretten ikke godtar kravet, er alle loddeierne å betrakte som tredjepersonens motparter, ikke bare de loddeierne som bestrider kravet, se Augdahl: Skifteloven (1974) side 43. Til forskjell fra den situasjonen som reguleres i § 20,

er det imidlertid ikke her tale om noen prosessuell representasjon fra tingrettens eller boets side. Selv om loddeierne er parter, er det antakelig likevel boet som belastes eventuelle idømte saksomkostninger som massegjeld, jf. Augdahl: Skifteloven (1974) side 43.

I tvister om massekrav svarer loddeierne bare med bomassen. Dette tilsier at boet, og ikke lodd-eierne, bør ha partsevne. Det er ikke tvilsomt at boet generelt har partsevne i tvister om massekrav, jf. blant annet Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 368 og Augdahl: Skifteloven (1974) side 34.

Skiftelovutvalget går inn for flere endringer i gjeldende rett og foreslår at partsforhold i tredjepersonstvister reguleres likt, uavhengig av hvilken domstol som behandler tvisten, og uavhengig av prosessform.

Der tredjepersonen reiser sak, foreslår utvalget at boet saksøkes når alle loddeierne bestrider kravet. Hvis noen loddeiere bestrider kravet, mens andre loddeiere går inn for å godta det, foreslår utvalget at bare de loddeierne som bestrider kravet, skal være parter i tvisten, se side 149–150 i utredningen og utvalgets lovforslag § 12-5 første ledd bokstav b, jf. annet ledd. Utvalgets forslag innebærer etter dette at tingretten ikke vil ha noen kompetanse til å beslutte med bindende virkning for loddeierne om tvist skal reises eller ikke.

Utvalgets begrunnelse for bare å la de lodd-eierne som bestrider kravet, være parter er at en ordning med boet som part ville medføre en saksomkostningsrisiko også for de loddeierne som har ønsket å godta kravet. Utvalget peker samtidig på at forslaget gir mulighet for loddeierne som ikke bestrider kravet, til å være «gratispassasjerer». Utvalget uttaler på side 150:

«En – eller flere – loddeiere vil ikke ha noe å vinne på å delta i en sak. En seier vil komme dødsboet som sådan til gode, på tilsvarende måte som et tap vil bety at det er dødsboet som sådan som reduseres, men de loddeierne som står utenfor vil ikke ha noen risiko for å bli belastet med saksomkostninger. Utvalget kan imidlertid ikke se at dette problemet kan avhjelpest på noen forstandig måte. Det kan eksempelvis klart nok ikke lovfestes at fordelene ved en eventuell seier i en slik sak bare skal komme de loddeierne som har deltatt i saken til gode.»

Utvalget foreslår imidlertid at tilførte midler i tvisten går inn i boet etter at det er gjort fradrag for loddeiernes saksomkostninger, og at saksomkost-

ningene dekkes som massekrav, jf. lovforslaget § 12-5 fjerde ledd.

På samme måte som når en tredjeperson reiser sak, går utvalget inn for at boet skal være part også i tilfeller der alle loddeierne er enige om å reise sak mot en tredjeperson. Er loddeierne uenige, er det etter lovforslaget bare de loddeierne som ønsker å reise sak om kravet, som skal være parter (§ 12-5 første ledd bokstav a, jf. annet ledd i utvalgets lovforslag).

Utvalget går ikke inn for å lovfeste regler om endringer i partsforholdene (utredningen side 269). I tilfeller hvor dødsboet opprinnelig er part i en tvist, men hvor en eller flere loddeiere trekker seg før eller under saken, tilsier utvalgets forslag at boet ikke lenger skal være part. Videre tilsier utvalgets forslag at i tilfeller hvor enkelte loddeiere opprinnelig var part i en tvist, men hvor de andre loddeierne senere slutter seg til, er det boet som skal være part. Utvalget mener disse spørsmålene bør løses etter alminnelige prinsipper om endring av partsforhold under saken, og at det bør være opp til rettspraksis å håndtere slike spørsmål om de oppstår.

Utvalget foreslår videre at ordningen med at boet alltid er part i tvister om massekrav, videreføres (utvalgets lovforslag § 12-5 første ledd bokstav c, jf. annet ledd tredje punktum).

Den eneste høringsinstansen som særskilt berører spørsmålet om tredjepersonstvister, er *Oslo byfogdembete*. Domstolen slutter seg til at bare de loddeierne som bestrider kravet, blir part i tvisten.

Som det fremgår av redegjørelsen for gjeldende rett, er det i dag prosessformen som avgjør partsevnespørsmålet. Etter departementets vurdering kan det være vel så hensiktsmessig å trekke et skille ut fra om tvisten skal gå for den tingretten som forvalter boet, eller for en annen tingrett. Det kan gjøre seg gjeldende ulike hensyn i saker som behandles for den tingretten som forvalter boet, og i saker som behandles for andre tingretter. Departementet behandler først *tredjepersonstvister som går for en annen tingrett enn den tingretten som forvalter boet*. Som det fremgår av punkt 32.2.4, innebærer lovforslaget at antallet tvister for andre domstoler vil bli noe redusert.

Departementet kan ikke se behov for å videreføre ordningen med prosessuell representasjonsevne for den tingretten som forvalter boet, jf. skifteloven § 20. Det vises til at det offentlige dødsboet utgjør en egen formuesmasse som i utgangspunktet har partsevne, jf. tvisteloven § 2-1 første ledd bokstav e. Departementet viser også til at

skifteloven § 20 trolig må forstås slik at loddeierne ikke svarer for saksomkostninger ut over bomassen. Det er derfor liten forskjell mellom den ordningen som direkte følger av skifteloven § 20, og det å la boet som sådant opptre som part.

Utvalgets forslag om at boet har partsevne der det er enstemmighet mellom loddeierne, har etter departementets syn i utgangspunktet mye for seg. På den annen side vil departementet peke på at tingretten har en plikt til å dra omsorg for at boets eiendeler under skiftet nyttiggjøres og skjøttes på en hensiktsmessig måte. Dette må etter departementets syn også innebære et ansvar for at boet ikke reiser lite funderte tvister, og et ansvar for at boet ikke tvister om klart rettmessige krav fra en tredjeperson. Idømmes boet saksomkostninger, vil både arvingene og fordringshaverne kunne bli skadelidende. Departementet finner det derfor hensiktsmessig at boet kun opptrer som part der tingretten – eller bostyreren på tingrettens vegne – er enig i saksanlegget mot tredjepersonen eller er enig i at boet bør bestride kravet fra tredjepersonen. Finner tingretten at det ikke er grunnlag for å gå til sak eller for å bestride et krav som er fremmet av en tredjeperson, bør boet holdes utenfor tvisten, og initiativet til å reise sak eller ta til motmæle mot tredjepersonens krav overlates til arvingene. Disse har da også saksomkostningsrisikoen.

Departementet er enig med utvalget i at boet ikke bør ha partsevne der arvingene er uenige om hvorvidt det skal reises sak eller et krav skal bestrides, og viser til utvalgets begrunnelse for dette forslaget.

Departementet går etter dette inn for at boet skal ha partsevne i tredjepersonstvister som går for andre tingretter enn den tingretten som forvalter boet, forutsatt at samtlige arvinger og tingretten er enige om å reise tvist eller bestride et krav, jf. § 171 fjerde ledd første punktum i lovforslaget. Er retten uenig i at det skal reises tvist, eller at et krav skal bestrides, vil initiativet ligge hos arvingene, og partsevnen vil ligge hos de arvingene som ønsker å reise tvist eller bestride et krav, se fjerde ledd annet punktum.

I likhet med utvalget går departementet dessuten inn for en lovfesting av at disse arvingene skal ha rett til å få dekket sine saksomkostninger som massekrav, så langt saksanlegget har vært til fordel for boet, og saksomkostningene ikke kan kreves dekket av tredjepersonen, se lovforslaget § 171 fjerde ledd tredje punktum. En tilsvarende regel er gitt i konkursloven § 114 tredje ledd annet punktum, og regelen vil i noen grad avdempe betydningen av den nevnte innvendingen om «gratispassasjerer».

Departementet slutter seg for øvrig til utvalgets vurdering av at det bør være opp til rettspraksis å håndtere spørsmål om endringer i partsforholdene under saken. I den forbindelse kommer reglene i tvisteloven kapittel 15 til anvendelse så langt de passer, jf. lovforslaget § 169 annet ledd.

Når det så gjelder *tredjepersonstvister som går for den tingretten som forvalter boet*, er det ikke gitt at spørsmålet om partsevne bør løses på samme måte som for tvister som går for andre tingretter. Her kan det være tale både om tvister som løses etter skifteprosessuelle regler, og tvister som løses etter andre regler. Sistnevnte situasjon oppstår hvor en tredjeperson saksøkes med verneing i den domstolen som forvalter boet, men hvor skifteprosessen ikke benyttes. En leietaker begjæres for eksempel fraveket fra boets eiendom etter tvangsfullbyrdsloven kapittel 13.

Etter skifteloven § 20 kan tingretten som nevnt opptre som representant for loddeierne i tvister for egen domstol når tvisten ikke behandles etter skifteprosessuelle regler, jf. skifteloven § 20. Etter departementets vurdering er det liten grunn til å opprettholde en slik identifikasjon mellom en partsrepresentant og en domstol.

Av liknende årsaker kan det reises spørsmål om det er hensiktsmessig at *boet* opptre som part for egen domstol. Det kan åpenbart ha praktiske grunner for seg å la boet opptre som part. Er boet part, er det boet som skal betale eventuelle saksomkostninger som er tilkjent tredjepersonen, og tredjepersonen slipper å forholde seg til de enkelte arvingene. På den annen side viser departementet til at hvis man lar boet opptre som part for egen domstol, vil dommeren kunne få en slags «dobbeltrølle» ved både å skulle forestå og lede skiftet og samtidig avgjøre rettsvister under skiftet. Den utstrakte bruken av bostyrere i dødsbo medfører riktignok at dommerens dobbeltrølle ikke blir så tydelig som den ville blitt hvor domstolen også står for den faktiske forvaltningen av boet. Like fullt er bostyrerens myndighet avledet av tingrettens myndighet som skifteforvalter. Tingretten har dessuten instruksjons- og kontrollmyndighet overfor bostyreren.

Dette tilsier etter departementets syn at boet ikke bør opptre som part i den tingretten som forvalter boet, se likevel nedenfor om massekrav. Den vesentligste forskjellen vil ligge i at omkostningsansvaret vil påligge den enkelte arving, og ikke boet. Samtidig vil arvingene etter lovforslaget § 171 tredje ledd annet punktum ved et saksanlegg som kommer boet til gode, ha rett til å få dekket sine saksomkostninger som massekrav, jf. ovenfor. Ulempene ved ikke å tillegge boet partsevne synes dermed ikke å være særlig tungtveiende.

Den foreslåtte løsningen skiller seg fra ordningen under konkurs, men etter departementets syn kan dette ikke tillegges særlig vekt. Ved konkurs har bostyreren en langt mer selvstendig formell kompetanse enn det bostyreren har under offentlige skifter av dødsbo. Nærheten mellom boet og tingretten blir derfor mindre utpreget i konkurstvister enn i skiftetvister. I konkurstvister er det heller ikke noen arvinger å legge parts-evnen til.

Departementet foreslår etter dette at de arvingene som bestrider eller gjør gjeldende et krav, og ikke boet, skal være parter i tvister som går for den tingretten som forvalter boet, se lovforslaget § 171 tredje ledd første punktum. Der hvor tvisten avgjøres etter skifteprosessuelle regler, innebærer dette ingen endring av gjeldende rett. Der hvor tvisten avgjøres etter andre prosessregler, innebærer forslaget en viss endring fra gjeldende rett i og med at boet ikke lenger skal kunne være part i slike tvister.

Når det gjelder massekravene, er det etter departementets syn mindre betenkelig å la boet ha partsevne. Her er det tale om forpliktelser som har oppstått på boets hånd, og det synes da rimelig at boet gis partsevne. Skiftedommeren bør imidlertid være særlig oppmerksom på habilitetsreglene og om nødvendig overlate saken til en annen dommer. Departementet foreslår på denne bakgrunn at boet og ikke arvingene har partsevne i tvister om massekrav, se lovforslaget § 171 første ledd annet punktum.

33 Skifte av dødsbo som ikke har tilstrekkelige midler til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren

33.1 Gjeldende rett

Skifteloven kapittel 15 har regler om offentlig skiftebehandling hvor arvelaterens gjeld ikke er overtatt. Kapitlet inneholder enkelte særregler om insolvente dødsbo, jf. særlig §§ 103 til 106 og §§ 110 a til 110 c. Særreglene om insolvente dødsbo er dels av prosessuell og dels av materiell karakter.

Skifteloven § 103 gir regler om dekning av boets forpliktelser. For de insolvente boene følger det av bestemmelsens annet ledd at dekning ikke bør foretas før utlodningen. Massekrav og prioriterte fordringer kan imidlertid betales dersom det antas at boet vil gi full dekning til disse. Når proklamafristen er utløpt, kan det foretas en foreløpig utlodning, jf. bestemmelsens tredje ledd.

Skifteloven § 104 gir regler om bestridelse av krav mot boet. For de insolvente boene følger det av bestemmelsens annet ledd første punktum at kreditorene bør innkalles til en skiftesamling hvor fordringene prøves. Det følger av annet ledd annet punktum at reglene i konkursloven § 118 om tvister om omfanget av boets beslagsrett får tilsvarende anvendelse.

Skifteloven § 105 begrenser adgangen til tvangsdekning i boets midler. I et insolvent bo kan utlegg ikke tas i boets eiendeler før gjeld som skriver seg fra tiden før dødsfallet, jf. første ledd. I de første seks månedene etter dødsfallet kan tvangsdekning i boets eiendeler etter tvangsfullbyrdesloven kapittel 8 til 12 heller ikke skje uten samtykke fra den tingretten som behandler eller har behandlet boet, jf. annet ledd.

Skifteloven § 106 gir rettsvernsregler for rettsstiftelser i skyldnerens eiendeler. Hvis boet er insolvent, får reglene om rettsvern for rettsstiftelser i skyldnerens eiendeler som gjelder i konkurs, tilsvarende anvendelse, med den nødvendige tilpasning at dødsdagen trer i stedet for konkursåpningsdagen, jf. første ledd. Bestemmelsens annet ledd gjelder for dødsbo som var solvent ved dødsfallet, men slås konkurs senere.

I skifteloven §§ 110 a til 110 c er det gitt regler om tvangsakkord, jf. også konkursloven kapittel VI. Bestemmelsene ble gitt ved endringslov 8. juni

1984 nr. 60 om ikrafttredelse av ny gjeldsforhandlings- og konkurslovgivning m m. Bakgrunnen for lovendringen var særlig at det hadde vist seg å være et praktisk behov for arvingene å kunne forhandle om akkord i et insolvent dødsbo. Konkurslovens regler gis i stor grad tilsvarende anvendelse.

Skifteloven § 107 regulerer de sammensatte skiftene. I bestemmelsens første ledd annet punktum gis det en særregel for de insolvente dødsboene. Dersom arvelateren var insolvent, skal den gjenlevende ektefellen slippe å dele sin rådighetsdel av felleseiet med arvelaterens dødsbo. I disse tilfellene er det bare arvelaterens rådighetsdel av felleseiet som anses som arvelaterens dødsbo.

Bestemmelsene i skifteloven kapittel 15 må ellers sammenholdes med de øvrige reglene i skifteloven, herunder de alminnelige reglene om dødsbobehandling i kapittel 7 og de alminnelige reglene om offentlig skifte i kapittel 8.

I tillegg til bestemmelsene i skifteloven har konkursloven § 140 regler om konkursbehandling av dødsbo. Det følger av første ledd at konkurs kan åpnes etter konkurslovens regler i et dødsbo hvor arvelaterens gjeld ikke er overtatt av gjenlevende ektefelle eller av arvingene. Konkurs skal likevel ikke åpnes dersom ektefellen eller arvingene ønsker å fremsette akkordforslag, og retten finner at det er god utsikt til at forslaget kan bli vedtatt og stadfestet, jf. annet ledd. Det er kreditorene som kan begjære konkurs etter bestemmelsen, ikke arvingene eller gjenlevende ektefelle, og heller ikke tingretten.

Materielt sett står et insolvent dødsbo i stor grad i samme stilling som et konkursbo. Når de materielle reglene for insolvente dødsbo og konkursboer praktisk talt er identiske, vil kreditorene sjelden ha behov for å begjære et insolvent dødsbo konkurs, jf. også uttalelser i NOU 1972: 20 Gjeldsforhandling og konkurs side 219. Begrunnelsen for å begjære et dødsbo konkurs kan imidlertid være at reglene om bobehandlingen ved konkurs er mer utbygget enn etter skifteloven, og at kreditorenes stilling er sterkere, jf. blant annet Andenæs: Konkurs (2009) side 57.

Dekningsloven §§ 1-6, 2-1, 5-1 og 9-1 gir lovens mest sentrale kapitler anvendelse på offentlig skifte av insolvente dødsbo.

I NOU 2007: 16 side 132–133 gir Skiftelovutvalget en redegjørelse for reguleringen av insolvente dødsbo i andre nordiske land.

33.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår i sitt forslag til ny dødsboskiftelov kapittel 11 i NOU 2007: 16 særregler om skifte av insolvente dødsbo. Særreglene erstatter med visse endringer og presiseringer de relevante bestemmelsene i skifteloven kapittel 15. Reglene om insolvente dødsbo drøftes på side 132–138 i utredningen.

Utvalget drøfter på side 136 hvordan reglene om skiftebehandlingen av et insolvent dødsbo skal utformes for best mulig å ivareta de ulike interessene i boet. Utvalget uttaler:

«Det kan først være hensiktsmessig å vurdere hvor omfattende en slik regulering bør eller må være. Etter utvalgets syn er løsningen her nokså klar, ved at det på den ene siden må gis regler som oppstiller strammere rammer for bobehandlingen enn i ordinære dødsboer, mens det på den andre siden ikke er nødvendig å la bobehandlingen få preg av en konkursbehandling. Mens det første synspunktet er begrunnet i punkt 15.3, er begrunnelsen for det andre synspunktet særlig å finne i at en tilnærming til konkursregelverket ville redusere fleksibiliteten i skiftelovgivning. Et gjennomgående synspunkt i utvalgets arbeid er at skiftelovgivning skal gi rom for løsninger som er tilpasset forholdene i det enkelte boet, og dette synspunktet er relevant også for de insolvente boene. Snarere enn å innebære en konkursbehandling av dødsboet bør skiftelovgivning være et *alternativ* til konkursbehandling. Det er her grunn til å minne om at det er adgang til å åpne konkurs i et insolvent dødsbo, jf. konkursloven § 140, slik at en kreditor kan begjære konkursåpning dersom kreditoren ikke synes insolvensbehandlingen er forsvarlig.»

I § 11-1 første ledd foreslår utvalget en definisjon av insolvente dødsbo. Det foreslås at et bo skal anses insolvent i skiftesammenheng når boets midler ikke er tilstrekkelige til å gi fullt oppgjør til alle kreditorerne i boet. I forslaget til § 11-1 annet ledd presiseres insolvensdefinisjonen. På side

133–134 i utredningen vurderer Skiftelovutvalget bruken av begrepet «insolvent dødsbo» og viser til at når det bare er insuffisiens som er relevant, og ikke illikviditet, kan det være terminologisk uheldig å bruke dette begrepet, jf. konkursloven § 61. Utvalget viser på den annen side til at begrepet «insolvent dødsbo» er godt innarbeidet, og går inn for å videreføre dette.

I § 11-2 foreslår utvalget regler om hvordan det skal fastslås at kapitlet om insolvente dødsbo kommer til anvendelse. Hvis boet skiftes offentlig, skal tingretten treffe beslutning om insolvensbehandling og utpeke bobestyrer, jf. første ledd. Hvis proklama ikke allerede er utstedt, skal dette gjøres når insolvensbehandling besluttet. Bobestyreren skal så snart som mulig gi arvinger, legatarer, kjente kreditorer og skattekontoret melding om at insolvensbehandling er besluttet, jf. annet ledd.

Privatskiftende arvinger er i utvalgets lovfor-slag § 6-1 tredje ledd gitt en oppfordring til ikke å skifte et insolvent dødsbo privat. Arvinger som til tross for dette velger å skifte dødsboet privat, plikter å følge reglene for insolvensbehandling i kapittel 11 så langt de passer, jf. § 11-2 tredje ledd første punktum. Forslaget må ses i sammenheng med at Skiftelovutvalget ikke viderefører kravet om at minst en av arvingene skal påta seg personlig gjeldsansvar for at dødsboet skal kunne skiftes privat. I forslaget til tredje ledd annet punktum foreslår utvalget at dersom en kreditor lider tap som følge av at reglene for insolvensbehandling ikke er fulgt, blir den eller de som forestår skiftet, solidarisk ansvarlige for tapet.

I § 11-3 foreslår utvalget at regelen i utvalgets forslag § 9-5 om at retten under et ordinært offentlig skifte skal være bundet av loddeierens enighet, ikke skal gjelde under insolvensbehandlingen. Forslaget er begrunnet i at under insolvensbehandlingen har bobestyreren et selvstendig ansvar for å skifte boet i henhold til lovens regler. Videre har loddeierne her ikke noen egen økonomisk interesse i boet.

Skiftelovutvalget foreslår i § 11-4 å videreføre skifteloven § 104 annet ledd, uten andre endringer enn at skiftelovens anbefaling om innkalling til skiftesamling gjøres til en absolutt regel. Utvalget viser til at skiftesamlingen vil være et fleksibelt og egnet forum for håndteringen av de spørsmålene som oppstår i forbindelse med prøvingen av fordringene.

I § 11-5 foreslår utvalget å videreføre prinsippet om at det ved insolvensbehandlingen ikke skal foretas utdelinger fra boet før det er klart hvordan den endelige fordelingen av verdiene skal være, jf.

gjeldende skiftelov § 103 annet ledd. Utvalget foreslår også å videreføre unntakene for massekrav og prioriterte fordringer, slik at disse kravstypene også i fremtiden skal kunne dekkes før utlodningen. Utvalget foreslår å klargjøre at rimelige begravellesomkostninger skal prioriteres foran øvrige massekrav.

Utvalget foreslår i § 11-6 i lovforslaget å videreføre skifteloven § 106 om rettsvern for rettsstiftelser i skyldnerens (arvelaterens) eiendeler. Utvalget foreslår i § 11-7 å videreføre skifteloven § 105 første ledd om forbud mot at utlegg tas i boets eiendeler for gjeld som skriver seg fra tiden før dødsfallet. I §§ 11-8 til 11-10 foreslår utvalget regler om tvangsakkord. Det foreslås at skifteloven § 110 a til § 110 c videreføres uendret.

Når det gjelder utvalgets forslag vedrørende den nåværende regelen i skifteloven § 107 første ledd annet punktum, vises det til proposisjonen punkt 31.2.

33.3 Høringsinstansenes syn

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) mener at det ikke er behov for egne regler om insolvente dødsbo:

«Dette kapittel er egentlig helt unødvendig. Oppdager arvinger eller bobestyrer at boet er insolvent, bør det inngis oppbudsbegjæring til tingretten, på lik linje med andre insolvente formuesmasser. Også etter nåværende lovgivning kan insolvente dødsboer under offentlig skifte tas under konkursbehandling, og det skjer særlig i tilfeller hvor boets midler viser seg utilstrekkelige til å dekke bobehandlingsomkostningene, hvilket er oftest forekommende hvor boets vesentligste aktiva viser seg overbeheftet ved salg. Jf det som er anført under § 3-5 foran.

Det er antatt at arvinger som ikke er legitimert til å råde over boet heller ikke er legitimert til å inngi oppbudsbegjæring. Det er uheldig. Det bør innføres en slik adgang. Om vilkårene for konkursbehandling er til stede skal jo uansett prøves av tingretten, som må varsle øvrige arvinger om begjæringen. At arvinger som har overtatt gjeldsansvar og at bobestyrer under offentlig skifte kan begjære boet konkurs (oppbud) uten å ha ansvar for omkostningene er uproblematisk. At også arvinger uten ansvar for omkostninger, og som i prinsippet ikke råder over boet, straks kan inngi oppbud og få i gang en insolvensbehandling, uten risiko og uten å måtte gå kunstige og kostnadskreven-

de omveier om offentlig skifte, er fordelaktig for alle, både panthavere, uprioriterte fordringshavere, skattemyndigheter og arvinger som slipper arbeid, tilsyn og omkostninger med avdøde etterladenskaper. Insolvensbehandlingen kan starte så tidlig som arvingene ønsker. En slik ordning har ingen uheldige virkninger. For en kreditor vil det jevnlig være uforholdsmessig kostbart å begjære konkurs.

Det er uheldig at en arving i dag må gå veien om skiftebegjæring fra en kreditor for å bli fri fra sin gjeldsovertakelse, jf skifteloven § 84 femte ledd. Det kan gi kreditoren en urimelig sterk stilling og føre til unødige omkostninger for arvingene. Det vises ellers til det som er anført om dette foran under bemerkningene til § 3-5.

Det er ingen grunn til særregler for insolvensbehandling i dødsboer når vi har de nødvendige, mer betryggende og hensiktsmessige reglene i konkurs- og dekningslovgivningen.»

Oslo byfogdembete uttaler følgende om skifte av insolvente dødsbo:

«Utvalget foreslår egne regler for insolvente boer i § 11-1 flg. De tar i utgangspunktet sikte på offentlig skifte. Bestemmelsene er tilsynelatende uttømmende, men har ingen henvisning til dekningslovens regler for insolvente boer.

I motsetning til dagens ordning for insolvente boer, forutsettes det at retten skal treffe uttrykkelig beslutning om «insolvensbehandling» og skal «utpeke» bobestyrer, jf § 11-2 (1). Etter vår mening er denne insolvensbehandlingen en unødig mellomform mellom ordinært offentlig skifte og konkurs. Noen formell beslutning om insolvensbehandling kan det ikke være behov for hvis ikke adgangen til å åpne konkurs i dødsbo ønskes avskaffet. Definisjonen av insolvens synes overflødig og er vel ikke helt treffende (§ 11-1).

Vi vil ellers bemerke at det ikke lenger er nødvendig å slå et dødsbo konkurs for å anvende omstøtelsesreglene. Det er imidlertid uklart om den rett som behandler boet også er kompetent til selv å behandle omstøtelseskrav. Skifteloven inneholder ikke noen slik regel som konkursloven § 145 annet ledd. Dette spørsmålet bør avklares.

Vi er ikke kjent med at reglene om tvangsakkord i dødsbo har vært benyttet. Hvis arvingenes ansvar alltid skal være begrenset til boets midler, kan vi ikke se hensikten med en akkord.»

Den Norske Advokatforening uttaler følgende om begrepsbruk:

«Skiftelovutvalget påpeker betydningen av at insolvens består av to elementer – insuffisiens og illikviditet – og at illikviditet ikke er relevant ved dødsboskifte. Uansett vil dette kan være ukjente / uklare begreper for mange brukere av loven. Det kan derfor på flere måter være klargjørende å unngå begrepet insolvent dødsbo. Lovteksten i utkastets kap. 11 bør derfor kunne endres nettopp for å klargjøre at det her dreier seg om «dødsbo som ikke er i stand til å oppfylle alle forpliktelsene til avdøde».

Nødvendigheten av harmonisering med dekningsloven kan ikke være avgjørende for ikke å velge en mer klargjørende lovtekst.»

Når det gjelder skiftesamlinger, uttaler *Den Norske Advokatforening*:

«Advokatforeningen tiltrer forslaget om at det som hovedregel skal innkalles til skiftesamling hvor fordringer skal prøves. Skiftesamlingen vil kunne være et fleksibelt og egnet forum for håndtering av de spørsmålene som oppstår i forbindelse med prøvingen av fordringene. Dette må ses i sammenheng med utvalgets forslag om at det som hovedregel skal avholdes forberedende rettsmøte før det åpnes offentlig skifte. Krav om skiftesamling tilsier at tingretten i insolvenstilfellene ofte bør benytte seg av sin skjønnsmessige adgang til ikke å avholde forberedende rettsmøter.»

Videre uttaler *Den Norske Advokatforening* følgende om privat skifte av insolvente dødsbo:

«Advokatforeningen er enig i at privat skiftebehandling kan være dårlig egnet for en forsvarlig behandling av insolvente dødsbo. Forslaget om en lovbestemmelse som oppfordrer arvingene til ikke å skifte slike boer privat, men uten at det oppstilles noe absolutt forbud mot dette, tiltres. Det vil derfor være riktig at privatskiftende arvinger plikter å følge reglene for insolvensbehandling, og at det oppstilles en sanksjon mot arvinger som unnlater å overholde dette ved at det kan pålegges erstatningsansvar ved kreditorskadelige disposisjoner. Advokatforeningen er enig i at arvingene må kunne stå fullt til ansvar for handlinger de selv begår etter alminnelige regler og prinsipper. Et slikt ansvar skjerper arvingenes forpliktelse til å behandle alle kre-

ditorer likt og til å unngå forringelse av kreditorenes dekningsmuligheter.»

Nord Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martins) uttaler:

«Utvalget synes å legge til grunn at insolvente dødsbo er nokså sjelden vare. Dette er nok ikke helt i samsvar med virkeligheten.

Insolvente dødsbo egner seg dårlig for privat skifte. Hvis de skal kunne skiftes privat, må loven i hvert fall pålegge arvingene å skaffe seg en fullstendig oversikt over gjelden og å likebehandle kreditorer med samme prioritet.»

33.4 Departementets vurdering

De såkalte insolvente dødsboene står i en særstilling ved at det ikke er tilstrekkelige midler i boet til at alle arvelaterens kreditorer kan få full dekning. I et slikt bo har arvingene ikke noe å kreve, og formålet med skiftet blir å fordele bomassen forholdsmessig mellom kreditorene etter prioritetsreglene. Sammenliknet med andre dødsbo innebærer et insolvent dødsbo at det må skje en eller annen form for reduksjon av kravene gjennom utbetaling av dividende eller på annen måte.

Det overordnede spørsmålet for departementet er hvilken betydning det skal ha for skiftebehandling at boets midler ikke er tilstrekkelige til å dekke arvelaterens forpliktelser. Departementet har vurdert om det er mest hensiktsmessig at disse boene behandles etter konkurslovens regler på linje med andre insolvente formuesmasser. Prinsipielt kan det argumenteres for at de insolvente dødsboene ikke skiller seg fra andre insolvente formuesmasser, og derfor bør følge de samme reglene. Departementet er på den annen side enig med Skiftelovutvalget i at en større tilnærming til konkursregelverket, eller en ren henvisning til dette, vil kunne redusere fleksibiliteten i skiftelovgivningen.

En gjennomgåelse av reglene i konkurslovens annen del viser etter departementets vurdering at mange av disse reglene er lite anvendelige på dødsbo der midlene ikke er tilstrekkelige til å dekke arvelaterens forpliktelser. Av de bestemmelsene som fremstår som anvendelige, inneholder lovforslaget allerede i all hovedsak tilsvarende bestemmelser. Dessuten ser departementet uansett behov for å ha visse bestemmelser om slike dødsbo i en ny arvelov. Departementet viser også til at det i noen bo kan være en utfordring å avklare om det foreligger underdekning, og dette

kan derfor ta tid. Boet har da gjerne allerede gått i skiftesporet en stund før spørsmålet avklares. Departementet er dessuten enig med utvalget i at arvelovens regler bør være et alternativ til konkursbehandling, i og med at det uansett er adgang til å åpne konkurs i et insolvent dødsbo.

Departementet er etter dette enig med utvalget i at det fortsatt er behov for visse særregler for offentlig skifte av insolvente dødsbo i forslaget til ny arvelov. Utvalgets lovforslag innebærer langt på vei en videreføring av særreglene i gjeldende lov. Den viktigste forskjellen er at etter utvalgets forslag får reglene anvendelse med utgangspunkt i en formell beslutning om at boet skal behandles etter særreglene for slike bo. Departementet er i tvil om det bør stilles krav om en slik formell beslutning. Som Oslo byfogdembete peker på i sin høringsuttalelse, kan en slik utforming av reglene gi inntrykk av at man har å gjøre med en egen form for bobehandling som skiller seg fra både ordinært offentlig skifte og konkurs. Etter departementets vurdering tilsier hensynet til en fleksibel skiftebehandling at man for de insolvente boene ikke innfører en egen form for skiftebehandling (eller noe som kan minne om dette), men at man som i gjeldende lov nøyer seg med enkelte særregler for den situasjonen at midlene ikke er tilstrekkelige til å gi kreditorene full dekning. En innvending mot utvalgets forslag er at det kan reise usikkerhet om forholdet til de ordinære reglene om offentlig skifte, og også i hvilken grad særreglene gjelder hvis boet i realiteten er insolvent, men det ikke er truffet noen formell beslutning om at de skal gjelde. Departementet viser dessuten til at en viktig del av begrunnelsen for utvalgets forslag synes å være at en beslutning om insolvens gir et skjæringsstidspunkt for anvendelsen av bestemmelser der det er nødvendig å ha en fristdag å gå ut fra. Fristdagen for insolvente dødsbo følger imidlertid av dekningsloven § 1-3 første ledd, som bestemmer at dette er den dagen skyldneren døde. Det er dermed ikke nødvendig å stille krav om en formell beslutning fra tingretten for å ha en fristdag å ta utgangspunkt i.

Departementet foreslår etter dette et eget avsnitt i kapitlet om offentlig skifte der det er samlet enkelte særlige regler som gjelder hvis det er underdekning i boet, se avsnitt VI i kapittel 17 (§§ 175 til 178). Reglene skal etter departementets forslag gjelde uten noen forutgående formell beslutning fra tingretten. Departementet har heller ikke foreslått å følge opp de særlige saksbehandlingsreglene i § 11-2 første og annet ledd i utvalgets lovforslag. Etter departementets syn er de alminnelige reglene om offentlig skifte tilstrek-

kelige. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om et unntak fra hovedregelen om at arvingenes enighet binder retten, hvis det er underdekning i boet, men departementet foreslår at dette unntaket innarbeides direkte i § 138, slik at denne bestemmelsen gir en fullstendig regulering både av hovedregelen om at retten er bundet av arvingenes enighet, og unntakene. Tilsvarende foreslås det at en bestemmelse tilsvarende utvalgets § 11-5 om utdelinger fra boet, som er en videreføring av gjeldende § 103 annet ledd, innarbeides i § 143 slik at denne bestemmelsen gir en samlet regulering av dekning av boets og arvelaterens forpliktelser. I § 176 annet ledd foreslår departementet en presisering av at tingretten kan avgjøre spørsmål om omstøtelse etter dekningsloven kapittel 5. Denne regelen er ny i forhold til skifteloven og utvalgets lovforslag. Departementet foreslår også en annen regulering enn utvalget når det gjelder innkalling til skiftesamling for prøving av fordringene. Etter departementets syn kan det være behov for fleksibilitet også på dette punktet ved at bostyreren kan stå for prøvingen. Det vises her til § 176 første ledd i lovforslaget. For øvrig foreslås en videreføring av reglene i gjeldende lov, herunder reglene om tvangsakkord i gjeldende §§ 110 a til 110 c.

Departementets lovforslag innebærer etter dette at offentlig skifte av et dødsbo der midlene ikke er tilstrekkelige til å dekke arvelaterens forpliktelser, gjennomføres etter arvelovens alminnelige regler om offentlig skifte, men supplert med særreglene i §§ 175 til 178. I tillegg gjelder reglene om insolvente dødsbo i dekningsloven.

Skiftelovutvalget foreslår som nevnt en legaldefinisjon av begrepet «insolvent dødsbo». Begrepet «insolvent dødsbo» er ikke enkelt å forstå og er heller ikke treffende for det som innholdsmessig omfattes av begrepet. Departementet har vurdert å bruke begrepet «insuffisient dødsbo» i lovteksten, da dette ligger nærmere realiteten. Departementet er imidlertid enig med utvalget i at et slikt begrep må antas å være vanskelig å forstå for en del brukere av loven. Departementet foreslår i stedet en omskriving («eiendelene i boet ikke er tilstrekkelige til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren») for å klargjøre hvilke bo reglene gjelder for, og at man i lovteksten i arveloven så langt det er mulig unngår å bruke begrepet «insolvent dødsbo». Det foreslås likevel av pedagogiske hensyn at begrepet introduseres i § 175 for å synliggjøre at reglene i avsnitt VI i kapittel 17 gjelder de samme boene som de som i blant annet dekningsloven omtales som «insolvente dødsbo».

Departementets lovforslag går ut på at dersom boet skal skiftes privat, må en eller flere av arvingene påta seg ansvaret for den gjelden som påhviler arvelateren, se punkt 26.2.5 og lovforsla-

get § 116. Dette innebærer at underdekningen i boet normalt ikke vil innebære noen risiko for kreditorene. Departementet foreslår derfor ikke særregler for insolvente dødsbo som skiftes privat.

34 Skifteregler ved samlivsbrudd

34.1 Innledning

Ekteskapet er den dominerende samlivsformen i vårt samfunn, og mange ekteskap varer livet ut. Samtidig er om lag en firedel av samlivene organisert som samboerskap. De siste fem årene har skilsmissetallet ligget stabilt på oppunder 10 000 skilsmisser hvert år, mens bruddhyppigheten for samboerskapene er høyere.

Et samlivsbrudd oppleves for de fleste som svært krevende. I en slik situasjon er det viktig at partene har tilgjengelige, presise og konfliktdependende regler å forholde seg til. Dette gjelder fremfor alt de materielle reglene om delingen, men også de prosessuelle reglene har betydning. Disse vil bli drøftet i det følgende.

De som inngår i parforhold, ønsker å innrette livene sine på ulike måter. Og om de skal ha mulighet til det, må valgfriheten støttes av lovgivningen. Samtidig har familie- og samlivsmønsteret endret seg mye i løpet av de siste tiårene. Slike utviklingstrekk reiser også spørsmål om reguleringen av fremgangsmåten ved delingen av formuen ved samlivsbrudd mellom ektefeller med fullstendig særeie eller mellom samboere.

Departementet foreslår at reglene om dødsboskifte tas inn i den nye arveloven, og at skifteloven oppheves. Videre foreslås det at regler om felleseieskifte plasseres i ekteskapsloven. Det vises til omtalen av dette spørsmålet i punkt 4.1.

34.2 Ektefeller med felleseie

34.2.1 Gjeldende rett

Ektefeller kan på ethvert tidspunkt i samlivet bli enige om at felleseiet skal deles. Dette følger av den alminnelige avtalefriheten mellom ektefeller.

Reglene om når en ektefelle ensidig kan kreve deling av ektefellenes samlede formue som er felleseie, er inntatt i ekteskapsloven § 57 første ledd bokstav a til e. Det mest praktiske alternativet er at det er gitt bevilling til eller avsagt dom for separasjon eller skilsmisse, jf. bokstav a. På samme måte som ved skifte av dødsbo kan skifte av et felleseie foregå privat eller offentlig. Denne valg-

muligheten fremgår ikke uttrykkelig av skifteloven, men følger av sikker rett.

Ektefellene har utstrakt avtalefrihet ved gjennomføringen av skiftet, jf. blant annet ekteskapsloven §§ 56 og 65. Dette gjelder særlig ved et privat skifte, men også, i noe mindre grad, ved et offentlig skifte. Selv om avtalefriheten først og fremst er knyttet til materielle spørsmål, det vil si utfallet av skiftebehandlingen, kan den også ha betydning for fremgangsmåten under skiftet.

Det store flertallet velger å skifte privat og ordner da selv med delingen og gjennomføringen av den. Det er i lovgivningen verken gitt formkrav eller andre saksbehandlingsregler for privat skifte av felleseie. Dersom partene under et privat skifte har behov for avklaring av tvister, er de henvist til å ta ut ordinært søksmål.

Skifteloven § 53 første ledd gir regler om når ektefellene skal skifte offentlig. Det skal blant annet skiftes offentlig hvis en av ektefellene begjærer det, jf. første ledd nr. 1. Av skifteloven § 53 annet ledd følger det at behandling for skifteretten likevel ikke finner sted hvis eiendelene antas å være utilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, og det ikke stilles fullgod sikkerhet for disse. Ved offentlig skifte kommer skiftelovens saksbehandlingsregler til anvendelse.

Offentlig skifte foretas av tingretten, jf. skifteloven § 1. Rekkevidden av skiftelovens saksbehandlingsregler fremgår av skifteloven §§ 9 og 11. Av skifteloven § 9 fremgår det at «under tingrettens avgjørelse hører spørsmålet om offentlig skiftebehandling skal åpnes samt alle spørsmål om skiftets gjennomførelse og slutning, medmindre noget annet i denne lov er bestemt». Skifteloven § 11 gir nærmere regler om hvilke krav som kan avgjøres under skiftet. I forbindelse med vedtaket av ekteskapsloven i 1991 ble virkeområdet for skiftereglene utvidet slik at spørsmålet om en ektepakt er gyldig, om hva som tilhører en ektefelles særeie, om bruksrett til bolig og om leien for slik bruk også kan avgjøres under skiftebehandlingen.

Til å gjennomføre det praktiske arbeidet med skiftet kan retten oppnevne en bobestyrer, jf. skifteloven § 16. Oppnevning av bobestyrer er ikke

hovedregelen, slik det er ved dødsboskifte. Der-
som det likevel oppnevnes bobestyrer, får reglene
i skifteloven kapittel 13 A anvendelse så langt de
passer.

Skifteloven har ikke regler om forberedende
rettsmøte, men dette brukes likevel ofte i praksis.
Mange ektefeller kommer til enighet i slike møter,
med den konsekvens at begjæringen om offentlig
skifte trekkes.

Ektefellene har som hovedregel fortsatt råde-
rett over egne eiendeler, jf. skifteloven § 54 annet
ledd. I ekteskapsloven § 90 er det gitt regler om at
ektefellene kan kreve at tingretten straks tar opp
fortegnelse over ektefellenes eiendeler og gjeld.

Forfalt gjeld som en ektefelle er ansvarlig for,
kan retten etter begjæring av ektefellen sørge for
at blir dekket av det som han eller hun rår over av
felleseiet, jf. skifteloven § 55 første ledd. Dersom
paret har gjeld som begge er ansvarlige for, kan
en av ektefellene begjære at retten sørger for at
den delen av gjelden som faller på den andre, blir
dekket under oppgjøret eller sikret etter reglene i
ekteskapsloven § 64, jf. skifteloven § 55 annet
ledd.

Skifteloven kapittel 6 gir regler om utlodnin-
gen under offentlig skifte. Skiftet avsluttes ved en
formell utlodningsbeslutning fra tingretten, jf.
skifteloven § 35, eventuelt ved tilbakelevering
etter § 32 eller innstilling etter § 33 a.

34.2.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget går på side 155–156 i NOU 2007:
16 inn for å opprettholde adgangen til offentlig
skifte av felleseie, slik utvalget også gjør når det
gjelder dødsboskiftene, jf. proposisjonen punkt
24.2. Det er utvalgets vurdering at de hensyn som
taler for å opprettholde en offentlig skifteform for
dødsboskiftene, er tungtveiende også for felleseie-
skiftene. Gjennom et offentlig skifte kan ektefel-
lene oppnå en fleksibel og konfliktdempende skif-
tebehandling, som kan tilpasses forholdene i det
enkelte skifteoppgjøret. Det vil etter utvalgets syn
ikke være god ressursbruk å kreve at alle tvister
(eller potensielle tvister) mellom ektefellene skal
gå for domstolene etter alminnelige sivilprosessu-
elle regler. Ifølge utvalget vil tilbudet om offentlig
skifte også kunne skape trygghet for den parten
som av ulike grunner står svakest, ikke minst av
ressursmessige grunner. Offentlig skifte bidrar
dessuten til å skape en rettslig ramme om oppgjø-
ret hvor partene har et høyt konfliktnivå.

Etter Skiftelovutvalgets oppfatning kan de pro-
sessuelle reglene om skifte av felleseie utformes
nokså enkelt og uten vesentlige endringer i for-

hold til gjeldende rett, se side 155 i utredningen.
Utvalget viser til at skiftelovens bestemmelser om
felleseieskifter ble gjennomgått i forbindelse med
vedtakelsen av ekteskapsloven i 1991 og derfor er
av relativt ny dato. Videre er utvalget ikke kjent
med at bestemmelsene har reist nevneverdige
vansker i praksis. De fremstår i hovedsak som
velegnede og hensiktsmessige.

En viktig endring er at utvalget foreslår å lov-
feste et krav om forberedende rettsmøte før det
åpnes offentlig skifte, se utredningen side 160 og
forslaget til ny § 100 i ekteskapsloven. Det er
ifølge utvalget en mangel ved gjeldende rett at
ordningen med forberedende rettsmøter ikke er
lovregulert. Utvalget går inn for at det som
utgangspunkt skal holdes forberedende retts-
møte, men utvalget foreslår et snevert unntak for
de tilfellene hvor et forberedende rettsmøte ikke
vil ha noen hensikt.

Utvalget går også for felleseieskifter inn for å
videreføre adgangen til å oppnevne bobestyrer, se
lovforslaget § 101 første ledd. Utvalget mener at
det bør være opp til tingretten å vurdere om det ut
fra forholdene i den enkelte sak er hensiktsmes-
sig med bobestyrer eller ikke. Utvalget understre-
ker likevel at ordningen bør benyttes med var-
somhet, se nærmere side 160 i utredningen.

Utvalget foreslår på side 160 at det fortsatt skal
være slik at et offentlig skifte av et felleseie avslut-
tes med en formell utlodningsbeslutning eller ved
at boet tilbakeleveres til privat skifte eller ved inn-
stilling av skiftebehandlingen, se forslaget til
§§ 107 flg. i ekteskapsloven.

Når det gjelder privat skifte, foreslår utvalget
en bestemmelse som uttrykkelig slår fast at ekte-
fellene selv forestår det private skiftet, jf. forslaget
til ny § 95 i ekteskapsloven. Ut over dette legger
utvalget til grunn at det ikke er nødvendig med
regler om privat skifte, se side 159 i utredningen.

34.2.3 Høringsinstansenes syn

*Domstoladministrasjonen, Oslo byfogdembete og
Den Norske Advokatforening* er positive til forsla-
get om at det fortsatt skal være adgang til offentlig
skifte av felleseie. *Oslo byfogdembete* uttaler:

«Som utvalget finner Oslo byfogdembete det
ikke tvilsomt at offentlig skifte ved domstolene
fortsatt bør være et tilbud til ektefeller som går
fra hverandre.

Oslo byfogdembete mottok i 2008 47 begjæ-
ringer om offentlig skifte av felleseie. Det ble
gjennomført 44 meklingsmøter og det ble
åpnet offentlig skifte i 14 av sakene. De fleste

sakene blir således løst på det forberedende stadiet med dommeren som mekler. Mekling er særlig egnet for denne sakstype og det er viktig at uenigheter blir løst på et tidligst mulig stadium, ikke minst fordi partene ofte har barn som er berørt foreldrenes brudd. At skifteoppjøret skjer ved rettens mellomkomst antas også å bidra til at partene anstrenger seg ytterligere for å få til løsninger.

Det medgår totalt sett ikke mye ressurser til denne sakstypen ved domstolene. Det er ikke mange saker hvor meklingen mislykkes og offentlig skifte må åpnes. Det er ingen forvaltning knyttet til arbeidet med de få boene som åpnes.»

Domstoladministrasjonen uttaler:

«Offentlig skifte av felleseiebo har vist seg å være et fleksibelt og konfliktdempende alternativ. Det kan særlig vises til ordningen med forberedende rettsmøter der rettens deltakelse ofte bidrar til at partene trekker begjæringen og klarer å fordele boet selv. Det vil antakelig kreve økte ressurser og være konfliktdrivende dersom man henviser alle konflikter i forbindelse med deling av felleseiebo til den alminnelige sivilprosessen. Muligheten for offentlig skifte kan også være en sikkerhet for den svakeste parten.

Vi nevner likevel at behovet for offentlig skifte for ektefeller og samboere blir mindre dersom man ikke opprettholder en særlig skifteprosess for bo under offentlig skifte, ettersom det stort sett bare er konfliktløsning som er domstolens oppgave ved offentlig skifte etter separasjon, skilsmisse og samlivsbrudd. I dødsboskiftene er det mye større innslag av forvaltningsoppgaver.»

Når det gjelder høringsinstansenes uttalelser om forslaget om å lovfeste en ordning med forberedende rettsmøte, vises til punkt 27.2.

34.2.4 Departementets vurdering

Når det gjelder plasseringen av reglene om skifte av felleseie, vises til punkt 4.1. Som det fremgår der, går departementet, i likhet med Skiftelovutvalget, inn for at reglene flyttes fra skifteloven til ekteskapsloven.

Flere av de hensynene som begrunner en videreføring av adgangen til offentlig skifte av dødsbo, se punkt 24 i proposisjonen, gjør seg gjeldende også ved skifte i forbindelse med separa-

sjon og skilsmisse. Det kan riktignok argumenteres for at ektefellene ved delingen av felleseie i større grad enn arvinger ved dødsboskifte selv bør ha ansvaret for å avklare eventuelle tvistepunktene seg imellom. I tillegg skifter de fleste i dag privat. Det kan dermed stilles spørsmål ved om det skal utarbeides et regelverk for en skifteform som sjelden finner sted.

Departementet støtter likevel utvalgets forslag om å videreføre ordningen med offentlig skifte av felleseie, se forslaget til ny § 94 annet ledd i ekteskapsloven. Tvister mellom ektefeller som gjelder delingen av et felleseie, skiller seg gjerne fra andre sivilrettslige tvister mellom private parter ved at de er mer komplekse, mer følelsesmettede og ofte preget av at det er formuesforhold i et langt tidsintervall som skal håndteres. I tillegg har partene ofte barn sammen og er derfor avhengige av å kunne forholde seg til hverandre og samarbeide i fremtiden. I tillegg har det vist seg at skjevelingsreglene kan være vanskelige å håndtere for partene uten bistand. Det er etter departementets syn et særlig behov for fleksible og konfliktdempende tvisteløsningsordninger på dette området. Som det er fremhevet av Oslo byfogdembete, er det viktig at uenigheter i denne sakstypen blir løst på et tidligst mulig stadium, og også dette behovet kan imøtekommes gjennom adgangen til et offentlig skifte. Departementet viser også til utvalgets uttalelser om at det har en egen verdi å ha regler på området som er egnet til å skape trygghet for den part som av ulike grunner står svakest.

Departementet er enig med utvalget i at reglene om gjennomføringen av felleseieskifte i hovedsak kan videreføres. Om de enkelte bestemmelsene vises til forslaget til §§ 96 flg. i ekteskapsloven og merknadene til disse bestemmelsene. Departementet går etter dette i likhet med utvalget inn for at det fortsatt skal være adgang til å oppnevne bostyrer, og slutter seg til utvalgets uttalelse om at adgangen bør brukes med varsomhet. Regler om bostyrer foreslås inntatt i ny § 100 første ledd i ekteskapsloven. Departementet er også enig med utvalget i at skiftet bør avsluttes med fastsettelse av et booppgjør, tilbakelevering eller innstilling, se forslaget til §§ 106 flg. i ekteskapsloven.

Ordningen med forberedende rettsmøte synes å fungere godt og bør videreføres også for felleseieskiftene. Departementet foreslår i likhet med utvalget en lovfesting av ordningen, jf. forslaget til ny § 99 i ekteskapsloven. Det vises ellers til det som er sagt om forberedende rettsmøter i forbindelse med dødsboskifte i punkt 27.2.

I forslaget til ny § 95 i ekteskapsloven er det, som i utvalgets lovforslag, inntatt en regel som slår fast at ved privat skifte er det ektefellene som gjennomfører oppgjøret.

34.3 Ektefeller med fullstendig særeie og samboere

34.3.1 Gjeldende rett

Skifteloven har som nevnt prosessuelle regler for offentlig skifte av felleseie ved separasjon og skilsmisse mellom ektefeller. Skifteloven har derimot ikke regler om fordelingen av eiendeler ved separasjon og skilsmisse når ektefellene har fullstendig særeie. Eventuelle tvister i forbindelse med samlivsbrudd i slike tilfeller avgjøres etter alminnelige formuerettslige prinsipper og vanlige rettergangsregler for sivile tvister.

Skiftelovens regler får heller ikke anvendelse ved opphør av samboerskap mens begge samboerne lever. Ved samboerskap er det ikke noe felleseie som skal deles mellom partene, og hver part skal beholde sitt. Tvister i forbindelse med slike samlivsbrudd avgjøres også etter alminnelige formuerettslige prinsipper og vanlige rettergangsregler for sivile tvister. I tillegg gjelder husstandsfellesskapsloven § 3 om adgangen til å overta felles bolig og vanlig innbo.

34.3.2 Skiftelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår at også ektefeller som har fullstendig særeie, og samboere skal få adgang til å gjennomføre et oppgjør etter et samlivsbrudd etter skifteprosessuelle regler, se side 156–158 i NOU 2007: 16. Forslaget innebærer for det første at ektefeller med særeie og samboere skal få tilbud om et forberedende rettsmøte for avklaring av tvistepunkter og mulighet til å komme til enighet. Dersom partene ikke kommer til enighet i eller på bakgrunn av det forberedende rettsmøtet, foreslår Skiftelovutvalget at tvister under oppgjøret skal kunne behandles etter reglene for skiftetvister. Dette gjelder uavhengig av om det er begjært offentlig skifte eller ikke, se side 157 i utredningen og § 96 i utvalgets lovforslag.

Skiftelovutvalget foreslår videre at også ektefeller med fullstendig særeie og samboere skal kunne begjære offentlig skifte, jf. side 158. Det følger av dette at partene i slike tilfeller også vil få adgang til de særlige skifteprosessuelle reglene om tvisteløsning for tvister som måtte oppstå mellom dem. Det er foreslått som en forutsetning for

åpning av offentlig skifte både for ektefeller med fullstendig særeie og for samboere at begge partene samtykker til dette. I likhet med det som foreslås for ektefeller med felleseie, foreslås det en regel om at det som hovedregel skal holdes forberedende rettsmøte forut for åpning av offentlig skifte, jf. § 100 i utvalgets lovforslag.

For ektefeller med fullstendig særeie følger de nevnte forslagene av forslaget til et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven, se blant annet § 97 annet ledd, § 100 og § 102 annet ledd. For samboere følger de nevnte forslagene av forslaget til ny § 3 a i husstandsfellesskapsloven.

34.3.3 Høringsinstansenes syn

Asker og Bærum tingrett og *Oslo byfogdembete* er skeptiske til forslaget om at tvister under oppgjøret skal kunne behandles etter reglene for skiftetvister uavhengig av om det er åpnet offentlig skifte. *Asker og Bærum tingrett* uttaler at det ikke er grunn til å innføre et slikt «tredje tvisteløsningsspør».

Når det gjelder forslaget om å utvide virkeområdet for reglene om offentlig skifte, er *Barne- og likestillingsdepartementet*, *Domstoladministrasjonen* og *Den Norske Advokatforening* positive til forslaget. *Den Norske Advokatforening* uttaler:

«Advokatforeningen er enig i at behovet svekkes noe av at den nye tvisteloven har innført mekanismer som bidrar til en effektiv og fleksibel tvisteløsning både gjennom reglene om rettsmegling / utenrettslig megling og småkravsprosess. På den annen side vil vilkårene for småkravsprosess ofte ikke være oppfylt på dette rettsområde. Advokatforeningen er derfor enig i at det kan hensiktsmessig å gi partene adgang til å velge tvisteløsning etter egne skifteregler ved at det skal kunne begjæres offentlig skifte ved delingen av formuen ved opphøret av samboerskap og ved skilsmisse, separasjon mv. når ektefellene har fullstendig særeie. Advokatforeningen er enig i at grunner for at åpning av offentlig skifte av formuen til ektefeller med særeie og mellom samboere skal være betinget av at begge parter er enige om det, slik utvalget foreslår [...]»

Oslo byfogdembete er på den annen side uenig i utvalgets forslag om adgang til offentlig skiftebehandling for ektefeller med fullstendig særeie og samboere ved samlivsbrudd og uttaler at de samme hensynene ikke gjør seg gjeldende som ved skifte av felleseie.

Også *Asker og Bærum tingrett* er skeptisk til forslaget når det gjelder samboere:

«På prinsipielt grunnlag kan det være grunn til å være positiv til et forslag om at samboere og ektefeller likestilles også når det gjelder muligheten for offentlig skiftebehandling ved oppløsning av det økonomiske fellesskapet. Vi peker imidlertid på at de materielle reglene for slik oppløsning er vesentlig forskjellige for hhv ektefeller og samboere. Vi reiser spørsmål om ikke ordinær tvistebehandling etter tvisteloven vil være fullt ut tilfredsstillende for samboere som er uenige om oppløsning av sameie i bolig osv.»

Norges Bondelag uttaler at man «støtter også at regelverket rundt opphør av samboerskap styrkes».

34.3.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at skifteprosessuelle regler bør være tilgjengelige også for ektefeller med fullstendig særeie og for samboere.

Departementet er etter dette enig med utvalget i at ektefeller med fullstendig særeie bør gis adgang til å gjennomføre delingen av formuesmassen ved et offentlig skifte. Selv om det ikke er noe felleseie som skal deles, kan det oppstå kompliserte spørsmål om delingen av eiendeler i sameie, og det kan være uenighet om bruksrett til felles bolig eller om tolkningen av avtalene ektefellene har inngått med hverandre. Departementet ser det slik at også ektefeller som har fullstendig særeie, kan ha behov for en fleksibel og konflikt-dempende skiftebehandling av tvister som oppstår i forbindelse med samlivsbruddet. Departementet er enig med utvalget i at det ikke er tungtveiende grunner som taler mot å gi også ektefeller med fullstendig særeie dette tilbudet.

Forutsetningen bør etter departementets syn være at ektefellene er enige om offentlig skifte. Begrunnelsen for dette er at det ved særeie ikke dreier seg om noe formuesfellesskap slik det er ved et felleseie. Åpning av offentlig skifte kan potensielt innebære en begrensning av partenes råderett over egne eiendeler. Departementet viser her til Skiftelovutvalgets uttalelser på side 293–294 i utredningen om dette.

I tråd med utvalgets forslag går departementet inn for at også samboere gis adgang til å begjære offentlig skifte hvis begge parter er enige om det. Også når samboere går fra hverandre, vil det

kunne være behov for en fleksibel og konflikt-dempende skiftebehandling. Det kan for eksempel være behov for å få avklart tolkningen av en samboeravtale, herunder om det er grunn til å lempe på bestemmelser i avtalen på grunn av urimelighet. Det kan også være krevende å fastslå de faktiske eiendomsforholdene og eierandelene i de enkelte formuesobjektene eller hvem som er ansvarlig for ulike gjeldsposter. I tillegg vil en offentlig skiftebehandling kunne bidra til å avklare mer skjønnspregede rettigheter som rett til vederlag etter ulovfestet rett eller rett til bolig eller innbo etter husstandsfellesskapslovens regler.

I likhet med det som foreslås for skifte av dødsbo og for skifte av felleseie ved separasjon og skilsmisse, slutter departementet seg til utvalgets forslag om at det også for samboere og ektefeller med særeie stilles krav om at det forut for åpningen av offentlig skifte som hovedregel skal holdes et forberedende rettsmøte. Erfaringen har vist at forberedende rettsmøter ofte har en konflikt-dempende virkning. En av grunnene til dette er at møtene gjennomføres på et tidlig tidspunkt i delingsprosessen, før en eventuell konflikt har rukket å feste seg. Ordningen har vært vellykket for felleseienes del, med den følge at begjæringen om offentlig skifte ofte blir trukket tilbake. Ektefellene har via et forberedende rettsmøte fått bistand til å bli enige, eller de har fått tilstrekkelig hjelp og veiledning til at de kan fortsette skiftet privat.

For samboere og ektefeller med særeie foreslår utvalget også regler om forberedende rettsmøte uavhengig av om det er begjært offentlig skifte, se § 96 første ledd annet punktum i utvalgets lovforslag. Departementet har ikke fulgt opp dette forslaget. En regel om at det skal holdes forberedende rettsmøte, bør etter departementets syn forbeholdes tilfeller der domstolen uansett skal involveres fordi partene har bedt om offentlig skifte. En adgang for privatskiftende ektefeller eller samboere til å kreve forberedende rettsmøte uavhengig av en begjæring om offentlig skifte, reiser enkelte prinsipielle spørsmål om domstolens rolle. En slik adgang er for øvrig foreslått verken for dødsboskifte eller for felleseieskifte, og departementet har vanskelig for å se hvorfor det skal gjelde noe annet for samboere og ektefeller med særeie.

Departementet har heller ikke funnet tilstrekkelig grunn til å følge opp Skiftelovutvalgets forslag om at tvister under oppgjøret skal kunne behandles etter reglene om skiftetvister uten at det åpnes offentlig skifte. Som Asker og Bærum

tingrett er inne på, vil etablering av en slik tredje tvisteløsningsmodell trekke i motsatt retning av den forenklingen og moderniseringen av domstolenes behandling av sivile tvister som tvisteloven innebærer. Se i denne forbindelse også punkt 32.2.

Departementet foreslår i likhet med Skiftelovutvalget at det gis et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven om fremgangsmåten ved deling av formuen ved separasjon og skilsmisse mv. Regler om forbedrende rettsmøte og offentlig skiftebehandling for ektefeller med fullstendig særøie følger av ny § 99 og ny § 96 annet ledd i ekteskapsloven.

Når det gjelder samboere, foreslås det at tilsvarende regler inntas i husstandsfellesskapsloven som ny § 3 a. Husstandsfellesskapsloven omfatter etter § 1 flere former for bofellesskap enn det man vanligvis tenker på som samboerskap. Departementet foreslår at reglene begrenses til par som lever «i ekteskapsliknende parforhold» i tråd med definisjonen av samboere etter § 2 tredje ledd.

34.4 Forlikradsbehandling i familiesaker

Tvister som oppstår under et offentlig skifte, løses etter skiftelovens regler om skiftetvister (jf. punkt 32). Reglene er felles for dødsboskifter og fellesieskifter. Skifteloven § 22 første ledd angir hvilke deler av tvistelovens regler som gjelder under offentlig skifte. Bestemmelsen innebærer blant annet at tvisteloven kapittel 6 om behandling i forlikrådet ikke gjelder under offentlig skifte. I det følgende behandles kun spørsmålet om forlikradsbehandling i familiesaker som skal behandles etter tvistelovens regler.

Forlikrådets kompetanse i sivile saker er regulert i tvisteloven. Forlikradsordningen reguleres i kapittel 6. Tvisteloven § 6-2 første ledd angir hvilke saker som kan behandles av forlikrådet, mens annet ledd angir i hvilke tilfeller forutgående forlikradsbehandling er et vilkår for å bringe saken inn for tingretten.

Utgangspunktet er at forlikrådet kan behandle alle saker som kan anlegges ved stevning til tingretten etter reglene for allmennprosess eller småkravprosess i tvisteloven. Forlikrådet behandler likevel ikke familiesaker, med mindre saken bare gjelder det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd eller deling av reisekostnader ved samvær, jf. § 6-2 første ledd bokstav a.

Utgangspunktet etter § 6-2 annet ledd er at før en sak om formuesverdier kan tas til behandling i

tingretten, skal forlikrådet behandle saken når vilkårene i bestemmelsens første ledd er oppfylt. Fra dette utgangspunktet er det gjort visse unntak. Mest praktisk i denne sammenhengen er annet ledd bokstav a, hvor det er gjort unntak for saker der tvistesummen er minst 125 000 kroner og begge parter har vært bistått av advokat.

Skiftelovutvalget går inn for at familiesaker i sin helhet unntas fra forlikradsbehandling, se NOU 2007: 16 side 161–163. Etter utvalgets oppfatning er forlikradsbehandling uhensiktsmessig i familiesaker, selv med de begrensninger som er oppstilt i tvisteloven. Utvalget legger avgjørende vekt på at familiesaker er lite egnet for forlikradsbehandling, og at det også i saker som bare gjelder det økonomiske oppgjøret etter et samlivsbrudd, sjelden vil være noe særlig vunnet ved forlikradsbehandling. Utvalget uttaler på side 162 i utredningen:

«Utvalgets erfaring tilsier at ved mekling mellom samboere har forlikradsbehandling sjelden særlig verdi på dette rettsområdet, og det er ikke grunn til å anta at forholdene vil være annerledes for ektefeller. Utvalget har ikke hatt tid og kapasitet til å foreta etterprøvbare undersøkelser av berørte parter erfaringer på dette området, og erkjenner at det her kan være rom for ulike oppfatninger og erfaringer. Utvalgets syn er imidlertid for det første at forlikrådene sjelden innehar den kompetanse om særlig familierettslige spørsmål som er nødvendig for å sikre et korrekt skifte som alle berørte parter kan slå seg til ro med i etterkant, og for det annet at det normalt vil være lettere for partene å oppnå en suksessfull mekling hvis meklere klarer å gi partene en god og forståelig fremstilling av hva rettsreglene faktisk sier. På denne måten vil meklingen kunne ta utgangspunkt i objektive kriterier, og partene vil ha et grunnlag for faktisk å kunne ta stilling til hva som vil være et godt eller et dårlig meklingsresultat. Uten kjennskap til eller fokus på slike rettsregler, vil meklingen lettere bli basert på partenes subjektive oppfatninger om hva de synes er et rettfærdig resultat, og all den tid det har kommet til en tvist, er det neppe grunn til å tro at partenes oppfatninger av dette vil være sammenfallende i et nevneverdig antall saker.

For utvalget blir det derfor et spørsmål om å veie den mulige gevinsten ved forlikradsbehandling (som etter utvalgets syn er liten) opp mot det ekstra tidsforbruk som oppstår på grunn av forlikradsbehandlingen. Dette tidsforbruket kan være betydelig, særlig i større

byer hvor det tar flere måneder å få en sak inn i forliksrådet. Dette er et tidsforbruk som kommer i tillegg til den senere behandlingen ved tingretten og eventuelt senere instanser, og dette kan etter utvalgets syn være vanskelig å forene med et synspunkt om at skiftebehandlingen skal foregå uten unødig tidsspille. Svært mange forliksrådssaker må antas å bli henvist videre uten noe løsningsforslag, og da er lite vunnet.»

Utvalget viser videre til at tvistelovens regler reiser flere tolkningsspørsmål, blant annet hvordan grensen på 125 000 kroner skal forstås i relasjon til tvister i forbindelse med et felleseieskifte.

Under høringen er *Agder lagmannsrett*, *Namsfogden i Oslo*, *Nord-Troms tingrett* (ved sorenskriver *Sverre Martens*), *Oslo byfogdembete* og *Den Norske Advokatforening* positive til utvalgets endringsforslag. *Agder lagmannsrett* (v/*førstelagmann Dag Bugge Nordén*) uttaler:

«Jeg er enig i utvalgets forslag i punkt 17.10.3.2. Når jeg som medlem av Tvistemålsutvalget foreslo at forliksrådet skulle ha kompetanse til å behandle saker om det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd, var det innenfor en ramme hvor forliksrådsbehandling ikke i noe tilfelle var obligatorisk. Med det som ble lovens løsning i henhold til endringen i pro-

posisjonen, er jeg enig i at forliksrådsbehandling ikke bør være obligatorisk i noen tvister om det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd.»

Oslo byfogdembete uttaler:

«Vi slutter oss til utvalgets vurderinger og konklusjoner på dette punkt, og bemerker særlig at det ikke vil være hensiktsmessig med forliksrådsbehandling i familiesaker.»

I praksis vil det etter gjeldene lov være obligatorisk med forliksrådsbehandling i et begrenset antall skiftesaker. Det er først når ingen av partene begjærer offentlig skifte, og tvistegjenstanden er under 125 000 kroner, eller over 125 000 kroner, men minst én av partene ikke benytter advokat, at forliksrådsbehandling er nødvendig. Det kan derfor hevdes at det ikke er noe stort behov for å endre bestemmelsen. **D e p a r t e m e n t e t** er imidlertid av den oppfatning at forliksrådsbehandling er lite egnet i familiesaker uansett tvistesum og uansett om partene er representert ved advokat. Departementet foreslår derfor å følge opp Skiftelovutvalgets forslag om en endring i tvisteloven § 6-2 første ledd slik at familiesaker i sin helhet unntas fra forliksrådsbehandling. Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse.

35 Saker med tilknytning til utlandet – internasjonal-privatrettslige regler

35.1 Innledning

Det er blitt stadig vanligere at mennesker forflytter seg over landegrensene for kortere eller lengre tidsperioder. Årsakene til dette er flere. Den frie bevegeligheten innen Norden og EØS-området har ført til at flere arbeider og bor i et annet land enn hjemlandet. Noen ganger følger familien med. Blant unge er det blitt vanlig å studere i utlandet. Flere pensjonister bosetter seg utenlands eller tilbringer deler av året i et annet land. I tillegg kommer dem som ikke flytter frivillig, men som følge av for eksempel krig eller forfølgelse.

En naturlig følge av den økte mobiliteten er at det etableres stadig flere rettsforhold med tilknytning til mer enn ett rettssystem gjennom statsborgerskap og/eller bosetting. Dette gjelder ikke minst på familie- og arverettens område. Internasjonal-privatrettslige spørsmål, herunder spørsmål om internasjonal skiftekompetanse, lovvalg og anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør, vil da kunne komme på spissen. Det er et økende behov for hensiktsmessige og tilgjengelige regler på dette området.

Internasjonal-privatrettslige spørsmål i forbindelse med arv og skifte er behandlet av Skiftelovutvalget på side 164–171 i NOU 2007: 16 og av Arvelovutvalget på side 175–181 i NOU 2014: 1.

35.2 Internasjonal skiftekompetanse

35.2.1 Gjeldende rett

I internordiske dødsboskifter reguleres kompetanseforholdet mellom statene av konvensjon 19. november 1934 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte kapittel III. Hovedregelen er at behandlingen av et dødsbo og skifte mellom arvelaterens arvinger og en gjenlevende ektefelle skal foregå i den konvensjonsstaten der arvelateren ved sin død var bosatt, jf. artikkel 19 første ledd. Skifte av et uskiftet bo foregår i den konvensjonsstaten der den gjenlevende er eller ved sin død var bosatt, jf. artikkel 19 annet ledd.

Tilknytningskriteriet som gjelder hvor en person har vært bosatt, har tidligere være forstått som det internasjonal-privatrettslige begrepet «domisil». At en person har domisil i en stat, betyr i korthet at han eller hun faktisk bor i staten og har til hensikt å bli varig boende der. Da den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte ble endret ved overenskomst 1. juni 2012, var formålet å sørge for at konvensjonen i størst mulig grad kommer på linje med EUs forordning om arv (EU 650/2012). Det er derfor ikke tvilsomt at begrepet «bosatt» i dag skal forstås på samme måte som begrepet «habitual residence» i forordningen.

Ut over reglene i den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte har vi ingen generelle nedfelte regler om norske domstolers internasjonale skiftekompetanse. Skifteloven § 8 regulerer etter sin ordlyd kun hvilken norsk skiftemyndighet som er kompetent, forutsatt at det skal skiftes i Norge. Det er likevel alminnelig akseptert at deler av bestemmelsen også anvendes på grenseoverskridende saksforhold. Utgangspunktet er da at et dødsbo kan kreves skiftet i Norge dersom arvelateren ved dødsfallet var bosatt her, jf. skifteloven § 8 annet ledd første punktum. Videre forutsettes det i skifteloven § 8 femte ledd at det i enkelte nødstilfeller kan kreves skifte i Norge dersom arvelateren var norsk statsborger, men ved sin død var bosatt i utlandet. Når det gjelder *fellesieskiftene*, antas hovedregelen å være at norske domstoler er kompetente dersom ektefellene hadde sin siste felles bopel i Norge og en av ektefellene fremdeles har norsk bosted, jf. § 8 første ledd første punktum. Det antas at også regelen i § 8 første ledd annet punktum kan legges til grunn i internasjonale forhold. Det avgjørende etter denne bestemmelsen er om den ene ektefellen bor i Norge på skiftetidspunktet. Spørsmålet om ektefellenes statsborgerskap og om norsk bosted ble etablert før eller etter at ekteskapet tok slutt, har ikke betydning. Skifteloven § 8 første ledd tredje punktum antas på den annen side ikke uten videre å gi norske domstoler internasjonal skiftekompetanse.

Det er uklart om tilknytningskriteriet «bopel» i de tilfeller der skifteloven § 8 benyttes som utgangspunkt for skifterettens internasjonale kompetanse, skal forstås som prosessrettslig bosted eller domisil.

Når et skifte gjennomføres i Norge, omfatter det som hovedregel hele boet, jf. prinsippet om skiftets enhet.

35.2.2 Nordisk rett og EUs forordning om arv

Svenske domstolars internasjonale skiftekompetanse i dødsboskifter følger i dag av EUs forordning om arv, jf. forordningen kapittel II, artiklene 4 til 19. Hovedregelen er at et skifte foretas i den medlemsstaten der arvelateren hadde «habitual residence» på dødstidspunktet. Forordningen har i tillegg flere alternative og subsidiære grunnlag for skiftekompetanse og går dermed lenger i å regulere kompetansen enn den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte og norsk rett for øvrig.

Svenske domstolars internasjonale skiftekompetanse i saker om ektefellers og samboeres formuesforhold følger av svensk lag (1990:272) om internationella frågor rörande makars ock sambors förmögenhetsförhållanden. Det følger av § 2 at svenske domstoler er kompetente hvis saken har sammenheng med et svensk ekteskap, om «svaranden» har «hemvist» i Sverige, om «käranden» har «hemvist» i Sverige og svensk lov etter nærmere bestemmelser er gjeldende for partenes formuesforhold, om spørsmålet gjelder eiendom i Sverige, eller om «svaranden» har akseptert at saken går i Sverige. For skifte ved den ene ektefelles død gjelder det egne regler i § 2 a. Når det gjelder det svenske begrepet «hemvist», antas dette å svare til det norske domisilbegrepet. I 2017 ble det avgitt en enpersonsutredning om «Makars, registrerade partners och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer» (SOU 2017: 90). I enpersonsutredningen analyseres blant annet behovet for lovendringer i lys av EUs forordning 2016/1103 om innføring av et forsterket samarbeid på området for kompetanse, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrdelse av rettsavgjørelser i saker vedrørende formuesforholdet mellom ektefeller og EUs forordning 2016/1104 om innføring av et forsterket samarbeid på området for kompetanse, lovvalg, anerkjennelse og fullbyrdelse av rettsavgjørelser i saker vedrørende formuesforholdet mellom registrerte partnere. Utredningen er for tiden til oppfølging i det svenske justisdepartementet.

I *dansk* rett er hovedregelen for dødsboskiftene at det kan skiftes i Danmark hvis arvelateren

på dødstidspunktet hadde «hjemting» i Danmark, jf. dansk lov 26. november 2015 nr. 1335 om skifte av dødsbo § 2 første ledd. Begrepet «hjemting» skal forstås som prosessuelt bosted. Det kreves ikke domisil. Personen må gjennom bosted eller opphold ha en sterkere eller minst like sterk tilknytning til Danmark som til utlandet. Av § 2 annet ledd følger det at dersom den avdøde ikke hadde hjemting i Danmark, kan boet eller en del av det behandles i Danmark dersom den avdøde hadde dansk statsborgerskap eller annen særlig tilknytning til Danmark og etterlater seg aktiva som ikke inndras i en bobehandling i utlandet, eller dersom den avdøde etterlater seg aktiva i Danmark som ikke inndras i en bobehandling i utlandet.

Når det gjelder skifte etter endt ekteskap, har dansk lov 14. juni 2011 nr. 594 om ægtefælleskifte regler om internasjonal skiftekompetanse i §§ 4 og 5. Hovedregelen i § 4 er at en skifteanmodning kan inngis til skifteretten i Danmark hvis en av partene bor i landet. Også her er det tilstrekkelig med prosessuelt bosted. Hvis minst en av partene har annen tilknytning til Danmark, kan partene, når tvisten er oppstått, anmode om skifte i Danmark.

35.2.3 Skiftelovutvalgets og Arvelovutvalgets forslag

Skiftelovutvalget foreslår i NOU 2007: 16 å lovfeste at et *dødsbo* skal kunne skiftes i Norge dersom arvelateren hadde fast bosted her ved dødsfallet, jf. lovforslaget § 1-4 første ledd og utredningen side 167–169. Begrepet «fast bosted» foreslås definert i loven og skal forstås som internasjonal-privatrettslig domisil. I tillegg foreslår Skiftelovutvalget at det skal være en viss mulighet for å få skiftet i Norge også om arvelateren ikke hadde fast bosted her ved dødsfallet, jf. forslaget til § 1-4 annet ledd. Utvalget foreslår at det i så fall som hovedregel bør kreves dokumentasjon fra myndighetene i bostedslandet om at boet ikke kan kreves skiftet der, se side 168 i utredningen.

I Arvelovutvalgets utredning i NOU 2014: 1 foreslår Arvelovutvalget visse justeringer i Skiftelovutvalgets forslag, se side 178. Arvelovutvalget foreslår som hovedregel at det skal kunne skiftes i Norge dersom arvelateren hadde sitt siste «vanlige bosted» i Norge. Begrepet skal forstås som «habitual residence», se nærmere punkt 35.2.5. Arvelovutvalget foreslår videre en noe mer fleksibel og dynamisk bestemmelse om nødkompetanse sammenliknet med Skiftelovutvalgets forslag til § 1-4 annet ledd. Arvelovutvalgets forslag

til justert ordlyd er inntatt på side 231 i utredningen.

Skiftelovutvalget foreslår også en ny bestemmelse om internrettslig verneing for de tilfellene der et dødsboskifte skal foretas i Norge selv om arvelateren ikke var bosatt her, jf. lovforslaget § 1-5 tredje ledd og utredningen side 169. Skiftelovutvalget foreslår at skiftet i disse sakene skal foregå ved Oslo byfogdembete.

For så vidt gjelder *skifte etter ekteskapsloven i forbindelse med samlivsbrudd*, foreslår Skiftelovutvalget at dette skal kunne foretas i Norge når vilkårene for å reise ekteskaps sak her er oppfylt etter ekteskapsloven § 30 b, jf. forslaget til ny § 98 første ledd i ekteskapsloven. Det foreslås en regel om internrettslig verneing i forslaget til § 98 annet ledd.

35.2.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete er i sin høringsuttalelse til Skiftelovutvalgets utredning positiv til de foreslåtte reglene om internasjonal skiftekompetanse og har heller ikke innvendinger mot forslaget til § 1-5 tredje ledd.

Oslo byfogdembete har også uttalt seg om forslaget i Arvelovutvalgets utredning og støtter Arvelovutvalgets forslag til endringer i Skiftelovutvalgets lovforslag. Oslo byfogdembete uttaler blant annet:

«Når det gjelder nødkompetanse, er Arvelovutvalgets forslag i hovedsak i tråd med Skiftelovutvalgets forslag, som vi sluttet oss til i vår høringsuttalelse. Det foreslås imidlertid visse justeringer. Under henvisning til EU-forordningen, foreslås at skifte kan gjennomføres i Norge, når øvrige vilkår foreligger, så lenge ingen krever skifte i den staten der avdøde hadde sitt siste vanlige bosted. Dette innebærer en viss oppmykning i forhold til forslaget fra Skiftelovutvalget, jf. «kan»-kravet. Vi slutter oss til denne justeringen.»

35.2.5 Departementets vurdering

Departementet følger opp Skiftelovutvalgets forslag om å lovfeste de mest sentrale reglene om internasjonal skiftekompetanse ved *skifte av dødsbo*. Sentralt ved utformingen av reglene om internasjonal skiftekompetanse er spørsmålet om når en sak har så nær tilknytning til Norge at det er naturlig at norske myndigheter gjennomfører skiftet. Ved utarbeidelsen av reglene bør det videre legges vekt på hensynet til internasjonal

rettsenhet. Departementet har særlig sett hen til reglene i EUs forordning om arv. I tråd med norsk lovgivningstradisjon går departementet likevel inn for et enklere regelsett enn det som følger av forordningen.

Departementet foreslår at et dødsbo kan skiftes i Norge dersom arvelateren på dødstidspunktet hadde «sitt vanlige bosted» her, jf. § 85 første ledd i lovforslaget. Dersom arvelateren ikke hadde sitt vanlige bosted i Norge, vil utgangspunktet være at skiftebehandlingen ikke hører inn under norsk skiftemyndighet. Tilknytningskriteriet «sitt vanlige bosted» er ment å svare til det internasjonalt innarbeidede begrepet «habitual residence». Hovedregelen om internasjonal skiftekompetanse vil dermed tilsvare hovedregelen i EUs forordning om arv og i den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte. Hvor en person har sitt vanlige bosted, vil bero på en konkret og samlet vurdering av flere faktorer. Som et utgangspunkt vil personens vanlige bosted være der han eller hun har sentrum for sine livsinteresser. I motsetning til tilknytningskriteriet «fast bosted» inneholder ikke «sitt vanlige bosted» et krav om at arvelateren må ha hatt til hensikt å bli varig boende i Norge. Et krav om hensikt kan være vanskelig å bevise og derfor utfordrende å praktisere. I tillegg kan kravet om hensikt bli oppfattet som mindre treffende i et moderne samfunn med økt mobilitet.

Tilknytningskriteriet «sitt vanlige bosted»/«habitual residence» er ikke klart definert i nasjonal eller internasjonal rett. Det gir begrepet fleksibilitet og utsikt til å bli utviklet over tid og i tråd med ulike rettskilder. Departementet finner det heller ikke hensiktsmessig å definere begrepet i den nye loven om arv og dødsboskifte.

Det nevnes for øvrig at i de senere årene er «vanlig bosted» inntatt som kriterium også i andre lover der det på tilsvarende måte er behov for å stille krav til en persons tilknytning til Norge. Det vises til lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar § 2 (jf. Prop. 18 L (2014–2015) side 26–27), lov 4. september 2015 om gjennomføring av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn § 8, lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre §§ 81, 81 a, 82, 83 og 84 a, lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 1-2, lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap § 30 d og lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon §§18 til 22 og §§ 43, 44, 46 og 48.

I enkelte tilfeller kan det være behov for å få skiftet boet i Norge selv om arvelateren ikke hadde sitt vanlige bosted her ved dødsfallet.

Departementet foreslår derfor at det gis en viss adgang til dette i tråd med Skiftelovutvalgets forslag. Departementet er imidlertid enig med Arvelovutvalget i at det er hensiktsmessig med en noe mer dynamisk og fleksibel bestemmelse enn den som var foreslått av Skiftelovutvalget. Departementet viser til Arvelovutvalgets begrunnelse på side 178 i NOU 2014: 1 og foreslår i lovforslaget § 85 annet ledd en regel som er utformet i samsvar med Arvelovutvalgets justerte lovforslag.

Dersom arvelateren var bosatt i Norge på dødstidspunktet, følger det av de internrettslige vernetingsbestemmelsene i hvilken rettskrets boet skal skiftes. Dersom arvelateren ikke var bosatt i Norge, synes det etter gjeldende rett ikke å være avklart i hvilken rettskrets skiftet skal skje. Departementet foreslår i samsvar med Skiftelovutvalgets lovforslag å lovfeste at skiftet i slike tilfeller skal foretas ved tingretten for Oslo, jf. lovforslaget § 84 tredje ledd. Dette fremstår som en bedre løsning enn å knytte kompetansen til stedet hvor arvingene oppholder seg, arvelateren hadde formue eller liknende. Ved slike alternativer vil det kunne oppstå tilfeller hvor flere domstoler er kompetente, og det kan oppstå tvister om hvor skiftet skal gjennomføres. Ved å legge kompetansen til én spesielt utpekt domstol vil man unngå slike problemer. Departementet mener med forslaget ikke å gripe inn i den nærmere arbeidsfordelingen mellom Oslo tingrett og Oslo byfogdembete. Kompetansefordelingen mellom Oslo tingrett og Oslo byfogdembete reguleres i forskrift 4. mars 2016 nr. 213 om domssogns- og lagdømmeinndeling § 20.

Mens det for dødsboene er naturlig å knytte den internasjonale skiftekompetansen til arvelaterens bosted på dødsfallstidspunktet, kan det ved et skifte etter ekteskapsloven i forbindelse med samlivsbrudd være mer usikkert hvilket tilknytningskriterium som er mest hensiktsmessig. Et dødsbo vil alltid være knyttet til én person (arvelateren), mens det ved skifte ved samlivsbrudd er to involverte parter som skal fortsette sine liv. Forholdene kan her være svært ulike. Ektefellene vil vanligvis ha hatt felles bosted under ekteskapet, men ikke alltid, og ektefellene kan ha vært gjennom en faktisk separasjon før midlene skal deles. Videre kan det være at en av eller begge ektefellene før skiftebehandlingen flytter bort fra den rettskretsen hvor den felles boligen lå, og det kan også tenkes at en av dem eller begge flytter til et annet land.

De internasjonale-privatrettslige spørsmålene som reiser seg i den internasjonale familieretten, er komplekse. Reglene om kompetanse og lovvalg

varierer med de ulike aspektene av internasjonale ekteskap. For eksempel har vi i dag forskjellige kompetanseregler for ekteskapsoppløsning og for skifte, og hovedregelen om lovvalget for formuesordningen mellom ektefellene avviker fra disse igjen. En helhetlig regulering av de internasjonale-privatrettslige spørsmålene som reiser seg i den internasjonale familieretten, vil kreve nærmere utredning.

Departementet har vurdert Skiftelovutvalgets forslag om at skiftebehandlingen kan foretas i Norge når vilkårene for å reise ekteskapsak her er oppfylt etter ekteskapsloven § 30 b. Etter departementets syn er det ikke hensiktsmessig å koble den internasjonale skiftekompetansen opp mot ekteskapsloven § 30 b. Det vises blant annet til at denne bestemmelsen tar utgangspunkt i «saksøkerens» og «saksøktes» tilknytning til Norge. Denne terminologien passer ikke så godt i relasjon til forslaget til § 96 første og annet ledd i ekteskapsloven om hvem som kan kreve offentlig skifte. Departementet foreslår i stedet en egen kompetansebestemmelse for skifte ved samlivsbrudd etter ekteskapsloven der det avgjørende er om én av ektefellene har sitt vanlig bosted i Norge på skiftetidspunktet. Det vises til forslaget til ny § 97 første ledd første punktum i ekteskapsloven.

Dersom ingen av ektefellene har sitt vanlige bosted her i landet, men minst én av dem har en annen klar tilknytning til Norge, foreslår departementet at det skal kunne skiftes her dersom ektefellene i fellesskap begjærer det, og skiftemyndigheten finner det hensiktsmessig, jf. forslaget til ny § 97 første ledd annet punktum i ekteskapsloven. Alternativet i annet punktum er ment som en sikkerhetsventil for de tilfellene der det etter en mer konkret vurdering anses som hensiktsmessig at skiftet gjennomføres i Norge.

Departementet følger, med visse tilpasninger, opp Skiftelovutvalgets forslag til regler om internrettslig vernetning i forslaget til ekteskapsloven ny § 97 annet ledd.

35.3 Lovvalg – skifteprosessuelle regler

Dersom norske domstoler har internasjonal skiftekompetanse i en sak, må det også tas stilling til hvilket lands lov som skal legges til grunn for skiftebehandlingen. I internordiske forhold er dette regulert i den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte artikkel 19. Spørsmålet om internasjonal skiftekompetanse og lovvalg er i bestemmelsen knyttet sammen, og det vises derfor til proposisjonen punkt 35.2.1. For dødsboskif-

ter i saker som ikke bare knytter seg til nordiske land, og for felleseieskiftene har vi ingen nedfelte regler om lovvalg for så vidt gjelder de rent skifteprosessuelle reglene. Dette er også rettstilstanden i Sverige og Danmark.

Skiftelovutvalget har ikke foreslått lovvalgsregler for selve skiftebehandlingen. Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om spørsmålet.

Det dreier seg i disse tilfellene om regler som i hovedsak er av rent prosessuell karakter. I den internasjonale prosessretten er det av praktiske grunner normalt stedet der saken skal behandles av domstolene, som utgjør den sentrale tilknytningen, jf. prinsippet om *lex fori*. Hensynet til persons tilknytning til reglene, for eksempel gjennom bosted, slår da ikke til med like full tyngde. Departementet ser det som naturlig at norske domstoler bruker norsk lov ved skiftebehandlingen, og foreslår regler som slår dette fast i forslaget til ny lov om arv og dødsboskifte § 85 tredje ledd og i ekteskapsloven ny § 97 første ledd tredje punktum. Det antas at forslaget er i samsvar med gjeldende rett.

35.4 Lovvalg – arverettslige regler

35.4.1 Gjeldende rett

Dersom en norsk domstol har internasjonal skiftekompetanse i et dødsboskifte, er det også et spørsmål hvilket lands materielle arverett som skal legges til grunn for fordelingen av arven.

Det følger av den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte artikkel 2 første ledd at det som hovedregel er arvereglene i den kontraherende staten der arvelateren ved sin død var bosatt, som legges til grunn. Etter endringsoverenskomsten i 2012 forstås tilknytningskriteriet «bosatt» som vanlig bosted, jf. punkt 35.2.1. Dersom arvelateren ved sin død åpenbart hadde en nærmere tilknytning til en annen kontraherende stat, skal denne statens rett benyttes, jf. artikkel 2 annet ledd. Konvensjonen åpner også for at arvelateren selv i en viss utstrekning kan bestemme hvilket lands arverett som skal anvendes, jf. artiklene 3 til 3b. Valgadgangen er begrenset til statsborgerlandets rett. Det følger av arveloven § 76 annet ledd at en ektefelles eller en samboers rettigheter etter arveloven kun kan begrenses ved et slikt lovvalg dersom ektefellen eller samboeren har fått kunnskap om det før arvelateren døde. Bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2017. Ytterligere bestemmelser om lovvalg er gitt i artiklene 9 til 18.

I saker som ikke omfattes av den nordiske konvensjonen, følger lovvalgsreglene for arvefor-

delingen av ulovfestet rett. Den sedvanerettslige hovedregelen er at arverettslige spørsmål avgjøres etter arvelaterens siste domisillands rett. Det er uklart om arvelateren ved testament eller på annen måte kan velge hvilket lands arverett som skal anvendes på skifteoppjøret. Det er også uklart hvilke staters rett som i så fall kan velges.

Lovvalgsreglene om formkrav for testamenter er lovfestet i arveloven §§ 54 (opprettelse) og 59 (tilbakekall). Reglene bygger på Haagkonvensjonen av 5. oktober 1961 om testamentsform, som Norge har tiltrådt.

Undertiden kan situasjonen være at den aktuelle saken har sin avgjørende tilknytning til en rettsorden som strider mot vår grunnleggende rettsfølelse. Det følger av de ulovfestede reglene om ordre public at en rettsregel i fremmed rett ikke kan anvendes dersom den fører til et resultat i den konkrete saken som klart strider mot grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett.

35.4.2 Nordisk rett og EUs forordning om arv

I *Sverige* følger lovvalgsreglene av EUs forordning om arv kapittel III. Reglene er universelle, jf. artikkel 20. Hovedregelen er at loven i den staten der arvelateren hadde «habitual residence» på dødstidspunktet, skal anvendes, jf. artikkel 21 nr. 1. Det følger av artikkel 21 nr. 2 at dersom det unntaksvis fremgår av alle sakens omstendigheter at arvelateren på dødstidspunktet hadde klart tettere tilknytning til en annen stat, er det denne statens lovgivning som skal anvendes. I artikkel 22 fremgår det at en person kan velge statsborgerskapslandets lov som gjeldende for arvefordelingen. Artikkel 23 angir det nærmere anvendelsesområdet for den loven som skal anvendes. Lovvalgsreglene i forordningen er omfattende. Ytterligere regler om lovvalg er gitt i forordningen artikkel 24 til 38.

Danmark har ikke regler om lovvalg i sin arvelov. Det følger av dansk ulovfestet rett at man i Danmark anvender arvelaterens siste domisillands rett.

35.4.3 Arvelovutvalgets forslag

Arvelovutvalget behandler lovvalgsreglene på side 178–181 i NOU 2014: 1. Utvalget foreslår som § 68 i sitt forslag til ny arvelov en fravikelig hovedregel om lovvalg som går ut på at det er arveretten i den staten der arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted, som skal anvendes. Utvalget viser til at det vil være hensiktsmessig å ha de samme lovvalgsreglene som i EU-forordningen. Videre utta-

ler utvalget at skiftebehandlingen blir enklere med samme kriterium for skiftekompetanse og lovvalg. Hovedregelen blir da at i de tilfeller der det skal skiftes i Norge, skal norsk arverett anvendes.

Arvelovutvalget foreslår ikke et skjønnsmessig unntak fra hovedregelen slik man har i EUs forordning om arv og den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte. Arvelovutvalget foreslår med andre ord ikke en unntaksregel for tilfeller der det av sakens omstendigheter fremgår at arvelateren hadde en klart nærmere tilknytning til en annen stat enn den staten der han eller hun hadde sitt siste vanlige bosted. Utvalget uttaler på side 179:

«Utvalget mener at allerede hovedregelen om siste vanlige bosted gir en viss fleksibilitet ved at kriteriet vanlig bosted innebærer at det er den staten der avdøde hadde senteret for sine livsinteresser, som skal identifiseres. Et unntak basert på «nærmeste tilknytning» innebærer en langt mer uklar og skjønnsmessig regel enn om det bare er kriteriet vanlig bosted som er avgjørende. Utvalgets generelle utgangspunkt er at det er formålstjenlig med enkle og klare regler, og dette gjelder også for den internasjonale privatretten.»

Arvelovutvalget foreslår at arvelateren skal ha adgang til å velge statsborgerlandets arverett, tilsvarende valgadgangen som følger av forordningen og den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte. Utvalget viser til at en slik valgadgang gir arvelateren god forutsigbarhet med hensyn til hvilken stats rett som kommer til anvendelse. Utvalget legger til grunn at dersom en person har flere statsborgerskap, skal han eller hun kunne velge retten i en av de statene der vedkommende er statsborger.

Arvelovutvalget foreslår at arvelaterens lovvalg må være uttrykkelig og i testaments form. Utvalget foreslår videre at kravet etter § 7 i lovforslaget i utredningen (§ 10 i departementets lovforslag) om at et testament som begrenser den gjenlevende ektefellens rett til arv eller uskifte, er gyldig bare hvis den gjenlevende har fått kunnskap om testamentet, skal gjelde tilsvarende når arvelateren treffer en bestemmelse om lovvalg. Utvalget viser til at en bestemmelse om lovvalg kan få samme betydning for ektefellen som en testamentsbestemmelse.

Av pedagogiske hensyn foreslår utvalget å lovfeste det i dag ulovfestede forbeholdet om ordre public, se side 181 i utredningen og § 71 i utvalgets lovforslag.

Arvelovutvalget foreslår i § 70 i sitt lovforslag en videreføring av arvelovens regler om lovvalg for formkrav for opprettelse av og tilbakekall av testamenter. Når det gjelder bakgrunnen for disse reglene, vises det til side 180–181 i utredningen.

35.4.4 Høringsinstansenes syn

Oslo byfogdembete, Den norske Dommerforening og Seniorsaken er positive til en lovfesting av reglene om lovvalg i tråd med utvalgets forslag.

Når det gjelder spørsmålet om å innta et skjønnsmessig unntak fra hovedregelen om at arvelaterens vanlige bosted er avgjørende for lovvalget, er *Oslo byfogdembete* enig med Arvelovutvalget i at en slik bestemmelse vil skape uklarhet, og peker på at det allerede foreligger tilstrekkelig fleksibilitet i den foreslåtte hovedregelen. *Seniorsaken* er positiv til et slikt unntak og viser blant annet til hensynet til den internasjonale enhetsløsningen.

Når det gjelder forslaget om å lovfeste en rett for arvelateren til selv å foreta et lovvalg, uttaler *Oslo byfogdembete*:

«I dagens internasjonale samfunn er det vanskelig å ikke være åpen for at arvelater skal ha en valgadgang på dette området. Det er imidlertid særlige utfordringer knyttet til det forhold at norske domstoler skal dømme etter fremmed rett. Også i den alminnelige dødsfallsbehandling med utstedelse av skifteattester, vil saksbehandlingen bli svært komplisert. Det å skaffe seg kunnskap om ulike lands rettsregler, i særdeleshet de land som ligger fjernt fra vår rettstradisjon, vil være ressurskrevende.

[...]

Oslo byfogdembete mener at man for de tilfeller hvor arvelater ved sin død har både vanlig bosted i Norge og i tillegg er norsk statsborger, men samtidig har statsborgerskap fra et annet land, bør vurdere en regel som fastsetter at norsk rett skal komme til anvendelse. Har man Norge som vanlig bosted og i tillegg norsk statsborgerskap, må tilknytningen til Norge sies å være såpass tung at det ikke vil være urimelig å eliminere retten til å velge arveretten i den andre staten. For øvrig bemerkes at det forhold at enkelte stater ikke tillater sine borgere å frasi seg sitt opprinnelige statsborgerskap, er et tilfeldig grunnlag å basere valgetten på.»

Seniorsaken uttaler følgende om dette:

«Bestemmelsen om lovvalg er etter Seniorsakens vurdering en meget praktisk regel som gir en person mulighet til å skape klarhet i hvilket lands arvelov som skal anvendes. For en såkalt norsk «Syden pensjonist» vil denne regelen innebære at man har muligheten til å velge norsk arvelov til tross for at man flytter til andre land. En norsk pensjonist vil som regel ha mer kjennskap til norske arveregler enn til reglene i tilflyttingslandet. Det kan videre være vanskelig å sette seg inn i andre lands regler pga. språkbarriere. Arveloven er videre til en stor del kulturbetinget og hensyn bak ulike regler i andre lands arvelov kan være mindre interessante for en person som flytter til varmere strøk på sine eldre dager.

Regelen om lovvalg vil gi forutsigbarhet og man unngår den usikkerheten som ligger i konflikt mellom ulike rettsvalgsregler. Bestemmelser om rettsvalg vil imidlertid møte på en utfordring ifht. reglene om uskiftet bo. De fleste land har ingen ordning tilsvarende norske regler om uskifteretten. Etter vår vurdering krever en særegen ordning som uskifteretten også særegne bestemmelser ifht. internasjonal arverett. Etter vår vurdering bør dette forholdet behandles under bestemmelsene om internasjonal arverett.»

35.4.5 Departementets vurdering

Departementet følger i hovedsak opp Arvelovutvalgets forslag til regler om lovvalg i internasjonale arvesaker. En lovfesting av lovvalgsreglene vil bidra til klargjøring av til dels uavklarte retts spørsmål og gi større forutberegnelighet.

Departementet foreslår som en hovedregel at det er arveretten i den staten der arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted, som skal anvendes ved fordelingen av arven, se § 78 i departementets lovforslag. Når det gjelder valg av tilknytningskriterium («sitt vanlige bosted») og forståelsen av dette begrepet, vises det til punkt 35.2.5.

Departementet er enig med Arvelovutvalget i at det ikke er hensiktsmessig å lovfeste et unntak basert på «nærmeste tilknytning». Departementet viser til Arvelovutvalgets begrunnelse for dette.

Departementet følger i lovforslaget § 79 også opp forslaget om å lovfeste en begrenset rett for arvelateren til selv å velge hvilken stats arverett som skal anvendes. En valgadgang vil gi arvelateren forutsigbarhet med hensyn til fordelingen av arv etter ham eller henne. En valgadgang er sær-

lig begrunnet i hensynet til borgere som på tross av at de har sitt vanlige bosted i Norge, har en sterkere kulturell tilknytning til et annet land. En viss adgang til selv å bestemme lovvalget er for øvrig i samsvar med rettsutviklingen internasjonalt. Departementet er imidlertid enig i innspillet fra Oslo byfogdembete om at det bør gjøres unntak for tilfeller der personen både har sitt vanlige bosted i Norge og har norsk statsborgerskap. Begrunnelsen for valgretten slår ikke til i samme grad når arvelateren har en så sterk tilknytning til Norge. I tillegg er det ønskelig å begrense de tilfellene der norske domstoler må anvende utenlandsk rett.

Når det gjelder høringsuttalelsen fra Seniorsaken, vil departementet bemerke at valgretten gjelder for dem den norske arveloven gjelder for, jf. § 78. Hadde arvelateren ved dødsfallet ikke sitt vanlige bosted i Norge, får de norske arvereglene ikke anvendelse, og dermed heller ikke § 79. Lovforslaget § 79 gir etter dette en adgang til å velge bort norsk rett, ikke til å velge norsk rett hvis det er et annet lands rett som gjelder i utgangspunktet. For en arvelater som har sitt vanlige bosted i et land som EUs forordning om arv gjelder for, gir forordningen i artikkel 22 en adgang til å velge statsborgerlandets rett. Forordningens lovvalgsregler er etter artikkel 20 universelle. Departementet antar derfor at disse reglene kan få anvendelse også for norske statsborgere.

I lovforslaget § 81 foreslår departementet i samsvar med Arvelovutvalgets forslag å lovfeste det i dag ulovfestede forbeholdet om ordre public. Departementet er enig med Arvelovutvalget i at en lovfesting kan være hensiktsmessig av pedagogiske grunner.

Departementet følger opp Arvelovutvalgets forslag om å videreføre arveloven §§ 54 og 59 om lovvalg for formkrav til testamenter, se § 80 i departementets lovforslag.

35.5 Anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør

Det følger av den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte artikkel 27 at avgjørelser som er truffet i en av konvensjonsstatene om behandlingen av et dødsbo eller et skifte mellom den avdødes arvinger og en gjenlevende ektefelle, er bindende også i de andre statene. Når det gjelder anerkjennelse og fullbyrdelse av avgjørelser eller forlik om rett til arv eller legat, om en gjenlevende ektefelles rettigheter, om dødsboskifte og om ansvar for en arvelaters gjeld, gjelder loven i det

landet der anerkjennelse eller fullbyrdelse skal finne sted, jf. konvensjonen artikkel 28. Det er utarbeidet felles nordiske lover på dette området i Danmark, Finland, Norge og Sverige. I Norge følger disse reglene av lov 10. juni 1977 nr. 71 om anerkjennelse og fullbyrdelse av nordiske dommer på privatrettens område. På familierettens område har den nordiske familierettskonvensjonen (konvensjon 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige) inneholdende internasjonal-privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål) artikkel 22 regler om anerkjennelse av avgjørelser som er truffet i en av konvensjonsstatene i henhold til nærmere bestemte artikler i konvensjonen. En avgjørelse legges til grunn uten videre.

Skifteloven har ikke regler om anerkjennelse av utenlandske skifteavgjørelser. Skiftelovutvalget beskriver gjeldende rett slik på side 166–167 i NOU 2007: 16:

«I teori og praksis er det antatt at utenlandske skifteoppgjør anerkjennes i Norge dersom arvelateren var bosatt i utlandet. Som en følge av dette aksepteres på samme vilkår også en skifteattest som er utstedt av andre lands myndigheter eller en testamentsfullbyrder som er gitt kompetanse av andre lands myndigheter. Også en skifteattest som er utstedt av myndighetene i et annet land enn bostedslandet vil trolig aksepteres såfremt det kan fremlegges dokumentasjon fra kompetent myndighet i bostedslandet om at boet ikke skiftes der. Dersom arvelateren var bosatt i Norge, vil muligens en skifteattest som er utstedt i et annet land som arvelateren hadde sterk tilknytning til, aksepteres dersom ingen har krevd privat eller offentlig skifte innen 60 dager etter dødsfallet, jf. skifteloven § 81.»

Utenlandske skifteoppgjør anerkjennes likevel ikke dersom de er i strid med vesentlige rettsgrunnsetninger i norsk rett (ordre public).

EUs forordning om arv har regler om anerkjennelse, eksigibilitet og fullbyrdelse av rettsavgjørelser i kapittel IV artikkel 39 til 58. Hovedregelen er at rettsavgjørelser som er truffet i en medlemsstat, anerkjennes i de øvrige medlemsstatene uten at det stilles krav om at en særlig prosedyre følges, jf. artikkel 39 nr. 1. Forordningen artikkel 40 gir ulike grunner for ikke å anerkjenne en rettsavgjørelse. En rettsavgjørelse anerkjennes blant annet ikke dersom den er i åpenbar motstrid med grunnleggende rettsprinsipper (ordre public) i den medlemsstaten anmodningen rettes

til. Kapittel V har bestemmelser om aksept av offisielt bekreftede dokumenter og offisielt bekreftede dokumenters og rettsforliks eksigibilitet. Videre har kapittel VI bestemmelser om innføring av et europeisk arvebevis.

I Sverige har man ut over forordningen særlige regler om anerkjennelse og fullbyrdelse av henholdsvis nordiske avgjørelser og avgjørelser fra øvrige tredjeland i Lag (2015:417) om arv i internationella situasjoner.

Skiftelovutvalget foreslår å videreføre gjeldende rett om anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør, se side 170–171 i NOU 2007: 16. Utvalget mener at det ikke er behov for lovfesting av dagens ulovfestede regler. Utvalget uttaler:

«Utvalget er kommet til at det ikke er behov for lovfesting av de ulovfestede reglene om anerkjennelse av utenlandske skifteavgjørelser. Hovedreglene vedrørende anerkjennelse synes å være tilstrekkelig presise og kjent og gir i så måte den nødvendige rettsikkerheten. Når det gjelder unntak fra hovedreglene, eksempelvis ordre public-forbeholdet, vil det under enhver omstendighet neppe kunne gis presise regler.»

Under høringen gir *Den Norske Advokatforening* uttrykk for følgende (som departementet antar knytter seg til spørsmålet om anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør i Norge):

«Advokatforeningen savner at det ikke er fastsatt regler om internasjonal-privatrettslige spørsmål. Behovet for slike regler er stadig større på bakgrunn av alle de nordmenn som skaffer seg eiendom i utland og at flere gifter seg med utlendinger. Tvister om arveoppgjør og bodeling mellom ektefeller i slike saker øker, og Advokatforeningen mener at det haster med å få fastsatt bestemmelser om hvor langt en norsk avgjørelse rekker i utlandet og også om en utenlandsk avgjørelse av dette saksforhold er gyldig her.»

Departementet deler Skiftelovutvalgets oppfatning av at gjeldende rett om anerkjennelse av utenlandske skifteoppgjør i Norge kan videreføres. Det er departementets inntrykk at reglene fungerer tilfredsstillende. Departementet slutter seg også til Skiftelovutvalgets vurdering av at det ikke synes å være behov for en lovfesting av reglene. Når det gjelder spørsmålet om hvor langt en norsk avgjørelse rekker i utlandet, vil dette måtte finne sin løsning i utenlandsk rett.

36 Særlig om dødsbo som omfatter en landbrukseiendom

Statistikken tyder på at relativt mange landbrukseiendommer til enhver tid inngår i dødsbo. Det er også mye som tyder på at slike dødsbo ofte blir stående uskiftet i lang tid. Dette gjelder særlig hvis det dreier seg om en mindre landbrukseiendom. Statistikk fra SSB viser at det i 2016 var 4 883 landbrukseiendommer (eiendommer som har over 5 dekar dyrket jord eller 25 dekar produktiv skog) som inngikk i dødsbo. Det foreligger imidlertid ikke opplysninger som viser hvor lenge de registrerte dødsboene har bestått. De nevnte landbrukseiendommene var forholdsvis små målt ut fra jordbruksarealet. 85 % av eiendommene hadde mindre enn 50 dekar jordbruksareal. Men samlet sett har disse eiendommene store dyrkingsressurser. Samlet areal var 135 900 dekar. Av dette var 99 300 dekar fulldyrket jord, 6 600 dekar overflatedyrket jord og 33 000 dekar innmarksbeite.

Landbruksmyndighetene har hatt problemer med å håndheve landbrukslovgivningen overfor landbrukseiendommer som inngår i dødsbo. Dette gjelder særlig bo- og driveplikten. Konesjonsloven § 5 har regler om boplikt, som utløses av konesjonsplikt i forbindelse med erverv, og i jordloven § 8 er det gitt regler om driveplikt for eieren av et jordbruksareal. Et dødsbo anses verken som erverver eller eier og kan verken ha boplikt eller driveplikt etter gjeldende regler. Det er også utfordrende å få til en landbruksfaglig oppfølging og veiledning overfor landbrukseiendommer i dødsbo. En årsak til dette er at landbruksmyndighetene ikke får opplysninger om at eiendommen inngår i et dødsbo, eller hvem som er arvinger.

Skiftelovutvalget behandler problemstillingen om skifte av dødsbo der det inngår en landbrukseiendom, på side 103–106 i NOU 2007: 16. Utvalget legger til grunn at det er et ikke ubetydelig problem at landbrukseiendommer i lang tid inngår i dødsbo. Utvalget peker på at det er en forutsetning for å oppnå de målsetningene norsk landbrukspolitikk bygger på, at landbrukseiendommene er i aktiv bruk. Skiftelovutvalget foreslår to alternative løsninger. Utvalgets primære forslag går ut på å endre loven slik at dødsboet

skal anses som erverver av eiendommen og dermed kunne pålegges bo- og driveplikt. Utvalget foreslår alternativt at det tas inn en regel i skifteloven som gir landbruksmyndighetene adgang til å sette en frist for gjennomføring av skiftet hvis hensynene til å håndheve jordloven eller konesjonsloven tilsier det.

Landbruks- og matdepartementet er i høringen enig med Skiftelovutvalget i at det bør være adgang for landbruksmyndighetene til å sette en frist for skiftebehandlingen. Landbruks- og matdepartementet går også inn for at det tas inn en regel i jordloven § 8 om at jordbruksareal som inngår i et dødsbo, skal drives forsvarlig mens skiftet pågår. Landbruks- og matdepartementet peker dessuten på at landbruksmyndighetenes muligheter til å følge opp skiftebehandlingen forutsetter at de får kunnskap om at en landbrukseiendom inngår i et dødsbo, og at det er tilfeldig om de i dag får slik kunnskap. Landbruks- og matdepartementet mener at det bør vurderes om slektingene eller ektefellen eller eventuelt skiftemyndighetene bør få en plikt til å melde fra til landbruksmyndighetene (kommunen) hvis det er en landbrukseiendom i boet.

Også *Norges Bondelag* slutter seg til forslaget om en frist for skiftebehandlingen, men kombinert med en meldeplikt til kommunen der dødsboet inneholder en landbrukseiendom. Videre gir *Frostating jordskifteoverrett*, *Fylkesmannen i Aust-Agder*, *Fylkesmannen i Telemark*, *Fylkesmannen i Vest-Agder*, *Fylkesmannen i Vestfold*, *Norges Skog-eierforbund*, *NORSKOG* og *Ole Kristian Skjelbred* støtte til forslaget om en frist for skiftebehandlingen.

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) mener at det i stedet for å sette en tidsfrist for skiftebehandlingen vil være en bedre løsning å gi landbruksmyndighetene en mulighet til å begjære offentlig skifte.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og *Fylkesmannen i Nordland* støtter forslaget om å endre konesjonsloven slik at overgangen til dødsboet skal anses som et erverv i konesjonslovens forstand.

De p a r t e m e n t e t går ikke inn for å endre konesjonsloven slik at dødsboet skal anses som

erhverver av eiendommen. En slik løsning vil etter departementets syn kunne reise nye problemer blant annet med hensyn til hvem boplikten skal rette seg mot.

Etter at Landbruks- og matdepartementet avga sin høringsuttalelse, nedsatte Landbruksdirektoratet en arbeidsgruppe som blant annet skulle se på effekten av driveplikten. Arbeidsgruppen avla 1. juli 2015 rapporten «Leiejord – avgjørende for økt matproduksjon». I forbindelse med oppfølgingen av arbeidsgruppens rapport fant Landbruks- og matdepartementet det ikke hensiktsmessig å gå videre med spørsmålet om å innføre driveplikt for dødsboene. På denne bakgrunn vurderes spørsmålet ikke nærmere her.

Departementet følger heller ikke opp utvalgets alternative forslag om en hjemmel for å sette en tidsfrist for skiftet, eventuelt at det settes en frist direkte i skifteloven. En slik regel vil føre til mer byråkrati. Departementet viser til at landbruksmyndighetene i så fall må behandle en ny sakstype, og at det også vil være nødvendig å etablere et oppfølgingssystem for tilfeller hvor skiftet ikke blir gjennomført innen fristen. Det kan være mange årsaker til at et skifte ikke blir sluttført, og en frist kan være problematisk for arvinger som til tross for gode intensjoner ikke klarer å ordne opp i tvister om fordelingen av boet.

Departementet deler imidlertid Landbruks- og matdepartementets vurdering av at det kan være

et problem at landbruksmyndighetene ikke får kunnskap om dødsbo hvor det inngår en landbrukseiendom. For å unngå at landbrukseiendommer i dødsbo forfaller på grunn av at de blir stående lenge uskiftet og uten å bli drevet, bør det i større grad legges til rette for at landbruksmyndighetene kan følge opp disse eiendommene på tilsvarende måte som andre eiendommer. Departementet foreslår derfor en regel om meldeplikt for retten der det inngår en landbrukseiendom i dødsboet, jf. lovforslaget § 90 femte ledd. Departementet foreslår at tingretten gis plikt til å melde fra til landbruksmyndighetene i den kommunen eiendommen ligger, om at eieren av landbrukseiendommen er død, og om hvem som antas å være arvinger i boet. Formålet med meldeplikten er å gi landbruksmyndighetene informasjon om at eiendommen nå inngår i et dødsbo. Landbruksmyndighetene får på den måten mulighet til å følge opp boet og eiendommen videre. Det foreslås ikke noen uttrykkelig frist for når slik melding skal gis, men det er naturlig at meldingen gis i tilknytning til at arvingene velger skifteform. Meldeplikten gjelder selv om det skulle vise seg at dødsboet blir overtatt i uskifte.

En slik meldeplikt antas ikke å være særlig byrdefull for tingretten som allerede innhenter informasjon om arvelaterens arvinger og formuesforhold, jf. lovforslaget §§ 89 og 90.

37 Særlig om stiftelser som opprettes ved testament

Stiftelsesloven § 2 definerer en stiftelse som en formuesverdi som ved testament, gave eller annen rettslig disposisjon selvstendig er stilt til rådighet for et bestemt formål av ideell, humanitær, kulturell, sosial, utdanningsmessig, økonomisk eller annen art. En vanlig måte å opprette en stiftelse på er ved testament der testator gir uttrykk for at en bestemt formuesverdi skal inngå som grunnkapitalen i en ny stiftelse som skal opprettes etter hans eller hennes død.

Skifteloven har ingen særlige regler om stiftelser som opprettes ved testament. Stiftelsen er en arving med de samme rettighetene under skiftet som andre legatarer eller loddeiere.

Et spørsmål som reiser seg for slike stiftelser, er om stiftelsenes interesser er godt nok ivaretatt gjennom de alminnelige reglene i skifteloven, eller om det er behov for enkelte særregler. Før stiftelsen har fått opprettet et styre er det ingen som kan representere stiftelsen og ivareta dens interesser. De som er utpekt som medlemmer av stiftelsens styre, eller som skal oppnevne medlemmer til stiftelsens styre, vil ikke nødvendigvis kjenne til testamentet og at de er tiltenkt et verv eller oppdrag i en ny stiftelse.

Problemstillingen er ikke behandlet av Skiftelovutvalget i NOU 2007: 16. *Lotteri- og stiftelsestilsynet* foreslår i sin høringsuttalelse at det tas inn regler i en ny lov om skifte av dødsbo som sikrer en bedre ivaretagelse av stiftelsens interesser. Lotteri- og stiftelsestilsynet uttaler:

«Norsk rett anerkjenner [...] at en borger har rett til å opprette stiftelser ved testament, samtidig som rettsordenen gir lovnader om at testamentariske disposisjoner skal respekteres. Lovgiver må ut fra dette sørge for et rettsystem som sikrer at også slike stiftelser er representert under dødsboskifte. Det er viktig å ha for øyet at dette i realiteten ikke er noe annet enn en ivaretagelse av arvelaters interesse.

Stiftelser opprettet ved avdødes testament er en særegen type arving, idet den først blir opprettet på dødsfalltidspunktet til avdøde. Stiftelsestilsynet har etter hvert erfart mange

saker der slike stiftelser reelt sett har stått helt uten rettssikkerhet under dødsboskiftet. Det viser seg at erfarne og vanligvis flinke aktører i dødsskiftebehandlingen, initierer og tillater at disse arvingene unntas helt grunnleggende arve- og skifterettslige prinsipper. Dette synliggjør hvor særegen denne type arving framstår for aktørene under dødsboskiftet, og underbygger behovet for mer utførlig lovregulering.

[...]

Mangelen på representasjon under hele eller deler av dødsboskiftet kan få store negative konsekvenser for stiftelsen. En tidlig representasjon er viktig for å kunne ivareta stiftelsens interesser under hele skifteprosessen. Under et dødsboskifte er det ingen andre enn et habilt styre som kan treffe avgjørelser på vegne av stiftelsen.

Fra vår forvaltnings- og tilsynspraksis har vi sett saker med følgende utfall på grunn av manglende representasjon for «testamentsstiftelse»:

- Tap av all arv – andre arvinger/bostyrere «overser» stiftelsen fullstendig og fordeler stiftelsens arv til andre. Arvelaters ønske om å opprette stiftelsen blir ikke respektert.
- Tap av deler av arv – andre arvinger/aktører disponerer over deler av arven som skulle tilkomme stiftelsen. Det er flere eksempler på at lengstlevende får disponere fritt i testament over førsteavdødes midler, selv om førsteavdøde i testament entydig har bestemt at det skulle opprettes en stiftelse for dennes del av arven ved lengstlevendes død.
- Tap av innflytelse på forvaltningen av boet, særlig alvorlig der stiftelsen er eneste loddier.
- Tap av rettigheter som skifteloven legger til arvinger, som for eksempel å overta boet til privat skifte, uttale seg om bostyrers honorar.»

Lotteri- og stiftelsestilsynet mener på denne bakgrunn at det av pedagogiske grunner er behov for

å slå fast i den nye loven at en stiftelse som opprettes ved testament, er å anse som arving, og at den anses opprettet på dødsfalltidspunktet. Videre foreslår Lotteri- og stiftelsestilsynet regler om varsel til stiftelsen, eventuelt også til Stiftelsestilsynet, og at det vurderes å lovfeste at Stiftelsestilsynet skal få tilsendt en kopi av skifteattesten. Det foreslås en regel som slår fast at retten skal påse at stiftelsen er representert ved et habilt styre under hele dødsboskiftet. Dersom arvelateren selv ikke har oppnevnt styremedlemmer som er villige til å påta seg vervet, eller villig valgorgan, skal retten sørge for at det blir sendt søknad om oppnevning av styremedlemmer til Stiftelsestilsynet, jf. stiftelsesloven § 29 første ledd. Lotteri- og stiftelsestilsynet mener også at det kan være behov for å klargjøre Stiftelsestilsynets kompetanse etter stiftelsesloven § 29. Tilsynet peker videre på at det kan være et alternativ å gi en lovregel tilsvarende den tidligere bestemmelsen i § 5 i stiftelsesloven 1980 som slo fast at tilsynsmyndigheten (fylkesmannen etter 1980-loven) representerte stiftelsen frem til det var opprettet et styre.

Lotteri- og stiftelsestilsynet viser til at det etter tilsynets erfaring kan oppstå problemer dersom det blir tvist om arvelateren har opprettet en stiftelse eller ikke i sitt testament. Ofte er det ikke noen andre aktører som har interesse av at stiftelsen blir etablert, og motivasjonen til å angripe stiftelsen kan være stor. Det reiser seg et spørsmål om hvem som skal representere stiftelsen i en skiftetvist, og hvem som skal dekke omkostningene ved en slik tvist. Stiftelsen har på dette tidspunktet ikke egne midler, og det vil ikke være rimelig at de som er utpekt som styremedlemmer, skal dekke dette.

Departementet er enig med Lotteri- og stiftelsestilsynet i at det er behov for lovregler som bedre ivaretar stiftelsens interesser i forbindelse med skifte av dødsboet i tilfeller der stiftelsen opprettes ved et testament. Før stiftelsen har fått på plass et organ som kan opptre på dens vegne, har den ingen evne til å ivareta sine interesser, og de andre arvingene har ikke nødvendigvis noen motivasjon til å sørge for at stiftelsen ser dagens lys. Stiftelsen kan bare ivareta sine interesser i boet hvis den har et styre som kan representere den. Men for å få på plass et styre må de som er utpekt som styremedlemmer av arvelateren, eventuelt de som har fått i oppdrag å oppnevne styret, være gjort kjent med at de er tiltenkt et slikt verv eller en slik rolle.

Det er ingen tvil om at en stiftelse som etter et testament skal opprettes ved arvelaterens død, er

en arving med de samme rettighetene som andre arvinger. Departementet ser ikke behov for å presisere dette i loven. Departementet foreslår heller ikke en regel om at stiftelsen skal anses opprettet ved dødsfallet. Det avgjørende må uansett være at saksbehandlingsreglene sikrer at stiftelsen behandles på lik linje med andre arvinger fra og med dødsfallet, og at det gis regler som kan bidra til at stiftelsen får på plass et styre som kan ivareta dens posisjon som arving. Departementet slutter seg på denne bakgrunn til Lotteri- og stiftelsestilsynets forslag om at det sies uttrykkelig i loven at retten i sin innledende behandling av dødsfallet skal varsle dem som etter testamentet skal være stiftelsens styre, eventuelt dem som skal oppnevne styret. Departementet foreslår at bestemmelsen tas inn i lovforslaget § 90 annet ledd fjerde punktum. Selv om det kan hevdes at dette uansett må anses å følge av bestemmelsen, tyder Lotteri- og stiftelsestilsynets erfaringer på at det kan det være hensiktsmessig med en slik presisering av varslingsplikten.

Etter departementets syn bør det også gis regler som gir Stiftelsestilsynet mulighet til å holde seg orientert om opprettelsen av stiftelsen og eventuelt gripe inn for å ivareta stiftelsens interesser. Departementet foreslår at det i § 90 annet ledd fjerde punktum tas inn et krav om at også Stiftelsestilsynet skal varsles av retten dersom det foreligger et testament som går ut på at det skal opprettes en stiftelse. Departementet antar for det første at det forhold at Stiftelsestilsynet er gjort kjent med at det skal opprettes en stiftelse, i seg selv kan ha betydning for arvinger som kunne være fristet til å overse arvelaterens ønske om å bruke arvemidler til å opprette en stiftelse. Varselet gjør det også mulig for Stiftelsestilsynet å oppnevne styremedlemmer dersom testamentet mangler bestemmelser som sikrer at stiftelsen får på plass et habilt styre, jf. stiftelsesloven § 29. Departementet går på den annen side ikke inn for å følge opp Lotteri- og stiftelsestilsynets forslag om en regel som pålegger retten å påse at stiftelsen er representert ved et habilt styre under hele dødsboskiftet. Et så omfattende ansvar er det etter departementets syn ikke naturlig å pålegge tingretten. Før det er på det rene at stiftelsen vil bli opprettet, kan det være vanskelig å få noen til å påta seg et slikt verv.

Departementet foreslår en regel om at Stiftelsestilsynet kan kreve å bli holdt orientert om avgjørelser som treffes under skiftet, se lovforslaget § 94 annet ledd annet punktum. Dette vil gjelde både ved privat og offentlig skifte. For å gjøre det mulig for Stiftelsestilsynet å holde seg

orientert foreslås det for privat skifte også at retten skal sende kopi av skifteattesten til Stiftelsestilsynet, jf. § 118 sjette ledd tredje punktum i lovforslaget, og ved offentlig skifte foreslås det at kjennelsen om booppgjøret skal sendes Stiftelsestilsynet, jf. § 161 fjerde ledd. Som nevnt antar departementet at det forhold at Stiftelsestilsynet blir informert om skifteoppjøret, i seg selv kan medvirke til at arvingene respekterer arvelaterens ønske om at det skal opprettes en stiftelse.

Departementet legger videre til grunn at det kan være hensiktsmessig med en bestemmelse som åpner for at Stiftelsestilsynet kan representere stiftelsen under skiftet dersom stiftelsen er uten et kompetent styre, se lovforslaget § 94 annet ledd første punktum. Forslaget innebærer kun en adgang, ikke en plikt, for Stiftelsestilsynet til å opptre på vegne av stiftelsen. Dette kan for eksempel være aktuelt i tilfeller der ingen er villige til å påta seg vervet som styremedlem, og Stiftelsestilsynet er kjent med at stiftelsens rettigheter er i ferd med å bli satt til side.

Etter departementets syn er det også behov for regler om behandlingen av tvisten dersom stiftelsens arverett bestrides. I lovforslaget § 174 foreslås det regler om behandlingen av slike tvister i forbindelse med et offentlig skifte. For det tilfellet at noen av arvingene bestrider stiftelsens arverett, foreslår departementet i § 174 første ledd en regel om at det er den som bestrider stiftelsens arverett, som må reise skiftetvist. Dersom tvist ikke reises innen den fristen retten setter, legges testamentets bestemmelse om stiftelsen til grunn. Som nevnt er det ikke nødvendigvis noen som representerer stiftelsen og opptre på dens vegne. Å pålegge stiftelsen å reise skiftetvist ville i et slikt tilfelle innebære at det ikke reises skiftetvist, og stiftelsens krav på arv ville gå tapt (jf. lovforslaget § 170 fjerde punktum).

Dersom gyldigheten av testamentet bestrides, og en arving reiser skiftetvist om dette, vil det først etter at tvisten er avgjort, være klart om det blir opprettet noen stiftelse. Det kan dermed være behov for en regulering av hvem som er motpart i saken. I en slik situasjon kan det i en viss forstand sies at stiftelsen både eksisterer og ikke eksisterer frem til tvisten er avgjort. Departementet foreslår i § 174 annet ledd at dersom noen påtar seg å representere stiftelsesinteressen i tvisten, er vedkommende å anse som part. Dette kan være aktuelt for eksempel for den som er utpekt som styremedlem i stiftelsen, Stiftelsestilsynet, en arving eller en annen som ønsker å bidra til at stiftelsen ser dagens lys (for eksempel en ideell organisa-

sjon). Er utfallet av tvisten at testamentet anses ugyldig, vil den som har påtatt seg å representere stiftelsen, være ansvarlig for eventuelle ilagte saksomkostninger. Dersom det på den annen side ikke er noen som påtar seg å representere stiftelsen, foreslås det at skiftetvisten reises uten motpart. Retten har et generelt ansvar for gjennomføringen av skiftet og må i en slik tvist selv bidra til å opplyse saken slik at den kan avgjøres på et forsvarlig grunnlag. Kommer retten til at testamentet er ugyldig, vil konsekvensen av regelen være at den som har reist skiftetvisten, selv må bære sine saksomkostninger.

I et tilfelle hvor tvisten ikke gjelder gyldigheten av testamentet, men kun omfanget av stiftelsens arverett, vil det være på det rene at stiftelsen vil bli opprettet, og stiftelsen kan i så fall være part, jf. lovforslaget § 174 tredje ledd. I og med at stiftelsen ikke vil ha midler før etter at det er foretatt en utbetaling fra boet, foreslås det at stiftelsens eventuelle ansvar for saksomkostningene ikke forfaller før etter at boet er gjort opp.

Ved privat skifte er gjennomføringen av skiftet overlatt til arvingene, og tingretten har en mer tilbaketrukket rolle. Stiftelsens interesser er dermed mer utsatt ved et privat skifte enn ved et offentlig skifte, i hvert fall hvis stiftelsen ikke har noen som opptre på dens vegne. Etter departementets syn er det ut fra dette mye som taler for at skiftebehandlingen blir gjennomført som offentlig skifte dersom stiftelsens arverett bestrides. Tvisten kan da løses etter reglene i § 174 i lovforslaget. Departementet foreslår på denne bakgrunn en bestemmelse som pålegger retten å innkalle partene til et forberedende rettsmøte i alle tilfeller der det følger av et testament etter den avdøde at det skal opprettes en stiftelse, jf. lovforslaget § 94 første ledd. Formålet med rettsmøtet vil være å avklare om noen av arvingene bestrider testamentet og stiftelsens arverett. Er det tilfellet, skal tingretten etter den foreslåtte bestemmelsen åpne offentlig skifte av eget tiltak.

Etter departementets vurdering vil de nevnte forslagene samlet bidra til en bedre ivaretagelse av stiftelsens interesser under skiftebehandlingen enn etter gjeldende lov. Reglene vil forhåpentligvis legge bedre til rette for at stiftelsen kan få på plass et styre som opptre på dens vegne under skiftet. De foreslåtte reglene innebærer også at Stiftelsestilsynet i større grad kan følge med på arvingenes disposisjoner, og eventuelt gripe inn hvis det er behov for det. Videre legges det opp til regler som avklarer stiftelsens posisjon hvis det oppstår tvist om stiftelsens arverett.

38 Ikrafttredelse og overgangsregler

Departementet foreslår i § 179 i lovforslaget at loven trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer. Et viktig hensyn for ikrafttredelsestidspunktet er tingrettenes behov for tid til å innrette seg etter de nye reglene i lovens tredje del om skifte av dødsbo.

Overgangen fra gammel til ny lov reiser også spørsmål om behovet for overgangsregler. Arve- og skiftelovgivningen regulerer langsiktige forhold, og det er derfor behov for å sette et skjæringstidspunkt for hvilke tilfeller de gamle reglene skal gjelde for, og hvilke tilfeller som skal reguleres av den nye loven.

I overgangsreglene for en ny lov om arv og dødsboskifte er det naturlig å ta utgangspunkt i dødsfallstidspunktet. Dette innebærer at det er arveloven 1972 og skifteloven 1930 som får anvendelse hvis arvelateren dør før den nye loven er i kraft, og tilsvarende den nye loven som vil gjelde for dødsfall som finner sted etter ikrafttredelsen. En regel om dette er inntatt som første ledd i § 180 i lovforslaget. Det nevnte utgangspunktet krever imidlertid noen nærmere unntak og presiseringer.

Lovforslaget innebærer i det vesentlige en videreføring av reglene om slektens og ektefellens eller samboerens rett til arv etter loven, jf. kapittel 2 til 4 i lovforslaget. Om det er den gamle loven eller den nye loven som får anvendelse, får da mindre praktisk betydning, men det er uansett mest nærliggende å legge til grunn det nevnte utgangspunktet om at dødsfallstidspunktet er avgjørende.

Også for reglene om skifte av dødsbo, jf. tredje del i lovforslaget, mener departementet at man bør ta utgangspunkt i dødsfallstidspunktet. Dette innebærer riktignok at reglene i skifteloven 1930 fortsatt må brukes i noen år fremover, i den grad skifteoppgjør der arvelateren døde før ikrafttredelsen av loven, trekker ut i tid. Departementet legger imidlertid til grunn at det vil være en fordel for skiftemyndighetene at man kan bruke samme lov under hele dødsfalls- og skiftebehandlingen, og at man ikke trenger å skifte lovspor underveis. I og med at reglene for prosessen fra dødsfallsmeldingen og frem til boet er gjort opp må ses i

sammenheng, ville det kunne være teknisk utfordrende om man skulle kombinere regler i den gamle loven med regler i den nye loven i løpet av skiftebehandlingen.

Et særlig spørsmål reiser seg for reglene om uskifte. Det kan gå mange år, i noen tilfeller flere tiår, fra uskifteboet etableres (i forbindelse med at den førstavdøde går bort) og frem til uskifteboet skiftes (ved at den lengstlevende ektefellen eller samboeren går bort, eller ved at det kreves skifte). Skulle man legge til grunn at det er tidspunktet for når den førstavdøde gikk bort, som skulle være avgjørende, ville det bety at skiftemyndighetene måtte gjennomføre dødsboskifter etter reglene i 1930-loven helt frem til det er gjennomført skifter for alle uskiftebo som er etablert før ikrafttredelsen av den nye arveloven. Departementet foreslår for uskiftetilfellene at det i stedet er tidspunktet for den lengstlevendes død eller tidspunktet for når det kreves skifte av uskifteboet, som får betydning for om det er skifteloven 1930 eller den nye arveloven som får anvendelse for gjennomføringen av skiftet, jf. § 180 tredje ledd første punktum i lovforslaget. Tilsvarende foreslår departementet i tredje ledd annet punktum at arven skal fordeles etter reglene i den nye arveloven hvis den lengstlevende dør eller det kreves skifte av dødsboet etter lovens ikrafttredelse. Dette vil neppe ha særlig betydning for arvingene, siden lovforslaget på dette punktet i det vesentlige viderefører reglene i skifteloven 1930 og arveloven 1972. En slik overgangsregel avklarer imidlertid noe som ellers kunne oppfattes som et usikkert tolkningsspørsmål, og den sikrer at man slipper å forholde seg til de gamle lovene i flere tiår fremover.

Ut fra samme begrunnelse foreslås det også at reglene om den lengstlevende ektefellens eller samboerens råderett over uskifteformuen og regelen om arvingenes adgang til å kreve bevisikring utenfor rettssak (§§ 22 til 25 og § 37) gjelder selv om arvelateren døde før ikrafttredelsen av loven såfremt disposisjonen foretas etter ikrafttredelsen av loven, jf. § 180 annet ledd i lovforslaget. Denne regelen vil blant annet ha som konsekvens at selv om den førstavdøde gikk bort før

ikrafttreddelsen, vil adgangen for den lengstlevende til å gi bort fast eiendom reguleres av § 23 i lovforslaget og ikke av forbudsbestemmelsen i § 19 i gjeldende arvelov når disposisjonen foretas etter ikrafttreddelsen.

For anvendelsen av testamentsreglene gir det mindre mening å ta utgangspunkt i om arvelateren døde før eller etter ikrafttreddelsen av loven. Departementet foreslår i § 180 fjerde ledd første punktum en tilsvarende bestemmelse som overgangsregelen som ble gitt som § 85 i 1972-loven, om at gyldigheten av en testamentarisk disposisjon skal avgjøres etter loven på det tidspunktet testamentet ble opprettet, tilbakekalt eller endret. Dette innebærer at dersom testamentet er gyldig opprettet på testasjonstidspunktet, trenger man ikke å opprette et nytt testament selv om det trer i kraft en ny lov med andre formkrav. For lovforslaget her vil dette prinsippet særlig kunne ha betydning for tilbakekall av en testamentarisk disposisjon, siden departementet på dette punktet foreslår strengere formkrav enn det som følger av gjeldende lov, se punkt 14. Overgangsregelen innebærer at et tilbakekall som er foretatt før ikrafttreddelsen av den nye loven, kan være gyldig selv om ikke hele testamentet er ødelagt eller overstrøket slik kravet er etter lovforslaget § 48 annet ledd.

Når det gjelder overgangsordninger i relasjon til pliktdelsreglene, er det behov for en ytterligere særregulering. Lovforslaget innebærer på visse punkter at testasjonsfriheten reduseres. I § 50 første ledd annet punktum foreslås det at beløpsbegrensningen for pliktdelsarven endres fra en million kroner til 25 ganger grunnbeløpet. Det foreslås også enkelte andre endringer av pliktdelsreglene som innebærer en begrensning av testasjonsfriheten, se nærmere punkt 10.2. Blant annet er gjeldende § 33 ikke videreført, og §§ 32 og 34 har fått et snevrere virkeområde (se de tilsvarende bestemmelsene i lovforslaget §§ 53 og 55). Skulle man også for pliktdelsreglene la det være avgjørende om testasjonen var foretatt før eller etter ikrafttreddelsen av den nye loven (jf. den nevnte overgangsregelen i § 180 fjerde ledd første punktum), ville det innebære at 1972-lovens pliktdelsregler ville få anvendelse i mange tiår fremover. Den nye lovens regler ville få betydning bare for testamenter som opprettes etter ikrafttreddelsen. Etter departementets syn er dette ikke en heldig løsning. Departementet foreslår derfor særlige overgangsregler også for anvendelsen av den nye lovens pliktdelsregler, se § 180 fjerde ledd annet og tredje punktum. Det følger av disse bestemmelsene at dersom arvelateren dør senere enn ett år etter lovens ikrafttreddelse, er det den

nye lovens pliktdelsregler som setter rammene for hva testasjonen kan gå ut på. Dør arvelateren før dette tidspunktet, skal testasjonen vurderes etter pliktdelsreglene i 1972-loven. For anvendelsen av pliktdelsreglene er det med andre ord dødsfallstidspunktet som er avgjørende, ikke tidspunktet for opprettelsen eller endringen av testamentet.

Det mest hensiktsmessige vil være at testamenter som er opprettet i samsvar med 1972-loven, og som vil være i strid med pliktdelsreglene i den nye loven, endres slik at de tilpasses den nye loven. Man unngår da enkelte tolkningsspørsmål som kan oppstå hvis testasjonen må settes til side. Som nevnt foran ser departementet for seg at det vil gå noe tid fra vedtakelsen av loven og frem til den settes i kraft. I tillegg foreslås det ett år ekstra før pliktdelsreglene i den nye loven får anvendelse. Dette gir arvelatere godt med tid til å tilpasse testamentet til den nye lovens pliktdelsregler. Dersom testamentet likevel ikke endres og testator dør etter det nevnte skjæringstidspunktet, vil testasjonen være ugyldig så langt den er i strid med §§ 50 til 55 i den nye loven. Oppstår det som følge av dette tvil om hvordan testamentet for øvrig skal forstås, må dette avgjøres på grunnlag av regelen i § 57 første ledd om at man skal forsøke å finne frem til testators vilje.

De nevnte overgangsreglene i fjerde ledd annet og tredje punktum vil ha betydning også for regler i den nye loven som innebærer en utvidelse av testasjonsfriheten sammenliknet med gjeldende lov, se blant annet §§ 51 og 54 i lovforslaget. Disse reglene vil få anvendelse også for testamenter som er opprettet før den nye lovens ikrafttreddelse såfremt testator dør mer enn ett år etter ikrafttreddelsen. Loven er med andre ord ikke til hinder for at det før ikrafttreddelsen av den nye loven opprettes testamenter som er basert på den utvidete testasjonsadgangen etter §§ 51 og 54.

§ 72 i forslaget til ny arvelov og forslaget til ny § 78 a i ekteskapsloven innebærer at en straffbar handling kan få konsekvenser for arveretten og retten til å kreve deling ved skifte av felleseie i større omfang enn etter gjeldende lov, se punkt 23. Av hensyn til legalitetsprinsippet foreslås det i § 180 femte ledd en overgangsregel om at disse reglene bare gjelder når den straffbare handlingen har funnet sted etter ikrafttreddelsen.

Videre foreslås det i § 180 sjette ledd en særlig overgangsregel for disposisjoner etter lovens kapittel 9 om avtaler om arv. Her bør avtale- eller disposisjonstidspunktet være avgjørende for om det er arveloven 1972 eller den nye loven som får anvendelse.

For endringene i ekteskapsloven om delingen av formuen ved separasjon og skilsmisse foreslås det at skjæringstidspunktet etter ekteskapsloven § 57 blir avgjørende, jf. § 180 syvende ledd i lovforslaget.

Det kan være behov for å fastsette ytterligere overgangsregler, og det kan også være behov for å fastsette overgangsregler som presiserer eller gjør unntak fra lovens overgangsregler. Departementet foreslår en hjemmel til å fastsette overgangsregler i § 180 åttende ledd.

39 Økonomiske og administrative konsekvenser

39.1 Økonomiske og administrative konsekvenser av reglene om retten til arv

Den delen av lovforslaget som avløser arveloven 1972 (i hovedsak lovforslagets andre del), vil ikke ha nevneverdige konsekvenser for det offentlige. Disse reglene gjelder retten til arv og omfanget av arveretten og retter seg primært mot privatpersoner. Hvordan reglene vil slå ut for privatpersoner, er omtalt i punktene 5 til 23.

§ 63 i lovforslaget om oppbevaring og registrering av testament hos tingretten innebærer i det vesentlige en videreføring av reglene i gjeldende lov. De foreslåtte reglene innebærer noen endringer av rutinene i tingrettene, men uten at dette vil ha budsjettmessige konsekvenser. Tjenesten er for øvrig gebyrfinansiert ved at det etter rettsgebyrloven § 27 c skal betales 0,8 ganger rettsgebyret for oppbevaring av testament.

I § 63 fjerde ledd annet og tredje punktum foreslås det en ny regel om erstatningsansvar for staten hvis et testament som er innlevert til tingretten, ikke blir lagt frem når testator er død, og noen som følge av dette lider tap. Med gode rutiner hos tingrettene og registrering av innleverte testamenter i domstolenes elektroniske saksbehandlingssystem («Lovisa») skal det mye til for at det blir aktuelt med erstatningsansvar for staten (se nærmere side 208–209 i NOU 2007: 16 om dette). Omfanget av et eventuelt erstatningskrav beror på innholdet i testamentet, hvor mye arvingen som har lidt tap, hadde krav på som testamentsarv, og i hvilken grad en forbigått arving kan gjøre krav gjeldende mot andre arvinger etter reglene i § 69, jf. § 70.

Lovforslagets kapittel 10 om fordelingen av arven når den avdøde ikke har arvinger, har en viss betydning for det offentlige, men på dette punktet foreslås en ren videreføring av gjeldende lov. Det ble gjennomført omfattende endringer av de nevnte reglene i 2015 (endringslov 12. mai 2015 nr. 28).

39.2 Økonomiske og administrative konsekvenser av reglene om dødsfallsbehandling og skifte av dødsbo mv.

Et viktig formål med lovforslagets tredje del om dødsfallsbehandling og skifte av dødsbo er å utforme et regelverk som er lettere tilgjengelig enn skifteloven 1930. Med en lov som er mer oversiktlig, og som har et enklere og mer forståelig språk, vil brukerne forhåpentligvis kunne sette seg inn i regler og rutiner raskere og med mindre innsats enn det som er tilfellet i dag. Dette vil ha positive konsekvenser ikke bare for dem som arbeider med skiftesaker i domstolene, men også for bostyrere og for publikum og deres rådgivere (advokater mv.).

Som det fremgår av punkt 24, foreslår departementet at det fortsatt skal være domstolene som har ansvaret for oppgavene i forbindelse med dødsfallsbehandling og skifte av dødsbo. Endringer av de skifterettslige reglene vil derfor først og fremst ha betydning for domstolene. Oppgavemengden og oppgavesammensetningen påvirkes imidlertid i liten grad av lovforslaget, se nedenfor.

I § 88 foreslår departementet en bestemmelse som legger til rette for økt delegasjon i domstolene av oppgaver i forbindelse med skiftebehandling. Flere oppgaver kan etter forslaget utføres av saksbehandlere ved domstolene enn det det er adgang til i dag. Dette vil gi domstolene en økt fleksibilitet som kan bidra til en mer effektiv utnyttelse av domstolens ressurser.

Det legges i lovforslaget opp til at kostnadene ved skiftesakene i all hovedsak fortsatt skal dekkes av brukerne gjennom rettsgebyret. I rettsgebyrloven kapittel 5 er det gitt regler om hvilke gebyrer som skal betales for registrering og forsegling av eiendeler i boet, utstedelse av proklama, forberedende rettsmøter, åpning av offentlig skifte og den videre skiftebehandling. Disse reglene og omfanget av gebyrplikten foreslås videreført.

I lovforslagets kapittel 13 behandles oppgavene i den innledende fasen frem til boet er overtatt til privat skifte eller det åpnes offentlig skifte. Denne

delen av lovforslaget vil ikke ha økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning. Lovforslaget innebærer i det vesentlige en videreføring av reglene om melding og registrering av dødsfall. Som det fremgår av punkt 25.1.4, pågår det et arbeid med sikte på en digital innsamling og videreformidling av opplysninger om dødsfall. På denne bakgrunn foreslår departementet en hjemmel til å gi forskrift om registrering og videreformidling av meldingen om at en person er død, om hvem meldingen skal gis til, og om hvordan opplysningene skal behandles og meldes videre, jf. lovforslaget § 89 tredje ledd. Formålet med en digitalisert løsning vil være å forenkle rutinene, men forskriftshjemmelen vil i seg selv ikke ha økonomiske eller administrative konsekvenser.

Forslaget om å lovfeste en veiledningsplikt for tingretten overfor dem som kan ha rettigheter i dødsboet, er, som det fremgår av punkt 25.2, først og fremst ment å ha en opplysningsverdi. Departementet antar at en lovfesting neppe vil medføre merarbeid av betydning for tingrettene.

Det foreslås en del endringer av reglene om selve skiftebehandlingen. Reglene er likevel gjennkjennelige og viderefører i stor grad det gjeldende systemet. Med noen forbehold, som omtales nærmere nedenfor, er det først og fremst enkeltelementer i reglene som foreslås endret. Disse endringene vil medføre at noen rutiner må legges om, men dette vil ikke ha budsjettmessige konsekvenser.

Lovforslagets kapittel 16 om privat skifte er utformet med sikte på at det kan være arbeidsbesparende at loven gir en tydeligere regulering av hvordan et slikt skifte skal eller kan gjennomføres, se punkt 26.3. Når loven gir mer veiledning, kan de privatskiftende arvingene gjennomføre skiftet på en mer effektiv måte og med større trygghet for at det gjennomføres korrekt. Dette kan igjen virke konfliktforebyggende og slik bidra til at det i mindre grad blir behov for å bruke rettsapparatet.

Forslaget som er omtalt i punkt 27.2, om å lovfeste en adgang til å holde saksforberedende rettsmøte før åpning av offentlig skifte, herunder adgangen til å inngå rettsforlik i slike saksforberedende møter, vil ikke ha nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser for det offentlige ettersom det allerede i dag holdes slike møter i tingrettene. Partene skal etter rettsgebyrloven § 16 nr. 3 betale to ganger rettsgebyret for gjennomføringen av møtet. Det forberedende rettsmøtet finansieres dermed uansett av partene selv.

For å avhjelpe problemet med såkalte «flytende bo» foreslår departementet i punkt 27.2 at det gis en viss adgang for tingretten til å åpne offentlig skifte av eget tiltak også der midlene i boet ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, jf. lovforslaget § 129 første ledd annet punktum. Lovforslaget går ut på at tingretten av eget tiltak kan åpne offentlig skifte i et slikt bo hvis det foreligger «særlige grunner». Staten hefter i så fall for skifteomkostningene opp til 50 ganger rettsgebyret. Om det legges til grunn at det på årsbasis er 40 slike saker, og at det i de fleste bo er noen midler som kan brukes til å dekke skifteomkostningene, kan man anslå en merkostnad på ca. 1,6 millioner kroner i ekstra kostnader til denne sakstypen hvert år.

Det foreslås i punkt 34.3 at ektefeller med fullstendig særøie og samboere skal få adgang til å gjennomføre oppgjøret etter et samlivsbrudd etter skifteprosessuelle regler. Dette kan medføre en viss økning av antallet offentlige skifter. Videre kan man ikke utelukke at det blir en mindre økning av saksmengden som følge av de foreslåtte reglene om forberedende rettsmøter for samboere og for ektefeller med særøie. En økning av disse sakene vil imidlertid finansieres av partene selv etter reglene i rettsgebyrloven og vil dermed ikke påføre det offentlige økte kostnader. Det vises i den forbindelse til de foreslåtte endringene av rettsgebyrloven § 16 nr. 1 og 3 og § 18 annet og tredje ledd i lovforslaget § 181 nr. 3.

I tillegg til de nevnte årlige kostnadene vil det påløpe enkelte engangskostnader i forbindelse med ikrafttreddelsen av loven. Innføringen av en ny lov gjør det nødvendig med tilpasninger i domstolenes elektroniske saksbehandlingssystem («Lovisa»). Disse tilpasningene må være på plass før loven settes i kraft. Departementet anslår at disse kostnadene vil beløpe seg til ca. 8 millioner kroner. I tillegg vil det være behov for kompetansetiltak i domstolene. Kostnadene til dette anslås til ca. 2,9 millioner kroner.

Departementet legger til grunn at de nye skifterettslige reglene i lovforslagets tredje del i liten grad vil ha økonomiske eller administrative konsekvenser for private. Det legges til rette for privat skifte i minst like stor grad som i dag, og det er ikke noen grunn til å tro at lovforslaget i seg selv vil medføre økte kostnader for privatskiftende arvinger. Heller ikke for de offentlige skiftene kan departementet se at lovforslaget vil innebære øke kostnader for arvingene.

40 Merknader til de enkelte paragrafene

40.1 Første del. Innledende bestemmelser

Til § 1

§ 1 angir lovens saklige virkeområde. Bestemmelsen er ny i forhold til Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og også i forhold til gjeldende arvelov og skiftelov. Den har først og fremst et pedagogisk formål. Lovens bestemmelser står på egne ben, og det er strengt tatt ikke behov for en slik saklig avgrensning av hvilke saker eller tilfeller loven gjelder for. Departementet antar imidlertid at det kan være hensiktsmessig med en paragraf innledningsvis som angir hva loven handler om, og som gir en oversikt over de to hoveddelene i loven (andre del om arv og tredje del om dødsboskifte). Behovet for en slik innledende bestemmelse har særlig bakgrunn i forslaget om at den nye arveloven også omfatter reglene om dødsboskifte, se punkt 4.1.

Første ledd gir en oppsummering av hva lovens andre del om arv handler om, mens *annet ledd* gjelder skiftereglene, jf. lovens tredje del. Annet ledd svarer langt på vei til § 1-2 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen på side 216–217 i utredningen.

Til § 2

I § 2 er det gitt legaldefinisjoner av tre sentrale begreper i loven. I Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 er det ikke foreslått noen egen paragraf med legaldefinisjoner.

I *første ledd* defineres begrepet «arving». Definisjonen svarer til begrepet «arving» slik det brukes i nåværende arvelov. Departementet går ikke inn for å videreføre skiftelovens terminologi, jf. definisjonene av «loddeier», «arving» og «legatar» i skifteloven § 124. Dette er nærmere omtalt i punkt 4.3. Som det fremgår der, foreslår Skiftelovutvalget definisjoner som svarer til definisjonene i skifteloven, jf. § 1-6 i lovforslaget i NOU 2007: 16. Skiftelovutvalgets forslag er med andre ord ikke fulgt opp i departementets lovforslag.

I *annet ledd* foreslås en definisjon av «livsarving». Etter departementets syn kan det være hensiktsmessig at et så sentralt begrep legaldefineres innledningsvis i loven. I gjeldende lov er begrepet definert mer indirekte ved en parentes i bestemmelsen om arv i første arvegangsklasse, se § 1. Dette er videreført i § 2 i Arvelovutvalgets lovforslag.

Tredje ledd definerer «samboer». Definisjonen svarer innholdsmessig fullt ut til definisjonen i nåværende arvelov § 28 a, jf. Ot.prp. nr. 73 (2007–2008) side 16–22 og 45–46. Alternativet om registrert partnerskap er sløyfet i fjerde punktum i departementets lovforslag, da det samme følger av ekteskapsloven § 95.

§ 12 om samboeres rett til arv etter loven og § 32 om samboeres rett til uskifte gjelder bare samboere med felles barn. Annet ledds definisjon av samboere gjelder også her, men i tillegg stilles det ytterligere krav som må være oppfylt for at disse reglene skal få anvendelse. I Arvelovutvalgets lovforslag er definisjonen av samboere integrert i bestemmelsen om samboeres arverett, se § 9 i NOU 2014: 1. Med unntak for kravet om felles barn eller samboerskap i fem år svarer departementets lovforslag fullt ut til Arvelovutvalgets definisjon.

Til § 3

Bestemmelsen svarer til § 1 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1, men er noe utbygget i forhold til utvalgets forslag. Bestemmelsen er ny i forhold til nåværende arvelov og skiftelov, men arveloven 1854 hadde en liknende bestemmelse i § 1.

Bestemmelsen har et pedagogisk formål. I *første ledd* gis det en oversikt over hovedprinsippene for fordeling av arv. Departementet antar at det for personer uten forhåndskjennskap til arverett kan være lettere å forstå loven hvis man innledningsvis introduseres for prinsippet om at arven fordeles til legalarvingene med mindre det er opprettet testament som fastsetter en annen fordeling. Det kan også være nyttig med en påminnelse om hva som skjer hvis man etterlater seg verken legalarvinger eller testamentsarvinger. Videre

kan det være hensiktsmessig med en oversikt over hvor i loven man finner de mest sentrale regelsettene.

Annet ledd slår fast at boet etter en død person skal skiftes etter reglene i lovens tredje del. Siden lovforslaget avviker fra nåværende skifte- og arvelovgivning ved at reglene om dødsboskifte er plassert i arveloven og ikke i en egen skiftelov, er det et pedagogisk poeng i seg selv at dette kommer frem tidlig i loven.

40.2 Andre del. Retten til arv

Til § 4

Bestemmelsen gir reglene for arv etter loven i første arvegangsklasse. Bestemmelsen svarer til § 2 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 med noen mindre språklige endringer, og den er innholdsmessig fullt ut i samsvar med § 1 i gjeldende arvelov. Reglene om slektens arverett etter loven er nærmere behandlet i punkt 5.

Det følger av *første ledd* at det er arvelaterens livsarvinger som er de nærmeste slektsarvingene. Som etter gjeldende rett videreføres begrepet «livsarving» som et fellesbegrep for barna og deres etterkommere. Departementet foreslår en legaldefinisjon av «livsarving» i § 2 annet ledd.

Det følger videre av *annet ledd første punktum* at arven etter loven fordeles likt mellom arvelaterens barn. Dette likebehandlingsprinsippet er et grunnleggende trekk ved arveloven. Det kan imidlertid følge enkelte modifikasjoner av loven selv. Departementet har derfor foreslått å videreføre forbeholdet etter gjeldende lov om at arven skal fordeles likt med mindre noe annet følger av særskilte lovregler, jf. for eksempel reglene i § 75 om avkorting av arv.

Annet ledd *annet punktum* gir uttrykk for at arven fordeles etter linjer. Hvis et barn er død, går den arven dette barnet skulle ha hatt, videre til dette barnets barn (arvelaterens barnebarn). Det følger videre av annet punktum at arven skal fordeles likt mellom barnebarna i denne linjen, jf. at arven skal fordeles «med lik andel» på hver gren. Det skjer derimot ingen likebehandling mellom barnebarn i de ulike linjene. Det enkelte barnebarnet i en linje med få barnebarn, vil dermed arve mer enn et barnebarn i en linje med mange barnebarn.

Bestemmelsene i annet ledd *tredje og fjerde punktum* er nye i forhold til gjeldende lov, men innebærer ikke realitetsendringer.

I *tredje ledd* klargjøres det at reglene om slektsarv suppleres av reglene om rett til arv og

uskifte for lengstlevende ektefelle eller samboer. Livsledsagerens rett til arv og uskifte vil ofte ha vel så stor betydning som slektens arverett, jf. kapittel 3 til 6 i lovforslaget.

Fjerde ledd er først og fremst pedagogisk motivert og peker på sammenhengen med reglene om pliktdelsarv i §§ 50 til 56.

Til § 5

Bestemmelsen gir regler for arvegangen i andre arvegangsklasse. Bestemmelsen følger opp gjeldende arvelov § 2 og Arvelovutvalgets lovforslag § 3 i NOU 2014: 1 med enkelte endringer. Reglene om slektens arverett etter loven er nærmere behandlet i punkt 5.

Første ledd gir hovedregelen for fordelingen av arven i andre arvegangsklasse. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett uten realitetsendringer, jf. arveloven § 2 første ledd. Også *annet ledd* viderefører gjeldende lov uten realitetsendringer. Dette innebærer at arven fordeles etter linjer og med lik andel på hver gren.

Av forslaget til *tredje ledd* følger det en særregel for det tilfellet at den ene av foreldrene har dødd før barnet (arvelateren) uten å etterlate seg andre livsarvinger. Hovedregelen etter *første punktum* er at den andre forelderens da blir enearving, eventuelt at arven går til hans eller hennes livsarvinger. Et unntak følger imidlertid for unge arvelatere, jf. *annet punktum*. Dette unntaket svarer til § 2 tredje ledd annet punktum i gjeldende lov, men med den endringen at aldersgrensen på 18 år er endret til 25 år, og at samboerskap mellom foreldrene er likestilt med ekteskap. Arvelovutvalget og Skiftelovutvalget har foreslått at unntaksbestemmelsen oppheves. Se nærmere om dette spørsmålet punkt 5.6.

Fjerde ledd er en påminnelse om reglene om rett til arv og uskifte for ektefeller og samboere.

Til § 6

Bestemmelsen gir regler om arvegangen i tredje arvegangsklasse. Bestemmelsen viderefører § 3 i gjeldende arvelov og § 4 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 med noen tekniske og språklige endringer.

Første og annet ledd svarer innholdsmessig fullt ut til reglene som følger av gjeldende lov. Besteforeldrene eller eventuelt deres livsarvinger (arvelaterens tanter, onkler og søskenbarn) arver bare hvis det ikke er slektninger i første eller andre arvegangsklasse. Bestemmelsen gir videre uttrykk for slektsarverettens grense ved at fjer-

nerle slektsarvinger enn besteforeldrenes barnebarn, det vil si arvelaterens søskenbarn, ikke tar arv.

Tredje ledd er en påminnelse om reglene om rett til arv og uskifte for ektefeller og samboere. Slike regler er tatt inn også i §§ 4 og 5.

Reglene om slektens arverett etter loven er nærmere behandlet i punkt 5.

Til § 7

Bestemmelsen regulerer betydningen av foreldreskap for retten til arv. Bestemmelsen viderefører med enkelte endringer § 4 i arveloven. Den svarer også med enkelte endringer til § 5 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

Reglene om rett til arv på grunnlag av slektskap hviler på bestemmelsene om juridisk foreldreskap. Det er det juridiske foreldreskapet som i arverettslig sammenheng utgjør bindeleddet fra generasjon til generasjon. Departementet følger derfor opp utvalgets forslag om å tydeliggjøre det juridiske foreldreskapets betydning for retten til arv, jf. *første ledd* i bestemmelsen.

Nåværende arvelov § 4 første ledd slår fast at foreldreskapet må følge av reglene i barneloven. *Arvelovutvalget* foreslår at det presiseres i bestemmelsen at foreldreskap også kan følge av adopsjonsloven. I høringen har *Oslo byfogdembete* sluttet seg til dette. *Professor dr. juris Thomas Eeg* ved Universitetet i Bergen reiser spørsmål om man ikke bør ta inn en henvisning også til midlertidig lov 8. mars 2013 nr. 9 om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv. *Departementet* slutter seg til forslaget om å henvisne til adopsjonsloven i tillegg til henvisningen til barneloven. Departementet foreslår dessuten en henvisning til at foreldreskapet kan følge av «annen lov». Midlertidig lov 8. mars 2013 nr. 9 om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv. er opphevet. Det følger av § 2 femte ledd i loven at «[a]dopsjonsloven gjelder om ikke annet følger av loven her». Dette har blant annet betydning for retten til arv, jf. adopsjonsloven § 13. Gjennom henvisningen til annen lov i lovforslaget tydeliggjøres det at arverett kan følge også av den midlertidige loven med videre henvisning til adopsjonsloven. Det kan dessuten uansett være behov for en formulering som tar høyde for at foreldreskap vil kunne følge av annen lovgivning i fremtiden.

Henvisningen i lovforslaget til adopsjonsloven må forstås som en henvisning til den adopsjonsloven som gjelder for det enkelte adopsjonsved-

taket, og med de presiseringer om arveretten som følger eller fulgte av den aktuelle adopsjonsloven. Etter den nåværende adopsjonsloven har adopterte barn samme rett til arv som egenfødte barn, jf. adopsjonsloven § 13. Dette prinsippet er videreført i § 24 i lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon, som trer i kraft 1. juli 2018. Det er imidlertid fortsatt personer i Norge som er adoptert ved såkalte svake adopsjoner etter tidligere lovgivning. Dette var en mulighet som sto åpen for adopsjoner gjennomført frem til 1. juli 1957. En svak adopsjon innebærer at retten til arv etter den biologiske familien opprettholdes samtidig med at retten til arv etter adoptivfamilien er begrenset. Lovforslaget skal forstås i samsvar med det som gjelder om arveretten for slike adopsjoner.

Det følger av *annet ledd* at faren eller farens slekt ikke tar arv etter barnet dersom barnet er unnfanget ved et seksuallovbrudd som faren er dømt for. *Arvelovutvalget* foreslår at bestemmelsen gjøres kjønnsnøytral, se side 28 i utredningen, der det blant annet vises til at det å opprettholde en regel som retter seg bare mot mannlige overgrepere, «kan bidra til å sementere en oppfatning om at seksuelle overgrep som er utført av kvinner, er mindre alvorlige enn tilsvarende overgrep som er utført av menn». *Oslo byfogdembete* er under høringen skeptisk til dette forslaget. *Oslo byfogdembete* uttaler:

«Tilknytningsforholdet mellom mor og barn både gjennom svangerskapet og senere, stiller seg annerledes enn hvor mannen er overgriperen. Et sentralt punkt er hensynet til barnet selv. Å bryte arvebåndet mellom barn og mor, vil kunne bidra til å skape avstand mellom de to, noe som normalt ikke vil være til barnets beste.»

Departementet slutter seg til dette synspunktet. Poenget med bestemmelsen er ikke først og fremst å markere alvorlighetsgraden av den straffbare handlingen, men å unngå at loven tildeler noen arv på grunnlag av slektskap i tilfeller hvor dette vil kunne oppfattes som støtende eller i strid med det man må anta at ville være arvelaterens ønske. Det må kunne legges til grunn at i et tilfelle der barnet er unnfanget som følge av at far har voldtatt mor, og faren er dømt for dette, vil det som oftest være slik at faren ikke har hatt noen rolle i barnets liv som gjør det naturlig at han tar arv etter barnet. Man kan også se for seg at far ikke engang er klar over, eller har noe forhold til, at den straffbare handlingen har resultert i et barn. Er det derimot mor som er gjerningsperson, er

barnet født fordi gjerningspersonen (moren) selv har ønsket å bære det frem, og det har i større grad formodningen for seg at det er en tilknytning mellom moren og barnet. Man kan for begge situasjonene tenke seg enkelttilfeller der disse formodningene ikke slår til (gjerningspersonen er for eksempel mors ektemann som moren og barnet lever sammen med). I så fall kan barnet fravike lovens løsning ved å opprette testament. Loven bør imidlertid utformes slik at den tar utgangspunkt i det som må antas å gi det rimeligste resultatet i normaltillfellene, slik at det er i unntakstilfellene, og ikke i normaltillfellene, det blir nødvendig å skrive testament. Det er etter departementets vurdering rimelig å legge til grunn som en formodning at det er en annen tilknytning mellom gjerningspersonen og barnet der det er far som har begått den straffbare handlingen som har resultert i et barn, enn der det er mor som har gjort dette, og dette tilsier også en ulik løsning for i hvilke tilfeller arveretten skal følge av loven, og i hvilke tilfeller arveretten eventuelt må følge av testament.

Departementet foreslår også en endring i forhold til gjeldende lov som innebærer at kravet om at faren må være dømt til ubetinget fengsel, sløyfes. Formodningen om et manglende tilknytningsforhold mellom far og barn slår til uavhengig av hvilken straffereaksjon faren idømmes. Handlingen kan bli møtt med en mildere strafferettslig reaksjon enn ubetinget fengsel ut fra andre hensyn enn det som vil være relevant ved vurderingen av om faren bør ha arverett. Og angivelsen i lovteksten av hvilke straffebud som omfattes, innebærer i seg selv at det vil dreie seg om alvorlige straffbare forhold. Ut fra samme begrunnelse foreslås det at faren skal tape arveretten også hvis dommen går ut på at han ikke kan straffes fordi han ikke var tilregnelig, jf. straffeloven § 20.

Opplistingen av hvilke straffebud som omfattes, er gjort noe enklere enn etter gjeldende lov. I forarbeidene til straffeloven 2005 er det lagt til grunn at det ved henvisninger i annen lovgivning vil være tilstrekkelig å vise til grunndeliktet ut fra tankegangen om at dersom allerede en overtredelse av grunndeliktet utløser enkelte virkninger, vil det ligge som en klar forutsetning at også grovere overtredelser rammes, se Prop. 64 L (2014–2015) side 10. På den måten kan bestemmelser som viser til straffebud i straffeloven, gis en enklere utforming. Dette er fulgt opp i lovforslaget, og innebærer at når det i lovteksten for eksempel er vist til § 291 om voldtekt, omfattes også § 293 om grov voldtekt.

Bestemmelsen i nåværende § 4 annet ledd annet punktum om at faren eller farens slekt likevel

tar arv tilsvarende verdien av det som er tilført barnet som arv eller gave, er ikke videreført i lovforslaget. Dette er i samsvar med Arvelovutvalgets lovforslag. Utvalget uttaler på side 28 i utredningen at det er vanskelig å se tilstrekkelige grunner for å opprettholde unntaket. Utvalget mener at det vil være lite rimelig om faren skal sitte igjen med tilsvarende verdier som for eksempel farfaren har gitt barnet som plaster på såret for farens ugjerninger. Utvalget kan heller ikke se noe urimelig i at moren får arven etter sitt barn ubeskåret i disse tilfellene. Utvalget uttaler at det virker fremmed for utvalget «at det skulle være noen relevant bristende forutsetning for gaven at moren skulle overta arven ved barnets død, eller at man skulle se gaven som en ugrunnet berikelse for moren, slik dagens lovbestemmelse kan tyde på». Departementet er enig med utvalget i disse synspunktene.

Til § 8

Bestemmelsen regulerer ektefellens rett til arv når arvelateren etterlater seg livsarvinger. §§ 8 og 9 i lovforslaget svarer til § 6 i gjeldende arvelov og til § 6 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Departementet følger ikke opp Arvelovutvalgets forslag om en økning av ektefellearven. Lovforslaget innebærer på dette punktet en videreføring av gjeldende lov.

En forutsetning for at bestemmelsen skal få anvendelse, er at arvelateren etterlater seg livsarvinger (barn, barnebarn eller etterkommere av disse), jf. § 2 annet ledd. Har arvelateren ektefelle, men ikke livsarvinger, fordeles arven etter reglene i § 9.

Første ledd angir ektefellens arverett etter loven. Spørsmålet om hvor stor arveandel ektefellen skal ha rett til i konkurranse med arvelaterens livsarvinger, er nærmere behandlet i punkt 6.3. Det foreslås i samsvar med gjeldende lov at ektefellen skal arve en firedel. Resten av arven fordeles til livsarvingene etter reglene i § 4. Som etter gjeldende lov har imidlertid ektefellen rett til en beløpsmessig minstearv. Det foreslås å videreføre en minstearv på 4 G, se nærmere punkt 6.5. Bestemmelsen innebærer at ektefellen alltid har krav på en minstearv på 4 G (forutsatt at boet er stort nok), selv om dette beløpet overstiger en firedel av arven. Minstearven går foran livsarvingenes legalarverett og pliktdelsarven.

Etter ordlyden i gjeldende § 6 første ledd annet punktum er det grunnbeløpets størrelse ved dødsfallstidspunktet som er avgjørende for beregningen av minstearven. Dette er foreslått videreført av utvalget. Departementet foreslår at

man i stedet tar utgangspunkt i grunnbeløpets størrelse ved arvefallet, jf. lovforslaget § 66. Arvefallet er i utgangspunktet det samme som dødsfallstidspunktet, men i tilfeller der ektefellen har sittet i uskifte og senere skifter boet i levende live, vil det etter departementets lovforslag være skiftetidspunktet som er avgjørende. Forslaget bygger etter dette på rettsoppfatningen i dommen inntatt i RG 2007 side 318.

I små bo vil ektefellens rett til minste arv ha som konsekvens at ektefellen blir enearving. Dette innebærer at livsarvingene ikke er å regne som arvinger under skiftet. I *annet ledd* foreslås en ny bestemmelse for disse situasjonene. Bestemmelsen innebærer at livsarvingene har enkelte av de samme rettighetene som ellers tilkommer den som har status som arving, til tross for at livsarvingene ikke er arvinger i boet. Blant annet gis livsarvingene rett til naturalutlegg mot å innbetale et beløp tilsvarende verdien av eien delen til boet. I punkt 6.5.4 er det gitt en nærmere redegjørelse for hva disse rettighetene går ut på.

Til § 9

I § 9 foreslås regler om fordelingen av arven når arvelateren etterlater seg ektefelle, men ikke livsarvinger. Har arvelateren livsarvinger, fordeles arven etter reglene i § 8. Sammen med § 8 svarer § 9 til § 6 i gjeldende arvelov og til § 6 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Departementet følger ikke opp Arvelovutvalgets forslag om at ektefellen skal arve alt når de nærmeste slektsarvingene er arvinger i andre arvegangsklasse, se punkt 6.4. Bestemmelsen innebærer i stedet en videreføring av brøkdelsarven og minste arven i gjeldende lov.

Første ledd gjelder tilfeller der arvelateren etterlater seg slektsarvinger i andre arvegangsklasse, det vil si foreldre eller søsken eller deres etterkommere. I samsvar med gjeldende lov foreslås det at ektefellen i disse tilfellene arver en halvpart. Slektsarvingene arver den andre halvparten etter reglene i § 5.

I likhet med gjeldende § 6 foreslås det videre at ektefellen har rett til en minste arv på 6 G, se punkt 6.5. Minste arven går foran slektsarvingenes arverett og kan innebære at ektefellen arver alt eller en større andel enn halvparten. Det er grunnbeløpets størrelse på tidspunktet for arvefallet som er avgjørende, se merknaden til § 8.

Annet ledd gjelder tilfeller der arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger og heller ikke slektsarvinger i andre arvegangsklasse. I disse tilfellene arver ektefellen alt. Annet ledd får anvendelse der

arvelaterens nærmeste slektninger er slektninger i tredje arvegangsklasse eller enda fjernere slektninger.

Til § 10

Bestemmelsen viderefører § 7 i gjeldende arvelov og svarer til § 7 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Det foreslås ikke innholdsmessige endringer sammenliknet med gjeldende lov.

I motsetning til gjeldende lov og Arvelovutvalgets lovforslag gjelder bestemmelsen ikke testament som begrenser retten til uskifte. Dette er tatt inn i en egen bestemmelse i uskiftekapitlet, se § 12 annet ledd.

Bestemmelsen i *første ledd* går ut på at et testament som begrenser ektefellens legalarverett, må ha kommet til ektefellens kunnskap før arvelaterens død for at testamentet skal kunne gjøres gjeldende mot den gjenlevende ektefellen. På side 38–39 i NOU 2014: 1 vurderer *Arvelovutvalget* om det bør innføres en formell varslingsplikt, og ikke bare et krav om kunnskap som i dag. Utvalget vurderer også om det bør stilles krav om at ektefellen varsles i forbindelse med opprettelsen av testamentet. Utvalget uttaler:

«Det har vært anført at det kan være urimelig at testator venter til sitt dødsleie med å varsle ektefellen. Det gir små muligheter til å områ seg eller til å sette i verk mottiltak. Til en viss grad kunne dette mulige problemet avbøtes ved at man innfører en varslingsplikt i forbindelse med opprettelsen av testamentet. Utvalget har imidlertid ikke funnet det formålstjenlig å innføre en slik varslingsregel. Denne regelen ville for det første være upraktisk for testamenter som er opprettet før ekteskapet. For det andre ville den ikke være til hinder for at testator ventet til han eller hun lå på dødsleiet med å opprette testamentet. For det tredje vil det kunne være vanskelig å etterprøve om varslingen har skjedd ved opprettelsen – særlig hvor testamentet ikke er datert. Utvalget vil etter dette ikke foreslå noen formell varslingsplikt ved testamenter som innskrenker ektefellens rettigheter.»

Under høringen tar *Jussformidlingen* til orde for å innføre en varslingsregel for å ivareta hensynet til den gjenlevende ektefellen.

Foreningen 2 Foreldre uttaler at forslaget om at et testament som begrenser den gjenlevende ektefellens arverettigheter, skal kjennes ugyldig hvis den gjenlevende ikke kjenner til det, «skaper

naturligvis problemer og store konflikter i samlivet. En langt bedre løsning ville da vært å sikre like arverettigheter for livsarvingene som utgangspunkt, og legge «testamentbyrden» på den som ønsker å endre på dette».

Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets forslag og begrunnelse for hvorfor det ikke bør innføres en varslingsplikt.

Arvelovutvalget vurderer også om det bør foreslås en endring av ordlyden når det gjelder unntaket for tilfeller der det ville være umulig eller urimelig vanskelig å varsle ektefellen. Utvalget uttaler (side 39):

«I rettspraksis er det lagt til grunn at unntaket omfatter situasjoner hvor ektefellen er mentalt ute av stand til å tilegne seg informasjonen om testamentet og dessuten mangler testamentsevne til å gjøre mottiltak. Utvalget har ikke foreslått noen endring i lovteksten her. Det er vanskelig å finne en dekkende ordlyd som ikke samtidig blir lang og komplisert. Utvalget mener for øvrig også at de mentale tilstander som har vært berørt i rettspraksis, fanges opp av kriteriet «umulig». Utvalget foreslår derfor at dagens lovtekst og rettstilstand videreføres.»

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger også på dette punktet.

Annet ledd viderefører regelen i nåværende § 7 tredje punktum, som innebærer at minstearven på fire eller seks ganger grunnbeløpet ikke bare er en fordelingsregel, men også en beskyttelsesregel mot ektefellens testamentariske disposisjoner, se nærmere punkt 6.5. I likhet med lovforslaget §§ 8 og 9 foreslås det at det er arvefallet som er det avgjørende tidspunktet for grunnbeløpets størrelse, se merknaden til § 8.

Til § 11

Bestemmelsen regulerer betydningen av separasjon og skilsmisse for ektefellens rettigheter til arv. Bestemmelsen viderefører gjeldende lov § 8 og Arvelovutvalgets lovforslag § 8 med noen mindre endringer. Endringene sammenliknet med gjeldende lov og Arvelovutvalgets lovforslag fremgår av punkt 6.6. Når det gjelder betydningen av separasjon og skilsmisse for retten til uskifte, er det tatt inn en egen regel om dette i § 14 femte ledd.

Til § 12

I denne bestemmelsen foreslås regler om legalarverett for gjenlevende samboere som har, har

hatt eller venter barn med arvelateren. Bestemmelsen viderefører § 28 b første ledd første punktum og annet ledd i gjeldende lov.

Det foreslås to innholdsmessige endringer i første ledd. Det er presisert at det er arvefallet som er det avgjørende tidspunktet for grunnbeløpets størrelse, se merknaden til den tilsvarende endringen av § 8. Videre er det inntatt en henvisning til § 8 annet ledd om rettigheter for livsarvingene på skiftet hvis minstearven gjør at ektefellen blir enarving. De hensynene som begrunner denne bestemmelsen når det gjelder ektefellers arverett (se punkt 6.5.4), gjør seg gjeldende også i relasjon til samboere.

Arvelovutvalget foreslår i § 9 i lovforslaget i NOU 2014: 1 en arverettslig likestilling mellom samboere og ektefeller. Dette er ikke fulgt opp i departementets lovforslag, se punkt 7.5.

I § 2 tredje ledd i lovforslaget er det gitt en legaldefinisjon av samboerskap.

Til § 13

Bestemmelsen viderefører § 28 b første ledd annet punktum i gjeldende arvelov. Betydningen av bestemmelsen er at hvis samboerne ved dødsfallet har bodd sammen de siste fem årene, kan arvelateren begunstige sin samboer i testament på en slik måte at samboerens arverett går foran eventuelle livsarvingers pliktdelsarv med et beløp på opp til fire ganger folketrygdens grunnbeløp. Den eneste innholdsmessige endringen er at det er presisert at det er arvefallet som er det avgjørende tidspunktet for grunnbeløpets størrelse, se merknaden til den tilsvarende endringen av § 8.

Bestemmelsen har betydning bare hvis arvelateren etterlater seg særskilte livsarvinger. Hvis arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger, vil han eller hun uansett ha full testasjonsfrihet. Har arvelateren og samboeren felles livsarvinger, har samboeren legalarverett etter § 12 i lovforslaget.

For øvrig vises til merknaden til § 12.

Til § 14

Bestemmelsen svarer i hovedsak til § 9 i gjeldende arvelov og til § 12 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Reglene om ektefellers rett til å sitte i uskifte er nærmere behandlet i punkt 8.1 i proposisjonen.

Bestemmelsen har fått en noe annen utforming enn Arvelovutvalgets lovforslag blant annet på bakgrunn av at departementet ikke foreslår at samboere skal ha rett til uskifte etter samme regler som for ektefeller, se punkt 9. En annen for-

skjell er at etter utvalgets lovforslag er uskifte aktuelt bare når arvelateren etterlater seg livsarvinger siden ektefellen er enearving hvis det er fjernere arvegangsklasser som har arverett, se punkt 6.4.3 i proposisjonen og side 189 i Arvelovutvalgets utredning. Siden departementet foreslår at ektefellen skal arve halvparten i konkurranse med andre arvegangsklasse, se punkt 6.4.5, vil det i likhet med gjeldende lov være aktuelt med uskifte også der de nærmeste arvingene tilhører andre arvegangsklasse.

Det følger etter dette av *første ledd* at uskiften gjelder for «førstavedes andre arvinger etter loven», mens den etter utvalgets forslag gjelder overfor livsarvinger. Adgangen til å sitte i uskifte hvis den førstavede etterlater seg særskilte livsarvinger, er regulert i § 15 i lovforslaget.

Annet ledd regulerer adgangen til å sitte i uskifte med særøie. Bestemmelsen innebærer en videreføring av gjeldende lov. Et alternativ for å kunne sitte i uskifte med særøie er at arvingene samtykker. For arvinger som er mindreårige eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, kreves det som etter gjeldende lov samtykke fra vergen og fylkesmannen, se nærmere Prop. 46 L (2012–2013) side 11 og 29. *Arvelovutvalget* foreslår at vergen og fylkesmannen skal samtykke også i tilfeller der arvingen har fått oppnevnt verge på det økonomiske området, men uten å være fratatt rettslig handleevne. Etter departementets syn bør man være forsiktig med å innføre regler som begrenser disposisjonsevnen for personer under vergemål som har sin rettslige handleevne i behold. Et utgangspunkt om at disse har samme disposisjonsevne som alle andre, er best i tråd med formålet bak reglene i FN's konvensjon 13. desember 2006 om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

Selv om det ikke stilles krav etter loven om at vergen og fylkesmannen må samtykke til uskifte i tilfeller der en arving er under vergemål, men uten å være fratatt rettslig handleevne, vil vergen kunne ha kompetanse til å gi samtykke dersom dette omfattes av vergens mandat. Det må likevel kreves særlige holdepunkter i mandatet for at det skal kunne legges til grunn at vergen kan samtykke til uskifte på arvingens vegne, se Lovavdelings tolkningsuttalelse 26. februar 2015 (snr. 15/182 EP) som gjelder en tilsvarende problemstilling. Vergen vil videre ha plikt til å forsikre seg om at et samtykke er i tråd med arvingens ønsker etter reglene i vergemålsloven § 33, og det kan være grunn til å rådføre seg med fylkesmannen, jf. vergemålsloven § 47 annet ledd.

Regelen i gjeldende § 9 annet ledd fjerde punktum om at det ved samtykke til at den gjenlevende kan sitte i uskifte med særøiemidler, også kreves samtykke fra tingretten hvis arvingens bo er under konkursbehandling, er ikke videreført i lovforslaget. *Arvelovutvalget* vurderer denne bestemmelsen på side 79–80 i utredningen. Arvelovutvalget gir uttrykk for at regelen i nåværende § 9 annet ledd fjerde punktum og § 10 fjerde punktum henger dårlig sammen med dekningslovens regler om arv og gave som tilfaller skyldneren under konkurs, og foreslår at de nevnte reglene i arveloven oppheves. Departementet slutter seg til dette. Under høringen slutter også *Oslo byfogdembete* seg til utvalgets forslag.

I *tredje ledd* slås det fast at det kan settes vilkår for samtykke etter annet ledd. Adgangen til å sette vilkår gjelder i relasjon til samtlige samtykkekrav i annet ledd, både arvingenes samtykke etter første og annet punktum og vergens og fylkesmannens samtykke etter tredje og fjerde punktum.

Bestemmelsen i *fjerde ledd* tar for det første sikte på å forhindre at flere uskiftebo blir blandet sammen. Videre skal bestemmelsen forhindre at den lengstlevende blir sittende i uskifte med flere bo samtidig. Bestemmelsen innebærer for det første at hvis den *førstavede* ektefellen satt i uskifte etter et tidligere samboerforhold eller ekteskap, må dette uskifteboet skiftes før den lengstlevende kan overta boet etter den førstavede i uskifte. Videre innebærer bestemmelsen at hvis den *lengstlevende* satt i uskifte etter et tidligere samboerforhold eller ekteskap, kan ikke den lengstlevende overta boet også etter den nye ektefellen i uskifte før uskifteboet etter den forrige ektefellen eller samboeren er skiftet. Nåværende arvelov har en tilsvarende bestemmelse for uskifte på grunnlag av samboerskap i § 28 c annet ledd annet og tredje punktum.

Femte ledd erstatter nåværende § 8 i arveloven for så vidt gjelder retten til uskifte. Betydningen av separasjon og skilsmisse for retten til arv er regulert i § 11 i lovforslaget, se merknaden til denne bestemmelsen.

Nåværende § 13 annet ledd i arveloven bestemmer at en ektefelle som er fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, som hovedregel ikke har rett til å sitte i uskifte. Dette forbudet foreslås opphevet, se merknaden til § 18. Som følge av dette er det behov for en regel som avklarer vergens kompetanse i tilfeller der ektefellen selv mangler kompetanse til å begjære uskifte. *Arvelovutvalget* foreslår som et nytt tredje ledd i vergemålsloven § 41 en regel om at vergen med fylkesmannens samtykke kan begjære

uskifte. Departementet forstår forslaget slik at bestemmelsen er ment å gi vergen kompetanse i kraft av loven, slik at vergen kan begjære uskifte uavhengig av hva vergemålet går ut på, og uavhengig av vergens mandat. Departementet er som nevnt enig med utvalget i at det er behov for en regel som avklarer kompetanseforholdet når ektefellen er under vergemål, men etter departementets syn gis vergen etter Arvelovutvalgets lovforslag en mer omfattende kompetanse enn det det er grunnlag for. Man bør holde fast ved at et vergemål ikke skal være mer omfattende enn nødvendig, jf. i den forbindelse prinsippet som kommer til uttrykk i vergemålsloven § 21 tredje ledd annet punktum. Departementet foreslår på denne bakgrunn en mer begrenset regel tilsvarende den som gjelder for krav om skifte av uskiftet bo etter nåværende § 24 fjerde ledd (som er videreført i lovforslagets § 28 fjerde ledd). I *sjetten ledd* foreslås det etter dette en regel om at vergen i kraft av loven har kompetanse til å begjære uskifte på vegne av ektefellen i tilfeller der denne er fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, men likevel slik at fylkesmannen må samtykke til begjæringen. Kravet om samtykke fra fylkesmannen må ses på bakgrunn av gjeldsansvaret som følger av uskifteretten etter § 20 i lovforslaget.

Ved andre former for vergemål vil ektefellen selv ha kompetanse til å begjære uskifte (med mindre det er truffet et vedtak om fratakelse av rettslig handleevne som spesielt har fratatt ektefellen kompetansen til å foreta denne typen disposisjoner). Har ektefellen selv kompetanse, vil vergen kunne ha kompetanse ved siden av ektefellen hvis det å begjære uskifte omfattes av vergens mandat, jf. vergemålsloven § 32 og Lovavdelingens tolkningsuttalelse 5. mars 2015 (snr. 15/182/EP) om en liknende problemstilling. Det følger videre av vergemålsloven § 40 første ledd første punktum at vergen må ha samtykke fra fylkesmannen for å stifte gjeld på vegne av den som er under vergemål. På grunn av den nevnte bestemmelsen om gjeldsansvaret i lovforslaget § 20 er det dermed nærliggende å tolke vergemålsloven slik at også i tilfeller der vergens kompetanse til å begjære uskifte følger av mandatet, og ikke av den foreslåtte lovbestemmelsen i sjetten ledd, kreves det samtykke fra fylkesmannen hvis vergen skal begjære uskifte på ektefellens vegne. Som det fremgår av merknaden til § 28 fjerde ledd, foreslår departementet i tråd med utvalgets forslag et nytt tredje ledd i vergemålsloven § 41 som slår fast at fylkesmannen må samtykke til et krav fra vergen om skifte av uskifteformuen. Departementet foreslår for oversiktlighetens skyld at det i denne

bestemmelsen tas inn et krav om samtykke fra fylkesmannen også for begjæring om uskifte, selv om dette som nevnt må antas å følge allerede av bestemmelsen i vergemålsloven § 40.

Til § 15

I § 15 er det gitt regler om adgangen til å sitte i uskifte med arvelaterens særskilte livsarvinger. Som etter gjeldende lov krever dette at livsarvingen samtykker. Bestemmelsen svarer til § 10 i gjeldende lov og til § 13 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Spørsmålet om det fortsatt bør kreves samtykke for å kunne sitte i uskifte når den avdøde etterlater seg særskilt livsarving, er nærmere behandlet i punkt 8.1.

Kravet om at den særskilte livsarvingen må samtykke, fremgår av *første ledd første punktum*. Mindretallet i Arvelovutvalget (Kløvstad) tar til orde for at det ikke bør kunne gis forhåndssamtykke til uskifte, se side 75 i utredningen. Spørsmålet er ikke kommentert av flertallet, og departementet legger til grunn at flertallet på dette punktet går inn for en videreføring av gjeldende rett, jf. dommen inntatt i Rt. 2012 side 401. Departementet slutter seg til dette. Departementet antar som utvalgets mindretall at slike forhåndssamtykker kan være konfliktskapende, og at de særskilte livsarvingene vil kunne være i en presset situasjon. Departementet er likevel skeptisk til å innføre en lovbestemmelse som begrenser avtalefriheten. En slik begrensning vil gjøre lovgivningen mindre fleksibel, og det kan bli vanskeligere å komme frem til gode løsninger i det enkelte tilfellet. Selv om særkullsbarna nok kan oppleve et press om å samtykke, kan det samtidig være et behov for å sikre den lengstlevendes stilling gjennom avtaler.

Når det gjelder regelen i første ledd *annet punktum* om samtykke fra arvinger under vergemål, vises til merknaden til § 14. Departementet foreslår også i § 15 en videreføring av gjeldende lov. Det vil si at det kreves samtykke fra vergen og fylkesmannen bare når den særskilte arvingen er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området.

Regelen i gjeldende § 10 tredje punktum om at fylkesmannen «som regel berre bør samtykke» når fylkesmannen mener det vil være til gagn også for den særskilte livsarvingen at den gjenlevende får sitte i uskifte, er ikke videreført i Arvelovutvalgets lovforslag. Arvelovutvalget gir ikke noen begrunnelse for dette forslaget. Under høringen tar *Statens sivilrettsforvaltning* til orde for at bestemmelsen tas inn også i den nye arveloven,

og gir uttrykk for at det kan være hensiktsmessig at fylkesmannen gis noen føringer for når det bør gis samtykke. Departementet slutter seg til utvalgets forslag. Det er flere bestemmelser som krever samtykke fra fylkesmannen, se blant annet §§ 14 og 24 i lovforslaget, uten at de gir tilsvarende føringer for hvordan fylkesmannen bør bruke sin samtykkekompetanse. Etter departementets syn ligger det i sakens natur at når loven stiller krav om samtykke fra fylkesmannen fordi arvingen er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne, må fylkesmannen påse at det tas tilstrekkelig hensyn til arvingens interesser.

Heller ikke regelen i gjeldende § 10 fjerde punktum om krav om samtykke fra tingretten hvis arvingens bo er under konkursbehandling, er videreført i lovforslaget. Det vises til merknaden til § 14.

Regelen i *annet ledd* er ny sammenliknet med gjeldende lov, men innebærer ingen realitetsendring, se dommene inntatt i Rt. 1992 side 374 og Rt. 2004 side 777. Bestemmelsen gjelder i relasjon til samtykkekravene både i første og annet punktum i første ledd.

Til § 16

Bestemmelsen viderefører § 12 i gjeldende arvelov og svarer til § 14 i lovforslaget i NOU 2014: 1. Reglene om ektefellers rett til å sitte i uskifte er nærmere behandlet i punkt 8.1 i proposisjonen.

Til § 17

Bestemmelsen viderefører § 7 i gjeldende arvelov for så vidt gjelder testament som begrenser retten til uskifte. Det vises til merknaden til § 10 i lovforslaget.

Til § 18

Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til § 13 første ledd i arveloven og til § 15 første ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Det er gjort bare språklige endringer sammenliknet med gjeldende lov.

§ 13 annet ledd i nåværende arvelov er ikke videreført. Bestemmelsen går ut på at en ektefelle som er fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, ikke har rett til uskifte. Retten kan likevel med fylkesmannens samtykke under visse omstendigheter treffe vedtak om at ektefellen skal overta boet uskiftet helt eller delvis. *Arvelovutvalget* foreslår å oppheve denne bestemmelsen

og viser blant annet til at hvis den gjenlevende ektefellen er fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, vil det uansett være vergen, eventuelt i samråd med fylkesmannen, som forestår de økonomiske disposisjonene over uskifteboet. Se den nærmere begrunnelsen for forslaget på side 190–191 i NOU 2014: 1. Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

Det følger av tredje ledd i nåværende § 13 at en mindreårig kan sitte i uskifte hvis fylkesmannen samtykker. *Arvelovutvalget* foreslår en endring ved at det slås fast at mindreårige ikke skal kunne sitte i uskifte. Arvelovutvalget viser til at det antakelig forekommer svært sjelden at en person rekker å både gifte seg og bli enke eller enkemann før vedkommende fyller 18 år. Ved endringslov 15. juni 2018 nr. 31 er adgangen for mindreårige til å inngå ekteskap med tillatelse fra fylkesmannen opphevet. Uskifte for personer under 18 år vil etter dette ikke lenger være aktuelt, og departementet ser dermed ikke behov for regler om mindreåriges uskifterett.

Reglene om ektefellers rett til å sitte i uskifte er mer generelt behandlet i punkt 8.1 i proposisjonen.

Til § 19

Bestemmelsen gir kun en påminnelse om fristen på 60 dager til å sende melding til tingretten om at man ønsker å sitte i uskifte. Det er gitt nærmere regler om denne meldingen i § 96. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

Til § 20

Reglene om den lengstlevendes ansvar for arvelaterens forpliktelser innebærer en ren videreføring av § 20 i gjeldende arvelov. Reglene er nærmere behandlet i punkt 8.4. Som det fremgår der, foreslår departementet en annen regulering enn det som følger av § 18 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

Til § 21

Denne bestemmelsen svarer til § 17 i gjeldende lov og § 19 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Reglene om uskifte er nærmere behandlet i punkt 8 i proposisjonen.

Første ledd første punktum slår fast utgangspunktet om at alt den lengstlevende blir eier av, inngår i uskifteboet. Bestemmelsen gjelder eienheter den lengstlevende blir eier av etter at han eller hun har overtatt boet i uskifte. Hva som inn-

går i uskifteboet på etableringstidspunktet, er regulert i § 14 første og annet ledd. I likhet med gjeldende lov er det gjort unntak for eiendeler som er særeie for den lengstlevende fordi det er fastsatt i ektepakt mellom ektefellene, eller fordi det er fastsatt av en giver eller arvelater, jf. *annet punktum*. Denne bestemmelsen er noe annerledes utformet enn utvalgets lovforslag på bakgrunn av at departementet ikke foreslår felles regler om uskifte for ektefeller og samboere.

I likhet med nåværende § 17 tredje ledd følger det av *annet ledd* at den lengstlevende ektefellen kan holde arv eller gave som er mottatt under uskiftet, utenfor uskifteboet dersom han eller hun krever skifte innen tre måneder etter at arven eller gaven ble mottatt. Etter gjeldende rett er det uklart om bestemmelsen får anvendelse på livsforsikringsbeløp som den gjenlevende mottar under uskiftet, se nærmere side 81 i NOU 2014: 1. *Arvelovutvalget* går inn for å beholde dagens ordning, men foreslår at det presiseres i loven at utbetaling av livsforsikring skal likestilles med arv og gave. *Oslo byfogdembete* støtter dette forslaget i høringen. Også d e p a r t e m e n t e t slutter seg til Arvelovutvalgets forslag. Departementet er enig med utvalget i at det bør være en adgang for den lengstlevende til å kreve skifte for å hindre at arv, gave eller forsikringsutbetalinger går inn i uskifteboet. Den foreslåtte fristen på tre måneder virker også rimelig. Dette bør i de fleste tilfeller være lang nok tid til at den lengstlevende får områdd seg, men samtidig ikke så lang tid at det oppstår sammenblanding utfordringer av betydning.

Nåværende § 17 annet ledd er delvis og i en omformulert form videreført i lovforslaget § 29 annet ledd annet punktum.

Til § 22

Bestemmelsen svarer til § 18 i nåværende arvelov og til § 20 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Reglene om den lengstlevendes råderett over uskifteboet er behandlet i punkt 8.3 i proposisjonen.

I *første ledd* slås det fast at den lengstlevende «rår i levende live som en eier» over uskifteformuen, med de unntakene som følger av lov, testament eller avtale. *Arvelovutvalget* foreslår at det presiseres som lovens utgangspunkt at den lengstlevende «eier» uskifteboet. D e p a r t e m e n t e t foretrekker ordlyden i gjeldende lov. Den lengstlevende har den råderetten som følger av arveloven og med de begrensninger som eventuelt følger av testament eller avtale. Om man ut

fra dette vil si at lovens utgangspunkt er at den lengstlevende «eier» eller rår «som en eier» er kun et terminologisk spørsmål. Etter departementets syn er det videre en pedagogisk fordel med ordlyden i gjeldende lov at det kommer frem at første ledd gjelder råderett i levende live, i motsetning til annet ledd som gjelder testasjonskompetansen.

Bestemmelsen i gjeldende § 18 annet ledd annet punktum er ikke videreført. Dette er i samsvar med Arvelovutvalgets lovforslag, som begrunner forslaget om ikke å videreføre bestemmelsen på side 192 i utredningen. Departementet er enig med Arvelovutvalget i at dersom den først-avdøde har hatt bestemte ønsker om hvem som skal arve eiendeler som han eller hun særskilt brakte inn i boet, må dette gjøres ved testament.

Til § 23

I § 23 er det gitt regler om adgangen til å gi gaver av uskifteformuen. Reglene om dette er nærmere behandlet i punkt 8.3. § 23 erstatter § 19 i gjeldende arvelov og svarer med enkelte endringer til § 21 i Arvelovutvalgets lovforslag.

Som det fremgår av punkt 8.3, foreslås det i *første ledd* at det særskilte forbudet mot å gi bort fast eiendom, utgår. Konsekvensen av dette vil være at det også for fast eiendom blir et spørsmål om gaven står i misforhold til formuen i uskifteboet. Arvelovutvalgets forslag om at vilkåret for å gi gaver skal knyttes til «skikk og bruk», er ikke fulgt opp i departementets lovforslag.

I *annet ledd* om omstøtelsessøksmål foreslås det en endring sammenliknet med gjeldende lov ved at det er gavens verdi som skal tilbakeføres. Det vises til Arvelovutvalgets merknad til bestemmelsen på side 193 i utredningen.

Tredje ledd viderefører nåværende § 19 tredje ledd uten innholdsmessige endringer.

Til § 24

§ 24 om arveoppgjør av uskifteformuen viderefører i det vesentlige § 21 i gjeldende lov. Bestemmelsen svarer med noen endringer til § 22 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Reglene om den lengstlevendes råderett over uskifteboet er behandlet i punkt 8.3 i proposisjonen.

Etter *første ledd* kan den lengstlevende gi en arving arveoppgjør bare hvis alle arvingene får et tilsvarende arveoppgjør. I gjeldende § 21 fremgår det at det også kan være et alternativ at de andre arvingene samtykker til at én eller noen av arvin-

gene får arveoppgjør. Dette er ikke tatt med i Arvelovutvalgets lovforslag, men utvalget uttaler på side 194 i utredningen at man likevel har sett for seg at det kan være aktuelt at de andre arvingene samtykker. Departementet foreslår at alternativet om samtykke tas med i lovteksten, blant annet på bakgrunn av sammenhengen med annet ledd (som gjelder arveoppgjør «i strid med første ledd») og bestemmelsen i første ledd annet punktum som er en videreføring av gjeldende lov, men ikke med i utvalgets lovforslag.

Bestemmelsen gjelder arveoppgjør bare til den førstavdødes arvinger. *Arvelovutvalget* vurderer på side 86–87 i utredningen om arveoppgjør til den lengstlevendes arvinger bør gi også de andre arvingene rett til tilsvarende oppgjør. Utvalget går ikke inn for en slik regel, men påpeker at hvis den lengstlevende gir arveforskudd til sine egne arvinger, «er det naturlig at dette forrykker forholdet mellom andelene i uskifteboet ved et senere skifte». Utvalget viser til at det er tatt inn en uttrykkelig presisering av dette i § 27 fjerde ledd i sitt lovforslag. Bestemmelsen det vises til, gjelder imidlertid bare «arveoppgjør etter førstavdøde». Departementet antar at det har vært meningen at utvalgets § 27 fjerde ledd også skal omfatte tilfeller der den lengstlevende har gitt arveforskudd til sine egne arvinger, og i departementets lovforslag er bestemmelsen endret i tråd med dette, se § 29 fjerde ledd. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av at det ikke er grunn til å gi de andre arvingene rett til tilsvarende oppgjør hvis den lengstlevende har gitt forskudd på arv til egne arvinger, men at det er god grunn til å likestille et slikt arveoppgjør med arveoppgjør til den førstavdødes arvinger når det gjelder betydningen for den endelige fordelingen av boet. En regel som går ut på at arveoppgjør til den førstavdødes arvinger skal få betydning for andelsforholdet ved et skifte, uten at det samme skal gjelde for arveforskudd til den lengstlevendes arvinger, virker lite rimelig.

Videre er det etter *annet ledd* bare den førstavdødes arvinger som kan kreve tilsvarende arveoppgjør. Den lengstlevendes arvinger har ikke rett til å kreve arveoppgjør hvis det gis arveoppgjør til den førstavdødes arvinger. Departementet slutter seg til utvalgets uttalelse på side 87 i utredningen der det vises til at det virker fremmed med en regel som gir rett til å kreve utbetaling av arv fra noen som fortsatt lever. Som utvalget peker på, er det den førstavdødes arvinger som har rettigheter i et uskiftet bo, ikke arvinger som kun er arvinger etter den lengstlevende.

På tilsvarende måte er det den førstavdødes arvinger det siktes til når det i første ledd stilles krav om at «alle arvingene» må få like stor andel av arveloddene sine.

I Arvelovutvalgets lovforslag er det tatt inn en presisering av hva som er å regne som «arveoppgjør», se første ledd annet punktum. Utvalget foreslår at terskelen for å gi gaver etter § 21 (§ 23 i departementets lovforslag) skal knyttes til «skikk og bruk», og foreslår på tilsvarende måte at gaver ut over det som følger av «skikk og bruk», skal regnes som arveoppgjør. Departementet har ikke fulgt opp den foreslåtte endringen når det gjelder gaver, se punkt 8.3.5, og foreslår dermed heller ikke en slik utforming av terskelen etter § 24 om arveoppgjør. Departementet legger til grunn at gjeldende lov videreføres når det gjelder hva som skal regnes som arveoppgjør. I juridisk teori er det gitt uttrykk for at overføringer til en arving ut over sedvanlige gaver må regnes som arveoppgjør etter nåværende § 21, og at det ikke er noe krav for at § 21 skal få anvendelse, at den lengstlevende har hatt til hensikt å utdele arv, jf. blant annet Lødrup og Asland: Arverett (2017) side 400. Departementet slutter seg til denne rettsoppfatningen. Dette innebærer at det er en lavere terskel for at en overføring til en arving skal regnes som arveoppgjør etter § 24 i lovforslaget enn som omstøtelig gave etter § 23.

Hvis en gave til en arving er så betydelig at den anses å stå «i misforhold til formuen i uskifteboet», jf. § 23 første ledd, kan de andre arvingene velge om de vil kreve omstøtelse etter § 23 annet ledd eller arveoppgjør etter § 24 annet ledd. I motsetning til etter gjeldende lov fremgår denne valgetten av lovteksten, se § 24 annet ledd første punktum.

Til § 25

Arvingene har etter de alminnelige reglene i tvisteloven kapittel 28 adgang til å begjære bevisikring utenfor rettssak. Formålet med § 25 er å sette en supplerende terskel for når arvingene kan begjære bevissikring utenfor rettssak, som kommer i tillegg til det som følger av tvisteloven § 28-2. Er vilkårene i § 25 oppfylt, kan arvingene med andre ord kreve bevissikring etter tvistelovens regler selv om vilkårene i § 28-2 ikke er oppfylt. Bestemmelsen erstatter § 23 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1, men med et annet innhold, se nærmere punkt 8.3 i proposisjonen. Gjeldende arvelov har ingen tilsvarende bestemmelse.

Etter § 25 kan en arving kreve bevissikring utenfor retts sak «i tilfeller der det er grunn til å tro» at den lengstlevende har disponert over uskifteformuen i strid med §§ 23 eller 24. Arvelovutvalget gir på side 194 følgende beskrivelse av terskelen for å kunne kreve innsyn i opplysninger etter utvalgets lovforslag:

«For å få opplysninger fra lengstlevende med rettens hjelp, må arvingen fremsette en begrunnet mistanke om at det foreligger misbruk av uskifteboet. Det kan ikke kreves at det er sannsynlighetsovervekt for at det foreligger misbruk, og det kan heller ikke kreves mye av konkretiseringen av hva misbruket har gått ut på.»

Tilsvarende betraktninger må kunne legges til grunn også med den utformingen bestemmelsen har fått i departementets lovforslag.

For en arving under vergemål vil de alminnelige reglene om vergens kompetanse være avgjørende for om vergen kan kreve bevissikring.

Til § 26

Bestemmelsen erstatter § 22 i arveloven og svarer til § 24 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. I og med at uskifte etter departementets forslag kan være aktuelt også der arvelateren etterlater seg arvinger i andre arvegangsklasse, jf. punkt 6.4, mens det etter Arvelovutvalgets lovforslag er aktuelt med uskifte bare i relasjon til livsarvingene, er forslaget endret på noen punkter sammenliknet med Arvelovutvalgets lovforslag.

Reglene om uskifte for ektefeller er generelt behandlet i punkt 8 i proposisjonen.

Bestemmelsen bygger på et prinsipp om at ved uskifte utskyttes arvefallet til skiftetidspunktet for uskifteboet, jf. *første ledd*.

At arvefallet utskyttes til skiftetidspunktet, gjelder også for samtykkende uskiftearvinger (jf. særlig § 14 annet ledd og § 15), men for disse arvingene har *annet ledd første punktum* en særregel om fordelingen av arven. Bygger uskiftet på samtykke, tar arvingen arv selv om han eller hun ikke lever på skiftetidspunktet. Bestemmelsen er i samsvar med nåværende § 22 første ledd annet punktum og Arvelovutvalgets lovforslag, men sammenliknet med Arvelovutvalgets forslag er bestemmelsen ikke begrenset til livsarvinger.

Annet ledd *annet punktum* bygger på Arvelovutvalgets forslag om hva som skal være det avgjørende tidspunktet for fordelingen av arveandelen mellom den avdøde arvingens arvinger. Utvalget

foreslår at det er tidspunktet da arvingen døde, som er avgjørende. Departementet slutter seg til dette. Bestemmelsen gjelder der en samtykkende arving er død før skiftetidspunktet. Arvingen tar likevel arv, jf. første punktum, og slik sett er det tilstrekkelig for retten til arv at arvingen har overlevd arvelateren. Når det gjelder den videre fordelingen av denne arvingens andel av arven, er det arveforholdene på det tidspunktet arvingen døde, som avgjør hvem denne arveandelen skal fordeles til. Et alternativ kunne være den avdøde arvingens arvinger på det tidspunktet arvelateren (den førstavdøde ektefellen) døde. Mye kan imidlertid være skjedd i arvingens familieforhold i tiden mellom arvelaterens død og arvingens død (arvingen kan for eksempel ha blitt skilt i mellomtiden). Departementet legger derfor til grunn at det siste tidspunktet (arvingens egen død) gir en riktigere fordeling av arvingens andel av arven.

I *tredje ledd* videreføres nåværende § 22 annet ledd. Denne bestemmelsen er ikke foreslått videreført av Arvelovutvalget siden det etter utvalgets forslag ikke er aktuelt med uskifte i relasjon til andre arvegangsklasse. Etter departementets forslag vil bestemmelsen kunne ha betydning hvis arvelaterens livsarvinger dør ut. Bestemmelsen innebærer at arven da ikke går videre til andre arvegangsklasse.

Departementet viser for øvrig til Arvelovutvalgets merknad til bestemmelsen på side 194–195 i utredningen. Se også begrunnelsen der for hvorfor reglene i nåværende § 22 tredje og fjerde ledd ikke er foreslått videreført.

Til § 27

I § 27 videreføres § 23 første ledd og § 24 annet ledd annet punktum i gjeldende arvelov.

Arvelovutvalget behandler spørsmålet om uskifteretten bør falle bort hvis den lengstlevende inngår nytt ekteskap eller samboerskap, på side 87–88 i NOU 2014: 1. Utvalget går inn for en videreføring av reglene i gjeldende lov, se § 25 i utvalgets lovforslag. Det samme gjør departementet. *Første ledd* innebærer etter dette og i samsvar med gjeldende lov at uskifteretten faller bort ved inngåelse av nytt ekteskap, jf. arveloven § 23 og ekteskapsloven § 8. Videre videreføres i *annet ledd* regelen om at arvingene kan kreve skifte hvis den lengstlevende etablerer samboerskap, og samboerskapet har vart i minst to år, eller den lengstlevende og samboeren har, har hatt eller venter barn sammen. Under høringen har *Senior-saken* tatt til orde for at retten til uskifte bør falle bort automatisk også ved samboerskap, slik at det

ikke skal være nødvendig for arvingen å kreve skifte. Seniorsaken viser til at det kan sette arvingen i en vanskelig situasjon å måtte kreve skifte, i og med at et slikt krav kan bli oppfattet som mistilitt. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å videreføre løsningen etter gjeldende § 24 annet ledd annet punktum. Departementet viser til begrunnelsen for bestemmelsen på side 42–43, jf. side 33–34, i Ot.prp. nr. 73 (2007–2008).

Etter nåværende § 23 annet ledd faller retten til uskifte som hovedregel bort hvis den lengstlevende ektefellen blir fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området. Bestemmelsen er ikke videreført i *Arvelovutvalgets* lovforslag. Utvalget begrunner dette med at det i disse tilfellene vil være vergen, eventuelt vergen i samråd med fylkesmannen, som forestår de økonomiske disposisjonene i uskifteboet. Utvalget viser videre til at det fortsatt kan være behov for den lengstlevende til å sitte i uskifte. Under høringen slutter *Statens sivilrettsforvaltning* seg til at bestemmelsen ikke bør videreføres. Statens sivilrettsforvaltning viser til at dette vil være mer forenlig med de overordnede prinsippene for vergemålsreformen, og at behovet for uskifte stadig vil kunne være til stede. Også departementet er enig i at det ikke er grunn til å videreføre bestemmelsen.

Til § 28

Bestemmelsen svarer til § 26 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Den avløser langt på vei § 24 i nåværende arvelov. § 24 annet ledd annet punktum er inntatt i § 27 i lovforslaget. § 24 tredje ledd annet punktum er ikke videreført i lovforslaget. Det vises til begrunnelsen for dette på side 196 i Arvelovutvalgets utredning. Heller ikke § 24 tredje ledd tredje punktum foreslås videreført. Denne regelen synes unødvendig da det samme følger av § 16.

I utvalgets lovforslag er regelen i *tredje ledd* begrenset til å gjelde tilfeller der fylkesmannen har samtykket til uskifte på vegne av en mindreårig livsarving. Bestemmelsen omfatter ikke tilfeller der fylkesmannen samtykker på vegne av en voksen under vergemål, jf. § 13 første ledd annet punktum i utvalgets lovforslag og § 15 første ledd annet punktum i departementets lovforslag. Departementet kan ikke se noen grunn til at regelen ikke også bør omfatte tilfeller der det har vært nødvendig med samtykke fra vergen og fylkesmannen fordi den særskilte livsarvingen har vært fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, og har utformet bestemmelsen i tråd med dette.

Fjerde ledd svarer til § 24 fjerde ledd i gjeldende lov. *Arvelovutvalget* har ikke med en slik bestemmelse i sitt lovforslag, men foreslår som et nytt tredje ledd i vergemålsloven § 41 en regel om at vergen med fylkesmannens samtykke kan kreve skifte av uskifteformuen. Departementet forstår utvalgets forslag slik at det er ment å gi vergen kompetanse i kraft av loven uavhengig av hva vergens mandat går ut på. Departementet viser i den forbindelse til merknaden til § 14 sjette ledd om den tilsvarende problemstillingen når det gjelder begjæring om uskifte, og foreslår i stedet en videreføring av regelen i nåværende lov som er begrenset til å gjelde tilfeller der ektefellen er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området. I disse tilfellene vil vergen etter lovforslaget dermed ha kompetanse i kraft av arvelovens bestemmelse til å kreve skifte, men likevel bare med fylkesmannens samtykke.

Når det gjelder andre former for vergemål, vil det bero på vergens mandat om vergen har kompetanse til å kreve skifte av uskifteformuen, se også om dette merknaden til § 14 sjette ledd. Verken vergemålsloven eller arveloven har i dag regler som spesielt stiller krav om samtykke fra fylkesmannen for disse tilfellene. Departementet slutter seg til Arvelovutvalgets vurdering av at skifte av uskifteformuen mens ektefellen lever, kan ha så betydelige konsekvenser at vergen ikke bør kunne treffe beslutning om dette uten medvirkning fra fylkesmannen. Departementet foreslår derfor, i tråd med Arvelovutvalgets forslag, en ny bestemmelse i vergemålsloven § 41 som stiller krav om at fylkesmannen må samtykke til vergens beslutning om å kreve skifte av uskifteformuen. Til forskjell fra Arvelovutvalgets lovforslag (slik departementet forstår forslaget) forutsetter departementets bestemmelse som nevnt at vergen har kompetanse etter mandatet til å kreve skifte.

Reguleringen av vergens kompetanse vil etter dette dels følge av vergemålsloven, dels av arveloven. Dette er i samsvar med systemet ellers, som innebærer at regler som gir vergen kompetanse i kraft av loven på bestemte livsområder, reguleres i spesiallovgivningen (arveloven i dette tilfellet), mens regler om vergens alminnelige kompetanse og regler som begrenser eller presiserer vergens kompetanse når han eller hun foretar disposisjoner på grunnlag av sitt mandat, hører hjemme i vergemålsloven.

Til § 29

I § 29 er det gitt regler om skifte av uskifteformuen. Bestemmelsen avløser § 26 i gjeldende

arvelov. Den svarer innholdsmessig fullt ut til Arvelovutvalgets lovforslag § 27 i NOU 2014: 1 med unntak av en endring i fjerde og femte ledd og av at utvalgets annet ledd om samboere fremgår av § 39 i departementets lovforslag. Departementet foreslår også en annen leddinndeling enn Arvelovutvalget for å få klarere frem at bestemmelsen om særeie (tredje ledd i departementets lovforslag) gjelder både når det skiftes etter den lengstlevendes død, og når det skiftes mens den lengstlevende lever. Plasseringen som første ledd annet punktum i utvalgets lovforslag kan på grunn av virkeområdet for første ledd første punktum gi inntrykk av at også utvalgets annet punktum bare gjelder når det skiftes etter at den lengstlevende er død.

Første ledd er fullt ut i samsvar med det som følger av reglene i gjeldende § 26 første ledd første punktum. Bestemmelsen gjelder skifte av uskifteformuen når den lengstlevende er død, og tar som gjeldende lov utgangspunkt i et prinsipp om likedeling mellom arvingene etter den først-avdøde på den ene siden og arvingene etter den lengstlevende på den andre siden.

Annet ledd regulerer den lengstlevendes rettigheter ved skifte av uskifteformuen mens den lengstlevende lever. Det følger av henvisningen til §§ 8 og 9 i *første punktum* at den lengstlevende har krav på både legalarv og minstearv. Arvelovutvalget uttaler på side 196–197 i utredningen at ved et delvis skifte av uskifteformuen skal det beregnes minstearv bare hvis den lengstlevende ville ha hatt krav på minstearv om hele uskifteformuen var blitt skiftet. Utvalget uttaler at man «må følgelig tenke seg et fiktivt skifte av hele formuen, og det er bare hvis lengstlevende ved et slikt skifte ville ha fått minstearv, at det skal beregnes minstearv ved det delvise skifteoppjøret». Departementet slutter seg til dette.

Annet ledd *annet punktum* erstatter § 17 annet ledd i gjeldende lov i en noe omformulert form.

Tredje ledd gjelder delingen i tilfeller der det inngår særeiemidler i uskifteboet. Bestemmelsen gjelder som nevnt både når det skiftes mens den lengstlevende lever, og når det skiftes etter at den lengstlevende er død. Bestemmelsen viderefører gjeldende § 26 annet ledd uten innholdsmessige endringer.

Når det gjelder *fjerde ledd*, vises til merknaden til § 24. Som det fremgår der, foreslår departementet at også delvis arveoppgjør til den *lengstlevendes* arvinger skal tas hensyn til ved beregningen av andelene til de to gruppene av arvinger. Departementet antar ut fra utvalgets uttalelse på side 86–87 i utredningen at dette har vært også

utvalgets mening. Når det gjelder hva som ligger i arveoppgjør, vises til merknaden til § 24. Man kan etter dette ha å gjøre med arveoppgjør etter § 29 fjerde ledd uten at reglene om avkorting av arv etter § 75 får anvendelse. Hvis den lengstlevende har gitt et særkullsbarn en pengeoverføring som omfattes av § 29 fjerde ledd, men som ikke gir grunnlag for avkorting etter § 75, innebærer dette at det skal tas hensyn til beløpet ved beregningen av hva de to gruppene av arvinger skal ha som andel av uskifteformuen etter § 29 første ledd. I arveoppjøret mellom den lengstlevendes arvinger skal det derimot ikke foretas avkorting når vilkårene for dette ikke er oppfylt.

Femte ledd gjelder tilfeller der den lengstlevende etterlater seg verken legalarving eller testamentsarving. Etter gjeldende lov går i disse tilfellene hele arven etter den lengstlevende til arvingene etter den først-avdøde. Dette gjelder også om den først-avdøde har etterlatt seg arvinger bare i andre eller tredje arvegangsklasse. Bestemmelsen har som konsekvens at arven etter den lengstlevende går til den først-avdødes arvinger i stedet for til frivillig virksomhet etter reglene i § 76 (tidligere til staten, jf. endringslov 12. mai 2015 nr. 28). *Arvelovutvalget* foreslår at det bare er livsarvinger etter den først-avdøde (særkullsbarn) som skal ta hele arven i disse tilfellene. Utvalget uttaler:

«Utvalget mener at først-avdødes arvinger i andre og tredje arvegangsklasse, som ville vært utelukket som arvinger ved et skifte etter først-avdødes død, ikke skal kunne komme inn som arvinger etter lengstlevende ektefelle mange år senere. Utvalget mener at man i tilfeller hvor det ikke er verken slektsarvinger eller testamentsarvinger etter lengstlevende, bør den delen av uskifteformuen som skal gå til lengstlevendes arvinger, gå til staten. Hvis enkelte av først-avdødes slektninger i andre eller tredje arvegangsklasse sto lengstlevende nær, vil disse arvingene kunne søke om at staten gir avkall på arven til fordel for dem.»

Departementet foreslår en videreføring av gjeldende lov. Etter departementets vurdering vil det nok for mange kunne fremstå som lite rimelig om arven etter den lengstlevende skal gå til en organisasjon (jf. lovforslaget § 76) i stedet for til den først-avdødes slekt. Departementet antar at den lengstlevende ofte kan ha hatt et nært forhold til for eksempel en svoger eller en svigerinne eller sin ektefelles nevø eller niese, og at det i hvert fall gjerne vil være en så sterk familiefølelse at det

ikke virker fremmed at den førstavdødes slekt tar arv etter den lengstlevende når denne ikke selv etterlater seg arvinger.

Til § 30

Lovforslaget § 30 erstatter § 27 i gjeldende arvelov og svarer til § 28 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Det vises til merknaden til utvalgets bestemmelse på side 197 i utredningen og vurderingen av reglene om vederlagskrav på side 88.

Departementets lovforslag er langt på vei i samsvar med utvalgets forslag. Departementet foreslår likevel en tilføyelse i *første ledd* for å klargjøre at vederlagskravet bare kan dekkes av den lengstlevendes formue utenfor uskifteformuen hvis uskifteformuen ikke er tilstrekkelig. Dette er også regelen etter gjeldende lov. Videre følger departementet ikke opp utvalgets forslag til utforming av vilkårene for vederlagskrav. Arvelovutvalget foreslår at man bare viderefører alternativet «misbrukt sin rett til å råde over» uskifteformuen i gjeldende lov da dette alternativet etter utvalgets syn konsumerer de to andre alternativene. Departementet mener at den nåværende ordlyden gir en bedre veiledning for rettens vurdering enn det som følger av utvalgets utforming av bestemmelsen, og foreslår derfor at man viderefører ordlyden i gjeldende lov på dette punktet.

Til § 31

Bevisbyrderegelen i § 31 svarer fullt ut til § 28 i nåværende arvelov og til § 29 i lovforslaget i NOU 2014: 1.

Til § 32

I § 32 er det gitt regler om samboeres rett til å sitte i uskifte. Bestemmelsen svarer innholdsmessig fullt ut til arveloven § 28 c første og annet ledd og delvis til henvisningene i § 28 f.

Arvelovutvalgets lovforslag har ikke noen tilsvarende bestemmelse. Arvelovutvalget foreslår i NOU 2014: 1 felles regler for samboeres og ektefellers rett til uskifte, se punkt 9.3 i proposisjonen. Som det fremgår der, foreslår departementet i det vesentlige en videreføring av reglene om samboeres uskifterett i gjeldende lov. Departementet foreslår likevel av pedagogiske grunner en noe annen lovt teknisk utforming av reglene slik at de mest sentrale reglene kommer direkte frem av kapitlet om uskifte for samboere, og at det i noe mindre grad vises til reglene om uskifte for ektefeller.

Til § 33

Bestemmelsen svarer fullt ut til § 28 c tredje ledd i gjeldende lov. For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 34

Bestemmelsen svarer sammen med §§ 96 og 97 i lovforslaget til § 28 g første ledd i gjeldende lov. For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 35

Bestemmelsen er i samsvar med § 28 d i arveloven. For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 36

Bestemmelsen svarer fullt ut til § 28 c fjerde ledd, jf. § 28 f, i gjeldende lov. For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 37

I § 37 er det gitt regler om den lengstlevendes råderett over uskifteformuen.

Bestemmelsens *første til tredje ledd* avløser til dels henvisningene i arveloven § 28 f til reglene om uskifte for ektefeller. Også i lovforslaget er det lagt opp til at det skal gjelde samme regler som for uskifte for ektefeller. Det vises til merknadene til §§ 22, 23 og 24 når det gjelder endringer i forhold til gjeldende lov.

Bestemmelsen i *fjerde ledd* er ny. Den gir arvingene adgang til å kreve bevissikring utenfor rettssak etter tilsvarende regler som er foreslått for ektefelleuskifter. Som det fremgår av merknaden til § 25, innebærer bestemmelsen at arvingene kan kreve bevissikring utenfor rettssak etter arvelovens spesialregel selv om vilkårene i tvisteloven § 28-2 ikke er oppfylt.

For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 38

I § 38 er det gitt regler om bortfall av retten til uskifte hvis den lengstlevende inngår ekteskap eller etablerer et nytt samboerskap. Tilsvarende regler er foreslått for ektefelleuskifter, jf. lovforslaget § 27.

Første ledd svarer til henvisningen til § 23 første ledd i nåværende § 28 f, jf. ekteskapsloven § 8 femte ledd.

Annet ledd svarer til henvisningen til § 24 annet ledd annet punktum i nåværende § 28 f.

For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 39

§ 39 om skifte av uskifteformuen avløser arveloven § 28 e og delvis § 28 f.

Første ledd erstatter henvisningene i § 28 f til reglene om rett til å kreve skifte av uskiftebo på grunnlag av ekteskap. Det vises til merknaden til § 28 når det gjelder endringer sammenliknet med gjeldende lov.

Annet ledd svarer til nåværende § 28 e.

Tredje ledd avløser delvis henvisningene i nåværende § 28 f.

For øvrig vises til merknaden til § 32.

Til § 40

I § 40 angis hvilke disposisjoner som må fastsettes i testament (grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner). Bestemmelsen er ny i forhold til nåværende arvelov, men den er kun ment å gi uttrykk for det som allerede følger av gjeldende rett. Bestemmelsen svarer til § 30 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner er nærmere behandlet i punkt 12 i proposisjonen.

Første ledd er nytt i forhold til utvalgets lovforslag. Departementet antar det kan være pedagogisk med en bestemmelse som slår fast at man kan bestemme over arven ved testament. I gjeldende lov kommer dette noe mer indirekte til uttrykk i § 48 første ledd, jf. også § 31 første ledd første punktum i Arvelovutvalgets lovforslag.

Annet og tredje ledd er innholdsmessig fullt ut i samsvar med Arvelovutvalgets lovforslag. Når det gjelder den nærmere utformingen av bestemmelsen i annet ledd, vises til punkt 12.5.

Annet ledd tredje punktum gjelder dødsleiegaver. Arvelovutvalget uttaler følgende om bestemmelsen på side 92 i utredningen:

«Rettspraksis knyttet til dødsleiebegrepet vil fortsatt være relevant. Utvalget presiserer imidlertid at man bør være forsiktig med å måle den faktiske realiteten i antall dager eller måneder, slik det lettere gjøres ved anvendelsen av et selvstendig objektive kriterium. Det må foretas en helhetlig og konkret vurdering både av hvilken realitet disposisjonen rent faktisk fikk for arvelateren, og av hvilken realitet som var ment. Dette gjelder særlig der hvor arvelateren lever lenger eller kortere enn både arvelateren og legene regnet med.

Hvis eksempelvis en arvelater som i september fikk beskjed om at han bare hadde noen få uker igjen å leve, gir bort sin seilbåt

som er satt i opplag, men lever helt til april neste år, kan det ikke utelukkes at konklusjonen blir som i Rt. 2008 s. 1589: Overdragelsen var ikke ment å ha noen realitet så lenge arvelateren levde, og rent faktisk fikk den det heller ikke.»

Det vises ellers til spesialmerknaden til § 30 i Arvelovutvalgets lovforslag på side 197–199 i NOU 2014: 1.

Til § 41

I § 41 er det gitt regler om testasjonsevne. Spørsmålet om testasjonsevne er nærmere behandlet i punkt 13.1.

Første ledd viderefører arveloven § 48 første og annet ledd og tilsvarer § 31 første og annet ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. I *første punktum* beholdes testasjonsalderen på 18 år. Dette svarer til myndighetsalderen, jf. vergemålsloven § 2 første ledd bokstav a. Bestemmelsen er noe omformulert sammenliknet med Arvelovutvalgets lovforslag som følge av den foreslåtte bestemmelsen i § 40 første ledd. *Annet punktum* viderefører ordningen med stadfestelse av testamenter fra mindreårige.

Det følger av *annet ledd* at en testamentarisk disposisjon kan være ugyldig hvis testator på testasjonstidspunktet har hatt en sinnslidelse eller annen tilstand som har hatt betydning for vurderingsevnen. Annet ledd viderefører i det vesentlige arveloven § 62, men med en annen utforming av ordlyden. Bestemmelsen svarer til § 36 i Arvelovutvalgets lovforslag.

Det oppstilles to kumulative vilkår for at et testament kan kjønnes ugyldig etter § 41 annet ledd. Det første vilkåret knytter seg til testators tilstand. Det vises her til omtalen i punkt 13.1.5.

Videre er det et selvstendig vilkår for ugyldighet at testators tilstand på testasjonstidspunktet har hatt betydning for evnen til å forstå og vurdere den testamentariske disposisjonen. Det må ses hen til om testator i tilstrekkelig grad var i stand til å forstå rekkevidden av den konkrete disposisjonen og til å veie sentrale hensyn. Det kan imidlertid ikke kreves større grad av forståelse om ulike testasjonsalternativer for personer som er omfattet av § 41, enn for andre.

Om en person er i stand til å forstå en disposisjon, er tillagt betydning også andre steder i lovverket, jf. blant annet vergemålsloven §§ 20 og 33. Vurderingen etter lovforslaget § 41 vil ikke nødvendigvis være den samme som vurderingen av om en person er i stand til å forstå betydningen av

et samtykke etter vergemålsloven § 20 eller en disposisjon etter vergemålsloven § 33.

Samlet vil de to vilkårene i § 41 annet ledd innebære at det skal mye til for at en testamentarisk disposisjon skal kunne kjennes ugyldig. Bestemmelsen er ment å videreføre en høy terskel for å kjenne et testament ugyldig slik det allerede følger av rettspraksis i tilknytning til arveloven § 62.

Det følger av § 48 tredje ledd i gjeldende arvelov at hvis det er vedtatt vergemål for testator, bør testamentet vedlegges en legeerklæring om testators tilstand. *Arvelovutvalget* foreslår en videreføring av bestemmelsen. I høringen viser *Røde Kors* til at dagsformen kan variere for dem med nedsatt funksjonsevne eller verge, og det uttales at det derfor bør være et krav «at det foreligger oppdatert legeattest som omhandler både spørsmålet om de er klare og skjønner betydningen av handlingen og at de har vurderingsevner til å vurdere pro og kontra for sine handlinger slik loven krever at de skal ha». *Røde Kors* mener at dette kan forhindre mange tvister.

En legeattest kan være et nyttig og viktig moment i bevisvurderingen når man skal ta stilling til gyldigheten av et testament. Dette kan særlig være aktuelt for en del personer som det er opprettet vergemål for, men ikke for alle. Ved vergemålsloven 2010 er det lagt til rette for individtilpassede vergemål, og vergemålet kan ha et slikt innhold eller begrenset omfang at det ikke gir særskilt grunn til å stille spørsmål ved personens evne til å forstå en testamentarisk disposisjon. Samtidig vil det være personer uten verge som kan være tjent med å få innhentet en legeattest om tilstanden for å begrense risikoen for tvister. Etter departementets syn er det ikke tilstrekkelig grunn til på dette punktet å ha andre regler for dem det er opprettet vergemål for, enn andre. Departementet går etter dette ikke inn for å videreføre bestemmelsen i § 48 tredje ledd.

Til § 42

§ 42 regulerer formkravene for opprettelse av testament.

I *første ledd* angis de formkravene som må være oppfylt for at testamentet skal være gyldig. Bestemmelsen viderefører langt på vei arveloven § 49 første ledd, og den svarer med noen endringer til § 32 første ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Bestemmelsen er skrevet noe om i forhold til gjeldende lov og utvalgets lovforslag. Departementet har lagt vekt på at formkravene ikke bør gjøres mer omstendelige

enn nødvendig. Reglene er nærmere behandlet i punkt 13.2.

Kravet om at testamentet skal være skriftlig og underskrives av testator, er en videreføring av gjeldende lov. Som det er pekt på av utvalget på side 97 i NOU 2014: 1, vil kravet om testators underskrift være til hinder for elektroniske testamenter.

Som det fremgår av punkt 13.2.6, går departementet ikke inn for å videreføre kravet om at vitnene skal være til stede samtidig mens testator underskriver eller vedkjenner seg sin underskrift. Dette følger av at testator ifølge ordlyden skal skrive under dokumentet eller vedkjenne seg underskriften mens vitnene «sammen eller hver for seg» er til stede. Lovforslaget innebærer at ett vitne kan være til stede mens testator underskriver, mens det andre vitnet er til stede senere når testator vedkjenner seg sin underskrift. En annen fremgangsmåte kan være at testator vedkjenner seg sin underskrift overfor hvert av vitnene på forskjellige tidspunkter. Uansett fremgangsmåte er det et krav at det enkelte vitnet er til stede når testator skriver under eller vedkjenner seg underskriften. Departementet finner for øvrig grunn til å bemerke at det i normaltillfellene vil være mest hensiktsmessig at testamentet fullføres som én sammenhengende operasjon: testator innkaller to vitner til et møte der de tre underskriver dokumentet i tur og orden mens alle er til stede.

Annet ledd bestemmer at testamentsvitner ikke kan være mindreårige. Videre må vitnene være habile etter reglene i § 44, og det stilles samme krav til testamentsvitners sinnstilstand som for testator. Bestemmelsen svarer til § 52 i gjeldende lov og til § 33 første ledd i Arvelovutvalgets lovforslag.

Det følger av *tredje ledd* at manglende overholdelse av formkravene for opprettelse av testamenter innebærer at testamentet er ugyldig. Bestemmelsen svarer til § 41 første punktum i Arvelovutvalgets lovforslag, og den viderefører § 60 første punktum i gjeldende lov. Reglene om ugyldighet er nærmere behandlet i punkt 16.

Fjerde ledd svarer til § 50 tredje punktum i gjeldende arvelov og oppfordrer til at testator daterer testamentet. Bestemmelsen er ikke med i Arvelovutvalgets lovforslag. Dette er en «børregel», og at testamentet er datert, er med andre ord ikke noe gyldighetsvilkår. Datering av testamentet kan blant annet forhindre tvil om hva som gjelder hvis testator har opprettet flere testamenter. Departementet mener derfor det kan være hensiktsmessig med en regel som minner om at testamentet bør dateres.

Til § 43

§ 43 viderefører § 49 annet ledd og § 50 i gjeldende lov med noen innholdsmessige og redaksjonelle endringer. Bestemmelsen svarer til § 32 annet ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1, men utvalget har ikke noen bevisbyrde-regel slik det er foreslått i tredje punktum.

Det fremgår av § 43 at vitnene i en påtegning bør opplyse om testamentet er opprettet av fri vilje, om testator var ved sans og samling, og om formreglene er fulgt. Påtegningen bør i tillegg dateres og påføres vitnenes fødselsdato. Påtegningen er ikke et vilkår for testamentets gyldighet. Det er ikke nødvendig med noen påtegning, og vitnene kan også velge å gi en påtegning om bare enkelte av de forholdene som er nevnt i første og annet punktum. Når det gjelder bevisbyrde-regelen i tredje punktum, se punkt 13.2.6.

Til § 44

Bestemmelsen svarer med én innholdsmessig endring til § 33 annet ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og er nærmere behandlet i punkt 13.2. Bestemmelsen omhandler testamentsvitnenes habilitet og viderefører med noen endringer § 61 i gjeldende arvelov. Første ledd tredje punktum om adoptivbarn er ikke videreført da denne bestemmelsen synes unødvendig ved siden av regelen i adopsjonsloven § 13. Arvelovutvalgets § 33 første ledd er inntatt som § 42 annet ledd i departementets lovforslag.

Første ledd gjelder testasjoner til fordel for testamentsvitnene selv og deres familie. Når det gjelder endringer sammenliknet med utvalgets lovforslag og arveloven § 61 første ledd, se punkt 13.2.6. I *bokstav a* er vitnets ektefelle og samboer nevnt, jf. definisjonen av samboere i § 2 tredje ledd. *Bokstav b* omfatter ektefellens eller samboerens barn (ikke barnebarn), det vil si vitnets stebarn. Etter *bokstav c* omfattes slektninger i rett opp- eller nedstigende linje. Det vil si barn, barnebarn, foreldre, besteforeldre, mv. Bestemmelsen setter ingen grenser for antall ledd i opp- og nedstigende linje. Videre omfattes søsken. Dette omfatter også halv-søsken. Etter *bokstav d* omfattes ektefellen eller samboeren til slektning i rett opp- eller nedstigende linje. Det vil blant annet si steforeldre og svigerbarn. Samboerskap likestilles også i denne sammenhengen med ekteskap. Svogere og svigerinner omfattes ikke av bestemmelsen.

I *annet ledd* videreføres regelen i arveloven § 61 annet ledd med de justeringer som fremgår av utvalgets forslag.

I *tredje ledd* videreføres regelen i § 61 tredje ledd.

Til § 45

§ 45 gjelder ugyldighet på grunn av utnyttelse av testator og ugyldighet hvis testasjonen går ut på bruk eller ødeleggelse som åpenbart ikke har noe fornuftig formål. Reglene om ugyldighet er nærmere behandlet i punkt 16.

Første ledd avløser § 63 i gjeldende lov. Det er foretatt noen språklige endringer, men dette er ikke ment å innebære realitetsendringer. Det mest praktiske alternativet i bestemmelsen vil være utilbørlig påvirkning ved misbruk av testators manglende dømmekraft, svakhetstilstand eller avhengige stilling. Viktige momenter i denne vurderingen vil blant annet være testators mentale tilstand og alder når testamentet blir opprettet, og testamentets innhold. Som utvalget viser til på side 115 i utredningen, vil testamenter gjerne kunne bli opprettet av eldre, svekkede mennesker etter forslag og påvirkning fra en person som de bare har kjent forholdsvis kort tid. Når slike personer besøker testator jevnlig, er det en sterk presumsjon for utilbørlig påvirkning.

Annet ledd viderefører § 64 i nåværende arvelov uten innholdsmessige endringer.

Til § 46

I § 46 er det gitt regler om nødtestamenter. Bestemmelsen svarer i det vesentlige til § 35 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1, og den viderefører nåværende § 51. Det er foreslått én innholdsmessig endring sammenliknet med nåværende lov. I annet ledd er ordene «for testator» føyet til. Se nærmere om dette punkt 13.3 der reglene om nødtestamenter vurderes mer prinsipielt.

Til § 47

Bestemmelsen viderefører gjeldende arvelov § 55. Den svarer til § 39 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 uten innholdsmessige endringer. Bestemmelsen er omtalt i punkt 14 i proposisjonen.

Til § 48

Bestemmelsen svarer med noen endringer i annet ledd til § 40 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Den erstatter gjeldende arvelov § 57 første ledd og annet ledd første punktum. Arveloven

§ 57 annet ledd annet punktum er foreslått i en egen bestemmelse om forutsetningssvikt, jf. § 59 i lovforslaget. Nåværende § 57 tredje ledd om begrensninger for tilbakekall ved felles testamenter er foreslått flyttet til § 61 om felles testamenter. Lovforslagets tredje ledd erstatter alternativene om endring og tilbakekall i § 60 første punktum i gjeldende lov.

Reglene om formkravene ved tilbakekall og endring av testament er nærmere behandlet i punkt 14.

Første ledd er en ren videreføring av arveloven § 57 første ledd. Det følger av bestemmelsen at et testament kan tilbakekalles eller endres ved å følge formkravene som gjelder for opprettelse av testament.

Bestemmelsens *annet ledd* åpner for at et testament kan tilbakekalles også ved ødeleggelse eller overstryking. Annet ledd viderefører § 57 annet ledd første punktum i gjeldende arvelov, men med den endringen at det bare er fullstendig tilbakekall av testamentet som kan gjøres på denne måten. Skal testator tilbakekalle bare deler av testamentet, må han eller hun følge reglene om opprettelse av testament, jf. første ledd.

For at ødeleggelse skal være et gyldig tilbakekall, innebærer dette at det ikke er tilstrekkelig å rive i stykker eller rive ut bare én eller noen sider av et testament som består av flere sider. Ødeleggelsen må være gjort på en slik måte at det er klart at testamentet som sådant ikke skal gjelde lenger. Et tydelig alternativ til å rive i stykker testamentet, vil være å brenne det eller makulere det. Også det å gjøre testamentet uleselig kan anses som en ødeleggelse, men her vil det være en glidende overgang til tilbakekall ved overstryking. For at en overstryking skal være et gyldig tilbakekall, må hele teksten overstrykes på en slik måte at det er klart at testamentet som sådant er tilbakekalt.

Med formuleringen «på en slik måte at det virker sannsynlig at det ikke lenger er ment å gjelde», menes alminnelig sannsynlighetsovervekt. Dette har sammenheng med at det foreslås et slikt beviskrav i § 64 om bortkommet testament.

Det kan reises spørsmål om et tilbakekall skal anses gyldig dersom det er ødelagt av andre enn testator. I Arvelovutvalgets lovforslag er annet ledd utformet slik: «Testator kan også tilbakekalle et testament ved å ødelegge det slik at [...]». En slik utforming av ordlyden kan gi inntrykk av at testamentet må ødelegges (eller overstrykes) av testator selv. Dette synes imidlertid ikke å ha vært utvalgets forutsetning, jf. side 119 i NOU 2014: 1,

der det fremheves at det ikke er et vilkår at testator selv har ødelagt testamentet. Departementet er enig i dette synspunktet og foreslår på denne bakgrunn en noe annen utforming av ordlyden for å få frem at overstrykingen eller ødeleggelsen ikke nødvendigvis må være foretatt av testatoren. Som utvalget peker på, må forutsetningen imidlertid være at ødeleggelsen eller overstrykingen i så fall er et uttrykk for testators vilje. Dette må etter departementets syn anses å følge av ordlyden på den måten at det ikke kan dreie seg om et «tilbakekall» av testamentet hvis en annen enn den som har opprettet testamentet, ødelegger eller overstryker det etter eget initiativ og uten at testator gir uttrykk for at dette er hans vilje.

Den samme forutsetningen må legges til grunn for tilfeller der tilfeldige hendelser har ført til at en tilbakekallshandling er gjennomført, men hvor testator vedkjenner seg de omstendigheter som objektivt sett er tilbakekallshandlinger, som uttrykk for sin vilje. Det kan for eksempel tenkes at testator oppbevarer testamentet i en båt, som på et tidspunkt synker, slik at testamentet ødelegges som følge av vannskader. Om testator da godkjenner ødeleggelsen som uttrykk for sin vilje, må testamentet anses gyldig tilbakekalt.

I dommen inntatt i Rt. 1999 side 1353 (dissens 3-2) ble en påstått instruks fra testator til sin advokat om å ødelegge testamentet ikke godtatt som gyldig tilbakekall av flertallet i Høyesterett. Høyesteretts flertall uttalte at «en anmodning fra testator til en annen om å tilintetgjøre et testament neppe [kan] likestilles med faktisk ødeleggelse». (Dissensen gjaldt ikke spørsmålet om en ikke gjennomført anmodning om tilintetgjørelse skal kunne anses som tilbakekall.) Departementet legger til grunn at de siterte uttalelsene fra Høyesteretts flertall vil gi uttrykk for rettsstilstanden også etter den nye loven. Om man godtar instruks uten en etterfølgende ødeleggelse som gyldig tilbakekall, er man i realiteten over i et system som bygger på formfrihet, jf. Hambro: Tilbakekall (2009) side 100. Videre har det god forankring i ordlyden at det kreves faktisk ødeleggelse.

Tredje ledd slår fast at dersom formkravene etter bestemmelsen ikke er fulgt, er endringen eller tilbakekallet av testamentet ugyldig. Det samme følger av § 60 i gjeldende lov.

Til § 49

I § 49 videreføres uten innholdsmessige endringer reglene i § 56 i gjeldende arvelov om arvepakter. Bestemmelsen er i samsvar med flertallets forslag til § 42 i Arvelovutvalgets lovforslag

i NOU 2014: 1. Reglene om arvepakter er nærmere behandlet i punkt 15.

Det følger av *annet ledd annet punktum* i bestemmelsen at hvis noen under vergemål skal opprette arvepakt, kreves samtykke fra fylkesmannen hvis arvepakten gjelder midler som personen ikke rår over selv. Det følger av vergemålsloven § 21 første ledd annet punktum at i den utstrekning en person under vergemål har den rettslige handleevnen i behold, kan han eller hun selv foreta rettslige handlinger og rå over sine midler. Samtykke fra fylkesmannen vil dermed være aktuelt bare hvis personen mangler rettslig handleevne til å disponere over de eiendelene arvepakten gjelder, se vergemålsloven §§ 22 og 23.

Henvisningen i annet ledd til § 42 tredje ledd innebærer at en arvepakt som ikke oppfyller formkravene etter bestemmelsen, er ugyldig.

Til § 50

Bestemmelsen gir hovedregelen om pliktdelsarvens skranker for testasjonsfriheten. Bestemmelsen svarer til § 29 i arveloven og § 49 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Det foreslås endringer både i forhold til gjeldende lov og i forhold til Arvelovutvalgets lovforslag, se punkt 10.

Første ledd første punktum viderefører regelen i gjeldende lov om at pliktdelen utgjør to tredeler av arven. I likhet med gjeldende lov skal pliktdelen beregnes på grunnlag av formuen i boet. Departementet følger med andre ord ikke opp Arvelovutvalgets forslag om at pliktdelen skal beregnes som en brøk av livsarvingens arvelodd.

Det følger av første ledd *annet punktum* at det gjelder en beløpsmessig grense for pliktdelsarven. Slik er det også etter gjeldende lov, men det foreslås at beløpet økes til 25 ganger folketrygdens grunnbeløp, det vil si ca. 2,4 millioner kroner. En endring i forhold til gjeldende lov er at dette beløpet gjelder for hver enkelt linje, det vil si barnet selv og barnets direkte etterkommere. Etterlater arvelateren seg ett barn i tillegg til to barnebarn som er etterkommere av et barn som ikke lever lenger, innebærer forslaget at barnet som fortsatt lever, skal ha 25 ganger grunnbeløpet, mens de to barnebarna skal fordele 25 ganger grunnbeløpet mellom seg.

Forslaget innebærer at beløpsgrensen blir regulert i takt med endringer i folketrygdens grunnbeløp. Grunnbeløpet fastsettes med virkning fra 1. mai hvert år. Departementet foreslår en presisering om at det er grunnbeløpets størrelse

ved tidspunktet for arvefallet som skal legges til grunn, se merknaden til § 8 der det foreslås en tilsvarende presisering.

Annet ledd første punktum viderefører og presiserer gjeldende rett. Om arvelateren skal råde over pliktdelsarven ved testament, krever dette en særskilt hjemmel enten i lov eller i avtale med livsarvingene. Hjemler i loven finnes i §§ 51 flg. Et samtykke fra livsarvingene til et pliktdelskrenkende testament kan gis både før og etter dødsfallet. I *annet punktum* foreslår departementet, i samsvar med det som gjelder for samtykke til uskifte etter §§ 14 og 15, at vergen og fylkesmannen må samtykke hvis livsarvingen er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området.

Til § 51

I § 51 er det gitt regler om at arvelateren kan fastsette i testament hva slags eiendeler pliktdelen skal utgjøre. Bestemmelsen avløser gjeldende arvelov § 30, men innebærer innholdsmessige endringer i forhold til gjeldende lov, se punkt 10.1. Forslaget følger opp Arvelovutvalgets forslag til § 50 i NOU 2014: 1.

Bestemmelsen medfører en betydelig forenkling av pliktdelsreglene. Forslaget innebærer at pliktdelen kun gir et verdimessig vern, ikke også et gjenstandsmessig vern.

Etter *første ledd* kan arvelateren bestemme at en livsarving skal få pliktdelen utbetalt i kontanter. En slik bestemmelse i testamentet vil gå foran de alminnelige reglene i § 104 om rett til å få overført bestemte eiendeler til seg. Består boets verdi først og fremst av en bolig, vil arvelateren etter denne bestemmelsen for eksempel kunne testamentere boligen til den gjenlevende ektefellen mot at han eller hun betaler det overskytende til boet.

I høringen har *Jussformidlingen* reist spørsmål om et pengekrav som følge av et kontantoppgjør av pliktdelsarv er et alminnelig pengekrav som foreldes etter de alminnelige foreldelsesfristene, eller om det er å anse som arv som foreldes etter arvelovens foreldelsesfrist. Til dette vil departementet bemerke at et slikt kontantoppgjør følger de samme reglene som i andre tilfeller der en arving overtar en eiendel som har en større verdi enn den arven arvingen beløpsmessig har rett til. Arvingen må i så fall innbetale det overskytende til dødsboet etter reglene i § 107 i lovforslaget, som er en videreføring av § 65 i gjeldende skiftelov.

Annet ledd første punktum gir adgang til å bestemme at pliktdelsarven skal utdeles i form av

konkrete eiendeler, mot at livsarvingen betaler det overskytende til boet. Etter gjeldende lov vil en slik testasjon måtte ligge innenfor det arvingen hadde rett til som legalarv og testamentsarv. Bestemmelsen innebærer at arvelateren for eksempel står fritt til å testamentere fritidseiendommen til et av sine barn, mot at det overskytende betales inn til boet. I annet ledd *annet punktum* er det presisert at denne testasjonskompetansen ikke kan gripe inn i ektefellens eller samboerens rett til å få felles bolig med innbo overført til seg etter reglene i §§ 113 og 114.

Til § 52

Bestemmelsen viderefører § 31 i gjeldende lov og følger opp Arvelovutvalgets forslag til § 51 uten endringer. Bestemmelsen gir arvelateren adgang til å fastsette bestemmelser om formuesordningen for livsarvingens pliktdelsarv i testament, se nærmere punkt 10.2 i proposisjonen.

Oslo byfogdembete har i sin høringsuttalelse gitt uttrykk for at det for å øke bevisstheten om hva som kan reguleres, bør vurderes å lovfeste at det kan fastsettes at arven skal være særøie i live og felleseie ved død, eller at livsarvingens ektefelle skal kunne sitte i uskifte med disse midlene. *Oslo byfogdembete* viser til at slike bestemmelser antas å være aktuelle i en del tilfeller, men er sjelden tatt med i testamentet. Etter departementets syn gir en henvisning til ekteskapslovens regler den mest presise reguleringen. Dette er bestemmelser som det er knyttet rettspraksis til, og det kan skapes usikkerhet om bestemmelsen i arveloven skulle gjengi hovedinnholdet i ekteskapslovens regler.

Bestemmelsen henviser ikke til § 44 i ekteskapsloven, og dette innebærer at det ikke kan fastsettes i testamentet at livsarvingen ikke skal kunne kreve skjevdeling av pliktdelsarven.

Til § 53

Bestemmelsen regulerer en arvelaters adgang til å begrense livsarvingens rådighet over pliktdelsarven frem til arvingen fyller 25 år. Bestemmelsen erstatter med betydelige endringer arveloven § 32, se nærmere punkt 10.2. Arvelovutvalget har i lovforslaget i NOU 2014: 1 ikke foreslått noen regel om båndlegging av pliktdelsarv.

Det følger av *første ledd første punktum* at arvelateren kan bestemmes at livsarvingens rådighet over pliktdelsarven skal være begrenset. Rådighetsbegrensningen kan være mer eller mindre omfattende. Begrensningen kan for eksempel

gjelde bare deler av pliktdelsarven, den kan gjelde alt så nær som et konkret beløp per måned, den kan gjelde for en kortere periode enn frem til fylte 25 år eller bare gjelde visse typer disposisjoner. Slike begrensninger kan fastsettes når dette må anses å være «til det beste» for livsarvingen. I motsetning til etter gjeldende lov kreves det ikke at livsarvingen har særskilte utfordringer når det gjelder evnen til å forvalte formue. Det er tilstrekkelig at arvelateren mener at en begrensning av råderetten gjennom de første årene i voksenlivet er til livsarvingens beste.

Det følger av første ledd *annet punktum* at avkastningen av arven ikke kan båndlegges. Avkastningen skal derfor utbetales til livsarvingen etter hvert som den opptjenes. Dette er i samsvar med løsningen i gjeldende lov.

Det er opp til arvelateren å fastsette hvordan den båndlagte pliktdelsarven skal forvaltes, jf. *annet ledd*. Det er naturlig at dette fremgår i testamentet. Dersom arvelateren ikke har fastsatt noe om forvaltningsmåten, skal pliktdelsarven forvaltes som vergemålsmidler etter vergemålsloven kapittel 7. Vergemålsloven og arveloven må på dette punktet ses i sammenheng slik at dersom det innen arvingen fyller 25 år blir vedtatt vergemål for arvingen, kan midlene tas til forvaltning direkte med hjemmel i vergemålsloven kapittel 7 uten at midlene først utbetales til arvingen.

Tredje, fjerde og femte ledd viderefører reglene i gjeldende lov uten innholdsmessige endringer.

Til § 54

Bestemmelsen gir en arvelater adgang til å bestemme over den videre arvegangen for pliktdelsarv for det tilfellet at livsarvingen er mindreårig når arven mottas, og dør før han eller hun fyller 18 år, og for tilfeller der livsarvingen ellers må antas å mangle testasjonsevne. Bestemmelsen er ny sammenliknet med gjeldende lov og følger opp § 52 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 med noen endringer. Forslaget er nærmere omtalt i punkt 10.2 i proposisjonen.

I *første ledd* gis arvelateren en adgang til å fastsette en sekundærarverett for pliktdelsarv som kan komme til å bli mottatt av en mindreårig arving. Bestemmelsen antas å få noe begrenset betydning siden den forutsetter at både arvelateren og livsarvingen dør før livsarvingen fyller 18 år. Departementets lovforslag er noe forkortet sammenliknet med utvalgets forslag. Departementet antar at det er tilstrekkelig at forbeholdet om at livsarvingen ikke etterlater seg ektefelle eller livsarving, knyttes til dødsfallet og er en fak-

tor som gjør at testasjonen mister sin virkning. Det synes ikke å være nødvendig å ta dette inn som et forbehold for når man kan opprette slike testamenter.

I første ledd er det i motsetning til annet ledd ikke tatt med noen regel om at testamentet mister sin virkning hvis livsarvingen etterlater seg en samboer, siden mindreårige ikke kan være samboere i lovens forstand, jf. § 2 tredje ledd. Alternativet i utvalgets forslag om at livsarvingen har giftet seg, er også utelatt. Det vises her til at ved endringslov 15. juni 2018 nr. 31 er adgangen for mindreårige til å inngå ekteskap med tillatelse fra fylkesmannen opphevet. Alternativet om at testamentet kan miste sin virkning hvis livsarvingen selv har opprettet testament, er på den annen side nytt sammenliknet med utvalgets forslag. En person under 18 år kan opprette testament med kongelig stadfestelse, jf. lovforslaget § 41 første ledd annet punktum. Har den mindreårige opprettet testament, vil dette testamentet gå foran arvelaterens testament uansett hvilket testament som ble opprettet sist.

I *annet ledd* gis det adgang til å foreta en sekundærdisposisjon over pliktdelsarven dersom det antas at livsarvingen ikke har testasjonsevne. Testasjonsevnen er et særlig personlig forhold og kan ikke overdras til andre, jf. vergemålsloven § 21 fjerde ledd. Bestemmelsen regulerer derfor ikke adgangen til å opprette testament på vegne av livsarvingen. Bestemmelsen gir derimot arvelateren kompetanse til å foreta testamentariske sekundærdisposisjoner over egne midler i de tilfellene der det fremstår som sannsynlig at livsarvingen ikke selv kan disponere over midlene ved testament.

Annet ledd omfatter som nevnt kun tilfeller der det må antas at livsarvingen ikke har testasjonsevne, jf. *første punktum*. Det er tilstrekkelig at det på testasjonstidspunktet fremstår som sannsynlig at livsarvingen ikke har testasjonsevne. Videre må det antas at den manglende testasjonsevnen ikke er forbigående. Dette vilkåret må ses i sammenheng med tredje punktum der det er et krav om at testasjonsevnen også må mangle på tidspunktet for livsarvingens død.

Det følger videre av *annet punktum* at sekundærttestasjonen faller bort hvis livsarvingen etterlater seg ektefelle, samboer med arverett eller egne livsarvinger. Dette er en utvidelse sammenliknet med utvalgets forslag som bare omfatter livsarvinger. Etter departementets syn bør legalarveretten gå foran hvis livsarvingen etterlater seg nære legalarvinger.

Arvelaterens sekundærttestasjon viker etter *tredje punktum* for livsarvingens eget testament.

Det er presisert at et slikt testament må være gyldig. I relasjon til dette kravet er det tilstrekkelig at testamentet legges til grunn for oppgjøret som gyldig. Det kan for eksempel tenkes at det kan være delte meninger om testasjonskompetansen samtidig som at testasjonen i seg selv fremstår som veloverveid og i samsvar med personens ønsker og vilje. Om testamentet ikke bestrides, og spørsmålet om gyldighet ikke kommer på spissen, vil vilkåret om at det er opprettet et gyldig testament, være oppfylt. Formålet med en slik regel er å verne om personens egne testamentariske beslutninger så langt som mulig.

Annet ledd i departementets lovforslag er utformet noe enklere enn tredje og fjerde ledd i Arvelovutvalgets lovforslag. Departementet ser det ikke som nødvendig å ha med en slik presiserende bestemmelse som i utvalgets fjerde ledd. At vilkårene må være oppfylt ved livsarvingens død, følger av passusen «ved dødsfallet etterlater seg» i annet punktum og av passusen «ved sin død» i tredje punktum.

Til § 55

I § 55 angis vilkårene for når en arvelater kan gjøre livsarvingen arveløs. Bestemmelsen viderefører arveloven § 34 med enkelte endringer og følger opp Arvelovutvalgets forslag til § 53 i NOU 2014: 1 med mindre endringer. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 10.2 i proposisjonen. Som det fremgår der, foreslås det ikke å videreføre alternativet etter gjeldende lov om tilfeller der arvingen har latt være å hjelpe arvelateren.

Første ledd begrenser pliktdelsvernet der livsarvingen har gjort seg skyldig til straff for et lovbrudd med en strafferamme på fengsel i ett år eller mer.

Formuleringen «skyldig til straff» omfatter de situasjonene der arvingen er ilagt en strafferettslig reaksjon, jf. straffeloven §§ 29 og 30. Formuleringen kan imidlertid også dekke andre tilfeller der det blir godtgjort at vilkårene for straff er oppfylt, men uten at det er ilagt en strafferettslig reaksjon. Det kan reises spørsmål om det bør stilles et krav om at det er ilagt en strafferettslig reaksjon, men etter departementets syn bør adgangen til å gjøre livsarvingen arveløs ikke gjøres betinget av at man må anmelde en av sine nærmeste. Dersom en person mener at han eller hun uberettiget er gjort arveløs, kan vedkommende bestride testamentet på vanlig måte. I et offentlig skifte vil dette normalt skje ved en skiftetvist, mens det i et privat skifte kan skje ved et alminnelig søksmål dersom partene ikke kommer til enighet på annen måte.

Etter arveloven § 34 er det et vilkår at livsarvingen har gjort seg skyldig i «brotsverk». Straffeloven 2005 skiller ikke mellom forbrytelser og forseelser slik straffeloven 1902 gjorde. I samsvar med løsningen i nåværende lov bør ikke bestemmelsen gi adgang til å gjøre arvingen arveløs på grunn av mindre alvorlige lovbrudd. Siden man ikke lenger kan bygge på et skille mellom forbrytelser og forseelser, foreslår departementet et krav om at lovbruddet har en strafferamme på ett år eller mer.

Sammenliknet med gjeldende rett, videreføres ikke vilkåret om at testamentet ikke skal kunne opprettes før arvingen har fylt 18 år. Videre foreslås det at ektefelle og samboer tas med i kretsen av de personer den straffbare handlingen kan være rettet mot. Se nærmere punkt 10.2 om disse forslagene.

Det følger av *annet ledd* at konsekvensen av at en livsarving blir gjort arveløs, er at arven går som om livsarvingen er død før arven er falt. Arven fordeles da etter de alminnelige reglene for arv etter loven og arv etter testament.

Til § 56

Bestemmelsen gir hjemmel for å tildele midler til barn som arvelateren fortsatt forsørget da han eller hun døde. Bestemmelsen svarer til § 36 første ledd og § 37 i gjeldende arvelov, mens nåværende § 36 annet ledd ikke er foreslått videreført. Se nærmere punkt 11 om begrunnelsen for forslaget. Arvelovutvalget har i NOU 2014: 1 foreslått at §§ 36 og 37 oppheves fullt ut.

Det følger av *første ledd* at barnet kan få utbetalt et beløp til livsopphold. Livsoppholdet vil i de fleste tilfellene være sikret gjennom offentlige trygdeordninger eller forsikringsutbetalinger. Det er imidlertid mange foreldre som bidrar med en høyere grad av forsørgelse enn det som kan følge av slike ordninger. Også hensynet til likebehandling mellom søsken kan tilsi at loven gir mulighet til ytterligere utbetalinger til livsoppholdet.

For de fleste vil utdanning i denne aldersfasen være gratis, jf. alternativet om utbetalinger til utdanning. Noen barn vil imidlertid ha startet et utdanningsløp som krever egenbetaling. Det er heller ikke upraktisk at foreldre betaler mer supplerende utdanninger som for eksempel førerkort, utdanning i utlandet, et år på folkehøyskole eller liknende. Bestemmelsen er ikke begrenset til utbetalinger som gjelder utdanning i snever forstand, jf. tilføyselsen «mv.». Dette kan omfatte for eksempel en noe kostnadskreven fritidssysse

lære som grenser mot utdanning, som for eksempel opplæring i musikk eller idrett.

Utbetalinger etter første ledd skal imidlertid skje bare dersom og i den grad dette er «rimelig etter forholdene». Lovforslaget åpner her for en bred skjønnsmessig vurdering. Den økonomiske situasjonen vil ofte påvirkes av dødsfallet, og det kan være at man må nøye seg med en mer nøktern livsstil etter dødsfallet enn mens begge foreldrene levde. Det skal ved avgjørelsen tas hensyn til barnets alder, behov og egen formue, om forsørgelse på samme nivå er sikret på annen måte, og hva de andre barna har fått av økonomisk støtte til livsopphold og utdanning. Bidrag fra private forsikringsordninger eller offentlige ordninger skal tas i betraktning.

Annet ledd viderefører nåværende § 37. I tredje punktum slås det fast at retten etter første ledd skal oppfylles i boet før all annen arv. Retten etter første ledd går etter dette foran ektefellens rett til minste arv etter § 8 første ledd. Dette har det vært en viss usikkerhet om etter gjeldende lov. For øvrig svarer bestemmelsen innholdsmessig fullt ut til gjeldende lov.

Til § 57

Bestemmelsen svarer med noen mindre språklige endringer til § 43 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Den viderefører § 65 i gjeldende arvelov med den endringen at reguleringen av uriktige forutsetninger i nåværende § 65 annet ledd er flyttet og plassert i samme paragraf som bristende forutsetninger, se lovforslagets § 59. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 17.

Til § 58

Bestemmelsen svarer langt på vei til § 66 i gjeldende arvelov, og den er, med noen mindre språklige endringer, fullt ut i samsvar med § 44 i lovforslaget i NOU 2014: 1.

§ 58 gir regler for hvordan testamentet skal forstås i noen typetilfeller der det ikke kan klarlegges hva testator har ment. Løsningene som er angitt i bokstav a til e, skal bare gjelde «når det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet». § 58 angir hva man normalt må kunne legge til grunn at en testator ville ha ment hvis han eller hun var blitt forelagt problemstillingen. Foreligger det omstendigheter i den konkrete saken som tilsier at testator ville ha ment noe annet, skal reglene i § 58 ikke legges til grunn.

Sammenliknet med gjeldende lov, foreslås det endringer i bokstav b (som svarer til gjeldende

§ 66 nr. 2) og bokstav c (som svarer til gjeldende § 66 nr. 3). Bakgrunnen for endringene fremgår av punkt 17.

Til § 59

I § 59 er det gitt regler om forutsetningssvikt. Bestemmelsen gjelder uriktige forutsetninger på testasjonstidspunktet og endrede forhold etter testasjonstidspunktet (bristende forutsetninger), og den svarer til dels til alternativet om «anna mistak» i § 65 annet ledd og § 57 annet ledd annet punktum i gjeldende arvelov.

Arvelovutvalget foreslår i § 45 i sitt lovforslag i NOU 2014: 1 en regel som i første ledd slår fast som et utgangspunkt at uriktige forutsetninger eller bristende forutsetninger fører til at den testamentariske disposisjonen er ugyldig. Videre fremgår det av annet ledd at hvis det kan klarlegges hva testator ville ha ment hvis han eller hun hadde hatt den rette kunnskapen, skal dette legges til grunn. Bestemmelsen fremstår etter dette både som en ugyldighetsregel og som en tolkningsregel. Slik den er utformet i utvalgets lovforslag, kan man få inntrykk av at hovedpoenget er å fastslå ugyldighet. Bestemmelsen er imidlertid plassert i et kapittel om tolkning av testamenter. Etter departementets syn må hovedpoenget med bestemmelsen være å fastslå at dersom det foreligger uriktige eller bristende forutsetninger, skal man forsøke å finne frem til hva testator ville ha ment hvis han eller hun hadde vært kjent med de riktige eller endrede omstendighetene. Denne vurderingen kan føre til at arven skal gå ut på noe annet enn det testamentet gir uttrykk for (korreksjon), eller at man skal se bort fra testasjonen (ugyldighet). Departementet foreslår etter dette en annen utforming av bestemmelsen enn utvalget slik at bestemmelsen får karakter av å være en tolkningsregel. I *første punktum* slås det etter dette fast at dersom testator var uvitende om eller hadde en uriktig oppfatning av forhold som var avgjørende for en testamentarisk disposisjon, eller dersom forhold som var avgjørende for en testamentarisk disposisjon, har endret seg etter at testamentet ble opprettet, skal testamentet gjelde slik som testator ville ha ment med den rette kunnskapen. Forutsetningen er at det er mulig å klarlegge hva testator ville ha ment hvis han eller hun hadde hatt den riktige kunnskapen.

Første punktum omfatter for det første den situasjonen at testator har vært i villfarelse om forhold som han eller hun la avgjørende vekt på ved opprettelsen av testamentet. Testator har for eksempel begunstiget en arving mer enn de

andre arvingene fordi han trodde at denne arvingen satt trangt i det økonomisk, mens faktum er at arvingen hele tiden har hatt en meget god økonomi. Videre omfatter bestemmelsen den situasjonen at forhold som testator la avgjørende vekt på ved opprettelsen av testamentet, senere har endret seg. Et eksempel på dette kan være at en arving som kommer særlig godt ut av det i testamentet på grunn av en vanskelig økonomi, senere vinner et betydelig beløp i et pengespill.

For nåværende § 57 har det vært reist spørsmål om forholdet mellom tolkningsregelen i annet ledd annet punktum og de formkravene som bestemmelsen ellers oppstiller for endring og tilbakekall av testament. Det klare utgangspunktet, også etter de tilsvarende bestemmelsene i departementets lovforslag, må være at dersom det har inntrådt nye forhold som er avgjørende for testasjonen, og testator er kjent med disse nye forholdene, er han eller hun henvist til å endre eller tilbakekalle testamentet etter de formreglene som gjelder for dette. Dersom testator er kjent med de nye forholdene, og likevel ikke endrer testamentet, er dette en sterk indikasjon på at testator har ønsket at testamentet fortsatt skal gjelde. Se om dette blant annet Lødrup og Asland: Arverett (2017) side 231–235. Det samme må gjelde hvis testator, etter at testamentet er opprettet, blir kjent med at han eller hun la feil forutsetninger til grunn ved opprettelsen av testamentet. Adgangen etter bestemmelsen til ved tolkning og utfylling av testamentet å komme frem til en annen løsning enn det testamentet går ut på, bør etter dette forbeholdes de tilfeller der testator var ukjent med de riktige eller endrede forholdene, eller var kjent med disse, men ikke hadde mulighet til å endre eller tilbakekalle testamentet. Departementets lovforslag er utformet i tråd med dette, jf. *annet punktum*.

Forbeholdet i annet punktum omfatter etter dette det tilfellet at testator senere forstår at han har vært i villfarelse ved opprettelsen av testamentet, og det tilfellet at han blir kjent med at forhold han la avgjørende vekt på ved opprettelsen av testamentet, senere har endret seg. Med en slik kunnskap er testator i utgangspunktet henvist til å endre eller tilbakekalle testamentet etter reglene i § 48. Testator kan ikke ut fra regelen i første punktum slå seg til ro med at man ved tolkning basert på hva han eller hun ville ha ment, uansett vil komme til riktig resultat. Det kan imidlertid være at testator med sin kunnskap om det riktige eller nye forholdet likevel ikke har mulighet til å endre eller tilbakekalle testamentet. Et typisk eksempel vil være at testator ikke lenger har testasjonsevne.

I så fall vil første punktum gjelde. Det samme må være tilfellet i et eksempel der testator på vei til sin advokat for å endre testamentet omkommer i en trafikkulykke. Og dette må gjelde selv om testator har ventet lenge med å gå til det skritt å få endret testamentet. Forbeholdet om at testator «kunne ha» endret eller tilbakekalt testamentet, kan ikke tolkes så strengt at endringen eller tilbakekallet må skje umiddelbart etter at testator ble kjent med det riktige eller nye forholdet.

Annet punktum innebærer for øvrig ikke mer enn at tolkningsregelen i første punktum ikke får anvendelse hvis testator var kjent med de riktige eller endrede forholdene og kunne ha endret eller tilbakekalt testamentet. Tolkningsreglene i §§ 57 og 58 vil gjelde på vanlig måte.

Departementet legger i likhet med utvalget til grunn at rettspraksis som gjelder arveloven § 57 annet ledd annet punktum og § 65 annet ledd og forutsetningslæren generelt, fortsatt vil ha betydning.

Til § 60

Bestemmelsen svarer til § 46 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Den gir en definisjon av begrepene «felles testament» og «gjensidig testament» og angir virkeområdet for reglene i §§ 61 og 62. Definisjonene svarer innholdsmessig fullt ut til definisjonene i § 49 tredje ledd i gjeldende lov. Reglene om felles testamenter og gjensidige testamenter er nærmere behandlet i punkt 18.

Arvelovutvalgets lovforslag går ut på at to personer kan opprette et felles testament eller gjensidig testament. Som *Jussformidlingen* har påpekt under høringen, åpner nåværende lov for at det kan være flere enn to testatorer. Departementet er enig med denne høringsinstansen i at det kan være behov for å opprette felles testament eller gjensidig testament også med flere enn to testatorer, selv om det åpenbart er mest praktisk at det bare er to. § 60 er utformet i tråd med at det kan være flere testatorer enn to. Av hensyn til leservennlighet er §§ 61 og 62 likevel utformet ut fra en forutsetning om to testatorer, men disse bestemmelsene skal ikke forstås slik at de ikke gjelder hvis det er flere enn to testatorer. Skulle lovteksten ta høyde for de få tilfellene der det er flere testatorer enn to, ville det gå ut over tilgjengeligheten.

Til § 61

De alminnelige reglene om hvordan et testament kan endres eller kalles tilbake i §§ 47 og 48, gjel-

der også ved tilbakekall eller endring av felles testament og gjensidig testament. I § 61 er det gitt regler som kommer i tillegg til §§ 47 og 48. Bestemmelsen svarer til § 47 i Arvelovutvalgets lovforslag og er nærmere behandlet i punkt 18 i proposisjonen.

Første ledd gjelder adgangen til å endre eller tilbakekalle testamentet mens begge testatorene lever. Bestemmelsen svarer til § 57 tredje ledd i gjeldende arvelov. Departementet foreslår en endring som innebærer at varsel til den andre testatoren ikke er noe gyldighetsvilkår hvis endringen eller tilbakekallet har som følge at den andre testatoren får samme eller bedre rett til arv enn det som fulgte av testamentet. Bestemmelsen vil nok først og fremst kunne ha betydning der loven gir den andre testatoren en tilsvarende eller bedre rett enn det som følger av testamentet. Men man kan også se for seg at tilbakekallet av testamentet gjør at den andre testatoren i stedet får en tilsvarende eller bedre rett til arv etter et tidligere testament som ikke er tilbakekalt.

Annet ledd gjelder tilfeller der testamentet sier noe om fordelingen av arv når begge testatorene er døde (sekundærbestemmelser). Bestemmelsen avløser § 58 i arveloven, og den gir regler om kompetansen for den lengstlevende til å endre testamentet etter at den førstavede er død. Regelen som følger av *bokstav a*, svarer innholdsmessig fullt ut til nåværende § 58, men det er presisert at begrensningen som gjelder for den lengstlevendes adgang til å endre det som er fastsatt om fordelingen av arven når begge testatorene er døde, ikke gjelder hvis det er grunn til å tro at testatorene har ment å gi en videre eller snevrere adgang til å endre testamentet.

Regelen i *bokstav b* er ny i forhold til gjeldende lov. Den fastsetter en annen regel om den lengstlevendes testasjonskompetanse enn det som følger av bokstav a. Bokstav b gjelder tilfeller der den lengstlevende uten testamentet ville ha hatt full arverett etter den førstavede etter reglene i § 9 annet ledd. I disse tilfellene kan den lengstlevende fritt endre testamentet, også bestemmelser om arverett for den førstavedes arvinger etter loven. Dette gjelder likevel bare hvis ikke noe annet klart fremgår av testamentet. Testatorene kan selv fastsette regler i testamentet om den lengstlevendes kompetanse til å endre sekundærbestemmelser i testamentet, og i så fall gjelder disse reglene i stedet for regelen i bokstav b. Det er likevel et krav at testamentet klart angir hvilke regler som skal gjelde for testasjonskompetansen. I dette ligger at det må fremgå at det er den lengstlevendes testasjonskompetanse etter at han

eller hun har overtatt arven, som reguleres, og hvilken kompetanse den lengstlevende da har.

Til § 62

I denne bestemmelsen er det gitt enkelte supplerende tolkningsregler for felles testamenter og gjensidige testamenter. Bestemmelsen svarer med noen mindre språklige endringer til § 48 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. En endring i forhold til utvalgets forslag er likevel at bestemmelsen er begrenset til tilfeller der ingen av testatorene etterlater seg livsarvinger. § 62 avløser § 67 i gjeldende arvelov.

De supplerende tolkningsreglene i § 62 gjelder bare hvis det ikke er grunn til å tro at testatorene mente noe annet da testamentet ble opprettet. Tolkningsreglene er utformet først og fremst med sikte på testamenter mellom barnløse ektefeller og samboere, men de gjelder også for felles testamenter og gjensidige testamenter mellom andre testatorer. Det er mulig at det for testamenter mellom andre enn barnløse ektefeller og samboere kan være mer nærliggende å legge til grunn at «testatorene mente noe annet da testamentet ble opprettet» enn når testatorene er ektefeller og samboere uten barn.

Tolkningsreglene i bokstav a til c svarer fullt ut til tolkningsreglene i arveloven § 67 nr. 1, nr. 2 første punktum og nr. 3. Reglene i nr. 2 annet og tredje punktum og nr. 4 i gjeldende lov er ikke videreført, se nærmere om dette punkt 18 i proposisjonen.

Til § 63

I § 63 videreføres § 68 i gjeldende arvelov om oppbevaring av testament hos tingretten. Bestemmelsen svarer til § 54 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Se også de foreslåtte endringene av arveloven § 68 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Departementet følger med noen endringer opp Arvelovutvalgets og Skiftelovutvalgets lovforslag.

Første ledd første og annet punktum innebærer at testamentet skal innleveres i original, og at testator må opplyse om sitt navn og fødselsnummer. Leveres testamentet i lukket konvolutt, jf. *tredje punktum*, har retten ingen mulighet til å kontrollere at det er originalen som innleveres. Retten kan heller ikke ellers ha noen vidtgående plikt til å kontrollere at det er originalen som blir innlevert, men skal avvise dokumentet hvis det er på det rene at det dreier seg om en kopi. Oppgir ikke testator navn og fødselsnummer, må testa-

mentet avvises i og med at en manglende mulighet til å registrere og dermed gjenfinne testamentet kan innebære erstatningsansvar for staten etter fjerde ledd.

Fjerde og femte punktum gjelder tilbakelevering av testamentet. Utgangspunktet er at dette må skje ved at testator møter opp personlig hos tingretten. Testamentet kan også tilbakeleveres til en advokat eller fullmektig, men retten må da forvise seg om at tilbakeleveringen skjer i samsvar med testators vilje. Det kan for eksempel være behov for å ta en telefon til testator for å forsikre seg om at underskriften på fullmakten er ekte.

Bestemmelsen i *tredje ledd* svarer til nåværende annet ledd, men er noe forkortet sammenliknet med gjeldende lov. Departementet ser ikke behov for å fastslå i lovteksten at det ikke er noen plikt til å melde fra om tilbakekall av testamentet eller til å oppbevare et eventuelt nytt testament på samme måte. Dette fremstår som selvsagt, og når det gjelder tilbakekall, kommer det uansett forutsetningsvis til uttrykk i bør-regelen i annet punktum at det ikke gjelder noen plikt til å melde fra om dette.

Det vises for øvrig til den nærmere behandlingen av bestemmelsen i punkt 19.

Til § 64

Bestemmelsen gjelder bortkomne testamenter og viderefører med visse justeringer arveloven § 69. Den svarer innholdsmessig fullt ut til § 55 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

Første punktum er en ren videreføring av gjeldende rett. Når det gjelder kravet om at det må være sannsynliggjort at et testament er opprettet, uttaler Høyesterett i Rt. 1994 side 1256 (på side 1259):

«Når da originaldokumentet ikke kan fremskaffes ved arvelaterens død, betyr det at man står uten det instrument som etter loven nettopp skal tjene som bevis for at det er arvelaterens siste vilje man har å gjøre med. Dette taler etter mitt syn for at det bør stilles strenge krav til beviset for at arvelateren i en slik situasjon likevel har truffet en testamentarisk disposisjon av et bestemt innhold. Det må, om tvist oppstår, ikke være grunnlag for noen forstandig tvil om dette.»

De sikreste holdepunktene for at et testament faktisk er opprettet, vil være om det foreligger en kopi, med mindre det er tvil om kopien er falsk. Vitnebevis kan også føre til at det er sannsynliggjort at testamentet er opprettet.

Formuleringen «hvis innholdet kan bringes på det rene», viderefører det absolutte kravet etter gjeldende rett om at innholdet må kunne rekonstrueres for at testamentet skal legges til grunn. En omtrentlig antydning om testamentets innhold er ikke tilstrekkelig.

For reglene om hva som utgjør et gyldig testament, vises det til §§ 41, 44 og 45.

Annet punktum om muligheten for at testamentet kan være tilbakekalt, er også en videreføring av gjeldende rett, men stiller i tråd med Arvelovutvalgets forslag et noe lempeligere beviskrav. Formuleringen «mest trolig» innebærer et krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt. Hva som er mest sannsynlig, vil bero på forholdene i den konkrete saken. Er testator et ordensmenneske, og har andre personer ikke hatt adgang til oppbevaringsstedet, er det nærliggende å legge til grunn at testamentet er tilbakekalt gjennom ødeleggelse hvis det ikke kan finnes ved testators død. På den annen side vil et motsatt resultat være nærliggende hvis det naturlige oppbevaringsstedet er ødelagt for eksempel ved en brann, og testator dør kort tid etter brannen. Mellom disse yttertilfellene kan det oppstå mer tvilsomme situasjoner.

Det vises ellers til punkt 14 i proposisjonen.

Til § 65

Bestemmelsen svarer innholdsmessig fullt ut til § 70 i nåværende arvelov og til § 56 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Departementet foreslår som Arvelovutvalget at varsel etter første og annet ledd må være skriftlig for å skape notoritet om kravet eller innsigelsen. Fristen etter første ledd må for øvrig ses i sammenheng med den absolutte foreldelsesfristen etter § 71 i lovforslaget.

Til § 66

Paragrafen omhandler tidspunktet for når arven skal anses falt, samt vilkår for å ta arv. Bestemmelsen bygger på Arvelovutvalgets forslag til § 57 i NOU 2014: 1 og er samtidig en delvis videreføring av dagens arvelov § 71. Se nærmere punkt 20 i proposisjonen.

Første ledd er nytt sammenliknet med gjeldende arvelov og er i samsvar med Arvelovutvalgets forslag. Innholdet i bestemmelsen er likevel en videreføring av gjeldende rett. Utgangspunktet etter bestemmelsen er at dødsfallstidspunktet er tidspunktet hvor arven faller. Avvikende tidspunkt for arvefallet kan imidlertid følge av lov eller testament. Et praktisk eksempel på at

loven gir avvikende regler om arvefallet, er reglene om rett til uskifte på bakgrunn av ekte-skap eller samboerskap, se kapittel 5 og 6 i lovforslaget. En arvelater som fastsetter et avvikende tidspunkt for arvefallet i testament, må for øvrig forholde seg til begrensningene som følger av lovforslagets annet ledd om vilkår for å ta arv.

Annet ledd viderefører arveloven § 71 første ledd med mindre endringer, jf. også forslaget fra Arvelovutvalget § 57 annet ledd. Ordlyden i bestemmelsen er foreslått presisert på to punkter sammenliknet med gjeldende lov. For det første er det presisert at vilkårene for å ta arv gjelder arv både etter loven og etter testament. For det andre er det foreslått å ta inn en presisering om at et barn som bare er unnfanget på tidspunktet for arvelaterens død, må fødes levende for at det skal ta arv. Dette representerer ingen endring i gjeldende rett, men er foreslått tatt inn for å tydeliggjøre at vilkåret gjelder.

Når det gjelder kriteriet «fødes levende», følger det av WHO's definisjoner at et foster som fødes med tegn til liv etter at det er fullstendig atskilt fra moren, regnes som levendefødt uavhengig av lengden på svangerskapet. Denne definisjonen benyttes også i Norge, men dersom fosteret var levendefødt før 22 fullgatte svangerskapsuker og veide mindre enn 500 gram, skal fødselen meldes som «spontanabort» ifølge «Veileder til utfylling av melding til medisinsk fødselsregister». Departementet mener at avgjørelsen av om barnet skal regnes som levendefødt, må ta utgangspunkt i hvorvidt barnet blir meldt som «levendefødt» til Medisinsk fødselsregister. Departementet antar for øvrig at det vil være meget sjelden at problemstillingen kommer på spissen.

Forslagets annet ledd gir uforutsigelige vilkår for å ta arv. Adgangen til utsatt arvefall etter gjeldende § 71 annet ledd er etter dette ikke videreført, se punkt 20 om begrunnelsen for dette.

Til § 67

Paragrafen gjelder tilfeller der det er uklart hvem som døde først av en arving og en arvelater, samt dødsfall som skjer nært i tid som følge av samme hendelse. Bestemmelsen svarer til forslaget til endring av § 72 i den nåværende arveloven i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16 og § 58 i lovforslaget fra Arvelovutvalget i NOU 2014: 1. Forslaget er nærmere behandlet i punkt 21 i proposisjonen. Bestemmelsen erstatter § 72 i gjeldende arvelov.

Første ledd første punktum viderefører uten innholdsmessige endringer § 72 første ledd. Bestem-

melsen innebærer at i tilfeller der dødsrekkefølgen er uklar, skal arvingen regnes for ikke å ha overlevd arvelateren. Dette gjelder både der to har gjensidig arverett etter hverandre, og der den ene arves av den andre som igjen arves av en tredjeperson. Bestemmelsen kommer til anvendelse i tilfeller der dødsrekkefølgen er ukjent, og den gir en presumsjon om at arvingen anses for å ha dødd først, hvis ikke annet bevises.

Endringen i ordlyden sammenliknet med gjeldende lov innebærer ingen realitetsendring i beviskravet for dødsrekkefølgen. Det kreves en svært høy grad av sikkerhet for å kunne legge til grunn at arvingen overlevde arvelateren. Hvis det foreligger mer enn helt ubetydelig tvil om dødsrekkefølgen, legger man til grunn at arvingen ikke overlevde arvelateren.

Første ledd annet punktum svarer til gjeldende arvelov § 72 annet ledd. Forslaget om å plassere bestemmelsen i første ledd henger sammen med regelen som er foreslått i annet ledd. En slik plassering gjør det klarere at reglene om tilbakeføring av arv gjelder for de tilfellene der det har vært lagt til grunn at dødsrekkefølgen er usikker, men ikke i de tilfellene der arvelateren og arvingen omkommer straks etter hverandre ved samme hendelse. Videre er henvisningen til tilbakesøkningsreglene endret sammenliknet med gjeldende lov og forslaget fra Arvelovutvalget, se lovforslaget § 70 og merknaden til denne bestemmelsen.

Bestemmelsen i *annet ledd* er ny sammenliknet med gjeldende lov. Bestemmelsen gjelder der arvingen og arvelateren dør straks etter hverandre som følge av samme hendelse. I et slikt tilfelle skal arvingen anses å ha dødd før arvelateren selv om det er mulig å fastslå dødsrekkefølgen.

Det ene vilkåret for at bestemmelsen skal komme til anvendelse, er at arvingen og arvelateren dør «som følge av samme hendelse». Dette innebærer at dødsfallene må være en følge av samme ulykke eller liknende. For å avgjøre hva som er samme hendelse, må man ta utgangspunkt i hendelsesforløpet frem mot dødsfallet. Det vil i de fleste tilfellene være enkelt å avgjøre hva som er samme hendelse, men noen tilfeller kan by på tvil.

En ulykke kan føre til flere dødsfall med forskjellige dødsårsaker. Man kan for eksempel tenke seg en eksplosjon om bord på en båt, hvor en person omkommer direkte som en følge av eksplosjonen, en annen som følge av brannen som utvikler seg, og en tredje som følge av drukning. I dette tilfellet vil alle dødsfallene være en følge av samme hendelse. På samme måte vil det være én hendelse dersom to biler kolliderer, og en person

omkommer i selve kollisjonen, mens en annen dør i en brann som oppstår i en påfølgende kjedekollisjon.

I Orderud-saken ble tre personer drept ved flere enkeltstående handlinger, det vil si ved flere skudd. Slike handlinger skal likevel anses som «samme hendelse», da handlingene ble utført av samme gjerningspersoner, på samme sted og i løpet av kort tid.

Dersom hendelsesforløpene frem mot dødsfallene er helt ulike, skal det ikke regnes som samme hendelse selv om dødsfallene finner sted på samme sted og til tilnærmet samme tid. Skiftelovutvalget bruker på side 193 i NOU 2007: 16 som eksempel at en person blir drept ved påkjørsel, og en annen løper for å hente hjelp og deretter blir påkjørt av et nytt kjøretøy.

Det andre vilkåret i bestemmelsen er at arvingen og arvelateren dør «straks etter hverandre». Ordlyden tar sikte på å ramme de tilfellene der personene dør med alt fra noen sekunder til noen timers mellomrom. Går det flere dager mellom dødsfallene, skal dødsfallene ikke regnes for å ha skjedd straks etter hverandre.

Til § 68

Bestemmelsen gir regler om fraværende arving og svarer til §§ 62 og 63 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

Bestemmelsen avløser delvis §§ 75 a til 75 c i skifteloven. Disse reglene var tidligere plassert i lov 23. mars 1961 nr. 1 om forsvunne personer m.v., men de ble flyttet til arveloven i forbindelse med vedtakelsen av lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personer.

Regler om tilbakeføring av arv til den rettmessige arvingen og regler om hvor lenge et krav om arv kan gjøres gjeldende, har vært spredt mellom flere lover og i flere bestemmelser. Reglene om ukjent dødsrekkefølge finner man i arveloven § 72. Reglene om fraværende arving var som nevnt tidligere plassert i lov om forsvunne personer, men er nå overført til arveloven §§ 75 a til 75 c. I tillegg har skifteloven §§ 42 og 43 regler om forbigått arving. Alle disse bestemmelsene går ut på at den som ikke har fått tildelt sin rettmessige andel av arven, skal kunne kreve tilbakeføring av arv fra de andre arvingene. Når det gjelder oppgjøret i forbindelse med tilbakeføringskravet, viser arveloven § 72 til lov om forsvunne personer. Det samme gjør arveloven § 75 a og de nevnte reglene i skifteloven. Når det gjelder foreldelse, har arveloven § 75 a egne regler om dette. For tilbakeføring etter § 72 følger det en foreldelsesfrist

av henvisningen til lov om forsvunne personer. I tillegg har arveloven en generell regel om foreldelse av arvekrav i § 75. Foreldelsesregelen i § 75 er i stor grad sammenfallende med den som følger av § 75 a, og også den som følger av både den tidligere og den nåværende loven om forsvunne personer.

Etter departementets syn er det behov for en opprydding og en mer samordnet regulering. Dagens regler bærer preg av å ha kommet til på forskjellige tidspunkter og uten en mer overordnet vurdering av plassering og teknisk utforming. Departementet foreslår for det første at reglene om forskjellige omstendigheter som kan føre til et krav om tilbakeføring av arv til den rettmessige arvingen, plasseres sammen i kapittel 8, se §§ 67 til 69. Dette vil gi en bedre oversikt og mulighet til å se sammenhengen i reglene. Departementet foreslår også, i stedet for henvisningene til lov om forsvunne personer, en egen regel i arveloven om oppgjøret mellom arvingene ved krav om tilbakeføring av arv, se lovforslaget § 70. Dessuten foreslås det at reglene om foreldelse fullt ut skal følge av den generelle regelen om foreldelse av arvekrav i § 71. Dette erstatter reglene om foreldelse i nåværende § 75 a og henvisningene til lov om forsvunne personer.

Det kan i noen tilfeller være uklart om det er § 67, § 68 eller § 69 som får anvendelse. Utgangspunktet er at § 67 tar sikte på tilfeller der arvingen klart nok er død, men det har vært usikkerhet om tidspunktet for arvingens, arvelaterens eller begges død, mens § 68 første ledd tar sikte på tilfeller der det er usikkert om arvingen lever. § 69 gjelder andre former for forbigåelser. Man har for eksempel ikke kjent til at en person var i slekt med arvelateren og dermed hadde rett til slektsarv, eller det dukker etter skiftet opp et testament som peker ut en ny arving. I og med at foreldelsesreglene og reglene om oppgjøret mellom arvingene er de samme, har det imidlertid ikke særlig betydning hvilken av disse reglene som får anvendelse. § 68 annet ledd gjelder tilfeller der arvingen levde ved arvelaterens død, og klart nok har krav på arv, men er i forbindelse med skiftet ikke mulig å få tak i. Denne bestemmelsen er av en annen karakter enn de øvrige og er tatt med i kapittel 8 først og fremst for oversiktens skyld. § 68 annet ledd er egentlig en skifterettslig regel, og den nøyer seg med å henvise til §§ 125 og 146 i lovens tredje del om dødsboskifte der det er gitt nærmere regler om avsetning av arv til den fraværende arvingen.

Første ledd i § 68 svarer etter dette sammen med §§ 70 og 71 til nåværende § 75 a. Det foreslås ikke realitetsendringer, men se likevel merknaden

til § 70. Beviskravet etter *første punktum* («ikke sikkert at han eller hun har overlevd arvelateren») er det samme som etter gjeldende lov. Passusen «[h]vis det er uvisst om en arving lever» er tatt med for å gjøre forholdet til § 67 klarere.

Annet ledd svarer til nåværende §§ 75 b og 75 c, men den nærmere reguleringen følger av §§ 125 og 146. Det vises til merknadene til disse bestemmelsene.

Til § 69

I § 69 er det gitt regler om forbigått arving. Skiftelovutvalget foreslår regler om dette i § 3-7 i sitt forslag til en ny lov om dødsboskifte og i forslaget til ny § 74 a i arveloven. Skiftelovutvalgets forslag er nærmere omtalt på side 110–111 i NOU 2007: 16. Bestemmelsen svarer også til § 61 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1.

Sammen med § 70 avløser bestemmelsen §§ 42 og 43 i gjeldende skiftelov. §§ 42 og 43 gjelder etter sin plassering bare ved offentlig skifte, men kan muligens anvendes også ved privat skifte. For privat skifte, se også skifteloven § 68. Lovforslaget gjelder forbigåelser ved både offentlig og privat skifte.

Bestemmelsen gjelder hvis en arving «med urette» er forbigått på skiftet. I dette ligger det samme som kravet om «urettelig» forbigåelse etter skifteloven § 42, og det innebærer et krav om at det objektivt sett var rettslig feil å ikke ta hensyn til ham eller henne ved arveoppgjøret. Som etter gjeldende lov må det blant annet tas forbehold for tilfeller der arvingens krav er rettskraftig avgjort i forbindelse med skiftebehandlingen.

Det vises for øvrig til merknaden til § 68.

Til § 70

I § 70 foreslås en ny regel om tilbakeføring av arv. Bestemmelsen regulerer oppgjøret mellom arvingene hvis en arving har rett til tilbakeføring av arv etter §§ 67, 68 eller 69. Se merknaden til § 68 om bakgrunnen for at det foreslås en slik bestemmelse.

§ 70 avløser henvisningene til reglene om tilbakeføring etter lov om forsvunne personer i nåværende § 72 annet ledd og § 75 a annet ledd i arveloven og §§ 42 og 43 i skifteloven. Lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar har regler om oppgjøret i forbindelse med tilbakeføring av arv i § 19. Arveloven § 72 viser fortsatt til reglene i den tidligere loven om forsvunne personer fra 1961 (§ 18, jf. § 14, i lov 23. mars 1961 nr. 1). Skifteloven

§§ 42 og 43 viser også til reglene i 1961-loven. Reglene i 2015-loven er langt på vei identiske med reglene i 1961-loven.

Etter departementets syn er det behov for en klarere regulering av oppgjøret mellom arvingene enn det man har i gjeldende lov. Lov om forsvunne personar § 19 første ledd første punktum slår fast at ingen av arvingene plikter å gi tilbake mer enn det han eller hun har mottatt i arv, men det nærmere ansvaret fremgår ikke av lovteksten. Det virker uklart etter nåværende lov om arvingenes ansvar er solidarisk eller proratarisk. Departementet foreslår i § 70 første ledd første punktum at ansvaret i utgangspunktet er proratarisk. For arvinger som kjente eller burde kjent til at en av arvingene ble forbigått eller fikk for liten del av arven, er ansvaret likevel solidarisk, jf. *annet punktum*. Videre følger det av *tredje punktum* at en forbigått arving som etter testament skal motta en bestemt ting, kan kreve tingen tilbake fra den arvingen som har overtatt tingen, jf. nåværende § 43 første ledd annet punktum i skifteloven. Tapet denne arvingen påføres, kan han eller hun i så fall kreve at fordeles på de andre arvingene, og da etter de samme ansvarsreglene som følger av første og annet punktum.

Departementet foreslår at det tas inn en henvisning til arveloven § 70 i § 19 i lov om forsvunne personar, slik at også denne loven får en mer fullstendig regulering av ansvaret og oppgjøret arvingene imellom.

Annet og tredje ledd svarer fullt ut til bestemmelsen i lov om forsvunne personar § 19, med unntak av første ledd første punktum i § 19, som i lovforslaget avløses av reglene i første ledd.

Til § 71

Nåværende arvelov har regler om foreldelse av arverett i § 75. § 71 i lovforslaget viderefører innholdsmessig fullt ut denne bestemmelsen, likevel med en tilføyelse om samboere i annet ledd som følge av de foreslåtte reglene om samboeres uskifterett i kapittel 6 i lovforslaget. § 71 avløser også § 75 a annet ledd første til tredje punktum i nåværende lov.

§ 71 må ses i sammenheng med § 65 som oppstiller egne frister for å kreve arv etter testament eller for å motsette seg et testament.

Lovforslaget svarer med noen mindre språklige endringer fullt ut til § 60 i Arvelovutvalgets lovforslag. Arvelovutvalget gir en vurdering av reglene på side 173–174 i NOU 2014: 1. *Arvelovutvalget* foreslår å beholde fristen på ti år etter gjeldende lov. Også *Oslo byfogdembete* slutter seg

under høringen til en videreføring av tiårsfristen. Det samme gjør *d e p a r t e m e n t e t*.

Det vises ellers til merknaden til § 68.

Til § 72

Paragrafen omhandler fradømmelse av rett til arv og uskifte. Bestemmelsen svarer til § 59 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 med noen endringer. Reglene om fradømmelse av arverett mv. er nærmere behandlet i punkt 23.

Første ledd viderefører langt på vei gjeldende rett, men bestemmelsen er utvidet til å omfatte også straffbare handlinger som fører til at arvelateren taper testasjonsevnen. Videre er kravet om at arvingen må være dømt til ubetinget fengsel, sløyfet. Retten til uskifte kan også fradømmes. Dette er i samsvar med gjeldende rett, men fremgår ikke av ordlyden i gjeldende lov.

Annet ledd viderefører gjeldende lov og Arvelovutvalgets forslag, men også her er kravet om ubetinget fengsel sløyfet. *Første punktum* omhandler straffbare handlinger begått mot medarvinger som kan bidra til å øke gjerningspersonens egen arvelodd. *Annet punktum* omhandler straffbar handling som medfører at et barn som ville ha hatt minst like god arverett som gjerningspersonen, ikke blir født levende. Også i annet ledd er det tatt inn en presisering om at man kan fradømmes retten til uskifte.

Bestemmelsen i *tredje ledd* er ny og innebærer at det er adgang til å fradømme arveretten selv om arvingen ikke var tilregnelig på handlingstidspunktet, jf. straffeloven § 20 og § 30 bokstav c og d. Som det fremgår av punkt 23.6, skal bestemmelsen brukes med varsomhet.

Fjerde ledd viderefører gjeldende rett. Det samme gjør *femte og sjette ledd*.

Til § 73

Paragrafen gir regler om en arvings rett til å rå over fremtidig og falt arv. Bestemmelsen svarer til § 65 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og viderefører i det vesentlige gjeldende rett, men med enkelte presiseringer. Bestemmelsen avløser nåværende § 44 i arveloven. Generelle spørsmål knyttet til bestemmelsen er drøftet i punkt 22.2.

Første ledd viderefører utgangspunktet om at det ikke kan disponeres over fremtidig arv. Departementet legger til grunn, i likhet med det som synes å ha vært utvalgsflertallets forutsetning, at bestemmelsen omfatter disposisjoner ikke bare over arvelodd, men i utgangspunktet også gjenstander som arvingen regner med å

arve i et fremtidig arveoppgjør, se punkt 22.2.5. Etter at arven er falt, kan arvingen imidlertid disponere over arven, jf. tredje ledd første punktum. Videre er det inntatt en presisering i første ledd om at en rett til å disponere over fremtidig arv kan følge av lov. Et viktig eksempel på et slikt unntak fra utgangspunktet er reglene om avkall på fremtidig arv, se § 74 i lovforslaget. Se også annet ledd om avtaler om fordeling av gjenstander i et fremtidig skifteoppgjør. For øvrig er det foreslått presisert at forbudet mot å disponere over fremtidig arv også omfatter en uskiftearvings rett til arv fra den førstavdøde. Dette omfatter også uskiftebo med førstavdødes særkullsbarn som bygger på samtykke.

Annet ledd åpner for at arvingene kan inngå avtaler på forhånd om fordelingen av gjenstander på et fremtidig skifte. Gjeldende lov har ingen tilsvarende bestemmelse.

Tredje ledd første punktum slår fast at arvingen som utgangspunkt fritt kan rå over arven når arven har falt. Dette innebærer blant annet at arvingen etter arvefallet, men før skiftet er gjennomført, kan inngå en avtale med en tredjeperson om overdragelse av de gjenstandene arvingen regner med å motta under skifteoppgjøret. Posisjonen som arving i boet kan imidlertid ikke overdras, jf. *annet punktum*. Denne posisjonen kan bare oppgis ved avkall på arv.

Fjerde ledd presiserer at arvingens kreditorer kan ta utleggspant i falt arv, men ikke i fremtidig arv. Begrensningen i adgangen til å ta utleggspant gjelder også fremtidig arv i et uskiftebo, jf. presiseringen i første ledd annet punktum. At arvingens kreditorer kan ta utlegg i falt arvelodd før arvingen har mottatt arven, har vært regnet som sikker rett selv om dette ikke har kommet direkte til uttrykk i arveloven.

Til § 74

Paragrafen inneholder felles regler om avkall på fremtidig arv og falt arv og avløser §§ 45 og 74 i arveloven. Bestemmelsen viderefører delvis gjeldende rett, men det foreslås endringer i virkningen av avkallet. Bestemmelsen svarer til § 66 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og er nærmere omtalt i punkt 22.3.

Første ledd første punktum slår fast hovedregelen om at en arving kan gi avkall på både fremtidig arv og falt arv. Etter ordlyden åpnes det også for delvis avkall på arv. I *annet punktum* bestemmes det at virkningen av avkallet, når det gjelder både falt arv og fremtidig arv, er at arven fordeles som om arvingen var død før arvelateren.

Annet ledd presiserer at en ektefelle eller samboer kan gi avkall på retten til å sitte i uskifte, uten å oppgi øvrige arverettigheter.

Tredje ledd presiserer hvem avkallet må gis overfor, henholdsvis før og etter arvefallet. Bestemmelsen oppstiller ikke noe formkrav til en erklæring om avkall, og så vel muntlige som skriftlige erklæringer skal regnes som gyldige.

Fjerde ledd presiserer at en arving etter den førstavdøde i et uskiftebo kan gi avkall overfor den lengstlevende i uskifteboet.

Når det gjelder arvinger som er mindreårige eller under vergemål, reguleres dette av vergemålsloven § 42, og det er derfor ikke tatt inn en særskilt bestemmelse om dette i arveloven.

Til § 75

Paragrafen omhandler vilkårene for og virkningen av avkorting i arv overfor en livsarving som har mottatt en økonomisk ytelse fra arvelateren. Paragrafen er noe endret sammenliknet med gjeldende lov, og den avløser nåværende § 38 og §§ 40 til 43 i arveloven. Bestemmelsen bygger i hovedsak på § 67 i Arvelovutvalgets forslag i NOU 2014: 1 med enkelte språklige endringer. En forskjell mellom departementets lovforslag og utvalgets lovforslag er at etter departementets forslag skal det foretas avkorting dersom arvelateren hadde satt dette som en betingelse for gaven, mens det etter Arvelovutvalgets lovforslag er satt som vilkår for avkorting at dette skal være avtalt. Også første ledd annet punktum er nytt sammenliknet med utvalgets lovforslag.

De nærmere vurderingene og drøftelsene følger av punkt 22.4.6 i proposisjonen.

Første ledd første punktum omhandler vilkårene for avkorting. Et grunnvilkår for avkorting er at en livsarving har mottatt en ytelse av økonomisk verdi fra arvelateren. Begrepet «ytelse av økonomisk verdi» skal tolkes vidt, slik at også ytelser i form av for eksempel gratis eller redusert leie av bolig omfattes. Gjeldende lov bruker begrepet «gave», og den terminologiske endringen innebærer at det ikke er behov for å sannsynliggjøre arvelaterens gavehensikt. Begrepet i lovforslaget er ellers ment å dekke det samme som § 38 annet og tredje punktum i nåværende lov.

Videre kreves det som nevnt at arvelateren har satt avkorting som en betingelse for ytelsen. I dette ligger at betingelsen må være gjort kjent for arvingen i forbindelse med at arvingen mottar ytelsen, slik at han eller hun kan velge mellom å motta ytelsen på den betingelsen arvelateren setter, eller å avslå den.

Det stilles ikke krav om at arvelaterens betingelse skal være skriftlig. I *annet punktum* er det imidlertid gitt en påminnelse om at betingelsen bør være skriftlig og gjort kjent for de andre livsarvingene. Hvis betingelsen er fremsatt bare muntlig overfor arvingen som mottar ytelsen, og de andre arvingene ikke er kjent med at dette var satt som en betingelse, kan det være en risiko for at avkortingen ikke blir gjennomført som forutsatt.

Annex ledd gir visse utfyllende, fravikelige regler om avkortning, som kommer til anvendelse bare dersom ikke noe annet var satt som betingelse for ytelsen. Disse reglene svarer til §§ 40 til 43 i gjeldende arvelov.

Til § 76

I § 76 gis det regler om fordelingen av formuen når den avdøde ikke etterlater seg arvinger etter loven og heller ikke har opprettet gyldig testament. Nettoformuen skal da fordeles til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge. Bestemmelsen svarer innholdsmessig fullt ut til nåværende § 46 i arveloven. Reglene om at formuen skal fordeles til frivillig virksomhet, kom inn i arveloven ved endringslov 12. mai 2015 nr. 28 og trådte i kraft 1. september 2015. Før denne lovendringen gikk arveloven § 46 ut på at arven skulle gå til staten dersom den avdøde ikke etterlot seg arvinger.

Arvelovutvalget foreslo i NOU 2014: 1 en vide-reføring av ordningen om arverett for staten, jf. § 10 i Arvelovutvalgets lovforslag. Ved høringen av NOU 2014: 1 ble det sammen med utredningen sendt på høring et høringsnotat med forslag om å erstatte reglene om arverett for staten med en ordning der formuen etter den avdøde i stedet skulle fordeles til frivillige organisasjoner, jf. høringsbrev 31. mars 2014 og omtalen av dette i punkt 2.2.2 i proposisjonen. Forslaget i høringsnotatet om å avvikle statens arverett ble fulgt opp i Prop. 18 L (2014–2015) side 29 flg., jf. Innst. 183 L (2014–2015), og resulterte i den nevnte lovendringen. Reglene i nåværende § 46 er etter dette nylig revidert, og departementet har ikke foretatt noen ny vurdering av reglene i denne omgang.

Til § 77

Denne bestemmelsen legger de administrative oppgavene i forbindelse med skiftet til departementet i tilfeller der formuen etter den avdøde skal fordeles til frivillig virksomhet etter reglene i § 76. Bestemmelsen svarer innholdsmessig til arveloven § 47. For øvrig vises til merknaden til § 76.

Til § 78

Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til § 68 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Bestemmelsen angir hovedregelen om lovvalg i arveretten og er ny sammenliknet med gjeldende lov. Blant de spørsmålene som omfattes av regelen, er spørsmål om fordeling av legalarv, testamentsarv, pliktdel, uskifte og avkortning.

Sett i sammenheng med kompetansebestemmelsen i § 85 første ledd innebærer § 78 som utgangspunkt at dersom det skal skiftes i Norge, skal norske skiftemyndigheter også benytte norsk materiell arverett. Dersom et skifte skal foretas i Norge i medhold av unntaksbestemmelsen i § 85 annet ledd, følger det av bestemmelsen her at norske skiftemyndigheter likevel skal legge den materielle arveretten i den staten der arvelateren hadde sitt vanlige bosted på dødsfallstidspunktet, til grunn. Norsk arverett vil imidlertid kunne benyttes dersom arvelateren i medhold av bostedslandets rett har foretatt et gyldig lovvalg som utpeker norsk rett. Regelen om lovvalg er nærmere behandlet i punkt 35.4.

Begrepet «sitt vanlige bosted» svarer til det internasjonale begrepet «habitual residence» og skal forstås på samme måte. Om forståelsen av begrepet vises det til merknaden til § 85.

Bestemmelsen får anvendelse så langt ikke noe annet følger av overenskomst med fremmed stat som er kunngjort som gjeldende med lovs kraft etter § 82. Med et slikt forbehold gis det en påminnelse om at i internordiske forhold reguleres lovvalget mellom statene av den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte.

Til § 79

Bestemmelsen svarer, med visse tilføyelser, i det vesentlige til § 69 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1. Med unntak av fjerde ledd er bestemmelsen ny sammenliknet med gjeldende lov. Bestemmelsen er nærmere omtalt i punkt 35.4.

Det følger av *første ledd* at en arvelater kan bestemme at retten til arv skal avgjøres etter arveretten i den staten der han eller hun er eller har vært statsborger. At valgadgangen omfatter arveretten også i en stat arvelateren tidligere har hatt statsborgerskap i, sikrer at et allerede foretatt lovvalg ikke senere kan bli ugyldig ved at vedkommende mister statsborgerskapet i den aktuelle staten.

Lovvalget blir likevel ugyldig hvis arvelateren har norsk statsborgerskap ved dødsfallet. Det er en forutsetning etter § 78 at arvelateren må ha sitt van-

lige bosted i Norge ved dødsfallet for at reglene skal få anvendelse. Har arvelateren både sitt vanlige bosted i Norge og norsk statsborgerskap ved dødsfallet, vil tilknytningen til Norge være så sterk at arven bør fordeles etter norsk arverett.

En stats lov skal legges til grunn for hele arven samlet. En arvelater kan altså ikke bestemme at ulike lands lover skal gjelde for ulike deler av arven.

Bestemmelsen om lovvalg må gis i testaments form, jf. *annet ledd*. Det må også fremgå uttrykkelig av testamentet at det er foretatt et lovvalg. Det kan ikke underforstås at arvelateren har ment å velge et bestemt lands arverett, for eksempel ut fra hvilket språk testamentet er skrevet på.

Lovvalg foretatt med hjemmel i første ledd, er etter den foreslåtte bestemmelsen i *tredje ledd* gyldig overfor ektefellen eller samboeren bare dersom denne har fått kunnskap om fastsettelsen av lovvalget før arvelateren dør. Bestemmelsen er utformet i samsvar med de tilsvarende reglene om ektefellers og samboeres arverett i § 10 og § 12 annet ledd. Hvis den gjenlevende ektefellen eller samboeren ikke har fått kunnskap om lovvalget, blir følgen at den gjenlevende kan kreve at det skal anvendes norsk arverett. For de øvrige arvingene vil bestemmelsen om lovvalg bli lagt til grunn for den resterende delen av arven.

Regelen i *fjerde ledd* gir kunnskapskravet i tredje ledd tilsvarende anvendelse i de tilfellene der lovvalget er foretatt i medhold av den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte artikkel 3, jf. artikkel 3 b. Bestemmelsen svarer til § 76 annet ledd i gjeldende arvelov.

Til § 80

Bestemmelsen svarer til § 70 i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1, se punkt 35.4 i proposisjonen. Det er foretatt kun mindre språklige endringer. Bestemmelsen er en videreføring av §§ 54 og 59 i gjeldende arvelov med noen mindre endringer. § 54 bokstav c og d i gjeldende lov er slått sammen i forslaget til nytt første ledd bokstav c. Begrepet «bustad» er endret til «sitt vanlige bosted». Forslaget antas å være i bedre overensstemmelse med artikkel 1 bokstav c og d i Haagkonvensjonen 5. oktober 1961 om testamentsformer enn gjeldende § 54, se side 180 i NOU 2014: 1.

Til § 81

Bestemmelsen svarer, med visse språklige endringer, til § 71 i Arvelovutvalgets lovforslag i

NOU 2014: 1. Bestemmelsen er ny sammenliknet med gjeldende lov, men er ment som en lovfesting av det gjeldende, ulovfestede «ordre public»-forbeholdet i norsk rett.

Regelen om ordre public er en sikkerhetsventil som forutsettes brukt med tilbakeholdenhet. Det er ikke meningen å åpne for en overprøving av den utenlandske bestemmelsens holdbarhet. Fremmede arveregler som strider mot våre grunnleggende rettsprinsipper, herunder grunnleggende menneskerettigheter, vil imidlertid ikke kunne anvendes av en norsk domstol. Dette vil for eksempel gjelde arveregler som diskriminerer på grunnlag av kjønn, rase eller religion. Det avgjørende vil være om resultatet av å anvende fremmed rett i den konkrete saken er i strid med grunnleggende rettsprinsipper i norsk rett.

Det er opp til norske domstoler å fastlegge og utvikle bestemmelsens nærmere innhold. For øvrig vises det til merknaden til Arvelovutvalgets bestemmelse på side 215–216 i NOU 2014: 1.

Til § 82

Denne paragrafen viderefører arveloven § 76 første ledd og skifteloven § 128, men med en ny ordlyd. Skifteloven § 128 er foreslått videreført også i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16 som § 1-4 tredje ledd.

I bestemmelsen gis det et generelt forhåndssamtykke til å gi en overenskomst med fremmed stat om internasjonal-privatrettslige regler på arve- og skifterettens område lovs kraft, for så vidt det ikke er å anse som en sak av særlig stor viktighet etter Grunnloven § 26 annet ledd. Dette innebærer at når Norge har inngått en slik overenskomst med en annen stat, kan den kunnngjøres av Kongen, og den vil med det gjelde som norsk lov. Så langt har dette først og fremst vært aktuelt for den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte, men bestemmelsen gir kompetanse til å inngå slike avtaler også med andre stater.

40.3 Tredje del. Skifte av dødsbo

Til § 83

I § 83 slås det fast at tingretten er skiftemyndighet. Bestemmelsen viderefører § 1 i skifteloven og følger opp § 1-3 i Skiftelovutvalgets lovforslag. Departementet viser til utvalgets merknad til bestemmelsen på side 217 i NOU 2007: 16.

Til § 84

I § 84 er det gitt regler om norske domstolars stedlige kompetanse når et skifte skal skje i Norge. Bestemmelsen erstatter, og viderefører delvis, gjeldende skiftelov § 8. Skifteloven § 8 første ledd erstattes gjennom forslaget til § 97 annet ledd i ekteskapsloven. § 84 svarer delvis til § 1-5 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16, men annet, fjerde og femte ledd er ikke med i Skiftelovutvalgets lovforslag.

Hovedregelen i *første ledd første punktum* er at det er tingretten i den rettskretsen der arvelateren hadde sitt alminnelige verneeting etter tvisteloven § 4-4, som er kompetent skiftemyndighet, se merknaden til bestemmelsen på side 219 i Skiftelovutvalgets utredning om dette. Det fremgår av første ledd *annet punktum* at der det ikke kan påvises noe alminnelig verneeting etter tvisteloven § 4-4, skal arvelaterens siste oppholdssted legges til grunn. I første ledd *tredje punktum* gis det en særregel for de sammensatte skiftene og skifte av uskiftebo. Disse skiftene skal foregå i rettskretsen der den gjenlevende ektefellen eller samboeren har sitt alminnelige verneeting. Kan det ikke påvises noe alminnelig verneeting etter tvisteloven § 4-4, er det ektefellens eller samboerens oppholdssted som er avgjørende.

Annet ledd viderefører skifteloven § 8 fjerde ledd.

Tredje ledd svarer til tredje ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag og gir en særregel for de tilfellene der boet skal skiftes i Norge etter § 85 uten at arvelateren hadde sitt vanlige bosted her. I slike tilfeller foreslås det at skiftet skal foretas ved «tingretten for Oslo». Kompetansefordelingen mellom Oslo tingrett og Oslo byfogdembete følger av forskrift 4. mars 2016 nr. 213 om domsogns- og lagdømmeinndeling § 20. Departementet legger til grunn at oppgaven etter tredje ledd legges til Oslo byfogdembete.

Fjerde ledd er en videreføring av skifteloven § 8 sjette ledd.

Femte ledd er en videreføring av skifteloven § 8 syvende ledd. Bestemmelsen kom inn i skifteloven ved endringslov 19. juni 1970 nr. 51 på bakgrunn av at det i praksis hadde hersket noe tvil om domstolloven § 38 kunne brukes til å overføre bobehandling uten rettsvister til en annen domstol, se Ot.prp. nr. 49 (1969–70) side 15. Etter departementets syn kan det fortsatt være behov for en slik bestemmelse ved siden av domstolloven § 38. Departementet foreslår imidlertid at arvelovens bestemmelse i større grad viser til domstollovens bestemmelse siden reglene i stor

grad er parallelle. Når det gjelder overføring av rettsvister, se § 168 tredje ledd og merknaden til denne bestemmelsen.

Til § 85

§ 85 svarer med noen endringer til § 1-4 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bestemmelsen angir når skiftebehandling kan finne sted i Norge, og fastslår at norske skifteprosessuelle regler i så fall skal anvendes på skiftet. Bestemmelsen er ny sammenliknet med gjeldende skiftelov. Etter gjeldende rett er norske domstolars internasjonale skiftekompetanse innfortolket i § 8 om verneeting. Lovvalget er ikke regulert i gjeldende skiftelov eller i utvalgets forslag. Bestemmelsen er nærmere omtalt i punkt 35.2 og punkt 35.3.

Bestemmelsen får anvendelse så langt ikke noe annet er fastsatt ved overenskomst med annen stat som gjelder som norsk lov. I internordiske forhold reguleres kompetanseforholdet mellom statene av den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte.

Hovedregelen om internasjonal skiftekompetanse følger av *første ledd*. Norske skiftemyndigheter har kompetanse til å gjennomføre skiftet dersom arvelateren på dødsfalltidspunktet hadde sitt vanlige bosted i Norge.

Begrepet «sitt vanlige bosted» svarer til det internasjonalt kjente begrepet «habitual residence», og skal forstås på samme måte. Hvor en person har sitt vanlige bosted, vil bero på en konkret og samlet vurdering av ulike faktorer. Begrepet må defineres med utgangspunkt i en naturlig begrepsforståelse. Det vil også være relevant å se hen til hvordan begrepet tolkes i annen norsk lovgivning og i relevante internasjonale kilder. Det avgjørende er hvor arvelateren etter en konkret vurdering faktisk har bodd «til vanlig». I tillegg må man stille et visst krav til lengden på oppholdet. Ikke ethvert midlertidig opphold i et land vil føre til at personen har fått sitt vanlige bosted der. Et studieopphold eller et opphold på grunn av arbeid på inntil et år vil for eksempel neppe være nok til å si at personen har sitt vanlige bosted i det aktuelle landet. Et midlertidig opphold i et annet land fører heller ikke til at en ikke lenger kan regnes for å ha sitt vanlige bosted der man først bodde. Som et utgangspunkt vil personens vanlige bosted være der han eller hun har sentrum for sine livsinteresser. For at en person skal oppfattes å ha sitt vanlige bosted i Norge, må det foreligge en stabil tilknytning til landet.

Bestemmelsens *annet ledd* tar sikte på de tilfellene hvor det er naturlig eller hensiktsmessig

at skiftet finner sted i Norge selv om arvelateren ikke hadde sitt vanlige bosted her. Det kan for eksempel være aktuelt dersom en utvandret nordmann dør i sitt nye bopelsland, og bopelslandet bygger på statsborgerskapsprinsippet og tilbakeviser saken helt eller delvis til norsk jurisdiksjon (*renvoi*). Bestemmelsen har preg av å gi en nødskompetanse. Det er likevel ikke et grunnvilkår at det ikke *kan* skiftes i den staten der arvelateren hadde sitt siste vanlige bosted. Det er tilstrekkelig at det ikke *kreves* skifte der. Forslaget innebærer på dette punktet en endring sammenliknet med Skiftelovutvalgets forslag, som setter som vilkår at det ikke kan kreves skifte i vedkommende stat.

Tredje ledd inneholder en regel om lovvalg for så vidt gjelder de skifteprosessuelle reglene. Bestemmelsen slår fast at dersom et skifte hører inn under norsk avgjørelsesmyndighet, skal skiftebehandlingen gjennomføres etter norsk rett. Dette gjelder ikke bare der arvelateren hadde sitt vanlige bosted i Norge, men også der skiftet skal foretas i Norge i medhold av annet ledd. Lovvalgsregelen for så vidt gjelder de materielle arve-reglene, følger av § 78.

Til § 86

§ 86 om inhabilitet avløser skifteloven §§ 4 og 6, jf. også § 91 b femte punktum. Skiftelovutvalgets lovforslag har ikke noen tilsvarende bestemmelse om inhabilitet.

Til § 87

I § 87 er det gitt regler om i hvilken utstrekning tingretten har plikt til å gi innsyn i testamenter. Skifteloven har ikke noen slik bestemmelse. Bestemmelsen er ny også i forhold til Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bakgrunnen fremgår av punkt 19.5.

Bestemmelsen gjelder rett til innsyn i testamentet hos tingretten etter dødsfallet. Innsynsrett i et testament som er til oppbevaring hos tingretten før testator er død, er regulert i § 63 annet ledd.

Første ledd første punktum slår fast at slektsarvinger som etter loven ville ha hatt rett til arv, eller mer arv, hvis det ikke hadde vært noe testament, har rett til å se testamentet. Første punktum gir i motsetning til annet punktum rett til å se hele testamentet, jf. likevel forbeholdet i fjerde punktum. Bakgrunnen for at slektsarvingene gis en slik innsynsrett, er at de kan ha behov for å se testamentet for å vurdere om de skal bestride det.

Etter *annet punktum* har også en testamentsarving rett til innsyn, men innsynsretten er begrenset til de delene av testamentet som gjelder testamentsarvingens rettigheter i boet. Testamentsarvingen kan være en utenforstående som ikke har hatt noe nært forhold til testator, for eksempel en ideell organisasjon. Dette taler i seg selv for en begrenset innsynsrett. Men vanligvis vil testamentsarvingen heller ikke ha noen grunn til å gjøre seg kjent med de delene av testamentet som gjelder andres rett til arv. Dette kan likevel stille seg annerledes hvis det er tvil om tolkningen av testamentet og hvor langt testamentsarvingens arverett går. I noen tilfeller kan testamentsarvingen ha behov for å se bestemmelsene i testamentet i sammenheng, for eksempel for å kunne vurdere om det er grunnlag for å reise skiftetvist. *Tredje punktum* gir på denne bakgrunn retten adgang til å gi innsyn også i øvrige deler av testamentet. Bestemmelsen er ikke begrenset til å gjelde testamentsarvingene. Det avgjørende er om den som ber om innsyn, «har behov for dette for å kunne vurdere sine rettigheter i boet». Dette vil kunne omfatte også arvinger etter et tidligere testament hvis det er tvil om det siste testamentet er gyldig, eller der det er tvil om i hvilken grad det siste testamentet setter bestemmelser i det tidligere testamentet til side. Utgangspunktet er at retten skal gi innsyn bare til dem som har rett til dette etter første og annet punktum, og adgangen til å gi innsyn etter tredje punktum bør benyttes med en viss varsomhet. Om det skal gis innsyn etter tredje punktum, må vurderes konkret og ut fra en vurdering av hvor mye hold det er i påstanden om at testamentet er ugyldig, tolket feil eller liknende.

I *fjerde punktum* er det gitt en presiserende regel om sekundærarvingenes rett til innsyn i et gjensidig, felles testament. Bestemmelsen innebærer i relasjon til annet punktum at det bare er den eller de som er innsatt som primærarvinger, som har rett til innsyn i testamentet når den førstavede dør, og at innsynsretten da er begrenset til primærdisposisjonen. I relasjon til første punktum innebærer bestemmelsen at slektsarvingene etter førstavede har rett til innsyn bare i den delen av testamentet som gjelder fordelingen av arven etter den førstavede. Bestemmelser om hvordan arven skal fordeles når den lengstlevende dør, kan det gis innsyn i først når den lengstlevende er død.

Første ledd tar sikte på rettens plikt eller adgang til å gi innsyn i et testament som har vært oppbevart i tingretten etter § 63, eller som er innlevert til tingretten etter arvelaterens død. Innsyns-

rett etter bestemmelsen forutsetter at tingretten faktisk er i besittelse av testamentet. Overtas boet til privat skifte, vil testamentet bli overlatt til arvingene, og det vil være opp til dem å bestemme hvem som skal se testamentet. Hvis noen har behov for innsyn, og arvingene nekter å vise vedkommende testamentet, bør vedkommende kunne henvende seg til retten og få innsyn der hvis vilkårene etter første ledd er oppfylt. Retten bør derfor ha en kopi av testamentet som det i disse tilfellene kan gis innsyn i. Regelen i *annet ledd* legger til rette for dette.

Twisteloven § 14-1 gir «partene» og «den som har et begrunnet behov i egen rettsstilling» rett til innsyn i «dokumenter i saken». Denne bestemmelsen vil også kunne gi rett til innsyn i et testament. Lovforslaget § 87 må ses som en spesialregel som går foran tvistelovens bestemmelse. Reises det skiftetvist, vil imidlertid tvistelovens regel gjelde på bakgrunn av henvisningen i § 169 annet ledd. Tvistelovens regel vil da være anvendelig hvis den gir innsynsrett ut over den innsynsretten som følger av § 87.

Til § 88

I § 88 er det gitt regler om adgangen til å delegerer oppgaver til saksbehandlere ved domstolene. Bestemmelsen innebærer en presisering og utvidelse av gjeldende § 18 a i skifteloven.

Bestemmelsen følger i det vesentlige opp Skiftelovutvalgets forslag til § 9-9 i NOU 2007: 16. Bestemmelsen har ifølge utvalget til formål «å legge til rette for en mest mulig ressurseffektiv skiftebehandling, ved å skape fleksible rammer i den enkelte domstol for å la skifteoppgavene utføres av en saksbehandler der dette fremstår som hensiktsmessig», se side 256 i utredningen. Utvalget uttaler på side 257 at forholdene bør legges til rette for økt delegasjon. Departementet slutter seg til dette. Det er bygd opp et betydelig og kompetent saksbehandlerkorps i domstolene, og dette er ressurser domstolene bør kunne dra nytte av i skiftebehandlingen. Det er likevel ikke alle typer oppgaver som kan delegeres fra dommere til saksbehandlere. Dette gjelder særlig de sentrale delene av den dømmende og tvisteløsende virksomheten. For å trekke den nærmere grensen mellom hvilke oppgaver som kan delegeres, og hvilke oppgaver som ikke kan delegeres, er det etter departementets syn behov for å gi en mer utfyllende regulering enn gjeldende lov. Formålet med slike regler er å sikre en god oppgavefordeling mellom dommere og saksbehandlere.

Departementet deler utvalgets vurdering av at domstollederen, der det er hensiktsmessig, bør

kunne delegerer til saksbehandlere å utstede skifteattester, utstede formuesfullmakter og bankboksfullmakter og fastsette sikkerheten for skifteomkostningene, jf. *første ledd* i lovforslaget. Dette er ikke nødvendigvis enkle oppgaver, men det er oppgaver som det må antas at en dyktig saksbehandler med god opplæring kan ha minst like gode forutsetninger for å løse som en dommer. I departementets lovforslag er også utstedelse av uskifteattester og oppnevning av bostyrer tatt med ut fra samme begrunnelse.

I *annet ledd* foreslår departementet i tråd med utvalgets forslag at det kan delegeres til en saksbehandler å styre skiftesamlinger og å avgjøre enkelte andre administrative spørsmål. Det er imidlertid et krav at domstollederen finner dette «ubetenkelig». Dette kriteriet skal tolkes strengt. Domstolens viktigste rolle er å forebygge og å løse tvister, og det kan ikke overlates oppgaver til saksbehandlere som gjør at domstolen i mindre grad kan løse denne oppgaven på en god måte. Dette kan særlig være et mothensyn når det gjelder delegasjon av oppgaven med å styre eller administrere skiftesamlinger. Har for eksempel bostyreren eller arvingene bedt om en skiftesamling for å løse tvister gjennom rettsmekling eller et rettsforlik, kan det ikke delegeres til en saksbehandler å styre skiftesamlingen.

Utvalget foreslår at det også bør være adgang til å delegerer oppgaven med å administrere forberedende rettsmøter. Å holde et forberedende rettsmøte kan være hensiktsmessig fordi det kan gi muligheter for rettsmekling og rettsforlik. Dette vil utvilsomt kreve medvirkning fra en dommer. Departementet antar at dersom domstolene i mindre grad velger å bruke erfarne dommere i de forberedende rettsmøtene, vil denne ordningen i mindre grad virke etter sin hensikt. Departementet har på denne bakgrunn ikke fulgt opp denne delen av utvalgets forslag.

I *tredje ledd* foreslås det en hjemmel til å fastsette nærmere regler i forskrift om delegasjon av oppgaver til saksbehandlere.

Til § 89

Bestemmelsen regulerer meldinger om dødsfall og opplysningsplikt om den avdøde og bygger på Skiftelovutvalgets lovforslag § 2-1 i NOU 2007: 16. Bestemmelsen avløser skifteloven § 12 a med noen endringer. Bestemmelsen er nærmere behandlet i proposisjonen punkt 25.1.

Etter *første ledd første punktum* skal dødsfall straks meldes til tingretten, namsmannen eller lensmannen der dødsfallet fant sted. Presiserin-

gen om at et dødsfall skal meldes der dødsfallet «fant sted», er nytt sammenliknet med gjeldende § 12 a første ledd og Skiftelovutvalgets forslag. Opplysningen om at en person er død, skal for eksempel meldes til tingretten i den tingrettskretsen der dødsfallet fant sted. Departementet viser ellers til at forskriftshjemmelen i tredje ledd gir hjemmel til å gi regler om tilfeller der dødsfallet finner sted utenfor den avdødes bopelsdistrikt, og der utenlandske statsborgere dør i Norge.

I *annet punktum* gis det en oppregning av de meldepliktige. Forslaget er tilpasset en digitalisert løsning der melding om dødsfall kan sendes elektronisk fra legen som utsteder dødsattesten. Melding om dødsfallet kan også gis av den avdødes ektefelle eller samboer eller nærmeste slektning. For en definisjon av hva som menes med samboer, se § 2 tredje ledd. Meldingen kan dessuten gis av en person som var til stede ved dødsfallet. Videre følger det av *tredje punktum* at en meldepliktig kan gi en annen person i oppdrag å melde fra om dødsfallet. En slik fullmakt vil kunne gis til både fysiske og juridiske personer, herunder til et begravelsesbyrå.

Det følger av første ledd første punktum at dødsfall «straks» skal meldes. Fristen gjelder først fra det tidspunktet da de meldepliktige etter annet punktum blir orientert om dødsfallet.

Fjerde punktum avløser skifteloven § 12 a første ledd annet punktum, som ble flyttet fra barneloven § 38 tredje ledd første punktum ved endringslov 20. april 2018 nr. 6. I forslaget her er dette fulgt opp slik at plasseringen videreføres i den nye loven.

Annet ledd har regler om opplysningsplikt for ektefelle, samboer, slektninger og eventuelle testamentsarvinger. At også gjenlevende samboere og testamentsarvinger har opplysningsplikt, er nytt sammenliknet med gjeldende lov. Plikten omfatter opplysninger om den avdødes formuesforhold og slektskapsforhold og andre spørsmål som har betydning for den videre behandlingen av dødsboet. Dette er en videreføring av gjeldende rett, men med enkelte språklige endringer. Departementet foreslår i likhet med utvalget at gjeldende lovs angivelse av at opplysningene skal gis på forlangende, tas ut, jf. side 221 i NOU 2007: 16. I tillegg foreslås det å nevne uttrykkelig at det skal gis opplysninger om testament som man kjenner til. Denne presiseringen har først og fremst opplysningsverdi for private parter og innebærer ingen realitetsendring sammenliknet med gjeldende rett.

Annet ledd vil blant annet gi den ansvarlige for dødsfallsbehandlingen anledning til å innhente

opplysninger om hvorvidt det inngår en landbrukseiendom i boet, jf. punkt 36 i proposisjonen og lovforslaget § 90 femte ledd om meldeplikt overfor landbruksmyndighetene.

Etter *tredje ledd* kan departementet i forskrift gi nærmere regler om meldingen etter første ledd. I forbindelse med en ny lov vil det være behov for å gi nærmere regler om registrering av dødsfall. Innholdet i disse reglene vil avhenge av om det er en digital eller manuell løsning som skal reguleres.

Til § 90

Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til Skiftelovutvalgets lovforslag § 2-2 i NOU 2007: 16. Femte ledd svarer til utvalgets forslag til § 3-13.

Første ledd første punktum er nytt sammenliknet med gjeldende skiftelov. Tingretten er etter denne bestemmelsen pålagt å kontrollere om den avdøde har levert inn testament til en domstol slik det er adgang til etter § 63 i lovforslaget. Etter § 63 fjerde ledd har tingretten en plikt til å sørge for at et innlevert testament legges frem ved testators død, se punkt 19.

Etter første ledd *annet punktum* bør retten av eget tiltak søke å finne frem til mulige slektsarvinger som kan ha krav på arv etter den avdøde. Bestemmelsen må ses i sammenheng med de nærståendes plikt til å gi opplysninger om slektskap, jf. § 89 annet ledd. Når det gjelder det nærmere innholdet i bestemmelsen, vises til merknaden til utvalgets lovforslag på side 222 i NOU 2007: 16.

Annet ledd avløser skifteloven § 77 med enkelte endringer. Etter *første punktum* skal tingretten så snart som mulig varsle dem som etter loven kan ha krav på arv (legalarvingene). Varsel etter første punktum er likevel ikke nødvendig dersom vedkommende må antas å ha kunnskap om dødsfallet. Det er opp til tingretten å vurdere om legalarvingen må antas å ha slik kunnskap, men departementet er enig med utvalget i at det er bedre at det gis unødvendige varsler, enn at varsler som burde vært sendt, ikke sendes, jf. side 222 i utredningen. Tingretten bør derfor ha en lav terskel for å kontakte legalarvinger som ikke på annen måte har vært i kontakt med tingretten.

Etter annet ledd *annet punktum* skal den eller de som er tilgodesett i testament, uten opphold varsles om sine rettighetene i boet. Testamenter vil ofte være innlevert til retten, og der testamentet ikke er innlevert, skal det varsles så snart retten er blitt gjort kjent med testamentet. Mens en arving normalt vet om han eller hun er legal-

arving etter den avdøde, er det langt vanligere å være uvitende om at man er tilgodesett i et testament. En testamentsarving bør dermed varsles om sine rettigheter i boet selv om han eller hun må antas å ha kunnskap om at arvelateren er død. Departementet er enig med utvalget i at et formelt varsel kan unnlates hvis tingretten selv har hatt direkte kontakt med testamentsarvingen og dermed vet at vedkommende er kjent med testamentets innhold, jf. utredningen side 222.

Dreier det seg om et gjensidig testament, er det ved det første dødsfallet bare den eller de som har rett til arv etter primærdisposisjonen, som skal varsles, se punkt 19.5. Dette følger av at det bare er den eller de som etter testamentet «har rettigheter i boet», som skal varsles. Se i den forbindelse også § 87 første ledd fjerde punktum.

Tredje punktum avløser nåværende § 79 første ledd tredje punktum, som gjelder varsel til fylkesmannen hvis noen av arvingene er mindreårige eller fratatt rettslig handleevne. Bestemmelsen i gjeldende lov går ut på at retten skal varsle fylkesmannen dersom boet skal skiftes privat. Departementet foreslår i stedet at retten i den innledende fasen av bobehandlingen uansett skal varsle fylkesmannen dersom noen av arvingene er mindreårige eller fratatt rettslig handleevne. Dette gir fylkesmannen mulighet til på et tidlig tidspunkt å kreve offentlig skifte etter § 127 dersom forholdene tilsier det.

Bestemmelsen i annet ledd *fjerde punktum* er ny sammenliknet med gjeldende lov og utvalgets lovforslag. Bestemmelsen pålegger en varslingsplikt i tilfeller der et testament går ut på at det skal opprettes en stiftelse, og er nærmere omtalt i punkt 37.

Bestemmelsen i *tredje ledd* er ny sammenliknet med Skiftelovutvalgets forslag, men avløser den tilsvarende bestemmelsen i nåværende § 77 tredje punktum.

Bestemmelsen i *fjerde ledd* er også ny sammenliknet med gjeldende skiftelov. Bestemmelsen pålegger tingretten en veiledningsplikt overfor dem som kan ha rettigheter i et dødsbo, se nærmere punkt 25.2. Veiledningsplikten vil gjelde overfor de potensielle arvingene og kreditorerne. Fjerde ledd er formulert noe annerledes enn § 2-2 tredje ledd i Skiftelovutvalgets forslag uten at dette er ment å innebære materielle forskjeller.

I praksis utfører tingrettene rundt om i landet allerede veiledning. Bestemmelsen om veiledningsplikt i fjerde ledd er ikke ment som noen utvidelse av tingrettens funksjoner. Departementet er enig med Skiftelovutvalget i at veiledningen skal være objektiv og nøytral, og at det dermed

ikke skal gis veiledning om hvordan en part kan bedre sin stilling i boet på bekostning av en annen, se side 223 i NOU 2007: 16. Etter bestemmelsen bør tingretten for eksempel gi arvingene generell veiledning om fremgangsmåtene ved den innledende behandlingen som følge av dødsfallet, alternativene når det gjelder skifteform, behovet for utstedelse av preklusivt proklama og hvilke konsekvenser valg av skifteform eller uskifte generelt vil ha.

I *femte ledd* foreslås en ny bestemmelse som pålegger tingretten å gi melding til landbruksmyndighetene i kommunen der eiendommen ligger, om hvem som er arvinger i bo der det inngår en landbrukseiendom, se nærmere punkt 36. Ved vurderingen av hvilke eiendommer meldeplikten gjelder for, finner departementet det naturlig at det tas utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås definisjon av landbrukseiendom. For tingretten vil dette gi behov for å foreta søk i tilgjengelige registre i saker der det er grunn til å tro at boet inneholder en landbrukseiendom, og melde dette til landbruksmyndighetene i den aktuelle kommunen.

Til § 91

Bestemmelsen gir regler om registrering og sikring av boets eiendeler. Bestemmelsen svarer langt på vei til Skiftelovutvalgets lovforslag § 2-3 i NOU 2007: 16, og den avløser § 2 og §§ 13 til 15 i gjeldende skiftelov. Lovforslaget er nærmere behandlet i punkt 25.3.

Første ledd første punktum slår fast at enhver som har rettigheter i boet, kan kreve at det foretas en foreløpig registrering av boets eiendeler. Departementet foreslår at den som har rettigheter i boet, også kan kreve nødvendig sikring av eiendelene. I kravet om at sikringen må være nødvendig, ligger at retten ikke trenger å etterkomme et krav om sikring hvis det ikke er noen fare for at eiendelene kan komme til skade eller komme bort.

Både arvinger og kreditorer omfattes av bestemmelsen. Bestemmelsen kan bli aktuell på et så tidlig stadium av bobehandlingen at det ikke nødvendigvis er klart hvem som «har» rettigheter i boet. Bestemmelsen kan derfor ikke tas helt på ordet på dette punktet. Det bør likevel kreves at det er en viss sannsynlighet for at vedkommende har rettigheter i boet for at kravet om registrering eller sikring skal tas til følge. En registrering eller sikring kan være forbundet med arbeid og kostnader og bør ikke kunne kreves av en som pretenderer å ha rettigheter i boet uten å kunne gi noen

plausibel begrunnelse for dette. En livsarving som ikke har arverett på grunn av ektefellens minste-arv, men som har rett til naturalutlegg etter § 8 annet ledd første punktum, jf. § 104, vil kunne anses å ha «rettigheter i boet».

Det fremgår av første ledd *annet punktum* at det er retten som bestemmer omfanget av registreringen eller sikringen og om det skal skje en veiledende verdsettelse. Det er presisert at det ved avgjørelsen skal tas hensyn til behovet for å verne rekvirentens interesser. Her som ellers vil retten ha ansvar for å søke å finne en kostnads-effektiv løsning, jf. prinsippet i lovforslaget § 98 tredje ledd.

Annnet ledd gir retten adgang til av eget tiltak å ta de skritt som er nødvendige for å sikre boets eiendeler. Retten kan for eksempel av eget tiltak foreta registrering av eiendelene i boet dersom dette anses nødvendig, eller iverksette sikringstiltak for å forhindre skader på en eiendel. Denne kompetansen gjelder med andre ord uavhengig av om en arving eller kreditor har krevd registrering eller sikring av eiendelene i boet.

Tredje ledd slår fast at det er opp til retten å bestemme måten registreringen eller sikringen skal skje på. Det er i samsvar med utvalgets lovforslag også gitt regler om at arvingene og rekvirenten har rett til å være til stede. Departementet har imidlertid tatt inn et forbehold om at det ikke er nødvendig å varsle arvingene og rekvirenten eller gi dem rett til å være til stede dersom dette vil vanskeliggjøre gjennomføringen av tiltaket. Dette tar særlig sikte på tilfeller der det ikke er tid til å vente med tiltaket, men det kan også tenkes tilfeller der den praktiske gjennomføringen av tiltaket vil være vanskelig å gjennomføre hvis arvingene skal være til stede. Det må være en viss terskel for at retten gjennomfører registreringen eller sikringen uten varsel og uten at arvingene eller rekvirenten er gitt rett til å være til stede. Det er ikke tilstrekkelig at det vil medføre en viss ulempe å varsle dem eller la dem være til stede.

Det følger av *fjerde ledd første punktum* at retten kan engasjere hjelp til å utføre oppgavene som følger av bestemmelsen. Domstolene er ikke lenger bemannet med tanke på å utføre oppgaver som registrering, sikring og forsegling selv. Det er opp til retten å bestemme hvem som skal engasjeres til oppdraget. Det vil ofte være naturlig å gi oppdraget til en av arvingene eller en privat tjenesteyter med kompetanse på feltet. Det følger videre av annet punktum at retten om nødvendig kan be politiet om bistand, jf. politiloven § 2 nr. 1, 4, 5, 6 og 7. Departementet foreslår at politiets bistand skal kunne rekvireres bare der det er

«nødvendig», det vil si der behovet ikke kan løses tilfredsstillende på en annen måte, eller der situasjonen tilsier at politiets særlige kompetanse bør benyttes. For enkelhets skyld henviser bestemmelsen til «politiet». Dette skal forstås slik at registrering og sikring vil kunne utføres av lensmenn og av namsmenn. I de fleste sakene vil imidlertid retten kunne finne private oppdragstakere som kan utføre oppdraget, og denne løsningen bør normalt velges. Siden retten gis hjemmel til å engasjere hjelp til oppgavene med registrering og sikring, vil rettens rolle ved slike tiltak i mange tilfeller først og fremst være å beslutte tiltaket og arkivere eventuell dokumentasjon om tiltaket.

Femte ledd gjelder kostnadene ved registrering og sikringstiltak, og bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende skiftelov. I utgangspunktet er det rekvirenten som skal legge ut for kostnadene. Det er imidlertid boet som til slutt skal dekke kostnadene. Er det noen som har rekvirert registrering eller sikring etter første ledd, kan retten likevel bestemme at det ikke er boet, men rekvirenten, som skal belastes kostnadene, jf. *femte punktum*. Retten kan beslutte dette «hvis tiltaket først og fremst tilgodeser rekvirentens særlige interesser». Retten må i denne forbindelse vurdere om tiltaket i hovedsak er til nytte for rekvirenten selv, eller om det også kommer fellesskapet til gode.

Etter *sjettede ledd* kan det i forskrift gis nærmere regler om registrering og sikring av boets eiendeler, herunder regler om godtgjørelse for arbeidet. Forskriftshjemmelen avløser nåværende § 2 annet ledd i skifteloven, men er mer omfattende da det gis hjemmel også til å gi regler om andre spørsmål enn godtgjørelse for registrering og forsegling.

Til § 92

Bestemmelsen er ny i forhold til nåværende skiftelov. Bestemmelsen er behandlet i punkt 25.4 i proposisjonen. Den bygger på § 2-4 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16, med enkelte justeringer og tilføyelser.

Det følger av *første ledd første punktum* at retten kan gi arvingene fullmakt til innsyn i arvelatens formues- og gjeldsforhold. Bestemmelsen gjelder i tiden før det er utstedt skifteattest eller åpnet offentlig skifte. Når det er utstedt skifteattest eller boet er under offentlig skifte, følger innsynsretten av andre regler i lovforslaget, jf. blant annet §§ 118 og 135.

Formuleringen «kan» innebærer at retten må vurdere sannsynligheten for at den som ønsker en

formuesfullmakt, er en arving etter den avdøde. Bestemmelsen innebærer også at tingretten må vurdere hvilke arvinger som bør få fullmakt. Tingretten har ingen plikt til å utstede fullmakt til samtlige av arvingene, men kan utstede en slik fullmakt til én eller flere arvinger slik at arvingene settes i stand til å vurdere boets formuesforhold. Det følger for øvrig av § 8 annet ledd første punktum i lovforslaget at en livsarving i et bo der ektefellen er enearving på grunn av minstearven, skal regnes som arving i relasjon til § 92, se punkt 6.5.4 om dette. Tilsvarende gjelder i relasjon til samboere etter § 12 første ledd tredje punktum. Retten må også i disse tilfellene vurdere om det er grunn til å gi livsarvingen fullmakt, og er det noe usikkerhet om boets verdier, og dermed om livsarvingen har rett til arv eller ikke, tilsier det at livsarvingen gis fullmakt.

Det er presisert at retten kan gi fullmakt til innsyn i arvelaterens skatteopplysninger. Bestemmelsen viser til skatteforvaltningsloven § 3-3 bokstav k, som gjør et unntak fra skattemyndighetens taushetsplikt.

Fullmakten kan som nevnt gis til en eller flere av arvingene. Hvem som er å anse som arving, følger av definisjonen i § 2 første ledd. I *annet punktum* er det likevel gjort unntak for arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, jf. punkt 4.3 i proposisjonen. Denne unntaksbestemmelsen omfatter både tilfeller der testamentsarven går ut på én eller flere eiendeler, og tilfeller der den gjelder et pengebeløp. Kriteriet «bestemt, avgrenset gode» har som formål å avgrense mot tilfeller der arven etter testamentet går ut på en brøk, «resten av boet» eller liknende. Om godet skal anses å være av «liten verdi», kan variere ut fra hvordan verdi-forholdene er i det enkelte boet. Begrepet har et skjønnsselement. Departementet legger likevel til grunn at en testamentsarv som utgjør mindre enn 1 G, normalt bør anses for å være av liten verdi.

Bestemmelsene i *tredje til femte punktum* er nye sammenliknet med utvalgets forslag. Formålet er å presisere hvilke opplysninger det kan gis innsyn i på grunnlag av fullmakten når det gjelder arvelaterens bankkonti. Innsynsretten gjelder etter tredje punktum for det første innestående på bankkonti på dødsfallstidspunktet. Det siktes her først og fremst til bankkonti der arvelateren er kontohaver. Bestemmelsen er likevel ikke til hinder for innsyn også i andre konti der arvelateren kan ha plassert sine midler. Det er for eksempel ikke upraktisk at ektefeller lar begge lønnsinntekt gå inn på samme konto, men der kun den ene står som kontohaver og den andre har rett til å

disponere over kontoen. For at det skal gis innsynsrett i en slik konto, må det imidlertid være holdepunkter for at arvelaterens midler er plassert der, for eksempel på grunn av faste innbetalinger av lønn eller andre trekk eller overføringer som ikke fremstår som gaver eller lån til kontohaveren. Tredje punktum innebærer videre at en arving med formuesfullmakt har rett til innsyn i transaksjonsdataene for bankkontiene de tre siste månedene før dødsfallet. Med transaksjonsdataene menes de dataene som i dag fremkommer på en spesifisert kontoutskrift.

Etter *fjerde punktum* skal banken, når «særlige grunner» tilsier det, gi en arving med formuesfullmakt innsyn også i transaksjonsdataene for de siste tolv månedene før dødsfallet. Det vil være opp til banken å vurdere i hvilken grad det skal gis innsyn ut fra de særlige grunnene som foreligger. I noen tilfeller vil innsyn kunne gis ved oversendelse av kontoutskrifter for perioden, mens innsynsbehovet i andre tilfeller kan oppfylles ved å gi innsyn i enkeltopplysninger. Behovet for innsyn kan for eksempel ha bakgrunn i et krav fra en enkelt kreditor, eller arvingen vil kunne ha behov for å forsikre seg om at alle faste utgifter (strøm, forsikring, osv.) er betalt. Fjerde punktum gir med andre ord ingen ubetinget rett til innsyn i kontoutskrifter for perioden, men gir rett til innsyn i enkeltopplysninger i den grad det foreligger særlige grunner. I bankens vurdering av om en arving med formuesfullmakt skal gis innsyn i transaksjonsdata etter fjerde punktum, må det også tas i betraktning om kontoen eies eller disponeres av andre enn arvelateren. Adgangen til innsyn vil være videre hvis arvelateren eide og disponerte kontoen alene, enn hvis kontoen eies eller disponeres også av andre.

Det følger av *femte punktum* at det skal foreligge «ekstraordinære omstendigheter» for at det skal gis innsyn i transaksjonsdata som er eldre enn ett år. Femte punktum er ment som en snever sikkerhetsventil.

Annet ledd er nytt sammenliknet med Skifte-lovutvalgets lovforslag og foreslås etter innspill fra HSH i høringen, se punkt 25.4.3. Bestemmelsen åpner for at det kan utstedes en begrenset formuesfullmakt til et begravellesbyrå i de tilfeller der begravellesbyrået er gitt i oppdrag å søke om gravferdsstønad og som ledd i dette trenger skatteopplysninger om den avdøde. Fullmakten kan bare gjelde innsyn i siste års skattemelding eller fastsettingen av formues- og inntektsskatt for siste år.

Etter *tredje ledd* kan retten gi fullmakt til å gjennomgå arvelaterens bankboks. Etter forslaget kan en slik gjennomgåelse bare skje med en av

bankens ansatte til stede. Tredje ledd svarer til utvalgets lovforslag § 2-4 annet ledd, og det vises til utvalgets redegjørelse for praktisering av bestemmelsen på side 225 i NOU 2007: 16.

Til § 93

Bestemmelsen viderefører skifteloven § 70 annet ledd, og den svarer til § 4-1 tredje ledd i NOU 2007: 16. Nærmere regler om proklama er gitt i §§ 100 til 103 i lovforslaget. Se også punkt 28 i proposisjonen.

Det følger for øvrig av § 8 annet ledd første punktum i lovforslaget at en livsarving i et bo der ektefellen er enearving på grunn av minstearven, skal regnes som arving i relasjon til § 93, se punkt 6.5 om dette. Livsarvingen vil dermed kunne kreve at kreditorene innkalles ved proklama selv om vedkommende ikke har rett til arv. Se også § 12 første ledd tredje punktum om samboere.

Til § 94

Bestemmelsen gir enkelte særlige saksbehandlingsregler for tilfeller der arvelateren i et testament har bestemt at hele eller deler av arven skal brukes til å opprette en stiftelse. Stiftelsen er å betrakte som en testamentsarving og har samme rettigheter i forbindelse med skiftet som andre testamentsarvinger. Før stiftelsen har fått på plass et styre har den imidlertid ikke noen til å ivareta sine interesser. Dette er bakgrunnen for reglene i § 94. Se også § 90 annet ledd fjerde punktum, § 118 sjette ledd tredje punktum, § 161 fjerde ledd og § 174, som gjelder samme problemstilling. De særlige spørsmålene som reiser seg for stiftelser som opprettes ved testament, er nærmere behandlet i punkt 37. Se også merknaden til § 174. Bestemmelsen er ny både i forhold til nåværende skiftelov og i forhold til Skiftelovutvalgets lovforslag.

Det følger av *første ledd første punktum* at dersom det foreligger et testament som går ut på at det skal opprettes en stiftelse, skal arvingene innkalles til et forberedende rettsmøte. Et viktig formål med dette rettsmøtet vil være å få avdekket om noen av arvingene vil bestride stiftelsens arverett. Det kan for eksempel være at det bestrides at det i det hele tatt skal opprettes en stiftelse, fordi testamentet må anses å være ugyldig, eller noen av arvingene kan bestride omfanget av stiftelsens arverett. Dersom det ligger an til at det kan bli en slik tvist, skal tingretten av eget tiltak åpne offentlig skifte forutsatt at det er tilstrekkelige midler i boet til å dekke skifteomkostningene, jf. første ledd fjerde punktum. Tvisten kan da behandles

etter reglene i § 174, som gir egne regler blant annet om hvem som skal reise skiftetvist, og om hvem som er å anse som part, for tilfeller der det er tvist om stiftelsens arverett.

Er det holdt et forberedende rettsmøte etter § 94, vil det gjerne være mindre grunn til å holde et forberedende rettsmøte også etter § 131. Reglene i § 131 gjelder langt på vei tilsvarende for rettsmøter som holdes etter § 94, men for rettsmøter som holdes etter § 94, er det ikke krav om at det skal betales rettsgebyr, jf. første ledd *annet og tredje punktum*.

Dersom det forberedende rettsmøtet ikke avdekker noen mulig tvist om stiftelsens arverett, gjelder lovens regler om valg mellom privat og offentlig skifte på vanlig måte. Boet kan skiftes privat etter reglene i kapittel 16, eller det kan åpnes offentlig skifte på bakgrunn av reglene i §§ 127 flg. Dersom boet skiftes privat, og det senere viser seg at en av medarvingene bestrider stiftelsens arverett, følger det av første ledd *femte punktum* at arvingen må begjære offentlig skifte. Tvisten vil da bli behandlet etter reglene i § 174. Bestemmelsen innebærer at den som bestrider stiftelsens arverett, ikke kan få behandlet tvisten etter de alminnelige reglene i tvisteloven.

Er en stiftelse uten kompetent styre, gir stiftelsesloven § 29 første ledd Stiftelsestilsynet kompetanse til å oppnevne styremedlemmer for stiftelsen. Men etter lovforslaget § 94 *annet ledd første punktum* har Stiftelsestilsynet også adgang til selv å representere stiftelsen under skiftebehandlingen dersom stiftelsen er uten styre. Dette kan for eksempel være aktuelt i tilfeller der det ikke er noen som er villige til å påta seg styrevervet. Bestemmelsen gjelder ved både privat og offentlig skifte.

Det følger av annet ledd *annet punktum* at Stiftelsestilsynet kan kreve å bli holdt orientert om avgjørelser som treffes under skiftebehandlingen. Også denne bestemmelsen gjelder ved både privat og offentlig skifte. Stiftelsestilsynet vil være kjent med at det etter testamentet skal opprettes en stiftelse, på bakgrunn av varselet etter § 90 annet ledd fjerde punktum, og ved bestemmelsen i § 94 annet ledd annet punktum kan Stiftelsestilsynet følge med på om arven blir fordelt til stiftelsen i samsvar med arvelaterens forutsetninger.

Til § 95

Bestemmelsen viderefører med noen endringer skifteloven § 80. Bestemmelsen svarer til § 6-4 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Departementet foreslår noen justeringer sammenliknet med Skiftelovutvalgets forslag.

Bestemmelsen representerer et unntak fra de alminnelige reglene om skifteattest ved at ordinær skifteattest ikke skal utstedes hvis den avdøde eiendeler har liten verdi. I stedet kan den avdøde eiendeler overlates til en person som sto den avdøde nær, eller som har påtatt seg å ordne med begravelsen.

Første ledd viderefører § 80 første ledd uten større endringer. Skifteloven § 80 gjelder i tilfeller der boets midler «må antas å gi intet eller bare et minimalt beløp til fordeling», mens bestemmelsen etter utvalgets forslag skal gjelde hvis «boets brutto aktiva etter at begravelsesutgiftene er dekket må antas å være ubetydelig». For § 80 i gjeldende skiftelov har det vært lagt til grunn at bestemmelsen får anvendelse hvis midlene i boet utgjør et beløp på inntil 1 G etter at begravelsesomkostningene er dekket. Grunnbeløpet utgjør 96 883 kroner i 2018. Etter departementets syn er det ikke i samsvar med alminnelig språkbruk å omtale dette som «ubetydelig». Et slikt bo er likevel ikke noe omfattende bo, og departementet foreslår at verdien i stedet skal omtales som «liten». Det legges imidlertid til grunn at praksis etter bestemmelsen skal videreføres. Et formål med endringen av ordlyden er også å oppnå bedre samsvar med reguleringen av arvinger som etter testament bare har rett til et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, se punkt 4.3.

Dette innebærer at denne forenklete fremgangsmåten kan benyttes for bo der formuen antas å utgjøre om lag 1 G (96 883 kroner i 2018) etter at utgiftene til begravelsen er dekket. Den som har fått fullmakt til å disponere over eiendelene, er ansvarlig for å dekke den avdødes forpliktelser etter hvert som de forfaller, og har dermed også oppfordring til å bidra til å avvikle leieavtaler, abonnementer, forsikringsordninger osv. og for eksempel sørge for tilbakelevering av eiendeler som er leid eller leaset.

Når det gjelder formuleringen «fullmakt til å disponere», vises til Skiftelovutvalgets begrunnelse for endringen av ordlyden på side 239 i utredningen.

Annet ledd viderefører skifteloven § 80 annet ledd uten realitetsendringer.

Til § 96

Bestemmelsen gir nærmere regler om fremgangsmåten når en gjenlevende ektefelle eller samboer skal overta boet i uskifte. Departementet

foreslår at regler som gjelder meldingen til tingretten og rettens oppgaver i forbindelse med meldingen om uskifte samles i lovens tredje del om skifte, mens de mer materielle reglene om uskifte fremgår av andre del om arv, se kapittel 5 og 6. I dag er disse reglene delvis plassert i arveloven og delvis i skifteloven, og det kan virke noe tilfeldig hvilke regler som er plassert hvor.

Lovforslaget § 96 erstatter etter dette § 14, § 15, § 16 annet ledd og § 28 g første ledd i arveloven og skifteloven § 81. Bestemmelsen svarer til § 16 og § 17 annet ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og § 5-1 første og annet ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Reglene om uskifte er gitt en generell behandling i punkt 8 og 9 i proposisjonen.

Fristen på 60 dager i *første ledd* er i samsvar med gjeldende rett, se § 14 første ledd og § 28 g første ledd første punktum i arveloven og § 81 i skifteloven. Fristen er ikke til hinder for at den gjenlevende ektefellen eller samboeren krever boet tilbakelevert fra privat skifte eller offentlig skifte, se *femte ledd* og side 124 i NOU 2007: 16 om betydningen av denne regelen for fristbestemmelsen i første ledd. Femte ledd svarer til § 5-1 annet ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag. Skifteloven har ikke noen tilsvarende lovbestemmelse, men det må likevel legges til grunn at det gjelder en adgang til å kreve tilbakelevering til uskifte også etter gjeldende rett, se side 123–124 i NOU 2007: 16.

Annet og tredje ledd svarer til § 16 annet ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og § 14 annet ledd og § 28 g første ledd annet til fjerde punktum i gjeldende arvelov.

Fjerde ledd første punktum svarer til § 16 annet ledd i gjeldende arvelov og § 17 annet ledd i NOU 2014: 1.

Arveloven § 15 har en regel om at retten skal oppnevne setteverge hvis en arving er under vergemål og den gjenlevende ektefellen er arvingens verge. *Arvelovutvalget* foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, og viser til at det ikke er behov for denne regelen ved siden av regelen om inhabilitet og oppnevning av setteverge etter vergemålsloven § 34, se side 80 i NOU 2014: 1. Under høringen har *Fylkesmannen i Oslo og Akershus*, *Oslo byfogdembete* og *Statens sivilrettsforvaltning* tatt til orde for å beholde bestemmelsen blant annet under henvisning til at det kan være behov for en påminnelse om at det ved inhabilitet skal oppnevnes setteverge. Departementet slutter seg til dette og har tatt inn en regel i fjerde ledd *annet punktum* som avløser arveloven § 15. Bestemmelsen viser til regelen i vergemålsloven

§ 34 og har ikke noen annen funksjon enn at den pålegger fylkesmannen å vurdere behovet for setteverge etter vergemålslovens regel.

Til § 97

I § 97 er det gitt regler om uskifteattest. Bestemmelsen erstatter arveloven § 16 første ledd og skifteloven § 89 annet punktum. Den svarer til § 17 første ledd i Arvelovutvalgets lovforslag i NOU 2014: 1 og § 5-1 tredje og fjerde ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bakgrunnen for utformingen av bestemmelsen fremgår på side 124–125 i NOU 2007: 16. Se også merknaden på side 234 i utredningen.

Når det gjelder plasseringen av reglene om uskifte, se merknaden til § 96.

I første punktum er det etter innspill fra *Fylkesmannen i Oslo og Akershus* tatt inn en presisering om at fylkesmannen må være varslet etter § 96 fjerde ledd før det utstedes uskifteattest. Fylkesmannen i Oslo og Akershus viser til at det kan være vanskelig å få oppnevnt setteverge hvis det allerede er utstedt uskifteattest. Det vil være tilstrekkelig at fylkesmannen er varslet om meldingen etter § 96 første ledd, for at retten kan utstede uskifteattest. Det er ikke nødvendig å vente på oversendelsen til fylkesmannen av en eventuell registrering og verdsettelse av eiendelene etter § 96 annet ledd.

Til § 98

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende skiftelov. Den erstatter §§ 1-1, 3-1 og 3-2 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Første ledd erstatter § 1-1 første ledd og § 3-2 i Skiftelovutvalgets lovforslag. § 1-1 er i Skiftelovutvalgets forslag utformet som en formålsbestemmelse. Blant annet på bakgrunn av at departementet ikke foreslår en egen lov om dødsboskifte, gir bestemmelsen i stedet en oversikt over reglene om dødsboskifte og en beskrivelse av hva dødsboskifte går ut på. Bestemmelsen gir også uttrykk for prinsippet om at det skal gjennomføres et fullstendig skifte etter arvelateren, og at alle eiendeler og all gjeld skal omfattes, jf. Skiftelovutvalgets § 3-2. Ut over dette legger departementet grunn at bestemmelsen ikke vil ha selvstendig rettslig betydning, men den kan gi en viss veiledning for brukerne av loven.

Bestemmelsens *annet ledd første punktum* har først og fremst et informasjonssiktemål og klargjør at et dødsbo etter norsk rett kan skiftes enten privat eller offentlig.

Det følger videre av annet ledd *annet punktum* at retten til privat skifte som hovedregel forutsettes at ansvaret for arvelaterens forpliktelser overtas, og at det ikke er krevd offentlig skifte etter § 127 i lovforslaget, eller at det skal åpnes offentlig skifte etter §§ 128 eller 129. Retten til offentlig skifte går etter dette foran retten til privat skifte.

Tredje ledd i § 3-1 i Skiftelovutvalgets lovforslag, som svarer til § 60 tredje ledd i nåværende lov, er ikke fulgt opp. I og med at § 98 annet ledd bare er en regel som gir oversikt over hvilke skifteformer man har til rådighet, og ikke er utformet som en rett til å kreve skifte slik nåværende § 60 er, er det etter departementets syn ikke behov for å slå fast at paragrafen ikke begrenser retten til å sitte i uskiftet bo.

Tredje ledd svarer innholdsmessig fullt ut til annet ledd i § 1-1 i Skiftelovutvalgets lovforslag. Det følger av bestemmelsen at det skal være et siktemål å sørge for at omkostningene ved skiftebehandlingen står i forhold til verdiene i boet. Under høringen uttaler *Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad)* at det er uklart hva realiteten i bestemmelsen er ment å være. Det uttales at «det benyttes forutsetningsvis kun bobytyrere som er egnet og som kun utfører nødvendig arbeid». Videre uttales det at nødvendig arbeid skal honoreres på korrekt nivå, og at det ikke kan være slik at det skal unnlates å oppnevne bostyrer i de små boene. Etter d e p a r t e m e n t e t s syn kan det være hensiktsmessig at loven gir uttrykk for siktemålet om å innrette skiftebehandlingen slik at omkostningene står i forhold til de verdiene det gjelder. En slik regel kan gi en nyttig påminnelse uansett skifteform, og ved privat skifte spesielt kan den også ha en pedagogisk betydning. Når det gjelder bruk av bostyrere ved offentlig skifte, følger det av § 134 annet ledd at hovedregelen er at det skal oppnevnes bostyrer. Dette gjelder også i små bo. En henvisning til § 98 tredje ledd kan ikke i seg selv være et argument for å unnlate å oppnevne bostyrer.

Til § 99

I § 99 er det gitt regler for tilfeller der det følger av et testament at en testamentsfullbyrder skal stå for skiftebehandlingen. Bestemmelsen avløser § 87 a i skifteloven med noen mindre endringer.

§ 99 svarer i det vesentlige til §§ 6-5 og 6-6 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Departementet foreslår en noe annen utforming enn det som var foreslått av utvalget. Departementet foreslår også en annen plassering av reglene om testamentsfullbyrdere. I utvalgets lov-

forslag er reglene plassert i kapitlet om privat skifte. I og med at de også gjelder for offentlig skifte, mener departementet at kapitlet om fellesbestemmelser er en mer naturlig plassering. Utvalgets forslag er nærmere beskrevet på side 102–103 og side 239–241 i utredningen.

Første ledd første punktum er fullt ut i samsvar med § 87 a første ledd første punktum i gjeldende lov. *Annet punktum* svarer til første ledd tredje punktum med den forskjell at samboer med arverett etter loven, jf. § 12, er tatt inn ved siden av livsarving og ektefelle. Bestemmelsen går ut på at en testamentsbestemmelse om testamentsfullbyrder ikke er bindende for livsarvinger, ektefellen eller samboeren. Dette gjelder ikke bare før boet er overtatt til privat eller offentlig skifte. De nevnte arvingene kan også avslutte testamentsfullbyrderens oppdrag underveis i skiftet.

Bestemmelsen i *tredje punktum* er ny i forhold til gjeldende lov og svarer til § 6-5 tredje ledd første punktum i utvalgets lovforslag.

Annet ledd svarer til § 87 a første ledd annet punktum i gjeldende lov. Utvalget foreslår en tilføyelse som går ut på at retten kan oppnevne en annen bostyrer enn testamentsfullbyrderen hvis det foreligger «særlige grunner». Dette forslaget er ikke tatt med i departementets lovforslag da det samme følger av tredje ledd i bestemmelsen.

Tredje ledd svarer til § 87 a annet ledd i gjeldende lov og § 6-5 fjerde ledd annet punktum i utvalgets lovforslag.

Skiftelovutvalget har i § 6-5 fjerde ledd i sitt lovforslag foreslått en bestemmelse om at retten kan oppnevne en annen testamentsfullbyrder enn den som er angitt i testamentet, hvis dette fremstår som nødvendig for en forsvarlig gjennomføring av skiftet. *Oslo byfogdembete* gir i høringen uttrykk for at det ikke skulle være behov for en slik regel. Oslo byfogdembete mener at dersom den som er innsatt, ikke evner eller ønsker å påta seg oppdraget, bør skiftet gå uten testamentsfullbyrder, og viser til at arvingene har mulighet til selv å skaffe seg bistand fra en advokat dersom de har behov for det. Videre heter det i høringsuttalelsen at man «sterkt [vil] fraråde at det gjeninnføres særordninger for testamentsfullbyrderne, noe man gikk bort fra ved lovendringen i 1994». *Departementet* er enig i disse vurderingene. Forslaget om at retten skal ha adgang til å oppnevne en annen testamentsfullbyrder enn den som følger av testamentet, er derfor ikke fulgt opp i departementets lovforslag. Arvingene vil etter departementets syn være bedre tjent med å ta hånd om skiftet selv, begjære offentlig skifte eller

be en advokat eller annen person de har tillit til, om å bistå dem med skiftet.

Departementet har heller ikke fulgt opp § 6-6 i utvalgets lovforslag, som går ut på at testamentsfullbyrderen har den kompetansen under skiftebehandling som under offentlig skifte tilkommer en bostyrer, med mindre det i testamentet er bestemt noe annet. Ut fra plasseringen av bestemmelsen antar departementet at det er meningen at den skal gjelde ved privat skifte. Det følger av lovforslaget § 150 om offentlig skifte at bostyreren langt på vei har den samme kompetansen som tingretten. En henvisning til reglene om bostyrere ved offentlig skifte virker etter departementets vurdering da ikke klargjørende. En slik regulering synes heller ikke å være godt i samsvar med den forenklingen av reglene om testamentsfullbyrdere som ble gjennomført i 1994, der det ble lagt vekt på at ordningen med testamentsfullbyrdere ikke burde være noen spesialordning «utover det at arvelater får bestemme hvem som skal forestå skiftet», se Ot.prp. nr. 81 (1993–94) side 8 og endringslov 2. desember 1994 nr. 63.

Under høringen av Arvelovutvalgets utredning i NOU 2014: 1 viser *Frelsesarmeen, Landsforeningen for hjerte- og lungesyke og Røde Kors* til at man har erfaring for at den utpekte testamentsfullbyrderen ofte ikke har tilstrekkelig kompetanse. Disse organisasjonene mener at arvingene i mindre grad bør være bundet av at arvelateren har utpekt en testamentsfullbyrder i sitt testament. De nevnte organisasjonene tar til orde for at enearvinger eller ideelle organisasjoner ikke skal være bundet av en bestemmelse i testamentet om testamentsfullbyrder, eventuelt at arvingene ikke er bundet hvis de er enige om å gjennomføre skiftet uten testamentsfullbyrderen. *Kreftforeningen* uttaler seg i samme retning og mener at retten til å innsette en testamentsfullbyrder bør opphøre. Etter *departementets* syn taler hensynet til testators vilje for at reglene om testamentsfullbyrdere videreføres. Departementet har ut fra Skiftelovutvalgets utredning og høringen ikke grunnlag for å slå fast at ordningen med testamentsfullbyrdere fungerer så dårlig at man av den grunn bør oppheve reglene. Slik departementet ser det, vil det også innebære en dårlig ivaretagelse av testators vilje om man innfører så omfattende unntak som de som er foreslått av de nevnte høringsinstansene. Hvis testamentsfullbyrderen ikke viser seg tilstrekkelig kompetent eller skikket, er det etter tredje ledd i lovforslaget adgang for retten til å bestemme at skiftet skal gjennomføres uten bistand fra testamentsfullbyrderen.

Til § 100

I §§ 100 til 103 gis det en samlet regulering av proklama. Reglene er nærmere behandlet i punkt 28 i proposisjonen. Departementet foreslår en noe annen lovteknisk utforming enn utvalgets lovforslag blant annet ved at reglene om i hvilke tilfeller det skal utstedes proklama, er plassert i de respektive kapitlene, se §§ 20 og 35 i kapitlene om uskifte for ektefeller og samboere, § 93 i kapitlet om oppgaver fra dødsfallet og frem til skifteform er valgt, § 121 i kapitlet om privat skifte og § 142 i kapitlet om offentlig skifte. I §§ 100 til 103 er det gitt en felles regulering av blant annet innhold og virkning.

Lovforslaget § 100 gir etter dette blant annet en oversikt over i hvilke tilfeller det skal utstedes proklama, se §§ 20, 35, 93, 121 og 142 med merknader. Bestemmelsen svarer delvis til Skiftelovutvalgets lovforslag § 4-1 i NOU 2007: 16 og til dels § 69 i gjeldende skiftelov.

I *annet ledd* presiseres det for ordens skyld at det ikke skal utstedes mer enn ett proklama for hvert bo. Man unngår da uklarheter for eksempel om proklamaets frist og hvem krav skal meldes til. Skulle det ved en feil bli utstedt flere proklama, vil bare det første få virkning.

Regelen i *tredje ledd* om at kjente kreditorer med utenlandsk adresse skal gis en særlig melding om dødsfallet, og om at det er utstedt proklama, er ny sammenliknet med nåværende lov. Regelen svarer med visse endringer til § 4-1 femte ledd i NOU 2007: 16. Regelen er ment å være en ordensbestemmelse og vil kunne gi både arvingene og de utenlandske kreditorene en mulighet til å bli ferdige med arvelaterens eventuelle gjeldsforhold og bidra til en ryddig avvikling av disse. Regelen vil også gjelde der kreditorer med utenlandsk adresse har krav som reguleres av norsk rett, da det kan være hensiktsmessig at også disse får et slikt varsel. Denne særlige meldingen skal gis av dem som skal utstede proklamaet etter reglene i §§ 20, 35, 93, 121 og 142.

Til § 101

Bestemmelsen gir regler om hva som skal inngå i et preklusivt proklama etter loven, og om kunngjøring av proklamaet. Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til §§ 4-2 og 4-3 i NOU 2007: 16. Paragrafen avløser gjeldende skiftelov §§ 71 og 72. Reglene om proklama er nærmere behandlet i proposisjonen punkt 28.

Det følger av *første ledd bokstav a* at proklamaet skal inneholde de opplysningene som er

nødvendige for på en entydig måte å identifisere arvelateren, nemlig navn og fødselsnummer. I tillegg er departementet enig med Skiftelovutvalget i at det fortsatt kan være nyttig at arvelaterens bopel inntas i proklamaet. Der det er uklart hvor arvelateren hadde sin siste bopel, bør kravet etter bestemmelsen ikke forstås strengt. I et slikt tilfelle kan det for eksempel også opplyses om alternative bosteder. Her bør man kunne bruke et fornuftig skjønn med tanke på hva som kan gi kreditorene tilstrekkelig veiledning.

Det følger videre av første ledd *bokstav b og c* at proklamaet skal gi kreditorene en oppfordring til å melde sine krav innen en angitt frist og opplysning om at kravene ellers vil gå tapt. Det skal etter *bokstav d* også gis opplysninger om hvem krav eventuelt skal meldes til, jf. i den forbindelse annet ledd. Det legges til grunn at der det er bostyreren som er oppgitt som den kravet skal rettes til, må også melding til tingretten anses for gyldig. Det vises her for øvrig til merknaden til utvalgets forslag til § 4-2 bokstav d på side 233 i NOU 2007: 16.

Tredje ledd om hvordan kunngjøring skal foregå, viderefører gjeldende skiftelov § 72, med den endring at det kreves bare én innrykking i Norsk lysingsblad.

Til § 102

Bestemmelsen gir regler om kreditors plikt til å melde krav for å unngå at fordringer overfor arvelateren går tapt. Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til Skiftelovutvalgets lovforslag §§ 4-4 og 4-5 i NOU 2007: 16. Bestemmelsen avløser §§ 73 til 75 i skifteloven. Reglene om proklama er behandlet i proposisjonen punkt 28.

Skiftelovutvalget foreslår i § 4-4 første ledd i sitt lovforslag at kreditor må melde kravet skriftlig. Departementet har ikke fulgt opp dette forslaget. Departementet er enig i at det klart vil være mest hensiktsmessig at kravet meldes skriftlig. Å gjøre skriftlighet til et gyldighetsvilkår kan imidlertid virke urimelig overfor kreditor. Reglene om virkningen av preklusive proklamaer er strenge nok overfor kreditor som de er. Departementet foreslår at gjeldende rett videreføres på dette punktet.

Bestemmelsen i *annet ledd* presiserer at proklamaet bare rammer de forpliktelser som påhviler arvelateren. Dette innebærer at proklamaet ikke omfatter forpliktelser som har oppstått senere, som for eksempel begravellesomkostningene og skifteomkostningene.

Til § 103

Bestemmelsen svarer til § 4-6 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Reglene om proklama er behandlet i proposisjonen punkt 28.

Paragrafen viderefører med mindre endringer gjeldende skiftelov § 76. I *første ledd bokstav a* slås det fast at det har samme virkning som melding av et krav at arvingene erkjenner kravet overfor kreditor, bostyreren eller tingretten. Alternativet om erkjennelse overfor bostyreren er nytt i forhold til gjeldende § 76. Når det gjelder hvem av arvingene som må erkjenne kravet, uttaler *Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad)* i sin høringsuttalelse:

«Bestemmelsen synes å kreve at *alle* loddeierne erkjenner kravet, ikke bare de som er legitimert til å forestå det offentlige skiftet. Dette kan være en unødvendig felle, med betydelig konfliktpotensiale, for kreditorer som unnlater anmeldelse av kravet fordi dette er erkjent av de loddeierne som er legitimert til å forestå skiftet og treffer avgjørelser med bindende virkning for dødsboet. Det kan ikke forventes at kreditorene skal ha oversikt over loddieierne, hva enten det er slekten eller testamentsarvinger. Kravet bør heller ikke være prekludert om det senere dukker opp en ukjent arving som ikke har erkjent det.»

Etter departementets syn bør det som utgangspunkt være et vilkår om at samtlige arvinger erkjenner kravet, ikke bare de arvingene som er legitimert til å gjennomføre skiftet. Erkjennelsen av kravet kan redusere arveandelen også for de øvrige arvingene. Også for avgjørelsen om å erkjenne kravet gjelder imidlertid reglene om forholdet mellom arvingene i § 120 og § 138 på vanlig måte, noe som blant annet innebærer at det ikke er nødvendig at en arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, erkjenner kravet.

Til § 104

Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til ny § 76 a i arveloven i NOU 2007: 16. Den viderefører skifteloven § 61 med noen mindre endringer, likevel slik at § 61 tredje ledd er flyttet til § 107 fjerde ledd i lovforslaget. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 29.1 i proposisjonen. I departementets lovforslag brukes begrepet «arving» i stedet for «loddeier», jf. lovforslaget § 2 første ledd og punkt 4.3.

§ 104 er plassert i kapittel 15, som gir felles bestemmelser for både offentlige og private skifter. Noen av bestemmelsene i paragrafen gjelder imidlertid rettens oppgaver og er bare aktuelle ved offentlig skifte.

En arvinges rett til å få overta en eiendel krever i utgangspunktet at ingen av de andre arvingene motsetter seg det, jf. *første ledd første punktum*. Reglene om hvilke arvinger som skal anses å ha stemmerett i § 120 annet ledd (privat skifte) og § 138 første ledd annet punktum (offentlig skifte), vil ha betydning i spørsmålet om det skal sies å foreligge uenighet. De nevnte reglene innebærer blant annet at en arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, ikke skal regnes med. Dette tilsvarer til dels at det bare er «loddeiere» som har stemmerett etter gjeldende lov, jf. foran.

Tilsvarende foreslår departementet i *annet ledd annet punktum* at arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, ikke kan kreve at eiendeler selges etter regelen i annet ledd første punktum.

Det følger av § 8 annet ledd i lovforslaget at en livsarving i et bo der ektefellen er enearving på grunn av minstearven, skal regnes som arving i relasjon til § 104, se punkt 6.5.4 om dette. Tilsvarende gjelder i relasjon til samboere etter § 12 første ledd tredje punktum. Dette innebærer at livsarvingen i et slikt tilfelle har samme rett til å overta eiendeler etter bestemmelsen som dem som er å regne som arvinger. Livsarvingen skal også regnes med når det gjelder spørsmålet om enighet blant arvingene.

Til § 105

Bestemmelsen gir regler om verdsettelse av eiendeler som overtas på skiftet. Nåværende skiftelov har ingen tilsvarende bestemmelse, men den viderefører prinsippet om avtalefrihet i skifteloven § 125 første ledd. § 105 første ledd svarer til § 3-10 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Reglene om verdsettelse av boets eiendeler er behandlet i punkt 29.2.

Det følger av *første ledd første punktum* at arvingene kan bli enige om verdien av en eiendel. Enighet betyr i denne sammenheng enstemmighet i den forstand at alle arvingene aksepterer at den fastsatte verdien skal legges til grunn. Arvingene står seg imellom fritt med hensyn til verdifastsettelsen. Arvingene kan for eksempel bli enige om at en fast eiendom skal verdsettes lavere enn antatt markedsverdi. Når det gjelder hva som ligger i kravet om enighet, se § 120 annet ledd for

privat skifte og § 138 første ledd annet punktum for offentlig skifte.

Etter *annet punktum* kan arvingene avtale hvordan verdsettelsen skal skje, og om verdsettelsen skal være veiledende eller bindende. Formålet med annet punktum er å klargjøre at arvingene kan avtale alternativer til skiftetakst, eksempelvis ved at arvingene innhenter en ordinær takstvurdering. Dette vil i de fleste tilfeller falle langt rimeligere enn en formell skiftetakst.

Annet ledd er nytt i forhold til gjeldende lov og også sammenliknet med utvalgets lovforslag. Det vises til omtalen av bestemmelsen i punkt 29.2.4. Annet ledd gjelder verdsettelse av eiendeler som overtas etter § 104. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt en eiendel som overtas etter testament, ligger innenfor det arvelateren kan disponere over etter pliktdelegene, vises til det som sies i punkt 29.2.1 om at det er dødsfallstidspunktet som er avgjørende.

Til § 106

I § 106 gis det regler om fremgangsmåten for skiftetakst. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 125. Bestemmelsen svarer til § 3-11 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16, med noen mindre endringer. Det vises til punkt 29.2 i proposisjonen.

Det følger av *første ledd første punktum* at verdsettelsen skjer ved skiftetakst dersom arvingene ikke blir enige om verdsettelsen etter § 105 og det begjæres skiftetakst. Reglene om skiftetakst gjelder derfor bare der det ikke oppnås enighet om andre verdsettelsesmåter.

Det presiseres i første ledd *annet punktum* at taksten skal tilsvare eiendommens omsetningsverdi når ikke noe annet er bestemt. Dette innebærer i prinsippet at det verdimesig skal gå ut på ett om en av arvingene får naturalutlegg, eller om eiendelen blir solgt. Unntaket «hvis ikke annet er bestemt» er særlig aktuelt ved taksering av eiendom som skal overtas til odels- eller åsetestakst, jf. § 108 annet ledd i lovforslaget.

I samsvar med gjeldende lov følger det av *annet ledd femte punktum* at omkostningene ved skiftetaksten bæres av boet. Dette gjelder ved både privat og offentlig skifte. I annet ledd *sjette punktum* foreslår departementet en ny bestemmelse som slår fast at ved privat skifte må den som begjærer skiftetakst, forskuttere beløpet.

På side 230 i utredningen legger Skiftelovutvalget til grunn at den som krever skiftetakst, må ha et reelt behov for dette. Utvalget foreslår ikke å

innta et vilkår om reelt behov i lovteksten, men uttaler at dette må ligge underforstått i bestemmelsen. Departementet deler utvalgets syn og antar at tingretten allerede etter gjeldende rett kan nekte å etterkomme en arvinges anmodning om skiftetakst dersom vedkommende ikke har noen interesse i verdifastsettelsen. Tilsvarende skal gjelde for departementets lovforslag. Dette innebærer ikke at tingretten i ethvert tilfelle må prøve om arvingene har et reelt behov for skiftetakst, men at tingretten kan nekte skiftetakst dersom retten finner at et slikt behov ikke er til stede.

Til § 107

Bestemmelsen gir regler om oppgjøret mellom arvingene, herunder plikten til å foreta innbetalinger til boet der verdien av eiendelen som overtas på skiftet, overstiger verdien av den arven arvingen har krav på. Bestemmelsen svarer til Skiftelovutvalgets forslag i NOU 2007: 16 og til § 76 d i arveloven 1972.

Første ledd viderefører skifteloven § 65 første ledd med enkelte språklige endringer.

Annet ledd gjelder skifteutlegg, jf. § 65 annet ledd i gjeldende skiftelov. Annet ledd annet punktum i gjeldende lov er ikke videreført. Departementet har vanskelig for å se behovet for å videreføre denne bestemmelsen. Det er også vanskelig å se noen god begrunnelse for at medarvinger som er mindreårige eller fratatt rettslig handleevne, skal stilles dårligere enn andre medarvinger. Etter det departementet er kjent med, er bestemmelsen i nåværende § 65 annet ledd annet punktum lite brukt, og departementet foreslår at den oppheves.

I annet ledd *annet punktum* er det tatt inn en reservasjon om at adgangen til skifteutlegg etter første punktum ikke gjelder i den grad innbetaling er nødvendig for å dekke arvelaterens og boets forpliktelser etter §§ 123 eller 143. Henvisningen til § 123 og § 143 sjette ledd skal leses slik at unntaket bare gjelder når en arving har krevd dekning eller sikkerhetsstillelse etter de nevnte bestemmelsene. Annet ledd annet punktum svarer til den tilsvarende regelen i skifteloven § 62 første ledd, men likevel slik at lovforslagets bestemmelse gjelder generelt og ikke bare overtakelse av eiendom på grunnlag av odels- eller åsetesrett.

Tredje ledd foreslår departementet å vise til regelen for rentesats for mellomrente i § 144 i stedet for at det gis en egen forskriftshjemmel.

Fjerde ledd svarer til skifteloven § 61 tredje ledd.

Til § 108

Bestemmelsen gir enkelte særregler for tilfeller der en arving skal overta en eiendom på grunnlag av odels- eller åsetesrett. Bestemmelsen følger med noen endringer opp Skiftelovutvalgets forslag i NOU 2007: 16 til ny § 76 b i arveloven 1972. Den viderefører skifteloven § 62 og § 109 annet ledd. Bestemmelsen er omtalt i punkt 29.2.

Bestemmelsen i *første ledd første punktum* har ikke betydning for odels- eller åsetesrettens innhold, men innebærer at den med odels- eller åsetesrett kan kreve å overta eiendommen under skiftet. Arvingen slipper følgelig å gå veien om løsningssak, jf. odelsloven kapittel XIV. Bestemmelsen går foran § 104 første og annet ledd, slik at de øvrige arvingenes rett til å overta eller kreve salg av eiendommen etter denne regelen må vike for den med odelsrett eller åsetesrett etter § 108.

I første ledd *annet punktum* foreslås en utvidelse av fristen som tingretten eller bostyreren kan sette for arvinger med odels- eller åsetesrett til å melde fra om det gjøres krav gjeldende etter første punktum.

Annet ledd må ses i sammenheng med den foreslåtte endringen av odelsloven § 56 første ledd nytt fjerde punktum. Sammen avløser disse reglene den nåværende verdsettelsesregelen i skifteloven § 62 første ledd.

Tredje ledd svarer til skifteloven § 109 annet ledd.

Til § 109

I § 109 gis de overordnede reglene om deling av felleseiet ved et sammensatt skifte. Bestemmelsen svarer innholdsmessig fullt ut til Skiftelovutvalgets lovforslag § 5-2 i NOU 2007: 16, med unntak av første ledd annet punktum. Den viderefører skifteloven § 90 og § 107 første ledd annet punktum med mindre endringer. Bestemmelsen er behandlet i punkt 31.

§ 109 gjelder når det skal foretas et skifte av dødsboet, og kommer ikke til anvendelse når en gjenlevende ektefelle velger å sitte i uskifte. Om boet skal skiftes, klargjør *første ledd første punktum* at delingen av felleseiet skal skje etter reglene i ekteskapsloven kapittel 15. Bestemmelsen er ny i forhold til skifteloven, men sier ikke noe annet enn det som allerede følger av ekteskapsloven kapittel 15. I departementets lovforslag brukes begrepet «deling» av felleseie i stedet for «skifte», siden det er denne terminologien som benyttes i ekteskapsloven. Departementet foreslår også at det gis klarere uttrykk for at det er for-

delingen av verdier i felleseiet som reguleres av ekteskapsloven kapittel 15. Fordelingen av eiendeler ved et sammensatt skifte reguleres av §§ 104, 108 og 113 i arveloven.

I første ledd *annet punktum* foreslår departementet en bestemmelse som slår fast at delingen av felleseiet skal foretas før dødsboet skiftes. Dette er i praksis en nødvendighet siden man ikke vil kjenne dødsboets størrelse før delingen av felleseiet er gjennomført. Departementet antar at reglene vil være lettere å forstå hvis dette fremgår direkte av lovteksten. Siden regelen skal gjelde for både privat skifte og offentlig skifte, gis det ikke nærmere regler om hva det innebærer at delingen av felleseiet må være gjennomført først, men delingsprosessen må i det minste ha kommet så langt at det er klarlagt hva som inngår i dødsboet.

Tredje punktum svarer til gjeldende § 90 i skifteloven. Nytt sammenliknet med gjeldende rett er at bestemmelsen skal gjelde ved både offentlig og privat skifte.

I *annet ledd* videreføres skifteloven § 107 første ledd annet punktum, se punkt 31.

Til § 110

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende lov. Formålet med bestemmelsen er å legge til rette for en effektiv skiftebehandling og å sørge for tilstrekkelig åpenhet slik at verdier ikke blir holdt utenfor skiftet.

Første ledd svarer til Skiftelovutvalgets forslag til § 5-3 i NOU 2007: 16. *Annet ledd* er nytt i forhold til Skiftelovutvalgets lovforslag. Se nærmere punkt 31 i proposisjonen.

Til § 111

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende rett. Den gjennomfører Skiftelovutvalgets forslag til § 5-4 i NOU 2007: 16 med enkelte presiseringer. Bestemmelsen er omtalt i proposisjonen punkt 31. Den gjelder etter departementets lovforslag for ektefeller og samboere, jf. definisjonen av samboere i lovforslaget § 2 tredje ledd.

Bestemmelsen gjelder ved både offentlig og privat skifte. I *første ledd første punktum* presiseres det nærmest selvsagte, nemlig at en gjenlevende ektefelle eller samboer beholder råderetten over egne eiendeler, og at bruken er vederlagsfri. Dette følger direkte av eiendomsretten, og presiseringen foreslås først og fremst av pedagogiske grunner. Det følger av første ledd *annet punktum* at dersom det ikke er avtalt noe annet, kan dødsboet kreve vederlag for bruk av eiendeler som fullt ut var eid

av arvelateren. Av hensyn til den gjenlevendes behov for å områ seg etter dødsfallet og det faktum at de fleste skifter tar noe tid, foreslår departementet at adgangen til å kreve vederlag inntreer først når det har gått ett år etter dødsfallet, ikke seks måneder slik utvalget har foreslått. Det antas at en slik frist også fører til at det bare er i et fåtall av skiftene at det blir nødvendig å fastsette vederlag. Ved fastsettelsen av vederlaget skal det ses hen til den økonomiske verdien bruken innebærer. Om bruken har vært beskjeden eller den gjenlevendes økonomiske situasjon tilsier det, kan vederlaget settes betydelige lavere enn markedspris. Det skal ses hen til hva som i den konkrete situasjonen fremstår som rimelig. Den gjenlevende kan uansett unngå et krav om vederlag ved å medvirke til fortgang i skiftebehandlingen eller ved å overlate disposisjonsadgangen til dødsboet.

Det følger av første ledd *tredje punktum* at adgangen til å kreve vederlag også gjelder for bruk av eiendeler som var i sameie mellom ektefellene eller samboerne. Sammenliknet med utvalgets forslag er det i departementets lovforslag presisert at det kan kreves vederlag bare for bruk av arvelaterens andel av eiendelen. Om arvelateren og den gjenlevende eide en fritidseiendom med 50 prosent hver, skal vederlaget settes til halvparten av fullt vederlag.

I *annet ledd første punktum* foreslås det en unntaksregel for felles bolig og løsøre. Felles løsøre tar i hovedsak sikte på innbo i felles bolig og kjøretøy som var i felles bruk, se NOU 2007: 16 side 235. For disse eiendelene kan det ikke kreves vederlag selv etter at det har gått ett år fra dødsfallet. Retten til vederlagsfri bruk av disse eiendelene varer i utgangspunktet frem til det er avklart hvem som skal overta eiendelen. Avklaringen kan skje i form av en avtale mellom arvingene eller ved en dom som avgjør spørsmålet. I annet ledd *annet punktum* gis retten likevel kompetanse til å fastsette vederlag på nærmere vilkår i tilfeller der skiftet tar mer enn ett år. Trekker skiftebehandlingen i langdrag på grunn av forhold som ikke har noe med den gjenlevende ektefellen å gjøre, skal det en del til for å fastsette rett til vederlag for boet.

I *tredje ledd* følger departementet opp utvalgets forslag til § 5-4 annet ledd med noen mindre endringer. Etter departementets forslag kreves det ikke at det må være en «nærliggende» fare for at den gjenlevende på en utilbørlig måte forsinker skiftet eller forringer boets krav. Det er tilstrekkelig at det er en fare. Det vises ellers til utvalgets merknader til denne bestemmelsen.

Til § 112

Bestemmelsen svarer fullt ut til § 5-5 i lovforslaget i NOU 2007: 16. Den erstatter skifteloven § 108 første ledd.

Det følger av *første punktum* at den gjenlevende ektefellens kreditorer frem til skiftet er avsluttet kan kreve dekning i denne ektefellens eiendeler. Gjeld som den gjenlevende ektefellen er ansvarlig for før dødsfallet, skal etter ekteskapsloven § 58 første ledd gå til fradrag under delingen av felleseiet, og kreditorene kan da også kreve dekning i disse eiendelene for slik gjeld uten at det medfører tap for boet. *Annet punktum* gjelder gjeld som den gjenlevende ektefellen pådrar seg etter arvelaterens død. Det følger av bestemmelsen at kreditorene for slik gjeld er avskåret fra å ta utlegg i eiendeler som ved delingen skal overføres til dødsboet. Formålet med bestemmelsen er å sikre at den gjenlevende ektefellen ikke reduserer dødsboets andel ved å pådra seg gjeld etter at ektefellen gikk bort, men før delingen av felleseiet er gjennomført.

Til § 113

Bestemmelsen gjelder en gjenlevende ektefelles rett til å overta eiendeler på skiftet av dødsboet. Paragrafen viderefører i hovedsak skifteloven § 63 og bygger i stor grad på Skiftelovutvalgets forslag til ny § 76 c i arveloven i NOU 2007: 16. Bestemmelsen er omtalt i proposisjonen punkt 31. I motsetning til gjeldende § 63 og utvalgets lovforslag gjelder § 113 bare eiendeler som er i felleseie. Når det gjelder eiendeler som var arvelaterens særeie, og samboeres rett til å overta eiendeler, se § 114.

Begrepet «overta» brukes i bestemmelsen i stedet for «utlagt», se punkt 29.1.4 om denne terminologiske endringen.

Første ledd gjelder den gjenlevende ektefellens rett til å få overta eiendeler som han eller hun selv fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i felleseiet. For å lette forståelsen av bestemmelsen er det foreslått at ordet «boet» i gjeldende lov erstattes av «felleseiet».

Også i *annet til femte ledd* er endringene først og fremst av språklig og redaksjonell art.

Til 114

Bestemmelsen viderefører skifteloven § 63 for så vidt gjelder særeie. Forslaget følger sammen med § 113 også opp Skiftelovutvalgets forslag i NOU 2007: 16 til ny § 76 c i arveloven. Bestemmelsen er behandlet i punkt 31.

Departementet foreslår i motsetning til Skiftelovutvalget en egen paragraf om den gjenlevende ektefellens rett til å overta bolig og innbo som var i arvelaterens særøie, og om samboeres rett til å overta slike eiendeler.

Første ledd innebærer en utvidelse av gjenlevende ektefellers rett til å overta bolig og innbo som hørte til arvelaterens særøie, se begrunnelsen for dette i punkt 31. Retten etter første ledd omfatter de eiendelene som er omfattet av § 113 annet ledd bokstav a til d, jf. bestemmelsens annet punktum. Om det foreligger «særlige grunner», må vurderes konkret. I et tilfelle hvor arvelateren har etablert seg i ekteskap nummer to, avtaler særøie og dør like etter ekteskapsinngåelsen, kan det for eksempel være mindre naturlig at den nye ektefellen overtar en boligeiendom som har vært barndomshjemmet til barna fra første ekteskap.

Annet ledd har kun et pedagogisk formål ved at bestemmelsen minner om at samboeres rett til å overta bolig og innbo er regulert i husstandsfellesskapsloven.

Til 115

Bestemmelsen regulerer tidspunktet for verdsettelsen av eiendeler som en gjenlevende ektefelle beholder eller overtar på skiftet. Bestemmelsen svarer til forslaget til ny § 76 e i arveloven i lovforslaget i NOU 2007: 16 og § 66 i gjeldende skiftelov.

Skifteloven § 66 skiller mellom overtakelse av egne eiendeler og overtakelse av eiendeler som helt eller delvis har vært eid av den andre ektefellen. Ved overtakelse av egne eiendeler knyttes verdsettelsen til dødsfallstidspunktet. Ved overtakelse av eiendeler som helt eller delvis tilhørte den andre ektefellen, skiller bestemmelsen mellom privat og offentlig skifte. Mens det er utlodningstidspunktet som gjelder ved offentlig skifte, er det verdien da det ble bestemt hvem som skal overta eiendelen, som er avgjørende ved privat skifte. *Skiftelovutvalget* foreslår at det skal være de samme verdsettelsestidspunktene uansett om det skiftes offentlig eller privat. Etter utvalgets lovforslag skal verdsettelsen der en gjenlevende ektefelle overtar andre eiendeler enn sine egne, knyttes til tidspunktet det blir bestemt hvem som skal overta eiendelen. Utvalget viser blant annet til at særregelen for offentlige skifter er lite hensiktsmessig og vanskelig å praktisere. Utvalget uttaler at man bør gi regler som bidrar til å fremme en rask bobehandling, og ikke gjøre trenering lønnsom. Ved å knytte verdifastsettelsen til dødsfallstidspunktet for egne eiendeler og for tidspunktet for enighet ved andre eiendeler vil ingen av par-

tene ha noe å tjene (eller tape) på en trenering av bobehandlingen. En nærmere redegjørelse for den nåværende regelen og begrunnelsen for utvalgets forslag er gitt på side 114–116 i NOU 2007: 16.

Under høringen støtter *Oslo byfogdembete* og *Den Norske Advokatforening* utvalgets syn om at det bør være like regler for privat og offentlig skifte.

Departementet er enig med utvalget i at regelen i § 66 annet punktum ikke bør videreføres. Lovforslaget § 115 *første punktum* går etter dette ut på at verdien skal knyttes til dødsfallstidspunktet når ektefellen overtar egne eiendeler. Skal ektefellen overta andre eiendeler, skal verdien knyttes til tidspunktet det blir bestemt hvem som skal overta vedkommende eiendel, jf. *annet punktum*.

Ekteskapsloven § 69 annet ledd har en tilsvarende regel som skifteloven § 66. I § 181 nr. 1 i lovforslaget er det foreslått en tilsvarende endring av ekteskapslovens bestemmelse.

Til § 116

Bestemmelsen regulerer arvingenes ansvar for arvelaterens forpliktelser ved privat skifte. Bestemmelsen svarer med enkelte endringer til skifteloven § 78. Skiftelovutvalget foreslår i NOU 2007: 16 en annen regel om arvingenes gjelds-ansvar enn det departementets forslag går ut på, se nærmere punkt 26.2 i proposisjonen.

Første ledd første punktum slår fast at om boet skal skiftes privat, må minst én av de myndige arvingene påta seg ansvaret for de forpliktelsene som påhvilde arvelateren. Dette er i samsvar med det som gjelder etter nåværende skiftelov.

Mange av de forpliktelsene som påhvilde arvelateren, faller bort som følge av dødsfallet. Dette vil for eksempel gjelde plikter som vanligvis ikke regnes som formuerettslige, blant annet ulike offentligrettslige plikter, personrettslige plikter eller familierettslige plikter (som plikt til bidrag og underhold). En tredjepersons pengekrav mot arvelateren vil imidlertid normalt bestå uavhengig av dødsfallet. Kravets forfall vil heller ikke påvirkes eller fremskyndes av dødsfallet med mindre noe slikt har grunnlag i avtale. Også andre forpliktelser av kontraktsrettslig eller erstatningsrettslig art vil kunne bestå etter dødsfallet.

Det er bare myndige arvinger som kan påta seg ansvar for arvelaterens forpliktelser. Hvem som er å anse som myndig, følger av definisjonen i vergemålsloven § 2 tredje ledd.

Påtar flere av arvingene seg ansvar for arvelaterens forpliktelser, har de et solidarisk ansvar

overfor kreditorene, jf. *annet punktum*. At ansvaret er solidarisk, innebærer at kreditorene kan velge hvem av arvingene de vil kreve oppfyllelse fra. Arvingene kan redusere risikoen ved ansvaret for arvelaterens forpliktelser ved å kreve at forpliktelsene dekkes før arven fordeles mellom dem, jf. § 123 i lovforslaget. Videre kan arvingene få oversikt over forpliktelsene ved å utstede preklusivt proklama, jf. §§ 100 flg.

De øvrige arvingene er ansvarlige for forpliktelsene bare inntil verdien av sin arv, jf. *tredje punktum*. Dette innebærer at dersom det skulle vise seg at arvelateren hadde større gjeld enn først lagt til grunn, må arvingen betale tilbake mottatt arv, men arvingen vil ikke være ansvarlig for mer enn dette.

For små bo følger det av *annet ledd* at ansvaret etter første ledd er begrenset til boets midler etter at begravellesomkostningene er dekket. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 78 annet ledd. Bestemmelsen gjelder der boets aktiva antas å være mindre enn 3 G, det vil si ca. 291 000 kroner.

Bestemmelsen i *tredje ledd* er ny i forhold til gjeldende lov og utvalgets lovforslag. Som nevnt er det etter første ledd et vilkår for privat skifte at én eller flere av de myndige arvingene har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Første ledd innebærer at dersom ingen av arvingene er myndige, kan boet ikke skiftes privat. Dette kan for eksempel være situasjonen hvis arvelaterens eneste arvinger er hans eller hennes mindreårige barn. Skifteloven har i § 79 annet ledd en bestemmelse som likevel åpner for privat skifte i slike tilfeller, men vilkåret er da at vergen overtar ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Etter departementets syn bør denne regelen ikke videreføres. Regelen kan for det første virke som en felle for vergen (som for eksempel kan være barnas mor, som er skilt fra barnas far og dermed ikke selv har arverett). Det virker lite rimelig at vergen, som ikke selv har arverett, må påta seg ansvaret for forpliktelsene for å unngå offentlig skifte. Det er heller ikke heldig at loven legger opp til offentlig skifte i disse boene ved at adgangen til å kunne skifte privat er gjort så snever. Departementet foreslår at det i disse tilfellene skal være adgang til å skifte privat uten at noen påtar seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Arvingenes ansvar er da begrenset til det de mottar i arv. Bestemmelsen er på dette punktet i samsvar med det utvalget har foreslått som en generell regel om gjeldsansvar, jf. punkt 26.2.3 i proposisjonen. Bestemmelsen innebærer at dersom det ønskes privat skifte, blir samtlige av arvingene ansvarlige for arvelaterens forpliktelser i kraft av loven

innenfor rammen av det de mottar i arv. Det er med andre ord ikke nødvendig at arvingene uttrykkelig erklærer at de påtar seg det begrensede gjeldsansvaret.

Til § 117

Bestemmelsen gir nærmere regler om frister for å kreve privat skifte. Bestemmelsen er omtalt i proposisjonen punkt 26.3.

Bestemmelsen følger i det vesentlige opp Skiftelovutvalgets forslag til § 6-2 i NOU 2007: 16.

Første ledd viderefører fristen i skifteloven § 81, ved at én eller flere av arvingene innen 60 dager etter dødsfallet, eller innen en annen frist som retten setter, må ha påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, jf. § 116 første ledd. Betydningen av fristen er særlig at tingrettens adgang og plikt etter § 129 første ledd til å åpne offentlig skifte av eget tiltak inntreer når fristen utløper. Bestemmelsen åpner for at retten ut fra en skjønnsmessig vurdering kan sette en lengre frist. Et praktisk viktig tilfelle hvor forlengelse av fristen kan være rimelig, er hvis det er utstedt proklama og proklamafristen ikke er utløpt. I så fall bør tingretten ikke åpne offentlig skifte av eget tiltak. Retten kan også sette en kortere frist. Det er imidlertid viktig at arvingene får tilstrekkelig tid til å vurdere valg av skifteform.

Annet ledd erstatter skifteloven § 32 første ledd annet punktum. Det slås her fast at tilbakelevering fra offentlig til privat skifte kan skje uten hinder av fristen i første ledd. Reglene om tilbakelevering følger av § 158 i lovforslaget. Adgangen til å skifte boet privat er dermed ikke stengt selv om fristen utløper.

Til § 118

Bestemmelsen regulerer når skifteattest skal utstedes, hvem den skal utstedes til, og attestens innhold og rettsvirkninger mv. Bestemmelsen svarer med noen endringer til § 6-3 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. § 118 er langt på vei i samsvar med gjeldende rett og praksis, men gjeldende lov har i liten grad regler om skifteattest. Se likevel § 82 i gjeldende lov.

Første ledd gir regler om når retten skal utstede skifteattest. Skifteattest skal utstedes når fristen på 60 dager etter § 117 første ledd er utløpt. Attesten kan imidlertid også utstedes tidligere dersom alle arvingene er enige om det. Attesten er nødvendig for at arvingene skal kunne forplikte boet. Det kan derfor være lenge å vente i 60 dager på skifteattest. Retten må imidlertid forsikre seg

om at arvingene har fått tilstrekkelig tid til å vurdere valg av skifteform.

Annet ledd gir reglene om hvem skifteattesten skal utstedes til. I bo der én eller flere arvinger har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, skal skifteattesten utstedes til disse, jf. *første punktum*. Bestemmelsen innebærer at det er en sammenheng mellom legitimasjon til å forplikte boet og ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Annet ledd *annet punktum* gjelder bo etter § 116 tredje ledd. I disse boene er ingen av arvingene myndige, og det foreslås at skifteattesten utstedes til arvingenes verger.

Det følger av *tredje punktum* at ved enighet mellom arvingene (jf. første punktum) eller vergene (jf. annet punktum) kan skifteattesten utstedes til én eller enkelte av dem, eller de kan utpeke en fullmektig for seg. En slik adgang antas å være praktisk særlig i tilfeller der det etter reglene i første og annet punktum ellers ville ha vært mange arvinger eller verger som skulle ha hatt skifteattest. Det kan også være praktisk at arvingene ønsker å oppnevne en utenforstående til å gjennomføre skiftet på sine vegne, for eksempel en advokat.

Annet ledd *fjerde punktum* bestemmer at der det etter testament er en testamentsfullbyrder som skal stå for skiftet, skal skifteattesten utstedes til ham eller henne. Reglene om gjeldsansvar i § 116 gjelder imidlertid på vanlig måte, noe som gjerne vil innebære at minst én av arvingene må ha påtatt seg ansvaret for gjelden. Bestemmelsen må for øvrig ses i sammenheng med § 99.

Kravene i første og annet ledd om at arvingene skal være enige, må ses i sammenheng med § 120 annet ledd, som innebærer at man kan se bort fra arvinger som ikke besvarer henvendelser, arvinger med ukjent adresse og arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi.

Tredje ledd regulerer hva det skal gis opplysninger om i skifteattesten. Skifteattesten skal blant annet opplyse om hvem som er arvinger i boet. Oppstillingen skal så langt som mulig være komplett, jf. i den forbindelse meldeplikten om slektskapsforhold etter lovforslaget § 89 annet ledd og rettens ansvar for å bistå med å finne frem til slektsarvinger etter lovforslaget § 90 første ledd. Dersom en arving representeres av verge, og arvingen er mindreårig eller representasjon under skiftet omfattes av vergens mandat, skal også vergen oppgis i skifteattesten. Det vil si at både arvingen og arvingens verge skal oppgis.

Det følger av *fjerde ledd første punktum* at boet skal anses overtatt til privat skifte når skifteattes-

ten er utstedt. *Annet punktum* slår fast at skifteattesten gir legitimasjon til å rå over arvelaterens eiendeler og til å forplikte boet. Det må her skilles mellom hva man er legitimert til utad, og hva man har rett til i relasjon til de øvrige arvingene. Skifteattesten gir legitimasjon, men må ses i sammenheng med § 120, som går ut på at beslutninger under skiftet normalt krever enstemmighet mellom arvingene. § 6-3 annet ledd annet punktum i utvalgets lovforslag er ikke fulgt opp da bestemmelsen kan virke uklar når det gjelder forholdet mellom rett og legitimasjon.

Bestemmelsen i *femte ledd* er ny både i forhold til gjeldende lov og utvalgets lovforslag. Det foreslås i *første punktum* en plikt til retting der det er vesentlige feil i skifteattesten. Er attesten utstedt til feil personer, er dette åpenbart en vesentlig feil. Man kan også tenke seg at en arving som har overtatt ansvaret for gjelden, er uteglemt, eller at skifteattesten er utstedt til en testamentsfullbyrder som ikke lenger har oppdraget. Det kan også være en vesentlig feil om det viser seg at listen over arvinger ikke er komplett eller korrekt. Retten kan da rette attesten for å sikre at den kan fungere etter sin hensikt. Femte ledd *annet punktum* gir rett til å anke et avslag på skifteattest. En slik anke kan være aktuell der det er uenighet om en person er arving. Dette vil det kunne være hensiktsmessig å ta stilling til tidlig i prosessen.

Sjette ledd første punktum svarer til nåværende § 82 tredje ledd første punktum. *Annet punktum* avløser nåværende § 79 første ledd tredje punktum, som gjelder varsel til fylkesmannen om privat skifte hvis noen av arvingene er mindreårige eller fratatt rettslig handleevne. Nåværende lov har ingen bestemmelse som svarer til sjette ledd *tredje punktum*. Bakgrunnen for denne bestemmelsen fremgår av punkt 37.

I *syvende ledd* foreslås det en hjemmel til å gi nærmere regler om skifteattester i forskrift.

Til § 119

Bestemmelsen gir regler om den praktiske gjennomføringen av et privat skifte av dødsbo. Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende skiftelov, og den er heller ikke med i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bestemmelsen er omtalt i proposisjonen punkt 26.3.

Det følger av *første punktum* at det er den eller de av arvingene som er legitimert etter skifteattesten, som har ansvar for å gjennomføre det private skiftet. Hvem skifteattesten skal utstedes til, følger av § 118. Det fremgår av *annet punktum* at det er adgang til å overlate noen eller alle opp-

gavene til andre, for eksempel til en av arvingene eller en advokat.

§ 119 lister opp de oppgaver som i utgangspunktet hører med til det å skifte privat, jf. bokstav a til l. Noen av disse bestemmelsene er utformet som «skal-regler», andre er utformet som «bør-regler». Det må dessuten tas forbehold om at ikke alle oppgavene som er nevnt i bokstav a til l, vil være like relevante ved ethvert dødsboskifte. I små og oversiktlige bo der nær familie er de eneste arvingene, er det for eksempel flere av oppgavene som vil kunne sløyfes eller ikke vil kreve nevneverdig innsats.

Det følger av *bokstav a* at det skal skaffes oversikt over hvem som er arvinger i boet, og man må også kartlegge omfanget av den enkeltes arverett. Bestemmelsen innebærer at man skal forsøke å skaffe oversikt over hvilke slektsarvinger som har rett til arv etter den avdøde. Dette er som regel uproblematisk, men nå og da kan det vise seg at det finnes livsarvinger eller andre slektinger som ikke var kjent for de øvrige arvingene. Videre må eventuelt testament gjennomgås slik at man har oversikt over testamentsarvingene og deres arverett.

Bokstav b går ut på at det skal skaffes oversikt over arvelaterens eiendeler og forpliktelser. Dette vil ofte være kjent for arvingene fra før, men for å være sikker på at man har en fullstendig oversikt, bør det ofte bes om innsyn i skatteopplysninger for siste år og i saldo på arvelaterens bankkonti. I tillegg kan det være aktuelt å undersøke ulike eiendomsregistre.

Bestemmelsen i *bokstav c* er en påminnelse om regelen i § 124 om at arvingene har ansvar for oppfyllelse av testamentariske bestemmelser. Videre pålegger den dem som er ansvarlige for gjennomføringen av skiftet, å varsle dem som ikke deltar i skiftebehandlingen, om deres rettigheter. Dette gjelder særlig retten til arv, men se også § 120 om at beslutninger som hovedregel krever enstemmighet mellom arvingene.

Det følger av *bokstav d* at man har en plikt til å ta vare på boets eiendeler. Jo lenger tid skiftet pågår, desto større blir behovet for å sørge for eiendelene. Men også i bo som avvikles relativt raskt, kan det være forvaltningsoppgaver. En fast eiendom eller et kjøretøy må holdes forsikret, og verdifulle gjenstander må oppbevares på en trygg måte. Hvilke oppgaver som må utføres i det enkelte boet, må vurderes av arvingene.

Det følger av *bokstav e* at man bør vurdere å utstede preklusivt proklama om dette ikke allerede er gjort. Arvingene må vurdere om de er tilstrekkelig sikre på at de har oversikt over arve-

laterens gjeldsforpliktelser. Etter annet punktum i bokstav e skal det utstedes proklama hvis en av arvingene krever det, jf. § 121.

Bokstav f går ut på at man bør sørge for å avslutte arvelaterens løpende kontraktsrettslige forpliktelser. Abonnementer på aviser, magasiner, telefon osv. eller avtaler om for eksempel snømåking, levering av mat eller ulike elektroniske tjenester mv. pådrar boet kostnader om de ikke sies opp. Noen tjenester bør imidlertid beholdes, som for eksempel enkelte forsikringer og nettleie og strøm for å holde eiendom frostfri. Det er opp til arvingene å vurdere hvilke avtaler som kan avsluttes.

Man skal etter *bokstav g* levere skattemelding for inneværende år og eventuelt også for foregående år dersom denne ikke allerede er levert, jf. forskrift til skatteforvaltningsloven 23. november 2016 nr. 1360 § 8-2-4 annet og tredje ledd.

Bokstav h gjelder plikten til å betale arvelaterens og boets forpliktelser. Dette gjelder både kortsiktig og langsiktig gjeld og løpende utgifter. Dødsfallet påvirker ikke gjeldens forfallstidspunkt, slik at det ikke alltid er praktisk å betale all gjeld direkte. Det må da settes av et tilstrekkelig beløp til å dekke gjeld som ikke er forfalt. Større gjeldsposter kan også komme til underveis i skifteoppgjøret, for eksempel siste avregning for opphold på syke- og aldershjem eller liknende. I § 122 er det gitt nærmere regler om i hvilken rekkefølge forpliktelser bør dekkes. Om det er uklart om det er tilstrekkelige midler i boet til å dekke gjelden, må forpliktelsene dekkes i denne rekkefølgen. I tillegg er det viktig å få oversikt over og inndrive arvelaterens eller boets fordringer mot andre om fordringene fortsatt består.

Det følger av *bokstav i* at man må få avklart om noen av arvingene ønsker å overta arvelaterens eiendeler på skiftet, eller om eiendelene skal selges slik at verdien i stedet kan fordeles. Det er gitt nærmere regler om arvingenes rett til å overta eiendeler på skiftet i kapittel 15 avsnitt III. De eiendelene som ikke skal overtas av noen av arvingene, skal selges. Nærmere regler om retten til å kreve salg av en eiendel følger av § 104 annet ledd.

Det følger av *bokstav j* at det bør settes opp et forslag til fordeling av eiendelene i boet. Dette omfatter også kontanter, bankinnskudd og verdipapirer. Man skal først sørge for å oppfylle de krav som følger av et eventuelt testament, jf. bokstav c. Når arvingene er enige om fordelingen av resten av eiendelene, bør det settes opp et dokument som viser fordelingen, og som undertegnes av samtlige arvinger som dokumentasjon på at arvingene har vært enige.

Bokstav k går ut på at man skal overføre eien- delene og utbetale de beløpene til de arvingene som skal ha dette, i samsvar med det arvingene er enige om.

Det følger av *bokstav l* at man bør sørge for at dokumentasjon som viser at kreditorene har fått dekning, blir oppbevart på en betryggende måte. Dette kan være hensiktsmessig for å unngå tvist i etterkant. Man bør også føre en oversikt over de ut- og innbetalingene som er foretatt som ledd i det private skiftet. Dette tilsier at det kan være hensiktsmessig å sette opp et enkelt regnskap slik at man enkelt kan dokumentere overfor arvin- gene og kreditorene at oppgjøret har foregått på riktig måte.

Til § 120

Bestemmelsen regulerer hvordan arvingene tref- fer beslutninger under et privat skifte og er omtalt i proposisjonen punkt 26.3.

§ 120 er i hovedsak i samsvar med gjeldende rett, men det foreslås presiseringer på praktisk viktige områder. Bestemmelsen følger opp Skif- telovutvalgets lovforslag § 7-1 annet og tredje ledd i NOU 2007: 16 med enkelte endringer.

Første ledd første punktum oppstiller hoved- regelen om forholdet mellom arvingene under skiftet. Etter gjeldende rett kan det være usikkert i hvilken utstrekning en enkelt arving eller et fler- tall av arvingene kan treffe avgjørelser som øvrige arvinger ikke er enig i. Første ledd første punk- tum slår fast at det i utgangspunktet kreves enstemmighet blant arvingene for å treffe avgjø- relser under skiftet. I praksis kan imidlertid en regel om enstemmighet gjøre gjennomføringen av skiftet tungvint, særlig hvor det er mange arvin- ger. I *annet punktum* åpnes det derfor for at én eller noen av arvingene kan gis myndighet til å treffe beslutninger på vegne av alle. Departemen- tet slutter seg for øvrig til Skiftelovutvalgets uttalelse på side 241 i NOU 2007: 16 om at bestem- melsen ikke er til hinder for at en av arvingene foretar vanlige disposisjoner om forvaltningen av boet uten uttrykkelig fullmakt hvis de andre arvingene ikke protesterer mot dette.

Skiftelovutvalgets lovforslag krever enstem- mighet mellom «loddeierne». Departementet foreslår at begrepet «loddeier» ikke videreføres i den nye arveloven, se punkt 4.3 om dette. Departementet foreslår i stedet at det i utgangspunktet er arvingene (jf. definisjonen i § 2 første ledd) som må være enige, men med et unntak i *annet ledd første punktum* for arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av

liten verdi. Se for øvrig merknaden til § 92 om hva som ligger i dette uttrykket.

Annet ledd *annet punktum* tar sikte på å avhjelpe praktiske problemer som oppstår i enkelte skifter ved at man ikke kommer i kontakt med enkelte arvinger, eller ved at de ikke svarer på henvendelser eller for øvrig medvirker til at skiftet kan gjennomføres. Bestemmelsen tar sikte på å løse disse utfordringene ved å fastsette at enighet blant de øvrige arvingene er tilstrekkelig hvis noen av arvingene har ukjent adresse eller ikke besvarer henvendelser. For de passive arvin- gene kan det oppstå et spørsmål om hva som skal til for at bestemmelsen kan komme til anvendelse. Departementet slutter seg til utvalgets uttalelser om dette på side 241–242 i NOU 2007: 16, der det blant annet uttales at det må kreves at de øvrige arvingene foretar seg det som er rimelig å for- vente for å komme i kontakt med vedkommende arving.

Tredje ledd gir et praktisk viktig unntak fra før- ste ledd første punktum. Det bestemmes her at en enkelt arving med bindende virkning for de øvrige arvingene kan foreta nødvendige tiltak for å verne verdier som tilhører boet. Når det gjelder eksempler på mulige tiltak, se side 242 i NOU 2007: 16. Sammenliknet med utvalgets lovforslag, foreslår departementet at det fremgår av ordlyden at tiltaket må være forholdsmessig.

§ 120 får anvendelse også der det følger av andre bestemmelser i loven at det skal foreligge enighet mellom arvingene, se for eksempel §§ 104, 105 og 118.

Til § 121

Bestemmelsen gir regler om når det skal utstedes proklama ved privat skifte. Bestemmelsen avløser delvis § 69 i skifteloven og svarer til § 4-1 annet ledd i lovforslaget i NOU 2007: 16. Bestemmelsen opp- stiller ingen plikt til å utstede proklama ved privat skifte, kun en adgang til det. Men det skal etter bestemmelsen utstedes proklama dersom en av arvingene krever det. De nærmere reglene om pro- klama er inntatt i §§ 100 til 103 i lovforslaget, og reglene er behandlet i punkt 28 i proposisjonen.

Til § 122

Bestemmelsen gjelderplikten til å sørge for dek- ning av arvelaterens forpliktelser. Bestemmelsen er ny og følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 3-3 i NOU 2007: 16 med noen endringer.

Departementet foreslår en annen plassering av reglene om dekning av arvelaterens forpliktel-

ser enn Skiftelovutvalget. I Skiftelovutvalgets lovforslag er bestemmelsene som svarer til §§ 122, 123 og 124 i departementets lovforslag, plassert i et kapittel om felles bestemmelser for privat og offentlig skifte. Etter departementets syn vil det gi en bedre oversikt å plassere reglene i kapitlene om henholdsvis privat og offentlig skifte. Det er heller ikke alle av disse reglene som passer like godt som fellesregler. Departementet viser blant annet til at ved offentlig skifte av insolvente bo følger prioritetsreglene av dekningsloven kapittel 9.

Første ledd slår fast at arvingene skal sørge for å dekke boets og arvelaterens forpliktelser. *Annet ledd* angir hvordan ulike typer forpliktelser bør prioriteres i forhold til hverandre. Reglene har først og fremst betydning der forpliktelsene overstiger eiendelene i boet. I så fall skal forpliktelsene dekkes etter den nevnte prioritetsrekkefølgen, jf. *tredje ledd*. Reglene må for øvrig ses i sammenheng med lovforslaget § 116 om arvingenes personlige ansvar for arvelaterens forpliktelser. Selv om departementet foreslår å videreføre regelen om at minst en av arvingene må overta ansvaret for arvelaterens forpliktelser, kan det etter departementets syn være rimelig med en regel om prioritetsrekkefølge som innebærer at kreditorene ved insolvens skal dekkes i samme rekkefølge som ved offentlig skifte. Siden kreditorene ved insolvens må forholde seg til en annen debitor enn den opprinnelige, bør boets midler sikre dekning etter prioritetsrekkefølgen i dekningsloven.

Det følger av *annet ledd bokstav a* at omkostningene ved arvelaterens begravelse skal dekkes først. Slik er det ved privat skifte antakelig også etter gjeldende rett, jf. Lovavdelingens tolkningsuttalelse 5. oktober 2006 (snr. 2006/5174 EP). HSH uttaler i høringen at organisasjonen er enig i at det lovfestes at begravellesomkostningene skal dekkes først. Begravellesomkostninger består av utgifter til begravellesbyrået, kiste eller urne, gravstein med inskripsjon og gravlegat mv. Som utvalget viser til på side 227 i utredningen, må det innfortolkes en viss begrensning for hva som kan dekkes som begravellesomkostninger etter bestemmelsen, selv om det samtidig må legges vekt på at de pårørende skal kunne ta en verdig avskjed med den avdøde. Utgifter til en minnestund omfattes i utgangspunktet ikke. Hva som skal regnes som begravellesomkostninger, får imidlertid først og fremst betydning hvis boet er insolvent. Er boet solvent, vil begravellesomkostningene og utgiftene til en minnestund uansett kunne dekkes av boet hvis arvingene er enige om dette.

Skifteomkostninger, jf. *bokstav b*, vil særlig være aktuelle hvis det først har vært åpnet offentlig skifte. Med «massekrav» menes forpliktelser som oppstår på boets vegne under skiftet, for eksempel husleie, kostnader ved salg av fast eiendom og betaling til ulike medhjelpere, se også dekningsloven § 9-2.

Det følger av *bokstav c* og *bokstav d* at den typen krav som er fortrinnsberettigede etter dekningsloven §§ 9-3 og 9-4, skal dekkes før andre krav. Departementet viser for øvrig til utvalgets merknad til § 3-3 på side 227 i utredningen.

Fjerde ledd gir reglene om forsinkelsesrente og mellomrente i § 144 tilsvarende anvendelse. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

Til § 123

Bestemmelsen erstatter skifteloven § 67 første ledd og følger opp § 3-4 i lovforslaget i NOU 2007: 16. I departementets lovforslag er fellesbegrepet «arving» gjennomgående brukt i stedet for «lodd-eier» og «legatar», se punkt 4.3. Når det gjelder plasseringen av bestemmelsen, vises til merknaden til § 122.

Til § 124

§ 124 gjelder plikten til å sørge for oppfyllelse av testamentariske bestemmelser. Bestemmelsen svarer til §§ 3-6 og 3-7 i lovforslaget i NOU 2007: 16. Den avløser § 68 (som først og fremst gjelder ved privat skifte) og svarer til §§ 97 og 110 (som gjelder ved offentlig skifte) i gjeldende skiftelov.

Departementet foreslår en noe annen utforming enn utvalgets forslag til § 3-7. Dette har bakgrunn blant annet i at departementet, i motsetning til utvalget, foreslår å gå bort fra begrepene «loddeier» og «legatar» (se punkt 4.3), og at arvingene i departementets lovforslag langt på vei er gitt de samme rettighetene under skiftet uavhengig av om de er «loddeiere» eller ikke. Med dette utgangspunktet virker det mindre naturlig å følge opp utvalgets forslag om en regel som pålegger visse arvinger (loddeierne) et ansvar for å sørge for at andre arvinger (de med krav som følger av testament) får sin del av arven.

§ 68 i skifteloven går ut på at arvinger som har overtatt ansvaret for arvelaterens gjeld, «svarer for fordringer som oppstår ved arvefallet som følge av testamentarisk bestemmelse». Bestemmelsen har etter dette først og fremst betydning ved privat skifte. Skiftelovens ordning var opprinnelig at alle loddeierne måtte påta seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser for at boet skulle kunne

skiftes privat. § 68 ble ikke endret i forbindelse med lovendringene som førte til at det nå er tilstrekkelig at bare én eller noen av loddeierne påtar seg gjeldsansvaret. Nåværende § 68 innebærer, i hvert fall hvis man skal holde seg til ordlyden, at det bare er de av loddeierne som har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, som er ansvarlige for oppfyllelsen av testamentariske forpliktelser. Etter departementets syn gir dette en ikke helt heldig løsning i og med at bestemmelsen også gir regler om ansvarsfordelingen etter at arven er fordelt, se § 68 annet ledd.

Departementet går etter dette heller ikke inn for en regel om at det ved privat skifte er de av arvingene som har påtatt seg ansvaret for arvelaterens gjeld, som er ansvarlige for oppfyllelsen av forpliktelser som følger av testament. Departementet foreslår en regel tilsvarende skifteloven § 110 om offentlig skifte, som i stedet for å pålegge noen av arvingene et personlig ansvar for oppfyllelse av testamentariske forpliktelser, gir regler om at skiftebehandlingen skal gjennomføres slik at oppfyllelsen av testamentariske bestemmelser gis prioritet etter dekning av kreditorene, men før utdeling av annen arv. Videre innebærer § 69, jf. § 70, at de øvrige arvingene kommer i ansvar hvis en testamentsarving blir forbigått.

Første ledd slår etter dette fast at kreditorene skal dekkes først, eventuelt skal det stilles sikkerhet for deres krav. Dersom det da er midler igjen i boet, skal testamentsarvingene få utdelt sin del av arven, forutsatt at testamentet er gyldig, og ikke går ut over det arvelateren kunne disponere over ved testament (jf. blant annet pliktdelsreglene i §§ 50 flg.). I utgangspunktet er det først når alle krav som følger av testament, er oppfylt, at resten av arven kan fordeles mellom legalarvingene. Det er likevel tatt et forbehold for tilfeller der kravet som følger av testamentet, forfaller først på et senere tidspunkt. Arven kan da uansett fordeles til de øvrige arvingene hvis det settes av midler til oppfyllelse av kravet.

Annnet ledd regulerer situasjonen der det ikke er tilstrekkelige midler i boet til å dekke kreditorene og samtlige testamentsarvinger. Bestemmelsen viderefører prinsippet i skifteloven § 110 annet punktum. Departementet har tatt inn en reservasjon om at prinsippet om at den som etter testamentet skal arve en ting, skal gå foran den som skal arve en pengesum, bare gjelder hvis det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet. Dette er i samsvar med utformingen av presumsjonsregelen i § 58 bokstav a.

Departementet har, som Skiftelovutvalget, vurdert om renteplikt for sumlegater og avkastning

av gjenstandslegater (og eventuelt sumlegater) bør lovreguleres. Departementet er imidlertid enig med Skiftelovutvalget i at det synes mer hensiktsmessig at disse spørsmålene finner sin løsning gjennom rettspraksis. Det vises for øvrig til Skiftelovutvalgets redegjørelse i NOU 2007: 16 side 228–229.

Til § 125

Det vises til merknaden til § 146.

Til § 126

Bestemmelsen gir nærmere regler om tvister under privat skifte. Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 7-3 med noen endringer.

Første ledd er i samsvar med første ledd i utvalgets lovforslag, se punkt 26.3 i proposisjonen.

I *annet ledd* foreslås det at tvister under privat skifte skal behandles etter tvistelovens vanlige regler. Det vises til punkt 32.2 i proposisjonen om dette spørsmålet.

Bestemmelsens *tredje og fjerde ledd* er i samsvar med utvalgets lovforslag. Reglene om rettskraft og tvangskraft går noe videre enn tvistelovens alminnelige regler. Departementet viser til utvalgets omtale av disse bestemmelsene på side 243 i NOU 2007: 16.

Til § 127

Bestemmelsen gir regler om hvem som kan kreve offentlig skifte. Reglene om åpning av offentlig skifte er omtalt i punkt 27.2 i proposisjonen. § 127 erstatter med visse endringer skifteloven § 84, og den svarer til § 8-1 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Noen av endringene i forhold til gjeldende lov og utvalgets lovforslag har bakgrunn i at begrepene «loddeier» og «legatar» ikke er videreført i departementets lovforslag. Departementet foreslår at man bruker fellesbegrepet «arving», og at det i loven i stedet tas inn enkelte uttrykkelige unntak for arvinger som bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, se punkt 4.3.

Alternativet i bokstav b i Skiftelovutvalgets forslag, jf. § 84 første ledd og henvisningen til § 60 annet ledd første alternativ i gjeldende skiftelov, er ikke fulgt opp. Dette har bakgrunn i lovforslaget § 73 tredje ledd annet punktum, se punkt 22.2.

Alternativet i bokstav d i utvalgets lovforslag er heller ikke fulgt opp. Departementet foreslår andre regler for arvingenes ansvar for arvelate-

rens forpliktelser enn det som var foreslått av utvalget, se punkt 26.2. Kreditorerne er etter departementets vurdering da tilstrekkelig ivaretatt av bokstav e og f i departementets lovforslag.

Det følger av *første ledd bokstav a* at en arving kan kreve offentlig skifte, jf. § 2 første ledd, som gir en definisjon av dette begrepet. Bestemmelsen må ses i sammenheng med annet og tredje ledd. *Annet ledd* begrenser retten til å kreve offentlig skifte når arvingen bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi etter arvelateren. Se om denne unntaksbestemmelsen punkt 4.3 og også merknaden til § 92, som har et tilsvarende unntak. Første ledd bokstav a og annet ledd sett i sammenheng erstatter alternativene i bokstav g og h i utvalgets lovforslag og § 84 tredje og fjerde ledd i skifteloven. *Tredje ledd* innebærer at en mindreårig arving, en arving som er fratatt rettslig handleevne, eller en arving som på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke er i stand til å ivareta sine interesser, ikke selv kan kreve offentlig skifte. I disse tilfellene er det vergen som må kreve offentlig skifte på vegne av arvingen. Se i den forbindelse lovforslaget § 139, som bygger på samme prinsipp.

Første ledd bokstav b viderefører langt på vei skifteloven § 84 første ledd, jf. § 60 annet ledd tredje alternativ. Også denne bestemmelsen må ses i sammenheng med annet ledd.

Bokstav c gir en arvings konkursbo rett til å kreve åpning av offentlig skifte og viderefører skifteloven § 84 første ledd, jf. § 60 annet ledd annet alternativ. Når det gjelder hvem som kan regnes som arving, se annet ledd.

Etter *bokstav d* kan fylkesmannen og, under visse forutsetninger, vergen kreve offentlig skifte på vegne av en arving under vergemål, jf. vergemålsloven § 2 første ledd. Forslaget støttes under høringen av *Barne- og likestillingsdepartementet*. Bestemmelsen må ses i sammenheng med bokstav a og tredje ledd. Tredje ledd gir vergen kompetanse til å opptre på arvingens vegne i tilfeller der arvingen ikke selv har tilstrekkelig rettslig handleevne, blant annet når arvingen er mindreårig. Vergen har da kompetanse direkte i kraft av loven. Vergens kompetanse etter første ledd bokstav d har dermed betydning bare ved de former for vergemål som ikke omfattes av tredje ledd, det vil si vergemål der arvingen ikke er fratatt rettslig handleevne, eller der fratakelsen bare gjelder personlige forhold. I disse tilfellene har vergen kompetanse i tillegg til arvingen selv. Vergens kompetanse etter bokstav d beror likevel på om det å begjære offentlig skifte omfattes av vergeopdraget. Bokstav d gir dessuten fylkesmannen som lokal vergemålsmyndighet kompetanse til å kreve

offentlig skifte ved alle former for vergemål. Kompetansen gjelder ved siden av arvingens egen kompetanse etter bokstav a og vergens kompetanse etter bokstav d og tredje ledd.

Bokstav e viderefører skifteloven § 84 sjette ledd. Bestemmelsen gir den som har krav mot arvelateren, rett til å kreve offentlig skifte dersom skifteattest ikke blir utstedt innen fristen etter § 117. Settes det en annen frist enn 60 dager, får det også følge for retten til å kreve offentlig skifte etter bokstav e.

Bokstav f svarer til skifteloven § 84 femte ledd.

Til § 128

Bestemmelsen slår fast at arvelateren ved testament kan bestemme at boet skal skiftes offentlig. Reglene om åpning av offentlig skifte er omtalt generelt i proposisjonen punkt 27.2.

Bestemmelsen erstatter med visse endringer skifteloven § 87. Den følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-2. Departementet viser til utvalgets merknad til bestemmelsen på side 245 i NOU 2007: 16. En endring i forhold til utvalgets lovforslag er en omformulering av annet punktum i tillegg til at samboer er lagt til ved siden av livsarvinger og ektefelle. Dette har sammenheng med at samboer er lagt til også i lovforslaget § 99 første ledd, jf. i den forbindelse utvalgets begrunnelse for regelen i annet punktum.

Til § 129

§ 129 bestemmer at tingretten i noen tilfeller kan eller skal beslutte offentlig skifte av eget tiltak. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 27.2.

Første ledd første punktum erstatter med visse endringer skifteloven § 83, mens *annet og tredje punktum* er nye. Første ledd svarer innholdsmessig fullt ut til Skiftelovutvalgets lovforslag § 8-3 i NOU 2007: 16. Det vises til merknaden til bestemmelsen på side 245–246 i utredningen. Departementet viser særlig til utvalgets beskrivelse av bestemmelsen i annet punktum som en «sikkerhetsventil» som skal brukes med varsomhet.

I *annet ledd* foreslår departementet en henvisning til andre regler i loven som går ut på at tingretten skal åpne offentlig skifte av eget tiltak. Med en slik regel gir § 129 en fullstendig regulering av når det skal åpnes offentlig skifte av eget tiltak.

Til § 130

Bestemmelsen erstatter skifteloven § 84 første ledd og annet ledd annet punktum og § 85.

Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-6 i NOU 2007: 16 uten realitetsendringer av betydning. Åpning av offentlig skifte er omtalt generelt i proposisjonen punkt 27.2.

Første ledd annet punktum gir fylkesmannen adgang til å kreve offentlig skifte selv om det private skiftet er avsluttet, hvis fylkesmannen blir klar over at en person under vergemål har mottatt en arv som ikke er tilfredsstillende ut fra den arven arvingen har rett til etter loven eller et testament. I nåværende lov og utvalgets lovforslag er vilkåret at arven «ikke er tilfredsstillende». Departementet foreslår en endring av ordlyden for å tydeliggjøre at det skal gjøres en sammenlikning mellom den arven som faktisk er mottatt, og det arvingen hadde rett til av arv etter loven eller et testament. Fylkesmannen har kompetanse til å kreve offentlig skifte etter denne bestemmelsen uavhengig av hvilken kompetanse vergen har. Med «arving under vergemål» menes mindreårige og voksne som har fått oppnevnt verge, jf. vergemålsloven § 2 første ledd.

Annet ledd første punktum bestemmer at retten til å kreve offentlig skifte faller bort når det er gått tre år etter dødsfallet. Dette innebærer at fristen for å kreve offentlig skifte kan utløpe selv om det private skiftet ikke er avsluttet. I annet ledd *annet punktum* har departementet føyd til samboere som alternativ siden samboere nå kan ha rett til å sitte i uskifte.

Når det gjelder *tredje ledd*, vises til utvalgets merknad til § 8-6 tredje ledd på side 250 i utredningen.

Til § 131

Bestemmelsen gir regler om forberedende rettsmøte før åpning av offentlig skifte. Gjeldende skiftelov har ikke noen tilsvarende bestemmelse. Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-5 med noen endringer. Forslaget er nærmere begrunnet i punkt 27.2.

Det følger av *første ledd første og annet punktum* at partene skal innkalles til et forberedende rettsmøte når det er begjært offentlig skifte, men før det er bestemt om offentlig skifte skal åpnes. Det er ikke nødvendig å innkalle til et slikt møte dersom retten mener at et slikt møte har liten hensikt. Retten kan for eksempel være kjent med at det foreligger omstendigheter som tilsier at det uansett vil bli åpnet offentlig skifte i boet.

Det er arvingene og den som har begjært offentlig skifte, som skal innkalles til rettsmøtet. Det er likevel tatt et forbehold for arving som etter testament bare skal motta et bestemt,

avgrenset gode av liten verdi, se punkt 4.3 og også merknaden til § 92, som har et tilsvarende unntak. Bestemmelsen i første punktum må ellers ses i sammenheng med § 127, som innebærer at det kan være en som ikke er arving i boet, som har begjært offentlig skifte. *Nettverk for overformynderiene i Norge* uttaler i høringen at det bør tas inn i lovteksten at vergen skal innkalles til rettsmøtet i tilfeller der en arving har verge. Departementet viser til at dette er regulert i den generelle regelen om representasjon ved verge i § 139.

Det følger av *annet ledd* at det kan inngås rettsforlik hvis dommeren finner at dette er «ubetenkelig». På den ene siden er det klare fordeler ved at en tvist kan løses raskt og tidlig i prosessen. På den annen side er det viktig at dommeren mener at saken er tilstrekkelig opplyst slik at det er grunnlag for å komme frem til et rettslig sett riktig resultat.

I *tredje ledd* gis det nærmere regler om plikt til å dekke omkostningen ved et forberedende rettsmøte. Den som har krevd offentlig skifte, er ansvarlig for å betale to ganger rettsgebyret for møtet, jf. rettsgebyrloven § 16 nr. 3. Om det åpnes offentlig skifte, er det likevel boet som skal belastes for omkostningen.

I bestemmelsens *fjerde ledd* foreslås det som hovedregel at det forberedende rettsmøtet ikke skal være offentlig, jf. domstolloven § 124, og at allmennhetens innsynsrett etter tvisteloven kapittel 14 ikke skal gjelde. Det vises til merknaden til § 140 tredje ledd som har en tilsvarende bestemmelse om skiftesamlinger.

Til § 132

Bestemmelsen gir regler om plikten til å stille sikkerhet for skifteomkostningene. Reglene om åpning av offentlig skifte er omtalt generelt i proposisjonen punkt 27.2.

Bestemmelsen viderefører skifteloven § 86. Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-7 i NOU 2007: 16.

Første ledd tredje punktum svarer til annet punktum i gjeldende lov. Når retten skal fastsette størrelsen på den sikkerheten som kreves i det enkelte boet, skal det legges vekt på boets størrelse, kompleksiteten i oppgjøret, konfliktnivået mellom partene osv. slik at sikkerheten kan dekke de forventede kostnadene i den enkelte saken.

I *annet ledd* gjøres det unntak fra kravet om sikkerhetsstillelse når det er staten som krever offentlig skifte. Utvalgets forslag om unntak for tilfeller der det er overformynderiet som krever offentlig skifte, er ikke lenger aktuelt som følge av at overformynderiene ble avvirket ved vedtakel-

sen av vergemålsloven 2010, jf. i den forbindelse lovforslaget § 127 første ledd bokstav d. Det er nå fylkesmannen som er lokal vergemålsmyndighet, og siden fylkesmannen er et statlig organ, er det ikke behov for et eget alternativ i lovteksten for å dekke vergemålstilfellene.

Til § 133

Bestemmelsen gir regler om åpning av offentlig skifte og tvist om vilkårene for åpning av offentlig skifte er til stede. Åpning av offentlig skifte er generelt omtalt i proposisjonen punkt 27.2.

Annet og tredje ledd følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-4 i NOU 2007: 16, kun med enkelte språklige endringer. Bestemmelsen erstatter med visse endringer skifteloven § 88.

Departementet foreslår i *første ledd* en bestemmelse som slår fast at retten skal åpne offentlig skifte når vilkårene for dette er til stede. En slik bestemmelse er med på å gi oversikt over saksgangen i et offentlig skifte og har først og fremst et pedagogisk formål.

For lovforslagets *annet og tredje ledd* viser departementet til utvalgets merknad til § 8-4 på side 246–248 i utredningen. Henvisningen til reglene om midlertidig forføyning i tredje ledd annet punktum i utvalgets lovforslag er endret som følge av at disse reglene er overført fra tvangsfullbyrdelsesloven til tvisteloven.

Til § 134

Bestemmelsen omhandler skiftebehandlingens organer under et offentlig skifte og erstatter skifteloven § 1, § 16 første ledd og § 91. Bestemmelsen følger i det vesentlige opp Skiftelovutvalgets forslag til § 9-1 i NOU 2007: 16. Reglene om gjennomføring av offentlig skifte er omtalt i proposisjonen punkt 27.3.

Det følger av *første ledd* at det er tingretten som har kompetanse til å gjennomføre de offentlige skiftene og til å treffe de beslutningene som gjennomføringen krever. Dette gjelder også der det oppnevnes en bostyrer til å gjennomføre skiftet, jf. annet ledd. Dette innebærer blant annet at tingretten har kompetanse til å tilbakekalle oppnevningen av en bostyrer, jf. § 157 i lovforslaget, og at retten har kompetanse til å føre tilsyn med at bostyreren utfører sitt arbeid på en tilfredsstillende måte.

Av *annet ledd* fremgår det at retten i utgangspunktet skal oppnevne en bostyrer til å gjennomføre skiftebehandlingens ved et offentlig skifte. Retten står imidlertid fritt til å bestemme at den

skal stå for skiftebehandlingen selv dersom den finner dette hensiktsmessig. Skiftelovutvalget peker på at dette typisk kan være tilfellet i enkle bo der oppnevning av en bostyrer kan føre til unødvendige kostnader for de private partene. Et annet eksempel kan være at retten selv ønsker å ha ansvar for skiftet i noen bo for å bevare og utvikle egen kompetanse på området.

Det følger av *tredje ledd* at retten kan oppnevne en revisor for boet. Retten kan gjøre dette uavhengig av om det er oppnevnt bostyrer eller ikke.

Det følger videre av *fjerde ledd* at retten kan engasjere en medhjelper til forvaltningen av boet. Det kan for eksempel være aktuelt å oppnevne medhjelpere til å bistå med registrering, taksering, forvaltning eller omsetning av eiendeler. Retten kan imidlertid ikke oppnevne medhjelper når det oppnevnes bostyrer. Adgangen til å oppnevne medhjelper er begrenset på denne måten av to grunner. For det første vil det sjelden være behov for at retten oppnevner en medhjelper når det er oppnevnt bostyrer. Er det oppnevnt bostyrer, er bostyreren selv nærmest til å vurdere behovet for bruk av medhjelpere, jf. § 150 første ledd annet punktum. For det annet har begrensningen sammenheng med den grunnleggende plikten til ikke å pådra boet unødige kostnader.

Til § 135

Bestemmelsen gir en oversikt over hva bobehandlingen skal gå ut på under et offentlig skifte. Den er delvis ny i forhold til reglene i skifteloven. Annet ledd viderefører skifteloven § 15. Bestemmelsen svarer i det vesentlige til § 9-2 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Gjennomføring av offentlig skifte er omtalt i proposisjonen punkt 27.3.

Skiftebehandlingens består av en rekke ulike arbeidsoppgaver. I bestemmelsen nevnes kun hovedoppgavene. Departementet har valgt å presisere at skiftebehandlingens i tillegg til å klarlegge boets eiendeler og forpliktelser også skal klarlegge hvem som er arvinger.

Til § 136

Bestemmelsen omhandler skiftemyndighetens kompetanse under et offentlig skifte og angir hvilke regler som gjelder for skiftebehandlingens. Bestemmelsen er delvis ny i forhold til reglene i skifteloven. Gjennomføring av offentlig skifte er omtalt i proposisjonen punkt 27.3. Bestemmelsen svarer i hovedsak til § 9-3 første og annet ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Første punktum gir for det første rammene for hvilke spørsmål tingretten skal behandle etter skiftelovgivningens særlige regler. Det følger av bestemmelsen at spørsmål om åpning av skifte, gjennomføring av skifte og avslutning av skifte skal behandles etter reglene i arveloven. Arvelovens tredje del vil langt på vei gi en komplett regulering av behandlingen av boet. Det følger likevel av *annet punktum* at tvisteloven gjelder så langt den passer der ikke annet følger av arveloven. Tvistelovens regler vil dermed supplere og utfylle reglene om offentlig skifte i arveloven. Videre følger det av *tredje punktum* at tvister som oppstår under skiftet, behandles etter de særlige saksbehandlingsreglene i §§ 168 til 174. I § 169 er det gitt nærmere regler om forholdet til tvisteloven ved behandlingen av skiftetvister.

Skiftelovutvalgets § 9-3 tredje ledd er ikke videreført i departementets lovforslag. De bestemmelsene det vises til i utvalgets § 9-3 tredje ledd, gjelder forhold som i liten grad er relevante for retten. Det synes derfor ikke å være behov for å slå fast at disse reglene også gjelder for retten så langt de passer.

Departementet viser ellers til utvalgets merknader til § 9-3 på side 252–253 i utredningen.

Til § 137

I § 137 er det gitt regler om rettens og bostyrerens plikt til å høre arvingene før det treffes beslutninger under et offentlig skifte. Bestemmelsen erstatter skifteloven § 17. Den svarer til Skiftelovutvalgets forslag til § 9-4 i NOU 2007: 16, men med en tilføyelse om avgjørelser om fremsatte krav mot boet i samsvar med bestemmelsen i gjeldende § 17.

Arvingene har etter bestemmelsen ingen plikt til å uttale seg, men skal gis anledning «så vidt mulig». Departementet viser til utvalgets merknader til § 9-4 på side 254 i utredningen om dette.

Utvalgets lovforslag og nåværende § 17 pålegger en plikt til å la loddeierne uttale seg. Som det fremgår av punkt 4.3, foreslår departementet å gå bort fra begrepet «loddeier». Departementet bruker i stedet «arving». Det er på denne bakgrunn tatt inn et forbehold i lovforslaget om at det ikke er nødvendig å innhente synspunkter fra arvinger som etter testament kun har rett til å motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Se i den forbindelse også merknaden til § 92, som har et tilsvarende unntak. Unntaksbestemmelsen er ikke til hinder for at bostyreren eller retten også lar en slik arving uttale seg, men det vil ikke være noen feil om dette utelates. Denne testaments-

arvingen er uansett prioritert ved gjennomføringen av skiftet og vil dermed ikke ha det samme behovet for å bli hørt.

Til § 138

Bestemmelsen gjelder rettens og bostyrerens forhold til arvingene ved enighet mellom arvingene, og den viderefører skifteloven § 19 og Skiftelovutvalgets forslag til §§ 9-5 og 11-3 i NOU 2007: 16 med noen endringer. Reglene om gjennomføring av offentlig skifte er gitt en generell behandling i proposisjonen punkt 27.3.

Det følger av *første ledd første punktum* at retten og bostyreren er bundet av arvingenes standpunkt når disse er enige. Bestemmelsen gjelder ved alle beslutninger om «forvaltningen av boet» og om «gjennomføringen av skiftet». Det siste alternativet er nytt sammenliknet med gjeldende lov, og formålet er å sikre at arvingenes enighet følges både ved den rene forvaltningen av boets eiendeler og ved de ulike beslutningene som er nødvendige for å gjennomføre skiftet.

I utgangspunktet skal alle arvingene være enige for at retten eller bostyreren skal være bundet. I *annet punktum* er det likevel gjort unntak for arvinger som det ikke er mulig å få tak i (forsvunnet eller med ukjent adresse), og for arvinger som etter et testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Det siste alternativet avløser regelen i § 19 i gjeldende skiftelov om at det bare er loddeierne stemmer som teller. Se i den forbindelse punkt 4.3 og også merknaden til § 92, som har et tilsvarende unntak. Det foreligger med andre ord enighet blant arvingene etter første ledd første punktum selv om man ikke vet hva en forsvunnet arving måtte mene, og selv om en testamentsarving som bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, stemmer mot eller forholder seg passiv.

Det er ikke upraktisk at arvingene i et offentlig skifte er uenige. I et slikt tilfelle er det opp til retten eller bostyreren å treffe beslutningen. Det vil ofte være naturlig å se hen til hva flertallet av arvingene mener, men man er ikke bundet av dette. Retten eller bostyreren kan for eksempel mene at mindretallets standpunkt eller et tredje alternativ vil tjene boet bedre.

Det stilles i enkelte av bestemmelsene i loven krav om enighet blant arvingene, se blant annet §§ 104, 105, 158 og 171. De hensynene som begrunner unntakene i annet punktum, gjør seg gjeldende også i relasjon til disse bestemmelsene. Departementet foreslår derfor en bestemmelse i *tredje punktum* som presiserer at også i relasjon til

andre bestemmelser i loven som stiller krav om enighet blant arvingene, kan man se bort fra en arving som er forsvunnet, har ukjent adresse eller etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Denne bestemmelsen er ny sammenliknet med gjeldende lov og Skiftelovutvalgets lovforslag.

Annet og tredje punktum åpner ikke for at man kan se bort fra arvinger som har kjent adresse, men som velger å forholde seg passive, for eksempel ved å utebli fra møter eller ikke svare på henvendelser. Som det er pekt på av utvalget på side 154 i utredningen, vil det imidlertid etter omstendighetene være mulig å fastsette uttrykkelig at passivitet vil bli ansett som samtykke.

Annet ledd første punktum svarer til Skiftelovutvalgets § 11-3. Skifteloven har ikke en slik bestemmelse. Bestemmelsen er nærmere omtalt i punkt 33.

Annet ledd *annet punktum* tar et forbehold for tilfeller der en beslutning som er basert på arvingenes enighet, strider mot en fraværende arving eller kreditorenes interesse. Med fraværende arving siktes det først og fremst til forsvunnet arving eller arving med ukjent adresse. Men bestemmelsen må også kunne anvendes hvis en av arvingene opptrer på vegne av en ikke tilstedeværende arving, og beslutningen åpenbart strider mot den ikke tilstedeværende arvingens interesser. Videre omfatter forbeholdet i annet ledd annet punktum beslutning som strider mot interessene til en arving som etter et testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Her må man falle tilbake på den alminnelige definisjonen av arving som følger av § 2 første ledd.

Videre er det tatt et forbehold for tilfeller der arvingenes beslutning vil være i strid med regler som følger av lov. Dette er ment også å omfatte bestemmelser gitt med hjemmel i lov.

Departementet foreslår en annen oppbygging av bestemmelsen enn Skiftelovutvalgets lovforslag. Med en omredigering av bestemmelsen kommer det klarere frem at forbeholdet om at retten eller bostyreren ikke er bundet av arvingenes enighet dersom beslutningen strider mot en fraværende arving eller kreditorenes interesser, også gjelder tilfeller med en forsvunnet arving eller arving med ukjent adresse.

Til § 139

I § 139 er det gitt regler om representasjon under skiftet for personer som ikke er i stand til å ivareta

sine egne interesser under saken, og for upersonlige rettssubjekter (juridiske personer). En slik felles bestemmelse om representasjon under skiftet finnes ikke i gjeldende skiftelov. I lovforslaget i NOU 2007: 16 er det inntatt en bestemmelse om representasjon for arving under vergemål i § 3-9, men denne bestemmelsen er utformet på bakgrunn av rettstilstanden før vedtakelsen av vergemålsloven 2010.

Første ledd og annet ledd første punktum gjelder personer under vergemål. Det er etter departementets syn behov for en mer utfyllende regulering av når en arving under vergemål selv kan opptre under skiftet, og når det er vergen som opptre på arvingens vegne. Departementet foreslår en regulering etter mønster av reglene om prosessdyktighet og stedfortreder i tvisteloven §§ 2-2 til 2-4. Reises det skiftetvist under det offentlige skiftet, vil de nevnte reglene i tvisteloven gjelde direkte gjennom henvisningen til tvistelovens første del i § 169 annet ledd. Etter departementets vurdering vil det være hensiktsmessig at tilsvarende regler gjelder for hele den offentlige skiftebehandlingen. De alminnelige reglene i vergemålsloven gir ikke en tilstrekkelig regulering i og med at det dreier seg om disposisjoner av en særlig (og prosessliknende) art som vergemålsloven ikke tar spesielt sikte på å regulere. Det er blant annet behov for å definere i hvilke tilfeller en person under vergemål kan opptre selv, og i hvilke tilfeller det er vergen som opptre på arvingens vegne under skiftet. Det vil være upraktisk om begge har myndighet til å foreta rettslige disposisjoner under skiftebehandlingen.

Mindreårige arvinger bør i samsvar med det som følger av tvisteloven og de alminnelige reglene i vergemålsloven, representeres av sin verge. Dette er slått fast i *første ledd*.

For voksne arvinger under vergemål er det naturlig å legge til grunn at så lenge arvingen har den rettslige handleevnen i behold, er det også arvingen selv som opptre under skiftet. Vergen eller en annen kan imidlertid gis fullmakt til å opptre på arvingens vegne. For voksne arvinger som er fratatt rettslig handleevne, foreslås det i tråd med reguleringen i tvisteloven § 2-2 tredje ledd annet punktum at arvingens kompetanse til å opptre selv beror på om fratakelsen omfatter den form for disposisjoner som en arving normalt må foreta under et offentlig skifte, jf. *annet ledd første punktum*. Det må etter dette gjøres en konkret vurdering av hvilken type disposisjoner fratakelsen gjelder. Det må likevel kunne legges til grunn at hvis arvingen generelt er fratatt den rettslige handleevnen på

det økonomiske området, kan han eller hun ikke opptre under skiftet, men må representeres av sin verge. Gjelder fratakelsen bare personlige forhold eller helt andre former for økonomiske disposisjoner enn det som har å gjøre med å opptre som arving under et skifte, kan arvingen opptre selv. Også i disse tilfellene kan det imidlertid være aktuelt at vergen eller en annen gis fullmakt til å opptre på arvingens vegne.

En person som på grunn av sin psykiske helse-tilstand ikke er i stand til å ivareta sine interesser under skiftet, skal også representeres ved verge, jf. annet ledd *annet og tredje punktum*. Denne bestemmelsen svarer til § 2-2 fjerde ledd og § 2-3 annet ledd i tvisteloven.

Første og annet ledd gjelder evnen til å foreta rettslige disposisjoner eller for øvrig opptre som arving under skiftet. Denne evnen har arvingen selv, eller så opptre vergen på vegne av arvingen. For arvinger under vergemål som ikke er omfattet av første og annet ledd (og som ikke har gitt andre fullmakt til å opptre på sine vegne), innebærer dette at det er arvingen selv, ikke hans eller hennes verge, som foretar disposisjoner under skiftet. Dette er likevel ikke til hinder for at vergen i noen tilfeller kan ha rettigheter ved siden av arvingen. Det vises til lovforslaget § 161 annet ledd, som bestemmer at kjennelsen om booppgjøret også skal sendes vergen. Videre vises det til § 127 første ledd bokstav d, som innebærer at ikke bare arvingen selv, men også vergen, kan kreve offentlig skifte hvis dette hører under vergens mandat.

Tredje ledd første og annet punktum regulerer retten til å delta i skiftesamlinger og bomøter for arving som omfattes av første og annet ledd. For mindreårige arvinger er det et vilkår at han eller hun har fylt 15 år. Selv om det er vergen som representerer arvingen, kan arvingen delta i skiftesamlingen eller på bomøtet. Det er vergen som kan disponere på vegne av arvingen, men arvingen har rett til å være til stede. Arvingen skal også holdes orientert om avgjørelser ved å få tilsendt de samme dokumentene som sendes til vergen, jf. *tredje punktum*. Denne bestemmelsen svarer til § 2-4 annet ledd i tvisteloven, men er ikke begrenset til bare å gjelde mindreårige arvinger. Henvisningen til tvisteloven § 14-1 første ledd i *fjerde punktum* skal forstås slik at for voksne arvinger følger innsynsretten av henvisningen til tvisteloven § 14-1 første ledd annet punktum.

Fjerde ledd gjelder upersonlige rettssubjekter og lar reglene i tvisteloven kapittel 2 gjelde tilsvarende, se særlig § 2-3 første ledd og § 2-5.

Til § 140

I § 140 er det gitt nærmere regler om skiftesamlingen. Forslaget følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 9-6 i NOU 2007: 16 med mindre endringer og erstatter sammen med § 139 skifteloven § 18. Når det gjelder utvalgets tredje ledd om arvinger under vergemål, er denne bestemmelsen erstattet av § 139 i departementets lovforslag. Gjennomføring av offentlig skifte er omtalt i punkt 27.3 i proposisjonen.

Første ledd setter ikke opp bestemte vilkår for når retten kan innkalle til skiftesamling av eget tiltak. Dette er opp til rettens frie vurdering. Bostyreren eller flertallet av arvingene kan imidlertid kreve skiftesamling etter § 154.

Bestemmelsen har en annen utforming enn utvalgets lovforslag når det gjelder hvilke arvinger som skal innkalles til skiftesamling. Dette har sammenheng med at departementet går inn for å bruke begrepet «arving» i stedet for begrepene «loddeier» og «legatar», se punkt 4.3.

Tredje ledd gjelder allmennhetens rett til å være til stede på skiftesamlinger og allmennhetens innsynsrett. *Skiftelovutvalget* foreslår en regel om at skiftesamlinger ikke skal være offentlige, og at allmennhetens innsynsrett etter tvisteloven kapittel 14 ikke skal gjelde, se § 9-6 femte ledd i utvalgets lovforslag og side 150–151 i utredningen. *Domstoladministrasjonen* slutter seg i høringsen til forslaget, mens *Norsk Presseforbund* og *Norsk Redaktørforening* (i en felles høringsuttalelse) er uenig i forslaget. Disse høringsinstansene uttaler blant annet:

«Det er vår oppfatning at gjeldende regler i tvistelov og domstollov gir tilfredsstillende regulering av de hensyn som må tas, også i dødsboskifter. Vi kan ikke se at utvalget har påpekt noen problemer med praksis i de årene vi har hatt offentlighetsreglene i domstolens kapittel 7 [...] og skifteloven § 18 annet ledd.»

Det følger av skifteloven § 18 annet ledd at skiftesamlinger er rettsmøter, og at offentligheten alltid kan utelukkes «når det finnes hensiktsmessig». Etter departementets syn er det gode grunner for å videreføre et utgangspunkt om at skiftesamlinger ikke er offentlige. De temaene som behandles i en skiftesamling, vil gjerne ha en privat og fortrolig natur, og departementet kan ikke se at allmennheten har noen egentlig interesse i å overvære disse. Det kan etter departementets vurdering være nærliggende å trekke en parallell til rettsmekling, som ifølge tvisteloven

§ 8-5 første ledd første punktum foregår utenfor rettsmøter, jf. domstolloven § 124. Departementet vil samtidig peke på at dersom det skulle være uenighet mellom arvingene slik at det reises skiftetvist, vil tvistelovens regler om innsynsrett i kapittel 14 gjelde etter henvisningen til tvistelovens fjerde del i lovforslagets § 169 annet ledd, og blir en tvist om arveoppgjøret behandlet ved allmennprosess, gjelder tvistelovens og domstollovens regler på vanlig måte. Departementet er likevel enig med Norsk Presseforbund og Norsk Redaktørforening i at en regel om at skiftesamlinger aldri er offentlige, og at det aldri er innsynsrett, kan virke for absolutt. Departementet foreslår derfor en adgang for retten til å gjøre unntak dersom allmennhetens behov for innsyn, veid opp mot hensynet til privatlivets fred, skulle tilsi det.

Til § 141

Bestemmelsen gir regler om plikt til registrering av boets eiendeler og forpliktelser under offentlig skifte.

Bestemmelsen følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 8-8 i NOU 2007: 16 med noen endringer i annet ledd.

Det følger av bestemmelsens *første ledd* at boet «skal» registreres. Dette innebærer at eiendelene og forpliktelsene i et bo under offentlig skifte som den klare hovedregel alltid skal være registrert. Det skal likevel ikke foretas ny registrering om retten allerede har foretatt en fullstendig registrering av eiendelene og gjelden etter § 91. I flertallet av boene vil en slik registrering antakelig ikke være gjennomført.

Annet ledd avløser skifteloven § 98 om summarisk skifte. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 31. Annet ledd innebærer at registrering og proklama kan erstattes av en fremlagt oversikt over boets eiendeler og forpliktelser som settes opp av arvelaterens gjenlevende ektefelle eller samboer. Bestemmelsen gjelder bare skifter der ansvaret for arvelaterens forpliktelser er overtatt etter reglene i § 20, § 35 eller § 116. Den vil neppe få anvendelse i bo der det er et høyt konfliktnivå eller mangel på tillit mellom partene. Bestrides oversikten, må skiftet gjennomføres etter de vanlige reglene.

Til § 142

Det følger av bestemmelsen at det ved offentlig skifte alltid skal utstedes proklama, jf. likevel § 141 annet ledd. Dette vil bidra til at det offentlige skiftet gjennomføres på en fullstendig og korrekt

måte, og at det er minst mulig risiko etter skiftets avslutning for at det fremkommer nye forhold som medfører endringer i skiftet. Bestemmelsen avløser til dels § 69 i skifteloven. Den svarer til § 4-1 første ledd i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Reglene om proklama er nærmere behandlet i punkt 28 i proposisjonen.

Til § 143

Bestemmelsen regulerer skiftemyndighetens oppgaver under et offentlig skifte når det gjelder arvelaterens og boets forpliktelser. Gjennomføring av offentlig skifte er omtalt i punkt 27.3 i proposisjonen.

Reglene i første til femte ledd har i utgangspunktet direkte anvendelse bare for skifter der ansvaret for arvelaterens forpliktelser ikke er overtatt av noen av arvingene. Dette følger av sjettede ledd som har en særregulering for tilfeller der ansvaret for gjelden er overtatt.

Det følger av *første ledd første punktum* at retten eller bostyreren skal sørge for at boets og arvelaterens forpliktelser oppfylles under skiftet. Bestemmelsen svarer til §§ 21 og 99 i gjeldende skiftelov og Skiftelovutvalgets lovforslag § 9-7 første ledd første punktum.

Første ledd *annet til fjerde punktum* erstatter § 9-7 første ledd annet punktum og § 3-3 i Skiftelovutvalgets lovforslag, se punkt 33.4 og merkningene til § 122 og endringen av dekningsloven § 9-2. Sammen med *tredje ledd* er disse bestemmelsene i det vesentlige en videreføring av § 103 i gjeldende skiftelov.

Annet ledd svarer til § 109 første ledd i gjeldende lov. Utvalgets lovforslag har ikke en tilsvarende bestemmelse. I lovforslagets § 108 tredje ledd er det foreslått en unntaksregel for eiendom som overtas på grunnlag av odels- eller åsetesrett tilsvarende § 109 annet ledd i gjeldende lov.

I fjerde ledd foreslås det en regel som pålegger retten eller bostyreren å sørge for at det leveres skattemelding for inneværende år og eventuelt også for foregående år hvis skattemelding ikke allerede er levert, slik at rett fastsetting av skatt kan legges til grunn for booppgjøret. Det vises i den forbindelse til forskrift til skatteforvaltningsloven 23. november 2016 nr. 1360 § 8-2-4 annet og tredje ledd. Er skattekravet uavklart, vil det være vanskelig å ta stilling til om arvelaterens forpliktelser virkelig er oppfylt.

Femte ledd gjelder dekning av gjeld som arvelateren og arvelaterens gjenlevende ektefelle har vært ansvarlige for sammen (solidaransvar). Bestemmelsen avløser skifteloven § 107 annet og

tredje ledd og henvisningen i skifteloven § 99 til ekteskapsloven § 77, jf. § 64. Skiftelovutvalget har ikke noen tilsvarende bestemmelse i sitt lovfor-slag. I *annet punktum* er det tatt et forbehold om insolvens enten hos den gjenlevende ektefellen eller hos arvelateren. Ved insolvens hos arvelate-ren gjelder første ledd tredje punktum og avsnitt VI i kapittel 17.

Sjette ledd avløser § 92 i gjeldende lov. Bestemmelsen gir særregler for tilfeller der en eller flere av arvingene har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Bestemmelsen vil være aktuell der arvingene først har tatt sikte på et pri-vat skifte, og en eller flere av dem har påtatt seg gjeldsansvaret i den forbindelse, jf. § 116, eller der et uskiftebo skal skiftes mens den gjenlevende ektefellen eller samboeren lever, jf. §§ 20 og 35. I og med at kreditorene i disse tilfellene kan holde en eller flere av arvingene personlig ansvarlig for gjelden, er det i utgangspunktet ikke behov for et generaloppgjør av gjelden slik rege-len etter første ledd legger opp til. I samsvar med gjeldende lov foreslås det imidlertid at de av arvingene som har påtatt seg gjeldsansvaret, kan kreve at forfalte krav dekkes før noe av arven deles ut, og at det avsettes et beløp til dekning av uforfalte krav med mindre kravet allerede er betryggende sikret. I så fall gjelder reglene i før-ste til femte ledd så langt de passer. Det følger for øvrig forutsetningsvis av § 168 første ledd bokstav c annet punktum at arvinger som har påtatt seg gjeldsansvar, kan kreve at bestridte fordrin-ger prøves av retten.

Skiftelovutvalget har ikke noen tilsvarende regel som femte ledd i departementets lovforslag. Bakgrunnen for dette er at Skiftelovutvalget fore-slår at overtakelse av gjelden ikke skal være et vil-kår for privat skifte, se punkt 26.2.

Til § 144

I lovforslaget § 144 er det gitt regler om forsinkel-sesrente og mellomrente. Bestemmelsen erstatter §§ 101 og 102 i nåværende skiftelov og § 3-8 i Skif-telovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

Første ledd gjelder krav som betales etter for-fall. Departementet foreslår i likhet med utvalget at renten skal beregnes etter reglene i forsinkel-sesrenteloven. I departementets lovforslag er det presisert at det skal betales forsinkelsesrente bare hvis dette kreves av kreditor, jf. i den forbin-delse forsinkelsesrenteloven § 2 første punktum. Lovforslaget innebærer, slik rentenivået er nå, en lavere rente ved betaling etter forfall enn gjel-dende § 101, som fastsetter renten til 10 prosent

p.a. Etter gjeldende lov begynner renten likevel å løpe først en måned etter at fordringen var anmeldt i boet.

Annet ledd gjelder krav som ikke er rentebæ-rende, og som betales før forfall. Det skal i disse tilfellene trekkes fra et beløp basert på en fastsatt mellomrente. Renten regnes fra betalingsdagen og frem til avtalt eller fastsatt forfall. Skiftelov-utvalget foreslår at mellomrenten fastsettes i for-skrift. Departementet foreslår at den fastsettes i loven. Departementet foreslår at mellomrenten skal tilsvare den til enhver tid gjeldende forsinkel-sesrenten etter forsinkelsesrenteloven fratrukket seks prosentpoeng. På denne måten sikres en regulering av rentesatsen to ganger i året samti-dig med at rentesatsen indirekte knyttes til utvik-lingen av styringsrenten. Departementet antar at dette i de fleste tilfeller er egnet til å sikre en rime-lig utvikling i rentenivået. I dagens rentemarked innebærer forslaget en viss reduksjon sammen-liknet med gjeldende lov. Fra 1. januar 2018 er for-sinkelsesrenten 8,5 prosent p.a., slik at mellom-renten etter forslaget ville utgjort 2,5 prosent p.a. Mellomrenten som følger av skifteloven § 102, utgjør 5 prosent p.a.

I *tredje ledd* foreslår departementet at det gis en derogasjonshjemmel slik at det kan fastsettes en annen rentesats, eller det kan gis nærmere regler om beregning av rente. Forskriftshjemme-len gir mulighet til å endre rentesatsen uten å gå veien om lovendring. Bruk av kompetansen kan for eksempel være aktuell der renteutviklingen fører til at den fastsatte renten blir urimelig eller lite hensiktsmessig.

Til § 145

Bestemmelsen svarer innholdsmessig til § 110 i nåværende skiftelov. Det vises til merknaden til § 124.

Til § 146

Bestemmelsen erstatter §§ 75 b og 75 c i arve-loven. Disse bestemmelsene var tidligere plassert i lov 23. mars 1961 nr. 1 om forsvunne personer m.v., men ble flyttet til arveloven i forbindelse med vedtakelsen av lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar. Tilsvarende regler er inntatt som §§ 63 og 64 i Arvelovutvalgets forslag til ny arvelov i NOU 2014: 1. Etter departementets syn er reglene først og fremst av skifterettslig karak-ter. Departementet foreslår derfor at de plasseres i kapitlene om privat skifte og offentlig skifte, se i den forbindelse også § 125.

Hovedregelen i *første og annet punktum* er en videreføring av arveloven § 75 b. Henvisningen til lov om forsvunne personar kapittel 2 innebærer blant annet at det skal oppnevnes en verge eller annen person til å ivareta personens interesser, og at arven skal forvaltes etter reglene i vergemålsloven.

I *tredje til femte punktum* videreføres arveloven § 75 c med mindre endringer. Departementet foreslår å sidestille forsvunne og fraværende arvinger for å unngå at man må ta stilling til om arvingen er i den ene eller den andre kategorien. Departementet foreslår videre at personkretsen som kan få arven fordelt til seg (når det ikke er rådd over hele arven ved testament), begrenses til ektefelle eller samboer med arverett og slektninger i rett opp- og nedstigende linje. Siden bestemmelsen innebærer at den fraværende eller forsvunne arvingen ikke kan kreve tilbakeføring av arven hvis han eller hun kommer til rette, bør kretsen som kan få fordelt arven til seg, etter departementets syn begrenses til personens aller nærmeste familie. Fordelingen til den forsvunne eller fraværende arvingens nærmeste familie skal gjennomføres som om arvingen var død og bare etterlot seg arvinger i den angitte persongruppen, jf. henvisningen til fordelingsreglene i lovens andre del (der det for familiemedlemmer er kapittel 2 til 4 som er relevant). De tildelte midlene er ikke å regne som arv etter den fraværende eller forsvunne personen, og påvirker ikke arvefordelingen ved et senere skifte av personens dødsbo.

Etterlater arvingen seg ikke familie eller testamentsarvinger som nevnt i tredje punktum, skal arven forvaltes slik det gis anvisning på i annet punktum.

Til § 147

Første ledd svarer til Skiftelovutvalgets forslag til § 9-8 i NOU 2007: 16, og den erstatter skifteloven § 96. Det er rettens og bostyrerens ansvar å sørge for at arvelaterens forpliktelser blir dekket på skiftet. Dette tilsier imidlertid ikke at en kreditor bør miste sin rett til å benytte et eksisterende tvangsgrunnlag selv om det åpnes offentlig skifte i dødsboet. Første ledd gir derfor hjemmel for at et tvangsgrunnlag overfor arvelateren også er tvangsgrunnlag overfor arvelaterens dødsbo, jf. tvangsfullbyrdsloven § 4-8 annet ledd.

Annet ledd viderefører skifteloven § 105 annet ledd. Denne bestemmelsen er ikke med i utvalgets lovforslag uten at utvalget gir noen begrunnelse for dette.

Til § 148

Bestemmelsen er ny og følger opp Skiftelovutvalgets forslag til § 10-1 i NOU 2007: 16.

I §§ 148 til 157 er det blant annet gitt regler om bostyreres kompetanse og oppgaver. § 148 angir virkeområdet for disse paragrafene. De nevnte bestemmelsene gjelder når det ved dødsboskifte er oppnevnt bostyrer etter § 134 annet ledd første punktum. Bestemmelsene får anvendelse også når det er oppnevnt bostyrer ved offentlig skiftebehandling i forbindelse med separasjon og skilsmisse og deling ved samboeres samlivsbrudd, jf. henvisninger fra ny § 100 første ledd annet punktum i ekteskapsloven og ny § 3 a i husstandsfellesskapsloven.

Se ellers punkt 27.3 i proposisjonen.

Til § 149

Bestemmelsen svarer i det vesentlige til § 10-2 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Den viderefører skifteloven § 91 a. Bruk av bostyrer ved offentlig skifte er behandlet i punkt 27.3 i proposisjonen.

I utgangspunktet skal bostyreren være en advokat, jf. *første ledd*. Dette er hovedregelen etter gjeldende rett og normalt den beste garantien for at skiftet kan gå korrekt for seg. Departementet foreslår likevel å videreføre dagens regel om at også personer med annen bakgrunn kan oppnevnes som bostyrer når retten finner dette ubetenkelig. Det kan blant annet være aktuelt å oppnevne rettshjelpere, revisorer eller andre som vil ha særskilte faglige eller personlige forutsetninger for å gjennomføre skiftet. Dette kan være aktuelt også hvis det i testament er utpekt en testamentsfullbyrder som skal stå for skiftet. Det følger av lovforslaget § 99 annet ledd annet punktum at det i slike tilfeller er testamentsfullbyrderen som skal oppnevnes som bostyrer, jf. likevel unntaksregelen i § 99 tredje ledd. Departementet har for oversiktens skyld tatt inn en henvisning til reglene i § 99.

Det følger av *annet ledd* at bostyreren skal være sikret gjennom en godkjent ansvarsforsikring. Bestemmelsen er utformet etter mønster av konkursloven § 87. Bostyreropdraget dekkes ikke gjennom den alminnelige ansvarsforsikringen for advokater. Det er imidlertid via Den Norske Advokatforening fremforhandlet en egen bobestyrerforsikring for dødsbo.

Departementet foreslår i annet ledd *tredje punktum* å tydeliggjøre at bostyreren under skiftet kan omsette boets faste eiendommer mv. uten å

stille ekstra sikkerhet etter eiendomsmeglingsloven § 2-7 dersom sikkerhetsstillelsen etter første punktum tilfredsstillende kravene som følger av eiendomsmeglingsloven.

Til § 150

Bestemmelsen fastslår bostyrerens oppgaver og kompetanse. Gjeldende skiftelov har ikke noen tilsvarende bestemmelse. Lovforslaget § 150 svarer til Skiftelovutvalgets lovforslag §§ 10-3 og 10-4 i NOU 2007: 16, med unntak av første ledd tredje punktum. Bruk av bostyrer ved offentlig skifte er behandlet i punkt 27.3 i proposisjonen.

Første ledd første punktum slår fast at bostyrerens oppgave er å gjennomføre skiftet på vegne av tingretten. At bostyreren opptrer på vegne av tingretten, innebærer at tingretten har generell tilsyns- og instruksjonsmyndighet overfor bostyreren. Videre innebærer det at tingretten har et ansvar for at skiftet foregår på en forsvarlig og akseptabel måte. Tingretten har etter dette et ansvar for å følge opp den oppnevnte bostyreren dersom tingretten gjennom klager eller på annen måte får opplysninger som tilsier at skiftebehandlingen ikke er tilfredsstillende. Det vises i den forbindelse til lovforslaget § 156 om klage over bostyrer og § 157 om tilbakekall av bostyrerens oppnevning.

Første ledd første punktum innebærer at bostyreren har ansvaret for å gjennomføre den offentlige skiftebehandlingen fra oppnevningen og til booppjøret er ferdig. Dette vil ofte være et omfattende arbeid som omfatter det å skaffe oversikt over arvelaterens eiendeler og forpliktelser, sørge for at forpliktelsene dekkes, sørge for å sikre og forvalte arvelaterens verdier under skiftet, ha nødvendig kommunikasjon med offentlige myndigheter og å sørge for å ha en god dialog med arvingene slik at boet kan gjøres opp på en korrekt og smidig måte. Bostyreren skal også bidra til løsning av tvister og sørge for at tingretten til rett tid blir trukket inn som tvisteløser.

Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad) uttaler i høringen at passusen «på tingrettens vegne» i første punktum bør utgå, og viser til at bostyreren er gitt et selvstendig oppdrag som retten «skal være uhyre forsiktig med å blande seg inn i» på annen måte enn ved å tilbakekalle oppnevningen. D e p a r t e m e n t e t slutter seg ikke til dette forslaget. Det vises til det som er sagt foran om hva som ligger i at bostyreren opptrer på vegne av tingretten. At tingretten i de fleste tilfeller rent faktisk ikke bør involvere seg i skiftebehandlingen når det er

oppnevnt bostyrer, endrer ikke på det forholdet at det er tingretten som formelt er skiftemyndighet, og at bostyreren utleder sin kompetanse fra tingretten.

Det følger av første ledd *annet punktum* at bostyreren kan engasjere medhjelpere til å bistå ved skiftebehandlingen. Behovet for å engasjere medhjelpere må vurderes ut fra hva slags kompetanse det er behov for i boet og hva slags kompetanse bostyreren selv har. Bestemmelsen tar særlig sikte på medhjelpere som kan bistå med registrering, sikring, verdsettelse og vedlikehold, men er ikke begrenset til dette. Det må likevel forventes at bostyreren selv utfører de oppgavene som man normalt forventer at en bostyrer er kompetent til. Bestemmelsen kan ikke brukes som en hjemmel til å delegere bostyreroppgavet eller vesentlige deler av dette til noen andre.

I *tredje punktum* foreslår departementet å lovfeste at bostyreren skal medvirke til at skiftet gjennomføres uten unødig opphold og uten unødige kostnader. Sett hen til klageadgangen som foreslås i § 156, mener departementet at denne plikten bør komme klart til uttrykk i lovteksten.

Annelt ledd første punktum slår fast utgangspunktet om at bostyreren har samme kompetanse som tingretten under gjennomføringen av skiftebehandlingen. Bostyreren har likevel ikke kompetanse til å innkalle til skiftesamlinger eller til å avgjøre rettstvister, jf. *annet punktum*. Dersom bostyreren ser at partene ikke kan enes i minnelighet på bakgrunn av ordinær mekling i et bomøte, bør bostyreren be om at tingretten holder skiftesamling slik at tvisten mellom partene kan løses, jf. §§ 154 og 140. Uløste tvister er ofte egnet til å forlenge skiftebehandlingen og øke kostnadene for de private partene, jf. i den forbindelse første ledd tredje punktum.

Skiftelovutvalget uttaler i merknaden til bestemmelsen på side 260 i utredningen at bostyreren kan sette en frist for å reise tvist med preklusiv virkning. *Oslo byfogdembete* er i høringen skeptisk til dette. *Oslo byfogdembete* uttaler at «[n]år frist for å reise tvist settes, angis også tema for tvisten. Vår erfaring tilsier at det for retten er hensiktsmessig å ha kontroll med dette. Desto viktigere blir dette når preklusjon inntreffer hvor tvist ikke reises». D e p a r t e m e n t e t slutter seg til dette synspunktet. Man kan etter departementets syn ikke utlede av bestemmelsen at bostyreren har kompetanse til å sette frist for å reise tvist med preklusiv virkning.

Etter innspill fra *Nord-Troms tingrett (ved sorenskriver Sverre Martens)* under høringen har

departementet tatt inn en presisering om at bostyreren ikke kan innkalle til skiftesamlinger. Det vises for øvrig til merknaden til utvalgets forslag på side 259–260 i utredningen.

Til § 151

Bestemmelsen viderefører skifteloven § 91 b første og annet punktum og svarer til Skiftelovutvalgets lovforslag § 10-5 i NOU 2007: 16 uten realitetsendringer. Bruk av bostyrer ved offentlig skifte er behandlet i proposisjonen punkt 27.3.

Til § 152

I § 152 gis det regler om bostyrerens innberetninger til tingretten. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 91 b tredje og fjerde punktum og § 91 d annet til fjerde punktum. Den svarer til § 10-6 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. *Første ledd fjerde punktum* er nytt i forhold til Skiftelovutvalgets lovforslag og gjeldende skiftelov. Regelen gir retten mulighet til å holde seg orientert om fremdriften i skiftebehandlingen.

Til § 153

Bestemmelsen gir nærmere regler om bomøter. Den gjennomfører Skiftelovutvalgets lovforslag § 10-7 i NOU 2007: 16 med noen mindre endringer. Bestemmelsen er ny i forhold til skifteloven. Det vises til utvalgets merknader til bestemmelsen på side 260–261 i utredningen. Departementet foreslår en annen ordlyd enn utvalget når det gjelder forbeholdet i *første ledd første punktum* om at det ikke alltid er nødvendig å innkalle til innledende bomøte («med mindre bostyreren finner at et slikt møte vil ha liten hensikt»), uten at det er ment å innebære noen realitetsendring.

Begrepene «loddeier» og «legatar» er ikke videreført i departementets lovforslag. Departementet foreslår at man bruker fellesbegrepet «arving», og at det i loven i stedet tas inn enkelte uttrykkelige unntak for arvinger som skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Dette er bakgrunnen for bestemmelsen i første ledd *annet punktum* i departementets lovforslag, se i den forbindelse punkt 4.3 og også merknaden til § 92, som har et tilsvarende unntak.

Til § 154

Bestemmelsen gjelder adgangen til å kreve skiftesamling i boet. Bestemmelsen viderefører i det

vesentlige skifteloven § 91 c første punktum og svarer med noen endringer til Skiftelovutvalgets § 10-8 i NOU 2007: 16.

Bestemmelsen klargjør at det kan holdes skiftesamlinger etter § 140 også når skiftet gjennomføres ved en bostyrer. Retten til å kreve skiftesamling kan være et viktig virkemiddel for en bostyrer som erfarer at samarbeidsforholdene eller tvister i boet vanskeliggjør skiftet.

Et flertall av arvingene har også rett til å kreve at det holdes skiftesamling i boet. Etter gjeldende lov og Skiftelovutvalgets forslag kreves flertall blant «loddeierne». Begrepene «loddeier» og «legatar» er ikke videreført i departementets lovforslag. Departementet bruker i stedet fellesbegrepet «arving», se punkt 4.3. Departementet foreslår på denne bakgrunn en regel som henviser til prinsippet om hvilke arvinger som skal regnes med etter § 138 første ledd annet punktum. Bestemmelsen innebærer blant annet at det kan foreligge et flertall uavhengig av hvordan arvinger som bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, stiller seg til spørsmålet om skiftesamling. Slike arvinger bør ikke ha rett til å kreve tiltak som øker kostnadene i boet, samtidig som de bør kunne stole på at bostyreren sikrer deres interesser.

Til § 155

Bestemmelsen gir regler om plikten til å utarbeide utkast til booppgjør og svarer til Skiftelovutvalgets § 10-9 i NOU 2007: 16 med noen endringer. Bestemmelsens første ledd viderefører skifteloven § 91 d første punktum. Annet ledd er nytt, se nærmere punkt 27.3.

Det følger av *første ledd* at det hører til bostyrerens oppgaver å utarbeide et utkast til booppgjør. Booppjøret skal inneholde en oppstilling over boets aktiva og passiva. Om boet er solvent, skal booppjøret også inneholde et forslag til hvordan boets aktiva skal deles ut til de ulike rettighetshaverne. Nærmere regler om innholdet i utkastet til booppgjør følger av lovforslaget § 160.

I *annet ledd* presiseres det at også forslaget til bostyrerens godtgjørelse skal tas med i utkastet til booppgjør. Godtgjørelsen er en del av boets kostnader og omfanget vil ha betydning for hvor mye som blir igjen til utdeling. Det at forslaget til bostyrerens godtgjørelse tas inn i selve booppjøret, innebærer at også godtgjørelsen fastsettes ved kjennelse, jf. § 160 tredje ledd.

Til § 156

Bestemmelsen er ny og gir en begrenset adgang til å klage til tingretten over bostyreren. Forslaget er nærmere begrunnet i proposisjonen punkt 27.3. Skiftelovutvalget har ikke med noen regel om klage over bostyreren i sitt lovforslag i NOU 2007: 16.

Det er etter *første ledd* arvingene som er gitt rett til å fremsette en klage. Hver enkelt arving kan klage. Det arvingene kan klage over, er manglende fremdrift i skiftebehandlingen eller for øvrig manglende tillit til bostyreren. Rettens vurdering av klagen vil måtte bero på et bredt skjønn. Om det klages over manglende fremdrift, vil tidsforbruk åpenbart være et sentralt tema. Men dette må vurderes opp mot hvor komplisert booppgjøret er, om arvingene selv medvirker til at man får tilstrekkelig fremdrift osv. Arvingene kan også klage over manglende tillit til bostyreren der grunnlaget er andre forhold enn sendretthet. Her kan blant annet kostnader som påføres boet, og bostyrerens opptreden overfor arvingene være sentrale momenter i vurderingen. Retten bør på den ene siden legge vekt på at rollen som bostyrer kan være krevende, samtidig bør det vektlegges at verken arvingene eller retten er tjent med en bostyrer som ikke har tillit, eller som ikke evner å skape fremdrift i saken.

Bestemmelsen gir ikke adgang til å klage dersom det er uenighet om løsningen av tvister i boet. Slike spørsmål må henvises til ordinær behandling av skiftetvister.

Etter å ha forelagt klagen for bostyreren, jf. *annet ledd*, må retten vurdere om klageren skal gis medhold. Dersom klageren gis medhold, kan retten nøye seg med å henstille til bostyreren for eksempel om å gi saken høyere prioritet, eller retten kan gi en mer detaljert vurdering av endringsbehovet. Retten kan også varsle at den vil vurdere å tilbakekalle bostyrerens oppnevning etter reglene i § 157. Om de klageberettigede mener at forholdene ikke bedrer seg, kan det klages på nytt.

Retten avgjør klagen ved beslutning, jf. *tredje ledd*. Beslutningen kan gå ut på at klageren gis medhold eller ikke gis medhold. Departementet foreslår at beslutningen ikke skal kunne ankes. Lagmannsretten vil i liten grad kunne ha forutsetninger for å vurdere en slik klage.

Til § 157

Bestemmelsen gir regler om tilbakekall av oppnevningen som bostyrer. Bestemmelsen videre-

fører skifteloven § 91 e og svarer innholdsmessig fullt ut til Skiftelovutvalgets forslag til § 10-10 i NOU 2007: 16. Reglene om bostyrere er omtalt i punkt 27.3 i proposisjonen.

Bostyreren utfører sitt oppdrag på tingrettens vegne, jf. § 150 i lovforslaget. Det er dermed tingretten som har ansvaret for å oppnevne bostyreren og tilbakekalle oppdraget. Om bostyreren fullfører oppdraget, foretas det ingen formell avslutning av oppdraget ut over det som følger av de ordinære rutineene knyttet til tilbakelevering, innstilling eller booppgjør. Reglene i § 157 dreier seg om tilbakekall av et oppdrag før det er fullført.

Det følger av bestemmelsens *første punktum* at oppdraget kan tilbakekalles dersom bostyreren ikke utfører sine oppgaver på en forsvarlig måte. Slike forhold som er omtalt i merknaden til § 156, kan gi grunnlag for tilbakekall.

Etter *annet punktum* kan oppdraget tilbakekalles også dersom retten finner at fortsatt bistand ikke er nødvendig. Departementet antar at dette alternativet er mindre praktisk ved siden av adgangen til tilbakelevering av boet til privat skifte eller innstilling av den offentlige skiftebehandlingen, men departementet legger til grunn at retten unntaksvis kan ha behov for selv å overta behandlingen av boet.

Til § 158

I § 158 er det gitt regler om tilbakelevering av boet til privat skifte eller uskifte. Bestemmelsen viderefører i det vesentlige reglene i skifteloven §§ 32, 33 og 34. Bestemmelsen svarer med noen endringer til §§ 13-1 og 13-3 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bestemmelsen er omtalt i punkt 27.4.

Det følger av *første ledd første punktum* at boet skal leveres tilbake til arvingene til privat skifte om den grunnen som førte til åpningen av det offentlige skiftet, ikke lenger foreligger, jf. lovforslaget § 127. Tilbakelevering kan bare skje om arvingene er enige om dette, jf. i den forbindelse § 138 første ledd tredje punktum. I *annet punktum* er det i samsvar med gjeldende lov presisert at hvis det er en kreditor som har krevd skifte etter § 127 første ledd bokstav f, kan tilbakelevering bare skje hvis kreditorene gis dekning eller det stilles sikkerhet for kravene. Denne bestemmelsen er ikke med i utvalgets lovforslag.

Tilbakelevering til privat skifte forutsetter at én eller flere av arvingene overtar ansvaret for arvelaterens forpliktelser, jf. lovforslaget § 116. Har en eller flere av arvingene påtatt seg gjeldsansvar etter § 116 før det ble åpnet offentlig skifte,

hefter vedkommende arving eller arvinger fortsatt, og det er ikke behov for at noen påtar seg ansvaret på nytt. Under høringen har *Drammen tingrett (ved tingrettsdommer Finn Kløvstad)* tatt til orde for at det ved tilbakelevering av bo som tidligere har vært under privat skifte, bør kreves ny gjeldsovertakelseserklæring, slik at det blir klargjort i en ny skifteattest hvem som har legitimasjon til å rå over boet. **D e p a r t e m e n t e t** har ikke fulgt opp dette forslaget. En slik regel forutsetter at ansvaret for arvelaterens forpliktelser som noen av arvingene har påtatt seg etter § 116, faller bort når det åpnes offentlig skifte.

Bestemmelsen i § 158 innebærer ellers et unntak fra tidsfristen for å kreve privat skifte i lovforslaget § 117, jf. § 117 annet ledd. Retten kan i disse tilfellene med hjemmel i § 117 også sette en egen frist for arvingene til å påta seg ansvaret for gjelden og kreve utstedt skifteattest.

Annet ledd gir i samsvar med gjeldende lov en gjenlevende ektefelle rett til å kreve boet tilbakelevert til uskifte om vilkårene for dette er oppfylt. Departementet foreslår at samboere likestilles med ektefeller siden også samboere nå har rett til å sitte i uskifte, jf. punkt 9. Når det gjelder fristen for å kreve uskifte, se § 96 femte ledd.

I *tredje ledd* har departementet innarbeidet en bestemmelse som svarer til § 13-3 i Skiftelovutvalgets lovforslag. Se også § 159 tredje ledd i departementets lovforslag. Til sammen erstatter disse bestemmelsene utvalgets § 13-3, jf. også nåværende § 34.

I *fjerde ledd* presiseres det at dersom en tvist allerede er reist, fortsetter behandlingen av denne etter saksbehandlingsreglene i §§ 168 flg.

I *femte ledd* er det gitt regler om fastsettelse av bostyrerens godtgjørelse. Har arvingene merknader til bostyrerens forslag til godtgjørelse, kan bostyreren velge å etterkomme disse helt eller delvis og sende et revidert forslag til retten, eller velge å holde fast ved forslaget. Om retten fastsetter forslaget, og arvingene fortsatt mener at godtgjørelsen er urimelig, kan rettens kjennelse påankes. Det er ikke noe i veien for at arvingene og bostyreren kommer til enighet om godtgjørelsen på forhånd slik at arvingenes ankefrfall vedlegges forslaget til godtgjørelse som oversendes retten.

Til § 159

I § 159 er det gitt regler om innstilling av et bo som er overtatt til offentlig skifte. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 33 a og til dels § 34. Første og annet ledd svarer fullt ut til Skiftelovutval-

gets § 13-2 i lovforslaget i NOU 2007: 16. Tredje ledd svarer til dels til utvalgets § 13-3, mens fjerde og femte ledd er nye sammenliknet med utvalgets lovforslag. Bestemmelsen er omtalt i punkt 27.4.

Første ledd første punktum angir når skiftebehandlingen skal innstilles. Det vil normalt være stilt sikkerhet for boets omkostninger, jf. lovforslaget § 132. I noen tilfeller vil imidlertid den sikkerheten som er stilt, ikke være tilstrekkelig, eller det vil ikke være stilt sikkerhet fordi det ble ansett som utvilsomt at boets midler var tilstrekkelige til å dekke omkostningene. Innstilling av skiftebehandlingen etter § 159 kan bli aktuelt for eksempel fordi skiftebehandlingen har blitt mer langvarig enn det man hadde grunn til å forvente, eller arvelateren kan ha hatt ukjente forpliktelser. Det er i *annet punktum* gjort unntak fra plikten til å innstille skiftebehandlingen hvis vilkårene i lovforslaget § 129 første ledd annet punktum er oppfylt.

Det følger av *annet ledd* at boet skal innstilles også dersom det viser seg at boet allerede er skiftet. Regelen kan synes overflødig, men antas likevel å være klargjørende og foreslås derfor videreført.

Tredje ledd erstatter delvis nåværende § 34. Se merknaden til § 158 tredje ledd.

Departementet foreslår i *fjerde ledd* å videreføre regelen i skifteloven § 33 a tredje ledd, men med en direkte regulering i stedet for en henvisning slik det er etter gjeldende lov.

I *femte ledd* foreslår departementet en ny bestemmelse som innebærer at reglene i § 158 femte ledd om fastsettelse av bostyrerens godtgjørelse ved tilbakelevering er gitt tilsvarende anvendelse ved innstilling.

Til § 160

Bestemmelsen gir regler om fastsettelse av booppgjøret. Bestemmelsen erstatter skifteloven § 35. Den svarer med en del endringer til §§ 13-4 til 13-6 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16, se nærmere punkt 27.4.

Første ledd første punktum slår fast at skiftet avsluttes ved at det fastsettes et booppgjør. Departementet foreslår å erstatte begrepet «utlodning» i gjeldende lov og Skiftelovutvalgets lovforslag med «booppgjør», se punkt 27.4.4.

Det følger av *annet punktum* at bostyreren eller retten skal utarbeide et utkast til booppgjør. *Tredje punktum* gir nærmere regler om hva booppgjøret skal inneholde. Booppgjøret skal gi en fullstendig oppstilling over boets kjente aktiva og passiva. Dekningsloven §§ 9-2 flg. gir nærmere

regler om prioritetsordenen for dekning av forpliktelser. Bostyreren skal ha sørget for å levere skattemelding for inneværende skatteleggingsperiode slik at ulike skattekrav er medregnet. Tidligere utbetalte gjeldsposter og bostyrerens egen godtgjørelse skal også tas med, jf. § 155 annet ledd. Det samme vil gjelde en eventuell godtgjørelse til medhjelpere. Utkastet til booppgjør skal vise hvordan kreditorene har fått eller skal få dekning. Dette kan skje ved å vise hvordan krav er dekket, eller ved å vise at tilstrekkelige midler er satt av til å dekke kravene etter hvert som de forfaller.

En korrekt oppstilling av boets aktiva må være basert på reglene om verdsettelse og eventuelt reglene om skiftetakst, jf. lovforslaget §§ 105 og 106. Om eiendeler er omsatt til kontante midler som ledd i skiftebehandlingen, bør også det fremgå av utkastet til booppgjør.

Til sist skal utkastet til booppgjør vise hvordan boets netto eiendeler deles mellom arvingene etter lov og testament.

Annet ledd bestemmer at utkastet til booppgjør skal forelegges arvingene og kreditorer som ikke allerede har fått fullt oppgjør. Disse skal gis en frist på minst to uker til å gjennomgå utkastet og til å påpeke eventuelle feil. Feil skal her forstås som alt fra trykkfeil til misforståelser eller andre ikke tilsiktede forhold. Rettslig uenighet dekkes ikke av dette begrepet. Bostyreren retter opp eventuelle feil før utkastet oversendes retten.

Det følger av *tredje ledd* at booppjøret skal fastsettes ved kjennelse.

Hvis det er retten selv som gjennomfører skiftet, jf. § 134 annet ledd annet punktum, er det retten som må sette opp et utkast til booppgjør og sørge for foreleggelse av utkastet etter reglene i annet ledd. Dette følger av tilføyelsen «eventuelt retten» i første ledd annet punktum.

Til § 161

Bestemmelsen gir regler om hvem som skal ha tilsendt kjennelsen om booppjøret. Bestemmelsen erstatter skifteloven § 39 første og annet ledd. Lovforslagets annet og tredje ledd svarer med noen endringer til § 13-9 i NOU 2007: 16. Fjerde ledd er nytt i forhold til gjeldende skiftelov og utvalgets lovforslag. Reglene om avslutningen av skiftebehandlingen er omtalt i punkt 27.4.

Det følger av *første ledd* at kjennelsen straks skal meddeles arvingene og de kreditorene som ikke allerede har fått fullt oppgjør. Meddelelsen kan skje i møte eller ved en skriftlig oversendelse. Er en arving representert av verge etter § 139 før-

ste og annet ledd, er det vergen som skal meddeles kjennelsen etter regelen i første ledd. Er arvingen over 15 år, har også arvingen rett til å få tilsendt kjennelsen etter regelen i § 139 tredje ledd.

Annet ledd sikrer at vergen og fylkesmannen gjøres oppmerksom på utfallet av booppjøret også i tilfeller der arvingen er under vergemål, men selv opptrer under skiftet. Det samme gjelder etter *tredje ledd* hvis en arving er forsvunnet eller fraværende, jf. § 146.

Bestemmelsen i *fjerde ledd* er nærmere omtalt i punkt 37.

Til § 162

Bestemmelsen gjelder adgangen til å anke over kjennelsen om booppjøret. Bestemmelsen viderefører i det vesentlige skifteloven § 40 første og annet ledd. Skiftelovutvalget har ikke noen tilsvarende bestemmelse i sitt lovforslag i NOU 2007: 16, se nærmere punkt 27.4.

Det følger av *første ledd første punktum* at en kjennelse om booppjøret kan ankes. Det er først og fremst arvinger som er forbigått, eller som mener at de har fått tildelt for lite, som vil ha grunn til å anke. I tillegg vil arvelaterens kreditorer ha mulighet til å anke hvis de mener at de ikke vil få tilstrekkelig dekning.

Ankefristen er en måned og regnes fra den dagen kjennelsen ble avsagt. Om innholdet av kjennelsen kom arvingen eller kreditoren til kunnskap på et senere tidspunkt, har ingen betydning.

Av første ledd *annet punktum* følger det at reglene i tvisteloven om ankesumsgrense også gjelder for denne sakstypen. Det følger av tvisteloven § 29-13 at denne grensen i dag er 125 000 kroner.

I *annet ledd* gis retten en adgang til å omgjøre booppjøret. Det er en forutsetning for slik omgjøring at omgjøringen ikke nødvendiggjør noen tilbakebetaling av midler som en arving eller kreditor allerede har mottatt. Omgjøringsadgangen omfatter ikke det å ta stilling til rettslig uenighet, men kan innebære en adgang til å rette feil som for eksempel er en følge av en misforståelse, forglemmelse eller annet. Retten til omgjøring gjelder uavhengig av om saken blir anket. En omgjøring kan løse saken slik at parten ikke har behov for å anke kjennelsen. En omgjøring kan imidlertid føre til at en annen arving eller kreditor ser grunn til å anke. Om retten velger å omgjøre, løper ankefristen derfor fra tidspunktet for beslutningen om omgjøring.

Til § 163

I denne paragrafen reguleres tidspunktet for når det kan foretas utdelinger av boets midler. Bestemmelsen svarer til §§ 13-7 og 13-11 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Den svarer til § 40 tredje ledd i skifteloven. Reglene om avslutningen av skiftet er omtalt i punkt 27.4.

Det følger av *første punktum* at rettighets-haverne som utgangspunkt ikke kan kreve betaling eller utdeling av eiendeler før kjennelsen om booppgjøret er rettskraftig, det vil si når ankefristen er utløpt. Partene kan imidlertid samtykke til ankefrøfall etter tvisteloven § 29-6 for å skape fortgang i prosessen.

Annet punktum åpner likevel for et delvis oppgjør forut for det ordinære booppgjøret. Hovedregelen i loven er utvilsomt at det skal gjennomføres et samlet booppgjør der alle aktive og passive i boet inngår. Det antas imidlertid at det unntaksvis bør være adgang til å foreta en utdeling til én eller flere av arvingene også på et tidligere tidspunkt. Vilkåret for dette er at det er «på det rene» hva arvingen har krav på. Dette er et strengt krav og ligger bevismessig nær et krav om full sikkerhet. Arvingenes rettigheter vil ofte påvirke hverandre. Det skal derfor en del til for at dette vilkåret er oppfylt før det også er klart hva og hvor mye som skal deles ut til de øvrige arvingene. I tillegg må det være «klart» at boets midler er tilstrekkelige til å dekke utdelingene til øvrige arvinger og boets forpliktelser ellers. Også her kreves det tilnærmet full sikkerhet.

Til § 164

Bestemmelsen avløser skifteloven § 37 annet ledd og § 39 tredje ledd, og den svarer til Skiftelovutvalgets forslag til § 13-8 i NOU 2007: 16. De eiendelene som det normalt vil være aktuelt å sette ut av betraktning, er eiendeler som ingen ønsker å få utlagt til seg, og som etter lovens regler dermed skal selges. Ikke alle eiendeler er egnet for omsetning, og kostnaden ved å få eiendelen omsatt kan overstige verdien av eiendelen.

Departementet slutter seg til utvalgets vurdering på side 275 i utredningen om at det ikke synes nødvendig å videreføre skifteloven § 37 første ledd.

Til § 165

Bestemmelsen viderefører skifteloven § 38. Den svarer til § 13-10 i lovforslaget i NOU 2007: 16. Departementet foreslår i *tredje punktum* en tilføyelse om at retten eller bostyreren skal sørge for

rettsvern ved private beslagsforbud etter dekningsloven kapittel 3. I samsvar med gjeldende lov foreslås det i *fjerde punktum* at gebyr for tinglysing eller registrering i et realregister skal dekkes av boet. Dette innebærer at kostnaden er en prioritert forpliktelse, jf. § 143 første ledd og dekningsloven § 9-2. Andre kostnader i forbindelse med overtakelsen av eiendelen, som for eksempel dokumentavgift ved fast eiendom, bæres på den annen side av mottakeren av eiendelen.

Til § 166

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende skiftelov og lovforslaget i NOU 2007: 16. Den er omtalt i proposisjonen punkt 27.4.4.

I § 166 er det gitt regler for tilfeller der det etter fastsettelsen av booppgjøret dukker opp eiendeler etter arvelateren som det ikke er blitt tatt hensyn til i booppgjøret. Det kan for eksempel dreie seg om tilbakebetalinger fra norske eller utenlandske skattemyndigheter, det viser seg at arvelateren har hatt en konto i en utenlandsk bank som arvingene ikke kjente til, eller arvelateren har vært arving i et bo der midlene kom til utbetaling og først ble kjent etter at booppgjøret er fastsatt.

Etter departementets vurdering er det behov for fleksible saksbehandlingsregler for disse tilfellene. I noen tilfeller vil det dreie seg om eiendeler av ubetydelig verdi som tingretten nokså uformelt bør kunne overlate til arvingene. I andre tilfeller kan det være hensiktsmessig at den offentlige skiftebehandlingen fortsetter, for eksempel fordi det dreier seg om betydelige verdier eller arvingene har et konfliktfylt forhold. Departementet foreslår på denne bakgrunn at etteroppgjøret skal kunne skje som et offentlig skifte eller som et privat skifte, jf. *første ledd første punktum*. I utgangspunktet fortsetter den offentlige skiftebehandlingen, men boet kan tilbakeleveres til privat skifte etter reglene i § 158. Departementet foreslår også etter mønster av § 95 i lovforslaget at retten skal kunne overlate eiendelene til en av arvingene uten at boet formelt tilbakeleveres til privat skifte, jf. *annet punktum*. Eiendelene overføres i så fall uten ytterligere formaliteter til en arving som påtar seg å stå for fordelingen. En slik uformell fremgangsmåte kan benyttes hvis retten finner dette «ubetenkelig». I denne vurderingen vil eiendelenes verdi og forholdet mellom arvingene måtte tillegges betydelig vekt, jf. *tredje punktum*.

Skal etteroppgjøret fortsette som et offentlig skifte, gjelder reglene i kapittel 17 så langt de passer. Skal etteroppgjøret skje ved privat skifte, gjel-

der reglene i kapittel 16 så langt de passer. Det er også tatt et forbehold i *fjerde punktum* om at retten kan tilpasse saksbehandlingen til det som fremstår som mest hensiktsmessig i den konkrete saken. Regler om mer grunnleggende rettigheter for arvingene, for eksempel §§ 137 og 138, vil imidlertid ikke kunne settes til side etter denne bestemmelsen. Ved privat skifte vil forbeholdet om at reglene i kapittel 16 gjelder «så langt de passer», innebære at det ikke nødvendigvis vil være behov for å gjennomføre alle oppgavene i § 119.

I *annet ledd* gis hjemmel for at departementet kan fastsette nærmere regler i forskrift.

Til § 167

Bestemmelsen omhandler tilfeller der en kreditor eller arving har blitt forbigått på skiftet.

Bestemmelsens *første ledd* gjelder der en kreditor er forbigått på skiftet. Forutsetningen er at det dreier seg om et gyldig krav som verken er prekludert eller falt bort på annet vis. Bestemmelsen svarer til skifteloven § 41.

I *annet ledd* om forbigått arving er det for oversiktens skyld inntatt en henvisning til § 69. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

Til § 168

Bestemmelsen setter rammene for skifteprosessen anvendelsesområde. Innholdsmessig svarer bestemmelsen i det vesentlige til Skiftelovutvalgets lovforslag § 12-1 første og annet ledd i NOU 2007: 16, men den gir en mer detaljert regulering enn utvalgets lovforslag, se nærmere punkt 32.2. Bestemmelsen gir ikke føringer på om rettens avgjørelser er fullbyrdelsesdommer eller fastsettelsesdommer. Hva domsslutningen skal gå ut på, må avgjøres ut fra hva det tvistes om.

Reglene om skiftetvister gjelder bare for offentlig skifte. Tvister ved privat skifte er regulert i § 126.

Første ledd bestemmer hvilke sakstyper som skal behandles som skiftetvist. Skifteprosessen er her eksklusiv, med mindre et av unntakene i annet til fjerde ledd kommer til anvendelse. At skifteprosessen er eksklusiv, medfører at en tvist skal gå for den domstolen som forvalter boet. Vernetingsreglene i tvisteloven gjelder dermed ikke. Eksklusiviteten inntreffer så snart offentlig skifte er åpnet og opphører når boet avsluttes. Adgangen til å fortsette skiftetvister ved tilbakelevering av boet er regulert i § 158 fjerde ledd.

Første ledd bokstav a bestemmer at tvist om hvorvidt det skal åpnes offentlig skifte, behandles

som skiftetvist. Det samme følger av skifteloven § 9.

Første ledd bokstav b bestemmer at tvist om rett til arv og omfang av arvekrav skal behandles som skiftetvist. En tilsvarende regel kommer forutsetningsvis til uttrykk i skifteloven § 11 første ledd og er ment omfattet av utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd første punktum. Denne typen tvister utgjør kjernen i hva som avgjøres i skifteprosessuelle former, og omfatter alle tvister mellom arvingene som sådanne.

Første ledd bokstav c bestemmer at tvister om anmeldte krav mot arvelateren skal behandles som skiftetvist. En tilsvarende bestemmelse finnes i skifteloven § 104 første ledd og er ment omfattet av utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd første punktum. I bokstav c er det også bestemt at boets motfordringer behandles som skiftetvist så langt de kan bringes til motregning. Dette innebærer en videreføring av skifteloven § 11 annet ledd første punktum. Noen tilsvarende bestemmelse er ikke tatt inn i utvalgets lovforslag.

Departementet vil for øvrig bemerke at tvistelovens regler om rettslig interesse vil regulere hvem som kan reise tvist, jf. tvisteloven § 1-3. Forutsatt at det foreligger rettslig interesse, vil retten dessuten kunne bestemme hvem som skal reise tvist, se lovforslaget § 170. Det synes derfor ikke å være grunn til å lovfeste teoriens lære om hvem som kan reise tvist etter skifteloven § 104.

Første ledd bokstav d bestemmer at tvist om krav på bestemte ting i boets eller en gjenlevende ektefelles besittelse skal behandles som skiftetvist. Bestemmelser om dette finnes i skifteloven § 104 første ledd og § 108 annet ledd. Utvalget synes å forutsette at tvist om bestemte ting i boets besittelse fanges opp av utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd første punktum. I motsetning til skifteloven § 108, jf. § 95 annet ledd, er skifteprosessen eksklusiv for de tvister som er nevnt her. Bestemmelsen stenger heller ikke for at det avsies fullbyrdelsesdom for kravet.

Første ledd bokstav e bestemmer at tvister om krav mot boet (massekrav) skal behandles som skiftetvist. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 11 første ledd i.f. og deler av § 104 første ledd annet punktum og er ment fanget opp av utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd første punktum. Til forskjell fra skifteloven innebærer bestemmelsen at skifteprosessen er eksklusiv.

Første ledd bokstav f bestemmer at en tvist under offentlig skifte om krav mot en tredjeperson, herunder krav mot en arving som ikke er knyttet til posisjonen som arving, skal behandles som skiftetvist. Det samme er forutsatt i utvalgets

lovforslag § 12-6 første ledd. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 173 annet ledd som gir tredjepersonen rett til å kreve saken overført til allmennprosess.

Annet ledd oppstiller flere unntak fra hovedregelen om at tvister som nevnt i første ledd skal behandles i skifteprosessuelle former. Bestemmelsen slår for det første fast at en tvist ikke skal behandles som skiftetvist dersom den overføres til allmennprosess etter § 173. Dette alternativet er i og for seg overflødig ettersom det samme følger av § 173, men er tatt med for å gi en samlet oversikt over unntakene fra skifteprosessens eksklusive karakter.

Alternativet om tvister som etter ufravikelige vernetingsregler hører under en annen domstol, viderefører skifteloven § 10 første alternativ. Regler om tvungent vernetting finnes blant annet i patentloven § 63, varemerkeloven § 62 og skjønnsprosessloven §§ 6 og 47. Allerede den uttømmende angivelsen av skifteprosessens eksklusive karakter i første ledd vil kunne stenge for at tvister med tvungent vernetting kan behandles som skiftetvist. Annet ledd annet alternativ har imidlertid selvstendig betydning for eksempel der boet vurderer søksmål mot en tredjeperson på grunn av en angivelig patentkrenkelse. Generelt har likevel annet ledd annet alternativ mindre praktisk betydning ettersom det er få bestemmelser om tvungent vernetting i lovgivningen.

Annet ledd slår også fast at en tvist som skal behandles etter andre prosessregler, ikke skal behandles som skiftetvist. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 10 annet alternativ. Slike andre prosessregler kan for eksempel være reglene om midlertidig sikring, jf. tvisteloven kapittel 32 og 34. En kan også tenke seg at arvelateren hadde en utestående fordring mot et selskap som er gått konkurs. Fordringstvisten må da avgjøres etter konkursprosessuelle regler, jf. konkursloven § 145.

Tredje ledd første punktum bestemmer at en tvist ikke skal behandles som skiftetvist dersom den er anlagt ved en annen tingrett før boet ble tatt under offentlig skifte. Bestemmelsen samsvarer innholdsmessig med skifteloven § 12. *Annet til fjerde punktum* gir regler om overføring av tvister fra andre domstoler til skifteprosessuelle former i den domstolen som forvalter boet. Skifteloven har ikke tilsvarende regler.

Adgangen til å få overført saken er videre enn det som ellers følger av domstolloven § 38, både ved at domstolen kan kreve at tvisten overføres til seg, og ved at det ikke stilles vilkår om «særlige grunner» for at tvisten kan overføres. Forutsetnin-

gen er at det gjelder en tvist som etter sin art kan behandles i skifteprosessuelle former, jf. henvisningen til første ledd bokstav b til f. Tvister om hvorvidt offentlig skifte skal åpnes, vil ikke kunne versere for andre domstoler, og det er derfor ikke henvist til første ledd bokstav a. Med «partenes» samtykke siktes det til partene i tvisten som verserer for den andre domstolen. Hvorvidt det skal anmodes om overføring, beror på et skjønn. Hensynet til en enhetlig skiftebehandling bør være styrende for hvorvidt det begjæres overføring. Samtidig må dette vurderes opp mot eventuelle praktiske ulemper ved å skifte domstol og prosessuelt spor.

Beslutning om overføring treffes av den tingretten tvisten er brakt inn for. Det er opp til denne tingrettens egen vurdering om anmodningen skal etterkommes, men den vil normalt ikke ha noen interesse i å motsette seg dette. I motsetning til utvalgets forslag er det ikke krav til at beslutningen avses som kjennelse. Dette samsvarer med domstolloven § 38. Dersom den tingretten som saken er brakt inn for, motsetter seg overføring, avgjøres spørsmålet av den lagmannsretten som er overordnet den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen. Noen tilsvarende bestemmelse er ikke foreslått av utvalget, men er gitt i domstolloven § 38 tredje punktum.

Fjerde ledd gir regler om overføring til skifteprosess der tvist er reist for den tingretten som forvalter boet, før offentlig skifte ble åpnet. Bestemmelsen har ingen direkte parallell i utvalgets lovforslag, selv om utvalgets lovforslag § 12-1 første ledd klart synes å forutsette at det skal være en slik adgang til overføring. Skifteloven har ikke tilsvarende regler.

Til § 169

Bestemmelsen gir regler om rettens behandling av skiftetvister og bygger på skifteloven § 22 første ledd, jf. Skiftelovutvalgets lovforslag §§ 12-3 og 12-4 i NOU 2007: 16, og skifteloven § 28. Bestemmelsen innebærer enkelte innholdsmessige endringer fra skifteloven og er generelt behandlet i punkt 32.3.

Første ledd klargjør særtrekkene ved skiftetvister, nemlig at retten som utgangspunkt har stor frihet til å legge opp til en hensiktsmessig saksforberedelse frem til avgjørelse er truffet. Første ledd viderefører rettstilstanden etter skifteloven, selv om denne ikke hadde noen tilsvarende bestemmelse. Bestemmelsen svarer hovedsakelig til utvalgets lovforslag § 12-3 første punktum, men gir en ytterligere presisering ved at det kommer

klart frem at retten kan beslutte skriftlig eller helt eller delvis muntlig behandling av tvisten.

Annet ledd viderefører i all hovedsak skifteloven § 22 første ledd første punktum. Samtidig er bestemmelsen noe annerledes bygd opp og inneholder enkelte innholdsmessige endringer fra skifteloven.

I likhet med skifteloven § 22 følger det av annet ledd *første punktum* at tvistelovens tredje del om saksforberedelse og hovedforhandling i allmennprosess og småkravprosess ikke kommer til anvendelse. Tilsvarende som for skifteloven kommer imidlertid tvisteloven § 9-6 om uttalelser, innsigelser og avgjørelser under saksbehandlingen til anvendelse.

Henvisningen til tvistelovens fjerde del innebærer blant annet at tvisteloven § 19-1 om avgjørelsenes form kommer til anvendelse. Henvisningen medfører at skifteloven § 23 er overflødig, og den er ikke videreført i lovforslaget.

Til forskjell fra skifteloven § 22 er bestemmelsen om at «det med hensyn til bevis og bevisførsel gjelder samme regler som under hovedforhandling i sivile tvister» sløffet. Dette innebærer materielt sett ingen endring fra skifteloven, ettersom de aktuelle reglene om bevis og bevisføring kommer til anvendelse gjennom henvisningen til tvistelovens femte del. Formuleringen «bevis og bevisførsel» i gjeldende § 22 vil også kunne omfatte enkelte regler i tvistelovens tredje del. Det virker imidlertid ikke helt klart hvilke regler i tvistelovens tredje del dette eventuelt gjelder. For eksempel vil det neppe omfatte tvisteloven § 9-15 første ledd om at påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisføring klarlegges av retten innledningsvis i rettsmøtet. Det kan også synes tvilsomt om § 9-9 tredje og fjerde ledd om delvis skriftlig saksbehandling omfattes. Det samme gjelder § 9-15 om de enkelte ledd i hovedforhandlingen. På denne bakgrunn synes henvisningen til «bevis og bevisførsel» egnet til å forvirre. Departementet kan heller ikke se at det er behov for at reglene i tvistelovens tredje del om bevis og bevisførsel skal gjelde i skiftetvister. Dommerens frihet under saksbehandlingen medfører at dommeren uansett kan legge til grunn de fleste reglene om hovedforhandling i tvistelovens tredje del. De mest sentrale reglene om bevis, slik som reglene om møteplikt, forklaringsplikt, bevisumiddelbarhet mv., gjelder dessuten allerede gjennom henvisningen til tvistelovens femte del.

I henvisningen til tvistelovens femte del ligger det et ikke ubetydelig unntak fra utgangspunktet om at retten står fritt til å beslutte behandlingsmåten. Høyesteretts kjæremålsutvalg har i Rt.

1997 side 93 lagt til grunn at det ikke kan ses bort fra bevisforbudet i tvistemålsloven § 197 (tilsvarende tvisteloven § 21-12) i tilfeller hvor spørsmål om konkurs behandles skriftlig i lagmannsretten. Departementet er av den oppfatning at det samme må gjelde i skiftesaker. Behandles en skiftetvist i utgangspunktet skriftlig, vil retten likevel måtte ta imot forklaringer muntlig dersom fremleggelse av skriftlige erklæringer ville støte an mot tvisteloven § 21-12. Dette er ikke upraktisk i skiftetvister, hvor prosesskrivene kan bære preg av å være rene partsinnlegg. Samtidig skal det nevnes at tvisteloven § 21-12 er vesentlig utvidet sammenliknet med tvistemålsloven § 197, slik at retten i betydelig utstrekning likevel kan unnlate muntlig avhør. At retten ikke kan unnlate å motta muntlige forklaringer uten å ha vurdert forholdet til reglene om bevisumiddelbarhet i tvistelovens femte del, følger av henvisningen til tvistelovens femte del sammenholdt med første ledd om at retten har frihet «med de begrensninger som følger av annet ledd».

Annet ledd *annet punktum* innebærer også en videreføring av skifteloven § 22 første ledd første punktum. En endring er likevel at bestemmelsen uttrykkelig unntar tvisteloven § 13-7 om opptak av parts- og vitneforklaringer og § 13-8 om protokollasjon under hovedforhandling fra å komme til anvendelse i skiftetvister. Tidligere fremgikk det uttrykkelig i skifteloven § 22 at reglene om protokollasjon i hovedforhandling gjaldt for skiftetvister. Ved endringslov 26. januar 2007 nr. 3 ble dette sløffet, og dette ble grunnlagt med at skifteprosessen ikke burde skille seg fra småkravprosessen på dette punktet, jf. Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) side 72. På tross av lovendringen gir skifteloven § 22 første ledd tvistelovens fjerde del – hvor §§ 13-7 og 13-8 er plassert – likevel tilsvarende anvendelse, noe som kan så tvil om hva som gjelder. Departementet foreslår at det klargjøres at disse reglene ikke kommer til anvendelse i skiftetvister. Retten vil imidlertid ha adgang til å protokollere etter tvisteloven § 13-9 annet ledd.

Lovforslaget viderefører at tvisteloven kapittel 16 avsnitt III om forsømmelser og fraværdom i utgangspunktet ikke gjelder i skiftetvister. Lovforslaget innebærer imidlertid en forskjell fra skifteloven ved at dommeren får tilgang til enkelte av de styringsverktøyene som er hjemlet i tvisteloven, jf. *tredje punktum*. For det første vil retten etter lovforslaget kunne beslutte et tidspunkt for avslutning av saksforberedelsen, jf. tvisteloven § 9-10 første ledd, med den følge at endringer i krav, påstander, påstandsgrunnlag og bevis deretter bare kan fremsettes innenfor rammene av tviste-

loven § 9-16. Dommeren vil også kunne pålegge partene å inngi sluttinnlegg, jf. tvisteloven § 9-10 annet ledd. En rekke skiftetvister byr på et uoversiktlig faktum og kryssende krav, og et sluttinnlegg kan være egnet til å oppsummere saken før eventuelle muntlige forhandlinger. Videre foreslås det at tvisteloven § 16-6 tredje ledd om at retten kan nekte en prosesshandling foretatt hvis et rettsmøte må utsettes eller saken vil bli vesentlig forsinket, gis anvendelse, og det foreslås at retten skal ha mulighet til å utstede fristforelegg, jf. tvisteloven § 16-7 annet til fjerde ledd.

Når det særlig gjelder henvisningen til tvisteloven § 16-7 annet til fjerde ledd om fristforelegg, medfører denne at også enkelte andre bestemmelser i kapittel 16 avsnitt III kommer til anvendelse for det tilfellet at det faktisk utstedes fristforelegg. Dette gjelder særlig reglene i tvisteloven §§ 16-9 til 16-14 om fraværsvirkninger og oppfriskning. Det er ikke henvist direkte til disse bestemmelsene siden tvistelovens system medfører at de uansett kommer til anvendelse ved fristforelegg.

Tredje ledd bestemmer at partene innen dom avsies skal gis anledning til å uttale seg skriftlig eller muntlig. Bestemmelsen er innholdsmessig i samsvar med skifteloven § 24 første ledd.

Fjerde og femte ledd viderefører de særlige reglene om ankefrist, oppfriskning og gjenåpning i skifteloven § 28 uten realitetsendringer. Bestemmelsene gjør unntak fra tvisteloven og domstolloven og er begrunnet i hensynet til en effektiv skiftebehandling, se Ot.prp. nr. 5 (1928–1929) side 4–5 og Innst. O. VII (1930) side 4. Tilsvarende regler er gitt i konkursloven § 153 annet og tredje ledd. Skifteloven § 28 er ikke med i utvalgets lovforslag, men det er ikke gitt noen begrunnelse for at bestemmelsen er utelatt.

Fjerde ledd første punktum bestemmer at fristen for anke over en avgjørelse som ikke skal forkynnes eller meddeles, regnes fra den dagen avgjørelsen er truffet. Bestemmelsen har sammenheng med domstolloven § 147 som bestemmer at fristutgangspunktet er forkynnings- eller meddelestedidspunktet. De avgjørelsene som omfattes av fjerde ledd første punktum, vil stort sett være mindre avgjørelser av administrativ karakter.

Lovforslaget har ikke egne regler om fristutgangspunktet hvor en avgjørelse skal forkynnes eller meddeles. Her kommer derfor domstolloven § 147 til anvendelse. For øvrig nevnes at skifteloven § 24 annet ledd om at en dom kan forkynnes for loddeierne ved opplesing i skiftesamling, er videreført verken i utvalgets lovforslag eller i bestemmelsen her. Grunnen til dette er at det føl-

ger av domstolloven § 187 at forkynnelse kan skje ved personlig meddelelse i rettsmøte.

Domstolloven § 147 gjelder i utgangspunktet også for meddelelser, slik at fristen først løper fra selve meddelelsen. Her gir imidlertid *annet punktum* en særregel om at ankefristen løper fra den dagen meddelelsen er avsendt, dersom den gis i brev. Bestemmelsen kommer til anvendelse på beslutninger som ikke avslutter saken, jf. tvisteloven § 19-5.

Femte ledd bestemmer at oppfriskning mot fristforsømmelser under skiftet ikke kan gis og gjenåpning ikke kan kreves etter at kjennelsen om booppgjøret har blitt rettskraftig. Formålet med bestemmelsen er å hindre at det rippes opp i skifteoppgjør etter endelig utlodning, jf. Rt. 1990 side 375.

Skifteloven § 22 første ledd annet og tredje punktum er ikke foreslått videreført i departementets lovforslag. Henvisningen i skifteloven § 22 første ledd første punktum til tvistelovens første del innebærer at tvisteloven § 3-3 om hvem som kan opptre som prosessfullmektig, kommer til anvendelse i skiftetvister. Samtidig er det i skifteloven § 22 første ledd annet punktum bestemt at tvisteloven § 3-3 første til fjerde ledd gjelder for adgangen til å opptre som prosessfullmektig, mens tredje punktum bestemmer at tvisteloven § 3-3 første til tredje ledd gjelder ved behandling av tvister ved allmennprosess og ved anke. Dette innebærer at bare advokater, advokatfullmektiger eller en av partens nærmeste kan være prosessfullmektig i saker som behandles ved allmennprosess og ved anke, mens skiftetvister – foruten de nevnte persongruppene – kan føres av en annen skikket myndig person som retten har tillatt å opptre som prosessfullmektig. Departementet kan ikke se at det er noen grunn for en slik forskjell, og går inn for at tvistelovens ordning følges fullt ut i skiftesaker. At reglene i tvisteloven vil gjelde, fanges opp av henvisningen til tvistelovens første del i annet ledd første punktum. En slik ordning er i samsvar med tvangsfullbyrdelsesloven § 6-1 første ledd.

Til § 170

Bestemmelsen gir regler om frister for å reise ordinær skiftetvist og er delvis i samsvar med Skiftelovutvalgets lovforslag § 12-2, likevel slik at utvalgets § 12-2 gjelder både frist for å reise skiftetvist og frist for å reise søksmål. Etter departementets lovforslag er § 170 gitt anvendelse for adgangen til å reise søksmål gjennom henvisningen i § 173 tredje ledd tredje punktum. Skifteloven

har ikke regler om frist for å reise ordinær skiftetvist. Se nærmere punkt 32.5 om bakgrunnen for bestemmelsen.

Første punktum regulerer den situasjonen at retten, for eksempel i en skiftesamling, har avdekket et tvistepunkt som må løses før boet kan avsluttes, men der en part ikke har reist tvist på eget initiativ, og retten heller ikke finner saken tilstrekkelig opplyst til å avgjøre den på bakgrunn av de muntlige innspillene som eventuelt er gitt i skiftesamlingen. Bestemmelsen gir retten myndighet til å bestemme hvem som skal reise tvist, og å sette frist for saksanlegget. Dette innebærer en kodifisering av gjeldende rett.

Annet punktum bestemmer at rettens beslutning skal opplyse om konsekvensen av fristoversittelse, slik dette er regulert i fjerde punktum, mens *tredje punktum* bestemmer at beslutningen skal forkynnes for den som skal reise tvist.

Det følger av *fjerde punktum* at kravet faller bort ved fristoversittelse, forutsatt at rettens beslutning opplyser om den preklusive virkningen etter annet punktum og er forkynt etter tredje punktum. Den preklusive virkningen er i samsvar med domstolloven § 152 og medfører at kravet ikke kan reises senere. Det kan etter forholdene reises tvil om hva som er «kravet», og dette kan få betydning for hva som kan prekluderes. Retten bør derfor i beslutningen etter første punktum opplyse om hva som er kravet. Et eksempel kan være at en arving etter de øvrige arvingenes oppfatning skal ha 300 000 kroner, mens arvingen selv mener å ha krav på 500 000 kroner. Gir retten arvingen en frist for å reise krav, vil kravet være på 200 000 kroner, og det er dette som eventuelt prekluderes ved en fristoversittelse. Arvingen vil med andre ord ikke ha tapt kravet på 300 000 kroner.

Det kan videre tenkes at kravet det skal reises tvist om, er et krav om at et testament kjennes ugyldig. Oversittes fristen, vil det bare være den påberopte ugyldighetsgrunnen som bortfaller. Oversittelsen vil ikke være til hinder for at arvingen senere reiser tvist om en annen ugyldighetsgrunn. Preklusjonen er heller ikke til hinder for at øvrige arvinger reiser tvist om den aktuelle ugyldighetsgrunnen. Rettskraftsreglene i § 173 vil i så fall medføre at rettens avgjørelse også får betydning for den arvingen som først oversittet fristen.

Femte punktum bestemmer at tvistelovens regler om oppfriskning kommer til anvendelse ved fristoversittelse. Dette medfører blant annet at en part ikke må kunne bebreides for fristoversittelsen, og at oppfriskning må begjæres innen en måned, jf. tvisteloven §§ 16-12 og 16-13.

Skiftelovutvalget har i sitt lovforslag § 12-2 tredje punktum en bestemmelse som slår fast at en fristoversittelse ikke berører saksøktens adgang til å reise såkalt «aksessorisk motsøksmål». Departementet har ikke fulgt opp dette forslaget. Etter departementets syn er det ikke nødvendig med en slik bestemmelse i og med at det klart går frem av lovforslaget at det bare er saksøkerens krav som faller bort om fristen oversittes.

Til § 171

Bestemmelsen gir regler om partsevne i tvister i forbindelse med offentlig skifte av dødsbo og gjelder både tvister som går etter skifteprosessuelle regler, og tvister som behandles etter andre prosessregler, for eksempel etter allmennprosessen. Bestemmelsen viderefører dels skifteloven § 22 annet ledd første og annet punktum og dels skifteloven § 20, i den grad den sistnevnte bestemmelsen skal forstås slik at den gir boet partsevne. § 171 gir likevel en mer uttømmende regulering enn skifteloven. Bestemmelsen avviker på flere punkter fra Skiftelovutvalgets lovforslag § 12-5 første og annet ledd i NOU 2007: 16. Hovedforskjellen er at utvalget foreslår at boet skal ha partsevne i alle tredjepersonstvister der arvingene står på samme side. I departementets lovforslag er det åpnet for denne muligheten bare i tilfeller der tvisten går for en annen domstol enn den tingretten som forvalter boet.

I *første ledd første punktum* henvises det til hovedregelen i tvisteloven om boets partsevne ved offentlig skifte. Bestemmelsen er ikke strengt nødvendig, men departementet antar at det er klargjørende for brukerne av loven at det innledningsvis henvises til regelen om boets partsevne. Første ledd *annet punktum* omhandler tvister om massekrav. Boet er part i slike tvister uansett hva som følger av reglene i annet til fjerde ledd.

Annet ledd første punktum bestemmer at i tvist om krav fra en arving eller krav på å være arving, er de arvingene som bestrider kravet, motparter. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 22 annet ledd første punktum, bortsett fra at skifteloven ikke regulerer situasjonen der noen gjør krav på å være arving. Annet ledd *annet punktum* presiserer at de øvrige arvingene er parter også der kravet ikke er knyttet til posisjonen som arving – det vil si at vedkommende opptrer som en alminnelig tredjeperson. Krav fra en arving mot en annen arving er dødsboet uvedkommende og faller derfor utenfor bestemmelsen. Boet er aldri part i tvister etter annet ledd.

Tredje ledd første punktum regulerer partsvevnen i tredjepersonstvister som går for den tingretten som behandler boet, se for eksempel § 168 første ledd bokstav c, d og f. Bestemmelsen medfører at bare de arvingene er parter som bestrider eller gjør gjeldende et krav. Noen tilsvarende bestemmelse finnes ikke i skifteloven. Bestemmelsen avviker også fra utvalgets lovforslag, som går ut på at boet kan være part når det er enstemmighet blant arvingene. Etter tredje ledd *annet punktum* kan arvingene få dekket sine saksomkostninger som massekrav så langt de ikke er tilkjent saksomkostninger og saksanlegget er kommet boet til gode. Bestemmelsen forutsetter at midler som tilføres boet, går inn i boet. Arvingene kan ikke få dekket sine saksomkostninger som massekrav ut over verdien av boets berikelse.

Det følger av *fjerde ledd første punktum* at boet er part i tvister som går for andre tingretter enn den som forvalter boet, forutsatt at den tingretten som forvalter boet, og arvingene er enige om å gjøre gjeldende et krav mot en tredjeperson eller bestride et krav fremsatt av tredjepersonen. Når det gjelder kravet om enighet, se § 138 første ledd annet og tredje punktum, som innebærer at enkelte arvingers stemmer ikke skal regnes med. De tvistene som omfattes av bestemmelsen i fjerde ledd, er først og fremst søksmål etter særlige prosessregler eller søksmål med tvungent verneting, se § 168 annet ledd. Også etter skifteloven § 20 kan boet antakelig opptre som part for andre tingretter. Fjerde ledd *annet punktum* bestemmer at i andre tilfeller er de arvingene parter som gjør gjeldende et krav mot tredjepersonen eller bestrider et krav fremsatt av tredjepersonen. Her reguleres den situasjonen at tingretten eller en eller flere av arvingene ikke er enig i at sak bør reises eller et krav bestrides. Det vil i praksis være bostyreren som tar stilling for tingretten.

Lovforslaget § 171 gjelder partsevnen i tvister som behandles av tingretten. Tvisteloven § 29-8 første ledd innebærer at partsstillingene stort sett bevares i ankeomgangen, og det synes ikke nødvendig med særregler om dette i arveloven. Skifteloven § 29 er etter dette ikke videreført i lovforslaget.

Til § 172

Bestemmelsen regulerer rettskraftsvirkningene av rettslige avgjørelser under skiftet. Bestemmelsen innebærer i hovedsak en videreføring av skifteloven § 22 annet ledd tredje punktum og § 25 og er ikke ment å innebære noen endring av rettsstillingen etter skifteloven, se likevel nedenfor om

hvilke domstolars avgjørelser som er omfattet av rettskraftsvirkningene.

Bestemmelsen er i samsvar med utvalgets lovforslag § 12-5 tredje ledd, likevel slik at rettskraftens subjektive grense er noe nærmere presisert enn i utvalgets lovforslag.

Første punktum bestemmer at avgjørelser under skiftet skal gjelde for og mot boet og alle som har interesser i boet. Bestemmelsen utgjør dermed et unntak fra tvisteloven § 19-15 første ledd første punktum om at en rettskraftig avgjørelse er bindende for partene. Med «avgjørelser under skiftet» siktes både til avgjørelser fra den tingretten som forvalter boet, og avgjørelser fra andre domstoler. Etter skifteloven kan det være noe uklart om boet er omfattet av avgjørelser som gjelder arvingene og en tredjeperson. Dette er klargjort i første punktum i lovforslaget.

Bestemmelsen medfører at nytt saksanlegg om tvistegjenstanden må avvises, jf. tvisteloven § 18-1. Begrunnelsen bak bestemmelsen er å sikre en rimelig fremdrift i skiftebehandlingen. Kunne det stadig reises tvist om samme tvistegjenstand, men med andre parter enn de opprinnelige, ville dette skape en praktisk u håndterbar situasjon og med potensielt motstridende avgjørelser. Uttrykket «alle som har interesser i boet» er ment å fange opp både arvingene og tredjepersoner.

Annet punktum gir tingretten myndighet til å beslutte at en avgjørelse den eller andre domstoler har truffet under behandlingen av boet, skal legges til grunn for den videre behandlingen før den er blitt rettskraftig. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 25, og den er dessuten i det vesentlige i samsvar med konkursloven § 151. Bestemmelsen er ment å bidra til en effektivisering av skiftebehandlingen i tilfeller der det er rimelig grad av sikkerhet for at en avgjørelse ikke blir endret. Bestemmelsen omhandler ikke regulær tvangsfullbyrdelse. Den er dermed ikke overflødig ved siden av bestemmelsene om foregrepet tvangskraft i tvangsfullbyrdelsesloven §§ 4-12 og 4-13.

Etter skifteloven § 25 kan det synes noe uklart om avgjørelser som er truffet av andre domstoler, kan gis slik foregrepet rettskraft som bestemmelsen gir anvisning på. I lovforslagets annet punktum er det presisert at den tingretten som forvalter boet, har kompetanse til å beslutte dette.

Til § 173

Bestemmelsen angir vilkårene for å overføre tvister til behandling ved allmennprosess og om saks-

behandlingen i den forbindelse. Bestemmelsen viderefører langt på vei skifteloven §§ 30 og 31 og Skiftelovutvalgets lovforslag § 12-6 annet til fjerde ledd, likevel slik at prosessen er forenklet sammenliknet med skifteloven og utvalgets forslag. Om bakgrunnen for bestemmelsen, se punkt 32.4.

Første ledd første punktum bestemmer at retten på begjæring eller av eget tiltak kan beslutte at omtvistede krav skal behandles etter allmennprosess, forutsatt at tvistesummen minst tilsvare beløpet i tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a (125 000 kroner). Uttrykket «omtvistet krav» innebærer ikke at det må være reist skiftetvist. Det er tilstrekkelig for overføring at det er avdekket uenighet mellom arvingene eller mellom arvingene og en tredjeperson som må finne sin løsning før boet kan avsluttes. Retten kan for eksempel ha fått kjennskap til dette på en skiftesamling eller gjennom kontakt med partene før det offentlige skiftet ble åpnet. Dette innebærer en endring fra skifteloven, i det denne – i alle fall etter ordlyden i § 30 første ledd – synes å forutsette at det må være reist skiftetvist for at tvisten skal kunne overføres til søksmåls former.

Til forskjell fra gjeldende rett innebærer første punktum at det ikke er adgang til å overføre omtvistede krav til behandling i småkravprosess.

Første ledd *annet punktum* om hva det skal legges særlig vekt på i vurderingen av om et omtvistet krav skal behandles ved allmennprosess, er i det vesentlige ment å videreføre ordningen etter skifteloven § 30 første ledd. En endring ligger det likevel i at det slås fast at det skal legges vekt også på skiftebehandlingens fremdrift, selv om det har vært adgang til å vektlegge dette også etter gjeldende rett.

Etter første ledd *tredje punktum* skal partene gis anledning til å uttale seg før retten beslutter behandling ved allmennprosess. Bestemmelsen svarer innholdsmessig til skifteloven § 30 tredje ledd første punktum. Det følger av kontradiksjonsprinsippet at partene må gis anledning til å uttale seg om overføringsspørsmålet. Lovfesting er for så vidt overflødig. Departementet er imidlertid enig med utvalget i at skifteloven § 30 tredje ledd første punktum bør videreføres ettersom det ellers vil kunne oppstå tvil om lovgiver har ment å fjerne uttaleretten.

Annet ledd bestemmer at en tvist etter § 168 første ledd bokstav f skal behandles ved allmennprosess dersom en tredjeperson krever det og kravet til tvistesum i første ledd første punktum er oppfylt. I motsetning til første ledd gir annet ledd tredjepersonen krav på å få tvisten behandlet ved allmennprosess. Regelen har ingen parallell i

skifteloven i og med at skifteloven har som utgangspunkt at tvister om krav mot en tredjeperson ikke kan behandles i skifteprosessuelle former.

En tredjeperson har ikke krav på å få tvisten overført til søksmåls former i tilfeller der boets krav bare gjøres gjeldende som motregningsinnsigelse innenfor rammene av tredjepersonens krav, se § 168 første ledd bokstav c med merknader. Nedlegger boet påstand om dom for et krav mot en tredjeperson ut over rammene av tredjepersonens krav, har imidlertid tredjepersonen krav på å få tvisten overført til allmennprosess forutsatt at boets krav overstiger tvistesummen i første ledd første punktum.

Dersom en tvist skal behandles ved allmennprosess etter første eller annet ledd, bestemmer *tredje ledd første punktum* at saksøkeren skal gis en frist for å ta ut stevning, med mindre saksøkeren allerede har inngitt prosesskriv som tilfredsstillende kravene til stevning. Bestemmelsen skiller seg fra skifteloven § 31 første ledd og utvalgets lovforslag § 12-6 annet ledd. Skifteloven forutsetter at overføring til søksmåls former alltid krever at saken blir tatt ut på nytt ved stevning. I praksis forekommer det imidlertid at en allerede pågående skiftetvist fortsetter i søksmåls former uten at saken startes på nytt. De prosesskrivene som allerede er inngitt i skiftetvisten, inngår da som dokumenter i søksmålet. Departementet foreslår at det lovfestes at saken ikke trenger å startes på nytt. En slik forenkling synes ubetenkelig, og prosessøkonomiske hensyn taler med styrke for å formalisere en slik ordning i loven. Det er også i tråd med tvisteloven at sakene i størst mulig grad konsentreres i tid og omfang.

I praksis vil det normalt ikke være behov for å starte saken på nytt ved stevning siden de fleste prosesskriv som innleder ordinære skiftetvister, tilfredsstillende kravene til stevning. Det er liten forskjell mellom et prosesskriv som innleder en skiftetvist, og en stevning. Tvisteloven § 9-2 annet ledd om hva stevningen skal inneholde, gjelder riktignok ikke direkte i skiftetvister. Men også i skiftetvister bør det – for at retten skal få et tilstrekkelig avgjørelsesgrunnlag – angis hvilke krav som gjøres gjeldende, nedlegges påstand og redegjøres for den faktiske og rettslige begrunnelsen for kravet og bevisene i saken. Dessuten går departementet inn for at tvisteloven § 12-2 tredje ledd om at et prosesskriv skal tjene til å klarlegge tvistes spørsmålene og redegjøre for partenes syn på behandlingen av saken, fortsatt skal gjelde i skiftetvister, jf. lovforslaget § 169 annet ledd første punktum.

Det er etter dette kun i tilfeller der det ikke allerede er inngitt et innledende prosesskriv som tilfredsstillende kravet til stevning, at retten må gi saksøkeren en frist for å ta ut stevning. Partene beholder i så fall de posisjoner de hadde under skiftetvisten. At det er saksøkeren som må reise tvist, innebærer en endring fra skifteloven § 31 første ledd som stiller retten fritt i så henseende.

Der hvor saken ikke trenger å startes på nytt ved stevning, setter retten heller ingen preklusiv frist, se punkt 32.5. Retten treffer i stedet en beslutning om overføring, som så meddeles partene. Må rettsgebyr betales forskuddsvis, pålegges dette samtidig. Betales ikke rettsgebyret, vil saken likevel ikke bli overført, jf. rettsgebyrloven § 3 sjette ledd annet punktum, og tvisten fortsetter som en ordinær skiftetvist. Dette vil gjelde et mindre antall saker og er ikke aktuelt hvor parten er representert ved advokat som har rett til etterkuddsvis betaling av rettsgebyret.

Det følger av tredje ledd *annet punktum* at dersom det ikke er reist skiftetvist, skal retten fastsette hvem som skal reise søksmålet, og innen hvilken frist det må anlegges. Departementet ser som nevnt ikke grunn til å stenge for at dommeren kan pålegge en part å ta ut stevning selv om det ikke er reist skiftetvist. En annen sak er at dommeren generelt vil ha et bedre grunnlag for å gjøre seg opp en kvalifisert mening om prosessformen når begge parter har inngitt prosesskriv i en skiftetvist.

En part bør heller ikke være forhindret fra å ta ut stevning samtidig som at saken begjæres behandlet i søksmåls former. Saksøkeren vil i så fall være avhengig av rettens samtykke for at saken skal behandles etter allmennprosess. Gir ikke retten samtykke, vil følgen av det «gale spørvalget» bare være at stevningen anses som et prosesskriv i en ordinær skiftetvist, og at et eventuelt innbetalt rettsgebyr må refunderes.

Henvisningen i tredje ledd *tredje punktum* innebærer at en frist for å ta ut stevning har preklusiv virkning. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 31 første ledd, jf. Rt. 1990 side 346, med den forskjell at den preklusive virkningen først inntreder dersom fristen for å ta ut stevning er forkynt og retten har opplyst om konsekvensene av fristoversittelse. Det er noe uklart etter skifteloven hva som er virkningen av preklusjon, jf. punkt 32.5, mens lovforslaget klargjør at kravet faller bort ved fristoversittelse.

Fjerde ledd bestemmer at en tvist som overføres til behandling i allmennprosess, ikke behandles i forliksrådet. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 31 annet ledd første punktum,

men skiller seg fra skifteloven og Skiftelovutvalgets lovforslag ved at det ikke er bestemt at hovedforhandling kan berammes uten saksforberedelse. Departementet viser i den forbindelse til at den tilsvarende regelen i konkursloven § 154 ble endret med virkning fra 1. januar 2008, slik at det nå ikke er åpnet for at hovedforhandling kan berammes uten saksforberedelse. I Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) side 102 begrunnet departementet dette slik:

«Saksbehandlingen forut for overføring av en tvist til behandling ved allmennprosess kan vesentlig ha redusert det normale behovet for saksforberedelse etter tvisteloven. Det vil imidlertid være i dårlig samsvar med tvistelovens økte vektlegging på saksforberedelse å beholde nåværende regel. Det antas å ville høre med til de klare unntak at det ikke er behov for å drøfte noen spørsmål før hovedforhandling berammes.»

Tilsvarende endring ble ikke gjort i skifteloven. På det tidspunktet var Skiftelovutvalget nedsatt, og det ble foreslått bare helt nødvendige tilpasninger til tvisteloven, jf. Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) side 72. Departementet foreslår at regelen om at hovedforhandling kan berammes uten saksforberedelse, sløyfes også i den nye arveloven. Det kan i den forbindelse ikke ses grunner til at for eksempel reglene om sluttinnlegg, preklusjon og forberedelse av hovedforhandlingen ikke skal gjelde når en sak er overført til allmennprosess, jf. tvisteloven §§ 9-10, 9-11 og 9-16.

For øvrig fremstår skifteloven § 31 annet ledd annet punktum om at tvistelovens regler kommer til anvendelse med mindre noe annet er bestemt i skifteloven, som overflødig. Departementet foreslår at denne bestemmelsen ikke videreføres.

Femte ledd bestemmer at beslutninger etter § 173 ikke kan ankes. Det vil si beslutninger om at saken skal eller ikke skal behandles ved allmennprosess, og beslutninger om hvem som skal reise søksmål, og innen hvilken frist. Bestemmelsen viderefører skifteloven § 30 tredje ledd annet punktum og til dels § 31 fjerde ledd. Til forskjell fra ordlyden i skifteloven § 30 tredje ledd annet punktum og utvalgets lovforslag går bestemmelsen ut på at heller ikke beslutninger om ikke å overføre til allmennprosess kan ankes. Etter departementets vurdering er det ikke påkrevet med en ankeadgang over denne beslutningen. Det må i alminnelighet legges til grunn at dommeren tilpasser skifteprosessen til den aktuelle saken, slik at den blir tilstrekkelig opplyst innen de rammer skifteprosessen

sen setter. Mener en part at rettens beslutning om ikke å overføre saken er feil, bør det være tilstrekkelig at dommen som avgjør tvisten, kan ankes.

Til § 174

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende lov og i forhold til Skiftelovutvalgets lovforslag. Det er gitt en nærmere redegjørelse for bestemmelsen i punkt 37.

Bestemmelsen gjelder tilfeller der arvelateren i et testament har bestemt at hele eller deler av arven skal brukes til å opprette en stiftelse, og stiftelsens arverett bestrides. En slik påstand kan gå ut på at testamentet er ugyldig, slik at det ikke skal opprettes en stiftelse, eller tvisten kan gjelde omfanget av stiftelsens arverett.

Også i §§ 90, 94, 118 og 161 er det gitt særlige saksbehandlingsregler for tilfeller der et testament bestemmer at det skal opprettes en stiftelse.

Utgangspunktet etter § 170 i lovforslaget er at retten kan bestemme hvem av partene som skal reise skiftetvist, men for stiftelsestilfellene innebærer § 174 *første ledd første punktum* at det alltid er den som bestrider stiftelsens arverett, som skal pålegges å reise skiftetvist. Reises ikke skiftetvist innen den fristen retten har satt, skal testamentets bestemmelse om stiftelsen legges til grunn, jf. *tredje punktum*. Det betyr at dersom medarvingen ikke reiser skiftetvist, er det å anse som endelig avgjort at stiftelsen skal opprettes med det beløpet som følger av testamentet. Det følger av første ledd *fjerde punktum* at testamentet skal legges til grunn uten hensyn til reglene om avgjørelsers rettskraftsvirkninger etter § 172. Som eksempel kan neves at testamentets gyldighet blir tema i en annen skiftetvist mellom to av de andre arvingene. Konkluderes det i den sammenhengen med at testamentet er ugyldig, får ikke det betydning for testamentets bestemmelse om stiftelsen dersom fristen for å reise tvist om stiftelsen er oversittet etter reglene i første ledd.

Når det gjelder regelen i første ledd *tredje punktum*, må det likevel tas et forbehold for tilfeller der testamentets bestemmelse ikke er forenlig med pliktdeleglene. Arvelateren kan ikke omgå lovens pliktdelegler på den måten at testamentets bestemmelse om stiftelsen blir lagt til grunn uavhengig av pliktdelen hvis medarvingene ikke reiser skiftetvist. I et slikt tilfelle går pliktdeleglene foran slik at stiftelsen kan opprettes bare med det beløpet som er igjen når livsarvingene har fått sin pliktdelearv. Det vises i den sammenheng til § 145, jf. § 124, som slår fast at retten skal sørge for oppfyllelsen av krav etter et gyldig testa-

ment så lenge kravet ikke går ut over hva arvelateren kunne disponere over. Videre gjelder også i disse tilfellene § 143 om at boets og arvelaterens forpliktelser skal dekkes først.

Det må også tas et forbehold for tilfeller der stiftelsen er en nullitet, for eksempel fordi det overhodet ikke er satt av midler til stiftelsen eller det på annen måte dreier seg om et rettslig arrangement som er omtalt som en stiftelse, men som i realiteten er noe helt annet. I et slikt tilfelle får § 174 ikke anvendelse. Det samme gjelder reglene i § 94.

De nevnte reglene gjelder på den annen side hvis det er satt av for lite midler til stiftelsen. Det følger av stiftelsesloven § 14 første ledd første punktum at en stiftelse skal ha en grunnkapital på minst 100 000 kroner. Er grunnkapitalen som er satt av til stiftelsen, for liten, følger det av § 14 annet ledd at dersom den som hadde til hensikt å opprette stiftelsen, er død, skal Stiftelsestilsynet treffe vedtak om hvem som skal overta de formuesverdiene som skulle inngå som grunnkapital i stiftelsen. Dette innebærer at selv om det ikke er satt av tilstrekkelige midler til å opprette en stiftelse, skal en tvist om testamentsbestemmelsen behandles etter reglene i § 174. Blir resultatet av reglene i § 174 første ledd at testamentet skal legges til grunn, blir det likevel ikke opprettet noen stiftelse, men Stiftelsestilsynet skal da bestemme hvem som skal overta midlene. Det følger av stiftelsesloven § 14 annet ledd fjerde punktum at Stiftelsestilsynets vedtak «skal ta hensyn til hva som best er i samsvar med det formålet stiftelsen var ment å skulle ha, og forhold som det ellers må antas at oppretteren la vesentlig vekt på».

For øvrig vises til omtalen av bestemmelsen i punkt 37.

Til § 175

I § 175 angis virkeområdet for reglene i §§ 175 til 178. Bestemmelsen svarer til angivelsen i enkelte av bestemmelsene i kapittel 15 i gjeldende skiftelov av at de bare gjelder «insolvente» bo. § 175 erstatter Skiftelovutvalgets forslag til § 11-1 i NOU 2007: 16. Som det fremgår av punkt 33.4, går departementet inn for en noe annen regulering av insolvente dødsbo enn utvalget, blant annet ved at det i departementets forslag ikke stilles krav om at retten skal treffe en beslutning om insolvensbehandling. Departementet ser på bakgrunn av dette ikke behov for en slik presisering som er inntatt i § 11-1 annet ledd i utvalgets lovforslag, selv om departementet er enig i realiteten i bestemmelsen.

§ 175 gjelder etter ordlyden tilfeller der det ikke er tilstrekkelige midler til å dekke alle forpliktelsene etter arvelateren. Som det pekes på av utvalget på side 263 i utredningen, vil dette også omfatte tilfeller der det ikke er tilstrekkelige midler til å dekke alle boets forpliktelser.

Reglene i §§ 175 til 178 gir ikke i seg selv en uttømmende regulering av skiftebehandlingen av insolvente dødsbo. Reglene er bare et supplement til de øvrige reglene om offentlig skifte. Videre får også nærmere angitte regler i dekningsloven anvendelse.

Til § 176

Første ledd i bestemmelsen viderefører skifteloven § 104 annet ledd. Bestemmelsen svarer til Skiftelovutvalgets lovforslag § 11-4, men med den endringen at departementet ikke foreslår at regelen skal gjelde uten adgang til å gjøre unntak, se punkt 33.4 i proposisjonen. Det vises for øvrig til merknaden til utvalgets lovforslag på side 266 i utredningen.

Bestemmelsen i *annet ledd* er ny i forhold til gjeldende skiftelov og Skiftelovutvalgets lovforslag. Det kan etter departementets syn være behov for å slå fast at tingretten har kompetanse til å avgjøre spørsmål om omstøtelse etter dekningsloven.

Til § 177

Første ledd viderefører skifteloven § 106, kun med språklige endringer. Bestemmelsen svarer til Skiftelovutvalgets lovforslag § 11-6.

Annet ledd viderefører skifteloven § 105 første ledd og svarer til § 11-7 i Skiftelovutvalgets lovforslag. Heller ikke i denne bestemmelsen er det foreslått realitetsendringer. Nåværende § 105 annet ledd er inntatt som § 147 annet ledd i lovforslaget.

Til § 178

I § 178 gis det regler om tvangsakkord. Den viderefører med noen språklige endringer skifteloven §§ 110 a til 110 c. Departementet har også tatt inn en tilføyelse i annet og tredje ledd om samboere siden samboere nå på visse vilkår har rett til å sitte i uskifte. Bestemmelsen svarer til §§ 11-8 til § 11-10 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16.

40.4 Fjerde del. Avsluttende bestemmelser

Til § 179

Det foreslås i *første ledd* at loven settes i kraft fra den tid Kongen bestemmer, se punkt 38 om dette. Fra samme tid oppheves skifteloven 1930 og arveloven 1972, jf. *annet ledd første punktum*. Som det fremgår i punkt 4.1, foreslås det en felles lov om arv og dødsboskifte som sammen med endringene i ekteskapsloven (se § 181 nr. 1) erstatter de to lovene.

Det foreslås at forskrifter som er fastsatt med hjemmel i arveloven 1972, skal gjelde også etter at den nye loven er satt i kraft. Med hjemmel i arveloven §§ 46 og 47 er det fastsatt en forskrift om disponering av formuen når arvelateren ikke etterlater seg arvinger, jf. forskrift 21. august 2015 nr. 981 om behandling av dødsbo hvor avdøde ikke har arvinger og departementets adgang til å fordele formue til nærstående mv. De nevnte bestemmelsene i arveloven er videreført uten realitetsendringer i §§ 76 og 77 i lovforslaget. § 179 annet ledd *annet punktum* klargjør at forskrifter etter arveloven vil bli videreført selv om det vedtas en ny lov. Når det gjelder skifteloven, er det ikke fastsatt forskrifter som det er behov for å videreføre når den nye loven trer i kraft.

Til § 180

I § 180 er det gitt overgangsregler, se nærmere om dette punkt 38 i proposisjonen.

Utgangspunktet etter *første ledd* er at den nye loven gjelder når arvelateren dør etter ikrafttredelsen av loven. For dødsfall som finner sted før ikrafttredelsen av loven, gjelder skifteloven 1930 og arveloven 1972. Regelen i første ledd har først og fremst betydning for reglene om legalarv, jf. kapittel 2 til 4 i lovforslaget, og reglene om skifte av dødsbo i lovens tredje del.

Annet og tredje ledd gir visse særregler for uskifte. Det følger som nevnt av første ledd at hvis arvelateren døde før ikrafttredelsen av loven, er utgangspunktet at det er arveloven 1972 som gjelder. Dette innebærer at vilkårene for uskifte, etableringen av uskifteboet osv. da reguleres av 1972-loven. I *annet ledd* er det imidlertid presisert at når det gjelder råderetten over uskifteformuen, skal disposisjonen vurderes etter den loven som gjelder når disposisjonen blir foretatt. Er disposisjonen foretatt etter ikrafttredelsen, skal den, uavhengig av når arvelateren døde, vurderes etter reglene i den nye arveloven, ikke etter 1972-loven.

Videre vil arvingene kunne kreve bevissikring utenfor rettssak etter § 25 i lovforslaget etter at den nye loven har trådt i kraft, selv om arvelateren døde før ikrafttredelsen. *Tredje ledd* gjør også unntak fra første ledd ved at det ikke er tidspunktet for når den førstavede gikk bort, men skiftetidspunktet, som er avgjørende for hvilket regelsett som gjelder for skiftet av uskifteboet og fordelingen av arven. Mer presist innebærer tredje ledd at dersom boet skal skiftes som følge av at den lengstlevende har gått bort, og den lengstlevende går bort etter den nye arvelovens ikrafttredelse, skal skiftet gjennomføres og arven fordeles etter den nye loven. Tilsvarende gjelder den nye lovens regler om skifte og fordeling av arv hvis boet skal skiftes fordi den lengstlevende eller en arving krever det mens den lengstlevende lever, og kravet settes frem etter den nye lovens ikrafttredelse.

Når det gjelder omtale av de øvrige overgangsreglene i § 180, vises til punkt 38.

Utgangspunktet etter første ledd om at den nye loven bare gjelder når dødsfallet fant sted etter lovens ikrafttredelse, har som nevnt først og fremst betydning for bestemmelsene i kapittel 2 til 4 og lovens tredje del. For en del andre bestemmelser i loven er det gitt særlige overgangsregler i annet til syvende ledd. For øvrige bestemmelser vil det bero på en tolkning om det i forbindelse med overgangen til ny lov er arveloven 1972 og skifteloven 1930 eller den nye arveloven som gjelder. Utgangspunktet etter første ledd vil i noen tilfeller ikke gi noen veiledning. Når det for eksempel gjelder reglene i § 63 i lovforslaget om oppbevaring og registrering av testament, er det naturlig å legge til grunn at det er loven som gjelder på det tidspunktet testamentet innleveres, som regulerer vilkårene for innlevering, og den loven som gjelder på det tidspunktet et testament eventuelt kreves tilbakelevert, som regulerer vilkårene for tilbakelevering. Tilsvarende gjelder for rettens adgang til å gi opplysninger etter bestemmelsens annet ledd.

Til § 181

§ 181 inneholder forslag til enkelte endringer i andre lover som følge av forslaget om en ny lov om arv og dødsboskifte. Bestemmelsen har ikke et fullstendig forslag til endringer i andre lover. Forslaget til en ny lov om arv og dødsboskifte vil innebære at det må foretas en rekke endringer i annen lovgivning. Regjeringen vil fremme en proposisjon med et fullstendig forslag til endringer i annen lovgivning på et senere tidspunkt. Først og fremst vil det være behov for tekniske tilpasninger

til den nye loven (blant annet endringer av lov- og paragrafhenvvisninger). Endringer i annen lovgivning som innebærer realitetsendringer av betydning, er i stor grad inntatt i lovforslaget i denne proposisjonen.

Til nr. 1 (endringer i ekteskapsloven)

Det foreslås en rekke endringer i ekteskapsloven, først og fremst som følge av forslaget om at skifte-lovens regler om saksbehandlingsreglene for skifte av felleseie flyttes til ekteskapsloven, se nærmere punkt 4.1. Det foreslås at de nevnte reglene flyttes til et nytt kapittel 18 i ekteskapsloven (§§ 94 flg.). De øvrige endringsforslagene gjelder andre spørsmål.

§ 69 gjelder verdsettelse av eiendelene som skal deles. I *første ledd første punktum* foreslås en presisering som tydeliggjør at skiftetakst må være begjært av en av partene, jf. den tilsvarende presiseringen som er foreslått i arveloven § 106.

Etter gjeldende lov er tidspunktet for verdsettelsen ulikt ved offentlig og privat skifte. *Annet ledd annet punktum* i § 69 foreslås endret slik at verdsettelsestidspunktet skal være det samme uansett skifteform. Det er det tidspunktet som til nå har vært benyttet ved privat skifte, som foreslås videreført for begge skifteformene. Verdsettelsen skal dermed knyttes til det tidspunktet da «det blir bestemt» hvem som skal overta eiendelen. Dette er i samsvar med det som er foreslått for verdsettelse ved sammensatt skifte, se forslaget til § 115 i arveloven og spesialmerkningen til denne bestemmelsen.

I § 77 tredje ledd foreslås av pedagogiske hensyn en tilføyelse som tydeliggjør forholdet mellom delingsreglene i arveloven og ekteskapsloven ved sammensatt skifte. Det kan etter departementets syn være behov for å få klarere frem at selv om delingen av felleseiet i utgangspunktet reguleres av ekteskapsloven, jf. § 77 første og annet ledd, er det arveloven som regulerer ektefellens rett i forhold til de andre arvingene når det gjelder fordeling av eiendeler, se §§ 104, 108 og 113 i forslaget til ny arvelov. Bestemmelsen er omtalt i punkt 31.4.

Ny § 78 a åpner for at retten kan bestemme at felleseiet ikke skal deles hvis det er den gjenlevende ektefellen som ved en straffbar handling har forårsaket at den andre ektefellen døde, og den gjenlevende er dømt for dette. Bestemmelsen bygger på samme formål som forslaget til § 72 i arveloven om fradømmelse av arverett. Det er foreslått en tilsvarende regel i NOU 2007: 16 og i NOU 2014: 1. Det vises til punkt 23 i proposisjonen. I likhet med det som foreslås for fradøm-

melse av arverett, foreslår departementet at det ikke stilles krav om at gjerningspersonen er dømt til ubetinget fengsel for handlingen.

Bestemmelsen innebærer at retten ut fra samme hensyn som er relevante etter § 72 i forslaget til ny arvelov, skal vurdere om gjerningspersonen skal fradømmes retten til deling av felleseiet. Det vil kun være aktuelt å fradømme ektefellen retten til deling av felleseiet dersom den avdødes formue var størst. I motsatt fall ville gjerningspersonen oppnå berikelse ved å slippe å dele formuen sin med dødsboet, noe som ikke vil være i tråd med regelens formål.

Hvis den straffbare handlingen skjer etter at ektefellene er separert eller skilt, men før skifteoppgjøret er avsluttet, er ikke dette til hinder for at regelen kan komme til anvendelse.

Det foreslås et *nytt kapittel 18* i ekteskapsloven om fremgangsmåten ved deling av formuen ved separasjon og skilsmisse mv. Det foreslås som nevnt at de prosessuelle reglene om skifte av felleseie flyttes fra skifteloven til et nytt kapittel i ekteskapsloven, se punkt 4.1. Det vises også til punkt 34.3 der departementet foreslår at ektefeller med fullstendig særøie skal kunne åpne offentlig skifte. Kapittel 18 gjelder i utgangspunktet dermed både ved felleseie og særøie.

§ 94 er fullt ut i samsvar med Skiftelovutvalgets forslag i NOU 2007: 16 til ny § 94 første ledd og ny § 95 i ekteskapsloven. Skiftelovutvalgets annet ledd i § 94 er ikke fulgt opp i departementets forslag. Bestemmelsen er etter departementets syn unødvendig og hører på bakgrunn av kapitelloverskriften og første ledd ikke hjemme i dette kapitlet.

Første ledd angir kapitlets anvendelsesområde og har først og fremst et pedagogisk siktemål.

Annet ledd slår fast at formuen kan deles ved privat skifte eller offentlig skifte. For skifte av felleseie er dette i samsvar med gjeldende rett. For ektefeller med fullstendig særøie er adgangen til offentlig skifte en nyhet i forhold til gjeldende lov, se punkt 34.3.

§ 95 gir rammene for skiftebehandlingen utenfor et offentlig skifte. Bestemmelsen følger opp deler av Skiftelovutvalgets forslag til ny § 96 i NOU 2007: 16.

Bestemmelsen angir fremgangsmåten ved privat skifte og slår fast at dersom boet ikke skal skiftes offentlig, gjennomfører ektefellene selv oppgjøret. Dette innebærer at ektefellene selv innenfor rammen av § 65 kan bestemme fremgangsmåten ved delingen.

Departementet følger ikke opp første ledd annet punktum og annet ledd i § 96 i Skiftelov-

utvalgets lovforslag. Om begrunnelsen for dette vises det til proposisjonen punkt 34.3.4.

§ 96 angir vilkårene for å åpne offentlig skifte. Bestemmelsen er ny, men avløser for felleseieskiftene § 53 i skifteloven. Bestemmelsen er med noen mindre endringer i samsvar med Skiftelovutvalgets forslag til § 97 i ekteskapsloven, jf. lovforslaget i NOU 2007: 16. Adgangen til å begjære offentlig skifte for ektefeller med felleseie er behandlet i punkt 34.2, mens forslaget om at også ektefeller med særøie skal kunne kreve offentlig skiftebehandling, er behandlet i punkt 34.3.

Første ledd angir hvem som kan kreve offentlig skifte når ektefellene har felleseie. Det følger av første ledd bokstav c at det skal åpnes offentlig skifte dersom en av ektefellene er fratatt rettslig handleevne. Departementet foreslår i samsvar med gjeldende lov at offentlig skifte skal kunne unnlates hvis ektefellens verge skriftlig samtykker til at boet skiftes privat. Vergens kompetanse til å gi et slikt samtykke vil imidlertid bero på om dette omfattes av hans eller hennes mandat. Alternativet om mindreårige i skifteloven § 53 første ledd nr. 3 er ikke fulgt opp. Bakgrunnen for dette er at ved endringslov 15. juni 2018 nr. 31 er adgangen for mindreårige til å inngå ekteskap med tillatelse fra fylkesmannen opphevet.

Det følger av annet punktum i første ledd at offentlig skifte kan begjæres frem til det private skiftet er avsluttet og partene har kommet frem til en bindende avtale. Dersom en bindende avtale om oppgjøret senere settes til side, er departementet enig i utvalgets uttalelse på side 294 i utredningen om at man i et slikt tilfelle «begynner på nytt», slik at adgangen til å begjære offentlig skifte vil være åpen. Bestemmelsen viser bare til bokstav a og b da den ikke er relevant for alternativene i bokstav c og d.

Annet ledd gir regler om åpning av offentlig skifte der ektefellene har fullstendig særøie. Det er i disse tilfellene et vilkår at begge ektefellene krever offentlig skifte, jf. første punktum. Dette innebærer at dersom den ene ektefellen krever offentlig skifte, må den andre i det minste samtykke til at offentlig skifte åpnes.

I særøietilfellene vil det ofte ikke fremstå som nødvendig å inngå en bindende, privatrettslig avtale om det økonomiske oppgjøret. Fraværet av en slik avtale er derfor ingen begrunnelse for at adgangen til offentlig skifte fortsatt skal kunne stå åpen, jf. det motsatte for felleseie etter første ledd annet punktum. Og selv om det i flertallet av tilfellene antas at kravet om enighet for å begjære offentlig skifte i praksis vil innebære en begrensning i hvor lenge etter et samlivsbrudd det vil

være aktuelt å kreve offentlig skifte, antar departementet at det kan fremstå som ryddig å ha en grense for hvor lenge et slikt krav kan fremsettes også i særereitilfellene, jf. forslaget til annet punktum. Departementet foreslår at grensen settes til to år etter at ekteskapet er oppløst, jf. ekteskapsloven § 25.

Tredje ledd viderefører skifteloven § 53 annet ledd. Etter gjeldende lov er det nødvendig å stille sikkerhet for skifteomkostningene bare hvis eiendelene anses utilstrekkelige til å dekke disse. Departementet foreslår at det alltid skal stilles krav om sikkerhet for skifteomkostningene. I et felleseieskifte eller ved deling av særereimidler har partene, i motsetning til det som gjelder ved et offentlig dødsboskifte, selv råderett over sine eiendeler (jf. § 102), og det kan derfor uansett verdien av ektefellens netto eiendeler være behov for sikkerhetsstillelse for skifteomkostningene.

§ 97 regulerer domstolenes stedlige og internasjonale skiftekompetanse etter ekteskapsloven kapittel 18, samt lovvalg for så vidt gjelder skiftebehandlingen. Bestemmelsen er delvis i tråd med § 98 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16 og erstatter til en viss grad skifteloven § 8. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 35.2 og 35.3.

Første ledd gjelder domstolenes internasjonale kompetanse. «Skiftebehandling» skal her forstås i vid forstand slik at både behandling av skiftetvister og for eksempel gjennomføring av forberedende rettsmøte og domstolenes behandling av offentlig skifte er omfattet. Skiftebehandlingen kan etter første punktum foretas i Norge når en av ektefellene har sitt vanlige bosted her. Hvis ingen av ektefellene har sitt vanlige bosted her i landet, men minst en av dem har en annen klar tilknytning til Norge, kan det etter annet punktum også skiftes her hvis ektefellene i fellesskap begjærer det, og skiftemyndigheten finner det hensiktsmessig. Dette alternativet er ment som en sikkerhetsventil for de tilfellene der det etter en konkret vurdering anses som mest hensiktsmessig at skiftet foretas i Norge. Forhold som statsborgerskap, hvilket lands rett som regulerer formuesforholdet mellom partene, og hvor de største verdiene befinner seg, vil være momenter som kan inngå i vurderingen av om det er tilstrekkelig tilknytning til Norge.

Det følger av første ledd tredje punktum at når skiftebehandlingen foretas i Norge, gjennomføres den etter norsk lov. Bestemmelsen er ny, men antas å videreføre gjeldende rett.

Annet ledd gir regler om internrettslig verneeting og er i det vesentlige en videreføring av skifteloven § 8 første ledd. Bokstav d er ny sam-

menliknet med skifteloven § 8, men har en delvis parallell i tvisteloven § 4-5 første ledd. Det følger av bokstav d at dersom ektefellene ikke har hatt felles bosted i riket, kan sak reises i den rettskretsen der det ligger en fast eiendom som vil omfattes av det forestående skiftet. Ektefellene kan for eksempel ha kjøpt en leilighet her i landet og umiddelbart etter ekteskapsinngåelsen bosatt seg i utlandet. Dersom ekteskapet ender i skilsmisse før de rekker å bosette seg eller ta opphold i Norge, antas det som praktisk at de skal kunne reise sak i den rettskretsen der den faste eiendommen ligger. Det legges til grunn at den faste eiendommen alltid vil være omfattet av skifteoppjøret i tilfeller der eiendommen er i felleseie. Men også der eiendommen hører til den ene ektefellens særereie, vil den kunne bli omfattet av skiftesaken, for eksempel fordi det hevdes at den ene ektefellen har medvirket til å øke den annens særereie slik at det kan kreves vederlag på bakgrunn av dette, jf. ekteskapsloven § 73. Bokstav e er også ny. Den har en parallell i tvisteloven § 4-6, men den begrenses i annet punktum til avtaler inngått etter at tvisten har oppstått.

Tredje ledd viderefører skifteloven § 8 første ledd fjerde punktum.

§ 98 følger opp Skiftelovutvalgets forslag til ny § 99 i ekteskapsloven. Den svarer til § 9 i skifteloven. Tingretten vil ha full kompetanse til å behandle alle spørsmål under skiftet. Bestemmelsen regulerer når domstolene skal anvende saksbehandlingsreglene i kapittel 18.

§ 99 gir regler om forberedende rettsmøte før åpning av offentlig skifte. Bestemmelsens første og annet ledd er i hovedsak i samsvar med Skiftelovutvalgets forslag til ny § 100 i NOU 2007: 16. Bestemmelsen er nærmere behandlet i punkt 34.2 og 34.3 i proposisjonen.

Det følger av første ledd at partene, før offentlig skifte åpnes, som den klare hovedregel skal innkalles til forberedende rettsmøte. «Partene» vil her normalt si ektefellene. Offentlig skifte kan imidlertid i enkelte tilfeller også begjæres av en arving eller en kreditor som har rett til å kreve deling, jf. forslaget til § 96 første ledd bokstav b. Rekvirenten vil i et slikt tilfelle anses som part. Innkalling til forberedende rettsmøte kan unnlates dersom retten kommer til at et slikt møte vil ha liten hensikt. Departementet er enig med Skiftelovutvalget i at dette først og fremst kan være tilfellet der offentlig skifte skal åpnes fordi det følger av loven, jf. side 295–296 i utredningen, men det kan etter en konkret vurdering unnlates også i andre tilfeller.

Bestemmelsen har en parallell i § 131 i arveloven, som gjelder forberedende rettsmøte i forbindelse med begjæring om åpning av offentlig skifte i dødsbo. Tredje ledd er i overensstemmelse med fjerde ledd i arveloven § 131.

§ 100 gir regler om gjennomføringen av skiftebehandlingen. Bestemmelsen svarer med noen språklige endringer til Skiftelovutvalgets forslag til ny § 101 i ekteskapsloven i NOU 2007: 16.

Etter første ledd skal tingretten bestemme om den selv skal gjennomføre skiftebehandlingen, eller om det skal oppnevnes en bostyrer. I likhet med utvalget er departementet av den oppfatning at utgangspunktet bør være at det ikke oppnevnes bostyrer, jf. punkt 34.2. I motsetning til ved et dødsboskifte er den formuesmassen som berøres av et skifte ved separasjon eller skilsmisse mellom ektefeller, ikke av en slik art at det er naturlig å tale om et «bo». Ektefellene beholder selv råderetten over sine eiendeler under skiftebehandlingen, og det vil dermed som hovedregel ikke være nødvendig med noen forvaltning av eiendelene fra bostyrerens eller tingrettens side. Hvis det oppnevnes bostyrer, gjelder arvelovens regler om bostyrere tilsvarende så langt de passer. Bestemmelsen svarer til § 16 annet ledd i skifteloven.

I annet ledd gis tingretten en vid adgang til å engasjere en eller flere medhjelpere ved skiftebehandlingen hvis det ikke oppnevnes bostyrer. Bestemmelsen gir blant annet hjemmel for å oppnevne en revisor som medhjelper.

§ 101 angir hva skiftebehandlingen omfatter. Bestemmelsen erstatter skifteloven § 54 første ledd, se også § 11 tredje ledd, og den svarer til ny § 102 i ekteskapsloven i lovforslaget i NOU 2007: 16. Det vises til Skiftelovutvalgets merknader til bestemmelsen på side 296–298 i utredningen.

§ 102 er en videreføring av skifteloven § 54 annet ledd og er med enkelte språklige endringer i tråd med Skiftelovutvalgets forslag til ny § 103 i ekteskapsloven.

§ 103 er en videreføring av skifteloven § 55 annet ledd om gjeld som ektefellene er solidarisk ansvarlige for. Bestemmelsen er i tråd med forslaget i NOU 2007: 16 til ny § 104 i ekteskapsloven. Som Skiftelovutvalget viser til på side 298 i utredningen, fremstår nåværende § 55 første ledd i skifteloven som unødvendig, og er derfor utelatt.

§ 104 er i tråd med § 105 i lovforslaget i NOU 2007: 16, og den viderefører skifteloven § 57 uten innholdsmessige endringer.

§ 105 er i tråd med § 106 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16, men henviser i større

grad til reglene i arveloven kapittel 17 avsnitt V enn det som følger av utvalgets lovforslag. Etter departementets syn gir det en mer ryddig fremstilling å fullt ut vise til reglene i arveloven enn å gjenta noen regler, mens man for å finne frem til regler som har sammenheng med disse reglene, må gå til arveloven.

§ 106 gjelder tilbakelevering til privat skifte og svarer til skifteloven §§ 32, 33 og 34 med visse endringer. Bestemmelsen er i tråd med Skiftelovutvalgets forslag til §§ 107 og 109 i ekteskapsloven i NOU 2007: 16, kun med noen språklige og strukturelle endringer. I forslaget til ny arvelov er det gitt en tilsvarende bestemmelse i § 158.

§ 107 svarer til §§ 108 og 109 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Den svarer til §§ 33 a og 34 i skifteloven. Endringen i første ledd sammenliknet med gjeldende § 33 a og Skiftelovutvalgets lovforslag må ses i sammenheng med § 96 tredje ledd, se merknaden til denne bestemmelsen.

§ 108 erstatter forslaget til §§ 110 til 112 og § 114 i Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Bestemmelsen er utformet i samsvar med §§ 160 til 162 i arveloven. Det vises til merknaden til disse paragrafene som langt på vei har relevans også for bestemmelsen i ekteskapsloven. Se også punkt 27.4.

Det følger av § 108 annet ledd at utkastet til booppgjør skal sendes ektefellene slik at de kan uttale seg om utkastet. Er det retten selv som står for skiftebehandlingen, er det også retten som sørger for slik utsendelse. Er det oppnevnt bostyrer, er det bostyreren som sørger for utsendelsen. Når fristen er ute, oversender bostyreren utkastet til retten.

§§ 113 og 116 i lovforslaget i NOU 2007: 16 er ikke fulgt opp i departementets lovforslag. Ektefellene har selv råderetten over sine eiendeler under den offentlige skiftebehandlingen, jf. § 102. Det vil derfor ikke være aktuelt med noen utbetaling fra rettens side, slik det er ved et dødsboskifte.

Departementet antar at det ved deling mellom ektefeller er begrenset behov for regler tilsvarende § 166 i forslaget til ny arvelov om eiendeler som dukker opp etter fastsettelsen av booppgjøret. Det bør kunne legges til grunn at ektefellene har kjennskap til egne eiendeler. Departementet foreslår derfor ikke noen uttrykkelig regulering av dette.

§ 109 svarer til Skiftelovutvalgets forslag til ny § 115 i ekteskapsloven i NOU 2007: 16. Departementets lovforslag er utformet i samsvar med § 165 i arveloven.

Det følger av bestemmelsen at det er ektefellene i fellesskap som skal betale tinglysningsgebyr eller gebyr for registrering i et annet realregister. Når det gjelder dokumentavgift, gjelder et fritak for dokumentavgift etter dokumentavgiftsloven § 8 første ledd bokstav a for ektefeller med felles-eie. Ved hel eller delvis overføring av fast eiendom fra den ene til den andre vil det da ikke påløpe dokumentavgift.

Til nr. 2 (endringer i odelsloven)

Det foreslås et nytt fjerde punktum i § 56 første ledd. Bestemmelsen foreslås flyttet fra skifteloven § 62 første ledd til odelslovens regler om åsetetakst.

Til nr. 3 (endringer i rettsgebyrloven)

Endringene i rettsgebyrloven § 16 nr. 1 er en følge av forslaget om at offentlig skifte skal være mulig også for ektefeller med sær-eie og for samboere, se punkt 34.3 og forslaget til ny § 96 annet ledd i ekteskapsloven og ny § 3 a i husstandsfellesskapsloven.

Endringene i rettsgebyrloven § 16 nr. 3 er en følge av forslaget om det også for ektefeller med sær-eie og for samboere skal holdes forberedende rettsmøte før det åpnes offentlig skifte, se punkt 34.3 og forslaget til ny § 99 i ekteskapsloven og ny § 3 a i husstandsfellesskapsloven.

Endringene i § 18 annet og tredje ledd har samme bakgrunn som endringene i § 16 nr. 1.

Endringene i § 20 første punktum gjelder kun justering av en paragrafhenviing og at «lodd-eiere» er erstattet av «arving», se punkt 4.3.

Til nr. 4 (endringer i dekningsloven)

I Lovavdelingens tolkningsuttalelse 5. oktober 2006 (snr. 2006/5174 EP) behandles to tolknings-spørsmål om prioritetsrekkefølgen for begravel-sesomkostninger ved skifte av insolvente dødsbo. Departementet foreslår at § 9-2 endres for å avklare disse spørsmålene. Det foreslås for det første å tydeliggjøre at nåværende første ledd nr. 1 om at rimelige begravel-sesomkostninger skal dekkes før annen gjeld, ikke bare gjelder ved konkurs, men også ved skifte av insolvente dødsbo. Slik § 9-2 første ledd nr. 1 nå er utformet, kan dette fremstå som usikkert, selv om § 9-1 slår fast at kapittel 9 gjelder ved både konkurs og skifte av insolvent dødsbo.

Det foreslås videre å endre bestemmelsen slik at det gjøres klart at begravel-sesomkostningene

skal dekkes før andre massekrav. Etter gjeldende lov virker det uklart om begravel-sesomkostningene skal dekkes før andre massekrav (jf. § 9-2 første ledd nr. 2 og 3), eller om de har lik prioritet med andre massekrav. Spørsmålet er med andre ord om § 9-2 første ledd gir en innbyrdes range-ring, eller om krav som nevnt i nr. 1, 2 og 3 har samme prioritet. De hensyn som begrunner rege-len om at begravel-sesomkostninger skal ha priori-tet etter § 9-2 første ledd, taler etter departemen-tets syn også for at slike omkostninger gis priori-tet foran andre massekrav. Som det er pekt på i Lovavdelingens uttalelse, vil det fra både en etisk og en praktisk synsvinkel være i samfunnets interesse at enhver person sikres en begravel-se. Departementet legger også vekt på at en slik utforming av regelen er i samsvar med tidligere praksis.

Departementet foreslår etter dette et nytt før-ste ledd, som gjelder både ved konkurs og ved skifte av insolvente dødsbo, og som slår fast at rimelige omkostninger ved skyldnerens begravel-se skal dekkes først. Annet ledd gjelder andre massekrav. Disse skal – med samme innbyrdes prioritet – dekkes etter begravel-sesomkostning-er, men før krav som nevnt i tredje ledd (tidligere annet ledd).

Til nr. 5 (endringer i husstandsfellesskapsloven)

Endringene i §§ 2 og 3 gjelder kun justering av paragrafhenviinger som følge av forslaget om å oppheve skifteloven. Lovforslaget innebærer at reglene i stedet plasseres i tredje del i den nye arveloven.

§ 3 a er ny og innebærer at samboere gis adgang til å kreve offentlig skifte ved opphør av samboerskapet på annen måte enn ved død. Bestemmelsen følger delvis opp Skiftelovutvalgets forslag i NOU 2007: 16 til ny § 3 a i husstandsfel-lesskapsloven. Begrunnelsen for bestemmelsen fremgår av punkt 34.3 i proposisjonen.

§ 3 a har et noe snevrere virkeområde enn de øvrige reglene i husstandsfellesskapsloven, jf. § 1. Bestemmelsen gjelder bare dem som er sambo-ere i arvelovens forstand, jf. forslaget til ny arvelov § 2 tredje ledd. Sammen med husstands-fellesskapsloven § 1 innebærer § 3 a at den får anvendelse bare for samboere i ekteskapslik-nende forhold som har vært samboere i minst to år eller har, har hatt eller venter barn sammen.

Det slås fast i bestemmelsen at dersom begge partene krever det, skal det foretas offentlig skiftebehandling av samboernes samtlige eien-deler og forpliktelser. Hvis offentlig skifte åpnes,

gjelder reglene i ekteskapsloven kapittel 18 tilsvarende så langt de passer. På samme måte som for ektefellene kan det ikke åpnes for offentlig skiftebehandling av bare en del av formuen. Henvisningen til ekteskapsloven kapittel 18 innebærer for øvrig at det som hovedregel skal holdes forberedende rettsmøte etter ekteskapsloven § 99 før det åpnes offentlig skifte.

Til nr. 6 (endringer i tvangsfullbyrdelsesloven)

I tvangsfullbyrdelsesloven § 4-8 første ledd første punktum foreslås det å føye til samboere siden også samboere kan sitte i uskifte både etter gjeldende arvelov §§ 28 c flg. og etter lovforslaget kapittel 6.

Til nr. 7 (endringer i gravferdsloven)

Det følger av gravferdsloven § 9 femte ledd at dersom ingen sørger for gravferd, skal denne besørges av kommunen hvor arvelateren hadde bopel ved dødsfallet, eventuelt av den kommunen hvor dødsfallet fant sted. Kommunen kan kreve utgiftene ved gravferden dekket av dødsboet. I bo som verken er overtatt til privat skifte, offentlig skifte eller uskifte, og der det heller ikke er noen som har fullmakt etter arveloven § 95, er det ingen som har fullmakt til å disponere over boet og dermed sørge for at kommunen får dekket sitt utlegg. Departementet foreslår i et *nytt tredje punktum* en regel som i disse tilfellene gir tingretten fullmakt til å disponere over den avdødes eiendeler slik at kommunen får dekket sitt krav. Tingrettens fullmakt etter forslaget er begrenset til å disponere over det beløpet som er nødvendig for at kommunen skal få dekket sitt krav som følge av at den har dekket begravelserutgiftene etter femte ledd. I praksis vil bestemmelsen innebære at tingretten kan be finansinstitusjonen der den avdøde har konto, om at et beløp tilsvarende kommunens utlegg overføres til kommunens konto. Forslaget er nytt sammenliknet med Skiftelovutvalgets lovforslag.

Til nr. 8 (endringer i tvisteloven)

Endringen av § 6-2 er i tråd med Skiftelovutvalgets lovforslag i NOU 2007: 16. Det vises til punkt 34.4 i proposisjonen.

Til nr. 9 (endringer i vergemålsloven)

Det foreslås et nytt tredje ledd i § 41. Bakgrunnen for forslaget fremgår av merknadene til arveloven § 14 sjette ledd og § 28 fjerde ledd.

Arvelovutvalgets forslag til endring av vergemålsloven § 41 annet ledd er ikke fulgt opp. Bestemmelsen gir regler om i hvilke tilfeller vergen med samtykke fra fylkesmannen kan gi en livsarving arveforskudd, og dette vil særlig kunne være aktuelt hvis arvelateren selv er ute av stand til å disponere. Bestemmelsen gir ikke livsarvingen noen rett til arveforskudd, slik Arvelovutvalget synes å legge til grunn. Departementet vil også bemerke at vergen uansett må ta i betraktning arvelaterens synspunkter om arveforskuddet etter reglene i vergemålsloven § 33.

Til nr. 10 (endringer i lov om forsvunne personar)

Det foreslås et nytt fjerde ledd i § 19 som henviser til arveloven § 70 første ledd. I denne bestemmelsen er det gitt nærmere regler om gjennomføringen av et krav om tilbakeføring av arv, blant annet at ansvaret for arvingene er forholdsmessig og proratarisk. Det kan være behov for en slik regulering også ved krav etter § 19 i lov om forsvunne personar.

Til nr. 11 (endringer i skatteforvaltningsloven)

Skatteforvaltningsloven § 3-3 bokstav k foreslås endret på bakgrunn av de foreslåtte reglene om formuesfullmakt mv. i arveloven § 92 første og annet ledd. Med tilføyselsen i tredje punktum slås det fast at taushetsplikten etter skatteforvaltningsloven ikke er til hinder for at det gis opplysninger til den som har fullmakt etter arveloven § 92 første eller annet ledd. Den som har slik fullmakt, trenger ikke å påvise saklig grunn slik kravet er etter annet punktum. Se for øvrig punkt 25.4 i proposisjonen.

Justis- og beredskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under
et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om
lov om arv og dødsboskifte (arveloven).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om arv og dødsboskifte (arveloven) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om arv og dødsboskifte (arveloven)

Første del. Innledende bestemmelser

Kapittel 1. Lovens virkeområde, definisjoner mv.

§ 1 *Hva loven gjelder*

Loven gjelder fordelingen av arv etter loven eller testament, ektefellers og samboeres rett til å sitte i uskifte og avtaler om arv (lovens andre del).

Loven gjelder også dødsfallsbehandling og skifte av dødsbo, herunder deling av ektefellenes eiendeler etter den ene ektefellenes død og skifte av uskiftebo (lovens tredje del).

§ 2 *Definisjoner*

Med arving menes den som etter loven eller etter testament har rett til arv etter arvelateren.

Med livsarving menes arvelaterens barn og barnets eller barnas etterkommere.

Med samboer menes en person over 18 år som bor sammen med en annen person over 18 år i et ekteskapsliknende parforhold. Personene regnes som samboere selv om de bor fra hverandre for en tid på grunn av utdanning, arbeid, sykdom, institusjonsopphold eller liknende. To personer som ikke kan inngå ekteskap etter ekteskapsloven § 3, regnes ikke som samboere. Personene regnes heller ikke som samboere hvis en av dem er gift eller samboer med en annen.

§ 3 *Hvordan arv fordeles. Skifte*

Rett til arv etter loven har arvelaterens slektninger og eventuelt ektefelle eller samboer etter reglene i kapittel 2 til 4. Arvelateren kan innenfor lovens rammer fastsette en annen fordeling av arven enn den som følger av loven, ved å opprette testament etter reglene i kapittel 7. Har ikke arvelateren arvinger som nevnt i første eller annet punktum, går arven til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge etter reglene i kapittel 10.

Når en person er død, skal boet etter ham eller henne skiftes etter reglene i kapittel 12 til 17 om ikke ektefellen eller samboeren overtar boet uskiftet etter reglene i kapittel 5 eller 6.

Andre del. Retten til arv

Kapittel 2. Slekstens arverett

§ 4 *Første arvegangsklasse*

De nærmeste slektsarvingene er arvelaterens livsarvinger.

Arven deles likt mellom arvelaterens barn, om ikke noe annet følger av særskilte lovregler. Hvis et barn er død, går dette barnets del av arven til barnets livsarvinger med lik andel på hver gren. På samme måte arver fjernere livsarvinger. Hvis et barn er død og ikke etterlater seg livsarvinger, går dette barnets del av arven til de andre barna eller deres livsarvinger med lik andel på hver gren.

Hvis arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel 3 til 6.

For livsarvingenes rett til arv når arvelateren har opprettet testament, gjelder reglene i §§ 50 til 56.

§ 5 *Andre arvegangsklasse*

Hvis arvelateren ikke har livsarvinger, går arven til foreldrene.

Foreldrene arver likt. Hvis en forelder er død, går denne forelderens del av arven til hans eller hennes livsarvinger med lik andel på hver gren.

Hvis den ene av foreldrene er død uten å etterlate seg livsarvinger, går hele arven til den andre forelderens eller til hans eller hennes livsarvinger med lik andel på hver gren. Dør arvelateren før fylte 25 år, går likevel halvparten av arven til beste-foreldrene på den døde forelderens side eller til deres livsarvinger i samsvar med § 6 dersom foreldrene verken var gift eller samboende med hverandre da den første døde, eller det forelå omstendigheter som nevnt i § 11. Er heller ingen slike arvinger i live, gjelder reglene i første punktum.

Hvis arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel 3 til 6.

§ 6 Tredje arvegangsklasse

Hvis arvelateren ikke har slektsarvinger som nevnt i §§ 4 og 5, går arven til besteforeldrene eller til livsarvinger etter dem, slik at reglene i § 5 annet ledd gjelder tilsvarende. Fjernere livsarvinger etter besteforeldrene enn deres barnebarn har likevel ikke arverett etter loven.

Hvis en av besteforeldrene er død, og ingen barn eller barnebarn er i live, går arven som ellers ville ha tilkommet ham eller henne, til den andre av besteforeldrene på samme side eller til dennes barn eller barnebarn. Hvis det ikke er arvinger på den ene siden, går hele arven til arvingene på den andre siden.

Hvis arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel 3 til 6.

§ 7 Når foreldreskap gir grunnlag for arverett

Arverett etter dette kapitlet gjelder bare foreldreskap som følger av reglene i barneloven, adopsjonsloven eller annen lov.

Faren og farens slekt tar ikke arv etter barnet dersom det er unnfanget som følge av en handling som er et brudd på en bestemmelse i straffeloven §§ 291, 294, 295, 296, 299, 302, 312 eller 314, og som faren er dømt for. Første punktum gjelder også hvis dommen går ut på at faren ikke kan straffes på grunn av vilkårene i straffeloven § 20.

Kapittel 3. Ektefellers arverett

§ 8 Ektefellens arverett når arvelateren etterlater seg livsarvinger

Ektefellen har rett til en firedel av arven når det er livsarvinger etter arvelateren, men ektefellen har uansett rett til en minste arv på fire ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet.

Fører retten til minste arv til at ektefellen arver alt, har livsarvingene likevel de samme rettighetene som arvinger har etter reglene i §§ 92, 93, 104, 108 og 121. §§ 105 til 107 gjelder tilsvarende. En livsarving kan kreve verdsettelse ved skifteakt etter § 106 også av eiendeler som ektefellen skal overta, hvis det er grunn til å tro at verdsettelsen kan ha betydning for livsarvingens arverett.

§ 9 Ektefellens arverett når arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger

Ektefellen har rett til halvparten av arven når arvelaterens nærmeste slektsarvinger er foreldrene eller deres etterkommere, men ektefellen

har uansett rett til en minste arv på seks ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet.

Ektefellen arver alt når det verken er livsarvinger eller slektsarvinger som nevnt i første ledd etter arvelateren.

§ 10 Inngrep i ektefellens arverett ved testament

Ektefellens rett til arv etter §§ 8 og 9 kan begrenses ved testament bare hvis han eller hun har fått kunnskap om testamentet før arvelaterens død. Vilkåret om at ektefellen må ha fått kunnskap om testamentet, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle ektefellen om testamentet.

Et beløp tilsvarende seks ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet kan ikke fratras ektefellen ved testament. Etterlater arvelateren seg livsarvinger, er beløpsgrensen etter første punktum fire ganger folketrygdens grunnbeløp.

§ 11 Opphør av ektefellens arverett ved separasjon og skilsmisse

Ektefellen har ikke rett til arv etter §§ 8 eller 9 hvis en av ektefellene har begjært separasjon eller fremsatt stevning med krav om skilsmisse før arvelateren døde, og begjæringen eller stevningen er mottatt av fylkesmannen eller retten før dødsfallet.

Kapittel 4. Samboeres arverett

§ 12 Arverett for samboere med felles barn

Den som var samboer med arvelateren ved dødsfallet og har, har hatt eller venter barn med arvelateren, har rett til en arv på fire ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet. Dette gjelder også om det er livsarvinger etter arvelateren. § 8 annet ledd gjelder tilsvarende.

Samboerens rett til arv etter første ledd kan begrenses ved testament bare hvis han eller hun har fått kunnskap om testamentet før arvelaterens død. Vilkåret om at samboeren må ha fått kunnskap om testamentet, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle samboeren om testamentet.

§ 13 Arverett etter testament for samboere med minst fem års samboerskap

Arvelateren kan fastsette i testament at den han eller hun har vært samboer med i de siste fem årene før dødsfallet, har rett til arv opp til fire ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet uten hensyn til livsarvingenes pliktdelsarv etter § 50.

Kapittel 5. Ektefellers rett til uskifte

§ 14 *Retten til uskifte*

Når den ene ektefellen dør, har den lengstlevende ektefellen rett til å overta felleseiet uskiftet overfor den førstavdødes andre arvinger etter loven.

Den lengstlevende har rett til å sitte i uskifte med særeie hvis dette er bestemt i ektepakt etter ekteskapsloven § 43 eller bestemt av en giver eller testator, eller hvis arvingene samtykker. Gjør den lengstlevende bruk av denne retten, går også hans eller hennes eget særeie inn i uskifteformuen hvis ikke noe annet er bestemt i ektepakt, testament eller arvelateren eller avtale med arvingene, eller hvis særeie er bestemt av en giver eller testator. For en arving som er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, må både vergen og fylkesmannen samtykke i uskifte etter første punktum og avtale etter annet punktum.

Det kan settes vilkår for samtykke etter annet ledd.

Hvis arvelateren eller den lengstlevende sitter i uskifte fra før av når arvelateren dør, må det første uskifteboet skiftes før det kan etableres uskifte etter arvelateren.

§ 11 om opphør av arverettigheter i forbindelse med separasjon og skilsmisse gjelder tilsvarende.

Er den lengstlevende fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, er det vergen som med samtykke fra fylkesmannen begjærer uskifte.

§ 15 *Uskifte med særskilt livsarving*

Den lengstlevende ektefellen har rett til uskifte med arvelaterens særskilte livsarving (særkullsbarn eller livsarving til særkullsbarn) bare hvis denne arvingen samtykker. Hvis den særskilte livsarvingen er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, kreves samtykke fra både vergen og fylkesmannen.

Det kan settes vilkår for samtykke etter første ledd.

§ 16 *Uskifteretten når noen av arvingene kan kreve arv*

Selv om noen arvinger kan kreve arv, mister ikke den lengstlevende ektefellen retten til uskifte med andre arvinger.

§ 17 *Inngrep i ektefellens uskifterett ved testament*

Ektefellens rett til uskifte etter dette kapitlet kan begrenses ved testament bare hvis han eller

hun har fått kunnskap om testamentet før arvelaterens død. Vilkåret om at ektefellen må ha fått kunnskap om testamentet, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle ektefellen om testamentet.

§ 18 *Personlige forhold som fratrar ektefellen rett til uskifte*

Den lengstlevende ektefellen har ikke rett til uskifte hvis det sannsynliggjøres at hans eller hennes gjeldsforpliktelser vil gjøre det vanskeligere å få dekket krav mot den avdøde ektefellen, eller at disse forpliktelsene vil redusere arven til den avdødes arvinger vesentlig. Det samme gjelder hvis den lengstlevende ektefellen på en klanderverdigg måte har påført eller utsatt seg selv eller andre for et betydelig formuestap og derfor ikke kan ventes å styre uskifteformuen på en forsvarlig måte.

§ 19 *Frist for melding om uskifte*

En ektefelle som vil gjøre bruk av retten til uskifte, skal innen 60 dager etter dødsfallet sende melding til tingretten etter reglene i § 96.

§ 20 *Ektefellens ansvar for arvelaterens forpliktelser*

Ved å overta boet uskiftet blir den lengstlevende ektefellen ansvarlig for arvelaterens forpliktelser. Ektefellen kan utstede proklama etter §§ 100 til 103.

§ 21 *Hvilke eiendeler som går inn i uskifteformuen etter at boet er overtatt uskiftet*

Alt som den lengstlevende ektefellen blir eier av, går inn i uskifteformuen. Dette gjelder likevel ikke eiendeler som skal være særeie for den lengstlevende etter ektepakt mellom ektefellene, eller som en giver eller testator har bestemt at skal være særeie, jf. ekteskapsloven § 48. Hvis den lengstlevende har overtatt arvelaterens særeie uskiftet etter § 14 annet ledd, gjelder reglene der tilsvarende.

Får den lengstlevende gave, arv eller utbetaling etter en livsforsikring, går dette ikke inn i uskifteformuen hvis det blir krevd skifte innen tre måneder etter at gaven, arven eller utbetalingen ble mottatt.

§ 22 *Råderetten over uskifteformuen*

Den lengstlevende ektefellen rår i levende live som en eier over alt som hører til uskifteformuen, med de unntakene som følger av lov, testament eller avtale.

I testament kan den lengstlevende rå over en andel av uskifteformuen som svarer til det den

lengstlevendes egne arvinger skal ha når den lengstlevende dør, jf. § 29, og så langt det ikke strider mot reglene om livsarvingenes pliktdelsarv.

§ 23 Adgangen til å gi gaver av uskifteformuen

Den lengstlevende ektefellen kan ikke uten samtykke fra arvingene gi gaver som står i misforhold til formuen i uskifteboet. Dette gjelder også gavesalg.

Hvis den lengstlevende har gitt en gave av uskifteformuen og mottakeren forsto eller burde ha forstått at gaven ble gitt i strid med reglene i første ledd, kan hver av arvingene kreve gaven omstøtt ved at gavemottakeren tilbakefører gavens verdi. Kravet må reises ved søksmål innen ett år etter at arvingen fikk kunnskap om gaven.

Blir det krevd omstøtelse mens uskifteboet er under offentlig skifte, kan kravet avgjøres av tingretten i samsvar med § 168 første ledd bokstav f. Kravet må være sendt tingretten innen ett år etter at arvingen fikk kunnskap om gaven.

§ 24 Adgangen til å gi arveoppgjør av uskifteformuen

Den lengstlevende ektefellen kan gi fullt eller delvis arveoppgjør av uskifteformuen til en arving bare hvis alle arvingene får en like stor del av sin arv eller har gitt samtykke. Er en arving mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, kreves samtykke fra både vergen og fylkesmannen.

Har en arving fått arveoppgjør i strid med første ledd, og ingen av de andre arvingene krever omstøtelse etter § 23, kan hver av dem kreve tilsvarende oppgjør. Et slikt krav kan fremmes også ved et senere skifte av uskifteformuen. Hvis den lengstlevende ikke er villig til å gi et slikt oppgjør, kan arvingene kreve at uskifteformuen skiftes.

§ 25 Arvingenes adgang til å kreve bevissikring utenfor rettssak

En arving kan begjære bevissikring utenfor rettssak etter reglene i tvisteloven kapittel 28 også i tilfeller der det er grunn til å tro at den lengstlevende ektefellen har rådet over uskifteformuen i strid med reglene i §§ 23 eller 24 eller på en måte som omfattes av § 28 annet ledd.

§ 26 Hvem som tar arv ved skifte av uskifteformuen

Arvingene etter den førstavdøde tar arv i et uskiftet bo bare hvis de lever når den lengstlevende ektefellen dør, når det skriftlig blir krevd offentlig skifte, når et privat skifte blir innledet, eller når uskifteformuen ellers skal skiftes.

Hvis uskiftet bygger på samtykke fra en arving, tar denne arvingen arv selv om han eller hun ikke lever på tidspunktet nevnt i første ledd. I så fall skal denne arvingens andel av arven fordeles ut fra hvem som var denne arvingens arvinger på det tidspunktet arvingen døde.

Har den lengstlevende sittet i uskifte med arvingene etter den førstavdøde i en arvegangsklasse som senere er dødd ut, går arven ikke videre til en fjernere arvegangsklasse.

§ 27 Bortfall av retten til uskifte hvis den lengstlevende gifter seg eller blir samboer

Retten til uskifte faller bort hvis den lengstlevende gifter seg, jf. ekteskapsloven § 8.

En arving kan kreve skifte av uskifteformuen hvis den lengstlevende har hatt samboer i minst to år eller har, har hatt eller venter barn med samboeren.

§ 28 Retten til å kreve skifte av uskifteformuen

Den lengstlevende ektefellen kan når som helst skifte uskifteformuen helt eller delvis med alle arvingene, jf. § 24.

En arving kan kreve skifte av uskifteformuen hvis den lengstlevende rår over den på en så klanderverdig måte at den blir vesentlig redusert eller står i fare for å bli det.

Har vergen og fylkesmannen samtykket i uskifte på vegne av en livsarving etter § 15 første ledd annet punktum, kan livsarvingen kreve skifte for seg selv når han eller hun er blitt myndig.

Er den lengstlevende eller arvingen mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, er det vergen som med samtykke fra fylkesmannen reiser krav om skifte.

§ 29 Skifte av uskifteformuen

Ved skifte etter den lengstlevende ektefellens død skal uskifteformuen deles likt mellom den førstavdødes arvinger og den lengstlevendes arvinger om ikke noe annet er bestemt.

Ved skifte mens den lengstlevende ektefellen lever, har han eller hun krav på arv etter §§ 8 eller 9. Den lengstlevende ektefellen kan også holde utenfor eiendeler som nevnt i ekteskapsloven § 61.

Har den lengstlevende ektefellen overtatt sær-
eie i uskifte etter ektepakt, skal uskifteformuen deles på grunnlag av verdiforholdet mellom ektefellenes særeier på den tiden da uskiftet ble etablert, hvis det ikke er bestemt en mer lik fordeling i ektepakten, jf. ekteskapsloven § 43 tredje ledd. Hvis det i slike tilfeller også er felleseie, skal uskifteformuen deles på grunnlag av verdiforholdet

mellom ektefellenes særeier, med tillegg av den halvparten hver av dem skal ha av felleseiet. Hvis den lengstlevende har overtatt særeie i uskifte etter samtykke fra arvingene, skal det skiftes på denne måten om ikke noe annet er avtalt.

Hvis det er gjennomført delvis arveoppgjør etter den førstavede eller den lengstlevende, skal det tas hensyn til det ved utregningen av andelsforholdet som legges til grunn for skiftet.

Hvis det verken er legalarvinger eller testamentsarvinger etter den lengstlevende, går hele arven etter den lengstlevende til arvingene etter den førstavede, slik at mulige arvinger etter §§ 5 og 6 også regnes med.

§ 30 Arvingenes krav på vederlag ved skifte av uskifteformuen

Er uskifteformuen vesentlig redusert fordi den lengstlevende ektefellen har vanskjøttet sin økonomi, misbrukt sin rett til å rå over uskifteformuen eller handlet utilbørlig på annen måte, kan den førstavedes arvinger kreve vederlag av uskifteformuen eller, der den ikke strekker til, av den lengstlevendes formue utenfor uskifteformuen.

Er uskifteformuen vesentlig redusert fordi den lengstlevende har brukt av den til å øke eller erverve formue som kan holdes utenfor uskifteformuen ved skifte, kan arvingene kreve vederlag etter første ledd.

Hvis det ved skiftet ikke er nok til vederlag etter første og annet ledd, kan det ikke senere gjøres krav på resten.

§ 31 Hva som inngår i uskifteformuen når den skal skiftes

Alt som den lengstlevende ektefellen eier, hører med til uskifteformuen når det skal skiftes, hvis ikke noe annet blir sannsynliggjort.

Kapittel 6. Samboeres rett til uskifte

§ 32 Retten til uskifte

Den som var samboer med arvelateren ved dødsfallet og har, har hatt eller venter barn med arvelateren, har overfor arvelaterens andre arvinger etter loven rett til å overta følgende av arvelaterens eiendeler uskiftet:

- a) felles bolig og innbo
- b) bil og fritidsbolig med innbo som tjente til felles bruk for samboerne.

Samboeren kan på samme måte overta også andre eiendeler uskiftet hvis det er fastsatt i testament eller arvingene samtykker. § 14 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

Samboeren har rett til uskifte med arvelaterens særskilte livsarving bare hvis denne arvingen samtykker. § 15 gjelder tilsvarende.

Hvis arvelateren eller den lengstlevende samboeren sitter i uskifte fra før av når arvelateren dør, må det første uskifteboet skiftes før det kan etableres uskifte etter arvelateren.

§ 14 sjette ledd og §§ 16 og 18 gjelder tilsvarende.

§ 33 Inngrep i samboerens uskifterett ved testament

En samboers rett til uskifte etter dette kapitlet kan begrenses ved testament bare hvis han eller hun har fått kunnskap om testamentet før arvelaterens død. Vilkåret om at samboeren må ha fått kunnskap om testamentet, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle samboeren om testamentet.

§ 34 Frist for melding om uskifte

En samboer som vil gjøre bruk av retten til uskifte, skal innen 60 dager etter dødsfallet sende melding til tingretten etter reglene i § 96.

§ 35 Samboerens ansvar for arvelaterens forpliktelser mv.

Ved å overta boet uskiftet blir samboeren ansvarlig for arvelaterens forpliktelser. Samboeren kan utstede proklama etter §§ 100 til 103.

§ 36 Hvilke eiendeler som inngår i uskifteformuen

Alt samboeren er eller blir eier av som hører naturlig sammen med de eiendelene han eller hun har overtatt uskiftet, går inn i uskifteformuen. § 21 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 37 Råderetten over uskifteformuen

Den lengstlevende samboeren rår i levende live som en eier over alt som hører til uskifteformuen, med de unntakene som følger av lov, testament eller avtale.

I testament kan den lengstlevende rå over en andel av uskifteformuen som svarer til det den lengstlevendes egne arvinger skal ha når den lengstlevende dør, jf. § 39, og så langt det ikke strider mot reglene om livsarvingenes pliktdelsarv.

For adgangen til å gi gaver og arveoppgjør av uskifteformuen gjelder §§ 23 og 24 tilsvarende.

Arvingene kan begjære bevissikring utenfor rettssak etter reglene i § 25.

§ 38 Bortfall av retten til uskifte hvis den lengstlevende gifter seg eller blir samboer

Retten til uskifte faller bort hvis den lengstlevende samboeren gifter seg, jf. ekteskapsloven § 8.

En arving kan kreve skifte av uskifteformuen hvis den lengstlevende har hatt samboer i minst to år eller har, har hatt eller venter barn med den nye samboeren.

§ 39 Skifte av uskifteformuen

Den lengstlevende samboeren kan når som helst skifte uskifteformuen helt eller delvis med alle arvingene, jf. § 37 tredje ledd og § 24. For arvingenes rett til å kreve skifte gjelder § 28 annet og tredje ledd tilsvarende. Er samboeren eller arvingen mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, er det vergen som med samtykke fra fylkesmannen reiser krav om skifte etter første og annet punktum.

Ved skifte etter den lengstlevende samboerens død, skal uskifteformuen deles mellom den førstavedes arvinger og den lengstlevendes arvinger på grunnlag av verdiforholdet mellom samboernes eiendeler i uskifteboet da uskiftet ble etablert. Ved skifte mens den lengstlevende samboeren lever, har han eller hun krav på arv etter §§ 12 eller 13.

§ 26, § 29 fjerde og femte ledd og § 30 gjelder tilsvarende.

Kapittel 7. Arv etter testament

I. Opprettelse av testament

§ 40 Dødsdisposisjoner

En arvelater kan innenfor lovens rammer bestemme i testament hvem som skal arve ham eller henne.

En dødsdisposisjon må fremgå av et testament for å være gyldig. Som dødsdisposisjon regnes avtale og gave som verken hadde eller var ment å ha realitet for arvelateren i hans eller hennes levetid. Dette gjelder blant annet gave fra en giver som snart skal dø, og som vet det.

Unntak fra annet ledd kan følge av særskilt lovbestemmelse.

§ 41 Testasjonsevne

Den som har fylt 18 år, kan opprette testament. Et testament fra noen som er under 18 år, er gyldig bare hvis det er stadfestet av Kongen.

En testamentarisk disposisjon er ugyldig hvis testator på grunn av sinnslidelse, demens, rus

eller annen psykisk funksjonsnedsettelse på testasjonstidspunktet ikke hadde evne til å forstå eller vurdere disposisjonen.

§ 42 Formkrav

Et testament skal være skriftlig. Testator skal underskrive dokumentet. To vitner skal bevitne underskriften ved at testator skriver under dokumentet eller vedkjenner seg underskriften mens vitnene sammen eller hver for seg er til stede. Vitnene skal vite at dokumentet skal være et testament, og de skal skrive under dokumentet mens testator er til stede.

Vitnene skal ha fylt 18 år, være habile etter reglene i § 44 og ikke være i en tilstand som nevnt i § 41 annet ledd.

Hvis reglene i første og annet ledd ikke er fulgt, er testamentet ugyldig.

Testamentet bør dateres.

§ 43 Påtegning på testamentet om formkrav mv.

Testamentsvitnene bør i påtegning på testamentet opplyse om reglene i § 42 er fulgt, om testator har opprettet testamentet av fri vilje, og om testator var ved sans og samling. Påtegningen bør dateres, og vitnene bør oppgi sine fødselsdatoer. Påtegningen skal anses som bevis nok for de forhold den omfatter, om ikke særlige forhold gir grunn til å tvile på den.

§ 44 Ugyldighet ved testasjon til fordel for testamentsvitne mv.

En disposisjon i testamentet til fordel for et av testamentsvitnene er ugyldig. Det samme gjelder en disposisjon til fordel for følgende personer som står vitnet nær:

- a) ektefellen eller samboeren
- b) ektefellens eller samboerens barn
- c) slektning i rett opp- eller nedstigende linje eller søsken
- d) ektefellen eller samboeren til slektning i rett opp- eller nedstigende linje.

En disposisjon i testamentet til fordel for noen som vitnet er ansatt hos på testasjonstiden, er ugyldig. Som ansettelse regnes også funksjon som styremedlem og liknende i selskap, forening, stiftelse eller offentlig institusjon. Disposisjonen er likevel gyldig når tilknytningen trolig ikke har hatt betydning for innholdet i testamentet.

En person kan være testamentsvitne selv om han eller hun er innsatt som testamentsfullbyrder, jf. § 99.

§ 45 *Ugyldighet på grunn av utnyttelse av testator mv.*

En testamentarisk disposisjon er ugyldig hvis den er fremkalt ved tvang, svik eller annen utilbørlig påvirkning, for eksempel ved misbruk av testators svakhetstilstand, avhengige stilling eller manglende dømmekraft.

En testamentarisk disposisjon er også ugyldig hvis den går ut på bruk eller ødeleggelse som åpenbart ikke har noe fornuftig formål.

§ 46 *Nødtestament*

Hvis farlig sykdom eller annet nødstilfelle hindrer noen fra å opprette testament etter § 42, kan han eller hun likevel opprette gyldig testament ved at det opprettes muntlig for to vitner som er til stede sammen. Vitnene bør straks sette opp testamentet skriftlig og skrive på testamentet hva som hindret opprettelse av testament etter § 42.

Hvis det er umulig for testator å opprette testament med vitner, kan testator likevel opprette gyldig testament med et dokument som han eller hun underskriver alene.

Testament etter første eller annet ledd er ikke lenger gyldig når testator i tre måneder etter at testamentet ble opprettet, ikke har vært hindret i å følge reglene i § 42.

II. **Tilbakekall og endring av testament. Arvepakt**

§ 47 *Tilbakekall og endring av testament*

En testator kan tilbakekalle eller endre testamentet sitt hvis ikke noe annet er bestemt i loven.

§ 48 *Formkrav ved tilbakekall eller endring av testament*

Testator kan helt eller delvis tilbakekalle testamentet eller endre det ved å følge reglene i §§ 41 til 46. Kravet om stadfestelse i § 41 første ledd annet punktum gjelder likevel ikke når noen som er under 18 år, vil tilbakekalle testamentet.

Hele testamentet kan dessuten tilbakekalles ved at det ødelegges eller overstrykes på en slik måte at det virker sannsynlig at det ikke lenger er ment å gjelde. Hele testamentet må i så fall ødelegges eller overstrykes.

Et tilbakekall eller en endring som ikke oppfyller vilkårene i første eller annet ledd, er ugyldig.

§ 49 *Arvepakt*

Testator kan ved arvepakt binde seg til ikke å opprette, endre eller tilbakekalle et testament.

Arvepakt opprettes etter reglene i §§ 41 til 46. Vil noen som er under vergemål, opprette arve-

pakt, kreves dessuten samtykke fra fylkesmannen i den utstrekning arvepaktens gjelder midler som personen ikke selv rår over.

III. **Livsarvingenes pliktdelsarv mv.**

§ 50 *Livsarvingenes pliktdelsarv*

To tredeler av formuen etter arvelateren er pliktdelsarv for livsarvingene. Pliktdelsarven er likevel aldri større enn 25 ganger folketrygdens grunnbeløp ved arvefallet til hvert av arvelaterens barn eller hvert barns linje.

Arvelateren kan bare råde over pliktdelsarven ved testament hvis det er særskilt hjemmel for dette i lov eller livsarvingene samtykker. Hvis en livsarving er mindreårig eller fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området, kreves samtykke fra både vergen og fylkesmannen.

§ 51 *Testators bestemmelse om hvilke eiendeler pliktdelsarven skal omfatte*

Arvelateren kan bestemme ved testament at en livsarving skal få pliktdelsarven utbetalt i konstanter.

Arvelateren kan ved testament gi en livsarving rett til å få arven utdelt som en bestemt eiendel, også om eiendelen er verd mer enn arvingens del av arven, forutsatt at livsarvingen betaler det overskytende til boet. En slik rett kan ikke gripe inn i ektefellens eller samboerens rettigheter etter §§ 113 og 114 i denne loven eller husstands-felleskapsloven § 2.

§ 52 *Testators bestemmelse om formuesordningen for pliktdelsarven*

Arvelateren kan bestemme ved testament at en ordning som nevnt i ekteskapsloven §§ 42 og 43 skal gjelde for livsarvingenes pliktdelsarv.

§ 53 *Testators bestemmelse om livsarvingens råderett over pliktdelsarven*

Når det må anses å være til det beste for livsarvingen, kan arvelateren ved testament fastsette begrensninger for livsarvingens råderett over pliktdelsarven frem til livsarvingen fyller 25 år. Avkastningen av arven tilfaller uansett livsarvingen.

Hvis ikke noe annet følger av testamentet, skal arven forvaltes etter reglene i vergemålsloven kapittel 7. Livsarvingen får full råderett over arven fra fylte 25 år, hvis ikke arvelateren har fastsatt et tidligere tidspunkt.

Arvingens råderett og kreditorenes dekningsrett skal være begrenset som nevnt i dekningsloven § 3-2, hvis ikke noe annet er fastsatt i testamentet. Er råderetten ikke begrenset som nevnt i

dekningsloven § 3-2, er kreditorenes dekningsrett begrenset bare etter dekningsloven § 3-1. Dersom midlene blir forvaltet som vergemålsmidler, kan det fastsettes at det ikke skal oppnevnes tillitsmann.

En bestemmelse i testament om begrenset råderett kan oppheves eller omdannes etter reglene i stiftelsesloven. Er det oppnevnt tillitsmann eller verge, er det tillitsmannen eller vergen som representerer arvingen i en slik sak.

Er bare en del av arven pliktdelsarv, gjelder reglene i annet til fjerde ledd likevel for hele arven, hvis ikke noe annet følger av testamentet.

§ 54 *Testators bestemmelse om den videre arvegangen for pliktdelsarv i visse tilfeller*

Arvelateren kan bestemme ved testament hvordan en livsarvings mottatte pliktdelsarv skal fordeles for det tilfellet at livsarvingen dør før fylte 18 år. En slik bestemmelse mister sin virkning når livsarvingen fyller 18 år, eller hvis livsarvingen før dette tidspunktet oppretter testament eller får barn.

Arvelateren kan bestemme ved testament hvordan en livsarvings mottatte pliktdelsarv skal fordeles ved livsarvingens død hvis livsarvingen antas å mangle testasjonsevne, og dette ikke kan ventes å være forbigående. En slik bestemmelse gjelder ikke hvis livsarvingen ved dødsfallet etterlater seg ektefelle, samboer med arverett eller egne livsarvinger. En slik bestemmelse gjelder heller ikke hvis livsarvingen selv har opprettet gyldig testament, eller hvis livsarvingen ved sin død ikke lenger manglet testasjonsevne.

§ 55 *Testators bestemmelse om å gjøre en livsarving arveløs*

Arvelateren kan bestemme ved testament at en livsarving ikke skal ta pliktdelsarv hvis livsarvingen har gjort seg skyldig til straff for et lovbrudd med en strafferamme på fengsel i ett år eller mer mot arvelateren, arvelaterens ektefelle eller samboer, arvelaterens slektninger i rett opp eller nedstigende linje eller arvelaterens søsken eller livsarvinger etter dem. Et slikt testament gjelder bare når det er stadfestet av Kongen.

Bli en livsarving gjort arveløs etter reglene i første ledd, skal arven gå som om livsarvingen var død før arven falt.

§ 56 *Utdeling til barn som fortsatt ble forsørget da arvelateren døde*

Barn av arvelateren som arvelateren fortsatt forsørget da han eller hun døde, har rett til en sum av boet til å sikre livsopphold og utdanning mv. dersom dette er rimelig etter forholdene.

Retten etter første ledd kan ikke begrenses ved testament. Bestemmelsene i §§ 52 til 55 gjelder likevel tilsvarende. Retten skal oppfylles i boet før annen arv. Retten kan bare oppfylles i pliktdelsarven så langt midlene i boet ellers ikke strekker til.

IV. Tolkning av testament

§ 57 *Tolkning av testament*

Testamentet skal tolkes i samsvar med det testator mente.

Har testamentet på grunn av feilskrift eller annen feil fått et annet innhold enn hva testator mente ved opprettelsen, skal testamentet gjelde slik testator mente, når dette kan klarlegges.

§ 58 *Supplerende tolkningsregler*

Når det ikke er grunn til å tro at testator mente noe annet, skal disse reglene gjelde:

- Rekker ikke arven til, skal den som etter testamentet skal arve en bestemt ting, gå foran den som skal arve en pengesum.
- Om en testamentsarving dør før testator eller av andre grunner ikke kan ta imot arven, trer testamentsarvingens livsarvinger i testamentsarvingens sted.
- Har noen innsatt sin ektefelle eller samboer som testamentsarving, og samlivet tok slutt før testator døde, faller testasjonen bort.
- Den som etter testamentet skal arve en bestemt ting, kan ikke kreve vederlag for heftelser som hviler på tingen. Arvingen kan heller ikke kreve penger hvis tingen ikke finnes i boet.
- Er det mer enn ett testament etter testator, gjelder alle, hvis ikke et yngre testament tilbakekaller eller står i strid med noe som er bestemt før. Hvis boet ikke rekker til, skal nyere disposisjoner gå foran eldre.

§ 59 *Forutsetningssvikt*

Hvis testator var uvitende om eller hadde en uriktig oppfatning av forhold som var avgjørende for en testamentarisk disposisjon, eller hvis forhold som var avgjørende for en testamentarisk disposisjon, har endret seg etter at testamentet ble opprettet, skal testamentet gjelde slik som testator ville ha ment med den rette kunnskapen, når dette kan klarlegges. Tolkningsregelen i første punktum gjelder likevel ikke hvis testator senere er blitt kjent med det riktige eller nye forholdet og kunne ha endret eller tilbakekalt testamentet etter § 48.

V. Felles testament og gjensidig testament

§ 60 Felles testament og gjensidig testament

Bestemmelsene i §§ 61 og 62 gjelder når to eller flere personer har opprettet testament i samme dokument (felles testament), og når to eller flere personer har opprettet testament til fordel for hverandre (gjensidig testament).

§ 61 Tilbakekall og endring av felles testament og gjensidig testament

Et tilbakekall eller en endring av et felles testament eller gjensidig testament er gyldig bare hvis den andre testatoren har fått kunnskap om tilbakekallet eller endringen før arvelaterens død. Tilbakekallet eller endringen er likevel gyldig hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle den andre testatoren, eller hvis denne som følge av tilbakekallet eller endringen får minst like god rett til arv som det som fulgte av testamentet.

Hvis et felles testament eller gjensidig testament sier noe om fordelingen av arven når begge testatorene er døde, gjelder følgende regler for den lengstlevendes adgang til å endre testamentet når han eller hun har overtatt arven etter testamentet:

- a) Den lengstlevende testatoren kan endre bare det som er bestemt om arv til den lengstlevendes egne arvinger etter loven eller til noen som er, eller må antas å være, innsatt som arving etter særskilt ønske fra den lengstlevende. Første punktum gjelder ikke hvis det er grunn til å tro at testatorene har ment å gi den lengstlevende en snevrere eller videre adgang til å endre testamentet.
- b) Hvis den lengstlevende uten testamentet ville ha arvet alt etter den førstavdøde etter reglene i § 9 annet ledd, kan den lengstlevende endre testamentet hvis ikke noe annet klart fremgår av testamentet.

§ 62 Supplerende tolkningsregler for felles testament og gjensidig testament

Har den lengstlevende testatoren overtatt arven etter et felles testament eller gjensidig testament, gjelder følgende regler hvis testatorene ikke etterlater seg livsarvinger, og det ikke er grunn til å tro at testatorene mente noe annet da testamentet ble opprettet:

- a) Den lengstlevende testatoren får i levende live som en eier over hele formuen selv om testamentet gir den førstavdødes arvinger arverett. Den lengstlevende kan når som helst gi en eller flere av arvingene fullt eller delvis arveoppgjør.

b) Hvis testamentet bestemmer noe om arverett for den førstavdødes arvinger, men ikke om den nærmere fordelingen mellom den førstavdødes arvinger og den lengstlevendes arvinger, skal på skiftet etter at den lengstlevende er død, den ene halvparten av den samlede formuen gå til den førstavdødes arvinger og den andre halvparten gå til den lengstlevendes arvinger.

c) Hvis testamentet ikke bestemmer noe om arvefordelingen etter den lengstlevendes død, får han eller hun som en eier over hele formuen også ved testament. Har den lengstlevende ikke bestemt annet ved testament, går halvparten av den samlede formuen til den førstavdødes arvinger etter §§ 5 og 6, med mindre den lengstlevende på dødsfallstidspunktet er gift på nytt eller har samboer med arverett etter loven.

VI. Oppbevaring og fremleggelse av testament mv.

§ 63 Oppbevaring og registrering av testament hos tingretten

Testator kan levere testamentet, i original, til oppbevaring og registrering hos enhver tingrett. Testator skal ved innleveringen oppgi navn og fødselsnummer. Testamentet kan leveres i lukket omslag, og testator kan kreve at det oppbevares slik. Testator kan få testamentet tilbake ved å møte opp personlig ved enhver tingrett. Testamentet kan også tilbakeleveres på annen betryggende måte hvis det ikke er tvil om at tilbakeleveringen skjer i samsvar med testators vilje.

Retten skal ikke gi opplysninger til andre enn testator om at den har et testament til oppbevaring. Er testator under vergemål, har fylkesmannen likevel rett til å få opplyst at tingretten har et testament til oppbevaring, men det kan ikke gis opplysninger om innholdet. Fylkesmannen kan informere vergen om at det foreligger et testament hvis dette kan ha betydning for vergens utførelse av vergeoppdraget.

Oppbevaring og registrering som nevnt i første ledd har ikke betydning for testamentets gyldighet. Hvis testator tilbakekaller eller endrer et testament som er innlevert til oppbevaring, bør tingretten få melding om dette.

Retten skal sørge for at et testament som er levert til oppbevaring, legges frem når testator er død. Hvis noen uten egen skyld lider tap fordi et testament som er levert til oppbevaring, ikke blir fremlagt, kan vedkommende kreve erstatning fra staten. Erstatning kan bare gis:

- a) hvis det er gjort feil i registreringen, slik at testamentet ikke blir funnet, eller
- b) hvis retten unnlater å legge frem et testament enda den vet eller burde vite at testator er død, og at testamentet er innlevert for oppbevaring.
- Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om innlevering, registrering, oppbevaring, utlevering og fremleggelse av testamenter og kan i forskriften gjøre unntak fra reglene i denne paragrafen.

§ 64 *Bortkommet testament*

Hvis det kan sannsynliggjøres at testator har etterlatt seg et gyldig testament, men dette testamentet ikke er å finne etter testators død, skal det gjelde hvis innholdet kan bringes på det rene. Testamentet legges likevel ikke til grunn hvis det mest trolig er tilbakekalt.

§ 65 *Frister for å kreve arv etter et testament eller for å motsette seg et testament*

En rett etter et testament kan gjøres gjeldende bare hvis minst én av testamentsarvingene skriftlig har varslet tingretten om sitt arvekrav. Varsel må gis innen seks måneder etter at testamentsarvingen fikk vite om testators død og innholdet i testamentet. Varsel er ikke nødvendig når tingretten eller minst én av dem som ellers skulle hatt den delen av arven som det rås over ved testamentet, har fått vite om testamentet på annen måte før fristen etter annet punktum er ute for alle testamentsarvingene.

Skal en arving gjøre gjeldende en påstand om at en testamentarisk disposisjon er ugyldig, må minst én av arvingene skriftlig ha varslet tingretten om påstanden innen seks måneder etter at vedkommende fikk vite at testator var død, hva disposisjonen gikk ut på, og hvorfor disposisjonen kunne være ugyldig. En påstand om at en testamentarisk disposisjon er ugyldig, kan gjøres gjeldende også hvis alle testamentsarvingene skriftlig er varslet om påstanden innen fristen etter første punktum.

Kapittel 8. Forskjellige bestemmelser om retten til arv etter loven eller etter testament

§ 66 *Arvefall og vilkår for å ta arv*

All arv skal anses falt ved arvelaterens død, hvis ikke noe annet er bestemt i loven eller i testament.

Rett til arv etter loven eller testament har bare den som lever ved arvelaterens død, og den som ved arvelaterens død er unnfanget og senere fødes levende.

§ 67 *Ukjent dødsrekkefølge og dødsfall straks etter hverandre som følge av samme hendelse*

Hvis en arving er død, og det er uvisst om arvingen overlevde arvelateren, skal arvingen regnes for ikke å ha overlevd arvelateren. Hvis det senere blir klarlagt at arvingen levde lengst, kan hans eller hennes arvinger innen foreldelsesfristen i § 71, kreve arven fra dem som har mottatt den, etter reglene i § 70.

Hvis en arving og en arvelater dør straks etter hverandre som følge av samme hendelse, skal arvingen uansett regnes for ikke å ha overlevd arvelateren.

§ 68 *Fraværende arving*

Hvis det er uvisst om en arving lever og dermed ikke sikkert at han eller hun har overlevd arvelateren, skal arvingen regnes for ikke å ha overlevd arvelateren. Hvis det senere blir klarlagt at arvingen har overlevd arvelateren, kan arvingen eller – om arvingen er død – hans eller hennes arvinger, innen foreldelsesfristen i § 71, kreve arven fra dem som har mottatt den, etter reglene i § 70. Er arvingen ved kjennelse regnet for å være død etter lov om forsvunne personar §§ 8 eller 9, gjelder fristen i samme lov § 18 dersom denne fristen går ut før foreldelsesfristen i § 71.

Hvis en arving er forsvunnet etter arvefallet eller er fraværende uten kjent oppholdssted, skal det settes av arv til arvingen i skifteoppgjøret etter reglene i §§ 125 og 146.

§ 69 *Forbigått arving*

Hvis en arving med urette er forbigått ved skiftet eller har fått for liten del av arven, kan arvingen innen foreldelsesfristen i § 71 kreve arven fra dem som har mottatt den, etter reglene i § 70.

§ 70 *Krav om tilbakeføring av arv etter §§ 67, 68 eller 69*

Reises det krav etter §§ 67, 68 eller 69, er de arvingene som har mottatt for mye i arv, ansvarlige i samme forhold som deres andel av arven. Arvinger som kjente eller burde kjenne til at noen var forbigått, har solidarisk ansvar. Gjelder kravet en bestemt ting på grunnlag av et testament og rettes mot arvingen som har overtatt tingen, kan denne arvingen kreve at tapet fordeles også på de andre arvingene.

Gjelder kravet arv som er avhendet eller forbrukt, er arvingen som kravet rettes mot, ansvarlig for arvets verdi på avhendelses- eller forbruks-tidspunktet, men ikke for mer enn en like god ting av samme slag er verd på den tiden da kravet blir

fremsatt. Kravet kan settes ned eller falle bort når det etter arvingens kår eller forholdene ellers ville være urimelig om han eller hun skulle svare fullt ut for midler som ikke lenger er i behold. Arvingen svarer ikke for arv som er gått tapt uten at arvingen var skyld i det. Arvingene som har motatt for mye i arv, svarer ikke for avkastning av arven fra tiden før kravet blir fremsatt.

Er en ting avhendet, skal den som har overtatt tingen, levere den til den rette arvingen etter reglene i annet ledd dersom han eller hun ikke var i god tro ved overtakelsen.

§ 71 *Foreldelse av arverett*

Retten til å kreve arv foreldes når den ikke er gjort gjeldende innen ti år etter at arvelateren døde. Foreldelse hindres ved å melde kravet om arv til tingretten, ved å kreve offentlig skifte hvis skifte av boet ikke tidligere er avsluttet, eller ved å reise søksmål mot dem som ellers får eller har fått arven. Arvekravet foreldes heller ikke hvis disse arvingene har godkjent kravet før fristen er ute.

Krav på arv foreldes ikke så lenge arvelaterens dødsbo er under offentlig skifte. Er boet overtatt av arvelaterens ektefelle eller samboer etter reglene om uskifte, løper foreldelsesfristen først fra ektefellens eller samboerens død. Skiftes uskifteboet før den lengstlevende ektefellen eller samboeren er død, løper fristen fra avslutningen av skiftet hvis arvingen visste om skiftet. Følger det av arvelaterens testament at arvingen ikke kan gjøre arvekravet gjeldende ved arvelaterens død, løper fristen først fra det tidspunktet kravet kunne vært gjort gjeldende.

§ 72 *Fradømmelse av arverett*

Blir noen dømt for en straffbar handling mot den han eller hun skulle arve, og arvelateren dør eller mister testasjonsevnen på grunn av handlingen, kan gjerningspersonen helt eller delvis fradømmes retten til arv og uskifte.

Blir noen dømt for en straffbar handling mot arvingen etter en arvelater som også gjerningspersonen kan få arverett etter, og arvingen dør på grunn av handlingen, kan gjerningspersonen helt eller delvis fradømmes retten til arv og uskifte. Det samme gjelder om noen blir dømt for en straffbar handling som er årsak til at et barn som er unnfanget, ikke blir født levende, og barnet hadde hatt en minst like god arverett som gjerningspersonen.

Første og annet ledd gjelder også hvis dommen går ut på at vedkommende ikke kan straffes på grunn av vilkårene i straffeloven § 20.

Avgjørelse om tap av retten til arv og uskifte etter første til tredje ledd treffes ved dom. Krav om slik dom kan fremsettes av enhver som får rett til arv eller større arv hvis kravet tas til følge. I en offentlig straffesak om handlingen kan dessuten påtalemyndigheten fremsette et slikt krav. Retten kan i en offentlig straffesak av eget tiltak fradømme noen retten til arv og uskifte selv om ingen har krevd det.

Blir noen fradømt retten til arv etter denne paragrafen, skal arven gå som om vedkommende var død før arven falt.

Reglene i denne paragrafen er ikke til hinder for at arveretten blir gitt tilbake ved testament. Et slikt testament gjelder bare når det er stadfestet av Kongen.

Kapittel 9. Avtaler om arv

§ 73 *Arvingens råderett over fremtidig og falt arv*

En avtale om å selge, pantsette eller foreta andre disposisjoner over fremtidig arv er ikke gyldig uten særskilt hjemmel i lov. Med fremtidig arv menes også retten til arv når arvelaterens ektefelle eller samboer sitter i uskifte.

Første ledd er ikke til hinder for at arvingene før arvefallet avtaler hvordan eiendeler skal deles mellom dem i det fremtidige skifteoppgjøret.

Etter arvefallet kan arvingen rå over arven. Arvingen kan likevel ikke overføre de rettighetene som tilkommer en arving under skiftet, på annen måte enn ved å gi avkall på arven.

Arvingens kreditorer kan ta utleggspant i falt arv, men ikke i fremtidig arv.

§ 74 *Avkall på arv*

En arving kan gi helt eller delvis avkall på fremtidig eller falt arv. Arv som det er gitt avkall på, fordeles som om arvingen var død før arvelateren.

En ektefelle eller samboer kan gi avkall på retten til uskifte.

Avkall på fremtidig arv gis overfor arvelateren. Avkall på falt arv gis overfor dødsboet.

Avkall på arv etter den førstavdøde ektefellen eller samboeren kan gis overfor den lengstlevende i uskifte.

§ 75 *Avkorting i arv*

Har en livsarving mottatt en ytelse av økonomisk verdi fra arvelateren, skal ytelsen avkortes i livsarvingens arv hvis dette var satt som en betingelse for ytelsen. En betingelse om avkorting bør være skriftlig og gjort kjent for de andre livsarvingene.

Hvis ikke noe annet er satt som betingelse for ytelsen, skal følgende gjelde for avkortingen:

- a) Avkortingsbeløpet settes til verdien av ytelsen da den ble mottatt.
- b) Hvis avkortingsbeløpet er større enn livsarvingens rett til arv, plikter ikke arvingen å tilbakeføre noe til dødsboet.
- c) Hvis livsarvingen som har mottatt ytelsen, dør før arvelateren, skal avkortingen gjøres i arven til livsarvingens livsarvinger.
- d) Avkortingsbeløpet får betydning bare for fordelingen mellom livsarvingene og deres linjer og ikke for beregningen av ektefellens andel av felleseiet eller ektefellens eller samboerens arv, eller for hva arvelateren kan rå over ved testament.

Kapittel 10. Fordeling av formuen når den avdøde ikke har arvinger

§ 76 *Fordeling av formuen når den avdøde ikke har arvinger*

Hvis den avdøde ikke har arvinger etter loven eller etter testament, skal nettoformuen gå til frivillig virksomhet til fordel for barn og unge. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om ordningen med fordeling av formuen til slik virksomhet.

I særlige tilfeller kan departementet etter søknad bestemme at hele eller deler av formuen skal gå til slektninger eller andre som har stått den avdøde nær. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om slik fordeling av formuen.

§ 77 *Avgjørelser ved skiftet når formuen skal fordeles etter § 76*

Når det er slått fast at den avdøde ikke har arvinger, jf. § 76, treffer departementet de avgjørelsene under skiftet som ellers treffes av arvingene, slik som avgjørelser om salg av eiendeler. Departementet skal påse at utgiftene til bobehandling, gravferd og gravlegat mv. blir dekket. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om oppgavene etter første og annet punktum.

Kapittel 11. Internasjonal arverett

§ 78 *Lovvalg*

Hvis ikke noe annet følger av overenskomst etter § 82, skal arveretten i den staten der arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted, anvendes.

§ 79 *Arvelaterens adgang til å foreta lovvalg*

En arvelater kan bestemme at retten til arv etter ham eller henne skal avgjøres etter arveret-

ten i den staten der han eller hun er eller har vært statsborger. Et slikt lovvalg er likevel ikke gyldig hvis arvelateren er norsk statsborger ved dødsfallet.

Lovvalget skal være uttrykkelig og i testaments form.

En ektefelles eller samboers arverettigheter etter denne loven kan begrenses ved et lovvalg etter første ledd bare hvis han eller hun har fått kunnskap om lovvalget før arvelaterens død. Vilkåret om at ektefellen eller samboeren må ha fått kunnskap om lovvalget, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle ektefellen eller samboeren om lovvalget.

Tredje ledd gjelder tilsvarende for lovvalg etter konvensjon 19. november 1934 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte artikkel 3.

§ 80 *Formkrav for testamenter*

Selv om et testament ikke oppfyller formkravene i kapittel 7, er det likevel formgyldig hvis det oppfyller formkravene

- a) på det stedet der testamentet ble opprettet
- b) i en stat der testatoren var statsborger enten ved dødsfallet eller da testamentet ble opprettet
- c) på det stedet der testatoren hadde domisil eller sitt vanlige bosted enten ved dødsfallet eller da testamentet ble opprettet, eller
- d) på det stedet der en fast eiendom ligger, så langt testamentet gjelder denne eiendommen.

Reglene i første ledd gjelder tilsvarende for tilbakekall eller endring av et testament. Formkravene til tilbakekall er oppfylt også når tilbakekallet oppfyller formkravene i den staten der testamentet var gyldig etter første ledd.

§ 81 *Grunnleggende rettsprinsipper (ordre public)*

En regel i fremmed rett har virkning i Norge bare så langt den ikke leder til et resultat som er uforenlig med grunnleggende prinsipper i norsk rett.

§ 82 *Overenskomst med fremmed stat*

Det kan i overenskomst med fremmed stat fastsettes internasjonal-privatrettslige regler på arve- og skifterettens område. Når Norge har inngått en slik overenskomst, kan Kongen kunngjøre den som gjeldende med lovs kraft her i riket og gi de forskrifter som trengs til gjennomføring av overenskomsten.

Tredje del. Skifte av dødsbo

Kapittel 12. Skiftemyndigheten. Kompetanse og generelle saksbehandlingsregler

§ 83 Skiftemyndigheten

Tingretten er skiftemyndighet. Kongen kan bestemme at skiftemyndigheten kan legges til en særskilt domstol.

§ 84 Skiftemyndighetens stedlige kompetanse

Behandlingen av et dødsbo foretas av tingretten i den rettskretsen der arvelateren ved dødsfallet hadde sitt alminnelige verneting etter tvisteloven § 4-4. Kan det ikke påvises noe alminnelig verneting, behandles boet av tingretten i den rettskretsen der arvelateren oppholdt seg ved dødsfallet. Etterlater arvelateren seg ektefelle, og det er et felleseie som også skal skiftes, eller skal det skiftes etter at en ektefelle eller samboer har sittet i uskifte, behandles boet av tingretten i den rettskretsen der ektefellen eller samboeren har sitt alminnelige verneting, eventuelt oppholdssted hvis det ikke kan påvises noe alminnelig verneting etter tvisteloven § 4-4.

Skifte av arv som etter § 125 eller § 146 er satt av til en arving som er forsvunnet eller uten kjent oppholdssted, foretas av tingretten på det stedet der arven først falt.

Kreves det skifte etter § 85 uten at arvelateren hadde sitt vanlige bosted i Norge, foretas skiftet ved tingretten for Oslo.

Det kan ikke vedtas en annen tingrett enn den som følger av loven.

Den tingretten som er kompetent til å behandle boet, kan beslutte at bobehandlingen skal overføres til en annen tingrett etter reglene i domstoloven § 38. Arvingene anses som parter etter de nevnte reglene. Det samme gjør kreditorene i et dødsbo som nevnt i § 175.

§ 85 Skiftebehandling i Norge. Lovvalg

Hvis ikke noe annet følger av overenskomst etter § 82, kan det kreves skifte for norsk skiftemyndighet når arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted i Norge.

Hvis arvelateren ved sin død ikke hadde sitt vanlige bosted i Norge, og det ikke kreves skifte i den staten der han eller hun hadde sitt vanlige bosted, kan formue i Norge skiftes her hvis det begjæres av en person som nevnt i § 127 og skiftemyndigheten finner det hensiktsmessig. På samme vilkår kan også formue i utlandet skiftes

her hvis arvelateren var norsk statsborger eller ved sin død hadde alminnelig verneting i Norge.

Skiftebehandling for norsk skiftemyndighet gjennomføres etter norsk lov.

§ 86 Inhabilitet

For dommeren i en skiftesak gjelder reglene om inhabilitet i domstoloven kapittel 6. De nevnte reglene gjelder så langt de passer også for bostyrere og for vitner som engasjeres etter § 91 tredje ledd.

§ 87 Rett til innsyn i testament hos tingretten etter arvelaterens død

Er arvelateren død og etterlater seg et testament, kan den som uten testamentet ville ha hatt rett til arv etter loven, kreve innsyn i testamentet hos tingretten. Den som er tilgodesett i testamentet, kan kreve innsyn i den delen av testamentet som gjelder hans eller hennes rettigheter i boet. Retten kan også ellers gi innsyn i testamentet i den utstrekning den som ber om innsyn, har behov for dette for å kunne vurdere sine rettigheter i boet. Foreligger det et gjensidig testament, er innsynsretten etter første og annet punktum ved den først-avdødes død begrenset til den delen av testamentet som gjelder arven etter den først-avdøde.

Overtas boet til privat skifte, overlates testamentet til arvingene, men retten skal beholde en kopi.

§ 88 Oppgaver etter loven som kan delegeres til saksbehandlere

Hvis arbeidsforholdene gjør det hensiktsmessig, kan domstollederen delegere følgende oppgaver etter denne loven til en saksbehandler ved domstolen:

- å utstede formuesfullmakter og bankboksfullmakter, jf. § 92
- å utstede skifteattester og uskifteattester, jf. §§ 118 og 97
- å fastsette sikkerheten for skifteomkostningene, jf. § 132
- å oppnevne bostyrer, jf. § 134 annet ledd.

Finner domstollederen det ubetenkelig, og arbeidsforholdene gjør det hensiktsmessig, kan domstollederen også delegere til en saksbehandler å styre skiftesamlinger og å avgjøre andre administrative spørsmål.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om delegasjon til saksbehandlere av oppgaver i forbindelse med dødsfalls- og bobehandlingen.

Kapittel 13. Perioden fra dødsfallet og frem til skifteform er valgt

§ 89 *Melding om dødsfall. Opplysninger om den avdøde*

Dødsfall skal straks meldes til tingretten eller til namsmannen eller lensmannen der dødsfallet fant sted. Meldingen skal gis av legen som utstedte dødsattesten, av den avdødes ektefelle, samboer eller nærmeste slektninger eller av person som var til stede ved dødsfallet. Den meldepfiktige kan gi en annen i oppdrag å melde dødsfallet på sine vegne. Fører dødsfallet til at ingen lenger har foreldreansvaret for et barn, skal det opplyses om dette.

Ektefelle, samboer, de nærmeste slektningene og testamentsarvinger etter den avdøde plikter å gi opplysninger om det de vet om den avdødes formuesforhold og slektskapsforhold og om andre spørsmål som har betydning for den videre behandlingen av dødsboet, herunder om de kjenner til om den avdøde har opprettet testament.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om melding etter første ledd, herunder om innholdet i meldingen, til hvem meldingen skal gis, og hvordan opplysningene skal behandles og meldes videre. I forskriften kan det gjøres unntak fra reglene i første ledd.

§ 90 *Tingrettens innledende behandling*

Når tingretten mottar meldingen om dødsfallet, skal den kontrollere om den avdøde har innlevert testament til en domstol, jf. § 63. Retten bør, i den utstrekning den finner det hensiktsmessig, av eget tiltak søke å finne frem til mulige slektsarvinger som kan ha krav på arv etter den avdøde.

Retten skal så snart som mulig varsle dem som etter loven kan ha krav på arv, med mindre de må antas å ha kunnskap om dødsfallet. Foreligger det et testament, skal retten uten opphold gi melding til den eller dem som etter testamentet har rettigheter i boet, om disse rettighetene. Er noen av arvingene mindreårige eller fratatt rettslig handleevne, skal retten varsle fylkesmannen. Går et testament ut på at det skal opprettes en stiftelse, skal retten varsle medlemmene av stiftelsens styre, eventuelt den eller dem som skal oppnevne stiftelsens styre, og Stiftelsestilsynet.

Retten kan om nødvendig kreve bistand fra politiet for å finne ut hvor personer oppholder seg.

Retten skal gi nødvendig veiledning slik at de som kan ha rettigheter i boet, kan ivareta sine interesser.

Inngår det en landbrukseiendom i boet, skal tingretten melde fra til landbruksmyndighetene i

den kommunen eiendommen ligger, om hvem som er arvinger i boet.

§ 91 *Registrering og sikring av boets eiendeler*

Enhver som har rettigheter i boet, kan kreve at retten foretar en foreløpig registrering eller nødvendig sikring av boets eiendeler. Retten bestemmer omfanget av registreringen eller sikringen og om det i forbindelse med registreringen samtidig skal skje en veiledende verdsettelse av eiendelene. Ved avgjørelsen skal det tas hensyn til behovet for å verne rekvirentens interesser.

Retten kan av eget tiltak ta de skritt som er nødvendige for å sikre boets eiendeler. For fast eiendom kan retten om nødvendig tinglyse en erklæring om at eiendommen tilhører dødsboet. Det samme gjelder for andre typer eiendeler som er registrert i liknende offentlige registre.

Retten bestemmer måten registreringen eller sikringen etter første eller annet ledd skal gjennomføres på. Rekvirenten og arvingene skal varsles om registreringen eller sikringen og har rett til å være til stede, med mindre dette vil vanskeliggjøre gjennomføringen av tiltaket. § 131 første ledd annet punktum gjelder tilsvarende. Retten kan bestemme at et vitne skal være til stede.

Retten kan engasjere hjelp til å utføre oppgavene etter første og annet ledd. Retten kan om nødvendig be politiet om bistand.

Rekvirenten skal legge ut for omkostningene ved tiltak etter første ledd. Retten kan bestemme at de antatte omkostningene skal innbetales forskuddsvis. Åpnes det offentlig skifte, skal omkostningene ved tiltaket dekkes av boet. Ved privat skifte skal utlegget behandles som et krav på arvelateren. Retten kan likevel bestemme at omkostningene skal dekkes av rekvirenten hvis tiltaket først og fremst tilgodeser rekvirentens særlige interesser. Beslutter retten sikring av eget tiltak etter annet ledd, skal omkostningene både ved privat og offentlig skifte dekkes av boet.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om registrering og sikring av boets eiendeler, herunder regler om godtgjørelse for arbeidet.

§ 92 *Formuesfullmakter og bankboksfullmakter mv.*

Retten kan gi arvingene fullmakt til innsyn i arvelaterens formues- og gjeldsforhold, herunder opplysninger om fastsetting av skatt, jf. skatteforvaltningsloven § 3-3 bokstav k. Slik fullmakt kan ikke gis til arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Fullmakt etter første punktum gir rett til innsyn i saldoen på arvelaterens bankkonti på dødsfalls-

tidspunktet, samt transaksjonsdata de tre siste månedene før dødsfallet. Finansinstitusjonen skal, når særlige grunner tilsier det, gi innsyn også i transaksjonsdataene for de siste tolv månedene før dødsfallet. For innsyn i eldre transaksjonsdata må det foreligge ekstraordinære omstendigheter.

Retten kan gi et begravelsesbyrå fullmakt til innsyn i arvelaterens siste års skattemelding og fastsetting av skatt for siste år hvis begravelsesbyrået har behov for dette som følge av at det er gitt i oppdrag å søke om gravferdsstønad.

Retten kan gi fullmakt til å gjennomgå arvelaterens bankboks. En av finansinstitusjonens ansatte skal være til stede når bankboksen går gjennom.

§ 93 *Kunngjøring av frist for å melde krav (proklama) før skifteform er valgt*

Før det er avgjort om boet skal skiftes privat eller offentlig, skal retten, hvis noen av arvingene krever det, kunngjøre en frist for kreditorene til å melde sine krav etter reglene om proklama i §§ 100 til 103.

§ 94 *Testamentarisk bestemmelse om opprettelse av en stiftelse*

Går et testament ut på at det skal opprettes en stiftelse, skal arvingene innkalles til et forberedende rettsmøte. § 131 første og fjerde ledd gjelder tilsvarende. Rettsgebyrloven § 16 nr. 3 gjelder ikke. Bestrider noen av arvingene stiftelsens arverett, skal tingretten åpne offentlig skifte etter reglene i § 129 annet ledd. Bestrider en arving stiftelsens arverett under et privat skifte, må arvingen kreve offentlig skifte.

Stiftelsestilsynet kan representere stiftelsen under privat skifte og offentlig skifte hvis stiftelsen er uten et kompetent styre. Stiftelsestilsynet kan kreve å bli holdt orientert om avgjørelser som treffes i forbindelse med privat skifte og offentlig skifte.

Kapittel 14. Bo som ikke skal skiftes

§ 95 *Fullmakt til å disponere uten skifteattest i bo der den avdødes eiendeler er av liten verdi*

Hvis den avdødes brutto eiendeler etter at begravellesutgiftene er dekket, må antas å være av liten verdi, kan retten gi en person som har ordnet med begravellesen, eller en annen som har stått den avdøde nær, fullmakt til å disponere over den avdødes eiendeler. Denne personen er ansvarlig for at den avdødes og boets forpliktelser blir dekket innenfor rammen av eiendelene som er overlatt til ham eller henne.

Viser det seg senere at den avdøde hadde eiendeler av større verdi enn antatt, gjelder reglene ellers i loven. Eiendelene som er stilt til disposisjon etter første ledd, inngår da ikke i boet, med mindre retten bestemmer det.

§ 96 *Melding om uskifte mv.*

En ektefelle eller samboer som vil gjøre bruk av retten til uskifte etter kapittel 5 eller 6, må sende melding til tingretten innen 60 dager etter dødsfallet. Retten kan fastsette en kortere eller lengre frist hvis den finner grunn til det, og forlenge en fastsatt frist. I meldingen til tingretten skal det opplyses om navn på arvingene og gis en oppstilling over arvelaterens og den lengstlevende ektefellens eller samboerens eiendeler og forpliktelser. Meldingen bør også inneholde opplysninger om arvingenes alder og adresse.

Hvis uskifteboet omfatter særeiemidler og ikke skal deles likt ved et senere skifte, jf. § 29 tredje ledd første punktum, skal den lengstlevende ektefellen og arvingene gi en felles erklæring til tingretten om verdien av særeiemidlene og felleseiemidlene. Hvis den lengstlevende ektefellen og arvingene ikke blir enige om verdien, skal den lengstlevende kreve registrering og verdsettelse gjennom tingretten. I registreringen og verdsettelsen skal det også opplyses hvor mye som har vært felleseiemidler, hvor mye som har vært særeiemidler for hver av ektefellene, og hvilke forpliktelser ektefellene svarer for sammen og hver for seg. Reglene i § 91 første ledd og tredje til sjette ledd gjelder tilsvarende.

Er det en samboer som vil gjøre bruk av retten til uskifte etter kapittel 6, gjelder reglene i annet ledd tilsvarende for å fastslå forholdet mellom samboernes eiendeler og forpliktelser.

Er den lengstlevende ektefellen eller samboeren eller noen av arvingene under vergemål, skal retten sende fylkesmannen der personen bor, opplysninger om melding, erklæring, registrering og verdsettelse som nevnt i første til tredje ledd. For arving under vergemål skal fylkesmannen vurdere om det skal oppnevnes setteverge etter vergemålsloven § 34.

Fristen etter første ledd er ikke til hinder for at et bo under offentlig skifte tilbakeleveres til arvelaterens ektefelle eller samboer til uskifte etter reglene i § 158 annet ledd. Fristen etter første ledd er heller ikke til hinder for at arvelaterens ektefelle eller samboer overtar boet i uskifte etter at privat skifte er påbegynt, så lenge skiftet ikke er avsluttet.

§ 97 *Uskifteattest*

Retten skal så snart det er avklart at vilkårene for uskifte er oppfylt, og fylkesmannen eventuelt er varslet etter § 96 fjerde ledd, utstede en uskifteattest. Ved privat skifte mellom den lengstlevende og de av arvelaterens arvinger som har krav på arven straks, skal uskifteattesten utstedes når arvingene gir samtykke til det eller bekrefter at det er inngått bindende avtale om oppgjøret. Ved uskifteattesten blir den lengstlevende ektefellen eller samboeren legitimert til å rå over arvelaterens eiendeler.

Kapittel 15. Felles bestemmelser for privat og offentlig skifte

I. Generelle bestemmelser om skifte

§ 98 *Skifte av dødsbo. Skifteformene*

Skifte av dødsbo gjennomføres etter reglene i kapittel 15 til 17. Med dødsbo menes alle eiendelene og forpliktelsene arvelateren etterlater seg. Med skifte av dødsbo menes oppgavene som skal utføres frem til forpliktelsene i boet er dekket og eiendelene fordelt mellom arvingene.

Et dødsbo kan skiftes privat eller offentlig. Et dødsbo kan skiftes privat bare hvis ansvaret for arvelaterens forpliktelser er overtatt etter reglene i § 116 og det ikke åpnes offentlig skifte etter reglene i §§ 127, 128 eller 129.

Skifte av dødsbo skal søkes gjennomført slik at omkostningene står i forhold til de verdiene det gjelder.

§ 99 *Testamentsfullbyrder*

Arvelateren kan i testament fastsette at en bestemt, navngitt person skal gjennomføre skiftet (testamentsfullbyrder). En slik bestemmelse er ikke bindende for arvelaterens livsarvinger eller ektefelle eller for samboer med rett til arv etter loven. En slik bestemmelse er ikke til hinder for at personer som nevnt i § 127 kan kreve offentlig skifte.

Ved privat skifte opptrer testamentsfullbyrderen som fullmektig hvis ikke noe annet følger av testamentet. Ved offentlig skifte skal testamentsfullbyrderen oppnevnes som bostyrer.

I særlige tilfeller kan retten bestemme at skiftet kan gjennomføres uten bistand eller uten fortsatt bistand fra testamentsfullbyrderen.

II. Proklama – kunngjøring av frist for kreditorer til å melde sine krav

§ 100 *Utstedelse av proklama. Melding til kreditorer utenfor Norge*

I tilfeller som nevnt i §§ 20, 35, 93, 121 og 142 skal arvelaterens kreditorer ved proklama gis melding om dødsfallet og oppfordring til å melde sine krav.

Det skal ikke utstedes mer enn ett proklama for hvert bo.

Samtidig med kunngjøringen av proklamaet skal det gis særlig melding om dødsfallet og om at det er utstedt proklama, til kjente kreditorer med bopel utenfor Norge.

§ 101 *Proklamaets innhold. Kunngjøring*

Proklamaet skal inneholde:

- arvelaterens navn, fødselsnummer og bopel
- en oppfordring til kreditorer om å melde sine krav og med opplysning om at kravene ellers vil gå tapt, jf. § 102 første ledd annet punktum
- fristen for å melde krav, jf. § 102 første ledd første punktum
- opplysninger om hvem krav skal meldes til.

Krav skal meldes til den retten som behandler boet, eller til den som er oppnevnt som bostyrer. Ved privat skifte skal krav meldes til en person med bopel i Norge.

Proklamaet kunngjøres i Norsk lysingsblad og ved to innrykk i en avis som er alminnelig lest på stedet der arvelateren hadde sin siste bopel. Omkostningene ved kunngjøringen dekkes av boet under offentlig skifte og i andre tilfeller av den som har krevd proklama.

§ 102 *Melding av krav og virkning av proklamaet*

Fristen etter proklamaet for å melde krav er seks uker fra siste kunngjøring. Krav som ikke meldes innen fristen, faller bort hvis ikke noe annet følger av lov.

Proklamaet har betydning bare for de krav som påhviler arvelateren.

Proklamaet har ikke betydning for krav som bygger på eiendomsrett. Proklamaet har heller ikke betydning for tilbakeholdsrett og panterett. Foreldelsesloven § 25 gjelder tilsvarende.

§ 103 *Forhold som har samme virkning som å melde krav*

Samme virkning som å melde krav har det:

- a) at arvingene erkjenner kravets riktighet overfor kreditor, bostyreren eller tingretten
- b) at kravet er blitt meldt under gjeldsforhandling eller konkurs i skyldnerens bo hvis dødsfallet fant sted før gjeldsforhandlingen eller konkursen ble avsluttet
- c) at sak er anlagt mot arvingene.

I tilfelle som nevnt i første ledd bokstav c gjelder foreldelsesloven § 15 nr. 2 og § 22 nr. 1 tilsvarende.

Saksanlegg overfor en enkelt av arvingene avbryter ikke fristen for de andre. Den saksøkte kan likevel holde sitt regresskrav åpent hvis han eller hun innen en måned etter utløpet av proklamafristen melder kravet på foreskrevet måte.

III. Arvingenes rett til å overta eiendeler på skiftet. Verdsettelse og oppgjør

§ 104 *Rett til å overta eiendeler og rett til å kreve eiendeler solgt*

En arving kan overta bestemte eiendeler i boet hvis det ikke er noen av de andre arvingene som motsetter seg dette. Er det uenighet om en arving skal få overta en eiendel, kan arvingen overta eiendelen hvis gode grunner taler for det, og det ikke er noen rimelig grunn for de andre arvingene til å motsette seg det. Ved offentlig skifte skal retten påse at avgjørelsen ikke blir til skade for en arving som er under vergemål, som er forhindret fra selv å gjøre sine ønsker gjeldende, eller som er forhindret fra selv å være til stede under skiftet.

Enhver arving kan kreve at eiendeler i boet som ikke blir overtatt etter første ledd eller etter §§ 108, 113 eller 114, blir solgt. Dette kan likevel ikke kreves av en arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Ved offentlig skifte kan retten bestemme at eiendelene skal selges hvis arvingene ikke blir enige om fordelingen.

Ekteskapsloven § 71 første ledd annet punktum og annet, tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende. Ved offentlig skifte kan retten bestemme at salg skal skje bare blant arvingene eller noen av dem.

Reglene i denne paragrafen gjelder bare hvis ikke noe annet følger av denne loven eller av testament.

§ 105 *Verdsettelse av eiendelene*

Eiendeler i boet som skal overtas etter §§ 104, 108, 113 eller 114, overtas til den verdien arvin-

gene er enige om. Hvis ikke noe annet er bestemt i arvelaterens testament, kan arvingene avtale hvordan en eiendel skal verdsettes, og om verdsettelsen skal være veiledende eller bindende.

Når en arving skal overta en eiendel etter § 104, er det verdien på det tidspunktet da det ble bestemt hvem som skal overta eiendelen, som skal legges til grunn for oppgjøret, hvis ikke arvingene avtaler noe annet.

§ 106 *Verdsettelse ved skiftetakst*

Blir arvingene ikke enige etter § 105, verdsettes eiendelen etter begjæring ved skiftetakst. Taksten skal svare til eiendelens omsetningsverdi hvis ikke noe annet er bestemt.

Skiftetaksten hører under tingretten og holdes av tre skjønnsmedlemmer. Taksten fastsettes i rettsmøte. Dommeren styrer og deltar i taksten hvis noen gjør gjeldende rett på skiftet til å overta en eiendom på grunnlag av odels- eller åsetesrett, eller hvis dommeren ellers finner grunn til det. Deltar dommeren i taksten, settes retten med to eller fire skjønnsmedlemmer etter dommerens beslutning. Omkostningene ved skiftetaksten dekkes av boet. Ved privat skifte skal den som begjærer skiftetaksten, innbetale de antatte omkostningene forskuddsvis.

Overtakst hører under tingretten, men retten settes med en annen dommer enn den dommeren som har holdt skiftetaksten. Ved overtakst deltar fire skjønnsmedlemmer. Dommeren styrer og deltar alltid i overtaksten. For saksomkostninger ved overtaksten gjelder reglene i tvisteloven kapittel 20.

Skiftetakst og overtakst kan fremmes selv om partene uteblir.

Der det er bestemt forkynnelse, kan det ved skiftetakst og overtakst i stedet gis meddelelse. For øvrig gjelder skjønnslovens bestemmelser om skjønn tilsvarende så langt de passer på skiftetakst og overtakst.

§ 107 *Opgjør*

Den som på skiftet overtar eiendeler etter §§ 104, 108, 113 eller 114 som overstiger verdien av den arven han eller hun har krav på, skal betale det overskytende til boet.

Overtar en arving fast eiendom eller andel av fast eiendom eller andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som rett til leie av bolig er knyttet til, kan denne arvingen i stedet utstede en fordring til de andre arvingene med pantesikkerhet i eiendommen eller rettigheten. Første punktum gjelder likevel ikke så langt innbetalingen er nødvendig for å dekke arvelaterens og boets forpliktelser etter § 123 eller § 143.

Fordring som nevnt i annet ledd kan fra begge sidene sies opp med et varsel på seks måneder. Renten tilsvare mellomrenten etter § 144.

En arving må finne seg i at et krav som arvelateren hadde på ham eller henne, blir avregnet i arven med full verdi.

§ 108 *Særlige regler for eiendom som overtas på grunnlag av odels- eller åsetesrett*

En arving som har odels- eller åsetesrett, kan kreve å få overta den eiendommen som retten er knyttet til, på skiftet, jf. odelsloven §§ 19 og 51. Under offentlig skifte kan tingretten eller bostyretten sette en frist på inntil seks måneder for arvinger med odels- eller åsetesrett til å melde fra om det blir gjort krav gjeldende etter første punktum. Den som ikke melder fra innen fristen, taper retten til odelsløsning overfor den som eiendommen overføres til. Overfører boet eiendommen til en med dårligere odelsprioritet, blir den som ikke gir melding, stående etter arververen og dennes linje i odelsrekken.

Eiendom som overtas på grunnlag av odels- eller åsetesrett, verdsettes etter reglene i odelsloven.

For eiendom som overtas på grunnlag av odels- eller åsetesrett, gjelder § 143 annet ledd slik at kreditorer som ikke på annen måte kan få dekning, i stedet gis krav på den odels- eller åsetesberettigete arvingen med pantesikkerhet i eiendommen så langt taksten rekker. § 107 tredje ledd første punktum gjelder tilsvarende.

IV. Når arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer

§ 109 *Delingen av felleseiet*

Felleseie mellom arvelaterens dødsbo og arvelaterens ektefelle deles beløpsmessig etter reglene i ekteskapsloven kapittel 15. Felleseiet deles før dødsboet skiftes. Særeie trekkes inn i skiftet i den utstrekning dette følger av ekteskapsloven eller loven her.

Var arvelateren insolvent, er det bare arvelaterens rådighetsdel av felleseiet som anses som hans eller hennes dødsbo.

§ 110 *Fortegnelse over eiendeler og forpliktelser*

Hvis retten ber om det, skal ektefellen sette opp en fortegnelse over sine eiendeler og forpliktelser og opplyse om eiendelene er felleseie, særeie eller i sameie mellom ektefellene.

Hvis retten ber om det, skal en gjenlevende samboer sette opp en fortegnelse over sine eiendeler og forpliktelser og opplyse om eiendelene er i sameie mellom samboerne.

§ 111 *Råderetten over eiendeler under skiftet og vederlag for bruk*

Ektefellen eller samboeren beholder vederlagsfritt råderetten over sine eiendeler under skiftet. Om ikke noe annet avtales, kan det når det har gått ett år etter dødsfallet, kreves vederlag for bruk av eiendeler som fullt ut var eid av arvelateren. Det samme gjelder for bruk av eiendeler som var i sameie mellom ektefellene eller samboerne, slik at vederlaget svarer til arvelaterens sameieandel.

Er det ved utløpet av ettårsfristen i første ledd ikke avklart hvem som skal overta felles bolig og løsøre, har ektefellen eller samboeren vederlagsfri bruksrett til disse eiendelene frem til dette er avklart. Trekker skiftet ut, eller er det ellers åpenbart urimelig at bruksretten er vederlagsfri, kan retten bestemme at det skal kreves vederlag for bruken.

Er det en fare for at ektefellen eller samboeren på en utilbørlig måte forsinker gjennomføringen av skiftet eller forringer dødsboets krav, kan retten frata ham eller henne råderetten over eiendelene.

§ 112 *Kreditorenes dekningsgrunnlag*

Ektefellens kreditorer kan frem til skiftet er avsluttet kreve dekning i hans eller hennes eiendeler. For forpliktelser som ektefellen har pådratt seg etter at arvelateren døde, kan det likevel ikke tas utlegg i eiendeler som skal deles.

§ 113 *Retten til å overta eiendeler som er i felleseie*

Hvis det ikke vil være åpenbart urimelig, har ektefellen rett til å overta bestemte eiendeler som han eller hun fullt ut eller for det vesentlige har brakt inn i felleseiet.

Hvis det ikke vil være åpenbart urimelig, har ektefellen rett til å overta følgende eiendeler uten hensyn til hvem av ektefellene som har brakt eiendelen inn i felleseiet:

- boligeiendom som har vært brukt som felles bolig
- andel eller aksje i boligselskap eller obligasjon som ektefellenes rett til leie av felles bolig har vært knyttet til
- løsøre som har hørt til innboet i ektefellenes felles bolig
- løsøre som ektefellen trenger til å fortsette sin næring.

Har boligen vært brukt også til ervervsvirksomhet eller andre formål, gjelder første punktum bare hvis det hovedsakelige formålet har vært å tjene som felles bolig, og de øvrige arvingene ikke har

rimelig grunn til å motsette seg at eiendelen blir overtatt av ektefellen.

Ektefellens rett etter denne paragrafen til å overta eiendom gjelder også eiendom som noen annen har odels- eller åsetesrett til.

Ved offentlig skifte gjelder § 104 første ledd tredje punktum tilsvarende.

Ved salg av eiendeler i boet til andre enn arvingene har ektefellen forkjøpsrett under ellers like vilkår.

§ 114 *Retten til å overta eiendeler ved særeie eller samboerskap*

Hvis ikke særlige grunner tilsier noe annet, har ektefellen rett til å overta bolig og løsøre som nevnt i § 113 annet ledd som var arvelaterens særeie. § 113 tredje til femte ledd gjelder tilsvarende.

Ved samboerskap som omfattes av husstandsfellesskapsloven § 1, kan den gjenlevende samboeren overta bolig og innbo etter reglene i husstandsfellesskapsloven § 2.

§ 115 *Tidspunktet for verdsettelse av eiendeler*

Når ektefellen beholder egne eiendeler, er det verdien på tidspunktet for arvelaterens død som skal legges til grunn for oppgjøret. I andre tilfeller er det verdien på det tidspunktet det blir bestemt hvem som skal overta eiendelen, som skal legges til grunn, hvis ikke noe annet blir avtalt.

Kapittel 16. Privat skifte

§ 116 *Ansvar for arvelaterens forpliktelser*

Skal boet skiftes privat, må minst én av de myndige arvingene overfor retten påta seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser. Påtar flere arvinger seg dette ansvaret, er de fullt og solidarisk ansvarlige overfor kreditorene. De øvrige arvingene er ansvarlige for arvelaterens forpliktelser bare inntil verdien av sin arv.

Hvis boets eiendeler antas å være verdt mindre enn tre ganger grunnbeløpet i folketrygden, er ansvaret etter første ledd første og annet punktum begrenset til boets eiendeler etter at begravesomkostningene er dekket.

Er ingen av arvingene myndige, kan boet skiftes privat uten at noen påtar seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser etter første ledd. Arvingene er da ansvarlige for arvelaterens forpliktelser bare inntil verdien av sin arv.

§ 117 *Frist for å kreve privat skifte*

Innen 60 dager etter dødsfallet eller innen en annen frist som retten setter, må en arving ha påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser etter § 116 første ledd hvis boet skal skiftes privat.

Fristen etter første ledd er ikke til hinder for at et bo under offentlig skifte tilbakeleveres til privat skifte etter § 158.

§ 118 *Utstedelse av skifteattest*

Er vilkårene for privat skifte oppfylt, utstedes skifteattest når fristen i § 117 første ledd er utløpt, eller tidligere om alle arvingene er enige om det.

Skifteattesten utstedes til den eller de av arvingene som innen utløpet av fristen i § 117 første ledd har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, jf. § 116 første ledd. I tilfeller som nevnt i § 116 tredje ledd utstedes skifteattesten til arvingenes verger. Er arvingene eller vergene enige, kan skifteattesten utstedes til én eller enkelte av dem, eller de kan utpeke en fullmektig for seg. Skal en testamentsfullbyrder gjennomføre skiftet, jf. § 99, utstedes skifteattesten til testamentsfullbyrderen.

I skifteattesten skal det opplyses om hvem som er arvinger i boet. Har en arving verge, skal også vergen angis hvis arvingen er mindreårig eller representasjon under skiftet faller inn under vergens mandat. I skifteattesten skal det også opplyses om hvem som har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser.

Boet er overtatt til privat skifte når det er utstedt skifteattest. Den som skifteattesten er utstedt til, er legitimert til å rå over arvelaterens eiendeler og til å forplikte boet.

Foreligger det vesentlige feil ved skifteattesten, kan attesten kreves rettet. Avslag på skifteattest kan ankes.

Retten skal underrette samtlige kjente arvinger om innholdet i skifteattesten. Er noen av arvingene mindreårige eller fratatt rettslig handleevne, skal retten sende kopi av skifteattesten til fylkesmannen. Går et testament ut på at det skal opprettes en stiftelse, skal retten sende kopi av skifteattesten til Stiftelsestilsynet.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om skifteattester, herunder om hvem skifteattester skal utstedes til, og innholdet i skifteattester. Det kan i en slik forskrift gjøres unntak fra reglene i denne paragrafen.

§ 119 *Oppgaver ved gjennomføringen av et privat skifte*

Den eller de av arvingene som skifteattesten er utstedt til, gjennomfører det private skiftet. Oppgavene kan likevel fordeles til andre. Boet skal skiftes innen rimelig tid og på en måte som ivaretar arvingenes og øvrige rettighetshavers interesser. Følgende oppgaver skal eller bør normalt utføres:

- a) Det skal skaffes oversikt over arvingene i boet og omfanget av den enkeltes arverett.
- b) Det skal skaffes oversikt over arvelaterens eiendeler og forpliktelser.
- c) Det skal sørges for at krav som eventuelt følger av arvelaterens gyldige testament, blir oppfylt, jf. § 124. Personer som ikke deltar i skiftebehandlingen, skal varsles om sine rettigheter i boet.
- d) Boets eiendeler skal tas vare på. Eiendelene skal sikres, holdes i stand og eventuelt forsikres på en betryggende og sedvanemessig måte.
- e) Det bør vurderes om det skal utstedes proklama hvis dette ikke allerede er gjort. Det skal utstedes proklama hvis en arving krever det etter § 121.
- f) Arvelaterens løpende forpliktelser (for eksempel som følge av abonnementer, medlemskap eller avtaler om varer eller tjenester) bør avsluttes.
- g) Det skal leveres skattemelding for inneværende år og for foregående år dersom denne ikke allerede er levert, slik at rett fastsetting av skatt kan legges til grunn for booppjøret.
- h) Boets og arvelaterens forpliktelser skal dekkes, eller det skal settes av midler til dette, jf. §§ 122 og 123. Boets utestående krav skal innføres.
- i) Det skal avklares om arvinger ønsker å overta eiendeler på skiftet eller om eiendelene skal selges, jf. §§ 104 til 115. Det skal gjennomføres salg av de eiendelene som skal selges.
- j) Det bør settes opp et forslag til fordelingen av eiendelene i boet. Når arvingene har blitt enige om fordelingen, bør det settes opp et dokument som viser hvordan boet er fordelt, og som undertegnes av arvingene.
- k) Eiendeler skal overføres til arvingene etter den fordelingen det er enighet om. Det bør sørges for omregistrering i offentlige registre. Ved overføring av fast eiendom bør det sørges for tinglysing.
- l) Dokumentasjon som viser at kreditorene har fått dekning, bør oppbevares på en betryggende måte. Det bør føres en oversikt over de ut- og innbetalingene som er foretatt under skiftet.

§ 120 *Krav om enighet for beslutninger under skiftet*

Beslutninger under skiftet krever enighet mellom arvingene. Arvingene kan likevel gi én eller noen myndighet til å treffe beslutninger som skal være bindende for alle.

Kravet om enighet i første ledd omfatter ikke arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Kravet om enighet omfatter heller ikke arving med ukjent adresse eller arving som ikke besvarer henvendelser om skiftet.

En arving kan forplikte de øvrige arvingene på boets vegne når det gjelder tiltak som er nødvendige og forholdsmessige for å verne verdier i boet.

§ 121 *Kunngjøring av frist for å melde krav (proklama)*

En arving kan kreve at det kunngjøres en frist for kreditorene til å melde sine krav etter reglene om proklama i §§ 100 til 103 hvis ikke dette allerede er gjort etter § 93. Proklamaet utstedes av en som skifteattesten er utstedt til, eller av en denne har gitt fullmakt. Kreditorene kan innkalles ved proklama også etter at det private skiftet er avsluttet.

§ 122 *Dekning av boets og arvelaterens forpliktelser*

Arvingene skal sørge for at boets og arvelaterens forpliktelser dekkes under skiftet, med mindre forpliktelsen er bortfalt ved dødsfallet eller ved proklama.

Forpliktelsene bør dekkes i denne rekkefølgen:

- a) begravellesomkostningene
- b) skifteomkostningene og andre massekrav
- c) fortrinnsberettigede krav etter dekningsloven §§ 9-3 og 9-4
- d) andre krav.

Er eiendelene i boet ikke tilstrekkelige til å dekke alle forpliktelsene i boet, eller er dette uklart, skal forpliktelsene dekkes i rekkefølgen som følger av annet ledd.

§ 144 om forsinkelsesrente og mellomrente gjelder tilsvarende.

§ 123 *Rett til å kreve at forpliktelsene dekkes før utdeling av arv*

En arving som har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, kan kreve at arvelaterens og boets forfalte forpliktelser blir dekket før noe av arven deles ut. For krav som ikke har forfalt, kan det kreves at det avsettes et beløp som dekker forpliktelsen, med mindre kravet er betryggende sikret ved pant i boets eiendeler.

§ 124 *Oppfyllelse av bestemmelser i testament*

Er det midler igjen etter at kreditorene er dekket eller sikret etter §§ 122 og 123, skal krav som følger av arvelaterens gyldige testament, og som ligger innenfor rammen av hva arvelateren kunne

disponere over, oppfylles før resten av arven fordeles mellom arvingene. Dette gjelder likevel ikke for krav etter testamentet som forfaller på et senere tidspunkt, hvis det settes av midler til oppfyllelse av kravet.

Er det ikke tilstrekkelige eiendeler i boet til å dekke kravene som følger av testamentet, skal det skje en forholdsmessig avkorting. En testamentsarving som skal arve en bestemt ting, skal likevel gå foran en testamentsarving som skal arve en pengesum, hvis det ikke er grunn til å tro at arvelateren mente noe annet, jf. § 58 bokstav a.

§ 125 *Arving som er forsvunnet eller uten kjent oppholdssted*

Er en arving forsvunnet etter arvefallet eller fraværende uten kjent oppholdssted, skal det settes av arv til ham eller henne etter reglene i § 146.

§ 126 *Twister under privat skifte*

Ved privat skifte har dødsboet ikke partsevne, jf. tvisteloven § 2-1. Parter i tvisten er den eller de av arvingene som reiser sak om et krav eller bestrider et krav.

Twister under privat skifte behandles etter reglene i tvisteloven.

Omkostningene ved en tvist som avgjøres i boets favør, dekkes av boet som massekrav i den utstrekning saksanlegget har kommet boet til gode og saksomkostninger ikke er tilkjent.

En rettskraftig avgjørelse gjelder for og mot alle som har interesser i boet. Avgjørelsen skal legges til grunn for skiftet og har tvangskraft overfor arvingene.

Kapittel 17. Offentlig skifte

I. Åpning av offentlig skifte

§ 127 *Hvem som kan kreve offentlig skifte*

Tingretten åpner offentlig skifte i boet når det kreves av:

- en arving
- en kreditor som har tatt utlegg i en arvingsskrav på arv
- en arvingss konkursbo
- fylkesmannen på vegne av en arving som er under vergemål, eller arvingens verge hvis dette omfattes av vergens mandat
- den som har et krav mot arvelateren, hvis det ikke er krevd privat skifte innen fristen etter § 117 første ledd
- den som har et krav mot arvelateren, hvis sannsynligheten for å få dekning vesentlig forringes som følge av arvingenes forhold.

Som arving etter første ledd bokstav a til d regnes ikke arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. En slik arving kan likevel kreve offentlig skifte hvis vedkommende, når det har gått ett år etter dødsfallet, ennå ikke har mottatt det han eller hun har krav på, og de øvrige arvingene kan bebreides for dette.

Er arvingen mindreårig, fratatt rettslig handleevne på det økonomiske området eller i en tilstand som nevnt i § 139 annet ledd annet punktum, er det vergen som må kreve offentlig skifte på vegne av arvingen etter første ledd bokstav a.

§ 128 *Arvelaterens adgang til å bestemme offentlig skifte*

Arvelateren kan bestemme ved testament at boet skal skiftes offentlig. En slik bestemmelse er bindende for alle arvingene, herunder livsarvingene og ektefelle eller samboer.

§ 129 *Tingrettens åpning av offentlig skifte av eget tiltak*

Er boet ikke krevd overtatt til privat skifte eller uskifte innen fristen i § 117 første ledd eller § 96 første ledd, skal tingretten av eget tiltak åpne offentlig skifte hvis det er utvilsomt at boets eiendeler, etter at begravellesomkostningene er dekket, er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene. Er eiendelene ikke tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, kan retten likevel åpne offentlig skifte hvis det foreligger særlige grunner til det. I så fall hefter staten for skifteomkostningene opp til 50 ganger rettsgebyret.

Tingretten skal åpne offentlig skifte av eget tiltak også i tilfeller som nevnt i § 94 første ledd fjerde punktum og § 133 annet ledd første og annet punktum. Vilkårene etter første ledd gjelder tilsvarende.

§ 130 *Bortfall av retten til å kreve offentlig skifte*

Det kan ikke kreves offentlig skifte etter at det private skiftet er avsluttet. Fylkesmannen kan likevel kreve offentlig skifte hvis fylkesmannen finner at en arving under vergemål har fått en arv som ikke er tilfredsstillende i forhold til det arvingen hadde krav på.

Retten til å kreve offentlig skifte faller bort tre år etter dødsfallet. For en ektefelle eller samboer som har sittet i uskifte, løper fristen fra det tidspunktet retten til uskifte opphørte.

Taler sterke grunner for det, kan retten bestemme at offentlig skifte skal åpnes også etter utløpet av fristene etter annet ledd.

§ 131 *Forberedende rettsmøte*

Før det åpnes offentlig skifte skal retten innkalle arvingene og den som har krevd offentlig skifte, til et forberedende rettsmøte, med mindre retten finner at et slikt møte vil ha liten hensikt. En arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, innkalles bare om det anses hensiktsmessig. I møtet skal det gis veiledning om reglene som gjelder for arveoppgjøret, og om mulig skal spørsmål partene tvistes om, avklares. Dommeren kan mekle mellom partene.

Kommer partene til enighet, og dommeren finner det ubetenkelig, kan det i rettsmøtet inngås rettsforlik.

Om ikke noe annet er avtalt, skal rettsgebyret etter rettsgebyrloven § 16 nr. 3 dekkes av den som har krevd offentlig skifte. Åpnes det offentlig skifte, skal rettsgebyret dekkes av boet.

Forberedende rettsmøte etter denne paragrafen er ikke offentlig, og allmennheten har ikke rett til innsyn etter tvisteloven kapittel 14, med mindre retten bestemmer noe annet.

§ 132 *Sikkerhet for skifteomkostningene*

Før det kan åpnes offentlig skifte må den som krever offentlig skifte, stille sikkerhet for skifteomkostningene. Dette gjelder likevel ikke hvis det er utvilsomt at boets eiendeler er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene. Retten fastsetter sikkerhetens størrelse.

Det skal ikke stilles sikkerhet når det er staten som krever offentlig skifte.

§ 133 *Åpning av offentlig skifte. Tvist om vilkårene er til stede*

Retten åpner offentlig skifte i boet når vilkårene for dette er oppfylt.

Er det tvil om hvem som er rette arvinger, eller er det ellers uenighet om vilkårene for å åpne offentlig skifte er oppfylt, kan retten bestemme at boet skal skiftes offentlig inntil spørsmålet er avgjort, jf. § 129 annet ledd. Dette gjelder også etter at boet er overtatt til privat skifte. Bestrides det at vilkårene for offentlig skifte er til stede, avgjør retten ved kjennelse om det skal åpnes offentlig skifte. Det rettsspørsmålet som ligger til grunn for avgjørelsen, kan prøves senere under skiftet.

Inntil spørsmålet om offentlig skifte er avgjort skal retten treffe de midlertidige forføyninger som er påkrevd for å hindre at noe foregripes. Bestemmelsene i tvisteloven §§ 32-5 til 32-8 og §§ 34-2 til 34-7 gjelder tilsvarende.

II. Gjennomføringen av det offentlige skiftet. Skiftemyndighetens oppgaver

§ 134 *Skiftebehandling ved tingretten eller ved bostyrer. Revisor og medhjelper*

Offentlig skifte skjer ved tingretten, jf. § 83.

Retten oppnevner en bostyrer til å gjennomføre skiftet, jf. §§ 148 til 157. Retten kan likevel selv gjennomføre skiftet når den finner det hensiktsmessig.

Finner retten grunn til det, kan det også oppnevnes en revisor for boet.

Når det ikke oppnevnes bostyrer, kan retten engasjere en medhjelper til forvaltningen av boet.

§ 135 *Formålet med det offentlige skiftet*

Under skiftet skal boets eiendeler og forpliktelser klarlegges, og det skal klarlegges hvem som er arvinger i boet. Skiftet avsluttes med et booppgjør som viser hvordan boets eiendeler fordeles.

Boets eiendeler skal under skiftet forvaltes på en forsvarlig måte.

§ 136 *Skiftemyndighetens kompetanse. Saksbehandlingsregler*

Tingretten behandler spørsmål om offentlig skifte skal åpnes og om gjennomføringen og avslutningen av skiftet etter de saksbehandlingsreglene som er gitt i denne loven. Tvistelovens regler gjelder så langt de passer om ikke noe annet følger av denne loven. Tvister som reises under skiftet, avgjøres etter reglene i §§ 168 til 174.

§ 137 *Arvingenes rett til å uttale seg*

Arvingene skal så vidt mulig gis anledning til å uttale seg før det treffes avgjørelser av betydning for forvaltningen av boets eiendeler og avgjørelser om krav mot boet. Dette gjelder likevel ikke arvinger som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi.

§ 138 *Beslutninger under skiftet. Krav om enighet mellom arvingene*

Ved beslutninger om forvaltningen av boet og om gjennomføringen av skiftet er retten og bostyreren bundet av arvingenes standpunkt hvis arvingene er enige. Kravet om enighet mellom arvingene etter første punktum omfatter likevel ikke arving som er forsvunnet eller har ukjent adresse slik at arvingens standpunkt ikke kan innhentes, eller arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi. Annet punktum gjelder også for andre bestemmelser i

loven som stiller krav om enighet mellom arvingene.

Retten og bostyreren er ikke bundet av arvingenes standpunkt hvis det ikke er tilstrekkelige eiendeler i boet til å oppfylle alle forpliktelsene i boet. Det samme gjelder hvis en beslutning basert på arvingenes standpunkt vil stride mot en fraværende arvinges eller kreditorenes interesser, eller hvis noe annet følger av lov.

§ 139 *Stedfortreder for person under vergemål og for upersonlig rettssubjekt*

Er en arving mindreårig, er det vergen som representerer arvingen under skiftet og ivaretar arvingens rettigheter og plikter. Er foreldrene verger i fellesskap, gjelder vergemålsloven § 18.

Første ledd første punktum gjelder tilsvarende for en arving som er fratatt rettslig handleevne, når fratakelsen omfatter slike disposisjoner som er nødvendige for å ivareta en arvinges rettigheter og plikter under et skifte. Første ledd første punktum gjelder tilsvarende også for en arving som på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser under skiftet. Har arvingen ikke verge, skal retten eller bostyreren sørge for at det oppnevnes verge.

En mindreårig arving over 15 år og en arving som nevnt i annet ledd skal innkalles til skiftesamlinger og bomøter. Arvingen skal opplyses om at han eller hun har rett, men ikke plikt, til å være til stede. Arvingen skal samtidig med vergen gjøres kjent med avgjørelser som treffes under skiftet, hvis ikke arvingen selv har erklært at det er unødvendig. For arvingens rett til innsyn i dokumenter gjelder tvisteloven § 14-1 første ledd annet og tredje punktum tilsvarende.

Er arvingen et upersonlig rettssubjekt, gjelder reglene i tvisteloven kapittel 2 tilsvarende under skiftet.

§ 140 *Skiftesamlingen*

Retten kan innkalle arvingene til skiftesamling hvis den finner det hensiktsmessig. En arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, innkalles bare om det anses hensiktsmessig.

Innkallingen skal skje med minst 14 dagers varsel og på den måten retten finner det hensiktsmessig.

Skiftesamlingen er et rettsmøte. Skiftesamlingen er ikke offentlig, og allmennheten har ikke rett til innsyn etter tvisteloven kapittel 14, med mindre retten bestemmer noe annet.

§ 141 *Registrering av boets eiendeler og forpliktelser*

Boets eiendeler og forpliktelser skal registreres. Reglene om registrering i § 91 gjelder tilsvarende.

Skiftes det mellom ektefellen eller samboeren og arvelaterens øvrige arvinger, og minst én av arvingene har påtatt seg ansvaret for arvelaterens forpliktelser, kan registrering og proklama unnlates hvis ektefellen eller samboeren fremlegger en oversikt over boets eiendeler og forpliktelser som ikke bestrides av noen av arvingene.

§ 142 *Kunngjøring av frist for å melde krav (proklama)*

Det skal kunngjøres en frist for kreditorene til å melde sine krav etter reglene om proklama i §§ 100 til 103 hvis dette ikke allerede er gjort etter § 93. Proklamaet utstedes av retten eller den oppnevnte bostyreren.

§ 143 *Dekning av boets og arvelaterens forpliktelser*

Retten eller bostyreren skal sørge for at boets og arvelaterens forpliktelser dekkes under skiftet, med mindre forpliktelsen er bortfalt ved dødsfallet eller ved proklama. Er boet solvent, bør krav som er godkjent, betales ved forfall. Er eiendelene i boet ikke tilstrekkelige til å oppfylle alle forpliktelsene i boet, eller er dette uklart, kan det foretas utbetalinger bare i henhold til booppgjøret. Rimelige begravellesomkostninger samt skifteomkostninger, andre massekrav og fortrinnsberettigede krav, jf. dekningsloven §§ 9-2, 9-3 og 9-4, kan likevel betales i prioritert rekkefølge så snart det er på det rene at boet vil gi full dekning til disse.

Boets eiendeler skal gjøres om i penger så langt det er nødvendig for å dekke boets og arvelaterens forpliktelser.

Foreløpig utbetaling kan foretas når proklamafristen har løpt ut.

Det skal leveres skattemelding for inneværende år og for foregående år dersom denne ikke allerede er levert, slik at rett fastsetting av skatt kan legges til grunn for booppgjøret.

Var arvelateren ansvarlig for gjeld sammen med sin ektefelle, skal retten eller bostyreren sørge for at den delen av gjelden som faller på hver av ektefellene, blir dekket under skiftet av de midlene som tilfaller hver av dem etter delingen av felleseiet. Dette gjelder likevel ikke ved insolvens.

Er ansvaret for arvelaterens forpliktelser overtatt etter §§ 20, 35 eller 116, skal retten eller bostyreren sørge for at kreditorene dekkes i samsvar med reglene i § 123 hvis dette kreves av noen av arvingene som har påtatt seg ansvaret for forpliktelsene. Reglene i første til femte ledd gjelder så langt de passer.

§ 144 *Forsinkelsesrente og mellomrente*

Betales et krav etter forfall, kan kreditor kreve forsinkelsesrente etter reglene i forsinkelsesrenteloven.

Betales et ikke rentebærende krav før forfall, trekkes det fra en mellomrente, regnet fra betalingsdagen til forfallsdagen. Mellomrenten utgjør den renten som følger av forsinkelsesrenteloven, fratrukket seks prosentpoeng.

Departementet kan i forskrift fastsette andre rentesatser og gi nærmere regler om beregning av rente.

§ 145 *Oppfyllelse av bestemmelser i testament*

Retten eller bostyreren skal sørge for at krav som følger av arvelaterens gyldige testament, blir oppfylt etter reglene i § 124.

§ 146 *Arving som er forsvunnet eller uten kjent oppholdssted*

Er en arving forsvunnet eller fraværende uten kjent oppholdssted, skal det settes av arv til arvingen i booppgjøret. Arven skal forvaltes i samsvar med lov om forsvunne personar kapittel 2. Er arven mindre enn to ganger folketrygdens grunnbeløp, og det ikke er andre eiendeler som skal forvaltes for arvingen etter lov om forsvunne personar, skal det likevel ikke settes av arv til arvingen hvis han eller hun har ektefelle, samboer med arverett etter loven eller slekting i rett oppstigende eller nedstigende linje eller har rådd over hele arven ved testament. Arven skal da fordeles mellom disse personene etter reglene i lovens andre del. En forsvunnet eller fraværende arving som senere kommer til rette, kan ikke kreve tilbakeføring av arv som er fordelt etter fjerde punktum.

§ 147 *Tvangsfullbyrdelse i boets eiendeler*

Tvangskraftig dom eller annet tvangsgrunnlag mot arvelateren kan tvangsfullbyrdes i boets eiendeler.

I de første seks månedene etter dødsfallet kan tvangsdekning i boets eiendeler etter tvangsfullbyrdesloven kapittel 8 til 12 bare skje med samtykke fra tingretten som behandler eller har behandlet boet.

III. Særlig om skiftebehandling med bostyrer

§ 148 *Virkeområde*

Reglene i §§ 148 til 157 gjelder når det oppnevnes en bostyrer til å gjennomføre skiftet, jf. § 134 annet ledd første punktum.

§ 149 *Hvem som kan oppnevnes som bostyrer. Sikkerhetsstillelse*

Som bostyrer oppnevnes en advokat. Andre kan oppnevnes hvis retten finner det ubetenkelig. Er det i testament bestemt at en testamentsfullbyrder skal gjennomføre skiftet, gjelder § 99.

Bostyreren skal for sitt mulige ansvar som bostyrer være sikret gjennom en forsikringsordning godkjent av departementet i forskrift. Forsikringspremien regnes som en skifteomkostning. Bostyreren kan under skiftet omsette boets faste eiendommer mv. uten å stille ekstra sikkerhet etter eiendomsmeglingsloven § 2-7 dersom sikkerhetsstillelsen etter første punktum tilfredsstiller kravene som følger av eiendomsmeglingsloven.

§ 150 *Bostyrerens oppgave og kompetanse*

Bostyrerens oppgave er å gjennomføre skiftet på tingrettens vegne. Bostyreren kan engasjere medhjelpere til å bistå ved skiftebehandlingen. Bostyreren skal medvirke til at skiftet gjennomføres uten unødig opphold og uten unødige omkostninger.

Bostyreren har ved gjennomføringen av skiftet den samme kompetansen som tingretten. Bostyreren kan likevel ikke avgjøre rettsvister eller innkalle til skiftesamlinger.

§ 151 *Protokoll og regnskap mv.*

Bostyreren skal føre protokoll over forhandlingene under skiftet og beslutningene som blir truffet. Bostyreren skal føre regnskap over boets midler. Boets midler skal holdes atskilt fra andre midler.

§ 152 *Innberetninger til tingretten*

Senest tre måneder etter oppnevningen skal bostyreren sende innberetning til tingretten. Innberetningen skal inneholde en oversikt over boets eiendeler og forpliktelser og over hvem som har krav på arv i boet. Innberetningen skal også redegjøre for den videre skiftebehandlingen, og den skal angi når det kan foreligge et utkast til booppgjør. Bostyreren skal gi retten korte redegjørelser om fremdriften etter seks og ni måneder om boet ikke allerede er avsluttet.

Er boet ikke avsluttet innen ett år etter oppnevningen, skal bostyreren sende innberetning til tingretten om skiftebehandlingen samt regnskap

for boet. Senere skal det sendes slik innberetning og regnskap etter rettens bestemmelser, likevel minst hvert år.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om innberetninger, redegjørelser og regnskap etter denne bestemmelsen.

§ 153 *Bomøter*

Arvingene innkalles til et innledende bomøte, med mindre bostyreren finner at et slikt møte vil ha liten hensikt. En arving som etter testament bare skal motta et bestemt, avgrenset gode av liten verdi, innkalles bare om det anses hensiktsmessig. På møtet skal bostyreren legge frem en oversikt over boets eiendeler og forpliktelser og avklare eventuelle tvister som må løses. Arvingenes syn på fordelingen av boets eiendeler og i hvilken grad eiendelene skal selges, bør så vidt mulig bringes på det rene.

Under den videre skiftebehandlingen kan bostyreren innkalle arvingene til bomøter når det anses hensiktsmessig.

§ 154 *Rett til å kreve skiftesamling*

Bostyreren eller et flertall av arvingene kan kreve at tingretten holder skiftesamling i boet etter reglene i § 140. § 138 første ledd annet punktum gjelder tilsvarende ved beregningen av om et flertall av arvingene står bak kravet.

§ 155 *Utkast til booppgjør*

Når et bo er ferdig til avslutning, utarbeider bostyreren utkast til booppgjør, jf. § 160.

Forslag til bostyrerens godtgjørelse tas inn i utkastet til booppgjør.

§ 156 *Klage over bostyreren*

En arving som mener at bostyreren ikke gjennomfører skiftet med tilstrekkelig fremdrift, eller som for øvrig mener at man ikke kan ha tillit til bostyreren, kan klage over bostyreren til tingretten.

Retten skal forelegge klagen for bostyreren og kan pålegge bostyreren å gi en redegjørelse innen en frist.

Klagen avgjøres ved beslutning. Beslutningen kan ikke ankes.

§ 157 *Tilbakekall av oppnevningen*

Retten kan tilbakekalle oppnevningen av en bostyrer hvis den finner at bostyreren ikke utfører sine oppgaver på en forsvarlig måte. Retten kan også tilbakekalle oppnevningen hvis den finner at det ikke lenger er nødvendig med bistand fra bostyreren.

IV. Avslutning av skiftet. Booppgjør og utdeling fra boet

§ 158 *Tilbakelevering av boet til privat skifte eller uskifte*

Boet skal leveres tilbake til arvingene til privat skifte hvis den grunnen som ledet til offentlig skifte, ikke lenger er til stede, og arvingene er enige om tilbakeleveringen. Er det krevd offentlig skifte etter § 127 første ledd bokstav f, kan boet tilbakeleveres bare hvis kreditorene som har meldt krav i boet, gis dekning eller det blir stilt betryggende sikkerhet for kravene.

Arvelaterens ektefelle eller samboer kan kreve boet tilbakelevert til overtakelse i uskifte hvis han eller hun oppfyller vilkårene for å sitte i uskifte.

Tilbakeleveringen skjer ved kjennelse. Kjennelsen skal straks meddeles arvingene og kreditorer som har meldt krav i boet. Har det vært tvist om tilbakeleveringen, skal kjennelsen forkynnes for den tapende part.

Tilbakeleveres boet til privat skifte eller uskifte, fortsetter behandlingen av en tvist som er påbegynt under det offentlige skiftet, etter saksbehandlingsreglene i §§ 168 flg.

Er det oppnevnt bostyrer, utarbeider bostyreren forslag til godtgjørelse som sendes arvingene. Arvingene skal gis en frist på to uker til å uttale seg. Godtgjørelsen fastsettes av retten ved kjennelse.

§ 159 *Innstilling av skiftebehandlingen*

Skiftebehandlingen skal innstilles hvis det viser seg at eiendelene i boet ikke er tilstrekkelige til å dekke skifteomkostningene, og det ikke stilles sikkerhet for disse. Dette gjelder likevel ikke hvis vilkårene i § 129 første ledd annet punktum er til stede.

Skiftebehandlingen skal innstilles også hvis det viser seg at boet allerede er skiftet.

Innstillingen skjer ved kjennelse. § 158 tredje ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende.

Når skiftebehandlingen er innstilt, er arvingene solidarisk ansvarlige for arvelaterens forpliktelser inntil verdien av boets eiendeler etter at begravellesomkostningene er dekket.

§ 158 femte ledd om bostyrerens godtgjørelse gjelder tilsvarende.

§ 160 *Fastsettelse av booppjøret*

Skiftet avsluttes ved at det fastsettes et booppgjør. Bostyreren, eventuelt retten, utarbeider et utkast til booppgjør. Booppjøret skal inneholde en oppstilling over boets eiendeler og forpliktelser, og det skal vise hvordan kreditorene gis dek-

ning, og hvordan eiendelene deles mellom arvingene.

Utkastet til booppgjør skal sendes arvingene og kreditorer som ikke allerede har fått fullt oppgjør. § 138 første ledd annet punktum gjelder tilsvarende for hvem som skal regnes som arving etter første punktum. Mottakerne skal gis en frist på minst to uker til å påpeke feil ved utkastet før utkastet oversendes retten.

Booppjøret fastsettes ved rettens kjennelse.

§ 161 *Oversendelse av kjennelsen om booppjøret*

Kjennelsen om booppjøret skal straks meddeles arvingene og de kreditorene som ikke allerede har fått fullt oppgjør.

Er en arving under vergemål, skal kjennelsen om booppjøret også sendes til fylkesmannen og vergen.

Er en arving forsvunnet eller fraværende uten kjent oppholdssted, jf. § 146, skal kjennelsen om booppjøret sendes til vergen eller en annen som er oppnevnt for å ivareta personens interesser. I tillegg skal kjennelsen sendes til fylkesmannen i det fylket der personen sist var bosatt.

Går et testament ut på at det skal opprettes en stiftelse, skal kjennelsen om booppjøret sendes Stiftelsestilsynet.

§ 162 *Anke mv.*

Fristen for å anke over kjennelsen om booppjøret er en måned regnet fra dagen kjennelsen ble avsagt. Reglene om ankesum i tvisteloven § 29-13 gjelder tilsvarende.

Retten kan omgjøre booppjøret så langt dette ikke nødvendiggjør noen tilbakebetaling. Omgjøringen fastsettes ved en beslutning, og ankefristen etter første ledd løper i så fall fra dagen for beslutningen.

§ 163 *Utdelinger på grunnlag av booppjøret*

Det kan ikke utdeles eiendeler på grunnlag av det fastsatte booppjøret før kjennelsen om booppjøret er rettskraftig. En eiendel kan likevel utdeles til en arving tidligere enn dette hvis det er på det rene hva arvingen har krav på, og det er klart at boets eiendeler for øvrig er tilstrekkelige til å dekke øvrige utdelinger og forpliktelser.

§ 164 *Eiendeler av ubetydelig verdi*

En eiendel av ubetydelig verdi kan settes ut av betraktning ved booppjøret hvis utdeling av eiendelen vil medføre uforholdsmessig ulempe eller omkostning. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler til utfylling av denne bestemmelsen og kan fastsette verdigrenser.

§ 165 *Plikt til å sørge for tinglysning eller registrering*

Retten eller bostyreren skal sørge for at overføring av fast eiendom fra boet til en arving tinglyses i grunnboken. Om en arving gis rett til pant i fast eiendom eller realregistrerbart løsøre, skal det sørges for at pantet tinglyses eller registreres. Det skal også sørges for rettsvern ved beslagsforbud etter dekningsloven § 3-3. Gebyr for tinglysning eller annen registrering i et realregister dekkes av boet.

§ 166 *Eiendeler som dukker opp etter fastsettelsen av booppjøret*

Hvis det etter fastsettelsen av booppjøret viser seg at arvelateren etterlot seg ytterligere eiendeler enn de som er omfattet av booppjøret, skal retten sørge for utdeling av disse eiendelene ved å fortsette det offentlige skiftet eller ved å overføre den videre behandlingen til privat skifte. Finner retten det ubetenkelig, kan den i stedet overlate fordelingen av eiendelene til en av arvingene. Retten skal i denne vurderingen legge vekt på hva som fremstår som mest hensiktsmessig blant annet ut fra eiendelenes verdi og forholdet mellom arvingene. Reglene om offentlig eller privat skifte gjelder så langt de passer, likevel slik at retten kan tilpasse saksbehandlingen til det som fremstår som mest hensiktsmessig i den enkelte saken.

Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om rettens saksbehandling, herunder om omkostningene og gebyr.

§ 167 *Forbigått kreditor og forbigått arving*

En kreditor som er forbigått ved booppjøret, kan uten å anke over kjennelsen om booppjøret kreve arvingene en for alle og alle for en inntil den verdien den enkelte har mottatt. Har en arving betalt mer enn sin andel til kreditoren, kan arvingen kreve det overskytende betalt tilbake fra de øvrige arvingene.

For arving som er forbigått ved booppjøret, gjelder § 69.

V. **Tvister ved offentlig skifte**

§ 168 *Hva som behandles som skiftetvist*

Som skiftetvist behandles:

- tvist om det skal åpnes offentlig skifte
- tvist om rett til arv og omfanget av arvekrav
- tvist om krav meldt mot arvelateren og tvist om boets motkrav så langt de kan bringes til motregning. Er ansvaret for arvelaterens forpliktelser overtatt etter §§ 20, 35 eller 116, må skiftetvisten reises av en som har overtatt ansvaret for forpliktelsene

- d) tvist om krav på bestemte ting som er i boets eller ektefellens besittelse
- e) tvist om krav mot boet
- f) tvist om boets krav mot en tredjeperson, herunder krav mot en arving når kravet ikke er knyttet til stillingen som arving.

En tvist behandles likevel ikke som skiftetvist hvis den overføres til allmennprosess etter § 173, hvis den etter ufravikelige vernetingsregler hører under en annen domstol, eller hvis den skal behandles etter andre prosessregler.

En tvist behandles ikke som skiftetvist hvis den er anlagt ved en annen domstol før det ble åpnet offentlig skifte. Gjelder tvisten spørsmål som nevnt i første ledd bokstav b til f, kan den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen, med partenes samtykke, be om at saken overføres til denne som skiftetvist. Beslutning om overføring treffes av den tingretten som tvisten er brakt inn for. Hvis den tingretten som tvisten er brakt inn for, motsetter seg overføring, avgjøres spørsmålet av den lagmannsretten som er overordnet den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen.

En tvist behandles heller ikke som skiftetvist hvis den før det ble åpnet offentlig skifte ble anlagt etter andre prosessregler ved den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen. Gjelder tvisten spørsmål som nevnt i første ledd bokstav b til f, kan tingretten med partenes samtykke beslutte at saken skal behandles som skiftetvist.

§ 169 *Hvordan skiftetvister behandles*

Med de begrensninger som følger av annet og tredje ledd, bestemmer retten saksforberedelsen frem til skiftetvisten er avgjort, herunder om skiftetvisten skal behandles skriftlig eller helt eller delvis muntlig.

Tvisteloven første, annen, fjerde, femte og sjette del og § 9-6 gjelder tilsvarende for skiftetvister så langt de passer. Tvisteloven kapittel 5 og 6 og kapittel 16 avsnitt III og §§ 13-7 og 13-8 gjelder likevel ikke. Retten kan uten hensyn til første og annet punktum ved behov anvende tvisteloven § 9-10, § 9-16, § 16-6 tredje ledd og § 16-7 annet til fjerde ledd.

Før retten avsier dom skal partene gis anledning til å uttale seg muntlig eller skriftlig.

Fristen for anke over en avgjørelse som ikke skal forkynnes eller meddeles, regnes fra den dagen avgjørelsen er truffet. Skal en avgjørelse meddeles i brev, regnes ankefristen fra den dagen meddelelsen er sendt.

Når kjennelsen om booppjøret er rettskraftig, kan det ikke gis oppfriskning mot fristforsømmel-

ser under skiftet, og det kan ikke kreves gjenåpning.

§ 170 *Frister for å reise skiftetvist*

Skal retten avgjøre et omtvistet krav, og det ikke er inngitt prosesskriv om kravet, kan retten bestemme hvem som skal reise tvist, og sette en frist for saksanlegget. Rettens beslutning skal opplyse om konsekvensene av å oversitte fristen. Beslutningen skal forkynnes for den som skal reise tvist. Oversittes fristen, og reglene i annet og tredje punktum er fulgt, faller kravet bort. Reglene om oppfriskning i tvisteloven kapittel 16 gjelder tilsvarende.

§ 171 *Hvem som har partsevne under offentlig skifte*

Et dødsbo under offentlig skifte har partsevne, jf. tvisteloven § 2-1 første ledd bokstav e. I tvist om krav mot boet er boet part uten hensyn til reglene i annet til fjerde ledd.

I tvist om krav fra en arving eller om krav på å være arving er de arvingene som bestrider kravet, motparter. Dette gjelder selv om kravet ikke er knyttet til stillingen som arving.

I tvist om et krav fra eller mot en tredjeperson som behandles av den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen, er de arvingene som bestrider eller gjør gjeldende kravet, parter. I den utstrekning saksanlegget kommer boet til gode, får disse arvingene dekket sine saksomkostninger som massekrav så langt de ikke er tilkjent saksomkostninger i saken.

I tvist om et krav fra eller mot en tredjeperson som behandles av en annen tingrett, er boet part når alle arvingene og den tingretten som har ansvaret for skiftebehandlingen, er enige om å bestride eller gjøre gjeldende kravet. Ellers er bare de arvingene som bestrider eller gjør gjeldende kravet, parter. Tredje ledd annet punktum gjelder tilsvarende.

§ 172 *Rettskraft*

Avgjørelser under skiftet gjelder for og mot boet og alle som har interesser i boet. Tingretten avgjør om en avgjørelse den eller andre domstoler har truffet under skiftet, skal legges til grunn for den videre skiftebehandlingen før avgjørelsen er blitt rettskraftig.

§ 173 *Behandling av tvist ved allmennprosess*

Hvis tvistesummen minst tilsvarer beløpet i tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a, kan retten på begjæring eller av eget tiltak beslutte at et omtvistet krav skal behandles ved allmennprosess. Ved avgjørelsen skal det legges særlig vekt

på rettsspørsmålets art, tvistegjenstandens verdi, hensynet til sakens opplysning og skiftebehandlingens fremdrift. Partene skal gis anledning til å uttale seg før retten beslutter behandling ved allmennprosess.

Tvist etter § 168 første ledd bokstav f skal behandles ved allmennprosess hvis tredjepersonen krever det og kravet til tvistesum i første ledd første punktum er oppfylt.

Skal en tvist behandles ved allmennprosess, skal saksøkeren gis en frist for å ta ut stevning hvis saksøkeren ikke allerede har inngitt proseskriv som tilfredsstillende kravene til stevning. Er det ikke reist skiftetvist, fastsetter retten hvem som skal reise søksmålet, og innen hvilken frist. § 170 gjelder tilsvarende for frister etter første og annet punktum.

En tvist som overføres til behandling ved allmennprosess, behandles ikke i forlikrådet.

Beslutninger etter denne paragrafen kan ikke ankes.

§ 174 *Tvist om testamentarisk bestemmelse om opprettelse av en stiftelse*

Går et testament ut på at det skal opprettes en stiftelse, og noen av arvingene bestrider testamentets bestemmelse om stiftelsens arverett, skal tingretten gi vedkommende en frist for å reise skiftetvist. § 170 annet til femte punktum gjelder tilsvarende. Er det ikke reist tvist innen fristen, legges testamentets bestemmelse om stiftelsen til grunn. Dette gjelder uten hensyn til andre avgjørelsers rettskraftsvirkninger etter § 172.

Reises det innen fristen etter første ledd skiftetvist om gyldigheten av testamentet, og noen har påtatt seg å representere stiftelsesinteressen i tvisten, er vedkommende å anse som part. Tingretten skal informere vedkommende om det mulige ansvaret for saksomkostningene. Påtar ingen seg å representere stiftelsesinteressen i tvisten, reises skiftetvist uten motpart som representerer stiftelsesinteressen.

Reises det innen fristen etter første ledd skiftetvist bare om omfanget av stiftelsens arverett, er stiftelsen å anse som part. Stiftelsens eventuelle ansvar for saksomkostninger forfaller først etter at skiftet er avsluttet.

VI. Særregler for bo der eiendelene ikke er tilstrekkelige til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren

§ 175 *Virkeområde*

§§ 175 til 178 gjelder hvis eiendelene i boet ikke er tilstrekkelige til å oppfylle alle forpliktelsene etter arvelateren (insolvent dødsbo), og det

ikke er noen av arvingene som har overtatt ansvaret for arvelaterens forpliktelser etter §§ 20, 35 eller 116.

§ 176 *Prøving av krav. Omstøtelse*

Kravene prøves av bostyreren eller ved at kreditorene innkalles til skiftesamling når retten finner at dette er mest hensiktsmessig. Reglene i konkursloven § 118 gjelder tilsvarende.

Tingretten kan avgjøre spørsmål om omstøtelse etter dekningsloven kapittel 5.

§ 177 *Rettsvern og utlegg*

De regler som gjelder i konkurs om rettsvern for rettsstiftelser i skyldnerens eiendeler, gjelder tilsvarende, likevel slik at dødsdagen trer i stedet for konkursåpningsdagen. Hvis dødsboet var solvent ved dødsfallet, men senere slås konkurs, er dagen for konkursåpningen avgjørende.

Det kan ikke tas utlegg i boets eiendeler for forpliktelser som skriver seg fra tiden før dødsfallet.

§ 178 *Tvangsakkord*

Etter at proklamafristen er utløpt, men før booppgjøret er fastsatt, kan arvingene fremsette forslag om tvangsakkord for arvelaterens forpliktelser hvis de erklærer overfor tingretten at de overtar fullt og udelt ansvar for den akkorden som måtte bli brakt i stand, eller hvis de etter loven for øvrig ville ha hatt adgang til å overta boet til privat skifte.

Reglene i første ledd gjelder tilsvarende for en ektefelle eller samboer, hvis ektefellen eller samboeren har hatt rett til å sitte i uskifte og sender melding til tingretten om at han eller hun vil benytte sin rett under forutsetning av at akkord blir brakt i stand. Retten utsteder i så fall uskifteattest etter § 97 når stadfestelseskjennelsen er rettskraftig.

Akkordforslaget må være i samsvar med konkursloven § 30, og det skal fremsettes skriftlig overfor tingretten. Finner retten at det er utsikt til at forslaget kan bli vedtatt og stadfestet, skal den sende det til alle kjente kreditorer vedlagt en uttalelse om hvorvidt den anbefaler at det vedtas. Retten skal også uttale seg om sin vurdering av utsikten til og sikkerheten for at forslaget vil bli oppfylt fra arvingenes eller ektefellens eller samboerens side.

Reglene i konkursloven § 18 og §§ 39 til 44 gjelder tilsvarende, likevel slik at retten trer i stedet for gjeldsnemnda. Retten kan gjøre unntak fra møteplikten etter konkursloven § 39.

Etter avstemningen avgjør retten ved kjennelse om akkorden skal stadfestes. Hvis boets

kontantbeholdning ikke er tilstrekkelig til å dekke massekrav og fortrinnsberettigede krav, kan akkorden stadfestes bare hvis det stilles betryggende sikkerhet for at det manglende beløpet vil bli innbetalt i tilfelle av stadfestelse. For øvrig gjelder konkursloven § 38, §§ 47 til 51, § 54 og § 55 tilsvarende.

Blir akkorden stadfestet, skal skiftebehandlingen innstilles samtidig. Kunngjøring om at akkorden er blitt stadfestet og skiftebehandlingen innstilt, skal sendes til alle kjente kreditorer.

Når kjennelsen om stadfestelse er rettskraftig, skal retten dekke massekravene og de fortrinnsberettigede kravene, eller sette inn i bank nødvendige beløp til dekning av omtvistede krav, jf. konkursloven § 47 annet ledd.

Fjerde del. Avsluttende bestemmelser

Kapittel 18. Ikrafttredelsesregler og overgangsregler. Endringer i andre lover

§ 179 *Ikrafttredelse*

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. De enkelte bestemmelsene kan settes i kraft til ulik tid.

Fra den tid loven trer i kraft, oppheves lov 21. februar 1930 om skifte og lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. Forskrifter gitt i medhold av lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. gjelder også etter at loven her har trådt i kraft.

§ 180 *Overgangsregler*

Loven gjelder for dødsfall som finner sted etter lovens ikrafttredelse.

Reglene i §§ 22 til 25 og § 37 gjelder selv om arvelateren døde før lovens ikrafttredelse når disposisjonen foretas eller bevissikring begjæres etter ikrafttredelsen.

Et uskiftebo etter en arvelater som var død før lovens ikrafttredelse, skiftes etter reglene i denne loven hvis den lengstlevende dør eller det kreves skifte etter at loven har trådt i kraft. I et slikt uskiftebo skal også arven fordeles etter reglene i denne loven hvis den lengstlevende dør eller det kreves skifte etter at loven har trådt i kraft.

Gyldigheten av en testamentarisk disposisjon skal avgjøres etter loven på det tidspunktet testamentet ble opprettet, tilbakekalt eller endret. Om en testamentarisk disposisjon ligger innenfor rammen av det arvelateren kan rå over etter reglene om pliktdelsarv, avgjøres likevel etter §§ 50 til 55 i

denne loven når arvelateren dør senere enn ett år etter lovens ikrafttredelse. Dør arvelateren før dette tidspunktet, gjelder reglene i lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. kapittel IV.

Reglene i § 72 i denne loven og ny § 78 a i ekteskapsloven gjelder bare når den straffbare handlingen foretas etter lovens ikrafttredelse.

Kapittel 9 i denne loven gjelder når avtalen inngås eller disposisjonen foretas etter lovens ikrafttredelse.

Nytt kapittel 18 og endringen av § 69 i ekteskapsloven gjelder når krav om deling etter ekteskapsloven § 57 settes frem etter ikrafttredelsen av loven her.

Departementet kan gi overgangsregler. I overgangsreglene kan det gjøres unntak fra reglene i denne paragrafen.

§ 181 *Endringer i andre lover*

Fra den tid loven trer i kraft gjøres følgende endringer i andre lover:

1. I lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap gjøres følgende endringer:

§ 69 første ledd første punktum skal lyde:

Blir ikke ektefellene enige om verdien av eiendeler som den enkelte skal beholde etter § 66 eller overta etter § 67, fastsettes verdien *etter begjæring* ved skiftetakst.

§ 69 annet ledd annet punktum skal lyde:

I andre tilfeller skal verdsettelsen *knyttes til verdien på det tidspunktet det blir* bestemt hvem som skal overta eiendelen, *hvis ikke noe annet blir avtalt*.

§ 77 tredje ledd skal lyde:

Om forholdet ellers mellom den gjenlevende ektefellen og avdødes arvinger, *herunder om retten til å overta eiendeler ved delingen*, gjelder reglene i *arveloven*.

Ny § 78 a skal lyde:

§ 78 a *Tap av retten til deling av felleseie*

Blir en ektefelle dømt for en straffbar handling mot den avdøde ektefellen, og handlingen forårsaket dødsfallet, kan retten bestemme at deling av felles-eiemidler ikke skal finne sted. Arveloven § 72 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende så langt de passer.

Etter § 93 skal ny del V lyde:

Del V. Prosessuelle bestemmelser

Kapittel 18. Fremgangsmåten ved delingen av formuen ved separasjon og skilsmisse mv.

§ 94 *Kapitlets virkeområde. Skifteformene*

Er ektefellene i en situasjon som nevnt i § 57, gjelder reglene i dette kapitlet for fremgangsmåten ved delingen.

Deling av formuen kan skje ved privat skifte eller offentlig skifte.

§ 95 *Fremgangsmåten ved privat skifte*

Hvis det ikke åpnes offentlig skifte etter § 96, gjennomfører ektefellene selv oppgjøret.

§ 96 *Åpning av offentlig skifte*

Har ektefellene formue som er felleseie, skal det åpnes offentlig skifte

- hvis en ektefelle krever det,
- hvis det kreves av en arving eller kreditor som har rett til å kreve deling etter § 57,
- hvis en ektefelle er fratatt rettslig handleevne, med mindre vergen skriftlig samtykker i at boet skiftes privat,
- hvis en ektefelle er fraværende utenfor riket eller hans eller hennes oppholdssted ikke er kjent.

Krav etter første punktum bokstav a og b kan fremmes inntil bindende avtale om oppgjøret er inngått mellom ektefellene.

Har ektefellene fullstendig særeie, skal det åpnes offentlig skifte hvis begge ektefellene krever det. Ektefellene må kreve offentlig skifte innen to år etter at ekteskapet ble oppløst, jf. § 25.

Det kan ikke åpnes offentlig skifte hvis det ikke stilles fullgod sikkerhet for skifteomkostningene.

§ 97 *Stedlig og internasjonal kompetanse*

Hvis ikke noe annet er fastsatt ved overenskomst med fremmed stat, kan det kreves skiftebehandling i Norge når en av ektefellene har sitt vanlige bosted her. Hvis ingen av ektefellene har sitt vanlige bosted her, men minst en av dem har en annen klar tilknytning til Norge, kan det skiftes her hvis ektefellene i fellesskap begjærer det og skiftemyndigheten finner det hensiktsmessig. Skiftebehandling for norsk skiftemyndighet gjennomføres etter norsk lov.

Skiftebehandling foretas ved norsk domstol i den rettskretsen

- der ektefellene hadde sitt siste felles bosted hvis noen av dem ved skiftets åpning bor i rettskretsen,
- der en av dem bor, hvis de ikke har hatt felles bosted i riket, eller ingen av dem bor i den rettskretsen der de hadde sitt siste felles bosted,
- der en av dem oppholder seg, hvis ingen av dem har bosted i riket,
- der en fast eiendom som omfattes av skiftet, ligger, og ektefellene ikke har hatt felles bosted i riket,
- der ektefellene har avtalt at skiftet skal behandles, forutsatt at avtalen er inngått etter at tvisten har oppstått.

Er mer enn én tingrett kompetent til å gjennomføre skiftet, foretas det ved den tingretten som først mottar skiftebegjæring.

§ 98 *Tingrettens saklige kompetanse*

Tingretten behandler alle spørsmål om offentlig skifte skal åpnes, og om skiftets gjennomføring og slutning etter de saksbehandlingsregler som er gitt i dette kapitlet.

§ 99 *Forberedende rettsmøte*

Før det åpnes offentlig skifte skal retten innkalle partene til et forberedende rettsmøte, med mindre retten finner at et slikt møte vil ha liten hensikt. I møtet skal det gis veiledning om reglene som gjelder for oppgjøret, og om mulig skal spørsmål partene tvistes om, avklares. Dommeren kan mekle mellom partene.

Kommer partene til enighet, og dommeren finner det ubetenkelig, kan det i rettsmøtet inngås rettsforlik.

Forberedende rettsmøte etter denne paragrafen er ikke offentlig, og allmennheten har ikke rett til innsyn etter tvisteloven kapittel 14, med mindre retten bestemmer noe annet.

§ 100 *Gjennomføring av skiftet*

Tingretten avgjør om den skal gjennomføre skiftet selv, eller om den skal oppnevne en bostyrer. Hvis det oppnevnes bostyrer, gjelder reglene i arveloven §§ 148 til 157 så langt de passer.

Når det ikke oppnevnes bostyrer, kan retten engasjere en medhjelper til gjennomføringen av skiftet.

Retten kan innkalle partene til skiftesamling hvis en ektefelle krever det, eller hvis retten ellers finner det hensiktsmessig. Arveloven § 140 gjelder tilsvarende så langt den passer.

§ 101 *Hva skiftebehandlingen omfatter*

Offentlig skifte etter § 96 første ledd omfatter eiendeler som er felleseie, og særreiemidler som er av betydning for delingen av felleseiet mellom ektefellene, jf. særlig § 58 tredje ledd bokstav c, § 63 og § 73.

Offentlig skifte etter § 96 annet ledd omfatter begge ektefellenes særreiemidler.

Under offentlig skifte kan tingretten, hvis en av ektefellene krever det, også behandle:

- a) rett til bidrag etter kapittel 16,
- b) spørsmål om gyldigheten av en ektepakt og hva som hører til en ektefelles særreie, og spørsmål om tolkingen av ektepakten og om den helt eller delvis skal settes til side, jf. § 46 annet ledd,
- c) spørsmål om bruksrett til felles bolig og leien for slik bruksrett etter § 68,
- d) andre krav som er nødvendige for gjennomføringen av skiftet.

§ 102 *Partenes råderett over egne eiendeler*

At delingen foregår for retten, har ikke betydning for en ektefelles råderett over egne eiendeler, unntatt når det er truffet beslutning etter § 91.

§ 103 *Dekning av felles gjeld*

Er det gjeld som begge ektefellene er ansvarlige for, skal retten, hvis en av dem krever det, sørge for at den delen av gjelden som faller på den andre, blir dekket under oppgjøret eller sikret etter reglene i § 64.

§ 104 *Midlertidige avgjørelser*

Når det er åpnet offentlig skifte, treffer retten avgjørelse om midlertidig forføyning etter reglene i § 91. Retten kan også av eget tiltak treffe slik avgjørelse.

§ 105 *Skiftetvister*

For tvister under offentlig skifte gjelder reglene i arveloven § 168 annet til fjerde ledd, § 169, § 170 og § 173 tilsvarende så langt de passer.

§ 106 *Tilbakelevering*

Offentlig skiftebehandling skal avsluttes hvis den grunnen som ledet til offentlig skifte, ikke lenger er til stede. Ektefellene gjennomfører da den videre delingen, jf. § 95. Tvist som er reist under skiftebehandlingen, fortsetter likevel etter reglene i § 105.

Tilbakeleveringen skjer ved kjennelse. Kjennelsen skal straks meddeles ektefellene og kreditorer som har meldt krav under skiftet. Har det vært tvist om tilbakeleveringen, skal kjennelsen forkynnes for den tapende part.

§ 107 *Innstilling*

Offentlig skiftebehandling skal innstilles hvis det viser seg at det beløpet som er stilt som sikkerhet for skifteomkostningene, ikke er tilstrekkelig til å dekke skifteomkostningene, og det ikke stilles ytterligere sikkerhet. Skiftebehandlingen skal også innstilles hvis det viser seg at felleseiet eller særreiemidlene allerede er skiftet.

Innstilling av skiftebehandlingen skjer ved kjennelse. § 106 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 108 *Fastsettelse av booppgjøret*

Det offentlige skiftet avsluttes ved at det fastsettes et booppgjør. Den som gjennomfører skiftebehandlingen, utarbeider et utkast til booppgjør. Booppgjøret skal inneholde en oppstilling over fordelingen av ektefellenes eiendeler og gjeld.

Utkastet til booppgjør skal sendes ektefellene. Ektefellene skal gis en frist på minst to uker til å påpeke feil ved utkastet.

Booppgjøret fastsettes av tingretten ved kjennelse.

Kjennelsen skal straks meddeles ektefellene. Er en av ektefellene under vergemål eller forsvunnet, gjelder arveloven § 161 annet og tredje ledd tilsvarende.

Reglene i arveloven § 162 gjelder tilsvarende for adgangen til anke og omgjøring av kjennelsen.

§ 109 *Plikt til å sørge for tinglysing eller registrering*

Retten skal sørge for at overføring av fast eiendom som ledd i booppgjøret tinglyses i grunnboken. Om en ektefelle gis rett til pant i fast eiendom eller realregistrerbart løsøre, skal retten sørge for at pantet tinglyses eller registreres. Gebyr for tinglysing eller annen registrering i et realregister dekkes av ektefellene i fellesskap.

Nåværende del V blir ny del VI.

Nåværende kapittel 18 blir nytt kapittel 19.

Nåværende § 94 blir ny § 110.

Nåværende § 95 blir ny § 111.

Nåværende § 96 blir ny § 112.

2. I lov 28. juni 1974 nr. 58 om odelsretten og åsetesretten skal § 56 første ledd nytt fjerde punktum lyde:

Er det gjeld i buet, skal taksten minst svare til gjelda, men likevel ikkje overstige odelstaksten.

3. I lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr gjøres følgende endringer:

§ 16 nr. 1 skal lyde:

1. For konkursbo som åpnes av tingretten, og for åpning av offentlig skifte etter ekteskapsloven kapittel 18 eller husstandsfellesskapsloven § 3 a betales 25 ganger rettsgebyret, eventuelt gebyr etter § 18 tredje ledd. For dødsbo som åpnes av tingretten, betales 18 ganger rettsgebyret, eventuelt gebyr etter § 18 tredje ledd.

§ 16 nr. 3 skal lyde:

3. For forberedende rettsmøte etter arveloven, ekteskapsloven eller husstandsfellesskapsloven betales 2 ganger rettsgebyret. Åpner tingretten bobehandling, betales i stedet gebyr etter nr. 1.

§ 18 annet og tredje ledd skal lyde:

Blir et dødsbo eller konkursbo innstilt eller tilbakelevert, betales halvparten av fullt gebyr. Det samme gjelder ved innstilling av bobehandlingen eller tilbakelevering etter ekteskapsloven §§ 106 og 107, jf. husstandsfellesskapsloven § 3 a.

Har det i et bo vært oppnevnt bostyrer etter arveloven § 134 annet ledd, ekteskapsloven § 100 eller husstandsfellesskapsloven § 3 a, betales halvparten av fullt gebyr såfremt oppnevningen ikke er blitt tilbakekalt etter arveloven § 157, jf. ekteskapsloven § 100 første ledd annet punktum og husstandsfellesskapsloven § 3 a annet punktum.

§ 20 første punktum skal lyde:

For begjæring fra en arving om utstedelse av proklama etter arveloven § 93 betales 4 ganger rettsgebyret.

4. I lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett gjøres følgende endringer:

§ 9-2 første og annet ledd skal lyde:

Foran all annen gjeld skal dekkes rimelige omkostninger ved skyldnerens begravelse. Ved konkurs gjelder dette når dødsfallet har funnet sted før konkursåpningen.

Etter fordringer som nevnt i første ledd skal følgende fordringer dekkes foran annen gjeld:

- 1) omkostningene ved bobehandlingen, derunder rimelige omkostninger påført en rekvi- rent i forbindelse med begjæring om rådighetsforbud før konkurs dersom begjæringen er tatt til følge, og rimelige omkostninger i forbindelse med begjæring om åpning av konkurs, når ikke begjæringen er avgjort eller tilbakekalt før konkursåpningen,
- 2) andre forpliktelser påført skyldnerens bo under bobehandlingen.

Nåværende annet ledd blir nytt tredje ledd.

5. I lov 4. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører gjøres følgende endringer:

§ 2 annet ledd tredje punktum skal lyde:

Om skiftetakst, oppgjør og verdsettelsestidspunkt gjelder arveloven § 106, § 107 og § 115 annet punktum tilsvarende.

§ 3 fjerde ledd skal lyde:

Om oppgjør og skiftetakst gjelder ekteskapsloven § 69 første ledd og annet ledd annet punktum og § 70 annet og fjerde ledd og arveloven § 106 tilsvarende.

Ny § 3 a skal lyde:

§ 3 a Dersom samboerskap mellom to personer som nevnt i arveloven § 2 tredje ledd opphører mens begge lever, og begge samboerne krever det, skal det foretas offentlig skifte av samboernes samtlige eiendeler og gjeld. Reglene i ekteskapsloven kapittel 18 gjelder i så fall tilsvarende så langt de passer.

6. I lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse skal § 4-8 første ledd første punktum lyde:

Et tvangsgrunnlag overfor en person som senere er avgått ved døden, er også tvangsgrunnlag overfor den avdødes arving som har overtatt ansvaret for den avdødes forpliktelser, og overfor gjenlevende ektefelle eller samboer i uskifte.

7. I lov 7. juni 1996 nr. 32 om gravplasser, kremasjon og gravferd skal § 9 femte ledd nytt tredje punktum lyde:

Er boet ikke overtatt til privat skifte eller uskifte innen fristene etter arveloven, og det heller ikke er åpnet offentlig skifte eller utstedt fullmakt etter arveloven § 95, har tingretten fullmakt til å disponere over arvelaterens eiendeler slik at kommunen får dekket sitt krav mot boet.

8. I lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister skal § 6-2 første ledd bokstav a lyde:

- a) familiesaker, unntatt saker som bare gjelder deling av reisekostnader ved samvær,

9. I lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål gjøres følgende endringer:

§ 41 paragrafoverskriften skal lyde:

§ 41 *Gaver, arveforskudd og uskifte*

§ 41 nytt tredje ledd lyde:

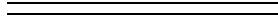
Vergen kan på vegne av personen under vergemål begjære uskifte (jf. arveloven §§ 14 og 32) eller kreve skifte av uskifteformuen (jf. arveloven §§ 28 og 39) bare med samtykke fra fylkesmannen.

10. I lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar skal § 19 nytt fjerde ledd lyde:

Arvelova § 70 første ledd gjeld tilsvarande.

11. I lov 27. mai 2016 nr. 14 om skatteforvaltning skal § 3-3 bokstav k lyde:

- k. til den alminnelige namsmannen og tingrett til bruk i skiftesak, når en innsynsbegjæring gjelder fastsetting av skatt for avdøde, og det ikke foreligger formell beslutning om skifteform. Det samme gjelder for avdødes ektefelle, samboer og arving, jf. arveloven § 2 første og tredje ledd, når vedkommende kan vise til saklig behov for innsyn. Det samme gjelder også for den som har fullmakt etter arveloven § 92 første eller annet ledd. Når skifteform er valgt, er det den eller de som representerer boet, som har rett til innsyn.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 06/2018

